I

DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM

Tractatus

D. SFORTIÆ ODDI

I. V. C. PERVSINI ACVTISSIMI ATQVE PRAECLARISSIMI.

Insertis quoque in hac postrema editione Additionibus aliquot ex Tomo Auctoris manuscriptis desumptis.

CVM DVPLICI INDICE QVÆSTIONVM, & Materiarum omnium locupletissimo,

Pars Prima.

SVPERIORVM PERMISSV.

VENETIIS, M DC XXIII.

APVD IOANNEM SALIS.

INDEX QVÆSTIONVM ET ARTICVLORVM HVIVS PRIMAE PARTIS.

QVÆSTIO I.

De euidentialibus, seu præludijs ipsius restitutionis in integrum. Et habet Articulos 16.

QVÆSTIO II.

Incipit de causis ex quibus restitutio in integrum concedenda est. Et in primis in hac quæstione agitur de minori ætate; & quomodo, & qualiter sit iusta causa restitutionis in integrum. Et habet Articulos 9.

QVÆSTIO III.

De alijs personis, quibus competit restitutio in integrum ex edicto, & priuilegio minorum xxv. annis, licet non sint ipsi minores. Et habet Articulos 14.

QVÆSTIO IV.

De læsione, quæ, qualis, & quanta, vt minori vel alteri, restitutio in integrum competat, requiratur? Et habet Artic. 13.

QVÆSTIO V.

De alijs causis ex quibus restitutio in integrum cuiuslibet ætatis hominibus indifferenter conceditur, quæ dicitur restitutio ex edicto maiorum. Et in primis de absentia. Et habet Articulos 7.

QVÆSTIO VI.

Quæ absentiæ ex prædictis sint iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non. Et habet Articulos 12.

QVÆSTIO VII.

De alijs speciebus absentiæ, quæ scilicet sint iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non. Et habet Articulos 16.

6 An

6 An captiuus, vel quomodocunque in vinculis detentus?
7 An repræsaliarum causa detentus?
8 An obses, vel fideiussionis, vel æris alieni causa alibi detentus?
9 An metus causa absens?
10 An litigij causa absens?
11 An infirmitatis curandæ, & medicamentorum causa ad
12 Balnea absens, vel infectionis, vel morbi causa expulsus.
13 An peregrinationis causa absens?
14 An studiorum causa absens?
15 An mercaturæ causa absens?
16 An otij vel voluptatis causa absens?

QVÆSTIO VIII.

De alijs causis ex quibus datur restitutio in integrum ex hoc edicto maiorum. Et in primis de illa clausula generali, si qua mihi iusta causa, &c. multa differuntur: Deinde specialiter incipit de errore, & ignorantia. Et habet Articulos 12.

1 Quid cōtineat ista clausula, si qua mihi iusta causa, &c.
2 Quo iure fuerit introducta.
3 An fuerit necessaria. & ad quid?
4 An sit remedium extraordinarium, an verò penitus subsidiarium?
5 An regula istius clausulæ sit permissiua, vel prohibitiua?
6 An iudicis arbitrio permissa sit hodie extensio, vel restrictio illius?
7 An error facti sit iusta causa restitutionis in integrum?
8 An error iuris?
9 An ignorantia facti?
10 An supina ignorantia, vel aliàs inexcusabilis, & quæ ista sit?
11 An ignorantia iuris?
12 An in forensibus procedat, quod de iuris ignorantia in ciuibus statutum est?

QVÆSTIO IX.

De simplicitate rusticana, an & quando sit iusta causa restitutionis in integrum, tam ex causa ignorantiæ iuris, quàm imprudentiæ in rebus agendis? Habet Articulos 14.

1 An, quæ de rusticorum simplicitate & auxilio dicentur regulariter, procedant in mulieribus, & militibus?
2 An in rusticis faciliùs præsumatur iuris ignorantia, quam in alijs?
3 An rusticis succurratur aduersus ignorantiam iuris naturalis vel gentium?
4 An aduersus iuris ciuilis ignorantiam, quando specialiter cautum est in eo casu rusticos non excusari, & qui sint isti casus?
5 An si in his casibus ipsi rustici non sunt excusati ipso iure, succurratur saltem ope restitutionis in integrum ex hac clausula?
6 Quomodo succurratur eisdem, an scilicet ipso iure, vel ope restitutionis, quando specialiter cautum est eos excusari. & qui sint isti casus.
7 An in specie succurratur rusticis, quando variauerunt in testimonio reddendo, vel scripturis producendis?
8 An regulariter eisdem succurratur ipso iure, quando non reperitur neque expresse prohibitum, neque expresse permissum?
9 An, si non ipso iure, saltem ope restitutionis in integrum ex hac clausula generali, ex eo quòd non potuerunt consulere peritiores?
10 An faciliùs præsumatur lapsus in rusticis circa res bene agendas, quam in alijs?
11 An imprudentia rusticana in rebus agendis ipso iure excusetur, vel saltem ope restitutionis in integrum ex clausula generali?
12 An prædicta procedant in rustico sagaci?
13 An procedant, si rusticus actum clam fecit?
14 An procedant, si de iure statutario agatur?

QVÆSTIO X.

De muliebri sexu, an & quando sit iusta causa restitutionis in integrum ex capite ignorantiæ iuris, vel naturalis imprudentiæ in rebus agendis. Et idem de simplicitate militari. Et de consilio peritorum petendo à prædictis rusticis, mulieribus, & militibus. Et habet Articulos 12.

1 An in mulieribus faciliùs præsumatur ignorantia eorum, quæ sciri debent, quàm in maribus?
2 An, & in quibus casibus specialiter succurratur mulieribus in iure errantibus, vel ipso iure, vel ope restitutionis?
3 In quibus casibus specialiter eis denegetur auxilium ipso iure.
4 An in ijs casibus detur saltem restitutio ex hac generali clausula?
5 An in casibus, in quibus specialiter prouisum non est, regulariter succurratur mulieribus errantibus in iure, ob eius ignorantiam?
6 An mulieribus errantibus in negocijs suis agendis, succurratur ope restitutionis in integrum, ad similitudinem minorum, ob imbecillitatem consilij?

QVÆSTIO XI.

De alijs impedimentis prouenientibus ex persona ipsius impediti, tam ab animo, quàm à corpore. Et habet Articulos 10.

QVÆSTIO XII.

De impedimentis procedentibus ex persona aduersarij, propter quæ succurritur ipsi impedito ex hac generali clausula. Et in fine aliquid de impedimentis procedentibus ex persona vtriusque. Habet Articulos 10.

QVÆSTIO XIII.

De impedimentis procedentibus ex persona iudicis, vel aliorum in iudicio interuenientium, videlicet Aduocatis, Procuratoris, Notarij, Baiuli, & similium. Habet Articulos 10.

QVÆSTIO XIV.

De alijs impedimentis, quæ casu fortuito contingunt, ex quibus datur restitutio ex hac clausula. Et de quibusdam alijs casibus specialibus, in quibus iure specialissimo conceditur, & quorum regula vix constitui possit. Et habet Articulos 8.

7 An fauor dotis?
8 An in aliquo illo speciali casu detur restitutio, ex hac generali clausula, ex quo regula constitui nequeat?

QVÆSTIO XV.

Incipit de causis ex quibus cessat, & impeditur beneficium restitutionis in integrum, etiam si ex aliqua causarum supradictarum concedenda veniret. Et in primis, an & quando denegetur restitutio, ex eo quòd à lege, vel statuto prohibetur? Habet Articulos 10.

1 An restitutio in integrum possit tolli aliqua lege, statuto, vel consuetudine?
2 An per prohibitionem appellationis intelligatur prohibita restitutio in integrum?
3 An per prohibitionem exceptionis?
4 An per prohitionem actionis?
5 An ex eo quia statutum plenissimam securitatem pollicetur, dicatur prohibere remedium restitutionis?
6 An prohibito generaliter omni remedio, & auxilio iuris, videlicet, quòd non possit appellari, reclamari, supplicari, recurri, reductio peti, vel aliquo alio modo contrauenire, dicatur prohibita restitutio in integrum?
7 An ex eo, quòd statutum, vel lex ab eius dispositione minores non debere excipi, disponit?
8 An si statutum prohibeat restitutionem in integrũ in casu enormis læsionis, dicatur prohibere etiam in casu enormissimæ?
9 An & quando dicatur prohibita restitutio ex eo ꝙ lex, vel statutum vult, vt minores habeantur pro maioribus?
10 An restitutione in integrum indefinitè prohibita, intelligatur prohibita restitutio ex edicto minorum tantum, an alia ex edicto maiorum sola, an verò vtraque?

QVÆSTIO XVI.

Restitutio in integrum, an & quando deneganda veniat, ex eo quod aliàs petita, & denegata, vel concessa à iudice fuit? Et habet Articulos 10.

1 An restitutio in integrum impediatur ex eo, quòd aliàs semel petita, & denegata à iudice fuit?
2 An denegetur appellatio à sententia denegatoria restitutionis, vel restitutio ad appellandum à prædicta denegatione?
3 Coram quo iudice appellatio seu restitutio ad appellandum prædictæ introduci debent.
4 An restitutio in integrum impediatur prædicta de causa, si non super eodem articulo, sed supra diuersis petatur?
5 An si ex noua causa petatur?
6 An noua causa intelligatur etiam ea, quæ noniter emersit, & tempore denegatæ restitutionis non aderat?
7 An dicatur noua causa, si à petente restitutionem fuit allegata, sed non probata?
8 An restitutio in integrum ex eo denegetur, quia semel concessa fuit aduersus id, aduersus quod hodie iterum petit?
9 An restitutio denegetur, si petatur contra restitutionem obtentam?
10 An denegetur, si contra petentem sit præsumptio iuris & de iure?

QVÆSTIO XVII.

Restitutio in integrum, an & quando cesset, ex eo quia superflua sit propter concursum remedij ordinarij, vel extraordinarij? Et habet Articulos 17.

1 An, & quando duo remedia extraordinaria simul concurrant? regula cum fallentijs.
2 An, & quando remedium ordinarium, & extraordinarium simul concurrant? regula cum falleut.
3 An restitutio in integrum ex clausula generali, an impediatur propter concursum restitutionis ex edicto minorum?
4 An restitutio ex clausula generali, impediatur propter concursum restitutionis ex edicto maiorum, ex speciali capite absentiæ?
5 An restitutio in integrum regulariter impediatur propter concursum remedij ordinarij?
6 An in specie impediatur ex eo quod læsus ipso iure tutus sit, id est, quòd nullum præiudicium ex tali actu ei generetur?
7 An ex eo, quia (licet actus sit præiudicialis) tamen nullus & inualidus in se sit?
8 An ex eo, quòd læsus habet actionem aliquam sibi competentem?
9 An ex eo, quòd appellare potest?
10 An ex eo, quod potest moram purgare?
11 An ex eo, quòd exceptionem habet?
12 An ex eo, quòd replicationem habet?
13 An ex eo, quia competat ei supplicãdi remedium?
14 An ex eo, quòd competat remedium l. 2. C. de rescind. vend.?
15 An ex eo, quòd competat remedium missionis ex primo vel secundo decreto, vel remedium l. vt perfectius. C. de annal. except.
16 An in casibus in quibus propter aliquem concursum ex prædictis, impeditur restitutio in integrum, possit tamen in eodem libello vnà cum concurrenti remedio cumulari?

QVÆSTIO XVIII.

Restitutio in integrum, an & quando cesset, & denegetur, propter prærogatiuam, & priuilegium aduersarij? Habet Articulos 12.

QVÆSTIO XIX.

Restitutio in integrum, an & quando denegetur, quia transactum est tempus petendi illam? Et in primis, quantum durent tempora restitutionis in integrum, & an ex causa etiam extendantur, &c. Et habet Articulos 12.

QVÆSTIO XX.

De cursu ipsius quadriennij, quod datur ad restitutionem in integrum petendam & finiendam. Et habet Articulos 10.

QVÆSTIO XXI.

De rescissoria actione, quomodo, & quantò scilicet tempore tollatur, & illius tempora quomodo currant. Et habet Articulos 6.

nem duret anno vtili tantum, vt olim durabat, an verò quadriennio continuo, vt hodie durat tempus restitutionis in integrum?
4 An postquam obtenta est restitutio in integrum, duret tempus rescissoriæ actionis anno vtili, vel quadriennio continuo tantum, an verò toto illo tempore quod per restitutionem in integrum recuperatum fuit?
5 An rescissoria actio perpetuetur litis contestatione?
6 An per petitionem restitutionis in integrum perpetuetur rescissoria actio?

QVÆSTIO XXII.

Restitutio in integrum, an & quando deneganda veniat propter solemnitates adhibitas in ipso actu à minore celebrato? Et habet Articulos 12.

1 An restitutio in integrum ex eo denegāda veniat, quòd actui à minore celebrato tutor vel curator interuenit?
2 An si minor falso tutore contraxit?
3 An si minor habet regressum contra tutorem, vel curatorem?
4 An hoc procedat in restitutione in integrū ex clausula generali?
5 An restitutio in integrum cesset, ex eo, quod minor per procuratorem egit actum, & læsus fuit?
6 An præsentia cōsanguineorum adhibita actui à minore celebrato, faciat cessare restitutionis beneficium?
7 An præsentia amicorum adhibita hoc operetur?
8 An præsentia principis faciat cessare præsumptionem læsionis, & consequenter restitutionis beneficium?
9 An præsentia iudicis, & interpositio decreti tollat beneficium restitutionis?
10 An si decretum fuit interpositum super ætate ipsius minoris?
11 An si super solutione facienda ipsi minori?
12 An ex eo, quod minor legitimè in iudicio defensus fuit?

QVÆSTIO XXIII.

Restitutio in integrum minoris, an & quando cesset, ex eo quòd industria, prudentia, vel malitia propria ipsius minoris superet ætatem? Et habet Articulos 13.

1 An minoribus seruis denegetur restitutio in integrum, ex eo tantum, quia serui sunt?
2 An minori denegetur restitutio ex eo quòd malitia superat ætatem?
3 An industria minoris simplex, id est, non publicè in actis redacta impediat restitutionem in integrum?
4 An si industria eius notoria sit, id est, publicè in actis redacta?
5 An peritia minoris in aliqua arte impediat restitutionem in integrum, circa pertinētia ad illam artem?
6 An Doctor minor restituatur in integrum ex hoc capite ætatis?
7 An mercator, notarius, vel alius in alia arte ex hoc capite ætatis restituatur?
8 An minor restituatur in ijs casibus, in quibus à lege, vel statuto pro maiori habetur?
9 An impetratio veniæ ætatis impediat beneficium restitutionis ex hoc edicto?
10 An minor restituatur aduersus ipsum actum impetrationis veniæ ætatis?
11 An in ijs quæ requirunt decreti interpositionem?
12 An minor restituatur, quando actum pium & laudabilem fecit, licet sibi præiudicialem?
13 An numerus liberorum, vel dignitas, & principatus ipsius minoris, impediat restitutionem in integrum?

QVÆSTIO XXIV.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo quòd minor se maiorem dixit. Et habet Articulos 8.

1 An si minor se maiorem dixit sine dolo suo, vel aduersarij, neque iuramento assertionem suam firmauit, restitutio ei deneganda sit?
2 An si minor iureiurando affirmauit se esse maiorem?
3 An si iuratum fuit illud vulgatum tantum, scilicet omnia & singula in instrumento contenta vera esse?
4 An iuramentum hoc obstet restitutioni in integrum, si actus sit ipso iure nullus?
5 An si minor se maiorem dixit dolo aduersarij inductus?
6 An, si dolus tantum proprius interuenit?
7 An, si dolus vtriusque?
8 An, si dubium sit cuius dolus interuenerit?

QVÆSTIO XXV.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo, quòd minor maior factus ratum habuit quod minor gessit. Habet Artic. 8.

1 An restitutio in integrum impediatur ex eo quòd minor adhuc minor existens approbauerit actum & ratificauerit?

2 An,

QVÆSTIO XXVI.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo, quia minor renunciauit beneficio restitutionis, vel iurauit se non contrauenturum, &c. Et hic remissiuè de materia auth. sacramenta puberum. C. si aduers. vend. Habet Articulos 8.

QVÆSTIO XXVII.

Restitutio in integrum ex edicto maiorum, an & quando ex causa deneganda sit? Et in primis, an ex eo quòd impedimentum allegatum, fuerit affectatum, vel dolo causatum, vel ob negligentiam non remotum? Et habet Articulos 8.

QVÆSTIO XXVIII.

De protestatione, an & quando sit vtilis, vel necessaria ipsi impedito, ad hoc vt impedimentum prosit ei ad restitutionem obtinendam? Et quando omissio protestationis noceat restitutioni obtinendæ? Habet Articulos 6.

QVÆSTIO XXIX.

Restitutio in integrum ex hoc edicto maiorum, an & quando cesset, ex eo quòd impeditus procuratorem dimisit, per quem agere & defendi posset? Habet Articulos 5.

2 An,

2 An ipsemet absens restitui possit, quando ab hoc procuratore dimisso non fuit legitimè defensus?
3 An si fuit legitimè defensus, sed agitur de actitatione causæ, & iudiciarijs actibus?
4 An si agitur de alijs actibus extra actitationem causæ?
5 An quæ dicta sunt de dimissione procuratoris, in proposito procedant, quando est datus curator bonis?

QVÆSTIO XXX.

Restitutio in integrum ex hoc edicto, an & quando denegetur ex eo, quòd impeditus procuratorem non dimisit? Et habet Articulos 18.

1 An impeditus necesse habeat mittere excusatorem, aliàs denegetur ei restitutio in integrum, si non misit?
2 An teneatur dimittere procuratorem, & in primis, an quando est impeditus ex causa necessaria, & probabili simul?
3 An, quando ex causa necessaria tantum?
4 An, quando ex causa probabili tantum, non autem necessaria?
5 An, quando ex causa voluntaria quidem, non tamen improbabili?
6 An, quando contumaciter abest?
7 An, vbi dimissio procuratoris non est necessaria, reddatur necessaria aliqua de causa; & in primis, an ex eo quòd impedimentum longo tempore duraturum sit?
8 An, vbi ipse impeditus est actor?
9 An, vbi est reus, sed est citatus alternatiuè, vt scilicet vel personaliter compareat, vel per procuratorem?
10 An, vbi causa celeritatem desiderat, vel alia causa subest?
11 An, è cōtra vbi dimissio procuratoris est necessaria, procedat si impedimentum processit ex banno?
12 An, si culpa non fuit preordinata ad casum?
13 An, si procurator dimissus est mortuus, vel impeditus?
14 An, si citatus non tenetur personaliter comparere?
15 An, si procurator commodè haberi nequeat?
16 An, si impedito non potuit sufficienter prouideri per procuratorem?
17 An si causa ardua sit?
18 An saltem ex equitate succurratur, vbi debuit mitti procurator, & dimissus non fuit?

QVÆSTIO XXXI.

Incipit de modo petendi, & obtinendi in iudicio restitutionem in integrum. Et in primis, per quas personas peti possit restitutio, & contra quos. Et habet Articulos 17.

1 An restitutio in integrum cōcedi possit à iudice ex officio suo absque eo quod petita sit?
2 An excommunicatus possit ipsemet petere restitutionem in integrum?
3 An bannitus?
4 An ecclesia ipsamet petere possit per se, an verò petere debeat per prælatum suum, vel alios, & quos?
5 An minor ipsemet petere possit, an verò curator interuenire debeat?
6 An per alios possit peti restitutio in integrum, & in primis, an per tutorem, vel curatorem ab ipso minore?
7 An per syndicum vniuersitatis ab ipsa vniuersitate?
8 An per œconomum, vel prælatum ab ipsa ecclesia?
9 An per consanguineos, vel amicos, tam à minoribus, quàm à maioribus, &c.
10 An per patrem?
11 An per procuratorem ab aliquo peti possit?
12 An sine speciali mandato?
13 An si restitutio incidenter petatur?
14 An requiratur etiam mandatum in indiuiduo?
15 An restitutio peti possit contra hæredem aduersarij?
16 An contra procuratorem eiusdem?
17 An contra tertium possessorem?

QVÆSTIO XXXII.

De foro competenti, in causis restitutionis in integrum: id est, coram quo iudice, & vbi peti debeat. Habet Articulos 22.

1 Quot species iudicum sint, & quæ?
2 An restitutio in integrum sit mixti imperij?
3 An inferior à principe possit in integrum restituere?
4 An magistratus municipalis?
5 An iudices minimi, siue cartularij?
6 An iudices delegati, siue subdelegati?
7 An arbiter possit in integrum restituere?
8 An saltem quando restitutio venit petenda incidenter?
9 An arbiter possit in integrum restituendum esse pronunciare, licet restituere nequeat?
10 An arbitrator possit in integrum restituere?
11 An si ipsæ partes compromitterent causam restitutionis in integrum?
12 Limitationes generales ad omnes conclusiones factas in præcedentibus articulis.
13 Vbi restitutio in integrum peti debeat: An scilicet coram iudice actoris, vel rei?
14 Cuius loci ius attendi debeat in decidendis causis restitutionis in integrū, an scilicet actoris, vel rei?
15 An coram iudice ecclesiastico, vel seculari peti debeat restitutio in integrum?

16 An,

QVÆSTIO XXXIII.

De iudicio rescindenti, & rescissorio: Et quo ordine intentari debeant? Et habet Articulos 7.

QVÆSTIO XXXIV.

De modo procedendi in hoc iudicio restitutionis in integrum. Et in primis de causæ cognitione, & citatione partis, & an, & quando, & quomodo requirantur? Et habet Articulos 12.

QVÆSTIO XXXV.

De libello, & contestatione litis in hoc iudicio restitutionis in integrum, & eorum vsu, necessitate, & forma. Habet Art. 10.

QVÆSTIO XXXVI.

De probatione eorum, quæ in hoc iudicio probari debent. Et in primis de probatione læsionis. Habet Articulos 10.

10 Quo-

10 Quomodo læsio probari debeat, an & quando plenè, vel semiplenè?

QVÆSTIO XXXVII.

De probatione minoris ætatis: à quibus, & quomodo fieri debeat, & quid operetur. Habet Articulos 18.

QVÆSTIO XXXVIII.

De probatione eorum, quæ specialiter probanda sunt ad obtinendam restitutionem in integrum ex edicto maiorum. Habet Articulos 8.

QVÆSTIO XXXIX.

De probatione eorum incidentium communium vtriusque restitutionis in integrum, tam minorum, quàm maiorum. Habet Articulos 4.

QVÆSTIO XL.

De sententia, quæ super hoc iudicio restitutionis in integrum ferenda est. Habet Articulos 7.

QVÆSTIO XLI.

Incipit de effectibus restitutionis in integrum. Et in primis de effectibus eius ante-

antequam petatur. Et habet Articulos 6.

1 An restitutio in integrum aliquid regulariter operetur antequam petita sit?
2 An id, quod per restitutionem in integrum recuperari potest, possit dici aliquo modo nostrum, vel in patrimonio nostro, vel nobis debitum?
3 An è contra is, à quo euinci potest res per restitutionem in integrum, interim dicatur in bona fide esse, ita vt præscribere possit, facere fructus suos, &c.
4 An restitutio in integrum sit in consideratione aliqua quo ad dispositionem l. post rem. ff. de transact. & l. quamdiu. ff. de acquir. hær.
5 An id, quod potest per restitutionem in integrum recuperari, compensari possit?
6 An spes ista restitutionis in integrum, aliquid aliud singulariter operetur contra prædictam regulam, quæ est quod interim nullum effectum operetur?

QVÆSTIO XLII.

De effectibus restitutionis in integrum postquam petita est, ante verò quam obtenta sit, & sic illa pendente. Habet Articulos 7.

1 An regulariter restitutione in integrum pendente aliquid innouari possit?
2 An restitutione in integrum pendente aliquid alienari possit?
3 An restitutione in integrum pendente bona subhastari possint?
4 An restitutionis in integrum petitio litis introductionem inducat?
5 An restitutionis in integrum pendentia iurisdictionem primi iudicis impediat?
6 An restitutione in integrum petita impediatur interim executio instrumenti contra quod petita est?
7 An restitutio in integrum ad appellandum petita, vel aduersus non prosecutam appellationem, impediat interim executionem sententiæ?

QVÆSTIO XLIII.

De materia quæstionis præcedentis, & in specie, an & quando pendente iudicio restitutionis in integrum aduersus rem iudicatam, impediatur interim executio eius? Habet Articulos 8.

1 An pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam, executio eius regulariter impediatur? reg. cum fall.
2 An, si sententia lata sit à supremo principe?
3 An, si petatur restitutio aduersus tres conformes?
4 An, si is qui petit restitutionem in integrum, non habeat probationes in promptu, & res habet altiorem indaginem?
5 An, si adest præsumptio calumniæ ex parte petentis restitutionem in integrum?
6 An, si executio prius facta, vel incæpta fuerit?
7 An, si non facta vel incepta, petita tamen prius fuerit executio, quam restitutio in integrum?
8 An, si in casibus prædictis limitanda veniat regula primo loco posita, sublimitandæ veniant limitationes istæ in aliquibus casibus generaliter, & in quibus?

QVÆSTIO XLIV.

De effectibus restitutionis in integrum postquam obtenta est. Et in primis quomodo procedat illa regula, tantum reddit restitutio, quantum abstulit læsio; & in specie an procedat quo ad ius alteri quæsitum, & re non integra? Habet Articulos 5.

1 An restitutio in integrum sit fauorabilis in se, vel odiosa, & sic an effectus illius postquam obtenta est, extẽdi & ampliari, an verò restringi debeant?
2 An restitutio in integrum, quæ regulariter tantum reddit, quantum læsio abstulit, quandoque reddat vel plus, vel minus?
3 An restitutio in integrum tollat omnem actionem aduersario, ita vt penitus rescissa remaneat obligatio, an verò succurratur ipsi restituto, ope exceptionis?
4 An restitutio in integrum auferat ius alteri quæsitum?
5 An restitutio in integrum aliquid operetur, vbi res non est amplius integra?

QVÆSTIO XLV.

De accessorijs alijs, fructibus, vsuris, & interesse, an & quando ad illa restitutio in integrum extendatur? Et habet Articulos 4.

1 An restitutio in integrum regulariter extendatur ad alia accessoria, vltra rem & sortem ipsam principalem?
2 An ad fructus interim ab aduersario perceptos?
3 An etiam ad vsuras extendatur?
4 An etiam ad interesse?

QVÆ-

QVÆSTIO XLVI.

De effectu & vtilitate restitutionis in integrum quo ad litis consortes ipsius restituti. Habet Articulos 10.

1 An restitutio in integrum prosit ipsis quoque litis consortibus; & in primis, an, quando ipsi quoque sunt minores, & res est indiuisibilis?
2 An eisdem consortibus minoribus prosit, quando res est diuisibilis?
3 An prosit litis consortibus maioribus, vel aliàs non restituendis, quando res est diuisibilis?
4 An eisdem prosit quando res est indiuisibilis?
5 Quando dicatur res diuisibilis, vel indiuisibilis in proposito.
6 An aliqua de causa, & præsertim iuraméti, res aliàs indiuisibilis habeatur pro diuisibili in hoc proposito?
7 An quando restitutio in integrũ prodest ipsis quoque litis consortibus, ipsi consortes possint illam petere nomine eorum proprio, vel ipsius restituti?
8 An restitutio in integrum prosit fideicommissarijs ipsius pupilli instituti?
9 An prosit illis pro quibus ipse minor aliquid gessit?
10 An prosit illis, qui potuerunt cum minore restitui in integrum, & noluerunt?

QVÆSTIO XLVII.

De effectibus restitutionis in integrum quo ad personam eius, contra quem petita & obtenta est; & sic, an & quando ipsi quoque aduersario prosit, & ipsum quoque in pristino statu reponat? Habet Articulos 12.

1 An restitutio in integrum reponat in pristino statu regulariter ipsum quoque aduersarium? Reg. cum fall.
2 An propterea euicta re per restitutionem in integrum, detur vtilis actio aduersario contra eum à quo ipse emit?
3 An restituto minore aduersus venditionem, debeat ante omnia restitui precium ipsi aduersario?
4 An hoc procedat, si minor nõ est factus locupletior ex ea venditione?
5 An onus probandi minorem esse locupletatum incumbat ipsi aduersario, an verò econtra?
6 An restituto in integrum minore, vel maiore, aduersarius recuperet omnes expensas factas ab eo in illa re?
7 An debeãt restitui expensæ, prout melioratum est, an prout expensum est?
8 An restituto minore aduersus cõsignationem in solutum, & aduersarius repetat vsuras pecuniæ, cuius loco rem accepit ipse minor recuperet fructus rei suæ?
9 An restituto in integrum minore aduersus transactionem, actiones hinc inde ipso iure recuperentur?
10 Restituto minore, vel maiore aduersus sententiam & rem iudicatam, aduersarius quoque eius debeat releuari ab ijs, quæ faciunt contra se in illa sententia?
11 An restituto minore, vel maiore ad producendum nouos testes, vel instrumenta, aduersario quoque hoc beneficium nouæ dilationis competat?
12 An prædicta omnia, in quibus conclusum est restitutionis beneficium prodesse ipsi quoque aduersario, procedant, si ipse restitutus nolit vti beneficio restitutionis, vel alia de causa?

QVÆSTIO XLVIII.

De effectu restitutionis in integrum quo ad alias personas. Et in primis quo ad fideiussores; & sic, an & quando beneficium restitutionis in integrum prosit ipsis quoque fideiussoribus, minorum? Habet Articulos 10.

1 An restituto in integrum minore fideiussori quoque eius prosit restitutio? Reg. quòd non.
2 An procedat si minor fuit restitutus ob dolum aduersarij?
3 An, si fideiussor fiat hæres ipsi minori?
4 An, si fideiussor habeat regressum contra ipsum minorem?
5 An, si fideiussor habeat regressum contra alium?
6 An, si simus in iudicialibus?
7 An, si minor sit tutus iure communi?
8 An si quis non quidem fideiussit pro minore, sed promisit eum ratum habiturum, quicquid geret?
9 An quando in aliquo ex prædictis casibus restitutio minoris prodest ipsi quoque fideiussori, prosit etiam inuito ipso minore?
10 An in prædictis casibus ipsi fideiussori sufficiat restitutio minoris, an verò debeat nouam restitutionem impetrare?

QVÆSTIO XLIX.

Restitutio in integrum, an prosit patri ipsius læsi; & an vendi, vel cedi possit? Habet Articulos 3.

1 An restitutio in integrum prosit patri ipsius læsi?
2 An restitutio in integrum cedi possit, ita vt cessionario illud auxilium præstet, quod læso præstitisset?
3 An restitutio in integrum vendi possit, & in ea habeat locum ius retractus municipalis?

QVÆ-

Index Quæstionum Primæ Partis.

QVÆSTIO L.

Restitutio in integrum, an, & quando, & quomodo, & in quantum transeat ad hæredes ipsius læsi? & ad quos hæredes? Et habet Articulos 9.

Finis Indicis Quæstionum, & Articulorum huius Primæ Partis.

TRACTATVS DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM SFORTIÆ ODDI V. I. C. PERVSINI.

Pars Prima.

Præfatio, In qua totius huius operis ordo continetur.

ANTEQVAM ad ſingulas huius Tractatus Quæſtiones deueniam; Illius Ordinem perpetuum, quem ab initio vſque ad finem ſeruaturus ſum, hic breuiter prænotare volui; Vt quilibet ex breuiſſima inſpectione illius, ſingula capita principalia huius materiæ, vbi quærenda ſint, quave ratione ibi collocata fuerint, cognoſcere valeat.

Diuidam autem in primis vniuerſum opus hoc in duas partes principales: quarum quælibet ſuum integrum volumen occupabit, & quælibet ſuas quinquaginta Quæſtiones principales continebit, quæ erunt ſummatim centum capita præcipua huius materiæ, ſeu centum tituli, prout magis nuncupare placeat. & quælibet Quæſtio ſuos particulares Articulos complectetur, numero vel pauciores, vel plures, prout campus vniuſcuiuſque quæſtionis patietur. Et quilibet demum Articulus ſui propoſiti thematis, ſeu concluſionis diſputationem, reſolutionem; ad contraria reſponſionem; & firmatæ deciſionis, ſeu opinionis Ampliationes, & Limitationes denique continebit; niſi in aliquo breuitas, vel facilitas ipſius theſis, hæc ſingula non admittat.

In prima autem parte principali tractabo de ijs omnibus, quæ ſpectant ad materiam Reſtitutionis in integrum in genere, videlicet; De euidentialibus illius; De cauſis ex quibus concedi, vel denegari debet; De modo proponendi, & obtinendi eam in iudicio; & demum de effectibus illius, poſtquam petita, & obtenta eſt.

In ſecunda verò parte principali tractabo de ijs, quæ ſpectant ad hanc materiam in ſpecie; Hoc eſt, De ſingulis Reſtitutionibus in integrum, aduerſus quoſlibet penè humanos actus; puta, Emptionem, Vendirionem, Pignus, Mutuum, Sententiam, Delictum, Quaſi delictum, Quaſi contractum, Præſcriptionem, & quemlibet in ſumma alium actum, in quo quis per commiſſionem, vel omiſſionem damnum graue paſſus fuerit; vt in principio dictæ ſecundæ partis, & eius partitione latius apparebit.

Ad primam igitur partem deueniendo; In primis agam in ea de Euidentialibus, ſeu Præludijs Reſtitutionis in integrum, Quod vnica quæſtione abſolui poterit.

Deinde de cauſis ex quibus conceditur, vel denegatur tam minoribus 25. annis, quàm maioribus, & tam perſonis, quàm locis Reſtitutio in integrum: Quod vſque ad trigeſimam quæſtionem occupabit.

Mox de vſu & modo petendi, & deducendi, & obtinendi demum in iudicio Reſtitutionem in integrum, & hoc vſque ad quæſt. 40.

Poſtremò, de Effectibus Reſtitutionis in integrum, poſtquam obtenta eſt; Et hoc vſque ad finem huius Primæ Partis.

SVMMARIA.

1 *Reſtituere, hoc verbum, quot modis accipiatur.*
2 *Et quid, quando refertur ad ſtatum rerum propriè.*
3 *Et quid, quando impropriè.*
4 *Reſtituere quandoque ſignificat idem quod Deſtruere. nu. 6.*
5 *Et quid quando ad ſtatum perſonarum refertur. nu. 8. & 9.*
6 *Dominium rei propriè reſtitui dicitur, impropriè verò poſſeſſio. & num. 7.*
7 *Aedificio reſtituto dicuntur reſtituta eidem priuilegia priſtina. num. 5.*
8 *Reſtituo, hoc verbum, quando refertur ad dominium rerum, an ſignificet rem in priſtino ſtatu reponere?*
9 *Reſtituas, verbum importat quod res reſtituatur cum omni eius bonitate, & integritate.*
10 *Reſtitutus quando quis dicatur.*
11 *Redire quid ſignificet.*
13 *Reſtituere quomodocunque ponatur plenariam reſtitutionem ſignificat. & num. 55.*
14 *Integrum, ſiue in integrum, hæc verba multifariam in iure ponuntur, quæ recenſentur, nu. 15. 16. 17. 18. 19. & 20.*
23 *Reſtitutio in integrum, hæc verba ſimul iuncta multifariam in iure accipiuntur.*
24 *Legitimatio poteſt dici Reſtitutio in integrum num. 25.*

26 *Legitimatio duplex, propria & impropria, quæ dispensatio dicitur.*
27 *Absolutio ab excommunicatione est largo modo Restitutio.*
28 *Redhibitoria actio largo modo dicitur Restitutio in integrum.*
29 *Ecclesia readificata, an recuperet priuilegia, & feuda pristina?*
30 *Restitutio spoliatorum, dici potest largè restitutio in integrum.*
32 *Restitutionis in integrum diffinitio quòd sit in pristinum statum repositio, an bona sit? num. 33. 34. 35. & seq. vsque ad num. 52.*
33 *Restitutio in integrum reponit omnia in statu, in quo erant ante læsionem.*
34 *Restitutio an trahatur ad bona interim alienata? num. 33. & 49.*
35 *Restitutionis in integrum variæ aliæ diffinitiones, vsque ad num. 43.*
45 *Restitutio in integrum semper tantum restituit, quantum læsio abstulit, neque plus, neque minus.*
46 *Effectus duplex substantialis, & accidentalis.*
47 *Diffinitio ab effectu quomodo assumi possit, vel non. nu. 31. & 46.*
48 *Restitutio quare non semper totum contractum rescindat.*
50 *Rescindens, & Rescissorium iudicium, quid sint.*
51 *Rescindens siue restitutio in integrum, an recuperet rem absque Rescissorio, & quando?*
52 *Intellectus. l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. communis quis sit.*
53 *Restitutio in integrum dicitur quasi Restauratio.*
54 *In integrum, hæc verba an abundent, & satis sit dicere, Restitutio?*
56 *Restituendum, & in integrum restituendum, pronunciare idem est.*
57 *Restitutio quando in genere sumitur pro qualibet restitutione, non semper habet plenariam significationem.*
58 *Restitutio ex Trebelliánico S.C. non porrigitur ad omnia iura hæreditaria.*
59 *Restitutio ex gratia facta non semper est in integrum restitutio.*
60 *Restitutio quomodo in genere, & in specie accipiatur.*
62 *Integramente, hoc verbum quomodo multum importet, & faciat trahi restitutionem ad ea, ad quæ aliàs non traheretur.*
63 *Restitutio in integ. in quo differat ab appellatione.*
64 *Appellatio, & restitutio in integrum, in quo conueniant, & in quo differant ab inuicem. & num. 65.*
66 *Restitutio pinguius remedium est, quam appellatio.*
67 *A restitutione ad appellationem argumentum, quomodo procedat.*
68 *Restitutio in integrum in quo differat à supplicatione.*
69 *Supplicatio semel denegata iterari non potest.*
70 *Supplicatio quomodo in genere, & quomodo in specie considerari debeat, & quomodo restitutio sit supplicatio, vel è contra, & quomodo non, latè num. 71. & 72.*
73 *Restitutio in integrum in quo differat ab indulgentia.*
74 *Indulgentia quomodo in genere, & in specie sumatur, & quomodo pro restitutione in integrum ponatur.*
75 *Restitutio in integrum, an & in quo differat à Reductione?*
76 *Reductio ad arbitrium boni viri est sententiæ arbitralis rescissio.*
77 *Arbiter arbitrium suum moderare non potest, sed alius.*
78 *Restitutio in integrum in quo differat à querela.*
79 *Restitutio in integrum quo iure introducta fuerit.*
80 *Latorius primus qui legem latoriam tulit de auxilio Minorum.*
81 *Quæ restitutiones in integrum iure ciuili, & quæ iure prætorio introductæ fuerint, numero 82. 83. & 84.*
84 *Clausula illa, si qua mihi iusta causa, quomodo origine ciuilis ampliatione prætoria sit.*
85 *Restitutio in integrum quare introducta fuerit.*
86 *Finis vniuscuiusque rei quomodo in dispositionibus legalibus dupliciter considerari possit, & quo ad vltimum finem, & quo ad modum.*
87 *Restitutio in integrum, an propter publicam vtilitatem introducta sit, an verò propter priuatam? numero 88. & 89.*
88 *Publica vtilitas quot modis considerari possit. & numero 89.*
90 *Restitutio in integrum an supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia introducta fuerit?*
91 *Restitutio in integrum, an introducta sit secundum, an verò contra regulas iuris ciuilis communis? numero 92.*
93 *Restitutio in integrum, an sit stricti iuris?*
94 *Restitutio super principali non extenditur ad accessoria.*
95 *Restitutio in integrum, an secundum æquitatem, vel contra æquitatem inducta sit?*
96 *Restitutio in integrum appellatur beneficium.*
97 *Pacta seruare quomodo æquum sit, & quomodo non æquum sit.*
98 *Statutum exclusiuum fœminarum, an sit odiosum vel fauorabile?*
99 *Restitutio in integrum quotuplex sit.*
100 *Restitutio duplex alia gratiæ, alia iustitiæ, & quæ.*
101 *Restitutio Iustitiæ quotuplex sit. 102. 103. & 104.*
105 *Restitutio doli vel metus, an sit propria restitutionis in integrum species?*
106 *Restitutiones istæ, an appellatione restitutionum in statutis venirent?*
107 *Doli, & metus materia, & actionis earum quatenus hic agenda est.*

QVAESTIO I.

De essentialibus, euidentialibus, seu præludijs restitutionis in integrum.

QVONIAM multa sunt, quæ circa significationem huius verbi, etymologiam, diffinitionem, introductionem, & diuisionem denique spectant, & dicenda occurrunt; idque ante omnia agendum sit, iuxta not. per omnes in l. 1. ff. si cert. pet. Ideo quæstionem hanc præmisi, sub qua prædicta omnia, multaque similia complexus sum; ex quibus singula ea quæ pertinent ad quid nominis huius vocis restitutionis in integrum, & ad quædam alia generalia eiusdem, quæ semper præmitti solent, facilè colligi possint. Quæ omnia articulis sexdecim continentur, videlicet.

Primò, quot modis accipiatur hoc verbum, Restituo, & restitutio.

Secundò, quot modis accipiatur hoc verbum, integrum, & in integrum.

Tertiò, quot modis accipiantur hæc verba simul iuncta, restitutio in integrum.

Quartò, quid sit restitutio in integrum, de qua nos propriè agimus.

Quintò, Quare sic dicatur. Et an abundet verbum illud, in integrum.

Sextò, in quo differat restitutio in integrum ab appellatione.

Septimò, in quo differat à supplicatione.

Octauò, in quo differat ab indulgentia.

Nonò, in quo differat à reductione.

Decimò, in quo differat à querela.

Vndecimò, quo iure fuerit introducta restitutio in integrum.

Duodecimò, quare introducta fuerit.

Decimotertiò, an sit stricti iuris?

Deci-

Decimoquartò, an ex æquitate, an verò contra æqui-
tatem introducta sit?
Decimoquintò, quotuplex sit restitutio in integrum.
Decimosextò, an restitutio, ex causa doli, vel metus
sint propriè species in hoc opere tractandæ.

Articulus I.

AD primum respon. Quòd verbum, hoc restitutio,
1 † & restituere, multas in iure significationes ha-
ber, vt facilè est colligere ex Alber. in tit. de verbor. si-
gnific. in §. restitutio. Breui tamen distinctione frequen-
tiores & notabiliores sensus illius ita complecti possu-
mus.
2 Quandoque enim hoc † verbum refertur ad res,
quandoque ad personas. Ad res refertur quando de re-
stitutione rerum agitur (& intellige hoc loco appella-
tione rerum etiam personas, quatenus sub dominio no-
stro sunt, Institut. de rer. diuis. in princip. iuncto §. item
ea quę ex hostibus, &c.) Et hoc rursus dupliciter acci-
3 dit; Quandoque † enim ad statum illatum, quan-
doque ad dominium, seu possessionem refertur. Ad sta-
tum iterum dupliciter. Aliquando propriè, & tunc si-
4 gnificat † reficere, & rem illam noua reædificatione,
seu refectione in pristino statu reponere. text. est in l. si
merces. §. si vicinus. ff. loc. ibi, si fenestras nimium cor-
ruptas locator non restituat, &c.
Et hinc infertur vtiliter, quod cum restitutio sit in
pristinum statum repositio, vt infra dicam artic. 4. Re-
5 stituta ecclesiæ † vel molendino, vel alio ædificio, † per
6 reædificationem, siue restaurationem istam de qua lo-
7 quimur, dicentur etiam eidem † restituta, siue restau-
rata priuilegia pristina. Fulgos. in l. seruitutes, §. 1. ff. de
seruit. vrban. præd. Paul. de Cast. in l. vnus. §. si fons, in
fin. ff. de seruit. rust. præd. Brun. in tractat. de refect. in
eodem statu, versic. nona conclusio, per l. Attilicinus,
cum Glos. in fi. ff. eod. & alia similia, vt per eum.
Impropriè refertur, etiam quandoque, & tunc signi-
8 ficat destruere, † & sic totum oppositum quoad vocem
& sonum atus; sed re vera quo ad sensum, idem signifi-
cat, quod supra; id est ita id quod circa statū rei factum
destruere, & tollere, vt res in pristino statu purgata, re-
posita, restitutaq; remaneat. tex. est. cū sua Gl. in l. pri-
ma, §. primo in verbo, restituatur. ff. de noui oper. nunc.
ibi, qd vi aut clā olim factū erit, vt restituatur. Facitque
tex. in l. a §. fin. ff. ne quid in loc. publ. in fi. ibi restituere
videtur, qui in pristinum statum reducit, & reperi post-
modū ita declarantē Zas. lib. 2. sing. intell. c. 20. in princ.
Ad dominium verò, seu possessionem rerum, quando
refertur (licèt impropriè dicatur restitui dominiū rei,
propriè verò possessio, secundùm Felyn. in c. pastoralis de-
lectos. nu. 2. de fide instrum. & Afflict. decis. 77. num. 7.
& est in l. C. vnde vi, & ff. de vi, & vi arm. & l. qui resti-
tuere. ff. de rei vend.) Vtcunque tamen sit, significat &
hoc quoque casu rem in pristinum statum reponere, l.
sed & partus. ibi, omnē causam, ff. quod met. caus. & l.
3. C. vnde vi, l. restituere. ff. de verbor. signific. l. videa-
mus. §. in fatiana. ff. de vsur. vbi est expressum. elegan-
ter etiam facit l. 3. §. 1. ff. commo. & l. plus est. & ibi Glo.
ff. de verbor. signific. & tradit Boerius decis. 5. num. 1. &
9 in hoc casu verbum, restituas, importat, † q res resti-
tuatur cum omni vtilitate & integritate, Felyn. post.
Abb. ibi, cum concord. in cap. venerabilis. num. 1. de off.
deleg. Rom. cons. 392. num. 3.
Ad personas verò quandoque refertur hoc verbum,
restituere, & tunc, qñque cum aliqua qualitate, scilicet,
restitutus fuit Caius ciuitati, vel restitutus fuit ad bona
10 tātum, & hoc casu restringitur eius significatio † ad il-
lud tantum, quod fuit expressum, non ad omnia, text.
est in l. si debitor. C. de sent. pass. Bar. in l. 1. C. eod. &
ibi Alb. nu. 4. vers. vnde cum princeps, Bal. nu. 4. & alij
cōiter, vt per Paris. cons. 1. ferè per totum lib. 4. & di-

cam plenè infra in 2. par. q. 93. Quādoque repetitur re-
latū ad personas simpliciter, videlicet, Caius fuit resti-
11 tutus, & tunc significat † plenam & integralem repo-
sitionem in pristino statu, text. est expressus in §. 1. Inst.
quib. mod. ius patr. pot. sol. & l. 1. C. de sen. pass. Et in
hoc sensu accipit Teren. in Andria, dum inquit.
Restitue in quem me accepisti locum.
Et ex nostris, ita distinguentes inter casum, quo qua-
lificatè, & quo simpliciter profertur, tradunt Cyn. in l.
fin. C. de sent. pass. col. 3. & ibi Bal. nu. 4. & Bald. in cons.
145. num. 3. lib. 2. & his tacitia Aldobr. in d. §. 1. nu. 42.
Et accedit ad hoc propositum, quod inquit Petr. Ge-
12 rard. sing. 13. Quod sicut redire † significat, id est in pri-
stinum statū ire, ita restituere, id est in pristinum statum
reponere. Ex quibus constat, quòd hoc verbum, licet
multis respectib. proferatur, tamen si simpliciter poni-
13 tur, semper significat de sui natura & propria signifi-
catione repositionem in pristino statu, quod est notan-
dum, præsertim propter proximè dicenda.

Articulus II.

14 AD secūdum resp. quòd similiter hoc verbū, † in-
tegrū, siue in integrū, plures habet significatio-
nes, secūdùm Luc. de Pen. in l. hac lege, post princ. C. de
prox. sac. scrin. secundùm omnes tñ significationes illas,
15 semper quādam † perfectionē significat; Quandoque
enim ponitur pro eo, quod ita plenū est, vt nihil adijci
16 possit, † arg. l. 1. C. de reput. l. 1. C. si aduer. trans. & c. si
omnia. 6. q. 1. ita Luc. præall. Quādoque ponitur pro eo,
17 cui nō deficit aliquid de substātialib. eius. † Idem Luc.
per l. a. C. de bon. vac. & C. de agr. & cēs. l. 3. & C. de sen.
pass. l. 1. Quandoque pro eo, quod bonū & perfectū est,
18 † idē Luc. per l. 1. C. de suffr. & idē voluit prius Spec.
tit. de hæret. in fi. Quādoque pro eo, quod est ex nī parte
19 totum, † vt idem Luc. per can. qui māducat. de cōsece.
dist. 2. & c. singuli. de off. deleg. in 6. Quib. adde, q poni-
tur etiam pro eo quod non sit ex aliqua parte diminutū
20 † c. auaritiæ. de præbend. Quandoque etiam integris
21 omnibus, dicitur, i. omnibus hinc inde saluis, † l. à Di-
uo pio. §. si super. ff. de re iud. Demum, multum ad pro-
positum, integrari ius alicuius dicitur, id est actionem
eius extinctam resuscitare, l. propter veneni. §. 1. & ibi
Gl. ff. ad Syllan. Quæ quidem significatio conuenire vi-
detur proprijssimè naturæ ipsius restitutionis in inte-
grum, & rescissoriæ actioni, quę obtenta restitutione re-
nascitur, vt dicam plenè infra hac 1. p. q. ar. Ex quibus
22 constat, quòd hoc verbum, integrum, † ipsum quoque
significare solet à se solo, & sine verbo, restituere, su-
pradictam plenam, & perfectam existentiam rei vel
personæ in suo pristino, & perfecto statu.

Articulus III.

AD tertium respon. quòd hæc verba simul iuncta,
23 restitutio in integrum, † ipsa etiam sic coniūcta
varias habēt significationes, vt aduertit Bero. in rubr.
extra de restit. in integ. Verumtñ & illę quoque signifi-
cationes denotāt semper hāc in pristinū statū repositio-
nē, & vt clariùs cōstet, pleniùs & ordinariùs distinguē-
do illas, quā Bero. faciat; dico, q iste terminus ex pluri-
bus vocibus cōpositus, Restitutio in integrum, ponitur
quandoque in genere, & tunc pro omni repositione in
pristinū statum, & ita ponitur infra in diffinitione cōi,
vt dicam art. seq. Quandoque in specie; & tunc quādo-
que retinet nomen sui generis, quādoque trāsit in aliud
nomen; Primo casu dicitur restitutio in integrum; & est
duplex, alia iustitiæ, alia gratię, vt dicā infra eadē quest.
24 art. 15. Secūdo casu, quādoque dicitur † restitutio Na-
taliū, & de qua agitur in tit. ff. de natal. rest. & dicitur
suo speciali & vsitato vocabulo legitimatio; Quæ vt ex
25 his constat, potest largo modo dici † restitutio in inte-

grum, vt in terminis voluit Sign. de Homod. cons. 218.
26 nu. 23. Quinimò, & ipsa legitimatio duplex est, † alia
propriè restitutio, siue legitimatio, alia indulgẽtia, siue
dispensatio, vt per Iac. à S. Georgio in l. ad quorum. §.
patrem. n. 9. ff. de in ius voc. sicuti quoque aliàs diuidi-
tur restitutio in integrũ gratiosa, in restitutionem pro-
priam, & indulgentiam, vt dicam infra in 2. par. q. 91.
Quandoque hoc secundo modo pariter & sic largè, dr̃
restitutio in integrum, absolutio ab excõmunicatione,
27 † vt est tex. in c. 1. tit. hic finitur lex, &c. in vsib. feud. &
ibi notat Aluar. num. 7. & Bal. sub nu. 18. qui allegat ẽt
pro concor. c. ex literis, de rescript. & Glos. §. minor. In-
stit. de cap. dimin. Quandoque ẽt hoc modo dr̃ restitu-
28 tio in integrum, ipsa redhibitoria actio, † vt dicit Cæ-
pol. in l. redhibere. §. Iulianus. in princ. ff. de ædil. edic.
Quandoque ẽt quia Ecclesia reædificata & refecta dr̃
in integrũ restituta, dubitari solet an post refectionem
recuperet feuda amissa interim, sicut recuperat priui-
29 legia cætera, † vt supra dixi art. 1. de quo videndus est
Affl. in tit. de cap. Corrad. §. & iterũ. à nu. 46. vsque ad
num. 52. & dicam fortè infra circa effectus restitutio-
nis in integrum, licèt non sit propriè de materia nostra.
Hoc eodem modo demũ dr̃ restitutio in integrum, re-
30 stitutio spoliatorũ, † vt extra de restit. spol. per totum,
& integrari dicũtur qui per restitutionem istam recu-
perant ius suæ possessionis pristinæ, vulg. can. reinte-
granda, cũ simil. Quibus quidẽ significationibus (licèt
& illæ largo mõ sint repositiones in pristinũ statum) in
præsenti omissis, accedendũ est ad primã speciem pro-
priam restõnis in integrũ, & ad illius diffinitionẽ ante
omnia deueniendũ; cũ de hac restitutione in integrum
totus tractatus iste futurus sit; non aũt de legitimatio-
31 nib⁹, † spoliatorũ reintegrationibus, redhibitorijs, vel
absolutionib. ab excõmunicatione, quæ oĩa suum spe-
cialem tractatũ habẽt, & desiderant, licèt nonnullis vi-
sum fuisset. vt ego ad hæc sermonem quoque meũ ex-
tẽderem. Quibus me morem gerere, neque huius tra-
ctatus rerum copia, neque temporis inopia passæ sunt.

Articulus IV.

AD quartum respondeo, q̃ diffinitio restitutionis
in integrum ex prædictis clarè colligitur; nil. n.
aliud esse videtur quam in pristinum statum repositio,
prout & Doctoribus passim visum est; Sed quoniã hæc
patitur difficultates, & habet aliarũ diffinitionum in-
uentores, huiusque reprehensores, ideo reuoco in du-
32 bium; & quæro, † an hæc diffinitio, q̃ restitutio in in-
tegrum, sit in pristinum statum repositio, bona sit?
Videtur autem, quòd bona non sit.
Primò, quia diffinitio non dẽt esse desumpta ab effe-
32 ctu. † Bar. in l. 1. ff. de appellat. Sed hæc ab effectu de-
sumpta est; principalis. n. & vnicus effectus restitutio-
nis in integrũ est, reponere oĩa in pristino statu, in quo
32 erãt ante lęsionẽ. † Ang. in l. cũ salutatus. n. 1. C. de sen.
pass. Bar. l. 1. in fin. C. si aduer. rẽ iud. Alb. in l. qui res §.
areã. nu. 2. ff. de solut. & in l. si quis Titio. n. 2. ff. ex qui-
bus cau. maior. & dicã infra ead. par. q. 47. Merito &c.
Secundò, quia quandoque restituitur minor aduer-
sus venditionem, non quidem vt contractus venditio-
nis rescindatur, sed tantùm, vt residuum pretij iusti re-
cuperet, l. si ex causa, in princ. ff. de minor. cum con-
cord. de quib. infra 2. par. quæst. 59. ergo non est re-
positio in pristinum statum per omnia.
Tertiò, quia per restitutionem in integrum, multa
33 de his, quæ alienata sunt, non recuperantur, † vt tra-
dunt Alex. Ias. & alij in l. Gallus. §. & quid si tantum.
ff. de lib. & posth. vbi Ias. de communi, num. 65. tex. est
in auth. idem de Nestorianis. C. de hæret. ergo non re-
ponit omnia in pristinum statum.
Quartò, quia qui in integrum restitutus est, debet
tamen adhuc rem suam per rescissorium iudicium re-
cuperare, l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur.
& est communis opinio, vt deducam plenè infra ead.
par. 1. q. 33. art. 2. & 3. ergo restitutio in integ. non repo-
nit omnia in pristinum statum.
Quintò & vltimò, quia multi Doct. tanquam imper-
fectam hanc omiserũt, & alias diffinitiones attulerunt;
34 † Vnde Hostien. in rub. extra eod. §. 1. dixit, quod est
35 prioris status vel iuris reintegratio. † Item Gl. in c. au-
diuis, in verbo reliquum. & Ang. in l. 1. §. restitutio. ff. ne
quid in loc. publ. dixit, quod est ad eum statum in quo
36 erant ante læsionem, reductio. † Item Zas. in d. l. 1. ff. eo.
inquit, quòd est in pristinum statum repositio, rescissio
37 eo per quod læsi sumus. † Item Ruin. in d. §. nunciatio.
addidit prædictæ communi diffinitioni verbum, om-
38 nium. † Item Dec. in cap. denique. num. 21. de except.
39 addit, absolutè omnia. † Item Afflict. in c. 1. in verbo,
sexto noto, num. 3. tit. hic fin. lex Corrad. addit quo ad
40 omnia. † Item Tiraquel. in tractat. de vtr. retr. in 1. par
te. §. 32. glos. 1. num. 29. inquit, quòd est in priorem sta-
tum, locum, & gradum omnimoda, integraque redu-
41 ctio, & repositio. † Item Præpos. in c. ex ratione. num.
70. de appell. post text. in §. notandum. 2. q. 3. inquit, q̃
est prioris status, vel iuris, vel audientiæ reintegratio.
42 † & Rebuff. demum in tract. de restitutione in integ.
num. 4. & 5. Quod est ad rem & ius pristinum reductio,
43 vel est sui iuris integri † receptio.
Sed cõtra est communis Doctorum sententia, omnes
enim penè vbique simpliciter diffiniunt eam, vt supra
44 dixi. Quod est † in pristinum statũ repositio. Quorum
infrascriptos dũtaxat allegasse sufficiat. Bart. in l. quod
si minor. §. restit. n. 1. ff. de min. & in l. si ab hostib. §. sed
quod simpliciter, nu. 5. ff. ex quib. caus. maior. & in l. in-
terdum. nu. 3. ff. de condic. indeb. Alber. in d. §. restitu-
tio. n. 6. & in l. qui res. §. aream. nu. 2. ff. de sol. & in l. 1.
nu. 8. ff. de cond. indeb. & in l. minori. num. 3. ff. de fide.
inst. & nom. tuto. Fulg. in l. cum quidã. nu. 2. C. de fruct.
& lit. exp. & in l. tutorio. nu. 1. ff. quæ res pig. obli. poss.
& in l. metum. §. ex hoc edicto. nu. 1. ff. quod met. causa.
licet ibi addat verbum, omnium. Abb. rubr. extra eod.
in fi. Aret. in §. rursus. n. 7. de action. Crot. in l. si constan-
te. nu. 113. ff. sol. mat. Seb. Sapia in l. qui se patris. n. 15.
C. vñ lib. Mynsing. Inst. qb. mod. ius pat. pot. sol. §. 1. n.
14. Incerti author. in tract. de crim. læsæ maiest. q. 2. n. 4.
Rom. cons. 247. nu. 4. & cons. 123. nu. 9. Dec. cons. 436.
nu. 3. Mar. Anguisc. cons. 116. nu. 14. lib. 1. Mant. cõs. 88.
nu. 2. & cons. 177. nu. 1. Pedem. decis. 9. n. fi. Grammat.
dec. 92. nu. 1. Et videtur clarè probari hæc cõmunis dif-
finitio, tùm ex tex. in d. l. quod si minor. §. restitutio. ff.
de mino. Tùm ex ijs omnibus huius verbi significatio-
nibus, de quib. in præce. articulis, & cum illa transeun-
45 dum est. Considerando, † quòd restitutio semper tan-
tundem restituit, quãtum abstulit læsio, & neque plus,
neque minus, & hęc regula infallibilis est, vt dicam ple-
nè infra hac eadem parte, quæst. 44. artic. 3. & ideo illa
verba, est in pristinum statum repositio, debent intelli-
gi, id est, in quo erat ante læsionem, & satis factum erit,
quando per restitutionem in integrum, recuperabitur
& resarcietur damnum, q̃ quis passus est, & non am-
plius. Ex quibus patebit responsio ad omnia contraria.
Ad primum enim resp. quòd doctrina Bart. in d. l. 1.
46 ff. de appel. procedit † in effectu accidentali, & qui non
immediatè, neque necessario sequitur suã causam; secus
autem si sit effectus necessarius, inseparabilisque ab ip-
sa causa; tunc enim quasi substãtia rei iudicatur, vt la-
tè declarat Cagn. in d. l. omnis diffinitio. n. 26. ff. de reg.
iur. Sed effectus iste restitutionis in integrum est in tan-
tum naturalis substantialis & proprius ipsius, quòd
imo est ipsiusmet restitutionis natura, & substantia, vt
statim dixi, & remoto eo, non sit amplius restitutio in
integrum; vnde ab eo licitum fuit illam diffinitionem
assumere. Et hinc est, quod hunc quem effectum re-
47 stitutionis vocant Doct. naturam illius † vocat Ias. in
d. l. interdum. nu. 4. ff. de condic. indebit. & idem innuit
Aldob.

Aldob. Instit. quibus mod. ius patr. §. primo. num. 42.
Ad secundum resp. quòd non est mirum, si quando-
que minor petens restitutionẽ aduersus venditionem
à se factam restituitur, dumtaxat ad hoc vt sibi supplea-
tur iustum precium, non autem vt rescindatur vẽditio,
quia eo casu minor nõ probabit se lęsũ in eo, quia ven-
didit, puta quia expediebat non vendere, sed quia mi-
48 nus iusto precio vendidit,† vt declarãt Bar. Sal. & Bal.
post Glos. ibi in l. siquidem. C. de præd. min. & alij vbi-
que cõmuniter, vt testatur Corn. cons. 73. sub nu. 9. ver.
dato etiã lib. 3. & dicam plenè infra in 2. parte, q. 59. &
hoc ea ratione, quia restitutio non debet plus restituere
quàm læsio abstulerit, vt prædixi.
Ad tertium resp. quòd restitutio in integrum porri-
gitur ad ea, quæ ex causa ipsius lęsionis immediata di-
stracta, & alienata sunt, non aũt ad ea quæ ex alia cau-
sa mediata, & separata ab ipsa lęsione distracta & alie-
nata sunt, vt declarat Bal. in l. fi. nu. 5. C. de sent. pas. &
bene aduertit Port. §. 1. nu. 14. instit. quib. mod. ius pat.
pot. sol. & ego plenè dixi infra in 2. parte, q. 94. & ratio
est in prõptu, quia non plus debet restituere restitutio
in integrum, quã læsio abstulerit, vt supra dixi: & hinc
est, quòd restitutio illa de qua loquũtur Doc. in d. §. &
quid si tantum, porrigitur etiã ad bona alienata inte-
49 rim, † qñ alienatio processit ex causa immediatè cau-
sata ab ipsa læsione, vt est communis opinio, de qua te-
stantur Nat. cons. 470. n. 21. Illustriss. Card. Alban. cõs.
2. num. 20. & Rol. à Valle cons. 45. nu. 25. lib. 4. & n. 31.
vbi de communi, & dicam infra in 2. par. d. q. 44. & 99.
Ad quartum resp. quòd duplex constitutum est iudi-
cium pro recuperatione rei amissę rescindens, videlicet
50 & rescissorium; rescindẽs † est ipsa restitutio in integrũ,
rescissorium, est ipsa rescissoria actio quæ renascitur se-
cuta restitutione; vt declarãt oẽs in §. rursus. post Dyn.
Ias. & alios. Inst. de actio. per iudiciũ rescindens recupe-
rare quis rem amissam qñque potest, quandoque non;
51 † Potest, cum læsus fuit tam quo ad dominiũ, quã quo
ad possessionem; non põt, quando læsus est in dominio
tm̃, possessionẽ verò ex alia causa amisit; vt est cõis di-
stinctio omnium præall. tam in d. §. rursus, quàm alibi,
& in specie Canonistarum in c. cum ex literis. de rest. in
integ. & dicam plenè infra hac parte, q. 33. art. 3. & ra-
tio est, vt supra dixi pluries, quia restitutio in integrũ
non põt plus restituere quã abstulerit lęsio, & ita com-
muniter intelligitur d. l. qui proprio. §. item quæritur.
52 † ff. de proc. licet Mauric. multum laboret circa illam
in tract. de rest. in integr. c. 1. vt hunc nodum dissoluat.
Ad quintum & vltimũ resp. ꝙ omnes illæ suppletio-
nes, vel diminutiones, vel variationes Doctorum circa
hanc diffinitionem, superfluæ sunt, intelligendo prout
intelligi debẽt illa verba in pristinum statum, id est, vt
non plus nec minus restitutio afferat, quàm lęsio abstu-
lerit, vt ex prædictis iam constat satis superque.

Articulus V.

AD quintum, resp. ꝙ quantum attinet ad etymolo-
giam restitutionis in integrum, breuiter (quia quę-
stio est de nomine) dici potest, quòd dicitur quasi re-
53 stauratio.† & ita probant mihi duo iura simul iuncta,
scilicet l. Diuus. ff. eod. tit. nostro, ibi litem restitui, &
l. 1. C. si adu. lib. ibi, litem instaurari.
Quantum autem attinet ad illud, an illud verbũ in
54 integrũ abundet,† & an idẽ significaret hoc verbũ re-
stitutio tangunt quidã Doct. solitariè & dubitari põt.
Videtur igitur dicendum, quòd abundet verbum in
in integrum, & quòd sufficeret solum verbũ restitutio.
Primò, quia verbum restituo, vnde restitutio descen-
55 dit, significat plenariã restitutionem, † vt l. videamus.
§. in fauiana, & ibi gl. & Floria. de S. Petro. ff. de vsur. &
Ant. de Butr. in c. venerabili. num. 34. de off. deleg.
Secundò, quia verbum restitutio, & restituo ad quę-
cunque referatur vel res, vel personas, vel ad domi-
nium, vel possessionem, vel statutum earum, semper per
se solę significant plenariam restaurationem, & reposi-
tionem rei in pristino statu, vt supra dixi in primo art.
Tertiò, quia verbum restituo, hoc de sui natura im-
portat, vt inquit Aldobr. in pręall. §. 1. nu. 42. Inst. quib.
mod. ius patr. pot. sol.
Quartò, quia Iureconsulti passim vtuntur verbo hoc
restitutio, restituens, & restituere, absque illis verbis in
integrum, vt potest colligi ex toto titulo. ff. & C. eo. tit.
nostro. & in specie in l. Diuus. ff. eod. & l. 1. C. de sent.
pass. & alibi millies.
Quintò, quia ita videtur velle Glo. in l. 1. §. pen. ff. de
postul. in verbo eximi. & Crot. in l. si constante. nu. 113.
ff. sol. mat. & Fulg. in l. Æmilius, in fi. ff. de min. qui di-
cit, quod idem est pronunciare minorem restituen-
56 dum, & in integrum restituendum. †
Sed contra est authoritas compilatoris ff. & C. eo. de
rest. in integ. & extra eod. & in 6. & vbique & Iuriscon-
sultorum in tot responsis, vbi non simpliciter restitutio-
nem, sed in integrum restitutionem vocant, & ideo Fa-
ber instit. quib. mod. ius patr. pot. sol. §. cum autem, in-
quit, ꝙ aliud est restitutio, aliud in integrum restitutio.
Ego dico sic; ꝙ restitutio, est verbum generis, & licet
de sui natura importet plenariam restitutionem, ta-
57 men quandoque hanc significationẽ non hẽt, † vt in re-
stitutione ex Trebelliano S.C. nõ enim omnia transeũt
58 in fideicommissarium, quę hæreditaria sunt, † vt plenè
tradunt Doc. in l. precibus. C. de impub. & in l. cẽturio,
ff. eod. & ego plenissimè dixi aliàs in tract. meo de com-
pẽdiosa subst. p. 5. q. 3. prin. prę misso 6. car. 104. & seq.
Itẽ in restitutione de qua in l. si debitor. C. de sen. pass.
quæ non reponit omnia in pristinum statum, vnde non
sine causa ille tit. inscribitur de sent. pass. & restitutis, &
non dr̃ de in integrũ restitutis, quia nõ omnis restitutio
59 gratiosa, † de qua ibi agitur, est in integrũ. i. quo ad oĩa
& per omnia restitutio; Ideoqua hoc verbum ita in ge-
nere sũptũ diuiditur in duas species, quarũ altera reti-
net nomen sui generis simplicis, & dicitur restitutio, al-
tera trãsit in aliud speciale nomen, & dicitur in integrũ
60 restitutio. † Prima species, in specie sũpta, & tanquã ea
quæ opponitur in integrum restitutioni, non est in inte-
grũ restitutio, neque esse potest, licet sit restitutio in ge-
nere sumpta, sicut in integrũ restitutio; quẽadmodum,
homo non est bos, licet vterumque sit animal, & in iure
nostro adoptio in specie sumpta nõ est arrogatio, licet v-
traque sit adoptio in genere sumpta, itaque Iurisdi-
ctio & Imperiũ, quatenus sũt duę species iurisdictionis
in genere sumptę; & sic de similib. Et quemadmodũ ac-
cidit in adoptione, iurisdictione, & cognatione, quarum
illa species est ignobilior, & minoris potentiæ, quæ reti-
net nomẽ sui generis, & non transit in suum proprium
61 & speciale nomen, † ita accidit hic, quia verbũ restitu-
tio, in specie sumptũ, nõ significat plenariã restitutionẽ,
quemadmodũ restitutio in integrum, licet verbum re-
stitutio in genere sumptũ, significet quoque plenariam
restitutionẽ, quia adoptio quoque in genere sumpta si-
gnificat arrogationẽ, & iurisdictio in genere sumpta, si-
gnificat imperiũ quoque, quia genus prędicatur de qua-
libet sua specie. Hincque factũ est, vt sæpenumero repe-
riatur vsitatũ hoc verbũ, restitutio, pro in integrũ resti-
tutione; sicut adoptio pro arrogatione posita reperitur;
& cognatio pro agnatione, & iurisdictio pro imperio, &
similia; nõ autem sequitur qđ propterea restitutio in specie
sũpta, nõ sit species differens & nomine, & effectu à re-
stitutione in integrũ, vt prædictũ est. Ex quib. satis pa-
tet responsio ad contraria. Et infertur quod multũ plus
operatur additio istius verbi in integrũ, quàm omissio
eius, vt pulchrè decidit Io. de Amic. cons. 12. num. 19. &
62 seq. vbi inquit, quod verbũ, integramente, † de quo ibi
in casu suo, in tantũ operatur, & facit vt omnia in pristi-
num statum reducãtur, quòd trahitur illa restitutio de

qua ibi ad ea ad quæ aliàs pertracta non fuisset, si non adesset illud verbum, integramente, quod est notabile, post Spec. tit. de hæret. in fine.

Articulus VI.

63 AD sextum; an, † & in quo differat restitutio in integrum ab appellatione?

Videtur, quòd non differant adinuicem.

Primò, quia vtraque sententiam rescindit, vt C. si adu. rem iud. & toto tit. ff. & C. de appell.

Secundò, quia id quod pręstat maioribus appellatio, præstat minoribus restitutio, vt inquit text. in l. præses. ff. de minor.

Tertiò, quia ita in iudicio restitutionis in integrum possunt peremptorię exceptiones proponi, sicut in iudicio appellationis.

Sed contra est communis Doctorum sentētia, quam sequuntur Fulg. in l. fin. C. si aduer. rem iudic. Host. in c. fin. de rest. in integ. Mant. sing. 471. & sing. 644. & de communi testatur Dec. in c. si duobus. nu. 62, de appell. plures inter illas asserentes differentias, & propterea infertur, quòd non valet argumentum à restitutione in
64 integrum ad † appellationem.

Ego dico, quòd quantum ad effectum non differunt appellatio & restitutio, quia vtraque sniam suspendit interim, vt l. 1. C. restit. in integ. pend. & demum rescindit, vt d. l. 1. C. si aduer. rem iudic. cũ simil. Sed quãtum ad modũ differunt, idque dupliciter. Primò quantum ad modum procedēdi in vtroque iudicio, nam appellatio corã maiori iudice debet cognosci. Restitutio verò coram eodem ēt parique potest expediri, l. præfecti. ff. de min. & infra dicã q. 32. art. 16. Item in appellatione dilatoriæ non admittuntur, l. ita demum, C. de procur. In restitutione aũt secus, l. si minor vt omissam. ff. de minor. Iacob. de S. Georg. l. fin. C. si aduer. rem iudi. in fin. vbi de communi & infra dicam in 2. par. q. 34. Secundò ēt quantum ad modum concipiēdi libellum & causam querelæ, & reclamationis, nam restitutio rescindit sententiam prætextu erroris ipsius petentis restitutionem,
65 appellatio verò prætextu iniquitatis ipsius iudicis, † vt est tex. in d. l. præfecti. ff. de minor. & ideo Bar. ibi dat diuersam libellandi formam in vtraque, & idem in l. 1. nu. 2. C. si aduers. liber. & Aret. in l. 1. in vers. 5. nota. C. si aduers. liber. & Petr. de Bellapert. in l. inuitus. C. de proc. nu. 11. vbi etiam habes quomodo alia sit causa appellationis, alia restitutionis in integrum, & idem voluit Bald. in l. 1. C. de repud. Fulgos. in l. fin. nu. 2. C. de sent. pass. ex quibus patet resp. ad contraria.

Ad primum enim resp. Quod bene vtraque rescindit, sed diuersimodè, vt prædictum est.

Ad secundum, quòd idem præstat &c. vt d. l. præses. sed hoc inspecto effectu, & fine, sed secus quoad modum, & causam vtriusque.

Ad tertium, quòd licet in aliquo particulari æquiparentur etiam in modo agendi, tamen in multis alijs differunt, vt per prædictos, & supra dixi. Ex quib. potest concludi, quod regulariter argumentum à restitutione in integrum ad appellationem, vel econtra, non procedet, vt dicunt pręall. communiter. Sed quoniam pin-
66 guiùs remedium est restitutio, quàm appellatio, † vt inquit Iac. de S. Georgio in d. l. fi. in fi. C. si aduer. rem iud. qui de communi testatur, valebit argumētum fal-
67 tē negatiuè, † sicut valet negatiuè à maiori ad minus, vt notab. inquit Benintēd. dec. 79. nu. 9. vbi de cõmuni.

Articulus VII.

AD septimum, an & in quo restitutio integrum à supplicatione differat? †
68 Videtur, quòd non differant.

Primò, quia in vtraque imploratur officiũ iudicis, & misericordia eius, vt per Rolan. consil. 38. nu. 17. lib. 2.

Secundò, quia in vtraque debet allegari causa supplicationis, si de iustitia petitur, Rolan. præall.

Tertiò, quia sicut restitutio semel denegata, non amplius implorari potest, l. 1. & fin. C. si sæp. rest. post.
69 Ita, & supplicatio, † l. si quis aduersus. C. de precib. imper. offer.

In contrarium facit; nam appellatio interposita pręsupponit iniquitatem sententię, vt supra dictum est, per d. l. præfecti, idem quoque & supplicatio iustitiæ, cum in precibus de innocentia asseratur, quod non fit in restitutione; ideo magis appellationi quam restitutioni æquiparari potest.

Ego puto considerandum, & dicendũ esse sic. Quòd
70 supplicatio sumitur in genere, & in specie. † In genere, pro omni precũ oblatione, in quib. aliquid petitur à Iudice, vel principe ex eius officio, & misericordia fieri, vel nõ fieri; & hoc vel quia ita iustitia requirat, vel quia & si de iustitia peti non possit, ex gratia tamen concedi petatur, in specie verò non pro omni, sed pro ea precum oblatione, quæ specialiter principi fit non prætextu alicuius iustitiæ, vel iustæ causæ, sed ex mera eius pietate, & misericordia, quales sunt preces illæ quæ à carceratis, vel bannitis alijve relegatis offeruntur pro gratia, vel minoritate pœnæ, vel remissione exilij, & similibus, quæ propriè & specialiter supplicationes dicuntur. Vt eleganter considerat etiam Bero. in capit. ex literis. num. 20. extra eod. tit. nostro. Rursus etiam aduertendum est, quòd tam supplicatio in genere sumpta, quæ dici potest tam gratiæ, quàm iustitiæ, quàm ea quæ in specie dicitur supplicatio propriè, & quæ gratiæ solius
71 est, quoad modum † siue medium pro quo ipsis vtitur, possunt dici largo modo restitutio in integrum, nam restitutio omnis per viã supplicationis petitur; & omnis restitutio hoc respectu erit supplicatio, quo verò ad id quod petitur in supplicatione, dico quod in supplicationibus, vt plurimũ aliud petitur, quàm restitui in integrum, vel ex iustitia, vel ex gratia, sed vt proximè dicebã, vel minorari pęnam, vel exilium remitti, vel abbreuiari, vel de pœna gratiã fieri, vel causam committi pro iustitia cognoscendam, & similia, & hoc respectu non omnis supplicatio erit restitutio; vnde cõclusio talis esse debet, ꝙ respectu modi, siue medij, quo petitur restitutio, omnis restitutio est supplicatio, respectu verò eius quod in supplicatione petitur, si in genere accipiatur supplicatio, pro omni eo quod petitur, ex officio & misericordia Iudicis, vel Principis fieri, vel ex iustitia, vel ex gratia eius dumtaxat, & pariter omnis restitutio est supplicatio, quia erit species supplicationis, & omnis species est de genere; si verò accipiatur supplicatio in specie, iuxta ea quę supra dixi, tunc supplicatio & restitutio specie different ab inuicē, sicut appellatio, & restitutio, & sicut homo, & equus, licet vtrumque in sui genere conueniant, & secundùm prædicta sine contradictione & clarè procedunt, quæ de supplicatione, & restitutione in integrum dicunt Doct. in d. cap. ex literis, extra eod. & in specie, quod supplicatio alia gratiæ, alia iustitiæ est, vt per Card. & Bell. ibid. & clarius per Cassad. tit. de procur. dec. 1. in prin. & quod supplicatio est
72 medium † quoddã inter restitutionem & appellationem, & de vtraque participat, vt voluit originaliter Gl. in c. ex literis. in verbo, supplicare, extra eo. & dixit Bal. in auth. quæ supplicatio, nu. 3. C. de precib. imp. off. cum quo transit Franc. Marc. decis. 53. nu. 12. & Vital. & Cels. in tract. clausul. in tit. nil nouari pet. res. in int. Et quod dixit etiam Card. in d. c. ex literis, §. nos. in 4. notab. quòd scilicet, supplicatio iustitiæ, siue ex iusta causa porrecta, non est propriè supplicatio, sed illa propriè, in qua ex gratia quid petitur, vt supra dixi, & idem Card. ibi in 2. quæst. & plenè Rol. in cons. 38. nu. 17. lib. 2. cuius dicta ibi, & concord. per eum, ex prædictis remanent enucleata; & patet responsio ad contraria.

Arti-

Articulus VIII.

37 AD octauum; an, & in quo differant restitutio in
integrum, & indulgentia? †
Videtur, quod non differant.
Primò, per id quod dixit Bal. in l. liber homo. §. si hæ-
res. ff. de hęred. instit. vbi æquiparat quem redijsse in ci-
uitatem, per restitutionem, vel indulgentiam.
Secundò, per §. 1. instit. quib. mod. ius patr. pot. sol.
ibi, si indulgentiæ principia restituti fuerint. &c.
Tertiò, per text. fortiorem in l. 6. §. si ff. de iniusto te-
stam. ibi, si in integrum indulgentia principis fuerit re-
stitutus, &c.
In contrarium est tex. in l. fin. C. de general. abol. vbi
dicitur quod indulgētia criminis non restituit famam.
Restitutio autem in integrum hoc & alia omnia facit,
& restituit quicquid propter crimen amissum fuerat,
l. 1. in fin. C. de sent. pass.
Ego puto sic dicendum, quod indulgentia est nomen
74 generis, † & continet sub se duas species, quarũ altera
retinet nomē sui generis & dicitur indulgentia, & alte-
ra trāsit in suum speciale nomē, & dicitur restitutio in
integrũ, vt notab. voluit Salyc. in l. cum in indulgentia,
in princ, vers. nec obstat. C. de sent. pass. Vñ fit, ꝙ quan-
doque indulgentia ponatur pro restitutione, vt in d. l. 6.
§ fi. ff. de iniust. tes. & in d. §. 1. & idē facit Imp. in plu-
rib. legibus. C. tit. de sent. pass. in specie verò in l. si pa-
ter. & in l. fi. §. fi. ibi, tm̃. n. proficit ad restitutionē indul-
gētia, vbi Gl. exponit indulgētia. i. in integrũ restitutio.
&c. & hoc euenit quādo placet Legislatorib. vsurpare
hoc nomen indulgentiæ in genere, si verò in specie, pro
ea quæ specie distinguitur à restitutione in integrũ, id
est quę tantum pęnam remittit, nō autem reponit om-
nia in pristinum statum tūc vtique differt omnino à re-
stitutione, vt tradunt omnes in d. l. fi. C. de sent. pass. &
est text. in l. 4. 5. 6. 7. & 8. C. eod. vbi hoc est expressum,
& habes exempla huius declarationis in adoptione, iu-
risdictione, & cognatione, vt latiùs declaraui supra
ead. quæst. art. 5. sub num. 60. & 61. & dicam latiùs de
indulgentiæ, effectibus infra in 2. par. quæstio. 41. &
sequentib. Vbi erit locus suus, interim hæc sufficiant,
ex quibus manifestè patet responsio ad contraria.

Articulus IX. & X.

AD nonum, & decimum facilis est responsio, ideò
vtrumque cumulaui,
Dū. n. quæritur, an & in quo differat restitutio in in-
75 tegrũ à reductione ad arbitriũ boni viri, † Bř dic, quod
differt in eo in quo differt ab appellatione, cũ reductio
76 ad arbitrium boni viri sit rescissio sniæ arbitralis † pro
parte in qua arbiter excessit modum, sicut etiá appella-
tio est rescissio sententię. & vtraque pręiextu iniustitię,
d. l. præfecti. ff. de min. Bal. cons. 465. nu. 3. lib. 1. Diffe-
runt etiam, quia is qui per sententiam suam læsit, idem
potest restituere, non autem idem qui arbitrio suo læsit,
77 potest arbitrium suum moderari, † vt inquit Federic.
de Senis, in consil. 285. colum. 2. versic. vel dato. Qui ad-
dit & aliam differentiam, quòd scilicet restitutio in in-
tegrum intra quadriennium expirat. Reductio verò
ad arbitrium boni viri, non prius, quàm spatio trigin-
annorum, vt per Federicum præallegatum.
Dū similiter quæritur; An & in quo differat restitu-
78 tio à querela. † Breuiter dic, quod in eo in quo species à
genere; Querela enim nomen generis est, & cōtinet sub
se appellationem, reductionem, nullitatis obiectum, re-
stitutionem in integrum, & quamliber reclamationem
aduersus alicuius factũ, & potissimè Iudicis, vel aduer-
sarij; & quod propterea, tāquam nomen generis pona-
tur etiam pro restitutione in integrum, est text. sing. in
l. si Pręses. §. Marcellus. vbi notat Fulg. quòd appella-
tione querelæ venit restitutio in integrum, ff. de iudic.

Articulus XI.

AD vndecimum; Quo scilicet iure introducta fue-
79 rit restitutio in integrum, † an ciuili, vel præto-
rio; dubitari potest?
Videtur enim, quod iure ciuili.
Primò, per l. qui agnatis. ff. de except. vbi principalib.
constitutionibus datur restitutio in integrum, ergo iu-
re ciuili. §. sed quod principi. inst. de iur. nat.
Secundò, per l. admonendi. ff. de iureiur. vbi ex con-
stitutionibus principum datur restitutio in integrum
aduersus rem iureiurando decisam, propter instrumen
ta nouiter reperta, ergo &c.
Tertiò, per l. Diuus. ff. de re iud. eodem modo in-
ducendo.
Quartò, authoritate Fulgos. in l. fin. in fi. C. de fruct.
& lit. exp. vbi tenuit, quòd restitutio in integrum sit de
iure ciuili.
In contrarium tenent Doct. communiter, Bal. in l. in
causę, la 1. & la 2. n. 2. ff. de min. & Doc. in l. & si sine. §.
sed ꝙ Papin. ff. eo. & in l. qui emācipata. C. qui adm. &
nouissimè Rebuff. in tract. rest. in integ. in glos. 1. nu. 3.
inquit, ꝙ is qui prius voluit succurri læsis ex causa ęra-
80 tis fuit quidā † Latorius. Deinde Pręrores fecerunt de
hoc edictũ, & iste Latorius prius legē de hoc tulerat, &
refert hoc dicētem quendam Ayma. Riual. in Hist. iu-
ris ciuilis. lib. 2. tit. de leg. lator. Et pro hac sententia vi-
detur tex. apertus in l. 1. ff. eo. de rest. in integ. & in l. 1.
ff. de min. & in l. 1. ff. ex quib. caus. maior.
Ego puto sic dicendum; quod restitutio in integrum
ex edicto minorum sine dubio iure pręrorio introducta
81 sit, † vt d. l. 1. ff. eod. & ff. de min. & per Bal. d. l. in cau-
sæ, & alios, quos ita intelligo; restitutio aũt quę maio-
82 ribus † datur, partim iure prætorio, partim iure ciuili
introducta fuerit; iure prætorio illa, quę datur à præto-
re absentib. vel aliter impeditis, reuersis, ex varijs cau-
sis enumerans ab ipso Prætore in suo edicto, in l. 1. ff. ex
quibus caus. maior. & ita procedet etiā d. l. 1. & opinio
83 Doctor. de qua supra, iure aũt ciuili illa † quā prætor
pollicetur se daturum ex generali clausula, si qua mihi
iusta causa rei, de qua in d. l. 1. in fi. & hoc dicit per tex.
in l. 2. ff. eod. vbi Iurisc. inquit qd d. clausula inserta in
edicto prætoris hodie parum in vsu est, nam huiusmo-
di personis extra ordinem ius dicitur, ex Senatus cōsul-
tis, & principum constitutionibus, & constat hoc ex d. l.
admonēdi, ex d. l. Diuus. & ex d. l. qui agnatis. ibi in va-
rijs casibus læsis non culpa sua, sed infortunio, vel dolo
tertij subuenitur per restitutionem in integrum, ex cō-
stitutionibus variorum principum; quibus accedet l. 2.
C. de instit. & substit. Neque mirum, quod prætor quo-
que illā polliceatur, quia multa pręter pollicetur adiu-
nandi non supplendi iuris ciuilis gratia, vt in prin. inst.
de bon. poss. l. Præterea aduertendũ est, ꝙ d. clausula li-
cet inuentione & origine dicatur iuris ciuilis, intelligi-
84 tur † tamen quo ad casus expressos & sparsos in varijs
locis iuris ciuilis, vt in d. l. Diuus, & alijs statim dictis;
quo autem ad alios casus à iure ciuili non decisos spe-
cialiter, si restitutio hodie ex d. generali clausula danda
veniat (prout sæpissimè datur, vt dicam infra ead. par.
1. q. 11. 12. & 13.) tunc, quia ex edicto prætoris dicatur
dari iuris prætorij introductio & creatura dicetur. Ex
quibus patet responsio ad contraria.
Ad omnia enim vnum etiam cum authoritate Fulg.
responderetur, quòd illę speciales restitutiones ex iure ci-
uili descendunt; aliæ autem omnes ex iure prætorio, vt
deduxi supra.

Articulus XII.

AD duodecimum; Quare scilicet restitutio in inte-
85 grum introducta fuerit. † Aduertendum est, ꝙ
nuis vniuscuiusque dispositionis in sua introductione

86 potest dupliciter cõsiderari, † Modaliter, scilicet & ef-
fectualiter. Effectualiter, intelligo. i. vltimum finem ip-
sius dispositionis; quod est occurrere alicui necessitati
ciuitatis, & regiminis illius, vt in posterum meliùs & æ-
quiùs media illa dispositione ciuitas gubernetur: est. n.
ius ordinatio ciuitatis, & humanæ societatis, & vitæ, vt
latè p Vacon. lib. 1. declar. iur. ciuil. declar. 1. Modaliter
verò intelligo, i. medium finem dispositionis per quem
deuenitur ad vltimũ, necesse est. n. vt ius antiquũ inte-
rim aboleatur, & corrigatur, & per mediã abolitionem
eius deueniatur ad obseruationẽ iuris noui melioris; &
hoc est quod dr̃, prætor fecit hoc gratia emendandi, vel
supplendi ius ciuile, &c. iste enim finis prætoris nõ fuit
vltima eius intẽtio, sed modalis, seu modialis, vt p̃dixi.
Hoc præmisso, apparet, quòd quæstio dupliciter intelli-
gi potest, & consequenter duplex oritur dubitatio.
Prima autem est, quare introducta fuerit restitutio
in integrum quo ad vltimum finem, & quoniam vlti-
mus finis omnium legum est vtilitas publica, vel priua-
ta, §. huius. instit. de iur. nat. redigitur hæc dubitatio ad
87 hoc; An fuerit introducta propter publicam † vtilita-
tem, vel propter priuatam?
Videtur autem, quòd propter priuatam vtilitatem.
Primò, quia quod propter publicam vtilitatẽ introdu-
cta est, non concernit vtilitatem singulorum princi-
paliter, d. §. huius, at restitutio in integrum cõtinet vti-
litatem illius, vel illius læsi, vt l. 1. ff. de min. ergo &c.
Secundò, quia nihil potest esse introductum propter
publicam vtilitatem, quod contra æquitatem introdu-
ctum sit, sed cõtra æquitatem restitutio introducta vi-
detur, quia contra pactorum obseruationes introdu-
cta est, ergo contra æquitatem, &c, vt l. 1. ff. de pact.
Tertiò, authoritate Glo. in l. 1. C. si adu. fisc. ibi, id est
priuati.
In contrarium tenet Bart. in l. 1. ff. eo. tit. nostro, bre-
uiter dicens, q̃ propter publicam vtilitatem introdu-
cta est restitutio, & hoc per illum text. qui hoc non di-
cit in litera. & in restitutione in integrum ex speciali
capite absentiæ est decisio Rotæ in tit. de procurat. de-
cis. 24. & decis. 55. num. 2. si committatur, eod. tit. per
iura, quæ ibi.
Ego puto dicendum, & considerandũ sic; Quod pu-
blica vtilitas (vt per manus traditur) dupliciter cõside-
88 ratur principaliter, & secundario, † principaliter, quæ
principaliter publicã vtilitatẽ continet, secundario quę
priuatã; Quale est, q̃ ciuitas careat malis hominibus,
principaliter enim hoc respicit vtilitatem publicam, ex
eo, quia cõseruat statum & quietem Reipubl. §. huius.
Inst. de iur. nat. & quia sine hoc ciuitas stare non posset,
l. congruit. ff. de off. præsid. continet etiam in consequen
tiam priuatam vtilitatem, quia maximũ commodum
quilibet ẽt priuatus reportat, quæ ideò dicitur secun-
dariò considerari in hoc, quia non ista intentio princi-
palis Legislatoris fuit, sed illa in hoc faciendo; Secũda-
riò verò dicitur publica, qñ principalis intentio Legis-
latoris fuit commoda priuatorum ampliare, vt in spe-
cie, ne bona dotalia a marito alienari possint, poterat
enim status ciuitatis conseruari; sed quia meliùs cõser-
uatur, quãdo ciues commodè ibi se habent, & ne quis-
piã rebus suis malè vtatur, §. fin. Instit. de his qui sunt
sui, &c. Ideò dicitur hoc in consequentiam etiam vtile
ipsi statui ciuitatis, non tamen necessarium, vti erat il-
lud, quod ciuitas malis hominibus careret. Rursus etiã
illud quod principaliter propter publicam vtilitatem
89 constituitur, dupliciter † constituitur, vno modo quia
præcisè ita necessarium est, aliàs enim necesse esset bo-
num statum ciuitatis perire, vt in præfato exemplo, &
similibus; alio modo, quia occasionaliter ita necessariũ
est; aliàs enim daretur manifesta occasio illius inconue-
nientis, licèt esse posset, q̃ homines amore virtutis ab
huiusmodi inconuenienti auerterentur; & hoc modo
dicuntur concernere publicam vtilitatem principali-
ter ea quæ constituta sunt, ne detur occasio delinquen-
di; quæ infinita penè sunt in iure nostro, & in specie pę-
narum constitutio, vel aggrauatio facta per statuta, &
bannimenta. Ex prædictis modò dico facilè constare,
quomodo restitutio in integrum propter publicam vti-
litatem introducta sit, Dico enim quod est introducta
propter publicam vtilitatẽ, idque principaliter, vt sim-
pliciter Bar. dixit, & etiam Rot. præall. sed non præcisè,
occasionaliter verò tantum; Nam, q̃ si permitterentur
passim minores impunè decipi, daretur occasio malis,
& captiosis hominibus alienas substantias, & innocen-
tum potissimè deprædari, hoc nõ dicitur necessarium,
sed contingens; contingens autem verisimiliter, vt con-
stat; & ita loquitur l. 1. ff. de min. similiter, quòd si ab-
sentes, præsertim ex causa publica, non restituerentur
aduersus damnum, quod propter suæ ciuitatis commo-
dum passi sunt, daretur occasio, quod nemo vellet ab-
esse reipublicæ, vel militiæ, vel studiorum causa, & sic
contra publicam vtilitatem, & ita procedit in tẽtu Ro-
tæ præalleg. Ex quibus patet responsio ad contraria.
Ad primum, ex prædictis patet responsio.
Ad secũdum, quod imò propter publicam vtilitatem
receditur, à pactis priuatorum, & à iure priuato cuiusli-
bet, vt d. §. fin. cum simil. ibi per Doct.
Ad tertium respondeo, quòd imò text. ibi dicit, pu-
bli. iuris. & Glos. exponit, priuati, & quidem sine iure,
& ratione. Vnde à prædictis non est recedendum.
Secunda dubitatio est; Quare introducta fuerit re-
stitutio in integrum, non quo ad vltimum finem, sed
quo ad medium, siue modialem finem, & consequenter
90 an corrigendi, vel supplendi iuris ciuilis gratia. †
Videtur, quòd gratia supplendi iuris ciuilis.
Primò, quia restitutiones in integrũ ex clausula ge-
nerali, quæ à prætore dantur in casibus non expressis in
illis constitutionib. principũ, vtique gratia supplẽdi illa
iura à prætore introductæ sũt: vt dixi supra art. pręced.
Secundò, quia si Latorius primus Legislator quo ad
hoc legem latoriam tulit, de succurrẽdo minoribus la-
psis, & postea prætores edicto suo ampliauerunt auxiliũ
istud, vt dicit Rebuff. in d. trac. de rest. in int. in gl. 1. nu.
3. post Rival. vt ibi, sequitur q̃ omnes restitutiones aliæ
etiã prætorię sint introductę gratia supplendi ius ciuile.
Tertiò, quia ita tenuit Bal. in l. in causæ. §. Pompo-
nius. ff. de minor.
In contrarium, quod imò corrigendi, & emendandi
iuris ciuilis gratia introductæ fuerint, voluit Bellam. in
c. 1. num. 1. extra eod. dum inquit, q̃ restitutio in inte-
grũ est extraordinaria, & obuiat iuri ciuili. Et facit com
munis conclusio scribentium, de qua infra ead. q. artic.
seq. quæ habet, quod contra regulas iuris communis
introducta est, vt ibi plenè dicam.
Ego puto dicendum, quòd aut loquimur de illis re-
stitutionibus, quę dãtur ex clausula generali, & illæ vtri-
que possunt dici introductæ gratia supplendi ius ciuile,
quod in certis casib. specialiter restitut. ex equitate de-
disse reperiebatur, prætor enim suppleuit, dicendo, vel
si quæ alia mihi iusta causa videbitur, in integrũ resti-
tuã, & ita bene loquitur Bald. & rationes supra in con-
trarium primo loco adductæ, & si vera est historia, quã
refert Rebuff. præal. etiam restitutio, quæ datur ex edi-
cto minorum, dicitur suppleuisse legem Latoriam; Aut
de restitutionib. ex edicto maiorum, de quo in l. 1. ff. ex
quib. caus. ma. & illæ nullum ius suppleuisse dici pos-
sunt, quia nullo iure prius huiusmodi absentibus, vel
aliter impeditis succursum hoc remedio reperiebatur.
An verò tam lex Latoria, quàm constitutiones Princi-
pũ, & Prætores adinuenerint, & introduxerint à prin-
cipio hoc auxilium restitutionis corrigendi iuris ciuilis
gratia; & dico, quòd sic, per rationem & communem
opinionem, quam supra retuli, & de qua dicam proxi-
mè articulo sequenti; Vnde ad illud pertranseo, quia
ex prædictis patet responsio ad contraria.

Arti-

Articulus XIII.

AD decimum tertium. An scilicet restitutio in integrum sit stricti iuris, videtur multum pendere ab illa dubitatione, an restitutio in integrum introdu-
91 cta sit contra regulas iuris ciuilis communis, † ideò de hoc prius agendum est.

Videtur autem, quod non.

Primò, quia ius est ars boni & æqui, l.1.ff.de iustit. & iure. sed restitutio in integrum ex maxima æquitate introducta est, vt dicit text. in l.1. ff.eod. & l.1. ff.de minor. ergo &c.

Secundò, quia eadem regula iuris ciuilis est, quæ restitutionis, quod nemo damnum indebitè patiatur, in tantum, vt semper ab interpretationibus dispositionum intelligitur, excepta illa, ex qua quis damnum
92 indebitè pateretur, † vt l.adigere. §.quamuis. ff.de iur.patr. & l.quamuis. ff.de in ius voc. & per Bart.in l. omnes populi. num.55. ff.de iust. & iur.

Tertiò, quia ita in specie tenuit Zas.in lib.Singul.Intell. cap.20.

In contrarium est communis opinio Doctor. nam ita voluit prius Glos.in l.1.§.per hãc. in Gl.magna in fine, ff.de rei vend. Abb. in c.ex literis. aliàs ex parte. nu.9. de rescript. Bal.in l.illud.§.fin.ff.de min. Bal.in l.1.in fi. C.etiam per procur. Rubeus in Repet. l.sed etsi.§.quæsitum. nu.30. ff.si quis caut. Soc.iun.consf.128.nu.266. lib.1. Rol.à Valle, consf.26.n.26.lib.2. & cõmunem esse testatur Zas. in d.cap.20. in lib. de sing.intell. Et facit pro hac sententia tex.in l. Diuus.ff.de rest.in integr.ibi, & si nihil facilè mutandũ sit de solemnitatibus, tamen vbi æquitas suggerit euidens subueniendum, &c. qui tex.mihi sing.hoc probat, licèt Doctores non allegent.

Ego puto dicendum sic; Aut loquimur de regulis iuris ciuilis in genere, & dico quod contra eas non conceditur restitutio; imò cum ex æquitate constituta sit, & ne damnum quis indebitè patiatur, vt d.l.1. ff.eod.& d.l.Diuus, & regulæ generales iuris ciuilis sint, quod æquitas rigori præferatur. l.placuit, cum ibi not. C.de iud.cum simil.& ne aliquis damnũ indebitè patiatur, vt supra dictũ est, & ne quis locupletetur cũ aliena iactura, l.nam hoc natura, ff.de cond.indeb.cum vulg.videtur secundùm primordiales iuris ciuilis, præsertim naturalis, regulas constituta, & secundùm illas cõcedi. Aut loquimur de regulis iuris ciuilis, particularib. quibusdam, per quas deuenitur ad illas generales, & quæ sunt quodammodo earũ pedissequæ, & executrices, & tũc secus; nam multæ illarũ secũdùm iuris rigorem pro solemnitate, & forma actuum conseruanda constitutæ sunt, quæ si attenderentur vtique restitutio non concederetur, quæ apparebunt infinitæ infra in secũda parte, dum de varijs hominũ actibus loquemur, aduersus quos restitutio in integrum datur contra quamlibet illius actus formam, & regulam particularem, & hoc ideò factũ est, quia vt bono communi, & publicæ vtili-
93 tati satisfiat, multas sæpè regulas contra fi. † cuius rei rõ est, quia in summa finis & intẽtio iuris illa est, vt bono cõi humanæ societatis qualibet dispositio cõueniat, & illius conseruationi vtilis sit, licèt contra aliquam iuris alterius, alteriusve dispositionis regulam faciendum esset, quã intẽtioni primæ Legislatoris inseruiendum est, etiam si contra verba & formam ipsius legis faciendum veniret, secundùm Hilar. 13.de Trin.& S. Thom.1.2.q.96.art.6. ver.sed contra.&c. & ex his patet etiam responsio ad contraria. Hoc explicito.

Dum quæritur, an restitutio in integrũ sit stricti iu-
93 ris, † patet respõsio ex prædictis, quod sic. Quia cõtra multas regulas particulares iuris scripti conceditur, & ita dixit simpliciter Alc. in l.vnica, c.6.nu.6. C.de sent. quæ pro eo quod int.& infertur propterea à Bart. in l. fin.§.fin. ff.de cõdict.indeb.& Dec. in c.translato, in 1. lectu.nu.21.de cõstit. quod restitutio facta super prin-
94 cipali non extenditur ad accessoria, † sicut euenit in stricti iuris iudicijs. Ne autem credas, quod propterea fiat stricta interpretatio quo ad causam concedendi, vel denegandi illam, quia imò fit fauorabilis, ex eo quod restitutio in integrum non contrauenit primis & generalibus regulis iuris humani, licèt quibusdam particularibus obuiet, vt prædictum est; & statim in seq. art. declarabitur.

Articulus XIV.

AD decimumquartum, an scilicet, restitutio in integrum ex æquitate, vel contra æquitatem in-
95 troducta sit? †

Videtur quòd contra æquitatem.

Primò, quia maximæ, & præcipuæ æquitatis est pacta seruari, l.1.ff.de pact. sed per restitutiones in integ. mille pacta, transactiones, & iudicia rescinduntur. C.si aduer.vend. C.si aduer.trans. C.si aduer. rem iudica. per totum, cum simil. titulis sequentibus, ergo &c.

Secundò, quia id quòd secundùm æquitatem inductum est, non potest dici odiosum, quia odia restringi debent, fauores verò ampliari; At restitutio odiosum remedium est, vt tenet Fulgos. in l.Papinianus.num.6. ff.de inoff.testam. & Io. à Canibus in tract. repræs. num.36. ergo, &c.

Tertiò, quia ita simpliciter tenet Caualc. in consilio 43. num.3.

In contrarium est communis Doctorum opinio, Bar. in l.1. ff.de minor.& ibi Alber. Bart.in l.1.in fine, ff.de const, princ. Card.in cap.auditis, num.3.extra eod. Alc. in l.imperium.n.202.ff.de iurisd.omn.iud. Ias.in l.cum quidam.num.6.ff.de acquir.poss. Dec.in l.emancipata. num.1.C.qui adm.Rom.consf.58. Soc.iun.consf.46.nu. 47.lib.4.& consf.128.num.174. lib.1. & ibi Lancellot. Polit. in subscript.Mantua.consf.32. num.39. Cephal. consf.56. num.8. lib.1. vbi de communi omnium, & Ægyd.Bellam. decis.744.num.8. Et facit penè ad literam l.1.ff.eod.& l.1.ff.de minor. & l. Diuus, ff.eod.tit. nostro, ibi, tamen vbi æquitas suggerit.

Ego dico simpliciter veram esse hãc secundam communem sententiam, tùm per prædicta iura, tùm etiam
96 quia restitutio in integrũ appellatur beneficium, † c. fin.extra eod.tit. nostro, & ibi notat hoc Abb. Card.in c.auditis.num.3. extra eod.& ita appellatur in constit. Regni, in tit. de restit.reip. & ibi not. Grammat. in princip. & Afflict. super eisd. constitut.rubr.2.nu.26. lib.1. & idem lib.2. tit.de rest.mul. num.5.

Ad primum resp. quòd pacta seruari æquum est, in genere; in specie verò omnia seruari etiam quæ conti-
97 nent læsionem, & damnum alterius, iniquum † est, vt inquit in terminis Bart. in d.l.1. ff.de minor. & benè, iniquum enim est quempiam locupletari aliena iactura, d.l.nam hoc natura.ff.de cond.indeb.

Ad secundum resp. falsum esse dictũ Fulgosij.& Io. præalleg. quod scilicet, odiosa dicatur in integrũ restitutio, quia imò fauorabilis est, si ex æquitate inducitur, vt dicit expresse d.l.Diuus. & d.l.1. ff.eod. Præterea quamuis possit dici odiosum respectu eorũ, quibus illa nõ placet, vt sunt aduersarij minorum, tñ attẽto fauore minorum, qui præpõderat, fauorabilis dici debet; vt accidit in statuto exclusiuo fœminarũ, quod licèt respe-
98 ctu exclusionis fœminarum † possit dici odiosum, tñ respectu inclusionis masculorum, & propter conseruationem bonorum in agnatione, potest dici fauorabile, & non obstante odio prædicto quod secum trahit, dicitur nihilominus simpliciter fauorabile secundùm magis cõmunem sententiam, quam copiosè deducit Brun. in tract.stat.exclu. fœmin.art.4.num.6.& 7.ex eo quia intentio principalis statuẽtium fuit fauere masculis, & agnationi; non autem nocere fœminis, licèt illis in consequentiam noceatur; ita & hic, cum intentio Prætoris

fuerit

fuerit fauere læsis sine culpa sua, non autem nocere eorum aduersarijs. Conclusio ergo sit indubitabilis, quod simpliciter restitutio in integrum ex æquitate introducta est, & fauorabilis, non odiosa, dici dēt, vt plenè dixi, & deduxi infra hac 1. par. q. 24. num. 1. Imò, quod liberat minores, & maiores à vinculis iuris ciuilis, & reponit eos in puris terminis iuris naturalis, vt sing. inquit Vasq. controuer. Illustr. lib. 1. cap. 32. num 11. & 12.

Articulus XV.

AD decimumquintum; Restitutio in integrum
99 quotuplex sit? †
Doctores nullibi hoc resoluunt, sed quatenus ex eorum intentione sparsim colligitur, dic quod duplex est,
100 † alia iustitiæ, alia gratiæ, iustitiæ est, in cuius petitione
pro eâ petitionis adducitur, quia ita de iure concedēda
venit, gratiæ est, q̃ & gratiosa dr̄, in cuius petitione pro
eâ, nulla alia adducitur nisi clemētia, & pietas ipsi⁹ prin
101 cipis. Rursus restitutio † iustitiæ, siue ex iusta causa du
plex est, alia prætoria, alia ciuilis, prætoria quæ iure prætorio introducta est secūdùm communem sententiam
de qua supra art. 11. videlicet, restitutio, ex edicto mino
rum, siue ex causa ætatis, & restitutio ex edicto maiorū,
102 & ista † rursus duplex est, alia quæ officio iudicis dat,
& propriè restitutio dicitur; alia, quæ iure actionis, quæ
impropriè restitutionis in integrum appellatione venit,
videlicet ex causa doli, & metus, de qua dicā artic. seq.
103 Ciuilis autem est † quæ ex constitutionibus principū
descēdit, videlicet, illa de qua in l. Diuus, ff. de re iud. in
l. admonē. 11. ff. de iureiur. & in l. qui agnatis. ff. de exce-
pt. iuncta regula l. 2. ff. ex quibus caus. maio. vt declara-
ui sup. d. art. 11. & de hac loquitur Spec. in tit. de rest,
104 in integr. n. 34. Et hęc rursus duplex est, † alia propriè
restitutio in integrū, & est illa cuius exempla ex dictis
ll. retuli, Alia quæ impropriè dicitur restitutio, propriè
verò venia, de qua in l. fin. ff. de succ. edi. prout declarat
hanc multum singularem speciem Ang. de Perigl. in
tract. de suit. alias in Rep. l. in suis. ff. de liber. & posth,
n. 46. c. 9. Et prædictam restitutionum in integrū diuisionem collegi ex Bal. l. 1. §. eum qui. ff. de postul. Alber.
in l. cū quis, § si quis pro eo. ff. de fid. Bar. in l. 1. ff. de cōstit. princip. Bos. in tit. de remed. contra bann, nu. 3. & in tit. si aduer. rem iud. nu. 25. Cagnol. in l. cum quid. nu. 60. ff. si cert. pet. Crot. in l. Gallus. §. & quid si tantum, nu. 119. ff. de lib. & posthum. Restitutio autem gratiæ quotuplex sit, dicemus inferius in 2. part q. 5. vbi vsque ad q. 100. plenè agam de illa, quasi de separata materia ab alijs restitutionibus iustitiæ, siue ex iustis causis concedendis, de quibus per 90. quæstiones in residuo totius istius tractatus plenissimè agendum est.

Articulus XVI.

AD decimumsextum, & vltimum; An scilicet restitutio ex causa doli, vel metus sint propriè re-
105 stitutionis species; † & veniant specialiter tractandæ
inter alias restitutiones, de quibus supra?

Et quidem quo ad hoc, an sint propriè species restitutionis in integrum?

Videtur, quòd sic.

Primò, per l. 1. ff. de restit. in integr. vbi inter cæteras causas propter quas alicui remedio restitutionis succurri debet, enumerantur dolus, & metus.

Secundò, quia compilator ffōrum postquam præmisit titulum generalem restitutionis in integrū, supposuit titulū, quod met. causa, & tit. de dolo, & postea de minor. & demū, ex quibus caus. maio. quod satis videtur probare eas esse species propriè restitutionis.

In contrarium est authoritas Pauli de Cast. in rubr.
C. eod. qui propterea inquit, quòd in statutis appella-
106 tione restitutionis in integrum istæ non venirent. †

Ego puto veram sententiam Pauli; Primò, quia istæ iure actionis conceduntur, Glos. in rubr. ff. de minor. & ibi Pet. de Bellapert. Bapt. à S. Blasio in tract. de actio. nu. 3. & latiùs docet quomodo accidat hoc Rof. fred. de libell. in 5. parte, in tit. de restit. min. num. 1. & 2. Sed restitutiones aliæ officio iudicis expediuntur, vt l. quod si minor. §. fin. ff. de min. & dicam plenè infra ead. 1. par. q. 35. art. 9.

Secundò videtur mihi clarè probari hoc ex ordine compilatoris in Codice, vbi prius tractat, de actione doli, & metus causa, quàm ponat tractatum restitutionis in integrum in genere, vel in specie. & sic teneo do.

Ad primum respondetur, quòd in d. l. 1. ponitur de causis restitutionis in integrum, tam minorum, quàm maiorum, inter quas adest quoque dolus aduersarij, vt infra dicam q. 4. art. 3. & metus quo quis cogatur abesse, vt dicam infra q. 10. art. 6. & colligitur ex l. Diuus. quod ibi non de actione doli, vel metus agatur, quia in d. l. Diuus. agitur de subsidiario hoc remedio actionis doli vel metus, & quod non datur, donec competit remedium restitutionis, vt ibi, & ideo antequam incipiat tractare de speciebus restitutionis in integrum, explicit prius de illis subsidiarijs remedijs.

Ad secundum resp. quòd nō agitur ibi de illis, vt de speciebus restitutionis, vt dixi; & pro hoc clarè facit, quod compilator Codicis qui diligentiùs absoluit hanc materiam, non miscuit istas species auxiliorum, cum speciebus restitutionis in integrum.

Quod autem attinet ad illud, an de illis agēdum sit
107 in libro hoc; † Dico breuiter, quòd quatenus dolus
aduersarij, vel tertij sunt insta causa restitut. in integr. quod infra suis locis latè agetur, cadent & illæ sub materia huius tractatus, quia eo modo possunt dici causæ speciales, non autem species restitutionum; Quatenus verò ex dolo, vel metu illato oritur actio famosa contra inferentem, de hoc remedio subsidiario à nobis nullatenus pertractabitur, quia extra materiam propositam est. Et hæc satis de hac prima Quæstione.

SVMMARIA.

creationi, generationiq́; aptissimus. & num. 35. plenè declaratur.
36 *Homines cresceunt vsque ad 25. annum, & non vltra.*
37 *Intellectus l. 1. in fine. ff. de min.*
38 *Nuptia quare per l. Poppeiã minoribus 25. annis probibita.*
39 *Aetas dicitur perfecta, seu matura varijs respectibus.*
40 *Aetas ista quare adaquata sit, tam in masculis, quam in fœminis, & non sic atas pubertatis, & venia impetranda.*
41 *Mulier dicitur fragilis consilij semper.*
42 *Minoris appellatione an veniat etiam minor 14. annis?*
43 *Aetas ista 25. annorum an possit per statutum mutari?*
44 *Aetas minor pia causa aquiparatur.*
45 *Aetas minor in multis prouincijs abbreuiata reperitur.*
46 *Aeris, & cœli temperies varia, mores & ingenia hominum variat, & quare.*
47 *Aetas ista, an debeat computari à die natiuitatis, an conceptionis?*
48 *In vtero qui est, an & quando pro iam nato habeatur?*
49 *Homicida quare maximè Deo, & Angelis exosi.*
50 *Intellectus communis l. etiam. ff. de minor.*
51 *In atate 25. annorum, an vltimus annus computetur?*
52 *Atas 25. annorum variè concipitur, & computatio vltimi anni variè fit.*
53 *Annus ceptus quando habeatur pro completo. ibid. plenè.*
54 *Aetas ista vt completa dicatur, an sufficiat attigisse vltimum diem vel horam, an verè necesse sit compleuisse?*
55 *Aetas ista minor computatur de momento ad momentum.*
56 *Bissextiles dies in hac atate non computantur.*
57 *Hora quid sit, & quid sit.*
58 *Punctus, vel momentum.*

QVAESTIO II.

Incipit de causis ex quibus restitutio in integrum concedenda est; Et in primis in hac quæstione agitur, De minori ætate, & quomodo & qualiter sit iusta causa Restitut. in integrum.

COGNITIS hactenus euidentialibus, præludijsque omnibus restitutionis in integrum, Deueniendum est ad causas, ex quibus illa concedenda est, quæ pars huius tractatus amplissima est, & occupabit decem & septem quæstiones sequentes. Et quoniam inter alias causas, Ætatis fragilitas iustissima causa est, & specialis, & ad cuius fauorem factum est edictum particulare de minoribus 25. ann, & quia primùm ac in hanc lucem prodimus huius ætatis limina pertransimus, & illius lapsus delicta, furores, caloresque sentimus, ab illius remedio exordiendum est. Quod hisce nouem articulis commodè absolui potest, videlicet.

Primò, An ætas siue ætatis imbecillitas sit iusta causa restitutionis in integrum?

Secundò, Quomodo ætates hominum diuidantur, secundùm magis receptam authorum opinionem.

Tertiò, An ista ætas 25. annorum, quæ minor dicitur, benè constituta sit pro ætate imbecillis consilij, & fallacijs hominum supposita.

Quartò, quare in fœminis ista ætas æquiparata sit cum masculorum ætate, & non cæteræ ætates, vel pubertatis, vel veniæ impetrandæ.

Quintò, Minor ætas, an in dubio de ista, an de alia intelligatur?

Sextò, An ista ætas à statuto, vel consuetudine abbreuiari possit, vel prolongari?

Septimò, Quomodo computari debeat ista ætas, an scilicet à die natiuitatis, vel conceptionis?

Octauò, An in illa vltimus annus computetur?

Nonò, Et an vltimus dies, vel hora?

Articulus I.

AD primum, An scilicet ætas, sit iusta causa resti-
1 tutionis in integrum? †

Videtur, quòd non.

Primò, quia qui contrahit cum minore, aut sine eius tutore, vel curatore contrahit, & actum nullum facit,
2 nec minori necessaria est in integrum restitutio, † l. in causæ, in princ. ff. de minor. Aut cum authoritate tutoris vel curatoris illius contrahit, & tunc verisimile non est, quod minor lapsus sit, vel etiam si lapsus fuit, tutor vel curator qui cum eo lapsi sunt, non merentur auxilium ætatis, vt considerat Iacob. de S. Georg. l. 1. num. 1. C. etiam si tut. vel cur. Ergo &c.

Secundò, quando cum minore aliquid gestum non est, non datur eidem restitutio. l. Æmilius. ff. de min. & licèt detur eidem eo casu restitutio ex clausula generali, propter iustum impedimentum, non tamen datur ex capite, & auxilio ætatis, vt ibi dicitur. Sed quando cum tutore vel curatore minoris authoritate contrahitur, non videtur aliquid gestum esse cum minore,
3 † vt dixit Mant. in cons. 197. num. 7. Ergo &c.

Tertiò, quia quando minor habet regressum contra tutorem vel curatorem, non debet restitui, cum sit munitus auxilio ordinario, d. l. in causæ. ff. de minor. at si tutor vel curator perperam rem suam agant, minor contra eos regressum habet. ff. de admix. tut. per totum, ergo &c.

Quartò, quia minoribus non datur restitutio, vbi ex eorum restitutione maioribus non minoribus succurreretur, l. cum mandato. vbi omnes notant. ff de minor. Sed hoc casu ex eorum restitutione, tutoribus vel curatoribus diceretur succursum, quia liberarentur ab actione, qua minori tenerentur, ad not. communiter per Doct. in l. etiam. C. si tut. vel cur.

Quintò, quia non datur restitutio prodigis, ex defectu consilij, & rerum minus benè ab eis gestarum, nisi bonis eis interdictum sit, vt infra dicetur quæst. seq. sed minoribus 25. annis, à 14. annis supra non est interdicta administratio bonorum suorum, merito, &c.

Sed contra est Prætoris edictum, & regula iuris irrefragabilis, quod ex eo tantum, quod minor annis imbecillitate, & imprudentia iuuenili lapsus, & læsus est, debet in integrum restitui. l. 1. ff. de min. vbi expressum.

Ego dico hanc esse meram iuris veritatem, quod vbi quis læsus est, & constat quod damnum eius processit ab imprudentia propria, defectus huius ætatis iuuenilis
4 causata, ex hoc solo, & absque quod † dolus vel alia culpa aduersarij interueniat, restitui debet; quicquid nonnulli arbitrati sint ex aduerso, de quibus dicam infra q. 4. art. 2. & est tex. l. minoribus. C. de rest. in integ. ibi, etiam si sine dolo aduersarij, &c. vt dicam d. art. 2. Cuius regulæ ratio, non in alio quam in fauore huius ætatis fundari potest, vt d. l. 1. ff. de minor. Nisi rationem rõnis † eam esse dicamus, quod voluit prætor fa-
5 uendo huic ætati in hunc modũ, vt maiores & diligentes patresfamilias, & illi præsertim qui res alienas benè gerere soliti sunt, nedum proprias gubernare, dum cõtrahunt cum minoribus ætate fideliter rem illorum agant, sicuti si rem propriam agerent. Et vix est, vt in culpa nõ sint maiores, dum cum minoribus contrahũt, si dum lapsum illorum præuidẽt, ipsos labi permittũt, vt sibi ipsis consulant. Quam rationem considera, in ea enim hãc æquitatem prætoris scriptam fundatã fuisse censeo. Quo retento, absque vlla penitus distinctione.

Ad primum resp. Quòd esse potest, quòd minor annis 25. maior autem 14. non habeat curatorem, & sine curatore contrahat, & cõsequenter actus teneat, iuxta regu-

regulam l.ſi curatorem habens, & ibi Doc.C.de reſt.in
6 integr.& hoc caſu neceſſaria erit reſtitutio,vt plenè † p Gomeſ.Var.Reſol.Tom.2.cap.13.in princ.Prȩterea etiamſi curatorem habeat,vel tutorem,magis tamen intereſt minoris,rem ſuam male geſtam non eſſe,& in integro reponi,quam reſarciri debere per recurſum contra tutorem vel curatorem , per regulam quæ habet, quod quando pinguiùs ſuccurritur alicui per remedium extraordinarium,quàm ordinarium , conceditur
7 recurſus extraordinarius, omiſſo ordinario, † Gloſ. in l.fin. C.ſi aduer. rem iud. Bartol.in l. Æmilius.in fin.ff. de min.& dicam plenè infra q.22. ſub art.4.

Ad ſecundum , quod tunc non dicitur aliquid ge-
8 ſtum cum minore, † qñ non ipſi minor ſe obligauit, ſed pater, vel alius eius author defunctus,ita loquitur d.l. Æmilius . & omnes ibi . Si verè de eo,ꝙ cum authore eius geſtum eſt,quippiam cum ipſo minore renouatum fuerit,etiam tutore auctorante, vel curatore dicitur,cũ minore geſtum,& datur ei reſtitutio, vt eſt expreſſum in l.ait prætor.ff.de minor.in princ. & dicam plenè infra 2.par.q.76. Neque his refragatur conſilium Mantuæ,quia illud pro dubitandi ratione ſentiebat Mant.

Ad tertium reſpondeo, vt ad primum, in verſic.prætereà.

Ad quartum reſp. Quod reſtitutio non debet pro-
9 deſſe maioribus,hoc eſt, † quod non debet reſultare in beneficium principale ipſius maioris ſolius,abſque intereſſe aliquo ipſius minoris , ſecus verò ſi minoris interſit reſtitui,conceditur enim ei hoc auxilium,licet in beneficium quoque maioris reſultet, vt d.l.cum mandato.in verſ.ſed ſi euentu,&c. Intereſt autem minoris vt ſupra dixi ad primum, potiùs in integro rem ſuam poni, quàm executionem facere , an tutor vel curator eius ſoluendo ſint,& poſtmodum,cum eiſdem litigare, l.minoribus. ff.de minor.

Ad quintum reſp.quòd imò huius ætatis hominibus
10 adminiſtratio rerum ſuarum interdicta eſt, † vt l.1. in fi.ff.de minor.licet autem inuitis non detur curator ad negocia,non tamen habent liberam rerum ſuarum adminiſtrationem, vt dicitur ibi ; vnde argumentatio retorquetur &c.

Articulus II.

AD ſecundum,Quomodo ſcilicet ætates hominis diuidantur iuxta communem authorum ſen-
11 tentiam . †
12 Ætas Hominis, quæ nihil aliud eſt † ex inuentione Alberti Magni, quam ſpatium tẽporis homini in hac vita conceſſum, in quo virtus vitæ ſecundùm omnem ſuæ operationis modum perficitur, licèt multipliciter
13 à varijs authoribus diuidatur,quos habes cõgeſtos † à Menoch.egregio moderno in pulchro eius opere,de arbit.iud.lib.2.cent.1.caſu 57.à prin.vſque ad n.7.& per Mantic.laudabilem ẽt iuriſcõſultũ,in tit.de reb. corp.
14 & incorp.n.29.& 30. Mihi tamen † ſemper placuit diuiſio noſtrorũ,qui non quinque,vt Varro,nec quatuor, vt Galenus,ſed ſex hominum ætate cõſtituerunt. Idq. ex ſententia Hippocratis,cui m̃ tribuunt Iuriſconſulti,vt l.ſeptimio. ff.de ſtat.hom. Et quã diuiſionem Alc. lib.Parerg.10.c.10.vocat cæteris omnib. pleniorem,& Coraſ.in l.precibus.nu.20. C.de impub. qui latiùs hãc diuiſionem proſequitur . Breuiter autem eſt hæc. Prima ætas,vſque ad ſeptem annos,& dicitur infantia,l.ſi
15 infanti. C.de iur. deliber. † de qua ſiue de eſſentia infantis adeſt opuſculum,cuiuſdam Io.Fran. Farȩſardi, in quo prolixè ad modum agit , quis dicatur infans,
16 † quis infantiæ proximus,& quis proximus pubertati.

Secunda eſt,à ſeptem vſque ad quatuordecim,& di-
17 citur pueritia, † in fœminis verò vſque ad 12. vt in princip. Inſt.de nup.& in §.1. Inſtit.quibus mod.tut. fin.& cau. pueri, 22.q.5. cum ſimil.

Tertia eſt, ab hoc tempore vſque ad 25.annum, &
18 dicitur adoleſcentia,† vt d.l.1.ff.de min.Quæ dicitur propriè minor ætas, vt dicam infra ead.q. art.5.

Quarta eſt ab hoc tempore vſque ad annos 50.& di-
19 citur virilitas. † Gl.in Proœm.6.in Gl.magna,in verbo, perfectus.

Quinta eſt ab hoc tempore vſque ad annos 70. &
20 dicitur ſenectus . †

Sexta exinde vſque ad finem vitæ,& dicitur decre-
21 pitas. † ſm Gl.præall. & oẽs alios . Cuius diuiſionis
22 rõnem illam eſſe puto.Quia cum homo† Μικροκόσμος, id eſt, paruus mundus nũcupetur,& mundus magnus
23 ſex ætatibus † diſtinguatur, vt omnibus notũ eſt, Prima,ſcilicet,vſque ad Noe,Secunda vſque ad Abraam, Tertia vſque ad Dauid,Quarta vſque ad captiuitatem Babilonicam , Quinta vſque ad Chriſti natiuitatem, Sexta vſque ad finem mundi,ita conueniens fuit,vt homo quoque ſex ætatibus clauderetur . Præſertim cum
24 numerus ſenarius, † primus perfectus numerus ſit, ſecũdùm Arithmeticos,& Iſid.in 3.Etymo. Ex eo,quia eius partes aliquotæ, quæ illum conſtituunt, multiplicatæ illum ſemper conſtituant. Accedat quod eſt numerus quadratus, & ſic maximæ perfectionis, cum in ſe ipſo multiplicatus, in ſe ipſo deſinat, videlicet, 36.

Articulus III.

AD tertium, An ſcilicet,iſta ætas 25.annorum be-
25 ne ita conſtituta ſit ? †

Videtur, quòd non .

Primò, quia attenta perfectione ipſius numeri, numerus 25. non eſt perfectus,quia partes eius aliquotæ illum non conſtituunt per multiplicationem, vt conſtat,& eo magis videtur ineptior iſta conſtitutio ætatis legitimæ,& robuſtæ in hoc numero,quo magis propin-
26 quus ei eſt perfectiſſimus numerus † 28. quem multum extollunt Mathematici & ex eo præſertim, quod ſeptemnario numero quater multiplicato componatur;
27 qui quidem ſeptemnarius numerus † eſt inter omnes prefectiſſimus,vt pluchrè & plenè docet Azo. C.de iur.vet.enucl. num.6.7. & ſeqq.

Secundò,quia attẽta perfectione ſecundùm naturæ habilitatem, & potentiam ſuperflua videtur iſta extenſio vſque ad 25. annum, cum iuſta ætas dicatur in maſculo 14. annorum , in fœmina 12. vt l.quod Seruius.ff.de cond. cauſa data.

Tertiò,quia attenta legis præſumptione circa conſilij maturitatẽ,ſeu quod poſsibile ſit in aliqua ætate homine ſibi ſapere,& 20.annus in maſculo,& 18.in fȩmina ſufficiunt ad veniam ætatis impetrandam virtute prȩſumptionis prȩdictæ,l.2.C.de his qui ven.æt.impet.

Quartò, quia attenta demũ perfectione ætatis,tam quo ad propria,quàm quo ad aliorũ negotia peragenda, iſta ætas 25.ann. videtur defectiua, nam vſque ad 30.annos non dicitur homo perfectæ ætatis eſſe hoc reſpectu. Vnde ætatem 30.ann. perfectam vocat Concilium Agathenſe,vt habetur in c.Epiſcopus. 77. diſtin. Et Poeta Ferrarien. in prima Satyra .

E vorrei, che lo ſpoſo haueſſe i ſuoi
Trent'anni ; quell'età, che'l furor ceſſa
Preſta al voler , preſta al pentirſi poi .

Non videtur igitur deficere ante 30. annum , præſumptio immaturi & præcipitis conſilij, &c.

Sed contra eſt authoritas ipſius legis, quæ hanc ætatem pro perfecta & matura conſtituit, quæ ante illam omnem aliam ætatem præcedentem pro fragili,& debilis conſilij , & pro ſuppoſita hominum fallacijs declarauit, vt d.l.1. ff.de minor.

Ego dico omni reſpectu hanc ætatem benè conſtitutam eſſe. Aut enim volumus ſequi legis authoritatẽ in

toto

toto iure ſparſim collectã, & iſta ætas perfecta dicitur.
28 Legitimam enim & perfectã † vocat illam in primis
Imp. in l.fi. C.de his qui ven.æt.imp.vbi not.hos Doct.
omnes communiter. Bart. Cy. Pet. Ang. Pau.& alij. &
idem I.C.in l.cum filio,vbi Bar.ff.de leg.3. vbi appel-
29 lat hanc ætatem iuſtam . † & idem Ang. in d.l.quod
Seruius.ff.de cond.cauſ.data.vbi etiã in marg.cõcord.
& Ang.in l.ſi quis.num.1.C.de his qui ven.ætat.& eſt
text. pro hoc expreſſus in l.ſextumdecimum. ff.de vac.
& exc. mun. & ibi notat Albet.num.1.& Coraſ.in l.
30 precibus.numero 20. C.de impub. Legitimam † de-
mum,id eſt,à lege approbatam, vocat text. in d.l.fin.
C.de his,qui ven.æt. Cagnol. in l.2. num.158. C.de
pact. inter empt.& vendit. idem Cagnol. in l.2.num.
46.ff.de orig.iur. & in dubio hanc ætatem intelligi de
legitima, ait Pariſ.conſil.122. numero 32. lib.1. Aut
volumus ſequi rationem huius conſtitutionis ; & pa-
riter probatur bene factum eſſe ſic. Etenim illuc vſque
31 conſtat compleri vigorẽ virilem,† ait d.l.1. ff.de min.
32 vñ Anch.in rub.extra de del.puer. Virilem † ætatem
illam vocat,& bene.Minorum enim hac ætate nõ dici-
tur cõſenſus plenus, ſed defectiuus;& ideo nõ compre-
henduntur minores ſub ſtatuto requirente conſenſum
33 propinquorum,† vt poſt multos,quos vide per eum,
deducit Tiraqu.de leg.connub.in verbo,de ſon marè,
gloſ.8.n.43.& quod quibuſlibet hominum captionibus
ſuppoſitum ſit conſilium iſtorum , copiosè oſtendit D.
Oct.Simõcellus,Call.in tracta.de decret.in Præfat.n.
26.& ad hoc multa ſimilia facientia congerit & Port.
Imolen.conſ.169.num.3.& 4. Et ſi volumus rationem
rationis medullitus reperire;conſiderandum eſt,quòd
34 numerus 25.†dicitur maximi miſterij,& perfectionis,
cũ ſit numerus quadratus,qui in ſe ipſo multiplicatus,
35 deſinit in ſe ipſo. Et numerus iſte quinarius † à quo
cõponitur,eſt maximæ perfectionis,ſcm Pythagoricos,
& nuptijs dicatus, hominumq́ue procreationi: Com-
ponitur.n. ex prima ſui parte numero pari 2.& ex ſe-
cunda parte numero impari 3,quorũ primus fœminæ,
ſecundus maſculo conuenire dicitur; & propterea nu-
merus binarius,& ternarius dñr eſſe in noſtra procrea
tione ſicut vterque parens; Cum igitur ſit principiũ in
noſtra generatione, vt dicatur perfecta creatura eius,
neceſſariũ eſt, vt excreſcẽdo,euſque creſcat,quouſque
in ſe ipſum redit,& cõſequenter quouſque perfectio &
incrementum completũ eſt, quo tempore dicitur nu-
merus iſte quadratus fieri;& propterea ſolidiſſimus,&
hac fortè de cauſa duntaxat à Platone numerus forti-
tudinis dicitur,& à Iuriſconſulto iſta ætas dicitur ætas
robuſta, vt l.ſi maritus. la 2. §.lex Iulia. ff.de adult.
Ideoq́ue cum idem Plato & Ficinus in Timæo dicant
hunc numerum complere animam noſtram, dicetur
homo perfectus,& quo ad corpus,& quo ad animam
in hac ætate,& non prius.Et quidem quo ad corpus at-
tinet,re ipſa comprobatur,quia conſtat homines vſque
36 ad 25.annum creſcere,† & non vlterius.& lege tradi-
tum eſt, vt in l.cum pater. §.curatoris. ff.de legat.2.
iuncta diffinitione,de qua ſupra ex Alb. Magno. & ita
37 intelligitur id quod dicitur in d.l.1.ff.de min. † nam
poſt hoc tempus compleri virilem vigorem conſtat.
38 Propter quod fortaſſis lex Poppeia † non voluit , vt
iuuenes ante hãc ætatem poſſent vxorem ducere, quaſi
non poſſet dici perfectum adhuc corpus ipſius mariti;
& magnum iubileum hoc temporis ſpatio hodie cele-
bratur; fortè, quia creditum eſt ab Eccleſia Dei om-
nes huius ætatis iuuenes adeſſe commodè poſſe.

Ad primum reſp. ex prædictis, quomodo numerus iſte 25.quo ad propoſitum noſtrum perfectiſſimus ſit.

Ad ſecundum, reſp. quòd illa aptitudo naturæ conſideratur,quia tunc homo incipit eſſe aptus generationi, ſed non propterea benè,& perfectè aptus,& filij huiuſmodi adoleſcẽtum vt plurimum imbecilles ſunt, & minus viuaces, vt naturales ſcripſerunt.

Ad tertium reſp. quòd non ſufficit illa ætas ad imputationem veniæ, niſi morum, & exactæ vitæ probatio contra Principem facta ſit, vt d.l.2.

Ad quartum reſp. ꝙ ætas perfecta ſeu matura dicitur varijs reſpectibus,& ſecundùm ſubiectam mate-
39 riam, † vt dicit Dec. in cap.cum in cunctis. num.4. de
elect. & in ſpecie in dicto can. Epiſcopus.dicitur perfecta ætas in 30.anno, & non prius, quia ibi agitur de conſilio apto non ſolùm ad propria,ſed etiam ad aliena negocia, & animas gubernandas, quod plus eſt,quia multam requirit experientiam, qualis illa eſt, quæ in Epiſcopis requiritur, & hanc rationem differentiæ duobus verbis tetigit Gloſ. in d.can. Epiſcopus. in verbo, antequam. in fine.

Articulus IV.

AD quartum, quare ſcilicet, ætas iſta æqualis ſit
in maſculis & fœminis,& non ætas pubertatis,
40 & ætas veniæ impetrandæ. †

Videtur quòd ratio ſit,quia in pubertatis abbreuiatione,& ẽt in veniæ impetratione,fauorabile eſt mulieri anticipari curſum ætatis,& haberi pro idonea, priusquam maſculus habeatur,vt conſtat,quod ſecus eſt in ætate 25.ann. & eius fauoribus , nam odioſum eſſet mulieri quod prius ceſſaret beneficium reſtitutionis in integrum in ea,quam in maſculo,& ita ſenſit Iaſ. in §. maſculi, Inſtit.de curat.& refert ibi Aldobr. ſub nu.2.

Sed hanc reprobat Aldobr.præalleg. tanquam fallacem, & fortè ex eo, & benè, quia odium quoque eſt fœminæ non habere liberam rerum ſuarum adminiſtrationem ante 25.annum,cum ante 14.teſtamentum facere poſſit, & nubilis dicatur,& ante 20. impetret veniam ætatis. Et è contra, fauor eſſe poteſt mulieri non cenſeri puberem vſque ad 14.quia pupillares fauores non ſentit, ſicut maſculus.

Secundam igitur rõnem affert Aldobr. præall.quia inquit in tutela cõſideratur gubernatio perſonæ,in cura verò gubernatio rerum; vnde cum prius ſit apta fœmina ad tuendam ſe ipſam,quoad perſonam,quã maſculus,quia citiùs pubeſcit;non aũt ſic in rebus agẽdis, quia cum fœminæ ſint ſemper fragilis conſilij, ſatis bene factum eſt, non ſolùm æquiparare illas maſculis in hoc,ſed viſum fortè fuiſſet ſecuriùs, perpetuò eis cõcedere beneficium reſtitutionis ex hoc capite imbecillitatis procedens,ꝙ ipſis maſculis intra 25.tantum annum conceditur. Pro qua elegant rõne facit,ꝙ inquit Soc.
iun.conſ.50.nu.4.lib.3. poſt multos,vbi ibi,videlicet,ꝙ
41 mulier dr fragilis † conſilij quouſque viuit. & idem
Aldobr.de earum fragilitate pulchrè diſſerit, Inſtit.de ſat.tut. §.1.nu.36.& propterea in Regno Neapolitano fœminæ reſtituuntur in int.etiam maiores 25.annis,vt poſt Affflict. vbi ibi refert Maranta in tract.de ord.iud. 2.parte 6.partis in 2.actu. num.84.& dicam inf.q.ſeq. Sed hæc quoque ratio videtur inſufficiens , quia non tollitur propterea exemplum veniæ impetrandæ, quæ eſt difformis in tempore inter maſculos, & fœminas.

Ego igitur puto dicendum, ꝙ ratio ſumatur ex prædictis,quia ſcilicet,quantum ad complementum virilis vigoris numerus 25. eſt in vtroque par, eiuſdemq́ue virtutis & perfectionis, propter conſiderationes ſupra factas; vnde merito debent parificari quoad hoc, licèt in cæteris diſpoſitionibus prioris temporis, in quibus non adeſt iſta par ratio, diſpar quoque diſpoſitio ſit.

Articulus V.

AD quintum, an appellatione minorum, ſiue mi-
noris ætatis,veniat iſta 25.annorum, an illa 14.
42 annorum,† vel vtraque ?

Videtur quòd veniat iſta 25. annorum tantum : Nam minores 14.annis , ſuo proprio nomine impube-

res

res vocantur, siue pupilli, vt in princ. Inst. de nupt. & diximus supra art. 2.

Sed breuiter cõtra est tex. expressus in c. in præsentia, extra de Probat. ver. præterea. & tex. in §. nunc admonendi. Inst. de his quibus lic. alien. vel non.

Ego dico, quòd ratione consentaneum est, vt vtraque ætas veniat appellatione minoris ætatis, id est, tam pueritia, quàm adolescẽtia; nam vtique qui minor 14. annis est, est minor 25. arg. l. diem. §. si plures. ff. de arb. & l. 1. §. si stipulanti. ff. de verbor. obligat. Et reperio, quòd in terminis ita tenet Io. de Amic. in cons. 40. n. 5. dicens, quòd si testis dixerit, quod Titius tali tempore quo fuit ingressus monasterium, erat minor, non propterea probatum est, quòd fuerit inhabilis ad ingrediendum, vti sunt minores 14. annis. Et idem tenet Rebuff. tit. de restit. in integr. art. 2. glos. 4. num. 1.

Ad contrarium resp. quod minor, seu minor ætas potest considerari dupliciter in genere, & in specie, in genere, de vtraque ætate intelligitur, in specie verò ponitur propriè pro minore 25. maiori aũt 14. annis, & alia ætas in specie non minor ætas, sed pupillaris dicitur. Sicut aliàs supra in pluribus alijs vocibus euenire ostẽdimus in varijs articulis primæ quæst. præsertim verò art. 5.

Articulus VI.

AD sextum; an ista ætas 25. annorum possit statu-
43 to vel cõsuetudine abbreuiari, vel prolongari? † Videtur, quòd non.

Primò, quia ista perfectio (vt supra conclusum est) proficiscitur ab incremento naturali, d. l. fin. C. de his qui ven. æta. ergo aliquo iure positiuo non potest mutari, vel alterari. §. fin. Inst. de iur. nat.

Secundò, quia minores ætates & piæ causæ priuilegia
44 æquiparantur, † Bald. cons. 465. lib. 1. num. 1. & nu. 2. Sed priuilegia piæ causæ non possunt alterari directò, vel indirectò, aliquo statuto, vel consuetudine, auth. cassa. cum ibi not. C. de sacr. eccl. ergo.

Tertiò, quia veniam ætatis nemo inferior à Principe concedere potest; Arct. §. Senatusconsultum. num. 3. Inst. de iur. nat.

In contrarium est communis sententia Doctorum; Bal. in l. 1. not. ff. de min. Paul. de Castr. in l. 2. C. de his qui ven. æt. Bal. de Bartholois in l. 1. nu. 587. ff. sol. matr. vbi dicit posse abbreuiari, vel prolõgari ætatem istam, & idem tenet Andr. de Iser. super constit. regni, tit. quæ sinceri ad prohibitionẽ fin. Grammat. super ijsdem, tit. de restitu. min. nu. 16. Maranta in 3. parte sextæ partis princip. in 1. actu. num. 79.

Et facit pro hoc, quod in varijs locis & prouincijs
45 abbreuiata reperitur ætas prædicta; † Vt in specie pro exẽplo, fertur quod apud Bituricenses consuetudo est, quod maiores 25. annis habeantur pro maioribus 25. annis per omnia, vt refert Boer. dec. 350. col. 4. Item Florentiæ, adesse statutum, quod minores 20 annis per omnia tractentur, vt maiores 25. refert idem Boer. d. decis. 350. Et in regno Neap. minorem ætatem dici vsque ad 18. annos & non vltra, est expressum in cap. obscuritatem, in fin. de restit. mul. Io. de Amic. refert in cons. 35. num. 9. & Affl. super d. constit. regni, lib. 2. rub. 38. nu. 14. & dicit in hoc corrigi ius commune, & idem refert prælleg. Marant. dicto num. 79.

Ego puto considerandum, quod licet naturalis vigor dicatur completi vnà cum anno 25. tamẽ hoc regulariter accidit, & vt plurimũ, quia ratio hoc suadet, vt diximus supra art. 3. Non tamen impossibile est, quod clima-
46 tum & cœlorum temperies varia, † variet quoque hoc incrementum & perfectionẽ naturalis vigoris, acuendo citius iuuenum intellectus, vel serius, prout subtiliores vel crassiores sunt locorum vapores, & aer, & ipsorum iuuenum spiritus, vt à naturalibus scriptum reperitur; Hinc est, quòd Legislatores locorum considerantes ingenia, & mores iuuenum, an seriùs rerũ humanarum gerendarum notitiam suscipiant, & astutia, malitiaque iuuenũ superet, vel superetur ab ætate; Minorum ætatẽ, & priuilegia breuiora, vel longiora cõstituerunt, & bene; quoniam leges secundũ mores subditorum variari solẽt, &c. Ex quibus patet responsio ad contraria.

Ad primum enim resp. ex prædictis, quòd quandoque ista perfectio, citiùs vel tardiùs fit, iuxta vim & influentiam aeris, & cœli alicuius loci, vnde conueniens quoque est ætatem istam alterari.

Ad secundum respon. quòd non tolluntur propterea priuilegia ætatis, sed ætas ipsa mutatur in breuiorem quandoque, quia non amplius iuuenes eius loci restitutionis beneficio indigent, & potiùs facere quàm pati fraudes; post 20. puta annum, optimè callent; Vnde iniquum non æquum esset exinde iuuari.

Ad tertium resp. quòd quilibet populus in sua ciuitate est princeps, quando non recognoscit superiorem, prout necesse est, vt statutum huiusmodi condere, vel consuetudinem introducere possit.

Articulus VII.

AD septimum; an scilicet ista ætas computari de-
47 beat à die natiuitatis, an verò conceptionis? † Videtur, quòd à die conceptionis.

Primò, quia qui in vtero est, pro iam nato haberi debet, l. qui in vtero. ff. de stat. homin.

Secundò, quia homicidium dicitur quasi hominis cædes, Alber. in tit. de verb. signif. in verbo, homicidiũ, & in l. qui in vtero. ff. de stat. hom. Sed homicidium ita committitur occidendo eum qui in vtero est, sicut occidendo eum qui iam natus est, l. Cicero. ff. de pœn. l. mulierem. ff. de sicar. ergo tam qui in vtero est, quàm qui natus est, homo est.

Tertiò, videtur tex. expressus pro hoc in l. etiam. vbi vsucapitur contra eum qui in vtero est, & datur postea eidem nato restitutio; ergo ab illo tempore habetur in consideratione.

In contrarium est decisio I.C. in l. 1. in princ. ibi, natu &c. ff. de mino. & in l. 3. §. minorem. ibi, natiuitatis. ff. eo. & in l. cum qui natu maior. ff. de bon. lib. & Alb. ita firmat in d. l. 1. §. 1.

Ego puto considerandum, quòd habere eum qui est
48 in vtero, pro iã nato, potest esse † eidem fauor, vel odiũ; fauorabile est quando venter in possessionẽ propterea mittitur, l. 1. in princ. ff. de ventr. in poss. mitt. quando iam fœtus conceptus est de muliere libera, quæ postea fit ancilla, & parit in seruitute, nam non sufficit hoc ipsi nato, quia fingitur natus à die, qua conceptus fuit, ad hoc ne calamitas matris superueniẽs post conceptionem ibidem noceat, §. 1. Instit. de ing. cum sim. Odiosum est haberi pro iam nato statim ac conceptus est, si casus præcedens ex aduerso accidat, quòd scilicet mater quæ tempore cõceptionis ancilla erat tempore partus libera sit, nam non fingitur prius natus, quàm verè natus sit, quia diceretur in seruitute natus, quod ei maximè damnosum esset. Quinimò etiam si ipsi nec damnosum, nec fauorabile esset, pro iam nato non habetur, etiam si ad cõmodum patris resultaret, d. l. qui in vtero, & est tex. ad literam in l. 2. §. qui verò. ff. de excusat. tuto. & ita distinguunt Bald. & alij in d. l. qui in vtero. In proposito autem nostro satis constat, quod odiosum & damnosum esset minori computari ætatem suam minorem à die conceptionis, quia hoc abbreuiaret eidem sua tempora restitutionis in integrum; Igitur vera est conclusio quòd à die natiuitatis, non autem conceptionis ætas hæc dinumerari debeat; Quibus stantibus.

Ad primum resp. ex prædictis, quia d. l. qui in vtero, loquitur, quãdo fauorabile est minori haberi pro iam nato, vt ibi dicitur; hic secus est, vt dixi, meritò, &c.

Ad secundum resp. quod in casu homicidij consideratur

esse,

effectus,qui quidem est,quòd anima à corpore alterius
separatur, quod accidit,tam in nascituro, cui tamen
anima infusa est à Deo,quàm in iam nato,& separatio
animæ à corpore cum Deo soli seruata sit; & vsurpare
sibi diuinam potestatem dicantur,qui homines spontè
49 sua occidunt, † vt pulchrè deducit Affl.decis.391.n.7.
non mirum si homicidium,& effectu attento,& nimio
illius reatu,dicetur etiam de non natis pueris.

Ad tertium resp. q; præscriptio currit contra eum,
qui est in vtero,quando incepit à patre,& ita procedit
50 d.l.etiam, secundùm communem intellectum, † de
quo inferius suo loco dicetur, & tunc non est mirum,
quia currit etiam contra omnes, & omnimodò, pro-
pter personam authoris contra quem incepit, qui in
hoc repræsentatur ab hæredibus, vel natis, vel in vte-
ro existentibus indistinctè,quia,vt dixi,ille non illi ha-
bentur in consideratione.

Articulus VIII.

AD octauum; An scilicet in hac ætate vltimus an-
51 nus computetur? † & consequenter an sufficiat
illum attigisse,an verò necesse sit compleuisse?

Videtur, quòd sufficiat attigisse.

Primò,per tex.qui videtur expressus pro hoc in l.ad
rem publicam.ff.de mun.& hon.

Secundò, per tex.clarum,q; annus ceptus habeatur
pro completo in l.qui filium. §. Sabinus.ff.ad Trebell.

Tertiò,per id quod voluit Dec. notab. in cons.593.
col.1.vers.prædictis tamen &c.vbi concludit,quòd illa
verba,si decesserit ante 25.annum,intelligi debent se-
cundùm eorum proprietatem, id est ante 25.annum
inchoatum,non autem completum.

Quartò, per id quod fortiùs in terminis concludit
Grat.in cons 47.n.9.lib.1. dum inquit, quòd statutum
loquens de minoribus 25. annis, intelligi debet de ce-
ptis non completis, & re verà ista conclusio Grati vi-
detur in indiuiduo pro hoc.

In contrariũ est tex.in c. Episcopus. 77.dist.ibi,ante-
quam &c. iuncto c.2. 78.distin. & c.cum in cunctis. in
princ.extra de elect. quæ iungendo simul,probant hãc
sententiam expressè, & quod de completis non ceptis
debeat intelligi, firmat Bartol.in l.qui hoc anno.ff.de
verbor.oblig. Cyn.& Bal.in l.si cui.la 1. in 2.opp.ff.de
leg.1.& post eos relatos, videtur firmare Dec.excepto
casu suo ibi propter diuersitatẽ rationis,in d.cons.593.
colum.1. in fine. Pro hac etiam sententia facit decis.
Bellam.in terminis,quòd scilicet in illa ordinatione,
quod præbẽdæ cathedrales non nisi habentibus annos
14.conferuntur, annus decimusquartus inceptus non
habetur pro completo, vt per eum. decis.726. qui al-
legat l.si cui.ff.de leg.1. & l.3.§.minor añi.ff.de minor.

Ego puto diligenter aduertendum, & consideran-
52 dum, quod quandoque † hæc verba proferuntur, sic
post 24.annum,quandoque sic ante 25. annum,quan-
doque simpliciter. Primo casu omninò concludendum
est,tùm in cæteris casib. tùm in hoc de quo agimus,25.
ann.debere esse completum. Text.est in l.maiores.ff.de
iur.immun.& pulchrior tex.qui ponit hoc pro regulam
in hoc casu,in l.si ita libertas.la 2.ff.de man.testam.Se-
cundo casu dubiũ videtur,propter prędictas contrarias
sententias; sed distinctione conciliari possunt,nam aut
non agitur de fauore eius,cuius ætas impleri debet, &
fauor non est ei annum ceptum haberi pro completo,
& tunc non habetur pro cõpleto nisi annus 25. excesse-
rit, & ita loquitur opinio Doctorũ volentium,quod in
materia nostra annus iste debeat esse completus, quia
esset odiosum,& damnosum minori,quod cessaret be-
neficium restitutionis in integrum, annu prius quàm
cessare deberet; Aut agitur de fauore eius,& tunc aut
agitur etiam simul de commodo publico, & tũc annus
ceptus habetur pro completo, vt d.l.ad rempub. quæ
ita procedit, secundùm Glos. ibi. Aut non agitur si-
mul etiam de fauore publico, quinimò de incõmodo
& damno,& secus, vt d.c.Eps.77.distin.iuncto c.2.78.
dist.& d.c.cũ in cũctis,de elect.& decis.Bellam.726.nã
præbendas, & episcopatus conferri prouectiori potiùs,
quàm minori ætate maximè Reip.Christianæ interest.

Tertio casu,conclude regulam esse,quòd annus cæ-
ptus pro completo haberi non debet, sed illũ compleri
necesse est;ita in materia nostra est text.clarus in l.3.§.
minorem. ff.de min.& conclusio Doc.cõis, de qua sup.
& ratio clara est,de qua supra proximè dixi,& facit ẽt
ratio vigoris naturalis qui prius non completur,vt de-
duxi sup.ead.q.art.3.In alijs autem materijs,& casibus
est text.in l.non putabam, ff.de condit. & demonst. &
in l.pen.C.quand.dies leg.ced.& ibi Gl.& Doct.com-
muniter notant. Quæ tamen regula fallit fauore liber-
tatis, vt est expressum. in d.l.si ita libertas,ff.de man.
testam. Item fauore testatoris,ad sustinendã volunta-
tem eius,quando de ea constat, vt l.qui filium. §. Sabi-
nus.ff.ad Treb.vbi hac ratione speciale est,quod annus
ceptus habeatur pro cõpleto,quando dictum fuit,cum
ad annũ 20.peruenerit &c.vel ibi fauore filij istud per-
mittitur,vt Bartol.notat. Ex quibus habetur conclusio
clara,quod in materia nostra annus cæptus non habe-
tur pro completo; & in alijs materijs satis rationabi-
lem distinctionem,an & quando hoc procedat. Ex qui-
bus patet facilis ad contraria responsio.

Ad primum enim dictum est, quod agitur ibi de
fauore tam eius de cuius ætate agitur, quàm etiã Rei-
pub. in casu nostro secus.

Ad secundum resp.quòd est speciale ibi fauore filij,
vt prædictum est.

Ad tertium resp. quòd ibi esset damnum eius de cu-
ius ætate agitur, quod deberet expectari complemen-
tum anni 25. propter onus fideicommissi, vt ibi Dec.
clarè deducit. hic verò ex opposito.

Ad quartum resp.quòd si Grat. simpliciter ita intel-
ligit suam conclusionem; videtur erronea pace eius,pro-
pter iura suprà alleg.quæ contrarium in terminis pro-
bant;si autem in casibus,in quibus agitur de fauore ip-
sorum minorum, & de fauore etiam,seu saltem non de
damno ipsius Reipub. tunc bene loquatur, propter
prædicta.

Articulus IX.

AD nonum; An scilicet sufficiat attigisse vltimum
53 diem,vel horam, vel sit necesse compleuisse?

Videtur, quòd sufficiat attigisse.

Per l.qua ætate. ff.de testamen.& l.si in annos.ff.de
condit.& demonstr.vbi attigisse vltimam diem sufficit.

In contrarium,quòd imò sit necesse completum esse
vltimum diem & horam,facit text. in l.in omnibus. ff.
de act. & obligat.

Ego dico, quòd veritas est quodammodo in medio,
videlicet,quod debeat attẽdi hora natiuitatis, & trãsa-
cta hora natiuitatis vltimi diei natalis, etiã si ab initio
illius diei illa transacta fuerit,tñ dies dicetur cõpletus,
& sic ætas finita & cõpleta,& non prius quã hora præ-
dicta pertransiuerit, ita vt cõputatio dẽat fieri de mo-
54 mento ad momentũ: † vt est expressum in d.l.3.§.mino-
rem natu.ff de minor.& ibi Doct.cõmuniter pertran-
seunt. Glos.Bar.& alij. Azo in rubr.C.de test.in int.nu.
2.& 3.Gl.in c.subdiaconus.77.dist. & Glo.super const.
Marchiæ,lib.6.cap.13.nu.13. Et rationem etiam puto,
quia agitur de fauore minorũ & publico simul,secun-
dùm ea,quę diximus sup.q.1.art.12.quo casu dẽt expe-
ctari omninò exitus & complementũ totius cursus an-
norum 25.etiam vsque ad vltimam horã,quia ita fauo
rabile est minori; Et hinc infero, q; si non constaret de
hora debeat expectari in dubio exitus totius diei; Item
si nec dies,sed tantum de mẽse, debeat expectari exitus
totius

totius mensis, si neque mẽsis, totius anni. & verissimum
puto per regulam d. §. minorem, & notatorum ibi. In
qua conclusione aduertendum est, quòd dies bissextilis
55 † non habetur in consideratione, sed computatur vnà
cum die præcedenti pro vnica tantum die, vt est expres-
sum in d. §. minorem natq. in fin. & notat Azo. d. nu. 2.
C. eod. Ex quibus patet conciliatio contrariorum, quia
diuersa ratione constitutum ita in hac materia nostra
propter fauorem minorum; sicut ibi in d. l. ætate, & d. l.
in omnibus. Vera igitur semper erit ista conclusio,
quod vel annus, vel dies, vel mensis, &c. habebitur
pro completis etiam si tantum cœpti sint, vel non ha-
bebuntur, prout ipsis de quorum ætate agitur, fauora-
bile est, nec contra publicam vtilitatem, & hoc semper
tene menti, puto enim quod vix nisi ex speciali aliqua
ratione fallet te hæc conclusio.
Et quoniam de hora, & de momento dictum est, no-
56 tandum est obiter, quod hora † est 24. pars diei; Pun-
57 ctus est 4. pars horæ, † momentum † est 40. pars horæ,
58 vt declarat Affl. super const. regni. lib. 2. rubr. 14. nu. 7.
Et hæc satis est de secunda hac quæst.

SVMMARIA.

1 *Furiosis & prodigis, an detur restitutio, ex edicto minorum? num. 3.*
2 *Administratione, & gubernio aliorum qui regitur, si læditur, regulariter restituitur ex clausula generali.*
4 *Furiosi & prodigi æquiparantur minoribus, illa de causa propter quam minoribus datur restitutio in integrum.*
5 *Restitutio ex clausula generali, non datur quousque adest recursus contra tutorem, vel curatorem.*
6 *Restitutio autem ex edicto minorum, datur hoc non obstante.*
7 *Mutis.*
Surdis, vel
Impeditis simili morbo, propter quem non possunt superesse rebus suis, an detur restitutio ex hoc edicto?
8 *Miserabilibus personis, an ex hoc edicto detur restitutio?*
9 *Senibus, qui repuerascere cœperunt, an detur ex hoc edicto?*
10 *Restitutionis in integrum beneficium dicitur miserabile.*
11 *Senibus in delictis, vel parcitur, vel minuitur pœna.*
12 *Senes, pueris similes, cum decrepiti sunt. num. 14.*
13 *Senes à sensus diminutione dicuntur.*
15 *Paupertas est iusta causa restitutionis, ex clausula generali.*
16 *Ecclesia an restituatur in integrum iure minorum?*
17 *Ecclesiæ competunt priuilegia omnia, quæ competunt minoribus, quando agitur de restitutione in integrum. & 18.*
19 *Ecclesiæ omnes sicut Romana restituuntur, ex hoc edicto.*
20 *Ecclesia, vel cathedralis, vel non cathedralis, restituitur.*
21 *Et hoc procedit tam in iudicialibus, quam extraiudicialibus.*
22 *Prælatus respectu ecclesiæ non se habet per omnia, vt tutor respectu pupilli, vel curator respectu minoris.*
Capitulum ecclesiæ restituitur eodem iure, quo ecclesia.
23 *Semper, quandoque significat, id est omni casu, non autem, id est perpetuo, seu omni tempore.*
24 *Ecclesia, quomodo æquiparetur minori in casu tantum, quo prælato orbata est.*
25 *Pia loca qualibet an restituantur in integrum iure minorum?*
26 *Hospitalia an sint loca pia? & nu. 42. & 46.*
27 *Piis locis omnia priuilegia ecclesiarum concessa sunt.*
28 *Pium relictum, vel legatum dicitur illud ex quo constitui debet locus pius, licet adhuc non sit cœptus construi, & habet restitutionem.*
29 *Legatum huiusmodi, statim dicitur factum pium, per translationem dominij.*
31 *Pia causa omnis restitutionem ex hoc edicto habet, sicut Ecclesia.*
32 *Piæ causæ multa sunt, remissiuè.*
33 *Argumentum à minoribus ad pias causas valet.*
34 *Pia causa gaudet regulariter priuilegij ecclesiæ.*
35 *Pia causa est fauorabilis, vt ecclesia propter animam.*
36 *Pia causa æquiparatur minoribus in multis, remissiuè.*
37 *Hospitalia, &*
38 *Confraternitates constructæ authoritate Episcopi an habeant restitutionem in integrum? 39. 40.*
41 *Hospitalia, quæ non sunt constructa authoritate Episcopi, &*
Confraternitates tales, an restituantur, vt ecclesia?
43 *Pium dicitur relictum, vel locus, quod Deo dicatum est.*
44 *Deo dicatum dici non potest, quod potest ad profanos vsus redire.*
45 *Hospitalia & confraternitates prædictæ an possint reuerti ad profanos vsus? & numero 49. versic. ad primum.*
47 *Legatum pro anima relictum dicitur pium.*
48 *Pia causa si non vt pia loca, tamen vt opera pia restitutionem in integrum habere debent iure minorum.*
49 *Perusina ciuitas habet hospitalia 20. & vt plurimum fundata à Collegijs laicorum.*
50 *Pauperibus, siue eorum vniuersitati, an detur restitutio ex hoc edicto minorum?*
51 *Pauperibus relictum dicitur relictum pium.*
52 *Clericis, Monachis, Fratribus, alijsve religiosis, vel eorum administratoribus, detur restitutio in bonis eorum proprijs.*
53 *Didaci Couarruuias, laudes.*
54 *Clericorum bona, non fruuntur priuilegijs bonorum ecclesiasticorum.*
55 *Et procedit etiam si ad illorum titulum sacros ordines receperint.*
56 *Prælatus læsus non habet restitutionem in integrum, quo ad bona sua.*
57 *Nisi hoc in ecclesiæ præiudicium resultaret.*
58 *Respublica Romana restituitur ex edicto minorum.*
59 *Respublica dicitur vti iure pupillorum.*
60 *Ciuitates aliæ an restituantur in integrum eodem iure quo restituitur Resp. Rom.*
61 *Ciuitas, si mutuet filiofam. non restituitur.*
62 *Respublic. Rom. qua ratione iure minorum non restituitur.*
63 *Intellectus l. 1. C. de off. eius qui vic. alt. gerit.*
64 *Defensores ciuitatum qui fuerint.*
65 *Intellectus l. nihil. ff. ad Maced.*
66 *Communitates, & 69.*
67 *Castra, & 70.*
68 *Villa, quæ per administratores reguntur, an iure minorum restituantur? & 70.*
71 *Communitates, Castra, & villæ aliæ quæ per administratores non reguntur, an eodem iure restituantur?*
72 *Et an prædicta loca restituantur saltem ex clausula generali, si qua mihi, &c.*
74 *Vniuersitates.*
75 *Corpora, &*
66 *Collegia reliqua, an iure minorum restituantur in integrum?*
77 *Scholarium collegium, an hoc iure in integrum restituatur?*
78 *Doctorum Collegium, an hoc iure in integrum restituatur?*
79 *Fisco, an detur restitutio ex hoc eodem edicto?*
80 *Quid si fuit læsus in sententia.*
81 *Quid si fuit læsus in inuentarij confectione.*
82 *Quid in alijs malè gestis, vel amissis; ardua quæst.*
83 *Fiscus non est priuilegiatus nisi vbi in iure specialiter priuilegiatus reperitur.*
84 *Fiscus, & ecclesia æquiparantur.*
85 *Fiscus an restituatur in integrum in pœnalibus?*
86 *Intellectus l. auxilium. ff. de minor.*
87 *Executores pœnarum non restituuntur in integrum aduersus non executam pœnam.*
88 *Principi an detur restitutio iure minorum?*
89 *Princeps, & Respublica, æquiparantur, & pari passu ambulant.*

90 *Prin-*

90 *Principis morte, vel læsione dicitur vniuersus status Reipublicæ & regni concuti.*
91 *Principis læsio quandoque damnosa est ipsi Reipublicæ, quandoque secus.*

QVÆSTIO III.

De alijs personis quibus competit restitutio in integrum ex edicto, & priuilegio Minorum, etiamsi non sint Minores 25. annis.

VIso de prima & potissima causa restitutionis in integrum, quæ est minor ætas, quoniam multæ personæ in iure reperiuntur, quæ æquiparantur minoribus 25. annis, videlicet furiosi, prodigi, ecclesiæ, & huiusmodi, videndum est nunc, an huiusmodi personis competat restitutio in integrum ex eodem edicto, & priuilegio, ex quo competit minoribus, quod 14. his articulis explicari poterit.

Primò, an furiosis & prodigis detur restitutio ex hoc edicto?

Secundò, an alijs personis simili mentis, vel corporis impedimento detentis, veluti surdis, mutis, &c.

Tertiò, an miserabilibus personis, & pauperib. &c.

Quartò, an Ecclesijs?

Quintò, an cæteris locis pijs in genere?

Sextò, an hospitalibus, & confraternitatibus?

Septimò, an pauperib. Christi vniuersitatem facien.

Octauò, an clericis, monachis, & fratribus dictorum locorum?

Nonò, an reipublicæ, & ciuitati cuilibet, sicut Romanæ.

Decimò, an cuilibet castro vel villæ, quæ per administratores reguntur.

Vndecimò, an si per administratores non reguntur, sed quælibet à se ipsa?

Duodecimò, an vniuersitatibus & collegijs scholarium, vel aliorum?

Decimotertiò, an Fisco?

Decimoquartò, an Principi?

Articulus I.

1 AD Primum, An scilicet furiosis, & prodigis detur restitutio in integrum ex edicto minorum?

Videtur, quòd non, sed quod ex generali clausula restituantur.

Primò, per text. qui hoc claré vult, in l. necnon. ff. ex quibus caus. maior. ibi, hoc edictum ad furiosos, &c.

Secundò, per regulam quam ponit Bal. in l. Marcel-
2 lus. ff. de fideiuss. quæ est, quòd quicunque † non potest aliquid facere, vel obligare sine authoritate alterius, à quo gubernetur, si lædatur, debet in integrum restitui, non quidem per titulum de minor. sed ex illa generali clausula, si qua mihi, &c. & idem voluit Bart. in l. si infanti. n. 6. C. de iur. delib. ibi, quia per alium regitur, &c. & plenè Pau. de Castr. in d. l. Marcellus. in fi. allegantes Glos. in l. 2. C. de cur. fur. & dicam plenius de hac regula inf. ead. 1. parte, q. 12. art. vlt. Sed furiosi, & prodigi sunt huiusmodi, meritò &c.

Tertiò, quia ita terminis dixerunt, quod scilicet furor sit vna ex causis ex quibus succurritur per d. generalem clausulam, &c. Bar. in d. l. ergo. Bal. in d. l. Marcellus. Bald. in d. l. si infanti. num. 6. C. de iur. deliberan. & in l. 1. ff. de bonor. poss. inf. del. nu. 5. Crem. in singul. 119. in add. plenè, & pariter idem de prodigalitate, Bald. in l. si curatorem habens. ff. de restitutione in integrum. Ioan. Andr. in addit. ad Specul. super rubr. de præscript. versic. habetur etiam quæstio. & Barbat. in cap. ex parte. num. 8. de consuet. & dicam infra dicta q. 12. art. vlt.

In contrarium in primis est text. in l. 2. C. de cur. fur. vbi Bal. & alij not. quòd furiosus æquiparatur minorib. 25. annis, ergo sicut ecclesiæ & reip. pp hanc æquiparationem datur restitutio ex hoc edicto, vt dicam inf. ead. q. art. 4. & art. 9. ita & furiosis, & prodigis dari debent, qui furiosis æquiparantur, l. 1. ff. de cur. fur. cum similib.

Et ita tenuerunt Iac. de S. Georg. in l. infantis. C. qui admin. nu. 3. dicens post Bal. ibi, quòd si curator furiosi hæreditatem adiuerit, restituitur furiosus aduers. aditionem, sicut minor. Et idem expressè tenet Euerard. in sua Cent. in loco à min. ad fur. vers. item secúdo, &c. & in prodigis. Aret. in l. si curatorem. col. 1. vers. in secundo. C. de restit. in int. dicens hoc velle Glo. in l. hæc autem. ff. ex quib. caus. in poss. eatur.

Ego puto considerandum, quòd quantum attinet ad furorem, quandoque aliquis nõ est furiosus perpetuo morbo laborans, sed accidentaliter in furorem incidit, pp quẽ fuit impeditus superesse negocijs suis donec resipuit, vel in specie fuit absens pp furorem, vel in vinculis detẽtus, & interim ei præscriptio aliqua incurrit, & hoc casu, puto quòd debeat succurri furiosis, & eorum indemnitati occurri, sicut alijs infirmis, vel alio impedimento simili detentis, quo minus potuerint reb. suis superesse, & consequenter auxilio generalis clausulæ, &c. nõ aut edicto minorum, & hoc per tex. in d. l. ergo in vers. hoc edictum, vbi hoc in terminis probatur non violando litera, & ita ponendo casũ, & sic vno modo sine scrupulo procedet prima opi. Bart. Bald. & aliorum. Quando verò aliquis est furiosus pperuò, & prodigus notorius, cuique ppterea bonis interdictũ est, & cui hac de causa perpetuus, ordinariusque curator datus est, sine cuius authoritate nihil penitus possunt facere, & hoc casu, aut quærimus an eisdem detur restõ ex edicto minorum; & credo quòd non, quia nullibi hoc scriptum reperitur in illo edicto, neque etiam in aliquã lege illius tit. de min. quam ego reperire potuerim; & ita etiam secundo modo procedere poterit prima opinio. Aut verò quærimus an eisdem detur restitutio eiusdẽ priuilegij, & naturæ, cuius detur minoribus:
3 † & credo quod sic, & ita procedit secunda opinio. Et quãtum attinet ad rationem huius distinctionis, & conclusionis in vltimo membro, dico quòd ex eo eiusdem naturæ & effectus debet esse hæc restitutio, cuius est restõ minorum, quia equiparantur minores, & furiosi, & prodigi, secundùm Gl. d. l. 2. & ibi alij C. de cur. fur. & Euerar. d. loco à minor. ad fur. vnde non debent esse minoris fauoris in hoc quã Ecclesiæ, vel Reipub. quæ nõ nisi hac rõne æquiparationis vtuntur iure minorũ, præsertim in restitutionib. in int. vt cap. 1. extra de rest. in integrum. & dicam proximè art. 4. & 9. Et ratio etiam rationis est,
4 quia æquiparatio ista † facta est eadem de causa, propter quã minorib. datur restitutio in int. s. quia infirmi cõsilio sunt, & calliditatibus, & machinationibus malorum hominũ suppositi, & ideo non habent liberam suarum rerum administrationem, vt legitur in d. l. 2. ff. de minor. iunctis d. l. 1. ff. de cur. fur. & prod. & l. 2. C. eod. Quantum etiam ad authoritatem, reperio quod hoc singulariter voluit Iacob. de S. Georgin in l. fin. C. in quibus caus. rest. non est necess. nu. 5. & Rebuff. in tract. restit. in int. art. 1. glos. 10. licet non ita deducat. Vtilitas aũt maxima est, an restitutio ista fit ex generali clausula, si qua mihi &c. an verò ex edicto, seu constitutione simili edicto minorũ, & de natura restitutionis illius; Et in specie, vltra alios, quia illa ex clausula generali, non
5 datur † quousque adest recursus contra tutorẽ, vel curatorem, Bar. in l. qui duos. nu. 7. ff. de reb. dub. Pau. de Cast. in l. 2. in fi. C. si aduer. vend. pig. Natta cons. 492. n. 9. Rol. cons. 10. num. 19. & seq. lib. 2. vbi de communi, & de communi etiam plenè Ruin. consil. 150. colum. fin. per totum. lib. 5. cum plenè congestis inf. à me q. 23 art. 6. vbi locus suus. Ista autem quæ ex edicto, minorum edicto simili datur, datur etiam si adsit recursus con-

6 tra tutorem, vel curatorem, † l.5. & per totum. C,
etiam si tutor, vel curator. & dicam infra d.q.22.art.2.
Ex quibus patet conciliatio opinionum, & contrario-
rum dissolutio; intelligendo conclusionem in perpetuò
furiosis, & prodigis, & de edicto simili edicto minorum,
non eodem.

Articulus II.

AD secundum; An scilicet idem dicendum sit in
7 mutis, surdis, † vel alijs personis, simili morbo, &
impedimento detentis, vnde aliorum administratione,
& cura indigeant?

Et breuiter ego idem dicerem, arguendo, & resoluen-
do, vt in præc. artic. Motus per id, quod peregrinè determi-
nat Soc. iun. in l. 1. nu. 5. ff. de verb. obli. & sequitur eum,
dicitque verissimum esse Ponta. noster Perus. ibi nu. 19.
qd si surdi, vel muti, vel surdastri, & apoplexiæ mor-
bo ita impediti lingua, vt neque bene audire aliorum
verba, neque suam intentionem bene exprimere valent,
si propterea decipiantur in contractu aliquo, & defectu
huius impedimenti lædantur, debent sicut minores in
integrum restitui. Fit pro hoc Glo. d. l. 2. C. de cur. fur. &
præterea authoritas præall. talis est, vt ab hac sententia
non sit discedendum; subintelligendo tamen, vt distinxi
supra art. præced. quod scilicet non ex edicto minorum, sed
illi simili, & eiusdem naturæ, & priuilegij, &c.

Articulus III.

AD tertium, an scilicet idem dicendum sit, de mise-
8 rabilibus personis, † & senibus † ita decrepitæ
9 ætatis, vt repuerascere cœperint.

Et videtur dicendum idem quod supra, art. 5.

Et quidem, quantum attinet ad personas miserabi-
les, adest pro hoc in terminis Rebuff. in tract. siue com-
ment. super constit. Regni Fräciæ, art. de sent. prouis. art.
3. Gl. fin. nu. 29. qui dicit debere restitui, vt minores, &
10 hoc quia restitutionis beneficium est miserabile † l. præ-
ses. ff. de mino. & l. 3. ff. rem rat. habe. & quod per hanc
rationem determinat Bal. in locis & congregationibus
miserabilium personarum, in consil. 465. in ciuitate, sub
nu. 2. & seq. lib. 1.

Quãtum verò ad senes, idem videtur, quia si illis par-
citur quo ad pœnæ remissionem, seu saltem diminutio-
11 nem in delictis, † vt est tex. sing. in l. 3. ff. de re. moto, &
ibi notat Glo. & Gl. in l. auxilium. ff. de minor. in verbo,
miseratio, & ibi plenè Alber. nu. 4. & hoc ope restitutio-
nis in integrum, sicut minoribus, ergo facilius aliàs, vbi
non sumus in delictis, arg. expresso ex d. l. auxilium.

Ego quo ad senes consentio, tùm prædicta ratione, &
arg. d. l. auxilium, & notatorum ibi. Tùm quia præsup-
ponendo eos ita decrepitæ ætatis, quod iam repuerasce-
12 re † incipiunt, iuxta illud.

Bis pueri senes. Et Plaut. in Mercatore.
Senex quum ex temple est, iam nec sentit, nec sapit.
Aiunt solere eum repuerascere.

Et Cato in vulgaribus eius carminibus,
Nam quicunque senex, sensus puerilis in illo est.

Et scripsit hoc Glo. in l. senectus. C. de donat. & Bald.
in repet. §. pœna grauior. ff. de infam. col. 5. versic. quæro,
&c. dum inquit, quod nimium senes reuertuntur ad sensum
puerilem, & Archid. in can. tanta, 26. dist. dum inquit di-
13 ci senes † à sensus diminutione, & æquiparari pueris se-
cundùm Physicos, quia sicut in pueris sanguis nondum
calidus est, ita in senibus iam est frigidus. Ex quibus si
14 constat eos pueris æquiparari, † nullo pacto potest de-
negari restitutio ex edicto simili edicto minorum, siue
saltem eodem priuilegio pollenti. per Glos. & Docto-
rum regulam in d. l. 2. C. de cur. fur.

Quantùm verò ad miserabiles personas dico, quòd si
intelligimus de collegio miserabilium personarum, prò
vt intelligit Bald. in dicto consil. 465. lib. 1. ex alio capite
competit eis hoc remedium, de quo dicam statim artic.
8. si verò intelligimus de particularibus personis misera-
bilibus; puto quod eis subueniendum sit ratione pau-
pertatis, & egestatis, vt Rebuff. sentit, igitur non ex edi-
cto minorum vel simili, sed ex clausula generali, quæ re-
15 stitutio dari solet ex caussa paupertatis, † vt dicam in-
fra hac 2. par. quæstio. 12. art. 5. Dic tamen vt infra ead.
quæst. artic. 7.

Articulus IV.

16 AD quartum, an scilicet Ecclesia † restituatur in
integrum iure minorum?

Videtur, quòd non.

Primò, quia ecclesia semper censetur minor, vt in c. 1.
& ibi Doct. de restit. in integ. ibi, semper illæsa seruari.
Sed hoc absurdum est, vt perpetuò possit ecclesia in in-
tegrum restitutionem petere, l. fin. C. de temp. in inte-
grum rest. ergo, &c.

Secundò, quia restitutio in integrum, non conceditur
vbi actus est ipso iure nullus, vt dicam inf. q. 22. artic. 9.
Sed ecclesia quando æquiparatur minori non nisi actus
nullos celebrare potest, quia æquiparatur illi, quando
pastore, & rectore suo caret, Glos. in l. præses. C. quom. &
quan. iudex. Angel. in l. si vt proponis. C. de rei vendic.
quo casu, quidquid agit, nullum est, vt capit. fin. ne quid
sed. vac. ergo &c.

Sed contra est tex. expressus in c. 1. extra eo. tit. nostro.
& in c. 1. & 2. eo. tit. in 6. & in cle. 1. eo. & vbique in iure
canonico, & de iure ciuili in l. orphanotrophos. C. de e-
pisc. & cler. & à Doct. vbique admittitur qd restituitur
ecclesia iure minorum, & in specie, omnes cõiter, & in
d. c. 1. & d. cle. 1. eo. & in c. auditis. eod. plenè à Carauita
super ritib. magnæ curiæ, titu. 23. n. 5. & seq. Mod. Call.
in tract. de decret. in præfa. nu. 51. cum pluribus concor.
Dec. cons. 36. nu. 9. & cæteris omissis, quos colliges ex
sequentibus articulis, hanc esse communem omnium
sententiam, testantur Alex. cons. 81. nu. 8. lib. 5. & Soci-
num. cons. 115. nu. 7. lib. 2. Probaturque ll. præall.

Ego dico istam communem conclusioné verissimam
esse, intelligendo quod iure minorum, sed non ex edicto
minorum, restituatur. Et quod priuilegia omnia minorum
17 circa restitutionem in integrũ competant ecclesiæ, † &
ita loquitur d. c. 1. extra eod. & quod omnia iura loquentia
de minorib. in materia restitutionis in integrum debẽt
18 trahi, & extendi ad ecclesiam, † vt post Abb. in cap. au-
ditis. vers. in Gl. pen. eo. tit. nostro, tradit sing. Rodoan.
in tracta. de rebus eccles. non alien. in quæst. de restit. in
integ. §. fin. num. 9. Et quod hæc conclusio habet locum
non solùm in ecclesia Romana, sed in omnibus etiam
19 alijs ecclesijs, † vt declarat Io. Fabri in l. respublica. C.
ex quib. caus. maior.

Et procedit etiam in omnibus ecclesijs, vel cathedra-
20 libus, vel non cathedralibus, † vt inquit Card. in d. c.
auditis, q. 4. eod. tit. nostro.

Item procedit tã in iudicialibus, quàm in extraiudi-
21 cialib. † quicquid dubitarent quidam nimiũ subtiles in
extraiudicialib. vt concludit Bero. in c. 1. nu. 96. vers. sed
istud vltimum, de rest. in int. Tamen non quicquid dici-
tur de tutoribus respectu pupilli, & de curatoribus
respectu minoris, dici debet de prælato respectu ec-
22 clesiæ, † vt plenè in addit. ad Mathesil. sing. 44. Item
quod dictum est in ecclesia, procedit in capitulo ecclesiæ,
vt per Innoc. in c. nisi. de præbend. Abb. c. 1. num. 15. tit.
nostro. & in c. significauit. nu. 8. de appell. Marãnta in
3. par. 6. partis. in 2. actu, nu. 84. Bero. in d. c. 1. nu. 141. &
nu. 142. cum concord. Et ita tenendo.

Ad primum resp. quòd ecclesia licet semper iure mi-
noris vtatur, hoc tamen verũ est, quo ad hoc, quod sem-
23 per, † id est indistinctè, & omni casu restituitur, nõ aũt,
quod aduersus actum in quo læsa est, possit perpetuò, id
est

est omni tempore petere restitutionem in integrum,hoc
enim non ei permittitur, nisi intra quadriennium, sicut
minori, vt est text.ad literam in c.1.eod.tit. nostro,in 6.
& dicam plenè infra q.30.art.14. & ita declarat illud
verbum,semper,in d.c.1.extra eod. Ant.de But.ibi, numero
17. & Bero.ibi,num.3.& Rodoan. præalleg.in d.
quæst. de restit.in integ.§.fin.nu.9.
Ad secundum resp. quòd licet ecclesia æquiparatur
24 minori † tantum in caso quo prælato orbata est,intelligitur
tamen de æquiparatione qun ad nullitatem actuum
in vtroque,nam ecclesia etiam si lædatur viuente
eius prælato restituitur, & in hoc æquiparatur minori
indistinctè habenti curatorem,& cum eius anthoritate
contrahenti , vel simpliciter non habenti, vt dicam
plenè infra quæst.23.& q.30. & ita sentit quoque
Card.in dicto c.1.quæst.3.eod.tit.nostro,& Mathesil.d.
singul.44. & ibidem in addit.

Articulus V.

25 AD quintum,an scilicet cætera loca pia † restituantur
in integrum eodem iure minorum, quo ecclesiæ
restituuntur.
Videtur,quòd non.
Primò,quia non reperitur hoc iura cautum,licet satis
plenè agatur in tit. de rest.in int.in iure canonico, quod
huiusmodi locis detur restitutio.
26 Secũdò,quia hospitalia sunt loca pia, † vt voluit Archid.
in can.si ex laicis.10.q.1.& hoc licet episcopi authoritate
cõstructum nõ fit,vt dixit Bal.in cons.465.in ciuitate,
lib.1. Roman.in cõs.457.in casu,cũ plenè congestis
à Tiraq.in tract.de priuil.piæ causæ, in Proœm: vers.sed
alij &c.Sed hospitalib. præsertim nõ constructis authoritate
episcopi , non competit restitutio in integrum , vt
voluit Corn.cons.57.nu.8.lib.3. & alij, quos congeram
infra proximè art. sequen. Ergo non omnibus locis pijs
datur restitutio in integrum hoc iure minorum.
In contrarium est cõis Doctorum sententia,Io.And.
in c.2.tit.nostro. Abb. in c.1.n.15. eo.& in c.2.nu.2. de
consuet.& in c.relatũ,el 1.n.7.de testam. & in c.de his.
n.3.eo.tit.& in c.1.nu.22. de iur.calum. Rom.sing.272.
Marant.in 3.par.sextæ partis,in psin.2.actu.nu.85.Bal.
cons.465.nu.4.lib.1.Dec.cons.36.nu.9. Aymo cons.204.
num.22.Guid.Papę decis.333.& alij qui idem tenent in
hospitalibus,& confraternitatibus in specie, de quibus
infra act.seq.& art.7.Et probari videtur hæc opinio per
text.expressum in l.omnia priuilegia.C.de episc.& cler.
cum concord.innumeris in add.ad Abb. in d.c.2. nu.2.
& in d.c.1.nu.15.& in consil.102.nu.1.lib.1.
Ego puto veram hanc communem sententiam indistinctè,
& absque scrupulo.Quia priuilegia ecclesiarum
27 aliis locis piis etiam concessa sunt,† vt d.l.omnia priuilegia.
ergo sicut ecclesiæ debent in integrum restitui.
Ampliaremque primò,vt procedat,non solum si iam
erecta & fundata sint huiusmodi loca pia,sed etiã si relictũ
est aliquid , vt aliquis locus pius ex eo construatur,
28 † nam si executor aliquid fecerit pperã circa executionem
29 illius legati † restitutione in integrũ iuuabitur,iure
minoris,nomine ecclesiæ vel alterius loci pij, ea dicto
legato cõstruendi,vt notab. decidit Rot.in antiquorib.
in tit.de testamẽtis,decis.1.quidã testator, & idẽ reperi
postea allegantẽ,& admittentem Io.de Silua in tract.
de benef.in 3.par.q.6.nu.7.& Ant. Gabr.tit.de præsũp.
concl.13.n.3.& hoc est secundùm Io.de Silua præall.nu.
298.quia dictum legatũ est factũ pium † per trãslationem
dominij statim, vt per eum. Vnde subintrat ampliatio
sequens, quæ clarè firmat hanc ampliationem.
Sublimitabat autẽ hanc ampliationẽ Gem. in c.1.nu.
10.ad finem.de rest.in int.in 6.Vt procedat ita demum
30 si locus pius de dicta pecunia cęptus est ædificari, † aliàs
non;per id quod notat Host.in c.ecclesia.de immu.eccl.
videlicet , q. ecclesia postquam cępta est ædificari , non
potest amplius ad humanos vsus redigi,prius autem sic,
& sic prius non videtur locus pius. Sed mihi non placet
hæc restrictio Gemin. & teneo contrarium clara ratione,
quæ colligitur ex ampliatione sequenti.
Ampliarem igitur etiã secũdò,& generalius,vt proce-
31 dat d. cõis conclusio , in omni pia † causa, ita post Io.
And.in d.c.1.& 2.eod.tit.nostro,Aret.in l.1. colum.fin.
in 1 2.priuileg.C.de sacr.eccl. & Bal. dicto cons.465. in
ciuitate.lib.1.& post hos,& multos alios,quos congerit
Tiraq.in tract.de priuil. piæ causæ,priuil.138.ita vt hęc
sine dubio sit cõis opinio, nemine penitus discrepante.
Et vtilitas huius ampliationis maxima est,quia multæ
32 sunt pię † causę,vt enumerat,& plenè deducit Tiraq.in
dicto tract.in princip.Et facit pro hac ampliat.ratio clara.
Valere enim argumentũ à minoribus ad pias causas,
33 † tradit Prosper Carauita super ritu magnæ curiæ. ritu
23.n.5.allegans Glo.in l.3.C.quando ex facto tuto.& in
l.respublic. C.ex quib.cau.maio.& Euer.in sua Cent.in
loco 133.Prætetea ecclesia, & pia causa æquiparantur,
& generaliter qualibet pia causa gaudet iis priuilegiis,
34 quibus gaudet ecclesia,† vt post Io. And. Anch. Domin.
& alios in d.c.1.eo.tit.nostro,in 6.& alios plenè deducit,
& rõnib. comprobat Tiraq.d.tract.de priuil.piæ causæ,
priuileg.140. Et ratio ęquiparationis illa magis placet,
quia ita pia causa sicut ecclesia est fauorabilis,& priuile-
35 gia sua habet propter animam,† & pro ista æquiparatione
videtur text. in cap.requisisti.§.secus autem. de testam.
ibi,aut aliis piis locis,&c. Accedant & aliæ ęquipa-
36 rationes speciales inter minores, † & piam causam,de
quibus per Tiraqu. præalleg.priuileg.141.& 142. Qua
conclusione supra ita firmata, & ampliata.
Ad primum contrarium resp. quòd licet non reperiatur
forte in iure hoc decisum in indiuiduo,tamen rationes
æquiparationum, quæ in iure reperiuntur, inter
minores , ecclesias, & cæteras pias causas suadent , vt
idem dicendum sit in qualibet pia causa,quod in ecclesia
dictum fuit.
Ad secundum, quòd hospitalia restituuntur in integrum,
sicut cætera pia loca,vt dicam statim art.seq.

Articulus VI.

AD sextum,an scilicet quod sup.dictum est in ecclesiis,
& cæteris piis locis dicẽdũ sit in hospitalibus,
37 † & cõfraternitatibus,† & posui de vtrisque simul,quia
38 eisdẽ dubitandi & decidẽdi rationib. procedunt,& eisdem
penè authoritatibus terminãtur. Et quoniã in ho-
39 spitalibus,† quę sunt cõstructa authoritate episcopi,nemo
ex infra allegandis dubitat, & non potest dubitari,
propter d.l.omnia priuilegia, C.de episc.& cler. & d.c.
requisisti.& c.de xenedochiis,& c.seq.de rel.dom.in iis
facienda est cõclusio indubitabilis,quod restituuntur in
integrũ sicut ecclesię, vt per Io. And.Gem. & alios in d.
c.1. de restit.in integ.in 6. Et consequenter idem dicen-
40 dum in confraternitatibus, † in quibus præuia ista ordinatione,
& fundatione episcopali, exercentur opera
charitatis,& quarum prouentus distribuitur in pauperes
Christi. Dubitatio nõ modica est in Hospitalibus,&
41 † coofraternitatibus non constructis , nec fundatis authoritate
episcopi,sed ex pia voluntate laicorum,ab eisdemque
reguntur,& bonis donantur, & bonorum illorum
fructus in pauperes iuxta beneplacitum,& conscientiam
illorum nobilium laicorum , qui eisdem præsunt,
distribuuntur. Quæritur igitur,an huiusmodi loca
in integrum restituantur iure minorum,& ecclesiarum.
Videtur, quòd non.
42 Primò,quia huiusmodi loca nõ dicuntur pia, † vt tenent
in hospitalibus,Bal.in auth.hoc ius porrectum.col.
2.C.de sacr.eccl.& alij,quos cõgerit ex omni iuris parte
Tiraq.in tract.piæ causæ,in Proœm.vers.id quod plerique.
& in vers.contrariũ tamen,vbi idem in cõfraternitatibus
plenè authoritatibus cõprobat. & videtur probari
euidẽti ratione, nam quod pium in proposito dici-

mus,intelligimus,quod pro salute animæ Deo dicatum
43 est,† id est vt in pias operas quas ipse suas facit expedatur,iuxta illud,quod vni ex minimis meis fecistis,mihi fecistis,&c. & tradunt Bart.& alij in l.1.C.de sacr. eccl. & facit tex.sing.in d.c.requisisti.de testa. vbi ista intétio in Deũ facit locũ,vel relictum piũ. At non pót dici Deo
44 dicatum,quod potest ad profanos vsus redire,† vt legitur in Leuit. & in can.nulli.12.q.2.hospitali autem huiusmodi,& confraternitates possunt redire ad profanos
45 vsus,† quando viuit eorum fundator,id est collegium, siue confraternitas illa, quæ ab initio fundauit, vt post Abb.& alios in c.ad hæc,de relig.dom.plenè excellentiss. D.Thob.in consil.61. num.3. & seqq. Ergo &c.

Secundò,quia in terminis hoc tenuerũt multi Doct. Et quidem in hospitalibus huiusmodi, in terminis, ꝙ non restituantur in int. iure hoc minorum vel ecclesiæ, tenuit Corn.in conf.57.nu.8.lib.3.& sub nu.10. & sentit Bal.in d.auth.hoc ius porrectum. C.de sacr. eccl. Gem. in c.2.nu.6.in fin.tit.nostro,in 6. Anch.in c.auditis.nu.9. extra eo. Ang. Aret.in §.preterea,nu.62.Inst.de excep.& videtur simpliciter admittere Anton.Gabr.in tit.de pia causa.concl.2.n.12.& Rodoan.firmat in plurib. locis sui tract.de reb.eccl.non alie.in rubr.de auth.prela.nu.18. in rubr.an in materia,&c.sub n.7.& in rubr.de casib.in quib.fit alie.§.videtur et.nu.8.qui allegat etiam Fely.in c.de quarta,col.2.de præscrip.& concord.per eum.Et in confraternitatibus in terminis tenet Pet. de Anch.in d. c.auditis, col.2.n.10.q.11.& refert & simpliciter sequitur Ant.Gabr.d.tit.de pia causa,concl.3.nu.21.

In contrarium videntur tenere ij qui simpliciter dicunt hospitalib. omnib.dari rest.in int. prout tenẽt Mil. in suo Repert.in verb.restitutio. Lap. de Castel.in tract. de hospital.nu.13.Tabiena,in verbo,collegium, num.6. Euerard.in sua Cẽt.in loco à minor.ad eccl. vers.item 2. Et pro hac sententia facit opinio illa,ꝙ etiã huiusmodi
46 hospitalia & cõfraternitates dicãtur loca pia,† vt quãplures alij tenuerũt, quos congerit Tiraq.in d.suo tract. de priuile. piæ causæ,in Procem.in vers.sed alij indistinctè,& vers.item fraternitatibus relictũ,&c. Nam si huiusmodi quoque loca dicuntur pia expeditum est, quod dabitur eis restitutio in integrum, per ea quæ diximus art.præced.vers.ampliatur secundo. Quid igitur?

Ego breuiter puto veriorem,& æquiorẽ esse hanc posteriorem sententiã,& hoc ex eo, quia in huiusmodi locis exerceãtur opera charitatis, sicut in ijs quæ fundata sunt authoritate Episcopi, (hoc enim semper præsupponimus) aliàs de nullo eorũ fauore ageretur,si essent congregationes piæ nomine,nõ re. Quo fit vt si pietas in istis locis, sicut in alijs exercetur, pia loca necessario dici debeant; cum pia causa dicatur omnis actus,omnisque dispositio facta erga Deũ,& propter Deum, vel pauperes
47 eius.Quinimò legatũ pro anima relictũ dicatur piũ,† vt in §.si vnum de prædictis.versic.occasionem.in auth.vt cum de appel.cogn. ibi ex hac pijssima causa, cum concord. plenissimè per Tiraq.in d.Procem. vers.item relictum pro anima,&c. Et consequẽter vt piæ saltem cau-
48 sæ, † si non vt pia loca propriè, restitutionem in integr. iure minorum merebũtur,sicut alia pia loca, & ecclesiæ Dei, per ea quæ dicta sunt sup.art.præced.in 2.ampliat. Neque obstant supra in contrarium adducta.

Ad primum,n.resp. ex ijs, quæ nunc dixi, ꝙ scilicet si non propriè loca pia dici possunt, tamen causæ piæ omnino dici debent, & cõsequenter restitui debent, vt sup. conclusum est. Neque mouet,ꝙ ad profanos vsus reuerti possunt, quia in primis nõ est nisi in quibusdam casibus rarioribus, puta si viuerent fundatores huiusmodi locorũ,qui quidem licet facere possent,neque tñ nisi rarissimè facerent, & vix reperietur ab aliquo factũ fuisse,&
49 in hac ciuitate nostra Perusina,† in qua hospitalia viginti sunt, & pro maiori parte fundata à collegis laicorum, quæ adhuc vigẽt,& illorum curam administrationemq. habent,nũquam repertũ est aliquod hospitale semel sic Deo dicatũ, ex mera laicorum authoritate & arbitrio, fuisse in profanos vsus conuersum, vnde non debet de hoc tanquam de nunquam,vel raro contingente,haberi ratio.Pretereа vt dixi,si consideretur interim vt pium opus,licet non pius locus,rest.in integrum competet, sicut accidit in alijs piis causis.

Ad secundum resp. quòd authoritas prædictorũ, vel rationi prædictæ cedere debet,vel intellige,vt procedat sic,quod scilicet hospitalia & confraternitates istæ non vt pia loca, & consequenter non vt ecclesiæ, siue iure ecclesiarum restitui possint,& poterit sententiæ prædictorum satisfieri,& piæ causæ non præiudicari, vt prædictum est.

Articulus VII.

AD septimum, An scilicet restitutio in integrum iure minorum, & ecclesiarum competat pauperi-
50 bus, † siue eorum vniuersitati?

Et omissis vanis dubitandi rationibus. Videtur omnino concludendum esse, quòd eis detur restitutio in integrum. Sed an ex hoc edicto minorum,vel simile,vt in ecclesia dictum est, an verò ex edicto maiorum, siue clausula generali, dubitari potest?

Sed distinguenda dico,quòd si pauperes huiusmodi, de quibus restituendis agitur,sunt collegiati,& vniuersitatem aliquam faciũt, & sine dubio rest. obtinebunt ex eod.capite,quo cætera pia loca, & ecclesiæ obtinent, & hoc in terminis decidit Bal. in consil.377.nu.3. lib.3. & in conf.465.nu.2.& seq.lib.1.& Bal.in l.quamuis,nu. 2. C.de fideic.in terminis. Et faciunt rationes,& authoritates,de quib. supra diximus in art.præcedentibus.

Si verò pauperes hmõi non sunt collegiati, & tũc aduertendum est,nã aut læsi sũt ex eo, quia paupertas fuit in causa læsionis,nam propter eã non potuerũt superesse rebus suis,& restit.eis competere puto ex clausula generali,ex capite paupertatis,de qua dicam inf.q.12.ar. 5. Aut læsi sunt simpliciter vel imperitia propria,vel eorum,qui executores sunt relictorum eisdem,& tunc puto notab.& verè dici posse eis cõpetere rest.ex eodem capite & priuilegio,quo competit cæteris pijs causis, & locis. Et quamuis non repererim hoc in specie tactum ab aliquo, puto tamen satis vrgenti ratione comprobari posse, nam debet considerari ipsum relictum,siue legatum eisdem factum amore Dei, quod pium propterea dicitur,Bart.& omnes in Repet.l.1.C.de sacr.eccles.immò pauperes dicuntur thesaurus Christi,vt Diuus Laurẽtius asseruit,& propter pauperes,& propter captiuorum redemptionem debent, & possunt vendi sacra vasa,vt l.sancimus.ibi captiuitatis,& famis,&c. C.de sacr. eccles.& plenè per Tiraq.in d.Procem.vers.item relicta
51 pauperibus,ostendit tale relictum dici pium.† Quo fit vt multò magis restitutio in integrũ dari debeat in casu læsionis, circa huiusmodi bona pauperibus, vel in redemptionem captiuorum relicta, quam ecclesiæ propter læsionem contingentem in bonis suis dari soleat, authent. multò magis, C. de sacr. eccl. Et hæc multum notanda sunt propter casus in quibus læsio contingeret, vel in iudicialibus, vel in extraiudicialibus, circa huiusmodi relictorum piorum exactionẽ,petitionem, permutationem, distractionem, vel quamlibet aliam alienationem,vel conuentionem,quia iudex nequaquam restitutionem ex hoc capite denegare posset, & non inueni ab aliquo hoc in terminis decisum.

Articulus VIII.

52 AD octauũ, An scilicet † clericis, monachis, fratribus,alijsque religiosis dictorum locorum piorum, eorumque administratoribus, si in aliquo lædatur quo ad bona propria restitutio in int.ex hoc capite cõpetat.

Et breuiter veritas est, ꝙ non;ita concludit not.Gl.in clem.

clem.1.in verbo, ecclesia, tit.nostro. & ibi Card. nu.14.
Spec.eo.tit.§.qualiter.nu.7. Abb.in c.1.nu.4.de consuet.
& in c.ecclesia S.Mariæ.nu.7.de cõsti.Maranta vbi sup.
nu.84.Crot. cons.334.nu.4. iuncto fine lib.3. Bero.in c.
1.nu.142.de rest.in int. Rodoan. de reb.eccl.non alie.in
q.de rest.in int.§.1.n.9.& breuiter ita firmat plenè,cum
concord.alijs,& pro communi Didac.Couar. Hispano-
rum iurisconsu. facilè princeps & in suis resolutionibus
53 semper admirabilis, † lib.1.Var.resolut.cap.4.numero
2.vers.& probatur,&c.

Et ratio clara est,quia priuilegia ecclesiarum, & pio-
rum locorum, bonorumque illorum non extenduntur
54 ad bona clericorum patrimonialia, † vt per Didac.pr̨e-
al.nu.3. Quinimò nec ad bona clerici ad quorum titu-
55 lum sacros ordines receperit, † vt egregiè idem Couar.
defendit ibid.num.4. post Glos. in c.tuis. quam ibi se-
quuntur Abba.& Imo.de præbend.& Fel.in c.eccl.nu.
30.de constit. quicquid contra videatur velle Dec.ibi
nu.18.post Bald.vt idem Didac.pleniùs refert.

Ampliaturque hæc cõclusio,vt procedat, etiam si ipse
56 prælatus læderetur,† nam non habebit restitutionem
in integrum.Io.Faber in §.rursus,in fin. Inst.de act.Ni-
si tamen aliquo modo hoc resultaret in præiudicium ec-
57 clesiæ, † voluit Paul.de Leaz.in cle.1.eod.tit. nostro,vt
ibi refert,& sequitur,licet sub verbo fortè Card.ibi.nu.
14. sed si intelligatur Paulus , quando resultaret hoc
damnum in præiudicium ecclesię,opinio eius stare pote-
rit , per tex. in l.cum mandato. ff.de minorib. ibi, sed si
euentu, &c. ff.de minor.

Articulus IX.

AD nonum, An scilicet sicut Reipublicæ Romanæ
58 succurritur, † vt est expressum in l.Respub.C.ex
quibus caus.maior. ita alijs ciuitatibus ope restitutionis
in integ. succurri debeat ex hoc eodem edicto , ex quo
Reipubl. Romanæ iure minorum competit, vt d.l.Res-
publica, vbi hoc expressum est. Quinimò iure pupillo-
59 rum vtitur † Respubl. vt l.Rempubl.C.de iur.reip.lib.
11.quæ propterea omni respectu restitut.digna est,vt in-
quit Card.in c.1.in 3.q.eo.tit nostro, qui de communi,
& plenè Bero.c.1.nu.130.eod.tit.nostro. & quorum al-
legatio satis sit,cum hoc iure decisum sit luce clariùs.

Videtur autem , quòd ciuitatibus alijs non compe-
tat ex hoc iure minorum restitutio.

60 Primò , quia quod ciuitas minus priuilegiata † sit,
quàm minor,constat ex his quæ scribunt Doct.commu-
niter in l.ciuitas.ff.si cer.pet. quo deducit Illustris.Card.
Alb. ibi nu.11. videlicet, quod in mutuo actiuè non sic
priuilegiata est sicut minor. Id autem deducitur in for-
61 ma sic, ciuitas si mutuet filiofam. non restituitur, † l.
nihil.ff.ad maced.sed minor si eidem filiofam.mutuet,
restituitur,l.verum,§.fi.ff.de minor. ergò minus priuile-
giata est,quàm minor, & consequenter à priuilegio mi-
noris ad priuilegia eius sic extensiuè argui non potest.

Secundò,quia ita tenuerit,indistinctè Innoc.in c.1.ex-
tra eod. Alber.in d.l.Respublica,& ibi Ang.nu.1.Iac.de
Aren.post disputationem tenet quòd ciuitas aliqua,Ro-
ma exceptà,non restituatur in int.ex hoc capite,in §.rur-
sus.num.5.de action. & ad idem tendit Io.Fabri in d.l.
Respublica,& post disputationem longam ita etiam fir-
mat denique Bellam. in c.auditis. sub nu.11.& 12.tit.
nostro , vbi curiosus iuuenis , habebit etiam alia argu-
menta pro vtraque parte, & ita etiam consuluit Cal-
can.consil.43.numero 2.& 3.& pro hoc videtur Glos.in
l.resp. C.qui & à quib. man.

Tertiò,quia & si restitutione aliquo casu digni essent,
tamen restituentur non ex hoc edicto minorum,sed ex
clausula generali,si qua mihi &c.vt tenuit Ang.in l.ciui-
tas.nu.4.ff.si cer.pet.& videtur sequi Ant.de Butr.in d.
c.auditis.nu.24.in fine,de resti.in int.& demum hoc vi-
detur admittere Bellam. ibi num.12. & Mant.in l.im-
perium. numero 163. ff.de iurisd.omn. iudic. & pro
hoc est in argum.l.legatis.ff.ex quib.cau.maior.restit.

In contrarium, q. imò iure minorum cæteræ quoque
ciuitates restituantur, sicut Romana Respubl.est magis
cõis sententia Doctorum. Quam tenuerunt originaliter
Azo,& Glos.in d.l.respubl.dum se remittit ad d.l.rem-
publicam. Et Glo.in d.l.nihil.ff.ad Macedonian.& in d.
l.rempub. Specul.in tit.de rest.in int. §.1.nu.29. Pet. &
Bal.in d.l.respubl.n.2.& ibi Paul.de Castr.& Fulg.nu.
2.Bar.in l.1.C.qui vic.alt.ger.& ibi sensit et Glo. Alber.
in l.ab hostib.nu.16.ff.ex quibus caus.maior.& in d.l.1.
Alex.in l.ciuitas.nu.4.cũ cõ ord.ff.si cert.pet. Lucas de
Pen.in l.3.in fine , C.de adm.rerum pub.in fio.lib.11.
Io.Fabr.in d.§.rursus.nu.26.vbi n.27.ita firmat, Ias.in
auth. sacramenta. numero 64. C.si adu. vend. Vrsillus
plenè in d.§.rursus.nu.45.& seqq.Ang.de Clauas.in sua
Summa,in verbo,ciuitas.nu 4.vers.qd aũt. Maranta in
d.3.p.6.partis,in 2.actu.nu.87.& ex Canonistis Ant.de
But.in c.auditis.nu. 24.de rest.in int.& ibi Io.Andr.col.
fi.& Anch.nu.9.Card.in c.1.in 3.q.eo.tit. & ibi Abb.n.
14.& consulendo Deci.cons.42.n.15. Nat.cons.548.nu.
19.lib.3.Cephal.cons.40.n.54.lib.1. Rol.cõs.37.n.1.lib.
3.& ante eos Pau.de Cast.in cons.37.nu.1.lib.2.& hanc
esse communem , attestantur ex prædictis, Card. Alb.
Maranta, Dec.Vrsillus, & Rol. à Valle,& Bero. d.c.1.
Pro qua communi adducitur d.l.rempublicam. Sed ille
tex.parum facit, quia verba illa,extra ordinem, viden-
tur potiùs probare , q. ex clausula generali huiusmodi
ciuitatibus succurri debeat, arg.l.2.C. Ex quibus caus.
maior. ibi extra ordinem, &c.

Adducuntur etiam alia,sed leuiter summouentur,vt
per Albet.in d.l.respublica. num.2. quid Dicendum ?

Ego puto omnino veriorem, & æquiorem esse hanc
communem sententiam , vt etiam illam magis veram
& æquam vocat præall. Ang.de Clauas.in d.verbo,ciui-
tas . num.4. & hoc tam ex eo,quia non video aliquam
coloratam saltem , nedum veram rationem differentiæ,
inter ciuitatem Romanam , & alias ciuitates,quo ad
hoc vt magis illa,quã istæ restitui in integrum debeant
iure minorum. Considero enim,quod non ex alio Res-
62 publica Romana † iure minorum vtitur , nisi vel quia
per administratores regitur,& rerum suarum admini-
strationem exercere non potest, vel quia in ea infiniti
minores, & pupilli reperiuntur, quorum interest, eo-
rum rempubl incolumem ab omni damno & lęsione ser-
uari, sed istæ rationes ambæ & pariformiter militant
in alijs ciuitatibus,vt manifestum est, ergo &c. & non
video pro nũc,quomodo ista ratio euitari possit. Secun-
dò etiam dico esse text. pro hac communi opin. expres-
sum in l.1.C.de off.eius qui vic.alt.gerit Neque mouet
quòd Fulgos. ibi intelligat in Republ. Romana. Quia
63 tex.non patitur hunc intellectum, † propter illa verba,
pręsidis prouinciæ,quæ nullatenus possunt conuenire ci
uitati Romanę,quibus accedant illa verba,defensores
64 Reipublicę , † quæ alijs ciuitatibus,& rebus publicis
propriè conueniunt,non Romæ,vt toto titulo. Authen.
de defens.ciuit. vbi pluries repetitur , quod defensores
Reip. sunt, & subsunt præsidibus prouinciarum, ergo
non est possibile , quod de ciuitate Romæ loquatur d.l.
1.ad hoc etiam bene facit l.4.& 5.C.de def. ciuit. &
quod tradit Alciat.lib. disp.3.c.5. Qua conclusione in-
trepidè retenta,ad contraria facilè respondetur.

65 Ad primum.n.resp.quòd d.l.nihil,loquitur † de obli-
ganda ipsa ciuitate,non obstante quod ciuitas habeat
priuilegium ex mutuis contrahendis , vt l.ciuitas. ff.si
cer.pet. & dicit,quod illa in mutuo à se facto censetur
sicut quilibet priuatus, & non tollitur propterea exce-
ptio Macedoniani ipso iure,sicut nec etiam si minor mu-
tuet filiofam , nam non propterea tollitur ipsi filiofam.
licet minor restituatur in int.vt dicit Gl.in d.l.verum.§.
fin.ff.de minor. Nec dicit d.l.nihil.quod contra d.exce-
ptionem Macedoniani non restituatur ciuitas ; licet
Glos.ibi supplendo hoc velit.

Ad secundum resp. quòd contraria sententia est magis communis, vt constat ex præalleg. in versic. in contrarium, vnde in authoritate illorum paucorum ex aduerso tenentium non potest fieri fundamentum.

Ad tertium resp. q. non vr mihi adesse rō differentiæ, quare Resp. Romana debeat vti iure minorum, quando læditur,: cæteræ verò ciuitates iure maiorum, beneficio d. clausulæ generalis. Præterea restitutio ex d. clausula generali competit vbi adest iusta causa petēdi illam, & non aliàs, vt dicam infra q. 12. & verba eius exprimūt, videlicet si qua mihi iusta causa. Ista ergo iusta causa aut cōsideratur respectu facti ipsius, videlicet ob ignorantiam, infirmitatē, &c. & tunc quilibet ēt priuatus, & maior restituitur sicut minor, vt per Bart. in l. Æmilius. ff. de min. & in l. qui duos, ff. de reb. dub. & dicā plenè inf. in 2. par. in restit. aduersus præscriptionem cōuentionalem. q. 26. Aut quia ipsa persona sit per se iusta causa, & meritoria huius restitutionis ex eo tantùm, quia ciuitas est, & tunc dico q. habemus intētum, quia neque ex alia causa restituitur minor, nisi quia minor, &c. Neque ipsamet Respub. Rom. ex alia iusta causa restitutionis, nisi quia Respubl. est, & ratio huius causæ, siue potius priuilegij personalis, alia esse non potest, nisi altera illarum duarum quas supra dixi, dum communem comprobaui, quarum vtraque æquè militat in alijs quoque ciuitatibus, vt ibi dixi. Tene ergo omnino communem, & nota hanc responsionem, propter dicenda infra, in sequen. art.

Articulus X.

66 AD decimum; An scilicet, communitates, † castra,
67 † & villæ reliquæ, † quæ per administratores re-
68 gūt. ut iure minorū, sicut ciuitates, in integrū restituātur?

Et breuiter omissis aliorū opinionibus, & argumentis in cōtrarium, quæ relata sunt in præced. art. & dissoluta vt ibi. Qm̄ in istis locis militāt eędem omnino rationes, quæ militant in ciuitatibus, eadem cōclusio facienda est in istis quoque locis. Quod. s. iure minorum in int. restituantur, & quamuis rationes supradictæ sufficerent, in singulis tamen authoritate res comprobanda est. De
69 communitatibus quidem † ita concludit Alexand. in cons. 1. nu. 13. lib. 4. & Corn. in cons. 142. num. 18. lib. 2. vbi de cōmuni, & ad idem possunt adduci omnes infrascripti, dum de vniuersitatibus loquūtur castrorum. De
70 castris aūt, & villis † ab omnibus penè ita vbique concluditur, licèt Gl. in d. l. respublica, in fine, & Cyn. ibi n. 4. aliter senserint, quorū sententia omissa communiter cæteri admittunt, castra & villas, quæ per syndicos, & massarios vel alios administratores reguntur, iure minorum in integrum restitui, sicut ciuitates. Ita post Iacob. de Aren. & Iac. Butrig. firmat Bald. in d. l. respublica. nu. 2. & ibi Ang. nu. 1. Specul. eod. tit. nostro, in §. 1. nu. 20. Io. And. in d. c. 1. eod. Pau. de Cast. & Fulg. in d. l. respub. nu. 2. Paul. de Cast. in l. 1. nu. 3. C. ēt per procurat. Alb. in l. si ab hostibus n. 17. ff. ex quib. caus. maior. Alex. in l. ciuitas. nu. 4. ff. si cer. pet. Dec. ibi nu. 8. Bal. in l. legatis. ff. ex quib. caus. maior. Card. in c. 1. nu. 4. extra eod. & ibi Abb. n. 15. Maranta, vbi supra, num. 97. Mauric. in suo tract. rest. in int. c. 417. Ang. de Clauas. in sua Summa, in verb. ciuitas. ad fin. Boss. in tit. si aduer. rem iudic. nu. 20. & consuluerunt Corn. cons. 284. nu. 5. lib. 4. Soc. sen. cons. 299. nu. 1. lib. 2. Alc. cons. 167. nu. 2. 3. & 4. plenè cum concord. Soc. iun. cons. 53. nu. 5. lib. 2. Natta in cons. 158. num. 19. cum concord. Neuiz. cons. 43. per totum. Rol. à Valle cons. 90. nu. 27. lib. 1. & cons. 68. n. 22. lib. 3. cum concord. & Rim. iun. in cons. 81. nu. 31. lib. 1. & hanc esse communem ex prædictis attestantur Bal. in d. l. legatis. Cor. d. cons. 284. num. 5. Boss. d. num. 20. Soc. sen. d. cons. 299. Maranta d. nu 97. Riminal. d. nu. 31. & Roland. d. cons. 90. vbi etiam alios refert de communi attestantes. Ratio autem huius conclusionis eadem est supra quæ in ciuitate.

Neque dicat aliquis, quòd ista restitutio competat huiusmodi locis non iure minorum, sed ex clausula generali, quia hoc tùm rationi repugnat, vt deduxi supra in fine præced. art. tùm authoritati, vt ibi dixi in ciuitate, vbi de communi in contrarium, & in specie in castris & villis, ita defendit pulchris rationibus Bero. in c. 1. num. 139. vers. sed simili. tit. nostro. & Alex. in cons. 159. nu. 9. lib. 3. dicit rationem esse, quia per alios reguntur, vnde idem quod in ciuitate dicendum est.

Articulus XI.

AD vndecimum; An scilicet, idem dicendum sit in
communitatibus, castris, & villis alijs, quæ non
71 per administratores reguntur, † sed à se ipsis propter il-
larum exiguitatem? Dubitari potest.

Videtur enim, quòd iure minorum non restituantur.

Primò, quia ratio ista, quòd per alios regantur, cessat in istis locis, meritò, &c.

Secundò, quia si loca huiusmodi à particularibus vt à particularibus nō vt à syndicis, vel massarijs eorūdem læsa sunt, aut negocium ad illos vti singulos non spectabat, sed vt vniuersos, & non vt vniuersi interuenerunt, & actus erit nullus, nec restitutione opus erit. Aut vt vniuersi interuenerūt, & restitutio nō dabitur, quia omnis læsio quæ adesse poterit, nō alios quam illos dūtaxat, qui interuenerūt, tangere poterit, & si qui non interuenerunt, non tanget eos læsio, quia non vniuersi adfuerunt, & res inter alios acta, &c. vnde restitutio, vel non erit necessaria, vel non iustæ concedenda veniet.

Tertiò, quia in his terminis tenent Doctores, & quidem numero tot, vt hæc videatur primo aspectu magis communis opinio. Ita enim tenuerit Azo, & Cyn. in d. l. res publica. nu. 4. Bar. ibi nu. 3. post Iac. But. Ang. n. 1. post Glos. ibi in fine. Fulg. ibi nu. 2. in fine. Paul. de Cast. in d. l. 1. nu. 3. C. etiam per procur. Dec. in simili in d. l. ciuitas. nu. 8. ff. si cert. pet. & ibi Alex. nu. 4. clarè firmat Spec. in tit. nostro. §. 1. nu. 20. in fin. Card. d. cap. 1. q. 4. eod. Boss. in tit. si aduer. rem iudic. num. 20. & ex Affl. super const. regni in præl. q. 5. num. 2. concor. plur. qui de communi testantur. Maranta vbi supra, nu. 97. & Rom. cons. 423. nu. 3. Corn. cons. 148. num. 9. & 10. lib. 1. Bal. cons. 465. num. 4. lib. 1. Chirron. lib. Comm. Opin. centur. 5. conclus. 8. Et ibi pro cōmuni, de communi etiam ex præall. testantur Alexand. in d. l. ciuitas num. 4. Boss. d. num. 20. Corn. d. cons. 148. & alij, vt per Afflict. præall.

In contrarium videtur esse magis communis opinio, quàm in primis post Odofr. tenuit Bald. in d. l. respublica, in fine, & Paul. de Castr. ibi, in fine. Ioan. And. in addit. ad Specul. d. §. 1. tit. de rest. in int. vers. respublica, & ibi Bal. col. 1. Alb. in d. l. ab hostib. nu. 17. Ias. in l. vt inter diuinum, num. 16. C. de sacr. eccl. cum concord. Afflict. super constit. regni, in prælud. q. 5. num. 3. hanc sententiam amplecti videtur, reprobata illa distinctione, an vniuersitas sit multitudinis hominum, aut non, (quam faciebat Afflict. in c. imperialem, num. 72. tit. de prohi. al. feud. per Fed. & Vest. lib. 8. cap. 3. num. 22.) Mauric. in tract. de rest. in int. c. 417. vers. Sed ego ab hoc intellectu. Hippol. de Marsil. sing. 699. cum multis concord. Petr. Foller. in addit. ad Marantam d. §. & quandoque appellatur. num. 97. in fine. Grauat. in addit. ad Vestr. lib. 8. cap. 3. num. 22. Brun. in cons. 87. num. 33. indistinctè in omnibus castris, & villis Crot. cons. 145. num. 2. & Natta in cons. 548. num. 19. vbi concordan. quamplures, & hanc esse magis communem sententiam testantur ex prædictis Ias. in d. l. vt inter. num. 16. Petr. Foller. sub d. num. 97. in fine. Brun. d. cons. 87. num. 33. & Grauat. in d. addit. ad Vestr. d. num. 22. Et ita seruatum inquit Crot. d. cons. 145. num. 2.

Rationem esse dicunt, quia in huiusmodi locis adsunt minores, pupilli, & aliæ personæ miserabiles, qui in consequentiam læduntur, igitur &c. Quid dicendum?

Ego puto dicēdum sic, quòd aut in huiusmodi castris,

& vil-

& villis paucorum hominum, non adsunt minores, vel pupilli, vel furiosi, vel aliæ hmôi personæ restitutione dignæ, & expeditum est, ꝙ nulla restitutio dictis locis hoc iure minorũ competere potest, per rõnem à me supra adductam, in versic. secundo &c. Aut adsunt minores, vel pupilli, vel alij similes, quibus concedi solet restitutio ex hoc capite, & tunc aut ipsi faciunt caput in sua familia, & quilibet illorũ, vel interuenit, vel interuenire debuit pro suo particulari interesse, & puto omnino veriorem hanc posteriorem sententiam, quod ex hoc capite restitutio dictis castris, & villis hac ratione concedenda sit, quam etiam æquiorẽ hac de causa vocat Paul. de Castr. in d. l. respublica. Aut isti minores, vel pupilli, &c. non faciunt caput in suis familijs, sed patres eorum, qui interuenerunt pro eorum particulari interesse, & lęsi sunt, & tunc teneo primam opinionem. Quia pater potuit præiudicare filijs etiam minoribus, nec aduersus malè
72 facta à patre filij restituuntur ex hoc capite, † vt est expressum in l. Æmilius. vers. putabam. ff. de min. & in l. 3. §. sed vtrum. ff. eo. Ex quibus habetur conciliatio opinionum prædictarum, & in quibus casibus quælibet procedat. Et responsio ad contraria.

An autem in casibus, in quib. non restituuntur prædicta loca ex hoc capite iure minorum, restituantur saltem
73 tem ex clausula † generali, &c.

Et quod sic tenuit Corn. in consil. 284. num. 5. lib. 4. post Gui. de Suzzar. Abb. & alios vbi ibi.

Ego breuiter teneo, quod dixi supra in fi. art. 9. Quod scilicet restitutio ista ex clausula generali, aut nõ est necessaria istis personis fictis, aut dari non potest, vt ex generali clausula. Nã si adest iusta causa, videlicet ignorantia, infirmitas, paupertas, &c. restituitur quilibet maior hoc casu absque aliquo priuilegio, neque castris, vel villis, magis vel minus in tali casu cõcedenda, vel deneganda erit, quàm cuilibet maiori. Si verò non adest iusta aliqua causa, tunc vel restitui debent ex priuilegio speciali suæ personæ fictæ, vt quilibet minor, vel nullatenus restitui debent; & hanc puto meram veritatem.

Articulus XII.

74 AD duodecimum, An scilicet vniuersitates, † cor-
75 pora, † & collegia reliqua, † (licita tamen & ap-
76 probata) restituantur in integrum ex hoc capite, & iure minorum?

Videtur, quòd non.

Primò, per l. 1. §. quib. ff. quod cuiusque vniuer. nom. & ibi, sicut in priuatorum, in §. seq.

Secundò, quia cessat ratio minorum, pupillorum, &c. in eis existentium, quia regulariter non sunt de collegio huiusmodi personæ.

Tertiò, quia ita tenent quàplures. Alber. in d. l. respublica. nu. 5. Spec. d. §. 1. nu. 20. titul. nostro. Abb. in c. 1. num. 15. ante finem, eod. tit. Cagnol. in l. si quis maior. num. 20. C. de transac. Crot. in consil. 134. numero 4. lib. 1. loquitur in collegijs duntaxat.

In contrarium est magis communis sententia. Guid. de Suzzar. præall. & post eum Ias. in d. autheot. sacramenta. num. 64. & Maranta vbi supra, num. 86. & de facto se vidisse seruari, ait Alber. d. l. respubl. numero 5. Card. in cap. 1. in 3. q. in fin. eod. tit. nostro. Bald. consil. 252. viso. num. 1. lib. 2. Corn. consil. 142. num. 19. lib. 2. vbi de communi.

Et pro hoc adducitur d. l. 1. §. quibus, ibi, ad exemplũ Reipublicæ &c. quasi quod propter illam æquiparationem, sicut Reipubl. iure minorum restituitur, ita & hæc loca restitui debeant. Quid dicendum?

Ego puto dicẽdum sic. Aut in huiusmodi vniuersitatibus, &c. adsunt minores, pupilli &c. & tunc dicerẽ, vt in conclusione præced. art. distinguendo vt ibi, & in hoc casu ita in terminis cõcludit Rimioald. cons. 73. n. 29. lib. 1. cũ cõcord. dicẽs dãdam esse restit. vniuersitati propter minores & pupillos qui sũt in ea. Idẽ vult cons. 85. num. 2. eod. lib. & Rim. iun. consil. 81. nu. 29. & 30. lib. 1. cum concord. multis, & de communi Crot. consil. 145. nu. 1. 2. & 3. lib. 1. qui in iis terminis proprijs loquitur. Et idẽ in collegijs, in quibus sunt minores &c. tenet Celsus Hugo consil. 48. nu. 5. & ratio aliàs supra pluries dicta est. Aut in huiusmodi vniuersitatib. & collegijs, nõ adsunt minores &c. prout in plurib. collegiis accidit, & militat adhuc alia ratio, ꝙ per administratores regũtur, vnde licet cesset ratio minorũ, tñ videtur subsistere adhuc alia & dubitari posse. Ego tñ ita dicerẽ, & puto esse æquitati cõsentaneum, quod aut isti collegiati læsi sunt in aliquo actu, vel cõuentione, cui oẽs cõsenserũt vnanimiter cõgregati, per fabas albas & nigras, partitum vt dici solet, siue propositam approbantes, & eis nullam dari restitutionem arbitror, quia à se ipsis non per eorum administratores lęsi sunt, vnde cesset in hoc casu secunda quoque ratio. Aut per aliquid omissum, vel male gestum ab eorum sindico, læsum est totum collegium, & ius illius, & tenerem quod restitutio huic collegio dari debeat, vt Reipublicæ, per d. l. 1. §. quibus. ff. quod cuiusque. vniuer. nom. cum ibi Reipublicę æquiparetur, quo ad administrationem bonorum suorum, & administratores eius. Neque mouet §. sequens, ibi, priuatorum &c. quia illa æquiparatio fit in fauorabilibus ipsi collegio, hic autem æquiparatio esset damnosa, quia auferret beneficium restitutionis in integrum. Et ita teneo.

Ex quo infertur, ꝙ duplici ratione nõ subsistit decisio Pau. de Cast. in l. 1. nu. 3. C. etiam per procur. &c. dũ inquit, ꝙ conclusio illa ꝙ collegia in integr. restit. sicut ci-
77 uitates, &c. non procedit in collegijs scholarium, † & Doctorum. Nam licet in collegiis Doctorum forte procedere possit, secundùm tamen distinctionem à me supra datã, iuncta distinctione danda infra hac ead. par-
78 te. quæst. 26. art. 6. tamen in collegijs scholarũ, † & vniuersitatibus eorundem, omnino contra eum tenendum censeo, per supradicta, cum eorum maior pars minores sint, regulariter, nec ita periti, vt si in iure læsi sunt, prætextu peritiæ eorum, restitutio eisdem denegari debeat, iuxta ea quæ dicam infra d. quæst. 26. art. quæ omnino videantur pro confirmatio istorum. Ex quibus satis est responsum ad contraria.

Ad primum enim, vt dixi proximè, circa illud verbum priuatorum.

Ad secundum, quòd si adest ratio minorum bene hęc procedant, aliàs distinguendum sit, vt prædixi.

Ad tertium, quòd contra est magis communis opinio, vel quod opinio illorum procedere poterit, in casibus, in quibus conclusi restitutionem non dari.

Nec quicquam facio opinionem Bero, in cap. 1. num. 143. extra eod. de restitutione ex clausula generali, quia illud supra pluries reprobaui, in specie supra art. 9. in fi. vers. ad tertium.

Articulus XIII.

79 AD decimumtertium, An scilicet Fisco † detur restitutio ex hoc iure minorum?

Et quoniam ista quæstio in quibusdam casibus sine scrupulo procedit, in quibusdam verò dubitabilissima est, tres casus distinguo.

Primus casus clarus est, adde canon. nouum ex Curt. iun. cons. 120. nu. 1. qui contra fiscum concludit, quan-
80 do Fiscus læsus fuit in sententia, † & conclusio indubitata est, quod aduersus illam restituitur iure minorum, text. in l. 1. C. de sentent. aduers. fiscum latis, & per illum tex. Doct. omnes communiter vbique, Pau. de Cast. & Fulgos. in d. l. reipubl. C. ex quibus caus. maior. Bald. in l. quid ergo. §. pœna grauior, in 1. lectu. num. 5. in fin. ff. de inf. Zas. in l. si finita. §. si de vectigalibus. num. 7. ff. de dam. infect. Boss. in tit. si adu. rem iud. num. 26. Ratio est, fauor specialis fisci.

Secundus casus clarus est, quando fiscus omisit face-
81 re inuentarium,† & pariter eodem iure restituitur, An-
gel. in §. si enim. in primo not. Auth. vt cum de appe. co-
gno. Mauric. c. 320. vbi hoc defendit contra decis. Guid.
Papæ, num. 33a.

Tertius casus est, quando sumus extra istos speciales
casus, & sic regulariter in alijs per eum male gestis, vel
82 male omissis,† & ardua quæstio videtur.

Videtur enim omnino respondendum, quòd non.

Primò, quia hoc non reperitur iure cautum.

Secundò, quia non reperitur eadem ratio in fisco, quæ
in Republica, videlicet minorum in ea existentium, vel
administratio aliorum.

83 Tertiò, quia fiscus † non est priuilegiatus, nisi vbi hoc
repetitur specialiter cautum. Gl. in l. item veniunt. §. in
priuatorum in verbo, publica. ff. de petit. hæredi. & vbi-
que à Doctoribus illam approbari, Tiraq. de vir. retr. in
1. parte. §. 1. glo. 14. num. 100. & Guid. Papæ decis. 536.
num. 2. & Boss. in titul. de priuil. fisci. numero 75. cum
concord.

Quartò, quia ita Doct. quamplurimi tenent, adeo vt
communis opinio dici possit. Cyn. in d. l. respublica. nu.
1. & ibi Alber. nu. 3. & Pau. ibi post Petrum, qui dicit,
quod ita consuluit Regi Francorum, & ibid. Fulg. Luc.
de Penna in l. 3. C. de præpos. sacri cubic. vbi hanc plenè
defendit, & post disputationem, idem firmat Bellam.
in c. auditis. sub num. 10. eodem titul. nostro.

In contrarium videtur magis communis opinio, si be-
ne authoritates numerentur, Glos. in l. 2. C. comm. de
vsucap. Io. de Deo. lib. 3. c. 5. num. 4. Alb. in l. & si fine.
§. quęsitum. nu. 4. ff. de minor. Mauric. de rest. in integ. c.
317. Guid. Papę decis. 302. vbi hoc firmat contra Pe-
trum, & Cynum, licet loquatur in principe minore, Bos.
tit. de fisco, & priuil. eius. num. 21. versic. ego sum in opi-
nione &c. Afflict. firmiter super constit. regni lib. 2. rubr.
39 lib. a. num. 1. & idem Afflict. decis. 340. num. 3. di-
cit ita decisum fuisse per totum sacrum consilium Nea-
politanum, & Guid. Papæ d. decis. 302. dicit, ita de stylo,
& consuetudine seruari. Et pro hac sententia facit, quia
84 fiscus & ecclesia ęquiparantur,† vt per Cassa. super con-
suet. Burg. rub. 6 §. 4. versic. sed quia. num. 14. per d. leg.
rempub. C. de iure fisci, & d. c. 1. extra eod. tit. nostro. Et
hoc tenet Celsus Hugo consil. 48. num. 5. Quod tamen
dubium est, quia difficiliùs restituitur fiscus, quàm ec-
clesia, vt inquit Alc. consil. 513. nu. 4. vers. quartam, &c.
per ea quæ habentur in l. ciuitas. ff. si certum pet. Quid
igitur dicendum?

Ego puto distinguendum sic. Aut fiscus læsus est à se
ipso, quia scilicet ipse princeps, siue ipsi Senatores Reip.
in aliqua conuentione læsi sunt, & non per eorum admi-
nistratores fiscales, & tunc si princeps, vel illi non sint ip-
si personaliter minores, non puto eisdem restitutionem
dandam, quia nulla ratio hoc suadet, nec vllibi in iure
cautum reperitur. Et in terminis hoc tenet in casu isto
Faber. in l. respublica. C. ex qui caus. maio. Aut Fiscus lę-
sus est per suns administratores, & tunc tenerem secun-
dam opinionem vsu, & stylo magis approbatā, & quam
in his terminis proprijs, tenet Boss. in tit. si aduer. rem
jud. n. 19. qui inquit, quod hoc casu idem in fisco dicen-
dum esset, quòd in villis, & castris, conclusum est, vnde
cum ibi, quando per administratores reguntur dandam
restitutionem, dictum sit ex communi, & vera sententia,
ita & hic. Et ita tenendo.

Ad primum, quòd neque etiam in castris & villis re-
peritur cautum, & tamen datur eisdem restitutio hac
eadem ratione.

Ad secundum, quòd licet cesset ratio minorum, mili-
tet tamen alia, quòd per alios administratur.

Ad tertium, quòd dicitur priuilegiatus, sicut alia lo-
ca, & personæ fictæ, quæ per alios reguntur.

Ad quartum, quòd vel secunda est magis communis
sententia, vt visum est, vel possunt vtraque procedere in
casu suo, vt dixi in mea distinctione.

Qua communi retenta simpliciter secundùm præall.
Doct. vel in casu quo per administratores fiscus læsus
85 sit, vt ego dixi. Quæritur an procedat in † pœnalibus?

Videtur, quòd sic.

Primò, quia l. 1. C. de sent. contr. fiscum latis, genera-
liter loquitur, ergo &c.

Secundò, quia hoc in terminis voluit Bald. in l. quid
ergo. §. pœna grauior. in 1. lect. num. 5. in fine. ff. de his
qui no. inf. & Ang. in d. l. quid ergo. §. quamuis. num. 4.
dum volunt, quod sententia lata super minoratione pę-
næ, vel remissione eius potest à communi retractari ope
restitutionis in integrum. & istud pro cautela tenet &
latissimè extendit Cæpoll. caut. 14. num. 3. & seq. & ad-
ducitur etiam Rebuff. super d. l. 1. & Paul. de Cast. in d.
l. respublica, C. ex quib. caus. maior. vt per Ant. Gabriel.
lib. 7. de criminal. concl. 13. num. 1.

In cōtrarium, videtur magis communis opinio, quam
tenent, in specie Bal. in addit. ad Specul. in tit. de accusat.
ver. quid si iudex. Ang. in l. fin. ff. si quis testam, liber esse
iuss. fuerit, ver. nec credo. Crem. singul. 23. Boss. in tit. si
aduer. rem iud. num. 13. & seq. Iset. super constit. regni,
car. 86. col. 4. vt refert eum Gabriel. præalleg. concl. 13.
nu. 4. in fi. & demum Excellentis. Dominus meus Thob.
consil. 105. num. 3. & D. Ant. Gabr. d. concl. 13. in fi. dicit
hoc esse veriùs & æquiùs, licet generaliter videatur dice-
re, hoc etiam in alijs causis contra fiscum.

Pro qua sententia, adducitur l. auxilium. ff. de min. &
licet D. Anto. præall. concl. 13. nu. 2. vers. & tenendo ni-
86 tatur respondere, quòd in d. l. auxiliū.† tractatur de re-
stitutione, vt aliquis pęnæ pro crimine subijciatur, post-
quam hoc omissum fuerat, & ideò denegatur, secūdùm
Doct. omnes ibi, vt ipse inquit, hic secus. Tamen hoc sta-
re non potest, primò quia hic etiam agitur de retractan-
da sententia ad hoc vt pœna vel remissa, vel nimis mi-
norata augeatur, & sic secundum casum d. l. auxilium,
quæ quidem l. loquitur etiam in executoribus pœna-
87 rum, † & sic non ad vindictam, sed ad executionem
tantum, vt per Mauric. c. 15a. vbi de communi, & post
eum Villalob. in lib. Commun. Opin. verbo, restitutio.
numero 5.

Ego teneo hanc posteriorem sententiam magis com-
munem indistinctè, ex eo tantum, quia sumus in prose-
cutionibus pœnarum ex causa criminali, non ciuili, quo
casu denegatur restitutio minoribus indistinctè, vt di-
cam plenè infra in secunda parte, q. 25. ergo multò ma-
gis fisco, qui non repetitur ita priuilegiatus in materia
restitutionis, sicut minor, vel ecclesia, vt dicit Alciat.
consil. 513. num. 4. Intellige tamen hanc conclusionem,
quo ad restitutionem ex iure minorum, nam ex clausula
generali, detecta enormitate delicti, daretur restitutio,
vt per Boss. tit. si aduer. rem iudic. & hoc propter atroci-
tatem delicti, in aliorum exemplum, quod est notan-
dum. Et ita tenendo.

Ad primum resp. quòd d. l. 1. debet distingui secun-
dùm dispositionem d. l. auxilium, quæ licet in fisco non
loquatur, loquitur tamen in eo, qui est magis priuile-
giatus, quàm fiscus in restitutione in integrum, vt supra
dictum est. Et licet verbum causas, de quo in d. l. 1. refe-
ratur etiam ad causam criminalem de sui generali si-
gnificatione, tamen magis propriè ad ciuiles refertur, &
sic in specie ponitur, & causa criminalis in specie crimen
dicitur, vt probant simul iunctæ rubr. C. vbi de crim. agi
oport. & rubr. C. vbi causæ fiscal. Vnde in specie strictè
ad ciuiles tantum referri debet, quia sumus in odiosis
pœnarum prosecutionibus l. semper. de reg. iur. c. odia.
extra eod. cum simil.

Ad secundum, quòd contraria sententia magis com-
muniter recipitur, & prima confunditur viua ratione
d. l. auxilium, vt dictum est, vel intellige illam in atro-
cioribus per prædicta.

Arti-

Articulus XIV.

88 AD decimumquartũ, An ſcilicet, ipſi Principi † detur reſtitutio ex iure minorum, ſicut datur Reip. Videtur, quòd ſic.

89 Primò, quia Princeps, & Reſp. æquiperantur, † & pari paſſu ambulãt, cum illam Princeps repreſentet, & locum eius gerat, §. ſed quòd Principi. Inſt. de iur. nat.

Secundò, quia quidam Doct. loquentes de reſtitutione in integrum hoc iure minorum, æquiparãt Rempub. Eccleſiam, & Principem, ita Excellentiſſ. Didac. in 1. Variar. Reſol. c. 3. nu. 13. & clariùs pro conſtanti firmat Grammat. ſuper conſtit. regni, tit. de reſt. reip. num. 4.

Tertiò, quia ſcribitur, quòd per mortem, vel læſionem
90 Principis † totus ſtatus Reipublicæ cõcutitur, vt inquit Dec. in conſ. 410. num. 20. lib. 2. & poſt eum Lancell. Laud. in templo iudiciorum, lib. 1. c. 1. §. 4. In fine. nu. 3.

In contrarium determinãt Doct. communiter, Guid. Papæ quæſt. 340. Luc. de Penna in l. cubicularios. C. de præpoſ. ſacr. cubic. vbi latè defendit, refert & ſequitur Zaſ. in Rep. l. Princeps. ff. de leg. num. 6. & hoc idem videtur velle demum Alciat. conſ. 181. num. 6. ſi benè conſideretur.

91 Ego puto diſtinguendum ſic. Aut ex læſione † Principis reſultat læſio ipſius Reipublicæ, & ſtatus ſui, & credo veram primam ſententiam, quam ſentit egregius Didac. in præall. loco, & Grammat. d. num. 4. & ita procedit etiam ratio ſupra alleg. 3. loco. Aut ex læſione eius non reſultat læſio Reip. vel ſtatus, & tunc puto procedere poſteriorem communem ſententiam, & ita eſt ex clara intentione præall. Zaſij, & Lucæ de Penna in d. l. cubicularios. & reperi poſtea Afflict. ita etiam tenentem ſuper conſtit. regni, incip. ea quæ ad decorem. colum. 4. verſ. 2. puto, & poſt eum Rol. à Valle, conſ. 1. num. 168. lib. 2.

Ex quibus patet reſponſio, & conciliatio ad contraria.

S V M M A R I A.

93 *In-*

QVAESTIO IV.

De læsione; quæ, qualis, & quanta esse debeat, vt Minori, vel alteri ex prædictis, restitutio competat.

ET quoniam non satis videtur minorem esse quempiam, vel iure minorum priuilegiatum, ad obtinendam restitutionem in integrum ex hoc edicto, vel etiam alio, sed necessarium videtur esse, quod læsus sit, Ideo sequitur de læsione dicere.

Primò, an necessario requiratur, quòd minor, vel alij priuilegiati, de quibus supra, læsi sint, ad hoc vt in integrum restitui possint.

Secundò, an sufficiat, quòd læsi sint negligentia propria, an verò quod etiam dolo aduersarij?

Tertiò, an è contra sufficiat dolus aduersarij absque negligentia propria. Et an dolus absque effectu?

Quartò, quid si non negligentia propria, nec dolo aduersarij, sed dolo & facto tertij.

Quintò, quid si casu fortuito, dumtaxat læsi sunt.

Sextò, & quid si possibile erat, quòd damnum contingeret, sicut quod non contingeret.

Septimò, quid si læsi sunt iure communi.

Octauò, an restituantur minor, vel priuilegiati prædicti, propter lucrum omissum duntaxat, cum limit.

Nonò, quid si lucrum esset cum iniuria alterius, & odiosum.

Decimò, an restituantur prædicti ratione interesse veritatis, vel affectionis?

Vndecimò, an restituantur prædicti propter damna prædicta, non adhuc obuenta, sed quæ de futuro euenire possunt?

Duodecimò, quanta læsio necessaria sit, vt detur restitutio, & sic an sufficiat modica, an verò requiratur magna, vel enormis?

Decimotertiò, quæ dicatur læsio magna, siue enormis, quæ maxima, siue enormissima, & quæ modica, & quæ minima.

Articulus I.

1 AD Primum, An scilicet minor, † vel alter priuilegiatus, de quibus supra, ad hoc, vt restituantur, necessarium sit, quòd læsi sint?

Videtur, quòd hoc necesse non sit.

Quia omnis causa, qua minor obligatur, dicitur iusta
2 causa restitutionis, † l.3. §.sed vtrum. ff.de minor. Sed non vbicunque minor obligatur, læditur, vt patet, quia potest esse facta cum vtilitate sua, vt in omnibus contractibus, vltro, citroque obligatorijs, ergo &c.

In contrarium breuiter est veritas. tex. in l.nam & postea. §.minor. ff.de iureiuran.& l.non omnia. ff.de minor. & in l.quòd si minor. §.1. ff.eod.& ad literam in l.minoribus. C.de restit. in integr.

Ratio esse potest, quia si omnibus minoribus, cæterisque priuilegiatis prædictis subueniri deberet, & concedi restitutio ad eorum libitum, etiam absque eo
3 quod in aliquo damnificati essent, nemo vellet † amplius cum illis contrahere, & sic hoc ipsum damnosum esset eisdem quod in eorum vtilitatem inductum est, vt dicit tex. in l.quod si minor. §.1. ff.de minor. Vel ex eo, quod si minori non nocet, & aduersario prodest, pacta non rescindi, audiri non debet minor talem rescissionem petens, argum. l.2. §. idem aiunt. ff. de aqu.plu.arc. cum simil.

4 Ad contrarium respondetur, quòd ille text. † debet intelligi, quando minoris interest non esse obligatum, vt ibi dicitur, sed vbi præsupponitur interesse minoris, ibi præsupponitur eius læsio, l.si in emptionem, & l.minoribus subuenitur. ff.de minor. & dicam infra ead. quæst.art.10. Igitur, &c.

Conclusio ergo est, quòd læsus esse debet, qui restitui vult.

5 Ampliatur primò in Ecclesia, † quæ non restituitur, nisi læsa sit. Dec.cons.564.num.18.

Ampliatur secundò, vt si pro parte locupletior factus sit minor, pro parte verò læsus, restitui tan-
6 tum debet pro ea parte, pro qua læsus est, † text. est in l.si res. §.si mulier. ff.de iur.dot. & facit §.1. Instit. de author.tutor.

Notandum est etiam pro prædictis, quòd dicitur
7 † læsus minor, si obligatio eum lædat, etiam si per exceptionem tutus sit, ita sing. dicit Angel. in l.metum autem. §.sed quod prætor, num.2. ff.quod met.cau.

Articulus II.

AD secundum, an scilicet sufficiat, quòd sint læsi
8 negligentia propria, † an vero requiratur etiam dolus aduersarij?

Videtur, quòd sola negligentia non sufficiat.

Primò, per l.1. ff.de minor. vbi Iurisconsultus considerat tantum fallacias, & captiones in quas incidunt adolescentes, & contra illas auxilium pollicetur.

Secun-

Secundò, facit text. notab. in §. in fraudem. instit. ex quib. caus. man. non lic. vbi creditores fraudatos esse re ipsa tantum non rescindit manumissionem, nisi animus quoque fraudandi in manumittente fuerit.

Tertiò, quia ita expressè vult Bellon. in cons. 18. nu. 19. & 20. vbi dicit, quòd non sufficit minorem læsum esse, sed requiritur quòd læsus sit facilitate sua & dolo aduersarij, & quoniam in casu suo non probabatur dolus aduersarij, determinauit non dari restitutionem.

In contrarium est veritas, & ita in specie concludunt Io. And. in c. auditis. col. 3. in verbo, minorib. extra eodem, Alber. in l. si minor. o. 1. C. de transa. Maur. in suo tract. rest. in integ. c. 174. & plenè per egregium modernum, D. Ias. Menoch. in tract. de recuper. poss. remed. 15. num. 136. & omnes alij citandi etiam in seq. art. Et est tex. expressus in l. minoribus. C. de restit. in integ. ibi, etiam si sine dolo aduersarij, & ibi Iac. de S. Georg. hoc notat. Ratio autem est, quia propter ætatis fragilitatem hoc beneficium dicitur esse concessum, d. l. 1. ff. eod. & l. 1. ff. de min. ibi, fragile huiusmodi ætatis consilium, &c. Et in fine l. verum. ff. eod. vnde non videtur necessarius aduersarij dolus, &c.

9 Ad primum autem resp. quòd ille text. † licèt copulatiuè loquatur, dum requirit minorem esse læsum fragilitate propria vel dolo aduersarij, tamen illa copula debet exponi alternatiuè. Primò, quia ita, & non aliter potest conciliari cum d. l. minoribus. C. de restitutio. in integ. & resultaret absurdum, vt supra, ergo, &c. Ias. in l. 1. col. 3. lim. 6. ff. de iust. & iure. Secundò, quia cum sufficiat alterũ ex illis, vt d. l. minorib. & consequẽter resultaret superfluũ, si requireretur concursus vtriusque co-

10 pulati, & debet exponi pro † vel, vt est tex. notab. in c. 2. extra de homicid. ibi, te, tuaque, & Dec. in l. vt vim. nu. 30. ff. de iust. & iure, & facit l. 1. ff. de his qui not. infam. Præterea dici potest, quod satis commentitia dici potest illa conuentio, in qua minor re ipsa læditur, licèt dolus

11 † verus aduersarij non interueniat, vt post Salyc. in l. fi. C. si aduers. vend. inquit Natta cons. 631. num. 24. lib. 3. quod est bonum consilium in materia huius quæst.

Ad secundum respondetur, quòd fauore libertatis

12 † ita constitutum est, cum aliàs sufficiat alterum illorum, vel animus, vel res ipsa, vt per Bart. in l. 1. num. 40. & 41. C. de sacr. eccles. & quod hoc verum sit, constat, quia aliàs in libertate fideicommissaria, quæ est minus fauorabilis, quàm directa, sufficit tantum euentus, neque animus fraudandi requiritur, vt in l. fin. & ibi Glo. & Doct. C. de his qui man. non poss.

Ad tertium resp. ꝙ Bellon. decipitur, pace eius, per text. expressum in d. l. minoribus.

Articulus III.

13 AD tertium, an scilicet sufficiat dolus † aduersarij absque negligentia, vel imprudentia propria ipsius minoris?

Videtur, quòd dolus aduersarij solus non sufficiat.

Primò, per d. §. in fraudem. Instit. ex quib. cau. man. non licèt.

Secundò, quia quando minor prudenter se gerit, non restituitur, vt l. fi. C. eo. tit. nostro, & quia cessat ratio de qua in l. 1. ff. de minor. Neque dolus aduersarij debat restitutionem causare; quia debet dari de dolo actio, in cuius deficientis subsidium debet postea dari restitutio, §. si cuius dolo, & ibi Glos. in l. arbitrio. ff. de dolo.

Tertiò, quia etiam si ex causa doli restitui deberet statim; tamen vel illa restitutio propriè species restitutionis non est, vt supra dictum est q. 1. art. vlt. vel, si est, non est ex causa ætatis, sed doli, & consequenter non dabitur restitutio ex hoc edicto.

In contrarium est text. expressus in l. quod si minor. §. 1. ff. de min. ibi, aut manifesta circumscriptio, aut manifesta negligentia interuenerit. Et alius tex. clarior in l. non omnia. ff. de minor. ibi, vel ab alio circumuentus, vel sua facilitate deceptus.

Et ita tenet Mauric. c. 122. & alij infra allegandi in seq. art. neque aliquis alicubi contradicit.

Ego puto omnino tenendum hoc vltimum, cum illa iura quæ adduxi hoc clarè dicant; & accedat pro hoc, quia si datur restitutio minori ex eo quod à se ipso deci-

14 pitur, multò magis eidẽ dãda videtur, si ab alio † decipitur, vt arg. Glos. notab. in §. precium, in verbo, diffiniuerit. in fin. instit. de emptio. & vendit. & Bart. in l. si societatem, §. arbitrorum, nu. 25. ff. pro soc. & ad contraria resp. potest, & ex prædictis, & ex deductis supra art. præced. vers. ad primum.

Ad primum enim respon. quòd ibi fauore libertatis; & ideo aliàs secus & in libertate, minus tamen fauorabili, vt l. fi. & ibi Glos. C. de his qui man. non possunt.

Ad secundum resp. quòd d. §. si cuius dolo, loquitur in dolo tertij, & ratio differentiæ est, de qua dicam proximè art. seq.

Ad tertium resp. quòd licet læsio non possit dici hoc casu ex defectu ætatis, tamen quia minor deceptus est, eodem priuilegio dignus est: & hoc ex eo saltem, vt assuescant qui cum minoribus contrahunt, nullo pacto eis fraudem facere; vt dixi supra, quæst. 1. art. 12. sub nu. 89. & q. 2. art. 1. num. 5.

Conclusio igitur sit, quod dolus solus aduersarij suf-

15 ficit. Sed dubitari potest, † quid si aduersarius dolũ quidem fecit, vt minorem deciperet, & læderet, sed tamen re vera illum non læsit; An ex hoc tantum minori volenti odio eius restitui, detur restitutio? Et quamuis dubitari possit per ea quæ notat Gemin. post alios in c. tin. in princ. extra de reb. eccles. non alien. Tamen ego concludo breuiter, quod restitutio dari non debet huic minori, si effectualiter læsus non est. Nulla enim potest dari restauratio, vbi non est læsio, d. l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. & supra ead. q. dictum est, art. 1. & ita in terminis reperio mouentem quæstionem, & determinantem Gemin. in c. 1. num. 8. de restit. in integ. in 6. per l. fraudis. ff. de re iud. in Glos.

Articulus IV.

AD quartum, an scilicet detur restitutio minori ex hoc edicto, si non fragilitate propria, vel dolo ad-

16 uersarij, sed facto & dolo tertij læsus † est?

Videtur, quòd sic.

Primò, per l. 1. ff. de minor. vbi loquitur de circumscriptione minoris, & non distinguit à quo procedere debeat, à minoris aduersario, vel ab alio tertio.

Secundò, per tex. notab. ad hoc in l. Diuus. ff. de restitut. in integ. ibi, maximè si deceptio ab aduersario inter-

17 uenerit, quæ verba † si intelligantur quod non implicẽt etiam casum quo interuenit fraus tertij tantum & non aduersarij, fiet contra propriam significationem verbi, maximè, quod huius naturæ est, vt extendat casum implicitum ad explicitũ, vt scilicet illud quod dicitur magis procedat in casu explicito per comparationem, vt in c. fin. ad idem, extra de Summ. Trin. & est Glos. singul. ad hoc in c. sacro, in verbo, laudabilis. extra de sent. excomm. Vnde debent intelligi, quòd implicent.

In contrarium est text. in d. l. arbitrio. §. si cuius. ff. de dolo, & ibi Glos. & in l. 2. §. fi. cum l. seq. ff. si quis caut.

Ego puto sic dicendum. Aut is qui minorem læsit est soluendo, & donec contra eum recursus haberi potest actione in factum, siue ad interesse, nunquam datur restitutio ipsi læso vel sit maior, vel minor. Ita loquitur d. §. si cuius dolo, & d. l. 2. in fi. prealI. Aut is qui læsit soluendo non est, & sic per recursum contra eum non põt prouideri damno ipsius minoris, & tũc dabitur restitutio tã maiori, quàm minori, non quidem ex hoc edicto alicui illorũ, sed ex generali clausula, vt est expressum in l. 3. cum sua glos. ibi in verbo, actionem, ff. de eo, per

per quem fact.erit. Quod est vtile scire propter multa, in specie verò propter ea quæ dixi supra quæst. præced. art.1.num.5.& dicam pleniùs infra q.23.art.6. Ex quibus patet responsio ad contraria.

Ad primum enim resp. quòd d.l.1.ff.de minor. debet intelligi & distingui, per l.non omnia.ff.eo.tit. & l.quod si minor. §.1. ff.eod. vbi specialiter exprimitur de cuius dolo & facto intelligi debeat, cum agitur de minore restituendo ob dolum & circumuentionem alterius, nam debet intelligi, id est aduersarij, non tertij.

18 Ad secundum resp. quòd dictio maximè, † licet videatur de sui natura comparatiuè poni, vt d.c.sacros. & ibi Gl.cum simil. Tamen frequentissimè etiam ponitur pro duntaxat, siue pro dummodo, vt in c.si quis Episcopus. 11.q.3. & ibi Glos.cum concor. & in can.illud. 12. distin.& in can.noli.23.q.1. in fine. & ibi Hug. & Archid. quos sequitur Ioan.Tabien.in sua Summa, in verbo, bellum. numero 34.

Articulus V.

AD quintum, an scilicet restituatur minor, si casu
19 fortuito † tantum læsus fuit?
20 Exemplum, si lucrosam hæreditatem † minor adiuerit, quæ postea perierit, vt l.& si sine.§.1.ff.de min. Vel si generaliter vti prudens paterfamil.se gesserit, & quod ei euenit propter quod læsus est, vnicuique etiam maio-
21 ri † & prudenti accidisset, qui verisimiliter nec ab illo præcaueri potuisset, vt ponit exemplum Socin. senior in l.qui duos.num.15. ff. de reb.dub. Port.in §.extraneis. nu.21.Inst.de hær.qual. & differ. & Ruin.in l.1.§.nunciatio.nu.222.ff.de oper. nou.nunc. Et si vis plenè vide-
22 re qui dicatur esse casus fortuiti, † vide egregiè per Menoch.in tract.de recuper. possess.remed.12.numero 12. & sequent.

Videtur autem, quòd ob hanc quoque læsionem minor restituatur.

Primò, per text. fortem in l.ait prætor, in princ. ff.de min.ibi, & hanc perdidit, &c.

Secundò, per text.in l.Diuus, ibi, sine culpa sua, ff.de restit.in integ.

In contrarium est communis, & vera Doctorum omnium cóclusio, & in specie Bart.in l.verum.§.sciendum. num.1.& ibi Bal.nu.2.ff.de minor.Bald.in l.ait prætor. §.hodie.ff.de min. Soc.sen.in l.1.n.26.ff.de vulg.& pup. & in d.l.qui duos.n.15.ff.de reb.dub. Alex.in l.de fideicómiss.n.2. & ibi Ias.nu.7. C.de transact. Ang.in l.certi. num.3.C.loc.Zuccar. in rep.l.1.nu.57. C.de pact. And. de Bellet. in rep.l.1.nu.136. C.de sacr.eccles. Affl.super constit.regni lib.2.rubr.38 num.18. Archid.in cap.episcopus.12.quæst.2. Doc.omnes communiter in l.fi.C.de restit. in integ. Alc. consil.110.num.4. Cephal. consil.3. num.135. lib.1. cum concord. Nat. in consil.548. num. 15.& 16.libro 3. Pedem.decis.157.num.4. & nouissimè Rebuff.in tract.restit.in integ.art.1.glos.2. num.7.text. est expressus in l.verum. §.sciendum. ff.de minor. & in §.seq.& in l.fin. secundùm communem intellectum. C. de rest.in integ. Tiraq.de retract. Gentil.ad finem tituli. num.54.cum concord.

Ratio clara est, quia in huiusmodi casibus quilibet etiam maior lædi solet, & potest, vnde ex causa fragilitatis ætatis non conuenit vt detur restitutio, si ætatis fragilitas in causa non fuit huius læsionis. Et licet videatur iniquum, vt quis sine culpa sua damnum sentiat, tamen aliter succurritur eisdem aliquando, videlicet ex clausula generali, vt dicemus infra suo loco. Quo retento.

Ad primum resp.dupliciter. Primò, vt respondet Bar.
24 in d.§.sciendum. † quod scilicet verbum perdidit intelligitur, id est negligentia propria. Vel secundùm Mauric.c.175.col.2.princ. Quòd ibi non fuit adhibitus curator in solutione, vt text.ibi præsupponit paulò infra, ibi, adhibere debet curatorem, & ideò minor restituitur, quia actus non valet, seu non benè & diligenter gestus est in ipsa receptione &c. Sed hæc quoque dubia est, quia si actus non valet, restitutione opus non est. Vnde minus displicet solutio Bart. licet nimis suppleat text. illum. Quia de casu fortuito nihil dicitur ibi, & non præsumi-
25 tur nisi probetur, † Glos.communiter approbata in §.fi. in fine. Inst.quib.mod.re contr.oblig.
26 Ad secundum resp.potest, quòd verba illa, † non culpa sua deceptis, intelligi debent, id est culpa ætatis, non propria, nam cum in ea ætate ignorantia non sit culpa, sicut in ætate maiori, in qua non intelligere ea, quæ Doct. communiter intelligunt, est culpa secundùm Barto.in l.
27 quod Nerua.ff.depos. potest bene dici † non sua culpa decipi, qui fragilitate propria intra hanc ætatem à se ipso decipitur.

Conclusio ergo est, quòd minor læsus casu fortuito non restituitur ex edicto minorum.
28 Inferturque ex ea primò, quod minor ex damno † postea superuenienti restitui non debet, si illud tempore cótractus neque aderat, neque verisimiliter imminebat. Ioan.de Deo, lib.cauill.5.c.3.nu.4. Alber.in l.& si sine. §.quæsitum.ff.de minor. Afflict.decis.340. Paul.de Castr.consil.101.ad primum quæsitum.in fine, lib.2.& tradit plenissimè cum concord. multis Aymon Crau.cons. 12.nu.17.lib.1. & consil.151.nu.7. & cons.188. num.4. & Menoch.in pulchro tract.de arb.iud.lib.2. casu 149. numero 19.

Infertur etiam ad alias decisiones magis speciales, sed quia cadunt infra in 2. parte, in suis casibus specialibus, ibi dicam.

Ampliaturque ista conclusio, vt procedat etiam in ec-
29 clesia, † quando prælatus transegit pro ea, & fecit id quod quilibet diligentissimus fecisset, fortuito tamen casu læsa est. Paul.de Castr.in cons.101. in fin.lib.2.

Limitatur econtra pluribus modis, & primò, vt non
30 procedat, quãdo damnũ † esset magis verisimile, quàm lucrum, siue magis possibile esset quod damnum emorgeret, quàm secus, nam tunc daretur restitutio, cum vnà cum casu accesserit quoque imprudẽtia ipsius minoris. Cuman.in consil.14.prout allegatum reperio, sed apud eum non inuenio. Sed bene ita declarat Dec.in l.de fideicommisso.num.3.C.de transact. Mauric.in tract.nostro.c.297. & Natta cons.548. num.37. & verum puto. Per d.§.si locupleti.vers.sed hæres. Et pulchrum exemplum est, quod affert Dec.præall. scilicet, quòd si minor
31 transigeret † de fideicommisso reciproco cum eo qui maximæ siue decrepitæ ætatis esset, diceretur lædi imprudentia propria, propter verisimilem spem successionis &c. vt latiùs per eum, & dicã pleniùs infra in 2. parte, q.56. Et potest exemplificari etiam secundùm eun-
32 dem Dec. si fideicommissum esset impar, † vt ibi per eum, & dicam infra in 2.par.d. quæst.56.

Limitatur secundò, nisi licet damnum aliàs esset in-
33 opinatum, tamen à minore præuideri † potuerit, si eam diligentiam adhibuisset, quam cæteri maiores adhibere solent, restitui enim debet minor tanquam culpa præcesserit casum, vt per Bald, in d.l.verum.§.si locupleti. ff.de minor.& Nat.consil.548. nu.41. Mauricius dicto tract.cap.178.in fin.& mihi placet. Exemplumque fre-
34 quentissimum est in emptione † molendinorum, item in non venditione rerum mortalium, & quæ seruando vt plurimum pereunt, vt exemplificat Fulgos. in l.si ex causa.§.sciendum. ff.eod.
35 Limitatur tertiò, nisi damnum † & læsio procederent ab ipsomet actu per minorem facto, nam licet ex post facto superuenerit, prout euenit in minore compromit-
36 tente, † restituitur tamen aduersus damnum quod euenire potest. Aymo. consil.192.num.4. vbi ponit exem-
37 plum etiam in eo, qui domum † potentiori locauit, quod est notandum.

Limitatur quartò, vt non procedat, quando minor se
38 obligauit sub conditione, † nam licet esse possit, quod conditio

ditio non eueniat,& sic quòd minor nó lædatur; tamen ipse restituitur aduersus huiusmodi códitionalem obligationem, propter dubium solum quòd conditio euenire potest,& intantum hoc procedit,quòd si constet obligationem istam factá esse sine causa,competat restitutio absque alia probatione læsionis. Ita notab.dicit Fulg.in l.nam & postea.§.si minor.num.4.ff.de iureiurando.

Limitatur quintò sing.vt procedat in restitutione iustitiæ ex capite minoris ætatis, sed secus in restitutione 39 illa, quæ dicitur venia, † de qua in l.quæ neptis. ff.de acq.hær. Quia fauore illius potest etiam aduersus casum fortuitum restitui,vt §.sciendum. Instit.de exhær.lib. & latiùs habes per Ang.de Perigl.in Repet.l.in suis.num. 85.ff.de liber.& posthum.

Articulus VI.

AD sextum,an scilicet restituatur minor,ita si possibile erat,quòd damnum contingeret,sicut quod 40 non contingeret? †

Videtur, quòd non.

Primò,per l.de fideicommisso. C.de transact. & quæ ibi Doct.tradút communiter,quod minor non restituitur aduersus fideicomissum reciprocum remissum.

Secúdò,per l.si ea lege,C.de vsur. & ibi Gl. & Doct.

Tertiò,quia ita communiter Doct.tenent,& in specie Alex.in d.l.de fideicommisso.num.2.C.de transact. Sapia in rep.l.hæreditatem.num.17.C.de impub.Rebuff. eod.tit.nostro,art.1.Glos.2.num.8.Exemplificans in locatione facta per minorem,crescentibus postea fructib. forte fortuna, Item consulendo Iaf.cons.63.col.fi.vers. 4.facit,cum concord.Bertrand,consil.191.num.6.lib.4. & idem ad verbum consil.238.num.3.eod.lib.Natta in consil.181.num.9.lib.1. vbi aliud exemplum, & idem cons.548.num.16.

In contrarium facit primò, quod sing. decidit Abb. in cap.peruenit. in fin. extra de arb. dum vult quod si minor locauit domum potentiori se, restituitur ex eo tantum, quia potest esse quod ille potentior non soluat pensionem promissam tempestiuè,& post Roch.de Curte in cap. fin. de consuet. col.113. sequitur Aym. consil, 192. num.4. Quid dicendum?

Ego puto aduertendum, quòd quandoque minores in suis conuentionibus exponunt se enam lucro & damno, & ita est verisimile vnum, sicut aliud, & ita potest vnum,sicut aliud contingere,vt quando adeunt hæreditatem per se lucrosam, nam esse potest, quod lateat æs alienum,& quod non lateat;& consequẽter quod ei futura sit vtilis,vel damnosa. Quandoque in suis conuentionibus exponunt se periculo tantum,quod tamen periculum euenire,& non euenire potest, veluti si minor locet domum suam potẽtiori se; item si minor dum potest emere prædium & molendinum æqualis fructus,& æqualis precij,emit molendinum cuius ruina potest esse quod accidat, & quod non accidat. Et consequenter in his, vel similibus exemplis non exponit se minor alicui lucro, bene tamen quod neque damno manifesto, sed possibili. Primò casu ego dico, quòd minor non debet restitui si damnũ accidat; quia poterat & lucrũ accidere,& quilibet etiam maior ita contraxisset,& decipi potuisset. & ita bene procedunt d.l.de fideicommisso,& d. l.si ea lege, & etiam l.si pater puellæ. C.de inoffic. test. cum omnibus doctrinis adductis supra pro prima opinione,ex communi Doct. sententia: limitando tamen vt feci supra in art. præcedenti,sub num.30. & seq. Secundo verò casu, dico minorem restituendum, ex eo quòd 41 exposuit se periculo † sine spe alicuius lucri ex opposito; vnde licet periculum non sit certum, tamen quia accidere poterat, & non eueniendo, nihilominus minor nihil lucrabatur,non potest dici nisi male rem suam gessisse, & quod prudens paterfam. non ita fecisset; vnde &c. Et ita procedit decis.sing. D.Abbat. in d.c. peruenit,& Aym.d.cons.192.num.4.& facit pro hoc in terminis,limitatio 3.& limit.4. de quib. supra,art.præced. & ista distinctio declarat multum vtiliter totam hanc materiam læsionis acidentalis,& fortuitæ,& est notanda,& ex ea remanent soluta contraria,& conciliatæ Doctorum decisiones contrariæ.

Articulus VII.

AD septimum,an scilicet minor restituatur, quan-42 do iure communi † læditur?

43 Exemplum esse solet, † quando minor compromittit iubente statuto,an si in compromisso seu laudo lædatur restituatur, in simili exemplificari possit; si minor cogeretur emere bona sui fratris,vel patrui,vel alterius consanguinei,ex forma constitutionum prouinciæ alicuius, vel statutorũ, an si læderetur ex tali emptione,restituatur in integrum? Item si cogeretur dotare sororem, vel quippiam huiusmodi.

Videtur autem,quòd restitui nihilominus debeat.

Primò,quia statutum, consuetudo, vel quælibet alia dispositio iuris non comprehendit minores, vt voluit Bart.in consil.40.in princ.lib.2.& pleniùs Alex.in consil.61.num.17. & 18.lib.7. vnde quarenus se à iure, vel statuto tali cogi promisit, dicitur imprudenter fecisse, & læsus esse ætatis fragilitate. Ergo &c.

Secundò,quia etiam si statuti,vel consuetudo,vel alia iuris constitutio eum comprehenderet, tamen si in tali 44 compromisso, vel actu, iure cogente ab eo facto læsus est, æquum est eum restitui,† quia illum actum non bene,& prudenter gessit, vt in terminis tenent Doctores passim. Alex.consil.119. sub nu.37.in fine. Gozad. consil.33.num.24. cum concord. Rochus de Curt.in cap. fin.nu.35.sectio.9.de consuetud. Mantic.cap.292. Pau. de Cast.consil.429.num.6.in princ.lib.1. & Roland. in tract.de lucr.dot.quæst.46. num.4. & alij, quos pleniùs congeram infra,in 2.par.q.6. dum agam de restitutione aduersus compromissum à minore factum.

In contrarium est text. expressus in l.fin.C.eodem tit. nostro, & ibi Glos.& cæteri omnes communiter notant, & facta est per illum text.& ibi notata,vulgata regula, quòd minor nó restituitur, si iure communi,vel municipali coactus,quippiam fecit,quod est in summa illud, quod Iro.glossator quibusdam suis cõsequentijs obscurare voluit, in d.l.fin.vt ibi Glos.& Doct.aducunt,& ista est simplex regula,& communis Doctorum conclusio. Quid igitur dicendum pro contrariorum solutione,& veritatis inuentione?

Ego puto dicendum sic. Aut minor prætendit se læsum esse, ex eo quod fecit id, ad quod iure, vel statuto coactus fuit,& hoc solo prætextu restitui vult, quasi q illud fecisse sibi noceat,vti est quando compromisit statuto cogente,& veritas est, quod ex hoc ipso læsus non est,& propter hanc solam causam restitui non potest, et si actus ipse sibi damnosus sit, & aliàs si à iure coactus non fuisset ad id agendum, sed voluntariè fecisset restitutionem aduersus illud habuisset,& ita loquitur tã d. l.fi.quam Doct.ibi & vbique dũ dicunt,quod dum minor iure communi vtitur non restituitur, & illud, quod 45 dici solet,minor non restituitur, † aduersus legem, vel statutum, vel consuetudinem,vt inquit Alexan. consilio 165.num.5.lib.6. Iacob.de Aren.in l.fi fine. §.interposito.ff.de administr.tutor. Tiraquel. de vtr.retract.in prima parte. §.35. glos.secunda, num.6. cum concordant. per eum, de quibus dicam pleniùs infra eadem parte 46 quæstione 21. Et ratio clara est, quia minor † obtemperando iuri, non imprudenter se gerit, sed imò prudentissimè, & facit quod quilibet prudens paterfamilias faceret,vnde cum ætate non læditur,auxilium ætatis ei opitulari non potest.

Aut verò læsus est, non in hoc, sed in modo quo actũ ipsum fecit,videlicet quia compromisit,in hominem sibi parum

parum amicum, vel aduersarij amicissimum, vel cum
non cogeretur compromittere nisi da iure tantum, cō-
promisit de iure & de facto. Item cum de iure non tene-
retur cōpromittere de rebus iudicatis, quinimò cum il-
47 le † non veniant in compromisso vigore statuti, etiam
si omnea omninò causa cōpromitti iubeat, vt per Blanc.
in tract. de compromis. in quarta quæst. princip. versic.
rei iudicatæ. num. 84. vbi plenè, ipse tamen renunciauit
expressè rebus iudicatis, vel emit res, & bone consangui-
nei sui cogente quidem constitutione principis, sed ni-
mis caro precio, & sic de singulis, & tunc veritas est,
quod restituitur ex hoc edicto, quia lapsus est iuuenili
imprudentia, rem suam perperam agendo, vt dictū est,
& ita loquūtur, & in his propriè terminis, Alex. cons. fin.
lib. 6. sub n. 9. & 12. Mantua cōs. 116. ad finem. & in in-
diuiduo hoc vult Iacob. de S. Georgio in d. l. fi. C. de re-
stitutio. in integr. & ita debent intelligi Alex. Paul. Go-
zad. Mauric. & Rolan. supra alleg. in secundo cōtrario,
vt dicam plenius infra in hac parte, quæst. 21. & in 2.
parte, q. 6. vbi de dicto compromisso, &c. Ex quibus pa-
tet responsio ad contraria, & in specie.

Ad primum respond. primò vt supra, quòd licet non
comprehenderet, tamen hoc intelligeretur quo ad resti-
tutionis remediū tollendum, casu quo læderentur, quia
nihilominus restituuntur, si illum actum malè agunt,
non quia faciant id quod lex iubet, sed quia malè faciāt,
quo casu non intelligitur sublata restitutio, secundùm
Alexandr. Paul. & alios statim allegatos. Secundò pos-
set dici sine scrupulo, non esse veram sententiam Bart.
& Alexand. in præfatis consilijs. Quia imò statutum,
vel consuetudo, vel alia iuris dispositio simpliciter lo-
48 quens comprahendit minores, † vt plenè tenet idem
Alex. in cons. 119. sub num. 35. lib. 6. vbi de communi, &
re vera hæc est communis opinio, vt dicam plenius in-
fra suo loco d. quæst. 21. art. 7.

Ad secundum respond. quòd bene verum est, quod
49 minores † in dispositionibus legis comprehēduntur, &
quod nihilominus restitutio in integrum non intelligi-
tur eis sublata, vt præallega. ibi dicūt, & ego admittam
pro communi infra d. quæst. 21. art. 7. vel sequen. Sed ta-
men intelligendo, vt supra dixi, videlicet, quòd non sit
sublata eisdem restitutio, si malè actum illum gerunt,
quem iure cogente faciunt, non autem quòd eis conce-
di debeat ex eo, quod damnum sit eisdem obtemperasse
legi, in hoc enim (licet cum damno proprio) prudenter
tamen fecerunt, cum iuri obtemperauerunt, prout qui-
liber maior prudentissimus obtemperasset, & conse-
quenter hoc damnum à iure communi procedens so-
lum & per se non est iusta causa restitutionis in inte-
grum, ex hoc vel alio edicto, & hæc est vera conclusio
in hoc Articulo.

Articulus VIII.

AD octauum, An scilicet minor ita restituatur pro-
50 pter lucrum † omissum ab eo perperam & incon
sulte, sicut propter damnum incursum illum, restituen-
dum esse, supra declaratum est.

Videtur autem, quòd non restituatur.

Primò, per l. 1. C. de reput. dum ibi dicitur, quòd mi-
nor in lucro remanere non debet per auxilium restitu-
tionis in integrum.

Secundò, per regulam l. error. ff. de iur. & facti ignor.
& notat Fulgos. in proposito nostro, in l. 2. num. 2. C. si
adu. solut.

Tertiò, per dictam Glos. in l. tertia. §. Labeo. ff. de ac-
quir. posess. dum inquit, quod in lucro non datur resti-
tutio, licet detur in damno, & illam approbant ibi Ale-
xan. & Ias. & Paul. singularem appellat.

Quartò, per id quod inquit Ang. in l. 2. §. conuenire.
num. 4. ff. de iudic. Quod scilicet minor non restituitur
51 ob omissum priuilegium fori, † quæ conclusio commu-
nis est, vt dicam infra suo loco, in 2. parte, q. 64. de resti-
tutione aduersus declinatoriam fori.

Quintò, per regulam Spec. in tit. de vsur. in fine, vbi
dicit non ita dari restitutionem propter lucrum, sicut
datur propter damnum.

In contrarium est tex. expressus in l. ait prætor. §. fin.
ff. de min. & per tot. tit. C. si vt omiss. hæred. & per l. non
oia. ff. de minoribus. Et ratio est, quia vbicunque minor
damnū patitur restituitur, d. l. nō oia. sed lucrū omitte-
52 re dr̄ damnum pati, † §. illud. Instit. de leg. Aquil. iun-
cta d. l. ait prætor. §. fin. cum l. sequent. ff. de minor. er-
go, &c. Et ita per hęc iura Doctores cōmuniter vbique
concludunt, & in specie Bart. & Bald. in d. l. ait prætor.
§. fin. Glos. in cap. auditis. in verbo, restituimus. extra eo-
dem. Fulgos. in l. prima, num. 2. C. si vt omiss. hæredit.
Innoc. & alij in cap. constitutus, extra eodem tit. nostro.
Abb. num. 5. Card. nu. 3. Bell. in fin. Dec. in c. maiori-
bus, num. 3. de praben. Didac. Couar. variar. resol. capit.
5. num. 2. Soc. iun. consil. 46. num. 8. lib. 4. Riminald. con-
sil. 261. num. 15. & sequen. latè lib. 2. & consil. 315. num.
17. eod. lib. & Natta consil. 631. num. 16. & num. 58. Bel-
lam. decis. 182. & ibi add. in fine. & hæc in summa est re-
cepta indubitanter ab his omnibus conclusio.

Egoque illam simpliciter pro regula sequor, limitan-
do tamen vt post solutionem contrariorum, occasione
illorum faciam. Et illam tenendo regulariter.

Ad primum respond. quòd bene verum est, quod mi-
53 nor non debet remanere in lucro, † quando restituitur
in integrum aduersus aliquid à se vltro, citroque gestū,
sicut enim ipse debet reponi in eo statu, in quo erat ante
læsionē, ita & aduersarius eius. Imò, quia ante lęsionem
illud lucrum ad ipsum non spectabat, debet aduersario
restitui, vt verè tantum restituat restitutio, quantū abstu-
lit læsio. Sed non propterea, si minor omittat acquirere
aliquod sibi lucrosum oblatum, & illud vel repudiat, vel
incōsultè ab alio capi sinit, debet denegari ei beneficiū
restitutionis, quia per illam dicetur reponi in eo statu,
in quo erat ante lęsionem, id est antequam lucrum sibi
cōpetens amitteret, & sic vt illud adhuc cōsequi valeat.

54 Ad secundum resp. quòd fauorabilior † est causa mi-
norum, quàm fœminarum, quo ad iuris ignorantiā ex-
cusandam, & quo ad omnia, & in specie quo ad restitu-
tionem, l. 1. C. si minor se maior. dixe. l. si apud, ff. de mi-
nor. l. fin. C. de iur. & fact. ignor. iuncta l. non omnia. ff.
de minor.

Ad tertiū respondetur, quòd illa Glo. & Doct. loquun-
tur in lucro cum damno alterius, vt ex ll. quas allegat,
colligitur, quo casu non datur restitutio, vt dicam.

Ad quartū resp. quòd ex eo non restituitur quis ad-
55 uersus priuilegium fori, † quia illud est modicæ vtilita-
tis, vt declarat Innocent. extra eodem cap. constitutus, &
ego dicam plenè in secunda parte, quæst. 32. Vnde non
mirum, si non datur restitutio, l. scio. ff. eodem, & dicam
proximè hac eadem quæstio. artic. 12.

Ad quintum resp. quòd bene verum est, quòd minor
faciliùs restituitur in damnis, quàm in lucris, vt dicam
statim limit. 4.

Conclusio igitur sit, quòd minor restituitur ob lu-
crum omissum, sicut propter damnum incursum.

56 Ampliatur primò in ecclesia, † quæ pariter aduersus
omissum lucrum restituitur. Abb. per illum tex. in c. au-
ditis. nu. 15. extra eod. & Rodoan. de rebus eccles. non
alien. in quæst. de restit. in integ. in princip. nu. 14.

Ampliatur secundò, vt procedat etiā in lucro cessan-
57 te. † Ita dicit Gomes. variarum resolut. tom. 2. c. 13. nu.
1. simpliciter motus per d. l. ait prætor. §. primo. ff. de
minor. & vtique dubium non habet.

Ampliatur tertiò, vt procedat nō solū in lucro vero,
58 sed etiam in lucro verisimili. † Angel. Imol. & Paul. de
Cast. in l. cum quidam. ff. de acquiren. hæred. & ibi Ias.
nu. 1. Alexand. nu. 4. Iacob. de S. Georgio in lege prima,
num. 6. C. de restit. in int. & in l. 1. C. si vt omiss. hæred.

Mant.

Mant.sing.628. Tiraq.de vtr.retract.in 1.part. §.35.gl. 2.num.6. Faciuntque pro hoc, quæ ex communi sententia dicam infra in secunda parte, quæst.66. in illo artic. an minor restituatur aduersus transactionem à se non factam, quam facere poterat.

Ampliatur & quartò, secundùm aliquos, vt procedat
59 etiam in lucro modico.† Ita Dec.in c.maioribus, num. 4.de præben.& in cap.de appellat.num.30.de appellat. Coras.in repet.l.qui liberos.num.61. ff.de ritu nupt. & Nar.in cons.481.nu.12. Sed mihi catenus videtur vera hæc ampliatio, quatenus vera est sententia illa, quod minor restituitur etiam ob modicū damnum, sed quoniam illa videtur magis communiter à Doct. reprobari, vt dicam hac ead.q.art.12. multò magis ista reprobabilis videtur, ex eo potissimè, q̃ fauorabilior est causa
60 damni euitandi, † quam lucri captandi, vt per Tiraq. præall.§.35.gl.2.nu.7.& in specie in materia restitutionis, vt lege si minor filiofam.ff.de minor. & dicam proximè limitat.4. Vnde nequaquam istam simpliciter tenerem, sed solùm propter præallegatorum authoritatem in casibus, quibus minor restituitur etiam ob modicam læsionem, quos habebis infra eod.artic.12.

Limitatur è contra aliquot modis & primò, vt non procedat in lucris odiosis, siue pœnalibus, vt dicam infra artic. sequen. quia limitatio declaratione eget.

Limitatur secundò, nisi lucrum hoc competeret mi-
61 nori de iure speciali, † videlicet, priuilegium fori, ita Ang.in l.2.§.conuenire. nu.4. ff.de iudic. Innocent.in c. coram.extra eodem. Lancellot. Galiaul. in l.Centurio. num.158.ff.de vulg.& pupill. Ioan. Annib. in repetitio. l.nemo potest. num.489. ff.de legat.2.

Sed aduertendum est, quòd iura non distinguunt inter lucrū de iure speciali, & de iure communi, vt d.l.ait prætor.in fin.iuncta l.sequen.& in contrarium est tex.in l.si in emptionem. ff.de minor. Neque exemplum priuilegij fori mouet, quia aduersus omissionem illius, ex eo non datur restitutio, quia modici præiudicij est, vt supra dixi, & ex communi sententia Doctorum dicam infra in 2.parte, quæst.6. Vnde per hæc non teneo limitationem, sed communem regulam, etiam in lucris iure speciali ipsi minori competentibus.

62 Limitatur tertiò, vt non procedat re nō integra; † ita videtur tex.in l.quod si minor.§.Scæuola.ff.de minor.& ita limitant pulchrè Eman. Costa in repet. §.& quid si tantum.l.Gallus.ff.de lib.& posthum.in 2.par.nu.57.& sequen. ita nouiter intelligens illum text.& Didac. variarum resolut.d.cap.5.nu.2. & satis placet, per ea quæ dicam infra in 2.par. quæst.63. dum agam ibi de intellectu illius §.Scæuola.

Limitatur quartò, vt non ita fauorabiliter & faciliter restituatur minor in lucris, sicut restituitur in damnis.
63 † Tiraquel. in d.§.35.glos.2.numero 7. & Eman.Costa in d.§.& quid si tantum, in secunda parte.nu.58. & 59. dicens nouiter, quod restitutio hæc potiùs institutio, quàm restitutio dici debet, de quo nouo dicto dicam infra, dum agam de rescissoria actione.

Limitatur quintò, vt non procedat, si minor vellet restitui contra alterum minorem tractantem de damno
64 euitando, † text. est cum exemplo, in l.si filiofam. ff.de minor.quæ est lex 35.& tradunt Curt.iun. cons.110. nu. 13.& 14. & Ceph.cons.7.nu.16.& 17.libro primo.

Articulus IX.

AD nonum, An scilicet restituatur minor ad lu-
65 crum odiosum, † siue cum damno alterius exigendum.

Videtur autem, quòd restituatur.

Primò, quia quotiescunque minor restituitur ad lucrum omissum, necesse est vt hoc cum damno alterius contingat, vt manifestum est, si igitur, propterea quod cum damno alterius facienda veniret, non deberet hoc casu restitutio concedi, nunquam ad lucrum omissum capiendum concedenda esset.

Secūdò, querela inofficiosi testamenti est quid odiosum, ex eo saltem quod accusatio dicitur, sed illam si mi-
66 nor omiserit, vel illi renūciauerit, † restituitur, vt adhuc proponere possit, vt l.1. C.eod.tit.nostro, & ibi Aret. & alij, & tamen lucrum hæreditatis concernit, ergo &c.

In contrarium Doct.communiter tenent, Alber.in d. l.ait prætor.nu.2.ff.de minor. Bart.in l.eum.§.si pupilli, nu.1. ff.de vsur. Pau. de Cast.in d.l.3.§.Labeo. in fine. ff.de acquir. poss.& ibi Alex.nu.7. Bal.in l.1.nu.6. C.de ann.except.& in l.pupillorum.in fin.C.de rep.hær. Bar. in l.sciendum. in fine. ff.ex quib.caus. maio. & in d.l.1. nu.2. C.de ann.except. Iac.de S.Georgio.in l.1.nu.6.C. de restitut.in integr. Tiraqu.in d.tract. de vtr.retr.in 1. parte.§.35.glos.2.num.10.& 11. Afflict. super constitutio. regni, lib.2.rubr.40.nu.8. Mantua sing.628. D.Bernard. Alf.in suis vtilissimis Collect.num.327. ad l.auxilium.in princ.ff.de minor. & in consilijs Alexand.cons. 119.nu.13.lib.6.& Curt.iun.cons.110.nu.14.& in d.§.si minor.nu.3.de iur. & D.Thob. in consil.105.nu.4. Capic.decis.62.nu.4.& Afflict.decis.390. per totum, & Ioseph.Ludou.in præsenti Florentinæ Rotæ auditor meritissimus in suis Decision.Perusin. decis.54. numero 9. lib.2. Et in summa hæc est conclusio vbique ita simpliciter à Doctoribus firmata, & pronunciata. Et pro ea solet adduci tex. in lege sciendum.ff.ex quibus causis major. Quid dicendum?

Ego puto ita considerandum, & distinguendum esse.

Quandoque lucrum hoc ad quod minor restitui vult fauore eius mero constitutum est eidem, & competit.

Quandoque mero odio aduersari duntaxat.

Quandoque tam fauore proprio, quàm odio aduersarij.

67 Primò casu, † vera conclusio est, quòd licet ad lucrum hoc cum damno aduersarij minor restituendus veniat, tamen restitutio concedenda sit, & ita loquuntur iura, & conclusiones firmatę supra art. præceden. & prima ratio pro dubitandi ratione adducta in principio huius articuli, & hoc modo restituitur minor aduersus omissam hæreditatem, licet illam substitutus acceperit, & sic non sine dāno eius restitutio fieri possit, vt l.si sine, § sed quod Papinianus, ff.de minor. & dicam plenè infra 2. par. q.15. ita quoque restituitur aduersus renunciationem vel remissionem fideicommissi, vel legati, licet hæredi, vel substituto, vel collegatario accreuerit, & non sine eorum damno restitutio facienda veniat. l.3. §.si quid minori.ff.de minor.& Doct. in l.de fideicommisso. C.de transact.& sic de similibus.

68 Secundo casu, † vera conclusio est, quòd minor non restituitur, & ita propriè loquitur, & intelligi debet vno modo conclusio communis Doctorum in hoc articulo nostro, quando scilicet lucrum competebat minori in odium, & pœnam tantum aduersarij. Cuius conclusionis primum exemplum habes in l.auxilium.ff.de minor. per quam legem facta est illa vulgata conclusio, quod minor non restituitur aduersus omissam pęnæ prosecu-
69 tionem, † vel aduersus actionem iniuriarum omissam, vt ibi, & dicam infra in 2. parte, q. 29. Aliud exemplum habes, quando minor vult restitui aduersus non
70 petitas vsuras; † nam non potest, vt dicit tex. ad literam in l.cum quidam.§.si pupillo. ff.de vsur. & in fine reddit hanc ipsam rationem Iurisconsultus, dicens; Vsuræ
71 † enim non propter lucrum petentium, præcipuè, vt Glo. exponit, sed propter moram non soluentium infliguntur, & sic de similibus, & in specie de fisco, qui in pœnalibus non restituitur.

72 Tertiò casu, † subdistingue; Aut illud quod principaliter agitur, i. ad quod petitur restitutio, est pœna & iniuria aduersarij, commodum verò minoris in consequentiam venit, & tunc regulariter nō datur restitutio. Exemplum est, in restitutione petita ad opponenda crimina

contra

73 contra testes † ad illos repellendos, licet enim hoc vtili-
tatem minoris contineat, quia depositiones illorum ei-
dem non nocebunt, tamen quia principaliter petitur, quod
eorum crimina detegantur, restitutio ad hoc regulari-
ter minoribus non conceditur. Card. in clem. 1. nu. 22.
eod. tit. nostro. & Bellam. in c. auditis. num. 6. vers. sed
quid si prælatus. extra eod. Capic. decis. 62. nu. 4. Didac.
Pract. Quæst. c. 26. num. 4. vers. 3. & est communis sen-
tentia, vt dicam infra in 2. par. q. 34. & sic de similibus.
74 Aut † id quod principaliter agitur, & ad quod restitu
tio petitur, est commodum & emolumentum minoris,
pœna verò & iniuria aduersarij in consequētiam venit,
& tunc regulariter datur restitutio ad huiusmodi lu-
crum. Exemplum vnū in d. l. 1. C. eod. tit. nřo. minor. n.
eo casu non petit, vt testator impius, & crudelis decla-
retur, sed vt testamentum eius, tanquam inofficiosum
rescindatur, licet hoc in consequentiam veniat, quod si
inofficiosum declaratur, pater quoque inofficiosus &
impius declarabitur. Exemplum aliud notabilius in re-
75 stitutione † minoris petita aduersus non impletam à
se præscriptionem propter modicum temporis vnius,
vel duorum dierum, eius imprudentia omissorum, li-
cet enim præscriptiones dicantur currere odio non pe-
tentis, si tamen præscriptio ista talis sit, quæ principa-
liter fauore præsidentis currere solet, vt est illa 10. vel
20 annorum, cum titulo & bona fide, restituetur mi-
nor aduersus non completam præscriptionem huiusmo-
di, vt illam complere possit, vt notab. dixerunt Dyn. &
Bart. & alij in l. qui fundum. §. quæ bona, ff. pro empto.
& idem Bart. in l. Labeo. in fin. & ibi Rom. Alex. Ias. &
alij. Alex. in l. cum quidam. n. 4. ff. de acquir. hæred. Bal.
in l. 1. nu. 6. C. de ann. except. & cōem dicit Alex. in d. §.
Labeo. n. 7. & dicam etiam infra in 2. par. q. 26. artic. 1.
& hoc arg. l. rerum mixtura. §. Labeo. cum Glo. ibi. ff. de
vsucap. & per Glos. in l. 1. §. qui vi. ff. de vi & vi arm.
76 Si verò talis præscriptio † principaliter curreret odio
non petentis, vt secundùm communem sententiam currit
præscriptio triginta, vel quadraginta annorum, aduer-
sus non completam huiusmodi præscriptionem non re-
stitueretur minor, vt sing. declarant Roman. & Ias. in d.
§. Labeo. nu. 17. per Glos. & Doct. in l. penult. in princ. ff.
de diuer. & temp. præscript. Et ego dicam infra d. 2. par.
q. 26. Ex quibus patet responsio ad contraria, & decla-
ratio istius satis obscuri articuli.
Quæ omnia supra conclusa amplia, vt sicut in mino-
77 re, ita quoque in ecclesia † procedere debeant, vt post
Glos. in clem. prima. in verbo, grauiora, in fi. & ibi Imo.
de procur. Tiraq. d. §. 35. glos. 2. nu. 10. & post Ruin. ad l.
1. § nunciatio. num. 219. & 236. ff. de noui oper. nunc. D.
Bernar. Alfan. præall. collect. 327. Et adest vltra hos
pulchrum consilium Rimin. 400. colum. fin. per totum
lib. 2. cum alio exemplo.

Articulus X.

AD decimum, An scilicet restituatur minor præ-
textu lucri taciti omissi, hoc est propter omissum
78 interesse † veritatis, vel affectionis?
Et quidem quantum attinet ad interesse veritatis
non videtur res dubitationem habere. Quia hoc est ex-
pressum in l. minoribus. in fine. ff. de minor. vbi dicitur,
quòd restituitur ob hoc damnum duntaxat, ne litibus
79 † vexetur, quia, inquit text. interest minorum litibus
non vexari. Et per hunc tex. Doct. passim ita dicunt,
Bald. & Alber. ibi, Dec. in cap. vt debitus. numero 7. de
appellat. Hostien. in c. 1. colum. 5. eodem titu. nostro.
Mauric. in eodem tract. c. 232. in princ. Curt. cons. 118.
num. 11. Et facit pro hoc, quia hoc interesse est com-
mune etiam maioribus, vt l. 1. ff. de inoff. testamen. c.
finem litibus, extra de dolo, vnde in minoribus mul-
tò magis illius ratio haberi debet, quo minus pruden-
tes sunt.

Ampliaturque vt intantum vera sit conclusio in
exemplo præalleg. vt talis læsio dicatur enormis, vnde
deberet dari restitutio etiam si essemus in casu quo non
nisi propter enormem læsionem dari deberet, veluti stan-
te iuramento &c. & hoc colligitur ex Bal. in l. si in em-
ptionem. in fi ff. de minor. & alij de quibus dicam pro-
ximè circa interesse affectionis.
Ampliatur secundò, vt procedant prædicta etiam
80 in ecclesia, † vt per Bald. præalleg. & idem propterea
dicas in ciuitatibus, castris, & alijs qui vtuntur iure mi-
norum, de quibus supra q. præced.
Limitant quidam econtra (& aduerte) vt procedat
hæc conclusio tantum in casu speciali d. l. minoribus, sci-
81 licet hæreditatis implicitæ † litibus, & molestijs licet
in reliquo sit lucrosa, vt exemplificat Glos. ibi, secus au-
tem in alijs casibus, nam aliàs ob simplex damnum litis
imminentis non esse dandam restitutionem, tenuit Ias.
in consil. 63. in fin. lib. 3. post Cyn. in auth. si omnes. in 3.
quæst. C. si min. ab hær. se abst. Sed hæc restrictio mihi
nunquam placuit, nam text. in d. l. minoribus. ponit re-
gulam generalem, vt minor restituatur, non solum si
de bonis eius aliquid diminuitur, sed etiam si litib. ve-
xandus venit. Quare igitur stante hac decisione, non
restituatur minor, si permutauerit rem suam, ab omni
lite liberam, cum re alterius lite implicitam? Quare
etiam non restituetur, si emerit prædium super quo
dubitari possit ne moueatur lis, vel iam mota sit, etiam
si de euictione ei à venditore cautum sit? Cum imò
tanti momenti sit non vexari litibus, vt minor non pos-
sit restitui aduersus trāsactionem, quando per eam im-
positus est finis litibus, & liberatur minor ab hac mole-
stia, vt plenè dicam infra in 2. par. q. 6.
82 Quantum autem attinet ad interesse † affectionis,
dubitabilior videtur articulus. Et ponitur exemplum
in specie, quando minor læsus esset ex eo duntaxat,
quia res, quam vendidit, vel quam emere, cum posset,
omisit, erat maiorum suorum.
Videtur autem, quod hoc vel simile damnum, & inter-
esse non sit iusta causa restitutionis.
Primò, quia quando damnum ad æstimationem re-
83 digi non potest, † restitutio in integrum dari non po-
test, vt dixit Bero. in consil. 121. numero 18. lib. 3. & fa-
84 cit, quia tantum debet restitutio restituere † quantum
abstulit læsio, & non plus, nec minus, l. fin. ff. de min. l.
qui proprio. § item quæritur, in Glos. ff. de proc. Bar. in
in l. 1. nu. 9. C. si adu. rem iud. cum si. de quibus infra suo
loco. Sed tale damnum, siue interesse inæstimabile est,
vt constat, meritò &c.
Secundò, per l. libertus qui soluendo. ff. de bon. libe.
iuncta l. prima. §. sed si rem. ff. si quid in fraud. patr.
IN contrarium est text. pro exemplo præalleg. in l. si
in emptionem. ff. de minor. quod interesse de quo ibi mi-
rabile vocat Glo. ibi. & Loffred. consil. 17. nu. 2. & com-
muniter Doctor. dicunt, quod restituitur minor propter
interesse solum affectionis per illum text. ita Glos. in l.
nam quod. §. primo. in verbo, pupillum. in fine. ff. ad
Trebellian. Bal. & Alb. in dicta l. si in emptionem. Ioan.
Igneus in Repet. l. dudum. num. 38. C. de contrahen.
emptio. Guliem. de Bened. in cap. Raynutius, in 1. par-
te, in verbo, eodem testamento. num. 34. de testamen.
Tiraquell. in tract. de vtr. retractu, in præfat. nu. 34. cum
concord. per eum. Anto. de Burg. in capit. 1. colum. 5. de
emptio. & venditio. Sapia ad l. vnicam. num. 36. C. de
senten. quæ pro eo quod int. Rebuff. de restitut. in inte-
gr. artic. primo, glos. 3. num. 11. D. Bernard. Alf. in suis
Collect. num. 322. Alexand. consil. 67. num. 3. lib. 5. Go-
zadin. consil. 44. num. 7. iuncto fine, Deci. consilio 403.
num. 22. & Rol. à Valle in consil. 1. nu. 30. lib. 1. & qui-
dem isti omnes penè exemplificant & loquuntur in in-
85 teresse prædicto, quòd res erat maiorum † suorum.
Aliud exemplum etiam ponitur, quando minor pro-
pter emptionem, vel permutationem, vel licitationem,

vel

86 vel optionem rei à se factam incidisset malum † vici-
num, ita Glos. est notab. in d. l. nam quod. §. 1. in d. ver-
bo, pupillum in fine. & Maot. sing. 7. num. 3. & est text.
pro hoc sing. cum sua Glos. in l. quod sæpè. in fine. ff. de
contrah. empt. ibi notantur in marg. ea quæ tradit Co-
lumel. de incommoditate vicini mali. in 3. lib. de re rust.
cap. 3. & prouerbium.

Aliquid mali propter vicinum malum.

Aliud etiam exemplum afferri potest, & nota, quãdo
87 minor incidisset in malum locum, † id est malam loci, &
aeris temperiem; etenim hæc maximi interesse sunt, vt
per Bar. Veronẽsem in tract. de seruit. rust. præd. 10 rub.
de aere. num. 4. & Ripa de peste, in tit. de rem. præser.
contra pestem. num. 3. & est tex. pulcherrimus in l. liber-
tus qui soluendo. ff. de bon. liber. Vbi etiam aliud exem-
plum habetur, si minor scilicet vendiderit, vel emere
88 omiserit locum in quo erant sepulchra † maiorum suo-
rum, vel imagines in ædibus eius fundi depictæ, &c. quæ
multum notab. sunt. Et ita tenẽdo, ad contraria respon-
deri debet.

Ad primum autem dico, ꝙ duobus modis potest dici
89 res inæstimabilis; † primò, quòd non recipat neque æsti-
mationem, neque compẽsationẽ, sicut dicitur quod cor-
pus liberum, siue libertas dicitur res inæstimabilis. Alio
modo dicitur res pretio inæstimabilis, sed bene compen-
sabilis, siue restaurabilis, vti est ꝙ minor non debeat ven
dere res maiorum suorum, licet. n. hoc non recipiat æsti
mationem, vt pretio solui & restaurari possit, recipit ta-
men restaurationem vt pro nõ vendita res sit, siue quod
venditio rescindatur ope restitutionis in integrum, &
ideo minor aduersus venditionem duplici de causa re-
stituitur, vel quia læsus sit in pretio, & tũc restituitur ad
consequendum residuum iusti pretij, vel quia læsus sit in
ipso actu vendendi, quia nocuit ei rem suã vendere, licet
pro iusto pretio vẽdiderit, & tunc restituitur non vt ali-
quid plus consequatur, quia hoc inæstimabile est, sed vt
venditio ipsa rescindatur, & sic tantum restituat restitu-
tio, quantum abstulit læsio, i. quia interfuit nõ vendidis-
se, venditum non sit, vti declarãt Doct. communiter, post
Glos. Bald. & Saly. in l. isti quidem. C. de præd. min. & de
communi omnium testatur Gozad. cõs. 44. n. 22. & seqq.
& dicam plenè infra in 2. par. q. 57. & hoc modo dici-
tur restaurabile ope restitutionis in integrum, hoc dam-
num, siue interesse affectionis.

Ad secundum resp. potest dupliciter. Primò, ꝙ ex eo
90 Patronus † nõ reuocat alienata à liberto in fraudẽ suã,
solo prætextu prædicti interesse, quia libertus admittitur
ad actionem huiusmodi tantum, quando in fraudem
eius libertus alienauit, vt ibi, & §. in fraudẽ. Inst. de act.
sed minor restituitur, non solùm si fraude aduersarij fuit
inductus, sed etiam si imprudentia propria rem suam
malè egit, vt supra dictum est art. 2. huius q. Secundò,
dici potest, quòd patrono datur actio illa reuocatoria,
causa legitimæ suæ conseruandæ, §. sed nostra. Inst. de
succ. lib. in qua quidem non habetur ratio huiusmodi
91 interesse affectionis, † cum in pecunia quoque solui pos-
sit, vt per Rip. in l. in quartam. n. 127. & n. 128. ff. ad leg.
Falcid. post Franc. in c. si pater, de testam. in 6. Et text. in
d. l. 1. §. sed si rem, apertè sentit vtramque hanc solutio-
nem, in illis verbis: Fraus enim in damno accipitur pe-
cuniario. ff. si quid in fraud. patr.

Conclusio ergo est, quòd minor restituitur prætextu
solo huius damni, siue interesse specialis, quod affectio-
nis dicitur.

Limitant quidam hanc conclusionem, vt procedat
tantum in speciali casu d. l. si in emptionem. i. quãdo mi-
92 nor superatur in pacto addictionis in diem; † non aũt
aliàs, si alia conuentione læsus hoc damnum solum sen-
serit. Ita Socin. iun. in cons. 45. nu. 8. & in cons. 46. nu. 42.
lib. 4. dicens ita tenuisse quoque Curt. seo. in consil. 68. in
3. col. & mouentur, quia in d. l. si in emptionem. minor
agebat de dãno vitando, cum iam emisset rem illam, &
sic ageret de damno vitando, vt ibi ponit casum Glos.

Sed mihi non placuit vnquam hæc restrictio ad l. il-
lam, & ad cõclusionem inde sumptã à Doctoribus, quæ
generalis est, quomodocunque hoc damnum affectionis
senserit minor, vt ibi Bart. summat, & cæteri sequuntur
supra alleg. Neque mouet, quod ibi minor agat de dam
no vitando, quia iam emerat, quia resp. dupliciter. Pri-
mò, quòd emerat sub conditione addictionis in diem,
videlicet, quod empta res ab eo esset, nisi melior cõditio
afferretur intra tot dies, quæ emptio dicitur cõditiona-
93 lis, † nec facit rem emptoris, qui propterea nec rẽ vsu-
capit, nec facit fructus suos, &c. vt dicitur expresse in l.
2. iuncta l. 4. ff. de in diem addict. & sic de aliquo dam-
no vitando non agit, cum res adhuc sua non esset. Se-
cundò si minor rem suam vendit, quæ maiorum suorum
fuerit, vbi ipse educatus fuerit, &c. vt l. lex quæ tutores.
C. de adm. tuto. non est dubium, quod si vult venditio-
nem retractare pretio restituto, tractat de damno vitan
do, videlicet de re sua recuperanda, non de alieno lu-
crando, & tamen secundùm præalleg. Curt. & Soc. iun.
nõ deberet hoc prætextu duntaxat, de quo agimus, re-
stitui. Quod per eorundẽmet rationem absurdũ & ini-
quum vr̃. Teneo igitur cõem conclusionem indistinctè,
tam in casu d. l. si in emptionem, quàm in omni contra-
ctu, & cõuentione, in qua minor inciderit in prædictum
damnum, vel alienationis rerum maiorum suorum, vel
in malum vicinum, vel malam aeris intemperiem, vel
prædium emerit incursionib. hostium, vel latronum ex-
positum, & similia, quæ prudens iudex optimè nouerit,
cuius arbitrium iudico necessarium, an hoc prætensum
interesse minoris in casibus contingentibus sit conside-
ratione, & consequenter restitutione dignum.

Articulus XI.

94 AD vndecimum, an scilicet minor restituatur pro-
pter læsionem, seu damnum de futuro, † quando
scilicet non læditur, nec sentit damnum in præsenti, sed
illud passurus est quandoque ex causa eius, quod in
præsenti perperam agitur?

Videtur autem, quòd non.

Primò, per l. 1. §. accusationem. ff. ad Turpill. iuncta
l. destitisse, ff. eod. Per quæ iura ita videtur tenuisse Bar.
in lege prima, ff. de noui oper. nunc. num. 34.

Secundò, per id quod notat & vult Aym. Crauet. in
cons. 114. nu. 15. vbi post Felyn. in c. 1. a. col. 5. vers. ad idẽ,
de constit. Curt. iun. cons. 120. col. 3. inquit, quod minor
non restituitur aduersus renunciationem iuris quæren
95 di, † sicut restitueretur, si esset ius quæsitum.

In contrarium facit lex non omnia. ibi, aut oneri, &c.
ff. de minor. & in hanc sententiam eunt Bal. in l. minori-
bus. ff. eodem. & post eum Curt. iun. cons. 118. num. fin.
Alex. in l. de fideicommisso. nu. 2. C. de transac. & Nat-
ta in cons. 548. nu. 16. & hoc in indiuiduo firmat Ruin.
in l. 1. §. nunciatio. num. 233. ff. de oper. noui nunc.

Ego verò puto sic dicendum, aut damnum de futuro
imminens nõ procedit ab aliqua causa eius quod minor
gessit, ita ꝙ culpa minoris iam ab eo commissa euentu-
rum sit, sed aliunde procedit, vt quando minor vendit
rem iusto pretio de præsenti, quia indiget pecunia pro
suis necessitatis, quam tamen rem apparet valituram
multò plus inde ad paucos menses, secundùm commu-
ne iudicium, & tunc puto, ꝙ nõ restituatur minor, quia
ipse facit prudenter quod facit, nec ipse, vel quod ipse
facit, est causa illius incrementi. Aut verò damnum de
futuro imminens causatur ab eo quod minor fecit, ta-
liter ꝙ quando non immineret, si minor eius causa non
fuisset, & tunc ego non video quare non debeat minor
restitui aduersus damnum hoc, per ea quæ plenè firma-
uimus supra ead. quæst. art. 5. & art. 6. quinimò quæ ibi
dixi, probant hanc conclusionem à fortiori. Neque mo-
uet, quod ibi de dãno quod iã accidit agatur, hic de fu-
turo. Quia vtique sufficiat ad hoc, vt minor dicatur læ-

sus, q damnum futurū expectat, & ab hoc periculo liberari maximè interest minoris. Et hinc est, q restituitur minor aduersus obligationem quam fecit sub conditione aliqua, licet adhuc non euenerit conditio, vt notat Fulg. in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiu. n. 4. Item restituitur minor aduersus locationem potentiori factā, propter futurum periculum tantum, ne ille potentior pensiones non soluat, vt tradit Crauet. met in cons. 192. num. 4. Item si appatet, q minor emisset molendinum, quod ruinā minaretur. Fulg. in l. si ex causa. §. sciendum. ff. de minor. & sic de similibus. Quo vt æquiori, & veriori retento cum præall. magis communiter.

Ad primum respondetur, quòd ibi minor nō restituitur, quia ageretur de persecutione personæ, quo casu tanquam ad lucrum odiosum nō restituitur minor. l. auxilium. ff. de mio. & dictum est supra eod. art. 9. & ratio est secundùm l. C. ibi, quia calumniam deprecaretur, & hanc solut. ponit Glo. in dicta l. prima. §. accusationem. in verbo, itaque, ad finem. ff. ad Turpillian.

Ad secūdum dico, quòd dictum Aymonis in d. cons. 114. nu. 15. quatenus allegaretur ad hoc generale, q minor non possit restitui aduersus dānum de futuro imminens, malè allegaretur, cum ipse hoc in specie non dicat, & contrarium in indiuiduo alibi firmat, s. in cons. 192. n. 4. Quatenus verò dicit ibi, quod non restituatur minor, si renunciet iuri suo quærēdo, & non adhuc quæsito; credo, quòd contra iuris veritatem loquatur (pace eius dictum sit) vt ostendam infra in 2. par. q. 85. vbi agetur plenè de restitutione aduersus remissionem iurium futurum à minore factam.

Articulus XII.

96 AD duodecimum, quanta esse debeat læsio,† vt minor restitui possit? an, s. requiratur læsio magna, siue enormis, an verò sufficiat modica, vel etiam minima?

Et quoniam in quibusdam casibus res clara est, in quibusdam dubia, distingue tres casus.

Primus est, quando in iure est specialiter expressum, quæ & quāta læsio requiratur, & tunc illa requiritur, & si debet interuenire læsio magna, pro modica, nō restituetur minor, si verò etiam modica ius contentum est, illa sufficiet, nec grande damnum requiretur.

Exemplum primi habea in l. 1. C. si adu. ven. pig. vbi 97 nō restituitur minor aduersus pignus † à creditorib. iure creditoris distractum, nisi propter magnum detrimētum, & hoc pro speciali notāt in illo casu ibi Cyn. Fulg. & alij. Ratio autem specialitatis ea est, quia cū pignus, vt plurimum gratia ipsius debitoris cōtrahatur, ad hoc vt faciliùs creditor condescendat ad credendam pecuniam, sequeretur, quòd si propter quodlibet etiam leue & modicum damnum restitui possent minores, nemo esset qui vellet eisdem credere cum pignore pecuniam, sed cum vsuris duntaxat, & sic damno afficerentur, dum eis prætor succurrere vellet, contra l. quod si minor. §. non semper autem. ff. de minor.

Exemplum secundi habes, q scilicet etiam modica sufficiat in l. 3. §. si quid minori. & in l. minorib. ff eo. pōderando in vtroque loco dictionem, aliquid, quæ etiam 98 in minimo verificatur, † l. eū qui in verbo, in aliqua potestate, & ibi Doct. notāt. ff. de iurisd. om. iud. Et ratio in primo loco esse potest, quia agitur de legato omisso prosequendo, quod sine rescissione alicuius conuentionis fieri contingit, vnde faciliùs in secundo, quia respectiuè ita dicendum erat, respectum scilicet læsionis causa interesse, quæ quidem in nihilo videtur esse quo ad aliquam bonorum etiam minimam diminutionem.

Secundus casus est, quando iure cautum nō est neque de magna, neque de minima. Sed in per restitutionem ob modicum quid faciendū præiudicaretur maiori summæ, & tunc restitutio nō datur nisi ob magnā læsionem, text. est ad literam in l. scio. ff. de rest. in integ. & omnes Doct. infra allegādi pro vtraque parte in sequenti in hoc concordant circa intellectum illius tex. & in specie Glo. in d. l. scio. in verbo, si maiori. Innoc. in c. coram, extra eodem. Bald. in d. l. scio. & ibi Alber. num. 1. Angel. in l. 1. num. 4. ff. eo. & Coras. in l. qui liberos. nu. 61. ff. de ritu nupt. & in specie in his terminis illum tex. procedere ait Gomes. in §. pœnales. nu. 4. versic. non obstat text. Instit. de action.

Et ratio clara est, quia restitutio eatenus minori dari debet, quatenus ei prosit, non si noceat, vt infra suo loco dicitur, ergo &c.

Tertius casus est, quando sumus regulariter extra istos speciales casus, & tunc triplex oritur inspectio.

99 Prima est, an propter † magnam læsionem siue enormem, detur restitutio, licet nō sit maxima, siue enormissima. Et conclusio indubitabilis est, q sic, tex. est expressus in l. 1. C. si aduer. vend. pign. & in l. pen. ff. de minor.

Ampliaturque hoc, vt io tantū minor restitui debeat, quando enormiter læditur, q etiam si non posset restitui aliàs, quādo † iuramentum interuenerit, vt auth. 100 sacramenta. C. si adu. vend. tamen si enormiter lædatur, restitui potest, etiam non obstante iuramento, quia tunc dolus aduersarij saltem præsumptus interuenisse dicitur, l. superstiti. C. de dolo, & hæc est communis opinio, quicquid multi in contrarium velint, vt de ea testatur Socin. iun. cons. 144. num. 15. cum concord. & Nat. cons. 166. & cons. 167. per totum. vbi plenissimè pro communi, & pro veritate, & ego latissimè dicam in tracta. iuramenti in contractibus appositi, quod opus (Deo permittente) post hoc statim à me expolietur & imprimendum dabitur, & firmabo etiam, conclusiuè tamen infra hac 1. par. q. 29. art. 7. & 8.

101 Secunda Inspectio est, an propter † minimam læsionem quamlibet detur restitutio minori? Et in hoc

Videtur, quòd sic.

102 Primò, quia ita est in appellatione, quæ † pro minimo etiam damno & læsione conceditur. l. à sententia. ff. de appellat. Corn. cons. 50. nu. 4. lib. 3. c. super. & ibi Franc. col. fin. de appellat. Ergo idem in restitutione.

Secundò, per d. l. 3. §. si quid minori, & l. minoribus. ff. de min. iuncta d. l. eum qui, in verbo, aliqua potestate. ff. de iurisd. omn. iud. quod quidem verbum, aliquid, secundùm communem opinionem etiam in minimo verificatur, vt dicit Gomes. & plenè deducit in §. pœnales. Inst. de act. nu. 4. vbi hac ratione tenet hanc sententiam, quòd restitutio etiam pro minima læsione dari debeat.

In contrarium tenent in primis omnes allegandi in sequenti inspectione, in 2. opinione, qui tenent hoc idem in fortioribus terminis, id est, in læsione non minima, sed modica, & indiuiduo vltra eos, ita tenent Glos. in l. interdum, in verbo, sed duntaxat, ante finem ver. & si instes. ff. de minor. Bald. in l. 1. C. si adu. vend. pign. Aret. in l. 1. in fine. C. si adu. sol. Curt. iun. in l. nam & postea. §. si minor. num. 2. ff. de iur. Rom. cons. 90. nu. 4. Alex. consil. 67. nu. 4. Goza. consil. 44. num 8. Natta cons. 631. nu. 22. & idem consil. 481. num. 13.

Qui in minima læsione hoc sine scrupulo firmaut, licet in læsione modica secus velint.

Et pro hac ponderant d. l. scio. ibi, satis minimam, sed quantum ad illum text. attinet, hoc non probat, quia loquitur in casu speciali, de quo supra eo. art. vers. secundo casu, id est, quando per talem restitutionem præiudicaretur maiori summæ, quinimò arguendo à speciali retorqueri potest. Quid dicendum?

Ego dico, q quando læsio re vera est minima, attenta summa ipsius negocij omninò deneganda sit restitutio. Iniquissimum enim esset, vt propter mininum etiam quadrantem deberent pacta, & conuentiones bona fide initæ rescindi, vltra vulgatum dictum, quod de minimis nō curat prætor, à quo hoc beneficiū restitutionis proficiscitur. Et vtique auferretur comercium ipsis minoribus, si hoc prætextu deberent restitui, nemo enim etiam opti-

optimus,& fidelissimus vir,secum contrahens ita bona fide se gerere posset,& ita ipsemet indẽnitati ipsius minoris cõsulere, quin in aliquo minimo remaneret lęsus, si quęlibet lęsio etiam minima attendi deberet. Hoc autem esset contra l.,quod si minor. §.1. ff.de minor. quæ vult vt non omnia gesta cum minorib.rescindantur,sed res ad bonum & æquum redigatur,ne ipsimet hoc incommodo afficiantur,si non inueniant qui cum eis contrahere velit. Et ita æquiùs,& securiùs tenendo.

Ad primum resp. quòd argumẽtum ab appellatione
103 † ad restitutionem in integrũ non valet,vt dicit Corn. in d.consil.50.num.4.lib.3. Vel dic,quòd appellatio est remedium ordinarũ, ergo fauorabilius quã restitutio, quæ est extraordinarium auxilium, vt soluit hanc oppos. Franc.d.c. super eo,de appellat.

Ad secundum resp.quòd in d.l.3.§.1. & in d.l.minorib.ff.de min.adest specialis ratio,vt supra in primo casu
104 declaratum est. Vel dic,ꝙ dictio aliquid † nõ refertur ad minimum quippiam, quando subiecta materia non patitur,sed ad quantitatem conuenientẽ terminis habilib.ipsius materiæ,vt vult Dec.in l.si quis id quod,n.21. de iurisdic. omn.iud. & Ias.in d.l.cum qui.ff.eodem.& facit Gl. in clem.1. in verbo, aut earum,de for.competen. & est text. singul.in leg. sed si prætorem.§.2.ff. ex quib.caus. maior.

Conclusio ergo firmat sit,ꝙ propter minimam læsionem non datur restitutio.

Tertia inspectio & magis dubia est, an propter mo-
105 dicam † lęsionem detur,quam intellige, nec omninò minimam,nec propterea talem quę posset dici magna, vel enormis.

Videtur autem,quod omninò restituatur minor prętextu lęsionis huius.

Primò,per l.si proprietarius.in fi.ff.de damn. infect. vbi etiam minimum interesse attenditur.

Secundò,per d.l.1.C.si aduer.vend.pign.à speciali.& facit eodem modo d.l.pen.ff.de minor.

Tertiò, quia sententiam istam tenent quamplurimi Doct.adeò ꝙ potest dici cõis sententia. Azo in rub. C.de præd.min.n.8.& idẽ in rub.C.si aduer.vend.Odofr. & alij in l.scio.quos refert Alb.ibi n.1.ff.eo.& idem Albe. in d.l.si proprietarius.num.2.ff.de dam.infecto. Angel. in l.1.n.4.ff.eo.tit.nostro.Bal.in l.1.n.2. C.si aduer.vẽd. pig.& ibi Ang.& Pau.Cast. Are.in l.1.in fi.C.si adu.sol. Iac.de S Georgio in d.l.1.C.si aduer.vend.pig.& n.1.& Io.Fabr.in h.a.C.eo.& ibi Pet. de Bellap. vers.sed opponit. Claud.de Seys.in l.1.§.nunciatio.n.62.ff.de ope.no. nunc. Coras.in l.qui liberos.n.61.ff.de ritu nuptiarum. Gomes.in §.pęnales.inst.de act.n.4. Eman. Costa in reper.§.& quid si tm̃.n.77. vers.ego contra, & n.seq.ff.de lib.& posth. Imo.in c.cum contingat. col.6a.de iureiu. Rebuff.in tit.de rest,in int.ar.1, gl.2.n.12.dicens, quod ita in Francia seruatur,& consulendo Rom.cõs.90.nu. 4.Alex.d.cons.67.nu.4. Brun.cons.41.n.43. Corn.cons. 189.nu.3.lib.1.& cons.252.n.12.lib.3. Nat.in cons.615. nu.7.lib.4.& cons.481.nu.13.& cons.631.n.22.& idem voluit quoque Dec. in c.maioribus. nu.3.& 4. extra de præb.& Ias.in add.ad Port. in tit.de hær.quæ ab intest. defe.in fin. Adeo vt hæc possit dici communis opinio.

In contrarium tenent alij num.plures, & magis cõmuniter,Gl.in d.l.scio.in verbo,maximè.ff.eod.Gl.in l. pen.ff.de minor.Gl.in c.pen.de reb.eccl.nõ alien. Azo in rubr.C.tit.nostro.n.2.Bar.in d.l.scio.ff.eodem. & in l.si proprietarius.num.3.post Dyn.ibi.ff.de damn.inf.Spec. eod.tit.nostro.§.1.num.37.Bal.in l.maioribus.C.de appellat.& in l.si in emptionem,in fi.ff.de minor. Ang.in d.l.si proprietarius.nu.3.Ferd.Hisp.in add.ad Galiaul. in l.centurio.nu.158.ff.de vulg.& pup. Aldob.in addit. ad Dec.in c.de appellationibus.num.30.de appellat. & ibi etiam Hiero.Gigas in addit.Alex.in l.1 §.nunciatio. nu.33.ff.de oper.noui nunc.Canonistæ passim. Gl. Hosti.Collec.Pet.de Anch. Ant.de But.& Abb.in c.1.extra eodem. Ant.de Butr.in c.constitutus.num.12.eodem. Io. And.Host.Card. & Abb.in c.cum ex literis.in prin.eod. tit. Bald.in c.cum adeo.num.6.de rescript. Dec.in d.cap. maioribus.& idem etiam in iure ciuil.in l.quoniam.nu. 3.C.de testam.in l.cum quidam.1.ff.si cer.pet. & in l.1. §.1.n.5. ff.quod quisque iuris. Abb.in c.Quintauallis.n. 33.in princ.de iureiur.& in d.c.de appellat.nu.3. & dixit Gl.in c.2.in verbo,læsa,eo.tit.in 6. Et in suis tractatibus,Iac.à Can.in tract.repræsal.in rubr.num.30.Cępol. in tract.de ædil.edict.in l.1.§.sed sciendum.nu.91. Ant. Corsett.in tract.de minimis,in 2.par.nu.21. Affl.super const.regni.lib.1. rub.70.n.7. & Glos. super ijsdem. lib. 6.c.13.nu.14. cum concor.Rodoan.in tract.de reb.eccl. non alien. in quæst. de rest.in integ. in principio.nu.13. Bero.in c.1.nu.8.& ibi Anch.c.1.num.2. Imol.in clem. 1.nu.13. eod.tit. Tiraq.in l.si vnquam, in verbo,omnia. nu.15. C.de reuoc.don. Mauric.in tractat.nostro.c.328. in fin. Gabriel.lib.2.conclusionum. tit.de rest.in integr. concl.1.Suarez alleg.21. sub nu.5. Et consulendo Alex. cons 27.nu.2.in fi.lib.1.& cons.222. num.10. & 11.lib. 2.Grat.consil.4.num.81.libro 1. Rimin .cons.400. num. 37.& seq. lib.2. Ias.plenè cons.63. num.2.lib.3.Bertran. cons.109 nu.3. lib.3. Rum. cons.119.nu.14. lib.3. Bero. cons.32.nu.10.lib.1.& cõs.84.n.20. in fi. eo.lib. & cons. 90 nu.20.eodem, Mandel.cons.11.nu.21.& decidit Capic.decis.109.nu 9. Et nouissimè hanc esse magis cõmunẽ sñiam,testatur copiosus,& fidelis doctor Franc. Bursat.in cõs.17.nu.7. Cõem atit simpliciter & dicũt Dec. Aldobr.Tiraquel.& Gabriel.præalleg.& re vera ea Doctorum calculo ita esse constat. Pro qua in primis adducit d.l.scio. ff.eodem. Sed dupliciter resp. primò,ꝙ ibi in casu speciali,ne.s.maiori summæ derogetur,ergo secus aliàs. Secundò, ꝙ ibi loquitur tex.in læsione satis minima, nos autem admisimus eo casu opinionem istam,sed dubitamus quid in non minima,licet non magna.

Adducitur secundò l.si eodem.in fine. ff. de dolo. Sed resp.primò,quòd ibi in læsione minima,vt tex. fatetur, exemplificando in l.seq. Secundò, ꝙ etiam si posset dici non minimum quid,sed mediocre illud de quo ibi,tamen sumus ibi in actione de dolo, quæ famosa est, & consequenter odiosa, & non propter quodcunque minimum danda,arg.l.Diuus.in fine.ff.eodem.

Tertiò,quia idem in ecclesia,vt est expressum in cap. pen.extra eod.de rebus eccles.non alien Dec. in consil. 475.num.11.& Soc.iun.consil.84 lib.2.numero 42. Sed respon. quòd ibi sumus in concessione feudi quod quidem conceditur pro futuris seruitijs,& vasallagio ipsius feudatarij,& propter spem etiam, quòd quandoque res ad ecclesiam reuertatur, vnde non mirum, si per quamlibet læsionem non restituitur ecclesia, non enim interest amittere vasallagium & spem prædictam ratione modicæ læsionis,sicut accidit in emphyteusi, quæ tenet etiã si pro modico concedatur, propter spem prædictam. Quartò facit vltra Doct. l.pen.ff.de minor.ibi,si grande damnum intercesserit,& hunc text.non vidi allegatum à prædictis.& non video responsum securum, nisi dicamus quòd loquitur in venditione & distractione rei ipsius minoris facta iure creditoris,vel pignoris, quo casu grande damnum requiritur,ad hoc vt restitutio concedatur.speciali ratione,vt dixi supra eodem artic. in primo casu. Quid dicendum?

Ego puto verissimam esse sententiam illam, quòd hoc
106 debet remitti arbitrio iudicis † & hoc viuã ratione,nã si communis & recepta sententia hodie illa est,ꝙ quando dubitatur an læsio quã minor allegat,debeat dici magna, vel parua, debet totũ hoc remitti arbitrio iudicis, vt dicam proximè artic.seq. necesse est, quod etiam hoc ipsum, scilicet propter qualem læsionẽ detur restitutio, debeat eius arbitrio remitti. Præsupposito enim, quod non debeat restitui minor propter læsionem nõ magnã, vt Doct.supra alleg. magis communiter volunt, quando declarãdum est, an læsio de qua agitur, debeat dici ma-

gna vel nô, si hoc debeat remitti arbitrio iudicis, sequitur, quòd an debeat restitui minor propter illam læsionem, sit arbitrio iudicis committendum. Et hoc accidet (vt ita dicam) non defectu iuris in dubio (ponendo pro claro quod modica læsio non sufficiat) sed defectu probationis huius iuris, quia non pôt practicari hoc ius nisi medio arbitrio iudicis. Et ita teneo, & ne res careat authoritatibus, reperio quod originaliter ita sentit Io. de Dea in suis Cauti. lib. 5. c. 3. n. 9. & Crot. in côs. 198. n. 15. lib. 2. hoc clarè tenet & Vrsillus. Inst. de act. §. si quis agens, n. 14. Borgn. in tract. de tut. & cur. n. 140. qui dicit ita tenere Doct. cômuniter, & doctè pleniusque explicat, & præfata ratione vtitur, & de cômuni quoque restatur Didac. Couar. variar. resolut. lib. 1. capit. 5. num. 11. versic. ego fmè, &c, propter cuius practicam & authoritatem maximam, & stante eorum attestationibus de communi, suadeo non recedendum ab hac sententia in consulendo, & iudicando.

Qua declaratione & opinione retenta, non opus est ad contraria respondere, quia per se soluta sunt.

Tenendo tamen communem Doctorum congeriem, de qua supra, vt satisfiat illis qui nimis sunt huiusmodi turbæ Doctorum sectatores.

Ad primum resp. ꝙ in d. l. si proprietarius, adest contraria ratio à casu nostro, quia ibi agitur de contributione facienda in expensis factis per vsufructuariã à proprietario, quod æquũ est vt fiat ẽt in re minima, quia per id non rescinditur aliquid ex gestis & conuẽtis, imò datur occasio vt ab inquilinis, & conductoribus meliorationes fiant, quod interest locatorum. Hic è contra, merito &c.

Ad secundum resp. quòd specialitas ista non probatur, præsertim in d. l. pen. ff. de min. secũdùm intellectum Gl. ibi quod non agatur de distractione pignoris, vel rei iure creditoris, sed de re peritura.

Ad tertium resp. quòd imò secũda opinio re vera magis cômunis est. Vel quod opinio illorum qui tenẽt primã propter eorum authoritatem, debet intelligi, & sustineri potest in casibus sequentium limitationum. Retento enim ꝙ modica læsio omninò non sufficiat.

107 Ampliatur primò, vt procedat etiã in ecclesia, † quæ non restitueretur in integrum iure minoris, nisi grauiter læsa fuerit, non si modicè tantum. Socin. iun. consil. 84. n. 42. lib. 2. Ant. Gabr. tit. de rest. in int. conclus. prima. nu. 2. & post eos & alios præall. D. Franc. Bursat. mihi semper vt pater honorandus, in d. cons. 27. num. 17. vbi de magis communi testatur.

Ampliare potes secundò ex hoc etiam in ciuitatibus, & alijs vniuersitatibus & castris, de quib. supra, q. præced. eisdem authoritatibus, & rationibus.

Limitatur è contra, & primò vt nô procedat, si minor vel alij qui iure minorum vtuntur, læsi sint in vẽditione rerum, quæ seruando seruari possunt, & culpa tutorum læsi sunt, nam tunc pro leui etiam damno restituentur, vt inquit Fulg. in l. illud quæritur. § si impuberis. ff. de euict. post Rayn. & Dyn. vbi ibi & allegat l. & si sine. §. quæsitum, & l. tutor. in prin. & l. pen. ff. de mino. quæ hoc modo secundùm vnum intellectum à speciali probabit primam opinionem Doctorum.

Limitatur secundò magis generaliter, vt non procedat quidem, quãdo minor læditur à seipso, secus verò si
108 à suis tutoribus, † curatoribus, alijsve administratoribus: tũc n. sufficit etiã quælibet modica læsio, ita notab. dicit Iac. de S. Georgio in l. 2. C. si adu. vend. per theoricam Bart. cômuniter receptam in l. si societatem. §. arbitrorũ, in 6. q. priu. ff. pro soc. de qua dicam infra art. seq.

Limitatur tertiò, vt non procedat, si minor læsus fuit
109 per collusionẽ aduersarij, † ita tenet Gl. in d. l. pen. ff. de mino. & in vlt. glossella hoc expressè dicit, & istis duob. modis potest procedere d. l. penult. à speciali pro opinione prima minus communi. Ego tamen teneo, quòd in omnibus prædictis arbitrium iudicis necessarium erit, si non necessitate deficientis iuris, necessitate practicandi hoc negotium, vt supra dixi, & est securius.

Limitatur quartò in pupillo, qui restituitur etiam ob modicam læsionem. Bald. in l. cum ipse. C. de contrahen. empt. nu. 10. Afflict. de cons. recti feudi. cap. sacramentum. num. 16.

Articulus XIII.

AD decimumtertium, quæ scilicet dicatur læsio minima, quæ modica, & quæ magna, siue enormis,
110 enormior, vel enormissima. †
111 Præmittendũ est, ꝙ minima, † & modica læsio vnico tantum vocabulo appellantur, sed læsio magna, ma-
112 ior, † vel maxima, dicuntur etiam alio vocabulo enormis, enormior, & enormissima. Imò frequẽtiùs ita vtũtur Doctores istis vocibus enormis, enormioris, vel enormissimæ læsionis, pro magna, maiori, vel maxima, & apud Notarios ita vsu receptum est. Quod autem idem significet, magna, ꝙ enormis, & maior quod enormior, & maxima, ꝙ enormissima, tradit Fulg. in l. 1. C. si adu. vend. pig. & ibi Azor. num. 2. Et facit l. superstiti. C. de dolo, iuncta l. si merces. §. vis maior. cum ibi traditis per Doct. ff. loc. & facit etiam clarè d. l. 1. C. si adu. vend. pig. ibi, si tamen magno detrimento, iuncto ibi, enorme damnum &c. Hoc præmisso.

Dico, quòd articulus iste in duas inspectiones diuidi debet.

Prima est, quæ dicatur læsio minima, quæ modica, & quæ magna, siue enormis.

Secunda est, quæ dicatur magna, quæ maior, & quæ maxima, siue frequentiori vocabulo (quo ex nunc semper vtar) quæ dicatur enormis, quæ enormior, & quæ enormissima.

Circa primam. In primis aduertẽdum est, quòd licet Doct. omittant constituere differentiam inter minimã,
113 † & modicam, quia magis cômuniter putant, propter neutram illarum restitutionem dari, vt supra visum est. Tamen ex intentione eorũ, qui tenẽt propter modicam omninò dari restitutionem, dici potest, quod differant, sed in quod, nemo (quẽ viderim) declarat. Et licet videatur dici minima læsio, quæ non excedit duos aureos, vt l. si oleũ. §. fi. iũcta l. seq. ff. de dolo, tamen, quia quãdoque attenta paupertate ipsius læsi posset dici etiam maxima læsio, vt l. illicitas. §. ne potentiores. & ibi Gl. in verbo, lumine vnico. ff. de offic. præsid. Ideo puto hoc esse arbitra-
114 rium. † iudicisque, religioni penitus remittendum, secundùm ea quæ dicã inferius in fine huius inspectionis. Quib. sic explicitis circa differentiã inter minimã, & modicam. Quid sit modica, & quæ magna læsio, videa-
115 mus. † Et quoniam si nouerimus quæ dicatur magna, consequenter cognouerimus quæ dicatur modica, cum modica in proposito accipiatur, quæ non est magna, secundùm omnes allegatos in præced. art. Videamus quæ dicatur magna, siue enormis læsio. In quo quidem dubio plures reperiuntur opiniones.

Prima est, quòd nõ modica, sed magna læsio dicatur,
116 quę excedit dimidiã iusti precij. † Ita post quosdã antiquos, quos tacito nomine recenset Alber. in l. 2. nu. 1. C. si adu. vend. pign. videtur tenere Paul. de Cast. in l. 3. nu. 2. C. ex quib. caus. maior. & Alba in cons. 11. nu. 23. & videtur amplecti Menoc. de arbit. iud. lib. 2. Cẽtur. 1. casu 73. in fi. per l. 2. cum sua materia. C. de rescin. vend.

Sed hæc prima opinio stare non potest, nam si minor non possit restitui ob magnam læsionem, nisi vbi excederet dimidium iusti precij, nunquam restitueretur ob magnam læsionem, quia eo casu non restituitur, cum habeat remedium ordinarium d. l. 2. vt videtur esse magis cômunis sentẽtia Gl. in l. 1. C. si adu. fiscũ, & ibi Bart. & aliorum, de quibus dicam infra hac 1. par. q. 22. art. 16.

Præterea retenta contraria sententia in illo articulo, tamen ex alio ista opinio non placet, quia in casu læsionis vltra dimidiã minor restituitur, nõ obstãte iuramen-

to,

to, Gl. in d. l. 2. in verbo, magna. vers. item quid. C. de re-
scin. vēdit. communem oñi Doc. passim, Pau. de Cast. in
auth. sacramenta. nu. 10. C. si adu. vend. & ibi Corn. nu.
102. Curt. nu. 55. Berts. in cons. 227. nu. 8. lib. 1. & consil.
218. nu. 3. lib. 2. & alij quāplures, quos plenè congerā in
trac. iuramenti, suo loco. Sed minor restitueretur aliás
mille in casib. nisi iuramentū ei obstaret, d. auth. sacra-
menta. cū ibi plenè traditis per Doct. & dicam in d. tra-
cta. iuramenti. Ergo restituitur vbi læsus est, licet non sit
læsus vltra dimidiam, dummodo non modicè læsus sit,
& consequenter modica, sed magna læsio dicitur etiam
illa, quæ est infra dimidiam.

Secunda igitur opinio fuit, q̄ ad hoc vt dicatur non
modica, sed magna læsio, requiratur læsio circa dimi-
117 diam, vel in dimidia † iusti precij. Ita voluit Cæpoll. in
trac. de simul. contr. nu. 209. & Bero. in cons. 90. nu. 20.
lib. 1. dicis, q̄ quando læsio est circa dimidiam, licet non
sit in dimidia, vel vltra, dr̄ enormis, & Menoc. in trac. de
arb. iud. lib. 1. q. 70. nu. 27. putat dici enormiter lęsum ēt
eum, qui in dimidio tantum lęsus est, & nō vltra. Et di-
cunt quidam ex prædictis, hoc ex eo æquū esse, quia qđ
vix est, idem tamē est, quod vix est, vt l. vix est, & ibi Gl.
ff. de iud. cum sim. vnde poterit dici eadē æquitate de-
bere succurri huic lęso circa dimidiā, qua succurritur lę-
so vltra dimidiā, & vterque dicetur enormiter læsus, si
ēt is qui vltra dimidiā læsus est, enormiter læsus dicitur.

Sed neque hæc secunda sententia placet, quia obstat
eidem ea ratio secunda, quæ obstat præcedenti, oñ hoc
quoque casu restitueratur minor, non obstāte iuramēto
attenta ratione prædicta, d. l. vix est. Ergo etiam si læsio
nō accedat ad dimidiā vel circa, dicetur tamen magna
seu non modica, quia propter illā restitueretur minor,
si iuramentum eum non impediret, d. auth. sacramenta.

Tertia opinio est, ex aduerso quodāmodo proceden-
do, quod non solum non requiratur tanta deceptio ad
hoc vt dicatur magna lęsio, sed quòd sufficiat lęsio quę-
118 rā libet vltra decimam partem, † adeò vt qui læsus fuit
in vno de decem, in decem de centum, & in centum de
mille, & sic de similibus dicatur enormiter læsus, siue
non modicè, & sufficiat ad restitutionem in integrum
obtinendum, & ita post Roffr. dicit Ioan. Andr. in addit.
ad Specul. tit. de restit. in integ. §. 1. colum. fin. & Socin.
iun. consil. 84. num. 45. lib. 2.

Sed ista opinio in nulla lege, vel ratione à præall. fun-
datur, & contra eam est l. nominationum. C. de decur.
lib. 10. iuncta Gl. ibi, dum volunt, quod paucorum ab-
sentia non noceat, & tamen ista quantitas regulariter
intelligitur de tertia parte. Glos. in l. quod maior. ff. ad
municip. Præterea contra eam facis, l. si quis in suo, &
ibi Gl. in verbo, legitima. C. de inof. test. vbi post text. ibi
vocat legitimam, minusculam portionem, & tamen est
quarta pars secundùm illa iura, & hodie est tertia, &
consequenter nō potest dici magna læsio in decima par-
te, si talis pars dici debet omninò minima, postquam
minuscula dicitur etiam quarta pars.

119 Quarta igitur opinio est, quod læsio in sexta † parte
totius dicatur enormis læsio, & hāc tenuit Bar. in l. si so-
cietatem. §. arbitrorum, num. 25. ff. pro soc. Dec. consil.
39. num. 7. Crot. cons. 198. nu. 15. Paris. cons. 89. nu. 53.
lib. 1. Soc. iun. consil. 48. num. 22. lib. 1. & consil. 144. nu.
24. eod. lib. & consil. 71. num. 7. eod. Syluan. consil. 38.
col. penult. versic. nam ea omnis. lib. 1. cum concord. per
eum. & communem etiam testatur Dec. præalleg. cons.
39. & Socin. iun. d. cons. 144. & Chircou. commun. opin.
Cent. 3. conclus. 7.

Mori per l. vnde si Neruæ, ibi manifesta iniquitas.
iuncta l. seq. in princ. ff. pro soc.

Sed hęc quoque opinio dubia est ex duobus. Et pri-
mò, quia si ritè fiat calculus, apparebit quod in d. l. seq.
ille arbiter læsit illū cōsocium in 3. parte, nō in 6. solum,
vt clarè & elegāter deducit Abb. in c. Quintauallis. nu.
33. extra de iureiur. & post eum Cæpol. præall. tract. de
simulat. cōt. nu. 111. Secūdò ibi sumus in læsione ex sen-
tentia arbitrali procedente, in qua requiritur minor læ-
sio, quàm in casib. in quibus quis non ab alio, sed à se ip-
so decipitur, vt Bart. met considerat in d. §. arbitrorum.
nu. 25. ita respondens ad l. 5. C. de rescind. vend. & quā-
uis ipse non dicat, fuit originalis cōsideratio Gl. sing. in
§. preciū, in ver. diffinierit. in fi. Inst. de empt. & vendit.
Quo fit vt Bart. in d. §. arbitrorum, & Glos. in d. §. pre-
cium. virtualiter velint, quòd quando sumus in læsione,
in quam quis à se ipso incidit, debeat esse maior læsio,
quàm sextæ partis, vt dicatur magna, siue enormis.

Quinta igitur opinio est, Quod magna, siue enormis
120 læsio sit tertia pars, † & hāc tenent Abb. in c. Quinta-
uallis. nu. 33. de iureiu. & Cæpol. de simul. cōt. d. nu. 111.
Ias. in add. ad Port. in tit. de hær. quæ ab int. def. in fin. &
hanc sentit Bero. in cons. 33. nu. 10. lib. 1. & idem clariùs
in c. in præsentia. nu. 179. de probat. & in c. 1. nu. 85. eod.
tit. nostro. Per d. l. vnde si Neruæ, cum l. seq. vt supra.

Sed hæc quoque videtur dubia, per ea quæ dixi sta-
tim ad præcedentem opinionem, ver. secundò, &c.

Sexta propterea, & vltima opinio est, q̄ totum hoc re-
121 mittatur † arbitrio iudicis, quā tenet Azo in rub. C. de
rest. in int. Bal. in l. ędē. n. 14. C. loc. Ang. in d. l. 2. n. 1. C. si
adu. vend. pig. Sal. Cyn. Iac. de Aren. & Petr. in l. fi. C. de
contr. empt. Rip. in rep. l. si vnquā. nu. 90. cū concord. in
fi. Cyn. in l. qui rem. C. de sacr. eccl. Ias. in addit. ad Port.
Inst. de hær. quæ ab int. def. in fi. Gl. in c. cum illorum, &
ibi Felyn. sing. appellat. de senten. excomm. Abb. in d. c.
Quintauallis. n. 33. ante fin. de iureiur. Bero. in c. in præ-
sentia. nu. 179. de probat. & in c. cum dilecti. num. 55. de
empt. & vend. & in c. 1. nu. 82. cum concor. de rest. in int.
Didac. in primo var. resol. c. 5. n. 11. ver. ergo sanè, vbi ple-
nè. Rodoan. in trac. de reb. eccl. nō alien. q. de rest. in int.
§. 3. nu. 10. & seq. plenissimè hoc cōprobat. & tenet Me-
noc. de arb. iud. lib. 2. Cent. 1. casu 73. cum cōcor. plurib.
& licet ibi loquatur in læsione ex sentētia arbitri, tamen
postea casu 75. idem in qualibet læsione tenet etiam mi-
norum: & consulendo Alex. cons. 67. num. 2. lib. 5. Dec.
cons. 39. nu. 7. Soc. iun. cons. 144. nu. 14. lib. 1. & cons. 84.
nu. 45. lib. 2. cons. 48. num. 22. lib. 1. Paris. cons. 89. num.
53. lib. 1. Et communē esse ex prędictis attestantur Ab-
bas, Dec. & Soc. præall. & de magis communi Soc. d. cō.
48. num. 22. & vltra eos Chircou. Comm. Opin. Cent. 3.
concl. 7. qui addit, quod consulendo, & iudicando, non
est recedendum ab hac sententia, per l. 1. in fine. ff. de
iur. deliber.

Hæc opinio licet cæteris securior sit, & magis cōmu-
nis, tamen cum nō taxet hoc arbitrium iudicis, quomo-
do se habere debeat circa hoc, videtur periculosa, si
aliud ei non addatur. Quid igitur dicendum?

122 Doctores † nonnulli multū doctè dixerunt, q̄ Iudex
debet attendere qualitatem rei, & personæ, & secūdùm
illam iudicare, quod quidem in se verum est; sed tamen
ista doctrina est nimis generalis. Alij addiderūt, q̄ circa
psonas debebit aduertere Iudex, an minor qui lęsus est,
sit pauper vel diues, nā pauperi qualibet læsio erit gra-
uis, diuiti non sic; & ita voluit Gl. in d. l. scio. in verbo, si
minori. ff. eo. tit. nostro; & alij eam sequūtur quos proxi-
mè citabo in opinione mea in casu, in quo eorum opinio
procedit. Circa res verò, elegantissimam attulit doctri-
nam Excellentissi. Didac. Couar. lib. 1. var. resol. c. 3. nu.
11. ver. ergo sanè; & sequūtur alij quidā proximè citandi
in casu in quo debent intelligi. Quæ quidē opiniones,
siue doctrinæ pro arbitrio isto iudicis regulando satis
sunt doctæ & notabiles, sed quoniam possunt, & clario-
res, & pleniores reddi nonnullis additis.

123 Ego † sic dicēdum puto, & prædicta, & alia comple-
ctendo quādoque minor lædi iure in aliquo cōtractu, pa-
cto, vel conuentione reciproca, seu correspectiua, quales
sunt in primis oēs contractus innominati, & transactio-
nes. Itē illi quatuor nominati, emptio, & vēditio, locatio,
& cōductio, permutatio, & societas. Et his casib. aut mi-

nor læditur in hoc, quia eius non interfuit vendere, vel emere, vel permutare, vel trāsigere, vel aliquid simile ex supradictis facere, & sic læditur quo ad ipsum actum in totum. Et tunc ego dico, q si istud interesse est inæstimabile, prout est regulariter, qā læsio est circa ipsum actum in se, non circa rei preciū vel valorem, semper læsio dicetur grauis, & enormis, & restitutione digna. Eo ipso. n. q iudex arbitrabitur non interfuisse minoris, ita facere, & quod etiam si iusto precio contraxerit, tamen ipsum contraxisse est ei damnosum, qualiscūque sit ista læsio dabitur restitutio. Hoc autem arbitrium Iudicis, an interfuerit minoris cōtrahere, vel ne? pēdebit à qualitate ipsius minoris, & quātitate ipsius rei, simul cōsideratis, & libratis, nā si minor diues vēdiderit agellū modici valoris, q vel cuius preciū si donasset, nō daretur propterea eidem restitutio, attentis eius opibus, & diuitijs, & tunc non dabitur restitutio hoc prætextu solo, quod non expedierit minori vilem rem illam vēdere, quia vix est, vt hoc interesse possit esse consideratione dignum, similiter, si è cōuerso minor pauper agellum quod diuiti esset minimi dāni non habere, ipse inconsultò alienauerit, hoc eidē (attēta eius paupertate) nimis preiudiciale forte erit, & propterea ēt si iusto precio vendiderit, retractanda erit prætextu interesse prædicti venditio tanquā nimis dānosa, & in totū, & in se ipsa totaliter dānosa, ope restōnis in integrum. Et sic intelligi, & procedere vno modo potest, Gl. in d. l. scio. in verbo, minori. & qui eā sequūtur, videlicet Gl. in d. §. preterū. Iac. Butr. Bar. & Bal. in d. l. scio. Gl. in auth. quod locū. in fin. C. de collat. Bal. in l. cum antea. nu. 4. C. de arbit. Abb. in c. 1. n. 8. de rest. in int. & Bart. clarè in cons. 170. nu. 4. lib. 3. Aut verò minor læditur circa precium rei, nam licet nō fuisset damnum ei vendidisse, vel permutasse, vel transegisse, si pro iusto & tali precio vendidisset, permutasset, &c. pro quo diligentes patresfamilias illud fecissent, tamē damnū ei fuit non vēdidisse tam exiguo, vel emisse tāto precio. Et tunc in his propriè terminis affert suam practicā Didac. prēall. d. lib. 1. var. resol. c. 3. n. 11. & inquit, q debebit iudex aduertere, q quandoque licet quantitas læsionis in se ipsa possit dici grauis, tamen respectu maioris summę cui fortè preiudicaretur, si rescinderetur conuētio prętextu talis læsionis, talis læsio dicetur modica, & non attendenda, verbi gratia, si in conuentione facta de mille aureorū valore, læsus fuerit minor in quinquaginta, nam licet quinquaginta aurei nō possint dici modica quantitas in se, tamen respectu mille aureorum, cū sit vicesima pars, dicetur modica læsio, & hanc praxim iudicij sequitur penè ad verbū Menoc. in tract. de arb. iud. lib. 2. Centur. 1. casu 75. & idem vnltit Crot. consil. 193. nu. 15. lib. 2. & Bero. in c. cum dilecti. n. 55. de empt. & vend. & in d. c. 1. n. 82. de rest. in integrū. Et ita intelligunt dispositionem d. l. scio. Sed aduertendum est, quòd licet dictum in se verum sit, tamen exemplum videtur tam periculosum, quàm nimis particulare in contingentia facti. Ideo mihi videtur aliter dicendum hoc casu. Et

3 præmitto pro constanti, q in electione ipsius aduersarij minoris est, an velit residuum iusti precij restituere, vel à conuētione discedere, & rem ipsam venditam minori reddere, & suum pretium recipere, per ea quæ notat Bart. in l. 2. C. de rescin. vend. & ibi Cagn. sub num. 327. & sequentibus, vbi plenè, & si bene consideretur, probat hoc clarè text. in d. l. scio. nam si non esset hoc in electione eius contra quem petitur restitutio, nunquam daretur casus, quod per summam minimam preiudicaretur maiori, nemo enim cogeret minorem à toto contractu discedere, & sibi in tota obligatione præiudicare.

Quo præsupposito. Dico, quòd totum Iudicis arbitrium in hoc consistet, an. s. expediat minori potiùs à toto contractu, & conuentione discedere, q in ea summa sibi præiudicatū esse, an verò potiùs q ei præiudicatum sit in ea quātitate precij (quæcūque illa sit) quàm q à cōuentione discedatur. Et pro exemplo si minor permutauerit prædiū suum aliquod, qd habebat separatum & multum distans à cæteris suis bonis, cum prædio Titij, quod erat contiguum cæteris prædijs & bonis minoris, & prædium quod ipse dedit, valeat aliquid plus quam prædium quod recepit, dico q iudex debebit iudicare, an illud plus sit tanti momenti, pp quod minori magis expediat non permutasse etiam cum emolumēto, & cōmoditate dictæ vicinitatis, quā illud minus habuisse, an verò contra, nō sit tanti momenti, propter quod debeat recedi à dicta permutatione. Et secundùm q ei expediet nō rescindi, vel rescindi conuentionē, iudex arbitrabitur concedendam, vel non esse concedendam restitutionem. Et ne iudex in hoc decipiatur, suaderem, q ipse informaret se à negociatorib. prædictis, & peritis illius artis, an ipsi qui maiores & diligētes patresfamilias sunt 2 potiùs vellent in tali casu carere eo pluri, & nō discedere à cōuentione illa, an verò è cōtra, & si illi iudicabunt melius fore carere illo precio pluri, & non discedere ab illa conuentione, quàm è contra, tunc non concedat minori restitutionē in integrum, quia ita faciendo fecit pro ut quilibet paterfamilias fecisset, siue faceret, licet fortè melius potuisset facere, quod tamen melius non debet attendi, quādo ex hoc sequitur maius damnum propter recessum à conuentione. Et sic in similibus exemplis, & hunc puto esse verum sensum, & praxim d. l. scio. ff. eod. tit. nostro, & esse facillimum modum arbitriū suum interponendi ipsis iudicibus.

Quādoque verò minor læditur in conuentionibus & pactis non correspectiuis, & reciprocis, sed simplicibus, & in quib. ipse nihil recipit è cōtra, sed tantū de suo erogat, vel promittit, videlicet, si donat, si renunciat, si remittit, si cedit aliquid gratis, & non ob aliquam causam. Et hoc casu non potest aliqua quantitas læsionis cōsiderari respectu rei, ad rem, quia nihil è contra recipitur, cuius æquiualentiam respiciendo, hoc cōputari possit. Sed bene qualitas læsionis rei ad personā, i. an illud quod minor diminuit de suo patrimonio, attēta qualitate perso- 4 næ suæ, & patrimonij sui, possit dici qd minimū, mediocre vel magnū. Adeo q minor semper dicetur lędi in totum, quo ad id quod erogat de patrimonio suo, quia nihil è cōtra recipit, ideoque hoc respectu dicetur semper enormissimè lædi, quia qui in toto lęditur, procul dubio enormissimè læditur. Curt. in l. admonendi. nu. 179. de iureiur. cum concor. & post eum Menoch. de arb. iud. q. 70. nu. 17. & dicam proximè in seq. inspectione. Quo verò ad qualitatē personæ & patrimonij sui, potest esse, qd sit adeo modicum, quod dicatur minimè esse læsio eius. Et propterea dixit Soc. senior, quod in præscriptionib. etiam potest dici minor, vel maior, læsus mediocriter, enormiter, & enormissimè habito. s. respectu ad qualitatem personæ suæ, & quantitatem patrimonij sui, ita ipse sing. in cons. 266. n. 24. & 25. lib. 2. & Bero. in c. 1. n. 82. eo. tit. nostro. Hoc itaque casu ita se gerere debebit arbitrium iudicis. Vt, si quidē minor donet, tūc debeat cōsiderare iudex qualitatem personæ, & quātitatem patrimonij ipsius minoris, & quātitatē donationis, & si quidē est talis quātitas, quæ attēta nobilitate eius & facultatibus, modicum damni ei attulisse dici possit, nō restituatur, quia non solum læsus non dicetur, sed fecisse id quod quilibet vir nobilis fecisset, exercendo actum liberalitatis cum modico damno, & sic virtuosè se gerendo, vt plenè dicam infra in secunda parte. quæst. 10. & ita procedit vno modo dictum Socin. præall. Si verò minor renunciet iuri suo, vel illud cedat pariter spōtè, & gratiosè, & idem dicerem, quia liberalitas, & donatio erit. Si autem permittet vsucapi rem suam, & tunc eū nō possit dici se gessisse prudēter, & vt se gessisset bonus paterfam. nec actum virtutis exercuerit, imò negligētiæ & socordię, & puto, q iudex non aliter inspecta qualitate, vel quantitate, vt supra, hoc casu aduersus quamlibet vsucapionem eum restituet, quia semper dicetur in totum læsus, & sic enormissimè. Et ita pertranseo in hoc con-

fuso

fuſo pelago huius articuli io hac prima inſpectinne.

Circa ſecuodam verò ioſpectiouem. Quæ ſcilicet dicatur læſio enosmis, quæ enormior, & quæ enormiſſi-
125 ma,† iufinitæ penè reperiontur upioiones, ſiue caſos, & exempla Doctorum, quæ ego congeſſi in tractatu iuramenti.

Et re vera ibi neceſſaria eſt iodagatio iſta propter iuramentom, quod oon operatur vbi adeſt enormiot, vel enormiſſima læſio, ſecundùm omoium ſeotentiam, vt ibi dixi, liceroperentr ſecundùm multorum opioiooem, vbi adeſt enormia duntaaat. Hic autem vbi ſumua regulariter eatra caſum iurameoti ſpecialem, & ſufficit ad omnem reſtitutionem obtiocndam enormis duntaxat læſio, miſſam faciam reſolutionem huius dubij, cum in præſentiarum ſuperfluum ſit, & ad ibi dicta me remitto. Quæ ſatis ſuperq́ue iam ſint pro abſolutione huius quartæ Quæſtionis.

S V M M A R I A.

1 Reſtitutio, qua fauorabilior ſit, an ex cã ætatis, an alia? et 6.
2 Argumentum ab vna ad aliam, an procedat?
3 Ius commune fauorabilius quàm ſpeciale, & ſingulare.
4 Subſtituto vulgari præfertur fideicommiſſarius.
5 Subſtitutus vulgaris eſt nobilior, quam fideicommiſſarius.
7 Abſenti tempora vtilia non currunt, minori verò currunt.
8 Reſtitutio ex edicto maiorum ex quibus cauſis concedatur regulariter.
9 Abſentia in ſe, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum?
10 Abſens ex iuſta cauſa pro præſente accipitur. num. 11.
12 Declaratur hoc, num. 12.
13 Abſens, an ipſo iure tutus ſit, an verò reſtitutione egeat?
14 Abſente parte quod ſit, nullum eſt.
15 Conſenſus vbi deficit, actus ipſo iure nullus eſt.
16 Agere non valenti, nõ currit præſcriptio. Declaratur n. 18.
17 Abſens, an quomodo & quando lædatur, vel lædat alios?
19 Abſenti quando ipſo iure non currat præſcriptio, enumerantur quidam caſus, numero 20. 21. 22. & 23.
20 Peſtis, vel Belli, vel hæreditatis iacentis tempore, an currat præſcriptio? num. 21. 22.
24 Abſentia qualibet, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis?
25 Præſens contra abſentem ſemper reſtituitur.
26 Abſens quot modis quis dicatur. & num. ſequen. plenè.
27 Mortuus dicitur abſens.
Item
28 In vtero exiſtens dicitur abſens.
Item
29 Longe exiſtens dicitur abſens.
30 Extra Prouinciam qui eſt, dicitur etiam abſens.
31 Extra prouinciam etiam, quomodo intelligatur.
Item
32 Domicilium qui alio tranſtulit, dicitur abſens. num. 33.
Imò
34 In ciuitate vel intra continentiam muri vrbis eius qui non eſt, dicitur abſens.
35 Domi qui non eſt, vel in hortis etiam dicitur abſens.
Imò
36 Domi qui non eſt, etiam ſi ſit in hortis, dicitur abſens.
Imò
37 Domi qui eſt, ſi tamen in procinctu diſcedendi eſt, dicitur abſens.
38 Iudicio qui non eſt præſens, dicitur etiam abſens.
39 Audire qui non poteſt vocem loquentis, dicitur etiam abſens.
40 Furioſus, ebrius, infans, & cæteri qui intellectu præſentes dici non poſſunt, dicuntur etiam abſentes.
41 Abſens quando quis dicatur; arbitrio iudicis relinquendum.
42 Abſentiarum ſpecies quot ſint, & quæ ſecundum Doctorum diuiſiones.
43 Prima opinio, quod quinque ſpecies.
44 Secunda opinio, quod quatuor ſpecies.
45 Tertia opinio, quod quatuor ſpecies, ſed diuerſimodè.
46 Aut vera opinio, diuiſio, & arbores. & primo
46 Abſentia ordinaria qua ſit.
47 Abſentia extraordinaria, qua ſit.
48 Abſentia extraordinaria neceſſaria, qua ſit.
49 Abſentia extraordinaria voluntaria, qua ſit.
50 Abſentia neceſſaria quotuplex, & primo laudabilis, qua ſit.
51 Abſentia neceſſaria vituperabilis, qua ſit.
52 Abſentia neceſſaria neutra, qua ſit.
53 Abſentia voluntaria quotuplex ſit, & primo laudabilis, qua ſit.
54 Abſentia voluntaria vituperabilis, qua ſit.
55 Abſentia voluntaria, nec laudabilis, nec vituperabilis, qua ſit.

Q V Æ S T I O V.

De alijs cauſis ex quibus reſtituuntur in integrum, indifferenter cuiuslibet ætatis homines, & in ſpecie maiores 25. annis. Et in primis de abſentia.

SVCCVRRITVR autem non ſolùm minoribus 25. annis, & alijs qui iure minorum vtuntur, in caſu quo læſi ſint (vt hactenus viſum eſt, hoc nobili remedio reſtitutionis io integrum (ſpeciali priuilegio illius ætatis, duntaxat, & abſque vlla alia cauſa legitima: Verum etiam & ipſis, & alijs etiam maioribus 25. annis ex iuſtis cauſis varijs & diuerſis pollicetur prætor reſtitutionem in integrum, ſi læſi fuerint, ex eo qood legitimo aliquo impedimento detenti ius ſuum amiſerint, vel quid do bonis eorum diminutum fuerit, vt in toto tit. ff. & Cod. ex quibus cauſ. maio. in integrom reſtit. Quas cauſas & quam reſtitutionis ſpeciem, per plures quæſtiones ſequentes expediam, & in primis ab impedimeoto abſentię initiū faciam rationibus, de qoibus infra. Quæritur autem circa haoc quæſtionem de infraſcriptis, videlicet.

Primò, An reſtitutio in integrum, quæ conceditur ex alia cauſa, quam ætatis, ſit fauorabilior, quàm illa, quæ ex ſpeciali priuilegio ætatis minoribus dari ſolet?

Secuodò, ex quib. caoſis hæc ſpecies reſtitutionis (quæ ex edicto maiorum dicitur) regulariter, & in genere concedatur, & ſic de diuiſione illarum.

Tertiò, An abſentia ſit ioſta cauſa reſtitut. in integr.

Quartò, An abſenti ſit neceſſaria reſtitutio in integr.

Quintò, An abſentia quælibet ſit iuſta caoſa reſtitutionis in integrum, & quia oon omois?

Sextò, Quot modis quis dicatur abſens.

Septimò, Quot ſiot ſpecies abſentiarum, & hic diuiſio illarum per arborem facienda eſt cum declaratione cuiuſlibet ſpeciei.

Articulus I.

1 AD primum, An ſcilicet fauorabilior † ſit reſtitutio in integrum quę ex cauſa ætatis cõceditur, qoàm hęc quę alijs iuſtis cauſis datur, an ęquè fauorabilis &c. Præmittendum eſt, quod vtilitas conſiſtit in hoc, nam prout erit illa prima magis, vel minus, vel æquè fauorabilis quàm iſta, valebit argumentum ab vna ad aliam,
2 † vel non valebit, prout valerà maiori ad minus, vel à minori ad maius, affirmatiuè, vel negatiuè, vel à pari, vtroque modo. & ita in ſpecie notant & arguunt Aret. in l. cum quidam, in fine. ff. de acquir. hæred. Bero. in conſilio 122. numero octauo, libro tertio. & Mar. Anguſciola in conſilio 212. columna prima, & conſilio primo, numero 14. libro primo. Hoc præmiſſo.

Videtur quòd fauorabilior ſit reſtitutio hæc, quæ ex aliqua alia iuſta cauſa, quàm ætatis conceditur, quàm illa quæ ex cauſa ætatis, ſola datur.

Primò, quia iſta iuſtitiam meram duntaxat, cum ſit.

curat generaliter eis qui sine culpa damnum senserunt, continere dicitur, illa verò gratiam ex miseratione ætatis mixtam habet, vt l. 1. ff. de minor. ergo faciliùs concedi, & fauorabilior esse debet, sicut ius cómune magis, quã ius speciale, & priuilegia tũ fauorabiliùs est, & faciliùs cóceditur. † l. antequam. C. ad Velle. c. cũ venissent,
3 de constit. Card. Bellam. post Host. Ioann. Andr. Anch. & alios communiter in cap. fin. extra de rest. in integr. Quod etiam confirmatur per regulam l. ius singulare. ff. de leg. iuncta l. quod vero. ff. eodem.

Secundò facit l. auxilium. ff. de minor. dum ibi dicitur, quod minor non restituitur aduersus omissam accusationem, & tamen maior ex hac secunda specie restitutionis, ex capite iustæ absentiæ restituitur aduersus accusationis omissionem. l. si qua militi. ff. ex quibus caus. maior.

Tertiò, quia ita Doctores communiter tenuisse videntur, Glos. in d. l. cum quidam. ff. de acquir. hæredit. Glos. in l. 3. §. sed vtrum, in verbo, & non puto. ff. de min. Salyc. in l. prima. C. de restitutio. milit. & per illum tex. notant Bart. Alber. & alij in d. l. si qua milit. Bal. Paul. & Alexand. in d. l. cum quidam, numero tertio, & ibi. Iaso, dicit hanc sententiam esse veriorem, vt per eum sub numero nono. Gomes. in §. rursus. in princ. Instit. de actio. Allegantur etiam Fulgos. in cons. 85. Cuman. in cons. 74. & cons. 129. & cons. 147. sed ego nõ reperio istos hoc dicentes. Vtcumque tamen sit, Iason. præall. putat hanc esse communem sententiam, & Ruin. illam clarè firmat pro communi in l. hoc edicto. §. nunciatio. numero 227. ff. de oper. noui nunc.

In contrarium tenẽt Doctores alij magis communiter. Glos. sibi contraria in l. necnon. §. quod eis. ff. ex quibus causis maio. & illam pro veriori, & magis approbata sequuntur, Bald. in l. fin. ff. eodem titulo nostro, & Bald. in l. in contractibus, in tertio notab. numero tertio. C. de non num. pecu. Cuman. & Aret. in l. cum quidam. in fin. ff. de acquirend. hæredit. & in lege tertia. §. Labeo, vbi Ias. ita pertransire videtur, ff. de acquirend. possessio idem firmat Socin. sen. in l. si filiusfam. §. in hac. ff. de verb. obligatio. Card. in cap. cum ex literis. in secunda oppos. in vlt. solut. extra eodem tit. nostro. Mantua incidenter in l. imperium, numero 265. ff. de iurisdictio. omn. iudic. Rebuff. in tract. de restitutio. in integrum, in princip. numero 27. Illustrissimus Cardin. Albanus in lucubr. ad Bar. super rubr. ff. de minor. numero 14. & in l. Iulianus. §. cum quoque. ff. ex quibus caus. maio. Et hanc amplecti videtur, licet neutram expresse firmet Tiraquel. in trac. de vtr. retract. in prima parte. §. 35. glos. 4. numero 17. cum multis concord. per eum. Et consulendo sequuntur Bal. consilio 88. numero quarto, libro quinto, & cons. 301. numero quarto, libro quarto. Aretin. consilio 104. numero 6. & 7. vbi plenè Curt. sen. consilio 58. numero quarto, versiculo, quarto principali, & sequen. latissimè Crot. consilio 286. numero septimo, & 8. libro tertio. Riminald. consilio 120. numero 15. libro primo, & consil. 404. numero septimo, libro tertio. Mar. Angusc. consil. primo à numero 15. vsque ad numer. 22. & consilio secundo, numero 6. 7. 8. & 9. & idem consil. 212. colum. prima. & sequen. plenè, & ibi de communi ferè vbique. Bero. consil. 122. numero octauo, & consil. 121. num. 10. & consil. 56. numero 46. libro tertio. Ruin. consilio 199. nu. quinto, libro primo, & consilio 33. numero octauo, versic. & quamuis. libro tertio, Curt. iun. cons. 18. numero quarto, Cephal. consil. 314. numero 14. libro tertio, vbi de communi, & Menoch. consil. 100. in fine, cum concord. Socin. iun. consil. 45. numero secundo, libro quarto. & alij concord. vt per Iac. Nouell. in tract. ad defensam, capitulo primo, numero 37. & de magis communi post Curt. sen. præalleg. Ias. in l. non quæcunque. §. si ex bonis. num. 9. ff. de legat. 1. Et re vera ista est magis communiter recepta sententia.

Et pro hac adducitur primò l. fi. ff. de rest. in inte. vbi minor restituitur ad totam causam, maior autem ad appellandum tantum. Sed respondeo, quòd minor fuit læsus in tota causa, ideo ad totam restituitur. Maior autem qui per procuratorem litigauit, & sic in tota causa, non fuit læsus nullo existente ætatis priuilegio, tantum in tempore appellandi læsus fuit; vnde &c. ne plus restituat restitutio, quàm læsio abstulerit.

Adducitur secundò, quia magis debet operari prouisio specialis, quàm generalis. Sed respondeo, quòd non vtraque à iure communi proficiscitur, imò cum illa specialis ex priuilegio descendat, retorquetur, vt supra dictum fuit.

Adducitur tertiò l. etiam ei. ff. de minor. vbi ei qui est in vtero datur restitutio ex causa ætatis, si interim lædatur, quamuis ei competeret restitutio ex clausula generali. Ita Aretin. d. l. cum quidam. Sed respon. quòd non ex eo quod fauorabilior illa sit, potiùs quàm alia datur, sed quia facilioris probationis est, quia ætas à se ipsa probanda veniet, & alia iusta causa probari non debet. Vel dici potest, quod vbi adest specialis & propria prouisio generalis cessat, etiam si fauorabilior esset, vt l. qui habet. ff. de tutelis. Vel dic, quod ibi non dicitur, quod ex causa ætatis datur restitutio, neque hoc possibile est, cum is qui in vtero est, non potest fragilitate ætatis errasse, neque dolo aduersarij deceptus esse potest, cum ibi simus in præscriptionis cursu, vnde mihi sæpè visum est, illam restitutionem ex clausula generali dandam. Quelibet stare potest.

Adducitur quartò, quia causa naturalis præfertur accidentali, l. qui habet. ff. de tut. Sed respond. potest, quia non propterea potest dici fauorabilior. Etenim substitutus fideicómissarius quoque prefertur in concursu ipsi
4 substituto vulgari, † vt per Bart. & alios communiter in lege prima, in primo effectu vulgaris substitutionis, & dixi in tract. compend. subst. in præud. part. 2. q. 5. vers. limitatur quarto. Et tamen fauorabilior, & nobilior est
5 substitutus vulgaris, † quàm fideicommissarius, vt plenè deduxi aliàs in d. tract. compend. subst. in 5. parte, in 3. q. princip. præmitto 6. per totum.

Adducitur quintò, quia in multis casibus restituitur minor, in quibus maior non restituitur, vt enumerat quosdam Tiraq. d. §. 35. Glos. 4. num. 48. & duos etiam Mar. Angusc. d. consi. 1. num. 28. & seq. & cons. 2. num. 7. & seq. Sed resp. quòd in quibusdam alijs restituitur maior, non autem minor, & hoc accidit in vtraque prout adest, vel non adest eadem ratio, vt constat ex inspectione illorum casuum. Quid dicendum?

Alex. in l. cum filiusfam. §. in hac, in fi. ff. de verb. obliga. videtur velle concordare sic. Aut aliquid gestum est cum minore, ex quo minor læsus est, & fauorabilior est causa ætatis, aut non est gestum aliquid cum eo, sed cum defuncto authore suo, & secus, & refert etiam & sequitur simpliciter Ias. in d. l. non quæcunque. §. si ex bonis. num. 9. ff. de leg. 1.

Sed aduertendum est, quòd hæc doctrina non est generalis, cum in summa non ponat nisi vnum casum, & instantiam, in quibus restitutio conceditur ex clausula generali, & non ex causa ætatis, licet ipse minor sit capax vtriusque. Et ratio est, quia ibi nihil est gestum cum minore, vnde non mirum si ex minoris ætatis causa restitui non potest, vt l. Æmilius. ff. de minor. & dicam infra in 2. parte, quæst. 26. in restitutione aduersus præscriptiones conuentionales.

Vnde Zas. in l. 1. §. nunciatio, num. 11. ff. de oper. nou. nunc. videtur tenere, quod sint æque fauorabiles. Et ego etiam aliàs, dum primo scribebam hunc tractatum, ita simpliciter opinabar, & reperi etiam postea ita dicentem Io. Fabri Institut. de act. in §. rursus. num. 3.

Ego tamen in præsenti puto diligentiùs aduertẽdum esse. Et pro solutione præmitto, quod summa istius q. redigitur ad hoc, an vbi in aliquo casu denegatur restitu-

tio

tio ex capite ætatis, eodem casu denegetur etiam ex alijs
6 iustis causis. In quo dubio distinguo sic. † Aut denegatur ex capite ætatis, quia minor non est læsus vt minor, & sic quia causa læsionis non fuit ætatis fragilitas, nec dolus aduersarij, sed casus fortuitus, puta, vel quia minor est læsus iure communi, vt supra declaratum est in præcedenti quæstione, & tunc non valet argumentum, & non sequitur dicere, denegatur restitutio ex causa ætatis, ergo & alijs etiam de causis deneganda est, vt constat in restitutione aduersus præscriptionem conuentionalem, quando negocium fuit gestum cum defuncto, aduersus quam non potest restitui minor, vt læsus ex causa ætatis, quia cum eo aliquid gestum non est, sed tamen potest restitui ex capite iustæ ignorantiæ, vt post Bart. in l. Æmilius. ff. de minor. & alios communiter ibi, & alibi, & Alexand. in d. §. in hac. dicam plenè infra in 2. parte, q. 6. Similiaque exempla plura colligentur ex d. 2. parte. in quibus non denegatur restitutio ex edicto maiorum, siue ex generali clausula, licet denegatur ex causa ætatis. Et semper reperies quod accidit, quia adest diuersa ratio inter vnam & aliam.

Aut denegatur ex capite ætatis aliqua ratione & respectu, qui militat etiam in hac secunda specie restitutionis, & tunc bene procedit argumentatio, & procedit Gl. d. l. necnon, cum alijs concord. supra in secunda opinione magis communi, non tamen quia fauorabilior sit illa, quam ista restitutio, sed quia qua ratione illa denegatur, eadem ratione ista deneganda est. Exemplum, si non restituatur minor, quia tractet de lucro odioso, & cum damno alterius, vel iniuria, quia sicut non restituitur ex edicto minorum, vt d. l. auxilium, sic neque ex edicto maiorum, vt l. sciendum. ff. ex quibus caus. maior. Item si non restituitur minor ex eo, quia semel ei restitutio denegata fuit, neque noua causa adest, & C. si sep. rest. &c. neque maior restituetur in tali casu, vt dicã infra hac Prima parte, q. 25. ar. 1. & sequentibus. Item si illa denegaretur, quia adesset eo casu remedium ordinarium, l. in causæ. ff. de min. ista quoque deneganda esset, quia eadem ratio militat, vt dicam infra hac prima parte, q. 22. in specie articul. 4. Ex quibus patet conclusio, quod vbi adest eadem ratio, valet argumentum à denegatione vnius ad denegationem alterius, item & concessionis, licet hoc raro contingat, præsertim cum tractatur de restitutione aduersus male gesta. Vbi verò non adest eadem ratio, non potest argui à denegatione vnius ad alterius denegationem & hoc non quia magis vel minus fauorabilis sit vna, quàm alia, sed quia ex diuersis non debet inferri. Si verò esset materia indifferens, quia neque eadem, neque diuersa ratio adesset, tunc ego puto æquiorem & veriorem sententiam, quod sint æquè fauorabiles, & quod valet argumentum ab vna ad aliam, negatiuè & affirmatiuè. Et ita distinguendo conciliari etiam possunt contraria.

In specie verò ad primum, resp. quòd priuilegium hoc minorum postquam in corpore iuris redactum est pro communi iure, sicut Vellejanum quo ad mulieres, & Macedonianum, quo ad filiosfami. lex iustitia dicitur concedi hodie iure communi, non singulari. Præterea, neque etiam restitutio ex edicto maiorum de rigore iuris concedenda veniret, nisi prætor ex æquitate & speciali iure & benignitate introduxisset, vt l. 1. ff. ex quibus cau. maior. & supra dictum fuit in 1. quæst.

Ad secundum resp. quòd illud accidit propter diuer-
7 sos iuris terminos, nam absenti † tempora vtilia nõ currunt ipso iure, minori verò currunt, ita Aret. in d. l. cum quidam, & Soc. iun. consil. 46. numero 12. lib. 4. soluunt hoc contrarium.

Ad tertium resp. quòd vtraque Doctorum sententia potest in suis casibus procedere, non ratione fauoris minoris vel maioris, sed identitatis, vel diuersitatis rationis.

Articulus II.

8 AD secundum, Ex quibus scilicet causis hæc restitutionis in species concedatur, † cum illę, penè infinitæ sunt, vix est vt possint sub certa & regulari diuisione complecti.

Ego tamen breuiter dicendum puto, duas esse principales causas huius restitutionis, vnam quidem nominatam, & specialem, alteram verò generalem & innominatam. Prima est quæ ex capite absentiæ, siue quæ propter iustam absentiam datur, & hæc fuit specialiter & nominarim à prætore in suo edicto posita. Altera verò est, quæ ex quauis alia iusta causa datur, & quæ non fuit à prætore in suo edicto specialiter proposita, sed fuit generaliter promissa in illa generali clausula, & si qua alia mihi iusta causa videbitur, in integrum restituam, de qua in l. 1. in fin. & in l. sed & si per prætorem. §. quoties. vers. item inquit prætor. ff. ex quibus caus. maio. Et ita magistraliter diuidi potest infinita causarum multitudo, ex quibus restitutio in integrum, ex hoc edicto dari solet. Vnaquæque autem dictarum duarum specierum rursus in suas species alias, & casus, & causas subdiuiditur, vt infra seriatim apparebit.

Et quoniam prima causa nominata & specialis dignior esse videtur, quia à prætore in suo edicto specialiter scripta fuit, & prius etiam à I. C. in tit. ex quibus cau. maio. pertractata, de illa prius agendum est in hac, & in seq. q. per totum.

Articulus III.

9 AD tertium, An scilicet absentia in se sit iusta causa restitutionis in integrum?

Videtur, quòd non.

10 Quia absens ex iusta causa pro præsente habetur, † c. ad audientiam. de cler. non resid. ibi, cum absentes dici non debeant, & text. in l. Seiæ. §. Pamphilæ. ff. de fundo instr. cum concord. per Roman. cons. 263. & per Pedem. decis. 92. num. 10. & dicit ad hoc propositum Alber. in 1. lib. statut. quæst. 174. num. 2. quod absens Reip. causa
11 habetur pro præsente, ac si esset in loco. †

IN contrarium est veritas, tùm authoritate legis, vt l. 1. ff. ex quibus caus. maio. & l. & si fine. §. final. ff. de minor. Tùm propter æquitatem manifestam, quæ vult quod impeditis superesse rebus suis, succurratur hoc restitutionis remedio, l. in eadem. ff. eod. tit. nostro. & sine dubio rebus suis superesse non potest, quia abest à loco, vbi illis assistere deberet.

Ad contrarium respondetur, quòd illud procedit quo
12 ad cõmodum ipsius absentis, † vt accidit in eo qui propter seruitia ecclesiæ abest à residentia, nam pro præsente habetur, vt participet de quotidianis distributionib. d. cap. ad audientiam. cum simil. in illa materia, & d. §. Pamphilæ. & accidit etiam ei qui in vtero est, l. qui in vtero. ff. de stat. hom. In casu autem nostro commodum est ipsi absenti non haberi pro præsente, ne exinde negligentia eius notari posset, vt manifestum est, ergo &c. Et ita considerat etiam Alber. in d. quæst. 174. in casu conditionis implendæ ab eo qui abest.

Articulus IV.

AD quartum, An (si æquum est succurri ipsi absenti, vt dictum est) necesse sit recurri ad remedium restitutionis in integrum, an verò ipso iure tutus sit?
13 † Vtilitas maxima est, propter tempora restitutionis quæ breuiter pertranseunt, vt infra dicam millies.

Videtur autem, quòd restitutione opus non sit, sed quod ipso iure tutus sit qui abest.

Primò, quia id quod fit absente parte nullum est, nec
14 restitutione indiget. † Bar. in l. seruum. §. publicè. in fin. ff. de procurat. Alber. in l. omnes. numero quinto. ff. eo.

tit.

tit. nostro, & videtur text. notab. in l. quæsitum. §. igitur. ff. de re iud. ibi, res non videtur iudicata, iuncta lege 1. in princ. ff. ex quibus caus. maior.

15 Secundò, quia vbi deficit consensus † partis in actu promissionis, vel alienationis, &c. actus ipso iure nullus est, lege an inutilis. ff. de excep. cum simil. Sed absens pro dissentiente habetur, Glos. in l. receptum. ff. de pact. & ibi Curt. num. 14 & probat tex. in l. in eo. §. deinde. ff. de ritu nupt. iuncta regula, quod absens dicitur ignorare. capit. tua. qui matrim. accusa. poss. cum concord. per Ripam in l. secunda, §. voluntarem, num. 10. ff. solu. matrimon. & ibi Iason. num. 17. Zas. num. 22. & Deci. consil. 303. num. 5. Ergo absens non indiget restitutione.

16 Tertiò, quia non valenti agere currit † præscriptio, l. 1 in fin. C. de ann. except. cum ibi notatis, & l. 1. §. dies. ff. quando app. sit, & l. contra maiores. C. de inoff. test.

Contrarium in iure nostro determinatum est, vt l. 1. & per totum. ff. ex quib. caus. maior. Nec conclusio indiget alia authoritate, vel ratione quia lex ita scripta est, solùm ad contraria respondere superest, ex quibus etiam ratio colligitur, & limitationes aliquæ.

Ad primum igitur respon. considerando, quod quan
17 do quis abest, † aut fit aliquid ab alijs cõtra eũ, aut ab
eo contra alios, aut omittitur aliquid fieri ab alijs contra eum, quia non est præsens, aut ab eo omittitur contra alios qui in ciuitate sunt, aliquid facere, quia non potest propter absentiam. Primo casu, aut is qui facit scit impedimentum, & absentiam eius, & actus est nullus, quatenus absenti præiudicat, aut nescit, & tenet actus, sed succurritur ope restitutionis. Ita vult Glo. in l. quæsitum. in verbo, iudicata. ff. de re iudic. & tradit pro cautela Bart. in l. 3 §. si quis in iudicio. num. 5. ff. si quis caut. dicens, quod debet notificari iudici impedimentũ ipsius absentis, ad hoc vt corruat ipso iure, & ita procedit dictum Bald. in l. secunda. C. ex quibus causis maio. & tradit plenè Affli. decis. 29. per totum, & ego dicam infra plùries. Secundo casu, nullo pacto succurritur absenti, & hoc est, quod dicit Barto. in l. penultim. C. de restitutio. mil. quod absens non restituitur contra malè gesta per eum in arbitraria, & Pau. in l. Marcellus. in fine. ff. de fideiuss. Et ratio est, quia tũc non ipsa absentia est causa læsionis, sed factum ipsius absentis, vt inquit Ang. notab. in dicta l. penult. dicens hoc esse magnum fundamentum in hac materia. Tertio casu, necessaria est restitutio non ipsi absenti, quia non ipse læsus est, sed ipsi qui in ciuitate remansit, & qui propter eius absentiam læsus est, l. ait prætor. §. & erit notandũ. ff. ex quib. causis maio Neque obstat, quod non valenti agere, &c. quia respond. vt statim dicam ad tertium argumẽtum. Quarto casu, qui est propria, & ferè tota materia. ff. ex quibus causis maior. necessaria est regulariter restitutio, vt in conclusione dixi, sed fallit in aliquibus casibus, quos post soluta contraria subiiciam.

Ad secundum respondetur, quòd iste dissensus est fictus & nõ verus, quatenus agitur de omissis ab ipso absente, & quæ ipse facere tenebatur, cum potuerit procuratore dimisso sibi occurrere, vt aliàs inferius dicetur, quatenus verò agitur de gestis & factis ab aliis in præiudicium suum, tunc dissensus habetur pro vero, & ei non obest, quicquid gestum fuerit à scientibus absentiam eius, quia econtra dolus præsumptus præsentium faciat præsumi dissensum verum in absente, qui enim decipitur, non consentit, &c. & tunc (vt dixi) non est necessaria restitutio.

Ad tertium resp. ex communi intentione Doctorum, quod quando quis impeditur agere impedimento iu-
18 ris, † non currit præscriptio, & ita loquitur d. l. 1. C. de
ann. except. quando verò impedimento facti, tunc currit tempus, sed datur restitutio, d. l. 1. ff. eod. tit. nostro, cũ tota materia ista, ita ex communi Vrsillus plenè in §. rursus. num. 39. Instit. de act. & Cassan. super cõsuetu. Burgund. rubr. 1. §. 12. vers. & ad dictum. num. 45. Sed aduertendum est, quod solutio non est generalis, nam in d. l. 1. §. dies autem, ff. quando appell. sit, adest impedimentum facti, & tamen ab initio ipso iure non currit tempus. Item in l. licet. C. de iur. deliber. iacente hæreditate non currit præscriptio ipso iure, & vtique impedimentum facti est. Similiter tempore belli, vel pestis non currit secundùm Bart. in l. naturaliter. ff. de vsucap. & est text. de bello in l. ab hostibus. C. quibus non obijc. long. temp. præscript. & tamen est impedimentum facti. Vnde videtur dicendum, quòd regula supradicta quamuis regulariter procedat, tamen limitanda veniat in casibus, in quibus iura impeditorum ipso iure illæsa conseruantur.

Limitatur igitur primò, in primo casu illorum quatuor de quibus supra in prima solutione.

Secundò limitatur, quando impedimentum non est facti, sed iuris, vt d. l. 1. C. de annal. except.

Limitatur tertiò in casibus, in quibus præscriptio ipso iure non currit, ex speciali iuris dispositione.

Quorum primus est in d. l. 1. §. dies autem, ff. quan-
19 do app. †
20 Secundus est in d. l. licet, id est, iacente hæreditate. †
21 Tertius est in d. l. ab hostibus, id est durante bello. †
22 Quartus est tempore pestis, † secundùm Bart. in d. l.
naturaliter, quod tamen declarabo inferius q. sequen.
23 Quintus est in tempore † restitutionis in integrum,
quod absentibus & legitimè impeditis, non currit, text. est in l. fin. in fi. C. de temp. in integrum rest. & ibi Doct. & in l. interdum. ff. de minor. & dicam infra quæst. 30. articul. 20 Sunt etiam & alij casus, qui congeri possunt de quibus eo dicam infra de restitutione aduersus præscriptionem, in 2. part. q. 27.

Articulus V.

AD quintum, An scilicet quælibet absentia sit iusta
24 causa restitutionis in integrum? †

Videtur, quòd omnis absentia sit iusta causa restitutionis. Quia non distinguitur ex qua causa quis absit, dummodo sui copiam non faciat, indistinctè enim datus restitutio in integrum ei qui propter talem absentiam læsus est, tex. est expressus in l. item ait prætor, vers. & erit notandum, ff. ex quibus causis maior.

In contrarium est communis Doctorum theorica in l. inter minores. ff. eod. tit. nostro, quæ distinguit inter iustas, & non iustas absentias, & plenè apparebit ex articulis sequentis quæstionis.

Ego dico sic. Aut loquimur de restitutione præsen-
25 tium contra absentes, † & tunc quælibet absentia iusta
vel iniusta ipsius absentis, est iusta causa restitutionis, vt dicit bene text. in d. l. item ait, vers. & erit notandum, & ratio est, quia eadem æquitas suadet, vt succurratur præsenti, qui non potuit habere copiam absentis, si ille abfuit sine legitima causa, quæ suadet vt succurratur, si legitima de causa abfuit, semper enim dicitur, non fecisse copiam sui ipsi præsenti, propter quod iustum est illi restitui. Aut loquimur de restitutione absentium contra præsentes, & tunc est verum, quod non omnis absentia illis opitulatur, sed ita demum excusantur si ex iusta causa abfuerint, & hoc fuit de mente Io. Fabr. in §. rursus. Instit. de act. & ibi Iaso. num. 6. & Zas. num. 75.

Quæ igitur absentia sit iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non videndum est, sed prius, quot modis quis dicatur absens, & quot sint species absentiarum dispiciamus.

Articulus VI.

AD sextum, quot modis scilicet quis dicatur absẽs,
26 † licet annotare quaslibet significationes huius vocabuli, quæ pro varietate opinionum, siue dubitandi rationibus cuilibet legenti, vel cõsulenti deseruient, dein-

de

de conclusionem, quod ego circa hanc varietatem sentiam.
Primò igitur dicitur absens, qui non est in hoc mūdo,
27 sed mortuus est. † c. si delegatus, de off. deleg. in 6. cum
sim. per Alber. in l. præsens. ff. de procurat. Idem Buri-
gell. in l. 1. num. 6. ff. de verbor. obligat. Alc. in l. mulieris.
§. abest. ff. de verbor. signific. & est text. etiam ibi notab.
ad hoc.
Secundò potest dici absens eodem modo, qui in vtero
28 est, † quia nondum in hanc lucem venit, & quo ad ea
quæ sibi nocent, pro non nato habetur, nec pro existen-
ti in rerum natura, l. qui in vtero. ff. de statu homin
cum similib.
Tertiò potest dici absens, qui licet in hoc mundo sit,
29 tamen longè abest à loco de quo agitur. † Bal. in l. finali.
§. vbi autem. C. de bon. quæ lib. per illum tex. & ibi Fulg.
num. 4. Alexan. in l. 2. §. voluntatem. num. 11. ff. soluto
matrim. Alciat. in d. l. mulieris. §. abest. ff. de verb. signif.
& dicit Alex. quòd iste dicitur propriè abesse. & hucus-
que apparet, quòd significationes sunt generales, nunc
in specie.
30 Quartò dicitur absens qui extra prouinciam est. † l.
fin. C. de præscrip. 10. vel 20. annorum, & ita simpliciter
intelligit Glos. in §. 1. Instit. de vsucap. in verbo, præsen-
tes. & Menoc, lib. 2. de arbitr. iud. Cent. 1. casu 40. num.
11. dicit, quòd non dicitur simpliciter abesse iste, sed lar-
gè abesse. & allegat Glos. in l. parui. ff. de cond. fur. & l.
fi. C. de præscrip. long. temp. Circa quam significationem
huius vocis, aduertendum est ad tria. Primò, quòd ista
significatio procedit specialiter in præscriptionibus 10.
vel 20. annorum 10. scilicet inter præsentes. & 20. inter
absentes, quo loco accipiuntur absentes, id est, qui extra
prouinciam sunt, ita docet Glos. in d. l. præsens. ff. de pro-
cur. Felyn. in c. quoniam frequenter. num. 9. in fi. extra vt
lite non contestata. Alc. d. l. mulieris. §. abest. Balb. in trac.
de præscript. in 2. quæst. princip. nu. 2. & seq. & ita di-
ci secundum communem opinionem refert Burgel. in l.
1. num. 6. in fin. ff. de verb. signif. Secundò aduertendum
31 est, quòd extra † prouinciam esse dicimus qui licet sit in pro-
uincia aliqua (facta distinctione secundùm Geners. &
Mathematicos) tamen non est in territorio suæ ciui-
tatis, & sua ciuitas in illa prouincia habet dominium, &
territorium ab alijs separatum, diceretur enim iste extra
prouinciam abesse, vtsi Lucēsis habitaret Pisis. Ita sing.
notat Bal. in §. 1. Instit. de vsucap. sub num. 2. Vbi etiam
inquit, quod secus esset, si ciuitates illæ diuersæ sub vno
præside regerentur, quod notandum est multum, quia ex
intentione eius, etiam si extra prouinciam quis habi-
taret, habita ratione distinctionis Geometrarum, si ta-
men sub eodem præside ciuitates illæ regerentur, non di
ceretur abesse à prouincia, vt si Perusinus habitaret Ful-
ginei, vel Assisij, &c. quæ ciuitates sunt in Vmbria, & Pe-
rusia in Herruria, & tamen sub eodem gubernio Peru-
sia & Vmbriæ reguntur, quod est maximè notandum
in materia præscriptionum 10. vel 20. annorum. Tertiò
aduertendum est, quòd in Regno Franciæ hoc non pro-
cedit, nam licet Francia in tres potissimum partes secun
dùm Cæsarem diuidatur, & secundùm Geners & com-
munem diuisionem in plures prouincias, tamen non di-
citur extra prouinciam ibi esse, nisi qui extra totam Fran
ciam est, vt refert Tiraq. in tract. de vtr. retr. §. 35. glos. 3.
num. 2. Quartò etiam debet intelligi ista species absen-
tiæ non personalis tantum, sed cum familia, & domici-
lio, vt inquit Balb. præall. & proximè subijciam.
32 Quintò, dicitur absens, qui se absentauit à † ciuitate
cum familia sua, ita dicit Bart. in l. 1. §. 1. num. 7. ff. de
liber. agnosc. & sequitur Felyn. in d. c. quoniam, num. 10.
Quod intellige, quo ad præscriptionem 10. vel 20. anno-
rum, vt prædixi, aliàs enim dicitur absens etiam qui do
micilium aliò non transtulit, sed personam duntaxat,
vt inferius apparebit.
Sextò dicitur absens, qui in loco vbi adest domicilium
33 non habet, † ita vt qui nullibi domicilium habet, nullibi
præsens esse dicatur secundùm Spec. in tit. de præscript.
num. 3. & Ang. in l. fin. nu. 2. C. de præscript. 10. vel 20.
annorum, & ibi Bald. vt allegat Balbus in d. tract. de præ
script. d. q. 2. num. 4. ponderantes ad hoc Glos. d. l. finali,
in verbo, absentes, in princ. Sed aduertendum est, quòd
illa Glos. dicit contrarium, quod imò qui nullibi domici-
lium habet, vbique dicatur præsens. & Bald. in d. l. fi. lo-
quitur de peregrinantibus, qui iure quidem debēt vbi-
que haberi pro absentibus, excepta patria vbi domici-
lium habent. Et ita teneo, quicquid ibi dicant de vaga-
bundis, illos enim vbique pro præsentibus haberi, dicit
illa Glos. & ego sequor, & in peregrinantibus tantum
admitto, Spec. & præfatorum opinionem.
34 Septimò dicitur absens, qui non est in ciuitate, † siue
intra continentiam murorum illius, vt dicitur in l. absen-
tem. ff. de verb. sign. cum concord. per Alber. in d. l. præ-
sens. ff. de procur. & idem refert Mysing. in d. §. furtus, n.
4. & ibi Pet. de Platea, num. 3. & Gomes. num. 7. Instit.
de act. Dec. in c. cum omnes. in 1. lect. num. 42. & Ioan.
And. in c. vbi periculum. §. 1. de elect. in 6. qui inquiunt,
quòd iste propriè dicitur absens. Et hoc modo etiam
debet intelligi id, quod dicitur in d. l. absentem, quod sci-
licet absens dicitur, qui non est in loco vbi res petitur,
siue agitur. & Alber. in d. l. præsens, & Mysing. & Petr.
præalleg.
Octauò, dicitur absens, qui licet sit in ciuitate, tamen
35 non est domi, vel saltem in hortis, † vt dicit text. in d. l.
præsens. ff. de procur. & in l. 1. §. adeundi. ff. quando ap-
pell. sit. Et videtur specialis hæc significatio in casu, quo
iudex, vel pars non facit copiam, vt d. §. adeundi, & c.
biduum. §. adeundi. 2. q. 6. vbi Glos.
36 Nonò, dicitur absens, qui non est domi, † etiā si sit in
hortis, vel in alia parte ciuitatis, l. 4. §. abesse. ff. de dam.
inf. & l. aut qui aliter, §. 1. ff. quod vi aut clam, & hæc si-
gnificatio videtur specialis, in nūciatione noui operis, se-
cundùm Gl. in auth. de fideiuss. §. 1. in verbo, præsentes.
Decimò, dicitur absens, etiā qui est domi, si tamen
37 est in procinctu & paras discessum, componendo † sarci-
nulas, vel reuersus, illas nō adhuc deposuit, nec quiesce-
re cœpit, tex. est, & ibi Bart. lamus in l. ab hostibus. §. sed
quod simpliciter. ex l. 2. ff. ex quibus caus. maio. & Burr-
gel. in l. 1. ff. de verb. oblig. nu. 6. & hæc significatio con-
uenit quoque materiæ nostræ, vt inferius dicam.
Vndecimò, dicitur absens, etiam qui est præsens, vt su-
38 pra proximè, tamen non est præsens in iudicio † Auth.
de testib. §. penult. & l. non solum. §. abesse. ff. de lib. liber.
Sed hoc speciale esse in iudicijs, inquit Alciat. in d. l. mu-
lieris. §. abest. ff. de verb. signif.
Duodecimò, dicitur absens, etiam qui est in foro, &
in iudicio, tamen latitat, Glos. in d. l. absentem. per illum
tex. ff. de verb. sign.
Decimotertiò, dicitur absens etiam, qui vocē loquen-
39 tis exaudire non potest. † l. 2. ff. de verb. oblig. in princ.
vbi notāt omnes, & dicunt etiam ibi, quàm alibi, quod hoc
est speciale in contrahenda stipulatione. Potest tamen
ista significatio commodè adaptari materiæ testium,
quando dicantur absentes, vel præsentes, & ideo nota.
Decimoquartò, dicitur absens etiam qui corpore om-
nino præsens est, tamen animo, & intellectu abest, qua-
40 lis est furiosus, † & quilibet mente alienatus. l. 2. §. fu-
riosus. ff. de procur. Alb. in d. l. præsens.
Quod etiam ad infantes & ebrios extendi potest,
qui furiosis æquiparantur.
Et istæ sunt frequentiores significationes huius vo-
cis. Si quis autem plures velit, recurrat ad remissiones
per Alex. in l. 2. §. voluntatem. ff. sol. matr. & Ias. in d. §.
furtus, num. 4. Cagnol. in l. qui potest. ff. de regu. iur. &
Felyn. in c. quoniam frequenter. vt lit. non contest. Mihi
autem interim visum est, prædictas tantum seriatim, &
gradatim annotare, ad quas (vt arbitror) penè omnes
aliæ, si quæ reperiuntur, redigi poterunt.
Quo verò ad aliam regulam & theoricam genera-
lem,

lem, pro significatione huius vocis; reperio aliquas licet non tutas.

In primis enim Abb. in c. fi. num. 3. de maior. & obedien. videtur tradere hanc regulam, quod scilicet in his quæ concernunt totam prouinciam dicatur absens, qui abest à tota prouincia, in his quæ concernunt diœcesim, à diœcesi, quæ ciuitatem, à ciuitate, & sic de singulis per c. sicut quis mat. accus. poss. cap. propter. de elect. & auth. hoc ius porrectum. de elect. Item Alc. in d. l. mulieris. §. abest, videtur dicere sic. Quòd in dispositionib. legum, abesse dicitur qui longè abest, vt d. l. fi. & ibi Bal. C. de bon. quæ liber. In præscriptionibus qui abest à prouincia, vel ciuitate. In stipulationibus, qui vocem loquentis exaudire non potest. d. l. 1. ff. de verb. oblig. In iudicijs, qui abest à iudicio. Sed hæc non sunt perpetuò vera, vt ex supra enumeratis significationibus constat, & in specie ex octaua, nona, decima & quartadecima. Item Bar. in l. si cum ser uum. §. ex causa. ff. de fideicomm. libe. allegatur pro alia opinione, sed ipse ponit qui dicatur abesse ex iusta, vel non iusta causa.

Vnde alij demum dicunt, quòd absentes dicuntur homines varijs, & penè infinitis modis, & secundùm subiectam materiam, & diuersos effectus, diuersimodè accipiuntur. ita Bald. in l. præsens. ff. de pact. Felyn. in d. cap. quoniam frequenter. nu. 10. vt lit. non contest. Dec. in c. cum omnes. nu. 43. de constit. Alc. in d. l. absentes. ff. de verb. sing. Ang. in d. l. fin. C. de præscript. 10. vel 20. annorum. Balb. de præscript. in 4. parte. 2. q. princip. num. 3. Et ideo non posse dari certam regulam, sed iudicis arbitrio committi debere, inquit Felyn. in d. c. quoniam. nu. 9. & Alc. d. §. abest.

41 Ego dico hoc vltimum securiùs esse. Iudicis † autem arbitrium, quantum ad hoc, tale esse debere puto, Vt scilicet perpendat (quantum ad propositum nostrum attinet) an is qui absentiam pro sua excusatione & iusta causa restitutionis allegat, ita absens fuerit, vt negotijs de quibus agitur, superesse non potuerit, non aliter distincto, an intra, vel extra prouinciam, vel ciuitatem sit, vt probant dicta l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. & l. abesse. ff. ex quibus caus. maior. iuncta l. in eadem causa sunt. ff. eod. Etenim vbicunque sint, vel latitent, vel detineantur, si taliter se habeant, vt rebus suis superesse nequeant, dicentur propriè abesse, quo ad restitutionis, in integrum materiam.

Dum tamen iusta de causa impediantur superesse, vt dicam in seq. quæstione per totum latissimè.

Articulus VII.

AD septimum, quot scilicet sint species absentiarū.
42 † Præmittendum est, quod in articulo præcedenti tractatum est, quis dicatur absens, in hoc autem articulo videndum est, quis dicatur iustè absens, & qui non. Agendum igitur erit de diuersis speciebus absentiarum, quæ scilicet sint species iustæ, & legitimæ absentiæ, & quæ iniustæ, & illegitimæ: in qua quidem dubitatione, reperio tres notabiliores opiniones Doctorum cæteris omissis.

43 Prima opinio est, † quòd quinque sint species absentiarum.

Alia necessaria, & probabilis, veluti militum.

Alia necessaria, sed improbabilis veluti, relegatorum.

Alia probabilis, sed non necessaria veluti, scholarium.

Alia nec probabilis, nec necessaria, sine contumacia tamen, veluti mercatorum.

Alia demum omninò voluntaria, & cum dolo, & affectatione, veluti eorū qui cōtumaciter absunt, vel latitant. Et ita vult Glos. magistr. in l. fin. in verbo, appellare. ff. de restit. in int. & ibi Bart. illam multum comprobat, & sequitur sub num. 3. & Alb. sub num. 7. & Felyn. in cap. cum Bertoldus. nu. 9. de re iud. Ias. in §. rursus. Inst. de act. in princ. & nu. sequen. Gaspar Vallascus in repet. l. imperium. num. 187. ff. de iur. omn. iudic. Ant. Vrsillus d. §. rursus. in princ. & num. seq. Menoch. de recup. pos. in 6. remed. nu. 16. & Alc. d. l. absentem. Et communem diuisionem esse inquit Menoc. præal.

Sed aduertendum est, quòd in primis ista diuisio videtur defectiua, quatenus nihil ponit de absentia ordinaria, ex causa domicilij, de qua etiam occurrit in materia restitutionis, vt per Bald. in l. fin. C. de præscripr. 10. vel 20. annorum. Item videtur defectiua, quia nihil de absentia necessaria, quæ licet non sit laudabilis, id est prærogatiua digna, tamen non est vituperabilis, siue improbabilis, vt absentia litigij causa, & similes, de quibus infrà dicam.

44 Secunda igitur opinio est, † quod absentia.

Alia sit probabilis, & priuilegiata, vt militiæ.

Alia probabilis, nec priuilegiata, vt relegationis.

Alia probabilis, & priuilegiata, sed non necessaria, vt studiorum.

Alia probabilis tantum, non autem necessaria vel priuilegiata, vt mercaturę, & ita diuidebat Bal. in l. qui absenti. C. de procur. Sed ista quoque est defectiua ex prædictis, & etiam quia non ponit de absentia contumacis.

45 Tertia opinio est, † & eiusdem Bald. alibi, quod scilicet absentia.

Alia necessaria, vt relegatio.

Alia vtilis, sed ipsi absenti tantum, vt mercatura.

Alia vtilis publicè, non autem ipsi absenti, vt legatio.

Alia vtilis tam publicè, quàm priuatim, vt studiorum. Ita Bald. in l. cum non voluntaria. C. quomodo & quando iud. & facit pro hoc in vltimo membro, quod inquit Alber. in d. l. sed etsi. §. 1. nu. 3. ff. ex quibus caus. maior.

Sed tamē ista quoque imperfecta videtur ex supradictis, tum etiam falsa, quia legatio vt plurimum necessaria est. Munus enim est, quod ciuibus etiam inuitis imponi solet. l. sciendum. §. ordine. ff. de legation.

Ego igitur puto posse ita faciliùs diuidi, & complecti omnes absentiarum species, constituendo arborem, deinde quemlibet ramusculum, suo signo signatum declarando:

Absentia igitur omnis est, aut.

- A. Ordinaria.
- B. extraordinaria.
  - C. Necessaria.
    - E. Laudabilis. i. prærogatiua digna.
    - F. Vituperabilis, id est pœna digna.
    - G. Si non laudabilis, non tñ vituperab.
  - D. Volūtaria.
    - H. Laudabilis.
    - I. Vituperabilis.
    - L. Neutra, vt sup.

46 A. Ordinariam absentiam † illā esse dico. Quæ ratione diuersi domicilij causatur, verbi gratia si Perusinus qui Perusię suum domicilium habet, dicitur abesse Romæ, vel Florentia, &c. vbi domicilium nō habet, dicetur inde ordinariè abesse. Et potest dici etiam ista absentia localis, quia attenditur principaliter, an domicilium sit præsens, non autem, an persona. & hanc speciem absentiæ considerauit Bald. in l. prima. num. 1. C. quibus non obijc. longi temp. præscript. & Bald. in dicta l. fin. num. 2. C. de præscrip. 10. vel 20. annorum. & Ang. d. l. 1. numero 2. & hæc omninò differt à sequenti specie, & suis membris.

47 B. Extraordinariam † autē absentiam illam intelligo, quæ causatur ratione discessus, & absētationis accidentalis, & extraordinariæ à domicilio proprio. Et dicitur extraordinaria, quasi quod extra naturæ & hominis rasus ordinem sit, deserere proprios lares, & vagari alibi, & dicitur hæc absentia personalis respectu præcedētis, quia in hac attenditur solum, an persona sit præsens, in illa autem an domicilium. Et quoniā varij casus & cau-

sæ

ſæ eſſe ſolent, propter quos aliquis extra patriam & domicilium ſuum abeſſe cogatur, vel ipſe abeſſe decreuerit, ideo ſubdiuiditur rurſus, vt ſupra in arbore, & infra ſequitur; eſt autem, aut

C. Neceſſaria, aut voluntaria hæc extraordinaria ab-
48 ſentia. Neceſſaria eſt, † quæ non ſponte ſumitur, ſed vel ad iuſſum principis, magiſtratus, vel iudicis ſuæ ciuitatis, vel ex pręcepto legis communis, vel ſtatutorum, vt ex cauſa legationis, militiæ, banni, &c. de quibus infra dicam,

49 D. Voluntaria † eſt, quæ penitus ſponte, & ad nullius iuſſum, vel contemplationem cui parere neceſſe ſit, ſed ad propriam, vel amicorum, vel ſuorum vtilitatem, & gratiam ſuſcipitur. Veluti, mercatura, ſtudium, negociaque alia diuerſa, propria, vel amicorum, &c. Rurſus autem, & iſtæ duæ ſpecies ſubdiſtinguuntur vt in arbore, & primo neceſſaria, alia laudabilis, alia vituperabilis, alia neutra,

50 E. Neceſſaria, & laudabilis † abſentia in iure dicitur, quæ præmio, & honore digna eſt, & exemplificari poteſt generaliter in qualibet abſentia, quæ pro ſuæ Reipublicę ſeu principis vtilitate, & honore principaliter ſuſcipitur, ad iuſſum & ordinationem illius. Specialiter autem huiuſmodi eſſe dicitur abſētia legationis vel alterius muneris publici cauſa ſuſcepta, quod enim neceſſaria ſit, conſtat ex d. l. ſciendum, §. ordine. ff. de legation. quod ſit laudabilis, & præmio digna, ſeu priuilegiata, omnes Doct. ſupra allegati dicunt, & in ſpecie Bald. in d. l. cum non voluntatis. C. quom. & quando iudex. Item abſentia militiæ cauſa hoc eodem modo ſuſcepta, cuius quidem actis glorioſiſſimę laudes, ex toto penè iuris corpore colligi, poſſunt; priuilegia aūt & prærogatiuæ militum non latent quempiam, de quibus etiam ego dixi aliàs in tract. compend. ſub. in 5. pat. q. 3. in 2. præmiſſo.

51 F. Neceſſaria vituperabilis † dicitur abſentia, quæ ſuſcipitur cauſa relegationis, vel banni, quia in pęnam datur, & quandoque timore pęnæ ſuſcipitur à delinquentibus, de qua abſentia habetur in l. ſi cui. in princ. ff. eod. in l. ſi qua militi. §. 1. ff. eod. Transfuga etiam dici poteſt abeſſe hoc eodem modo, & cauſa, l. item eis, ver. nam transfugis. ff. eod. ex quibus cauſ. maio. Item excommunicatus, & alij, de quibus inf. in ſeq. q. qui cauſa culpę proprię abſunt,

52 G. Neceſſaria † neutra, id eſt nec laude, nec pœna digna dici poteſt, & rectè (quicquid ſupra allegati omittant (illa in qua quis neceſſitate conſtituitur, ſed non ob publicam ſuæ ciuitatis vel principis vtilitatem & honorem, nec ob pęnam ſui delicti, ſed alia de cauſa.

Huiuſmodi eſt ſi quis captus ſit à latronibus, vel ab alio priuato, in priuatis vinculis detentus, vel repreſaliarum cauſa, vel ab hoſtibus captus. Item ſi litigij cauſa, & vt rem ſuam defendat, vel ius ſuum proſequatur, abſit, & ſimilia, quæ ſunt huius generis.

53 H. Voluntaria autem & laudabilis, † ſimul abſentia eſt, quæ licet voluntariè ſuſcipiatur, tamen honorabilis eſt, & etiam vtilis licet non omninò principaliter ipſi principi, vel ciuitati, & quandoque etiam principaliter illis vtilis & glorioſa eſt, prout glorioſè, & excellenter exercetur. Qualis eſt militia voluntariè ſuſcepta, licet etiam non pro Principe, vel Republica, vt latiùs dicam infra, dum reſtitutione ex hac cauſa agam in ſequen. quæſt. Item abſentia ſtudiorum cauſa, quam ſcholares ſuſcipiunt, dum patriam propriam relinquunt, & in alienis morantur Gymnaſijs, vt inde docti, & vtiles ſuę ciuitati & principi reuertantur, de qua plenè dicetur infra ſuo loco. in d. ſeq. quæſt.

54 I. Voluntaria, vituperabilis † abſentia propriè dici poteſt, quæ ſine aliqua cauſarum prædictarum ſuſcipitur, ſed tantum voluptatis, ocij, vel latitationis gratia, quæ contumacia aliàs dicitur, de qua in l. 4. & 5. ff. ex quibus cauſ. maior.

55 L. Voluntaria neutra, id eſt neque laude, neque pœna digna, ſecundùm Doct. præalleg. illa eſt quæ mercaturę, & ſic lucri cauſa ſuſcipitur. Ego autem dicam plenè infra in ſeq. quęſtione, an hoc perpetuò verum ſit.

SVMMARIA.

1 *Abſentia ordinaria, ex cauſa domicilij perpetui, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum?*
2 *Abſens ordinariè, ex cauſa domicilij perpetui, dicitur iuſta de cauſa abeſſe.*
3 *Intellectus. l. cum ſeruum. §. fin. de fideicom. liber. & illius tituli quatenus loquitur de iuſta cauſa abſentia.*
4 *Abſens ordinariè poteſt commodè negocijs ſuis domeſticis ſupereſſe.*
5 *Militia an ſit iuſta cauſa abſentia, & reſtitutionis?*
6 *Quid in militia neceſſaria pro ſua ciuitate, vel principe.*
7 *Abſentes Reipub. cauſa omnino reſtitutione digni ſunt.*
Milites dicuntur abeſſe Reip. cauſa. 16.
Milites quare in expeditione dicantur. 16.
8 *Militia voluntaria, an ſit iuſta cauſa abſentia, & reſtitutionis?*
Et quid ſi pro ſuo principe, vel patria ſuſcepta eſt.
9 *Militia militum voluntariorum alias venturerioruм, an dici poſſit neceſſaria ipſi principi, vel Reip.*
10 *Militia pro extraneo principe, vel ciuitate ſuſcepta, an aliquo modo poſſit dici iuſta cauſa abſentię & reſtitutionis?*
11 *Militia quæ in patria, & ſic domi ſuſcipitur, an diceretur iuſta cauſa reſtitutionis?*
12 *Militans debet animum à negocijs alienum habere.*
13 *Magiſtratus negocia priuata publicis poſtponere debent.*
14 *Milites qui in expeditione non ſunt, an ex hoc capite abſentia reſtituantur?*
15 *Militum priuilegia quæ eis competunt ratione prærogatiua ſpecialis, etiam extra caſtra competunt.*
16 *Militia ſola, id eſt eſſe militem, non præbet iuſtam cauſam reſtitutionis in integrum.*
17 *Intellectus l. ab hoſtibus. §. ſi damni infecti, ff. ex quib. cau. maior.*
18 *Militia militum noſtri temporis, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis in integrum?*
19 *Militum Ductores, Quæſtores, Lectores.*
20 *Medici, Iudices, aliiq; officiales exercitus, an dicantur eadem cauſa abeſſe, qua milites, & reſtitui? num. 22.*
21 *Exercitum qui ſequuntur aliqua de cauſa ipſi exercitui neceſſaria, an reſtituantur, vt ipſi milites?*
23 *Iudicis arbitrium in huiuſmodi perſonis reſtituendis potiſſimum attendi debebit.*
24 *Militum vxoribus, an detur reſtitutio ex hoc edicto, ſi viros in bellum ſequantur?*
25 *Seruis, ſiue famulis militum, quos ſeruitores dicimus, an ex hoc edicto reſtitutio cōpetat, ſi dominos in bellum ſequantur?*
26 *Clericorum ſerui priuilegio clericorum vtuntur. & nu. 27.*
Argumentum à militibus cœleſtis militia, ad milites armata militia, an valeat? ibid.
28 *Medici militum quod in exercitu ſint neceſſarij.*
29 *Famuli, ſine quibus milites ſtare non poſſunt, an reſtituantur eodem iure quo ipſi milites?*
30 *Et an ſi non ex capite abſentia neceſſaria, ſaltem ex cauſa probabili reſtitui debent?*
31 *Et quid ſi iſti famuli ſuum famulatum ab initio obligarent ipſi domino.*
32 *Abſentia cauſa magiſtratus, legationis, vel alterius publici muneris, an ſit iuſta cauſa reſtitutionis?*
33 *Legatio, an præbeat iuſtam cauſam abſentia, & reſtitutionis?*
34 *Magiſtratus, an idem præbeat?*
35 *Aſſeſſores, an eadem cauſa reſtituantur?*
36 *Bariſelli, & alij qui mittuntur ad extirpandos facinoroſos homines, an ex hoc capite reſtituantur?*
37 *Oratores ad principes, vel alias ciuitates, &*
38 *Ambaſciatores, an reſtituantur, ex capite huius abſentia?*
39 *Teſtimonij ferendi cauſa qui abeſt, an reſtituatur ex hoc capite?*

40 *Teſti-*

40 *Testimonium ferre pro veritate detegenda, an dicatur publicè vtile?*
41 *Munera publica subeuntes, &*
Absentes propterea pro alijs ciuitatibus, quam Romana, an dicantur tanquam Resp. causa absentes restitui? & 42.
43 *Respublica quamuis in dubio de Romana in iure ciuili intelligatur, tamen propriè quodlibet municipium dici potest suam Rempublicam habere.*
44 *Ciuitatibus, &*
45 *Castris omnibus competunt priuilegia, quæ ipsi Reipublicæ Romanæ competunt, quo ad hoc de absentia Resp. causa, vel ab illa, vel ab illis.*
46 *Munera publica, & magistratus, qui subeunt in propria ciuitate vel prouincia, an dicantur abesse Resp. causa, & restitui ex hoc capite?*
47 *A tutela excusantur, qui rebus proprijs nedum alienis superesse nequeunt.*
48 *Militia est causa maioris abstractionis, & segregationis à negocijs publicis, quàm magistratus.*
49 *Assidere qui in propria prouincia, vel ciuitate permittitur à principe, dicitur Respub. causa abesse, &*
50 *Restituitur ex hoc capite necessaria & laudabilis absentia.*

QVÆSTIO VI.

Quæ absentia, ex prædictis sit iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non.

VIso, quot sint absentiarum species, nunc videndum est de vnaquaque illarum specierum per ordinem, quæ scilicet sit iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non. Quod infrascriptis his articulis absolui poterit.

Primò, an absentia ordinaria, siue ex causa domicilij perpetui sit iusta causa restitutionis?

Secundò, an absentia militiæ causa?

Tertiò, an cuiuslibet militiæ etiam voluntariæ?

Quartò, an militia, quæ in patria suscipitur?

Quintò, an si miles in expeditione non sit?

Sextò, an in militibus nostri temporis supra dicta locum habeant?

Septimò, an vxoribus militum idem competat ius?

Octauò, an quibusdam alijs qui pro necessitate exercitus illum comitantur, videlicet Lectores, Doctores, &c.

Nonò, an seruitoribus seu famulis militum?

Decimò, an absentia ex causa alicuius publici muneris, vel functionis magistratus, sit iusta causa restitutionis, & exempla?

Vndecimò, an idem sit, si hæc munera quis subeat propter aliam Rempublicam quam vrbem Romam?

Duodecimò, an si quis illa subeat in patria sua?

De alijs speciebus absentiarum dicetur quæstione sequenti.

Articulus I.

AD primum, an scilicet absentia ordinaria, siue ex causa domicilij perpetui, sit iusta causa restitu-
1 tionis in integrum? †
2 Videtur quod sic. Quia iusta de causa dicitur abesse † is qui domicilium perpetuum alibi habet, text. est sing. in l. cum seruum, in fi. ff. de fideicom. lib. ergo si ex tali causa læditur, restitui debet.

Secundò, quia videmus longiorem præscriptionem requiri contra huiusmodi absentem, quàm contra præsentem, vt C. de præscr. 10. vel 20. annorum, ideo excusationem mereri videtur, qui propter huiusmodi absentiam læditur.

Contrarium tenent Bald. in l. fi. nu. 1. C. de præscr. 10. vel 20. annor. & idem Bal. in l. 1. nu. 1. C. quib. non obijc. long. temp. præscrip & ibi Ang nu. 2.

Et ego ita teneo, & puto rationem claram esse, licet ipsi non dicant, quia restitutiones omnes penè quæ maioribus conceduntur, ex eo conceduntur, quia necessitate aliqua irreparabili impediti reb. suis superesse nequeunt, l. in eadem. ff. eod. tit. ex quibus caus. maior.

Hi verò qui hac specie absentiæ absunt, non solum non impediuntur rebus suis superesse, quinimò quia domi suæ vbi fortunas suas habent, quiescunt, commodiùs negocijs operam dare queunt, ergo &c.

Ad primum autem resp. quòd in materia illius tituli,
3 de fideic. lib. † dicuntur abesse ex iusta causa respectu eorum qui latitant, & ad hoc, vt amittant ius patronatus illorum qui illis absentibus ex Senatus consulti ordine manumittuntur, sicut amittunt ij qui latitant, & sic ex non iusta causa absunt. Atqui non omnes qui non latitant si aliter absint, propterea dicuntur abesse ex ita iusta absentia vnde restitutionem in integrum mereantur, vt infra dicemus q. seq. in mercatore, in ociosis, vagabundis, &c. ergo &c.

Ad secundum resp. quòd licet longior eius præscriptio noceat quàm præsentibus, non sequitur propterea, quod illa completa debeāt restitui, quia si longius tēpus datur eis ad ius suum prosequēdum, & in hoc releuantur, sibi imputetur, quare interim non egerunt, & beneficio legis vsi sunt? Præterea is qui abest accidentaliter, & extraordinariè, ex eo restituitur in quibusdam casib. quia non potuit præuidere suam absentiam & ante illā agere, vel redire tempestiuè ex eius libito ad agendum,
4 sed is qui abest ordinariè, † quia quiescit in domo sua, vbi que præuidere potest impedimentū suum perpetuū, id est, quod ipse absuturus est continuè ratione domicilij, ideo si non vadit, vel non mittit ad agendum & ius suum prosequendum vbi agi debet, excusari non potest, prout in simili notab. concluditur in ferijs. Repentinæ enim præstant iustam causam restitutionis, quia præuideri non potuerunt, ordinariè verò secus, quia præuideri valuerūt, vt l. sed si per prætorem. §. si feriæ. ff. ex quib. caus. maio. Et facit regula, quod impedimentum quod quis remouere potuerit, & non remouit, non excusat impeditum, vt dicam plenè infra q. 27. ar 7. & hæc ratio multum etiam confirmat communem conclusionem.

Articulus II. & III.

AD secundum, & tertium, an prima species absentiæ extraordinariæ & necessariæ simul, & lauda-
5 bilis, qualis est militia † sit iusta causa restitutionis in integ. & an qualibet militia, etiam voluntaria?

Et quidem in militia necessario pro sua ciuitate vel pro suo principe suscepta non est dubium, quod est iustissima causa restitutionis, & de hoc est tex. ad literam in l. 3. C. de restit. mil. & in l. milites, & in l. si qua militi, & alibi. ff. ex quib. caus. maio.

Et ratio clara est, quia absentes Reipublicę causa om-
6 nino restitutione digni sunt, † l. 1. ff. eod. sed milites di-
7 cuntur abesse Reipublicæ causa, † d. l. si qua militi, & l. si quis Titio. ff. eo. & l. 1. C. de rest. milit. & ideo dicuntur milites esse in expeditione, quando sunt in ipso exercitio bellico, quia tale exercitium in quo tūc versantur, dicitur esse expediens Reipub. secundùm Azo. vt refert Alber. in l. fi. C. de rest. mil.

In militia autem voluntariè suscepta rursus distinguendum videtur. Aut enim pro principe suo, vel ciuitate sua suscepta est. Aut pro alijs.

8 Primo casu † concludendum est, vt in militia ab initio necessaria, & ita reperio in specie hac tenere Ant. Vrsillū in §. rursus. Insti. de act. in prin. & ex eo, quia inquit, licet ab initio sit voluntaria, ex post facto tñ necessaria fit, ppter periculum desertionis, si quis à signis [illegible], postq̄ se nu-

numerari passus esset, l. desertorem. ff. de re milit. cũ sim. Sed quoniam hæc ratio in voluntarijs militibus, quos vulgo dicimus veturieri, & qui volũtarij sũt ab initio vsque ad finẽ, non videtur procedere, ideo dicerẽ, qđ ex eo hæc quoque militia põt dici necessaria & laudabilis absentia: quia quo ad hoc, vt necessaria dicatur, non attenditur an necessario suscipiatur, sed an Reipubl. vel Prin-
9 cipi necessaria sit, † vt ex his quæ dicemus in munerum publicorum functione, proximè apparebit, & vtique necessaria dici debet nõ minus quàm illorum, qui iussi illam suscipiant, quia pro salute principis non minus isti quam illi laborant, & vitã exponũt, quo ad hoc verò an laudabilis dicatur, põt dici, quod eo laudabilior est, quo absque iussu, & stipendio Principis, vel Reip. suscipitur, & consequenter absque spe alicuius lucri, sed ad hoc tantũ, vt gloriosè pro salute patriæ, vel principis sanguis exponatur. arg. l. rem legatam. ff. de ad. leg. cum simil.

Secundo casu, si pro Principe, vel Repub. sua, vel ad iussum eius etiam pro alijs (puta qui simul fœdus per-
10 cusserunt) non suscipitur, † nullatenus necessariam absentiam dici posse puto, neque restitutionẽ ex hac causa ita competere posse, sicut ex causa necessaria, & laudabili competit, sed quia laudabilis saltem dici possit, negari non potest, sicut eorum qui studiorum causa absunt, quod enim studiũ hoc gloriosiùs, nobiliùs, & ciuitati suæ vel principis vtiliùs esse potest? Vnde idem dicerem de hac absentia, quod dicam inf. q. seq. de absentia studiorum causa, & ita intelligo procedere dictum Bos. tit. de indic. ante tort. nu. 108. & Alc. consil. 311.

Articulus IV.

AD quartum, an scilicet militia, quæ in patria & sic
11 domi suscipitur, † dicatur iusta causa restitutionis in integrum?

Videtur, quòd non.

Primò, quia si domi suscipitur, nõ potest dici absentia, vt de se patet, ergo ex hoc capite absentiæ non debet dici restitutio.

Secundò, quia ita euenit in munerum publicorũ functione, nam si domi, siue in patria quis illa subeat, nõ dicitur abesse Reip. causa, & restitutionem non habet, vt §. qui data opera. in vers. fin. ff. ex quibus caus. maior.

Contrarium videtur expressum in l. milites planè. ff. eod. & ita tenet Azo. C. de rest. mil. l. 2. & Paul. de Cast. in l. fi. C. de rest. mil. qui dicit hoc procedere nõ solùm in militibus Romanis, Romę pro suã patria militantibus, de quibus loquitur d. l. milites planè, sed in omnibus ciuibus in sua ciuitate, pro eius, vel Principis salute militantibus. Quod verum puto, & notandum pro dicendis infra prox. eadem quæstione. Ratio autem huius conclusionis, licet isti non dicant, clara est, quia eadem necessitas & laus consideratur in hac militia, quę in præcedenti, declarando, vt dixi supra art. præc. & quamuis non absit quis à ciuitate, non tamen obstat, vt dicam statim.

Ad primum enim respondetur, quòd satis abesse dicitur qui parat discessum, & propterea rebus suis superesse non potest, cum iam animum, & exercitiũ alio verterit, vt l. ab hostibus. & ibi Bartol. in §. primo. ff. ex quibus caus. maior. Dubium autem non est, quod qui militat, continuò animum alio versum habet, quam domesticis negocijs, vel saltem habere debet, secundùm mili-
12 tarem disciplinam † & præcipitur in titu. C. negoc. ne mil. l. 1. lib. 12. ergo &c.

Ad secundum resp. secundùm aliquos, ꝙ exemplum magistratuum susceptorum in patria non est bonum, quia illi qui onus illud subeunt, sentiunt commodum salarij, & extraordinariorum emolumentorum, vnde cessare debet restitutio, l. videbitur. ff. ex quibus caus. maior.

Sed hoc non placet, quia hoc attento militia stipendiata, vel quæ inter suos commilitones prædam & spolia diuidit, nullam restitutionem mereretur, quod tamen dicendum non est.

Secundò igitur respondent alij, quòd milites etiam si in patria militent, tamen nullatenus negotijs suis superesse possunt, vt dictum est. Magistratum autem gerentes secus. Sed neque hoc placet, quia illi quoque priuata
13 negotia sua publicis postponere † debent, l. Paulus respondit, §. Paulus respondit. ff. de legat.

Tertiò igitur dici potest, quòd milites dicuntur ignorare iura & ideo excusantur, si dum militant, & non habẽt vel tempus, sed saltem animum huc versum, & peritos consulant, incidunt in aliquem iuris errorem, præsertim omissionis. l. scimus. C. de iur. delib. Et si instetur, quod milites ex hoc ipso non viderentur indigere hac restitutione, quia ex capite iustæ ignorantiæ satis eis succursum esset. Respõdetur, quòd magis interest illorũ ex capite absentiæ, quàm ex clausula generali, restitui tùm ob faciliorem probationẽ, tùm ob maiorem vtilitatem, quam affert hęc restitutio, quàm illa ex generali clausula, vt supra pluries dictum est, & infra etiam dicetur.

Articulus V.

14 AD quintum, an milites qui in expeditione † non sunt, ex hoc capite restituantur?

Videtur, quòd sic.

Primò, arg. tex. in l. ab hostibus. §. si damni infecti. ff. ex quibus caus. maio. Vbi succurritur militi absenti contra quem fuit facta missio ex causa damni infecti, qui si pręsens esset non restitueretur, vt ibi dicitur, vnde necesse est intelligere de milite extra expeditionem, & castra, nam si in expeditione esset, etiam si in patria militaret, tamen & restitutio denegari non deberet, vt l. milites planè. ff. eod. & proximè dictum fuit.

Secundò, quia priuilegia militum quę ratione specialis pręrogatiuæ eis conceditur, etiam extra castra eis cõ-
15 petunt, † vt per Gl. in §. pen. Instit. de mil. testam. in gl. 1. quam sequitur Rip. in l. Centurio. num. 7. & ibi Soc. iun. nu. 48. de vulg. & pup. & alij, vt dixi in tract. compend. subst. part. 5. q. 3. primo præmisso 3. sub 4. conclusione, vbi in fin. illius ita defendi. Hoc autem priuilegium tale est, nam (vt dixi proximè) excusantur, quia ius ignorare dicuntur, d. l. scimus. ergo &c.

In contrariũ est tex. expressus in l. fina. C. de rest. mil. & ibi notant Bart. Bald. Angel. Alber. Fulg. & Paul. de
16 Cast. in summario, dicẽtes, quòd militia sola, † id est esse militem, non præbet iustam causam restitutionis, sed occupatio præsens circa militarem exercitium. Et ad idem allego tex. ad literam in l. fin. C. quibus non obijc. long. temp. præscrip. Et ita tenendum est, quantum ad restitutionem ex hoc capite necessariæ & laudabilis absentiæ, quatenus militia ponitur pro vna specie illius. Et tunc ratio clara est, quia cum ex eo detur restitutio ex hoc capite, quia dicuntur interim milites abesse pro vtilitate, & necessitate Reipublicæ, & ideo dicuntur esse in expeditione, quia eorum status & exercitium expedit eo tempore Reipublicæ, vt dictum est. Sequitur quod interim dum non sunt in expeditione, eorum absentia non sit proficua & necessaria Reipubli. consequenter, nec hac restitutione digna. Quo retento.

Ad primum respondetur, ex intentione communi
17 Doct. in d. l. fin. & in d. §. damni, † quando tex. loquitur de milite præsenti, intelligatur de eo qui commeatu recepto domi est, cum verò de absente loquitur, intelligatur de eo qui in castris est, & sic bene soluitur contrarium. Et pro hoc ego dico esse text. in l. qui mittuntur. §. fi. ff. eo. Et hęc sol. melior est, quàm illa, quod causa damni infecti celeritatem desiderat, ideo militi non datur restitutio, licet domi militet.

Ad secundum resp. quòd hic non agitur de restitutione militum ex clausula generali propter præsumptam eorum iuris ignorantiam, agetur enim inferius de ea materia restitutionis ex clausula generali, sed ex capite absen-

absentiæ iustæ, vel non iustæ, & an impediti siue superesse rebus suis ea causa militiæ vel ne, vt supra dictum est, & sic non obstet, &c.

Articulus VI.

AD sextum, an scilicet militia militum nostri tem-
18 poris † sit iusta causa restitutionis in integrum ?
Videtur, quòd non.

Quia in eis non concurrunt ea, quæ requirebãtur antiquitus, vt quis diceretur verè miles, secundùm Bar. in l. milites, quę est l. penul. ff. eod. ex quib. caus. maior. & de quibus ego plenè dixi in d. tract. compen. subst. par. 5. q. 3. in 3. præmisso.

Sed breuiter ego puto faciendam conclusionem infallibilem sic. Quod si milites vel alterius, vel nostri temporis verè militant, & in expeditione sunt, & vitam propriam pro principe, vel patria exponunt, restitutionem in integrum ex hoc capite merentur. Ita quod tenent Iacob. de Raueu. & Cyn. in l. 3. nu. 10. C. de iur. & facti ignor. ad quem se remittit Bal. in l. pen. ff. ex quib. cau. maior. & idem ad verbum sequitur Paul. de Cast. in d. l. fin. C. de restitut. milit. Mauric. cap. 334. & idem vult Zas. ff. eod. num. 23. Boss. titu. de indic. ante torturam. num. 108. Roman. consilio 506. nu. 3. & Alc. consilio 311. num. 2. Et ita tenendum est ratione de qua supra, quia huiusmodi absentia necessaria ipsi Reipubl. & laudabilis est, sicut erat illa militum antiqui temporis ipsi Reip. Romanæ, & per hoc patet responsio ad contrarium, vt latiùs dixi in dicto tract. compend. subst. dicto præmisso 3.

Articulus VII.

AD septimum, an scilicet militum prædictorum priuilegium circa restitutionem ex hoc capite competat alijs qui causa exercitus ipsius & vtilitatis illius in bellum eunt, licet non militent, quales sunt Du-
19 ctores, † vulgo, le Guide, Quæstores, Lectores Mili-
20 tum, & similes, vt Medici, † Iudices, † & alij iustitiæ
21 ministri, & cæteri id genus qui exercitui inseruiunt, vt illud nulla re necessaria careat.

Videtur, quòd non.

Primò, quia huiusmodi non militant, ergo ex capite huius absentiæ necessariæ & laudabilis non videntur abesse, consequenter nec restituendi.

Secundò, arg. tex. in l. qui mittuntur. §. item paganum, ibi, iussu à contrario sensu, ff. eodem, ex quibus caus. maior.

Tertiò, arg. l. inter eos. §. 1. ff. eo. arguendo ab absentibus causa muneris publici, ad absentes causa militiæ, quod valere videtur, vt l. 1. ff. eodem, iunctis l. abesse, & seq. ff. eod.

In contrarium habemus quod Medicis Militum, & exercitus datur restitutio, l. inter eos. ff. eod.

Item Doctoribus militum, & exercitus, vt l. qui mittuntur. in princ. ff. eod.

Item lectoribus eorum, vt ibi, & tamen isti non militant, ergo videtur veriùs, quòd omnes qui sequuntur exercitum, vt in aliquo ei inseruiant, dicantur hac eadem causa abesse qua milites, & consequenter eadem restitutione digni, per rationem legis, vt quia isti quoque hoc modo publicè prosunt, vt in medicis inquit tex. d. l. inter eos. ff. eod.

Ego pro resolutione, & simul pro contrariorum solu-
22 tione, puto dicendũ sic. Aut † isti qui sequuntur exercitũ missi sunt à principe, vel ciuitate, & sine dubio dicuntur abesse Reip. causa sicut milites, vt sunt Lectores, Doctoresve militũ. item Medici, Iudices, & cæteri omnes, qui quodammodo coacti absunt, & ita est tex. expressus in d. l. qui mittũtur. in princ. & in §. itẽ paganus. vbi hoc ad literã dicit text. in quibuslibet etiã Paganis missis, tamen à principe ad exercitum. Et in specie in medicis tradit Azo. C. de rest. mil. nu. 2. & Tiraquel. in tract. de nobil. capit. 31. num. 402. Et pro illis pulchrè etiam facit l. 1. ff. de decr. ab ord. faciendo. iuncta Auth. vt nemo fœd. mil. in princ. Aut missi non sunt a principe, vel ciuitate sua, sed spontè exercitum sequuti sunt, vt illa in aliquo prosint arte sua, & tunc ego dicerem sic. Aut à quibus exercitus conducti sunt, & ipsi opus & etiam suẽ obligauerunt eisdem, & tunc idem putarem omninò, quia pro necessarijs ipsi exercitui iudicati sunt, consequenter dicuntur ipsi quoque hac eadem absentia abesse qua milites, qui non iussi stipendiati, tamen & vocati & in numerorã duce relati, voluntariè sequuntur exercitum, de quibus supra diximus, vnde &c. Aut non vocati, sed voluntariè, & spontè sua exercitum sequuntur, vt inde ad libitum recedant, & penitus voluntarij, quasi milites dicuntur, & tunc. Aut non lucri gratia hoc faciunt, sed tantum amore principis, vel ciuitatis suæ, & idem dicerem quod in militibus penitus voluntarijs, seu venturerijs supra dixi, ratione de qua ibi. Et quia omnis lucri suspicio cessat, de qua in seq. casu. Aut demum lucri causa hoc faciunt, & tunc omninò videbitur aliquibus, quod eis deneganda sit restitutio, vt videtur expressum in l. Reipublicæ. ff. ex quib. caus. maior.

Sed ego, qui tam legi pluries, quàm etiam à veteranis militũ ducibus audiui, quàm vtile, imò necessarium sit exercitui, quod in exercitu copia continua sit earum rerum, quę vsui humano etiam in expeditionibus necessaria sunt, puto quod eatenus restitutione digni sint isti, quatenus mercatores, qui mercaturę causa quandoque absunt, de quib. dicetur infra q. seq. in fine. Et etiam aliquid plus huiusmodi merces in exercitum portantibus indulgerem, licet sui commodi & lucri causa faciãt, maximam enim vtilitatem & commodum exercitui afferunt, & quandoque etiam ipsi quoque periculo se exponũt, nõ minori quàm milites, vt compertum est, & suaderem iudici, vt benignior esset in restitutione indulgenda hac de causa, habita consideratione præsertim, si non principaliter mercaturæ causa, vel maioris lucri, puta quia illæ merces, vel illud exercitium, paulò minus commodi & lucri etiam alibi illis attulissent, sed vt simul cum eorum honesto lucro rerum copiam in exercitu conseruarent. Nec obstabit regula d. l. Reipublicæ. ibi, non sui commodi gratia, quia milites quoque lucrum accipiunt de eorum laboribus, sed intelligi poterit
23 ille text. † id est, principaliter. Quod totum arbitrio iudicis committere necessarium erit.

Articulus VIII.

24 AD octauum, An scilicet vxoribus † militum, quæ viros eorum in bellum sequuntur ex eodem capite restitutio detur ?

Videtur, quòd non.

Quia non videtur danda restitutio ex capite iustę absentiæ, vbi non est neque necessaria, neque laudabilis absentia, sed potiùs reprehensione digna, l. si cui. in princip. ff. ex quibus caus. maior. & dicetur etiam infra q. seq. Sed talis est ista absentia vxorum, arg. l. obseruare. §. 1 ff. de offi. procura. vbi reprehenduntur viri qui vxores suas in exercitum secum ducunt, & dicitur ibi, quod melius erit non ducere, & consilium legis plerumque preceptum est, vt Instit. de nupt. §. si vxor tua. ibi rectiùs tamen &c.

In contrarium est tex. in l. 1. C. de vxor. mil. ibi notant Cyn. Bald. & alij omnes.

Et ratio vna est, quia vna & eadem caro sunt, neque vnus potest sine licentia alterius de corpore suo disponere, & priuare coniugem copia illius, vnde eadem necessitas dicetur habere locũ in vxoribus, quæ in maritis, id est absentandi se, vt sentit Cyn. in d. l. 1. Alia ratio est, vt milites libentiùs militent, neque animum redeundi ad vxorios amplexus habeant, & frigidiùs militent,

teni, quàm si vxores secum essent, quia tunc minus æstimant vxoriam conuersationem, quando illa fruentur, & hanc sensit Mauric. in suo tractatu de restit. in integrum, Quid dicendum ?

Quidam distinguunt sic. Aut miles diu absfuturus est, & vera est hæc sententia secunda, & ita procedit d. l. 1. C. de vxor. mil. Aut breui absfuturus est, & tunc secus. ita Cyn. Fulgos. & Pau. de Cast. ita intelligentes consilium l. C. in d. l. obseruate. §. 1. ff. de off. proconf. Et ita tenendo satis est sublatum contrarium.

Sed obstat contra hanc distinctionem. Primò, quia qui breui absfuturus est, non potest dici abesse, secundùm Angel. in l. cum antiquitas. nu. 1. C. quemad. test. ord. per illum text. ibi ex breui temporis interuallo. Secundò obstat, quia quomodocunque maritum sequatur vxor, semper damnum afferet ipsi marito, qui minus expeditè militabit, si quocunque vadat, necesse habeat sem per post se trahere vxorem, & inter cætera præcepta militaria illud est præcipuum, quod milites expediti & parati sint in omnem euentum, & omnibus negocijs & impedimentis liberati, vt apparet inter cætera ex reformatione exercitus Romani, quam fecit Scipio in Hispania. Et ad hanc difficultatē non videtur responsum per prædictam distinctionem, limitando tantum in casu, vt per Fulgos. d. l. 1.

Ego tamen ab illa non recedendum puto, quia maximam continet æquitatem, & honestatem. Et ad prædicta duo motiua resp. quòd circa primum potest dici in militia & absentia ex causa eius, considerari etiam paucos illos dies, quibus præparatur discessus, ne dum ipsa modica absentia post discessum, vt supra dictum est.

Circa secundum, q; licet malū sit, q; vxores sequantur viros suos in bellū, tamen ad tollendā occasionē peioris mali, id est, vel desertionis militiæ, vel sterilitatis, & non procreationis filiorum, contra l. 1. ff. sol. matr. vel adulteriorum, si quādo continere nequirent absque maritis, potest dici bonum hoc, sicut seruitus dicitur bona respectu mortis quæ omnium malorum est supremum. arg. §. ius autem gentium. Inst. de iur. nat. Et hinc est, quod Marcellus militi exeunti noctu ex castris, vt ad amasiam se conferret, concessit ei vt illam in castris secum retineret, & licet virginitas melior sit quàm matrimoniū, secūdum D. Paulum, tamen ijs qui continere nequeunt, dicit Paulus idem, quod melius est nubere, quàm vri.

Ex quibus patet responsio ad contrarium.

Articulus IX.

25 AD nonum, an scilicet seruitoribus, † (ita vulgò dictis) ipsorum militum, competat restitutio ex hoc eodem capite, dum eorum dominos sequuntur in bellū. Videtur, quòd sic.

Primò per l. 2. C. de episc. & cler. vbi priuilegium cleri eorum, qui milites cælestis militiæ dicuntur, competit et

26 seruitoribus eorum. † Dubium autem non videtur quin valeat argumētatio à militibus cœlestis militiæ ad alios, & è contra, per ea quæ tradit Abb. in c. 1. nu. 5. extra de cler. ægrot. & plenius Euerard. in sua Centur. in loco à militia arm. ad mil. cœlest. mil. ergo, &c.

Secundò facit exemplum medicorum, vt l. inter eos. & ratio de qua ibi, ff. ex quib. cauf. maior.

Tertiò facit l. 1. ff. de bon. poss. ex testam. mil. versf. omnes igitur, &c.

In contrarium videtur communis sententia Doct. nā ita tenent Iac. de Ra. Petrus, & alij antiqui sequuntur, quos referunt Cyn. in l. 1. num. 2. C. de vxor. mil. & ibi Alb. num. 2. Paul. num. 2. qui idem tenent simpliciter.

Et pro hoc adducunt, quia primò hoc non reperitur iure expressum. Ergo, &c. l. maritus. C. de procur.

Secundò, per l. qui mittuntur, §. item paganum, ff. ex quibus cauf. maior. ponderando verbum, iussum, à contrario sensu.

Tertiò, per l. inter eos, §. eos qui, ff. eo. à fortiori, nā scribis præsidum hæc restitutio ex hoc capite non datur, mul tò minus dabitur famulis illorū, cōsequenter nec militū.

Ego puto hanc sententiam cōem veriorem esse de iure, & securiorem, quaotum ad restitutionē ex hoc capite, quia non puto huiusmodi familiæ ipsius exercitus illam cōpetere, quasi absfuerint absētia necessaria ipsi Reip. vel ipsis, & simul etiam laudabili, lucri. n. & sui salarij causa, & vt plurimum spoliandi mortuos causa exercitum sequuntur, sicut & corui. Vnde subintrant regula. l. reipublicę, ff. eod. Modificando tamen hanc conclusionem, vt infra dicam post responsionem ad contraria.

27 Ad primum resp. quòd in clericis est speciale † vt diuinis officijs ipsi vacare possint, neque in vilipendiū cleri catus necesse habeat sibi ministrare, & quælibet etiā vilissima facere, pro quotidiano victu, &c. Quod in milit. locū nō habet, quib. & vtile, & honorificum est, continuò in aliquib. et rusticanis exercitijs inuigilare potius quā in ludis, cōmessationibus, delicijs, ocioque marcescere, cum dicatur miles, quasi minimè mollis, & durum dicitur militia, per antiphrasin, vt l. 1. ff. de mil. testam.

Ad secundum resp. q; militum medici sunt necessarij

28 † in exercitu, necessitate, & vtilitate publica, quemadmodum & in ciuitatib. l. si duat. ff. de ex. vf. tut. & multò magis in exercitu, vt de se patet, & publicè vtilē eorum artem in exercitu vocat text. in d. l. inter eos, quod in famulis nequaquam dici potest, cum sine illis et stare possit exercitus, sine medicis verò minimè. Quinimò multitudo famulorum sæpenumero fraudat & ęraria principis, & quod grauiùt est, numerū exercitus, in quo quando princeps credit se habere, puto decem millia peditū, habebit quinque millia militum militantium, & quinque famulorum, qui ipsorū ducum & ministrorum exercitu solitis suppositionibus crumenas implent, cum periculo manifesto totius exercitus, & salutis principis, si pugna committi debeat. Quod absque bonorum Ducum, & Imperatorum, & militantium præiudicio dictum sit.

Ad tertium resp. quòd ideo habent priuilegium testandi in re militari omnes qui in bello moriuntur, licet milites non sint, quia neque testium, neque peritorum copia haberi potest, quod tam in alijs, quàm in militibus hāc necessitatem testandi quomodocunque inducit. Secus in eo de quo agimus, vbi nemo cogit istos famulos sic abesse, nec exercitui vtiles, vel necessar ij sunt, & nos agimus de dāda restitutione ijs, qui necessariò, & laudabiliter absunt, vnde in hac materia non est par ratio militum, & famulorum suorum, sicut in materia testamen ti faciendi in expeditione, vt dictum est.

Conclusio igitur firma manet, quod famulis militum ex hoc capite non datur restitutio, quam Doct. limitato aliquibus modis.

29 Et primò, dummodo non sint tales famuli, † sine quibus ipsi milites nullatenus in exercitu stare possunt, quia tunc essent in exercitu necessarij, vt vult Bald. in d. l. 1. C. de vxor. mil. argum. l. non alias. §. 1. ff. de iud. & dicit ita tenere Cyn. sed ibi ego eum non reperio. neque admitto conclusionem, nisi vt admisi supra in 6. art. & secundum sequentem declarationem.

Secundò, licet non restituantur ex capite absentiæ necessariæ & laudabilis, saltem ex probabili causa re-

30 stitui debent, † secundum Petr. & Cyn. d. l. 1. n. 2. & sequuntur Fulgos. & Paul. de Cast. ibi nu. 2. & Io. Fab. ibi in fi. Sed ego dico, quòd in famulis exercitui necessarijs nō bene pōt procedere, quia dicetur propterea necessaria absentia, secundū supradicta, art. nu. 9. In ijs verò qui non sūt exercitui necessarij, cum lucri tantum causa absint in seruitiure, non poterit dici laudabilis, vt dicā inf. q. seq. circa absentiam causa mercaturæ, & studiorū. Vnde saluarem limitationē, vt dicatur ista debere restitui quatenus restituuntur illi qui absunt ex causa nō im probabili, id est quæ licet non sit laude, & præmio digna, vt est militia, & studiū, &c. tamen non est vituperabilis,

qualis est causa honesti lucri, quæ restitutio quando de-
rur, dicetur infra q. seq.
31 Tertiò, nisi isti famuli suum famulatũ ab initio † pro-
misissent in toto illo bello, tunc enim dicerentur ex ne-
cessaria causa abesse. Mauric. in suo tract. rest. in integ. c.
338. Sed non videtur absolutè vera hæc limitatio. Nam
aliàs quilibet famulus etiã alibi quã apud exercitũ in-
seruiẽs, diceretur hac rest. dignus, si ex prima obligatio-
ne coactus seruiret, quod tamen non est dicendum. Po-
test saluari limitatio Mauricij, vt limitatio præcedens,
quod scilicet restituãtur in casibus in quibus restituun-
tur qui absunt ex causa necessaria non improbabili, vt
litigij causa, vel necessarij victus, &c. de qua dicã q. seq.

Articulus X.

AD decimũ, an scilicet absentia causa magistratus,
legationis, vel alicuius publici muneris sit iusta
32 causa restitutionis in integrum ex hoc capite? †
Conclusio quidem clara est, quod est iustissima cau-
sa restitutionis expressa in edicto prætoris, vt l. 1. ff. eod.
& C. eod. l. 2. cum infin. sim. ff. & C. eod. Nec aliud circa
hoc agendum est, quam nonnulla exempla absentiæ
istius afferre.
33 In primis igitur legatio † est vnum ex his. text. est in
l. sed & si. §. fi. ff. eod. & l. legati, & l. non vere. ff. eod. & l.
1. C. eod. & Mauric. cap. 422.
34 Item magistratus, † tex. est in l. qui mittũtur. §. si mi-
les. ff. eod. Et hinc põt dici quod Potestates, Assessores,
35 & Vicarij terrarum, & castrorũ alicuius † ciuitatis, vel
prouinciæ abesse dicantur hac specie absentiæ, & hoc
capite debere restitui, vt tradit Gaspar Vallasc. in l. im-
perium. nu. 186. ff. de iurisd. om. iud. post Mod. in c. cum
Bertold. col. 7. ff. de re iudic. & de assessoribus est text. in
l. si cui. in princ. ff. eod.
Item ij qui mittũtur ad extirpandos facinorosos ho-
mines, & purgandam prouinciam malis hominibus,
text. est in l. qui mittuntur. §. quæsitum. ff. eo. & ibi Bal.
36 exemplificat in barisellis. † & Azo C. de rest. mil. nu. 4.
37 Item Oratores † ad Principem, vel ad aliã ciuitatem
missi, gratia congratulationis, vel alterius publici nego-
38 cij, qui & vulgo Ambasciatores † dicũtur, omnes enim
isti dicuntur hac absentia abesse, & ex hoc capite debe-
re in integrum restitui. l. qui mittuntur. in princ. ff. eod.
39 Item & testimonij † ferendi causa missi possunt vide-
ri abesse hac de causa, vt vult tex. in l. sed & si per præto-
rem. §. fin. vers. idem puto. ff. eod. Sed Gaspar Vallasc.
præal. num. 188. appellat talem absentiam necessariam
tantum, non autem prærogatiua dignam propter ali-
quam publicam vtilitatem, quam in se contineat.
Mihi autem videtur posse defendi, quod sit etiam pu-
40 blicè vtilis, † nam isti non possunt cogi nisi à Iudice, qui
in hoc vti debet iurisdictione, quæ est potestas de publi-
co introducta, & qua vti non debet, nisi vbi ita suadet
publica vtilitas ciuitatis, quæ in specie est ista, vt veritas
aperiatur. l. quoniam. in fin. C. de hæret. & manich. &
Aut. de testibus in princip. cum simil.

Articulus XI.

AD vndecimum, An scilicet idem sit, si quis subeat
munera publica prædicta propter aliam Rem-
41 publicam, quàm vrbem Romam? †
Videtur omnino, quod idem dicendum sit.
Primò, per l. qui mittuntur. in §. is qui reip. ff. eod. vbi
videtur expressum.
Secundò, per d. l. qui mittuntur. §. quæsitum. iuncta l.
2. C. quando lic. vnic. sine iud. se vind. & l. congruit. ff. de
off. præsid.
Tertiò, quia hodie cessat ratio l. cum qui. ff. de verb.
signif. Vnde ridiculũ videretur, quod si Florentini mis-
si ab eorum magno Duce ad gubernandam aliquã eius
ciuitatem, vel Ianuenses ab eorũ Republica, vel demum
Veneti, non deberent ex eodem omnino capite restitui,
si omnino eadem absẽtia absunt, qua aberãt ij qui vrbe
Roma mittebantur in prouincias ad idem faciendum.
In contrariũ videtur text. expressus in l. sed & si. §. fi.
ff. ex quib. caus. maio. & per illũ tex. tradũt Doct. cõiter
vbique Gl. in d. §. fi. Gl. in l. cũ quidã. in verbo, aberat. ff.
de acquirend. hæred. & ibi Alex. n. 2. Ang. in fi. Ias. nu. 4.
Idem Ias. in §. rursus. nu. 32. & 35. Instit. de actio. & ibi
Io. Cru. n. 2. Idem tenent Cy. Fulg. Alb. & Pau. de Cast.
in l. 1. C. ex quib. cau. maior. Idem firmant Zas. in d. §.
rurs. nu. 21. & Iac. de Aren. ibi, nu. 3. Dicentes quod isti
non ex hoc capite restituuntur, sed ex clausula generali,
vt dicitur in d. l. sed si per prætorem. §. fin. & vtilitas est
maxima, vt sæpiùs supra dictum est, & etiam videtur
vtile scire propter modum concipiendi libellum, secun-
dùm Ang. d. l. cum quidam. in fi. nam cum sola Roma
dicatur Respublica, ineptè dicerentur abesse isti Respu-
bl. causa. l. cum qui. ff. de verb. sign. Quid igitur?
Quidam dicunt, q aut sumus in missis ab alijs ciuita-
42 tibus ad ipsam Rempub. Romanã, † vel sanctissimum
eius Principem, & procedant allegata pro prima opi-
nione. Aut in missis ad alias ciuitates, & tunc procedet
secunda opinio communis, & istud voluit originaliter
Glo. in d. l. qui mittuntur. §. sed si extra. ff. eod. in verbo,
profectus, ita volens enitare illum text. & Gl. in d. l. cum
quidam. in 2. solut. & ibi Angel. in fin. & Alexand. nu-
mero secundo. Et facit d. l. qui mittuntur, in princip.
vers. hi quoque.
Sed aduertendum est, q aut volunt isti, quod dican-
tur omnino abesse Reipub. causa, qui à sua ciuitate mis-
si sunt Romam, & videtur falsum, quia dicuntur eo
priuilegio vti, quo vtuntur qui absunt Reip. causa, ergo
Reip. causa ipsi verè non absunt, vt l. 1. C. ex quib. cau.
maior. & ibi Doct. legendo ad me, & non à me, prout
communiter legitur & legi debet. Aut quod non di-
cantur verè abesse Reipub. causa, sed eodem priuilegio
vti, & tunc idem est dicendum in alijs qui missi sunt ab
alijs ciuitatib. ad alias ciuitates. Præterea, aut volunt
quod ex eo non dicantur propriè & verè abesse Reip.
causa, quia non expedit alijs ciuitatib. mittere suos am-
basciatores, vel magistrat^os, sicut expedit Reip. Romanæ,
& hoc est ridiculum dicere, vt de se patet. Aut quia non
expedit ipsi Reip. Romanæ, quæ verè dicitur Respubli-
ca, secundùm istos, & tunc, quare qui ad illam ab alijs
ciuitatibus mittuntur, dicuntur abesse Reip. causa, cum
tamen non expediat ipsi Reip. Romanæ huiusmodi gra-
uari fastidijs alienis, sed ipsismet ciuitatib. qui mittunt
duntaxat? Nec dicatur, quod põt aliquo modo confide-
rari quod tũc adsit honor ipsius Reip. Rom. igitur &c.
Quia si hoc est, quare per trãsitum solum casualem quẽ
per vrbẽ fiat, dicitur q's abesse Reip. causa, vt est expres-
sum d. l. qui mittuntur. §. sed si extra. Et quod magis est,
quare non idẽ, quando quis Romam, vel ad Principem
eius mittitur testimonij ferendi causa, cum tũc dicatur
non abesse Reip. cã, sed succurri ei ac si Reip. causa ab-
esset, vt ad literã dicitur in d. l. sed & si. §. fin. versic. vnde
quoties. iuncto vers. seq. idem puto &c. & tamen ab illa
ciuitate ad principẽ Romanum mittitur, vt ibi dicitur.
Alij igitur dicunt, quòd indistinctè isti quoque resti-
tuuntur eadem iusta causa, eodemque fauore, quo illi
42 qui absunt Reip. Romanæ causa. † Ias. in §. rursus. nu.
33. post Gl. ibi. Et facit p hoc pulchrè d. l. sed & si. §. fi. ibi
siue habuit procuratorem, siue non, quæ ampliatio non
videtur habere locum nisi in absentibus hac absentia
necessaria, vt dicam infra dum agam de amissione pro-
curatoris. istam opinionẽ ego puto verem in se, sed si per
omnia hæc absentia dici debet iusta causa restitutionis,
sicut illa quæ suscipitur pro Rep. Romana. Restitutio
quoque eiusdem priuilegij & naturæ erit, & superua-
cua erit præcedens Doctorum disceptatio.
Ego igitur puto veriùs, & æquiùs, quod isti qui absunt
suæ ciuitatis causa, dicãtur abesse Reip. causa, s. suæ non

Roma.

Romanæ, & quod cum edictum prætoris simpliciter
polliceatur restitut. maioribus etiam Reipub. causa ab-
sentibus, istos quoque comprehendat, & consequen-
ter quod isti non ex clausula generali, sed ex speciali ca-
pite ipsius edicti in int. restituantur, & probatur (iudicio
meo) clarè in d. l. qui mittuntur. in ver. qui Reip. cum
versic. seq. & in ead. l. in §. quæsitum est, iuncta l. cógnuit.
ff. de off. præsid. quæ duo iura si tu bene coniunges, ista
conclusio contra cõem omninò tibi verior apparebit. Æ-
quitatis autem rõ manifesta est. Quid n. impedit ex eo-
dem capite istos restitui, ex eodem solum quia vrbe Ro-
mana non absunt, quasi quod aliæ ciuitates non indi-
geant huiusmodi absentijs suorum ciuium? & si indi-
gent, & multò magis indigent, vt manifestum est, vide-
tur nimis scrupulosum eis denegare restitutionem ex eo
capite, ex quo conceditur absentibus Reip. Rom. causa,
cum eadem omninò ratio suadeat illam concedẽdam.

Ad tex. verò d. l. sed & si. §. fi. ff. ex quib. caus. maior. in
quo solo fundatur communis sententia. Resp. quòd in du-
43 bio de Republica † Romana intelligebatur eo tẽpore
verbum respublica, propter excellentiã, vt aliàs euenit
in §. sed ius quidem ciuile. Instit. de iur. nat. sed non pro-
pterea negatur, quin aliæ quoque ciuitates, & municipia
Respublicæ respectu illarum, & suorum particularium
negociorum dici possunt, vt est expressum in l. sed hi. in
prin. ff. de publican. & vectig. & ita procedit d. §. fi. ibi, li-
cet Reip. causa non absit, id est, Romanę, aliàs contradi-
ctionem implicaret text. in d. l. qui mittuntur, ibi qui
Reipubl. causa Romam profectus est, &c.

Et confirmãtur prędicta, quia restituuntur alię quo-
que ciuitates, & municipia iure minorum, vt supra in
2. q. visum est ex communi sententia, licet tex. in l. Res-
publica, simpliciter de Republica loquatur.

Item milites, qui pugnant pro patria sua, & principe
suo, restituuntur ex eodem capite, quo restituuntur, qui
pugnant pro vrbe Roma, vel eius Principe, vt supra ad-
missum est ex communi sententia, art. 3. & 6. Non video
igitur, quare diuersum in quæst. ista dicendum sit. & ita
firmiter teneo & concludo, quòd priuilegia quę compe-
tunt absentibus Reipub. Romanæ causa, competant
etiam absentibus causa suæ Reipub. vel ciuitatis, vel
44 municipij, castri, † vel villę, † &c. & ita colligitur ex Gl.
45 tenet Ias. ibi in §. rursus. in verbo, Reipub. Institu. de a-
ction. & ibi notat Gomes. n. 18. & clatè tenuit prius Ros-
sr. de libell. in rubr. de act. rescis. §. 6. hęc sunt, &c. nu. 1.

Articulus XII.

AD duodecimum, An scilicet procedant prædicta
in ijs, qui subeunt munera pro ciuitate sua in
46 † ipsamet ciuitate?

Videtur, quòd sic.

Primò, quia ita accidit in militibus, vt in l. milites pla-
nè. ff. ex quibus causis maior. & supra conclusum fuit.

Secundò, quia propter publicũ munus impediuntur
superesse rebus suis, & hinc est quod excusantur à tute-
la. §. & qui potestatem. Instit. de excusat. tutorum, à qua
excusantur illi qui non possunt rebus suis superesse ne-
47 dum alienis, vt in §. minores. eod. tit. † Ergo restitutio-
nem prædictam consequi debent, sicut ij qui alibi dicta
munera subeunt, arg. l. in eandem. ff. ex quibus caus.
maior.

In contrariũ est tex. expressus in l. & qui data opera,
in fi. & in l. seq. ff. eod. & ita tenet Glos. in d. l. milites pla-
nè. & ibi Alb. & idem Alb. clarè in l. si cui. in prin. ff. eod.
& ita tenendũ est. Et ratio clara facit, quia præsentes in
ciuitate facilè possunt efficere quo minus contra eos
præscriptio aliqua currat, & de bonis corũ quippiã non
minuatur, interrumpendo illam, vel per procuratorem
agendo, qui eis referat, &c. in quibus absentes si nolunt
confidere, excusatione digni sunt, & ita tenendo.

Ad primum resp. quòd in militibus adest diuersa ra-
48 tio. Militia † enim in primis est causa maioris occupa-
tionis, quàm magistratus, & maioris segregationis à ne-
gocijs forensibus, l. milites. C. loc. & qđ magis est, igno-
rantiæ iuris causa est, l. sicut. C. de iure deliberan. quæ in
Paganu magistratum fungente non procedit, qui quo-
tidie occasionem habet cum peritis Doctoribus loquen
di, & rebus suis prospiciendi, vt patet, ideo &c.

Ad secundum resp. per rationem adductam in con-
clusione, quę distinguit occupationem tutelæ à modico
negocio interrumpendi præscriptionem, vel per procu-
ratorem agendi, qui referat interim domino, quicquid
gerit.

Ex quibus colligitur, q̃ prædicta conclusio non proce-
deret, qñ magistratus, & munus istud publicum, nimis
49 occupatum † publicis negocijs detineret eũ qui eo fun-
geretur, nam tũc nõ solùm excusaretur, sed laudaretur,
si propter negociorum publicorum frequentiam obli-
uioni mãdaret propria negocia priuata, & restitutione
dignissimus esset, & exemplum, quo istam limitationem
probo, est expressum in l. si cui. in princip. ff. ex quibus
cau. maio. vbi dicitur, quod ij quibus Princeps permisit
50 in prouincia propria assidere † dicuntur abesse Rei-
pub. causa, & propterea restitutione digni sunt. Et hæc
satis quo ad hanc quæstionem. Nam de alijs speciebus
absentiarum dicetur in seq. quęst. quæ cum multum
longa futura sit, nimia grauasset istam, vel ab hac gra-
uata fuisset, si vtræque simul iunctæ fuissent. Nunc ad
secundam speciem absentiarum accedamus.

SVMMARIA.

1 *Transfuga an ex capite sua absentia restituatur in integrum?*
2 *Excommunicationis causa absens, an restituatur in integrum?*
3 *Excommunicatus, & bannitus æquiparantur.*
4 *Quid si fuisset negligens in petenda absolutione ab excommunicatione.*
5 *Restitutio non datur, vbi non adest læsio. & num. 6.*
7 *Bannitus an ex capite sua absentia restituatur in integrum?*
8 *Pœnam & præmium quis ex eodem facto consequi non debet.*
9 *Banniti sunt hostes ciuitatis, sed quando procedat. num. 17.*
10 *Bannitis bellum indicitur. quando impune occidi possunt.*
11 *Bannitus non retinet bona, & ideo testari nequit.*
12 *Banniti æquiparantur deportatis regulariter in materia indifferenti.*
13 *Bannitus habetur pro mortuo, sicut deportatus.*
14 *Mater non petens tutorem filio dum est in banno, excusatur.*
15 *Banniti non perdunt ea quæ concernunt publicam vtilitatem. & num. 16.*
17 *Bannitus & transfuga, quomodo differant inter se.*
18 *Transfuga quare sit ita exosus, & quare non restituatur. & num. 19.*
20 *Restitutio non est superflua etiam ei qui bona nulla habet.*
21 *Bannitus qui potest ad libitum suum reuerti, an restituatur?*
22 *Et quid in bannito propter delictum pecuniarium.*
23 *Bannitus an restituatur in integrum durante banno?*
24 *Excommunicatus non potest restitutionem petere antequam absoluatur.*
25 *Ad triremes condemnatus, an restituatur ex capite huius absentia?*
26 *Relegatus an ex capite sua absentia restituatur in integrum?*
26 *Et quid si procuratorem dimittere non potuit nisi difficulter.*
27 *Relegatus an restituatur ex clausula generali, an ex speciali capite absentia?*
28 *Carceratus an restituatur in integr. ex capite huius absentia?*
29 *Sub fideiussoribus detentus, an restituatur vt carceratus?*

30 Et quid si exire possunt, sed non sine pudore in publicum.
31 Pudore impeditus exire in publicum quis dicatur.
32 Et quid si timore infamiæ de carcere exire nolit, nisi absolutus. & num. 33.
34 Cæsar Oddus frater germanus Authoris adolescens laudatur.
35 Pater an dicatur ipse excusari vt legitimè impeditus ob carcerationem filij?
36 Carcerato etiam citate, an & quando sententia nulla sit, si iudex sciat impedimentum? & num. 37.
38 Iuramento qui detinetur vt redire non possit, an restituatur?
39 Et quid si fidem suam duntaxat obligasset.
40 Carceratus crimine falsi, an restituatur ex capite huius absentiæ?
41 Carceratus dolosè, & affectatè, an restituatur ex hoc capite?
42 Carceratus ob delictum proprium, an restituatur?
43 Carceratus ad perpetuum carcerem, an restituatur?
44 Captiuitatis causa impeditus, an restituatur in integrum? 45.
46 Obsidatus causa absens, an restituatur in integrum?
47 Obsides possunt dici absentes Reip. causa, & ob bonum publicum, & num. 48.
49 Fideiussionis alibi factæ causa detentus, an restituatur in integrum?
50 Iuramentum de non discedendo de aliquo loco, an sit iusta causa absentiæ?
51 Periurij metus, iustus metus est.
52 Repræsaliarum causa alibi detentus, an restituatur in integrum?
53 Repræsalia, quare concessa.
54 Captus ab hostibus non vt seruus fiat, sed vt soluat taleam, an restituatur? & num. 55.
56 Captus ab hostibus vt seruus eorum fiat, an restituatur in integrum?
57 Restitutionem non habet, qui bona aliqua in ciuitate non habet.
58 Seruus nulla bona retinet.
59 Seruitus personalis triplex, vera, ficta, & nec vera, nec ficta. & num. 60.
61 Bona fide seruiens nec verè, nec fictè seruit, & restituitur.
62 Captus ab hostibus cum spe reditus fictè seruit, & restituitur.
63 Seruus naturalis, vere seruus est, & non restituitur. & n. 64.
65 A latrunculis captus, an restituatur ex capite huius absentiæ?
66 Detentus & clausus quomodolibet, vt redire nequeat, an restituatur?
67 Et quid si captiuus, vel detentus liberè exire potest.
68 Metus causa absens, an restituatur?
69 Metus iustus quis dicatur, & non superuacaneus.
70 Metus an fuerit iustus vel ne, an remitti debeat arbitrio Iudicis?
71 Iudicis arbitrium circa hoc in quo consistere debeat. & n. 72.
73 In metu tria considerantur, malum quod timetur, causa timoris, & persona quæ timetur.
74 Mala quæ rationabiliter timeri debent.
75 Mors an sit malum timendum, & an quilibet cruciatus corporis?
76 Vincula, an iustè metuantur?
77 Carceres, an iustè metuantur?
78 In carceribus contrahens dicitur metu contrahere.
79 Bonorum, & fortunarum amissio omnium, vel maioris partis iustè timetur, & num. 80.
81 Honoris, & pudicitiæ amissio iustè timetur.
82 Status & libertatis amissio iustè timetur.
83 Mala hæc si timeantur, non in persona nostra, sed filiorum nostrorum, an sint iusta causa metus?
84 Metus iusta causa, quæ sint, siue indicia iusta ex quib. malum timeatur.
85 Expulsio a ciuitate, an sit sufficiens indicium metuendi?
86 Regis præceptum, vel iudicis, an satis sit?
87 Iudicis metus, an à contumacia excuset?
88 Preces Principum, an iustum ingerant timorem, si contradicendum sit?
89 Preces potentiorum dicuntur violentiæ.
90 Inimicitia potentiorum dicitur iusta causa timendi futurum malum.
91 Tiranni mali mores idem operantur.
92 Bellum quoque ciuile idem efficit.
93 Consanguineorum mala tractatio, an idem operetur?
94 Pestis dicitur iustissima causa timoris.
95 Aeris intemperies est iusta causa non morandi in aliquo loco, & iusta absentia.
96 Metus an sit iustus vel ne, ex qualitate quoque personæ discerni debet?
97 Pestis vel bellum vt excusent à contumacia, an requirant, quod in eo loco ita grassentur, vt ius ibi non reddatur? & numer. seqq.
100 Metus quando à persona proficiscitur, ex affectu eius discerni debet.
101 Intellectus l. 3. ff. ex quibus caus. maio. ibi, & affectus, &c.
102 Minæ quando faciant iustum metum. & sequentibus.
104 Minæ eius timendæ sunt, qui solitus est exequi.
105 Minæ timentur quandoque magis, quandoque minus, prout meticulosus est is cui inferuntur.
106 Metus minor sufficit in muliere, quàm in viro.
107 Maioritas est iusta causa timorem inferendi, & timendi.
108 Metus catenus excusat absentem, quatenus durat causa timendi.
109 Litigij causa absens, an restitutionem mereatur?
110 Infirmitatis purgandæ causa absens, an restitutionem mereatur?
111 Ad balnea famosa qui iuit, & ibi adest, an restituatur?
112 Morbosus, infectus, &c. absens ex hac causa, an restituatur?
113 Peregrinationis causa absens, an restituatur?
114 Peregrinationis causa absentia suscepta, an dicatur necessaria? & numer. seqq.
118 Absentia vt dicatur necessaria, non requiritur coactio præcisa.
119 Peregrini & Romipetæ, an vagabundorum appellatione veniat, an verò collaudandi sint? ad finem, & seq.
121 Studiorum causa absentes, siue Scholares, an restituantur in integrum ex capite absentiæ?
122 Scholarium absentia, an dicatur probabilis, & prærogatiua digna? & quare. & nu. 123.
124 Doctorum, & Iurisconsultorum scientia illustrauit patrias eorum.
125 Cum Scholaribus facillimè dispensatur, præsertim in beneficialibus.
126 Scholarium absentia, an dicatur non solum probabilis, sed etiam necessaria? & num. 127.
128 Scholaribus studij causa absentibus competunt ea priuilegia, quæ competunt absentibus causa sui principis.
129 Scholarium priuilegia extenduntur etiam ad patres eorum causa absentes.
130 Scholares vagabundi, an gaudeant hoc priuilegio?
131 Scholares qui non intrant scholas, sed otiosè viuunt, an gaudeant, &c.
132 Sholares, qui eunt ad studium causa lucrandi fructus beneficiorum, reprehenduntur.
133 Scholares, si non studeant in studijs approbatis, an gaudeant hoc beneficio?
134 Scholares habentes studium in patria, & alibi studentes, an gaudeant? & num. 135.
136 Iudæis quare permissum fuit vt spoliarent Aegiptios.
137 Scholares studentes ruri, & in solitudinibus, an gaudeant?
138 Doctores ruri degentes, vt opus aliquod proficiant, laudandi.
139 Author vbi perfecerit hoc opus restitutionis in integrum.
140 Murulana villa, authoris villa, & locus studiorum suorum.
141 Scholaris an gaudeat priuilegijs supradictis, si potuit procuratorem dimittere, & non dimisit?
142 Otij, & voluptatis causa absens, an restituatur?
144 Mercaturæ causa absens, an restituatur in integrum ex capite iustæ absentiæ?

145 Mer-

QVÆSTIO VII.

De alijs speciebus absentiæ, quæ scilicet sint iusta causa restitutionis in integrum, & quæ non.

IVXTA ordinem arboris absentiarum supra positæ, sequitur de absentijs alijs necessarijs non laude vel prærogatiua dignis, sed quæ vel pœnam & vituperationem merentur, vel neutri generis sunt, quia si non laude, non tamen pœna vel vituperatione dignæ sunt, demumque de voluntarijs iuxta eiusdem arboris ordinem pertractare. Quod infrascriptis Articulis sufficienter expediri posse videtur.

Primò, An transfuga restituatur in integrum, ex capite suæ absentiæ.

Secundò, an excommunicatus?

Tertiò, an bannitus?

Quartò, an relegatus?

Quintò, an carceratus?

Sextò, an captiuus, vel in vinculis, quomodocunque detentus?

Septimò, an repræsaliarum causa detentus?

Octauò, an obses, vel fideiussionis, vel æris alieni causa alibi retentus?

Nonò, an metu absens, & hic plenè, quæ sint causæ iusti timoris?

Decimò, an litigij causa absens?

Vndecimò, an infirmitatis purgandæ, & medicamentorum causa ad balnea aliqua absens?

Duodecimò, an infectus, & morbosus, hac de causa expulsus, & absens?

Tertiodecimò, an peregrinationis causa absens?

Decimoquartò, an studiorum causa absens?

Decimoquintò, an otij, & voluptatis causa absens?

Decimosextò, an mercaturæ causa absens?

Articulus I.

1 AD primum, an scilicet transfuga in integrum restituatur ex capite suæ absentiæ? †

Videtur, quòd sic.

Quia etiam bannitus restituitur ex causa suæ absentiæ in casibus, vt dicam infra tertio articulo, & tamen illa quoque absentia pœna, & vituperatione digna est, vt ibi dicam, ergo &c.

Contra est text. in l. item ei. ff. ex quibus caus. maior. & ibi omnes, & ita sine scrupulo tenendum est. Et extendendum est ad rebelles, qui inuidia & rabie compulsi Principis celsitudinem in patria videre & ferre non valentes, voluntarium sumunt exilium, & alio se conferunt, & vt plurimum ad principem, vel populum suæ patriæ, vel sui principis inimicum.

Dummodo tamen hac de causa tantum, iustum & magnanimum Principem odio habeant, & ferre non possint, secus tamen si odio tirannidis, & patriæ miseriam videre nolentes, & simul timore extorsionum tirannicarum absunt, quia tunc restituerentur, vt dicam infra ead. quæst. artic. 9.

Ad contrarium resp. quod diuersa ratio differentiæ est inter bannitum & transfugam, vt dicam plenè art. seq. de bannito.

Articulus II.

2 AD secundum, An scilicet excommunicatus † ex causa suæ absentiæ ab excommunicatione causatæ restituatur in integrum?

Videtur, quòd non.

Ex eo quia non debet quis consequi commodum ex culpa sua, & quia ex eodem pacto præmium & pœnam quis consequi non pôt, vt per Glo. in l. si cui, in fine. ff. ex quib. caus. maior. & per alias etiam rationes, de quibus dicam proximè in bannitis, pro dubitandi ratione.

Contrarium concludendum est, secùndùm Doctor. in cap. cum inter. de except. & Abb. in cap. 1. de præscript. colum. 4. prout refert & regulam hanc ponit Felyn in c. significauerunt. num. 14. de except. & voluerunt Bald. & Alb. statim allegandi.

Et ratio clara est, quia excommunicatus & bannitus
3 æquiparantur, † secundùm Bald. in l. item succurritur, ff. eod. tit. ex quib. caus. maior. & Alber. in l. sed & si per prætorem. §. actio exempta, in fine. ff. eod. Quod autem bannitus restituatur ex causa absentiæ à banno causatæ communis conclusio est, vt dicam plenè articul. sequen. ergo &c. Quo retento ad contrarium resp. vt dicam artic. seq.

Limitari ab ità Doctoribus videtur aliquibus modis.

Et primò, nisi fuisset negligens in petenda absolutio-
4 ne ab excommunicatione, † Felyn. præall. dicens ita tenere Cardin. Imol. & Abb. in d. capit. cum inter. Et facit optimè pro hoc, quia neque etiam bannitus ex hoc capite restituitur, quando potuit redire in gratiam principis faciliter, & negligenter hoc facere omisit, vt dicam infra art. seq. in 1. limit.

Limitatur secundò, nisi interfit ipsius impediti lapsum fuisse tempus, & sic non sit læsus ex tali absentia. Ita ex Felyn. dicto cap. cum inter. cum exemplo, post Cardin. in cap. exceptionem, de except.

Sed mihi non placet, quia ista limitatio est superflua, semper. n. in qualibet constitutione necessarium est. q
5 is qui restitutionem petit, læsus sit, † aliàs non restituitur, quia non datur restitutio vbi non adest læsio. l. nam & postea, §. quod si minor. ff. de iureiur. l. non omnia. ff. de min. cum simil. vt dixi supra q. 4. art. 1.

Limitatur tertiò per Felyn. præallegat. ex intentione Card. in d. cap. exceptionem, nisi, tempus ab homine præfixum fuerit. Sed Felyn. non placet limitatio.

Et bene, quia idem procedit, quando tempus ab ho-
6 mine est præfixum † vt practicatur, secundùm Abb. in c. ex ratione, num. 10. & ibi Dec. num. 49. 50. & 51. per totum. de appellat. & dicam plenè infra de restit. aduers. lapf. fatalium, in fine. infra 2. par. q. 40.

Articulus III.

7 AD tertium, An scilicet bannitus, † ex causa absentiæ à banno causatæ restituatur?

Videtur, quòd non.

Primò, quia non debet quis ex eodem facto pœnam
8 & præmium consequi, † l. fiue. ff. de negot. gest. cum concord. per Glos. in l. si cui, in princ. ff. eod.

9 Secundò, quia banniti sunt hostes ciuitatis, † tâquam ij qui inquietum reddunt statum, & territorium illius, secundũ Batt. in l. vt vim, ff. de iust. & iure, col. 1. & in l. amissione. §. qui deficiunt. nu. 2. ff. de cap. dim. & ideo eis potest bellum indici, & disponi quod vbicunque re-
10 periuntur, impunè occidantur, † vt hostes, vel ad hostes transfacti, vt per Batt. præalleg. Sed transfugæ, siue qui pro hostibus declarati sunt, nõ restituuntur ex causa talis absentiæ propter dictam hostilitatem securæ, vt d. l. item ei. ff. ex quib. caus. maior. & dixi supra ead. quæst. art. 1. ergo &c.

Tertiò, quia qui bona non habent restitutionem non possunt petere, l. rectè Labeo. ff. eo. tit. sed bannitus non

11 retinet bona, & ideo testari nequit, † lege ei qui, §.pri-
mo. ff.de testam. & de communi Imol. in c.quia ingre-
dientibus, extra de testam. post numerum 30.de testa-
men. & Natta in l.hac consultissima,§.ex imperfecto.
num.51.C.eod. ergo,&c.

Quartò, quia ita tenet plures maximæ authoritatis
Doctores, Alber.in rubr.ff.eod.tit.nostro,num.5.& cla-
rè etiam firmat in l.item ei. ff.eod. & idem videtur vel-
le Ang.in l.1.C.quib.non ob long.temp.præscrip. dum
vult quòd hæc non dicatur iusta absentia, allegans l.Pa-
pinianus,ff.de minor.& in hanc videtur inclinare Cal-
can.consil 1026.in princ.dum vult generaliter,quod ab-
sentes ex causa non probabili,etiam si necessariò absint,
non restituuntur.

Contrarium tenent Doct.magis communiter, Glo.in
l.si qua militi.§.1.secundùm verum intellectum, & se-
cundùm Bald.ibi sing.& egregium, quod ille text. non
loquatur in relegato simpliciter,ff.eod.tit.nostro, & se-
quuntur Bart.& Bal.ibi clarè exprimit,quòd bannitus
restitui debet ex hoc capite.idem Bal.in l.denique.ff.eo.
dum æquipatat bannitum reuerso ab hostibus, quo ad
restitutionẽ, ille autem restituitur omnimodo, l.ab ho-
stibus.in princ.ff.eod. ergo,&c. Idem Bal.in l.is qui pro
Rep.in 2.lect.in fine.ff.eo.Bal.in l.nec quicquam.§ vbi
decretum, col.6.versic.quo ad quartum. ff.de off. proc.
Sign.de Homod.in l.nam & postea. §.si minor, num.7.
ff.de iureiu. Ant.Canar.in tract.de excus.in 2.par.nu.8.

Et pro hac opinione est text. clarus in l.si qua milit.
§.1.ff.eod. secundùm intellectum quem approbant ibi
Bar.& Bal.scilicet, quod loquatur ille tex. de deportato,
non de relegato, propter illa verba, in insula, & iungen-
do communem conclusionem, quòd banniti nostri tem-
poris æquiparentur regulariter deportatis in materia
12 indifferenti. † vt per Bartol.met in d.l.vt vim, vbi om-
nes.ff.de inst.& iure.

Secundò probatur, quia bannitus habetur pro mor-
13 tuo, sicut & deportatus, † l.1.§.quidam.ff.de bon.poss.
contra tab.cum concord.ibi in Gl.Bal.in l.si qua pœna.
nu.2.ff.de his qui sunt sui,&c. & alibi passim.

Tertiò facit, quia aliàs mater, vel is ad quem spectat
petere tutorem filio, si non petat interim, dum est in
14 banno, excusatur. † secundùm Bart. in l. planè, in fin.
ff.de excus.tut.& cur.

Quartò accedat, quòd banniti non perdunt ea quæ
15 concernunt publicam vtilitatem, † vt post Bart.Bal.&
Alex.in l.cum mulier. ff.ad Velleian. tradit Benintend.
decis.21.num.22. Sed restitutio in integrum concernit
16 publicam vtilitatem, † vt supra dixi in 1.q. Ergo,&c.

Et ita teneo propter prædicta, limitando tamen vt in-
fra post responsionem ad contraria. Quo retento.

Ad primum resp. quòd bannitus non consequitur
præmium restitutionis ex delicto suo, quia non est causa
delictum quod ipse restituatur, sed absentia quæ ei inui-
to indicitur, arg. l.Papinianus. ff.de minor. & ita post
Abb. in c.quia diuersitatem. de concess.præbend. clarè
sentit Felyn.in c.cum inter. nu.20. vers.limita 3.de ex-
cep.videlicet, quòd culpa hæc non fuit ordinata ad hoc,
& sic non est causa immediata huius impedimẽti, vt di-
cam etiam infra in alio proposito simili.

Ad secundum resp. quòd non est verum, quòd ban-
nitus simplex, de quo nos loquimur, dicatur transfuga,
17 † nec qd verè sit transfuga, licet dicatur ad hostes tran-
sire, & tanquam hosti ei bellũ indicitur. In primis enim,
18 trãsfugæ ex speciali odio, † exosi sũt in iure ciuili, quod
est propter reuelationem secretorũ ciuitatis, & exerci-
tuũ suæ patriæ, vel principis, & fidei violatæ crimen tur-
pissimum quæ in bannitis simplicibus non possunt con-
19 siderari. Præterea ex eo nõ restituitur transfuga, † quia
culpa sua propria est causa immediata suæ absentiæ: ex
eo enim abest quia transfuga est, & est transfuga, quia
abest, & sic ipsummet transfugere est causa immediata
absentiæ suæ; non autem pœna ipsius legis, sicut in ban-
nito. Vnde si restitueretur transfuga, benè dici posset,
quòd ipse allegaret pro impedimento, & sic pro causa
suæ restitutionis ipsammet turpitudinem delicti sui, &
consequenter ex eodem facto ex quo pœnam debet re-
portare, præmium consequeretur, quod non accidit in
bannitis, & relegatis, quia ipsi non absunt immediatè
propter delictum, sed propter pœnam à lege impositam
illi delicto; non enim abessent si non adesset pœna banni
imposita, transfugæ verò abessent etiam si nulla pœna
eis imponeretur, quia in ipso abesse consistit illorum de-
lictum, & hanc subtilem rationem differentię, peregri-
nè posuit Abb.in d.c.quia diuersitatem.nu.11. de con-
cess.pręben.& fuit de mẽte Gl.in c.imputari.de reg.iur.
in 6.& adde tu pro hoc tex.notab.in l.si cui. in princip.
ff.ex quib. caus. maior. & facit ratio, quia aliàs duplici
pęna quis grauaretur, vt sentit Abb. ibi num.13. quod
est contra c.at si clerici.de iudic.cum simil.

Ad tertium respond. quòd licet bãnitus interim per-
20 dat bona, non tamen superflua † erit ei restitutio.

Primò propter bona non incorporata fisco, vt vult
Bart.in l.si qua militi. §.primo.ff.eodem.

Secundò, propter bona quæ iudex fortè reseruauit
ipsi bannito, vt vult Bal. ibi. tenendo intellectum Glos.
sing.vt ipse inquit.

Tertiò erit vtilis propter ea loca, vbi bannitorum bo-
na non confiscantur, vt accidit in Regno Neapolitano,
vbi non proceditur ad confiscationem bonorũ, nisi pro-
pter crimen læsæ maiestatis humanæ, vel diuinæ.

Quartò erit vtilis, propter bona postea acquisita ab
ipso bannito, secundùm alium intellectum Baldi, in d.
§.1.vers.item nota.

Ad quartum respond. quòd contra sententiam præ-
dictorum adest communis opinio, vt visum est, & ratio-
nes meliores, vnde curanda non est pauciorum horum
authoritas. Vel potest procedere opinio istorum in ca-
sibus limitationum subsequentium. Retenta igitur re-
gulariter communi opinione.

21 Limitatur primò, vt procedat quidem in eo † bãnito,
vel excommunicato, qui non possunt ad libitum in gra-
tiam principis reuerti, secus verò si possunt, modica, vel
mediocri eiusque possibili pecuniarum quantitate solu-
ta, & tamen nolunt soluere, nec rebãniri, tūc enim tan-
quam ij qui potuerunt impedimentum huius absentiæ
remouere, & non remouerunt, non sunt restitutione di-
gni, & ita colligitur ex Bal. in l.item succurritur. ff.eod.
& Alber.in l.in eadem causa, vbi latiùs de hoc.ff.eod.&
ibi etiam Bald.de excommunicato. Et facit pro hoc ra-
tio differẽtiæ, de qua per Abb.in d.c.quia diuersitatem.
num.11. & illud quod plenè dicam infra de impedi-
mentis affectatis, vel quæ potuerunt remoueri, & non
fuerunt ex negligentia, vel malitia remota.

Limitatur secundò, vt bene procedat, & indistinctè
in bannito, qui omninò pro mortuo habetur, vt regula-
22 riter sunt banniti, secus verò in quãtitate pecuniæ, † vel
bonorum: nam cum huiusmodi banniti æquiparentur
potiùs relegatis quã deportatis, d.c.in eis, vt infra pro-
xim.art.dicam in relegatis. & ita potest procedere Glos.
in c.imputari.versic.in contrarium, de reg.iur.in 6.dum
vult, quòd deportatus excusetur ita demum si potuit
procuratorem dimittere; nam indistinctè restituitur ve-
rus deportatus, vt l.ab hostibus.in princ.ff.ex quib.caus.
maior.ibi, aut ibi mortuis, iuncta l.1.§.quidã. ff.de bon.
poss.contra tabul. vnde in relegato, siue in bannito, quã
relegato æquiparatur, intelligetur, qui non restituitur, si
procuratorem dimittere potuit, & non dimisit, vt dicam
proximè.

Limitatur tertiò, vt propterea restituatur in integrum
23 dum est † bannitus, quia interim omnes exceptiones &
defensiones, & iuris ciuilis remedia omnia dicitur ami-
sisse, vt tradit Nell.in tract.ban.in 1.par.2.temp.nu.69.
qui ita intelligendus est, dum inquit bannitis restitutio-
nem in integrum denegari, id est dum sunt banniti, aliàs
secus

fecus est, quãdo in gratiã restitutus est, & ita intelligen-
da est communis opinio de qua supra. Et facit pro hac
24 declaratione, quia neque excõmunicatus † potest pe-
tere interim restitutionem in integrum, etiam ratione
ætatis vel alia, & hoc defectu audientiæ, quæ ei interim
denegatur, vt dicam infra q. 31. artic. 2. & 3. Hæc omnia
quæ dicta sunt in bannito, puto quòd procedere possint
in condemnato ad triremes. De quo, & si Doctores nul-
libi verbum dicant, ꝙ viderim, ego tamen arbitror, il-
los post tempus istius pœnæ completum, si temporaliter
damnati fuerant, reuertentes restitutionẽ consecuturos
ex capite huius absentię, sicut bannitos, si verò perpetuò
damnati fuerint, & casu liberationem consecuti fue-
rint, vel quomodocunque in patriam reuersi sint, si in-
terim læsi fuerint, restitui debebunt in integrum, eadem
æquitate, qua bannitos, seu deportatos restituẽdos esse,
suprascriptũ & conclusum fuit, vel enim deportatis, vel
in metallum damnatis interim æquiparentur, vel mor-
tuis etiam penitus assimilentur, non tamen deneganda
restitutio est, quia nec mortuis, si reuiuiscerent, denegã-
da esset, vt dicam infra de clausula generali. Neque mo-
uet, ꝙ culpa propria damnati fuerint, quia culpa hæc
non fuit præordinata ad casum, vt dixi plenè supra eod.
art. vers. ad secundum respondetur, post Alb. in c. quia
diuersitatem. num. 11. de concess. præbendæ.

Articulus IIII.

25 AD quartũ, an scilicet relegatus † ex causa suæ ab-
sentiæ à relegatione causata restituatur in integ.
Omissis rationibus dubitandi, quæ possunt colligi ex
dictis supra circa bannitum art. præced. Communis re-
solutio est ista. Aut relegatus potuit dimittere procura-
torem, & non dimisit, & non restituitur. Aut non potuit
dimittere, vel dimisit, & mortuus est, & restituitur, vt est
tex. formalis in l. sed & si per prætorem, §. 1. ff. ex quibus
caus. maio. & ibi notãt Bar. Bal. Alber. & alij omnes post
Gl. ibi, & idem Alber. in l. inter. nu. 10. ff. de restit. in in-
teg. & est etiam pro hoc alius text. pulcher in l. Papinia-
nus. ff. de min.

Et ratio est, quia ipse procuratorem habere potest, &
commodè illum sibi constituere valet, cum in capiendo
exilio vt plurimum tempus habeat, & etiam in exilio
non sit ei interdictum commercium, vt bannitis, &c.

Qua conclusione iuris & Doctorum retenta.

Ampliatur, vt procedat hoc de missione procuratoris,
26 etiam si illum difficulter † dimittere possit, nam nihi-
lominus tenetur, aliàs non excusatur, nec restituitur, ita
Petr. & Cyn. in l. 1. in fine. C. de restit. milit.

Sed contra sensisse Iacob. referunt præall. Et hoc mi-
hi rationabiliùs videtur. Quia vltra illam regulã, quod
non dicitur posse, qui commodè non potest. l. nepos Pro-
culo. ff. de verb. sign. Facit quod vult in proposito Bald.
in d. l. sed & si per prętorem. §. 1. vers. adde, &c. vbi dicit,
ꝙ hoc de missione procuratoris debet intelligi, dum-
modo non fiat enim præiudicio absentis, videlicet quan-
do causa est nimis ardua, & non est confidenda in ma-
nibus procuratorũ, & ita intelligo posse euenire casum,
quod difficile sit ipsi relegato procuratorem constitue-
re. Aliàs. n. quæ difficultas est procuratorem creare, qui
per literas etiam absens creatur, vt leg. 1. in fine. ff. de
procurat. & præsertim ad interrumpendam duntaxat
præscriptionem, vel aliquid aliud faciẽdum, ne genera-
liter aliquod tempus currat. Ex quibus dicerem potiùs
esse limitandam conclusionẽ in proposito casu, & stante
ea pro limitatione, non pro ampliatione.

Limitatur secundò, vt restitutio ista videatur potiùs
27 ex generali clausula cõpetere, † quàm ex speciali causa
absentiæ, vt sentit I.C. in d. l. sed & si per prætorem. §. 1.
ibi, ex generali clausula, &c. & ibi clariùs, ex causa tñ
puto ei succurendũ, & exẽplificat Gl. puta si procurator
dimissus fuerit mortuus, tũc. n. propriè mors procurato-
ris, & sic casus fortuitus, erit causa suæ læsionis, non ab-
sentia, nisi mediatè. Idem dici posset, si ipse procurato-
rem dimittere non potuit, quia impedimentum aliud
quam absentia erit causa suæ læsionis, ex eo enim quòd
ius ciuile non vult, vt sola absentia sine alio impedimen-
to sit iusta causa restitutionis delegati, sequitur, ꝙ aliud
impedimentum immediatè causat iustam causam resti-
tutionis, non absentia, & consequenter non ex speciali
capite absentiæ, sed ex generali clausula fundata super
æquitate aliorum impedimẽtorum, dicitur restitui. Sed
aduerte, quia in casu quo proptèr grauitatem & ma-
gnitudinem causæ ipse non potuit procuratorem dimit-
tere (vt ego supra dixi) debere intelligi regulariter hanc
impotentiam, restitutio immediatè causabitur propter
absentiam, vt manifestum, quo casu ex speciali capite
absentiæ competet restitutio.

Articulus V.

28 AD quintum, an scilicet carceratus, † propter ab-
sentiam eius, à carceratione causatam, ex hoc ca-
pite iustæ absentiæ restituatur in integrum?

Videtur, quòd non.

Quia cum hic nõ de carceratione priuata, sed publi-
ca ob delictum, vel inuestigationem illius facta tracte-
tur (de priuata enim agetur ar. seq. inter species captiui-
tatis) sequitur, ꝙ ex culpa & delicto proprio huiusmodi
absentia causetur, vnde restitutione digna non est, l. si
cui in prouincia, in princ. ff. ex quib. caus. maior.

Sed breuiter contra est regula, & conclusio vera, &
communis iuris & Doctorum. text. est in l. succurritur.
ff. eod. & in l. vinculorum. & in l. verum est, ff. de verb.
sign. & ita notant omnes in l. 2. C. ex quib. caus. maior.
Bar. Bal. Ang. Fulg. Paul. de Castr. & alij. Bart. in tract.
de carcer. num. 7. Gigas de pension. q. 31. num. 4.

Et ad contrarium respondetur, vt dictum fuit supra
circa bannitorum restitutionem. artic. 3. & infra eod.
Quo stante.

Ampliatur primò, vt procedat non solùm si detinea-
tur intra clausuram, & carcerum mœnia, sed etiam si sub
29 fideiussoribus † dũtaxat, vt est text. clarus in l. necnon.
§. si quis. ff. eo. ex quib. caus. maio. & ibi notat Bal. quòd
paria sunt sub custodia, & sub fideiussoribus teneri per
l. 3. de custod. reorum, cum simil.

Et ratio esse potest, quia non magis iste, quàm qui in-
tra carceres detinetur, rebus suis superesse potest, &
ideo, &c. l. nõ enim. & l. in eadem. ff. ex quib. caus. maio.

Ampliatur secundò, vt procedat non solùm in his, sed
etiam in ijs qui huiusmodi quidem impedimentis solu-
30 ti sunt, in publicum tamen, † & in conspectu hominum
sine pudore prodire non possunt. Vt dicit text. ad lite-
ram in d. l. in eadem causa. in fi. ff. eod. & tradit Bart. in
auth. de his qui ingred. ad appell. num. 5.

31 Quo autem in statu, † & conditione esse debeant ho-
mines, vt hoc pudore iustè impediti dicãtur, colligo pri-
mò ex Glo. ibi, vnum exemplum, videlicet si nudi essent,
& ob egestatem sibi prouidere non possent. Secundò,
melius colligo ex alia Glos. notab. quod nobiles ad pau-
pertatem redacti, qui ideo domi latẽt, & propter sui ip-
sius erubescentiam in publicum prodire nõ posse dicun-
tur. Ista est Glos. in c. si quis testium. in verbo, pauper-
tatem, extra de testibus, quam sequitur Ias. in §. rursus.
Instit. de actio. num. 49.

Ampliatur tertiò, etiam si quis de carcere, vel alia cu-
32 stodia, publica tamen, exire posset, † nemine prohiben-
te, sed propter timorem pœnæ, fracti carceris, vel suspi-
cionis incurrendę propter attentatam fugam nollet exire,
nam excusaretur, & restitutione dignus esset, ac si sub
obscuris carceribus, ac clauibus plurib. detentus fuisset.
Gl. in d. l. succurritur. & ibi Bal. & Alb. latiùs verò per
Bart. in tractatu de carcer. habetur de pœna & pericu-
lis fracti carceris.

Ego extendo hanc ampliationem, vt procedat etiam
33 in casu quo nulla immineret pœna corporalis, † vel pe-
cuniata propter fractum carcerem, puta quia iudex
absque alia cognitione, vel absolutione, illum abire per-
mitteret, nam si non vult egredi carcerem, donec absolu-
toriam sententiam non habet, excusatur, quia fama cæ-
teris rebus omnibus præferenda est, ll. vulg. & ideo dica-
tur abesse quodammodo metu amissionis honoris & fa-
mæ, quæ est iusta causa restitutionis, vt dicam infra ead.
quæst. art. 9.

Et ita mihi aliàs in facto contigit non adhuc decem
anni sunt, quo tempore scholaris existens Parmam ad-
34 ueni sui, vbi Cęsar Oddus † frater meus minor natu di-
lectissimus, quẽ mihi & mæstissimæ matri Gallicũ bellũ
paucis diebus post gloriosissimam contra Hæreticos vi-
ctoriam consecutam, nimis acerba morte subripuit, non
agẽtem adhuc 22. annum, sed manus quidem prompti-
tudine & in Mathematicis, & vrbium propugnationib.
& oppugnationibus ingenij fœlicitate maximè pullu-
lantem, tunc temporis ab Excellentissimo & Illustriss.
Principe Parmẽse, cuius aulæ seruiebat, in carcerem cõ-
iectus fuerat, acri suspicione compulso, ne Cæsarẽ quen-
dam eiusdem aulæ ministrum poculorum percuti li-
gneis baculis fecisset, & facto processu, dum pro senten-
tia absolutoria, & innocentiæ, illius declaratoria, &
pro gratiæ ipsius Principis recuperatione potissimum
instabam, quam ab initio carcerationis (si de inno-
centia constitisset, pollicitus fuerat,) natus fuit eidem
Excellentissimo Principi filius cum tanta totius illius
ciuitatis, tamque effusa lætitia, vt carceribus omnibus
de consensu magnanimi & heroici Ducis Octauij rese-
ratis, omnes carcerati liberè quocũque voluerint, exiue-
rint, Cæsare præfato excepto, cui non placuit gratia illa
vti, sed omninò iudiciariam sentẽtiam & absolutionem
expectare, quod intantum etiam ipsimet generoso Prin
cipi placuit, vt secuta paucis post diebus absolutoria,
eundem Cæsarem in altiorem, & gratiæ & aulæ suæ lo-
cum receperit.

Ampliatur quartò, vt procedat non solum, quando
quis ipsemet personaliter carcere, vel aliqua alia custo-
35 dia publica detineretur, sed etiam quando filius † eius
duntaxat vel carceratus, vel pro obside datus esset. Quia
hoc casu ipse pater diceretur carceratus quodammodo,
& tanquam nimis impeditus rebus suis superesse, pro-
pter filij carcerationem, in integrum restitueretur ex
hoc eodem capite, vt post Card. cons. 137. & Dec. cons.
119. col. 4. (licet Dec. ibi. non reperiam) notab. tradit
Boss. in tit. de carcerat. num. 3. Motus per regulam l. isti
quidem. ff. quod met. cau. Vbi etiam remissiuè docet de
singulari paterni amoris affectu, & exemplo, ad Marsil.
in l. 1. col. 16. in fin. ff. de quæst.

Ampliatur quintò, vt procedat in tantum, quod si car-
36 ceratus, vel alia publica custodia impeditus, citetur † à
iudice aliquo ad aliquẽ actum, vel sentẽtiam, qui iudex
sciat, quod ille ita impeditus est, non solum contra illum
actum restituatur, sed immò actus ille sit ipso iure nullus,
si verò nesciat, teneat quidem actus, sed ope restitutio-
nis rescindatur, vt post Bar. in pluribus locis tradit Pau.
de Cast. in d. l. 2. C. ex quib. caus. maior. addens hãc cau
37 telã, † quod omnino fiat notificari ipsi iudici, quod reus
est in carceribus, quia si hoc nõ obstante iudex vlterius
processerit, actus erit ipso iure nullus. Et ita etiam Pau.
Alex. & alij in l. 2. ff. si quis cautio. Sublimitãdo tamen,
vt per Alex. in l. quæsitum. ff. de re iud. Non insisto la-
tiùs hic, quia pendet ab his quæ dicam infra circa mis-
sionem procuratoris ab impeditis faciendam.

Ampliatur sextò, vt procedat etiam, si quis nullo alio
38 impedimento detineretur, quam iuramento, † vide-
licet, quia iurauerit non recedere de loco, nam & iste
dicetur vinculis detentus, ita singul. Guid. Papæ sin-
gul. 437.

Quod nota, quia idem esset, si obligasset fidem suam
39 † iuxta c. iuramẽti. 22. q. 4. & dicam plenissimè in tract.
iuram. in 1. par.

Limitatur autem è contra supradicta conclusio ali-
quot modis. Et primò, vt non procedat in carceratis cri-
40 mine falsi, † qui cum omni priuilegio exclusi dicantur,
secundùm Bart. in l. pen. in fin. per illum text. ff. ad Tur-
pil. ab hoc quoque exclusi erunt, propter delicti turpi-
tudinem, sed tu intellige, vt dicam proximè in tertia li-
mitatione. Quia obstat dicta l. Papinianus. in fine, ff.
de minor.

Limitatur secundò, nisi ista carceratio, vel alia custo-
41 dia publica cum dolo fieret † ab ipso magistratu, & ex
consensu ipsius carcerati, vt aduersarium eluderet, quia
tunc nulla daretur restitutio, vt tradit Ant. de Canar. in
tract. de excus. in 2. par. num. 7.

Limitatur tertiò secundùm quosdam, quando quis
42 ob delictum carceratus † fuisset, voluit enim quod tũc
non restituatur, ita voluit Bart. in l. 2. §. fin. ad fin. ff. si
quis cautio, & ibi Pau. de Cast. n. 2. & idem voluit Bar.
in tract. de carcer. num. 7. & ita potest vno modo resp.
ad rationem dubitandi supra in princ. huius articuli
adductam.

Sed tamen obstant huic limitationi, quæ diximus su-
pra circa bannos, quia si culpa impeditorum propter
pœnam illius culpæ deberet impedire restitutionem in
integrum, vtique neque relegati, neque banniti in ali-
quo casu indistinctè restituerentur, & tamen restituun-
tur, vt ibi dixi.

Et propterea ego dicerem, quod si potuit carceratus, vel
alia publica custodia detentus mittere procuratorem, &
nõ misit, non excusetur, nec restituatur, aliàs sic, vt in re-
legato superius dictum fuit, & declarando, vt ibi, & hoc
per d. l. Papinianus. §. 1. ff. de min. & facit penè in termi-
nis elegans distinctio Bossi in tit. de remed. ex sola clem.
principis. n. 65. Et ita mihi videtur securiùs, quàm tene-
re simpliciter opinionem Bart. & Paul. de Cast. in d. l. 2.
§. fin. Vel contrarium indistinctè, vt tenuit Socin. iun. in
cons. 70. nu. 7. lib. 1. motus authoritate Ant. de Butr. in
c. significante. in 4. notab. de pignor. & Ias. in l. 2. nu. 62.
C. de iur. emphyt. qui si bene inspiciantur, hoc de missio-
ne procuratoris non dicunt. Vel demum, si vis tenere
etiam in aliquo casu sententiam istorum contra Bart. &
Pau. potes tenere illam in casu quo carceratio esset facta
ob debitum ciuile, cõtractum ab ipso carcerato non cul-
pa, & delicto proprio, sed infortunio, vel in carcerato ob
delictum, & sic ob criminalem causam, sed qui à tali im-
putatione innocens postea repertus fuit. Quo casu, cum
dici possit istum pro iustitia, & veritate interim passum
fuisse pœnã & absentiam huiusmodi carceris, pro publi-
co bono abfuisse, & consequenter etiam si procurato-
rem non miserit, restitutione dignum esse, vt per Dec.
consil. 138. nu. 7. in fi. & dicam infra plenè circa missio-
nem procuratoris. Extra casus autem istos distingue, vt
in relegato, cuius absentia pœnalis, & huius carcerati,
pari passu ambulare debent quo ad restitutionem ob-
tinendam, cum vtraque ob delictum proprium causata
sit, vnde &c. d. l. Papinianus.

43 Limitari demum posse videtur in carceratis † ad pœnã
vel perpetuò, vel ad tẽpus, quales sunt illi quos Serenis-
simus Dux Hetruriæ in illis carcerib. detinet, quos Stin-
chos vocãt, quia isti cum difficulter possit dici, quod ab-
sint à ciuitate, & negocijs suis non incommodè nimium
superesse possint propter omniũ rerum, & personarum
copiam quam in illis carceribus habent, restitutione di-
gni ex hoc capite necessariæ absentiæ non videtur pro-
pter prædicta. Ex capite verò ignorantiæ putarem arbi-
trio iudicis relinquendum, nam quandoque tanto dolo-
re cruciãtur ij qui huiusmodi carceratione interim deti-
nentur, vt propria negocia, & iura quælibet vel obliui-
scantur, vel nimio animi dolore depressi, prosequi ne-
queãt vt prętermittãt, quo fit vt ex clausula generali re-
stituendos esse, iudex nõ malè ageret, si iudicaret, hoc ta-
men

men eius arbitrio committerem, faciũt autem pro prædictis, quæ dicam infra circa iustum dolorem. q. 12.

Articulus VI. VII. & VIII.

AD sextum, septimũ, & octauum, an scilicet absens
44 captiuitatis † causa, vel alterius cuiuslibet violentæ detẽtionis in vinculis, quæ causa licet non sit laudabilis, non tamen sit improbabilis, vel vituperabilis, restituatur in integrũ ex causa huius absentiæ. Et quoniam multæ sunt vinculorum & detentionum species, distinctione subalternorum articulorum procedendum est.

Dico igitur, q aut ista captiuitas, seu detentio facta est iure medio, ad iustitiæ scilicet executionem. Aut iniuria facta est.

45 Primò casu, rursus aut facta est ab executore † iustitiæ. Aut ab ipsimet priuatis ius suum ita prosequi, & non aliter valentibus.

Et primò quidem casu absque dubio concludendum est restitutionem dandam ex hoc edicto, quod absentibus succurrit, vt ex appositis exemplis constabit, & authoritatibus ibi adductis fundabitur.

46 Obsidatus † causa igitur qui detenti alibi diutiùs fuerint, & exinde aliquod damnum in ciuitate passi sunt iustissimè in integrum restituentur ex hoc edicto, tex. est licet non in indiuiduo, tamen idem in ratione sui, &, quod etiam magis est, in literæ generalitate, in l. succurritur, in princ. ff. ex quib. cau. maior. & in l. in eadem causa, ibi adseruantur, & in l. necnon, in princ. ibi, item si quis, ff. eod.

Quinimò hoc in tantum verum videtur, vt possint dici huiusmodi, hac de causa, capti homines, & detenti,
47 Reipublicæ causa capti esse, † & tùm ratione ipsa manifestum est, tùm etiam authoritate Baldi, in l. ob æs. C. de actio. & obligat. versic. 4. oppono, & præsertim si propter pactum ineundæ pacis detineantur obsides, vt regulariter fieri assolet, tunc enim instè detinentur, & ob
48 publicum bonum, † vt colligitur ex Innoc. in c. ex rescripto. de iureiu. & dicetur plenè infra in materia restitutionis gratiosæ.

49 Fideiussionis etiam alibi factæ causa, † si quis longo tempore ibi captus, & detentus fuerit, restituetur in integrum ex hoc edicto, si læsus sit hac de causa. tex. est in l. necnon. §. 1. ff. eod. & ibi Bal. inquit paria esse sub fideiussoribus, & sub vinculis detineri.

50 Iuramentum etiam factum de non discedendo † de aliquo loco, potest dici iusta causa, si quis ibi vinculo hoc sacramenti detentus, & captus quodammodo abest, & in patriam redire nequit, & ideo eadem æquitate restituendus erit, vel saltem ex generali clausula.

Licet ego putem posse etiam ex hoc edicto restitui, Tùm ex eo, quia absens hac de causa æquiparatur absenti ex causa obsidatus, vt per Innoc. in cap. ex rescripto, de iureiur.

Tùm ex eo, quod iustus metus propter quem quis abesse cogitur, est iusta causa restitutionis ex hoc edicto, l. 2. §. 1. ex quib. caus. maior. Et vtique iustus est metus
51 periurij, † argum. l. 3. ff. eod. iuncta regula, quòd anima cunctis bonis præferenda est, l. sancimus. C. de sacros. eccles. & alia, quod metus amissionis rerum suarum vel omnium, vel maioris partis, est iusta causa restitutionis in integrum, vt dicam circa metum art. seq.

In secundo quoque casu idem concludendum omnino videtur, si medio iure suo priuati quempiam detinuerint, vt eis satisfiat.

Exemplumque notabile est, licet Doctores nullibi ponant.

52 In repræsaliarum † causa alicubi capto, & detento. Hunc enim ex eodem hoc edicto, ex illisque verbis specialibus, inve vinculis, &c. restituendum esse omninò teneo, idque ex pluribus.

Primò, quia qualibet carceratio, & in vinculis detentio excusat, licet ex delicto carcerati subsecuta fuerit, vt supra visum est, ergo multò magis hæc.

Secundò, quia hæc absentia quodammodo causa suæ ciuitatis suscipiatur, non dico quòd sit vtilis Reip. Sed ex causa debiti à sua ciuitate contracti fit, & quodammodo ad luendam obligationem illius, & pro obsidatu quodam, donec sua ciuitas promissa impleat, detentio eiusmodi fieri dicitur.

53 Tertiò, quia repræsaliæ sunt concessæ, vt indicantur sicut bellum quoddam ciuile propter iniustitiam ab illa ciuitate non redditam, vt eleganter docet Bartol. in tract. repræsal. in 1. q. princ. vers. ad secundum, sed captiuus apud hostes ex causa belli, in quo captus fuerit, omnem meretur restitutionem, vt proximè dicam, metiro, &c.

Secundo casu principali, quando scilicet quis capitur & detinetur non ratione iustitiæ prosequendæ, & exequendæ. Sed iure proprio priuatorum, quam iniuriam dixi. Et hic rursus duplex adest inspectio.

54 Prima est, quando quis captus fuit ab hostibus † & in seruitute detentus.

55 Secunda est, quando quis captus fuit à † latrunculis, vel aliter violenter ab aliquo eius inimico detentus.

Circa primam rursus aduerte, quandoque enim quis
55 capitur ab hostib. † non vt fiat seruus illorum, sed vt soluat aliquid si liberari vult, vel retineatur donec fiat pax, vel cum alijs captiuis permutetur, vt accidit vt plurimum in bellis, quæ inter christianos fiunt.

Et hoc casu nulla dubitatio adest quin restitui debeat aduersus damnum quod interim in ciuitate passus fuit, tex. est in l. 8. in princip. ff. eod. ibi, inve hostium potestate esset.

Tex. est etiam in l. item ei succurritur. ff. eo. & in l. ait prætor. §. is autem. ff. eod.

Quandoque verò capitur quis ab hostibus, vt seruus
56 illorum fiat, † vt accidit in prælijs, quæ inter christianos & infideles fiunt, & dubitari potest.

57 Nam qui bona aliqua † in ciuitate non retinet, restitutionem non habet, l. rectè. ff. eo. ibi, quia nec bona habet. Et ratio esse potest, quia si non habet bona, nullum damnum, diminutionemve in ijs pati potest: ergo nec restitutionem petere, arg. d. l. 1. ff. eod.

58 Sed seruus nulla bona retinet, † §. item nobis. inst. per quas person. nob. acquir. ergo restitutionẽ non habebit.

In contrarium est text. expressus in l. 1. §. 1. ibi in seruitute. ff. eo. & in d. l. item ei. in fine, & in l. ei quoque, ibi siue detentus, & ll. seqq. ff. eod.

59 Ego puto sic dicendum. Quædam est seruitus † nec vera, nec ficta, eorum scilicet qui bona fide seruiunt.

60 Quædam est ficta tantum, † vt eorum qui sunt captiui
61 apud hostes. Quædam est vera seruitus, † quæ aliàs naturalis dicitur, vt eorum qui nati sunt ex ancillis nostris, vel qui se ipsos vendiderunt, &c.

Prima species restitutionem habet, vt est expressum in d. l. ei quoque. & ratio est: quia bona interim retinet, §. idem placet. inst. per quas pers. nob. acquir.

Secunda species, pariter restitutionem habet, vt d. l. 1. §. 1. ff. eod. quæ ita debet intelligi propter l. item ei succurritur. §. poterat. ff eod. Et ratio est, quia isti captiui,
62 † bona retinere finguntur sub spe futuri postliminij, vnde si redeant illa nunquam amisisse finguntur, & propterea potuerunt damnum pati in illis, & consequenter restitutionem mereri, d. l. prima.

63 Tertia species, restitutionem non habet, † vt l. is autem. & l. rectè. ff. eod. tit. nostro. Quæ de hac specie seruitutis intelligi debent, aliàs directò contradicerent d. l. 1. in §. 1. Et ratio est, quòd non debeant restitui, si quando manumittantur, quia interim nihil amittere potuerunt
64 † qui nihil habuerunt. Neque etiam abesse dici potuerunt, qui nunquam vllibi præsentes fuerunt, neque patriam habuerunt.

An verò seruis huiusmodi detur restitutio si in aliquo

læsi

læsi sunt circa peculium eorum, dicetur infr. q. 26. art. 1. vbi agetur, an asse seruum impediat restitutionis beneficium?

65 Circa secundam. †

Videtur quòd nõ restituatur is, qui hac de causa abfuit. Nam habet actionem in factum contra eum, qui interim eum detinuit pro restauratione totius damni, & interesse quod interim passus est, l. 2. in fine. iuncta l. seq. ff. si quis caut.

Et ita in terminis tenet Roffr. de libellis, in tit. de resciss. act. § 4. & Spec. libro 4. tit. de in integr. rest. el 2. sub num. 16. & hoc ratione de qua supra ex d. l. 2. in fine.

Sed in contrarium est tex. expressus in l. succurritur. ff. eod. tit. ex quib. caus. maior.

Ego puto sic dicendum. Aut is qui captus, vel detentus fuit ab aliquo priuato, latrunculis scilicet, vel inimicis, vel alijs huiusmodi, hoc nullo iure penitus facientibus potest habere regressum, & actione media prosequi damnum suum contra huiusmodi detentores, & interim restitutio ei denegabitur, & ita procedit d. l. 2. in fi. & authoritas Roffr. & Spec. & ratio est, quæ sumitur ex regula generali, l. in causæ. ff. de minor. quæ denegat restitutionem, donec adest remedium ordinarium, vt dicitur plenè infra q. 22. per totum.

Aut iste non potest habere regressum, & actionem contra illos, & tunc restitutio in subsidium deneganda non est, vt dicta l. succurritur. quæ sic potest procedere. Et tunc dicitur iste læsus non posse habere regressum contra ipsum detentorem, quando eius copia haberi non possit, vel soluendo non sit, vt l. arbitrio. §. si cuius dolo. & ibi Glos. in verbo, dolo, ff. de dolo, quæ est in terminis pro hac distinctione. Idem dicerem si iste à quo quis detentus, & vinculatus fuit, esset homo potens, & terribilis, & contra quem experiri pro suo interesse magis periculosum esset, quàm vtile, & sic omninò magis vtilis, secura, & pinguiùs esset restitutio in integrum, quàm actio ordinaria contra illum, vt pro hoc est plenum consilium Rimin. 563. lib. 1. per totum.

Et ex hoc est responsum ad contraria.

Amplia autem prædicta, vt procedant non solum si quis in vinculis detentus fuit, prout propriè loquuntur verba edicti, vt d. l. 1. ff. ex quib. caus. maio. & prout stricte accipienda videntur, vt l. verum est. ff. de verb. sign. vbi pro vinculis solum compedes significari dicitur. Verum etiam, si qualibet alia detentione, & clausura, quis
66 detinetur. text. est in d. l. succurritur. vbi † appellatione vinculorum, latumias, parietibusque constructos carceres, non minus quàm compedes venire inquit, quo ad hanc iustam restitutionis causam.

Limita verò è contra, vt non procedat si quis ex dictis vinculis, vel carceribus priuatis liberè exire potest,
67 † sine vitæ periculo, nam si non exiret, nec in patriam reuerteretur, cum posset, non excusaretur, fraudi enim potiùs quàm necessitati adscribendum esset, si priuatum carcerem, & consequenter iniustum, frangere posset, & non fregit, & hoc vult Glos. in d. l. succurritur. & ratione clara conuincitur, quia non excusat impedimentum illud, quod remoueri facile potest, vt l. quibus diebus. ff. de cond. & dem. quæ lex est multum notab. pro hoc. & dicam plenè infra q. . .

Articulus IX.

68 AD nouum, An scilicet absens ex causa iusti metus, † restitutionem ex hoc edicto habeat?

Conclusio quidem in se dubitationem non habet, nam tex. in l. 2. in §. hoc autem capite, ad literam inquit, ex illo capite edicti in primis succurri illis, qui metus causa abfuissent.

Sed dubitatio exoritur, quoniam tex. ibidem subdit, scilicet si non superuacaneo timore deterriti abfuissent. Vnde principaliter hoc loco illud agendum est, quis sci-
69 licet dicatur iustus metus, † nã omnis metus, qui iustus
nõ erit, superuacuus dicetur. Et quidem ipsemet I. C. ibi
in l. seq. statim incipit declarare, quis metus sit ille qui reddit absentiam ita necessariam, vt prætextu illius restitutio peti possit. Quia verò minus sufficiẽter hoc declaratur ibi, pleniùs agendo, nos aliter hoc tractabimus, duo capita distinguendo.

70 Primum erit, an hoc arbitrio † iudicis remitti debeat regulariter.

71 Secundum erit in quo hoc arbitrium † consistere, & quomodo in hoc iudex gerere se debeat.

Quo igitur ad primum attinet, breuiter omni dubitatione omissa, communis omnium sententia illa est, vt
72 hoc ipsum, an metus allegatus fuerit iustus, † siue iusta
causa se absentandi, vel ne, arbitrio iudicis remittatur. Bart. in l. hæc autem. ff. si cui plus quàm per l. Falc. Iun. in c. cum dilectus, super verbo, mortis, extra quod met. caus. Paris. consil. 5. nu. 162. lib. 4. Dec. in l. in omnibus. nu. 7. de reg. iur. cum concord. per eum, & plenissimè Menoc. ad quem habeatur ratio pro concord. & communi. de arb. iud. lib. 2. casu 35. num. 3.

Et est text. in indiuiduo in l. 3. in fine. ff. ex quibus caus. maior. ibi, sed huius rei disquisitio iudicis est, & loquitur de metu ex quo quis abfuit, an fuerit iusta causa absentiæ, vel ne.

Quo ad secundum autem, considerandum est, quod tria
73 cadunt in metu † de quo agitur. illud quod timetur, id
est ipsum malum causa timoris, propter quam timetur illud malum, & persona tam eius qui metũ infert, quàm eius qui timet, & ideo de tribus agendum est. Primum erit, de malis quæ iustè & rationabiliter quilibet timere solet, & debet.

Secundum de causis, ex quibus malum imminebat, vel imminet, an iustæ sint & quæ.

Tertium, de personis in quibus cadit, vel à quibus timor iste proficiscitur.

74 Circa primum, mala † quæ rationabiliter timeri debẽt, iudex arbitrari poterit esse infrascripta, vel similia.

75 Mortem, vel cruciatum corporis, † Tex. est in l. si per vim. C. quod met. cau. & in d. c. cum dilectus. vbi Innoc. & alij extra eod.

76 Vincula, quæ quilibet rationabiliter † fugere & timere dicitur, l. nec timorem. ff. eod.

77 Carcerem quoque addit † Abb. in c. accedens. nu. 2. de procurat. & Maur. de restitutio. in integr. cap. 401.

78 Et hinc est, quod contrahens in carcere † dicitur posse rescindere contractum in carcera factum, ex eo quia causa euitandi carceris, qui iustè timetur, fecisse creditur, vt plenè per Menoch. præalleg. lib. 2. casu 136. num. 5. cum congestis per eum.

79 Bonorum quoque & fortunarũ omnium † amissionem, etiam malum quod timeri debeat, dicitur in c. 1. extra quod met. caus. Iac. Æmil. in cons. 73. num. 11. & 12. Menoch. in d. tract. de arbitr. iud. lib. 2. casu 135. nu. 9. cum concord. per eum. Quinimò amissio maioris par-
80 tis † bonorum est iusta causa timoris, siue malum quod
rationabiliter timeri solet, §. propter litem. Instit. de excusat. tut. & tradit in proposito nostro Bart. in l. si ob turpem. nu. 6. ff. de cond. ob turp. causam. & Iac. Æmil. d. consil. 73. num. 11. & 12.

81 Honoris etiam, † & pudicitiæ amissionem, malum timendum etiam est, text. in l. metum. la 2. ff. quod met. caus. & ibi Bart. item.

82 Status, † & libertatis, similiter Glos. in d. c. penult. in verbo, metum mortis, extra quod met. caus.

Quæ omnia amplia procedere non soliùm si in perso-
83 na nostra timeantur, sed etiam † filiorum nostrorum,
vt post multos, vbi ibi, Menoch. de arb. iud. d. lib. 2. casu 135. num. 6. & seq.

Horum igitur malorum timore absentia suscepta, iusta erit causa restitutionis, dummodo iustam quoque & probabilem causam huius timoris se habuisse probauerit

uerit is, qui restitutionem petit,& ideo subintrat alia inspectio, quam iudex considerare debebit.

Circa secundum igitur. Causæ huius timoris, quæ debeant à iudice admitti pro legitimis, infrascriptæ vel similes esse poterunt.

84 Expulsio à ciuitate.† Nam qui expulsus est à ciuitate sua, iustè timet ad illam redire, vt voluit Maur. in suo tract. rest. in integ. cap. 342.

85 Præceptum Regis † de aliqua re facienda, quæ instè fieri nequeat, nā qui abest vt illud non faciat,& propter inobedientiam periculū vitę non incurrat, dicetur iustam causam timoris habere, vt latissimè deducit Dec. in consil. 219. col. 1. & 2. & idem Dec. in l. in omnibus. n. 4. de reg. iur. Vbi declarat hoc procedere si præceptum Regis comminatorium fit,& Rex fit solitus exequi minas contra inobedientes, aliàs secus, post Ioan. Andr. & Abb. in cap. fin. qui cler. vel vou.& Alexand. in consi. 16. ponderatur, lib. 3. & Anch. 290. aliàs 300. visa,& alios vt per eum. ego de minis dicam paulò infra eodem art.

86 Metus iudicis † eodem modo dicitur insta causa metus, si aliquid præcipiat iniustum, vel comminetur in casu quo ab eius sententia appelletur, nam si quis appellauerit, vt ius suum indefensum non relinquat,& propterea timens iram iudicis se absentet, dicetur iustam causam timendi habuisse,& restituetur,&c. vt per Abb. & alios in cap. fin. de appellat. & Spec. de appellatio. §. 1. & §. sequitur, vbi videndum, & Bart. plenè in l. de pupillo. §. si quis. ff. de nou. oper. nunciatio. num. 15. 16. & 17. Et facit etiam, quia metus iudicis excusat à contu-

87 macia.† Menoch. dicto lib. 2. de arbit. iud. in casu 153. num. 6.

88 Preces † quoque principum dicuntur esse insta causa timoris, vt ait Barbat. consi. 45. num. 9. lib. 4. argum. not. in l. 1. C. si cert. prouinc. in verbo, pignora. & facit, quia

89 preces importunę † eorum quibus reuerentia debetur, dicuntur esse violentia, secundùm Innoc. in c. petitio. in princ. de iure iurand. & Mandell. in consil. 77. num. 10. & dicam pleniùs in tract. iuramenti, cum de metu reuerentiali agam.

90 Inimicitia † quoque potentiorum in ea ciuitate, siue partialitates,& factiones, iustam causam timoris,& absentiæ præbent, vt probat text. in c. ad supplicationem. extra de renunc. & facit quod notat Bar. in l. sciendum. §. accusatio. ff. de lega. & ille etiam text. bene facit. Item notata per Glos. in cap. fi. de cler. non residen. & Franc. Marc. decis. 883. num. 4. & est pulcher text. in simili in cap. ex parte. el primo. de appellatio.

91 Tyranni mali mores, † quos compati quis nequeat, & in seipso timeat, erunt quoque insta causa huius metus, Bar. in l. inter minores. n. 9. ff. de restit. in integ. Fely. in cap. accedens. el secondo. num. 4. vt lit. non contestat. & pulchrè Afflict. decis. 29. per totum,& ita decisum in eo sacro consilio dicit.

92 Bellum † quoque, vel ciuile, vel externum, dummodo non sit securum in patria commorari, vel eo redire, dicetur iusta causa huius timoris, & absentię. Paul. de Cast. in cons. 135. in causa desertionis. col. fin. lib. secundo. Felyn. in dicto cap. accedens. el 2. num. 4. vt lit. non contesta. Alexan. in l. recusare. §. fin. nn. 5. & seqq. ff. ad Trebellian. Afflict. decis. 50. & aliqua per Bonium de stat. vrb. præscrip. gl. 21. num. 54. & seqq. & pleniſſimè Menoc. dicto lib. 2. de arbit. iudic. casu 153. num. 52. vbi videndi sunt concord.& ampliatio. vt per eum.

93 Mala quoque † tractatio consanguineorum præbet similiter iustā causam timoris & absentię, vt probat text. elegans in clem. 1. §. 1. versic. seruitores quoque. de excess. prælat. Felyn. in cap. ecclesia Sanctæ Mariæ, versic. 13. quarto. sub num. 99. de constit. Bar. idem prius voluit in l. de pupillo. §. si quis ipsi. num. 18. ff. de oper. noui nunciat. allegantur quoque ad idem Card. in d. clem. 1. §. 1. & Ang. in cons. 17. aliàs 36. num. 69. & pleniùs per Felyn. præalleg.

94 Pestis † demum dicitur etiam iustiſsima causa timoris,& absentię à loco contagioso. Roman. cons. 163. nn. 2. cum concord. per eum. Io. de Imo. post Gl. in c. fin. de cler. non resid. Mauri. in suo tract. de restit. in int. c. 367. Ripa in tractatu de peste, in tit. de priuileg. iudic. causa pestis. num. 36. Vallascus in repetit. l. imperium. nu. 188. ff. de iurisdict. omn. iudic. Paris. consil. 28. col. 1. libro 4. Rol. à Valle consil. 81. num. 33. lib. 1. Neuizan. cons. 51. num. 13. Franc. Marci. decis. 883. num. 4. & idem decis. 82. num. 1. & Menoch. de arbitr. ind. libro 2. casu 153. num. 50.

Et pro hoc est text. cum Glos. in cap. ad supplicationem. de renunc. Et facit etiam c. communis filius. 23. distin. Et quia pestis est accerrima contagio,& periculosissima omnium labes, vt latè deducit Rolan. d. consil. 81. num. 34. & seqq. & Bal. in authent. de his qui ingred. ad

95 appel. num. 4. inquit, quod † aeris intemperies est iusta causa non morādi in aliquo loco ad quod etiam videndus est Felyn. in d. cap. accedens, el 2. vers. 6. conclusio, vt lit. non contest.

Limitari posset hæc conclusio de peste, sed dicam proximè in seq. inspect.

Limitantur autem omnes istæ causæ timoris generaliter, vt dicantur facere iftum metum, quandiu durant, aliàs secus, vt dicam plenè infra q. seq. principali.

96 Circa tertium igitur. Quo ad qualitatem † personarum considerandam, Iudex ita arbitrium suum regulare debebit.

Vt primò consideret causas timoris allegatas, deinde personam eius, qui metum allegat, an scilicet illæ timendæ regulariter sint,& an ab hoc homine in specie, qui metum allegat.

Et propterea, quantum ad ipsas causas timoris, considerare debebit index, an timor procedat à re, vel à persona,& si procedat ab ipsa re, exempli gratia à peste, vel bello, an pestis vel bellum talia fuerint, quòd timeri debuerint, & in hoc reperio, quod Doctores cōmuniter

97 istam afferūt regulam, quod pestis,† vel bellum ita demum excusant à contumacia, vel iustā absentiæ causam præbent, quando in loco de quo agitur propter tale bel-

97 lum vel pestem,† communiter, & publicè non redditur ius omnibus, si verò communiter ius omnibus redderetur, secus, ita passim omnes,& de communi testatur Bonius de statut. vrb. præscript. gl. 21. nu. 86.

Sed limitandum est hoc dupliciter. Primò nisi perso-

98 na,† quæ timorem pestis allegat, sit facilis ad contagionem recipiēdam, nā excusaretur, etiamsi ius cōiter redderetur,&c. s m eundem Bonium nu. 88. post Io. And. in c. si verò. de iureiur.& Alex. pleniùs, loco infra citando.

Secundò limitari debet ex intentione Abb. in cap. ex transmiss. num. 7. versic. plus tamen. de præscript. vt si saliente peste aliquis reperiretur absens,& timore pestis noluisset redire, excusaretur, licet ibi communiter ius redderetur, tunc enim inquit ipse currit præscriptio, sed hac de causa dabitur restitutio,& consequenter sentit Abb. ibi, iuncto vers. præced. quòd si ius ibi communiter non redderetur, præscriptiō nō curreret,& sic absens ipso iure illæsus conseruatus fuisset,& restitutione non indigeret, quoniam sicut tempore belli non curtit præscriptio, si nō redditur ius in eo loco, vt d. c. ex transmissa,& ibi omnes, ita nec tempore pestis, si pariter non redderetur ius, quæ notanda sunt.

99 Tertiò, limitari potest, nisi aeris † salubritas nimis iam corrupta esset, adeo quod periculosus esset accessus ad dictum locum, licet enim ibi redderetur ius communiter, excusaretur absens iusto timore mortis, præsertim si complexio eius esset facilis ad contagiones recipiendas. Alexan. in l. recusare. §. fin. num. 7. ff. ad Trebellian. post Abb. & alios, vt ibi.

Ex quib. omnibus habes, quod probato rumore belli, vel pestis tempore dictæ absentiæ, vel ius redditū fuerit cōiter ibi, vel non eo tépore, semper succurretur ipsi absen-

absenti,si quidem ius nõ reddebatur ipso iure,si reddebatur ope restitutionis,& hoc puto verum,& securum.

100 Si verò timor processerit à persona † aliqua, vti in casu comminationis Regiæ,vel tyrannicæ,vel inimicorum potentiorum,vel iudicis,&c. de quibus dixi in secunda inspectione. Tunc habemus text. quem iudex ante omnia considerare debebit in dicta l.3.ff.ex quib.caus.maior.dicendum,quod hoc ex effectu eius intelligitur,aliàs autem legitur ex affectu.

101 Et secundùm vtramque lecturam, † quomodo practicari debeat à iudice arbitrium suum, de quo in illo text.videamus.

Stante igitur prima lectura,dicit Glos. quod tex.vult dicere hoc,scilicet ex eo quod secutum est,iudex cognoscere poterit an absens iustam timendi causam habuerit,& pro hac lectura habemus text.pulchrum in proposito in c.fin. qui cler.vel vou.matr. Sed tamen illa sanè intelliganda est,nam si ita prout iacet intelligeretur Glossa,obstaret tex. fortis in l.si quis fumo,in fine. ff.ad l.Aquil.vbi licet nõ sequatur effectus eius periculi,quod quis timuit,tamẽ id quod propterea fecit cum dãno tertij, vt illud periculũ euitaret,excusatur. Vnde debet intelligi tex.& Gl.(licet ipsa malè hunc sensum explicet) quod ex effectu eius intelligitur,id est, an causa quæ timorem intulit,soleat effectum illius mali quod quis timuit producere. Et exemplum est in ipsamet Glos. sequen.in verbo,quolibet, in metu causato à minis alicuius duntaxat,nam dicit Glo.ꝙ minę sufficientes faciunt

102 iustum metum,& ibi Bar. subdit,quod tũc† minæ faciunt iustum metum,quando à persona tali proficiscuntur,quæ timeri verisimiliter debeat, vt Tyrãnus,&c. & Doct. addunt,quòd illas exequi solitus sit, vt statim dicam,vnde text. hoc ipsum vult in d.verbo,effectus. Cir-

103 ca quod exemplum minarum,† an sint iusta causa dicti timoris iudex maximè,& diligenter perpendere debebit.

Quod enim indistinctè sint iusta causa timoris,videtur velle Glos.in d.l.3.& Bart.in l.ad vindictam.C.quod met.causa.

Et pro hoc facit c.accedens. ibi, se ipsam asserens dimissuram.extra.de conuers. coniug.

Et c.fuerunt. & ibi Glos.7.distin.& concord.iura per Glos.in cap.pen. in verbo,mortis. in princip.extra quod met.causa.

Et clariùs facit l.penul. §.plerique. ff.de extraordin. crimin.

In contrarium tamen, quod minæ solæ non sint iusta causa timoris,videtur velle Gl.in d.c.penult.extra quod met. cau. in verbo, violentia, ibi, fortè aliqua verba incurrerant,&c.& Alber.in l.3.ff.ex quib.caus.maior.

Et pro hoc facit primò,lex metum.la 3. ff. quod met. causa.vbi dicitur,suspicionem inferendi metum non esse attendendam, & minæ nil aliud esse videntur quàm hoc,& in hoc distare à metu,quia illæ significant periculum futurum,metus verò instans, secundùm Bart.in l.si donationis. post Glos.ibi.C.eodem.

Secundò,meliùs facit text.in l.metum.la 2.C.eo. ibi, non iactationibus,& protestationibus,&c.

Tertiò,optimè facit text.in l.hæc autem.in princ. ff.si cui plus quam per l.Falcid.ibi,elusoriæ minæ,& ibi Glo. & Bart.

Vnde ego puto illam esse veritatem ex intẽtione omnium,quod si quidem homo iste,qui minatus fuit,est so-

104 litus† exequi minas suas,& facere (vt dici solet)plura facta,quam verba, minæ dicatur fuisse iusta causa timoris,si autem sit gloriosus aliquis Thraso,secus.& ita voluit originaliter Glo. in l.metum. C.quod metus causa, & ibi sequitur Bart. num.1. & idem Bart. in l. famosi. §.primo.num.2. ff.ad l.Iul.maiest. & Bar.in d.l.3.ff.ex quibus causis maio. & idem Bar.in l.de pupillo.§.si quis ipsi. num.14.& seqq. ff.de noui oper. nunc. & Abb. in cap.fin.de appellat.num.4.& idem in consil.3.6.quæstio. lib.2.Bal.in l.nullus.C.de Summa Trin.& fide Cathol. Mauric.in suo tract. de restit.in integr. cap.330. Aymo in consil.49.lib.1.num.1.

Et pro hac distinctione facit l.Fulcinius.§.1.ff.ex quibus causis in poss.eatur.& in l.1.in fine.C.si quis imper. maled.ibi,ex personis hominum dicta pensemus,&c. Et ita intelligo text.in d.l.3.secundùm primam lecturam.

Stante autem secunda lectura, quòd scilicet legatur affectu,non autem effectu, tunc dicit Glos.quod potest dupliciter intelligi. Primò,id est nõ affectatè,& tunc clara erit indubitabilis conclusio, per text. in l. & qui data opera. ff.eod. vbi absentia affectata regulariter non excusat. Sed talis interpretatio minus generalis est,quia vt dixi impedimentum quodlibet affectatum non excusat, vt dicam etiam infra suo loco.

Secundò, exponit Glos. dicens, ab afficio, afficis,&c. Sed quid est hoc? Tu dic,quòd Glos.habuit bonum sensum,voluit enim dicere ꝙ iudex debet aduertere, quod quidam homines sunt qui magis timore afficiuntur, quidam qui minus,& ideo inuestigare debebit, an iste

105 qui timore compulsum se absuisse ait,sit homo † aliàs meticulosus nimis in huiusmodi periculis, an verò secus,& ita intelligit Gl. istam Richar.& sequitur Alber. ibi. Et puto verissimum sensum.

Necnon & conclusionem in se verissimã puto. Quòd enim iudex in hoc debeat præcipuè qualitatem personarum considerare, Doc.vbique dicunt,& supra ego posui pro constanti. Consideratio autem iudicis in proposito circa hoc consistere debebit. An,s.is qui timorem intulit sit fortè impotentior, quàm is qui illũ timuit, & sic qui potiùs timere,quã timeri debuit,vel ecõtra,& hoc, vel ratione sexus,vt post Abb.& alios in c.fi.de cond.appos.& in c.locũ.de sponsal.Paris.cons.26.nu.64. lib.3.& cons.65.n.23.lib.4.& alij alibi qui dicunt,ꝙ minor me-

106 tus sufficit † in muliere,quã in viro. Vel ratione maio-

107 ritatis,vel minoritatis,† vt est tex.elegãs in can.Lotharius.31.q.2.& ibi Glos.dum dicitur ibi,ꝙ nõ debet Rex timere vnum priuatum hominem,& Glos.inquit, quod paruitas personę non arguit metum,&c. Et ad hæc adde bene loquentem Rebuff. de benefic.cap.376.num.15.& Menoch.d.lib.2.casu 135.num.4. & 5.

Prędicta autem omnia de iusto metu,& absentia eius causa suscepta,intellige vt procedant, dummodo metus

108 durauit,† aliàs secus,durare autem dicitur,donec durat ipsa causa timoris. Bal.in l.2.nu.10. C.quod metus causa. & in l.2. C. de his qui ob met. iudic. non appell. circa finem. & alij passim, quos plenè congeram infra q.seq. dum agam,quanto tempore dicantur durare absentia,& causæ illius.

Articulus X.

109 AD decimum,an scilicet absens causa litigij, † ita iusta de causa abesse dicatur,vt ex hoc edicto restitutionem habeat?

Videtur quòd non,quia non necessaria, sed voluntaria videtur hæc absentia. C.vt nemo inuit. ag. &c. Aut enim est actor,& nõ habet necessitatem litigandi.d.tit. C.vt nemo,&c. Aut est reus,& non potest cogi se defendere extra prouinciam,vel ciuitatem suam,l.iuris ordinem. C.de iur.om.iud.

In contrarium est text.expressus in l.sed etsi per prætorem.§.fi.ff.eod.ex quib.caus.maior.& c.1. de cler. peregr. cum sua materia.

Ego puto sic dicendum. Aut iste qui alibi litigat, id cogitur facere,vel quia (si actor sit) debeat se qui forũ alienum rei,vel quia in patria ius consequi non possit,& interim sibi currat tempus non prosequendi ius suum, vel quia (si reus sit) cogatur sequi forum actoris, in casibus à iure,vel statutis,vel consuetudinibus exceptis,de quibus habetur per Bart. Soc.in regula actor,in suis fallentiis,& tunc bene procedat tex.in d.l.sed & si per prętorem,§.fi.quæ licet simpliciter dicat,quòd absens causa

ſa cognitionis vel appellationis reſtituitur, tamen ſubdit quod generaliter ſubueniendum eſt his qui neceſſitatis cauſa abſunt,non qui voluntariè. Sic etiam procedet c.1.de cler.peregr. Aut litigium extra patriam eſt voluntariè ſuſceptum, & tunc puto, quod non ſit iuſta cauſa abſentiæ, & conſequenter nec reſtitutionis, ſicut nec mercatura,de qua dicam infra art. vlt. huius quæſtionis. Et ita poteſt procedere id quod in contrarium adductum fuit. Et hoc ſatis quoad peregrinationẽ,quæ ſuſcipitur ex cauſa ſaluandi res, & patrimonium,& iura ſua. Nunc non ineleganter videndum eſt, de ea quæ ſuſcipitur cauſa ſaluandi ſalutem corporis.

Articulus XI. & XII.

110 AD vndecimum,& duodecimum ſimul. An.ſ.abſens ex cauſa infirmitatis, † reſtituatur ex hoc edicto. Dico quod articulus pōt duob. modis intelligi.

Primò,ſi abſit,vt propriæ ſaluti conſulat, opportuna remedia & medicamina quærendo.

Secundò, ſi abſit, ne ſuo morbo aliis noceat, puta ſi peſtilenti, & contagioſo morbo laboret, & propterea à ciuitate expulſus ſit.

Circa primum, ſine aliquo ſcrupulo concludendum eſt, quod huiuſmodi abſentia eſt iuſta cauſa reſtitutionis in integrum, & hoc (licet in terminis deciſum non reperetim) probatur tamen à maioritate rationis regulæ de qua in l.ſed & ſi per prætorem. §.fin.ff.ex quibus cauſ.maio.vbi ſubueniendum eſſe dicitur omnibus,qui neceſſitate abſunt,& negari non poteſt,quin neceſſitate abſit is qui, vt periculū mortis,vel perpetui morbi cruciatum euitet,ſe abſentat, quando neceſſariò abeſſe, & reſtitutione dignus eſſe dicitur is, qui vt periculū amiſſionis litis,& bonorum euitet,longè abeſt,vt dixi in art. præced. per d.§.fin.

Exemplum autem erit frequentiſſimum eorum qui
111 ad balnea famoſa, † vel ad famoſum aliquem modicum acceſſerunt,vt inde ſanitatem recipiant,quam eodem modo,vel alio in patria recuperare non poſſunt.& hoc per regulam d.§.fin.

Circa ſecundum,pariter ſine ſcrupulo concludẽdum videtur, quòd ſi infectus, vel morboſus aliquo morbo
112 contagioſo,veluti peſte,lepra, † &c. expulſus fuerit à ciuitate, deinde poſt tempus aliquod recepta ſanitate, reuerſus fuerit,& interim iura ſua perierint, debeat in integrum reſtitui. Ea ſaltem ratione,quia ſi bannitus reſtituitur in integrum,vt ſupra dictum eſt,quamuis eius abſentia culpata ſit,licet non præordinata ad caſum,vt ſupra ibidem, multò magis reſtitui debeant iſti, qui ex nulla culpa propria abſunt. Et quamuis credatur huiuſmodi infectos,occulto Dei iudicio propter eorum demerita ita caſtigari, vt ſcriptum eſt, tamen non eſt noſtrum illa iudicare,iuxta illud. Quàm incompræhenſibilia iudicia eius,& inueſtigabiles viæ eius,&c. Quinimò etiam ſi culpa propria accidiſſe credendum eſſet, tamen abſentia etiam culpoſa,ſi tamen neceſſaria eſt,vt in bannito,relegato,damnato ad triremes, &c. eſt iuſta cauſa reſtitutionis in integrum, vt dixi ſupra art.3.4. & ſeqq. Nunc de abſentia propter ſalutem animæ.

Articulus XIII.

113 AD decimumtertium, An ſcilicet abſens ex cauſa peregrinationis † pro implemento voti alicuius,vel deuotionis peragendæ,vel ad indulgentiam peccatorum alicubi recipiendam,reſtituatur ex hoc edicto, quod ex cauſa neceſſaria abſentes reſtituit.

Duo capita facienda ſunt.

Primum eſt,an huiuſmodi abſentia ſit neceſſaria, vel voluntaria.

114 † Secundum eſt, an (qualis illa ſit) reſtitutionem mereatur.

Circa primum. Videtur quòd ſit voluntaria.

Primò,qa æquiparatur abſentiæ, quæ ſtudiorū cauſa ſuſcipitur,ſecundū Bal.in l.ab eo.C.quom.& quando iudex. Sed illa ponitur inter ſpecies volūtariæ abſentię,ſecundū Bar.& omnes in l.inter.ff.de reſt.in int.ergo,&c.

Secundò, per text. in cap.conſultationibus. de offic. delegat.

Tertiò,quia ita tenent Glo.in l.9.ff.de procur. Curt. in l.1.num.68.ff.de offic.eius,& idem placet. Gomeſ. in §.rurſus.num.4.Inſtit.de acti.per cap.ſicut, & cap.apoſtolicam,de regular.

In cõtrarium eſt fortis ratio,quia peregrinatio cauſa cognitionis vel appellationis pro abſentia neceſſaria po-
115 nitur,† in d.l.ſed,& ſi per prætorē.§.fi.ff.ex quib cauſ. maior. Ergo multò magis peregrinatio cauſa religionis, & deuotionis ſuſcepta,arg.l.iubemus. C.de ſacr.eccleſ.

Præterea ſecundùm Alber.in l.qui mittuntur.in prin. ff.ex quib.cauſ.maio.iſta abſentia æquiparatur abſentię Reip.cauſa,ſed illa neceſſaria dicitur, vt ſupra viſum eſt, ergo & iſta.

Ego puto ſic dicendum. Aut loquimur de peregrinatione cauſa ſimplicis deuotionis, & credo Bal.in d.l.ab eo.bene poſuiſſe eam inter abſentias voluntarias, & ita loquūtur Gl.in d.l.9.ff.de procur.& Cur.pręal.in eo qui accedit ad videndum vultum ſanctū Romæ,poteſt etiā exemplum poni in jis, qui vadunt anno Iubilæi Romā.
116 Aut loquimur de peregrinatione cauſa voti †implendi,ego tūc puto debere poni inter ſpecies abſētiæ neceſ-
117 ſariæ. Votum enim † poſtquā emiſſum eſt,dicitur neceſsitate aſtringere ad implementum illius,vnde inquit Auguſt.in epiſt.ad Armentarium,quia iam vouiſti,iam tē obſtrinxiſti aliud facere tibi non licet.

Et ſi dixerit,ꝙ hæc neceſsitas non eſt coactiua præci-
118 ſè. Reſp. ꝙ coactio † præciſa non requiritur ad hoc,vt abſentia dicatur neceſſaria,vt apparet in abſentia ſuſcepta cauſa litigij,fideiuſſionis,& huiuſmodi. Quinimò in ipſa met abſentia cauſa Reipublicæ cum poſsit homo ſe exponere periculo rerum,vel obedientię & ciuilitatis, & omittere vtramque,ſicut & hic cum periculo animæ omittere implementum voti. Tantò enim miſerior (ſubdit Aug.erit ſi Deo fidem fregeris quantum beatior ſi impleueris.

Circa ſecundum. Videtur quòd hæc abſentia in nullo
119 caſu ſit iuſta cauſa reſtitutionis. †

Primò,quia quacūque de cauſa ſuſcepta ſit,vel deuotionis,vel voti cauſa,dabitur occaſio deludendi præſentes. Quilibet enim abeſſe poſſet ad libitum dicendo,ego voui ire ad S.Iacobum,qui iuiſſet ſuæ voluntatis gratia in Hiſpaniā,vel qui iuiſſet vltra mare vt videret partes orientis,vel alicuius lucri gratia, poſſet dicere voui ire ad S.Sepulchrū iui. Vel qui vellet aliqua de cauſa voluptuoſa,vel lucroſa Anconā aduentare,poſſe dicere ſe ex voto ad tēplū Sacratiſsimæ Virginis Lauretanæ iuiſſe, qui tamen inde ſimplici deuotione tranſiuiſſet, & ſic de ſimilibus. Et propter hæc Mautic.in ſuo tract.reſt. in int.c.346. eſt in opinione, quòd ſit neceſſarium procuratorem mittere, aliàs iſti ſic abſentes non excuſentur.

Secundò,quia Ang.in l.cum in longi.nu.3.C.de longi temp. præſcript. appellat. iſtos peregrinos vagabundos,& quod vbique conueniri poſſunt,tanquam præſentes, &c. ergo &c.

Contra eſt communis ſententia,quam tenent Roffr. de libell.in rub.de actio.in rem reſciſ.§.5. actor autem, ſub nu.1.in fi.Spec.in tit.de reſt. in int.in fi.lib.4.Faber Inſt.de action.§.rurſus.n.20.in fi.Bal.in l.ab eo.C.quomod.& quando iudex. Alber.in l.qui mittūtur.in prin. ff.eod.tit. noſtro. Ang.in conſ.160.nu. . .Mauric.(excepto tamen cauſa doli) in d.c.346. Bellam.in c.conſtitutus.n.14.extra de reſt.in int.Io.à Prato in l.filium. §.qui procuratorem,ff.de procur.& Vallaſcus in l.imperium, num.188. ff. de iur.omn.iud.

Pro qua,communi facit primò d.l.ſed & ſi per prætorem.

rem.in §.fin.iuncta l.iubemus. C.de sacrosf.eccles.

Secundo facit id quod vult Boer.notabiliter.in 17.decis.num.6. post Bal.in l.si ea.C.de cond.insert. & Glo.in l.hac lege,iuncto text.C.de prox.sacr.scrin.lib.12. scilicet,quod absentes causa peregrinationis percipiunt internum fructus,quos nō percipiunt nisi præsentes,vel qui absunt gratia sui Capituli,vel Principis, vel Episcopi,vt in cap.pen.extra de cler.non resid. ergo patet quod hæc absentia æquiparatur iustissimis absentijs,de quibus supra q. præced.

Tertiò,quia si excusantur,qui faciunt hoc causa studiorum, & sic corporis, ergo magis causa animæ secundùm Roffr.præalleg. & Spec.sub num.19.

Quartò,quia daretur aliàs magna occasio frangendi vota, & sic delinquendi, quod omninò absurdum est, ll.vulg.

Ego puto sic dicendum. Quòd aut peregrinatio sumpta est intempestiuè,& dolo malo,vt occasione hac fraudentur aliqui ex hoc,& dico,quòd talis absentia non excusabit absentē ex hoc, quia absentia dolosè & affectatè sumpta nunquam excusat, l.& qui data opera. ff.eod.ex quib.caus.maio. Et ita in indiuiduo vult Maur.d.c.346. Aut non fuit sumpta intempestiuè,sed bono religioso ac pio animo. Et tunc aut dimisit procuratorē & excusabitur absens,aut nō,& tunc ego dicerem per omnia,quod Doct.dicunt in eo qui abest studiorum causa, de quo dicam infra art.15. Ea ratione,quia non debet esse peioris conditionis iste,quàm is qui studiorum causa abest, vt dixi. hoc ergo casu, dicunt ibi, & ita intelligo procedere,& nō aliter, id quod dicit Mauric.d.c.346.de missione procuratoris faciēda ab istis qui peregrinationis causa se absentant. Practica autem interrogandi eum qui ab hac absentia redit, & restitutionem petit, ad hoc vt cognoscatur an affectatè,& dolo malo abfuerit,vel an re vera peregrinationem fecerit,& religionis causa aliquò iuerit,docet Spec.in d.tit.de rest.in int.lib.4. ad finem. Ex quibus patet solutio ad contraria.

Ad primum enim resp. quòd in casu huius affectatæ, vel dolosæ absentiæ non dabitur restitutio.

Ad secundum resp.quòd aliqui peregrinantes reperiuntur,qui vagantur per orbem,non ex causa pœnitentiæ, vel religionis,sed ex causa turpis quæstus,de quibus loquitur Ang.& etiā Mauric.d.c.346. & in his ego concurro,ꝙ non mereantur restitutionem, per ea quæ dixi paulò ante. Ex quo habes limitationē ad prædicta. Nos aūt loquimur de peregrinationibus, de quibus loquitur c.si quis Romipetas. 23.quæst.3. vbi non solùm non vi-
120 tuperantur,sed laudātur,† & priuilegijs cōdonantur, quod si appellatione vagabundorum venirent,reprobarentur. De peregrinantibus autem causa litis,vel appellationis, de quibus loquitur tit. extra de cler.pereg.diximus sup. eod. art.10. Et hæc satis quo ad absentias necessarias vel improbabiles,vel neque probabiles, neque improbabiles. Nunc de voluntarijs agamus pro complemento residui huius quæstionis.

Articulus XIV.

121 AD decimumquartum,an scilicet absentia † studiorum causa suscepta præbeat iustam causam restitutionis in integrum?

De tribus videndum est.

Primò, an hæc absentia dicatur probabilis,& prærogatiua digna,& quæ ratio sit?

Secundò,an dici possit etiam necessaria,sicut illa quæ militiæ causa suscipitur.

Tertiò,an regulariter sit iusta causa restitutionis in integrum?

122 Circa primum.† Quòd dicatur probabilis,& prærogatiua digna, omnes Doctores vbique fatentur, & est tex.expressus in l.necnon. ff.eod.tit.ex quib.caus.maior. vbi omnes,

123 Quare autem sic dicatur.† Respondeo,quòd propter publicam vtilitatem quam potissimè cōtinet, vt dicunt Bal.in l.sed & si per prętorem.in princ.ff.eod.& ibi Alb. num.3. Dec.in cap. ex literis. num.4. extra, de constit. Boer.consil.16. nu.20.& 22. & Ant. Vrsillus in §.rursus. Instit.de act.num.5.& bene.

Probatur enim in primis hoc in §.fi. Inst. in Proœm. & clariùs in cap.cum ex eo,de elect. in 6. & est text. expressus in l.1.C.qui ætate exc.lib.10.

Secundò, quia re vera Illustrium Doctorum scientia,
124 † & aliorum peritorum in quacūque liberali disciplina peritia atque excellētia,adeo illustrauit ciuitates vnde nati sunt, vel floruerunt,vt reperiatur traditum sæpè duces exercituum pepercisse illis propter memoriam illorum ciuium.

Tertiò,quia ex hoc ipso fit, vt studij ratione dispen-
125 setur multipliciter & faciliter cū scholaribus, † vt per Rebuff.in tract.dispens.tit.de disp.ratione ætatis,versic. Ac in vniuersitate Parisien. & tamen notum est, quod dispensationes, præsertim in beneficialibus, non fiunt nisi propter publicam vtilitatem, &c.

126 Circa secundum. † Videtur,quòd absentia ista possit dici non solum probabilis, sed etiam necessaria.

Primò,quia publicè vtilis est,vt supra dictū est ex sententia prædictorum,ergo necessaria,arguendo à militia.

Secundò,qui nō minus defendimus fortunas nostras literarum peritia quàm armorum, l. nemini. C. adu. diu.iudic. Quinimò fortiùs dicit tex.in l.aduocati.C.eo. quod causarum patroni non minus sunt vtiles imperio, & Reip.quàm milites.

Tertiò,per d.l.aduocati.iuncta l.fin. C.de palat.sacr. larg.lib.11. vbi dicitur,quod Doctorum & militum par est militia,& quod paria quoque debent esse priuilegia.

Quartò,quia ita videtur velle clarè Gomes. Hisp. in in d.§.rursus. num.4. Instit.de actio.

In contrarium verò facit fortiter l.sed & si per prætorem.in fin.iuncta d.l.necnon.quæ postea subsequitur.ff. ex quib. caus. maior.

Et ita tenet Vrsillus in d.§.rursus. in princ.

Ego puto sic dicendum. Aut consideramus hanc necessitatem,non quidem respectu ipsius exercitij,an.s.necessariè sumatur,vel voluntariè,sed respectu effectus,& finis. Et puto, ꝙ non minus necessarium dici possit hoc studium Reipublicę,quàm militaris sciētia,quia sine literarum,& præsertim legalium peritia, malè ciuitates gubernari possunt,& ciuium opes, iuraque defendi, & ita puto bene procedere primam sententiam,& in specie d.l.aduocati, iuncta d.l. fin. & mihi videtur veriùs hoc ita simpliciter dictum,quàm quod militiæ studium dicatur vtile principaliter ipsi Reipublicæ,studium verò literarum secundario,vt voluit Bart.in l.1.ff.sol.matr. vt aduertit etiam Gomes.in d.§.rursus. num.5.

Aut consideramus hanc necessitatem respectu ipsius exercitij literarij,id est, quod suscipi debeat à ciuibus ēt inuitis,sicut à militib. quandoque militia suscipitur. Et hic aduertendū est. Nam aut intelligimus sic,an.s.quis possit cogi à suo principe, vel Republica dare operam literis,vel armis,& in hoc neque vnum, neque alterum istorū studiorum dicatur necessarium. Aut verò intelligimus sic, an.s. postquam quis est habilis ad arma, vel ad ciuitatem in parte aliqua gubernādam peritia eius literaria,& in hoc vtrunque dicetur necessariū, nā tam miles,quàm Doctor cogi poterit quilibet ad suum pro Republica studium & peritiam exponendam. Aut verò demum intelligimus sic,an.s. ita possint cogi ciues iuuenes ad absentandū se,alienaque Gymnasia perquirere, ibique literis nauare operam,sicut poterunt iuuenes in casu necessitatis imminentis pro sua Republica cogi ad arma sumenda, vel in bellū extra patriam prodeundū, & tunc itaque nō dicetur necessaria absentia scholariū, & studij causa, sicut militum militiæ causa. Termini tū non dicentur pares,& propterea ita singula perpendendo,

do apparet quod regulariter terminis paribus existenti-
bus, ita dicetur necessaria hæc absentia, vel respectu sui
finis, vel respectu coactionis, sicut absentia militiæ causa.
127 Circa tertium. † Breuiter regula est, quod absens stu-
diorum causa restitutionem ex hoc edicto habeat, si re-
uersus quid diminutum de bonis, vel iuribus suis huius
absentiæ causa reperiat,

Text. est in d. l. necnon. ff. ex quib. caus. maior. Et pas-
sim omnes Doct. admittunt, quos plenè colliges ex se-
quētibus ampliationibus, & limitationib. & ex art. seq.
128 Et facit pro hoc, quia scholaribus † in studio existen-
tibus illa competunt priuilegia, quæ competunt ijs, qui
absunt causa sui principis, vel vniuersitatis, c. ad audien-
tiam, in fine, extra de cler. nō resid. iuncta l. Seiæ, §. Pam
philæ. ff. de fundo instruct. & instrum. legat.

Propterea fortiùs facit æquiparatio inter hanc absen-
tiam, & militarem tùm ratione finis, tùm vtilitatis, tùm
sæpè etiam modi. vt supra declaraui. Vnde, &c. tex. sing.
in l. fi. C. de palat. sacr. larg.
129 Ampliatur autem, vt procedat etiam fauore † patris
ipsius filij absentis, qui si abest, vt visitet filium in studio,
& in aliquo ei noceat, absentia ista restituitur, vt dixit
Glos. singul. in l. secunda, §. legatus. in verbo, venerit. ff.
de iudic. quam sequitur Gasp. Vallasc. in l. imperium.
num. 188. ff. de iur. om. iud. & mihi placet, per ea quæ di-
cam infra de restitutione in integrum ex causa infirmi-
tatis, in quinta ampliatione,

Limitatur econtra primò, vt non procedat in schola-
130 ribus † vagabundis. Alber. in l. necnon. in princ. ff. ex
quib. caus. maior. & bene, quia talis absentia vitiosa est,
vt dicam infra art. 16. & vlt.

Limitatur secundò, vt non procedat in scholaribus,
131 † qui quamuis intrent scholas, tamen non student, sed
otiosè viuunt, hoc sentit Abb. in c. fin. num. 6. extra de
mag. & expressè dicit Alb. in l. fi. C. de rest. milit. & idem
Alber. in l. & qui data opera. ff. eod. vbi loquitur contra
132 eos, qui eunt ad studium, vt cōsequantur fructus † be-
neficiorum sine labore residētiæ. Idem tenuit Roffr. de
libel. in rubr. de act. rescis. in §. quando quis abest ex cau-
sa probabili, ponens practicam replicandi talibus scho-
laribus,
133 Limitatur tertiò in scholaribus † nō studentib. in stu-
dijs approbatis, & habētibus priuilegia studij. vt voluit
Alber. in d. l. necnon, in princ. & Panor. in c. fi. nu. 6. extra
de mag. & ibi Felyn. inncho c. antepen. de cler. non resid.

Et facit §. hec autem. in prima constit. fforum, cum si-
mil. per Alb. præalleg.

Limitari etiam posse videbatur in ijs, qui habent stu-
134 dium & Gymnasium approbatum in patria, † & ibid.
præceptores florētes & doctrina, & fama habere pos-
sunt, & tamen se absentāt, vt in Gymnasijs studeāt alie-
nis, vt plerique fecerunt quidā ea nostris nobilib. adole
scentib. Perusinis, qui Bononiæ, vel Paduæ studuerūt, &
ex Bononiēsibus, & Patauinis, qui hic Perusiæ meo tem-
pore per plures etiā annos studium eorum vel auspicari,
vel prosecuti sunt. & ita videbatur quibusdā dicendum
ex eo, quia nullam causam habent absentandi se, cum in
patria studere possint, ergo &c. d. l. necnon, in fine. Mihi
135 contrarium placuit, & placet. Causa † enim absentię il
lorum, nō defectus præceptorum in patria, sed copia de-
liciarum domesticarum, præcipua fuit, cui accedat, quod
qui aliena sequitur Gymnasia, allacriori, & breuiori stu
dio laborem suum explicat, vt quandoque in patriā re-
uertatur, neque inceptam deserit prouinciam (vt ple-
runque faciut qui in patrijs Gymnasijs studeni) ne re in-
fecta quodammodo & inhonoratus domum redeat. Et
quod magis est, non modicum interest Reipublicæ, vt
cines alienos quoque labores, eximiasque doctrinas ali-
bi, apiū more quasi flores alienos carpant, inque pater-
nas cellulas Gymnasiumq; ne reportent. Quod quidē ho-
nestissimum furtum licitum esse, & tantò magis quantò
ab remotioribus, & incognitis nobis populis cōtrecta-
tur, exemplo est, quod legitur 3. Exodi. de præcepto Do-
136 mini ad Iudæos, vt expoliarent Ægyptios, † quo ad
propositum nostrū traditur in can. legimus, el 1.37. dist.

Quid autem dicendum sit in ijs qui Gymnasium pa-
trium relinquentes, non aliena Gymnasia, sed solitudinē
137 † aliquam propriæ, vel alienę villę sequuntur, vt ibi to-
tos se studijs dedant, videtur quod non sit legitima absen-
tia ista, quia in studijs approbatis nō student, & ita quan
doque ab amicis meis mihi comprobatum, & caprobā-
tum sensi, dum scholaris existens omnem penè studio-
rum meorum cursum sine voce magistra ruri, vel solus,
vel cum nobilissimis scholaribus amicis, quandoque
etiam non adhuc Doctor eos (lubentissimè audientes)
docens perfeci.

Mihi autem visum semper est, & videtur, quod si quis-
piam habilis & instructus ita vt per seipsum interpre-
tum nostrorum cōmentarios intelligere queat, sanctum
hoc, & nobile exilium ruri sibi præscribat, vt ibi vehe-
mentiùs, & acutiùs studeat, & contempletur, & perfe-
ctior euadat, dicatur interim ex iusta studiorum causa
abesse, & in terminis quod scholaris huiusmodi studiū ruri
agens gaudeat priuilegij scholarium, concludit Petrus
Rebuff. in tract. de priuil. scholar. priuil. 34. dicens se ita
138 profecisse. Quin etiam & si quispiam Doctor † exi-
stens hoc faceret, vt à forensibus negocijs liberatus, ani-
moque quietiori opus aliquod perficeret, eadem iusta
absentia diceretur abesse à ciuitate, quoniam hoc pu-
blicè interest ciuilitatis suæ ciues illustriores hūc in mo-
dum quotidie fieri, quando præsertim non desint in ea-
dem qui & cathedras maiorum honorificentissimè su-
stineant, & in foro causas defendāt. Vt mihi causa eius-
dem copiæ tam interpretum, quàm aduocatorum hisce
annis proximis accidit, qui propterea ruri absens penè
continuam agens vitam, opus hoc restitutionis in inte-
139 grum perfeci † & aliud de iuramento compilaui, licet
adhuc non expoliuerim. Quæ quidem opera si vllam vn-
quam, & si modicam, studiosis viris, & forēsibus, & ius
ciuile interpretantibus vtilitatem afferent, & patriæ
meæ gloriosissimæ particulam aliquam minimā splen-
doris addere poterunt, non ciuitatis, & Gymnasiorum
140 strepitus, sed Murulanæ † villæ meæ solitudo attulis-
se, & addidisse dicetur.

Limitari denique videtur à quibusdam, vt non pro-
141 cedat conclusio supra facta, si scholaris † potuit domi
procuratorem dimittere, & non dimisit, vt tenuit Gl. in
l. fin. in Gl. magna, ff. de rest. in integ. & Paul. de Cast. in
l. 1. num. 5. C. de rest. mil. & alij.

Sed quoniam controuersi iuris est hæc limitatio, ideo
reseruo dicendum infra in sua q. speciali de missione
procuratoris facienda ab impeditis, vt excusationem
mereantur, ibi plenè dicam de hoc.

Articulus XV.

142 AD decimumquintū, An scilicet † otij, siue volu-
ptatis causa absens, ex capite huius absentiæ in
integrum restitui possit. Nulla prorsus cadit dubitatio.

Conclusio enim clara est, quod non sunt ex hac causa re-
stitutione digni, text. sunt clari in l. non verè, & in l. non
enim. & in l. sed & si per prætorem, §. fin. in fin. & l. reip.
causa. in fine, ff. ex quib. caus. maior.

Et passim Doctores ita dicunt, in specie verò Gl. in d.
l. fin, ff. de rest. in integ. & ibi Bart. & alij. Glos. & Alber.
in d. l. non verè. Doct. omnes in l. fi. per illum tex. C. de
rest. mil. Paul. de Cast. in l. 1. num. 5. C. eod. Socin. senior
in l. qui duos. nu. 25. ff. de reb. dub. Mauric. cap. 440. Go-
mes. Instit. de action. §. rursus. num. 31. & ibi Ias. & alij,
& in specie Vtsill. nu. 11. Paris. cons. 99. num. 12. lib. 4.
& hi satis superq. sint pro rudioribus iudicibus. Quia
text. & ratio clara est in d. l. non enim, in princ. & d. l.
sed si per prætorem. in fine.
143 Et ampliatur hæc conclusio, vt procedat, † vel po-
tuerit, vel non potuerit ab isto absente procurator in ci-
uitate

uitate dimitti, vt omnes præall. sentiunt, & ego dicam infra suo loco circa quæst. de missione procuratoris.

Articulus XVI.

144 AD decimumsextum, & An scilicet mercaturæ † causa absens ex capite huius absentiæ in integrum restitutione dignus sit, dubitari potest?

Videtur autem, quòd non.

Primò per regulam d. l. sed & si per prætorem, in fine, ff. ex quib. caus. maior. & l. item bi, & l. seq. ff. eod.

Secundò, quia ita tenēt Glos. in d. l. fi. & ibi Bart. & Vallasc. in repet. l. imperium. num. 188. in fine. & Vrsill. in præall. §. rursus, de action. & ibi Gomes. num. 31. & si aduertatur hoc idem voluit Glosa ibi.

In contrarium videntur velle Doctor. magis communiter dum dicunt mercaturam esse probabilem absen-
145 tiam, † Alber. in d. l. sed & si per prætorem. §. 1. in fine. & Paul. de Cast. in l. 1. numero 5. C. de rest. mil. Alber. in l. inter. num. 7. ff. de rest. in integ. Ang. in l. 1. C. quib. non obst. long. temp. præscript. & in indiuiduo hoc tenent Rofred. de libell. in rubr. de rescis. act. §. actor autem. num. 1. & illius verba ponit & sequitur Spec. lib. 4. tit. de rest. in integ. num. 19. & Iac. de S. Georgio in l. si infanti. sub num. 14. C. de iur. delib.

Et pro hac sententia facit, quia mercatores dicuntur
146 vtiles ciuitatibus, † quæ sine illis commodè non possunt sustineri. Bald. in fin. C. ad Macedon. Bart. in l. ambitiosa. ff. de decret. ab ord. fac. num. 23. Alber. in rub. C. de commer. & merc. & voluit Plato in secundo dialog. de republ. siue de iusto, & post eum I. C. in l. 1. ff. de nundinis. Et est text. clarus in l. semper. §. negociatores. ff. de iur. immun. vbi, quod magis est, dicuntur abesse reipub. causa. & quamuis ibi loquatur tex. in negociatorib. præpositis annonæ asportandæ in vrbem vel exercitum, ratio tamen text videtur generalis ibi, nam remuneranda pericula &c. & in cap. si quis Romipetas. 24. quæst. 3. ibi, & mercatores &c.

Et ratio clara est, quia nulla ciuitas, nulla quinimò
147 regio talis est, vt multis rebus alienis † non indigeat, Vnde Virgil. inquit;

India mittit ebur, molles sua thura Sabei.
At calibes nudi ferrum, virosaque pontus
Castorea, eliadum palmas epirus equarum.

Ego puto sic dicendum. Aut sumus in quibusdā negociatoribus & reuēditoribus potiùs earum mercium, quas mercatores veri in ciuitatem deferunt, quive nullo periculo se exponunt, sed modico lucro, & primam sententiam omninò veram puto, isti enim si causa huiusmodi negocij & commercij quandoque absint, non dicantur abesse tali absentia, quæ sit iusta causa restitutionis in integrum.

Aut loquimur de his qui peregrè proficiscuntur, vel vltra mare, vel montes, vel vltra etiam ad nundinas publicas, & solēnes, vt inde asportent in ciuitatem suam ea quibus ciuitas indiget, pro victu, vel vestitu, vel artibus, & scientijs alijs exercendis, & puto secundam sententiam magis cōmunem verā, & æquiorem in hoc casu omninò tenendam, licet lucri causa hoc faciant, & fortè principaliter hac & non intentione patrię charitatis faciant. Et hoc ea ratione, quia satis est, quod sine ipsis ciuitas sustineri non posset, & consequenter eorum absentia vtilis in omnibus, in plerisque etiam necessaria est ciuitati suæ, ideoque restitutione digna, toto tit. §. ex quib. causis maior. Modificando tamen hoc, dummodo in negocijs cęptis ante discessum procuratorem dimittere neglexerint, quia non restituentur, per ea quæ dicam infra circa missionem procuratoris.

Ad contraria resp. ex prædictis.

Ad primum, quòd intelliguntur illæ leges de voluntaria absentia odiosa.

Ad secundum, quòd contra istos est communis opinio, vel distinguendi sunt, vt supra.

SVMMARIA.

1 *Clausula illa generalis, si qua mihi iusta causa videbitur quid contineat.*
2 *Clausula ista quo iure introducta fuerit.*
3 *Intellectus l. 2. ff. ex quib. caus. maior.*
4 *Clausula hæc generalis, an necessaria fuerit?*
5 *Restitutio quæ datur ex hac generali clausula, an sit remedium penitus subsidiarium, an verò extraordinarium vt aliæ restitutiones?*
6 *Clausula huius regula an sit permissiua, vel prohibitiua?*
7 *Intellectus. l. 1. in fin. ff. ex quib. caus. maior.*
8 *Intellectus. l. 2. ibi, quod eis. ff. eod.*
9 *Clausula prædicta & restitutionis quæ ex ea datur restrictio, vel extensio, an hodie Iudicis arbitrio remissa sit?*
10 *Error iuris, vel facti, an sit iusta causa restitutionis? & infra.*
11 *Impeditus rebus suis superesse, quomodocunque restituitur ex hac clausula generali.*
12 *Impedimentorum species distinguuntur plenè, & methodicè.*
13 *Error, & ignorantia omnis aut circa ius, aut circa factum consistit.*
14 *Error quid sit, & quomodo accipiendus vt differat ab ignorantia.*
15 *Ignorantia facti quæ propriè dicatur, vt differat ab errore facti.*
Error facti an sit iusta causa restitutionis?
16 *Quid quando consistit circa factum alienum, & sumus ante sententiam & rem iudicatam. & num. 17.*
18 *Et quid si sumus post sententiam, & rem iudicatam. & 19.*
20 *Positionem aduersarij qui per errorem confitetur, restituitur.*
21 *Appellans ad iudicem incompetentem, quem competentem putauit, iusto errore ductus restituitur.*
22 *In inuentario, qui apposuit res, quæ apponenda non erant, restituitur, vt inde tollere possit.*
23 *Citans vnum pro alio per errorem, an restituatur?*
24 *Error in facto proprio, an & quando sit iusta causa restitutionis, quandò sumus ante sententiam? & nu. 25.*
26 *Errans in facto proprio quando ipso iure alicui succurratur.*
27 *Erranti in facto proprio, obscuro & implicito, & antiquo succurritur.*
28 *Error in facto proprio, an excuset post rem iudicatam?*
29 *Actiones duas qui habet, & inutilem intentat, & vtilem omittit, an restituatur ad vtilem rursus intentandam? & numero 30.*
31 *Erranti in transigendo iusta ignorantia testamentorum, vel codicillorum, &c. an succurratur ope restitutionis vel ipso iure?*
32 *Restitutio eius qui habebat duas actiones de qua dictum est, & de qua in d. l. si mater. ff. de re iudic. qua ratione concedatur.*
33 *Error qui reddit iudicium nullum, an etiam post sententiam reuocetur?*
34 *Error in prima instantia, an possit ipso iure reuocari in secunda?*
35 *Error quando non directè, sed indistinctè impugnat sententiam, an post rem iudicatam reuocari possit?*
36 *Error fauore libertatis non reuocatur aliquo iure.*
37 *Error commissus post sententiam reuocari potest.*
38 *Erroris reuocatio ante, vel post sententiam regulatur, vt reuocatio erroris ante vel post conclusionem in causa.*
39 *Error iuris an sit iusta causa restitutionis?*
40 *Ignorare ius est lata culpa.*
41 *Error iuris iustus quandoque est.*
42 *Error iuris iustus est, quando quis peritiores consulere non potuit, vel consuluit, sed malum consilium reportauit.*
43 *Velsius est obscurum & implicitum. & num. 44.*
45 *Ignorantia facti, an sit iusta causa restitutionis in integrum?*
46 *Et quid si non sit vera ignorantia, sed dubitatio.*

47 Du-

47 *Dubius & ignorans, an æquiparantur?*

48 *Et quid si impedimentum hoc ignorantia facile tolli poterat.*

49 *Ignorantia vbi tolli potest, dicitur habere mixtam negligentiam.*

50 *Cum tutore qui litem prosecutus est nesciens inortuum pupillum an ex hoc restituatur aduersus nullitatem iudicij?*

51 *Ignorantia in committendo consistens, an sit iusta causa restitutionis?*

52 *Testatoris precepto qui contrauenit illud ignorans, an restituatur?*

53 *Restitutio ex capite ignorantiæ fauorabilis videtur magis quàm ex causa ætatis.*

54 *Testatoris præceptum si erat prohibitiuũ eorum quæ sunt de genere prohibitorium, an detur restitutio, si ignoranter violatum est?*

55 *Ignorantia an sit iusta causa restitutionis, quando agitur de lucro captando?*

56 *Ignorantia supina & crassa, an sit iusta causa restitutionis?*

57 *Ignorãtia supina quæ dicatur, vix regula tradi potest. & 58.*

59 *Ignorantia ibi dicitur supina; vbi scientia præsumitur.*

60 *Scientia non præsumitur, nisi probetur regulariter, sed fallit, vt infra.*

61 *Scientia præsumitur in facto proprio.*

62 *Scientia in facto vicinorum, præsumitur.*

63 *Intelligitur tamen, dummodo sit factum, quod palàm fieri soleat.*

64 *Scientia eorum quæ concernunt negocia pupilli, præsumitur in tutore.*

65 *Scientia præsumitur ex diuturnitate temporis.*

66 *Scientia præsumitur in factis notorijs. & num. 67.*

68 *Scientia præsumitur vbi adfuit præsentia.*

69 *Scientia præsumitur, vbi factum ex officio suo quis scire tenebatur.*

70 *Scientia præsumitur in eo qui partem fecit...*

71 *Scientia præsumitur in eo qui habuit aliquo tempore scripturas.*

72 *Scientia quando præsumatur, generaliter ...*

73 *Ignorantia iuris an sit iusta causa restitutionis in integrum?*

74 *Ignorantia iuris vbi prodest, vel non nocet, restitutio non est necessaria.*

75 *Ignorantia iuris quando prosit, vel non prosit, vel noceat, vel non noceat. & num. seqq.*

80 *Error iuris naturalis non excusat, quia ignorare illud non licet.*

81 *Indebitum ratione legis Falcidiæ solutum non repetitur, neque etiam ope restitutionis, quia natur aliter debebatur.*

82 *Lucrum amissum, & damnum incursum, quomodo intelligatur, vide nu. 77. & 82.*

83 *Actiones & iura sua qui præscribi patitur, dicitur damnum potius, quam lucrum amittere, vt num. 77. 80. 87. & 88.*

84 *Vsucapionem omittere quæ incæpit, & non complere, est lucrum non captare.*

Præscriptionem pati iurium suorum, est damnum sortiri.

85 *Vsucapionem vel præscriptionem non complens iuris ignorantia, an restituatur? & num. seqq.*

89 *Minoribus licet ius ignorare. sic & mulieribus, & rusticis.*

90 *Militibus licet ius ignorare. & num. 91.*

92 *Statuta ignorare licet forensibus. & num. 93.*

94 *Iuris communis ignorantia excusatur, quando peritiores consuli non potuerunt.*

95 *Ius commune ignorans dicitur stultus, si scire potest, & non quærit scire.*

96 *Forensis restituitur propter iuris municipalis ignorantiam.*

97 *Communitas, siue vniuersitas vna restituitur contra aliam, si iura illius municipalia ignorauit.*

98 *Et quid si tale ius municipale vbique adesset, vel frequentius.*

99 *Statutũ excludens fœminas propter masculos vbique viget.*

100 *Statutum quod communiter viget in alijs ciuitatibus, mihi licet ignorare, si non vigeat in ciuitate mea. & nu. seqq.*

103 *Armorum delatio regulariter prohibetur.*

104 *Forensis continuè degens in ciuitate præsumitur scire iura illius.*

107 *Contrahens cum aliquo conditionem illius scire debet, & si nescit non excusatur.*

QVÆSTIO VIII.

De alijs causis ex quibus competit restitutio maioribus. Et in primis de illa clausula generali, si qua mihi iusta causa, &c. multa differuntur, deinde incipit specialiter de errore, & ignorantia.

DE prima, & speciali causa, ex qua maiores etiam 25. annis in integrum restituuntur, & quæ à prætore in suo edicto nominatim expressa fuit, hoc est, de absentia satis visũ est. Nunc igitur de alijs causis ex quib. maiores restituuntur, & de quibus specialiter à prætore mentio non fit, videndum est. Et qm̃ sub generali clausula, ex omni alia iusta causa se restitutionem daturum prætor pollicitus est, dicendo: Et si qua alia mihi iusta causa videbitur in integrum restituam, vt in l. 1. in fi. ff. ex quib. caus. maior. Primò nonnulla de hac generali clausula differenda breuiter excutientur. Deinde deueniendo ad speciales causas, ex quibus datur restitutio, ex capite d. generalis clausulæ exordiemur primum ab illis, quæ ex persona ipsius læsi proficiscuntur, & inter illas in primis de ijs, quæ propter impedimentum animi causatæ sunt. Et quoniam illæ quoque multæ sunt, ante omnia de errore, & ignorantia, tanquam frequentioribus impedimentis agemus. Infrascriptis Articulis omnia prædicta complectentes.

Primò, Quid contineat ista clausula;

Secundò, Quo iure fuerit introducta?

Tertiò, An fuerit necessaria, & ad quid?

Quartò, An sit extraordinarium remedium, vel penitus subsidiarium?

Quintò, An regula istius clausulæ sit permissiua, vel prohibitiua?

Sextò, An Iudicis arbitrio permissa sit hodie extensio, vel restrictio illius?

Septimò, An error facti sit iusta causa restitutionis in integrum?

Octauò, An error iuris?

Nonò, An ignorantia facti?

Decimò, An supina ignorantia, vel aliàs inexcusabilis, & quæ istæ sint?

Vndecimò, An ignorantia iuris?

Duodecimò, Quid in forensibus?

Articulus I.

1 AD primum, Quid scilicet contineat † ista clausula, facilis est responsio. Namque supra nõ semel diximus, ꝙ prætor postquam specialiter pollicitus fuit se restituturum in integrum omnes, qui ex causa propriæ vel alienæ absentiæ læsi fuissent, & in indiuiduo etiam multas species iustæ absentiæ enumerauit, vt in l. 1. ff. ex quib. caus. maior. promisit etiam generaliter se restituturum & alios, si iusta causa eorum restituendorum sibi adesse videbitur, vt in d. l. 1. in fine. & hoc propriè, & in summa continet d. clausula generalis, si qua mihi alia iusta causa videbitur, de qua vbique per Doctores. Et sit satis hæc declaratio pro tyronibus.

Articulus II.

2 AD secundum, Quo scilicet iure introducta † fuerit, dubitari potest.

Videtur enim quod iure prætorio. Ipse enim in suo edicto proposuit, vt in d. l. 1. in fine.

In contrarium facit l. secunda, ff. eod. vers. & huiusmodi. iūctis l. legatis. ff. eo. & l. Diuus. & l. Imperatores. ff. de re iud. & l. admonendi, ff. de iureiur. & in l. secunda. C. de institut. & substit. in quibus locis extra ordinem à principibus varijs de causis maiores restituuntur. Et consequenter iure ciuili dicetur introducta. §. sed quod princip. Inst. de iur. nat.

Ego puto sic dicendum. Aut loquimur de restitutione eorum, qui læsi sunt in aliquo casu expresso in legibus, constitutionibus principum, plebiscitis &c. Et tunc licet petatur restitutio ex hac generali clausula, re vera tamen de iure ciuili debeatur. Quia quo ad illos casus extra ordinem dicitur ius ex Senatusconsultis, principum constitutionibus, &c. & quo ad illos dicta clausula generalis non est in vsu, vt dicitur in dicta l. 2. ff. ex quibus caus. maior.

Aut loquimur de restitutione eorum qui læsi sunt in aliquo casu non expresso in aliqua parte iuris ciuilis scripti, sed quæ tamen ex manifesta æquitate debetur, & hanc virtute d. clausulæ impetrari de iure prætorio, & maximè in vsu esse dico, vt patet ex l. se l & si per prætorem. §. fin. versic. hæc clausula, cum ll. seqq. & dicetur prætor in hoc casu ampliando ius ciuile dictam regulam generalem constituere, quòd scilicet vbicunque æquitas suggerit maiores quoque in integrum restituantur, vt d. versic. hæc clausula.

3 Et ita intelligo † d. l. 2. ff. ex quib. caus. maior. & l. prima, ff. eod. & d. l. Diuus, & dicta l. Imperatores ff. de re iud. licet Specul. in tit. de arb. §. differt autem, num. 14. videatur intelligere in restitutione maiorum aduersus sententias arbitrorum ioiquè latas, quod non placet, sic strictè intelligere, vt ex prædictis patet, posse generaliùs, & veriùs distinctionem constitui.

Articulus III.

4 AD tertium, An scilicet necessaria † fuerit dicta generalis clausula?

Videtur quòd non, vt est expressum in d. l. 2. in princ. ff. ex quib. caus. maior.

In contrarium est tex. ad literam in l. sed & si per prætorem §. fi. vers. hæc clausula. ff. eod.

Ego dico sic. Aut loquimur quo ad casus speciales in quibus constitutionibus principum permittitur restitutio in integrū etiam maioribus, de quibus in d. l. Diuus. in d. l. Imperator. in d. l. legatis. & in d. l. 2. C. de instit. & subst. & alibi, sicubi reperiuntur, & certè quo ad illos parum in vsu est, vt inquit tex. in d. l. 2. ff. ex quib. caus. maior quæ quo ad hos specialiter debet intelligi.

Aut loquimur de alijs casibus in iure non expressis, & tunc omninò necessaria fuit, & ita loquitur d. l. sed & si per prætorem. §. fi. vers. hæc clausula.

Et facit pro hac distinctione l. doli clausula. ff. de verbor. obl. & ratio est in d. vers. hæc clausula, Multi enim casus interuenire possunt (inquit tex. ibi) qui deferrent restitutionis auxiliū, nec sigillatim edicto numerari potuerunt. Vnde quoties æquitas suggerit, &c.

Articulus IV.

5 AD quartum, An scilicet hæc restitutio sit remedium subsidiarium, an verò † extraordinarium, sicut aliæ?

Vtilitas est maxima, propter ea quæ dicam statim in fine articuli.

Videtur autem quod sit remedium extraordinarium, sicut sunt cæteræ restitutiones, per d. l. 2. ff. ex quib. caus. maior. ibi, extra ordinem ius dicimus, &c. & in l. 2. C. de inst. & subst. iuncta declaratione Alciat. lib. 7. Parerg. c. 26. vbi clarè nuncupat hoc remedium extraordinarium, d. l. 2.

Contrariū firmat Corn. in cons. 87. nu. 2. lib. 1. & Alc. in l. filiusfam. §. in hac, in fi. ff. de verb. oblig. & hæc est communis omnium opinio, si dicamus, quod ille qui tenent, q non detur hæc restitutio minori, vel pupillo donec haberet recursum contra tutorē, vel curatorem, quā quidem sunt penè omnes Doct. in toto iure, vt proximè dicam, fundent se in hac sola ratione, quia in subsidium datur, quando minori, vel pupillo nullum aliud remedium competit, prout re vera se fundant. per regulam l. fi. ff. de eo per quem fact. erit. & l. planè. la seconda. §. 1. ff de legat. 1.

Et ita teneo, stante (vt dixi) prædicta communi sententia, de qua testatur Ruin. cons. 120. lib. 5. col. fi. per totum, & Franc. Bursat. cons. 87. nu 1. in fin. & nu. 2. & dicam plenè infra circa concursum restitutionis in integrum, & aliorum remediorum, & contra tutorem, vel curatorem in specie.

Articulus V.

6 AD quintum, An scilicet regula istius clausulæ generalis sit permissiua, † vel prohibitiua?

Videtur, quod sit prohibitiua, id est, quod non detur restitutio, nisi expressè caueatur aliqua lege, vel constitutione, vel plebiscito, vel S. C. &c. vt dicitur in d. l. 1. in fi. iuncta l. seq. in princ. ff. ex quib. caus. maior. & intelligendo verbum, quod, restrictiuè, prout regulariter intelligitur, l. ea tamen adiectio. ff. de leg. 3. cum simil.

Et ita determinat Alber. in d l. 2. dicens, quod aberrant, qui putant permitti iudicibus restituere in casibus non expressis, &c.

In cōtrarium est tex. ad literam in l. nec non. §. quod eis. ff. eo. vbi I. C. exponens hāc clausulam in illis verbis, quod eis per leges. &c. inquit non illum polliceri prætorem se restituturū, si leges permittant, sed si leges non prohibeant. Et ita est tenendum omninò, & ipsemet Alber. melius sentiens in d. §. quod eis. ita tenet, & Gl. met in dicta l. prima, in fine. & idem Alber. in l. sed & si per prætorem. in fi. ff. eod. inquit, quòd in omnibus casibus siue expressis, siue similibus iudex restituere potest, si ita ei videatur, vt dicam etiam art. seq. & ita teneo.

7 Ad contrarium resp. quòd † finis d. l. 1. debet intelligi sic, quod licebit per leges &c. id est, quod legib. non prohibebitur, vt exponit ibi Glos.

8 Nec vim facit † l. 2. in princ. in verbo, quod, quasi restrictiuè ponatur. Quia ponitur ibi pro quantum, id est, quantū attinet, vt est elegās modus loquendi, & intelligendo verbum, eis, nō prout facit Gl. & malè, id est verbis edicti, est enim hoc absurdum & insulsum, propter ea quæ conclusi supra in 2. & 3. art. Sed eis, id est constitutionib. legib. &c. & ista expositio est omninò necessaria, vt euitetur saltem omnimoda cōtrarietas. d. l. sed & si per prætorem. §. finali. ibi est necessaria. ff. eod. in quo tex. expresso fundata est conclusio ista, vt prædictum est.

Articulus VI.

9 AD sextum, An scilicet Iudicis arbitrio † hodie permissa sit extensio, vel restrictio dictæ clausulæ generalis, prout ei æquitas suggerit.

Videtur quod non, vt tenet Alber. in d. l. 2. in fine per illum text. & dicit, quod errant, qui aliter credunt.

Contrarium tenet ipsemet Alber. in d. l. sed & si per prætorem. §. fi. in fin. ff. eod. ex quib. caus. maio. per regulam l. illud. ff. ad l. Aquil. cum sim. & clariùs in l. nec non. §. quod eis. ff. eod.

Et ego ita teneo, quòd scilicet vbicūque æquitas suggerit,

gerit,& non reperitur specialiter iure prohibitum Iudex arbitio suo restituere possit,& vi,& potestate d.clausulæ generalis.

Et hoc per duo iura simul iuncta, videlicet d.§.quod eis,& d.§.fin.vers.hæc clausula.

Articulus VII.

10 AD septimum. An scilicet error iuris,† vel facti sit iusta causa restitutionis in integrum maioribus?

Antequam accipiam hunc primum articulum, siue causam specialem restitutionis ex hac clausula generali, necessariũ est & hanc & alias speciales causas restitutionis, (quæ penè infinitæ sunt) sub aliqua methodo complecti, & separatim singula capita principalia, tam in hac, quàm in sequentibus quæstionibus expedire.

Dico igitur, quòd æquitas huius generalis clausulæ
11 consistit in hoc solo,† quod quilibet impeditus superesse rebus suis, si propter hoc impedimentum læsus sit, debet restitui in integrum aduersus damnum propterea incursum; & hoc impedimentum necessarium esse debet, vt l.non enim.ff.ex quib.caus.maior.

12 Procedit autem quodlibet † impedimentum, aut à se ipso. Aut à persona aduersarij. Aut à persona iudicis. Aut à persona alicuius tertij. Aut à casu fortuito.

Primò igitur ab ijs quæ à persona ipsius læsi procedũt exordiendum est. Sunt autem duprum generum. Aut.n. ab aïo procedunt, & ex defectu eius, aut ex defectu corporis. Et in primis ab animi impedimentis incipiendo. Quia error & ignorãtia cæteris frequẽtiores casus sunt, ex quib. quis in damnum incidit, & auxilium propterea petit. Ante omnia de his planè agendũ est. Et quoniam
13 omnis & res,† & ignorantia, aut circa factum, aut circa ius consistunt. Primò de errore & ignorantia facti tra-
14 ctandum est. Et intelligo (aduertere errorem, quando is qui labitur putat rem & habere vno modo, & alio mo-
15 do se habet, vt differat ab † ignorãtia facti, quæ propriè dr, quando quis aliquid agit, vel aliquid agere omittit: quia ignorat id quod sibi agendum esset, vel id qñ agendũ nõ esset, licet vix esse possit, vt in errore aliqua ignorãtia nõ adsit, & in ignorantia aliquis error: pro hoc est tex.sing.in l.fi.in fine.ff.pro suo. Distinguam tamen articulos sequentes in prædictis, vt quæ Doctores dicũt de errore, nõ inculcem cum ijs quæ dicunt de ignorantia.

16 Dum quæritur igitur, an error † facti sit iusta causa restitutionis in integrum?

Omissa disputatione, quia plus obscuritatis continet, quam difficultatis, distinguo duos casus.

17 Primus est, quãdo error consistit in facto alieno,† Et concludo sic. Aut sumus ante sententiam & rem iudica-
18 tam,† & tunc non est necessaria restitutio in integrum, quia error huiusmodi tanquam iustissimus emendari,& reuocari potest, l.error.C.de iur.& fact. ignorant.secundùm communem intellectum.

19 Aut sumus post sententiam,† & rem iudicatam, & tunc regulariter reuocari error non potest ipso iure, sed bene cõcedenda est restitutio in integrum ex hac clausula, ad illum reuocãdum, ita voluit Gl.in l.2.ff.de confessis. Quam ad hoc expresè ponderat,& sequitur Bar. in fine. & Angel.in fine, post Petr.in d.l.error.& ibi Bart. num.7. Fulgos.num.3. Paul.de Castr.num.6.& Alber. num.4. idem vnanimiter tenet Franc.Marc. decis.516. num 6. Card. Albanus in l.de ætate. §.ex causa. num.2. ff.de interr.act.& ita possunt intelligi Bar. & alij in l.inter stipulantem.§.1.num.2.ff.de verb.oblig.

Et primum exemplum afferri potest in d.l.2. ff.de restit.in integr.

Secundum exemplum afferri potest, quando quis per
20 errorem confiteretur † positionem aduersarij, nam ad illam reuocandam ope restitutionis ex hac clausula audiendus esset, Bartol.in dicta l.error, numero 7. & ibi Fulgos.numero 3.cum concord. in addit.ad Bartol.ibidem, quos videre potes, ego dicam suo loco.

21 Tertium exemplum esse potest, quãdo quis † appellauit ad vnum iudicem, quem iusto errore ductus competentem esse putauit, qui non erat, nam restituitur qui propter ea victus est, vt intromittere possit adhuc appellationem apud iudicem competentem. Mauric.c.384. & ita inquit in Senatu Dolano iudicatum fuisse. Et rationabile videtur.

Quartum exemplum afferri potest in eo, qui appo-
22 suit in inuentario † res, quę apponendę non erant, quia scilicet non erãt hæreditariæ, nã restituitur ex hac clausula, vt illas de inuentario detrahat: ita post Ang.in tract. de inuent. hæredit. quod posuit sub tit.si cui plus quam per leg. Falcid. tradit Mauric.c.386.& hoc etiam æquitatem continet.

Quintum exemplum colligitur ex Mauric. cap.395.
23 & melius cap.414. In eo, qui † citauit vnũ pro alio, quia restituitur secundùm eum. Sed aduerte, quia videtur error multum supinus iste,& in facto proprio, non in alieno consistens. Nisi salues Mauricium, quãdo citasset aliquem ratione interesse quod in causa prętendere posset, & tunc notabilis erit decisio illius.

Secundus casus est, quando error fuit in facto pro-
24 prio,† & tunc subdistinguẽdo, vt in casu præcedenti, dico sic. Aut enim sumus ante sententiam,& rem iudicatam, & vbi nõ reuocatur ipso iure, secundùm terminos prædictos d.l.error.C.de iur.& fact.ignor. non reuocatur, nec per restitutionem in integrũ, & ita colligitur ex distinctione Bart.in d.l.2.num.9. & consequenter restitutio aut non est necessaria, aut non debet dari, quia
25 æquum nõ est. Et ratio est clara.† Quia quãdo hoc casu non reuocatur ipso iure, euenit, quia non est excusabilis propter nimiam negligẽtiam, quæ erroris præsumptionẽ excludit, & malitiæ potiùs indicium præbet, ad not. per Bar.in l.quod Nerua.ff.depos. Atqui eadẽ ratio militat in deneganda restitutione, quia nõ datur negligentibus, sed necessitate rerũ impeditis, l.non.n.ff.ex quib. caus.maior.ergo &c. Et ita ex Bar.in d.l.2.ferè per totũ & in specie sub n.9.ff.de confess. Quãdo autem reuoce-
26 tur ipso iure ante sententiã error in facto proprio,† potest constitui regula infallibilis ex Bar.in d.l.2. sub n.9. & 10.& etiam sub nu.2. Quãdo eadem ratio cadit in eo,
27 quæ in facto alieno. Istud autem † accidit in specie & casu multum notab.& frequenti, quando istud factum, licet proprium, est tamẽ valdè implicitum & obscurum,
28 puta si nimis † antiquũ, vel intricatum, & ita in specie exemplificãt Bart.in l.si res.nu.1.ff.de leg.1.& Paul.de Cast.post Bar.in d.l.2.& Dyn.& alios in d.l.si res.

Aut sumus post sententiam & rem iudicatam:& tũc si ante sententiam fuisset tutus ipso iure, & post sententiam ope restitutionis adiuuatur, vt in facto alieno diximus,& istam regulam pro firma & irrefragabile colligo ex Bart.in d.l.2. nu.9.& 10 & Bart.in l.cum fideicommissum.num.4.& Glo.ibi in fine. ff.eod. & alijs supra. alleg.in casu præced.

Per d.l.cum fideicommissum, vbi casus, secundùm Paul.& alios omnes.

Et pro hoc est aliud exemplum & tex. notab.in l.2. ff.de except.rei iud.& l.qui cum hæred.ff.de act.& oblig at.& in l.si mater.§.1. ff.de except.rei iud. Vbi vnifor-
29 miter habetur, q̃ si quis habens duas actiones,† vnam ex qua putabat se agere posse,& obtinere,& aliã erroneam, ex qua putabat se non posse agere & sibi non competere, quę tamen re vera competebat, ex prima egerit, & succubuerit, restituitur, non obstante re iudicata, vt ex alia agere possit & obtinere.

Dubitatur autem circa hoc de duobus.

30 Primum est, an ipso iure,† an verò ope restitutionis succurratur ipsi actori lapso? Et conclude, q̃ aut iudex absoluit reum simpliciter ab omni petitione actoris,& restitutio est necessaria, aut non simpliciter, sed allegans causam istã specialẽ, quia actor actionẽ non habuerit,&

tunc, tanquam erronea causa existente, ipso iure dicitur actori succursũ, nec restitutione indiget. Ita voluit Bar. in d.l.2. in princ. & sequitur ibi Ang. in princ. ff. de conf. & idem Ang. in d.l. si mater. circa fin. ff. de except. rei iudic. & in d.l. qui cum hærede. ff. de actio. & oblig.

Limita tamen hanc conclusionem, vt non procedat
31 in transactione † facta iusto errore vel ignorantia testamentorum, vel codicillorum, &c. quia tunc semper erit tutus ipso iure, nec restitutione indigebit is, qui ex ea læsus fuit, etiam si simpliciter cōcepta sit transactio, & sine expressione causæ, tex. est in l.1. §.1. vbi omnes. ff. de transact. & ibi Gl. in verbo, debere, vbi plenè hoc declarat. & simpliciter sequuntur Bal. Bart. Ang. & clarè Alber. in ver. oppono. & Ias. ita firmat, licet non ita declaret, differentiam inter transactionem, & sententiam.

32 Secundum, de quo dubitatur, est. Quæ sit causa † huius restitutionis in dictis legib. an scilicet iustus error in facto proprio, an verò speciale priuilegiũ matris actricis? Quod videtur, vt d.l. si mater. & d.l. qui cũ heredis. Sed tamen præalleg. communiter, volunt quòd iustissimus error sit causa restitutionis in dictis iuribus, & q detur ex æquitate huius clausulæ generalis. Ita in specie Bart. in d.l. si mater. & Ang. in d.l. qui cum hæred. ff. de act. & obligatio.

Limitatur autem supradicta conclusio principalis de auxilio aduersus errorem in facto proprio post senten-
33 tiam aliquibus modis. Et primò, nisi esset talis † error, qui redderet iudiciũ nullum, quia tunc etiam post sententiam ipso iure reuocaretur, secundùm Bart. in dicta l.2. num.3. ff. de conf. Quod etiam procedere potest in errore in facto alieno, eadem met ratione, de qua supra.

Exemplificat autem Bart. in l. si per errorem. ff. de iurisd. om. iud. Et in exceptione falsi procuratoris. vt l. licet. C. de procur. & C. si à non compet. iud. per totum.

34 Limitatur secundò, nisi simus in instantia † appellationis, quia ipso iure secundæ instantiæ reuocari potest error absque restitutione, ita notab. dicit Ang. in d.l. cum fideicommissum. nu.4. ff. de confess. dicens ita esse Glos. in d.l. error.

Sublimitando tamen nisi esset talis error, qui corrigi non possit post litem contestatam etiam in prima instantia. Alber. in d.l. error. num.6.

Limitatur tertiò, ex intentione Bar. in d.l. cum fideicommissum, vt ponderat ibi Ang. num.4. vt procedat
35 quando erroris † reuocatio directò impugnat sententiam, sicut indirectò, & ita summatit Doct. d.l. cum fideicommissum.

36 Limitatur quartò fauore libertatis, † quia tunc non reuocatur aliquo iure. Angel. d.l. cum fideicommissum, num.4. post Io. And. vbi ibi.

Per l.2. C. si aduers. libe. ego dixi plenè infra in secunda parte, in restitutione aduersus libertatem, vbi de ratione specialitatis.

37 Limitatur quintò, nisi essemus † in errore commisso post sententiam, Ang. d.l. cum fideicommissum, in fine, post Innoc. in c. solliciudinem, in verbo, reuocare, vers. argum. contra, extra de appellatio.

Hæc autem omnia, quæ diximus de reuocatione erroris ante vel post sententiam, intellige procedere, ante,
38 vel post conclusionem in causa, † secundùm Bald. in d.l. error. num.8. versic. aduerte. Cuius dictum non habere contradictorem, inquit Rom. consil.346. num.7. Quod tamen ego non puto verum per omnia, quando error non consisteret circa probationes, cum conclusio in causa nil aliud sit, quam renunciatio probationum. Quo casu reuocabilem putarem errorem semper vsque ad sententiam.

Articulus VIII.

39 AD octauum, An scilicet error † iuris sit iusta causa restitutionis ex clausula generali?

Fac regulam negatiuam. Bart. in l. Diuus. nu.2. ff. de re iud. Bar. in l. cum fideicommissum. num.4. ff. de conf. & idem vult Bart. vbicunque dicit quod errans in facto culpa lata non meretur restitutionem, vt pluries reperie in l.2. versic.1. casu. num.2. & num.9. vers. si cadit in culpam latam. ff. eod. Alex. cons.165. num.10. lib.6.

40 Et ratio clara est, quia ignorare † ius est culpa lata, & culpa lata, & negligentia idem sunt. Ergo restitutio dari non debet. l. non enim. ff. ex quibus caus. maior.

Limitatur primò in his personis, quibus errantibus in iure parcitur, saltem in aliquibus casibus, de quibus dicam prox. quæst.

41 Limitatur secundò, nisi error iuris iustus † fuisset. Hoc probat l. secunda. ff. de restitutio. in integ. & Fulgos. in l. cum quis. nu.23. C. de iur. & fact. ignor. inquit, quod id quod præstat minoribus ætas, præstat maioribus iustus error. & Alexand. dicit in cons.165. num.10. libro 6. post Bart. in l.1. num.2. ff. de separ. quod ex iustissima causa restituitur quis etiam aduersus errorem iuris.

Sed quæ sit hæc iusta causa errandi in iure, dubitari potest.

Ego habeo duo exempla. Primum est, quando is qui
42 errauit, non potuit consulere peritiores, † vt l. iuris. C. qui adm. cum ibi not. per omnes, & dicam infra q. seq. circa rusticos.

Vel si consulere potuit, consuluit tamen, & malum erroneumque consilium reportauit, † succurritur ei ope
43 restitutionis istius, secundum Bart. in l. bonorum. la 2. ff. de bon. pos. per illum text. & sequitur Alex. in cons.184. ad finem lib.2. & plenius idem Alex. in cons.76. nu.25. lib.7. vbi pluribus rationibus hoc firmatur.

44 Vel si ius esset obscurum, & implicitum, † & quilibet etiam peritissimus errare posset, vel saltem subsistere, vt diximus in facto proprio antiquo, & implicito, cuius vera cognitio vix haberi potest.

Articulus IX.

45 AD nonum, An scilicet ignorantia † facti sit iusta causa restitutionis in integrum, ita vt ex hac clausula generali detur?

Videtur, quòd non.

Primò, per tex. in l. vnica. C. de vsuc. trãsfor. vbi quædam iniquitas, vt præscriberetur contra absentes & ignorantes breui quodam spatio temporis in rebus Italicis, tollitur quidem quo ad breue spacium temporis, sed non quo ad ignorantiam, ergo &c. & dicebat Soc. senior inter consilia Ruini consil.26. nu.32. lib.... quod iste text. est fortis pro hoc.

Secundò, per text. in authen. malæfidei. C. de præscript. long. tempor. ibi, nulla scientia vel ignorantia expectanda, &c.

Tertiò ex alijs, quæ in hãc sententiam occasione alterius articuli congerũtur à Fern. Vasquio lib.2. c.65. col.2. vers. contrarium, in tract. de contr. illustr. De quib. dicam pleniùs infra in 2. par. dum agam de restitutione aduersus præscriptionem ex hoc capite ignorantiæ.

Contrarium breuiter tenent omnes Doct. communiter vbique, quorum (qui infiniti sunt) nonnullos referam ad eum modum consulentium, & aduocatorum. Ita originaliter Bart. in l.1. §. si quis. ff. de itiner. actuque priu. & ibi omnes. Bar. & alij in l. filiusfa. §. in hac. ff. de verb. obligat. Bart. & alij in l. Æmilius. ff. de minor. nu.5. Gl. in l. si partem. §.1. in verbo, vtendo. ff. quemadmo. ferui. amit. Glo. in l. Attilicinus. in verbo, restitui. ff. de feruit. rustic. prædiorum. Fulgos. in l. si sic. ff. quemadmod. ferait. amit. & in dicta l. Æmilius, num.9. Alexand. in dicto §. in hac. num.4. & 7. cum multis concord. & in consil.169. num.10. lib.1. & consil.8. num.27. libro 3. & consil.3. numero 12. lib.5. vbi de magis communi, & consilio 51. numero 10. eodem libro, & cum concord. &

de

de magis communi & idem de communi in consil.27.nu.
6.libro 6. Loffr.consil.26.num.11.cum multis concord.
Corn.consil.219.numero 12.per totum, & in fine cum
concord.innumeris lib.2.& consil.198.num.9.cum con-
cord.lib.3.Cuman.consil.147.nu.4.Fulgos.214.ante fi-
nem.Barbat plenè in cons.nono. nu. tertio, & 4.& seq.
plenè lib. 1. Honofr.de Perus.inter consil.vltim. volũta-
tum.consil.41.ad finem. Bertr.consil.201.nu.4. lib.4. &
consil.179.num.5.eodem lib.& consil.325. num.3. eod.
& consilio 81. num.5. lib.6. & consil.28. num.6. lib. 8.
Gozadin. consil.54.num.10.& 11. Grat.consil.91. nu.
53.lib.1.de communi Hippol.de Marsil. consil.99.num.
13.Alexand.de Næuo consil.22.num.2.& consil.23.in
fin. & de communi omnium Doctorum Roin. consilio
26. num. 19. & 32. libro 3. & de communi Guid. Papæ
consil.139.num.4.& consil.191.numero 3.& consil.88.
num.6. & ita innumeri alij, quos tædium esset referre.
Et licet ex prædictis nonnulli in præscriptione speciali-
ter loquantur, tamen maior pars simpliciter facit con-
clusionem, quod ex capite ignorantiæ detur restitutio ex
clausula generali. Alios innumeros loquẽtes specialiter
de restitutione ex hoc capite aduersus præscriptionem,
habebis plenissimè infra in secunda parte, in restitutio-
ne aduersus præscriptionem, ad quos recurras, si plures
velis. Satis est, quod omnes hoc teneant, vt testatur Alc.
in d.§.in hac, in fin. Probatur autem hæc conclusio pri-
mo per l.1.§.fi.ff.quod fal.tut.gest, esse dic. &c.

Secundò, quia eadem æquitas patitur, vt succurratur
ignoranti, quæ patitur, vt succurratur absenti, vt probat
text.in dicta l.vnica.C.de vsuca.transf. Et quia absen-
tes, & ignorantes æquiparantur, & c.sed absenti succur-
ritur ope restitutionis.l.1.ff.ex quib.causis maio.& supra
dictum est per totam q.6. & 7. & certè hæc ratio tollit
multa fundamenta aduersariorum, vt dicam cum de
præscriptione loquar.

Tertiò potes adducere plura iura, quæ adduci solent
in restitutione aduersus præscriptionem, videlicet l.1.
§.1.ff.de itin.actuque priua.l.secunda cum Glos.C.qui-
bus non obst. long. tempo. præscript. l. Attilicinus.ff.de
seruit.rust.præd.cum alijs.vt ibi dicam.

Ego igitur ita & veriùs & æquiùs esse, & tenendum
puto. Limitando tamen & declarando multipliciter, vt
statim dicam.

Ampliatur autem in primis, vt procedat etiam in eo,
46 qui dubitat, nam dubitans & ignorans æquiparãtur, †
ita Tiraq.in tract. de vtr.retra. in 1.parte. §.36. glos.2.
num.31.per l.vltimam.§.sin autem nescius, & ibi Bart.
& Ang.ff.de fur.

Sed hoc mihi dubium videtur. Nam licet dubius, &
47 ignorans æquiparentur, † hoc tamen nõ procedit, quan
do is qui dubitat, dubitat de facto ad se spectante, & q.
scire sua interest, tunc enim non nisi sibimet imputare
potest, quare se certiorem non reddidit, vel saltem vt se
certioraret diligentiã non adhibuit, vt post Bald. in c.1.
§.personam. in tit. per quos fiat inuest. in vsib. feud. &
Bald.in l.manifestissimi. §.sin autem nescius. C.de furt.
in 3.colum.vers.vlterius quæro, tradit Ias.in l.quandiu,
num.7.C.qui adm. Vnde non puto verã ampliationem,
nisi is qui dubitauit, diligentiam prædictam fecerit,
quia aliàs sibi imputare debet, &c. vt dicam etiam in
seq. limit.

Limitatur autem primò, vt non procedat, quando
48 impedimẽtum hoc ignorantiæ de facili tolli † poterat,
& is qui ignorabat, tenebatur inuestigare, & inqui-
rere rei veritatem, nam hoc casu, si non fecit diligen-
tiam vt se certiorem redderet, non excusatur, nec resti-
tuitur. Ita latè concludit Aym.consil.222.numero 8.lib.
2. per l.3. §.sed si sic. ff.de in rem verso, & l.qui homi-
nem.§.si nullo.ff.de solut.

49 Et facit, quia talis ignorantia † dicitur habere mix-
tam negligentiam, præsuppositis in ea facilitate scientiæ
& interesse in facto, vt supra dicebam in præcedenti am-
pliatione, & ita etiam intelligit Aym. præall. post Paul.
de Cast. vt ibi, & ita est intelligendum, nam si non esset
facilis scientia, vel eo tempore non potuisset prætendi
interesse in causa, negligentia opponi non posset, vt con-
stat ex his quæ dicam art.seq. circa supinam ignorantiã.
Nam potiùs laudatur dissimulatio in factis alienis, quã
curiositas.l.doli.in fin.ff.de solut. Et ideo, iunge hanc li-
mitationem, cum ampliatione præcedenti, & fac ex vtra-
que vnam, cũ doctrinis ibi adductis, & habebis melio-
rem theoricam, quam prout simpliciter, vel Tiraq. in
dicto §.36. numero 31. vel Aym. in dicto consilio 222.
tradant circa hoc. & facit pro prædictis l.plurimum. ff.
de iur.& fact.ignor.

Limitatur secundò, singu.ex his quæ tradit Mauric.
capit.361. dum vult, quod qui prosecutus est litem cum
50 tutore † nesciens mortuũ etiam pupillum interim, non
restituatur ad conualidandum processum, ac si pupillus
mortuus non esset, quia (inquit) quod nullum est, non
potest aliquid reddi.

Circa quod tamen puto, quod si propterea in dampnũ
aliquod incidisset, vel expensarum, vel alterius, aduersus
illud ei succurri deberet, per regulã, quod id quod præ-
stat minoribus ætas, præstat maioribus iustum impedi-
mentum, vt dixi supra quæst.5.artic.1. & millies infra
reperietur.

Limitatur tertiò, vt non procedat quando quis com-
51 mittendo errasset, † puta quod fecisset aliquid contra
prohibitionem defuncti, quam ignorauit, & propterea
incidit in pœnam à defuncto impositam in casu contra-
uentionis, nam non esse restituendum hæredem hoc ca-
su, etiam si ignorantiam illius prohibitionis alleget, de-
terminat Petr. Ant. Anguisciola cons.5. nu.5. & seq.lib.3.
post Bart.Paul. & Zas.in d.l.cum filiusfam. §.in hac. ff.
de verbor.obligat.

Sed mihi non videtur vera hæc limitatio aliquo mo-
do, quia si succurritur ei qui committit contra disposi-
tionem legis, quam ignorat, vt dicam art.seq. quare non
est succurrendum ei qui committit contra dispositio-
nem hominis, si eam ignorat? Quinimò fortiùs succurri
deberet. Ecce enim, minor non restituitur aduersus di-
spositionem hominis aliquo casu, licet restituatur aduer-
sus dispositionem legis, vt l.Æmilius.ff.de minor. cũ ibi
not.& tamen maior ex capite ignorantiæ restituitur in
illo casu tam aduersus dispositionem conuentionalem,
quam legalẽ, vt per Bar.in d.l.Æmilius.num.5.& plenis-
simè dicã infra in 2. parte, in restitutione aduersus præ-
52 scriptionem conuentionalem, & sic † fauorabilior vide-
tur restitutio ex capite ignorantiæ, quam ætatis aduer-
sus dispositiones defunctorum, sed minor restituitur ex
capite ætatis aduersus spretum præceptum defuncti, vt
per Ruin. in cons.199. num.4. lib.1. post Aretin.consil.
67. & Dec. consil.349. in 1. & 2.col. & dicam infra in 2.
parte, in restitutione aduersus spretum præceptum te-
statoris; ergo multò magis ex capite ignorantiæ.

Propterea tenet contra Anguisciolam, præsertim cum
Bar.Pau.& Zas. non dicant hoc quod Anguisciola ita re-
solutè determinat, vt apud eos est videre. & (quicquid
dicãt) ratione clara recõuincitur limitatio hæc, vt osten-
sum est. Quo stante, redditur falsum multò magis illud
quod ipsemet Anguisciol. concludit in consil.1.num. 23,
24. & 25. vt scilicet idem dicendum sit, si quis omitten-
53 do † contrauenerit præcepto & dispositioni testatoris,
nam non obstante, quod ignoranter omiserit, vult enim
non debere restitui. & dicit ita Doctores communiter te-
nerẽ in d.§.in hac. Nam quod imò contra hoc sit ma-
gis communis sententia, plenè ostendam infra in q. de
restitutione aduersus spretum præceptum defuncti. Pu-
54 to bene saluari posse limitationem in casu, quo † hæres
aliquid commisisset, vel omisisset de iis, quæ sunt de ge-
nere prohibitorum regulariter, vnde ignorantia consi-
steret circa ea, quæ fieri non debent etiam si à testato-
ribus sub pœna priuationis ipsius lucri non prohibean-

tur. Verbi gratia, si disposuisset, vt filius eius caderet ab omni eius hæreditate si malè tractasset matrem, &c. Et pro hoc faciunt clarè quæ dicam prox. artic. sequen. de ignorantia iuris.

Limitatur quartò, vt non procedat, quando iste ignorans
55 tractaret de lucro captando, † tunc enim non prodesse ignorantiam propriam cũ damno alterius, concludit Mar. Angusciola cons. 5. nũ. 8. & seq. lib. 1. & allegat Bart. in l. si duo. ff. de acquir. hæred. ex quo hoc notabiliter colligitur. & idem tenet, & cõem dicit idem Angusciola cons. 205. nu. 5. lib. 1. Et bene facit, quia ignorantia nõ prodest in lucris, vt l. iuris ignorãtia, &c. ff. de iur. & facti ignor. Villab. commu. opin. vers. restitut. nu. 40.

Sed aduertendum est, quod tam Bar. in d. l. si duo. quam d. l. iuris. cum regula communi Doctorum loquuntur in ignorantia iuris, quam dicunt in lucris non prodesse. In ignorantia verò facti potiùs contrarium dicunt d. l. iuris ignorantia. la prima. & l. error facti. ff. eod.

Vnde ego contrarium puto omninò veriùs, tùm per regulam prædictorum iurium. Tùm per tex. in materia de qua agimus in l. si quis Titio. & in l. si quis ita stipulatus, ff. ex quibus cauſ. maior. Vbi ex capite absentiæ restituitur quis ad fructum hæreditatis, vel legati, propter absentiam omissum. Vnde si absens iusta absentia, & iusta in ignorantia existens æquiparatur quo ad æquitatem huius beneficij concedendi, vt supra conclusum fuit in prin. art. Ergo ex capite ignorantiæ iustæ dabitur restitutio, etiam ad lucrum prosequendum. Intellige tamen, nisi cum damno tertij, &c.

56 Limitatur quintò, vt non procedat in ignorãtia † supina, & crassa, illa enim neminem excusat. l. nec supina. ff. de iur. & fact. ignor. & dicam plenè infra art. seq.

Articulus X.

57 AD decimum, An scilicet supina † ignorantia sit iusta causa restitutionis in integrum, licet in facto consistat?

Et breuiter, fac regulam quod non. tex. est in l. nec supina. ff. de iur. & fact. ignor. iuncta l. regula. §. sed facti ignorantia. ff. eo. ibi negligentia, & l. non enim. ff. ex quibus caus. maior. ex quibus ratio manifestè colligitur.

58 Quæ autem dicatur supina † ignorantia, hoc solùm dubitale est, quia vix certa regula tradi potest. Tamen per aliam regulam potest dici, quod ibi ignorantia est supina, & inexcusabilis, vbi scientia præsumitur, † non
59 possunt. n. simul stare hæc duo, quod eodem tempore & scientia præsumatur, & ignorantia verisimilis sit. Quan
60 do autem præsumatur scientia, † regula quidem est, quod non præsumitur, nisi probetur. l. si tutor petitus. vbi notat Bald. C. de peric. tut. & ideo inquit lex, quod ignorantia præsumitur, nisi probetur. c. præsumitur ignorantia, de reg. iur. in 6. Sed multipliciter limitantur istæ duæ regulæ, quæ idem in effectu significant. Ego hic ponam aliquot casus in quib. præsumitur scientia, & ignorantia non est verisimilis, pro exẽplo casuum similium, non quod profitear velle hic congerere omnes casus in quibus fallit d. c. præsumitur. &c.

61 Primò igitur præsumitur † scientia, nec verisimilis est ignorantia in facto proprio. l. plurimum. & ibi Glo. in verbo, de iur. ff. de iur. & fact. igno. sentit Gl. in l. regula, in Glo. magna, in versic. facti. ff. de iur. & fact. igno. Ang. in l. Labeo scribit. §. causa. ff. de ædil. edic. Bald. in l. quicunque. num. 2. C. de seru. fug. per l. fin. ff. pro suo. & Aymo in consil. 225. numero 8. Et idem virtualiter volunt illi quos citauimus in articulo de errore & facto proprio, & plenè etiam tradit hoc Socin. in tract. fallent. reg. 175. vbi sublimitat hoc pluribus modis & in specie quando factum est obscurum, antiquum, & intricatum, de quo dixi supra art. 8.

62 Secundò præsumitur scientia † de facto vicinorum, domesticorum, & cõsanguineorũ. Bal. in d. l. quicunque. num. 2. per l. domus. ff. loc. & l. de tutela. C. de restit. in integr. & l. consensu. §. super seruis. C. de rep. Bellam. consil. 46. num. 17.

Intelligo tamen dummodo sit factum aliquod, quod
63 palàm fieri soleat, † & scientibus vicinis, non autem si domesticum aliquid esset, & clam fieri solitum. Etenim neque inter ipsismet eiusdem familiæ & domus homines potest præsumi scientia eorum, quæ in abscondito fieri solent, vt notum est.

64 Tertiò præsumitur scientia † eorum, quæ spectant ad pupillum, & sic in tutore non erit excusabilis ignorantia quo ad facta pupilli, quia cum ex ratione officij sui teneatur illa inuestigare, creditur quod inuestigauerit, & notitiam habuerit, c. penultimo, vbi Abb. de reg. iur. cap. innotuit. §. habito ergo, & ibi Glo. in verſ. ignorantiam. de elect. Alba in consil. 18. num. 1, versic. & tu hic, & sub num. 3. cum concord.

65 Quartò præsumitur scientia, † quando agitur de facto cõsanguinei, & cõiuncti alicuius. l. de tutela. C. de rest. in int. Bal. vbi supra in 2. casu. Cephal. consil. 314. numero 19 lib. 3. Rolan. à Valle plenè consil. 3. numero 99. lib. 1. & Balb. de præscript. parte 4. q. 19. num. 8. cum concord. Benintend. decis. 69. num. 5. & decis. 21. num. 7. Limitatur tamen in hoc, nisi essemus in successionibus in ius alterius, quia tunc cessat hæc præsumptio, ita in hac specie Natta consil. 162. num. 41. in fine.

66 Quintò præsumitur † scientia ex diuturnitate temporis, & intantum quod non sufficiat iuramentum eius qui ignorantiam prætendit, ad illam iustificandam, ita sing. dicit Aymo de antiq. temp. in 4. parte. §. materia, numero 62.

67 Sextò præsumitur scientia, † quando est aliquod factum notorium, Gl. & postea. Bal. ibi, in d. l. si tutor petitus. C. de peric. tuto. qui dicit idem notari in l. 1. C. de recept. & in l. 1. C. qui & adu. quos. Socin. reg. 176. Limita tamen, nisi factum in aliquo instrumento contineatur quod reperiri nequeat, Nat. consil. 162. num. 44. lib. 1.

68 Septimò præsumitur scientia † in eo, qui facto de quo agit præsens fuit, Bald. post Glos. in d. l. si tutor petitus, C. de peric. tut. & pleniùs Bald. in dicta l. quicunque, num. 2.

69 Octauò præsumitur scientia, † siue non excusatur ignorantia in eo, qui factum illud ex officio suo scire, vel saltem peruestigare tenetur, Bal. in d. l. si tutor. & Alba in d. consil. 18. num. 1. & 3. & faciunt in terminis quæ diximus supra in tertia præsumptione, & in art. præced. in prima ampliat. & iura ibi adducta.

70 Nonò præsumitur scientia † in eo, qui partem ipsius facti nouit, creditur enim quod totius notitiam habuerit. text. est in l. non est ferendus. ff. de transact. Bal. in d. l. si tutor petitus. C. de peric. tuto. Soc. reg. 176. fall. 6. Alba d. cons. 18. nu. 3.

71 Decimò præsumitur scientia in eo, † qui habuit aliquo tempore scripturas in manibus. Bertran. consil. 179. num. 5. lib. 4. & loquitur de his, qui habent scripturas suorum defunctorum in capsa. Benintend. decis. 69. num. 5. & decis. 71. num. 6. Aret. cons. 15. in fine.

Quos decem casus satis sint simpliciter attigisse, ne
72 nimis extra materiam vagemur, alios colligere † poteris ex Socin. d. reg. 175. per totum. & ex Dec. in cons. 303. num. 5. consil. 474. nu. 14. Aym. de antiq. temp. in 4. parte. §. materia. num. 71. vers. similiter. Rol. à Valle in consil. 3. num. 99. & seqq. Benintend. d. decis. 69. & cum istis remissionibus in reliquis casibus pertranseo.

Articulus XI.

73 AD vndecimum, An scilicet ignorantia † iuris sit iusta causa restitutionis in integrum?

In primis præmittendum est, quod in casibus in quibus iuris ignorantia prodest, vel saltem non nocet, resti-
74 tutio non est necessaria, † quia iure communi cautum est

est in illis casibus non lædi eum qui ius ignorauit, igitur
restitutio non potest locum habere, vbi læsio non adest,
vt supra dictum est millies.
In casibus verò in quibus iuris ignorantia non pro-
dest vel nocet, in ijs restitutio necessaria est, dummodo
æquitas patiatur, quod dari debeat.
Igitur breuiter tradenda est regula, in quibus casibus
75 iuris ignorantia † prosit vel non prosit, vel noceat vel
non noceat.
Et quidem quoad hoc habemus plures text. claros
tradentes varia theoricas super hoc, & in specie l. regu-
la, per totum. ff. de iur. & fac. ignor. & in can. turbatur. 1.
q. 4. Ego autem ex mente illorum, & aliorum iurium d.
tituli. ff. & C. de iur. & fact. ignor. & quatenus sufficit ad
propositum nostrum, dicerem sic.
76 Aut agimus de lucro captando, † aut de damno vi-
tando.
Primò casu (quo dicitur propriè prodesse non prodes-
se iuris ignorantia) regula est, quod non prosit, ita quod
lucrum omissum per iuris ignorantiam, non possit recu-
perari prætextu huius, vt est text. ad literam in l. iuris
ignorantia. la seconda. ff. eod.
77 Quæ tamen ita intelligi debet, † vt hoc lucrum quod
omissum sit, nõ fuerit vnquam nostrum per viam actio-
nis, quia tunc diceretur agi de damno vitando, si quis re-
cuperare intenderet, & est exemplum in omnibus actio-
nib. & iuribus ad aliquid prosequendum competentib.
non propositis intra legitima tempora, & sic amissis, per
iuris tamen non facti ignorantiam, vt plura affert exem
pla I.C. in l. prima. ff. eod. Sed intelligitur vt hoc lucrum
nunquam fuerit nostrum, sed futurum erat, nisi pro-
pter iuris ignorantiam illius acquisitio omissa fuisset, vt
est exemplum in vsucapionibus, secundùm Glos. in d. l.
iuris ignorantia. in princ. Glos. magnæ. ff. eod.
Secundò casu (quo propriè dicitur nocere vel non no-
cere iuris ignorantia) regula est, quod non noceat iuris
78 ignorantia, † ita dicit simpliciter tex. in d. l. regula, & in
d. l. iuris ignorantia, & in d. c. turbatur.
Et exemplum affertur à Glo. in d. l. iuris, in solutione
79 indebiti per iuris † errorem, seu ignorantiam.
80 Quam regulam † limita primò, vt non procedat in er-
rore iuris naturalis, nam illud ignorare nõ permittitur,
vnde neque etiam in damnis vitandis releuat allegatio
huius ignorantiæ, vt dicitur in dicto cap. turbatur, & sic
potest intelligi dicta l. regula in §. si quis ius ignorans. ff.
eod. Vbi sumur in damno vitando, & tamen deciditur
quod noceat iuris ignorantia, & , quod plus est, sumus in
solutione indebiti per errorem. Sed quoniam illud inde-
81 bitum ratione † legis Falcidiæ, quæ competebat de iure
ciuili, erat debitum de iure naturali, vt l. 1. C. ad l. Falci.
& ibi Doctor.
Secundò limita, vt procedat quidem, quando sumus
in vero damno vitãdo, id est, quia aliquid per iuris erro-
rem de nostro dedimus, & alienauimus vt in d. exemplo
82 indebiti soluti. Si verò † simus in damno, quod consistit
in non prosecutis nostris iuribus & actionibus intra le-
gitima tempora, & tunc, si potuit consulere peritiores,
is qui errauit in iure, & non consuluit, & sic damnum
passus est, nocet ei iuris ignorantia, & ita dicit tex. in d. l.
regula, in versic. sed iuris ignorantiã, &c. quem tex. cum
sua Glo. ita intelligo quatenus de lucro captãdo loquun
tur, id est, in lucro iam quæsito quo ad actionem, amisso
per iuris ignorantiam, non autem in lucro vsucapionis,
id est, non omissa vsucapionis prosecutione, & comple-
mento, nam in eo tanquam in odioso lucro nunquam
iuris ignorantia prodest, vt dicam infra in restitutione
aduersus non completam vsucapionem.
Si autem peritiores consulere non potuit, d. text. in
d. §. sed iuris. nil aliud dicit, nec text. in l. in bonorum, ff.
de bon. poss. nec in l. 2. §. fi. ff. quis ord. in bon. poss. seru.
quæ ista loquuntur de capiendo consilio à peritis pro
scientia eorum quæ in iure consistunt. Vnde dubitari
83 potest, an tunc † noceat iuris ignorantia nec ne, & si no-
cet, an remedio restitutionis succurri debeat? Sed ex di-
cendis statim apparebit in sequent. quæst.
His præmissis quæritur, an in casibus prædictis in qui-
bus iuris ignorantia non prodest, vel nocet, ope saltem
restitutionis in integrum, lucrum illud recuperari, vel
damnum resarciri possit?
Et distingue eosdem duos casus, de quibus supra.
84 Aut enim sumus in lucro mero † captando, videlicet,
85 in non completa vsucaptione † propter iuris ignoran-
tiam, & conclude, quod non detur restitutio.
86 Primò, quia non datur minoribus † hoc casu, qui pro-
pter ætatis fragilitatẽ, & lapsum præscribere prætermi-
serunt, vt notant Gl. Bat. Paul. de Cast. Ias. & alij omnes
communiter in l. 3. §. Labeo. ff. de acq. poss. per illũ text.
& tradit Balb. in tract. de præscrip. in 2. parte princ. in 3.
partic. in princip. num. 10. cum concord. de quibus di-
xi supra in q. an minor restituatur aduersus lucrum
omissum, & dicam infra in ea speciali q. an minor resti-
tuatur aduersus præscriptionem non completam?
Secundò, & fortiùs, quia neque etiam maioribus, ex
87 capite iustæ absentiæ † vel alterius impedimenti datur
restitutio hoc casu, vt est tex. in l. sciendum. & l. deinque.
cum l. seq. ff. ex quibus caus. maio & ibi omnes, & dicam
infra in 2. parte. in d. q. an aduersus præscriptionem non
completam. Vnde multò minus debet dari restitutio ex
capite ignorantiæ iuris, quæ regulariter negligentiam
continet, ob copiam peritorum, à quibus consilium pe-
ti potest, vt dicam plenè infra q. seq.
Aut sumus in damno vitando, & tunc aut loquimur
88 de mero damno recuperando, † quia aliquid perperam
propter iuris errorem & ignorantiam de proprio datũ
89 est. vt in indebito per errorẽ soluto, † & regulariter re-
stitutio nõ est necessaria, quia datur remedium ordina-
rium condictionis indebiti. In casibus verò, in quibus
condictio non daretur propter aliquam specialem ratio-
nem, vel iuris dispositionem, & tunc siquidem cõdictio
non detur, quia æquitas naturalis nõ patiatur, tunc ne-
que restitutio dabitur, vt l. 1. C. ad l. Falc. & ibi Doct. &
ego dicam in 2. p. in q. de restitutione aduersus solutio-
nem indebitè factam. Et ratio est clara, quia non datur
restitutio ex clausula generali, nisi vbi æquitas ita sug-
gerit, text. est in l. sed & si per prætorem. §. quoties. ff. ex
quibus caus. maior.
Si verò non detur condictio propter aliquem ius ri-
gorem, restitutionem dandam puto, vt dicam in dicta
quæstio. de restitutione aduersus solutionem indebitè
factam.
90 Aut verò loquimur de dãno † mixto cum lucro, vide-
licet de actionibus & iurib. amissis cursu temporis pro-
pter iuris ignorantiam, quæ nocet in tali casu, vt l. 1. ff.
de iur. & fact. ignor. cum exemplis de quibus ibi. Et tũc
91 aut sumus in speciali casu simplicitatis † iuuenis, id est
ipsorum minorum, & succurritur illis, vt dicit text. ex-
pressus in d. l. regula. in prin. ff. de iur. & facti ignor. Vel
simplicitatis rusticanę, vel muliebris, vel militaris, & tũc
dic, vt plenè dicam in duabus quæstionibus sequẽtibus,
vbi agetur an & quando, & quatenus excuset vel ipso
iure, vel ope restitutionis, rusticitas, vel sexus, vel milita-
ris professio ab ignorantia iuris. Aut sumus extra istos
casus speciales simplicitatis, & tũc aut loquimur de igno
91 rantia iuris statutarij, † & tunc si quidem agatur de suc
92 currendo forensibus † & dic quod regulariter succurri-
tur, vt plenè dicam artic. seq. Si verò agatur de succurren
do ciuibus. vel comprouincialibus, vt in comitatu exi-
stentibus, & dic vt in seq. membro.
93 Aut igitur loquimur de iuris communis † ignorantis,
& tunc, aut potuit consulere peritiores is, qui lapsus est,
& puto non restituendum, quia dicitur esse in supina
negligentia is, qui non curat scire id quod ad se spectat,
& commodè sciri potest, vt dixi supra ex communi art.
nono. in prima ampliat. & artic. 10. in 1. 3. 8. 9 & 10. præ-

sumptione. sed supinè negligentibus non datur restitu-
tio ex clausula ista vel alia, vt l.non enim. ff.ex quibus
caus.maior. ergo, &c. Quinimò stultos vocat lex istos
94 ignorantes † ius, vbi scire possunt, in d.l.regula.§.si quis
ius ignorans, in fine. & ibi Glo.notat. Aut non potuit con
95 sulere peritiores, † iusta absentia, vel alio impedimento
iusto impeditus, & puto restituendum eadem æquitate,
qua restituitur quis propter ignorantiam facti, iuncta
regula d.l.non enim. & arg.à contrario sensu in d.l.re-
gula.§.sed iuris, & in l.in bonorum.ff.de bon.poss.& di-
cam plenè inf.in seq. quæst.& alia.

Et ita placet pertransire in hoc inuoluto articulo &
difficultate restitutionis, & auxilij in casibus, quibus læ-
sus est quis propter iuris municipalis, vel communis
ignorantiam.

Articulus XII.

96 AD duodecimum, An scilicet forensis † restituatur
propter ignorantiam iuris municipalis alicuius
loci, à quo quidem iure læsus fuerit.

Fac conclusionem, quod sic. prout omnes communi-
ter tenent Inn.Io.Andr. Compost. & alij in rubr.extra
de donat. & post eos Alex.in cons.37.nu.23. lib.4.Hipp.
de Marsil.in l.fin.num.78. ff.de iur.omn.iud. cum con-
cord.vt per eum.Gaspar Caball.in tract. de vsur.num.
747.vers.tum quia. Ioffr.decis.376. Cent.4. Zilett. inter
consil.criminal.57.n.5.Rol.à Valle consil.42.nu.26. lib.
3. Cephal.cons.146. num.39. lib.1. Gabr. in tit.de con-
suet. concl.2. nu.18. & ita regulariter tenendum est. Et
ratio clara est, quia ignorantia quæ etiam prudentissimos
fallit, non dubium est, quod est iusta causa restitutionis,
d.l.1.§.1.ff.de itin.actusque priu.& ibi Bart. & supra di-
ctum est art.9. Sed talis est hæc ignorantia, vt c.1. vbi ex-
pressum, de constit.lib.6. ergo idem quod in ea.
97 Amplia, vt communitas † restituatur aduersus com-
munitatem propter ignorantiam statutorum illius,
Put.decis.3.50.

Limita primò, nisi tale ius, & dispositio statutaria
98 vbique regulariter † adesset, quia ignorantia talis iuris
non esset excusabilis, per not.à Doct. communiter in l.
omnes populi.ff de iust.& iure, & in l.cunctos populos,
C.de Summa Trin.Rol.à Valle cons.42.nu.26. lib.3. &
Aymo. cons.115. num.4.& 5.
99 Exemplum sumi potest in statuto excludente † femi-
nas propter masculos, &c. vel quod nemo possit ire de no-
cte sine lumine, &c. Nam si quis Perusinus habens fra-
trem Florentiæ habitantem & ibi bona habentem &
sororem, & cognita morte fratris agnosceret bon. poss.
tantum pro sua virili portione putans ad se non totam
successionem, sed dimidium dumtaxat spectare, & inte-
rim tempus agnoscendi vel adeundi laberetur, nõ esset
audiendus eo prætextu, quod ius Florentinum in hoc
ignorasset, quia esset hæc quædam ignorantia iuris com
munis, cum communiter per totam Italiam talia statu-
ta reperiantur excludentia fœminas, donec adsunt fra-
tres masculi, vt Doct. vbique testantur, & sic de similib.
100 Ego tamen modificandum puto, dummodo † tale
statutum adsit quoque in ciuitate ipsius forensis, aliàs
secus, quia posset verisimiliter credere, quod neque
etiam alibi adesset, sed seruaretur ius commune, quem-
admodum in ciuitate sua seruatur in eo casu, per ea
quæ dicam statim.

Limita secundò, vt procedat dummodo forensis alle-
101 garet iustam causam credulitatis, quod ibi non adeś-
set tale statutum, aliàs nõ excusaretur, ita expressè vult
Rol.in tracta.de lucr.dot.q.14.nu.6.& 17.& idem vult
Gabriel.tit.de consuet. conclus.2. nu.18. Et iusta causa
102 inter alios esset, † quod in ciuitate sua tale statutum
non adesset. Vel quod nimis tale statutum exorbitaret
103 à iure cõmuni. Verbi gratia, quod pro delatione † ar-
morum etiam equitando esset imposita pena vitæ in ali-
qua ciuitate, & arma illa non essent ex communi con-
suetudine prohibita, videlicet ensis, archibusium lõgum
& huiusmodi, & similia possent dici iustæ causæ igno-
rantiæ illius iuris, id est, quod verisimiliter credendum
erat tale statutum non adesse.
104 Limitatur tertiò singul. vt non procedat quãdo † fo-
rensis continuè negociaretur in illa ciuitate, quia nõ re-
stitueretur prætextu ignorantiæ statutorum illius ciui-
tatis. Barbat.in cons.56. num.16. & 17. lib.2. & verum
puto, quia tùm verisimile non est, quod nesciuerit, tùm
105 excusabile non est, quia † qui cum aliquo contrahit,
debet scire conditionem illius, aliàs sibi imputet, l.qui
cum alio.ff.de reg. iur. Vnde qui alibi contrahit, debet
loci conditionem nosse, quia scit se sortiri forum ratio-
ne contractus, & secundùm iura illius loci iudicandum
fore. Quod nota.

S V M M A R I A.

*1 De rusticis quæ dicuntur in hac materia restitutionis in in-
tegrum, an habeant locum regulariter in mulieribus, &
militibus?*
2 Cum rusticis fauorabilius agitur, quàm cum mulieribus.
*3 In rusticis an facilius præsumatur iuris ignorantia, quàm in
ciuibus?*
*4 Rusticis an succurratur aduersus iuris naturalis, vel ciuilis
ignorantiam?*
*5 Ignorantia iuris non potest à iure præsumi, nec si allegetur
credi.*
6 Lex naturæ scripta est in cordibus nostris.
*7 Restitutio ex clausula generali non datur vbi adest negligen-
tia supina.*
*8 Rusticis an succurratur aduersus iuris ciuilis ignorantiam,
quando fundatur in ratione naturali manifesta?*
*9 Et quid quando ius ciuile positiuum sit notorium & indu-
bitatum.*
10 Et quid in his quæ sunt de genere prohibitorum.
11 Et quid in his quæ habent in se speciem honestatis.
*12 Rusticis an succurratur aduersus ignorantiam iuris ciuilis
merè positiui?*
*13 Rusticis in quibus casibus specialiter prohibeatur succurri.
Quid si ignorantia sit circa ius publicum.*
*14 Quid si concernat ius priuatum, sed quod contineat formam
iudiciariam.*
*15 Rusticus non mutat libellum sine refectione expensarum,
sicut nec quilibet alius.*
*16 Rusticus post dudicata testificata non potest nouos testes pro-
ducere, neque in hoc ei subuenitur.*
*17 Rusticus & mulier excusantur à dolo præsumpto etiam de
futuro, quando damnum imminet iam de præsenti.*
*18 Rusticus non excusatur si per errorem aduocati non produ-
xit concordiam intra octauam diem, dictante hoc statuto.*
*19 Rusticus si omiserit formam testamentariam, non excu-
satur.*
*20 Rusticus, vel mulier non possunt emendare libellum sine re-
fectione expensarum.*
*21 Rusticus, vel mulier non excusantur si errauerint in propo-
nendis suis exceptionibus præter iuris ordinem.*
*22 Rusticus, vel mulier si non fecerunt inuentarium intra legi-
timum tempus, non excusantur.*
*23 Rusticus non recuperat tenutam ex primo decreto amissam
nisi refectis expensis, sicut nec quilibet maior.*
*24 Rusticus an excusetur in prædictis casibus, si agatur de dam-
no euitando.*
*25 Rusticus an succurratur in prædictis casibus, saltem ope re-
stitutionis ex clausula generali?*
*26 Et an iusta causa sit ignorantia iuris circa formam iudi-
ciariam?*
*27 Et an si non potest consulere peritiores, ex hoc ipso resti-
tuatur?*
*28 Rusticis quo iure succurratur, quando specialiter cauetur,
quod eis succurrendum sit.*

Et

Et qui casus isti sint?

29 *Rusticus an excusetur si ius ignorans non se detulit?*

30 *Rusticus an excusetur, si album deleuerit?*

31 *Rusticus, vel mulier an excusentur, si non ediderunt id quod edere debebant?*

32 *Rusticus an excusetur à vera contumacia, & mulcta?*

33 *Rusticus si citatur existens & verus contumax compareat, non auditur appellans, licet non comparuerit iudice pro tribunali sedente.*

34 *Rusticus si rem suam violenter occupauerit, an excusetur, quia ignorauit pœnam l. si quis in tantam. C. vnde vi.*

35 *Rusticus an excusetur à præsumpta fraude vsurarum propter ignorantiam iuris?*

36 *Rusticus an excusetur quando contraxit contra leges pœnales, & contrauentio non potuit præuideri ob simplicitatem rusticanam?*

37 *Rusticus an releuetur ab onere probandi se indebitum soluisse?*

38 *Rusticus si non opposuit declinatoriam ante litis contestationem, vel dilatoriam ante consensum in iudicem.*

39 *Rusticus an excusetur, si non illico reuocauit erroneam confessionem aduocati?*

40 *Rusticus an excusetur si inciderit in pœnam Senatusconsulti Syllaniani?*

41 *Rustica mulier, si non petijt tutorem filio, antequam ad secunda vota conuolaret, an excusetur?*

42 *Rusticus an excusetur si non obtemperauit præcepto iudicis?*

43 *Rusticus si renunciauit iuri suo per ignorantiam, & non fuit certioratus, an excusetur?*

44 *Rusticus si contrauenerit dispositioni l. si quis maior. C. de transact.*

45 *Rusticus an excusetur si intra statuta tempora non petijt bonorum possessionem?*

46 *Et quid si non potuit rusticus consulere peritiores.*

47 *Rusticus si ignorans iustum valorem rei suæ illam vendidit viliori pretio, an excusetur?*

48 *Rusticus an puniatur, pœna de qua ibi, si sua solita arma deferat?*

49 *Rusticus si variauit in testimonio reddendo, vel sibi contrarius fuit in scripturis producendis. & num. 50. 51. & 52.*

53 *Et quid si contrarietas sit manifesta.*

54 *Et quid si contrarietas non tangat ipsum negocium principale, sed aliquod extraneum sine quo ipsum principale optimè stare possit.*

55 *Et quid si rusticus malitiosè fecerit.*

56 *Et quid si ex tali contrarietate veniat imponenda pœna.*

57 *Et an iudex in prædictis debeat considerare qualitatem facti & personæ ipsius rustici?*

58 *Rusticus an succurratur ex solo capite simplicitatis, quando non est specialiter eis prohibitum vel permissum succurri?*

59 *Rusticis an succurratur aduersus incursionem pœnæ ob ignorantiam l. pœnalis.*

60 *Et quid si sumus extra iura pœnalia, & sic regulariter.*

61 *Rusticis an succurratur ex clausula generali, in casu quo non est neque specialiter prohibitum, neque specialiter permissum eis succurri?*

62 *In rusticis an præsumatur imprudentia quædam naturalis in rebus suis agendis, magis quam in alijs?*

63 *Malitiam super malitiam rusticorum non reperiri, quomodo intelligatur.*

64 *Rusticus, an succurratur quando male res suas agentibus, ex capite huius clausulæ generalis, sicut minoribus ex capite ætatis?*

65 *Rustico sagaci, an succurratur, vbi alias rusticis succurri solet?*

66 *Rustici sagaces non excusantur à tutela sicut simplices.*

67 *Rusticus hodie in dubio præsumitur sagax, & non simplex.*

68 *Rusticus quando actum clandestino aliquod gessit, an excusetur, etiam si alias excusaretur?*

69 *Rusticus an excusetur aduersus ignorantiam iuris statutarij, etiam vbi alias excusari solet?*

70 *Ius ciuile muncipale iuris ciuilis portio est.*

71 *Ius statutarium videtur magis recedere à iure naturali, & fundari in positiua ratione, quàm ius commune.*

QVÆSTIO IX.

De simplicitate rusticana, an & quando sit iusta causa restitutionis in integrum ex capite & causa ignorantiæ iuris, vel imprudentiæ in rebus agendis?

PRÆDICTORVM occasione in pen. artic. quæst. præced. Sequitur hic commodissimè agere de quibusdam personis, quæ vel regulariter, vel vt plurimum à iuris ignorantia excusantur vel ipso iure, vel ope restitutionis in integrum, cuiusmodi sunt rustici, mulieres, & milites, quibus propter præsumptam eorum simplicitatem succurritur. Et quoniam de rusticis potissimum agitur à Doctoribus, quinimò multis visum est, quod ea quæ de rusticis dicuntur, in mulieribus & militibus etiam locum habeant, vt proximè dicam art. 1. Ideo in primis & principaliter de hac simplicitate rusticana tractandum est per totam hanc quæstionem, & de mulieribus & militibus in alia sequenti. De rusticis autem quantum ad nostram materiam attinet sequẽtes quatuordecim Articuli resoluendi sunt.

Primò, De rusticorum simplicitate & auxilio quę dicentur, an mulieribus, & militibus communia esse debeant?

Secundò, An in rusticis faciliùs præsumatur iuris ignorantia, quàm in alijs?

Tertiò, An rusticis succurratur aduersus ignorantiam iuris naturalis, vel gentium?

Quartò, An aduersus iuris ciuilis ignorantiam, quando specialiter prohibitum est eis succurri, & qui sint isti casus in iure ciuili?

Quintò, An in ijs casibus succurratur eisdem, si non ipso iure, saltem ope restitutionis ex hac generali clausula?

Sextò, Quomodo, seu quo iure succurratur eisdem quando specialiter prouisum reperitur, quod eis succurratur, & qui sint isti casus?

Septimò, In specie, an succurratur rusticis, quando variauerunt in testimonio reddendo?

Octauò, An succurratur regulariter rusticis ipso iure, quando non reperitur neque expresſè prohibitum, neque expresſè permissum?

Nonò, An saltem ope restitutionis in integrum, ex hac generali clausula, saltem quia non potuerunt consulere peritiores?

Decimò, An faciliùs præsumatur lapsus in rustico circa res agendas, quàm in alijs?

Vndecimò, An imprudentia rusticana in rebus suis agendis ipso iure excusetur, vel saltem ope restitutionis in integrum, ex hac generali clausula?

Duodecimò, Quid in rustico sagaci, an prædicta procedant?

Decimotertiò, Quid si actum clam fecit?

Decimoquartò, Quid si de iure statutario agatur?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet quæ rusticis dicuntur in mulieribus, † & militibus procedant?

Videtur quòd sic, prout post disputationem concludit Ias. in l. quicunque. nu. 4. C. qui adm. & idem Ias. in l. iu-

l.iuris.n.3.C.eod. & Dec.in l.quicunque.in fi. & Curt.
in l.si quis id quod.num.36.ff.de iur.omn.iud.

In contrarium, quod imò fauorabiliùs agatur cum
2 rustico, † quàm cum muliere, Boss.car.78.num.44. &
clariùs Ziletr.inter consil.criminal.consil.162.num.12.
& Tiraq.in l.si,vnquam,in procem.nu.102.C.de reuoc.
donat.

Et facit pro hoc d.l.quicunque.licet Ias.præall.intel-
ligat illam in hac præsumptione, an potuerint vel non
potuerint, consulere peritiores; in quo faciliùs præsu-
mi pro rusticis, quàm pro mulieribus ait?

Ego ad euitandas istas ambages, feci hanc, & sequen.
quæstionem separatim istam de rusticis, illam de mulie-
ribus & militibus ad hoc, vt quod reperitur specialiter
scriptum & decisum in mulieribus, vel militibus sciri
possit, absque eo quod ab exemplo rusticorum decisio
desumatur. In ijs verò, quæ specialiter non erunt deter-
minata in illis, rusticorum exemplum ita demum alle-
gari posse puto, si eadem ratio adsit, & ita loquantur
Ias.Dec.& Curt.aliàs secus, vt exemplo d.l.quicunque.
& ita loquantur Tiraq.& alij. Quantum autem ad hoc
an adsit vel non adsit eadem ratio. Aduerti debebit re-
gulariter an agatur de ignorantia iuris, vel de impru-
dentia in rebus agendis.

Primò enim casu magis excusabuntur regulariter
rustici, quàm milites, vel mulieres, quia absint à locis
vbi periti adesse solent.

Secundò casu, quæ qualitas negocij sit, & an magis
communis vni illorum quam alteri, vel an ab omnibus
ipsis aliena, vt dicetur infra artic.10.& 11.

Articulus II.

AD secundum, An scilicet faciliùs præsumatur iu-
3 ris ignorantia in rusticis, † quàm in ciuibus?
Breuiter conclusio est, quod sic. Bal.in l.2. C.de fidei-
com. Alexan.in l.iustè.ff de acq.hæred.nu.36.& in con-
sil.1.num.5.lib.6.& in consil.127.num.2.lib.2. Dec.in
l.fœminæ.num.82.de reg.iur.& in l.si quis id quod.nu.
35.ff.de iurisd.omn.iudi.& Curt.ibi nu.36.& idē Curt.
in l.fi.num.fi.C.de iur.cal.Dec.in c.pastoralis,num.68.
de excep. Bouius de stat. vrb. præscrip. car.78.num.44.
Hippol.singul.450.Capic.decis.159.num.22.& Gram-
mat.decis.76.num.10.& 11.

Tex.est in l.cum de indebito.§.1.ff.de probat. vbi in
hoc æquiparantur minores, mulieres, milites, rustici.
Facit etiam l.2.in fi.ff.de iur.fisci.& in l.fi.in princip.ff.
de dol.excep & quantum ad hoc non adest difficultas.

Articulus III.

4 AD tertium, An scilicet succurratur rusticis † ad-
uersus iuris naturalis vel gentium ignorantiam?
Nulla pariter adest difficultas.

Conclusio enim indubitata est, quod nullatenus ex-
cusantur rustici hoc pretextu nec ipso iure, nec ope resti-
tutionis. Bart.in l.1.nu.6.C.vnde vi. Alber.in l.1. C.de
in ius voc.& in l.vtili.C.de defens.ciuit. Cyn.in l.1. C.
de interdict.matr.Alber.in l.& ab antiquis.nu.2.C.de
testam. Alexan.in l.venia.num.3.cum concord.C.de in
ius voc.& ibi Ias.num.3. Ias. in l.si quis id quod. num.
32.ff.de iur.omn.iud.& ibi Zas.nu.21.29.& 30.& Cur.
ibi num.35.qui de communi, Tiraquel.in tract.de pœn.
moll.& rem.causa 11.num.7.cum concord. & numero
10.cum concord.& Menoch.de recup.poss.remed.9.nu.
21.& 22. Text.est expressus in can.turbatur.§.item
ignorātia.1.q.4.& in indiuiduo, in l.2. C.de in ius voc.
5 Ratio quoque clara est. Quia talis ignorantia † non
potest à lege præsumi, nec si allegetur credi, cum in cor
6 hominis non cadat. Inquit enim August.quod lex † na-
turæ scripta est in cordibus nostris, ita vt inde nulla ætas
tempus, vel obliuio amouere possit.

Quæ ratio probat, quod idem sit dicendū in ignoran-
tia iuris gentiū, (licet Doc.supra al.penè omnes loquan-
tur de ignorantia iuris naturalis) & hoc ex eo, quia ius
gentium omnes gentes scire dicuntur.§.ius autem gen-
tiū.Inst.de iur.natu.& ignorare id quod omnes sciunt,
culpa lata est, l.culpæ. ff.de regul. iur. vnde non potest
agi de auxilio restitutionis ex hac clausula, vbi adest
7 negligentia † supina, d.l.non enim. ff.ex quibus caus.
maio.& ita in specie in iuris gentium ignorantia, inquit
Tiraquel.in d.causa 11.nu.8.exemplicans in l.si quis in
tantum.C.vnde vi.

Amplianturque prædicta, vt procedant etiam in iure
8 † ciuili positiuo, fundato tamen in ratione naturali ma-
nifesta, Curt.in d.l.venia. num.2.C.de in ius voc.& la-
tiùs ibi num.12.vbi affert tria vel quatuor exempla, quę
videre potes.& idem Deci.in c.super literis.num.23.&
24.de rescript.

Ampliantur secundò etiam in iure ciuili merè positi-
9 uo, quod tamen vniuersaliter † notorium sit & indubi-
tatum, Ang.in l.ex consensu. §.fin ff de appel.& ibi
Imol. Alex.consil.103.col.1.lib.1. & Tiraquel. de pœn.
causa 11.num 9.
10 Ampliantur tertiò in simili in his quę sunt † de ge-
nere prohibitorum, Ias.in d.l.si quis id quod. num.32.
ff.de iur.omn.iud.

Ampliantur quartò etiam in his, quæ habent in se
11 speciem honestatis † Ias.in dicta l.si quis id quod. nu.
32.& Tiraquel.dicta causa vndecima. numero decimo.

Articulus IV.

AD quartum, An scilicet aduersus iuris ciuilis
12 ignorantiam succurratur rusticis, † est aduer-
tendum, quod visum fuit commodè hanc implicitam
difficultatem diuidere in tria capita. Et primò vide-
re quid iuris, quando expressè prohibentur rustici auxi-
lium aliquod petere. Secundò, quando expressè eis per-
mittitur auxilium petere. Tertiò, quando non pro-
hibetur nec permittitur, & sic sumus in dubio.

Et in hoc articulo accipiendo primum membrum,
difficultas aliqua non est in hoc an eis succurri debeat a
clarum enim est, quod si eis ius denegat auxiliū specia-
liter, non est tractandum de hoc generali an sit verum
vel ne. Sed de duobus tantum agendum est, scilicet, quā
sint isti casus speciales, in quibus ius ciuile deneget hoc
auxilium ipsis rusticis. Et an illis succurratur, saltem ope
restitutionis in integrum ex hac clausula generali.

Et expediendo hoc primum in hoc articulo.

Primus casus specialis, in quo non succurritur rustico
aduersus iuris ignorantiam est, si ignorauit aliquid
13 quod spectet ad ius † publicum, quia ne confundatur
publica vtilitas propter priuatam vtilitatem non excu-
satur, ita Paul. de Castro in l.iuris ignorantia. C.qui
adm. & ibi Alexand.num.4. & Ias.num.7.

Secundus casus est, quando licet ignorantia sit circa
14 ius priuatum, tñ est circa ea quę cōcernunt rigorē † iu-
diciorum, siue formā, & solemnitatē iudiciorum, nam
in hoc casu regulariter nō excusātur rustici, & quoniam
casus frequens est, & magni momenti comprobabo re-
gulam plenè, deinde exempla & illationes particulares
annectam. Hanc igitur conclusionem firmant in primis
omnes communiter in d.l.iuris.C.qui adm.Bal.ibi n.3.
Paul.de Cast.col.1.Alexand.num.4.Pau.de Cast.col.1.
Iac.à S.Georg.nu.5.cum concord. ibi per Alex.d.nu.4.
& 5.idem Bar.in d.l.1.§ nunciatio.n.35.& ibi Curt.nu.
90.& Crot.nu.90.ff de op.noui nunc. idem Curt.in l. si
per errorem.nu.16.ff.de iur.om.iud. & eōem dicis tam
in muliere, quā rustico, & idem in l.venia.nu.3.C.de in
ius voc.Ias.in d.l.si quis id quod.n.32.& in d.l.iuris.nu.
7.& Curt.in d.l.si per errorē.n.6.& idē Curt.in l.si quis
maior.nu.11. C.de transact. Io.Annibal.in l.nemo. nu.
67.ff.de legat.1. Sebast. Sapia in l.precib.num.1.C.de
imp.

imp. Alc. in l. edita. in fine. C. de edend. & in d. l. venia. n. 12. Bal. in c. ex parte, nu. 15. de conf. qui de forma actus loquitur, Dec. in c. pastoralis nu. 68. de except. & in c. super literis. nu. 28. de rescrip. Tiraq. tract. de ver. retr. in 2. parte. §. 4. Glosa 4. nu. 15. & 16. Soc. in regula 349. num. 4. Brun. in tract. de forma, tit. quas res, personas, & casus, &c. col. 24. vers. rusticus aute. Menoc. in tract. de recuper. in 9. remed. nu. 27. Mod. Pinza. in tract. de tut. & cur. in princ. num. 132, cum concord. Ripa in tract. de remed. præser. contra pestem, nu. 246. in fine, & nu. 247. Tiraq. in tract. de pœnis, causa 11. nu. 18. & 19. cum concord. Alex. cons. 165. n. 6. lib. 6. & cons. 7. n. 19. lib. 7. Natta cons. 575. nu. 23. & cons. 574. nu. 10. & cons. 564. num. fin. & cons. 586. num. 8. Bero. consil. 120. num. 27. lib. 1. Barbat. d. c. super literis. num. 69. de rescrip. Pedem. decis. 87. num. 4.

Per tex. in §. pupillus. in Authen. de hær. & falc. & per l. properandum. §. fin. C. de iud.

Ex qua communi conclusione infertur ad plura. Et
15 primò, quòd rusticus non mutat† libellum sine refectione expensarum, sicut nec quilibet maior. Alc. in d. l. edita. in fi. C. de edendo.

16 Secundò infertur, quòd rusticus post dedicita† testificata non potest nouos testes producere, neque ei subuenitur in hoc. Bart. in d. §. nunciatio. nu. 35. Paul. de Castr. in l. vbi. num. 3. ff. de edendo. Iac. de S. Georg. in d. l. iuris. nu. 7. post Ang. ibi, Alex. in d. §. nunciatio. num. 35. ibique Crot. num. 90. Socin. senior in tract. de testib. nu. 277. Alexan. consil. 165. num. 7. lib. 6. & Guid. Papæ decis. 124. num. 2.

Sed aduertendum est, quia si hoc accidit ratione doli præsumpti de futuro, illatio non est in proposito.

17 Præterea excusantur mulier & rusticus† etiam à dolo præsumpto de futuro, quando damnum imminet iam de præsenti, secundùm Crot. in d. §. nunciatio. nu. 90. ff. de ope. noui nunc. Cagnol. in d. l. si quis maior. nu. 6. C. de transact. Quamobrem si ex non productione horum testium rusticus manifestum damnum sentiret iam de præsenti, conclusio Bart. & aliorum in hoc exemplo redderetur multum dubitabilis, & fortè omnino limitanda in casu damni imminentis de præsenti, & hoc ego arbitrio iudicis relinquerem, vt faciendum esse regulariter in huiusmodi lapsibus rusticorum vult Alciat. in d. l. venia, num. 12. & Zillet. inter consil. criminal. 162, colum. pen. nu. 16.

18 Tertiò infertur, quòd si stet† statutum, quod nisi concordia producatur infra octauam diem non valeat, rusticus si per errorem aduocati non produxit, non excusabitur. Bald. in d. l. iuris. & ibi Alex. in consilio 165. nu. 6. lib. 6.

19 Quartò infertur, quòd si rusticus omiserit† formam testamentariam non excusatur. Pau. de Cast. in d. l. iuris. & ibi Alexand. num. 4. Rol. à Valle in consil. 30. num. 8. lib. 3. & Socin. senior in reg. 349. num. 4. Forma autem ista traditur rusticis in l. fin. C. de testam.

Quintò infertur, quòd si rusticus vel mulier velit
20 emẽdare libellum, † tenetur reficere expensas, quia sumus in ordine iudicario, secundùm Bart. Alex. & alios in d. l. edita. in fine.

Sed contrarium tenẽt Gl. Bal. Raph. & Curt. ibi. per rationem de qua per Curt. ibi, nisi resp. quod hic sumus in iudicialibus, propter quorum iudiciorum rigorem, stantibus alijs illationibus, hæc quoque tenenda est, per d. §. pupillus. cum simil.

Sextò infertur, quod si rusticus vel mulier errauerit
21 in proponendis † suis exceptionibus secundùm iuris ordinem, non excusabitur. Iac. de S. Georgio in d. l. iuris, num. 6. post Bar. in l. 1. C. de iuris & fact. ignor.

Septimò infertur, quòd si rusticus vel mulier nõ fece-
22 runt inuentariũ † inf. statutum tempus, nõ excusantur. Bal. in l. fi. in 3. q. in princ. C. de iur. delib. Alex. in d. l. iuris. nu. 6. C. qui adm. & in d. cons. 165. nu. 6. lib. 6. & Nat. in consil. 575. nu. 23. Benincas. Instit. de act. §. omnium, nu. 377. cum multis concord. Tiraq. de vir. retract. in 2. parte, §. 4. Glos. 4. nu. 16. qui dicit hanc esse communem practicam, quib. adde Alex. in l. sciimus, nu. 2. C. de iur. deliber. & Alc. in d. l. venia, n. 12. C. de in ius vocan. Socin. senior reg. 348. nu. 3. Hercu. de caut. de non offend. c. 42. numero 12. Borgn. de tuto. & curat. num. 104. cum concord.

Contrarium tamen in hoc voluit Marian. senior consil. 39. visis, lib. 1. & refert idem tenuisse Pau. de Cast. & Honofr. de Perusin.

Pro concordia D. Ripa in tract. de peste, in tit. de remed. præseru. contra pestem, num. 240. saluat hanc secundam opinionem in casu quo tractemus de damno vitando, quod æquitatem habet.

Sed tamen contra hanc concordiam facit id quod dicam proximè post istas illationes, in vers. ampliantur prædicta, vnde securiùs erit tenere primam opinionem.

23 Octauò infertur, quòd rusticus non recuperat† tenutam quam amisit ex primo decreto, nisi refectis expensis, sicut quilibet maior. Alber. in l. terminato. num. 5. C. de fruct. & lit. expens.

Ampliantur prædicta, vt procedant etiam si agatur
24 de damno vitando.† Gl. in c. ignorãtia. 38. distinct. Bar. in l. 1. nu. ... C. de iur. & fact. ign. Alex. in d. l. iuris. nu. 6. Crot. in l. 1. §. nunciatio. nu. 90. ff. de oper. noui nunc. Et videtur verissimum, quia aliàs non esset differentia inter casus istos in quibus agitur de non violanda forma à iure tradita, & alios regulariter, vbi quilibet si agatur de damno vitando excusatur ab ignorantia iuris ciuilis, vt dixi in præced. q. art. pen. & reperio, quod etiam ita firmat Brunus in tract. de forma, tit. quas person. & casus, col. 24. versic. rusticus autem.

Articulus V.

25 AD quintum, An scilicet in † casibus prædictis, in quibus ipso iure succurri rusticis specialiter prohibitum est?

Succurratur eisdem saltem ope restitutionis in integrum ex hac generali clausula; & quæ iusta causa sit.

Breuiter conclusio est, quòd succurritur ope restitutionis ex hac clausula, propter iustam iuris ignorãtiam, vt omnes statim allegãdi vnanimiter tenẽt, & illi ijdem dicunt iustam causam esse probabilem iuris ciuilis, & formularum solemnitatumque iudicialiũ ignorãtiam,
26 † Ant. de Butr. in cons. 72. num. 2. Ias. in d. §. nunciatio. colum. fin. ff. de ope. noui nun. Crot. ibi nu. 90. post concord. de quibus per eum. Iac. de S. Georg. in d. l. iuris. n. 6. C. qui adm. Corn. ibi colum. 2. versic. 2. videtur velle Bal. &c. Brunus in tract. de forma, tit. quas personas, & causas, &c. colum. 24. versic. rusticis autem.

Et facit id quod tradit Natta consil. 586. numero octauo. Exemplum autem huius probabilis ignorantiæ, secundùm Anton. de Butr. præalleg. consilio 72. & alios præalleg. est, quando iste ordo iudiciarius esset inductus per aliquam constitutionem non insertam in legum, vel statutorum voluminibus ordinarijs, sed extrauagans esset.

Sed hoc exemplum mihi non placet, quia cum potuerit rusticus consulere peritiores, non excusatur, si non fecit, neque etiam ope restitutionis, quæ negligentibus non datur. l. necnon. ff. ex quibus caus. maior. Et profectò quo ad rusticos attinet non minus dicantur esse in probabili & iusta ignorãtia iuris ciuilis, quo ad formulas iudiciorum insertas in corpore iuris, vel statutorum, quam quo ad non insertas, quia neque has, neque illas sciunt, neque à seipsis verisimiliter scire possunt, quæ etiam prudentes ciues vt plurimum latent. & ideo hæc causa per se sola non erit iusta causa restitutionis illorum in dictis casibus.

Alterum igitur exemplum frequẽtiùs receptum est,

27 si non potuit rusticus consulere peritiores, † ita colligitur ex mente Bar. in l. 1. n. 10. C. de iur. & facti ignor. & clarius ex mẽte Salyc. & Franc. de Rip. ibi firmat, Alex. in 9. nunciatio, nu. 36. Pau. de Cast. Salyc. & Alex. in d. l. iuris. Bal. in l. iurisiurã. n. 8. C. de fid. instru. Ias. in l. quicunque. n. 4. C. qui adm. & in d. l. iuris. n. 8. in fi. & ibi Iacob. de S. Georg. nu. 6. Rip. in tract. de remed. præseru. contra pestem. nu. 247. Maranta de ord. iud. in 6. parte. vers. & quandoque appellatur. nu 91. Alc. in d. l. venia. in fi. C. de in ius voc. Balb. de præscrip. par. 6. prin. prima partic. casu 23. & 33 Borgn. de tut. & curato. num. 104. in fine.

Contrarium tamen voluit Bald. in l. 1. C. de iur. & fact. ignor. nu 9 & in l. fin. in princ. in 3. q. C. de iur. delib. Alex. in cons. 165. nu. 6. lib. 6 Bero. in consil. 120. n. 27. libro 1. Dec. in d. l. iuris n. 15. & Brun. in d. tract. de form. in d. vers. rusticus autem, & Borg. etiam sibi contrarius d. tract. de tut. & cur. num. 132.

Moti ex eo, quia aliàs nunquam haberet locum conclusio communis omnium facta supra in præceden. art.

Sed hoc nihil est, quia habebit locum quoties potuit consulere peritiores, & non consuluit. Quinimò cũ raro eueniat, quod cõsulere nequeat, vt inquit text. & ibi Gl. in l. regula. §. sed iuris. ff. de iur & fact. ignor. vt plurimũ locum habebit dicta conclusio communis. & raro hæc.

Ego igitur teneo cum prima sententia, quæ est etiam magis communis, vt apparet. Et pro ea etiam adduco, quod tradit Cur. in l. fin. §. fin. in fin. C. de iur. cal. s. quod dandum est tempus rusticis, mulieribus, &c. vt consulant peritos, antequam positionibus respondeant. plenè Menoch. de arbit. iud. lib. 2. casu 194 num. 77.

Et facit etiam quod post Abb. in c. pastoralis. in fi. de iud. & alios Mod. tradit Neuiz. in cons. 61. num. 43. & hoc puto verius & æquius, ne, vbi magis ius ciuile captiosum est, & obscurum, & magis à naturali recedit, quale est in ordinibus & formulis iudicarijs, ibi minus succurratur ęgrotantibus contra can. turbatur. 1. q. 4. & alia dicta supra artic. 3.

De consilio autem à peritis capiendo plenè agam infra q. seq. circa finem.

Articulus VI.

28 AD sextum, quo scilicet iure † succurratur rusticis in casibus, in quibus specialiter iure cauetur, vt eis succurratur; & qui casus isti sint?

Breuiter concludendum est, quod ipso iure succurritur, neque aliqua restitutione opus est, secundùm Dec. in d. l. iuris. Sed qui sint isti casus, cursim attingamus, licet paulò extra propositam restitutionis materiam videatur.

Primus est in l. 2. ff. de iure fisci, in fi. vbi rusticus excu-
29 satur, † si ius ignorans non se detulit.

Secundus est in l. si quis id quod. & ibi Bart. in §. ferni. num. 7. ff. de iurisdict. omn. iud. vbi excusatur si al-
30 bum deleuerit. † Menoch. de arbitr. iudic. lib. 2. casu 194. num. 33.

Tertius est in l. 1. in fi. ff. de edendo, vbi excusantur
31 rustici, & mulieres † si non ediderunt, id quod edere debebant. Sed ope restitutionis secundùm Menoch. præal. num. 40.

Quartus est in l. 2. ff. si quis in ius voc. non ierit, & ibi
32 Bar. n. 13. vbi excusatur à vera contumacia, † & mulcta ipse rusticus, & sequitur Rip. in tract. de remed. pręseruat. contra pestem. nu. 229. Alex. in l. ex quacunque. num. 4. ff. si quis ius dic. non obtempe. Rolan. in consil. 47. nu. 42. lib. 2. & faciunt etiam authoritates adductę in sequen. casu. Menoch. d. casu 194. nu. 49.

33 Quintus est, si citatus † existens, & verus contumax compareat, nam auditur appellans, licet nõ comparuerit iudice pro tribunali sedẽte, iuxta l. Diuus. ff. de resti. in integ. ita Bald. in l. 2. ff. si quis in ius voc. non ierit. & in l. 1. §. 1. ff. de edendo. Ias. in l. si quis id quod. num. 32. ff. de iuris. om. iud. cum concord. plurib. vt per eum. Rip. præall. tit. n. 231. Alex. in ea quacunque. no. 4. ff. si quis ius dic. non obtempe. Ias. in d. l. si quis id quod. nu. 25. Bart. in l. fin. ff. de test. in int. col. fi. Alc. in l. venia. num. 15. C. de in ius voc. Soc. senior in d. l. ex quacunque. nu. 9. & seq. Zilett. inter cons. crim. cons. 162. nu. 7. Nat. cons. 586. num. 4. Rol. cons. 47. num. 45. lib. 2. Menoch. d. casu 194. num. 49 & 50.

34 Sextus est, si rem suam violenter occupauerit, † ignorans pœnam. l. si quis in tantam. C. vnde vi, nam excusatur à pęna illius legis. Bart. ibi num. 6. Soc. senior in d. l. ex quacunque. nu. 12. Menoch. de recuper. poss. in 9. remed. num. 9 & seqq.

Contrarium tamen tenet Ang. in l. sed & si lege. §. scire. ff. de pet. hæred. cum concord. per Menoch. qui ipse etiam tenet hanc sententiam, & aliquibus fundamentis etiam corroborat, vt per eum, quæ non refero, quia in his extra materiam non est locus disputationi, vide eum in d. 9. remed. sub num. 31.

Ego autem teneo, quod excusetur, vt tenet Bar. quia hoc ratione positiua iuris ciuilis inductum est, cũ aliàs de iure gentium sit, vt vnusquisque rem suam recuperare licitè possit etiam armata manu, ad not. communiter in l. vt vim. ff. de iust. & iure.

Sublimitando tamen nisi ex causa iudici contrarium visum fuerit. Et in hoc casu puto procedere posse opinionem Ang. Menoch. & aliorum. Causa autem erit multiplex.

Primò, si rusticus non in casu repentino hoc fecit, sed consulto & re bene pensata, nam cum præsupponatur hoc casu, quod potuerit petere consilium à peritis, an ei hoc liceret, vel ne, potiùs malitiæ quàm simplicitati adscribendum erit.

Secundò, si rusticus in cęteris sit sagax, & astutus, secundùm Menoch. præall. ego dicam de hoc plenè & generaliter infra eod. art. 12.

Tertiò, si in modo inuadendi de malitia argui potest, puta quia non palàm, sed clàm ingressus fuerit. & hoc ipsemet Menoch. plenè vult in d. remed. 9. num. 31. 32. & seq.

Quartò, si non suam, sed rem alienam inuasit, secundùm Bart. in d. l. si quis in tantam. nu. 6. & quidem quo ad hoc de amissione dominij ipsius rei non est dubium, quia amitti non poterit, cum aliena præsupponatur res, sed quo ad alias pęnas d. l. bene procedet dictum Bart. Quia non caret culpa qui alienę rei se immiscet. l. cul pa. ff. de regul. iur.

Septimus est, quod rusticus excusatur à præsumpta
35 fraude † vsurarum, propter ignorantiam iuris, Ias. post alios & cum exemplis. in d. l. si quis id quod. nu 32. ff. de iurisd. omn. iud. Natta latiùs in terminis in cons. 186. n. 6 Ripa cum excplis pulchris in d. tract. de remed. præser. contra pestem. nu. 233. Petr. Gerar. sing. 18. num. 7. Io. de Arnono sing. 91. Tiraq. de vit. terr. p. 2. in præfat. num. 34. & fuit sententia Glosæ. & ibi Bal. in 4. oppos. & Fulgo. post eum in l. cum allegas. C. de vsur. & sequuntur etiam Zilett. d. cons. crim. 62. colum. penult. & Menoch. d. casu 194. n. 47. Et facit pro rõne casus sequens.

Octauus est, quando contra leges pœnales positiuas
36 contraxit, † quæ contrauentio non potuit prœuideri à simplicitate rusticana, puta, quia non fit de regulariter prohibitis, siue de genere prohibitorũ. ita intelligo Glo. in l. 1. C. non lic. hab. Metrop. lib. 10. & Corn. in consil. 147. col. 5. libro 2. & Rip. d. tract. de remed. præser. contra pestem, num. 233. & Menoch. post eos in d. casu 194. num. 53.

Nonus casus est in l. cum de indebito. ff. de proba. vbi
37 releuatur rusticus † ab onere probãdi se indebitum soluisse, à quo non releuantur alij, in quibus non cadit similis simplicitas, vt ibi, & plenè prosequitur Menoc. d. casu 194. num. 41.

Deci.

38 Decimus est, si rusticus non opposuit † dilatoriam ante litis contestationé, vel declinatoriam ante consensum in iudicem, quia præsumitur per ignorátiam iuris omisisse, & ab hac ignorátia excusatur, Ang. in l. fi. C. de except. Specul. de compet. iud. §. 1. verf. sed nunquid. Ripa de remed. præser. contra pest. nu. 251. Laud. in l. si conuenerit. ff. de iurisd. om. iud. Alcia. in d. l. venia. nu. 12. C. de in ius voc. Socin. in l. de die. §. si seruus. nu. 3. ff. qui satisd. cog. D. c. & Parisi. in c. pastoralis. de except. nu. 19. & 39. & post eos Menoch. d. casu 194. num. 63.

39 Vndecimus est, si non reuocauit illico † erroneam cófessioné aduocati, non præsumitur ob iuris ignorantiam fecisse, & quandocunque reuocare potest, Bal. in c. fi. col. 6. de conf. & in c. si cautio. de fide. instr. & post eum Rip. præall. nu. 239. & Menoch. d. casu 194. num. 64.

40 Duodecimus est, si inciderit rusticus † in pœnam Senatusconsulti Syllaniani ob non habitam quæstionem mortis testatoris ante apertas tabulas illius, &c. excusatur ab illa pœna, secundùm Alexand. in l. 1. num. 10. C. eod. & Alc. de præsump. regul. 3. præsump. 3. numero 1. & Menoch. d. casu 194. num. 46. & pro hoc est text. in l. 3. §. si quis ignorans. ff. ad Syll. ibi, per imperitiam, vel rusticitatem, &c.

Contrarium tenere Paulum de Castr. in d. l. fi. C. ad Syllanian. refert Alexan. præalleg. sed ego non reperio. Vnde tùm per authoritatem prædictorum sine contradictore, tùm per d. §. si quis ignorans. tenet sententiã Alexan. & Alciat. & Menoch. & adde quod idem accidit in minore, vt dicam infra in 2. par. ergo &c. vt d. l. 1. in fi. ff. de edendo.

Et in muliere rustica in pœna priuationis propter non petitum tutorem filio, vt dicam in casu seq. vnde nó videtur posse dari rationem differentiæ sufficientem, quare etiam in casu Syllaniani non debeat succurri.

41 Duodecimus est, si mulier rustica † non petijt tutorem filio antequam ad secunda vota conuolaret, vt l. 2. §. idoneos & § seq. ff. ad Tertul. Florus in l. si quando. nu. 251. C. vnde vi, post Calcam. consil. 93. col. vlt. & Marian. senior. consil. 39. col. 6. lib. 1. post Cast. & alios vbi ibi, & Menoch. in d. casu 194. nu. 66. Qui resp. etiam cuidam obiectioni, & bene vt per eum. Cui accedat, quod illud de confectione inuentarij ideo accidere potest dici, quia spectat ad rigorem ordinis, & sollemnitatis, siue formæ à iure traditæ, ergo &c. vt dictum est plenè supra art. 4. versic. 7. infertur.

42 Decimustertius est, si rusticus non obtemperauit præcepto iudicis, † quia excusatur à pœna. Natta consil. 598. num. 7. consilio crim. Ziletti, num. 262. num. 7. per l. 2. §. 1. in fi. ff. si quis in ius voc. non ierit. & l. 1. in fi. ff. de edendo.

43 Decimusquartus est, si rusticus renunciauit † iuri suo per ignorantiam, & non fuerit certioratus. Tiraquell. plené in l. si vnquam. in præfat. num. 102. & est notabile, & Marsil. sing. 17. cum concord. & Menoch. præalleg. num. 76.

44 Decimusquintus est, si rusticus contrauenerit depositioni, l. si quis maior. C. de transact. nam à pœnis illius constitutionis excusabitur. Cagnol. in d. l. si quis maior. nu. 16. 24. & 25. & nu. 16. idem dicit in mulierem.

Declarans tamen vt procedat, si amittendo peieraret non committendo, vt per eum.

45 Decimussextus est, si rusticus intra statuta tempora non petijt † bon. possessionem, vt l. pen. C. qui adm. vbi est expressum. & Rip. & Alc. præall. & Menoch. d. casu 194. num. 62.

Sed dubitant Doct. an hoc procedat indistinctè, an verò ita demum si non potuerunt consulere peritiores,

46 † aliàs secus. Et quidam dicunt, vt Bald. Salyc. & Paul. de Castr. in d. l. iuris. & Fulgos. in d. l. penult. & ibi Alexan. quod non procedat, si potuerunt consulere peritiores.

Sed contrarium tenet Gl. in d. l. pen. & Fulgos. & Roman. in d. l. iuris. non distinguentes, an potuerit vel non potuerit peritiores consulere?

Mihi videtur verior prima opinio, quia ista ignorantia iuris est circa ea, quæ verisimiliter etiã à rusticis excogitari possunt, quia verisimiliter tempus aliquod præstitutum adesse iuribus suis prosequẽdis excogitare debent, vnde si de temporis quantitate non sunt certi, sibi imputare debent quare peritiores non consulunt.

47 Decimusseptimus est, si rusticus † ignorãs verisimiliter valorem rei suæ illam vendit minori pretio, nam adiuuatur donec non probatur contra eum, quod ipse sciuerit, & satis est priuilegiatus in hoc, quod ius præsumit eum ignorare, ita Bald. in l. 2. C. de rescind. vend. & Cagnol. ibi nu. 125. & Alexan. consil. 1. nu. 4. lib. 6. quos ita intelligit Menoch. & bene declarat Menoch. dicto casu 194. nu. 45. & conciliat cum contraria opinione Salyc. ibi. quæstione septima. & Imolæ in c. cum contingat. de iureiur. & Alexand. in consil. 42. num. 18. lib. 1. vt per d. Menoch.

48 Decimusoctauus est, rusticus † arma sua solita deferens non puniatur pœna. d. cap. 1. §. si quis rusticos. de pace tenenda. vt per Bald. ibi, & Cæpol. consil. 32. num. 5. & Iac. Nouell. in tract. ad defensam. in tit. de indit. pro reo danda. nu. 70. & post eos præalleg. Menoch. d. casu 194. num. 75.

49 Decimusnonus † est, qui colligitur ex art. præced. in verf. ego igitur teneo.

50 Vigesimus est, si rusticus variauit † in testimonio reddendo, vel sibi contrarius fuit in scripturis producendis, sed quia dubius est, plenè agam de eo artic. sequent.

Articulus VII.

51 AD septimum, An scilicet succurratur rusticis qui variauerunt in testimonio † reddendo, vel sibi inuicem contraria producendo?

Fac duas inspectiones.

Prima est, quando iste testis rusticus variauit circa testimonium reddendum. Et in hac cócludendum est nemine discrepante, qd non excusatur. Io. And. in c. cum Io. extra de fid. instru. Bal. in l. scripturæ, C. eo. n. 8. Alex. in l. si quis id quod, num. 10. & ibi Iaf. num. 32. ff. de iur. om. iudi. Dec. in l. vbi repugnantia. num. 1. ff. de reg. iur. Curt. iun. in l. venia. num. 3. C. de in ius vocan. Rip. in d. tract. de remed. præseruа. contra pestem nu. 254. Natta consil. 585. num. 5. & concord. habes per Tiraq. in tract. de pœn. temper. causa 11. num. 15.

Et pro hoc est tex. in auth. de test. §. si verò ignoti. & ita veriùs omnino videtur, quia in mendacio nemini succurrendum est, ne detur occasio delinquendi, &c. Et quia non potest simplicitas esse, vbi est contrarietas, vt dicit in hoc proposito Barb. in c. super literis. num. 69. de rescript.

52 Secunda inspectio est, quando rusticus variauit in productione † scripturarum.

Videtur quod succurratur, vt tenuit Bald. in d. l. scripturæ. num. 8. C. de fid. instrum.

Et facit, quia cessat hoc casu illud de mendacio, & illud de contrarietate opposita simplicitati, quia non potest intelligi ista contrarietas scripturarum à rustico, quod non potest intelligi in testimonio reddendo.

Contrarium tamen communiter tenent Doct. prout indistinctè tenuit Io. And. in d. c. cum Ioan. & Salyc. in d. l. scripturæ, & videtur sequi Rip. præall. num. 255. & Dec. in d. l. vbi repugnantia. num. 1.

Et veriùs ego puto, quia vix dari potest casus, quin rusticus iste potuerit peritiores consulere, cum huiusmodi productiones in foro fiant, non in syluis.

Quod si daretur casus, quod non potuisset cum consilio peritorum producere, sententiam Bal. æquiorem putarem, cum rustici (vt prædixi) non intelligant scripturarum pugnantiam, sicut eorum quæ ore proprio loquuntur,

tur, ex quo remanet solutum contrarium,& limitata
communis opinio.

Retêta igitur communi regulariter in vtroque casu.

Limitatur primò, vt procedat ita demum, si contra-
53 rietas sit manifesta,† aliàs secus. Dec.in c.super literis.
num.27.de rescript.num.1.quod nota.

54 Limitatur secundò, vt procedat si contrarietas † tan-
gat ipsum negocium principale de quo agitur, non si ali-
quid accessorium, vel extraneum sine quo veritas nego-
cij principalis optimè stare possit, Dec.in c.ex parte.el 2.
num.26. de offic. delegat. & facit in terminis doctrina
Bal.in l.si ex falsis. ad finem. C.de transact.

55 Limitatur tertiò, vt procedat dummodo appareat, †
quod rusticus malitiosè fecerit, aliàs secus. Zilett. inter
consilia crimin.d.consil.162.num.15.

Sed dic quod non est necessarius dolus, sed sufficit
etiam supina negligêtia, circa scripturarum productio-
nem, propter quam excluditur ab omni beneficio iuris.
In testimonij igitur contrarietate poterit procedere li-
mitatio, sed non sic in contrarietate scripturarum, quia
potuit informare se à peritis, & non incidere in illam,
vnde &c.

Limitatur quartò, vt si ex tali côtrarietate veniat im-
56 ponenda pœna,† quo ad pœnę solutionem non debebit
condemnari rusticus, nisi probetur quod malitiosè in
contradictionem incidit. Natta in d.cons.586.nu.4.& 5.
& Alc.in d.l.venia.num.11. quod notandum est.

Limitatur quintò generaliter, vt discretus & pru-
57 dens Iudex † debeat considerare qualitatem facti, &
personæ ipsius rustici. Natta d.cons.586.nu.4.& 5.Rip.
præall.nu.234. Zilett.d.cons.162.nu.14.& 16. Tiraq.d.
causa 11.n.16.in fin. Alc.in d.l.venia.num.11. & dice-
tur plenius infra art.12.

Articulus VIII.

AD octauum, An scilicet vbi nô est specialiter pro-
hibitum, vel permissum rusticis succurri, illis suc-
curri debeat ad eorum iuris ignorantiam, ex solo capite
58 simplicitatis † rusticanæ?

Et distingue duo capita.

Primum est, quando agitur de ignorantia iuris pęna-
lis,& sic de excusandis rusticis ab incursione illius pœ-
59 nę,† vbi non in detrimentum alterius, sed in contem-
ptum duntaxat, & nô dolosum, ipsius constitutionis fe-
cerunt, videlicet ex soccordia rusticali, & dic quod regula-
riter excusantur. Bal.in l.1.C.de interd.matr.Paul.in l.
si quis id quod.nu.10.ff.de iurisd.omn.iud. Cyn.in d.l.1.
Alcia.in d.l.venia. nu.12. C.de in ius voc. Crauet.cons.
28.n.13.& cons.2.n.15. Menoc.de recup.poss. remed.9.
num.24.vbi de communi.& facit d.l.si quis id quod. in
terminis.

Limita tamen, vt procedat si in delicto dolus requi-
ritur, secus si non requiritur,& agitur de lucro captan-
do ipsius rustici, tunc enim non excusatur, Cyn.& Bal.
in d.l.1. Aym.dicto cons.2. nu.15.Zilett.d.consil.162.
num.7.& ratio pulchrè colligitur ex his quæ tradit Ti-
raq.in tract.de poen.causa 11.num.3.

60 Secundum caput est, quando sumus † extra constitu-
tiones & iura pœnalia.

Et videtur, quod regulariter ipso iure excusentur rustici,
prout voluit Affl. in §.item sacramenta. in 3.notab.nu.
25.tit.de pac.iur.firm.& idem simpliciter inquit Rip.d.
tit.de remed.præser. côtra pestem.n.244.& prius voluit
idem Gl.sing.in c.super literis.& ibi Abb. de rescript.&
idem vult Iacob. de Sancto Georg. in l.si quis id quod.
num.25.ff.de iurisd.omn.iud.

Et pro hoc faciunt omnia illa iura quę allegantur su-
pra in art.6.& 7. in illis casibus specialibus.

Contrarium tamen determinant Doct. communiter.
Fulgos.in d.l.iuris. & ibi Alexan.in fi. C.qui adm.idem
Alex.hoc clarè sentit in l.1.§.nunciatio. num. pen. ff.de
oper.noui nunciat. & in d.l.si quis id quod.n.10. & ibi
Ias.nu.32.in fine.& Socin.sen.n.22.ff.de iurisd.omn.iud.
& Ias.in l.si côuenerit,nu.7.ff.eod.& in d.l.iuris.n.3. C.
qui adm.Dec.in l.2.n.93.ff.de reg.iur.& in c.super lite-
ris. nu.29. de rescript. & in l.venia.n.3. C.de in ius voc.
& ibi Curt.nu.5. Io.Annibal.in l.nemo potest.nu.66. ff.
de leg.1.Dec.in c.pastoralis.nu.69.de except. Tiraq. de
vtr.retract.in 2.par.§.4.gl.4.nu.13.cum côcor.ibid. &
idem in tract.de pęn.remit.causa 11.num.23. Ias.in l.1.
num.6.C.de iur.& facti ignor.& Cur.in l.si quis maior.
no.13.C.de transactio.Bald.in cap.ex parte.numero 15.
extra eod.de constitu.& fuit prius sententia Glos.in c.si.
1.q.4. & sequitur Alex. in cons.165. nu.6.lib.6.& iudi-
cando Pedem, decis.87.num.4.& decis.77.num.2. Bero.
cons.120.num.27.lib.1.Ant.de Prato veteri inter consi-
lia Martianesij.consi.70.nu.10. Iacob.de S. Georgio in
l.quicunque.nu.3.C.qui adm.Borgn.in tract.de vsufr.
mulieri relicto. num.120. latè cum concord. & voluit
etiam Barbat.consil.56.num.17.lib.2.

Et pro hac communi sententia adducitur regula l.fi.
C.de iur.& fact.ign. quæ licet loquatur in muliere, ta-
men intelligitur communiter etiam in rustico. Et ita
mihi videtur securiùs, & ita teneo cum communi re-
gulariter.

Et ad contraria respondetur, quòd illæ leges quæ spe-
cialiter rusticos excusari volunt, sunt propriè casus spe-
ciales, extra quos cum eis seruandum est commune ius
sicut cum cæteris ciuibus.

Articulus IX.

AD nonum, An si non ipso iure succurritur rusti-
61 cis in casibus non expressis,† succurratur tamen
ope restitutionis in integrum, ea hac generali clausula?

Videtur aût quod nô, quia rusticitas sola non videtur
iusta causa restitutionis, sicut nec sexus, l.1.C.si min. se
maior.dix.& dicetur infra q.sequen.

Secundò, quia nullibi scriptum est, quod succurratur
rusticis ope restitutionis, ex proprio priuilegio persona-
li, si quid ignorauerunt, sicut minoribus succurritur, vn-
de &c.

Sed contrarium volunt Alex. consil.14.num.14.lib.
2.post Cyn.& Bar.in l.1.C.de iur.& facti ignor. Alciat.
in d.l.venia. in fine. & egregiè Ripa in d. tit. de remed.
præser.contra pestem, num.246. & Bonius in tracta. de
stat.vrb.præscript. car.78.num.44.in fi. Et reperio licet
ab istis non allegetur, quod ita in terminis consuluit Pe-
tr.de Anchar.cons.393 nu.4.

Ego puto quod si rusticus non potuit consulere peri-
tiores, omnino ei subueniendum est, per ea quæ in for-
tioribus terminis dixi ex communi sententia supra ea-
dem q.art.5.vers.alterum igitur exemplum,&c.

Si verò potuit consulere,& per negligentiam omisit,
& tunc in ciue quidem nullum daretur auxiliû, l.regu-
la.§.sed Labeo.ff.de iur.& fact.ign. iuncta l.necnon. ff.
ex quib.caus.maior. In rustico autem licet eadem ratio
negligentiæ militet, tamen posset dubitari ad fauorem
eius, quia vtique aliquid condonandum videtur simpli-
citati rusticanæ, vt in tot casib. enumeratis supra art.7.
ius facit. Et propterea putarê, quod nisi probetur, quod
talis rusticus sit in cęteris callidus,& sagax, & in rebus
suis agendis multum prudens, succurrendum ei esset,&
hoc ratione simplicitatis rusticanæ, de qua pulchrè in l.
cum de indebito.ff.de probat.& ita æquum puto.

Articulus X.

AD decimum, An scilicet in rusticis faciliùs præsu-
matur imprudentia & desidia quædam natura-
62 lis in rebus suis agendis, quàm in alijs? †

Aduertendum est, quòd articulus iste & sequentes
non pertinent ad iuris ignorâtiam, sed occasione mate-
riæ

riæ istius simplicitatis rusticanæ annexi sunt, quia nullibi nisi hic commodè de hoc agi poterat.

Et in eo breuiter concludendum est, quod sic, ita Alc. in d.l.venia.nu.10.C.de in ius voc.Soc.iun.cons.136.nu.13.lib.2.Capic.decis.159.nu.23.Gram.decis.76.num.10.& 11.Et licet nihil allegent, ita dic. q facit bene tex.in d.l.cum de indebito.§.1.ff.de probat.iuncta illa determinatione, q minor quãdo labetur præsumatur potiùs labi ętatis,& consilij imbecillitate,quàm malitia,de quo inf. in q.de malitia minorum impediente restitutionem.

Neque moueat illud, quod non reperitur malitia, su-
63 per malitiam † rusticorum,& quod hodie omnes rustici sunt tales,vt per Alber.in l.venia,nu.1. C.de in ius voc. & in l.terminato.C.de fruct.& lit.expens.

Quia intelligi debet de rusticis sagacibus, nam peior & acutior est calliditas in rusticis, quando adest, quàm in alijs, tùm quia minus cauetur, tùm quia animus eorum ignobilis,subtilitatem in rebus agendis de prudentia in calliditatem,& astum, fraudemque vt plurimum conuertit. In huiusmodi autem rusticis non habere locum aliquid ex prædictis infra dicetur.

Articulus XI.

AD vndecimum, An scilicet succurratur rusticis
64 malè res suas † agentibus ope restitutionis, ex hac clausula, sicut minoribus ex capite ætatis?

Videtur, quòd sic.

Primò, per l.1.§.fi.& ibi Glos.in verbo,iusta.ff.de edendo,vbi expressè iuncta Gl. æquiparantur istæ causæ,ætas, rusticitas, & iusta absentia, & impedimentum. Illæ aũt sunt iusta causa restitutionis in integrum,argo & ista.

Secundò facit l.pater pro filia.in princ.ff.de doli mal. except.& ibi Glo, in verbo, per errorem.

Tertiò facit pulchra decisio Senatus Dolani,quam refert Mauri.c.400.egregiè caue,& multũ ad propositum.

Quartò, quia arguere à minore ad rusticum, videtur licita argumentatio,vt per Alex.in l.1.num.10.C.de his quibus vt ind.

In contrarium tamen tenet Alex.in consil.165. num. 11.& 12,lib.6.loquẽs etiã de mulieribus, & dicẽs,quod rustici,& mulieres errãtes in rebus suis agendis,& obligationibus contrahendis, vel ipso iure adiuuantur, vbi specialiter ita cautum est, & nullo iure eis succurritur.

Ego puto sic dicendum. Aut errat rusticus in ijs negocijs quæ spectant ad eius peritiã rusticanam,videlicet in perperã vẽdẽdo,vel permutãdo boues,asinos,prędiũ aliquod,nouale aliquod,&c. & nullo iure ei succurri dẽt, in huiusmodi.n. negotijs agendis ipsi rustici aliorũ Doctores quodãmodo esse deberẽt,vnde,&c. ad not.communiter in l.1.C.qui,& adu.quos. Aut errat in alijs conuentionibus,obligationibus, pactis, & actis ciuilib. potiùs, quàm rusticanis.& sic. Aut potuit consulere peririores, & idem,quod nullo iure excusetur,per supradicta pluries. Aut nõ potuit consulere peritiores,& tunc arbitrio iudicis committendum puto, qui considerata qualitate negocij,& personæ cum qua rusticus aliquid contraxit, restituat eum in integrum,si simplicitatem in rustico,& calliditatem in aduersario, & læsionem grauem adesse repererit,& facit d.l.cum de indebito,§.1.ff.de probat.

Ex qua distinctione patet responsio, & conciliatio contrariorum.

Articulus XII.

AD duodecimũ,An scilicet prædicta conclusa ad fa-
65 uorem rusticorũ habeãt locum in rustico sagaci? †

Conclusio est, q rustico sagaci non succurritur vel ipso iure,vel ope restitutionis aliquo modo. Bal.in l.1.in fi. C.de inter.mat.Bal.in l.1.C.de priuil.dot.Bal.& Paul. de Cast.in l.2.num.6.ff.si quis in ius voc.non ierit. Alex. in l.ex quacunque.num.4.ff.si quis ius dic.non obtemp. Soc.sen.in reg.348.nu.1.& seq.& reg.seq.nu.2.Afflic.in tit. quæ sint regal.in verbo.vectigalia.nu. 198.Ias.in l.si quis id quod.nu.32.& ibi Alex.nu.10. Soc.nu.20. Zas. num.27.Curt.num.36.& Dec.nu.34.ff.de iurisd. omn. iud.Curt.in l.venia.nu.5.C.de in ius voc. exemplificans in rusticis Papiensibus. Rip.in d.tract.de remed.præseruationis contra pestem.n.249.Iacob.de S.Georg.in l.quicunque.n.3.C.qui adm. Dec.in d.c.super literis.nu.26.Tiraq.in trac.de pœnis,caus.15.n.17. Per.Gerad.sing.18.nu.7.Bouius de stat.vrb.prescrips.cat.78.nu.44. Natta cons.497.num.9.Cephal.consil.138.num.12.libro 1. & Menoc. nouissimè in d.remed.9.n.32.de recuper. poss. Text. esse dicunt in l.Athleræ.§.de rusticis. ff.de excusat.tut.in verbo,interdum,iuncta ibi Glo.& Aldobr. Instit. de excusat.tuto.§.similiter,nu.9.vbi inquit,quod rustici
66 † sagaces non excusantur à tutela,sicut simplices.
67 Et est aduertandum, quòd in dubio † rusticus hodie presumetur sagax non simplex,quia hodie omnes regulariter sunt sagaces,vt dicit Alber.in d.l.venia.nu.1. C. de in ius voc.& in l.terminato. C.de pœn.iud.qui malè iud.& sentiunt etiam Bald.& Pau.in l.2.ff.si quis in ius voc,non ierit.

Articulus XIII.

AD decimum tertium. An scilicet prædicta ad fauorem rusticorum procedant,quando actus fuit
68 a rustico clandestinè † celebratus?& sic an propter hoc rustico auxilium denegetur?

Videtur,quòd nõ impediatur propterea eorum auxilium. Quia multi actus fieri solẽt potiùs in abscondito, quàm coram omnib.ab ipsis rusticis,vt in specie,si vendant aliquid non requisito aliquo vicino potentiori,quo casu nõ videtur malitiosè,sed consultè facere,ne impediantur ad libitum distrahere,& sic de similibus.

Contrarium concludunt Doc.communiter Bal.Salyce.Martin.Syllim.& alij post Gl.ibi in l.1.C.de interd. matr. Alex.in l.si quis id quod. num.decimo. cum pulchra addit.in marg.quam vide,& ibi etiam Zas.nu.28. Curt. in dicta l.venia, num.5. C.de in ius voc. & ibid. Iason.num.5. Tiraquel.de pœnis,causa 11.nu.11. Rom. cons.506.column.1.num.5. Cratter.cons.36.nu.12. Socin. senior consil.349.num.5. Menoch.præall,remed.num.9. num.32.

Per d.l.1.C.de interd.matr. secundùm communem intellectum, licet alij aliter intelligant, vt per eosdem Bald.Salyc.& alios.

Facit etiam in arg.l.fin. ff. de rit. nupt. Et dico esse pulchrum tex.in c.fi.vers.si quis vero.extra de clan.desponsa. ibi, cum taliter contrahentes affectatores ignorantiæ videantur.

Ego puto sic dicendum. Aut sunt actus tales qui solẽt & debent fieri in publico,& vera sit communis sententia,& in hoc casu verè loquuntur iura præall. Aut verò actus solet etiam fieri priuatè, & occultè, vt in exemplo supra adducto,& tunc non video quare non debeat succurri ipsi rustico, si aliàs ei succurrendum est aliqua de causa. Cessat enim omnis præsumptio malitiæ,& sagacitatis quãdo actus celebratus est prout celebrari solet.

Articulus XIV.

AD decimumquartum,An scilicet ea quæ conclusa sunt circa iuris ignorantiam in rusticis, proce-
69 dant etiam in ignorantia iuris † statutarij?

Iste articulus cõmodiùs tractandus fuisset sup.q.praeced.in fine.artic.11.vt ibi in ea distinctione apparet, sed quoniam non poterat breuiter resolui sub illa distinctione, reseruaui hic dicere de eo.

Videtur autem,quòd ab ignorãtia iuris statutarij debeant excusari rustici, eodem modo quo excusantur vel ipso iure, vel ope restitutionis ab ignorantia iuris ciuilis communis.

70 Primò,quia ius ciuile † municipale,iuris ciuilis portio est, vt in §. ius autem ciuile. inst. de iur.natu. & in l.omnes

nes

nes populi. ff. de iust. & iure. Quinimò minus regulariter notum esse solet ius statutarium, quàm commune, quia commune, quod est magis notum, esse verisimile est, iis qui neutrius peritiam vel notionem vt plurimum habent, vt sunt rustici.

71 Secundò, quia ius † statutarium videtur magis recedere à iure naturali, & in positiua ratione fundari, quàm ius commune. Nam ius cõe in multis est ipsum ius naturale, vel gentiũ, vel additamẽtũ iuris naturalis, vel gẽtiũ. l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure. & cõsequẽter quatenus congruũ iuri naturali vel gentium immutabile est, §. sed ea. Inst. eod. Si igitur iure proprio huius, vel illius ciuitatis est immutatum ius ciuile commune, certum est, quod non est in hoc portio iuris naturalis, vel gentium.

In contrarium tenent Mauric. de rest. in integ. c. 91. & 92. quem sequitur Alld. ad Marant. versic. & quãdoque appellatur. nu. 96. cum concord. vbi ibi. & sine scrupulo hoc admittendum esse, qñ in ipso statuto nominãtur ipsi rustici, plenè tradit Alex. in consil. 165. num. 4. & 5. versic. superest, &c. lib. 6. & Mod. Pinzon, in tract. de tut. & cura. in princ. num. 132. cum concord. dicentes non restitui rusticum ignorantem ius statutarium.

Per rationem illam vulgarem, quod neque ipsi minores restituuntur, quando in statuto de eis specialis comprehensio facta est, vt per eos.

Ego puto sic dicendum. Aut istud ius statutarium non est ipsius ciuitatis, sed proprium & peculiare ipsius villæ, vel castri, vnde oriundus est rusticus de quo agitur, & dico veram esse sententiam Mauric. & aliorum.

Quia vtique supina est in illo ignorantia iurium suæ villæ, vel castri, sicut & cõsuetudinis illius loci, vnde, &c. l. lata culpa. ff. de reg. iur. & l. necnon. ff. ex quibus caus. maior. Aut non est ius peculiare illius villæ vel castri, sed ius statutariũ ipsius ciuitatis commune toti territorio, & tunc, aut tale statutum specialiter prohibet rusticis in tali casu non succurri, & idem per ea quæ dicta sunt art. 6. huius q. Aut specialiter nõ prohibet, & tūc dico, quod vel de rusticis faciat mentionem statutum vel non, restitutio non erit eis deneganda, quatenus aliàs ei ex causa concedenda veniat, de quibus causis supra dictum est. Et hoc ex eo, quia illud ius est ius ciuile positiuum ipsis rusticis non magis notum, quàm ius ciuile commune, neque specialis comprehensio rusticorum aufert beneficium restitutionis, vt ex cõmuni & vera opinione deducã inf. q. 15. art. 7. vbi plenè de hoc dicam tam in minoribus, quàm maioribus. An & quando scilicet ex eo, quod de minoribus est facta comprehensio specialis in statuto, dicatur propterea ablatum beneficium restitutionis.

Et hæc satis, quo ad rusticanam simplicitatem.

SVMMARIA.

1 In mulieribus an faciliùs præsumatur ignorantia eorum quæ sciri debent, quàm in maribus?

2 Et an faciliùs in rustico, quàm in muliere?

3 Mulieribus in quibus casibus succurratur vel ipso iure, vel ope restitutionis.

4 Mulieri parcitur aduersus ignorantiam iuris sibi competentis.

5 Mulieri succurritur, quando ob iuris ignorantiam omisit opponere dilatorias exceptiones ante litis contestationem.

6 Mulieri succuritur, quando se subscripsit in testamento.

7 Mulieri succurritur, si destitit ab accusatione quam ob nimium dolorem instituerat.

8 Mulieri parcitur si in eius domo fuit excussa falsa moneta, ea ignorante, licet aliàs non parceretur maribus, scilicet si scire potuissent.

9 Mulier dans licentiam marito, vt ingrediatur monasterium, si ignorauit quod ipsa propter hoc intelligitur vouisse castitatem, excusatur ab hac ignorantia iuris.

10 Mulier, rusticus, & miles excusantur à vera contumacia. num. 11. & 12.

Mulier inuadens violenter rem propriam excusatur à pœna l. si quis in tantam. C. vnde vi.

13 Mulier non probans accusationem institutam non incidit in Turpillianum.

14 Mulieres regulariter vel excusantur, vel mitiùs saltem puniuntur in pœnis iuris positiui.

15 Mulieribus in quibus casibus specialiter auxilium denegetur.

16 Mulier post dudicita testificata non potest producere nouos testes super eisdem, vel directo contrariis.

17 Et quid si damnum immineret de præsenti ipsi mulieri.

18 Mulieri non succurritur si non petiit inuestituram feudi intra debita tempora.

19 Mulieri quæ non petiit tutorem filio intra tempora debita, non succurritur.

20 Mulier quæ vult mutare libellum malè conceptum, non potest sine refectione expensarum.

21 Mulieri an succurratur ope restitutionis ex generali clausula in prædictis casibus, in quibus specialiter ei succurri prohibitum est?

22 Et an iusta causa sit ipsa simplicitas muliebris? & numero 23.

24 Mulier præsumitur non potuisse consulere peritiores.

25 Sed contrarium facile probari posse dicitur.

26 Mulieribus an succurratur vel ipso iure, vel ope restitutionis in casibus, in quibus nec specialiter prohibetur, nec specialiter permittitur succurri?

27 Mulieribus errantibus in negociis suis peragendis succurritur, sicut minoribus succurritur.

28 Mulieres quando prohibentur aliquid facere contrahendo sine solemnitatibus, &c. intelliguntur prohiberi ob fragilitatem sexus.

29 Fœminarum consilium semper laborat contra propria commoda.

30 Mulieres licet dicantur habere perfectius consilium, quàm minores, non tamen validum consilium habere dicuntur.

31 Mulieres dicuntur consilii fragilis donec viuunt.

32 Mulieres & minores quo ad imbecillitatem consilii æquiparantur.

33 Sed non propterea eodem beneficio digni ambo dicuntur.

34 Mulieres miserabiles restituuntur in integrum, sicut minores.

35 Mulieres licet non restituantur regulariter ob sexum solum, faciliùs tamen restituuntur, quàm ipsi mares.

36 Mulieres restituuntur, quando litigant in curia ecclesiastica, & non examinauerunt testes examinandos.

37 Mulieres restituuntur in integrum in Regno Neap. licet maiores.

38 Et an hoc procedat in iudicialibus tantum?

39 Et an procedat quo ad ipsam sententiam?

40 Mulieres restituuntur in constitutione dotis, vel in alio pacto circa illam apposito.

41 Militibus in quibus casibus succurratur vel ipso iure, vel ope restitutionis in integrum.

42 Milites an iura ignorare dicantur faciliùs quàm Pagani?

43 Milites an faciliùs præsumantur imprudentes in rebus gerendis, quàm Pagani?

44 Militibus in quibus casibus succurratur ipso iure, vel ope restitutionis in integrum.

45 Miles qui se legatarium scripsit in testamento, excusatur.

46 Miles post sententiam potest opponere peremptoriam.

47 Miles excusatur à pœna legis si quis in tantam. C. vnde vi.

48 Militibus ipso iure non currunt tempora petendæ restitutionis, dum sunt in castris.

49 Militibus parcitur, si propter imperitiam non edunt.

50 Milites excusantur à vera contumacia.

51 Miles non incidit in pœnam confiscationis bonorum propter nuptias illicitè contractas.

52 Miles restituitur aduersus aditam hæreditatem ob grande æs alienum.

53 Militibus an succurratur aduersus iuris ignorantiam in casibus specialiter non prouisis?

QVÆSTIO X.

De muliebri sexu, an & quando sit iusta causa restitutionis in integrum, ex capite ignorantiæ iuris, vel naturalis imprudētiæ in rebus agendis? Et idem de simplicitate militari. Et de consilio peritiorum petendo à prædictis rusticis, mulieribus, & militibus.

Licet ea, quæ de rusticis in proposita materia, de qua agimus, dicta sunt, in mulieribus, & militibus passim locum habere Doct. dicant: Mihi tamen specialem quæstionem de muliere & milite constituere placuit, in cęteris, quę in eis specialiter decisa non ponam, admittendo argumentum à rusticis ad illos, quatenus admittendum esse dixi supra quæst. præced. art. 1. Et quoniam de consilio peritorum petendo ab huiusmodi generibus personarum pluries supra dictum est, & dicetur etiam infra circa mulieres, & milites, ideo demum quosdam speciales articulos annectere visum est, circa peritorum consilium expetendum; qui communes esse debeant tam huic quàm præcedenti quæstioni.

Hæc autem omnia hisce sequentibus articulis complecti possunt.

1 Primò, An in mulieribus facilliùs præsumatur ignorantia eorum quæ sciri debent, quàm in maribus?

Secundò, In quibus casibus specialiter succurratur mulieribus in iure errantibus, vel ipso iure vel ope restitutionis.

Tertiò, In quibus casibus specialiter eis denegetur auxilium ipso iure.

Quartò, An in ijs casibus detur saltem restitutio ex hac generali clausula, si causa adsit.

Quintò, An in casibus in quib. specialiter prouisum non est, regulariter succurratur mulieribus errantibus in iure propter ignorantiam eius?

Sextò, An mulieribus errantibus in negocijs suis agendis succurratur ope restitutionis in integrum ad similitudinem minorum, ob imbecillitatem consilij?

Septimò, An & in quibus casibus succurratur militibus, vel ipso iure, vel ope restitutionis?

Octauò, An si consilium peritiorum à prędictis petitum non fuit, quando peti potuit, priuentur beneficijs iuris, vel restitutionis in integrum?

Nonò, Quando dicantur isti potuisse consulere peritiores, & neglexisse?

Decimò, An sufficiat consuluisse vnum, vel necesse sit plures consuluisse, & cuius doctrinæ viros?

Vndecimò, Quorum Doctorum Perusinorum hodie viuentium, & consulentibus de iure respondentium consilium peti potest, vt dicatur à perito consilium petitum fuisse.

Duodecimò, Cuius sit onus probandi, non potuisse, vel potuisse consuli peritiores.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet in mulieribus, † facilliùs præsumatur ignorantia eorum quæ sciri debent, quàm in maribus?

Communis omnium conclusio est, quòd sic. Bart. in l. fin. C. de iur. & fact. ignor. vbi inquit hoc esse indistinctè verum, & Fulgos. ibidem sequitur. Affl. in cap. 1. §. item sacramenta. in tertio notab. nu. 24. tit. de pac. iura. firm. Dec. in l. feminæ. nu. 31. ff. de reg. iur. Curt. in l. si quis id quod. nu. 36. ff. de iurisd. omn. iud. Curt. in l. fi. §. fin. in fin. C. de iuramen. calum. Hipp. sing. 450. Alex. consil. 327. nu. 1. lib. 2. Capyc. decis. 159. num 21. & 23. Grammat. decis. 76. num. 10 & 11. Addit. ad Alciat. de præsumpt. regula prima. præsumpt. 32. in princ. cum Doct. & ll. concord. vt per eum.

Adducitur autem in specie l. si adulterium cum incestu. §. fratres ff. de adulter. vbi in hoc æquiparantur minoribus: & ad idem facit l. cum de indebito. §. 1. ff. de proba. vbi eadem æquiparatio fit. Facit etiam l. 2. in fin. ff. de iure fisci.

2 Limita tamen prędictam conclusionem, vt non ita de facili præsumatur ignorantia iuris in muliere, † sicut præsumitur in rustico, & faciliùs subuenitur aduersus illam ipsi rustico, quàm mulieri. Tiraq. in l. si vnquam. in præfat. num. 202. per l. iuris ignorantia. l. quicunque. C. qui adm. & ego verum puto, quia faciliùs possunt consulere peritiores quàm rustici, vt dixi supra quæst. præced. artic. 1. in fine.

Articulus II.

3 AD secundum, In quibus scilicet casibus specialiter succurratur † mulieribus aduersus iuris ignorātiam, vel ipso iure, vel ope restitutionis? Quia determinata regula de illis afferri non potest, aliquot illorum anumerabo.

4 Primus est in l. 2. §. fi. ff. de iur. fisci. Vbi parcitur mulieribus, † propter ignorantiā sui iuris sibi competentis.

5 Secundus est in l. de die. §. si seruus. ff. qui satis. cogan. Vbi succurritur mulieri † sicut minori propter iuris imperitiam, vt ibi Glos. inquit, & est exemplum. Quando propter iuris ignorantiam omiserunt opponere dilatorias ante litis contestationem, vt per Socin. ibi. num. 3. & 4. & Iacob. de S. Georg. nu. 3.

6 Tertius est in l. Diuus. §. quod tamen. ff. ad l. Cor. de fals. vbi subscripserat † mulier in testamento, &c. Bar. in d. l. fi. in fi. C. de iur. & fact. ignor.

7 Quartus est in l. 1. §. accusationem. ff. ad Turpil. & l. 2. mulier. & ibi Gl. vbi destiterat mulier, † ab accusatione,

quam ob nimiũ dolorem intulerat, vt per Bart.d.l.fin.

Quintus est in l.1.§.vidua.ff.de fal.mon.vbi parcitur
8 viduę,† in cuius domo ignorante ea fuerat excussa falsa moneta, quo casu maribus non ignosceretur, si tamen scire potuissent, vt ibi,& Fulg.in dicta l.fin.

Sextus est in l.1, §.fin. ff.de edend, vt diximus supra quoque in rusticis. Quinimò per hunc tex. Ripa in cons.
9 vnico sub tit.de sentent.dicit mulieres regulariter † excusari debere propter ignorantiã iuris, de quo dicam infra art.5.

10 Septimus est, quòd mulier dans † licentiam marito vt ingrediatur monasterium, non propterea ipsa intelligitur vouisse castitatem, nisi probetur ipsa sciuisse hanc dispositionem iuris media certioratione. Abb. in capit. 1.num.5.& in c.veniens. numero 3. de conuers.coniug. qui notat hoc pro vno casu in quo mulier excusatur ab errore iuris.

11 Octauus est, quòd mulier, rusticus,† & miles excusantur à vera contumacia,& in specie ab omissa appellatione, vt post Ang, in l.fin, ff.de edendo,& Alex. in l.2. ff. si quis caut.tradit Roll, à Valle cons.47. num.42. lib.2.

12 Nonus est, quòd mulier † inuadẽs rem propriam putans hoc sibi de iure licere, non incidit in pœnam constitutionis l.si quis in tantam. C.vnde vi, vt docet Bart. in d.l.1. num.6. C.vnde vi.

Sed quid mihi videatur circa hoc dixi supra q.præc. in rustic, artic.6. in 6.casu, vbi vide.

13 Decimus est, quòd mulier † non probans accusationem institutam, non incidit in Turpillianum. Menoch. in tract.de arb.iud, lib.2. Cent.4.num.32.

Sed contrarium in hoc tenet Alex.cons.31.nu.4.lib. 1.licèt malè, secundùm Menoch. præalleg.

Mihi tamen magis placet sententia Alex. per d.l.1 §. accusationem.ff.ad Turpill, arguendo à speciali, quia si ibi parcitur mulieri, quia præ dolore nimio temere accusationem instituerat, ergo regulariter excepto hoc casu doloris, non parcitur,& in eo casu (de quo etiam dixi supra eod, casu 4.) posset procedere opinio Menoch. & credo, quod frequenter accidet, quia vt plurimum mulieres non spe præmij pecuniarij, vel zelo iustitiæ publicæ, sed propter iustum dolorem accusationes instituunt,& coram iudicibus exclamant.

14 Vndecimus generalis est in pœnis,† quia in eis vel regulariter penitus excusantur mulieres, vel mitius puniuntur, vt latissimè per Tiraq.in tract.de pœn.remitt. causa 9.& profectò in sex de prædictis 21.casibus sumus in pœnis mulieri remittendis. & ita etiam accidit in rusticis, vt dixi supra quæst.præced. art.6.

Articulus III.

AD tertium, in quibus scilicet casibus specialiter eis
15 auxilium denegetur.†

Potest penè securè constitui hæc regula, quod in casibus in quibus agitur de consumando rigore iudiciorũ, & formæ illorum, non excusantur mulieres ab ignorantia iuris, Quod per infrascriptas quatuor illationes faciliè comprobatur.

16 Primo igitur infertur, quòd mulier post † didicita testificata non potest producere testes super eisdem, vel directò contrarijs, secundùm Bar.in l.1.§.nunciatio.nu. 35.ff.de ope.noui nunc.Paul.de Cast.in l.vbi.num.3.ff. de edendo,& in rusticis idem conclusum fuit supra q. præced.artic.5.

Sed limitandum est hoc, nisi damnum immineret de
17 præsenti ipsi mulieri,† nam licet non excusetur mulier, neque etiã minor à dolo præsumpto futuro, regulariter excusatur tamen, quando damnum iam imminet de præsenti, sicut à dolo de præterito, vt tradit Cagn.in l.si quis maior. num.6. C.de transactio.

18 Infertur secundò, quòd si mulier † non petijt inuestituram feudi intra debita tempora, non succurratur ei ad iterum petẽdum. Tiraq.post concor.plures, in trac. de vtr.retr. in 2.par.§.5. glosa 4.num.17. post Bald. & alios in c.1.§.præterea, de prohib.alien.feud.

19 Infertur tertiò, quòd si mulier non petijt † tutorem filio intra terminum si est maior annis 25. non excusatur, vt de communi omnium testatur Pedem.decis.87. num.5.apud quem vide concord, quamplures.

20 Infertur quartò, quòd mulier † quæ vult mutare libellum malè conceptum, non excusatur, nec releuatur ab expensis. Bart.in l.edita.nu.33. C.de edendo, & ibi omnes.

Sed quoniam quæstio est disputabilis, vide quæ dixi infra in restitutione minorum, aduersus libellum malè conceptum.

Articulus IV.

AD quartum, An scilicet in casibus in quibus in præcedenti articulo dictum est specialiter prohi-
21 bitum esse succurri ipso iure † mulieri, succurratur saltem ope restitutionis ex hac generali clausula?

Et breuiter, vt in rusticis dictum fuit, si quidem iusta causa adsit, succurrendum erit, videlicet, si per imperi-
22 tiam errauerint, & simplicitatem muliebrem,† vt dicit Fulgos.in l.de die.§.qui mulierem.ff.qui satisd.cog.

23 Subintelligendo † tamen, dummodo peritiores consulere non potuerit,& hæc dicitur verè iusta causa, nam solus sexus nõ est iusta causa restitutionis, vt dixi etiam supra in rusticis q. præced.& ita intelligo procedere communem opinionẽ, de qua testatur Iacob. de Guid, de Accumulo, inter consilia Vlt.volunt.cons.159.num. 37. quod scilicet non detur restitutio in his casibus, intelligo enim dummodo non adsit alia causa quam sexus fragilitas. & faciunt quæ tradit in proposito Petr. Pechius in tract.de testam, c.6. num.4. & ponit in terminis Aret.in l.1.C.si adu.del.

Neque dicatur, quòd etiam maribus succurratur, quando non potuerunt consulere peritiores, vt l.regula, §.sed Labeoait. ff.de iur. & fact. ignor. & ibi Glos. Quia specialitas est satis in hoc, ꝙ sumus in ijs in quibus specialiter prohibitum est mulieribus succurri, videlicet in concernentibus rigorem iudiciorum.

Item in alio, quia in dubio præsumetur mulier non
24 potuisse consulere peritiores,† quod in maribus non præsumeretur,& hoc propter domesticum impedimentum mulierum, & imprudentiam illarum naturalem, & modicam fori cõsuetudinem, vel fortè nullam, quod satis est in consideratione in iure nostro, vt l.cum de indebito.§.fin autem is. ibi, forensium rerum expers, &c. ff.de probat.& ita tenet Salyc.in l.iuris. C.qui admi.licet re vera facilè probetur contrarium, quando scili-
25 cet verè potuerunt consuli peritiores, satis † enim est probare, quod in illa ciuitate aderant, &c. vt dicit Bened. de Vadis in add. ad Aretin. in d.l.iuris. vt dicam infra artic.12.

Articulus V.

AD quintum, An scilicet in casibus in quibus non est specialiter prohibitum vel permissum mulie-
26 ribus succurri,† succurratur eisdem vel ipso iure, vel ope restitutionis regulariter, propter iuris ignorãtiam? & quicquid dicat Rip.in cons.1.tit.de sentent.

Ego breuiter dico sic. Aut quærimus an succurratur ipso iure, & non succurritur, text. est expressus in l.fin. C.de iur.& fact.ignoran. secundùm intellectum Glos. ibi, quem Doctores communiter sequuntur, Bart. Bal. Fulgos. Pau.de Cast. & alij, & Curt.in l.exigere.num. vndecimo. ff.de iud. & idem omnes loquentes in rustico circa hoc. Text. etiam est optimus in l.quamuis. C. de iur.& fac.ignor. Aut quærimus an ope restitut. succurratur, & dico quod si non alia causa adsit quam sexus, non dabitur restitutio. Et moueor, quia fœminis non prodest iuris error, sicut nec maribus, vel error facti.

facti. ff. de iur. & fact. ignorãt. item non nocet eisdem in damnis vitãdis sicut nec maribus. Vnde in casu quo non nocet iuris error, superfluũ est agere de restitutione, l. in causæ. ff. de minor. In casu verò quo non prodest, ratio, quare non prosit, est talis, quod per eam beneficiũ quoque restitutionis impeditur, videlicet, quia cũ damno tertij daretur restitutio, quæ ex hac clausula non datur cum præiudicio iuris alterius, vt l. sciendum. ff. ex quibus caus. maior. & supra dixi etiam quæst. 8.

Nec dicatur quod posset dari restitutio ex alio capite quam ex generali clausula, qua maioribus tantum succurritur, scilicet ex capite naturalis imprudentiæ & facilitatis propter sexum, sicut datur ex eodẽ capite minoribus propter ætatem. Quia resp. quòd hoc nullibi in iure cautum reperitur, & in cõtrarium est, quòd minoribus non nocet iuris ignorantia, etiã vbi maioribus nocet, vt l. regula, post prin. ff. de iur. & fact. ignor. fœminis autem non nocet. vt l. fi. C. eod. & sic non æquiparantur in hoc, vnde neque in restitutione consequenda, & probatur cõsequentia, quia minoribus non nocet, propter ætatis beneficium, ergo si nocet feminis, sexus, & ætas non pari passu ambulant. Quinimò de hoc videtur mihi tex. expressus, in l. 1. C. de restit. in integr. vbi denegatur cuidam mulieri plorianæ restitutio. quæ minoribus ob ætatem datur.

Et hæc bene procedunt vbi agitur de mero lucro captando, videlicet de vsucapione cumplenda. Secus verò si de præscriptione euitanda, quod diximus sup. q. 8. art. 11. esse medium quoddam inter merum lucrũ, & merum damnũ, quando scilicet indebitè aliquod solutum est. Nã si agatur de succurrendo mulierib. aduersùs amissum ius eorum ob aliquem temporis lapsum, dubitari posset ne forte aliquid indulgeretur sexui, si nõ ipso iure, vt l. iuris. C. qui adm. saltem ope restitutionis. Quando scilicet læsio procederet non propter aliquid malè gestum mulieribus, sed malè emissom ob iuris ignorantiam. Ne autem trepidè in hoc pertransiisse videamur, puto securè dici posse, quod iudicis arbitrio committiendum sit, qui attenta qualitate ipsius mulieris, an scilicet ob meram simplicitatem, non autem ob negligentiam crassam omiserit se informare à peritis de iure suo, concedat ex hac generali clausula restitutionem, ad similitudinem quodammodo minorum, non autem maiorum iusto impedimento impeditorum.

Articulus VI.

27 AD sextum, An scilicet mulieribus † errantibus in negocijs suis peragendis, & se obligandis, &c. succurratur ope restitutionis in integrum, sicuti minoribus succurritur?

Videtur, quòd sic.

Primò, per l. 2. ff. ad Vell. & l. si fine. C. eod. vbi idem dicitur de sexu muliebri quoad imbecillitatẽ, & infirmitatem consilij, & quoad hoc quod fallacis, & captionibus suppositæ sint, quòd dicitur de minori ætate in l. 1. ff. de minor.

Secundò facit l. de die. §. si seruus. ff. qui sat. cog. licet Glos. ibi intelligat pro vno casu speciali in quo mulieribus succurritur aduersus iuris ignorantiam.

Tertiò facit, l. si cum dotem. §. mulier. ff. sol. matr. & ibi Glos. dum dubitat, an mulieri succurratur ipso iure vel ope restitutionis eo casu?

Quartò per l. 1. C. de fal. mon. inducendo, vt supra ead. q. art. 10. sed meliùs aptatur huic membro secundùm Fulgos. in l. fin. C. de iur. & fac. ignor.

Quintò, quia quando mulieres prohibẽtur aliquam obligationẽ contrahere sine consensu propinquorũ vel iure municipali, vel aliàs iure cõmuni, siue decreto iudi-
28 cis, vel alia solẽnitate prohibentur propter sexus † fragilitatem, vt dicit Bar. in l. mutum. §. eum qui lege. ff. de acquir. hæred. Sed eadẽ de causa prohibentur minores distrahere, &c. l. 1. ff. de min. & tamen etiã si consensus eorum, qui pro forma requiruntur accedat, restitutio non denegatur eisdem, vt dicam infra q. 22. art. 1. & 2. ergo nec mulieribus denegari debet.

29 Sextò, quia consilium fœminarum † semper laborat contra propria commoda, l. si pater. C. de sposal. & ideo dicitur præceps, fragile, & variũ, Mysing. in §. sed si res. Instit. de tutelis, & captionibus hominum suppositum, vt latissimè per Tiraquell. cum pulchris auctoritatibus & exemplis in tract. de leg. connub. l. 1. à nu. 69. vsque ad num. 78. & Cassan. super consuetud. Burgund. car. 163. num. 41. Dec. in l. fœminæ, num. 46. ff. de regu. iur. ergo eisdẽ beneficium restitutionis concedi debet, cum eadem ratione minoribus concedatur, l. 1. ff. de minor.

Septimò, quia licet feminæ non dicantur habere con-
30 silium ita imperfectũ sicut minores, † tamen inualidũ habere dicuntur, vt post Host. inquit Bald. in rub. C. de rer. permut. & notat pro sing. Hipp. de Marsil. sing. 450. num. 3. & 4. & dicit esse notandum ad hoc, ne mulieres ita efficaciter ligentur, sicut alij exemplum minorum.

Octauò, quia mulieres dicuntur eiusdẽ consilij fra-
31 gilis donec viuũt, † vt post alios vbi ibi, dicit Soc. iun. in cons. 50. num. 4. lib. 3. Ergo si per superuenientiam maioris ætatis, non perficitur nec crescit earum prudentia, restitutio quæ ante maiorem ætatem dabatur, postea etiam dari debet ex perpetuò defectu sexus.

Nonò, quia in specie, quo ad ipsam fragilitatem con-
32 silij, † minores, & mulieres æquiparantur, & in specie etiam quoad deceptionem, vt post Corn. consil. 124. lib. . . & Imola in c. cum contingat. de iureiur. tradit Soc. iun. d. consil. 50. num. 4.

Decimò, quia in indiuiduo ita videtur firmare Bart. in l. fi. C. de iur. & fac. ignor. & ibi clarè determinat Ful. Idem sentit Socin. iun. cons. 116. num. 12. lib. 2. & Mantua. cons. 14. num. 29. & seqq. & Rebuff. in tit. de rest. in integ. artic. 1. gl. 10. & voluit Glo. si bene ponderetur in l. 1. C. de restit. in int. & hanc opinionem seruari in Regno Neapolitano, testatur Annibal Trogsius super ritibus magnæ cur. ritu 71. num. 6. & 288. ad finem.

Contra tamen est magis communis sententia. Nam quod propter solam sexus fragilitatem non detur restitutio, in indiuiduo tenet Bald. in rubr. extra de cohab. cler. & mul. & idem vult Fulg. in l. generaliter. nu. 5. C. ad Velleia. & exploratissimum esse ait Soc. iun. cons. 55. num. 17. lib. 2. & dicit ita voluisse Glos. in l. si ex causa. §. 1. ff. de minorib. & idem vult Alex. in cons. 165. nu. 11. lib. 6. Affflic. super constitut. Regni lib. 2. rub. 40. in princ. & num. 3. & in fine. Alciat. in l. 1. §. nunciatio, num. 75. post Aret. ibi. ff. de oper. noui nuo. & Iac. de Guidon. de Accumuln inter consilia Vlt. volunt. cons. 159. nu. 37. & 38. & ibi de communi.

Et ego veriùs puto regulariter de iure communi per text. expressum in l. 1. C. si aduer. dotem. l. 1. C. de rest. in int. & in l. 1. & in l. 3. C. si min. se mai. dix. & ita regulariter tenendum est per iura prædicta, cum quibus etiam concordat l. mulier. la 2. ibi, perfectæ ætatis, C. ad Velleian. iuncta Glos. ibi.

Ad contraria resp. ex Doctorum intentione vnica responsione, quòd scilicet iura illa in casibus specialibus loquuntur, & vtique nõ negatur quin in pluribus casib. specialiter prouisum sit succurri mulieribus vel ope restitutionis, vel ipso iure, sicut & rusticis, vt supra dictum est, sed regulariter contra, vt d. l. 1. C. de restit. in integr. cum concord. de quibus dixi statim.

Et ad rationes omnes quibus probatum est mulieres
33 † esse fragilis consilij sicut minores, resp. quòd non propterea sequitur, ergo eodem beneficio restitutionis eisdem prouisum est, quo prouisum est minoribus, vt dicit Salyc. in l. fi. ff. ad Vell. & Tiraq. in l. si vnquã. in præfat. n. 101. C. de reuoc. donat. & pro hoc facit, quia rustici quoque regulariter sunt fragilis consilij in rebus prudẽter agendis, & fauorabiliores quàm mulieres quo ad

hoc,vt per Tiraquell.in d.l.si vnquam, num. 102.

Vel rationes & opinionem contrarias intellige procedere in casibus sequentium limitationum.

Retenta igitur secunda communi limitatur multipliciter.

34 Et primò,nisi essent mulieres † miserabiles,quia tūc restituerentur,sicut quilibet miserabilis,& egenus: ita Mauric.cap.375.& exemplificans in vidua egena. Ego dixi supra q.2.

Limitatur secundò,vt licet nō restituātur regulariter 35 mulieres ob sexum solum,† tamen cęteris paribus faciliùs restituuntur,quam ipsi mares,ita Tiraq.de leg.con nub.l.1.num.77 in fin. post Petr. de Anch.consi.231.in fin. & per hoc soluuntur multæ rationes contrariæ.

Limitatur tertiò,vt specialiter restituantur, quando 36 litigant in curia ecclesiastica,† & non examinauerunt testes examinandos, nam tunc etiam post dicicta testificata restituuntur ad examinandum,Afflic.super constit.regni,lib.2.rubr.37.nu.4.

37 Limitatur quartò,vt non procedat in† Regno Neapolitano,vbi mulieres etiā maiores 25. annis restituuntur in integrum, vt post Andr.de Iser.in c.obscuritatē. super consti. regni,inquit Maranta in suo Speculo,in 6. parte. versic.& quandoque appellatur. num.101.& in tit.de conclus.in causa,num.3.

Sublimita tamen hoc primò, vt procedat quo ad læsionem mulierum in iudicio contingentem,non aliàs in 38 extraiudicialibus,ita declarat Affl.super illa consti.regni,lib.2.rubr.40.in prin.& in fin. & ratinnem differentię affert, quia in contractibus adhibet suū consensum expressum, qui quidem in minore est imperfectus,in ea autem secus,vt per eum.

Sublimita etiam secundò,vt licet restituatur in iudi-39 cialibus, non tamen restituitur † in sententia, Affl.ibi. num.5.post Andr.de Iser.ibi,& de consuetudine,& obseruantia testatur.

Limitatur etiam sing.quintò,vt non procedat in con 40 stitutione dotis,† vel alio pacto circa illā apposito,nam restituitur mulier etiam maior,si in hoc lædatur,vt per Affl.præalleg.rub.40.nu.29. vt aliàs in l.si cum dotem. §.si mulier.ff.solu.matr.euenit fauore dotis Bal.Nouellus in repet.l.1.num.316.ff.sol.matr.

Articulus VII.

AD septimum,An & in quibus casibus succurratur 41 militibus † vel ipso iure, vel ope restitutionis in integrum?

Dico, quòd quamuis ea quæ dicta sunt de rusticis, & mulieribus habeant locum regulariter in militibus,tam quo ad omissionem formę iudiciariæ, quā quo ad consilium peritorum petendum, & alia, secundùm Tiraq. in tract.de vtr.retr.in 2.par.gl.4.§.4.nu.13.& seqq.Tamen quia de ipsis aliqua specialiter tradita reperiūtur, omnia sub hoc articulo subijciam ,concluсiuè singula referendo.

42 Et primò, quo ad illud † an iuris ignorantia faciliùs præsumatur in militibus,quàm in paganis,dic quod sic, vt supra in rusticis & mulieribus,ita in specie Bald.in l. penult. C.de his qui sibi ascrib.in testa. Curt.in l.fin.in fin.C.de iur.eal.Alexan. consi.127.nu.2.lib.2.Bald.in c. ex parte.num.15. de conf.Ayno in consi.144. num.19. text est expressus in l.scimus.in princip C.de iur. delib. & ibi omnes notant post Bart. text. est etiam in l.cum de indebito. §.1.ff.de probat.qui æquiparat in hoc milites minoribus,& mulieribus.

43 Secundò, quo ad illud, an faciliùs imprudentia † & simplicitas in rebus agendis præsumatur in militibus, quàm in paganis,dicq. sic. ita probant mihi simul iunctæ l.fi.C.locat. & d.l.cum de indebito.§.1.

44 Tertiò,in quibus casibus specialiter subueniatur † militibus ipso iure,vel ope restitutionis,dico quòd quamplures sunt.

45 Primus est in milite,† qui se legatarium scripsit in testamēto,nam ei subuenitur,vt l.pen.& ibi Bal.C.de his qui se in test.scripf.Rom.in consi.506.num.2.

46 Secundus est,quòd miles † post sentētiam potest opponere peremptoriā,l.1.& ibi omnes. C.de iur.& facti ignor.& hoc ipso iure & sine ope restitutionis, secūdùm communem intellectum ad d.l.1.de qua communi testatur Fulgos.ibi,num.6. Cyn.num.8.& Bart. num.10. quod in rustico locum non habet,vt ibi per Bart.qui de communi.

47 Tertius est,† quòd miles excusatur à pœna,l.si quis in tantum.C.vnde vi. intelligendo tamen vt per Bart. ibi,num.6.

48 Quartus est, † quòd militibus ipso iure non currunt tempora petendæ restitutionis,dū sunt in castris. Fulg. in l.si intra per illum tex.C.de temp.in integ. rest.

49 Quintus est,† quòd militi parcitur,si propter imperitiam non edunt. Paul. de Cast.in l.vbi, nu.3. per illum text.ff.de edendo.

50 Sextus est, quòd miles † excusatur à vera contumacia, & ideo appellat ,&c. vt post Alex.in l.2. ff.si quis caut.& Ang.in l.fin.ff.de edendo,tradit Rolan.à Valle, in consil.47.num.42 lib.2.

51 Septimus est,quòd miles non cadit in pœnam † confiscationis bonorum propter nuptias illicitè contractas, secundùm Glos. in l.sed & si. C.de donat. inter vir. & vxorem,

Contrariū tamen in hoc firmat Rom.consi.506.in primo dubio, ex eo , quia iste videtur error iuris naturalis. Sed ego dicerem,quod aut gradus consanguinitatis est talis,quod apud omnes gētes prohibitus semper fuerit, & sic qui à natura ipsa in coniugio abhorreatur,videlicet ascendentium & descendentiū in infinitum,& trāsuersalium in primo & secundo gradu,& verior est opinio Romani, quia in erroribus cōtra ius naturale, neque etiam minoribus parcitur, vt l.auxilium. ff.de minor. Aut est gradus vlterior,videlicet inter secūdum & tertium,vel tertiū,& tertium,&c.& tūc credo quod excusetur miles ab ignorātia huius prohibitionis iuris, sicut & minor etiam excusatur, vt in l.si adulteriū cum incestu,§ fratres.ff.de adult. & ibi Glos.in verbo,ętate. hanc distinctionem in minoribus,& mulierib, egregiè ponit,vnde idem in militibus dico esse tenendum,quicquid Rom. simpliciter teneat,vt prædixi, &c.

52 Octauus est , quòd miles † ab adita hæreditate restituitur ob grande æs alienum,iste est specialis,& sing.casus,in §.cætraneis. Inst.de hæred.qual.& diff.& ibi notant omnes communiter,& in l.scimus.C.de iur. delib. in princip.

Quartò,quo ad illud , an in casibus non prouisis spe-53 cialiter,succurratur † militibus regulariter aduersus iuris ignorantiam,an verò secus, vt in rusticis,& mulieribus?

Et videtur,quòd regulariter succurratur ope restitutionis,per l.de die.§.qui mulierē.ff.qui satisd. cog. nam dicitur ibi, q non reputantur idonei fideiussores mulier,minor,& miles. At in muliere hoc accidit propter beneficium Velleiani quo tueri se potest,in minore propter beneficium restitutionis,ergo cū in milite propter beneficium Velleiani accidere non posit, beneficio restitutionis contingere dicendum est.

Præterea dicit Vasq. in lib.de succes. progres. lib.2. §.20.in fin. Restitutionem quæ Paganis denegatur, militibus & ecclesiæ concedi.ergo &c.

Præterea hoc vult clarè Cephal.in consil.150. num. 2.lib.1.

Contrarium tamen tenent Dec.in l.quanquam. in fi. C.de rest.mil.& in l.seq. nu.4. C.eod.& ego veriùs puto,per l.in fraudem. §.fi.ff.de mil.testam.& l.si Ruffinus. C.eod.ibi,nec militibus quidem remissa est. Et videtur

deatur denique expressum in l.fin. C.de test.mil.vbi Bal. notat in terminis,dicens,quod nō militia sola,sed occupatio circa res militares est iusta causa restitutionis in integrum,& ita teneas,declarando tamen(& hoc debet stiat pro solutione cōtrariorum) vt declaraui hanc eandam inspectionem supra in rusticis & mulieribus.

54 Quintò,& vltimò quo ad illud,† an militaris simplicitas sit iusta causa restitutionis in integrum,aduersus male gesta,vel omissa ?

Et breuiter dic,quod non. Bald. in l.sancimus. C.de test.mil.& Alber.in l.ab hostibus. num.5. ff.ex quibus caus.maior.& Bart.& alij in d.l.fin. vbi est text.

Prædicta omnia,in quibus conclusum est militibus

55 † succurri . Amplia,vt procedat etiam si non sint milites facti,cum solemnitatibus antiquis,secundùm Bart. in consil.406.num.5.

Limita verò econtra primò, vt non procedat in cœ-

56 lestis militiæ † militibus,quia illis non succurritur. Abb. in c.1.de cler.ægrot.& volunt Doct.communiter in l.2. C.de iur.& fact.ignor.& notat add.ad Mathes. singul. 61.num.6.

57 Limita secundò,nisi sit miles iuris † peritus,quod que audiuerit iura in scholis. Bal.in l.1.num.7. C.de iur.& fact.ignor. & in consil.263.num.5.lib.1.

58 Et idem limitat,si miles potuit † consulere peritiores, per l.si auiam. C.da tug.man.

Sed tu dic circa hoc,vt dixi supra in muliere,& rustico,& dicam etiam iu art.seq.

Articulus VIII.

59 AD octauum,An scilicet in casibus,† in quibus succurrendum esse rusticis,vel mulieribus, vel militibus supra diximus,necessarium sit semper quod non potuerint consulere peritiores,ita quod si consulue-rint,cum potuerunt,nullatenus excusentur ?

Resolutio breuis & clara necessaria est, quia centies supra tactum fuit hoc,sed incidenter,& nunquam magistraliter.

Vidatur autem, ꝙ hoc semper necessarium sit,aliàs non succurratur etiam vbi aliàs succurreretur.

Primò,per l. si auiam. C. de ingen.manum. in fine. quamuis in muliere duntaxat loquatur.

Secundò per l.regula. §.sed Labeo. ff.de iur.& facti ignor.cum simil.adductis supra aliàs circa rusticos,

Tertiò, quia ita distinguendo totam hanc materiam rusticorum,mulierum,&c. docet Alexan.in l.iustè.ff.de acq.poss.& volunt Bal.Salyc.Pau.de Cast.& alij in l.iuris,C.qui adm. Ang.in l.ied & si lege.§ si tre.ff.da petit. hær. Bald.in e.ex parte.num.15.de consl. Tiraq.da pen. causa 11.num.20.& in tract. de rett.conuent.§.4.glos. 4.num.18.cum concord.Menoch.de recup.poss.remed. 9.nu.28. & nouissimè Mod. Piuiza.in lib.de tut.& cur. in princ.num.572.in fine.& hoc per d.l.si auiam. quem text.prius allagauit Bald.in consil.263.nu.5.lib.1.

Sed ego puto aduertendum esse, quod articulus iste frequantissimus duob.modis intelligi potest,vno modo, an in casibus in quibus reperitur specialiter cōstitutum vt personis prædictis succurratur, necesse sit quod non

60 potuerint consulere peritiores, † aliàs si potuerunt,& neglexerunt,non succurratur.

Alio modo,an in casibus alijs,in quibus regulariter non succurritur prædictis,si in iure vel rebus agendis labantur,succurri debeat ex hoc tantum, quia peritiores consulere non potuerunt.

Primo modo intelligendo dico, quòd hoc impedimentum,quòd non potuerint consulere peritiores,non est necessarium,& sic,quod vbi specialiter eis vel ipso iure, vel ope restitutionis succurritur speciali fauore & beneficio succurri omninò debeat, non aliter distincto, an potuerint vel non potuerint consulere peritiores. Et mouetur,tùm quia leges in illis casibus indistinctè auxilium concedunt,ergo,& c.ll. vulg. Tùm quia hoc impedimentum quod quis non potuerit cōsulere peritiores, excusat quēlibet ab ignorantia iuris,etiam in lucris captandis,vt d.l.regula.§.sed Labeo.ff.de iur.& fact. ign. ergo,ne dicamus quòd superfluæ fuerint tot speciales constitutiones iuris ciuilis factę specialiter fauore rusticorum,mulierum , vel militum, cogimur dicere,quod sine hoc impedimento eis succurri debeat in prædictis casibus.

61 Secundo modo verò intelligendo,† dico quòd sic, & in tantū,quod si,etiam alijs non priuilegiatis hoc impedimentū tribuit auxilium,vt vel non lædantur tempore,vel si læsi fuerint,restituantur,vt d.l.regula.§.sed Labeo, Multò magis ipsis rusticis mulierib.,vel militibus, hoc auxilium hac de causa cōdonetur. Et hoc plus, ego puto consistere in hoc , quòd alij non priuilegiati nunquam præsumentur non potuisse cōsulare peritiores,& si voluerint hoc allegare,vix audientur,nisi euidentissimè hoc probent,& ratio erit, quia raro euenit,quod huiusmodi non possint peritos consulere,vt dicit tex. in d. §.sed Labeo,& sic ita intelligo in illis verbis, quod raro accipiendum est,hec enim verba in rusticis,mulieribus, & militibus non essent vera,qui vt plurimū impediuntur occupationibus rusticanis,domesticis,vel bellicis,vt ad consulendū peritos accedere nequeant. Vnde isti priuilegiati fauoram huius præsumptionis habebūt vltra alios. Et ita ego intelligo hanc malè à Doctoribus,quos viderim, explicatam difficultatem,& puto ita tenendū omninò,& quòd Doctor. supra allagati post Alex.non ita simpliciter & frigidè allegarentur, si bena inspecti fuissent, nam & ipsis puto fuisse notas rationes quas modo dixi , & hanc fuisse quoque eorum mentem,licet clarè non explicauerint.

Articulus IX.

62 AD nonum,Quando scilicet dicatur † quis potuisse consolere peritiores.

Concludendo dico,quòd omnes concordant in hoc, quod illi qui sunt in ciuitate,vel terra, vel castro tali,in quo est copia peritorum,dicantur potuisse cōsulere peritiores.ita vult Bart.in l.in bonorum.ff.de bon.poss.& ibi alij. Sal. & alij in l.iuris. C.qui adm.& clariùs Pau. de Cast.& Dec. ibi,no.16. cum concor. & multò magis tenent hoc qui idem firmant in fortioribus terminis frequentium limitationum.

63 Quę autem dicatur † ciuitas,vel terra,castrum,&c.in quibus copia peritorum adesse dicatur, repetio,quod Corn.in d.l.iuris.in fi.varsic.præsertim,dicit esse eas,vel illud,in quibus cognoscuntur causæ meri, & mixti imperij,& dicit, quòd hoc dictum communiter tenetur.

Sed aduertendum est,quòd in quibusdam castris,vel terris domicellorū causæ meri & mixti imperij cognoscuntur,& tamen in eis non adest copia peritorum, secundùm Raphael,d.l.iuris.

Et ego ita quoque sentio quòd scilicet non solùm in ea ciuitate vel terra adsit tribunal potantia, sed etiam actu ipso,scilicet quòd adsint aduocati,& periti Doctores,& causidici, qui causas omnes etiam meri & mixti imperij actualiter dicant,& defendāt,aliàs non dicatur ibi adesse copia peritorum.

Ampliatur que conclusio prædicta, vt procedat non

64 solū † in ea ciuitate, sed etiam in comitatu illius, nam rustici illius comitatus dicentur potuisse consulere peritiores, si illi in ciuitate adsint. Bald. in d.l.ioris. C.qui

65 adm.dicens,† ꝙ sicut sciūt rustici ire ad syluam pro lignis,ita scire debent accedere ad ciuitatem pro cōsilijs, & idam Salyc.& Paol.de Cast.ibi. Alex.cum concord. & de communi ibi,nu.2.& Dec.num.16. & Corn. col. fin. varsic. licet & de communi. Tiraq. de pœn. causa 11.num.22.

Et facit pro hoc l.prima,§.si quando.ff.da mag.conuent,

uent. & l.Diuus. ff.de tut. & curat. datis ab his.

Facit etiam l.si duo. ff.de acquir. hær.& l.4. §.si tam vicinum.ff.de damno inf.& notata per Bald.in l.qui insulam.ff.de verbor.obligat.

66 Ampliatur secundò, vt indistinctè procedat, † si quis sit in loco vicino, vbi sunt iuris periti. Alex in d.l.iuris. num.2. Dec.ibi num.16.dicens ita velle. Bal.ibi,& alios vbi per eum,& sequitur Tiraq.d.tract.de retr,conuent, §.4.glos.4. num.20.

Sublimitantur tamen istæ duæ ampliationes, vt non 67 procedant, si accessus † à tali loco vicino ad ciuitatẽ non fuisset eo tempore securus, vel propter fluminum irruptiones, vel hostium, vel bãnitorum incursiones, Rom. in l.si duo.ff.de acquiren.hær. Alexand.in d.l.iuris.nu. 2. & pleniùs Dec.ibi,nu.16. cum concord. & est æquissimum. & facit Glos.d.l.si duo. Et ideo puto extendendum hoc ad quodlibet aliud impedimentum iustum, propter quod non fuisset commodè datus accessus ad peritos consulendos.

68 Et pro exemplo in rusticis fit occupatio, † circa messes, vel vindemias, iam maturas, &c. à quibus rusticos distrahi nimis reip. interest.

69 In ciuibus verò, pro exemplo sit, inimicitia † aliqua propter quam nõ daretur accessus ad peritos illos quorum consilium bonum reputari solet in ea ciuitate, & hoc, vel adesset inter Doctorem, & eum qui petere deberet consilium, vel inter eum, & coniunctos, vel maximè amicos ipsius Doctoris, &c.

In omnibus verò tam ruri, quàm in ciuitate morantibus, communiter pro exemplo etiã infirmitas, vel ultima paupertas, & egestas, vel aliud necessarium impedimentum simile, de quibus dicetur infra quæst. sequen.

Articulus X.

70 AD decimum, An scilicet sufficiat † petijsse consilium ab vno tantum perito, an verò à pluribus peti debeat, & à cuius doctrinæ viris?

Videtur, quòd non sufficiat consuluisse vnum, vt sentit Fulg. in d.l.iuris, & clarè ibi firmant Bal.& Ias.in l. cum ex filio, num.2.ff.de vulg.& pup.& ibi Aret.nu.2. & Ias.num.4. in fine.

Et facit l.bonorum,ff.de bon.poss.ponderando quòd loquitur in plurali, & similiter l.regula, §.sed Labeo. ff.de iur.& fact.ignor.

Tertiò facit l.si auiam.C.de ingen. manum. & d.l. cum ex filio, prout Ias.adducit.

Contrarium tenet Bart. in d.l.in bonorum. prout allegari solet, sed re vera ipse occasionaliter ibi loquitur in numero singulari, non autem ponit hunc articulum, nec etiam hoc decidendo alicubi in ea lege determinat. Videtur tamen sequi Pau.de Cast.& Salyc.in d.l.iuris.

Ego verò pro concordia ita dicendum puto, & omnia resoluentur, quæ in articulo sunt proposita:

Aut in illa ciuitate, vel loco, non aderat nisi vnus doctor, aut plures. Primo casu, excusabitur is qui non nisi vnum peritum consuluit, quia plures consulere non potuit. Rom.in d.l.iuris.& ibi Alex.num.3.& Aretin.nu. 2.& Iac.de S.Georgio,& Corn.col.2.& communem dicit Dec.ibi num.21. & facit in arg.§.quod autem in authent.de non alien.cum simil. per Alex. præalleg.

Secundò casu dico, quòd aut consuluit aliquem malum Doctorem, cuius fama non bene sonaret in auribus & linguis hominum eius loci, ita quod notorium esset de eius imperitia, vt faciunt nonnulli qui gratia expendendi minus, vel nihil, nolunt accedere ad viros doctos, & famosos, ne teneãtur æqualem peritiæ mercedem retribuere, & non excusabitur à tali temeritate, & auaritia, vel saltem supina ignorãtia, vel ineptia in rebus suis agendis, sed solùm à dolo præsumpto, secundùm Angel. in l.si plagij. C.ad l.Flau.de plag. Fulg. Alex. in d l.iuris.nu.3. & Dec.num.22. & num.fin. vt ibi Ias.nu.9. de communi omnium. Bologn.in auth.habita.nu.42.C.ne fil.pro patre. Iac.de S.Georgio.in d.l.iuris. num.7.& 8. & Corn.ibi, colum.2.

71 Et ampliatur hoc, quod etiam si consuluisset † plures, omnes tamen malos, non excusaretur, vt post Ang. in l.qui luminibus.in princ. ff.de seruit.vrb.præd. & alios concord. ampliat Dec. in d.l.iuris. num.27. & bene, quia credẽdum est, quod noluerit scire veritatem, si circumeundo riuulos, fontem adire neglexerit ad illam exhauriendam.

Aut consuluit aliquem bonum Doctorem, & de cuius responsis publica vox, & communis ciuitatis opinio benè sentit, & ciuitas communiter cõfidit, & tunc satisfecisse legi dicetur, si illum tantum vnum consuluit, & dicetur peritiores consuluisse, etiam si ab illo contra communem ciuium opinionem, & ipsius Doctoris consuetudinem, non sanum, sed erroneum consilium reportasset. ita Doctor.præalleg.in d.l.iuris. Alexan.nu.3. Dec. num.26. Ias.num.9. & Corn.ibi, col.2. qui post Io. Andr.de Monte Sperello, inquit, q qui sequitur commendationem & famam alicuius, excusatur, per l.pignus. cum sua Glos.ff.de pign.actio.

Limitatur tamen hoc à Ias.in dicta l.iuris. in fin. nisi 72 iste Excellentissimus Doctor esset Aduocatus † illius. Quia inquit debuit suspicari, ne aduocatus eius affectione motus aliquid contra veritatem inconsulto responderet, & idem volunt Alex.& Iac.de S.Georgio in d.l.iuris. num.3.

Sed temperanda tamen est hæc limitatio secundùm Alexand.nu.3. vt procedat, si quidem erat aduocatus in illa causa, cuius iam patrocinium susceperat, secus si super alia consilium petijsset.

Et mihi placet, quia primo casu non est inuerisimile, quòd doctor, qui semel aliquam causam defendendum suscepit, in omnibus incidentibus articulis illius ita respondeat ipsi clienti, vt pro victoria faciat, & iustam causam ab initio defendendam suscepisse videatur. In secundo verò casu, Aduocatus doctus, & vir bonus, non consuleret amico & clienti eius antiquo quippiam inaduertenter contra iustitiam.

73 Sublimitabat etiam Old. prædicta, nisi quis † suum præceptorem consuluisset, tunc enim omnimodo excusaretur, ita ipse in l.quæsitum, §.1.ff.de fund.instr.

Sed non puto verum, nisi quatenus iste preceptor esset de bonis Doctoribus, & ita reperio tenentem Iacob. de S.Georgio in d.l.iuris.nu.9. & facit, quia magis scire potest ipse scholaris quàm alij imperitiam illius sui præceptoris. Nec mouet, quòd amor erga præceptorem eum decipiat, quia hoc ipsum aduertere debuit, ne scilicet amor & obsequium erga præceptorem eum deciperet, & ideo potiùs alium etiam, quam solum præceptorem consulere.

Articulus XI.

74 AD vndecimum, A quibus scilicet Doctoribus hodiernis Perusinis, † tanquã à bonis & peritis viris consilium peti possit, ita vt legi in prædictis satisfiat. Et licet omnes huius ciuitatis ciues cœlesti munere & gratia quadam, in legum peritia maximè floreant, si illi operam dent, & in hac felicissima aeris temperie videantur non minus nasci quàm creari Iurisconsulti, tamen quia non omnes (licet aliàs peritissimi, & responsis reddendis aptissimi sint) de iure respondere volunt, aliò nobilissimum huius studij finem applicantes, de ijs tantũ aliquid breuissimè attingam, qui vel simul quidem & actu ipso iura publicè interpretantur in hoc Gymnasio, & et in foro hoc, de iure respondent, & patrocinium præstant, vel saltem hoc vltimum præclarè frequentãt.

Sunt autem inter cæteros infrascripti.

Ioannes Paulus Lancellottus, eius doctissimis, & ingeniosissimis operibus, non solùm intra Italiæ terminos notus,

notus, sed maximè vltra montes præclarissimus.

M. Antonius Eugenius doctissimus, & in praxi, & in responsis reddendis, Antesignanus meritissimus.

Raualdus Ridolfius, interpres iuris celeberrimus & facundissimus, scribendique ac dicendi genere expletissimo, omnium huius ætatis Iurisconsultorum facilè princeps.

Io. Baptista Fidelis in responsis & allegationibus eius fidelissimus.

Cornelius Beniucasius proprijs operibus, & libris ab eo præclarè editis omnibus notissimus.

Bernardinus Alfanus progenitoris eius Bartoli omnium magistri, hæres & doctrina & integritate insignis, & propriorum pariter laborum testimonio probatissimus.

Cęsar Fiumagiolius in consulendo doctrina, & copia rerum egregius, & fermè omnium in hac ciuitate idem exercentium oculatissimus.

Fuluius Constantinus Illustris eius præceptoris Domini Tobiæ Nonij, & doctrina & legendi, scribendique stylo, vt constat ex eius operibus, simillimus.

M. Antonius Seuerus, gratia, grauitateque in legendo, & ingenij perspicacia in disserendo, consulendoque laudatissimus.

Galiffus Bcialla, acumine ingenij, clientum frequensia, causarumque patrocinijs exercitatissimus.

Petrus de Vbaldis, eruditionis elegantia, morum suauitate, & ingenij facilitate in iuris ciuilis difficultatibus enucleandis, Petri, Angeli, & Baldi de Vbaldis fratrum, Iurisconsultorumq. Illustrissimorũ vera propago.

Valerius Arigutius, licet ætate omnibus supradictis, doctrina tamen illorum nemini secundus.

Non desunt etiam & alij inter prædictos, qui scientia & ingenio illis pares, vt optimi Doctores pro cõsilijs accersiti possent, sed quoniam, vt prædixi, in hoc lucroso quidem sed laborioso consulendi campo exercere se nolunt, fœliciùs ad suauiorem huius facultatis finem tendentes, eos non retuli.

Sunt etiam & alij iuniores prædictis, & me ipso, quorum ætas nimium florens vna mecum non patietur collaudari adhuc, sed illustriorem laudationem, & præconium ab alio fęliciori calamo expectabit. Interim verò & iuniores isti, & ego simul operam demus, vt seniorum horum vestigia nobilissima sequentes, eorum quoque laudes quãdoque consequamur. Quod eò breuiùs fiet, quo frequentiùs studio simul, & religioni vacabitur, sine qua nulla vera laus comparari potest.

Articulus XII.

75 AD duodecimum, Cuius scilicet sit onus † probandi, potuisse, vel non potuisse consuli peritiores.

Videtur quòd sit eius qui ait, iuxta regulam l. 2. & l. ab ea parte, cum sim. ff. de probat. & consequenter si rusticus, vel mulier, vel miles, vel etiã alter allegauerit iuris ignorantiam, & excipiatur, quòd debebãt consulere peritiores quos consulere potuerunt, & replicetur ab eis, quòd non potuerunt consulere, onus probandi erit eius qui ait potuisse consuli, & sic non rustici vel aliorum, &c. & ita post Salyc. & Corn. in d. l. iuris. C. qui adm. tenet Tiraquell. in tract. de retract. conuent. §. 4. glos. 7. nu. 20. ad finem.

In contrarium videtur potiùs inclinare Salycet. in d. l. iuris. & facit, quia quando negatiua est fundamẽtum intentionis ipsius negantis, debet ab illo probari, vt l. ab ea parte. §. idem qui. ff. de probatio. Bart. in l. cũ re. C. de prob. & in l. 1. num. 12. de except. & per Doct. passim.

Ego puto dicendum sic. Aut loquimur de personis non priuilegiatis, id est non de rusticis, mulieribus, vel militibus. Et puto, quòd ipsi qui aiunt se non potuisse consulere peritiores hoc probare debeant, & moueor, quia hoc ipsum, quod peritiores consulere non possit quis, carò euenire dicit lex, vt in l. regula. §. sed Labeo. ff. de iur. & fact. ignor. ergo præsumptio legis est, quod in dubio quis consulere potuerit, donec non probatur istud ipsum rarum & insolitum, scilicet quod peritiores consulere non potuerit. Erit igitur fundata intentio eius qui dicet potuisse consuli in iure scripto, quia credit lex, quod cõtrarium carò euenire possit, & casum istum rarum probabit is qui euenisse illum ait.

Aut loquimur de rusticis, mulieribus, & militibus, & in istis personis, puto quod præsumptio prædicta cesset, quia ipsi vt plurimum non possunt consulere peritiores, vel rusticanis, vel domesticis, vel militaribus impedimentis occupati, & idcò, quòd aduersarijs eorum onus probandi contrarium incumbat, & in hoc puto esse priuilegiatus prædictos, vt dixi supra art. 8. in fi. & ita potest procedere opinio Tiraq. præall. post Corn. & Salyc. quatenus hoc dicant. & Bened. de Vadis in addit. ad Aret. in d. l. iuris.

Limitando tamen hoc vltimum membrum, vt non procedat quo ad qualitatem consilij habiti, nam si quis allegaret se habuisse erroneum consilium à perito, deber ipse probare, aliàs non creditur, & ita verè loquitur Salyc. in d. l. iuris. in fine. & hoc procedit in rusticis, & alijs priuilegiatis indistinctè. Et ratio clara est, quia aut allegant se malum Doctorem consuluisse, & non excusantur, nec quicquam eos releuat, vt dictum est supra art. 10. Aut allegant, se bonum Doctorem consuluisse, & tunc contra eos præsumptio est, neque verisimile est, quod bonus Doctor erroneum consilium reddiderit, & propterea ipsis contrarium asserentibus onus probandi incumbit.

Et ex his remanent expiditæ istæ intricatæ quæstiones, de restitutione, & remedio aduersus iuris ignorantiam.

SVMMARIA.

1 *Furor, & ebrietas, an sint iusta causa restitutionis in integrum?*
2 *Et an hæc restitutio detur ex hac clausula generali, an verò ex hoc edicto maiorum?*
3 *Somnus, vel mors, an sint iusta causa restitutionis in integrũ?*
4 *Mortuus restituitur in integrum si reuiuiscit.*
5 *Resuscitati dicuntur interim dormiuisse. &*
Mors dicitur somnus, in ijs, qui vt resuscitentur mortui sunt.
6 *Occupatio circa plura negocia, & rerum suarum periculum, an sit iusta causa restitutionis?*
7 *Prodigalitas an sit iusta causa restitutionis in integrum?*
8 *Et quid si huic prodigo fuit bonis interdictum, & per curatorem regitur.*
9 *Et quid si non fuit bonis interdictum, tamen notoriè prodigus non est.*
10 *Dolor iustus, vel iracundia, an sint iusta causa restitutionis in integrum?*
11 *Iracundia mente alienat ipsum iratum, intantum vt à se ipso abesse dicatur.*
12 *Infirmitas an sit iusta causa restitutionis in integrum?*
13 *Infirmus impeditur superesse rebus suis.*
14 *Infirmus præsumitur ignorare ea, quæ fiunt vel facta sunt.*
15 *Infirmitatis ratione quis restituitur ab omnibus.*
16 *Infirmitatis impedimentum comprehenditur sub impedimento necessariæ absentiæ.*
17 *Infirmitas excusat multò magis si extra patriam accidat.*
18 *Infirmitatis impedimentum æquiparatur impedimento Reipublicæ causa.*
19 *Necessitas, quæ imponitur nobis ab hominibus excusat & multò magis, quæ imponitur à Deo.*
20 *Infirmitas omnis a Deo est.*
21 *Infirmitates quare Deus hominibus inferat.*
22 *Infirmitas litigatoris sciente iudice facit esse nullum actum contra talem infirmum factum.*
23 *Infirmus si procuratorem dimittere potuit, & non dimisit,*

excusatur nihilominus, secus si excusatorem.

24 *Infirmus præsumitur mente vexatus, & potius non sanus, quam aliter.*

25 *Infirmitas etiam consanguineorum excusat, quando eorum curam consanguineus suscepit.*

26 *Infirmus si non fuerit defensus in iudicio, restituitur ad totam causam.*

27 *Infirmitas leuis an sit iusta causa restitutionis in integrum?*

28 *Febrem tertianam, siue quartanam habentes non dicuntur sani, etiam diebus quibus febris quiescit.*

29 *Beneficiorum resignatio vitiatur ob quamlibet etiam leuem infirmitatem ipsius resignantis.*

30 *Morbus sonticus, siue febris grauis est illa quæ excusat impeditum.*

31 *Alteratio modica non dicitur infirmitas.*

32 *Intellectus l. qui serui na. ff. de ædil. edict. in verbo, rectè.*

33 *Infirmitas diuersimode accipitur in casu resignationis & diuersimode in d. l. quæsitum.*

34 *Infirmitas an sit leuis, vel grauis, cuius arbitrio remittendum sit? & num. 35.*

36 *Et a quo iudex debeat informare motum animi sui in hoc. & num. 37.*

38 *Medicus dicitur posse deponere securius, quam aliquis alius super infirmitate infirmi.*

39 *Infirmus an grauiter laboret ex aspectu quoque iudicari potest?*

40 *Infirmus an grauiter laborauerit, vel laboret, ab assistentibus eius sciri potest?*

41 *Infirmus an infirmitatem suam iuramento proprio probare possit?*

42 *Infirmitas quomodo probetur, remissiuè.*

43 *Infirmitatis probationes tolluntur ex contrarijs præsumptionibus manifestis, & ibi exempla.*

44 *Paupertatis impedimentum an sit iusta causa restitutionis in integrum?*

45 *Paupertas regulariter excusat, vbi aliàs quis non excusaretur.*

46 *Paupertas excusat a mora.*

47 *Paupertas excusat a periurio.*

48 *Absentia & paupertas æquiparantur quo ad excusandum impeditum.*

49 *Legatarius ex eo non excusatur ob onere implementi prætextu paupertatis, quia creditur testator casum illum cogitasse, & illum liberum esse noluisse.*

50 *Paupertas an excuset, quando sumus in ijs, quæ sine impensa aliqua fieri queunt?*

51 *Appellationis omissio non excusatur prætextu paupertatis eius qui non appellauit.*

52 *Paupertas, an excuset aduersus lapsum fatalium?*

53 *Paupertatis prætextu an quis restituendus sit, arbitrio iudicis relinquitur, qui iudicare debet, an paupertas sit tanta vt excusare possit?*

54 *Paupertas in quam quis incidit culpa propria, an excuset?*

55 *Ex culpa propria nemo præmiũ vel fauorem reportare dẽt.*

56 *Carceratis ob propria crimina denegari nõ debet, remissiuè.*

57 *Ecclesiæ res alienari possunt causa carceratorum, vel captiuorum redimendorum.*

58 *In paupertatem incidere consulto & ex proposito quomodo quis velle dicatur, & an casus dari possit?*

QVÆSTIO XI.

De alijs impedimentis prouenientibus ex persona ipsius impediti, tàm ab animo quàm à corpore.

VLTRA impedimentum ignorantię, vel erroris, quod ab animo proficiscitur, adsunt ẽt quę iam alia, licet non ita frequentia. Quæ breuiter expedienda sunt, deinde ad impedimenta corporis cõdescendam. Et infrascriptis articulis breuiter oĩa perstringã.

Primò, An furor, & ebrietas?

Secundò, An somnus, & mors?

Tertiò, An occupatio animi circa plura negotia?

Quartò, An prodigalitas sit iusta causa restitutionis in integrum?

Quintò, An iustus dolor, & iracundia?

Sextò, An infirmitas?

Septimò, An qualibet infirmitas etiam leuis?

Octauo, Quomodo & à quo de infirmitate iudicandum sit.

Nonò, An paupertas?

Decimò, An ea paupertas, in quam quis incidit culpa propria?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet furor, † ebrietasve sint iusta causa restitutionis in integrum?

Quoad furorem, clarum est quod sic. Bart. in l. ergo. ff. eod. tit. nostro, & idem clarè determinat Bald. in l. Marcellus ff. de fideiuss. Bart. in l. si infanti. num 6. C. de iure delib. & in l. 1. ff. de bono. possess. inf. del. num. 5. cum concord. quos cõgessi supra q. 3. art. 1. & est text. expressus in d. l. ergo. ff. ex quib. caus. maior. Vnde quo ad hoc nulla cadit dubitatio.

Sed bene dubitabilis est articulus quo ad hoc, an ista 2 restitutio detur † ex hoc edicto maiorum ex generali clausula, an verò ex edicto minorum?

Circa quod ego distinxi plenè supra d. q. 3. art. 1. vers. ego puto. Et quamuis ibi nihil dixerim de ebrietate, tamen cum & ipsa mentis alienatio sit, non tamen perpetua, cap. primo, & c. sanè. 15. q. 1. dic vt dixi dicto artic. 1. de furiosis habentib. dilucida interualla, licet D. Mauric. in suo tract. de restit. in int. simpliciter dicat dari restitutionem ebrijs, vt per eum c. 394. tu verò dic, vt dixi de furiosis d. art. 1.

Et quod dixi ibi de surdis, & mutis artic. secundo. dicas etiam hic, si quis hoc loco quæreret de impedimento hoc.

Articulus II.

3 AD Secundum, An scilicet somnus, † vel mors sint iusta causa restitutionis in integrum?

Puto quòd resolutio clara sit, licet casus rarus, & insolitus. Dico igitur, quod si casus eueniret, quod quispiam dormiret somnum aliquem longissimum, vt fertur dormiuisse illos septem sanctos tempore Decij Imperatoris, & habetur per Plin. lib. 7. c. 52. proptereaque quippiam de bonis eius diminutum interim fuisset, restitui in integrum deberet ex hac generali clausula exemplo eorum qui longo tempore absunt. & hoc saltem exemplo furiosorum, quibus æquiparantur dormientes, cap. maiores in fine de baptismo, & notant Glos. & alij in clem. 1. in 6. q. de homicid.

4 Item si casus eueniret, quod quispiam mortuus, † postea reuiuisceret diuino miraculo, iste restitui deberet aduersus damnum quod interim incurrisset propter mortem, quia mors & absentia æquiparantur, Bart. & Bald. in l. 2. C. de temp. in integ. rest. Cassan. super consuet. Burgund. rub. 3 §. 1. versic. quilibet, num. 4. Præterea huiusmodi reuiuiscẽtes interim dormire dicuntur,

5 † vt habetur in Euang. ibi, Lazarus amicus noster dormit: venite eamus vt à somno excitemus eum, & ibi: non est mortua puella, sed dormit. & ibi, multa corpora, quæ dormierant surrexerunt. Sed somnus est iusta causa restitutionis, &c, vt prædictum est, ergo & mors.

Articulus III.

6 AD Tertium, An scilicet occupatio † circa plura negocia, & rerum suarum, periculum sit iusta causa restitutionis in integrum?

Videtur quòd non.

Quia

Quia hoc ipsum quod quis sollicitus sit erga plurima, est signum, quod non est impeditus rebus suis superesse. Qui verò rebus suis superesse potest, non restituitur ex hac clausula. l. in eadem. ff. ex quib. causis maior.

In contrarium facit, quia huiusmodi impedimentum æquiparatur absentiæ reip. causa, & infirmitati in multis, ergo &c. Primò enim æquiparatur in mutatione, siue surrogatione iudicis. text. est pulcher in l. si longius. in fine prin. ff. de iud. Secundò æquiparatur in arbitro excusando, quominus cogatur sententiam dicere, vt est expressum in l. licet autem. ff. de arb. Tertiò æquiparatur in excusando aliquem ab accessu ad synodum. can. si ægrotans. 5. q. 3. & ibi Glos. clarè dicit de occupatione præfata.

Ego puto sic dicendum. Aut occupatio talis non est, vt quis nõ possit alijs rebus suis superesse, & prima opinio vera est, per d. l. si eadem.

Aut occupatio talis est, vt quis alijs suis rebus superesse nequeat, & tunc aut id quod omittitur erat negociũ grauius quàm illud circa quod occupatio versatur, ita quod potius debebat omitti hoc minoris ponderis & vtilitatis quam illud, & idem. Quia impedimentum hoc commodiùs remoueri poterat quàm in eo persisti, & impedimentum quod commodè remoueri potest, non excusat, vt dicam infra quæst. 27. art. 8. Aut erat negocium leuius id quod omittitur, quàm illud circa quod occupatio se habet, & secus, per text. in l. contumacia. ff. de re iudic. ibi, vel maioris causæ occupatio defendit, &c.

Aut erat negocium æque graue, vel paulò plus minus, & dic quod hoc etiam excusabit, & iustam restitutionis causam præbebit, argum. text. notab. in l. 3. §. si cũ omnes. ff. ad Syllan. & Glossę in l. si vt certo. §. 1. in verbo saluas faceret, in fin. ff. commod.

Articulus IV.

7 AD quartum, An scilicet prodigalitas † sit iusta causa restitutionis in integrum?

Est aduertendum, quòd ego dixi de hoc sub restitutione concedenda furiosis, supra q. 3. artic. 1. ponendo quæstionem coniunctim de furiosis & prodigis.

Sed hic separatim aliquid de hoc agendo, distinguo breuiter duos casus.

8 Primus est, quando huic prodigo fuit bonis † interdictum, & per curatorem regitur, & hoc casu sine hæsitatione aliqua concludendum est, quod restitutio danda est, ita determinat Ioan. Andr. in add. ad Spec. super rubric. de præscript. versic. habeatur etiam quæstio, & Bald. in l. si curatorem habens. C. de restit. in integ. Barbatias in cap. ex parte. nu. 8. de consuet. & alij qui ponunt regulas sequentes.

Et facit pro hoc primò regula quam tradit Bald. in l. Marcellus. ff. de fideiuss. quę est, quod quicunque non potest aliquid facere, nec se ad aliquid obligare sine authoritate alterius, à quo regitur, si lædatur, in integrũ restitui debet, non quidem per tit. de minor. sed ex hac generali clausula, & idem vult Bart. in l. si infanti. nu. 6. C. de iur. delibet. ibi, quia per alium regitur, &c. & pleniùs per Pau. de Cast. in d. l. Marcellus in fine. & ad hoc allegatur ab omnibus Glos. in l. secunda. C. de curat. furios. & dicit Bald. in d. l. Marcellus, quod de hac Glos. non fuit recordatus Bartulus.

Secundò facit regula quam ponit Aret. in d. l. si curatorem. col. 1. vers. in secunda. C. de rest. in integ. & Cremens. in suis sing. 119. in addit. quæ est, quod priuilegia omnia concessa minoribus, concessa quoque intelliguntur istis qui per alios regulariter reguntur.

9 Secundus casus est, quando licet prodigus † iste notoriè prodigus sit, non tamen ei bonis interdictum est. Et hoc casu reperio solum Paul. de Cast. in consil. 248. visis & ponderatis. col. fin. vers. vlterius quæro. lib. 2. qui hoc determinat, dicens non debere restitui in integrum prodigum nisi ei bonis interdictum sit, & mouetur, quia non aliter restituitur nisi quia minori æquiparatur, sed minori non æquiparatur nisi ei interdicta sit administratio bonorum, ergo &c. Et hoc securiùs est.

Articulus V.

10 AD quintum, An scilicet iustus dolor, vel † iracundia sit iusta causa restitutionis in integrum?

De hoc neminem tangentem reperi. Sed breuiter quantum ad iustũ dolorẽ attinet, puto quod ex æquitate concedenda est restitutio illis, qui iusto dolore vel amissionis filiorum, vel alterius notabilis infortunij aliquibus diebus penè mœrore confecti, & mente alienati iacuerunt.

Et pro hoc facit, quia aliàs hac eadem de causa dantur dilationes plures quàm aliàs darentur, vt in l. interdum. ff. de iudic. Et quod magis est, quia Glos. ibi æquiparat tale infortunium ægritudini, & infirmitati. At ratione infirmitatis datur restitutio, vt dicam artic. seq. ergo &c.

11 Quantum verò ad iracundiam, † dico idem; quia nihil aliud facit iracundia, nisi quòd mente alienat ipsum iratum, in tantum, vt à se ipso abesse dicatur. Vnde Terent. in Adelphis.

Reprime iracundiam, & ad te redi.

Et in iure nostro quod fit calore iracundiæ non habetur ratum, nisi perseuerantia subsequatur, l. quicquid calore. ff. de reg. iur. & in l. locatio. ff. de publican. in princip. & Glos. vtrobique.

Articulus VI.

12 AD sextum, An scilicet infirmitas † sit iusta causa restitutionis in integrum?

Conclusio clara est, quòd sic. Text. est in l. quæsitum. ff. de re iud. & in l. 1. ibi, aduerso casu laborẽt. ff. ex quibus caus. maior. iuncto §. item propter aduersam, Inst. de excus. tut. & in l. si cui. §. planè. ff. eod. tit. ex quib. caus. Et rationes claræ sunt.

13 Primò, quia infirmus † impeditur superesse reb. suis d. l. quæsitum. ibi, porrò quid magis impedimento est, &c. & ibi Glos. in verbo, sontionis. & tale impedimentum necessarium est, l. scire. §. consequens. ff. de excusat. tut. in vers. si enim, & in l. 2. §. si quis in iudicio. ff. si quis caut. ergo iustam causam restitutionis præbet. l. in eadem. ff. ex quib. caus. maior.

Secundò, quia ex capite ignorantiæ restitutio datur, vt supra conclusum est ex communi omnium sententia,
14 sed infirmus præsumitur † ignorare ea quæ fiunt, vel facta sunt, Bart. in l. is potest. num. 17. ff. de acquir. hæred. ergo, &c.

Tertiò, quia regulariter quis excusatur ab omnibus
15 † ratione infirmitatis, can. Episcopus. distin. 5. cum alijs per Alber. in d. l. quæsitum. nu. 1. & ratione infirmitatis, receditur à regulis iuris communis. Alex. cons. 209. num. 11. lib. 6.

Quartò fortiùs, quia impedimentum infirmitatis
16 † comprehenditur sub impedimento necessariæ absentiæ. Affl ict. super constit. Regni. lib. 1. rubr. 71. num. 8.

Et ita Doctores omnes passim concludunt, quos citabo proximè in ampliationibus huius conclusionis. In specie verò tradunt communiter Glo. Bart. & omnes in d cta l. quæsitum. ff. de re iudic. Bart. in l. fin. numero 4. ff. de restitut. in integ. Bartol. in l. 2. §. si quis in iudicio. ff. si quis caut. Inn. & alij omnes in c. ex ratione. de appellat. Mauric. c. 339. Ioseph. Ludou. in decis. Perus. decis. 36. num. 11. lib. 2. & isti satis sint.

17 Ampliatur primò vt procedat nõ solùm si quis † infirmatur domi, sed ẽt & multò magis si extra patriã. Quo casu infirmitas dicitur iustificare absentiam eius, qui

aliàs

aliàs non iustè abesset. text.est in l.si cui. §.tandiu. vers.
planè.ff.ex quib.caus.maior. & ibi Bald.
18 Quinimò extenditur hoc, etiam si non ipsemet † de
quo agitur, sed eius socius in itinere vel legatione illa,
vel eius collega infirmaretur, non solùm enim restitue-
retur iste si ratione huius infirmitatis non suæ non redi-
ret, sed etiam laudaretur, secundùm Bal.in d.§.tandiu.
& ibid. Alber. & idem Alber.in rubr.ff.eod.nu.11. Ad-
dentes etiã. quod debeat interim habere salarium iste,
qui causa infirmitatis sui collegæ abest, quod nota.
19 Ampliatur secundò, vt hoc impedimentum † æqui-
paretur impedimento Reipub.causa, & in specie absen-
tiæ necessariæ & probabili. Glos. in l.quæsitum, in ver-
bo, iudicata.ff.de re iud.& Bar.ibi num.1.& idem Bar.
in l.fin.num.4.ff.de rest.in integr. Ias.in §.rursus. Instit.
de actio Gaspar Vallasc.in l.imperium. num.188.ff.de
iurisd.omn.iudic. & est multum notandum, propter ea
quæ dicenda sunt infra circa missionem procuratoris.
Facit autem pro hac ampliatione text. elegans in ar-
gum.in l.2.§.furiosus.ff.de iur.codicill. Item text.in l.si
longius.in princ.ff.de iud.& in l.aut si valetudinem. ff.
de procurat.& in d.l.quæsitum.ibi, etiam inuitis, iuncta
ratione sequenti, ff.de re iudic.
20 Et ratio pulchra est, quia si excusat necessitas, † quæ
imponitur nobis ab hominibus, videlicet, à Principe, vel
Republica, multò magis excusare debet ea quæ nobis
21 imponitur à Deo, cum omnis infirmitas † à Deo sit, se-
cundùm Bartol.in d.l.fin.& est text. vbi omnes notant,
22 quare Deus det hominibus infirmitates, † in c.cum in-
firmitas. extra de pœnit. & remis. & pulcherrimè con-
gerit sub duobus versibus Cassan. super consuet. Bur-
gund.car.tu. in verbo, mala die, in fine.
Ampliatur tertiò, vt in tantum succurri debeat dam-
no quod quis ob infirmitatem passus est, quòd si quid
23 factum fuerit † à Iudice altero ex litigantibus ægro-
tante, & hoc scienter & prudenter, sit ipso iure nullum,
nec ope restitutionis necesse habet rescindi, Glos.in d.l.
quæsitum.verbo, iudicata, Bar.ibi nu.2. & 3. Mauric.c.
339. Felyn.in c.in nomine Domini. num.19. ff.de testib.
Vant.de nullit.in tit.ex def.iud.ordin.n.161, qui de cõi.
Et facit text.in d.l.quæsitum. ibi, res non videtur iu-
dicata. ff.de re iudic.
Et ita potest intelligi quod dicit Alber.in l.1.§.dies
autem. ff.quando appell. sit. Videlicet, quod ipso iure
non currunt tempora infirmo.
Ampliatur quartò, vt procedat, etiam si procura-
24 torem † dimittere potuit.& non dimisit, nam excusari
debet omnimodo, vt vult Glos. in d.l. quæsitum.in ver-
bo, iudicata. & ibi Bart. ad eam se remittit, & Mauric.
c.339. hoc clarè firmat.
Hac ratione, quia infirmitas nimis perturbat men-
tem, & memoriam, & ita vt quis non facilè recordetur
ea, quæ facere debet, & pro hoc facit d l.quæsitum. ibi,
qui cuique rei gerendæ impedimento est.
25 Et quia infirmus potiùs præsumitur non sanus † men
te, quàm aliter, secundùm Alber. in l.sanum mente. C.
de transact. argum.l.fin.ff.de iniust.rupt. & irr.test. me-
lius in l.quoniam indignum. C.de testam.
Sublimita tamen, vt saltem teneatur mittere excusa-
26 torem, † Alber. in d.l. quæsitum. vers.sed quid si patie-
batur.ff.de re iudica. & facit cann.placuit.18.distinct.
Ampliatur quintò, vt procedat hæc omnia, non so-
lùm in infirmitate propria, sed etiam in infirmitate suo-
27 rum consanguineorum. † Glo.in can.communis filius.
23.distinct.in verbo, suorum, quam totus mundus alle-
gat.& in specie sequuntur Alber.in d.l.quæsitum.nu.1,
in fi.& ibi Alex.nu.7. Idem Alber.in l.2.§.si quis in iu-
dicio.num.6.ff.si quia caut.& ibi Alex.num.3. Ias.in l.1.
num.4. ff.de in ius voc. Maranta in sexta par.in verbo,
contumacia.nu.3. Cassan.præalleg.loco nu.1.
Et facit text. in d.can. communia filius. 23.distin. &
clement.1.§.1. in verbo, seruitores, de excess.prælat.

28 Ampliatur sextò, vt infirmus † nisi fuerit defensus in
iudicio, restituatur ad totam causam. Iacob.de Aren.in
d.l.quæsitum.nu.2, ff.de damn.inf.

Articulus VII.

29 AD septimum, An scilicet † quælibet infirmitas
etiã leuis sit iusta causa restitutionis in integrum?
Videtur quod sic.
30 Primò, quia habentes febrẽ tertianam † seu quarta-
nam, nõ dicuntur sani, sed infirmi, etiam ijs diebus qui-
bus febris quiescit, vt l.qui tertiana.ff.de ædil.edicto, &
tñ ijs diebus vel modica, vel nulla infirmitas eos tenet.
31 Secundò, quia in resignatione † beneficiorum, quæli-
bet leuis infirmitas sufficit ad illam inualidandam, vt
in regul.de resig.
Contra tamen est communis sententia. Glo.in c.pla-
cuit.18.dist.Bal.in l.si quis ita instituatur. §.fi. ff.de hæ-
red.instit.Abb.in c.tenor.num.1. de re iudic.& in cap.
2.num 1.de procur. Dec.in l.1.n.75.ff.de offic.eius cum
multis concord.ibi Mauric.cap.339.Mantua singul.10.
nu.3.exemplificantes communiter in quartana, vel ter-
tiana, quam leuem febrem vocant, & volentes quod so-
32 lus morbus lonticus, † qui est febris grauis exagitans
& debilitans ægrotum, & mouens contra naturam hu-
mores eius.
Et probantur hæc clarissimè in d.l.quæsitum. ff.de re
iud. Et ita tenendum est.
33 Et confirmatur, quia modica alteratio † non dicitur
infirmitas, Glos. in c.querelam.in verbo, infirmitas. de
procur. Tiraq.in tract.de iud.in reb.exig.&c.pag.3.ver.
ro.est tex Aldobr.in §.item propter.nu.7.Inst.de excus.
tut. Pau. Grilland.in tit.de tortura, quæst.4.num.4 & fa-
cit l.qui clauum.§ si ff.de ædil.edict.& in l.prima.§.sed
sciendum. ff.eodem. versic. proinde leuis febricula, &c.
vbi est expressum. Et sic tenendo.
Ad primum resp.Gl.in d.l.quæsitum.in glo.fin.quod
34 verbum rectè † positum in d.l.qui tertiana.tollit cõtra-
rium, & idem simpliciter sequitur Cæpol.ibi.n.5. Qua-
si non impediatur quis superesse negocijs suis, ex eo
quod non rectè sana sit, sed ita demum si sit infirmus,
& pro hoc facit d.l.1 §.sed sciendum.ff.de ædil. edic.
Ad secundum respondet Rebuff.in sua Pract. bene-
fic.cart.338.num.15.secundùm paruam impressionem,
35 quod diuersimodè accipitur infirmitas in casu resigna-
tionis.& diuersimodè in d.l.quæsitum, Credo quod ve-
lit dicere, quod ibi agitur de suspitione tantum infirmi-
tatis, & sic mortis, hic verò de impedimento, quod verè
impediat negociari. Et ratio diuersitatis est, quia ibi
purgatur postea suspicio si non moriatur infra 20. dies.
& sic non vitiatur resignatio, Sed hic agitur de inuali-
dando actu, in infirmitate facto, vel moriatur quis ex il-
la infirmitate, vel non.

Articulus VIII.

AD octauum, An & quomodo cuiusve iudicis ar-
36 bitrio remittendum sit hic de leui, † vel non leui
infirmitate?
Dicunt Doct.omnes communiter, quòd Iudicis arbi-
trio remittendum est, vt per Aldobr.in d.§ item pro-
pter.Instit.de excusat.tut. & cæteros statim allegandos.
37 Sed dubium est à quo debeat index † informare mo-
tum animi sui, vt hoc rectè iudicare possit?
Et quidem variæ afferuntur practicæ.
38 Primò, quod à medicis, † & hæc pro securiori tradi-
tur à Doct.communiter. Bart.in d.l.quæsitum.nu.6. &
idem in l.contumaciam.§.pœna.ff eodem.num.1. Alb.
in l.si longius.n.1.ff.de iudic. Mauric.d.cap.339. in fine.
adducentes in argum. l.semel. C.de re milit. lib.10. &
facit illud vulgatum, quod in arte peritis credendum
est, ad not.communiter in l.prima.ff.si cert.petat.

Secun-

39 Secundò ex aspectu ipsius infirmi, † qui si extenuatam faciem habeat, & iuramento proprio coadiuuet indicium illud, satis erit iudici, vt credat illum non leuiter ægrotasse, secundùm Bart. in d. l. quæsitum. n. 6. & Abb. in d. cap. tenor. nu. 2. de re iudic. & facit l. minor ex aspectu. ff. de minor. secundùm addit. ad Bartol. in d. l. contumacia. §. pœnam.

Tertiò optimè poterit scire hoc iudex ab ijs, qui infir-
40 mitati eius præsentes fuerunt, † Bart. in d. l. quæsitum. nu. fin. in fi. Ang. in l. 2. §. quod diximus. ff. si quis caut. & facit text. in c. querelam, de procur.

41 Quartò, dicunt aliqui, quod ex solo iuramento † ipsius infirmi iudex se informare poterit. Ita dicit Glo. notab. in cap. fin. 4. q. 5. per multa iura de quibus ibi.

Sed contrarium tenent alij frequentiùs, Iac. Butr. & Albec. in l. in exceptionibus. ff. de probatio. per regulam d. l. in exceptionib. §. 1. & per l. 3. §. si ad diem, ff. de re milit. cum similibus.

Ego puto, quod si infirmus habet aliquam aliam semiplenam probationem, seu indicium vehemens ad fauorem suum, puta pallorem vultus, corporisve debilitationem, eius iuramento credendum sit, & sic possent procedere. Glos. in d. can. fi. 4. q. 5. & concordabit cum sententia Bart. in d. l. quæsitum. nu. 6. & Abb. in d. c. tenor. num. 2. de re iud. de qua dixi supra eod. vers. 2. ex aspectu &c. Aliàs teneo quod nudum iuramentum non sufficiat, per d. l. in exceptionibus, cum sim.

42 De probatione autem infirmitatis, † vide Bertr. in consil. 144. lib. 5.

43 Et limita omnia prædicta, de indicijs † probationibus infirmitatem, vt non procedant quando adest præsumptio in contrarium, quæ colligatur ex actu incompatibili ad infirmitatem, videlicet ex coitu cum vxore, vt est text. & ibi Abb. notanter in d. cap. tenor. num. 2. de re iud.

Articulus IX.

44 AD nonum, An scilicet paupertatis † impedimentum sit iusta causa restitutionis in integrum?

Videtur quòd non, per l. fi. C. de cond. inser. in verbo, conditionem, iuncta ibi Glosa, ad quod etiam Bald. ibi eam ponderat, dum paupertas non excusat ibi legatarium ab implemento conditionis.

Facit secundò, l. cum hæres. §. 1. ff. de statu liber. vbi similis decisio adest.

Contrarium determinant omnes Doctor. vbique, ita originaliter voluit Innoc. in c. ex ratione, de appell. Gul. in l. eos. C. de appell. Bal. in l. 2. §. si quis in iudicio, in fin. ff. si quis caut. dicens ꝙ paupertas æquiparatur morbo. idem Bal. in l. fin. num. 5. C. de cond. insert. & in l. acceptam, C. de vsur. idem voluit Bart. in l. inuitus. n. 6. & 7. C. de procur. Rom. in l. si verò. §. de viro, in fall. propter paupertatem. ff. sol. matr. Alex. in l. inuitus, nu. 1. C. de procur. & ibi Curt. nu. 17. Abb. in c. ex ratione, ö. 5. cum concord. in marg. & Felyn. n. 1. cum concord. & Dec. nu. 19. Alex. d. l. 2. §. si quis iudicio. nu. 3. Aldobr. in d. §. item propter. nu. 14. & 15. Inst. de exc. tut. & in §. licet autem. num. 26. Inst. quibus caus. man. non licet. Matthes. sing. vlt. & ibi add. magna. Cremens. sing. 122. Mantua sing. 31. nu. 4. Manric. c. 362. Bald. cons. 5. num. 1. lib. 1. & in cons. 381. n. 3. lib. 3. Dec. cons. 436. nu. 2. & nu. 22. Card. cons. 187. num. 5. Syluan. latè cons. 69. num. 17. cum concord. Gargiar. plenissimè cons. 57. per totum. Et Rota in decis. Fastoli antiquioribus causa 17. dubio 37. in fi. Cassad. decis. 6. tit. de appell. vbi plenè, & Bellam. decis. 44. in fi. & demum copiosè, & de communi Excell. D. Cornel. Benincas. affinis meus in tract. de paupertate. q. 4. num. 18. & cum concord. per eum.

Text. est clarus in l. si procuratorem. §. ignorantes. ff. de mand. in fine. quem penè omnes allegant, facit etiam tex. in auth. de his qui ingred. ad appell. §. alij. & in d. tex ratione. ibi per impotentiam. & ibi Glos. de appell.

45 Ratio autem est, quia paupertas † regulariter excusat vbi quispiam aliàs non excusaretur: Hinc est, quòd
46 excusat à mora, † Gl. in l. vnum ff si cert. pet. cum concord. per Caccialup. in l. omnes populi, num. 150. ff. de
47 iust. & iure. Item à periurio, † Glo. in c. breui. & in cap. querelam, de iureiur. Afflict. tit. quę fuit prima causa. §. sed nec est alia. num. 84. & sequen. Item alia multa priuilegia similia tribuit, de quibus plenissimè per præall. D. Cor. Benincasam, in d. tract.

48 Et facit pro hoc, quia absentia, † & paupertas æquiparantur, secundùm Bald. in auth. hoc ita num. 2. in fin. C. de duobus reis. Item quia æquiparantur minori ætati. Bald. consil. 381. num. 3. lib. 3. & Gargiar. præalleg. d. cons. 57. & quia habet priuilegia ecclesiarum, ergo &c. c. 1. de rest. in integr.

Ad contrarium resp. quòd ideò paupertas non excu-
49 sat legatarium libertatis † ab onere implementi, quia intelligitur testator casum illū cogitasse, & illum liberū esse noluisse, vt est text. elegans in l. cum hæres. §. 1. ff. de statu lib. ibi, quia nec animus dandæ libertatis est, &c.

Conclusio est igitur, quod impedimentum paupertatis est iusta causa restitutionis in integr. Quam limita pluribus modis.

Primò, vt procedat quidem in his quæ sine expensis,
50 † & sumptibus fieri nequeunt, aliàs secus, ita nota ex Bar. in l. inuitus, C. de procur. num. 6. vbi exemplum.

Et ideò omnes præall. penè semper loquuntur de impedimento paupertatis ad prosequendam appellatio-
51 nem, † non autem ad illam interponendam, quia vnico verbo interponi potest.

Sed ego penè credo veram limitationem, quia optima ratione nititur, vt ad sensum patet.

Sed non puto verum hoc simpliciter de interpositione appellationis, quia potest esse, quod vel propter formas statutarias obseruandas, requiratur expensa aliqua grauis, vel, quòd victus non audeat in publicum prodire, cum sit persona nobilis, & non audeat in publicum prodire propter paupertatem & ne fiat ludibrio ipsis curialibus. Vnde totum hoc remitterem arbitrio iudicis, vt prox. dicam.

52 Limitatur secundò, vt non procedat in cursu † fatalium, nam primus non currit ipso iure ex causa paupertatis, secundus verò currit, sed ope restitutionis restauratur, vt est text. in d. §. alij. auth. de his qui ingr. ad appell. & est communis Doctorum declaratio, vt per Sylua. nouissimè cons. 69. num. 20. & plenè dicam infra de restitutione aduersus lapsum fatalium.

53 Limitatur tertiò, vt non nisi arbitrio † iudicis medio concedi debeat hæc restitutio, cognito, scilicet, an iste pauper sit talis quod illa paupertas eum non excuset, vt per Bal. in consil. 5. num. 1. lib. 1. per l. paupertas, iuncta Glos. ff. de excus. tut.

Articulus X.

AD decimum, An scilicet prædicta procedant
54 etiam in ea paupertate † in quam quis incidit culpa propria?

Videtur, quòd non.

55 Primò, quia nemo ex culpa propria præmium, † vel fauorem expectare debet, ll. vulg.

Secundò, per pulchrum responsum Alfonsi Regis de quo per Rodo. in tract. de reb. eccles. non alien. tit. de causa pia, num. 70.

Tertiò, quia ita voluerunt Bal. in cap. quæ in ecclesiarum. num. 3. de const. Mantua sing. 31. num. 5. & Ant. Trig. sing. 33. num. 4. cum concord. per eum vide.

In contrarium tenent Io. And. & Imo. in d. cap. quæ in ecclesiarum, in 3. col. de constit. & sequitur Felyn. in cap. si quis testium, nu. 11. de testib. Rodoan. de reb. eccles. non alien. d. tit. de causa pia, nu. 71. post Glo. in can. facto.

sacrorum.12.q.2.& plenè pro multis concord. D.Cornel præall.tract.de paupert. quæst.4.num.46. quos addas hic si placet. Per text.quem dicunt optimum, in cap, qui teamus,42.dist.

56 Et facit etiam, quia restitutio non denegatur † carceratis ob propria crimina, vt diximus supra in restitutio-
57 ne ob carcerationem. Item alienatio † rerum ecclesiasticarum, ita permittitur pro ijs qui in carceribus detinentur ob propria crimina, sicut pro alijs, qui iniustè detinentur, secundùm communem sententiam, de qua per Rouoan. præalleg.d.tit de causa pia.num.71.

Ego dico, quòd communis quidem distinctio est ista, quod si culpa fuit præordinata ad casum, non prosit, nec excuset paupertas, aliàs sic, vt per Dec.d.c.quæ in ecclesiarum.nu.137.& nu.138 Aldnbr.in d.§.item propter. nu.7.Init.de excus.tut. Ant.Canar. de excusatore in 2. parte, nu.8. & Benincas.præall.in tract. de paupert.d.q. 4.nu.48.cum concor.per eum. Et hanc puto verissimam in se per distinctionem Bartoli, quæ generaliter loquitur, in d.l.2.§.fin.ff.si quis caut.quem cæteri sequuntur.
58 Sed non intelligo, † quomodo possit dari casus qui facilè euenire possit, vt quis ex proposito & consulto velit esse pauper, & hoc ex culpa & non virtute eueniat, vel quod magis est, vt quis velit esse pauper, vt habeat in specie beneficium restitutionis, multum enim stolidi hominis essent prędicta consilia, & hoc ipsum faceret eum dignum restitutione, ex capite furoris, & notariæ prodigalitatis simul. Vnde potiùs vera, quàm contingibilis videtur hæc distinctio, quam in cæteris tenendam puto, eueniente casu.

Et per eam patet responsio ad contraria, & dixi etiam plenè supra circa absentiam transfugarum, & bannitorum, &c. vbi declaraui hoc de culpa præordinata ad casum.

SVMMARIA.

1 *Impedimentum dolo aduersarij proficiscens, an sit iusta restitutionis in integrum?*

2 *Doli actio non datur vbi in integrum restitutio competit.*

3 *Restitutio in integrum subsidiaria non datur, vbi remedium ordinarium actionis competit.*

4 *Intellectus c.ex literis de rest.in integ.*

5 *Restitutio quæ datur ob impedimentum causatum dolo aduersarij datur non solum aduersus damnum emergens, sed etiam aduersus lucrum cessans, & sic ad omne interesse.*

6 *Restitutio ista datur etiam aduersus minores & pupillos, si ipsi, vel eorum administratores dolum præfatum adhibuerint.*

7 *Dolus proprius nemini prodesse debet.*

8 *Restitutio ista, quæ ex causa doli aduersarij conceditur, datur etiam aduersus male gesta à maioribus.*

9 *Soluens simplicitate bona, ob suasionem aduersarij, indebitum repetit ope huius remedij.*

10 *Credens alicui fallaci viro id quod verisimile sit, excusatur, & si inde patiatur damnum, restituitur.*

11 *Dolus aduersarij, si non in committendo, sed in omittendo duntaxat consistat, an prædicta procedant?*

12 *Restitutio cessat, vbi adest remedium ordinarium.*

13 *Et an procedat, quando vtrunque remedium est extraordinarium? & hic de limita l.in causa ff.de minor.*

14 *Missionis ex primo decreto remedium, dicitur extraordinarium sicut restitutio, quia per illud non finitur lis, nec quis ius suum plenè consequitur.*

15 *Missio ex secundo decreto ius tribuit, & remedium ordinarium dici potest.*

16 *Remedium extraordinarium quando est plenius quam ordinarium, non tollitur per illud.*

17 *Missio non est plenum remedium sicut restitutio, quia per missionem non interrumpitur præscriptio.*

18 *Restitutio in integrum præscriptionem interrumpit, & completam tollit.*

19 *Missio ex secundo decreto præscriptionem impedit, [illegible] ius præscribenais tribuit.*

20 *Mitti in possessionem non semper sufficit, & qui sint isti casus.*

21 *Actione personali si agatur, an sufficiat mitti actorem in possessionem bonorum rei conuenti?*

22 *Et quid si reus non habeat bona.*

23 *Vel si habeat, non tamen sint bona stabilia, & missio in bonis mobilibus fieri non possit.*

24 *Vel stabilia habeat, non tamen sint capibilia, neque à misso ex primo custodiri queant, vel à misso ex secundo possideri.*

25 *Vel si manuteneri non possint.*

26 *Vel si sufficientia non sint.*

27 *Missio ex primo, vel secundo decreto si plenè prouideat ipsi misso, an propterea impediatur restitutio in integrum?*

28 *Latitare, & frustrari iudicium & aduersarium sociis, & verbis, idem operatur quo ad prædicta.*

29 *Latitare dicitur, qui iudicium frustratur, tergiuersando iudicem & aduersarium.*

30 *Latitare dicitur non solum qui profugit, sed etiam qui secum agendi potestatem non facit.*

31 *Instantia iudicij ipso iure non currit aduersario latitante, sed contra alibi, remissiuè.*

32 *Permissionem ex secundo decreto, quando plenius prouidetur, quam per restitutionem in integrum, cessat remedium restitutionis.*

33 *Impedimentum aduersarij causa proficiscens, sed sine dolo eius, an sit iusta causa restitutionis in integrum?*

34 *Magistratus functio ipsius aduersarij, propter quam in iudicium vocari nequeat, an sit iusta causa restitutionis?*

35 *Ob magistratum qua persona in iudicium vocari nequeat, remissiuè.*

36 *Et an procedant in ijs personis, quæ vocari sine venia non possunt, petita autem venia sic?*

37 *Et an procedant in ijs personis, quæ enumerantur in leg. 2. ff.de in ius voc.*

38 *Minor ætas aduersarij est iusta causa restitutionis ipsi actori, si propter priuilegium ætatis aduersarij aliquod damnum passus est.*

39 *Aduersarij factum quodlibet propter quod damnum eius aduersario illatum sit, est iusta causa restitutionis in integrum.*

40 *Dilatione concessa reo, si ius actoris perimatur, vel è contra, detur ob hoc damnum restitutio.*

41 *Absentia aduersarij an sit hodie iusta causa restitutionis in integrum?*

42 *Impedimentum quando quis remouere potest, & non remouet, non excusatur.*

43 *Per citationem quamlibet etiam simplicem potest interrumpi præscriptio.*

44 *Præscriptionum interrumpendarum formam in casu absentia aduersarij possidentis, dat l.vt perfectius. C.de ann. except.*

45 *Actor potest petere dari curatorem bonis absentis, cum quo agi, & ad diffinitiuam perueniri poterit.*

46 *Restitutio hoc casu concurrit cum iure interrumpendi, non autem agendi, & ius suum perfectè consequendi.*

47 *Iuris deliberandi remedium non excludit aliud remedium antiquius.*

48 *Remedia ad præscriptionem interrumpendam constituta, non sunt ita plena sicut restitutio.*

49 *Remediorum duorum extraordinariorum regula, an procedat, quando se compatiuntur?*

50 *Absens non potest imputare negligentiam absenti, quia [illegible] culpa sua lucrum consequeretur, & non est conueniens, quòd quando quis culpa sua damnum accusat, ex hoc lucrum consequatur.*

51 *Et quomodo hæc regula procedat, declaratur.*

52 *Absens dum culpare vult præsentem, quòd non interruperit, se ipsum culpat, cum ipse absentiam causauerit.*

53 *Intellectus l.vt perfectius, quòd loquatur in absentia ordinaria, an sit verus?*

54 *Præ-*

54 *Præscriptio merè odiosa, vel merè fauorabilis, vel mixta qua.*
55 *Præsens quando potuit ius suum plenè consequi, an restituatur ex capite absentiæ aduersarij?*
56 *Præsens an restituatur hoc casu, si tantum potest præscriptionem interrumpere?*
57 *Præscriptio quare fiat irreuocabilis, noua consideratio.*
58 *Præscriptionem si quis noluit interrumpere, non sequitur, ergo noluit ius suum consequi, & ex aduerso, & num. seqq.*
61 *Absentia qualibet aduersarij etiam ficta, an sit iusta causa restitutionis ipsi præsenti, regula quod sic. & num. 62.*
63 *Infantia, furor, vel ætas, vel fictio personæ aduersarij, id est, quòd sit ciuitas, vel ecclesia, &c. sunt iusta causa restitutionis ipsi aduersario, & ratio quia.*
64 *Absentia, & furor, & infantia, &c. æquiparantur.*
65 *Absens quando reliquit per quem defenderetur, an præsens restituatur?*
66 *Personaliter nemo cogitur in ciuilibus comparere, sed per procuratorem defendere quilibet se potest.*
67 *Præsens debet inuestigare, an absens procuratorē reliquerit?*
68 *Præsens, an debeat inuestigare, an absens qui procuratorem non reliquit, habeat in ciuitate amicos, qui eum defendere velint. & num. seqq.*
70 *Et requisitio ista an particulariter fieri debeat, vel sufficiat generalis monitio?*
71 *Et generalis ista monitio, quomodo practicari debeat.*
72 *Absentis defensioni qui se offert, quid facere debeat.*
73 *An sufficiat quod vltra se offerat, an verò quod requiri debeat?*
74 *An sufficiat, quòd simpliciter defensioni se offerat, an aliud facere debeat?*
75 *Requisitio ista an fieri debeat vbi absens domicilium habet, an etiam alibi?*
76 *Testatio de ista requisitione quæ fieri debeat, secundum l. ergo. ff. ex quib. caus. maior. &c.*
77 *Testatio ista an sit simpliciter de essentia huius requisitionis?*
78 *Absente reo contumaciter, an prædicta diligentia sit necessaria? Et quid si vterque Romæ reperitur.*
79 *Et an vbi publicum praconium non requiritur, requiratur edictum publicum ad valuas ipsius absentis?*
80 *Romæ quando tam actor, quam reus reperitur, non dicitur reus sui copiam denegare.*
81 *Et quid si reus haberet ius reuocandi domum.*
82 *Absentis causa probabilis tantum, etiam habent ius reuocandi domum.*
83 *Impedimenta procedentia ex persona tam actoris quàm rei, an sint iusta causa restitutionis in integrum?*
84 *Concordiæ & transactionis tractatus currente fatalia suspendit.*
85 *Et quid si partes non possunt prorogare fatalia.*

QVÆSTIO XII.

De impedimentis procedentibus ex persona aduersarij, propter quæ succurritur ipsi impedito ex hac clausula generali. Et in fine aliquid de impedimentis procedentibus ex persona vtriusque.

EXplicitis impedimētis, quæ ex persona ipsiusmet impediti proficiscūtur, nunc videndum est de ijs, quæ vel ex persona ipsius aduersarij, vel ex personis vtriusque descendunt. Et quoniam quandoque dolo malo, vel culpa aduersarij causantur, quandoque verò secus.

Primum videbimus de iis, quæ dolo aduersarij, vel in committendo, vel in omittendo consistente oriuntur. Deinde de ijs, quæ vel culpa tantum, vel etiam ex iusta causa & absentia aduersarij prouenìunt disceptabimus. Et demum articulum de ijs, quæ ex persona vtriusque nascuntur, subijciemus. Quæ omnia in his articulis concludi possunt.

Primò, An propter impedimentum dolo aduersarij proficiscens detur restitutio ex hac generali clausula?

Secundò, An idem sit, si dolus non in committendo, sed omittendo duntaxat fuit?

Tertiò, Quid si nullo dolo prorsus aduersarij interueniente fuit quis ab eo impeditus?

Quartò, An absentia aduersarij sit iustum impedimentum, ex quo causetur hæc restitutio?

Quintò, An omnis absentia, vel iusta vel iniusta, vel propriè absentia, vel impropriè?

Sextò, An hæc procedant, si aduersarius reliquit aliquem in ciuitate, qui eum defenderet?

Septimò, Et quid si non specialiter ipse aliquem reliquit, sed tamen habet amicos, vel consanguineos, qui eum defendant, an requiri debuerint, & si non defenderint, necesse sit, vt detur hæc restitutio?

Octauò, Si necessarium est hoc, quomodo fieri debeat, vt inde sequi possit iusta causa restitutionis?

Nonò, An prædicta de requisitione, & diligentia facienda procedant, quando aduersarius contumaciter abest?

Decimò, De impedimentis ex persona vtriusque, an, &c.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet propter impedimentum dolo † aduersarij proficiscens sit iusta causa restitutionis in integrum ex hac clausula?

Videtur quòd non,

Per l. arbitrio. §. si cuius dolo, ff. de dolo, vbi in tali casu datur actio de dolo, sed actio de dolo non datur, vbi
2 restitutionis remedium competit. † l. Diuus, ff. de restit. in integr. ergo, &c.

Præterea licet daretur restitutio hoc casu, non daretur nisi in subsidium, l. 3. in prin. ff. de eo per quem fact.
3 erit, &c. Sed restitutio subsidiaria † non datur, vbi remedium actionis ordinarium competit, vt hic in factum ad interesse, l. in causæ. ff. de minor. ergo, &c.

Sed contra est tex. in cap. ex literis. de rest. in integr. & in l. Diuus, ff. eo, & ibi est ratio quare non detur hoc casu actio de dolo, sed restitutio, quia scilicet illa famosa est, & non concedenda nisi cessantibus demum omnibus alijs remedijs Et ita tenendum sine scrupulo.

Ad contraria autem resp. sic. Ad primum, quòd in d. §. si cuius dolo, agitur de dolo tertij, non ipsius aduersarij, vt ibi Glos. notat, quo casu instat distinctio I C. & Glos. in l. 3. in fine principij, ff. de eo per quem fact. erit. Ratio autem differentiæ tangetur à me inferius, dum de dolo tertij agam infra q. 14.

Ad secundum quoque hac eadem responsione satisfieri solet, Sed contra solutionem vtriusque obstat, quia
4 in dicto cap. ex literis. † vbi fundatur conclusio supra facta, illæ falsæ literæ verisimiliter præsentari non potuerunt ab ipso aduersario, sed ab aliquo tertio, quia ipsi aduersario is qui per eas citabatur, non credidisset, & sentit Glos. ibi, quod ille præsentator fuerit aliquis tertius. Potest tamen satisfieri sic, quod fuerit quidam tertius ille qui literas nomine Abbatis præsentauit missas, tamen falso ab ipso aduersario, & sic quòd fuerit nudus minister, & nuncius ipse tertius, &, quod plus est, non amplius fortè reperiebatur, quo casu datur restitutio contra principalem aduersarium, omisso remedio actionis doli contra illum tertium simplicem ministrum, vt dicam infra d. q. 14.

Conclusio igitur firma est, propter impedimentum dolo aduersarij causatum datur restitutio ex hac generali clausula, &c.

Amplia-

Ampliaturque primò, vt detur restitutio non solùm
5 aduersus damnum emergens, † sed etiam aduersus lu-
crum cessans, & sic ad omne interesse. Fulg. in l. si ma-
ior. num. 2. C. de dolo. Et facit notab. d. l. fi. in prin. ff. de
eo per quem fact. erit. Item d. §. si cuius dolo, arguendo
à maioritate rationis. quia ibi nihil lucraretur aduer-
sarius ex dolo suo, sed tertij, hic verò ex dolo proprio,
quod est contra ll. vulgares. Ex qua ratione tollitur
ratio, & decisio l. sciendum. ff. ex quibus caus. maior.
quæ obstare videbatur huic ampliationi.
Ampliatur secundò, vt detur hæc restitutio ex hac
6 causa etiam aduersus minores, † & pupillos, si ipsi, vel
eorum administratores dolum præfatum adhibue-
rint, Mauric. c. 416 & est verissimum, quia dolus pro-
7 prius nemini prodesse debet, &c. etiam minoribus, &c.
vt l. auxilium. ff. de minor. l. 5. C. si minor se maior. dix.
cum simil.
Ampliatur tertiò notabiliter, vt non solùm detur re-
stitutio aduersus omissa hoc casu, sed etiam aduersus
8 malè gesta † ex causa doli ab aduersario commissi, li-
cèt ex hoc edicto maiorum non detur regulariter resti-
tutio aduersus malè gesta, sed tantum aduersus malè
omissa, tex. & ibi Bart. & alij in l. fin. C. de restit. mil.
Et potest probari primo hæc ampliatio, per id quod
voluit Bald. in l. 2. num. 1. C. ne fil. pro patre. videlicet,
9 quod simplices homines soluẽtes suasionibus † aduer-
sarij repetunt, vbi aliàs non repeterent.
Secundò melius per regulam Bart. in l. non solum. §.
morte. nu. 36. ff. de op. noui nunc. & in l. 1. §. dolum. ff. de
eo per quem fact. erit. videlicet, ꝙ quando quis credit
10 alicui fallaci † viro, quod in se verisimile sit, si ex facto
inde secuto, in damnum credentis, aliquid resultat, da-
tur restitutio. per d. l. 1. §. dolum. Et per hoc puterior
rescindi quamplures contractus perperam facti à maio-
ribus propter dolum ab aduersario adhibitũ, ita tamen
est, nè, quod non dederit causam contractui ipse dolus,
quo casu esset nullus ipso iure l. 2. vbi oẽs. C. de fid. min.

Articulus II.

AD secundum, An idem sit, si dolus iste aduersarij
11 non in committendo, † sed in omittendo dunta-
xat consistat. Verbi gratia, si per subterfugia, & latita-
tiones aduersarij non potuerit quis cum eo agere, vnde
instantiæ, dilatio, vel aliquod tempus perierit.
Videtur, quòd non.
12 Nam vbi adest remedium ordinarium cessat † resti-
tutio l. in causæ. ff. de minor. Sed hic adest remedium
missionis ex primo vel secundo decreto, quæ fiunt con-
tra latitantes, l. 1. & toto titulo. ff. de bo. auth. iud. poss.
ergo restitutio, vt superflua cessare debet. Et est fortis
ratio pro hac parte.
Contra tamen est veritas. text. est in l. ait prætor. §.
fin. ff. ex quib. caus. maior. & in l. seq. vbi expresũ. & ibi
per omnes. sola difficultas est ad cõtrarium respondere.
Ad contrarium igitur prædictum plures afferuntur
solutiones.
13 Et primò, ꝙ regula l. in causæ † non procedat, quan-
do vtrunque remedium est extraordinarium. l. quem-
admodum. §. magistratus. ff. ad leg. Aquil. & in l. de pe-
coribus. C. eod. in quibus locis & Aquiliæ actio & in fa-
ctum datur, & tradit pro regula Alber. in l. in prouin-
cia li. ff. de oper. noui nunc. & plenè dicam infra suo lo-
co. Sed remedium missionis est remedium extraordi-
14 narium † sicut restitutio. Quia non finitur lis per il-
lud, nec aliquis ius suum plenè consequitur, Bald. in l. is
qui reip. ff. ex quib. caus. maior. circa fin. ergo, &c.
Sed aduertendum est, quòd hoc posset procedere in
missione ex primo decreto, sed in missione ex secundo
15 secus, cum illa ius † tribuere soleat. l. 3. §. fi. ff. de acquir.
poss. præsertim, si missus erat prius dominus, vt l. præto-
ris. ff. de dam. inf. secus.

Secunda igitur sol. est, quòd regula dicta l. in causæ
non procedat, quando remedium extraordinarium est
16 plenius, † & pinguius, quàm ordinarium, Glos. in l. fin.
C. si aduers. rem iud. Bart. in l. Æmilius. in fi. ff. de mi-
nor. de communi Alex. in consil. 107. num. 10. lib. 7. &
dicam plenè infra suo loco. q. 17. art. 2.
Sed missio non est remedium ita plenum sicut resti-
17 tutio, quia per missionem quis non interrumpit † præ-
scriptionem, per restitutionem verò sic, vt toto tit. ff. ex
quib. caus. maior. quinimò præscriptio iam completa
18 † tollitur per restitutionem d. l. is qui reip. & tot. tit. ff.
eo. & per missionem ne dum interrumpitur, l. 3. §. fi. de
acq. poss. ergo, &c. Et hanc solutionem tenent Bartol. in
d. l. is qui reip. & ibi Alber. num. 2. in fine.
Sed aduertendum est, quòd hæc quoque bene proce-
deret in missione ex primo decreto, sed non in ea quæ fit
ex secundo, contra persistentem in contumacia, quia
19 imò ista nedum præscriptionem impedit, † sed imò ius
præscribendi affert vnà cum possessione, d. §. fin. in fine.
& d. l. prætoris. in princ.
Tertia igitur solutio, & securior ea videtur, quã sen-
tit I. C. in l. ait prætor. §. fin. ibi, nec enim sufficit semper.
&c. ff. eod. tit. ex quib. cau. ma. videlicet, quod non suffi-
cit semper quem mitti in possessionem bonorum illius
qui latitat, quia interdum ea species esse potest, vt mitti
non possit, & hanc tene, quę est de expressa mente iuris.
20 Sola difficultas est, quæ sint istæ species, † siue casus,
de quibus ibi loquitur I. C. & quidem Glo. ibi exempli-
ficat multipliciter.
21 Vel quod agatur ex personali actione, † ita Glo. in d.
l. is qui reipub. 10 Glos. magna. in fi. Sed contra hoc facit
l. 3. §. fin. ff. de acquir. poss. Vbi mittitur etiam is, qui
agit ex contractu.
22 Vel quia non habeat bona is qui latiat, † Glos. in d.
l. ait prætor. §. fi. & hæc bona, & pro ea est l. quamuis. ff.
de bon. auth. iud. possid.
23 Vel si habeat, non tamen sint stabilia, † & missio in
mobilibus fieri non potest.
Vel si habeat etiam stabilia, non tamen sint captibi-
24 lia, † & custodiri à missu ex primo decreto nequeant,
neque à misso ex secundo possideri. text. est in l. cum
vous. §. fi ff. eod. de bon. auth. iud. poss.
25 Vel si captibilia sint, tamen sine controuersia † ma-
nuteneri & possideri nequeant, l. quamuis. ff. eod.
26 Vel si hæc vitia non habeant, tamen † sufficientia
non sint, Alb. in d. l. ait prætor. §. fin.
Sed dubitari adhuc potest, posito, quod bona essent
talia, ex quorum custodia seu possessione sufficienter proui-
deretur ipsi creditori, an hoc casu danda sit restitutio?
27 † Nam I. C. videtur omittere hunc casum in d. §. fin.
Ego breuiter puto sic dicendum. Aut loquimur de
missione ex primo decreto, & puto quod restitutio non
propterea denegari debeat, quia non ita plenè prouidet
talis missio, sicut prouidet restitutio.
Aut loquimur de missione ex secundo decreto, & pu-
to restitutionem non dãdam, si plenè per talem missio-
nem prouideri potest indemnitati ipsius læsi, quod eue-
niet, si bona debitoris latitantis adsint, sintque stabilia,
captibilia, & quę sine molestia cõseruari possint, & ma-
nuteneri. Nam qui eam peteret ineptè faceret, cum eo
ipso quod sit missi ex secundo decreto non solùm præ-
scriptio interrumpatur, & reponatur in pristino statu læ-
sus, sed detur ei ius præscribendi, & consequenter ple-
niùs prouideatur hoc casu per remedium ordinarium
missionis, quam extraordinarium restitutionis, vn-
de &c. d. l. in causæ. ff. de minor.
Ex quibus habes vnam limitationem ad conclusio-
nem prædictam, vt proximè dicam.
Ampliatur autem d. conclusio, vt procedat nõ solùm
28 si aduersarius iste omninò latitet, † sed etiam si subter-
fugiat iudicium, frustrando actorem verbis, & iocis, &
iudicium tergiuersationibus differendo, tex. est in iure
ciui-

ciuili ad literam, in l.sed & ad eos. ff.eod.tit. nostro, & in iure canonico in cap.penult.vbi Gl.extra de iudic.

29 Et ratio est, quia isti quoque latitare † dicūtur, l.cum qui. la 2. ff.de priuileg. cred. vbi in fine dicetur, nihil
30 enim interest (quo ad latitandum attinet) † an quis profugiat, an verò secum agendi copiam non faciat. & in his ita concludit Alex.in cons.42.n.12.lib.3.& Mauric.cap.353.& ratio eadem est in vtroque, vt patet,&c.

Limitatur è contra primò, vt nō procedat in instantia
31 Iudicij,† quia illa ipso iure nō currit hoc casu.Glo.in l. & si per prætorē. in princ.& Pau.de Cast.in terminis in l.vnus ex socijs. §.si fons, n.5.in fi.ff.de seruit.rust.præd.

Sed contrarium tenent aliç Glosç cum quibus sentit latè defendens Rom.consi.120.n.9.vsque ad finem. Sed ego dicam quid sentiam infra de restitutione speciali aduersus lapsum instantiæ iudicialis.

Limitatur secundò, vt non procedat, quando missio
32 ex secundo decreto in bonis latitantis † ita fieri posset, vt per eam sufficientiùs prouideretur creditori, quàm per remedium restitutionis in integrum, per ea quæ dixi in 3. fol. contrarij in illa distinctione, quod verissimum puto stante d.pleniori prouisione,&c.casus tamen rarò eueniet, vt puto, quia vix erit quod is qui petit restitutionem, & eam obtinere vult, aliquid non alleget contra bonorum latitantis idoneitatem, & sufficientiam,&c.

Articulus III.

AD tertium, An scilicet detur restitutio in casu quo impedimentum procedat ex persona ipsius
33 aduersarij, sed nullo eius † dolo interueniente.

Conclusio indubitata est, quod quomodocunque, & quacunque de causa reus sui copiā nō faciat, ita vt cum eo agi nequeat, & propterea tempus actori lapsum sit, datur actori restitutio in integrum ad illud tempus, tex. est in l.1. vers.secum ve agendi potestatem non faceret, ff.eod. Quod l.C. latè repetit, & declarat in l.ait prætor. in princ.& in l.itē ait.§.1.ff.eo.tit.ex quib.caus. maior.

Et vtilitatis gratia subijciamus exempla aliqua.

34 Et primò, magistratus † functio ipsius aduersarij, propter quam ipse in iudicium vocari nequeat, erit impedimentum iustum ad restitutionem consequēdam. Vt est expressum in l.sed & si per prætorem. §.hæc clausula. ff. eod.& in d.l.1.ibi, aut eum inuitum in ius vocare.

Ad idemque facit.l.vt perfectiùs.in princ.ibi, vel potentia, vbi Glo.notat.C.de ann.except.

Quæ autem sint personæ istæ quæ propter magistra-
35 tū in ius † vocari nequeunt, habes in l.2.ff.de in ius voc.

Limita tamen hæc vt procedant in ijs qui nullatenus possunt in ius vocari, & si vocātur, sine fraude, i. sine pœna vocatio nō præsit, quales sunt magistratus prædicti.

Secus verò in his, qui vocari quidem non possunt sine
36 venia, sed venia petita sic.† Quia tūc excusaretur actor, si reum tali reuerentia dignum nō citauit, & secum non egit petita prius venia quam petere potuit. text.est ad literam in d.§.hæc clausula, vers.sed nec ad eos. ff.eod. Et ratio esse potest, quia imputet sibi actor, quare veniam non petiit cum posset,&c. Impedimentum enim quod facilè remoueri potest, non excusat,&c.

Limitanda videntur præterea hoc de magistratibus
37 in ijs personis,† quæ enumerātur in l.2,ff.de in ius voc. vers.neque pontificem,&c. & fortiùs ibi, præterea qui vxorem duxit, & ll.seqq.vsque ad vers.prætor ait, &c.

Sed breuiter in quibusdam ita breue impedimētum est, vt vix esse possit, quod ea hora tempus effluat vel ea die. Et si casus euenerit, videtur imputandum actori, quare ita se arctauit, & ad extraneam diem horamque se deduxit, arg.tex.notab.in l.2.§.si quis iudicio. vers.si quis tamen cum posset,&c.ff.si quis caut.& faciūt quæ notanter tradit Bald. in l.2.§.fin. nu.4. C.de temp. appell. & dicam etiam infra circa impedimentum feriarum. Vnde si casus repentinus fuisset, & in eo qui funus seruat, cui nouem dierum induciæ dantur, d.l.2.ff.de in ius voc. puto quod actori succurri per hanc clausulam generalem debeat. Quia præuidere non potuit, si verò potuit, & se arctauit, secus.

Secundò etiam potest exemplum afferri in eo, qui cū
38 minore aduersario litigat,† nam si facta conclusione in causa, postea minor restitueretur ad alia producenda instrumenta. Maior quoque restitui posset ad idem faciendum, ex hac clausula, vt in simili tradit Mauric.c. 363.& cap.388.& colligitur ex Spec.in tit.de dilat.§.si, in fine. & facit regula d.l.item ait.vers.& est notādum. ff.ex quib. caus. maior. in sui generalitate. Videlicet,
39 quòd quodlibet factū aduersarij † per quod impediatur actor cum illo agere, vel aliud quippiam facere cuius omissio ille damnum attulerit, est iusta causa restitutionis contra illud damnum.

Tertiò aliud exemplum afferri potest, ex l.1.§.si quis propter.versic.præterea sciendum est.ff.de itin.actuque priua.& ibi notant Bart.& Ang. videlicet quod si pro-
40 pter dilationem † concessam reo actoris ius perimatur, datur restitutio actori, vel è contra.

Intelligendo tamen omnia prædicta cum grano salis eorum, quæ dicam infra de effectu restitutionis in integrum ad fauorem aduersarij, Vbi distinguitur plenissimè, an & quando propter datas dilationes minori, vel admissionem eiusdem ad nouos testes producendos, vel instrumenta, dentur quoque maiori eius aduersario, vel ipse quoque ad idem admittatur, & in specie distinguitur an causa sit connexa vel diuisa, vt ibi dicam?

Articulus IV.

41 AD quartum, An scilicet absentia † aduersarij sit iusta causa restitutionis in integrum?

Videtur quòd non. Propter hanc fortem rationem,
42 quando enim quis potuit impedimentum † remouere, & non remouit, sibi imputare debet, & restitutione dignus non est. Bar.in l.sed si per prætorem.§.1.ff.ex quib. caus.maior.& in l.quib.diebus.ff.de condit.& dem.& per illum text. & per c.fin.de elect. Dec.in c.in nomine Domini.nu.9.de testib. dicam plenè infra suo loco. Sed præsenti competit plura remedia quibus euitare potest vulnus præscriptionis procedens ab aduersarij absentia, ergo si prescribi contra se permittat restitutione dignus non est.

Modi autem præcipui, & notissimi tres sunt.

Primò, per citationem quamlibet etiam simplicem,
43 † tex.est expressus in d.l.cū notissimi, in prin. ibi per solā etiam citationem, C.de præscrip.30.vel 40.annorum.

Secundò, quia tex. de iure nouo dat formam interrumpendi præscriptiones facillimè stante absentia ad-
44 uersarij,† in l.vt perfectiùs. C.de ann.except. ergo negligentia est non impotentia, vel impedimentum, non interrumpere, &c.

45 Tertiò, quia actor potest petere dari curatorem † bonis ipsius absentis per quē defendatur, cum quo lis peragi poterit, ad diffinitiuamque sententiam perueniri, Bar.in l.ignorare. C.de rest.mil.& ibi Bal.nu.3.& Fulgos. Bald.in l.ab hostib.in princ.ff.eod.tit.nostro, per illum text.& facit dictum Glo.si bene ponderetur, in l.cū qui, ff.de priuileg.cred. iūcta l.Fulcinius.§.adeo,& plenè per Bald.consil.272.in princ. vsque ad versic.secundo,&c.Bart.in l.2.princip.ff.de cur. bon. dando. Deci. consil.575.num.2.& est text.etiam & ibi Gloss.ff.de priuil.cred.

Sed contra est veritas, & communis conclusio, tex.est enim in l.1.ibi aut absens non defenderetur.ff.ex quib. caus.maior. Et clariùs apparens in l.itē ait.§.quā clausulam, ff.eod. Et ratio elegans est, quia sicut inconueniens est vt qui absens est, non sentiat incommodum ex sua absentia, ita nec commodum, vt d.l.1.ibi, ne prosit, vel obsit.

obsit,& l.videlicet.ff.eo.& facit l.eum qui,ff.de iureiur.

Et ita per prædicta & alia, licet leuia determinant Doc. communiter nemine discrepãte. Gl.in l.is qui reip. ff.eod.ex quib.caus.maio.& Gl.in l.item prætor.in verbo,inquietari,ff.eod.& Gl.in d.l.vt perfectiùs.in verbo triennij,vers.item quero. & glossas istas sequuntur Doctores omnes vbique Bal.in d.l.is qui reip.in prima lec. in fine, & in secunda latiùs,vt per eum,& ibi Bar.nu.1. vbi dat regulam,quod restitutio impediatur ita demũ, si absens reliquit per quem defenderetur, non autem per facultatem interrumpendi præscriptionem,& ibi

46 Bald.in fine lecturæ inquit, quod restitutio † hoc casu concurrit cum iure interrumpendi, non autem cũ iure agendi,& perfectè ius suum consequendi,& Alber.nu. 2.ibi de communi testatur, idem tenent omnes in d.l.vt perfectiùs Cyn. Bart.Bald.& Aug.in fin.verbis.& Albet.qu 1.& Salyc.pleniùs quàm alij ibi,in vlt.quæstione,& Gomes.in §.tursus,num.12.per totum,dum nititur respondere ad d.l.vt perfectiùs.Et ita tenendum est omninò.

Et confirmatur per simile.l.fi.§.fin autem.versic.tunc enim gemini. C.de iur.delib.vbi Imperator nõ vult ex-

47 cludi remedium præcedens iuris deliberandi,† per remedium à se tunc nouiter introductum beneficij conficiendi inuentarium per hæredem.

Difficultas sola est ad contraria respondere, & cum plures afferantur solutiones. Aduertendum est, q plures tendunt ad hoc quod remedia supradicta non fint ita plena & pingula sicut restitutio,& propterea restitutio denegari hac de causa nõ debeat,& has omnes prius afferam, quia licet bonæ fortè in se sint, non tamen elidunt vim argumenti.

48 Prima igitur solutio est, † q remedia prædicta non sunt ita plena sicut restitutio,ita videtur velle Bartol.in vers.hoc probo ratione,& expressè tenet Alb.ibi,nu.2. in fi.& allegat Bart.l.item ait.§.cæterum.ibi eo potiùs. ff.ex quib.caus.mai.Sed obstat in primis l.vt perfectiùs. præall.ponderando verbum,perfectiùs. Itẽ obstat,quia præsupponit Alber q per restitutionem quis consequatur ius suum plenè,quod tamen videtur error in terminis, non,n.plus potest restitutio afferre,quàm læsio abstulerit,vt supra dixi millies.Item obstat,quia vis argumenti non est in hoc,an tollatur restitutio propter concursum alterius remedij, sed an competat propter negligentiam,&c. vt dicam prox.

Secunda sol. est,Baldi in d.l.is qui reip.in fin. quod scilicet remediũ d.l.vt perfectiùs. extraordinarium est, ergo concurrere debet, & potest cum restitutione, quæ etiam est remedium extraordinarium. Et probat primum assumptum,quia per illud nõ potest peragi lis,ita vt ad finem perducatur.

Sed hæc quoque easdem patitur difficultates quas patitur sol. præcedens vt manifestum est.

Es vlterius dici potest, quòd regula duorum reme-

49 diorum extraordinariorum † procadit quando illa ad inuicem se compatiuntur,neque vnum illorum excludit causam finalem alterius prout hic,quia excluditur iusta causa impedimenti,propter cõmoditatem condonatam præsentibus per d.l.vt perfectiùs. q non accidit in l.si eũ exceptione, §.eũ qui. ff.q met.causa.per Bal.& alios in d.l.is qui reip.adducta. Tanquam impertinentes igitur istas & similes solutiones refellere possumus,præsertim quia donec non est cõpleta præscriptio,& interrumpi potest remedijs de quibus supra,non potest agi de restitutione in integrum,quia non adest læsio. Necesse est igitur tollere obicem negligentiæ ipsius præsentis,propter remedia sibi competentia ad hoc ne præscriptio contra eũ compleatur. Et ad hoc ipsum congruentiùs afferuntur duæ aliæ solutiones.

50 Tertia igitur sol. est,q absens non potest istã culpam imputare ipsi præsenti, quod scilicet habuerit commoditatem interrumpendi,& non fecerit,quia ipse absens ex hac culpa lucrum consequeretur, vt patet, & non est conueniens, vt quando quis est causa culpæ ipsi ex ea culpa lucrum cõsequatur, iuxta notab. dictum Glosæ in l.cum in fundo. §.& si quidem.in verbo,ex hoc ipso lucrum. ff.de iur.dot. per illum tex. & ita soluit maior pars præallegatorum.

Sed aduertendum est,quòd dictum illius Glosæ pro-

51 cedit, quando is qui culpam negligenti † imputare vult,est actor,& consequenter vult cõsequi bis id quod ipse iam habet, solo prætextu culpæ,& negligentiæ ipsius rei, hoc enim ei non licet, & ita loquitur expressè ille tex. in quo Glos. fundat regulam prædictam.

Quinimò Glosa met se ipsam declarat, quòd in istis terminis loquatur, nam subdit,quod aliàs sequeretur, quòd nulla præscriptio allegari posset,cum omnis præscriptionis exceptio culpam domini prioris præsupponat pro fundamento præscriptionis,& lucrum ex hac culpa qui eam allegat consequatur. At in casu nostro, non adest inconueniens bis idem lucrum consequendi, vt constat, igitur &c.

52 Quarta ideo sol. est, quòd absens † dum alium culpare vult, se ipsum culpat, cum absentia eius in causa fuerit, quare ipse præsens ius suum non potuerit consequi. ita Salyc.præalleg.

Sed aduertendum est,quòd non sufficit impedimentum ab alio causatum fuisse, sine dolo tamen eius, sed necesse est quòd ab ipso impedito remoueri non potuerit,vt dixi supra in arg. Et hinc est, quod si absens procuratorem dimiserit, præsens non excusatur, vt dicam infra ead.q. art.6. quia tunc præsens potest remouere impedimentum absentiæ aduersarij, experiendo cum procuratore illius ad hoc relicto. Cum igitur non videatur adhuc afferri consideratio aliqua,quæ excludat hanc præsentis negligentiam, contrarium apud me difficilè remanet.

Quintam etiam sol. reperio ex mente Baldi in d.l. cum notissimi. §.imò. C.de præscript.30. vel 40.anno-

53 rum in fine,videlicet, quod l.vt perfectiùs. † loquitur in absentibus absentia ordinaria,& sic in non habentibus domicilium in ciuitate, vbi is est præsens, contra quem præscribitur, & refert etiam hanc Gomes. inst. de act. §.tursus. num.12.& 13. per totum,vbi semper ad hoc respondit.

Sed aduertendum est,quòd ista solutio in primis non videtur vera,nam dicitur ibi,q is contra quem præscribitur, potest publicè proponere voluntatem suam cum tabulariorum testatione, vbi possessor domicilium habet,& ibi Glosa notat dicens sufficit domi ipsius possessoris apposuisse; licèt ad eius notitiam non aduenerit, ergo non de habentibus alibi domicilium loquitur tex. Nec dicatur,quod illa verba,vbi possessor domicilium habet, possunt intelligi de domicilio alibi existente,non autem in ea ciuitate. Quia hoc ineptum est dicere,cum aliàs de iure communi competat actori persequi forum rei, & ibi eum citare,& conuenire, & ridicula fuisset prouisio illa noua Iustiniani in hoc,si ita intelligeretur.

Præterea non facit in proposito dicta solutio, quia præallegati volunt euitare per hanc solutionem obstaculum remedij ordinarij,quasi hic non adsit concursus, quia non datur restitutio præsenti,quando absens abest absentia ordinaria, vt dicam infra ead.quæst. & dixi etiam supra inter species absentiæ, & nos dicimus, quod debet euitari obex negligentiæ ipsius præsentis. Et ideo Gomes. in d.§.tursus.num.13. videtur semper vim facere in hoc, quod l.vt perfectiùs. non loquatur in casibus in quibus dari potest restitutio, quasi velit quod non debeat dari restitutio illi qui non fuit vsus remedio, d.l.vt perfectiùs. tanquam negligenti,sed quod remedia illa competant duntaxat in casu absentiæ ordinariæ per translationem domicilij alio, quod tamen non est verum,ex illo met tex. vt ostendi.

Præterea non est satisfactum etiam tertiæ corroborationi

rationi

tioni ipsius argumenti, de curatore scilicet bonis dandu, de quo Doct. nihil dicunt, tantum insistentes, & laborantes circa d.l. vt perfectiùs.

54 Ego † igitur huic duro cōtrario ita satisfieri posse puto, & conclusionē supra factam ex communi omnium, vtiliter & terminaliter declarari.

Præmitto autem pro intelligentia, quòd præsens cuius res præscribitur ab absente, potest se contra dictam præscriptionem tueri duobus modis. Primò illam interrumpēdo. Secundò ius suum integraliter prosequendo.

Rursus circa primū est præsciendum, quòd aliter iure antiquo, aliter iure nouo prouisum est, iure enim an-
55 tiquo ita eueniebat, quòd præscriptio † merè odiosa, qualis est præscriptio 30. vel 40. annorū, interrumpi poterat per simplicem etiam citationē. l. cum notissimi. in prin. ibi, per solam conuentionem. C. de præscrip. 30. vel 40. Præscriptio verò mixta, id est partim odiosa, partim fauorabilis, quę currit partim fauore possidētis, partim odio negligentis, qualis est præscriptio 10. & 20. annorum, & hæc interrumpi non poterat, per citationem simplicem, sed per litis contestationem coram iudice competenti factam. l. more. C. de rei vend.

Præscriptio aūt merè fauorabilis, id est eius qui possidet rem cum titulo & bona fide, ista nō interrumpitur etiam per litis contestationem illo iure. Iure autem nouo d.l. vt perfectiùs, indifferēter cōstitutum est, vt quęlibet præscriptio interrumpi possit modis & formis, de quibus ibi, & ita colligitur ex communi intētione Doc. in l. sicut in rem. C. de præscriptio. 30. vel 40. annorum, & de communi testatur Bal. in tract. præscript. in 6. parte. in 3. q. princ. nu. 6. in fin.

Quo autem ad secundum potest se tueri præsens petendo dari curatorem bonis absentis, vel experiendo cum procuratore eius, si eum reliquit in ciuitate, vel inquirēdo, qui eum defendât, amicos, vel consanguineos, vt l. 1. ff. ex quib. caus. maio. vers. vel cum absens non defenderetur, &c. Hoc præmisso.

Aut quærimus an cum potuit præsens ius suū plenè consequi, & consequi neglexit, propter hanc negligētiā
56 indignus sit beneficio restitutionis, † & dico quòd sic, per d.l. 1. ff. ex quib. caus. maio. Quando autem accidat hoc, & quomodo dicatur quis posse plenè consequi ius suum, absente aduersario, dicā infra ead. q. art. 6. & seq. Et hoc modo potest procedere contrarium.

Aut quærimus, an cum potuit præsens præscriptionē contra se currētem interrumpere, hoc facere neglexit,
57 indignus sit restitutione, † & dico, q non. Et pro hoc ostēdendo dico esse aduertendum, q negligentia domini est causa pręscriptionis irreuocabilis, quia cum possit ius suū prosequi, & nolit, pręsumitur iuris pręsumptione, quod donare velit, siue remittere, vnde præscriptio species alienationis dici solet, l. alienationis. ff. de verb. sign. Quo fit, vt qū quis impeditur prosequi ius suū, non dicatur constare per hanc præscriptionem de aio dn̄i, q alienare rem suā velit, & licet non impediatur præscriptionem interrumpere, tn̄ non potest dici propterea noluisse ius suum prosequi, quia noluit pręscriptionem in-
58 terrumpere. Nam præscriptio † non ex eo simpliciter fit irreuocabilis, quod nō interrūpatur cum interrumpi potest, sed ex eo quod quis ius suum prosequi nolue-
59 rit cū potuerit, & ratio rationis esse potest, quia † sicut non sequitur hoc quis voluit interrumpere, ergo voluit ius suum prosequi, potest enim esse quod interrumpat, quia nolit præscribi, non autem quia intendat rem suā recuperare, ita è contra, neque hoc, noluit quis ius suū consequi, quia noluit interrumpere. Neque mouet l. nō enim. ff. ex quib. caus. maior. vbi potuisse contestari litē, & cōtestatam non fuisse facit denegari beneficium restitutionis, quia ibi præsupponitur quod ille posset etiā ius suum plenè consequi, vnde non contestando litem merito præsumitur facere hoc. quia ius suum prosequi nolit, ad quem finem vt plurimum litis contestatio fieri solet. Hic verò, vbi præsupponimus, quod non possit præsens ius suum consequi, nō sequitur noluit contestari, ergo noluit ius suum prosequi, quia non sunt termini pares in vtroque voluntatis, & potentiæ, & qui non potest non dicitur nolle, l. pater Seuerinam. ff. de cond. & demon. cum mille simil. Et hanc solutionem reperi postea q solitariè sensit Bapt. à S. Blasio in trac. de act. & eius natura, nu. 24. licet non clarè. Et sic ī in terminos huius secundi membri potest procedere cōis conclusio.

Vnde concludendo, illam limitabis, vt procedat quidem, quando præsens nō potuit ius suum plenè conse-
60 qui propter absentiam aduersarij, † tūc. n. absentia eius erit iusta causa restitutionis ipsius præsentis, licet præsens potuerit interrumpere pręscriptionem. Secus verò si ius suum plenè consequi potuit, vt dixi in primo membro, & plenè declarabo infra art. 6. quomodo cōtingat.

Articulus V.

61 AD quintum, An scilicet quælibet † absentia aduersarij sit iusta causa restitutionis in integrum ipsi pręsenti? vel iustè, vel iniustè aduersarius absit? vel propriè & verè, vel fictè.

Et quo ad hoc, an sit constituenda differentia inter iustam vel iniustam absentiam aduersarij?

Videtur quòd sic. Quia quando agitur de præscribendo contra absentem, & sic agitur de damno vitādo, quo ad ipsum absentē, requiritur quod absentia eius sit iusta causa, vel saltem non improbabilis, vel necessaria, aliàs non datur absenti restitutio, vt supra plenissimè dictum est. Ergo multò magis quando agitur de lucro captando quo ad ipsum absentem, vt hic.

Præterea, quando absens abest ex iusta causa, puta Reipublicæ, non potest contra eum in ciuitate procedi aliquo modo, vnde excusatur præsens ratione impotentiæ, si ius suum prosequi non potuit. Si verò ex non iusta causa absit, secus, quia eum contra eum procedi possit, vt dicetur infra art. seq. non excusabitur præsens, & sic magis proderit absenti absentia sua iniusta, quàm iusta, quod tamen mirabile videtur.

Sed contra est tex. expressus in l. item ait prætor. §. 1. ff. eod. vbi I.C. dicit esse notandum hoc, quod in absentia rei non distinxit prætor personas vel causas, sed indistinctè omnes absentes comprehendit, & ideo Gl. ibi, in verbo, absentes, & post eam Bal. ibi, & Mysing. in §. rursus. nu. 13. Insti. de actio. dicunt, quod in hoc non distinguuntur causæ absentiæ, & profectò in se non habet ampliatio difficultatē, quo ad iuris authoritatem. Sed ad contraria respondendum est.

Ad primum igitur dico, quòd fallacia est in argumētatione, nā vno casu ipse absens est actor, alio casu reus, & ratio differentię quoque adest inter casum & casum. Nā quando is qui abest est actor, agitur ne sua absentia ipsimet noceat, & cum ab ipsomet impedimētum procedat, attenditur an si non remouet illud, excusari debeat, cū remouere ad ipsummet pertineat, quādo verò est reus, agetur ne sua absentia noceat alteri, id est ipsi actori in ciuitate existenti, quo casu, cum impedimentū actoris de cuius nocumento agitur, nō procedat à se ipso, sed ab hac absentia rei, nō attenditur, an si illud non remouet excusari debeat, cum remouere nō possit, cum ab ipso non dependeat. Et ideò cum indistinctè noceat præsenti absentia rei, vel iusta, vel iniusta sit, quia ipse illam euitare non potest, indistinctè quoque restitui debat, cum omni casu pariformiter necessitate eadem impediatur, l. non enim. ff. ex quib. caus. maior.

Ad secūdum dico, quòd aut nos quęrimus, an possit præsens magis vel minus remouere impedimētū iustæ absentiæ aduersarij, quàm iniustæ, & in hoc nulla differētia est inter iustam, vel iniustam absentiam aduersarij, quia pariformiter neutrū remouere pōt, vt statim dixi ad præcedens arg. & ita loquitur cōclusio supra facta, & tex. in d.l. itē ait ptor. §. 1. vbi fundatur cōclusio,

Aut quærimus, an possit præsens magis vel minus
sibi prouidere alio iuris remedio, quo ad ius suum pro-
sequendum, si reus iustè absit, quàm si iniustè, & vtique
in hoc differentia est inter iustam, & iniustã absentiam
rei, quia faciliùs procedi poterit cõtra iniustè absentem
quàm contra absentem, puta Reipubl. causa, vt dicam
arrienlis seqq. & si nõ procedetur cõtra eũ ab ipso præ-
sente vbi procedi potest, ipsi præsenti imputabitur. Nec
propterea dici poterit, quod ipsi absenti magis prosit
hoc modo iniusta absentia, quàm iusta, quia hoc accidit
non fauore eius, & absentiæ suæ, sed odio ipsius præsen-
tia agere contra eum valentis, & negligentis, quod in
casu iustæ absentiæ non contingit. Et sic vera est con-
clusio supra facta intelligendo, vt iam declaratum est.

Quo ad illud verò de propria, vel impropria absen-
62 tia. Dico breuiter, quòd quodlibet † impedimentum
aduersarij, quod absentiæ eius æquiparetur, est iusta causa
restitutionis ipsius præsentis, sicut propria, & vera ab-
sentia ipsius aduersarij, & exemplum affertur in aduer-
63 sario furioso, † infante, vel ciuitate, vel minore, &c. vt
est tex. in l. ergo. in fine. ff. ex quibus caus. maior.

64 Et facit optimè, quia æquiparãtur absentia, † & fu-
ror, vel infantia, vel impedimentum aliud simile ad-
uersarij, propter quod actor ius suũ prosequi nequeat,
quo ad prouidendum ipsi actori, vt est tex. ad literam
in l. vt perfectiùs. C. de anti. excep. & hæc conclusio li-
cèt à Doct. nullibi penè tangatur quòd viderim, est ta-
men notabilissima, quia infinita penè possunt esse im-
pedimenta prouenientia ex persona aduersarij, pro-
pter priuilegium sibi à iure cõcessum, propter quæ non
possit actor ius suum tempestiuè consequi, & sic dam-
num patiatur, nam restitui eum debere ex hac clausu-
la, certi iuris est, per d. l. ergo. & arg. d. l. vt perfectiùs.

Articulus VI.

65 AD sextum, An prædicta procedant, † si aduersa-
rius reliquit aliquem in ciuitate, qui eũ defende-
ret. An verò per hoc dicatur fecisse sui copiã, ita vt præ-
senti non detur restitutio ex capite huius impedimenti?

Conclusio indubitata est, quòd si reliquit qui eum
defenderet, non datur restitutio præsenti, quia habuit
quem conueniret, & cum quo experiretur, & suum ius
prosequeretur. Tex. est in l. 1. versic. cum absens non
defenderetur, & in l. is qui reip. ff. eod. tit. nostro. Et ad
literam in l. item ait prætor. §. hæc autem restitutio. ff.
eod. ex quib. caus. maior.

66 Et ratio esse potest, quia cum nemo † cogatur in ciui-
libus personaliter comparere ad se defendendum, sed
per procuratorem potuit se defendere, l. 1. §. nunc au-
tem. ff. de procur. Satis dicitur sui copiam facere, si
procuratorem relinquat.

67 Ampliaturque conclusio, vt in tantum procedat, † quod
ad illum qui præsens est spectet inuestigare, an is qui
abest, procuratorem reliquerit, nec ne, nec excusabitur,
si dicat se nesciuisse quòd aduersarius procuratorem
reliquisset, l. ergo. in princ. ff. eod. ex quib. caus. maior.
arguendo à maiori. Si enim teneror inuestigare, an ha-
beat aliquem amicum, vel cõsanguineum, qui eum de-
fendat, multò magis, an procuratorem reliquerit?

Articulus VII. & VIII.

68 AD septimum, & octauum, An scilicet † si aduer-
sarius absens procuratorem non reliquit, debeat
tamen inuestigari amici, & consanguinei, ac quis adsit,
qui eum defendere velit? & si præsens non fecerit
hanc diligentiam, an restitutionis beneficio priuetur?

Videtur, quod necessaria non sit hæc diligens inuestiga-
tio. Nam contra absentes procedi potest aliàs absque
69 tanta præhabita diligẽtia, † vt voluerunt Pet. & Cyn.
in l. cum proponas, C. de bon. auth. iudic. pos. Bal. in
auth. sed cum testator. C. ad leg. Falcid. & in rub. C. de
success. ed. ad finem. Abb. in c. cum causam. nu. 14. vbi
in marg. concord. extra de dolo & contum & quamuis
Bart. in l. hæc autem. ff. ex quib. caus. in poss. eatur, non
firmet, ibi tamen in marg. notatur, & ostenditur hanc
esse communem sententiam, & magis communem es-
se testatur Dec. in cap. consultationibus. de off. deleg.

Sed contra est text. expressus in l. item ait prætor. in
fin. iuncta l. seq. quæ incipit, ergo &c. ff. ex quibus cau-
sis maior. & similis text. est in l. hæc autem. ff. ex quib.
causis in possess. eatur.

Et ratio esse potest, per quam tolli potest ratio dubi-
tandi, quia cum ista prouisio facta sit ad fauorem ipsius
præsentis, non autem absentis, vt. s. aliquis relictus sit
qui absentem defendat, & sic præsens possit prosequi
ius suum, debet omni respectu fauorabilis ei esse, &
non in damnum retorqueri, quod euenire facilè posset,
nisi ista diligentia ipsi præsenti imposita esset.

Posset enim absens dicere, quòd ipse procuratorem
dimiserat, etiam si clam vel per literas, vel coram testib.
amicis dimisisset, quo casu amitteret ipse præsens bene-
ficium restitutionis sæpè sæpiùs per fraudem ipsius ab-
sentis. Vnde cum facta hac diligentia inquirendi ami-
cos & consanguineos ipsius absentis, & illis non defen-
dentibus velit lex, quòd absens non dicatur sui copiam
facere, & succurrat ipsi præsenti, apparet quod hæc con-
stitutio quæ prima facie videtur onerosa ipsi præsenti,
in merum eius fauorem resultat. Et per hoc patet re-
sponsio ad contrarium.

Conclusio igitur est, quòd omnino præsens debet fa-
cere hanc diligentiam requirendi amicos, & cõsangui-
neos absentis, an velint eum defendere. d. l. ergo &c.

Circa quam conclusionem pro practica illius, de ali-
quibus quærendum est, & hæc sint pro octauo articulo.

Primò igitur circa hoc quæro, an requisitio istorum
70 † amicorum, siue consanguineorum absentis, debeat
fieri sigillatim de singulis, ita vt omnes particulatim
requirantur, an verò sufficiat generalis monitio, & re-
quisitio per aliquem actum publicum?

Et quo ad hoc ex intentione allegãdorum statim re-
spondeo, quod sufficiat actus generalis, in specie verò ita
concludit Alber. in d. l. ergo. nu. 1. per quasdam leges,
vbi per eum. Et benè, quia aliàs nũquam fieri posset ita
diligens inquisitio, quin possit adhuc dicere ipse ab-
sens, quod aderat alius, qui eum defendisset, qui non
fuit specialiter requisitus. Et sic non benè euitaretur
fraudis prædictæ periculum, & maxima nimisque
grauis imponeretur actori præsenti difficultas, si te-
neretur particulariter inquirere.

71 Secundò igitur quæro, quomodo faciendus sit † iste
actus publicus, & quæ sit practica in hoc?

Communis autem praxis secundùm Scribentes ea
est, quod fiat præconium publicum, quod si quis vult
defendere talem qui abest, offerat se defensioni intra
tot dies, aliàs habebitur pro eo qui sui copiam non fa-
ciat, ita Bart. in d. l. ergo. in princ. & clariùs Bald. in
d. l. item ait, in 1. lect. & Alber. ibi num. 1. & dicit Bart.
in l. hæc autem. num. 4. ff. ex quib. caus. in poss. eatur,
quod ita de consuetudine seruatur. Idem vult Abb. in
c. causam. num. 14. de dolo & contum. & facit hæc pra-
ctica Glossæ in d. l. hæc autem. in verbo, cognati, in fine,
& illam quoque sensit Innoc. in c. si aduersarius, post
princ. de eo qui mitt. in poss. &c.

72 Quæro tertiò, quid debeat facere ille † qui defensio-
ni se offert?

73 Et primò, an sufficiat quod vltro se offerat, † an verò
requiri debeat ab actore? Gl. in d. l. ergo. dicit, quod etiam
si ingerit se defensor, sufficit, & est idoneus defensor.

Contrarium dicit Alber. ibi in §. defendi. num. 4.

Ego dico, quòd facto præconio necessarium est, quòd
defensor vltro se offerat. Nõ enim actor ad aliquid am-
plius tenetur facto præconio, quam ad expectãdum, an
aliquis

aliquis compareat pro defensione absentis.& sic intelligo Glos.& Alber. præall. nam non dicetur propriè vltro se offerre quando præconium præcessit,& sic vterque bene
74 dicet. Item an debeat se simpliciter † offerre defensioni,an verò etiam aliud facere ?

Et quod debeat promittere de stando iuri, & iudicatum soluendo,aliàs non dicatur legitimus defensor, est text.in d.l.item alt.in fine. & ibi notat Bald. ff.ex quib. caus.maior. vers.dicetur, quòd in proposito nostro non dicetur legitima defensio nisi sit plena defensio,& ibi colligit Glos. quòd non dicetur defensus absens,nisi in tota causa defendatur,quod etiam Alber. ibi notat.

75 Quæro quartò,† an istud præconium debeat fieri tantùm vbi absens domicilium habet,an etiam alibi ? Dic, quòd tantum ibi vbi absens domicilium habet, adeo vt perueniat ad aures eorum qui ibi prope sunt. Alber. in d.l.ergo. Bart.in d.l.hæc autem.§.non defendi,n.3. ff.ex quib.caus.in poss.eatur. Abb. in c.causam.num.4. ante finem, de dolo. Et facit secundùm Alb. in l.sed hæ.§. non solum.ff.de transact.& l.præsens.ff.de procur.

76 Quæro quintò,† dicit text. in d.l.ergo. quod debet fieri testatio de hac requisitione & præconio.

Quid est ista testatio?& coram quo fieri debet? Glos. ibi dicit,quòd debet exponi sic,idest denunciatio & protestatio coram illis amicis facta,vt eum defendant, sed non placet,quia tex. loquitur quando nemo comparet. Quomodo ergo coram illis,si non comparent ?

Ego igitur dico,quòd debet intelligi de protestatione facienda coram iudice in casu quo nemo compareat pro absente. Et videtur text.in l.1.ibi,cumve ea de re magistratus appellatus esset,quamuis Glos.ibi aliter nitatur exponere.

77 Intelligo tamen,quod non sit necessaria † d. protestatio simpliciter ad essentiam,& naturam huius restitutionis in casu isto,sed secundùm quid,idest propter probationem,sicut aliàs in l.si duo.ff.de test.tut. vbi deficit probatio non ius,destitueretur n. facillimè actor probatione diligentiæ à se factæ nisi de eo coram iudice protestaretur,& de præconio facto,& de non comparitione alicuius nomine absentis,& ita faciat cautus aduocatus.

Articulus IX.

78 AD nonum,An scilicet prædicta † diligentia necessaria sit, quando reus contumaciter abest? Et è contra,an nihil releuat,& frustra fiat,quando vterque Romæ reperitur ?

Hæc duo,quæ continent duas limitationes conclusionis præcedentis,breuiter,& conclusiuè resoluam.

Quo ad primum igitur dico,quòd pro eo qui contumaciter abest,non est necessaria huiusmodi diligentia requisitionis scilicet & præconij. Ita dicit Alber. in d.l. ergo.n.2. & est Gl.in c.perlatum, in verbo, parentibus, extra qui fil.sint leg.idem vult Gl.in l.2.ff.quib.caus.in poss.eatur.& Gl.in c.consultationibus.de offi.delega. & Abb.in cap.causam.de dol.& contram.num.14.

Sublimitatur hoc secundùm quosdam, vt licet non
79 requiratur hoc casu dictum præconium †,publicum,tamen publicum edictum ad valuas domus ipsius absentis affixum requiratur, ita vult Glos.in d.verbo, parentibus,& sentit Dec.in d.cap.consultationibus.nu.21. in fi. de off. deleg. & videtur pro hoc tex.clarus in c.quoniam.§.porrò .vt lit.non cont.

Sed ego aduertendum puto,quòd melius esset, si iudex in hoc distingueret species contumaciæ, quas distinguit Bart.in l.fin.post Glos.ibi plenissimam.ff.de restitu. in integ. Et si in alijs speciebus forte procedere posset id, quod Glos.& Dec.præalleg.volunt, tamen in contumaciæ apparenter,& existentor, id est quando dixit se nolle venire,non videderem necessarium.

80 Quo ad secundum dico, quòd quando † tam reus, quàm actor Romæ adsunt,non dicetur reus sui copiam non facere,cum ibi conueniri possit vsque ad finem litis, & ideo non excusabitur actor,si faciat quamcunque diligentiam velit in patria sua,quando sic reum in patria communi conuenire potuit. text. est in l.si eum in prouincia.ff.eo.tit.nostro.ex quibus causis maior. Qui licet propriè loquatur in cursu anni vtilis ad petendam restitutionem, tamen in ratione sui probat etiam hoc apertè,quod.s.cum is qui Romæ est,non dicatur absens sed præsens,non dicetur sui copiam denegare,ergo &c.

81 Sublimitatur tamen hoc,nisi haberet ius † reuocandi domum,vt dicitur in eo tex. & ibi Gl.exponit hoc in legatis,& alijs absentibus Reip.causa,per l.2. §.legatis. ff.de iud.

82 Quod extendi potest etiam ad eos qui absunt † ex causa probabili tantum,licet non necessaria,quia & ipsi quoque haberent ius reuocandi domum , secundùm Ang.in d.§.legatis.nu.2.& in §.in omnibus.nu.3. eiusdem legis.

Articulus X.

83 AD decimum, An scilicet impedimenta † præcedentia ex persona vtriusque tam actoris scilicet, quàm rei sint iusta causa restitutionis in integrum, & quomodo ?

Quantum attinet ad conclusionem ipsius articuli,facilis est resolutio, cui enim dubium est, quod si vterque abest in diuersis locis,& ex causa, pura,restitutio danda est illi,qui ex huiusmodi absentijs læsus est. Similiter, quid impedict vtrunque restitui, si vterque infirmatus fuerit? per ea quæ supra dicta sunt,circa personas speciales alterius illorum in quolibet impedimento iusto eorundem.

Sed vtiliùs quæri potest de aliquo notabili,& dubitabili exemplo. Inter cætera autem habemus,quòd quan-
84 do interim pendente † cursu temporis,puta biennij ad prosequendam appellationem dati,vel præsumptionis, vel instantiæ,&c. partes de communi concordia,vel ab amicis requisitæ, vel motu proprio vtroque tractarent de concordia,& de compromisso agendo , tempus illis interim non curreret, secundùm Bald.in c.ex ratione. num.4. de appell. Spec. de appell. §.nunc videndum . num.8. Alexand. consil.63.nu.4.in fine.lib.3. & est expressum in iure ciuili in §.2.in auth.de appell.& in iure canonico in c.quamdiu.de appell.in clem.& dicam infra in restitutione aduersus lapsum fatalium.

85 Modò habemus, quod hoc non procedit,† quando partes etiam si expressè vellent,non possunt tamen tempus dilationis currentis prorogare,vt est in prima instantia iudicij,& etiam in casu quo idem à statuto disponeretur etiam in secunda instantia,appellationumque temporibus fatalibus,vt concludit pluribus rationibus Anchar.in consilio 284. versic.subtilius & de succurrendo ipsi læso interim nihil dicit, etiamne interim succurrendum ?

Ego intrepide dico, quòd sic. Tùm quia hoc beneficium est de permissis,ideo &c. vt est expressum in l.nec non.§.quod ait.ff.ex quibus caus.maior.

Tùm quia posset aliàs vna pars malignè & dolosè se gerere in hoc,& lucrari ex dolo suo, deludendo scilicet interim falsa spe concordiæ illum cui currunt tempora irreparabiliter,& noceret alteri parti,id quod laudabiliter quæsiffet,id est agere de concordia, & pace.

Et ideo si per eum non steterit,quin iusta,& rationabilis concordia secuta fuerit, putarem illum omnino restituendum. Qua in re Iudicis arbitrium multum operari posset,in discernendis dolosis & fraudibus aduersarij,quod omnino faciendum suadeo.

S V M M A R I A.

1 *Impedimentum proueniens ex persona iudicis, an regulariter sit iusta causa restitutionis in integrum.*

2 Venditor si non fuit admissus à iudice, quando voluit deponere pecunias pro retractu fundi, restituitur.
3 Testes si quidē fuerunt tempestiuè producti, sed à iudice intempestiuè examinati, possunt examinari ope restitutionis.
4 Iudex si non per odium actoris, sed per sordes iudicium distulit, an detur restitutio ipsi læso?
5 Iudicium venale ipso iure nullum est.
6 Sordes quid significent in iudicibus.
7 Iudex, si non per dolum, vel sordes, sed negligentiam in iudicando præiudicauit, an ipsi victo ope restitutionis succurratur?
8 Practica circa hoc, vt cognoscatur quando iudex facit iniustitiam, & quando non facit iustitiam.
9 Iudex quando per imperitiam errauit, an succurratur ipsi læso ope restitutionis in integrum?
10 Et quid si iudex errauit scienter.
11 Et quid si de dolo eius præsumptiuè tantū constet. & nu. 12.
13 Et quid in sententia, quando hac de causa sit nulla ipso iure.
14 Et quid si neque verus, neque præsumptus dolus interuenit.
15 Iudex quando neque dolo, neque sordibus, neque negligentia, neque imperitia errauit, sed ex accidenti, an succurratur læso?
16 Iudex si dilationem nimis breuem concessit, & læsus est actor vel reus, datur restitutio.
17 Cardinales in eorum curia nunquam patiuntur angustia temporis & dilationum causas perire.
18 Iudex si denegauit sui copiam ob culpam partis, an detur restitutio ipsi læso?
19 Actoris inobedientia ne noceat reo, succurritur.
Et quid si iudex aliquid iniustum præcepisset.
20 Iudex quando iniustum aliquid præcipit, & appellatur, & non admittitur appellatio, dicitur iustus metus iudicis si exinde non aditur.
21 Et quid si iudex denegauit audientiam propter actionis carentiam.
22 Actor quando frustratur iudicium, & hoc nocet reo, succurritur reo.
23 Reus si offert se paratum coram quocunque iudice litigare dummodo competens sit, elidit protestationem actoris, qui vt frustretur iudicium protestatur quod per eum non stat, sed per iudicem.
24 Iudex si præiudicat parti in instantia iudiciali, an succurratur ipsi parti in casibus supradictis?
25 Dispositio l. properandum. C. de iud. publicè interest ne circumueniatur.
26 Instantiæ interitus modicum damnum actori afferre dicitur, secus in secunda instantia.
27 Per iudicem stare dicitur quominus causa expediatur, quando post conclusionem in causa vltra duos menses moratur, antequam causam expediat, non obstante instantia partium.
28 Aduocati, Procuratoris, Notarij, Executoris, vel Baiuli, seu cursoris, vel alterius personæ, quæ in iudicio interuenit impedimentum, an sit iusta causa restitutionis in integrum?
29 Notarius si non potuit habere instrumentum tempestiuè, legitimè impeditus, succurritur ipsi qui læsus est ex hoc.
30 Aduocatum qui tempestiuè reperire non potuit, restituitur.
31 Examinatoris negligentia qui læsus est, restitui debet ad examen perficiendum.
32 Infirmitas, vel absentia procuratoris, vel aduocati, vel alterius personarum prædictarum est iusta causa restitutionis.
33 Error procuratoris, vel aduocati, vel notarij, vel alterius prædictarum, an sit iusta causa restitutionis?
34 Et quid si non ex hoc iudex motus fuit, sed ex alio.
35 Sententia ita demum retractanda venit prætextu falsarum probationum, quando iudex eas secutus fuit, aliàs secus.
36 Et quo remedio succurratur ipsi victo, quando propter errorem alicuius ex prædictis personis victus est. & nu. 37.
38 Sententia vt sit nulla prætextu præuaricationis aduocati, vel procuratoris, tria requiruntur copulatiuè, & quæ.
39 Intellectus l. consistit. C. de pœn. iudic. qui mal. iudic.
40 Iudicium stare potest sine procuratore, vel aduocato, sed non sine iudice.
41 Restitutio hæc an detur, si victus habeat regressum contra prædictas personas?
42 Et quid si iudicium fundatur in persona procuratoris, vel aduocati.
43 Procuratoris, vel aduocati error, an sit iusta causa restitutionis in integrum, etiam vbi dolus partis non interuenit?
44 Sententia lata ex falsis probationibus, etiam sine dolo partis, rescinditur.
45 Et quid si procurator, vel aduocatus, falsitatem allegando commiserint.
46 Procuratoris vel aduocati dolus præsumptus, an idem quod verus operetur?
47 Procuratoris, vel aduocati negligentia, an sit iusta causa restitutionis?
48 Et quid si esset nimis supina negligentia.
49 Et quid si Dominus aduertisset ipsos de eo quod facere debebant.
50 Et an hoc procedat si procurator sit soluendo?
51 Et quid si cum errore prædictorum concurreret causæ magnitudo.
52 Et quid si intra triduum de errore dictorum conquereretur victus.
53 Procurator vel aduocatus tenentur reficere damnum ipsi læso, quando ipsi aliter succurri non potest.
54 Notarij errore læsus, an restituatur?
55 Notarius si publicare, vel subscribere omisit scripturam quam in processu apposuit, si ob id victus est actor, an restituatur?
56 Notarij errore qui lapsus est in compromissis iudicialibus, de quibus hic Perusiæ adest vigorosum statutum, an restituatur?
57 An hoc casu ius actoris omninò perire debeat?
58 Arbitro errante hoc casu, an succurri debeat?
59 Apparitoris errore qui lapsus est, an restituatur?
60 Apparitore proclamata omittente, succurritur læso.
61 Apparitore non notificante ipsi parti diem comparendi, succurritur.
62 Impedimentum causatum ab aliquo tertio, an sit iusta causa restitutionis?
63 Instrumenta si quis amisit dolo tertij, an restituatur?
64 Succurri an debeat regulariter ei, qui sine culpa sua damnum sentit?
65 Et quid si contra tertium non adest facilis regressus.
66 Et quid si iste tertius non nisi culpa leui damnum dedit, & sic pœnam non meretur, neque etiam ipse.
Vel est Tirannus, vel potens aliqua persona.
67 Vel si procurator læsit Dominum ex ignorantia actorum ab alijs.

QVÆSTIO XIII.

De impedimentis procedentibus ex persona Iudicis, propter quæ succurritur ipsi impedito restitutione in integrum ex hac generali clausula. Et idem de impedimentis procedentibus ex persona aliorum in iudicio interuenientium, videlicet, Aduocati, Procuratoris, Notarij, Baiuli, & similium.

SEQVITVR nunc de impedimētis procedentibus ex persona ipsius iudicis vel alterius personæ in iudicio interuenientis. De quibus breuiter disserendum est, an, quæ, & quando sint iusta causa restitutionis in integrum, & agendo prius specialiter de persona iudi-

iudicis, vt digniori, deinde aliorum, infrascriptis Articulis quæstio hæc absolui potest.

Primò, An quodlibet impedimentum iudicis sit iusta causa restitutionis in integrum?

Secundò, An si per sordes distulit iudicium?

Tertiò, An si per negligentiam?

Quartò, An si per imprudentiam tantum?

Quintò, An si casualiter ex facto iudicis læsa fuit aliqua partium?

Sextò, An si denegauit audientiam actori eo quia actionem non haberet, vel alia iusta causa?

Septimò, An hæc procedant in instantia iudiciali?

Octauò, An impedimentum Aduocati, Procuratoris, vel Notarij, vel Executoris, vel Bajuli, sint iusta causa restitutionis in integrum?

Nonò, An error alicuius prædictarum personarum, sit iusta causa restitutionis?

Decimò, An impedimentum præstitum à quolibet alio tertio?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet impedimenta prouenientia ex persona iudicis † regulariter sint iusta causa restitutionis in integrum?

Cóclusio est clara, quod sic. Tex. enim est expressus in l. 1. §. 1. vers. siue cui per magistratum, &c. ff. ex quibus causis maior. & in l. sed & si per prætoré, in princ. ff. eod.

Exempla autem habes in primis duo ex Mauri. de restit. in integr. c. 354. & c. 403. Primum est, de iudice, qui
2 deponentem pecunias † pro retractu fundi vel iure sanguinis, vel conuentionis, noluit admittere, vel sui copiam non facit, vt intimari possit depositum parti.

Alterum est multum notab. & in eo ita fuisse iudica-
3 tum ait, in testibus tempestiuè † quidem à parte productis; sed per iudicem non examinatis, dicit enim quod non obstante quadam re iudicata de quarta dilatione pro illorum examine non concedendo, Senatus tamen censuit concedendam ex æquitate huius clausulæ generalis, propter impedimentum necessarium à iudice causatum, & sic potes dicere de similibus.

Articulus II.

AD secundum, An procedat d. conclusio, si iudex
4 † non per odiũ actoris, vel gratiam aduersarij, sed per sordes tm̃ iudiciũ distulit, & damnum actori dedit?
5 Videtur quod non. Quia venale † iudicium ipso iure nullum est, l. venales. C. quando prouoc. non est necesse.
6 Et vtique sordes in iudice † significant hoc, vt notat Glo. in l. 3. §. nunc videamus. in verbo, sordes. ff. de susp. tut. & Archid. in c. 2. in verbo, sordes. ff. de re iud. in 6. ergo restitutione opus non erit. C. in quibus caus. rest. in int. non est neces. per totum.

Sed contra est text. expressus in d. l. sed si per prætorem. §. ait prętor. ff. ex quibus causis maior. & tenet Bar. ibi & allegatur etiam l. seruo inuito, §. cum prætor. ff. ad Trebell.

Ego puto sic dicendum. Aut sumus in sententia pro sordes à iudice lata, & tunc loquitur contrarium, quia ipso iure nulla est, vt d. l. venales.

Aut sumus in alijs partibus iudicij in quibus in aliquo dãnificatus est actor, puta non facto iudicis, & hoc per sordes, & tũc puto procedere conclusionem d. §. ait prætor. Tunc enim cum non agatur de rescissione alicuius facti iniqui à iudice perpetrati, sed de non facto eius in præiudicium partis, nõ potest agi de nullo dicendo quod factum non est, sed agitur vt rescindatur iudicialis præscriptio, quæ interim completa est, & sic opus est restitutione, quæ non potest impediri per concursum alicuius nullitatis, quia nullitas aliqua in hoc adesse non potest, vbi nihil factum est, sed fieri omissum.

Et sic ad contrarium satisfactum puto, & firmatam conclusionem.

Articulus III.

AD tertium, An procedat conclusio supra facta in
7 primo articulo, si iudicis † impedimentũ nec dolo, nec per sordes, sed propter negligentiam eius duntaxat processit, vel veram, vel velatam, & simulatam?

Et dic breuiter, quod sic. Vt vult text. in d. l. sed & si per prætorem. §. 1. seu §. ait prætor, ibi, si per dilationes iudicis. ff. eod. ex quib. caus. maior. & ibi Alber. & Rom. consil. 58. num. 4.

Hoc tamen sublimitando, vt procedat practicando
8 † cautè in hunc modum, vt quando scilicet impedimentum nascitur à iudice, non quia ipse sit impeditus verè, sed quia simulatè seu negligenter differat iustitiã facere, Tunc quia negligendo reddere ius, nõ dicitur fieri iniustitia propriè, sed propriè nõ fieri iustitia, nõ poterit appellari, sed debebit iudex superior adiri, & per modum simplicis querelę exponere sui iudicis negligentiã, qui ei mãdabit, vt audiat, procedat, & iustitiam faciat. Quod si postea non fiet ab eo cui mandatũ hoc fuerit, vel causa ad superiorem deuoluetur, vel excusabitur læsus iure optimo. Hæc colliguntur ex Alber. in d. §. ait prętor. nu. 7. per iura quæ ibi, & Bald. docet hanc eandem practicam in l. fi. §. illo. num. 3. C. de temp. appell. cum cócord. ibi in marg. quæ notet practicus, & prudens aduocatus.

Articulus IV.

AD quartum, An d. conclusio procedat, quando
9 impedimentum processit † à iudice ob imperitiam, & imprudentiam eius duntaxat?

Et quia quoties agitur de imperitia iudicis necesse est quod de errore eius agatur, consequenter hic differendum cadit, an aduersus errorem iudicis propter quem pars læsa est, detur restitutio ipsi læso ex hac clausula?

Duo casus distinguendi sunt.

10 Primus est, quando iudex errauit scienter, † id est quia dolum adhibuit, & præuaricatus est, & sine scrupulo concludendum est, quod restitutio dari debet, Glo. sing. in l. seruo inuito, §. vt prætor. ff. ad Trebell. quam sequuntur omnes ibi cómuniter Bart. Ang. Paul. Alber. & alij, & Bald. in l. 1. C. quomo. & quando iudex. Ant. de Butr. in consil. 27. ad finem, & omnes allegandi in seq. casu per d. §. cum prætor.

11 Ampliaturque vt procedat, etiam si † non expresse constet de dolo eius, sed præsumptiuè tantũ, & in specie si enormissimè læserit ipsam partem, quæ restitutionem petit, ita Paul. de Cast. d. §. cum prętor. num. 7. & in fine.

12 Limita autem in sententia, † quæ si per dolosam imperitiam, lata sit in pluribus casibus, nulla est ipso iure, quos notabo infra in 2. parte, in restitutione aduersus rem iudicatam, ex capite falsæ causæ.

Secundus casus est, & proprius noster, quando non
13 interuenit dolus iudicis † verus, vel pręsumptus, sed per imperitiam, vel imprudentiam duntaxat errauit iudex.

Et videtur quod detur restitutio ipsi læso aduersus hũc errorẽ iudicis, vt tenet Gul. de Cun. in l. fin. ff. de restit. integ. & Bal. in l. 1. C. quom. & quan. iudex, & voluit Glos. in d. §. cum prætor. quam si diligenter ponderes, in verbo, maximè, de quo in ea, hoc apertè sentit.

Contrarium tenet Bart. in d. §. cum prætor, post Inn. in c. quoniam contra. de probat. & idem expresse firmat Bar. in d. l. Diuus. num. 2. ff. de re iud. Quia, inquit, læsus hoc casu appellare potest, ergo sibi imputet, qui non appellauit, quia cum sit lata culpa, excusationem non mereetur. l. non enim. ff. ex quib. caus. maior.

Ego puto quod sententia Bar. verior sit, quando non interuenit aliquo modo verè vel præsumptiuè dolus ipsius iudicis, vt clarè voluit Paul. de Cast. in d. §. cum prętor. nu. 7. ex cuius intentione sublimitari potest, & con-

cordari sententia Glossæ, Gul. & Bal. cũ ista dupliciter. Primò, vt dixi, nisi saltem præsumptiuè dolus iudicis interuenerit. Secundò, nisi pars læsa, non per negligẽtiam omiserit appellare, sed propter necessarium impedimentum, vt vult Paul. præall. d. §. cum prætor. in fine, & rationabile est, & tenendum, licèt restitutio non dicatur hoc casu dari ob factum iudicis, sed ob impedimentum proficiscens ex persona ipsius læsi, de quo non agimus in præsenti. Facit tamen pro limitatione l. si fundus. §. si plures. ff. de pignor.

Articulus V.

14 AD quintum, An dicta cõclusio procedat, si impedimẽtum ex persona † quidem iudicis, & facto, vel non facto eius, sed non eius dolo, sordibus, negligentia, vel imperitia, sed ex accidenti, & casu proueniat.

Et reperio vnũ exemplum, ex quo similia decidi potuerunt, apud Mauric. de rest. in int. cap. 355. Qñ scili-
15 cet, iudex adeo breuem dilationem dedit † ad aliquid agendum, vt intra illud tempus non potuerit actor intentionem suam deducere, hoc autem fecerit iudex, quia putauerit illam sufficere, & fortè verisimile erat.

Quo casu restitutionem dandam esse, tenet Mauric. præalleg. & ad l. ait prætor. in fin. ff. tit. nostro, respondet, quod ibi agitur de plectenda negligentia partium, vel inobedientia, hic secus, vt dicam artic. sequen.

Ego puto sententiam Mauric. æquissimam, & ita seruari in Rom. Curia, & præsertim coram Illustrissimis & Reuerendissimis Cardinalibus, audiui quandoque ab eisdem dicentibus, se nunquam pati perire causas
16 † ob temporum, & dilationum angustias.

Articulus VI.

17 AD sextum, an scilicet supradicta conclusio procedat, si iudex † denegauit copiam sui, ob culpam ipsius partis?

Est clara quidem resolutio, quod non, & quod imputatur parti, quæ causam dedit iudici, vt ita faceret, & est text. in d. l. sed & si per prætorem. §. ait prætor. ff. ex quibus caus. maior. ad finem, vbi expressum.

Sed quædam exempla referenda sunt, quæ vel ponit ille tex. vel Doctores.

18 Primum igitur exemplum erit, si † ob inobediẽtiam ipsius actoris hoc prouenisset, puta, quia noluisset obtẽperare iudicis decreto, ex quo Iudex audiẽtiam suam ei denegasset, ita exemplificat I. C. in d. §. ait prætor. ad fin. & ibi Gl. & alij cõmuniter exemplificant, & notant.

19 Sed sublimita, nisi iudex † aliquid iniustum præcepisset, à quo actor iusta de causa appellasset, & iudex iratus propterea, eidem audiẽtiam denegasset, quia tũc restit. dignus esset, ita colligo ex Bald. in §. ait prætor. ante finem, & clariùs ex Alb. ibi in vers. actio, dum dicit, q licèt possit iudex audientiam denegare, non debet in hoc prætextu iniustitiam facere. Et cõprobo hoc clara
20 rõne. Nam si iudex aliquid iniustum præcepit, † & quia appellatum est à grauamine, audientiam exinde denegauit, dicitur iustus metus iudicis, per ea quæ tradunt Bart. & alij in l. de pupillo. §. si quis ipsi. ff. de oper. nou. nunc. & dixi etiam supra circa metum q. 7. art. 9.

Vnde per iudicem stare dicitur.

21 Secundum exemplum est, quando iudex † denegauit audientiam, & iurisdictionem suam acturi, ex eo qui non habebat actionem illam, ad quam nũc vellet restitui, quia tunc ad illam non restituitur, tex. est in d. § ait prætor. vers. per magistratum. ibi, alioquin, &c. & ibi in fine illius tex in illis verbis, vel alia iusta causa.

Et ratio esse potest, quia potuit appellare actor ab illa interlocutoria, quæ totum ius eius absorbebat, si sentiebat se grauatum, vnde si nunc vult restitui, est velle restitui aduersus omissam appellationem, quod maiori non licèt sine iusta causa. Vnde sublimitari posset in casu quo impeditus fuisset ab eodem iudice appellare.

22 Tertium exemplum esse potest, † quando actor coram sequenti iudice nimis agere distulisset, & frustraretur, tex. est in d. §. ait prætor. versic. proinde.

Quod est notandum diligenter, quia Gl. & Doct. nihil dicunt super hoc tex. & mihi videtur sing. hoc pro reis ad imputandam negligentiam actoribus, quando allegarent impedimentum ex persona Iudicis. Vnde si
23 reus † obtulit se paratum coram quocunque iudice litigare, qui competens esset, & hoc fecit quando actor protestabatur de diligentia, vt quod per eum non staret, &c. constituet actorem in negligentia, ita vt restitutione dignus non sit ex hoc capite impedimenti, &c.

Articulus VII.

24 AD septimum, an scilicet prædicta conclusio † procedat in instantia iudiciali?

Videtur, quòd sic.

Primò, per tex. in d. l. sed & si per prætorem. a in §. ait prætor. ff. eod. qui indistinctè loquitur quomodocunque actio culpa iudicis exempta sit.

Secundò, quia ita tenet Glos. in l. properandum. §. sin autem vtraque. in verbo, trium librarum, & ibi Bart. & Bal. & Glos. in §. hoc quoque. in auth. de his qui ingred. ad appell.

Quinimò, quidam tenẽt, quod restitutione opus non sit, dicentes, quod instantia ipso iure non currit hoc casu. ita Gl. in d. l. sed & si per prætorem. in princ. & Gl. in §. 1. in verbo, à recitatione. in auth. de iis qui ingred. ad appell. ibi. item est necesse, & sequũtur Petr. Cyn. Ray. Fulg. & Salyc. in d. § sin aũt vtraque. vt per Alex. ibi.

In contrarium facit primò, l. properandum. in fin. arguendo à speciali. C. de iud.

25 Secundò, quia publicè vtile est, † ne circumueniatur dispositio d. l. properandum.

26 Tertiò, quia modicum damnum affertur actori, † per interitũ instantiæ primæ iudicialis, quia non perit actio propterea, sicut per interitum secundæ instantiæ. Et ita tenet Bart. in auth. quæ supplicatio. nu. 3. C. de appellat. & ibi concord. in marg. Bal. ibi, num. 4. cum concord. & ibid. Bart. in l. arbitrio. § si dolo. ff de dolo.

Communis resolutio illa videtur, quòd si aliter succurri non potest ipsi actori, detur in subsidium restitutio ex hac clausula, & in hoc omnes concordant. Si verò possit aliter succurri, secus, secundũm Doct. magis communiter, vt testatur Alex. d. §. sin autem vtraque. num. 2. Salyc. in auth. si tamen. in 1. oppos. C. de temp. appell. & Rom. cons. 220. num. 9. Prout pleniùs ego dicam infra in 2. parte in restitutione aduersus lapsum instantiæ, ad quæ pro saniori, & diligentiori distinctione te interim remitto.

27 Notandum etiam interea est, q per iudicem † stare dr quo minus causa expediatur, qñ post cõclusionem in causa amplius duobus mensibus moratur, antequam causam expediat, non obstãte instantia facta à parte, vt causa expediatur, sing. Io. de Amic. in cons. 139. num. 7.

Articulus VIII.

28 AD octauum, An scilicet impedimentum † aduocati, procuratoris, notarij, executoris, vel baiuli sit iusta causa restitutionis in integrum?

Videtur quòd non, per id quod notat Fulg. in l. 1. num. 2. C. de rep. bon. pos. per Glos. ibi, videlicet, quòd si quis fuit læsus propter absentiam aduocati, non datur ei restitutio, sed noua assignetur dilatio.

In contrarium videtur tex. clarus in l. ait prætor. in fine, & ibi Glos. ff. ex quib. caus. ma. & ibi idem Ful. notat, quod non interuenire aduocatum est iusta causa restitutionis aduersus lapsum temporis. & ita regulariter tenendum est, & teneo. Et ex hac conclusione infero ad nonnulla, ex quibus ipsa conclusio etiam confirmatur.

Et primò infertur, quòd quãdo propter impedimẽ-

tum

29 tum legitimum notarij,† quis nō potuit habere instru
mentum,& tempestiuè producere, restitui debet, Iun.
in c.præterea.de dilat.Cuma.consil.156. visa serie, sub
num.4.in fin.Paul.de Cast.consilio.135. in causa deser-
tionis, colum. fin. vers.additur, lib. 2. & tradunt Bart.
& Doctor.communiter in l.argentarius. §.cum autem.
ff.de edendo.& post eos Ant.Nicellus in tracta.de con-
cord.glosarum.num.362.
30 Secundò infertur, quòd nō interuenire tempestiuè †
aduocatum est iusta causa restitutionis in integrum, si
debita diligētia facta fuit. Fulgos.in d.l.ait prætor.§.de-
inde.qui est.§.fi.l.ait prętor.ff.ex quib.caus.maior.
31 Tertiò infertur,quòd si quis desidia examinatoris,†
qui opportunè non examinauit, læsus est in causa,resti-
tui debet ad examen perficiendum. Mauric. plenè in d.
tract.nostro cap.408.
Infertur quartò generaliter, q impedimentum in-
32 firmitatis,† vel absentię.vel aliud quod accessoriū fue-
rit ipsius procuratoris,vel aduocati,vel alterius in causa
necessarij,& sine quo expediri non poterat,iustam rest.
causā præbeat,vt ex prędictis constat,& magis in specie
determinat Oldr.in cons incip. quoniam ex parte,vers.
fin.prout allegatur ab add.ad Alex.in l.quęsitum.ff.de
re iud.licet ego (omnibus Oldradi cōsilijs excursis) non
repererim nisi vnum eius consilium sic incipiens.& ni-
hil de hoc agēs. Quæras diligentiùs,Interim mihi pla-
cet conclusio hæc singulariter proposita.
Et ad contrarium quod colligitur ex Fulg.in d.l.1.
numer.2.C.de rep.poss.non. Dicas quod,sententia Fulgo-
sij,vel est,vel debet esse ista,vt scilicet non restituatur læ-
sus propterea ad totā causam,sed ad dilationē aliā con-
sequē iam intra quā illud expedire possit, quod expe-
dire potuisset,si eius aduocatus non fuisset absens, vel
aliter legitimè impeditus. Et hoc est verius,& æquius.

Articulus IX.

33 AD nonum, An scilicet error † alicuius ex prædi-
ctis,scilicet aduocati, procuratoris, vel nota-
rij, &c. sit iusta causa restitutionis in integrū. Articulus
iste pro parte non est dubius, pro parte verò sic. Ideo
distinguo casus, & dico sic.
Aut dolus tam istorum, vel alicuius illorum, quam
etiam ipsius aduersarij interuenit.
Aut dolus alicuius istorum duntaxat.
Aut negligentia tantum aliquis istorum errauit.
34 Primo casu,† quantum ad hoc,an succurri debeat ip-
si læso aliquo iuris remedio,clara conclusio est,quòd sic,
vt omnes proximè allegandi communiter tenent?
35 Limitando tñ, vt procedat † si iudex motus fuit ex
prevaricatione procuratoris ad fundandam sniam con
tra ipsum læsum, nam si vel non ex hoc,vel non ex hoc
principaliter,sed ex alio sufficienti per se ad ferendā eo-
dem modo & tenore sniam motus fuit,secus. Ita sing.li-
mitat Fulg.in d.l.1.nu.4.C.de pœn.iud.qui mal.iud.&
idem voluit prius Cyn.ibi,nu.4. & Paul.de Cast.nu.5.
& est notatu dignum. Et comprobatur per commu-
nem conclusionem in simili, quæ habet,quod licet sen-
36 tentia veniat † aliàs retractanda,ope restitutionis in
int.si ex falsis probationibus lata fuit, l.Diuus. ff.de re
iud.& ibi omnes, si tñ iudex non ex illis falsis probatio-
nibus,quib.victor vsus est,motus fuit, sed ex alijs veris,
non retractatur sententia, vel ope restitutionis, vel ipso
iure. Innoc. in c.cum I.& A. de re iud.& in c.licet cau-
sam. de probat.in princ.& ibi Bald. num.24. Abb.nu.
22.Felyn.n.28.& Dec.n.155.Gl.Saly. Pau.& alij in l.3.
C.si ex fals.instru. & alij communiter in l.si ex falsis.C.
de transact.& dicam infra in 2.parte.
37 Quantum verò ad hoc,quo remedio † huic læso suc-
curri debeat,an scilicet ipso iure,an verò restitutio in in-
tegrum necessaria sit, Rursus distinguendum est.
Aut enim aduocatus, seu procurator, notarius, &c.
fuit corruptus precibus tātum,& tunc licet Cyn. in l.1.
C.de aduoc. diuers.iud.teneat, quod ipso iure.
Magis tamen communis sententia est, quòd restitu-
tio in integrum necessaria sit,vt tenent in primis in for
tioribus terminis omnes illi qui sic tenent, in seq. casu
proximo,& in specie Glo.in d.l.1.per l.seruo inuito.§.si
prætor. ff.ad Trebell.& l.minor autem magistratus §.
1.ff.de minor.
Aut fuit corruptus pecunia quoque, & tunc magis
dubitabile videtur.
Videtur enim,quòd ipso iure tutus sit ipse læsus, vt te-
nuit Glos.in d.l.1. secundùm vnum intellectum,quem
ita demum sequitur, & Alber. ibi num.1. & Bald.nu-
mero 4. versic.tu dic. & multò magis dicetur idem te-
nuisse Cyn.ibi,qui idem tenuit in præcedēti casu.Et pro
hoc faciunt d.l.1.ibi, ex integro causam agere, & l.con-
sistit.C.de pęn.iud.qui mal.iud.& l.si prætor.§.Marcel-
lus.ff.de iudic.
Sed in contrarium est magis communis sententia etiā
in hoc casu,quod tenuit in primis Glos.secūdùm alium
intellectum in d.l.1.quem Doct. communiter sequun-
tur Bart. ibi,num.1. qui de communi testatur in rep.
in princip.Ang.ibi numero 1. dicens ita tenere moder-
nos, & bene. Fulgos. ibi numero 3. per totum,& in fin.
Ang.in d.l.seruo inuito. §.cum prætor. numero 4. ff.ad
Trebell. Hostien.in capit.2.col.5.in versic.restituimus.
de restitutione in integrum & antiquitus voluit idem
Ioann.de Deo,lib.5.capit.4.numero 7. Et ego puto ve-
riùs, & securiùs per d.l.Diuus. ff.de re iud. quæ indi-
stinctè loquitur,& ibi & alibi Doct. cōmuniter conclu-
38 dunt,quod ad hoc vt sententia † sit ipso iure nulla ex
defectu præuaricationis procuratoris,vel aduocati,&c.
tria requiruntur copulatiuè,videlicet dolus aduersarij,
corruptio procuratoris, vel aduocati, & absentia partis
læsę,vt pleniùs dicam infra in secunda parte,in ea quæ-
stione, an & quando sententia retractetur ope restitu-
tionis ob productionem falsorum testium, vel instru-
mentorum?
Ad contraria resp. sic. Ad d.l.1.quod non distinguit
tex. an ipso iure, an ope restitutionis, vt per d.l.Diuus.
distingui debet.
Ad d.l.consistit.resp. quòd ibi loquitur de præua-
39 ricatione iudicis † in quo consistit substātia iudicij,sine
procuratore autem vel aduocato iudicium stare potest,
40 † c.forus. de verb.sign. ex quo colligitur limitatio ad
hanc communem, vt dicam proximè.
Ad l.si prætor. §. Marcellus. ff.de iud. resp. quòd ibi
absente parte commissa fuit præuaricatio, vnde con-
currunt illa tria requisita, de quibus diximus supra
proximè.
Conclusio ergo est, quòd restitutio in integrum in
vtroque casu necessaria est, & dari debet, Quam
41 Amplia,vt procedat etiam si ipse læsus habeat † re-
gressum contra procuratorem,vel aduocatū.secundùm
Bal,& alios in d.l.1.C.de adu.diu.iud.& Bart.in l.1.C.
de pęn.iud.qui mal.iud.vbi alij,Idem sentit.licet in ec-
clesia, Glo.in c.2.in verbo, restituimus. in fin. extra de
rest. in int.
42 Limita verò è contra,nisi in persona † procuratoris,
vel aduocati fundaretur substantia iudicij,vt colligitur
ex intentione Ang.in d.l.1.nu.1. Et probatur per intel-
lectum Doctorum ad dict.l.1. C.de pœn.iud.qui mal.
iud,q scilicet ibi speciale sit in iudice,quia in eo funda-
tur substantia iudicij,& d.cap.forus.
43 Secundo casu,dubitari solet,an succurratur ipsi læso
saltem ope restitutionis in integrum ex hac clausula?
Et videtur,quòd sic.
Primò,quia ita cauetur quando sententia est lata præ-
44 textu falsorum testium,vel instrumētorum,† nam nō
requiritur q dolo aduersarij producta sint, ad hoc vt
ope restitutionis rescindatur. Glos. Bart. & alij in d.l.
Diuus. ff.de re iud.vbi Ang.in princ.cōem dicit, & idē

testatur ibi Iason num.18. Ergo idem in casu nostro dicendum est, quia eadem adesse videtur æquitas succurrendi.

Secundò per d.l.1.C.de adu. diuer.iud. quę simpliciter causam retractari vult ex integro, nec aduersarij dolum requirere videtur.

Tertiò eodem modo facit, d.l.minor autem magistratus.§.1.ff.de minor. quam in his terminis intelligit Cyn.in d.l.1.num.4.

Quartò, quia ita Doct. plures firmiter tenent, Iac.de Rau. quem sequitur Fulgos.in d.l.1.nu.3.in princ.& in fin.vers.sed videtis, & Cyn.nu.4.& Raph. in l.cum minorem.in fi. C.si adu. rem iud. & Mauric.cap.380. vbi exemplum.

Contrarium tenent alij magis cõiter, & in primis ita sentit Glo.in d.l.1.ibi, dũmodo calliditas aduersarij interuenerit, idẽ tenet expressè Alber.ibi,nu.3.& Pau.de Cast.ibi,n.4. Host.in c.1.col 5.verbo, restituimus.de rest.in int. Bellam.cum plurib.concord.tit.de capell.decis.5.nu.1.vbi ita practicari testatur Spec. in tit.de appell.§.nunc aũt.n.18.& in tit.de execut. sent. §.sequitur videre.nu.7. Et allegantur etiam Ang.& Imo.in l.ab executore.in fi.de appell.& Anton.Abb.& Franc. in c.ex ratione. de appell. Idem quoque tenet Peregr. decis.2.126. Et in somma hęc opinio magis cõmuniter tenetur.

Et pro ea adducitur l.1. ff.de præuaric.& d.l.seruo inuito. §.Marcellus.

Et vulgatis illa ratio, quia imputare sibi debet, is qui talem aduocatum elegit.

Ego sic distinguendum puto. Aut iste aduocatus, vel procurator, vel notarius, &c. est soluendo, & procedit secunda opinio magis communis. Aut non est soluendo, & tunc puto veriùs quod in subsidium debeat ope restitutionis succurri, iuxta l.fin. ff.de eo per quem fact. erit, &c. & notata per Glos. in l.eleganter.§.si dolo.& in l.arbitrio.§.si cuius dolo. ff.de dolo. Et ita reperio quod restringũt opinionem communem Alber. in d.l.1.nu.3.& Pau.de Cast. ibi num.4.& 5. ante finem: Curtius in Repet. l.si quis ex falsis. num.3. C.de transact. Bellam. decis.5.num.3. Crescent. decis.2.num.12. & ita teneo tanquam æquiùs, & veriùs, quicquid contra sentiat Fulgos.in d.l.1.num.3.quo ad primum membrum huius distinctionis, aliter intelligens d.§.si dolo.

Et sic tenendo patet responsio ad contraria, quia procedunt in secundo casu huius distinctionis.

45 Secundò etiam possunt procedere, & sic † limitabitur alio modo cõis opinio, qñ procurator, vel aduocatus falsitatem aliquam commisissent allegando, vel producendo, tunc enim victus hac de causa restitueretur, vt declarat Paul.de Cast.in d.l.1.nu.5. C.de adu.diu.iud.

46 Prædicta quoque omnia de dolo procuratoris, † vel aduocati, &c. vel etiam aduersarij, non solùm procedũt si dolus sit verus, sed etiam si præsumptus tantum, id est resultans ex enormi læsione, vt tradit Mauric. in tract. rest.in int.cap.380. cum exemplo in contingentia facti.

Sed ego dicam de hoc in sequen.quæst.in illo articulo sexto, an enormis læsio per se sola sit iusta causa restitutionis in integrum.

47 Tertiò casu, † qñ scilicet, negligentia duntaxat procuratoria, vel aduocati quis lapsus, & læsus est, dubitatur an succurratur eidem saltem ope restitutionis? &

Videtur quòd sic, prout voluit Mauric.cap.393.cum exemplo, vt per eum, & cap.405.& cap.407.& 413.& cap.vlt. in quibus etiam habes exempla, & in specie quando procurator negligentia propria omisisset examinare testes tempestiuè.

Et facit etiam quia lata culpa æquiparatur dolo, &c.

Contrarium tenent Doct.communiter, Alber. in d.l.1.nu.4 C.de adu.diu.iud.& ibi Cyn.num.5.& Fulgos. nu.6. Alber.in l.illicitas. §.sicut medico.nu.5.ff.de offic. præsid. Specul.tit.de appell. §.nunc videndum. nu.18. Rot. in addit.nouis Papazzon. tit.de rest.in int.decis.5. cum exemplo. Bellam. tit.de appellat. decis.5. num.1. cum concord. Et ego sic tenendum puto regulariter.

Et vltra d.§.sicut medico, & d.regulam, quod imputare debet sibimet, qui talem elegit patronum, quibus Doct. præalleg. mouentur, & etiam Ang.l.2. ff.quod quisque iuris. Dico esse Glos. de hoc in terminis in cap.2. in verbo, restituimus. in fine, extra eodem, de rest.in integr.

Limitando tamen multipliciter, ex quibus contrariæ Mauricij decisiones concordabuntur.

48 Et primò, nisi esset nimis supina † negligentia, & quæ dolo æquipararetur omni modo, quæ restitutio daretur prout & in casibus de quibus ibi, vt sentit Paul. de Cast. in d.§.cum prætor. num.7. in fine.

49 Secundò, nisi Dominus † ipsum procuratorem aduertisset de eo, quod facere debebat, tunc enim succurritur ipsi læso secundùm Mauric. d.cap.407.

Mihi placet hoc, quia arguitur manifestus dolus procuratoris. Sed quia Mauric. ampliat, vt procedat
50 etiam si procurator soluendo fuerit, † in hoc non consentio, propter d.l.fin. ff.de eo per quem fact.erit, & Glos.ibi, & in d.l.arbitrio.§.si cuius. ff.de dolo. & dicam prox. art.sequenti.

51 Tertiò limita, nisi cum negligentia † & errore istorum concurreret quoque causæ magnitudo, aduersarij modicum, vel nullum damnum, refectio expensarum eius, & purgatio moræ, vt eleganter per Mauric. cap.365.& per exempla eius latiùs.

52 Quartò etiam limita, † vt non procedat intra triduum, à die commissi erroris, nam tunc reuocari potest ipso iure ante sententiam, vel post ope appellationis, l.fin. cum ibi not. C.de error.aduoc. & tradit in materia nostra restitutionis in terminis Rebuff. tit.de restit. in integr. art.1. glos.1. num.28.

53 Limita etiam & vltimò † generaliter omnia prædicta, vt saltem ipse procurator, vel aduocatus, &c. teneantur reficere damnum & expensas ipsi læso, vel dolo, vel negligentia errauerint, Specul.de exec.sent. §.sequitur videre, num.7. Bartol. in l.cum quid. ff.si cert. petat. Cardin. in Clem.sæpè. in fine princ. ff.de verb. sign. Ant.de Butr.in c.ad aures. in rep.de ætat.& qual.

Infertur ex prædictis omnibus, quo ad notariorum
54 † errores, quod succurrendum est ipsis litigatoribus si propter errorem aliquem notarij pereat ius ipsorum.

Exemplum vnum affertur à Mauric. d.tract.nostro, cap.396. dum vult, quod succurratur ei, cuius scripturas
55 † notarius non signauit, nec subscripsit, & sic publicare omisit, & interim morte præuentus fuit, refert enim ipse quòd ipso iure fuit seruus illæsus ipse victus hac de causa; licèt addat, quod potuisset etiam per restitutionem ei succurri, & euenit iste casus hic Perusiæ.

Exemplum aliud afferri potest in alio casu, qui pari-
56 ter hic Perusiæ cõtigit, † adest enim statutũ super compromissis iudicialibus faciẽdis, cuius forma omni modo est in viridi obseruantia, licèt sit admodum rigorosa, & periculosa ipsis compromittẽtibus, est tñ optima pro litibus breuiter finiendis. Et inter cætera disponitur, quod si arbiter intra 90. dies non fert suam sententiam actor amittit omnem actionem suam, & arbiter soluit pœnam florenorum centum, modo accidit, quod arbiter absqueto quod curaret videre diem calebrati cõpromissi, informauit se de hoc à notario causæ, qui dixit, errore ductus, quod aderant adhuc duo dies pro complemẽto dictorum 90. dierum, & re vera non aderat nisi vnus; quo factũ est, vt arbiter intra tempus prædictũ nõ pronunciauerit, & inciderit ipse in dictam pœnam, & ius ipsius actoris perire fecerit; propter quẽ errorem notarij de duobus cõtigit dubitari inter quosdam Excellentiss. Doctores Perusinos me præsente, & audiente, Quo-
57 rum vnũ erat, an deberet succurri ipsi actori † saltem ope restitutionis in integrũ aduersus amissionem actionis non culpa sua, &c. Alterum, an ipsi arbitro aduersus d.pœnam incursam, &c. Ad primum dicebant, quod putabant

pant

bant debere succurri, non quidē, vt causa posset amplius ab eo arbitro, vel alio decidi per laudū iudiciale, sed vt posset saltem ordinariè cognosci, & in hoc ego consentiebam, si nec contra notarium, nec contra arbitrum regressus dabatur, vel soluendo non erant: per ea quæ supra dixi, & atg. l. sed & si per prætorem. §. si. ff. ex quib.
58 caus. maior. Ad secundum dicebant, † quòd arbitro succurrendum non erat, quia sibi imputare debebat, quare notario credere voluit, & non ipsemet diem celebrati compromissi inspicere. Et in hoc quoque inclinabam, sed postea reperi in contrarium pulchram decisionem, Soc. iun. cons. 104. nu. 15. lib. 3. præsupposito, quòd in illo casu Socini venditor posset se certiorem reddere per inspectionem ipsius instrumenti venditionis, quàm per auditum illius testis, vel inspectionem sui domestici memorialis.

Puto tamen hoc non obstante, quòd rectè senserint præfati Doctores, quia negligentia ipsius arbitri in re tam graui excusari non debet, dum poterat maximè ita, ad instrumenti inspectionē se conferre, sicut ad notariū.
59 Infertur etiam ex prædictis, quo ad ipsum † apparitorem, quod si per eius errorem læsus fuerit aliquis ex litigatoribus, succurri eis debeat, vt tenet Mautic. præall. c. 377. vbi dicit fuisse restitutum in integrum quendam rusticum, cuius apparitor fuerat negligens in exequenda quadam appellatione.

Aliud exemplum est apud eundem c. 383. de appari-
60 tore, † qui proclamata quæ subhastationi præcedere debent, facere omisit.
61 Aliud exemplum, apud eundem cap. 415. de † apparitore, qui non notificauit ipsi parti diem comparendi, in casu quo spectabat ad ipsum apparitorem hoc notificare, vt per eum.

Articulus X.

AD decimum, An scilicet impedimentum causa-
62 tum ab aliquo alio tertio, † sit iusta causa restitutionis in integrum ipsius impediti?

Videtur quòd non. Per id quod scribit Fulgos. in l. si. §. fin. nu. 3. ff. de edendo. dum inquit, quod si quis ami-
63 serit instrumenta dolo tertij, † quia abscondit, & postea reperit dolo detecto, sed non tempestiue quo ad causam, non potest tamen restitui in integrum, ex hac generali clausula.
64 In contrarium facit, quia iniquum est, † vt non succurratur ei, qui absque vlla eius culpa in dānum incidit, l. sed & si per prætorem. §. si feriæ. ff. ex quib. caus. maior.

Breuiter veritas videtur hæc, Quod si iste tertius est soluēdo, & contra eum regressus dari pōt, cesset restitutio in int. & detur huic læso actio in facto aduersus istū tertium, text. est in l. arbitrio. §. si cuius dolo, ff. de dolo. Si verò soluendo non est, vel etiam si soluendo sit, non tamen cōtra eum facilis datur regressus ipsi læso. Restitutio in subsidium dāda erit. Ista est Gl. in d. l. arbitrio. §. si cuius dolo, in fin. Glosæ magnę ff. de dolo, & ibi omnes. Gl. in authen. si appellatione. in fin. C. de temp. appel. Pau. de Cast. in l. vnus. §. si fons. num. 5. ff. de seruit. rust. præd. Bart. & alij in d. auth. si appellatione. Et est text. in l. fin. ff. de eo per quem factum erit, & c. & etiam in §. si. l. properandum. C. de iud.

Et amplia conclusionem istam, vt dixi, etiam si esset soluendo iste tertius, non tamen contra eum adesset fa-
65 cilis regressus. † Et accipe vnum exemplum, si iste tertius non dolo, sed culpa etiam leui damnum dedit.
66 Vel si est aliquis potens, vel bannitus, vel tirānus, † vel vagabundus, quive aliqua alia de causa sui copiam non faciat, & pro hoc est text. sing. secundùm vnum intellectum in c. ex literis. de rest. in integrum.
67 Vel si puta, procurator † læsit dominum ex ignorantia actorum ab aliis, vt per Beniotend. decis. 26. num. 7. & sic de similibus, quæ sufficiant pro complemento huius quæstionis.

SVMMARIA.

1 Casus fortuitus, an sit iusta causa restitutionis in integrum?
2 Restitutio in integrum ex edicto minorum, an sit fauorabilior, quam alia?
3 Minor quare non restituatur aduersus damnum fortuito contingens, maior sic.
4 Procuratoris mors est iusta causa restitutionis aduersus sententiam.
5 Actuarius si amisit libellum, an detur restitutio ad nouam oblationem?
6 Et quidem si instrumentum amisit dolo, vel culpa. 7. & 8.
9 Instrumenta si incendio, vel aliter casu perierunt, datur restitutio.
10 Citatio si amissa sit, & probari possit quod emanauit, an succurratur?
11 Restitutio ex clausula generali non datur in odium & necem aduersarij.
12 Impedimentum procedens ex necessitate iuris, an sit iusta causa restitutionis?
13 Minor non restituitur, quando læditur iure communi.
14 Impeditis impedimento iuris non currit præscriptio. & quomodo procedat. nu. 15. & 16.
17 Feriarum impedimentum est iusta causa restitutionis. & nu. 21. late.
18 Impedimentum procedens ob prærogatiuam aduersarij est causa restitutionis.
19 Iudex si refrenat numerum testium, & ex hoc actor læditur, restituitur.
20 Venditor si casu, vel necessitate amisit pecuniam, quam pro retractu prædij paratam habebat, & tempus redimendi labatur, restituitur. num. 21.
22 Feriarum impedimentum, an sit iusta causa restitutionis, si feriæ sint ordinariæ?
23 Ferias qui præuidere potest, & non præuidet, sibi imputet.
24 Euenire quod potest, qui non præcauet, sibi imputet.
25 Feriarum extraordinariarum impedimentum, an sit iusta causa restitutionis?
26 Et quid si feriæ essent inductæ ab eo, qui inducere non potuisset.
27 Iudex si ius non dixit, succurritur, nec refert ex qua causa fecerit.
28 Feriæ si incidant in vltimam diem dilationis, an detur restitutio?
29 Et quid si illud in ea vltima die expediri non poterat.
30 Et quid si feriæ istæ licet extraordinariæ, tamen præuideri potuissent.
31 Et quid si essent feriæ breuissimæ.
32 Actor quòd se nimis astrinxit, sibi imputare debet.
33 Aduersarij priuilegium, vel prærogatiua, an sit iusta causa restitutionis?
34 Minoris causa si læsus fuit maior, ipse quoque cum minore restituitur.
35 Et quomodo hæc causa mediatè, vel immediatè consideretur, & 36.
37 Mutui instrumentum si actor non produxit, excusatur reus, si nec ipse solutionem.
38 Impedimentum naturale, siue vi superiori procedens, an sit causa iusta restitutionis?
39 Fluminis cursu qui seruitute vti impeditus fuit, restituetur.
40 Fontis ob crescentiā seruitute qui vti non potuit, restituitur.
41 Et quid si ob causam istam seruitus præscriptione amissa fuerit.
42 Restitutio de qua in l. Attilicinus. ff. de seruit. rust. præd. quæ sit.
43 Ecclesia destructa, si restauretur ab homine, quæ restitutio ista sit.
44 Restitutionis prædictæ auxilio quomodo iura præscripta recuperentur. & nu. 45.
46 Cum impedimento naturali si mixta sit negligentia impediti, an detur restitutio?
47 Molendinum suum superius molendino meo qui habet, & per

per annum aquam habere non potuit ob irruptionem, an restitui possit in præiudicium meum?

49 *Læsio enormis, an sit iusta causa restitutionis ex hoc edicto maiorum?*

50 *Læsio enormis vbi adest, ibi dolus aduersarij adsit necesse est.*

51 *Remedium extraordinarium, vbi pinguius est quam ordinarium, non cessat extraordinarium propter concursum ordinarij.*

52 *Læsio enormis, si cum ea concurrat persona qualitas, quæ læsa est, puta vidua, rusticus, miles, &c. est iusta causa restitutionis.*

53 *Intellectus l. in contractibus. C. ex quibus cauſ. maior.*

54 *Læsio quæ procedit ab alio facilius causat restitutionem, quam quæ procedit ab ipsomet læso, & num. 55. & 56.*

57 *Dotis fauor specialis, an sit iusta cā restitutionis in integrū?*

58 *In nouatione debitoris dotalis quis læditur, restituitur. & 59.*

60 *Minor non restituitur aduersus pariter priuilegiatum.*

61 *In dotalibus pactis & conuentionibus, si grauiter etiam quilibet maior lædatur, restituendus est fauore dotis.*

62 *Mulier etiam maior restituitur, si perperam nouauit suum debitorem dotalem.*

63 *Maritus quoque si idem faceret, restitueretur fauore dotis.*

64 *Restitutio in integrū ex clausula generali, an detur singulariter ex aliquo speciali casu, qui sub regula cadere nō possit?*

65 *Actiones duas qui habere se putabat, & vnam tantum habebat, & instituit illam quam verè non habebat, an restituatur ad aliam quæ verè competebat instituendam? de quo in l. si mater. § 1. de exc. rei iud.*

66 *Et hoc casu an succurratur ipso iure, vel ope restitutionis?*

67 *Sententia ipso iure retractatur, quando causa eius redit ad non causam.*

68 *Transactio facta iusto errore testamenti, vel codicillorum ipso iure retractatur.*

69 *Restitutionis huius de qua in d. l. si mater. quæ causa sit.*

70 *Error iustissimus quod ea causa sit, communiter tenetur, non quod fauor matris.*

71 *Restitutio in integrum datur ex specialissima ratione in casu l. fin. C. de rep. hæred.*

72 *Beneficium qui ad impetrandum procuratorem mittit, & ille moriatur, an restituatur?*

73 *Vxor quando circumuenta est a marito in constitutione dotis restituitur.*

74 *Pro ædificare facere damnum qui passus est, restituitur.*

75 *Sententia quæ manifestè est contra ius litigatoris, rescinditur ope restitutionis, licet in rem iudicatam transiuerit.*

76 *Creditus verisimilia, restituitur, si deceptus sit.*

77 *Homo simplicitatis naturalis, & rudis, restituitur, si decipiatur.*

78 *Sententia in causa matrimoniali lata, rescinditur ope restitutionis, si lædat.*

79 *Forenses restituuntur aduersus pœnas statutorum, si in illas ignoranter inciderunt.*

80 *Restitutio ex quibus causis deneganda sit, incipit quæstio. 15.*

QVÆSTIO XIV.

De impedimentis alijs, quæ casu fortuito contingunt, vel iuris, vel naturæ necessitate, ex quibus datur restitutio in integrum ex hac generali clausula. Et de alijs etiam casibus specialibus, in quibus restitutio in integrum speciali iuris dispositione conceditur, quorum vix ratio reddi, & consequenter regula constitui non commodè potest.

SVPERERST, vt de cæteris omnibus impedimentis quæ casu fortuito, vel iuris, vel naturæ necessitate cōtingunt, videamus, an sit iusta causa restitutionis in integrum, & denique aliquot articulos annectamus de alijs casibus specialibus, in quib. datur restitutio in integrū ex speciali iuris dispositione, absque eo quod ratio concludens reddi possit, & ideo sub certa regula comprehendi non potuerunt. Hæc omnia autem breuiter expedientur, septem vel octo articulis sequentibus, multa sub illis per modum illationis complectendo.

Primò, An casu fortuito impeditus restituatur?

Secundò, An casus proueniens ex necessitate dispositionis alicuius iuris, vel statuti, vel principis, sit iusta causa restitutionis?

Tertiò, An feriæ superuenientes sit iusta causa restitutionis?

Quartò, An aduersarij prærogatiua, vel priuilegium sibi competens ex dispositione iuris, propter quam lędatur quis, sit iustum impedimentum, & causa restitutionis?

Quintò, An impedimentum naturaliter, seu ex necessitate naturæ contingens sit iusta causa restitutionis?

Sextò, An enormis læsio, sit iusta causa restitutionis, etiam maioribus, ex hac generali clausula?

Septimò, An fauor dotis, sit iusta causa restitutionis in aliquo casu?

Octauò, An in aliquibus alijs casibus detur restitutio in integrum, ex speciali iuris dispositione? & qui casus isti sint?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet casus fortuitus, † siue impedimentum, & damnum inde resultans, fortuito contingens, sit iusta causa restitutionis ex hac clausula?

Videtur, quòd non.

Quia non est magis priuilegiatum hoc edictum maiorum, & restitutio quæ inde datur, quā edictum, & restitutio minorum. Quinimò minus, † secundùm magis
2 communem sententiam, de qua dixi supra q. 5. artic. 1. sub nu. 3. versic. in contrarium. Sed minor non restituitur aduersus damnum in quod incidat casu, & fortuna, vt est expressum in l. verum. §. sciendum. ff. de minor. & in l. fin. secundùm communem intellectum. C. de rest. in int. & ibi omnes. & Bar. & Balan d. §. sciendum. & Bal. in l. ait prætor. §. hodie. ff. de minor. & dixi supra q. 4. art. 5. num. 23. vers. in contrarium. ergo &c.

In cōtrarium est tex. in l. si cui. in fi. ibi, & cęterorum quę casu contingunt &c. Et facit clarè ratio, & regula. l. non enim. ff. ex quib. cauſ. maior.

Et ita tenendum est, & facienda conclusio, quæ confirmabitur clariùs illationibus, & articulis sequentibus.

3 Ad contrarium resp. quòd non restituitur minor † aduersus damnum casu fortuito contingens, ex edicto, & ex causa ætatis, illa enim species restitutionis requirit ętatem minorem, & læsionem ex illius fragilitate & lapsu procedētem. Non autem negatur, quin restitui possit vt quilibet maior, vbi maioribus succurrendum esse aduersus casus fortuitos cōstitutū est, & ratio vtriusque dict est, quia læsio procedens à casu fortuito, non lędit minorem vt minorē magis q̄ vt quemlibet maiorē, sed præsupponitur quod quilibet etiam maior huiusmodi casum euitare non potuisset. Et in tantum, quòd si præsupponamus q̄ minor potuisset euitare, & præuidere, & non fecerit, datur ei restitutio ex capite ætatis, quia inconsulto & imprudenter se gessit, Balan d. l. verum. §. si locupleti. ff. de min. & Nat. conf. 548. num. 41. & Mauritc. c. 178. in fi. Si verò maior potuerit præuidere, & euitare, & non fecerit, non succurritur ei, tex. est expressus in l. sed & si per prætorem §. si feriæ. ff. ex quib. cauſ. maior. & ratio est in d. l. nō. n. ff. eod. Ex quibus apparet ratio diuersitatis concedendi vel illam restitutionem ex capite ætatis, vel istam ex clausula generali. & ex ratione diuersitatis clara dissolutio argumentationis.

Conclusio ergo est, quòd impedimentum fortuito con-

contingens est iusta causa restitutionis ex hac generali clausula.

4 Infertur que ad plura. Et primò, q † mors procuratoris est iusta causa restitutionis aduersus rem iudicatam, dummodo constet de læsione, vt habetur in decis. diuersorum, decis. 271.

5 Ampliatur, vt dicatur † iure communi concedi, & consequenter dari etiam in spolio, & impedire executionem, vt dicit Cotta decis. 289.

6 Infertur secundò, quòd si actuarius † amiserit libellum, debeat restitui actor ad nouam libelli oblationem faciendam, vt concludit Mauric. cap. 364.

7 Infertur tertiò, quòd si actuarius † fortuito amiserit instrumentum, quod ante litis contestationem produci debebat, debet succurri ipsi læso ex hoc ope restitutionis, vt idem Mauric. cap. 378.

8 Limitando tamen, nisi actuarius dolo hoc † fecisset, sine perdi permisisset, nam tunc si soluendo quidem non esset, datur restitutio, aliàs actio in factum aduersus eum ad interesse, vt dicit idem Mauric. c. 364. & est tex. cum Glos. in l. 3. in princip. ff. de eo per quem fact. erit. & per l. arbitrio. §. is cuius. ff. de dolo, & ibi Glos. & Doct. Dixi plenè supra quæst. præced. art. fin.

9 Infertur quartò, quòd si processus, † vel instrumenta alia incendio perierint, succurri debet ei, qui ius aliquod hac de causa amisit. Mauric. cap. 399.

Infertur etiam quintò, secundùm Mauric. præalleg. c.
10 368. q si citatio facta fuerit, † & quod à notario emanauerit, probari possit, si deperdita sit casu fortuito, & non negligentia, succurri debet ope restitutionis ei qui ex hoc ius aliquod amisit, ita vt habeatur pro facta, & non deperdita, & actus dicatur cum citatione factus. Mihi placet ista illatio & conclusio Mauricij in casibus, in quibus citatio pro forma magis, quàm propter necessarium & notorium præiudicium quod aliàs fieret ipsi parti requiritur, sed si ad hoc requireretur, vt absenti aliquid notificaretur, vt contradicere posset, si quid haberet quod opponeret, prout accidit vt plurimum. l. nam ita Diuus. ff. de adoptio, iniqua mihi videretur ista con-
11 clusio Mauricij. Daretur enim restitutio † in manifestam necem iurium & interesse ipsius aduersarij, quod est contra l. sciendum. ff. ex quib. caus. maior.

Articulus II.

12 AD secundum, An scilicet impedimentum † proueniens ex necessitate iuris sit iusta causa restitutionis, & idem, an si ex dispositione statuti, vel iussu principis, &c.

Videtur, quòd vel danda non sit restitutio, vel non sit necessaria, quatenus succurri deberet.

Quod enim dari non debeat, suadetur vt supra in artic. præcedenti, arguendo è maiori, nàm si minori non
13 datur restitutio, quādo læditur iure communi, † vt l. fi. C. de rest. in int. & ibi omnes, & declaraui supra q. 4. art. 5. ergo multò minus maiori, per ea quæ dixi ex magis communi sententia supra q. 5. art. 1.

Quod autem superflua sit (quatenus succurrendum esset læsis hac de causa) probatur ex eo, quia impeditis
14 impedimento iuris agere, non currit præscriptio, † l. 1. in fine. C. de ann. except. ergo nulla læsio contingit, consequenter neque aliqua restitutio necessaria est.

In contrarium est veritas, vt constat ex d. l. sed & si per prætorem. § si feriæ. ff. ex quib. caus. maior. & ex illationibus sequentibus in articulis proximis.

Ad contrarium respondetur facilè in vtroque membro. In primò dicitur, vt dixi supra art. præced. ad contrarium ibi formatum.

In secundò dicitur, quòd illa propositio non valen-
15 ti agere † non currit præscriptio, procedit quando ius directò impedit personam actoris ne agere possit, vt impedit filiumfam. in d. l. 1. in fin. C. de ann. excep. itē mulierem in rebus dotalibus stāte matrimonio, l. in rebus, C. de iur. dot. Secus verò quādo ius nō immediatè impedit personam ipsius actoris agere, sed opponit ei quodāmodo obicem ne agere possit, id est, quod iudex aditus ab eo ius ei non dicet, & prout accidit hic in articulo proposito, & ita est ex mente Abb. in cap. ex transmissa. num. 14. de præscript. & ibi Felyn. in fine, & Gomes. ita soluit in §. rursus. n. 14. vers. & ideo. Inst. de act. & ibi Vrsil. n. 39. de communi, quod est notandum.

16 Cōclusio ergo est, quòd dabitur restitutio † ex causa impedimenti, à necessitate dispositionis iuris, vel statutorum, vel principis prouenientis.

17 Inferturque ex ea ad plura. Et primò, quòd feriarum impedimētum est iusta causa restitutionis in integrum, d. §. si feriæ. vt dicam plenè infra art seq.

Infertur secundò, quòd impedimentum præcedens
18 † à priuilegio & prærogatiua aduersarij est iusta causa restitutionis, vt dicam infra art. 4.

19 Infertur tertiò, q si iudex restrinxisset † numerum testium, quia ita sibi de iure videbatur faciendū, & ita iure faciendū erat, & ex hoc postea appareret, q is qui volebat plures examinare, non potuit probare incumbētia, quæ probare potuisset, nisi fuisset refrenatus numerus testiū, debeat dari restitutio in integrum ipsi læso ex hoc, vt rursus illos examinare possit, etiam post didicita testificata, si probetur quòd damnum eius ex hoc ipso, de quo agimus, processerit. Et rō est, ne vnde iura nascuntur inde iniquitas & iniustitia resultet, &c. & ita audiui quādoque seruatum à iudicibus habita æquitate præ oculis. Sed reperi postea Mauric. præall. c. 390. tenērem contrariū, & nō sine admiratione, cū ipse aliàs in hac materia semper inclinet, vt ex æquitate restitutio detur, vbi æquitas suggerit. Lubet igitur eius rōnes referre, an bene recesserit ab hac æquitate propter illas?

Primò ait, quia imputare sibi debet is, qui se læsum dicit, quare prius non benè discusserit, an illi testes, quos solos admittere voluit iudex, probarent incumbentia, necne, & si animaduertit quòd non sufficiebant, quare non fuerit protestatus?

Secundò, quia cum de hoc non possit cōstare nisi post didicita testificata, meritò non licebit amplius, &c.

Sed pace eius ego persisto in priori sententia. Aut. n. iudex fecit hoc eius merò arbitrio, à iure concesso, & cum erroneum postea appareat, debet dari restitutio per ea quæ dicta fuerunt supra circa impedimēta procedentis ex persona iudicis. Aut fecit sic lege, vel statuto iubente, & tunc debet dari restitutio, per ea quæ dicta sunt in conclusione, & dicam articulis sequētibus.

Et ad primam rōnem Mauric. respondeo dupliciter.

Primò, quòd satis excusatur læsus ex hoc, quia dubitans de hac insufficientia, volebat plures examinare.

Secundò, quia difficulter potest quis certificari se de hac sufficientia, cum, vt plurimum testes examinandi, plura se dicturos pollicentur pro veritate, quæ postea non deponunt.

Ad secundam resp. quòd prohibitio iuris, ne post didicita testificata super ijsdem, &c. facta est timore subornationis, vt per Doct. in locis vulgaris. Qui timor cessat hic, vbi iam prius iste læsus volebat illos testes examinare, & iudex noluit.

40 Infertur quartò, q si is qui habebat † pecuniam paratā, & in promptu vt prædium redimeret, & Princeps petijt ab eo pecuniam illam pro necessitatibus suis, vel Reipublicæ, & propterea nō potuit tempestiuè redimere prædium, an possit ope restitutionis ex hac clausula aduersus tēpus redimēdi hac de causa lapsum, se iuuare, & redimere? Vt colligitur notab. ex his quæ tradit Mauric. c. 398. & idem c. 332. vers. sed & hoc exēplum.

Et idē puto, si quis expēdisset pecuniam hac de causa paratam in redemptione patris vel filiorum ab hostibus, vt dicam plenius infra in 2. parte, in qua an aduersus præscriptionem conuentionalem detur restitutio? &c.

Arti-

Articulus III.

AD tertium, an scilicet, impedimentum feriasum
21 † superuenientium sit iusta causa restitutionis
in integrum. ?

Fac duos casus.

22 Primus est, quando istæ feriæ erant ordinariæ, † quæ,
scilicet, quolibet anno soleot indici tali temporæ, vti
sunt feriæ messium, vindemiarum, vel festorum, & so-
lemnitatum ordinariarum, & hoc casu conclude, quòd
non datur restitutio. Tex. est in d.l. sed & si per præto-
rem. §. si feriæ. ff. ex quib. caus. maior. & ibi omnes, &
alibi, vt citabo infra casu seq.

Et ratio est, de qua in d. §. si feriæ. Quia (inquit ibi
text.) imputet sibi actor qui illas præuidere potuit, &
23 in eas non incidere, & facere noluit. † & facit alia re-
gula generalis, quòd non excusatur qui non prospicit
24 † id quod prospicere potuit, & debuit, l. si quis do-
mum. §. idẽ quærit. ff. loc. & ibi Glos. cũ multis concord.

25 Secundus casus est, quando istæ feriæ † extraordina-
riè inciderunt, quæ repentinæ dicuntur. Et hoc casu
conclude, quòd restitutio datur. tex. est in d. §. si feriæ.
& ita passim Doct. notant, Abb. in cap. fin. num. 8. de
fer. Bal. in c. ex ratione. num. 9. de appell. & ibi Fran-
cus num. 55. & Præpos. Alex. num. 25. Boich in c. ex
transmissa. num. 2. de præscrip. Bald. in l. 2. §. fin. nu. 4.
C. de tempor. appell. Zas. in Summa, tit. ff. ex quib. caus.
maior. n. 8. Ferret. de Gabel. n. 306. Et nemo discrepat.

26 Ampliaturque primò, vt procedat etiam si feriæ † es-
sent inductæ ab eo, qui inducere non potuisset, & de iu-
re non tenerent, nam nihilominus restitutio daretur, ita
Alb. in d. §. si feriæ.

Ratio est, quia satis est, quòd iudex ius non dixit, nec
27 distingui debet, qua de causa iudex hoc fecerit, † vt di-
ximus supra circa impedimenta ex persona iudicis.

Ampliatur secundò, vt procedat, etiam si feriæ inci-
28 derent † in diem vltimam dilationis. Spec. in tit. de
fer. §. fin. ad finem, daretur enim nihilominus secun-
dùm eum restitutio ex æquitate.

Sed sublimita hoc, nisi id quod faciẽdum superatat,
29 † illa vltima die expediri non potuisset, etiam si feriæ
indictæ non fuissent, l. 2. §. si quis iudicio, vers. si tamen
cum posset, ff. si quis caut. & dicam infra q. 27, art. 6.

30 Limitatur è contra primò, vt non procedat † quãdo
istæ feriæ, licèt extraordinariæ, nõ tamen penitus repen-
tinæ sunt, ita quòd præuideri facilè potuerũt, videlicet
si Princeps multis ante diebus illas futuras satis pro-
mulgasset, Alb. in d. §. si feriæ. post Iac. de Rau. & placet,
per rationem de qua ibi, & dixi supra in primo casu.

Limitatur secundò, nisi istæ feriæ repentinæ essent
31 breuissimæ, puta vnius diei, vel duorum ad summum,
quia tunc nisi esset causa ardua, puta quia in illa die es-
set finienda tota causa, non daretur restitutio, Bal. in d.
l. 2. §. fin. nu. 4. C. de temp. appell.

32 Et facit ratio clara, quia imputare sibi debet † qui ita
se astrinxit, vt dicitur in d. l. 2. §. si cum tamen posset, ff. si
quis caut.

Articulus IV.

33 AD quartum, An scilicet prærogatiua, † & priuile-
gium aduersarij sibi iure communi competens,
vel speciali, sit iusta causa restitutionis?

34 Et communiter affertur exemplum illud, si † minor
paucis testibus examinatis post conclusionem in causa
restitueretur ad alios examinandos, & aduersarius eius
maior læsus fuerit ex hoc, quia si minor ab initio plures
examinasset, ipse quoque idem fecisset, & si non fecit, in
causa fuit quia attentis testibus ipsius minoris testes sui
satis superque erant ad eius intentionem probandam,
hodie verò non sunt, propter nouos testes ad quos exa-
minandos minor admissus fuit; similiterque si idem ac-
cidisset in productione scripturarum.

Et breuiter cõmunis resolutio est, quòd si dãnum hoc
immediatè processit causa priuilegij ipsius minoris, de-
tur ipsi maiori quoque restitutio, aliàs secus. Bart. in l. s.
§. nunciatio. in fine. ff. de oper. nou. nunc. & ibi alij om-
nes. & Doct. in c. auditis, tit. nostro.

Soc. in tract. de restib. num. 127. & alij alibi commu-
niter, quos retuli pleniùs infra circa effectus restitutio-
nis in integrum. q. 47.

35 Immediate † autem ita procedere intelligitur, verbi
36 gratia si minore actore † nihil probante, maior qui ve-
niebat absoluendus iuxta l. qui accusare. C. de ed. non
laborauit testes examinare ad exceptiones suas compro-
bandas, &c.

37 Vel quia minor non produxerat † instrumentum mu-
tui, maior eius aduersarius non curauit producere in-
strumentum solutionis, vel refutationis, vel pacti non de
non petendo, vel liquidæ compensationis, &c.

Articulus V.

38 AD quintum, An impedimentum † naturale, seu
ex vi cœlesti, quæ vis maior dicitur, contingens
sit iusta causa restitutionis in integrum ex hac clausula?

Dubitari posset propter ea quę adducebantur pro ra-
tione dubitandi supra in 1. art.

Sed breuiter in contrariũ est veritas, vt est text. cum
exemplo in l. & Attilicinus ait, & ibi Glos. ff. de seruit.
rust. præd. & in l. si boues. §. 1. ff. quemad seruit. amitt. &
ibi Alber. vt plenè apparebit ex sequentib. illationibus.

Infertur igitur ex hac conclusione, quod si quis non
39 potuit vti sua seruitute † propter cursum fluminis, quod
eam impediuit, puta si fontis haustum occupauit, & po-
stea recessit, dẽt ei succurri ex hac clausula gñali, & da-
ri restitutio, ita vt nõ dicatur interruptus vsus & quasi
possessio seruituris, ita dixit Glo. in l. hoc iure. §. si aquã.
in verbo, interrupta. ff. de aqua quot. & æstiu. Cæpol. de
seru. rust. præd. c. 4. n. 38. Rip. in l. quominus. n. 119. ff. de
flumi. Menoch. de retin. poss. remed. 6. n. 147. Et proba-
tur hoc per tex. in d. l. & Attilicinus. vbi dicitur (iuncta
40 Glo.) quod si propter arescentiam fontis † quis non po-
tuit vti seruitute aquę illius, si postea reuertatur fons ad
pristinam vbertatem, debet restitui in pristinum statum,
ipse quoque, & hoc ope restitutionis, & non ipso iure vt
Glos. ibi dicit. Et ibi Alber. in terminis infert ad illatio-
nem à me supra factam.

Ampliaturque ista illatio, vt procedat etiam si impe-
41 dimentum tanto tempore durauerit, † quod amissa
fuerit seruitus præscriptione, ita post Cõnan. lib. 4. com-
men. iur. ciui. c. 12. ait Menoc. d. remed. 6. nu. 149. Quic-
quid contra senserit Cæpol. præall.

Sed aduertendum est, quòd si rectè & fundamentali-
ter consideretur hæc materia, possunt concordari istæ
authoritates, & debent intelligi prout dicam. Restitutio
42 † n. in integrum de qua in d. l. & Attilicinus. non est illa
restitutio quæ datur ex edicto prętoris ex generali clausu-
la, sed alia restitutio quæ fit naturaliter per restauratio-
nem ipsius rei, hoc modo videlicet, vt per restaurationem
rei, siue reditũ naturalem illius ad pristinũ statum, dica-
tur ipsa res in eo statu in quo erat ante destructionem
eius cũ omnibus suis iuribus, & priuilegijs antiquis, &
43 hinc euenit, q; si ecclesia † destructa restauretur ab ho-
mine, seu aliud ædificiũ, vel locus á flumine destruatur,
vel occupetur, & recedẽte flumine locus redeat in statũ
pristinum, pristina iura loci quoque restaurata, & rein-
tegrata dicũtur, vt dicit notab. Fulg. in l. seruitutes. §. 1.
ff. de seruit. vrb. præd. Pau. de Cast. in l. vnius. §. si fons. in
fin. ff. de seruit. rust. præd. Brun. in tract. de refect. in eo-
dem statu. vers. nona conclusio, per d. l. & Attilicinus.
cum sua Glo. ibi.

44 Quod si tanto tempore destructio, vel occupatio, † vel
amissio, vel non vsus hmõi loci, vel seruitutis duret, vt
præscripta sint iura & seruitutes illius loci, per restaura-
tionem

tionem illius non intelligantur recuperari pristina iura
ope restitutionis prædictæ naturalis,& quæ absque mi-
nisterio iudicia dicitur côcedi,& ita intelligitur opinio,
& dictum Cæpol.præalleg. Sed si à prætore petatur ex
æquitate huius clausulæ generalis,q occurrit læsis abs-
que aliqua eorum culpa vel negligentia,debebit conce-
di aduersus dictam præscriptionem,& ita debet intel-
ligi illatio à me supra facta,& ampliatio Menochij.
45 Quinimò ego dico,quod restitutio,† propria,de qua
nunc nos agimus ex hoc edicto maiorum , non dabitur
hoc casu nisi in caso amissionis iurium , & seruitutum
propter non vsum & impedimentũ prædictum,vbi enim
amissio iuris alicuius non adesset , de qua restitutione
tractari posset ? quæ læsionem necessario præsuppoonit,
& nota hæc,quia nullibi reperi ita declarata .
46 Limitatur è contra prædicta illatio,† dummodo ne-
gligẽtia ipsius impediti nõ sit mixta cum d.impedimen
to naturali,tûc nõ succurreretur eidem. Exemplumque
47 affertur, si quis molendinum † suum superius molẽdi-
no meo,& cuius aquam debeo expectare præoccupatio-
nis,& superioritatis causa,destructum ab impetu flumi
nis infra annum non refecerit, cum reficere posset,non
dabitur ei restitutio in integrum ad illud reficiendũ in
præiudicium molendini mei,cui per anni cursum acqui
situm fuit ius ducendi aquam ad molendinum meum
primo & ante omnia alia molendina sequentia. Ita no-
tab.post Bart.in d.l.quominus,num.26. & Ias.ibi.n.97.
& Papien. in forma libelli super seruitut.aquæductus.
nu.10.tradit Menoch.præall.remed.6.nu.149.& 150.
Ex quibus habes etiam aliam illationẽ in proposito
48 molendinorũ,& iuris aquę ducendæ,† in casu quo ne-
gligentia prædicta non adfuisset,& sic deberet dari re-
stitutio ex hac clausula ratione necessarij impedimenti,
si infra annum refici non potuisset, iusta & rationabili
de causa, quod etiam nota .

Articulus VI.

49 AD sextum, An scilicet enormis læsio † sit iusta cã
restitutionis ex hac clausula,ẽt ipsis maioribus ?
Videtur, quòd sic.
Primò quidem per text.in l.in cõtractibus.C.ex qui-
bus caus.maior,ponderando quòd est sub rubr.illa quæ
de remedio restitutionis in integrum tractat,& non iu-
ris communis.
50 Secundò,quia vbi adest enormis læsio,† ibi adest do
lus aduersarij,l.si superstite. C,de dolo,& per l.2.C.de
præd.min.iuncta l.1.C.si aduers.ven.pigno.& ita Doct.
communiter vbique tradunt,& de communi Cagno.in
l.si quis maior,num. 109.C.de transact. Ripa in cons.4.
nu.8.tit.de donat. Neuiza.plenissimè cons.22.à nu.18.
vsque ad finem. Sed vbi adest dolus hic aduersarij,ibi
datur restitutio ex hac clausula,vt per Maur.c.380.qui
loquitur de dolo præsumpto resultante ex hac enormi
læsione de qua agimus,ergo, &c.
Tertiò,quia ita tenet Mauric. præall.c.381, vers.sed
hoc.& voluit Petr.in d.l.in contractibus.C.ex quib.cau.
maior.& Mant.cons.118. num. 16.
Contrarium determinãt Doct. omnes communiter
in d.l.in cõtractibus,C.ex quib.caus.maior. Dicentes,q
in cõtractibus licitum est maioribus inuicem se decipe-
re iure ciuili, vsque ad dimidiam iusti precij, abinde
aũt supra datur remedium ordinariũ.l.2.C.de rescind.
vend.ergo dicunt ipsi,q vtroque casu cessat restitutio.
Ego puto aduertendum,& dicendum sic. Aut læsio
est vltra dimidiã,& tũc dubiũ est, an propter remediũ
ordinarium.d.l.2.cesset extraordinarium restitutionis
ex hac clausula,& quòd imò nõ cesset, tenẽt Bal.& Sa-
lyc.in l.1.C.si adu.fiscum.Paoal.de Crema in rep.d.l.
2.nu.55. Abb.in c.cum dilecti. nu.4.10 si.& nu.5.extra
de emp.& vend.& alij quos pleniùs cõgeram infra q.
17.art.14. & imatum quod istam esse communem sen-
teotiam,dicit Iaco.de S.Georg.in l.1.num.5.C.adu.fi-
scum,& ratio fortis est pro hac sentẽtia,quia vbi reme-
51 dium † extraordinariũ est pleniùs & pinguiùs,quàm
ordinarium,nõ cessat extraordinarium propter côcur-
sum ordinarij. Bar. Ang. Cum. Alb.& alij,in d.l.in pro-
uinciali.ff.de oper.noui nun.& dicam infra d.q.17.art.
3.sed plenios est hoc remedium restitutionis in casu no
stro,quàm d.l.2.vt deducunt Abb.in d.c.dilecti.n.5.&
Pant.d.rep.l.2.n.55.ergo,&c. Et ideo hoc casu ego con
cluderem, q omninò detur restitutio, ex hac clausula
ad libitum ipsius læsi vltra dimidiam,si magis ei expe-
diat , quam remediũ d.l.2.& multò magis si aliqua de
causa cessaret in tali casu remedium d.l.2. de quibus
habetur plenè per Mod.ibi.
Aut læsio est infra dimidiam,& tũc puto regulariter
non dari restitutionem, maioribus ex hoc capite,ea ra-
tione potissimum,quia non datur restitutio minoribus
aduersus contractus nisi enormiter in eis læsi fuerint,
adeò quòd læsio mediocris non sufficit eis ad restitutio-
nem obtinendam, vt est magis communis hodie senten
tia,vt plenissimè ostendi supra q.4.art.12.nu.109.vers.
in contrarium. ergo necesse est fateri quod si in hoc con
stituenda est differentia aliqua inter eos , propter hanc
læsionem solam non detur maiorib.restitutio. Limitan-
52 do † tamen,nisi côcurreret aliqua alia iusta causa æqui-
tatis,concedendi restitutionem illam, puta si mulier in
contractu læsa enormiter fuisset,vel rusticus,vel miles,
vel alius in sũma in quo faciliùs præsumatur fragilitas
consilij,quàm in cęteris hominibus,de quibus dixi sup.
q.9.& 10. Hoc.n. caso concurrentibus enormitate læ-
sionis,& alia qualitate personę succurrẽdum putarem,
& reperio quod singul. hoc voluit Mauric. c.398. & c.
375.vers.præter hæc. vbi etiam de vidua hoc modo læ-
sa restituenda,etiam si sit maior.
Et sic tenendo, & distinguendo, patet responsio ad
contraria. Nam
Ad l.in contractibus,resp.quòd loquitur quando læ-
53 sio est enormissima vltra dimidiam, & secundũ ea tem
pora,quibus non erat adhuc introductum remedium
d.l.2.& iniquum videbatur Imperatoribus non succur
rere etiam maioribus in tali casu.
54 Ad secundum resp. quòd illud de dolo † aduersarij
procedit,quando lęsio causatur ab alio quam ab ipso-
met lęso,s.quando ab aduocato,vel procuratore, cum
quo dolosè se gesserit aduersarius, licet non verè, sed
pręsumptiuè,& in hoc casu loquitur Mauric.d.c.381.
& hoc casu adest ratio differẽtiæ,quia faciliùs succurri-
55 tur † illi qui per aliũ læditur, quã illi qui à seipso labi-
tur,vt tradit Bar.in l.si societatem.§.arbitrorum.ff.pro
soc.& alibi omnes passim,& ità potest saluari vno mo-
do opinio Maur.præal.& Petri,& Mant.& alio modo,
si concurrat alia coniectura,ex qualitate personæ, vt
prædixi. Et sic.
Ad tertium quoque satisfactum erit ex prædictis in
vers.limitando tamen , &c.

Articulus VII.

56 AD septimũ , An scilicet † specialis fauor dotis sit
iusta causa restitutionis in integrum ?
Videtur, quòd sic.
Primò, per text.in l.iure ad finem. ff.de iur.dot. Vbi
etiam maior deceptus non dolo aduersarij, sed re ipsa
57 tantum, restituitur aduersos damnum fauore dotis. †
Secundò, per l.si cum dotem. §.si mulier.ff.solu.mat.
58 Vbi ei qui sibi præiudicauit in nouatione † debitoris
dotalis,succurritur, & dicit Glo.ibi ex clausula genera-
li,l.1.ff.ex quib.caus.maior.
In contrarium est expressum in l.1.C.si adu.dotem,
& in l.si ex causa.§.1.ff.de minor, Vbi datur restitutio
mulieribus minoribus aduersus excessiuam dotis con-
stitutionem .

At qui minor non restituitur in casu quo aduersus
60 aliquem pariter priuilegiatum restituẽdus veniret.† l. minor filiofamil.& in l.verũ §.sciendũ.ff.de minor.ergo fauor dotis non est talis qui restitutionẽ mereatur, quia aduersus eam non daretur restitutio,sicut non datur minori contra minorem,vel Ecclesiam in re pari,vt in dictis iuribus,& tradit Azo.C.si adu.fiscum.Paul.da Cast.in cons.37.nu.5.lib.2.& indubitatam dicit Caph.consil.146.nu.6.lib.1.

Ego puto sic dicendum. Aut quęrimus an ita sit fauorabilis causa dotis in ista materia restitutionis in integrum,sicut causa minoris,& dic quòd non,& ita loquitur d.l.1.& d.§.1.& secunda opinio. Aut quærimus,an saltem causa dotis per se sit fauorabilis,ita vt restitutionem mereatur saltem ex hac clausula,vbi ęquitas nulla alia subest,quàm causa & fauor dotis. Et licèt durum videatur constituere regulam quod sic,tamen puto intrepidè dici posse, quòd vbi non repugnat aliqua iuris,vel Doctorum manifesta decisio, iudex debeat concedere restitutionem ex generali clausula, fauore solo dotis,ne scilicet illa pereat,vel diminutionem patiatur cum locupletatione,& lucro alterius,& hoc vbi adest enormis læsio omnino æquius, & etiam verius puto, per d.l.iure. ad finem,& per dictam l.si cum dotem. §.si mulier. ff.sol.matrim.

Et sic tenendo satisfactum est vtrique opinioni, & contrarijs d.l.iure.& d.§.si mulier.

61 Infertur que primò, q quilibet † etiam maior si lædatur grauiter in conuẽtionib. circa res dotales factis, & in præiudiciũ ipsius dotis, debeat restitui ex hac generali clausula, licèt de dolo aduersarij nõ cõstet,ita probatur in d.l.iure,& tenet Bal. Nouellus in trac.de dote, priuil.53.in fi.aliàs par.12.n.35. in fin. & Ruin.cõs.26. nu,20. lib.3.& Pau.de Citad. in tract.de iure patr.in 3. parte in secunda causa,nu.33.pro sing.notat. Et extẽdit notab. ad dotes Ecclesiarũ, & iura patronatus illarũ, vt scilicet detur restitutio fauore taliũ dotium,& iuris patronatuum, et si aliàs iure Ecclesiæ danda non veniret.

62 Infertur secundò,quòd succurritur † mulieri etiam maiori,si nouauit debitorem suum dotalem,cũ sui præiudicio,ita quod seruatur ei actio pristina ex hac clausula generali, vt est expressum in d.l.si cum dotem. §.si mulier. & ibi Gl.& Doct.& Bald. Nouellus d.tract.de dote, d.parte 12. num.35.

Infertur etiam tertiò, quòd si maritus idem faceret,
63 † eidẽ succurreretur. Et ratio omnium istorum esse potest,quia multum interest reip. dotes conseruari, & vtique restitutio in integrum facillimè datur, vbi publicè interest illã dari,saltem secundariò,per ea quæ dixi sup. q.2. circa Respublicas, Ciuitates, Vniuersitates,&c.

Articulus VIII.

64 AD octauum, An scilicet † in aliquibus alijs casibus detur restitutio in integrum ex speciali iuris dispositione? & qui casus isti sint?

Conclusio est,quòd sic,vt ex sequentibus casibus congestis apparebit.

Primus igitur casus specialis est in l.2. ff. de exceptio. rei iud. & l.qui cum hærede.ff.de actio.& oblig. & in l. si mater.§.1.ff.de excep.rei iud. In quibus locis habetur,
65 † quòd si is qui habet duas actiones, vnam ex qua putabat se posse obtinere,& iusto errore decipiebatur,& aliam ex qua nullũ sibi ius competere arbitrabatur, & re vera competebat,primam proposuit,& succubuit,potest audiri rursus non obstante exceptione rei iudicatæ, vt in dictis locis dicitur.

Circa hūc primũ casum de duobus cõtingit dubitari.
66 Primum est,an succurratur † læso in hoc casu ipso iure,vel ope restitutionis? Et quidem communis resolutio est,quod si quidem sententia fuit lata simpliciter,id est simpliciter fuit reus absolutus ab omni petitione actoris, actori succurratur non ipso iure, sed ope restitutionis. Si verò non simpliciter, sed expressa causa, quæ postea reperta falsa fuit, videlicet, quia dicimus Titium nõ habuisse nec habere actionem contra Caium,&c. Ideo Caium absoluimus & Titio silentium imponimus,&c. & tunc actor ipso iure tutus est, nec restitutione indiget. ita voluit Bart. in d.l.2. in princ. & sequitur ibi Ang.in princ.& idem Ang. in d.l.si mater. circa finem,& Ang. in d.l qui cum hærede. num.1. ff.de act.& oblig.

Et facit,quia sententia ipso iure retractatur, quando
67 causa de qua in ea redit ad non causam, † nec tunc restitutione opus est, vt dicam infra in secũda parte,in restitutione aduersus rem iudicatam. q...arr...

Limita tamen hanc conclusionem, vt non procedat
68 † in transactione facta hoc modo iusto errore & ignorantia testamenti,vel codicillorum, quia tunc ipso iure semper retractatur,nec est necessaria restitutio,quomodocunque vel simpliciter, vel non simpliciter sit concepta causa trãsactionis,vel refutatio eius. tex. est vbi omnes in l.3.§.1.ff.de transa.& ibi Gl.in verbo,debere,vbi plenè hoc declarat & simpliciter sequuntur Bart.Bald. & Angel. & clarè Albert. ibi,in versic.oppono, & firmat Ias. ibi , licèt non ita declaret differentiam inter transactionem & sententiam.

69 Secundum dubium est, † quæ sit causa huius auxilij hoc casu,an fauor matris,vt in d.l.si mater.in fi.princip. vel priuilegium actoris, indistinctè,& an iustus error?

Et licèt quidam dixerint,quòd priuilegium actoris, vt d.l.si mater,& d.l.qui cum hærede,tamen præalleg.
70 communiter volunt , quòd iustissimus error † sit causa restitutionis in dictis iuribus, ita Bart.in d.l.si mater,& Ang. in d.l.qui cum hærede. ff.de act.& oblig.

Et sic re vera iste casus nõ erit specialis in sui ratione.

Sed fundabitur,& stabit sub regula de qua infra circa restitutionem ex capite iusti erroris.

71 Secundus casus specialis est † in l.fi. C.de repud.hær. vers.sin autem minor, & ibi pro mirabili notat Alber. post princ.& idem Alber.in rubr. C.de temp.in int.rest. quem singularissimum casum circa tempora adeundæ & petendæ hæreditatis, vide per ea.

72 Tertius casus specialis est, † si impetrans beneficium mittat procuratorem ad acceptãdum illud intra mensem, & procurator moriatur inscio Domino intra mẽsem,antequam acceptet, Dominus habet restitutionem in integrum aduersus lapsum mensis,si res est integra,videlicet,quod beneficium non sit alteri collatum, aliàs enim non daretur eidem restitutio, sed tamẽ conseruaretur illæsus quo ad hoc,vt posset aliud cõsequi,& de alio sibi prouidendum est omnimodo in tali casu. Card.Clem. 1.§.fin.in 8.q.de concess.preb. q est notab.

73 Quartus casus specialis reperitur † in l.si mulier. ff. de iur.dot. & ibi notat Salycet. quòd scilicet, quando vxor est circumuenta à marito circa constitutionem dotis magis in vna re,quàm in alia, restituitur.

Sed casus iste cadit sub regula à me firmata supra art.præced. & satis illam confirmat.

74 Quintus casus specialis est, † quando quis passus est damnum ob iacentem hæreditatem,vel dum conficiebatur inuentarium, vel non aderat qui eam defenderet, vnde agi non potuit, &c. restituitur enim aduersus damnum hac de causa passum,&c. Put.decis.3.286.

75 Sextus casus specialis est, † quando sententia transiuit in rem iudicatam, & manifestè appareat, quod est contra ius litigatoris, nam potest retractari ope restitutionis ex hac generali clausula, si constet de iustitia ipsius victi. Maranta, in 5.parte, §.post omnia aduertatur, num.61. Dicam plenè infra in 2.parte de restitutione aduersus rem iudicatam.

76 Septimus casus specialis est, † qñ credidi aliquod alicui verisimiliter credendũ, quã si deceptus remaneo, datur mihi restitutio, Bart.in l.nõ solum.§.morte. n.27. ff. de op.noui nunc.per l.fin.ff.de eo per quẽ factũ erit,&c.

Octa-

77 Octauus casus specialis est, † quando esset aliquis maior ita rudis, simplex, & à forensibus negocijs adeo alienus, vt ne quid amplius. Nam daretur ei restitutio in casu læsionis ex hac clausula, ratione nimiæ simplicitatis, vt sing. dicit Mant. consil. 118. num. 17. & pro hoc allego tex. vnicum in l. cum de indebito, §. sin autem lis, ff. de probat.

78 Nonus casus specialis est, † quando quis esset læsus per sententiam in causa matrimoniali latam, nam succurritur ei beneficio supplicationis ex iusta causa, vt est casus peregrinus secundùm cõmunem lecturam in c. ex literis. de rest. in int. vt post Io. And. intelligunt alij ibi.

79 Decimus casus specialis est, † in forensibus qui restituuntur aduersus pœnas statutorũ alicuius loci, si in illas inciderunt ignoranter. Ias. in l. quamdiu. n. 12. C. qui adm. post Io. And. D. Anton. Ioan. Fabr. & alios, vbi ibi.

Ego dixi plenè supra q. 8. artic. 12. vbi vide. Interim hæc satis sint, quo ad causas ex quibus competit restitutio in integrum ex vtroque edicto minorum, & maiorum. Nunc ad causas ex quibus restitutio in integrum
80 denegatur † etiam vbi adesset causa ex qua dari solet, videndum est, & merito, quia viso de armis ipsius actoris, de defensionibus rei contra quem petitur restitutio, dispiciendum est. Quod totidem penè quæstionibus expedietur.

SVMMARIA.

1 Restitutio in integrum, an possit tolli aliqua lege, vel statuto?
2 Aetatis & pia causa priuilegia æquiparantur.
3 Pia causa priuilegia non possunt lege vel statuto tolli.
4 Restitutionis in integrum beneficium dicitur fundatum in naturali æquitate.
5 Restitutio in integrum pro maiori parte iure prætorio inducta fuit.
6 Venia ætatis impetratio tollit beneficium restitutionis.
7 Aetatis terminus & meta variabilis est apud gentes.
8 Pia causa licet æquiparetur ætati, non tamen è contra.
9 Naturalia iura immutari non possunt, quomodo procedat.
10 Prætoria remedia in æquitate naturali fundata sunt.
11 Prætoria iura tolli possunt & immutari.
12 Naturalis iuris æquitas non est ipsum ius, siue necessitas naturalis.
13 Restitutio in integrũ tolli potest à statuto tam directè, quàm indirectè.
14 Restitutio non conceditur aduersus id quod directè restitutionem extinguit.
15 Restitutio vbicunque non datur aduersus aliquem actum, non datur etiam aduersus alium actum, si per illum actum præiudicatur actui illi aduersus quem lex prohibet restitutionem dari.
16 Statutum vel consuetudo prohibens restitutionem, dicitur correctoria iuris communis.
17 Restitutio ex vno edicto si prohibeatur, non intelligitur prohibita ex alio.
18 Restitutio si prohibetur in principali, non dicitur prohibita in incidenti.
19 Restitutio prohibita aduersus diffinitiuam non dicitur prohibita aduersus interlocutoriam.
20 Restitutio vbi in aliquo casu prohibita est, exceptio nullitatis non dicitur sublata.
21 Restitutio ita demum tollitur à statuto, si concurrant ea omnia, per quæ statutum vult esse sublatum hoc remedium.
22 Restitutio non potest auferri à recognoscentibus superiorem.
23 Venia ætatis ab inferiore à supremo Principe concedi non põt.
24 Restitutio pupillorum doli incapacium non potest statuto tolli.
25 Princeps non potest dispensare super tali defectu pupillaris ætatis.
26 Restitutio à statuto prohibita, non intelligitur prohibita incidenter peti.
Et quomodo hoc procedat, declaratur nu. 27.
28 Restitutio à statuto simpliciter prohibita, non dicitur prohibita, si minor agat de damno vitando.
29 Restitutio non potest prohiberi in casu enormissimæ læsionis, nec valet tale statutum propter dolum præsumptum.
30 Restitutionis prohibitio statutaria, non extenditur extra territorium.
31 Appellatione prohibita in aliquo casu, an restitutio in integrum prohibita sit?
32 Ordinarium remedium vbi prohibetur, multò magis videtur prohibitum extraordinarium.
33 Restitutio in integrum non eadem de causa conceditur, qua appellatio.
34 Exceptione prohibita in aliquo casu, an restitutio prohibita dicatur?
35 Restitutio in integrum exceptio est.
36 Restitutio non potest proponi per viam exceptionis nisi incidenter.
37 Restitutio non intelligitur prohibita, licet prohibitum sit aliquod remedium, sub quo generaliter loquendo comprehendatur restitutionis remedium.
38 Actione prohibita in aliquo casu, an prohibita dicatur restitutio in integrum?
39 Restitutionem petens dicitur actor, & rei forum sequitur.
40 Bannitorum querela si statuto prohibeantur recipi, bannitus restitutionem petere non poterit, & in fine articuli clarius.
41 Bannito agenti si ius reddi statuto prohibeatur, restitutionem in integrum petere, an possit bannitus?
42 Securitatem plenissimam vbi lex vel statutum promittit, an restitutionem in integrum prohibere dicatur?
43 Restitutio in integrum datur aduersus 40. annorum præscriptionem, secundùm magis communem sententiam modernorum.
44 Restitutio in integrum, an dicatur prohibita ex eo, quod prohibetur appellari, reclamari, supplicari, recurri, vel alio modo contrauenire, per verba clausulæ prægnantissima?
45 Restitutio nunquam prohibita censetur, nisi cum specialiter prohibita est.
46 Restitutio in integrum est beneficium speciale, sed à iure communi concessum.
47 Statutum prohibens generaliter omnia remedia, intelligitur de remedijs iuris communis, non autem iuris specialis.
48 In compromissis quoque procedunt prædicta de illa clausula prægnanti.
49 Restitutio an dicatur prohibita, quando in illa clausula adsunt verba, nullus vel regressus, &c.
50 Et an dicatur prohibita, quando adsunt illa, neque alio quopiam prætextu?
51 Et quid si inter remedia iuris communis esset prohibitum quoque aliquod speciale.
52 Et quid si statutum adderet, quod minores & pupilli quoque comprehendantur.
53 Et quid si auxilium omnino generaliter prohibitum esset.
54 Et quid si omnia alia remedia essent specificata, & demum esset addita illa clausula generalis.
54 Restitutio in integrum an dicatur prohibita ex eo, quod statutum in sua dispositione minores quoque comprehendi iubet?
55 Minor non restituitur contra legem, vel statutum.
56 Instantia si dicitur perempta, & si litigator impeditus fuerit. Restitutio aduersus lapsũ instãtiæ, an dicatur prohibita?
57 Restitutio non dicitur prohibita, etiam si statuto caueatur, quòd actus non vitietur ratione ætatis.
58 Restitutio non dicitur prohibita, etiam quod statutum in tali casu velit minores haberi maiores.
59 Minor non dicitur restitui contra statutum, licet à statuto comprehendatur.
60 Statutum quòd causæ compromittantur, & quod minores etiam comprehendantur, quomodo non auferat minoribus beneficium restitutionis, declaratur.
61 Intellectus l. fi. C. de rest. in integr.
62 Statutum generaliter loquens comprehendit etiam minores, regula.
63 Et amplia etiam si minor faceret id quod minores ex consuetudine solent ...

64 Limi-

64 *Limitatio nisi statutum exorbitaret à iure communi, & æquitate simul.*
65 *Et idem, si statutum puniret aliquid quod de iure communi non esset punibile.*
66 *Et idem in statutis super præscriptionibus factis.*
67 *Restitutio prohibita in casu enormis læsionis, an dicatur prohibita in casu enormissimæ?*
68 *Statutum Perusinum de compromissis, declaratur in casu enormissimæ læsionis. & sub nu. 72.*
69 *Restitutioni si quis renunciauit in casu enormis, restituetur in casu enormissimæ.*
70 *Læsio enormissima includit dolum aduersarij. Quinimò enormis tantum.*
71 *Statutum non interpretandum, vt velit dare occasionem delinquendi.*
73 *Restitutio an dicatur prohibita, si statutum velit, vt minor habeatur pro maiori?*
74 *Nullitatis beneficium hoc casu cessat, si ex capite ætatis prosificatur. & 76.*
75 *Restitutio vbi cessat, plerunque nullitas non cessat.*
75 *In omnibus & per omnia, hæc clausula multum operatur.*
76 *Minor an possit fingi maior à statuto?*
77 *Minor qui a statuto fingitur maior, non fingitur quò ad alienationem bonorum.*
78 *Restitutio prohibita dicitur, si statutum ætatem minorem abbreuiat.*
79 *Venia ætatis impetratio est abbreuiatio ætatis minoris. n. 80.*
81 *Restitutio an dicatur prohibita, si statutum cauet quòd contractus facti a maiore 18. valeant.*
82 *Et quid si actus alias fuisset validus de iure communi.*
83 *Et quid si statutum addat, quòd ita valeant contractus, vt effectum sortiantur.*
84 *Restitutio an prohibita sit, si statutum dicat, quòd maior 20. annis sit maior. 25.*
85 *Restitutio an dicatur prohibita, si statutum dicat, quòd maior 18. possit contrahere sine interuentu curatoris?*
86 *Restitutio an dicatur prohibita, si statutum ratum habet, quod a minore gestum fuerit? nu. 87.*
88 *Ratificatio actus non excludit beneficium restitutionis.*
89 *Restitutio non dicitur sublata ex eo, quod princeps certa scientia confirmat actum a minore celebratum.*
90 *Restitutione in integrum prohibita, an intelligatur prohibita restitutio ex edicto minorũ tãtum, an alia tantũ, an vtraque?*
91 *Et quid si prohibetur restitutio ex clausula generali.*
92 *Et quid si prohibetur restitutio ex causa ætatis.*
93 *Et quid si indefinitè restitutio prohibetur.*
94 *Restitutio non datur contra statutum legis vel naturæ, vt dicit Bald.*
95 *Statutum prohibitorium restitutionis, non ligat forenses, nec vires suas extra territorium extendit.*

QVÆSTIO XV.

Incipit hic de causis ex quibus cessat, & impeditur beneficium restitutionis in integrum, etiam si ex aliqua causarum hucusque dictarum concedenda veniret. Et in primis in hac quæstione agitur de cessatione & impedimento restitutionis, ex eo quod à lege vel statuto prohibita est.

POSTQVAM plenè actum est de causis ex quibus competit beneficium restitutionis in integrum minoribus, vel maioribus. Nunc vidẽdum est de causis ex quibus eisdem deneganda est, non quia non competat, & causa aliqua superius dictorum non adsit, sed quia obstet aliqua exceptio ipsi reo cõtra volentẽ petere restitutionẽ, propter quã illam impedire possit. Et consequenter postquam visum est de armis ipsorum actorum in materia ista, videndum est de armis reorum. Vnde cautus aduocatus qui intendit petere restitutionem in integrum ad fauorem alicuius minoris, vel maioris læsi, non solùm inspicere debet, an adsit causa aliqua ex qua concedenda veniat, sed etiam, an obstet aliquod impedimentum propter quod deneganda veniret ad fauorem rei, & quia ista quoque particula huius tractatus vtilissima est præsertim pro reis, continuabitur vsque ad q. 31. & ordinatè procedendo, primo agam de impedimentis & obstacolis restitutionis, quæ sunt communia tam restitutioni minorum, quàm maiorum. Deinde accipiam de ijs quæ specialiter impediunt restitutionem ipsorum minorum. Denique de ijs quæ impediunt restitutionem ipsorum maiorum. Et redeundo ad primam speciem prædictorum impedimentorum, quæ restitutionis beneficium tollunt. Primò in hac quæst. agam de ijs quæ procedunt à lege vel statuto, prohibente ipsam restitutionem in integrum. Et illam quatuordecim hisce articulis sequentibus expediam.

Primò, an restitutionis in integrum beneficium tolli possit aliqua lege, vel statuto, vel consuetudine?

Secundò, An per prohibitionem appellationis intelligatur prohibita restitutio in integrum?

Tertiò, An per prohibitionem exceptionis?

Quartò, An per prohibitionem actionis?

Quintò, An ex eo, quod statutum plenissimam securitatem polliceatur?

Sextò, An prohibitio generaliter omni remedio, & auxilio iuris, videlicet quòd non possit reclamari, appellari, supplicari, vel aliquo alio modo contrauenire, dicatur prohibita restitutio in integrum?

Septimò, An ex eo, quòd statutum vel lex, ab eius dispositione non debere eximi minores, vel absentes, vel aliter impeditos, disponat?

Octauò, An si statutum prohibeat restitutionem in integrum, in casu etiam enormis læsionis, dicatur prohibita etiam in casu enormissimæ?

Nonò, An & quando dicatur prohibita restitutio ex eo, quod lex vel statutum vult vt minor habeatur pro maiori?

Decimò, An restitutione in integrum indefinitè prohibita, intelligatur prohibita restitutio ex edicto minorum tantum, an alia tantum ex edicto maiorum, an vtraque?

Articulus I.

AD primum, An scilicet beneficium restitutionis in
1 integrum possit tolli † aliqua lege, vel statuto, vel
consuetudine?

Videtur, quòd non.

2 Primum, quia priuilegia ætatis, † & piæ causæ æquiparantur, Bald. consil. 465. lib. 5. num. 1. & 5. sed priuilegia
3 † piæ causæ non possunt tolli aliqua lege vel statuto, auth. cassa. C. de sacros. eccles. cum ibi not. ergo nec priuilegia ætatis, & consequenter nec restitutio ex edicto maiorum, quæ magis in iure communi fundatur, quàm restitutio minorum, quæ magis in iure speciali, ergo &c. l. eius militis. § militia missus. ff. de milit. test.

4 Secundò, quia beneficium restitutionis † in integrum dicitur fundatum in naturali æquitate secundùm Bald. in addit. ad Specul. eodem tit. nostro, col. fin. versic. item illud. Sed iura naturalia non possunt tolli aliqua lege, vel statuto, §. sed ea. Instit. de iur. nat. ergo &c.

[1] In contrarium determinant Doctores. Bart. in l. cum hi. §. si cum, in fine. ff. de transa. Bal. in sua Marga. in verbo legatus. Azer. in l. more. nu. 3. ff. de acquiren. hær. post Dominum suum, & ibi Ang. & alij passim nemine discrepante, quos congeras ex limitationibus sequentibus. Et ita puto regulariter tenendum esse.

5 Et claré facit, quia restitutio in integrum † de iure
prætorio pro maiori parte fuit introducta, & conse-
quenter fuit introductio ipsius iuris ciuilis scripti, &
ideo tolli, & mutari potest. d. §. sed ea.
6 Præpterea per concessionem veniæ † ætatis tollitur re-
stitutio in integrũ l. 1. C. de his qui ven. ætat. sed illa iure
ciuili inducta est, & à Principe concedi solet, ergo &c.
7 Prætetea variabilis est terminus, † & meta huius æta-
tis, cuius fauore conceditur restitutio, vt dixi supra quę-
stio. 1. art. ... ergo variabilis quoque iuxta placita sta-
tuentium erit ipsius restitutionis in integrum status. Et
ita tenendo.
8 Ad primum resp. quòd licet pia causa † æquiparetur
ætati, non tamen è contra, nec prætetea per omnia ęqui-
parantur, vt per Bald. cons. 465.
9 Ad secundum resp. quòd ea quæ sunt iuris † naturalis
tolli non possunt, vel immutari, si tamen secundùm ne-
cessitatem naturalis instinctus sunt, non si secundũ ęqui-
tatẽ naturalem tantum, & ita loquitur d. §. sed ea. Quo
10 fit, vt remedia prætoria † licèt in æquitate naturali fun-
data sint, l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. eod. tit. nostro l. 1. ff. quod
11 met. causa, cum simil. tamen tolli † & mutari possunt, vt
quotidie, tolli & mutari per statuta locorum videmus.
12 Et ratio est, quia æquitas † legis naturalis non est ius
naturale, idest illud bonũ illæque ordinatio, sine qua na-
tura hominis stare nõ potest, sed quoddam bonum ap-
plaudens instinctui naturali, quod variabile est plerun-
que ex causa iuxta tempora & locorum vicissitudines.
Conclusio ergo est, quòd restitutionis in integrum
beneficium potest à lege, vel statuto, vel consuetudine
mutari, limitari, vel in totum tolli, etiam si aliàs iure
communi concedenda veniret.
Ampliarique potest, vt possit tolli, non solùm dire-
13 ctè, † sed etiam indirectè. Nam habemus duas re-
gulas in proposito multum notab. quæ hanc ampliatio-
nem probant.
Prima est, quia restitutio non conceditur aduersus id
14 quod directè restitutionem extinguit. † Card. in cap.
fin. in 1. q. eod. tit. nostro.
15 Altera est, quia vbicunque non datur † restitutio ad-
uersus aliquem actum, non datur etiam aduersus
alium actum, si per illum actum præiudicatur actui illi
aduersus quem lex prohibet restitutionem dari. Ita post
Bar. in l. si ab hostibus. §. sed quod simpliciter. vers. 9. re-
stitutio. ff. ex quib. causis maior. decit Capic. decis. 152.
numero 2.
16 Limitatur autem primò, vt tale statutum, † vel con-
suetudo impediens vel prohibens restitutionem dicatur
correctorium iuris communis, stricti iuris, & nullate-
nus extendendum ex ea proprium casum in quo loqui-
tur Paris. consil. 13. nu. 43. 44. & 45. lib. 1. Pet. Ant. Au-
gus. consil. 38. nu. 8. lib. 2.
Ex quo infertur primò, quòd si tollit restitutionem
17 in integrum ex vno edicto, † non intelligitur tollere ex
alio. Paris d. cons. 13. nu. 45. & dicam infra art. fin.
18 Secũdò, quòd si tollit illam in principali dubio † non
intelligitur sustulisse in incidenti, & emergenti. Præpos.
in c. ex ratione. nu. 71. de appell.
19 Tertiò, quòd si lex prohibet illam aduersus † senten-
tiam diffinitiuam, non intelligitur prohibere aduersus
interlocutoriam. Præpos. d. nu. 71.
20 Quartò, quòd vbi in aliquo casu indiuiduo † lex pro-
hibet illam, non intelligitur ibidem tollere exceptionem
nullitatis. Paris. d. cons. 13. nu. 44. lib. 1.
Limitatur secundò, vt procedat ita demum si con-
21 currant † omnia ea, per quæ statutum vult esse subla-
tum dictum remedium restitutionis, aliàs non. Alc. con-
sil. 31 a. nu. 3. vbi exemplum.
Limitatur tertiò, vt non procedat, quando statuentes
22 † vel consuetudinis inductores superiorem recognosce-
rent, ita colligitur ex Aret in d. l. more. ff. de acq. hæred.
Et facit pro eo quod dicit Bat. in l. 3. ff. de minor. dum
inquit, quòd nõ potest per statutum dari administratio
generalis minoribus, nisi statuentes superiorem non re-
cognoscant, cum hoc dicatur vnũ de reseruatis principi.
Sed contrarium videtur velle Ant. Boid. in repe. rub.
C. noua vectig. impo. non posse &c. nu. 40. dum inquit,
quòd habentes arbitrium super pacifico statu ciuitatis,
possunt etiam restitutionem in integrum tollere
Ego puto, quòd si à Principe supremo sit confirmatũ
statutum, vel tolerata consuetudo, possit etiam ab infe-
rioribus ab eo tolli vel prohiberi restitutio in integrum
23 Aliàs secus, cum in impetratione † veniæ ætatis videa-
mus, quòd nõ permittit lex, quòd à quolibet, & sine de-
bitis solemnitatibus concedatur, sed à principe tantum,
& iuxta formam de qua in l. 2. C. de his qui ven. ætat.
24 Limitatur quartò, vt non procedat † in pupillis doli
incapacibus, ita Aretin. in d. l. more. nu. 3. ff. de acquir.
hæred. Motus, quia princeps non potest dispensare su-
25 per tali defectu, † vt scilicet fingatur pupillus bene nos-
se id quod agit. Quod confirmatur per ea quę plenè tra-
dit Gul. de Bened. in cap. Raynutius. in ver. Adiectę im-
puberi. nu. 63. in fi. in 1. par.
Sed non puto veram hanc limitationem. Quia non
fingit hoc casu princeps, quod pupillus bene negocium
suum gesserit, sed tutor eius, & iudex qui decretũ inter-
posuit, vbi interponendum erat. Contra quem tutorem,
si malè se gesserit, dabitur pupillo regressus, vnde non
omninò iniqua erit dispositio ista, quæ restitutionẽ tollit
pupillo, qui alio remedio tutus erit contra tutorem.
26 Limitatur quintò, vt procedat † quo ad petendã re-
stitutionem principaliter, non autem incidenter super
emergentibus, ita notab. Bald. per illum text. in l. si ex
causa. §. nũc vidẽdum. ff. de minor. prout citat eum De-
ci. in l. si quis in conscribendo. n. 35. C. de pact. quod est sing.
27 Sed tu intellige cautè sic, vt scilicet prohibitio † resti-
tutionis super principali non se extẽdat ad restitutionem
competentem super incidentibus, & emergentibus, &
hoc ex eo, quia statutum hoc est correctorium, & odio-
sum, vt dixi supra limita. 1. vbi in 2. illatione fuit dictum
hoc ipsum, post Præpos. d. c. ex ratione. num. 71. Non au-
tem intelligas, quòd statutum vel lex prohibere nõ pos-
sint restitutionem super incidenti, vbi super principali
prohibere possunt. Hoc enim ridiculum esset attentare.
28 Limitatur sextò, vt procedat † quidem simpliciter,
& indistinctè in ea restitutione in integrũ, quę datur ex
edicto maiorum. Sed in ea quæ datur ex edicto mino-
rum, si minor tractet de damno vitando, secus. Nam quod
hoc casu non obstante statuto denegari non debeat mi-
nori restitutio, tenuit singul. Anton. Boidius in repet. d.
rub. C. noua vectig. &c. nu. 40.
Sed ego dico, quòd aut quęrimus, an statutum, vel lex
disponere possint, vt minor non restituatur etiam si agat
de damno vitando, & puto quod sic, & quòd in hoc li-
mitatio non sit vera, nam tam quo ad damnum euitan-
dum, quàm quo ad lucrum captandum beneficium re-
stitutionis in integrum est iuris prætorij. & sic positiui
mera inuentio, vnde nihil prohibet quin cõtraria dispo-
sitione iuris ciuilis tolli possit. Aut quærimus, an restitu-
tio prohibita minori in casu quo agitur de lucro, intelli-
gatur prohibita eidẽ, si in eodem casu ipse agat de dam-
no vitando, & tunc bene credo procedere hanc limita-
tionem, per ea quæ dixi statim ad limit. præc. & supra in
prima limit.
29 Limitatur septimò, vt non procedat † quando statu-
tum prohiberet restitutionem in casu etiam enormissi-
mæ læsionis, quia tunc propter præsumptum dolum ad-
uersarij, qui continetur in tali læsione, & casu, non vale-
ret statutum, tanquam præbens causam doli commit-
tendi, & sic peccati. Ita colligo ex Cæpol. consil. 17 in fi.
Qui licet loquatur in consuetudine, idem tamen in sta-
tuto dicendum est il. vulg. & ratio in promptu est.
30 Limitatur octauò, vt hoc statutũ † extra territorium
statuentium nullatenus, nullove respectu locum habeat

propter eius exorbitantiā, Sigismund. in lib. statutorum Baldi, in verbo, contrahere, num. 2. post Bal. vbi ibi.

Articulus II.

31 AD secundum, An scilicet prohibita appellatione † à statuto, vel lege communi in aliquo casu, intelligatur prohibita quoque restitutio in integrum?

Videtur, quòd sic.

32 Primò, quia vbi prohibitum est † remedium ordinarium, multò magis debet dici esse prohibitū extraordinarium, argum. l. eius militis, §. militiæ missus. ff. de mil. test. Alex. in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. Ias. in l. postquam liti. C. de pact.

Secundò, quia ita voluit Bald. in cons. 148. nu. 10. & 11. lib. 1. & tenuit Barbat. consil. 44. lib. 3.

Sed contra est magis cōmunis sententia. Gl. & Doct. in l. vni. C. si de mom. poss. fuer. appell. Paul. de Cast. in l. si finita. §. postea quam. ff. de damn. infe. Put. de synd. §. an si statuto. nu. 4. car. 55. Marsil. in l. vnica. nu. 168. C. de rap. virg. Iac. de S. Georg. in l. arbitrio, n. 6. ff. qui sat. cog. Alc. cons. 87. Rom. cons. 90. Rebuff. tit. de rest. in integ. ar. 1. gl. 1. in fi. & art. 2. glo. 4. nu. 16. Alban. in addit. ad Bart. in l. minor autem. §. sed & Porcennio. ff. de min. & alij plures quos habes infra art. 6. in fortioribus terminis. Et ita tenendum est.

33 Et clara ratione confirmatur, quia † restitutio, non eadē de causa datur, qua appellatio, vt dicit tex. ad literā in l. præfecti. ff. de minor. vnde si ab identitate etiam rationis non extenditur statutum prohibitiuum restitutionis, vt supra dictum est ar. præced. multò minus si rōnes diuersę sint, vltra vulgatā l. Papinianus. ff. de mino.

Ad primum resp. quòd illa consequentia non tenet propter fauorem maximum restitutionis in integrum, quæ non nisi specialiter prohiberi potest, nec aliàs prohibita intelligitur.

Ad secundum resp. quòd prædictorum sententia est communis omnium opinio, vt ex supra adductis constat, & clariùs constabit infra tertio articulo in fortioribus terminis, ergo &c.

Articulus III.

34 AD tertium, An scilicet † prohibita à lege vel statuto exceptione, intelligatur prohibita restitutio in integrum?

Videtur, quòd sic.

35 Primò, quia restitutio in integrū exceptio est † respectu actionis competentis aduersario contra quem restitutio datur, arg. l. 2. ff. de except. Præsertim quando per viam exceptionis proponenda venit, vt l. exceptiones. la 2. ff. de except. in fin. Et exceptionem vocat illam tex. in l. nam & postea. §. si minor, versic. præterea excep. ff. de iureiur.

Secundò, quia ita in terminis tenet Iac. de S. Georg. in l. arbitrio, nu. 7. ff. qui sat. cog. & dicit ita tenere Bal. in addit. ad Specul. in tit. de arb. in 9. col. & idem quoque tenere Bal. in l. in causę. ff. de mino. Doctores passim aiunt, & idem in executione instrumentorum danda absque eo quod aliqua exceptio contra instrumentum opponi possit, tradit Benedict. de Barzis in tract. de Guar. instr. q. 21. quæ est penult. ad finem.

In contrarium est magis communis sentētia. Quam tenuit originaliter & verè Bald. in dicta l. in causæ, ff. de minor. Licet in contrarium allegetur à quibusdam, vt aduertit Neuizan. consil. 17. sub num. 7. lib. 1. & inquit quòd si Bald. aliter diceret, falsum diceret. & idem sequitur Soc. senior cons. 299. capio primùm. col. fi. lib. 2. & Ias. in l. 1. ff. de iurisdic. omn. iud. vt plenè refert & tenet Marsil. in sua pract. crimin. §. opportunè, num. 58. & 59. vbi plenè. & Alex. in add. ad Bart. in l. 1. §. & parui. ff. quod vi aut clam.

Ego dico sic. Aut restitutio venit proponenda per viā actionis, vel replicationis, & omninò vera est hæc posterior sententia communis, vt apertè in hoc cōsentit Bal. in d. l. in causę. Et ratio clara est, quia non sequitur, prohibita est exceptio, ergo & actio, & replicatio. Aut venit proponenda per viam exceptionis, & tunc dubitari profectò potest. Sed ego securiorem puto communem, primo ex communi conclusione, de qua infra in 6. art. quæ probat hoc in fortiorib. terminis. Secūdò, quia per
36 viam exceptionis nō potest proponi † restitutio nisi incidenter, sed restitutio incidenter petēda non intelligitur prohibita, nisi specialiter prohibita sit incidēter petit, vt dixi supra art. 1. limit. 5. post Bal. in l. si ex causa. §. nunc videndū. ff. de minor. & Dec. in l. si quis in conscribendo. C. de pact. nu. 35. ergo &c.

Ad primum autem resp. quòd in hac materia non se-
37 quitur † prohibitum est generaliter aliquid sub cuius nomine comprehenditur etiam remedium restitutionis, ergo restitutio quoque prohibita est, vt patet ex communi conclusione, de qua infra art. 6.

Ad secundum respondetur, quòd contra eos est communis sententia, & rationes meliores, vt visum est, Ideo &c. & ita tenendum est, &c.

Articulus IV.

38 AD quartum, An scilicet prohibita † actione, intelligatur prohibita in eo casu restitutio in integrū?

Videtur, quòd sic.

39 Primò, quia qui restitutionem petit † actor est, quo fit quod forum rei sequitur. l. 2. C. vbi & apud quem. & ibi Alber. & dicam infra q. 32. art. 13.

Secundò, quia stante statuto, quod querelæ bannito-
40 rum non audiantur, † si bannitus petat restitutionē in integrum, non audietur, secundùm Bal. in l. 2. in fin. C. si pend. appell. vt mihi quandoque allegatus fuit.

Tertiò, quia in terminis hoc decidit Alb. lib. 4. statu-
41 torum, q. 42. dicens, quòd stāte statuto, † quod bannito agenti non fiat ratio, si bannitus petat restitutionem in integrum, audiri non debet.

In contrarium mihi videtur esse communis sentētia. Quam in terminis tenet Nell. in tract. de bannitis in 4. parte, primi temp. post Bal. sed non dicit vbi, sed tu dic quòd est in d. l. 2. in fin. C. si pend. appell. vbi clarè tenet restitutionem non denegari ei, qui nō potest querelam aliquam opponere, licèt aliqui allegent in contrarium, & malè. Idem Rom. in l. 3. §. si seruus. ff. de acq. poss. & Soc. sen. d. consil. 299. nu. 7. lib. 2. & idem vult clarè Bal. in l. 1. ad finem. C. de requir. reis.

Ego puto sic dicendum. Aut restitutio petēda venit aduersus id propter quod actio denegata est, & nō dubium est, quod restitutio deneganda non est, & est exemplum in bannito, qui vult restitui aduersus bannum, nam iniquissimum esset hoc ei denegare, si illam peteret, vel ex gratia, iuxta terminos tit. C. de sent. passis & rest. Vel ex iustitia, si se bannitum iniustè diceret, vel si in cōtumacia ipso existente infirmo, quo casu ex clausula generali omninò ei succurendum esset, vt in indiuiduo tenet Bald. in d. l. 1. ad finem. C. de requir. reis. & in hunc modum quæstio hæc non habet dubitationem.

Aut verò restitutio petendá venit loco actionis, denegatæ, & hoc casu aduertendum puto.

Aut enim denegata est actio à statuto vel à lege odio actoris tantum, cui in tali casu lex noluit competere actionem, & tunc puto ꝙ restitutio in integrum non intelligatur denegata, ex eo, quia restitutio in integrum non est actio, & ideo competit in infinitis casib. in quibus actor est destitutus omni alia actione. Imò vbi actio ordinaria competit restitutio cessat. l. in causæ. ff. de min. & dicam plenè quæst. sequen.

Aut denegata est actio non odio actoris tantum, sed etiam principaliter fauore rei, quē noluit lex in tali casu

su

sit molestari posse, & sic. Aut statutum simpliciter pro-
hibet agi contra aliquẽ fauore eius, & crederem quod
nihilominus restitutio concedenda esset, per ea quæ di-
cta sunt supra toties artic. 1. 2. & 3. Aut verò huiusmodi
verbis vsus est, quibus plenissimam securitatem ipsi reo
concedere voluerit cõtra quemlibet actoris aggressio-
nem, & tunc dico quòd quæstio est dubitabilis, & deci-
di debet per ea quæ dicam statim art. seq.

Ex quibus patet resp. ad contraria.

Ad primũ enim dicas vt supra in a. & 3. ar. ad primũ.

Ad secundum dic, quòd Bald. malè allegatur pro ea
sententia, cum contrarium clarè dicat.

Ad tertium dic, quòd opinio Alber. erronea est, nisi
eo modo quo ipse format quæstionem, intelligat illam,
vt dixi statim in distinctione mea in vltimo membro.

Articulus V.

AD quintum, An scilicet prohibitum intelligatur
42 beneficium restitutionis † in integrum, ex eo quod
aduersario plenissima securitas à lege promissa est.

Videtur, quòd sic.

Prout tenuit in terminis Glo. in §. fin. in verbo, solui-
tur. Instit. quib. alie. licet vel non. Gl. in l. 1. in verbo, po-
test. C. si adu. solut. & Glos. in l. ait prætor. in §. 1. in ver-
bo, imputãdum. ff. de minor. & sequitur Io. Ign. in l. ne-
cessarios. §. non alias. num. 180. ff. ad Syll. & dicit latiùs
tenere Aret. cons. 104. breuiter, & Felyn. in c. vigilanti.
circa princ. de præscript.

Et pro hac sententia facit tex in l. omnem. in fi. C. de
præscip. 30. vel 40. annorum, iuncta communi illa opi-
43 nione, quæ habet quod aduersus præscriptionem, §. 40.
annorum non datur restitutio etiam ex capite ignoran
tiæ, de qua communi attestantur plures moderni, de
quibus plenè dicam infra in 2. par. q. 90. art. pen.

In contrarium facit fortiter d. l. omnẽ. in fi. C. de præ-
scrip. 30. vel 40. annorum. Vbi promittitur plenissima
securitas illi qui possedit 40. annis, & tamen contra eũ
datur restitutio in integrum ex capite ignorantiæ, se-
cundùm magis communem sententiam modernorum,
de qua fideliores scholæ authores modernissimi atte-
stantur, & etiam verior opinio est, vt dicam ad saturi-
tatem d. quæst 90. art. pen.

Ego interim puto sic dicẽdum. Aut data est ista ple-
nissima securitas alicui in casu, quo cũ minore contra-
hat vel pupillo, vel aduersus absentẽ, &c. & sic assicu-
ratus est specialiter ab eo qui potuisset aliàs restitutio-
nem in integrum petere, & puto veram primam sen-
tentiam glossarum, & in his terminis loquitur tex. in d.
l. ait prætor. §. 1. & ratio est, quia non esset plenissimè
assecuratus, si non esset redditus securus etiam ab ex-
traordinaria molestia restitutionis in integrum.

Aut data est ista plenissima securitas aliàs generali-
ter, vt in d. l. oẽs. C. de præscrip. 30 vel 40 annorum, &
tunc dico, quòd pendet resolutio à resolutione illius ar-
duæ quæstionis, an aduersus præscriptionem 40. annorũ
detur restitutio in integrum ? Et quoniã in ea quæstio-
ne magis communis sententia est hodie, quòd sic, vt di-
cam infra d. q. 90. art. pen. Quinimò quod ex capite ætatis
detur restitutio aduersus huiusmodi præscriptionẽ, est
sine controuersia receptum, non obstante, quòd d. l. om-
nes. polliceatur plenissimam securitatẽ illi, qui 40. an-
nis pacificè possedit. Ideo tene secũdam opinionem de
qua supra in hoc casu. Et ita in vtraque sententia pro-
cedere potest, & patet responsio ad contrarium.

Articulus VI.

AD sextum, An s. prohibitum dicatur restitutionis
in integrum remediũ, si prohibitum sit appella-
44 ri, † reclamari, supplicari, recurri, vel alio modo cõtrane
niti, &c. & sic multis enumeratis iuris remedijs illisque
specialiter prohibitis, additũ quoque sit generaliter, &
quod omne iuris remedium prohibitum sit in tali casu ?

Videtur, quòd sic.

Primò, quia apparet de mẽte expressa ipsius legis, cũ
præsupponatur quòd enumeret plura remedia, & illa
tollat, deinde vt omnia alia comprehendãtur quæ spe-
cificata non sunt, quòd addat clausulam illam genera-
lem, &c. quæ aliàs non operaretur aliquid, si ad specifi-
cata tantum referretur.

Secundò, quia ita tenẽt Soc. sen. cons. 242. nu... lib. 2.
vt refert, & sequitur Cephal. cons. 33. nu. 23. lib. 1. & al-
legatur etiam Bar. in l. nemo. C. de tempo. appell. Aret.
cons. 104. & Ruin. cons. 123. nu. 11. lib. 2. & alij omnes
qui in fortioribus terminis tenent prohibitam etiam
restitutionem in integrum in casibus secundi, tertij, &
quarti artic. præcedentium.

Sed contra est magis communis sententia. Cyn. in l.
2. C. si pẽd. appell. Gl. in l. 4. in fi. C. de pact. & ibi Ias. n.
15 & 16. & Dec. nu. 31. & 32. cum concor. Curt. in l. ne-
mo potest. col. 26. ff. de legat. 1. Alc. in l cum filius. §. in
hac. n. 15. ff. de verb. oblig. Curt. in repet. auth. sacramen
ta. n. 70. cum concord. C. si adu. ven. Hippol. de Marsil.
in repet. rubr. C. de fideiuss. num. 228. Francus. in c. fi. n.
169. de appel. Fulg. in l. 1. in fi. C. quando imp. inter vid.
& pup. in fi. Gulsel. de Bened. in rep. c. Raynutius. in ver
bo, mortuo itaque testatore, el 2. n. 180. de testam. Mau-
ric. cap. 296. Boll. tit. si adu. rem iud. num. 14 Tiraq. tra-
cta. de ver. retr. in 1. par. §. 35. in gl. 4. num. 42. cum con-
cor. Rebuff. tit. de rest. in int. art. 2. glo. 4. nu. 23. cum cõ-
cord. Grammat. super constit. regni, tit. de rest. min. nu,
52. Mars. in sua pract. crim. in §. opportunè. nu. 58. Bor-
gnin. in tract. de tut. & cur. nu. 99. vbi de communi. Et
consulendo firmant Bal. cons. 96. num. 3. lib. 5. & cons.
148. in casu. nu. 11. & cons. 236. per totum lib. 1. & con-
sil. 208. num. 1. lib. 1. Signo. de Homod. cons. 234. per to-
tũ. Soc. sen. cons. 299. nu. 4. lib. 2. Aret. cons 161. num....
Barbat. cons. 9. num. 5. lib. 1. Gozad. cons. 68. sub nu. 12.
Rimin. cons. 87. nu. 18. lib. 1. & cons. 261. num. 38. lib. 2.
Soc. iun. cons. 128. nu. 160. lib. 1. Alc. plenè cons. 87. per
totum. cum concord. & Soc. iun. cons. 48. num. 55. lib. 1.
Ruin. cons. 54. num. 12. lib. 5. & cons. 35. nu. 35. lib. 1. &
cons. 143. n. 16. in fi. & cons. 138. in fi. lib. 5. Ay non cons.
201. nu. 35. cum concord. Rolan. à Valle cons. 68. nu. 31.
& seqq. lib. 3. D. Thob. cons. 87. nu. 2. & seqq. & etiam
sub nu. 6. vbi plenè cum ratione. Cephal. cons. 40 n. 62.
& cons. 3. nu. 129. lib. 1. & sine dubio ista est ab omnibus
vbique recepta sententia, & ita regulariter tenendum est.
Et pro hoc adducitur Glo. in l. decurionib. C. de silent.
&c. lib. 12. cum Gl. concord. per Ias. in d. l. postquam li-
ti. num. 15. C. de pact. Et facit etiam regula Bal in cons.
236. statuto ciuitatis, ad finem. lib. 1. quod scilicet restitutio
45 † in integrum nunquã intelligitur prohibita, nisi cum
specialiter prohibita est, quam sequitur Socin. sen. cons.
153. col. 10. & d. cons. 299. col. pen. lib. 2. & Aym. d. cons.
201. nu. 35. lib. 2. & D. Thob. d. cons. 87. n. 4. & fuit sen-
tentia Glosæ. in c. 1. §. præterea si quis. in verbo, anois.
tit. de prohib. alien. feud. per Feder. cum concord. per
Boer. decis. 140. num. 3.

Et ratio prædictorum esse potest, quia restitutio in in-
46 tegrum est beneficium † speciale à iure communi con-
cessum, vnde per generalem legis dispositionem auferri
non dicitur. Glo. in c. coram felicis. de restit. in int. Aret.
cons. 160. col. 2. ante finem. & D. Thob. d. cons. 86. nu. 6.
Et ex hoc.

Ad contraria patet responsio, quia mẽs legis & statu-
ti, ita generaliter, & prægnãter loquentis est, tolle om-
nia remedia competentia iure communi, † non autem
47 competentia iure speciali, vt prædictum est, & quam-
uis subdat postea clausulam generalẽ de omni alio iu-
ris remedio, intelligitur tamen de similibus illis quæ spe-
cificata sunt, sicut dicunt Doct. aliàs, quòd clausula ge-
neralis apposita in legitimatione de alijs defectib. legi-

timandi, & natiuitatis illius, restringitur ad specificatos, vel similes, non maiores, Ruin. conf.88. num.10. lib.3. & in conf.66. nu.27. vers.& quamuis. Ceph. conf. 410. sub num.25. Et sic tenendo, & respondendo.

48 Amplia vt procedat etiam in compromissis. † Nam licèt renunciatum sit ita prægnâter, videlicet & promisit non appellare, supplicare, recurrere, vel alio modo contrauenire de iure vel de facto, &c. non tamen intelligitur renunciatum remedio restitutionis in integrum, Bald. in conf.225.n.1.lib.2. Fulg. conf.235. per totum. de communi Socin. iun. conf.48. num.55. lib.1. & post eum Chirco. in suis Communibus Opin. Cent.4. num.16.

Limitatur autem è contra pluribus modis.

49 Et primò, vt non procedat, quâdo additũ esset, † nullus regressus alius, nullumve aliud remedium detur, tunc enim diceretur prohibita restitutio quoque, prout latè concludit Mar. Anguf. in conf.1. num.11.12.& 13. & conf.254. col.1. per c. quamuis. de pactis, in 6.

Sed mihi non placet per rationem supradictam, nisi secundùm terminos penul. & vlt. limit. per rationem de qua ibi, quæ facit cessare eo casu rationem de qua supra in conclusione.

Limitatur secundò in simili, nisi dictum esset, neque 50 alio † quopiam prætextu. Boss. tit. de appel. nu. 19. allegans Bart. l. nemo. C. de temp. appell. & Dec. in l. si quis in conscribendo. C. de pact. col. fin. per d. l. nemo. & ibi not. per Bart. num.2.

Sed pace istorum contrarium puto, quia hæc verba, & similia generalia, semper restringuntur secundùm specificata, vt supra dixi in rõne cõclusionis. Neque obstat d. l. nemo. & Bar. ibi num.2. Quia imò retorquetur tex. ille manifestè in contrarium, præsupponit enim Bar. ꝙ etiam si adesset iusta causa impedimenti, non daretur restitutio aduersus cursum omnium fatalium, & hoc notat ex illo tex. quia dicit, neque alio quopiam prætextu, & sic generaliter prohibet reparationem fatalium decursorum. Sed hoc est manifestò erroneum, vt dicam plenissimè infra in 2. parte, de restitutione aduersus lapsum fatalium, q.70. Ergo iuncta communi opin. contra hoc dictum Bartoli ibi, cum illo tex. ibi clarè probatur contrarium.

Limitatur tertiò, vt non procedat, quando inter re-51 media specialiter prohibita, † esset prohibitum aliquod remedium iure speciali competens, sicut restitutio in integrum, deinde esset adiecta clausula generalis, prohibitiua omnium aliorum remediorum. Quia tunc intelligeretur prohibita quoque restitutio, cessante illa ratione, ꝙ lex generaliter disponens non intelligetur disponere super iure speciali, vt supra dicebatur, & ita eleganter limitabat Bal. in conf.143. nu.11. lib.1. & in l. in causæ. la 1. in prin. ff. de minor. & exemplificat in supplicationis, & exceptionis speciali prohibitione.

Sed contrarium tenet in terminis idem Bal. in conf. 236. lib.1. & securiùs puto. Tũ ex eo, quia Bal. in d. conf. 236. dicit se quandoque credidisse seu dubitasse ne restitutio intelligatur sublata hoc casu, sed quod maturiùs nũc cogitãdo, veriùs, & æquiùs putat non intelligi prohibitam, & sic ex professo mutauit sententiam. Tùm ex eo, quia in melius mutasse mihi videtur, nam non in ea sola ratione fundatur cõclusio, quòd dispositio generalis non porrigatur ad ius specialiter cõpetens, sed etiam in alia regula, quòd. s. restitutio in integrum non intelligitur prohibita, nisi specialiter prohibita reperiatur, vt supra dictum fuit. & per ea quæ congerit Ias. in d. l. post quam lit. num.18. C. de pac.

52 Limitatur quartò, vt nõ procedat, † quãdo statutum adderet etiam aliam clausulam, videlicet, quod in d. statuto & dispositione intelligantur comprehensi quoque minores, & pupilli, &c. Aret. conf.104. n.6. vbi plenè. Sed veritas huius dicti pendet ex his quæ dicam infra artic. sequen.

Limitatur quintò, vt non procedat, quando prohibi-53 tum esset generaliter omne auxilium, † Mãdos. in add. ad Lapum alleg.53. in fi. per not. per Bart. in simili. in l. 1. §. & parui. ff. quod vi, aut clam.

Sed non placet, per ea quæ diximus supra in rationibus communis conclusionis, & Doct. allegati supra pro communi pro maiori parte præsupponunt, quòd adsit clausula generalis tollens omne iuris auxilium, & remedium.

Limitatur sextò, vt non procedat, quãdo omnia alia 54 remedia iuris essent specificata, & † demũ addita esset d. generalis prohibitio. Quia tunc cum sub ea non possit comprehendi aliud remedium quam restitutionis, de eo intelligi deber, ac si nominatim prohibita esset. Mant. cõs.15. n.7. Sign. de Homod. conf.234. n.1. & admittit, licèt non in casu suo D. Thob. conf.87. nu.5. Ego puto veram limitationem in se, saltem per regulam l.2. ff. de lib. & posthum. Sed difficilem, ꝙ in practica deduci possit. Nam vix erit vt nullum aliud remedium vltra specificata remanserit, de quo mentio facta non fuerit, & illud fuerit remedium restitutionis in integrum, ita notum, & frequens, & sæpissimè competens, tam minoribus, quàm maioribus.

Quinimò propter istius remedij frequentiam, & cognitionem, quæ omnibus statuentibus innotescit, crederem, quod si omnibus alijs specialiter enumeratis, & non hoc, factum fuerit potiùs, quia comprehendi statuentes noluerint, quam quod sub generali illa clausula contineri, & prohiberi voluerint. Et propterea, non solùm difficulter practicabilis, sed etiam dubitabilis videtur mihi hæc limitatio ex mente disponentium. Sed propter authoritatem prædictorum puto esse tenendam in contingentia facti.

Articulus VII.

54 AD septimum, An scilicet, prohibita intelligatur † restitutio in integr. ex eo ꝙ lex, vel statutum in sua dispositione minores quoque comprehendi iubet?

Videtur, quòd sic.

55 Primò, quia minor non restituitur † cõtra legem, vel statutum à quo ligatus fuit, Anch. conf.170. incip. Principaliter, Alex. conf.165. nu.5. lib.6. Tiraq. de vtr. retr. par.1. §.35. glos.2. num.6. cum concord. Iac. de Aren. in l. si fine. §. qui interposito. ff. de adm. tut. ergo &c.

Secundò, per l. fin. C. de rest. in integr. vbi dicitur, ꝙ non dicitur circumscriptus qui iure communi vsus est, si igitur læsus est minor propter dispositionem iuris communis, qui eum comprehendi voluit in sua dispositione, non restituetur ea saltem ratione, quia non dicetur læsus.

Tertiò, quia in terminis hoc voluit Aret. in conf. 104. num.6. vbi plenè deducit, quòd conclusio facta supra art. præced. limitetur in casu, quo statutum specialiter minores & pupillos comprehendi iusserit.

Quartò facit, quòd voluit Æmilian. conf.56. nu.4. & 5. videlicet, quòd si statutum disponat, ꝙ perempta in-56 telligatur instãtia, † quomodocunque perempta fuerit, etiam si litigator impeditus fuerit iusta de causa prosequi, per hæc verba dicatur prohibita restitutio aduersus lapsum instantiæ, &, quòd plus est, quia inquit, quòd prohibita dicetur etiam restitutio ex capite ætatis, nedum illa quæ datur ex capite clausulæ generalis propter iustum impedimentum.

In contrarium facit, quia si statuto caueatur, ꝙ actus 57 nõ vitietur ratione minoris ætatis, † restitutio in integrũ non intelligitur prohibita aduersus ipsum actum, etiam ex capite ætatis, sm Corn. conf.198. num.7. lib.3.

58 Item facit fortiùs, quia regula est, † ꝙ ẽt si lex vel statutum disponat, quod in tali actu minores habeantur pro maioribus, nihilominus restitutio in integr. non intelligitur eis prohibita, Glos. Bart. & omnes in l. vnica. C. si de mom. poss. appell. fuerit. & dicam infra art.9.

Ego

Ego dico, quòd veritas est, restitutionem non impediri, neque prohibitam intelligi hoc casu, & quòd hæc est communis opin. deducendo hoc modo. Nã si minor nõ comprehenderetur in legis vel statuti dispositione, non opus esset tractare de restitutione in integrum, quia ad aliquam obligationem vel pœnam non astringeretur, & consequenter nullum damnum, nullamve læsionem sentiret, & cessaret restitutio, l. nam & postea. §. si minor. ff. de surcitur. vbi omnes, & dixi plenè supra q. 4. art. 1. Ex hoc ipso igitur, quod lex, vel statutum comprehendat minores, causatur quod ipsi minores in integrum restituantur, si occasione talis statuti lædantur, qui si in eo non comprehenderentur, non læderentur, & cõsequenter non restituerentur. Neque obstat q; hoc modo contra statutum restituerentur, quod non debet admitti.

59 Quia resp. (& hoc aduertatur) † quod non restituitur contra statutum minor licèt à statuto comprehendatur, sed aduersus obligationem in quam incidit vigore statuti, ex fragilitate & imprudẽtia propria. Et tolle exemplũ, stat statutum q; causæ inter consanguineos compromittantur, & quod in tali statuto cõprehẽdantur etiam

60 minores, † si minor compromittat, nõ dicetur amplius hoc ipso læsus quia compromisit, sicut aliàs diceretur absque alia probatione læsionis, secũdum Bar. & alij, in l. si minor filiosam. §. 1. ff. de min. per illũ tex. Curt. iun. in l. transactionis nu. 22. C. de transact. & conf. 29. num. 18. & Rolan. conf. 53. nu. 23. lib. 3. & dicam plenè infra in 2. parte, de restitutione aduersus compromissum. Et hoc accidit, quia cum statuto iubente fecerit, non dicitur imprudẽter & iuueniliter se gessisse, nec circumscriptus in hoc ipso fuisse, quia compromisit. l. fin. C. de rest.

61 in int. quæ ita loquitur. † Si verò in cõpromittendo imprudenter se gerat, quia scilicet consentiat in arbitrum eius inimicum, vel aliàs virum indiscretum, & parũ iustitiæ vel æquitatis amatorem, vel quod in ipsa sentẽtia lædatur non modicè, vtique restitutio in integrũ ei non denegabitur, & hoc modo non dicetur sublata, nec prohibita in casu de quo agimus, & si concedatur, non dicetur restitui minor contra statutum, quia vtique statuto acquieuit, & acquiescit, quãdo non petit restitutionem aduersus actum quem fecit iure cogente, & sic prudenter, sed dicetur restitui aduersus actum illũ implicitum à se, vel aduersus læsionem quam sensit non ex actu illo immediatè, sed ab homine in illo actu interueniente. Et ita colligo, quòd est communis sententia, & declaratio Doctorum vbique, licèt non ita clarè explicet, in specie verò in terminis videntur hoc ita resoluere Alex. conf. vlt. nu. 9. & 12. lib. 6. Rim. conf. 87. nu. 18. lib. 1. & conf. 427. num. 46. & 62. lib. 3. Roch. de Curt. c. fi. de consuet. sect. 9. nu. 33. Iacob. de S. Georgio. in l. transactionis nu. 2. C. de transact. & in terminis in l. fi. nu. 8. C. de rest. in integ. Afflict. super const. Regni lib. 2. rub. 86. n. 18. Rol. à Valle in tract. de lucr. dotis q. 46. num. 4. & nouissimè Octau. Simon. in tract. de Decretis. lib. 2. tit. 6. nu. 78. 79. & 80. vbi latè. & in terminis etiam Gozad. conf. 33. n. 24. cum concord. & Borgnin. in tract. de tut. & cur. nu. 79. Adeo quod sine scrupulo, & ista declaratio & conclusio communis omnium nemine penè discrepante dici potest, & ita teneas.

Ad contraria autem ex prædictis patet responsio, considerando, vt plenè supra declaratum est.

Occasione autem prædictorũ cadit breuiter resolutio eius articuli. An & quãdo lex vel statutum dicatur comprehendere minores, quem cum sit paulò extra materiam, tamen quia quandoque deseruire potest etiam in materia hac rudioribus, conclusiuè per regulam cum suis fallentijs expediam.

62 Regula igitur est, quòd statutum generaliter loquẽs comprehendit & minores, † Alber. in l. si sine. §. fin. ff. de adm. tut. Alb. in tract. Statut. q. 32. Rom. sing 816. cum concord. ibi in addit. Alex. conf. 119. nu. 35. lib. 6. vbi latè de communi. Nat. plenè in conf. 432. nu. 16. & seq. lib. 3. Boer. decis. 140. nu. 1. in fi. & nu. 2. plenè cum concor. Tiraq. de legib. connub. glo. 8. nu. 191. Iac. Nouel. in addit. ad regulas. Duen. reg. 198. 2. ampliat. & Doct. communiter in d. l. fin. C. de restit. in integr.

63 Amplia etiam si minor faceret id quòd minores † ex consuetudine facere solent. Capi. latè decis. 159. num. 38.

Limita autem primò, vt non procedat, quando lex vel statutum esset exorbitans à iure communi & æquitate,

64 Natta consilio 542. num. 13. versic. fit iterum, & num. seqq. plenè libro 3. & vide plenè Rom. d. sing. 816. in addit.

Limita secundò, nisi statutum loqueretur de aliquo actu, qui non conueniret fragilitati, & imprudentiæ minorum, videlicet, quod in contractibus mulierum, vel minorum requiratur præsentia cõsanguineorum. Nam si isti consanguinei erunt minores, non extendetur ad eos statutum, cum illorum consensus sit defectiuus, & non plenus, vt plenè per Tiraq. de leg. connub. in versic. de sũ mari. glos. 8. num. 43. cum concord.

Limita tertiò, nisi statutum induceret aliquid, quod

65 de iure communi non esset punibile, † Rom. d. sing. 816. exemplificans vtiliter in statuto prohibente ne aliquis extrahat bladum de comitatu, nam in tali statuto non comprehendentur minores, vt per eum, qui inquit hoc perpetuò nor.

Limitatur quartò, etiam in statutis super præscriptio-

66 nibus conditis, † in quibus minores non comprehendentur, vt post Bart. in d. l. etiam. ff. de min. & Bald. in d. l. fin. C. in quib. cau. in int. nõ est nec. & Fel. in c. placuit. col. 2. de præscrip. & Doct. in c. constitutus. tradit Nic. Pignol. in add. ad sing. Rom. 816.

Ex quo etiam colliguntur aliæ limitationes, sed reincidunt in supra relatas. Vel si placeat, vide aliàs d. additionem, quæ saltem prædicta comprobabit, si pleniùs allegare malueris.

Articulus VIII.

67 AD octauum, An scilicet statutum prohibens † restitutionem in integrũ in casu enormis læsionis, intelligatur prohibuisse etiam in casu enormissimæ?

Quæstio multum vtilis videtur, præsertim hic Peru-

68 siæ, vbi contra laudum iudiciale † nullus recursus datur, nullave appellatio, vel reclamatio, & in specie prohibetur etiam restitutio in integ. prætextu ætatis, & enormis læsionis. Quid enim si in laudo hoc iudiciali quis enormissimè læsus esset? Doct. tamen pauci, & modicum tangunt.

Videtur autem, quòd prohibita sit restitutio etiam in casu enormissimæ læsionis. Statutũ enim hoc factum ad finiendas omnes lites, & ad omnem omninò reclamationem tollendam, præcludere intẽdit omnem viam nouæ litis, & vtique noua lis inciperetur, si super deducenda enormissima læsione rursus ageretur. Præterea statutum nostrum prædictum præcludit viam nouæ litis alio modo, videlicet, prohibendo iudicibus ne audiant vel admittant appellationes, reclamationes, vel recursus prædictos contra laudum prædictum, vt in eo legitur. Igitur in specie quo ad casum statuti nostri Perusini, vel similium videtur expeditum saltem propter hoc impedimentum denegatæ audientiæ.

Sed contrarium puto veriùs, & æquiùs. Et in primis quo ad conclusionẽ generaliter ponẽdam, in statutis cæteris prout in artic. formatur q. Reperio quod sic in terminis determinat Bero. in c. 1. n. 12. de rest. in int. & idẽ Bero. in conf. 127. num. 6. & 7. lib. 3. Et mouetur per Gl. fin. in cap. 1. de rest. in int. in 6. deducendo sic. Prohibita est enim restitutio in integrum post elapsum quadriennium, vt in d. c. 1. & in l. fi. C. de temp. in int. rest. sed dicit illa Glos. quod non erit prohibita, quando damnum eminentissimam adest, ergo ratione enormissimæ læsionis non cessat restitutio, vbi aliàs cessaret, Et profectò quan-

qoaotum ad dictom illius Glosæ non est dubitandum, quia cum Glos. Doct. ibi, & alibi communiter trãseunt, vt plenè dicã inf. q. 19. ast. 11. Sed dubitabilis videtur illatio & argumentatio Beroi, nam ille tex. dicit, ꝙ etiam post quadrienniũ datur sestitutio, si adsit causa. & Glos. inter alias causas affert istã, si enormissima læsio adsit. Nos aũt nõ præsupponimus, ꝙ statutum reseruet arbitrium iudicis ex causa, sed ꝙ simpliciter restitutionem in integrum prohibet, etiam si quis enormiter læsus sit.

Fortiùs autem igitur comprobari potest hæc conclusio, alia ratione quæ est, quod quando quis renuociauit
69 restitutioni in integr. ex capite enormis læsionis, † si ipse enormissimè læsus sit, restitutiooem petere poterit, Affl. io §. item sacraméta, in princ. nu. 47. Cagnol. in l. si quis maior. nu. 37. C. de trans. & in l. 2. nu. 110. C. de rescind. vend. Paul. de Cast. in cons. 255. col. fin. lib. 2. Ripa cõs. 4. nu. 14. de donat. Boer. cons. 28. n. 3. & cons. 39. n. 4. & 5. Rol. coos. 59. lib. 1. & Aym. cons. 7. n. 4. Vnde idem dicẽdum videtur, qñ statuto prohibita est restitutio ex capite enormis læsionis dũtaxat. Et corroboratur, qoia cum in enormissima læsione necessario includatur dolus ex aduerso, qui includitur etiam in enormi simplici,
70 † secundùm magis communem sententiam, de qua testantur Aluar. in d. §. itẽ sacramenta. n. 4. in fi. & Cagn. in d. l. si quis maior. nu. 109. & plenissimè Neuiz. cons. 22. à n. 18. vsque ad finem, & est tex. in l. qui superstitis. C. de dolo. Sed videtur absurdum, quòd statutum velit admittere, quinimò dare occasione dolo de futuro, &
71 quatenus ita † expressè faceret, concedendo scilicet, in actibus & conuentionibus humanis etiam enormissimam læsionem, non valeret, vt in terminis videtur colligi ex Barthol. Cæpol. cons. 17. io fine, & ratio clara est, quia esset contra bonos mores naturales, dando occasionem manifestam delinquendi, ergo &c. ll. vulg.

72 Quantum verò ad statotum nostrum attinet, † dubitabilior videtur conclusio propter prædicta supra pro ratione dubitandi. Et quoniam statutum hoc est in magna reuerentia in cioitate mea, & quilibet bonus cinis debet esse propugoator illius, ego non determinarẽ aliquid, quo ad nouam hãc causam cõtrauemiendi laudis iudicialibus. Sed benè consulerem ipsi eoormissimè læso, ꝙ per remedium denunciatiools Eoangelicæ damno suo occurreret, ostensa ipsa manifestissima iniquitate laudi, & notoria turpitudine aduersarij iu retinẽdo, siue petẽdo aliquid ex d. laudo cõtra conscientiam, iuxta plenè tradita per Doct. in c. nouit ille. de iud. & puto quod iudex ecclesiasticus nõ deberet denegare audientiam ipsi læso, quia statutum nostrum non potest ligare manus iudicibus ecclesiasticis, quando agitur maximè de correctione peccatorum, prout agitor per viam denunciationis Euangelicæ.

Articulus IX.

AD nonum, An & quando. s. dicatur, prohibita restitutio in integrum ex eo ꝙ lex, vel statutum
73 disponit, quod minor habeatur † pro maiosi. Est aduertendum diligenter, quia circa hoc contingit de quatuor, vel quinqoe separatim dubitare.

Et primò, qoid si statutum, vel lex simpliciter habet minorem pro maiori in aliquo actu, vel in omnibus?

Videtur, quòd restitutio prohibita sit ipsi minori in eo casu, vel in omnibus casibus, prout statutum de aliquo, vel de omnibus loquitur.

74 Primò, quia hoc casu cessat beneficiũ nullitatis, † secundùm multos Doct. vt dicit Corn. cõs. 188. per totum lib. 3. & Card. Alba. in add. ad Bar. in l. magis puto. §. si pupillus. ff. de reb. eorum, &c. Sed in casibus in quibus
75 restitutio cessare solet, † nullitas non cessat, l. 3. & l. 1. C. de his qui ven. æt. impet. ergo multò magis cessabit hic, vbi nullitas cessat.

Secundò, quia maior non restituitur ex edicto minorum, ergo necesse est, quòd si minor pro maiori habetur, ex hoc edicto (de quo in art. quæritur) non restituatur.

Tertiò, quia hoc fertur tenuisse Affl. super const. Regni in rub. de rest. min. col. 3. & Paul. de Cast. & Iacob. de S. Georgio. in l. ea quæ. C. de temp. rest. in int. & verè hoc firmat Grammat. super præall. constit. Regni in tit. de rest. min. col. 1. num. 2.

Sed contra est cõis sententia. Quam tenoit originaliter Glos. in l. vnica. C. si de mom. poss. appel. fuerit & ibi Bal. Bar. & alij oẽs, Pau. de Cast. in l. 2. n. 4. C. qui legit. pers. Bal. in l. exigendi. nu. 6. C. de proc. Matthes. in d. l. vnica. in fi. & Curt. ion. in auth. sacramenta, n. 125. C. si adu. vend. Didac. lib. 1. Var. Resol. c. 5. n. 8. Pau. de Cast. cons. 161. vers. non aliter censetur. lib. 7. vbi plenè, & pulchrè Rom. cons. 90. Rebuff. tit. de rest. in int. art. 2. gl. 2. vers. ego tamen. Affl. (quicqoid in præcitato loco dixerit) hoc clarè firmat in 2. lib. consti. Regni, rubr. 38. nu. 15. & loquitur fortiùs, ẽt si dictũ esset, ꝙ minor in omnibus pro maiori habeatur. Tiraq. in tract. de nobil. c. 20. nu. 41. vers. quin & maior. vbi habes ẽt illationem, & idem nouissimè tenẽt, & de cõmuni testantur Boer. decis. 350. n. 4. vers. hæc autem conclusio, & Borgnin. de tut. & cur. no. 99. & loquitur in statuto Florentino.

Et ita tenendum censeo tùm propter authoritatem prædictorum communemque sententiam, tùm quia supra pluries repetitum est, quod restitutio licèt sub generali dispositione prohibita dici posset, tñ si specialiter non sit prohibita, & dispositio possit intelligi, & verificari in alio remedio ordinario, nõ intelligitur ipsa prohibita, quæ est remedium extraordinarium. Sed ita est hic, quia licèt hæc verba quod minor censeatur maior, possint etiam includere sub se, ꝙ non potest restitutionem petere, sicuti nec maior põt, tamen quia põt intelligi quo ad validitatẽ actus, & nullitatis remedium, & quo ad habeodam legitimã personam stãdi in iudicio, de restitutione in integrum prohibẽda non intelligeotur. Et sic tenendo, ad contraria patet responsio.

Ad primum enim dicimos, ꝙ hoc casu beneficium
74 nullitatis † non intelligitur sublatum, prout magis communiter teneri copiosè deducit Octau. Simonc. in tract. de Decret. lib. 3. tit. 8. num. 24. & 26.

Ad secundum respon. ꝙ non sufficit generalis comprehensio, sed specialis mentio restitotionis io integrum, vt dicatur prohibita, vt prædixi in ratiooe conclusionis.

Ad tertium resp. quòd contra est magis communis sententia sine aliquo scrupulo, vnde vnius vel duorum authoritas attendi non debet.

Conclusio ergo est in hoc primo dubio, quòd restitutio io integrum non intelligitur prohibita ex eo tantum quod minor à lege, vel statuto pro maiori habeator.

Limitaturque secundùm quosdam, vt non procedat,
75 quando statutum diceret in omnibus † & per omnia, siue quo ad omnia, vt plenè tradit Boer. decis. 350. col. 4. vers. tamen. Bald. Ang. Alber. post præalleg. Bald. Ang. & Alber. in d. l. vnica, & alios alibi, restringentes d. Gl. l. vnicę. quando aliquis minor in aliquo actu particulari pro maiori haberetur, secus verò si in omnibus eius actibus, & negocijs, vel in omnibus & per omnia, vt est Florentiæ, & alibi secundùm eum.

Contrarium in hoc voluit Afflic. super coostit. regni, lib. 2. rubr. 38. nu. 15. qui tenet communem sententiam, de qua supra etiam in casu quo statutum diceret, in omnibus pro maiori habeatur, & Matthes. in l. 1. in fin. C. si de mom. poss.

Ego puto, quòd verior sit sententia Afflicti per rationem adductam supra in conclusione, & per ea, quæ dicta sunt abundãtes, & ex communi supra ead. q. art. 6.

Nisi saluando ẽt opinionem Boer. & præal. diceres, quod quando dicitur in statuto, in omnibus & per omnia,

hia, illa possit procedere, propter verbum, per omnia, ad not. per Doct. in l. 1. ff. de leg. 1. Sed mihi (vt dixi) securior videtur communis conclusio etiã in casu huius limitationis, quia in omnibus istis casibus, & clausulis statuti militat nihilominus ratio præall.

76 An autem statutum possit † minorem fingere maiorẽ, Bal. in cõs. 103. quæritur. lib. 4. admittit sine scrupulo q̃ sic. & allegat Gl. in l. 8. ff. de eo quod certo loco, & cũ & alios congerit Tiraq. in tract. de nobil. c. 20. nu. 42.

Limitatur tamen notabil. vt non intelligatur factus
77 † maior quo ad alienationem bonorum, vt per Tiraq. præall. n. 42. post Pau. de Cast. & alios vbi ibi. & per tex. in l. 2. C. de his qui ven. ætat. imp. vers. ita autem.

Secundò dubitatur. Quid si statutum vel lex disponũt
78 super ipsa ætate illam abbreuiãdo, † videlicet quod minor ætas, quæ de iure communi est 25. annorum, sit 20. annorum pura, & non vlterius? an à 20. annis supra dicetur prohibita restitutio in integrum?

Et sine scrupulo videtur concludendũ quòd sic. prout in terminis concludunt Bald. in auth. si captiui. n. 4. C. de app. & Bal. Nouellus in tractat. de dote, parte 6. priuileg. 63. in fin. & Ruyn. consil. 126. sub nu. 4. & 5. lib. 5. & ratio clara videtur, quia hoc ipsum idẽ operatur, q̃ impertatio veniæ ætatis, vt manifestum est, cum impe-
79 tratio illius, nil aliud sit quàm abbreuiatio, † siue anticipatio minoris ætatis, vt l. 2. C. de his qui ven. æta. impet.

80 Sed per impetrationem veniæ † ætatis restitutionis beneficium amittitur secundùm veriorem sententiam d. l. 8. & infra dicam q. 83. art. 9. ergo, &c.

81 Tertiò dubitatur. Quid si statutum dicat, † q̃ contractus facti à maioribus 18. annis, sint validi? An per hoc dicetur prohibita restitutio in integrum aduersus illos contractus si maior 18. annis, minor autem 25. annis, in illis læsus sit? &

Videtur q̃ sic, prout simpliciter tenuit Io. And. in addit. ad Specul. tit. de rest. in integr. § si quis aũt, vers. 1.

In cõtrarium facit clara ratio, quia restitutio in integrum non impedit quin contractus sit validus. Quinimò non est necessaria restitutio, vbi contractus est de per se ipso iure nullus, l. in causæ, la seconda. ff. de min. & dicam infra quæst. 17. art. 7. & ita tenet Bald. in l. si captiui. C. de episc. & cler. & sefest. & sequitur Petrus Duen. pro sing. reg. 682. & Ruyn. consil. 126. nu. 4. lib. 5. & ita quoque ego tenendum puto per rationem prædictam.

Qua tetenta.

Limitatur primò, vt procedat, qñ actus fuisset aliàs
82 ipso iure nullus, † secus verò si de iure cõmuni validus fuisset etsi à minore factus esset, quia tunc cum nõ possit verificari statutum nisi in validitate hac effectuali, quæ resultat per prohibitionem restitutionis, de illa intelligendum est, & consequenter restitutio dicetur prohibita, ne statutum superfluum sit. Ita sing. limit. Socsen. cons. 57. nu. 13. lib. 4. Et puto verum, quando actus omni alio respectu validus esset de iure cõmuni, & non nisi vulnus restitutionis peti posset, aliàs si de aliqua alia inualiditate intelligi posset statutum, secus, per ea quę dixi supra art. 6. ad finem.

83 Limitatur secundò, nisi statutũ diceret, † quòd actus factus à maioribus 18. annis validus sit, ita q̃ effectum sortiri debeat, nã per hæc verba vltima dicatur restitutio in integrum sublata, secundùm Petr. Ant. Angusc. cons. 5. col. 1. lib. 3. per auth. sacramenta, in verbo, inuiolabiliter custodiantur. C. si aduer. vend. & idem in terminis tenet Gramm. super constit. regni, tit. de rest. minor. nu. 4. cum concord. vbi ibi. Et facit etiam l. nemo, ff. de restit. in integr.

Ego puto veram limitationem, quia non alio respectu quàm restitutionis in integrum possunt esse apposita illa verba, ita quod effectum sortiri deberet, argum. d. l. nemo. & l. nihil interest. ff. de reg. iur. & l. & eleganter. §. ferunt pactionis. ff. de dolo.

84 Quartò dubitatur, quid si statutum dicit, q̃ † maior 20. annis possit ea omnia facere, quæ potest facere maior 25.

An propterea dicetur prohibita restitutio maioribus 20. minoribus autem 25.

Videtur quod sic, refert enim Curt. in l. si quis maior, nu. 5. C. de transact. quòd ita tenent Bar. & Iac. Buttig. in l. cum lege. ff. de arb.

Sed contrarium veriùs puto per ea, quæ diximus supra millies in hac quęstione, quod non intelligitur prohibita restitutio per verba generalia, quæ possunt importare prohibitionem restitutionis in genere tantum, sed specialis prohibitio necessaria est, vel talis, quæ necessario ad illam quoque extendatur, aliàs verificari non posset, quod hic nullatenus procedit.

Quimmò, non videtur etiam generaliter posse inferri ad restitutionis prohibitionem ex verbis prædictis, quia aliud est posse facere ea quæ possunt facere maiores, aliud non posse petere restitutionem, sicut possunt maiores. Potest enim minor 25. annis alienare mobilia sicut quilibet maior, præsertim si peritura tempore, & tamen potest aduersus huiusmodi alienationẽ petere restitutionem, si lędatur, potest etiam & alia plura facere, contra quę pot. st restitutionem petere, vt plenissimè apparebit infra ex 2. parte per totum.

Neque mouet authoritas Bartoli in contrarium adducta, quia si bene legatur Bart. hoc non dicit, nec ipsemet Cur. aliter firmat id ad quod Bartolum allegat. & Aret. ibi dicit illud dictum esse periculosum. Tene igitur, vt dixi, & securius est, & clara in ratione fundatũ.

85 Quintò dubitatur, quid si lex, vel † statutũ disponit, quod maior decem octo annis possit contrahere sine interuentu curatoris? An propterea dicetur eidem prohibita restitutio in integrum, si lædatur?

Et breuiter veritas est, quòd non. Ita tenet Bald. vt in libro Statutorum Baldi constructo per Sigism. in vers. maior. per Gl. quam vnicam in iure ad hoc dicit Bal. in d. l. vnica. C. si de mom. poss. fuerit appel. ratio patet ex milies supra repetitis in hac quæstione.

86 Sextò dubitatur, quid si statutum, † vel lex ratum habeat quòd à minore gestum fuerit, dummodo sit maior 18. annis &c. An per hoc dicetur prohibita restitutio ex edicto minorũ, si lædatur maior 18. minor verò 25. an-
87 nis? Et videtur, quod sic. Quia prætor † ratum non habet quod per in integrum restitutionem rescindi debere sibi visum est, arg. l. 1. ibi, siue metu. ff. de rest. in int. iuncta l. 1. in princ. ff. quod met. causa.

Contra tenet Hieron. Burgel. in l. si certum bonis. n. 20. ff. de verb. oblig. & ego verissimum puto.

88 Ex eo quia ratificatio actua † non excludit restitutionem in integrum, vt est expressum in l. 3. ff. rem ratam haberi.

Quinimò ex eo quod lex ratum habet quod à minore factum est necessaria est restitutio, quæ necessaria non esset si lex ratum non haberet.

Nec obstat contrarium, quia in metus causa gestis bene inquit prætor, ratum non habebo, sed in gestis à minoribus, inquit, quæ ea res fuerit animaduertam, vt l. 1. ff. de minor.

Præterea, licèt à contrario sensũ dicatur, quòd prætor ratum habeat quòd à minore gestum est, non tamen sequitur ergo restitutionem denegat, vt prædixi. Quinimò necesse est vt ratũ hẽat quod à minore geritur, aliàs restitutio nõ est necessaria, d. l. in causa. la 2. ff. de minor.

89 Infertur que ex hoc, quòd princeps quoque † si ex certa scientia confirmet aliquid quod à minore factum sit, non tamen intelligitur auferre ei beneficium restitutionis in integrum, vt sing. dicit Præpos. in cap. ex ratione. num. 72. de appell.

Articulus X.

90 AD decimum, An scilicet † prohibita restitutione in integrũ specialiter, intelligatur prohibita illa

tantum, quæ datur ex edicto minorum, an illa quæ ex edicto maiorum, an vtraque?

Videtur, quòd illa tantum quæ ex edicto minorum descendit, vt per Paris. cons. 13. num. 45. lib. 1.

In contrarium, quod etiam alia, Marius Angusc. consil. 1. num. 14. & seqq.

Sed quod imò illa tantum quę ex edicto maiorum descendit, Riminald. sen. cons. 404. sub num. 3. vers. nec obstat. & num. seq.

Ego verò distinguendo casus dico sic.

91 Quandoque † prohibetur restitutio in integrum ex clausula generali, verbi gratia, quòd non obstantibus quibuscunque impedimentis, non possit ope restitutionis præscriptio rescindi, quo casu dicitur specialiter prohibita restitutio ex edicto maiorum, vt per Bart. in l. nemo arbitretur. C. de temp. appella. & Iacob. Æmilian. cons. 56. nu. 4. & 5.

Et hoc casu reperio Æmilia. præall. quod vult prohibitam intelligi etiam restitutionem ex edicto minorum.

Sed ego dico, quòd aut non simpliciter, vt casum proposui, sed prohibita fuit restitutio cum additione illorum verborum, vel alio quocunque prætextu, & tunc bene possunt intelligi illa verba de restitutione ex causa ætatis, cum de restitutione ex edicto maiorum non possint intelligi, quæ specialiter prohibita fuit, & sic potest procedere eius opinio. Aut verò simpliciter prohibita fuit, vt proposui, & contrarium puto ea ratione, quia secundùm magis communem sententiam, magis fauorabilis est restitutio ex causa ætatis, quàm alia, vt dixi supra q. 5. art. 3. Vnde non licet argumentari à prohibitione alterius ad prohibitionem illius affirmatiuè, prout fieret hoc casu ll. vulg.

92 Quandoque prohibetur † specialiter restitutio in integrum ex causa ætatis, verbi gratia, nec possit quispiam prætextu minoris ætatis restitutionem in integrum petere, vel aliter contrauenire, & sic in summa prohibita sit cōtrauētio, & rescissio actus prætextu minoris ætatis.

Et hoc casu reperio duas opiniones.

Prima est, quòd prohibita intelligatur restitutio ex edicto minorū duntaxat, non etiam alia, ita tenet Paris. d. cons. 13. n. 45. lib. 1. Quia odiosa est dispositio hæc &c.

Altera est, quòd imò etiam alia prohibita dicetur, & ita tenet Aret. in cōs. 104. n. 8. & 9. & plenissimè Mar. Angusciola cons. 1. n. 14. & seqq. Quia (inquit) si prohibita est restitutio ex edicto minorum, quæ secundùm magis communem sententiam fauorabilior est, quàm restitutio ex edicto maiorū, multò magis & ista prohibita dicetur. Sed ego dico, quòd aut addita sunt etiam illa alia verba, vel alio quopiam prætextu, & tunc cum de restitutione ex causa ætatis sit facta specialis mentio, necessarium est quod de alia restitutione ex edicto maiorum intelligatur, vt manifestum est, & dixi supra art. 6. in vlt. limit. & hoc modo procedet opinio Aret. & Angusciolæ.

Aut non sunt addita verba illa, sed tantum ex causa ætatis fuit prohibita restitutio, & tunc puto sententiam Parisij veriorem, tùm ex ratione sua, quę vera est, vt dixi supra art. 1. Tùm ex eo, quia ita accidit in prohibita restitutione ex causa ætatis aduersus præscriptionem conuentionalem, vt l. Æmilius. ff. de minor. ex qua prohibitione non intelligitur prohibita etiam alia ex clausula generali, secundùm Bar. ibi nu. 6. & est magis communis opinio, vt ostendam infra in secunda parte, in q. 86. vbi plenè de hoc agetur.

93 Quandoque demum prohibita est restitutio in integrū indefinitè, & non est dictum magis de vna, quàm de alia, neque addita sunt verba aliqua, quæ vel ad ætatem minorē, vel ad impedimēta specialiter adaptata debeāt.

Et hoc casu reperio, quòd Riminald. senior conf. 404. sub n. 3. & seqq. tenet quòd prohibita intelligatur tantum restitutio ex edicto maiorum, non autem restitutio ex causa ætatis, & hoc per Glo. in d. l. nec non. ff. ex quib. caus. maior. quæ communiter approbata est, quòd scilicet fauorabilior sit causa ætatis quàm impedimentorum. & per alia iura, & similia, vt per eum.

Sed ego dico, quòd aut adsunt verba generalia, videlicet prætextu alicuius restitutionis in integrum, vel restitutio in integrum omnis prohibita censeatur, vel nulla restitutio peti possit, & similia, & tunc omnis restitutio etiam ex causa ætatis prohibita censeatur, aut simpliciter dictum est, quòd restitutio in integrum prohibita sit, & tunc si simus in nostra indifferente, quæ non magis scilicet maioribus quàm minoribus conueniat, neque vni capiti istarum restitutionum magis quàm alteri. & tunc fauore ætatis, cui omninò succurrendum esse volunt iura, cū adest læsio, tenerē opinionē Riminaldi.

Pro qua facit, quia restitutio ex hoc edicto minorum non intelligitur prohibita nisi specialiter prohibeatur, vt per Bar. in l. ambitiosa, ff. de decre. ab ordi. facien. & refert & sequitur Rimin. cons. 427. nu. 48. lib. 3.

Vltimò pro complemento illius quęstionis nota quędam singularia, quę sub aliquo articulo commodè aptari non potuerunt.

94 Primò nota, quòd contra † statutū legis, vel naturæ non datur restitutio, ita dicit Bal. in l. si infanti. nu. 16. C. de iur. delib. per l. fi. C. de rest. in integ. & l. verum. ff. de minor. Sed tu vide circa hoc not. quod dixi sup. art. 7.

95 Secundò nota, quòd statutum † prohibitiuum restitutionis in integrum non ligat minores forenses, quando disponit non circa actum, sed circa personas minorum, videlicet quòd maiores 20. annis quo ad omnia habeantur pro maiorib. 25. ita Ias. cons. 59. col. 2. vers. nec habet obstare. lib. 3.

96 Tertiò not. quòd statutum hoc prohibitiuum restitutionis in integrum non extendit vires suas extra territorium, vt scilicet liget subditos minores alibi contrahentes, &c. Petr. Ant. Angusciola consil. 38. col. 1. & 2. lib. 2.

SVMMARIA.

1 *Restitutio in integrum an ex eo denegetur, quod alias petita & denegata a iudice fuerit?*

2 *Appellare licet bis, & ter, & ideo videtur multò magis bis, & ter restitutio peti possit.*

3 *Restitutio faciliùs concedi videtur quàm appellatio.*

4 *Restitutio ad restitutionem petendam peti non potest, ob circuitum euitandum.*

5 *Restitutio non datur nisi vbi adest læsio.*

6 *Ordinarium remedium faciliùs perditur quàm extraordinarium.*

7 *Restitutio an denegetur ex eo quod aliàs, &c. vt supra dictum est, & an si petatur contra contractum quàm cōtra sententiam?*

8 *Restitutio an denegetur si non expressè denegata fuit, sed non fuit concessa?*

9 *Et quid si denegata fuit restitutio non ex defectu existentis læsionis, sed ætatis vel causæ.*

10 *Et quid si adest noua causa.*

11 *Restitutio licèt non detur quando fuit denegata semel, datur tamen appellatio aduersus denegatam restitutionem.*

12 *Appellatio an detur aduersus denegatam restitutionem, vel & num. 13.*

13 *Appellare si omissum fuerit à denegata restitutione, an detur restitutio aduersus lapsum huius temporis? & num. 14.*

15 *Restitutio in integrum potest peti non solum aduersus omissam appellationem a sententia denegatoria restitutionis, sed etiam contra quam, vt peteretur restitutio, fuit omissa appellatio.*

16 *Restitutio potest peti non solum aduersus omissam appellationem a denegata restitutione, sed etiam aduersus non prosecutionem huius appellationis.*

17 *Appellationis interposita à denegata restitutione quis erit iudex:*

18 *Iudex superior ad quem debet aliàs appellari, an sit iudex huius restitutionis?*

19 *Restitutionis petita aduersus omissam appellationem à denegata restitutione, quis erit iudex.*

20 *Resti-*

20 Restitutio semel denegata non super eodem, sed super alijs capitulis, an impediat restitutionem in integrum?
21 Minor quando restituitur in causa quæ habeat connexa capitula plura, restituitur et aduersarius ratione connexionis.
22 Et quid si essent plures articuli, vnum tamen & idem respicientes.
23 Restitutio in integrum semel denegata, an ex noua causa peti possit?
24 Intellectus l. per hanc. C. de temp. appell.
25 Appellare posse, non impedit posse petere restitutionem in integrum.
26 Noua causa in hac materia, an intelligatur tantum ea quæ aderat quidem, sed iudici allegata non fuit, an verò etiam quæ de nouo omninò emersit?
27 Tutor si fiat ex post facto non soluẽdo, an dicatur noua causa?
28 Et quid si procurator efficiatur non soluendo.
29 Casus fortuitus potest facere minorem dignum restitutione, licèt regulariter contra sit.
30 Noua causa quando detegit grauamen ab initio latens, an sit iusta causa restitutionis?
31 Noua causa in hac materia, an dicatur si quidem fuit allegata prima vice, sed non probata?
32 Nouitas causæ in hac materia consistit, non in allegatione eius, sed in iustificatione illius. & num. 33.
34 Restitutio in integrum, an denegetur ex eo quod semel obtenta fuit in eadem causa & articulo?
35 Restitutio an hoc casu peti possit eo prætextu, quia prima concessio non sufficiat?
36 Restitutio an hoc casu peti possit eo prætextu, quod prima concessione non obstante rursus læsus sit actor eadem læsione quâ prima vice læsus fuerat?
37 Restitutus semel in integrũ vigore pacis vniuersalis ad omnia bona quibus spoliatus fuerat tempore discordiæ, si postea peruenerint ad manus eius, an restitutio rursus concedi debeat?
38 Minor semel negligens in testibus producendis, & restitutus, an si rursus negliget, restituendus sit?
39 Impeditus bis, ter, & pluries eodem impedimento, an pluries quoque restituendus sit?
40 Minor persistens in eadem negligentia ob quam semel restitutus fuit, an restituendus amplius sit?
41 Non appellare, & appellationem non prosequi eadem negligentia videtur.
42 Minor semel restitutus aduersus diffinitiuam, si rursus in alia diffinitiua succumbat in eadem causa, an restituatur?
43 Restitutio an denegetur si petatur contra restitutionem iam obtentam?
44 Leges ludibrio esse non debent, quod declaratur. num. 45.
46 Inter restitutionem denegatam, & obtentam adest diuersitatis ratio, quoad rursus illam concedendam.
47 Restitutio contra restitutionem obtentam denegari debet in casu speciali. l. fin. §. vbi autem pueriles. C. de bon. quæ lib.
48 Paterna reuerentia, an sit causa huius specialitatis?
49 Restitutio in integrum, an denegetur ex eo quòd contra petentem adsit præsumptio iuris & de iure?
50 Ecclesia si contraxit cum authoritate Papæ, & cum expeditione, si in euidentem, &c. non admittitur amplius ad probationem læsionis.
51 Præscriptio immemorabilis dicitur facere veritatem, & an aduersus illam detur restitutio?

QVAESTIO XVI.

De cessatione, & impedimento restitutionis in integrum, ex eo, quia aliàs semel petita & denegata, vel concessa fuit à iudice.

CVM de impedimento restitutionis in integrum quod à lege, vel statuto, vel consuetudine causatur, visum fuerit, nunc sequitur videre de impedimento, & cessatione illius, quod causetur à iudice. Et ideo tractandum est hic, an & quando cesset restitutio in integrum, ex eo, quia fuit aliàs denegata, vel concessa à iudice, vel contra petentem illam sit præscriptio iuris, & de iure. Quod hisce decem articulis expediti po est.

Primò, An restitutio in integrum impediatur ex eo, quod aliàs semel petita, & denegata à iudice fuit?

Secundò, An denegetur appellatio à sententia denegatoria restitutionis, vel restitutio ad appellandum à prædicta denegatione?

Tertiò, Coram quo iudice appellatio, seu restitutio ad appellandum prædictæ introduci debent.

Quartò, An restitutio prædicta de causa impediatur, si nõ super eodẽ articulo, sed super diuersis petatur?

Quintò, Et quid si ex noua causa petatur?

Sextò, An noua causa intelligatur ét ea, quæ nouiter emersit, & tempore denegatæ restitutionis non aderat?

Septimò, An dicatur noua causa, si à petente restitutionem fuit allegata, sed non probata?

Octauò, An restitutio in integrum ex eo denegetur, quod semel concessa fuit contra id, contra quod hodie rursus petitur?

Nonò, An denegetur, si petatur contra restitutionem obtentam?

Decimò, An denegetur, si contra petentem sit præsumptio iuris, & de iure?

Articulus I.

1 AD Primum, An scilicet, restitutio † in integrum impediatur ex eo, quòd aliàs petita, & denegata à iudice fuerit?

Videtur, quòd non.

2 Quia si licèt ab eadem † sententia bis, & ter appellare, multò magis videtur licitum restitutionem bis & ampliùs petere, ita arguit Card. in c. fin. de rest. in int. &
3 videtur tenere sequela, quia restitutio † faciliùs concedi videtur quàm appellatio, cum detur restitutio etiam in casibus in quibus denegatur appellatio, vt in l. vnica, vbi Glos. & Doct. C. si de mom. poss. fuer. appella. & toto tit. C. si aduers. rem iudic. cum simil.

Contra est veritas. Text. est in l. 1. & in l. fin. C. si sæp. rest. post. fuerit, & ibi Glos. Bart. & omnes communiter notant, & alij de quibus infra artic. seqq.

Ratio vna est secundùm Cyn. ibi, vt circuitus euite-
4 tur, ne quis scilicet, ad restituendum restituatur, † contra l. interdum. ff. de minor. Sed hæc ratio videtur confundi in simili, in l. sed & si fine. §. restitutus. ff. de minor. & dicetur infra art. 8.

Aliam igitur rationem assignant Butr. in c. fin. n. 13. de rest. in int. & Card. ibi in 1. quæst. & Bellam. ibi nu. 13. & Io. And. col. 3. vers. ad quæstiones veniens. videlicet, vt sit litium finis. Sed hæc quoque puerilis videtur.
5 Vnde dicit sic. Quod restitutio † non datur nisi vbi adest læsio, l. nam & postea. §. si minor. ff. de inteiur. & supra dictum fuit plenè q. 4. art. 3. Læsio autem non potest prætendi nisi, vel in ipso negotio principali contra quod fuit semel petita restitutio, vel in ipsomet iudicio rescissorio in quo fuit petita. Si igitur fuit denegata eo prætextu quod non adesset in negocio principali, vel iustè, vel iniustè, si iustè, vel ex eo fuit quia non aderat læsio quæ restitutionem mereretur, vel ex eo quia non fuit deducta. Primo casu facit eadem ratio, vt iterum denegari debeat. Secundo casu non denegatur restitutio, prætextu nouæ causæ, l. fin. C. si sæp. rest. post. vt dicam infra art. 5. Si verò iniustè denegata fuit, tunc appellari potest, vnde ad remedium extraordinarium recurri nõ debet, d. l. 1. ibi (appellare enim debuistis &c.) Et quamuis vbi datur appellatio, concedatur etiam restitutio, secũdùm Gl. in l. fin. C. si aduer. rem iud. quam communem inquit Alber. in l. in causæ. la seconda. nu. 2. ff. de minor. hoc tamen specialiter limitatur in casu nostro, in quo restitueretur quis ad restitutionem petendam,

tendam, quod absurdum est in iure, vt d.l.interdum. ff. de min. Et sic tenendo.

6 Ad contrarium resp. q facilius perditur † remedium extraordinarium, quã ordinariũ, l.antiquæ. C.ad Vell. c.cum venissent.de cõstit.ita respon.communiter Card. Host. Bellam. Io. Andr. Anch. & alij, in c.fi.de rest.in int.

Conclusio igitur est, quòd restitutio non amplius conceditur, vbi semel denegata fuit.

7 Ampliatur, vt procedat, vel petatur restitutio contra contractum, vel contra sententiam, Ioan. Andr. in d.c.fi. col.3. vers.3.quæritur. Butr.ibi, num.15. Card. in 3. & 4.q. Bellam.num.17. Anch.num.5.

Limitatur autem primò, vt procedat quando expres-
8 sè denegata fuit restitutio, † secus verò si non denegata licet concessa non fuerit. Io. And. d.c.fi.colum.3.vers.2. quero. Anchar.num.5. Card.q.2. Bellam.nu.26.

9 Limitatur secundò, vt procedat † quando fuit denegata ratione non existentis læsionis, secus verò si ex defectu ætatis, vel causæ, puta quia iudex non dixit, q a non constat nobis talem fuisse læsum, sed dixit, quia non constat nobis talem fuisse vel esse minorem, vel impeditum &c. Ita Bartol. in l.1. C.si min. se maior. dix. Sed Aretin. ibi intelligit hoc, quando interlocutoriè iudex ita pronunciasset, secus verò si diffinitiuè. Et mihi videtur verius, & Glo. in d.l.cum circa. expressè hoc voluit in Glo.fi. dum inquit, quòd in hoc casu restituitur minor ad appellandum, si falsa præsumptione maioris ætatis fuit denegata ipsi restitutio. Nec d.l.cum circa. inquit, quod restituatur minor aduersus denegatam restitutionem. Nec adest bona ratio differentiæ inter vnum & alterum istorum casuum, vt manifestum est.

10 Limitatur tertiò, nisi adsit noua causa, † sed quoniam hæc limitatio est multum plena, & dubitabilis in aliquibus, dicam principaliter de ea infra art.5.& seq.

11 Limitatur quartò, vt licèt non detur restitutio, † vbi semel denegata est, per viam restitutionis ad restitutionem consequẽdam iterum, datur tamen appellatio contra denegatam restitutionem, vt dicam plenè artic. seq. Quæ appellatio, si sententiam denegatoriam restitutionis rescindit, facit vt restitutio concessa dicatur, quę semel denegata fuit, & sic virtualiter idem operatur hæc appellatio, quod operaretur si rursus eadem restitutio peteretur, quæ denegata fuit. Quod nota.

Articulus II.

12 AD secundum, An † scilicet detur saltem appellatio à denegata restitutione in integrum, vel, si tempus appellandi lapsum fuit, detur restitutio ad appellandum?

Et breuiter in vtroque, sine dubitatione conclude, & dic.

13 Quoad primum, quòd potest appellari † à denegata restitutione in integrum. Gl.& Doct.omnes in d.l.1. C. si sæp.rest.post. Doctores etiam omnes communiter in c. fi.de rest.in int. Host.ibi.col.1. Bellam.n.21. Car.q.6. Io. And. in c.ex literis, col.2. versic.5.quæro.& ver.7.quæro. eod.tit. Gl.super constit. Marchię.lib.6.c.13.n.8.text.est in d.l.1.ibi, appellare enim debuistis. C.si sæp.restit.post. Et ratio clarè elicitur ex his, quæ dixi in ratione conclusionis in præced.art.

14 Quoad secundum quoque concludẽdum dic, † quod ab omissam appellationem à denegata restitutione in integrum datur restitutio in integrum ipsi quidem minori ex causa iuuenilis imprudentiæ, cum in sui præiudicium negligenter appellare omiserit. Maiori verò ex iusta causa impedimenti, propter quod appellare non potuit. ita Glos. Bart. & omnes communiter in d.l.1.C.si sęp.rest.post. & Canonistæ præall. omnes in d.c.fi. extra de rest. in int. Glo. in d.l.cum circa. in fi. C.si min. se maior. dix. Rebuff. in tit.de rest.in int.art.2.ad finem. Et est tex. clarus in d.l.1.& in d.c.fin.

Et sic habes conclusionẽ, quod licèt denegata semel restitutione illa amplius peti non possit, potest tamen à tali denegatione appellari, & si appellatum tempestiuè non fuerit, ex causa ætatis, vel iusti impedimenti, potest peti restitutio aduersus dict. omissionem appellationis.

Quam conclusionem amplia dupliciter.

15 Primò, vt † possit peti restitutio in integrũ ab omissam appellationem non solum à sententia denegatoria restitutionis, sed etiam à sententia, contra quam vt peteretur restitutio, fuit omissa appellatio, quæ (puta) iustiùs & congruentiùs poterat interponi, quam restitutio peti. Ita intelligitur d.l.1.C.si sæp.restit.postu. vt volunt Glo. & Bart.ibi, & Bellam.d.cap.fin.col.fin.

Subintelligendo tamen, vt non eodem tempore vtraque petatur, quia non est necessarium, vt docet ibi Pau. in fi.& hoc notabiliter declarando, vt per Abb. in dicto cap.fin.in fine.

16 Ampliatur secundò, vt non solum possit peti † restitutio aduersus omissam appellationem à d.sententia denegatoria restitutionis, sed etiam aduersus non prosecutionem illius. Bellam.d.c.fin.num.22. Vt pleniùs dicam infra in 2.part.de restitutione aduersus non prosecutam appellationem.

Articulus III.

17 AD tertium, Quis scilicet iudex † erit huius appellationis à denegata restitutione in integrum, & quis restitutionis petitæ aduersus omissionem d.appellationis?

Quoad primum dico, quòd erit alius iudex superior,
18 † ad quem debet aliàs appellari, & hoc non habet difficultatem, verę enim sunt regulæ iuris ordinarij in hoc.

19 Quo ad secundum verò, dubitari potest. †

Videtur enim quòd restitutio aduersus omissam appellationem prædictam debeat peti coram iudice ad quem appellandum erat, vt est tex. in l.præses. C.de appell.& ita simpliciter volunt Card. in c.ex ratione. in fi. de appell. Franc.nu.17. Præpos.nu.34. Vestr. lib.8. c.3. num.13. Milius in suo Repert. in vers. iudex.

Contrarium tenet in terminis Butr. in d.c.fi.n.17. de restit.in int. Io. Andr. ibi, col.fi. vers.6.quæro. Bellam.nu. 20. videlicet quòd iudex à quo, &c.

Ego dico, quòd vtraque opinio in casu suo bene procedit.

Aut enim loquimur de restitutione aduersus omissam appellationem prædictam, & bene loquuntur Butr. Io. And. & Bell. in d.c.fi. quòd scilicet petatur coram iudice à quo appellandum est, ipse enim admittere debet appellationem, & ideo prius vt admittere possit, peti debet restitutio aduersus obstaculum quod impediret appellationis interpositionem, vt de se patet.

Aut loquimur de restitutione aduersus non prosecutam appellationem iam interpositam, & tunc bene loquuntur Card. Præpos. Franeus, & Vestrius præalleg. & ita in casu non prosecutæ appellationis loquitur d.l. præses. C.de appella. vt bene aduertit Butrius præalleg. Et ratio est, quia cessante ratione præcedentis casus, in hoc casu subintrat alia regula, quæ est, quòd aduersus male gesta, vel omissa in prima instantia restituit iudex à quo, aduersus verò male gesta, vel omissa in secunda instantia restituit iudex ad quem, vt notat Bar. Bald. & Cyn. in d.l.præses. & post eos, plenè declarat Ruin. in consil.120. num.17.lib.5. Et ita tenead.

Et ad contrarium d.l.præses, ex prædictis patet responsio.

Articulus IIII.

20 AD quartum, An † impediatur restitutio semel denegata, si non super eodem, sed super alijs capitulis petitur, vel articulis?

Breuiter conclude, quòd non. Vt post Iacob. Balduin.

&

& Oldr. tenet Bal. in d.l.1. C.si sæp.rest.post.& Alb. in d.l.fin.eod.tit.nu.1 Innoc.in d.c.fin.in princ.eod. Dum inquiunt, quod pōt sæpiùs in eadem causa restitutio peti, si cōtra diuersos articulos, vel interlocutorias petatur ante diffinitiuam sententiam. per l.minoribus. C.si tut. vel cur. & per l.intra vtile.ff.de min.& l.& si fine.§.pen. ff.eod. Sed meliùs cæteris probatur in d.l.minoribus.

21 Et facit bonum simile, nam † quando minor restituitur in aliqua causa, quæ non habeat diuersa capitula, restitutio eius prodest etiam aduersario, Capic. decis. 170.nu.2. Gabriell. in tit.de testib. conclus.21. nu.48. cum concord. Quia eadem restitutio dicitur propter interesse indiuiduum. Si verò diuersa contineat capitula, quorum vnum non dependeat ab alio, secus Bart.in l.1. §.nunciatio.nu.36. ff.de op.noui nunciat.cum concord. ibi per Alex.in fine. Marian.de testib. num.127. Anch. c.auditis. de rest. in integr. in fine. Bald. in l.per hanc. nu.17. C.de temp.appell. & dicam pleniùs infra circa effectus restitutionis in integrum. q.47. art.11.

22 Et per hoc simile limitari potest conclusio ista, † vt non procedat si essent plures articuli, vnum tamen & idem respicientes, tunc enim solus Princeps restituere posset, vt post Oldrad. vbi ibi declarat Alber. in d.l.fin. C.si sæp.rest.postul. &c. per l.minor autem magistratus. §.fin.ff.de minor. Sed dic, quòd ibi nihil de hoc, sed benè in arg.facit §.pen. eiusdem legis.

Articulus V.

23 AD quintum, An scilicet, restitutione † semel denegata ex noua causa peti possit?

Videtur, quòd non.

Quia si adest noua causa petendi adesse videtur quoque remedium ordinarium, vt cap.fin. de caus.poss. & propriet. & l.cum quæritur.ff.de excep. rei iud.& facit l.per hanc. C.de temp.appell.iuncta d.l.1. C.si sæp.rest. post. ibi, appellare enim debuistis.

Contra est veritas. Tex.est expressus in l.2. in fine, & in l.fin. C.si sæp.rest.postul.& in cap.fin.eod.tit. de rest. in int.& in istis locis Doctores communiter notāt. Tex. etiam est in l.fin. C.si minor se maior. dix. & ibi Glos. Cyn.Bart.Bal.Alb.Ang.Fulg.& Paul.de Cast. Fed. de Sen. in cons.285. col.4. vers.item restitutio.

Ratio est secundùm Doct. quia ex noua causa potest eadem res pluries peti, d.l.cum quæritur, & l.seq. ita Abb. d.c.fin. in princ.

Vel dic quòd ex eo ita fit, quia noua causa præsupponit nouam læsionem, vt apparebit ex art.seq.ergo restitutio denegari non debet, cæteris concurrentibus. l.1. ff.de restit. in integr.

Ad contrarium, resp. quòd præsupponēdum est, hoc nouum remedium non aliud esse posse quàm ipsummet remedium restitutionis in integrum, quia dicitur in d.l.2. & l.fin. & cap.fin. nisi adsit noua causa petendæ restitutionis, & sic remedium idem erit, sed in noua causa fundatum.

24 Ad l.per hanc, † respon. ꝙ posse appellare non † im-
25 pedit posse petere restitutionem in integrum, secūdùm Glos.communiter receptam in l.fin.C.si adu.rem iudic. vt dixi supra art.1. vers. vnde dico sic. Nec obstat d.l.1. ibi. appellare enim debuistis, &c. quia præsupponitur ibi, quod sententia denegatoria restitutionis fuerit iniusta, quod non potest præsupponi quando restitutio ex noua causa petitur, quia illā licèt tribuat nouum ius petenti restitutionem, non tamen facit, ꝙ iudex iniquè se gesserit, qui secundùm acta & causas restitutionis veteres iustè iudicauit. Nec te moneat, ꝙ hoc quoque casu possit appellari, vt d.l.per hanc. quia per hoc non impeditur restitutio, vt d.Glos.l.fin.C.si adu.rem iud.quæ est communis secundùm Alber. in l.in causæ, la 2.nu.1. & 3. ff.de minor. & si diceretur, & quare impeditur quando potest appellare propter iniustitiam sententiæ ex causa veteri? Resp. & aduerte, quia tunc cum restitutio ad hoc competat ex causa veteri, si daretur restitutio aduersus sententiam denegatoriam illius, daretur restitutio ad restitutionem petendam contra d.l. interdum. ff.de minor. hoc autem casu non datur restitutio aduersus sententiā restitutionis denegatoriam, sed aduersus pristinam obligationem vel sententiam, cui petitioni non obstabit ex capite rei iudicatæ & denegatæ semel restitutionis, quia quando ex noua causa agitur, huiusmodi exceptio non obstat, d.l.cum quæritur. & l.seq. ff.de except. rei iud. & d.c.fin. extra de causa poss. & propriet. & ita tollas hoc difficilè contrarium, quod Doctor. non gustauerunt, quos viderim.

Conclusio ergo est, quòd restitutio semel denegata ex noua causa peti potest.

24 Ampliaturque vt prætextu huius nouæ † causæ possit etiam bis & tertiò peti, etiam si semel & bis denegata fuerit. ita notab. dicit Alber. in d.l.1. num.2. C.si sæp. rest.post.& dicit idem dixisse in rubr.C.si adu. rem iud. vbi de restitutione aduersus tres sententias loquitur.

25 Limita autem † iuxta ea quæ dixi in responsione ad contrarium, vt procedat quo ad petendā restitutionem de nouo ex noua causa, quod licèt, per regulam d.l.cum quæritur. & d.c.fin. non autem quo ad petendam restitutionem aduersus denegatam restitutionem, quia hoc non licèt, vt d.l.interdum, sed eius loco (si quis sententiam denegatoriam restitutionis infringere velit) appellari debet. d.l.1. ibi, appellare enim debuistis, C.si sæp.rest.post. Quod licitum est, etiam si ex noua tantum causa impugnanda veniat, iuxta sing. dispositionem d.l.per hanc. C.de temp.appell. & ita intelligo hæc omnia iura quo ad hanc materiam.

Articulus VI.

26 AD sextum, An † scilicet noua causa intelligatur tantum ea quæ aderat quidem sed iudici allegata nō fuit, an verò etiam quæ de nouo omnino emersit?

Videtur quòd tantum ea, quæ ab initio aderat, sed iudici allegata non fuit, vt voluit Glos. & Innoc. in d. c.fin. de rest. in integr. & Pur.3.decis.79. & 279. ex eo, quia dicunt esse impossibile quod huiusmodi causæ penitus de nouo emergant, vt per eos.

Præterea si penitus de nouo emergunt, & agamus de restitutione minorum, de qua loquitur tex. d.l.fin. non videtur concedenda restitutio, quia vixerit, vt non ex casu fortuito euenerint, quo casu restitutio non detur ex hoc edicto, l.verum. §.si locupleti. vbi exemplum. ff.de minor.

Sed contra est communis sententia. Glos. in d.l.fin. C.si sæp.rest.post.& antiqui omnes, Azo. Odofred. Iacob.de Aren. Pet.de Bellapertica, & Cyn. prout refert, & sequitur & communem dicit Fulgos. in l.2. C.eod. & idem Fulgos. Alber. Paul.de Cast.& alij in l.fin. C.si min.se maior.dix. & idem Alber. in l.si apud. ff.de minor.& cōmunem etiam dicit Alber. in d.l.fin. C.si sæp. rest.& idem denique sentit Butr. in d.c.fin. eod.tit. & Card. ibi in 8.q. vbi de cōmuni. & Host.col.fin.vers.nouis defensionibus.& Bellam.in c.auditis.nu.6.in fi.eod. & in d.c.fin.nu.21.vers.8.eod.tit.Io.Andr.ibi ad finem. & idem tenuit Glo.in l.& si fine. §.restitutus. in verbo, restitui in fine. ff.de minor.& illam dicit cōmunem ibi Fulg.& sequitur Peregr.2.decis.232.& ita tenendū est.

Exemplumque vnum est secundùm præalleg. in l. fin. C.si min. se maior.dix.

27 Exemplum secūdum etiam affertur, qn̄ tutor † fieret ex post facto non soluendo, vt latius per eos in d.l.fin. vbi etiam Iacob.de Aren.Spec.originaliter in §.1. nu.6. de restit. in integr. Vbi etiam habes aliud exemplum.

Aliud etiam exemplum in simili affert Ant.de Butr. in c.fin. in fine, eod.tit. videlicet, quando procurator
28 † efficeretur non soluendo.

Aliud

Aliud etiam exemplum per Alber. in l.si apud. ff.de min.& in d.l.fi.& ibi Fulg.latiùs.

Ad contraria resp.ex prædictis.

Ad primum enim dicimus, quòd non est impossibile reperire ista exempla,vt præuisum est.

Ad secundum resp.quòd licet minor non restituatur aliquo casu ab initio, si superueniat casus etiam fortui-
29 tus † potest facere eum dignum restitutione,licèt regulariter propter læsionem casu fortuito procedentem non detur minori restitutio,vt d.§.si locupleti,iste autem casus erit,quando causa superueniens detegit grauamen ab initio latens,vt in exemplis prædictis.ex quo habes limitationem ad communem,vt statim dicam.

Conclusio ergo est,quòd noua causa ad restitutionem obtinendam sufficiens in materia de qua agimus, dicetur non solùm quæ ab initio aderat, sed allegata iudici non fuit,sed etiam quæ de nouo penitus emersit.

30 Quam limita, vt procedat, quando ista † causa de nouo emergens detegit grauamen ab initio latens, secus verò si grauamen de nouo induceret,& ita procedere opinionem Glosę & Innocent.in d.c.final.dixit Abb. ibi.nu.4. Et ratio est,secundùm eum,quia hoc casu minor restitueretur aduersus casum omninò fortuitum, contra d.§.si locupleti.

Vnde sublimitabis hanc limitationem in omnibus casibus,in quibus limitatur regula d.§.si locupleti.quos ego retuli supra,quæst.4.art.5.num.30.& seqq.

Articulus VII.

31 AD septimum, An scilicet dicatur † noua causa, si à petente restitutionem prima vice fuit allegata, sed non probata?

Videtur,quòd non. Vt tenuerũt Pet.& Cyn.in d.l.2. in fin.C.si sæp.rest.post.Mot.quia d.l.fi. in causa penitus noua loquitur, non dubium autem est,quod si ab initio adfuit,& allegata fuit,& non probata amplius noua dici non potest,vt de se patet.

Præterea facit in simili, quod licèt restitutio in integrum ex generali clausula detur aduersus sententiam prætextu falsorũ instrumẽtorum,vel testiũ repertorum, & sic falsitatis nouiter detectæ,non tamen datur, quando de hac falsitate semel cognitũ fuerit,vt per Bar.in l. Diuus.n.1.ff.de re iud.& ibi Paul. de Cast.nu.2. Alex. nu.4.& Ias.nu.4. Doctores cõiter in l.1.C.si ex falsis.& de communi testatur Boer.decis.207.post princip.

Sed contra est communis sententia. Quam tenẽt Gl. & Bar.in d.l.fi.C.si sæp.rest.postul.& Gl.& Doct.communiter in d.l.fi.C.si min.se maior.dix.& ibi Bald.nu. 2. Aufrer.in add.ad Capel.Tholos.decis.55.n.4.& communem & sequendam dicit Fulg.in d.l.fi.in fi.C.si sæp. rest.post.per d.l.per hanc.C.de temp.appell.& per d.l. fi.C.si min.se maior.dix.Et ita tenendum est.per d.l.per hanc,iuncta regula l.præses.ff.de minor. Et ea ratione,
32 quia nouitas † causæ consistit non in allegatione eius, sed in iustificatione illius, non enim datur restitutio ob causam simpliciter,sed ob iustam causam, vnde iustitia vel iniustitia causæ allegatæ,prout innotuit ab initio ipsi iudici,vel non,facit causam dici veterem, vel nouam. Et sic tenendo.

Ad primum respondetur, quòd noua dicitur causa,
33 † vel vetus non attenta allegatione eius,sed iustificatione, vt prædixi statim.

Ad secundum resp. ꝙ præsupponitur ꝙ causa falsitatis sopita,& terminata fuerit. Præterea licet non præsupponeretur hoc,tñ est aduertẽdum, ꝙ ex eo datur restitutio in integrum aduersus rem iudicatam propter falsitatẽ probationũ postea detectã, quia creditur quod si iudex illas falsas sciuisset,vel dubitasset, non ita pronunciasset,quod constat ex eo,quia si iudex ex alijs quoque probationibus motus fuisse dicatur,non retractatur res iudicata prætextu prædicto, Innocen.in c.cum L.& A. de re iud.& in c.cum causam.de probat.& ibi Bald. nu.23.Abb.n.22.Felyn.n.28.& Dec.nu.[illegible].& dicã plenè infra in 2.par.q...at... Quo fit,vt si oppositum fuerit coram iudice,& cognitum ante sententiam de falsitate testium,vel instrumẽtorum,& hoc non obstante secundùm illas probationes iudicetur,cessat ratio introductiuã restitutionis in eo casu.Quod hic non accidit,cum iudex ex eo denegauerit restitutionem,quia causa eius allegata, probata,& iustificata non fuit,quod si veram credidisset,prout postea reperitur,nunquam restitutionem denegasset,vnde hodie denegari non debet,& sic adest ex opposito contraria ratio in casu nostro,à casu prædicto.

Conclusio ergo est,quòd noua causa dicetur,etiam si allegata fuerit in prima petitione restitutionis,probata tamen non fuerit.

Articulus VIII.

34 AD octauum, An scilicet restitutio † in integrum denegetur ex eo quod semel obtenta fuit in eadem causa & articulo?

Aduerte in primis,quod articulus duobus modis potest intelligi.

35 Primò,an rursus † peti possit,quasi prima concessio non sufficiat?

36 Secundò, an peti possit,† quia prima concessione non obstante rursus læsus sit actor eadem læsione,qua prima vice læsus fuerat,puta si minor persistat adhuc in eadem negligentia,&c.&

Quo ad primum,conclusio clara est,quòd nõ est amplius concedenda restitutio,si semel verè concessa fuit, & fuit repositus minor in pristino statu per omnia.

Vel enim prima restitutio non fuisset sufficiens,vt non posset dici restitutus, vel secunda restitutio esset superflua si prima fuit sufficiens. Vel is qui semel restitutus fuit aliquid plus consequi vellet, quod pariter absurdum est,vt de se patet. Ideo &c.& ita procedit communis conclusio, de qua testatur Villalobus Comm.opin. in vers.restitutio,nu.56.post Mauric.cap.258.

37 Infertur que ex hoc,quod semel restitutus † in integrum vigore pacis vniuersalis ad omnia bona quibus spoliatus fuerat tempore discordiæ,si postea bona eius, vel aliquid eorum rursus proueniat ad manus eius qui primo occupauerat,non potest rursus vigore restitutionis recuperari & obtineri.Ita notab.concludit Sign. de Homod. consilio 72.per totum, per multa de quib. per eum plenè.

38 Quo ad secundum, † exemplum afferri potest in eo minore,qui semel restitutus fuit ad nouos testes producendos quos ob negligentiam producere omiserat, & postea nihilominus negligens fuit in illis producendis, vel examinãdis, vnde rursus vult restitui ad idem beneficium. Item in eo, qui semel restitutus fuit ad appellandum,vel ad prosequendam appellationem,& postea rursus negligens fuit in appellando, vel in appellatione prosequenda. Vel in eo maiore qui semel ex causa absentiæ,vel infirmitatis,vel alia restitutus fuit ad prædicta facienda,deinde ex eadem causa impeditus fuit, & facere nõ potuit,vnde rursus restitui vult. Et in hoc dubio duo casus distinguendi sunt.

39 Primus casus est, quando sumus † in maiore qui semel ex iusta causa impedimenti impeditus fuit, & propterea restitutus,deinde rursus eodem vel alio iusto impedimento impeditus,restitui rursus vult ad supradicta vel similia facienda. Et concludo,quod rursus semel bis & pluries restituẽdus est,prout necessaria,& iusta causa impedimenti & restitutionis subest. Et quamuis authorem hoc decidentem in specie nõ repererim,mouet tamen me manifesta ratio. Nam certũ est, quod lex iubet restitui eum qui non negligentia,sed necessitate impeditus fuit,l.nõ.n.ff.ex quib.caus.maior.cum sim. Sed qñ lex iubet aliquid fieri,nõ intelligitur satisfactum legi si

gisi simul actus fiat, effectum tamen non habeat. & eadem causa rursus faciendi subsit, vt tradunt Spec. in tit. de arbitr. §. excipitur, vers. sed quid si loquens. & clarius explicuit Bal. in l. si vt proponia. la 1. sub n. 14. C. quom. & quando iudex. & idem Bal. in l. 1. nu. 40. in 4. q. C. de his quæ pœn. nom. & alij de quib. per Blácum in d. trac. de comprom. q. 7. vers. ex se finitur. nu. 7. ibi, limita præmissam conclusionem, &c. prout accideret hic, si non rursus restitueretur donec impedimentũ cessaret, ergo &c.

40 Secundus casus est, quando iterum † in minore, persistente in eadem negligentia, aduersus quam ipse simul restitutus fuit, vt proximè exemplificaui. Et hoc casu dubius est articulus.

Videtur enim q̃ adhuc minor restitui debeat.

Primò per rationem prædictam in præcedenti casu, quæ videtur militare etiam in isto, stante illa communi opinione, quod fauorabilior sit restitutio ex edicto minorum, quàm illa quæ ex edicto maiorum, vel saltem æquè fauorabilis, vt plenè dixi supra q. 5. art. 1.

41 Secundò, quia eadem videtur negligentia † non appellare vel appellare, sed appellationem non prosequi, quia vtrunque istorum facit transire sententiam in iudicatum, sed minor restitutus ad appellandum, & appellans non prosequens appellationem, restituitur rursus ad illam prosequendam, vt per Cardin. in clem. 1. de rest. in int. q. 8. & in clem. ea ratione. de appell. ergo &c.

Tertiò, quia in terminis hãc opinionem teneat Ioan. Fabri in l. 2. in fi. C. si sæp. rest. post. & Affl. super constit. regni lib. 2. rubr. 40. n. 11. & 12. vbi concedunt minorem bis restitui debere aduersus eandem negligentiam in probando, vt per eos.

In contrarium est magis communis opin. Guid. Papæ cons. 182. num.... Dec. cons. 416. 1. & 2. col. qui dicit ita etiam tenere Oldradum. & Alber. in d. l. fi. C. si sæp. rest. postu. Mauric. cap. 157. & c. 258. Affl. decis. 114. nu. 2. Tiraq. in rep. l. bouca. §. hoc sermone, num. 137. ff. de verb. signif. cum concord. Pet. Ant. Angusc10, consil. 56. in fin. libro 2.

Moti per regulam. l. 1. C. si sæp. rest. postu. Sed ibi agitur de restitutione aduersus denegatam restitutionem, quæ denegatur ex eo, quia restitueretur quis ad restitutionem petendam, quod est absurdum, vt d. l. interdum. ff. de minor.

Vnde dubius hucusque apud me fuit semper iste articulus.

Ego tamen in præsenti puto sic distinguendum. Aut minor in contemptũ partis, vel Iudicis omittit vti beneficio restitutionis, & postea vult rursus restitui, & puto cõem sententiam verissimam esse, ex eo saltem, quia minor non restituitur, quando malitiosè se gessit, vt infra dicam q. 23. art. 2. & in terminis ita Rebuff. in tit. de restit. in int. in fi. per l. fi. §. vbi autem pueriliis. C. de bon. quæ lib. & per ea quæ notat Mauric. cap. 132. & seqq. Aut ex mera negligentia, & imprudẽtia omittit minor, & tunc puto æquiorem sententiam primam contra communẽ, tùm rationibus de quibus in ea, tùm ex eo, quia si minor expressè renunciat beneficio restitutionis obtinendo, & in minori ætate constitutus est quando renunciat, hoc non obstante restitutionem petere potest, vt tenet Glos. in l. si iudex. in verbo, vnicuique. ff. de minor. & ibi Bart. & Alb. & est communis omnium sententia, vt dicam infra. q. 30. multò magis restituetur, si tacitè & per socordiam renunciet beneficio restitutionis iam obtento, quia magis læditur, ibi enim ius quærendum amiserat, hic ius quæsitum.

Conclusio igitur sit, quòd rursus restituatur minor, nisi malitiosè & in contemptum partis, vel iudicis, primam restitutionem neglexerit.

Retenta tamen communi sententia indistinctè. Li-
42 mita † vt non procedat, quando minor semel restitutus fuisset contra vnam sententiam diffinitiuam, & cum rursus in alia diffinitiua succubuisset, vellet iterum aduersus illam restitui, nam audiretur. ita expressè tenet Hostiens. in capit. fin. in princ. de restit. in integ. & ibi ad verbum sequitur Bellam. num. 21. in fine. post Innoc. & Collect. vbi ibi.

Articulus IX.

43 AD nonum, An scilicet restitutio † in integrum denegetur si petatur contra restitutionem in integrum iam obtentam? Iste articulus propriè veniret tractandus infra in 2. parte. circa restitutiones speciales aduersus varios actus &c. Sed postquam hic quoque incidit non incongruè hic aliquid de hoc dicamus, & etiam ibi.

Videtur autem, quòd denegari debeat restitutio aduersus restitutionem semel obtentam.

44 Primò, quia hoc modo leges videntur † esse ludibrio, &c. quòd est absurdum, l. fin. C. de bon. quæ lib. §. vbi autem pueriliis. & l. 2. C. sent. resc. non poss.

Secundò, quia si denegatur restitutio ad restitutionem obtinendam, d. l. interdum. ff. de minor. multò magis videtur deneganda ad obtentam amittendam, vel saltem non videtur assignari posse diuersitas rationis inter vnum & alterum.

Tertiò, quia aut petitur à minore in maiori ætate, & ei non dabitur, quia tunc ex hoc capite ætatis restitui non poterit. Aut petitur in minori ætate, & tunc non videtur concedenda, quia si læditur ex hoc rursus erit restituendus ad pristinam restitutionem recuperandam, quod videtur magis absurdum, ne iste actus in infinitum trahatur in dispendium aduersarij & contemptum legis.

Sed contra est veritas. Text. est in l. & si fine. §. restitutus. ff. de minor. & ibi Doct. & ibi Bald. in specie vocat eam restitutionem restitutionis.

Text. est etiam expressus in l. si iudex circumuento. ff. de minor. & ibi reddit rationem tex. Quia scilicet quilibet renunciare potest fauori suo, &c. facit l. si quis in conscribendo. C. de pact. cum simil. Et sic tenendo.

45 Ad primum resp. quòd quando lex † aliquid introducit ad fauorem partis, non potest dici quòd in legis ludibrium fiat, si pars nolit vti beneficio illo, quilibet enim potest renunciare fauori suo &c. vt bene dicit tex. in d. l. si iudex, &c.

Ad secundum respond. quòd imò adest diuersitas rationis inter casum, & casum, & plures afferuntur, si quæ verior sit videamus.

Primò igitur inquit Gl. in d. l. fi. C. si sæp. rest. postul. quod restitutio ad restitutionem obtinendam denegatur, ne leges ludibrio fiant, &c. Quod non accidit, quando petitur contra restitutionem iam obtentam.

Sed pace Glosæ, mihi videtur potiùs dicendum contrarium, quia istud ludibriũ videtur potiùs considerari posse in d. l. si iudex. & in d. §. restitutus. vbi minor vult contrarium eius quod semel voluit, quam in d. l. 1. C. si sæp. rest. post. vbi semper vult idẽ, id est restitui in int. Et ideo Pettus non iniuria Glosam prædictã in hoc reprehendit, quicquid pro defensione eius dicat Bart. ibid.

Secundò igitur dicit quidam quod speciale sit in sententia, quia bis de meritis aduersarij constat, secus in contractibus, vt in d. §. restitutus, &c.

Sed hæc quoque ridicula est, secundùm Pau. de Cast. in d. l. 1. nu. 3. C. si sæp. rest. postul. & bene, vt ibi per eum.

Quinimò, si specialitas aliqua in sententia considerari posset, illa esset, ne authoritas iudicialis despiciatur, quo fieret, vt prima ratio Glosæ defendi fortè posset.

Tertiò igitur mihi placet ratio alia, quam reperi po-
46 stea q̃ Doctores communiter tenent, videlicet, † quod inter rest. denegatam, & restitutionem obtentam adsit diuersitatis ratio. Præsupponitur enim in d. §. restitutus, quòd minor ex eo possit obtinere restitutionem contra restitutionem sibi concessam, quia reperiatur læsus

ex

ex restitutione priori obtenta, & sic ex noua causa contraria primæ restitui dicetur. Atqui ex noua causa non denegatur restitutio contra restitutionem denegatam, sed ex veteri tantum, vt supra dictum est artic. 5. & seq. ergo nouitas causæ facit differentiam istam, quando in vno istorum casuum adest, in alio non. Et ita subtiliter voluit Petr. in d. tit. C. si sæp. restitut. post. & sequuntur Alber. in d. l. fin. C. eod. in princ. & Fulg. ibi, & Cyn. in l. 1. C. eod.

Ad tertium resp. quòd possunt dari termini habiles, videlicet, quod minor petat hanc restitutionem in maiori ætate, videlicet infra quadriennium de eo, quod gessit in minore ætate circa hoc.

Conclusio ergo est, quòd restitutio contra restitutionem semel obtentã denegari non debet. Limitaturque vt non procedat in casu l. fin. §. vbi autem pupillis. C. de
47 bon. quæ lib. † Quando scilicet obstat reuerentia paterna, quã dicunt esse rationẽ specialitatis, Glo. Cyn. Pet. & alij in d. l. fi. C. si sæp. rest. postul. & in d. §. restitutus. & Gl. in c. fi. extra eo. & Maur. larius c. 132. in fi. & idẽ notat Rebuff. tit. de rest. in int. in fi. Sed ꝙ hæc ratio reuerentiæ paternæ sit causa specialitatis, videtur dubium, quia hoc stante, minor non restitueretur etiam prima vice in casu illius legis, & tamen restituitur, ad not. in l. fi. C. qui & adu. quos. & dicam infra q. 18. art. 1.

Nec dicatur, quòd ibi prima vice restituitur aduersus factum proprium, quia resp. Quòd imò aditio illa & factum illud patris fuisse præsupponitur, dum dicitur ibi in vers. si enim, quod si filius patris factum ratum non habuit, & propter hoc restitutus est, quomodo ferendus est, &c.

48 Potest ergo defendi, quòd propter paternam † reuerentiam accidat illa specialitas, sed paterna reuerentia consideretur sic, ne scilicet minores assuefcãt impugnare iudicium patris ex delectu, & sic contra facta parentum venire, denegatur eisdem recursus ad beneficium illud quo vti ab initio noluerunt, sed impugnauerunt. Et bene tunc procedit illud inconueniens, ne leges ludibrio fiant, quia licèt alias non restituatur minor contra factum patris. d. l. 1. C. qui & adu. quos, tamen speciali fauore in aditione hæreditatis reseruata est minori restitutio etiam aduersus factum patris. Vnde si minor vult postea abuti hoc beneficio & redire ad iudicium patris quod impugnauit, non est audiendus.

Articulus X.

49 AD decimum, An scilicet denegetur † restitutio in integrum ex eo, ꝙ contra petentem illam adsit præsumptio iuris & de iure?

Videtur quòd sic. Vt simpliciter voluit Abb. in c. constitutus. de rest. in int. Gozad. cons. 8. col. fin. versic. non obstat. Iacob. in l. 1. C. qui & adu. quos.

Et facit id quod voluit Ruin. cons. 35. nu. 37. vers. &
50 insuper & num. seq. lib.... dum concludit, quod si † ecclesia contraxit cum authoritate Papæ & cum solemni expeditione illius conditionis, si in euidentem, &c. non admittitur amplius ad probandam læsionem, & consequenter nec ad restitutionem obtinendam, quæ non datur vbi non probatur læsio, vt supra milies dictum est.

Tertiò facit, quod inquiunt Aym. cons. 5. nu. 2. & Cephal. 369. num. 135. lib. 3. Quod quando princeps fuit præsens contractui cessat præsumptio læsionis, & non datur restitutio.

In contrarium videtur ponere conclusionem Doctores, Bart. in l. inter stipulantem. §. 1. num. 2. ff. de verbo. obligatio. & in l. si mater. ff. de re iudic. Alex. in l. si infanti. n. 9. C. de iur. deliber. & ibi Iacobin. de S. Geor. gin. fin. Socin. iun. cons. 104. nu. 16 lib. 3. Ruin. cons. 68. num. 20. lib. 1. & cons. 103. in fin. lib. 5. Bouius de stat. vrb. præscript. Glo. 26. in fine. Alc. de presumpt. 2. part. num. 68.

Per l. si mater. ff. de excep. rei iud. cum omnibus similibus, quæ dicunt, quod res iudicata facit veritatem secundùm præsumptionem iuris, & de iure, & tamen datur restitutio aduersus rem iudicatam ex clausula generali, vt dicam infra in 2. parte.

Ego puto sic dicendum. Aut ista præsumptio iuris & de iure facit & inducit veritatem in hoc ipso, quod quis non dicatur læsus, & tunc bene procedũt prima opinio, & allegata pro ea, & si diligenter inspiciantur Abb. & Iacobinus, in hoc casu propriè loquuntur. Et ratio est hoc casu, quia si non adest læsio, restitutio concedi non potest, si igitur læsio probari non potest, quia cõtra præsumptionem iuris, & de iure nõ admittitur probatio in contrarium, læsio adesse non dicetur, & sic non poterit dari restitutio. Ex quo sequitur, quòd si contra talem præsumptionem iuris & de iure admitteretur probatio in contrarium, probata hoc modo læsione, daretur postmodum restitutio, ad quod aduertat prudens aduocatus. Aut ista præsumptio iuris & de iure inducit veritatem in hoc, quod facit aliquem debitorem vel obligatum qui non est, vel abstulit alicui ius suum, & inducit amissionem illius ex cursu temporis, &c. & tunc procedit secũda opinio, & regula Doctorum, & exemplum omnium allegatorum pro ea, adducitur in re iudicata, quæ dicitur facere veritatem, & constituere debitorem victum, vel absoluere victorem, & tamen ex clausula generali datur restitutio ipsi victo aduersus rem iudicatam, si constet de errore iudicis manifesto, vt d. l. si mater. secundùm communem intellectum, & dicam infra plenissimè in secunda parte, in restitutione aduersus rem iudicatam ex capite iustę ignorantiæ, vel erroris.

51 Aliud quoque exemplum est, in præscriptione † immemorabili, quæ dicitur facere veritatẽ, & dare titulũ possessori, & tamen aduersus illam ex capite iustæ ignorantiæ restitutio ex clausula generali datur, secundùm Ruyn. in his proprijs terminis, consil. 68. nu. 20. lib. 1. & consil. 103. nu. fin. lib. 5. & licet Gozad. in hoc exemplo contrarium velit in d. cons. 8. col. fin. tamen tenendo opinionem illam, quod detur restitutio ex clausula generali aduersus præsumptionem etiam immemorabilem quam puto me defensurum post multos alios, infra in 2. part. q. 90. artic. fin. Tenendum quoque erit hoc exemplum in proposito, & sententia Ruyni. Ex quibus distinctio prædicta firma remanet, & opiniones contrariæ cum suis argumentis oppositis conciliatæ.

SVMMARIA.

1 *Remedia duo extraordinaria, quando simul concurrant.*
2 *Et quid si vnum illorum esset potius subsidiarium quàm extraordinarium.*
3 *Intellectus. l. si filius. ff. de inoffic. testam. remissiuè. infra num. ...*
4 *Remedium subsidiarium duplex, vnum compatitur se cum alijs, aliud nunquam, vt actio de dolo.*
5 *Et quid si vnum remedium extraordinarium esset famosum, aliud verò non.*
6 *Restitutio ex clausula generali, an tollatur per actionem de dolo?*
7 *Et quid si remedium famosum competeret per viam exceptionis.*
8 *Et quid si vnum remedium extraordinarium esset antiquius altero.*
9 *Restitutio quæ datur præsenti contra absentem, concurrit cum remedio illius l. vt perfectius. C. de ann. excep.*
10 *Querela inofficiosi quare cedat remedio restitutionis in integrum.*
11 *Et quid si hæc duo remedia extraordinaria competunt contra eundem.*
12 *Et quid si contra diuersos.*
13 *Remedium ordinarium, an & quando faciat cessare extraordinarium?*
Regula quod sic.

14 *An*

14 An procedat hæc regula, quando hæc remedia dantur contra diuersos?
15 Et quid si extraordinarium esset famosum.
16 Et quid si in necessitatem quis vltro se coniecisset.
17 Et quid si ordinarium sumeret originem ab actu voluntario.
18 Et quid si peteretur subueniri ob modicum præiudicium.
19 Minor an restituatur contra venditorem, quoties habet regressum in cohæredes?
20 An procedat etiam regula, quando hæc remedia competerent quidem contra eundem, sed tamen ad diuersa?
21 Et an hoc intelligatur electiuè, vel cumulatiuè?
22 An procedat hæc regula, quando remedium ordinarium esset facti, extraordinarium verò iuris?
23 Restitutio non datur ei, qui de facto potest sibi prouidere, & ideo.
24 Restitutio non datur aduersus testamentum, quia mutari pôt.
25 An procedat regula, quando remedium ordinarium esset generale, extraordinarium verò speciale?
26 Generi per speciem derogatur.
26 An procedat regula, si remedium ordinarium esset inane propter inopiam debitoris?
27 An procedat regula, si extraordinarium non est merè subsidiarium?
28 Remedium subsidiariũ dupliciter accipi potest, & quomodo.
29 Actio de dolo est remedium merè subsidiarium.
30 Actiones in factum dicuntur remedia extraordinaria non subsidiaria.
31 An procedat regula, quando extraordinarium remedium tenderet ad coadiuuandum ordinarium?
32 Restitutio quomodo dicatur contra regulas iuris communis, & quomodo non.
33 An procedat regula, quando extraordinarium esset vtilius, quàm ordinarium, & per illud plenius prouideretur, quàm per ordinarium remedium?
34 Et quid si non plenius prouideretur per illud, sed æquè plenè.
35 Et an sublimitetur alijs modis? remissiuè.
36 An procedat regula in exceptionibus ordinarijs, & an illæ tollant remedia extraordinaria?
37 Remedium extraordinarium quando est odiosum, vel famosum nunquam concurrit cum ordinario, etiam si aliàs concurreret.
38 Extraordinarium remedium nunquam concurrit cum ordinario cumulatiuè, sed electiuè tantum.
39 Et quid si contra diuersos, & ad diuersa competeret.
40 Restitutio ex clausula generali, an impediatur per concursum restitutionis ex edicto minorum? & num. 41.
42 Clausula generalis, & specialis licèt regulariter non concurrant in dispositione hominis, secus tamen in dispositione legis.
43 Intellectus, l. 2. ff. ex quib. caus. maior.
44 Restitutio qualibet, an impediatur propter concursum ordinarij remedij?
45 Restitutio ex edicto maiorũ, an sit remedium ordinarium?
46 Appellationis remedium est remedium ordinarium.
47 Exceptionis remedium est remedium ordinarium.
48 Remedium l. 2. C. de rescind. vend. est remediũ ordinarium.
49 Intellectus. l. 2. ff. ex quib. caus. maior.
50 Appellatio est debilius remedium, quàm restitutio.
51 Restitutio in integrum, an impediatur ex eo, quia per ipsum actum nullum præiudicium factum sit ipsi læso.
52 Læsio nulla adest, vbi nullũ præiudicium factum est ipsi læso.
53 Testamentum qui facit, non restituitur aduersus illud, quia mutare potest.
54 Minor quando mandato alterius aliquid gerit, & læditur, non restituitur.
55 Defensori sine mandato non datur restitutio.
56 Minor non restituitur aduersus obligationem quàm in se suscepit eius administrator. & num. 57.
58 Aduersus præscriptionem non completã non datur restitutio.
59 Præscriptio quando completa est contra eum qui non voluit agere ob impedimentum iuris, non datur restitutio.
60 Fatalis secundus datur ipso iure sine ope restitutionis, quando quis non fuit negligens in primo. & num. 61.
62 Restitutio an cesset, quando actus licèt præiudicialis sit, est tamen nullus?
63 Pupillus quando sine tutoris authoritate contraxit, non restituitur.
64 Minor curatorem habens, si sine curatore contraxit, non restituitur.
65 Curator si non fecerit facienda, scilicet si non satisdederit, &c. an detur restitutio?
66 Minor quando non fuit defensus in iudicio, an restituatur?
67 Et quid si in vna parte iudicij tantum indefensus fuerit.
68 Et quid si in litis contestatione læsus fuerit.
69 Et quid in casu primi, vel secundi decreti.
70 Sententia nulla non indiget restitutione.
71 Actus quando rectè gestus est, non tamen ritè, an restitutio detur aduersus illum?
72 Restitutio an cesset ex eo, quod cõpetat ipsi læso actio aliqua?
73 Restitutio in integrum quoque dicitur actio.
74 Restitutio per cõcursum remedij ordinarij quare impediatur.
75 Restitutio in integrum non est propriè actio, sed officium iudicis.
76 Doli actio specialiter cessat ob concursum restitutionis, & num. 77.
78 Doli actio est remedium penitus subsidiarium. & nu. 101.
79 Doli actio est remedium odiosum, & famosum.
80 Doli actio non excluditur per concursum restitutionis in integrum ex clausula generali.
81 Restitutio in integrum, an cesset ex eo, quia appellari potest?
82 Appellatio est remedium ordinarium.
83 Remedium non ordinarium quando est pinguius, quàm ordinarium non cessat propter concursum illius.
84 Restitutio in integrum est remedium longioris temporis, quàm appellatio.
85 Appellare qui vult debet prosequi causam coram iudice superiore.
86 Restitutio in integrum potest coram eodem iudice cognosci.
87 Cautela, si quis velit vt causa reuideatur ab eodem iudice, vel à superiore illius.
88 Intellectus princ. Instit. canonicis, tit. de restit. in integr.
89 Qui appellauit, potest nihilominus restitutionem petere.
90 Restitutio in integrum ad appellandum, non potest peti, donec appellari potest.
91 Appellare posse, & appellationem prosequi posse, sunt incompatibilia.
92 Restitutio in integrum, an peti possit ab eo, qui potest moram purgare?
93 Moræ purgatio est remedium ordinarium.
94 Moram qui purgare potest, est tutus ipso iure.
95 Restitutio in integrum, an cesset ex eo, quòd læsus est tutus ope exceptionis?
96 Macedoniani exceptio vbi competit, non datur restitutio.
97 Minor restitui debet quoties est positus in aliquo periculo etiam accidentali.
98 Restitutionem petere plenius remedium est, quàm excipere.
99 Restitutio an cesset, vbi exceptio nõ est odio, sed fauorabilis.
100 Intellectus, l. 2. C. de filiofam. minor.
102 Minor quãdo est tutus Macedoniano, quare nõ restituatur.
103 Exceptio Macedoniani, est talis exceptio, quæ reddit omninò inefficacem actionem.
104 Ætatis ratio fauorabilior est, quàm Senatusconsulti.
105 Restitutio in integrum non cessat, quando plenè per eam prouidetur, sicut per remedium ordinarium. & nu. 108.
106 Restitutio in integrum, an cesset ex eo, quòd ipse læsus ope replicationis tutus sit?
107 Replicatio sapit naturam ipsius actionis.
109 Restitutio in integrum, an cesset ex eo quòd competat remedium supplicationis?
110 Supplicationis remedium non est securũ, sicut restitutionis.
111 Restitutio in integrum, an cesset ex eo, quòd competat beneficium. l. 2. C. de rescind. vend.
112 Restitutio in integrum est pinguius remedium. l. 2. C. de rescind. vend.

113 Li-

113 *Libellus in remedio. l.2. C.de rescind.vend. & restitutione petita sustinetur, si minor malè libellauerit circa quantitatem precij.*

114 *Restitutio in integrum, an cesset ex eo, quòd competat remedium missionis ex primo, vel secundo decreto?*

115 *Missio ex primo decreto non interrumpit præscriptionem.*

116 *Per missionem ex secundo decreto non prosequitur quis plenè ius suum.*

117 *Restitutio in integrum vbi cessat propter concursum remedij ordinarij, an possit saltem cum illo cumulari?*

118 *Cumulatio simpliciter, & conditionaliter quō fieri dicatur.*

119 *Restitutio non cessat propter concursum ordinarij remedij, quia non competat, sed quia superflua est.*

120 *Restitutionem in integrum qui intentat, an dicatur approbare contractum aliàs nullum?*

121 *Restitutionem in integrum an intentare possit, qui elegit remedium ordinarium & succubuit?*

122 *In casu l.properandum. C.de iudic.an prædicta procedant?*

QVAESTIO XVII.

De cessatione & impedimento restitutionis in integrum ex eo quia superflua sit propter concursum alterius remedij ordinarij, vel extraordinarij.

ACCIDIT autem sæpè numero, quòd licèt restitutio in integrũ non prohibeatur à lege, vel à iudice, tamen vel nullam affert vtilitatẽ ipsi læso, vel si affert, potest tamen læsus alio remedio sibi prouidere absque eo, quòd deueniatur ad remedium restitutionis in integrum. In quibus casibus opportunè nunc videndum est, an cesset beneficium restitutionis in integrum? Et quoniam clarissimum est, quòd quãdo restitutio nullam affert vtilitatem vel commodum ipsi læso, nõ debet audiri qui illam petit, vt per Grat.cons.4. num.78. lib.1. & exemplum per eum, omisso hoc, quòd de indubitabili est, videamus de concursu alterius remedij ordinarij, vel extraordinarij, & an & quãdo propter talem concursum impediatur beneficium restitutionis in integrum. Quæ vtilis quæstio potest infrascriptis 17. Articulis expediri.

Primò, An & quando duo remedia extraordinaria simul concurrant? regula cum fallentijs.

Secundò, An & quando remedium ordinarium, & extraordinarium concurrant? Regula cum fallentijs.

Tertiò, Restitutio ex clausula generali, an impediatur propter concursum restitutionis in integrum ex edicto minorum?

Quartò, An restitutio ex clausula generali impediatur propter cõcursum restitutionis ex edicto maiorum, ex speciali capite absentiæ?

Quintò, An restitutio in integrum regulariter impediatur propter competentiam ordinarij remedij?

Sextò, An in specie impediatur ex eo qui læsus ipso iure tutus sit? id est, quod ei nullum fiat præiudicium ex tali actu?

Septimò, An ex eo, quia licèt actus sit præiudicialis, tamen nullus sit, & de se inualidus?

Octauò, An ex eo quòd læsus habet actionem aliquam ordinariam sibi competentem.

Nonò, An ex eo quòd appellare potest?

Decimò, An ex eo, quòd potest moram purgare?

Vndecimò, An ex eo quòd exceptionem habet?

Duodecimò, An ex eo quòd replicationem habet?

Decimotertiò, An quia competat ei supplicandi remedium?

Decimoquartò, An quia competit remedium l.2. C. de rescind.vend.

Decimoquintò, An quia competat beneficium missionis ex primo, vel secundo decreto? vel remedium l.vt perfectiùs. C.de ann.except.

Decimosextò, An in casibus in quibus propter concursum remedij ordinarij impeditur restitutio in integrum, possit tamen in eodem libello vnà cum ordinario remedio cumulari?

Decimoseptimò, An in casibus in quibus non obstante concursu remedij ordinarij competit beneficium restitutionis in integrum, si læsus elegerit remedium ordinarium, & succubuerit, possit postea extraordinarium restitutionis eligere?

Articulus I.

1 AD primum, An & quando† scilicet duo remedia extraordinaria simul concurrant?

Regula est, quòd sic, adeo quòd vnum per alterum non impeditur. ita firmat Alber. colligens multorum opiniones in l.in prouinciali. per totum. ff.de nou.oper. nunc. ostendens quòd in hoc omnes concordant. & ibi Zas. nu.8. Bart.in l.fin.nu.2. C si min.se maior.dix. Paul.de Cast.in l.circa.in fine. C.eod.post Gl.ibi, & ibi Zas.n.2. & 7. Ant.de Butr.in c.cũ ex literis.nu.20. de rest.in integr. Anch ibi. nu.5. Zas.in tract.singul.intell. cap.20. nu.15. & ante istos Iac. de Arena in d.l.in prouinciali. nu.3.vers.in 2. tex. est in l.de pupillo §.meminisse.ff.de oper.noui nunc.dum ibi concurrunt vtrunque interdictum, & quod vi aut clam, & vti possidetis, & l.qui bona.§ si quis opus. ff.de damn.infect.vbi cautio de damno inf.concurrit cum alio extraordinario, scilicet, cum nunciatione noui operis, & cum, quod vi aut clam. Et in l.de pecoribus. C.ad leg. Aquil.& in l.quemadmodum. §.magistratus. ff.ad leg. Aquil.in quibus locis concurrunt actio. l. Aquiliæ, & in factum.

Et in l.si cum except. §.eum qui. ff.de eo quòd mer.cau. vbi actio doli subsidiaria, & extraordinaria metus concurrunt. Et ideo ita tenet firmiter regulam quicquid videatur in contrarium ponere Crot. in l.1. §.hoc autem edictum. num.21. ff de oper.noui nunciat.

2 Limitatur primò, nisi† vnum istorum remediorum esset penitus subsidiarium, & alterũ simpliciter extraordinarium, nam illud quòd est merè subsidiarium, tollitur per aliud non subsidiarium. Alex.in d.l.in prouinciali. ita intelligens dictum Baldi ibi in fine, & Ias. ibi num.9. Zas.d.c.20.num.17. & idem vult Tiraq. ad l.si vnquam. in verbo, libertis. C.de reuoc.donat.nu.114. & omnes concordant per text.sing.in proposito in l.si filius. ff.de inoff.test. secundùm vnum intellectum.

3 Sed contrarium puto securiùs, per l.si cum exceptione. §.eum qui. ff.de eo quòd met.causa. Et ad d.l.si filius.† respond.quòd ibi ex alio excluditur querela inofficiosi per remedium restitutionis, vt in sequen.limit.

4 Tenendo tamen communem limitationem. Sublimita† declarando, quòd duplex est subsidiarium remedium, vnum quòd compatitur se cum alio, si detur contra diuersos. Aliud quod nunquam cum alio concurrit, quomodocunque, & contra quoscunque detur, vt est actio de dolo. Alb.in l.quoties. nu.18. ff.de præscript. verbis. & hoc ex eo est, quia famosum est, & odiosum.

5 Limita secundo,† nisi vnum istorum remediorum esset famosum, alterum verò non, quia tunc illud quòd est famosum tollitur per alterum. Bart. in d.l.in prouinciali. num.1. & Paul. sequitur in d.l.in prouinciali.num.9. Zas. num.8. Tiraq. d.num.114. per tex. expressum in l.fin. ff. de restit.in integr. Vbi actio de dolo cessat per concursum restitutionis in integrum. Facit etiam regula l.1.§.ait prætor.ff.de dolo, vbi actio de dolo excluditur ab omni alio remedio ciuili, vel prætorio.

Sed in contrarium facit d.l.si cum exceptione.§.eum qui.ff.quod met.causa.& ibi Gl. Nisi dicas quòd ibi vtraque odiosa est, & ex famosa causa descẽdit, & ex eodem actu,

actu,id est ex metu illato necessario vtraque oritur.

Item contra est, quod inquit Bar.in l.1.§.1.ff.de dolo.& sequitur Mil.in suo repertorio, in verbo,restitutio 6.scilicet quod restitutio ex clausula generali tollitur per actionem de dolo.

Sed pôt dici quod restitutio ex clausula generali est remedium subsidiarium ipsa quoque,vt dixi supra q.1.

Præterea non puto verum,quòd restitutio ex clausu-
6 la generali tollatur † per actionem de dolo, vt dicam infra eod.

7 Tenendo igitur † communem limitationem,sublimita nisi alterum remedium famosum competeret per viam exceptionis,nam tunc non tolleretur per restitutionem in integrum,sed concurreret.& sic exceptio doli concurret cum restitutione in integrum. Cuman.in l. exceptione.num.4.& 5.ff.de except.

8 Limita tertiò, nisi † alterum illorum esset antiquitus productum,quia tunc minus antiquum tollitur per antiquiùs. Alex.d.l.in prouinciali.in fine.post Bal.Saly.& Alber.in d.l.si filius,& sequitur Ias.ibi,n.9.tex.est in d.l.si filius. secunùdm alium intellectum.

Sed confunditur hæc limitatio per l.vt perfectiùs.C. de annal.excep.iuncta communi conclusione Glosæ, & Doctorum ibi,& in l.is qui Reip.ff.ex quib.caus.maior.
9 videlicet quod restitutio quæ datur præsenti † contra absentem,concurrit cum remedio illius legis,licet illud quoque extraordinarium sit,& recentiùs quàm restitutio in integrum. Et profectò videtur mirũ, quod remedium postea introductum super eodem casu,frustratoriè ab introductoribus fuerit allatum,si debeat per antiquiùs remedium tolli in tali concursu.

10 Et ad d.l.si filius. resp. potest, quod ratio quare † querelæ remedium cedit restitutioni in integrum, est propter odium ipsius querelæ,& notam quam testatori infert.&c. Bald.l.1.C.de restit.in integ.Mauric.cap.149. in fine.

11 Limita quartò,vt procedat † quidem simpliciter regula,quando hæc duo remedia competerent contra diuersos, si verò contra eundem, tunc licet quo ad natiuitatem inuicem se non impediant, in cæteris tamen se impediunt, quia vnum tollitur electione alterius. Iacob. de Aren.in l.in prouinciali.num.3.versic.in 2.ff.de oper.noui nunc.

12 Sublimitantur autem omnes † prædictæ quatuor limitationes,vt nõ procedant, quando ista duo remedia competerent contra diuersos. Tunc enim vnum non tollitur per alterũ quo ad aliquid. ita colligitur ex Alber.in omnib. opinionibus quas refert, quia semper in hoc omnes concordant, & in specie idem firmat Paul. de Castr.ibi numero 7.per leg.qui bona.§.si quis opus. ff.de damno infect.& per l.etiam.C.si tut.vel curat.intatuen. & plenè dicam etiam infra art.seq.limit.3.

Articulus II.

13 AD secundum,An & quando † scilicet remedium ordinarium & extraordinarium concurrant,vel vnum per aliud tollatur?

1 Regula est ab omnibus approbata, quod ordinariũ remediũ facit regulariter cessare extraordinarium,ita omnes vbique quos ad nauseam habes infra in limitationibus sequentibus. Text.est expressus in l.in causæ,la seconda. in princ.ff.de minor.& ibi Bart. Bald. Alb. & omnes. in dicta l.in prouinciali, §.1. & ibi omnes post Bar.ff.de oper.noui nunc.& breuiter per hæc & alia ipsa indubitatam conclusionem esse ait Rol.à Valle consil.59.num.2.lib.1. Quæ limitatur pluribus modis.

14 Primò, vt non procedat † quando hæc remedia dantur contra diuersos, quia tunc vnum non tollitur per aliud.Bar.Bal.& Paul.de Castr,in d.l.etiam. post Cyn. ibi num.1.C.si tut.vel cur.Iacob. de Aren.in d.l.in prouinciali.num.4.& ibi Cuman.§.1.num.6.& Alber.nu.19.Paul.in fin.Ias.nu.fin. Ioan.Fabri, & Petr.de Bellapert.in l.fi.C.si tut.vel cur.& Aret.in l.2.C.eod.in fi. & ibi Iacob.de S.Georgio.num.6. Bart.in l.si minoris. nu. 2.ff.de adm.tut.post Gl.ibi. Alber.l.quotiens. num.18. ff.de præscript. verbis. Roffr. de libel.par.5.tit.de off. iud. quo datur test. num.5.Barbat.in c.ex parte.nu.81. Bero.consil. 118.num.10. versic.sed tamen. lib.3. Alex. consil.103. num.21.lib.8. text.est in d.l.etiam. C.si tut. vel cur. vbi exemplum.

15 Limitatur tamen hæc limitatio † aliquibus modis.

Et primò,in extraordinario famoso, quod excluditur ab ordinario,etiam si contra diuersos competant,& agatur,l.1.§.ait prætor. ff.de dolo. Zas.in d.lib. singul. intell.cap.20.num.44.

16 Secundò sublimitatur,† nisi in necessitatem quis vltrò se coniecisset, tunc enim extra ordinem ei non subuenitur. Zas.præalleg.nu.24.arg.l.cum mandato. ff.de minor.& bonus text.in l.damni. §.emptor.ibi,& quod alia actione.ff.de damn.infecto.

17 Sublimitatur tertiò penè eodẽ modo, † sed diuersis verbis,& exemplis à Doctoribus,vt non procedat quando ordinarium sumeret originem ab actu voluntario, & exemplificatur in tutore & in procuratore, nam d. l.etiam, loquitur in tutore, qui necessario assumitur, in procuratore autem qui voluntariè constituitur secus est, secundùm Doct.qui volunt, quod hoc casu etiam si contra diuersos competant hæc remedia,tamen per ordinarium impediatur extraordinarium. Bart.in d.l.in prouinciali.§.1.in fine. Ang.ibi,nu.4. Cuman.n.6. Zas. in fine,versic.fallit.5.Bar.in l.damni.§.emptor. num.1. ff.de dam.inf. Cyn.in dicta l.etiam.num.1.& ibi Bar. num.2.Bero.consil.117.in fine lib.3. & Soc.iuo. consil. 46.nu.46.lib.4.per d.l.etiam.& d.l.cum mandato, ff.de minor. & ibi est Gl.expressa, quæ ponit hanc differentiam actus voluntarij,& necessarij.

18 Sublimitatur † quartò nisi propter rem modici præiudicij peteretur subueniri extra ordinem, vtpote quod perijsset instantia pupillo seu minori, quia tunc via ordinaria pro expensis agitur contra tutores, vel curatores,l.properandum. in fine. C.de iud.

19 Sublimitatur † quintò in casu sing.de quo per Grat. in cons.67. in fine lib.1. qui est, quod si cohæredes aliqui committerent stipulationem indiuiduam propter quod facerent incidere in pœnam aliquem cohæredem minorem, iste minor non poterit restitui aduersus ipsum creditorẽ, quousque potest habere regressum contra cohæredes, per remedium ordinarium. Quod est multum sing.

20 Secundò limitatur † principalis regula,quando hæc remedia competerent quidem contra eundem, sed tamen ad diuersa, vel principaliter, vel in cõsequentiam. Secundum exemplum de quo per Bal.in d.l.etiam. C. si tut.vel cur. Iacob.de Arena in d.l.in prouinciali. nu. 4.& Bart.ibi, num.4. in fine. Ang.num.4. Pau. in fine. Cuman.num.6.Ias.in fine,Guid.de Suzzar.& Alber.in d.l.in causæ,nu.5.Pau.de Castr.in l.1.nu.3.C.si tut. vel cur.Zas.d.cap.20.num.23.& d.l.in prouinciali.numero 10.vers.2.fallit.Herman.Detua in repet.l.hoc edicto.§. ex hoc edicto. nu.18. ff.eod.de oper.noui nunc. & Crot. in l,1. §.hoc autem edictum, ff.eod. Ruyn.consil.138. num.7.lib.5.

Per l.pupillo.§.meminisse.ff.de oper.noui nunc.

21 Ampliaturque hæc limitatio † vt procedat non solùm electiuè, sed etiam cumulatiuè, vt per Zas.d.cap.20. nu.23. quod est contra regulam, de qua dicam infra in sublimitatione generali omniũ istarum limitationum.

22 Tertiò, principaliter limitatur, † vt non procedat, quando remedium ordinarium esset facti, extraordinarium verò iuris. Bart.in d.l.in prouinciali. §.1. numero 4. Ang.ibi,nu.4. Ias.in fine. Cum. nu.6. Zas.in fine. & Pau.de Castr.in l.de pupillo.§.meminisse,num.8. post Glos.ibi,quam ad hoc semper allegari inquit.ff.de ope,

I noui

noui nunc. Et exemplum est ibi, si quis possit authorita-
te propria eijcere aliquem de possessione, &c.

Et hoc per text. in d. §. meminisse. cum sua Glosa.

Sed aduertendum est, quòd quando is qui læsus est
potest de facto sibi prouidere, non datur ei restitutio,
23 † tanquam frustratoria, vt quādo quis peteret restitu-
tionem in integrum aduersus testamentum à se factum,
quod potest ad libitum reuocare, nō datur ei huiusmo-
di restitutio, Bart. in l. verba contraxerunt, ff. de verbor.
sigo. & dicam infra in a. par. q.... art....

Item quando posset per lapilli iactum impedire ædi-
ficium, &c.

Nisi dixeris, quod quia honestius est medio iudice fa-
cere aliquid, licèt de facto fieri possit, ideo prodita sunt
remedia extraordinaria etiam iuris, &c. multa enim li-
cent quæ non tamen honestè fiunt, &c.

24 Quartò limitatur principalis regula, † nisi remediū
ordinarium esset generale, extraordinarium verò spe-
ciale. Quia tunc non tollitur speciale per generale. Bar.
d. l. in prouinciali, nu. 4. & Ang. ibid. & Paul. & Ias. ibi.
num. fin. & Zas. in fine. & Cum. num. 6. & dixit Glos. in
d. l. in causæ. la x. ff. de minor.

25 Et probatur tùm per regulā generalem, † quod per spe-
ciem derogatur generi, l. in toto. ff. de reg. iur. cum sim.

Tùm in specie per l. si legatarius. ff. de dolo, & ibi Gl.
in prima solut. & per l. prætor. §. nonnulli. ff. de oper. no-
ui nunc. & per Gloss. in l. x. C. de dolo.

26 Quintò principaliter limitatur † nisi remediū ordi-
narium esset inane propter inopiam debitoris. Bald. in
l. cum mādato. per illum text. ff. de minor. & latiùs no-
tat hoc Zas. in l. si me & Titium, nu. 5. ff. si cert. pet. vbi
refert exemplum notab. ex decisione illius text.

27 Sextò limitatur, † vt procedat, quādo remedium ex-
traordinarium esset merè subsidiarum, sed si esset sim-
pliciter extraordinariū, secus. Bal. in d. l. in prouincia-
li, §. 1. & ibi Zas. in fine, in 4. fallen. & Iac. de Aren. ibi.
& in l. qui bona. §. si quis opus, in fine. ff. de dam. infect.

Sed aduertendum est, quòd restitutio in integrū im-
peditur per concursum remedij ordinarij, l. in causæ. la
x. ff. de minor. & dicam infra hac ead. quæst. in pluribus
articulis, & tñ illa nō est remedium merè subsidiarium
semper, sed regulariter est simpliciter extraordinariū,
quandoque verò subsidiarium, & in specie restitutio ex
edicto minorum est remedium extraordinarium, non
subsidiarium, de quo in d. l. in causæ. secundùm Doct.
communiter, licèt excellen. D. Alfan. in suis Collect. nu.
755. videatur ponere pro remedio subsidiario, siue pro
remedio extraordinario in subsidium introducto.

Non video quomodo possimus defendere sententiam
Bald. & sequacium, nisi dicamus, quod remedium sub-
28 sidiarium dupliciter † accipi potest, vno modo respectu
remedij ordinarij deficientis, quo casu benè potest dici
subsidiarium, quia in subsidium introductū est. & hoc
modo restitutio in integrū ex edicto quoque minorū di-
ci poterit remediū subsidiariū, siue extraordinarium in
subsidium introductum, vt dicebat præall. D Bern. Al-
fan. d. n. 755. Alio modo respectu remedij etiam extra-
ordinarij deficientia, quo casu merè subsidiarium dice-
tur, postquam actor omni remedio tā ordinario, quàm
extraordinario destitutus est, quale est remediū actio-
29 nis de dolo. † Item ipsamet restitutio in integrum quæ
datur in subsidium, quādo procurator, vel alius tertius
non est soluendo, de quibus in d. l. cum mandato. ff. de
min. & in l. arbitrio. §. si cuius dolo, & ibi Gl. ff. de dolo,
& in l. 3. ff. de eo per quem fact. erit, quo minus quis in
iud. sistat. Modo dico, quòd si accipiamus hoc 2. modo
verbum hoc, limitatio prædicta stare non poterit, vt ma
nifestū est propter obiectum supra factum, si primo mo-
do accipiamus benè procedet limitatio, sed qualia di-
centur remedia extraordinaria non subsidiaria? Pos-
30 sumus dicere quod erunt actiones † in factum, & aliæ
quæ extra ordinem dantur, & sæpenumero non in defe-
ctum iuris ordinarij, sed pro pleniori & expeditiori au-
xilio iuris ordinarij sublatis formulis antiquis, vt pul-
chrè declarat hanc speciem extraordinariorum reme-
diorum. Zas. d. cap. so. sing. responsorum. nu. 10. & 12.

31 Septimò limitatur principaliter, † vt non procedat,
quando remedium extraordinarium tenderet ad coa-
diuuandum remedium ordinarium, Bart. in d. l. in pro-
uinciali. §. 1. nu. 4. Cum. num. 6. Ang. num. 4. Alber. nu.
59. Paul. in fine. Ias. in fin. Cyn. in l. etiam. nu. 1. C. si tut.
vel cur. Bald. in d. l. in causæ. in princ. ita intelligēs Glos-
sam in l. 1. § per hanc. in fine. ff. de rei ven. quam secun-
dùm hanc declarationem dicit esse singularem Bart. in
l. 1. §. vnde quæritur. nu. 1. ff. de public. & ibi Ang. nu. 1.
& Paul. ibi in § dixerit aliquis. num. 3. Abb. in cap. ex
parte. num. 9. de rescript. Zas. in rubr. ff. de min. nu. 14.
& in d. l. in prouinciali. num. 10. vers. iam accipio. & ibi
Iac. de Arena, num. 4. & seq. Iac. de Nigris in Repet. l. si
prætor. ff. de off. eius. num. 13. Qui dicunt quòd quando
remedium extraordinarium est secundùm regulas, &
non contra regulas iuris communis, non tollitur per re-
medium ordinarium. & hoc per d. l. per hanc. ff. de rei
vend. & d. l. 1. §. cum quæritur. & ibi Bart. ff. de publ.

Sed aduertendum est, quòd præall. Doct. præsuppo-
nunt, quod remedium restitutionis in integrum, & similia,
quæ tolluntur per concursum remedij ordinarij, sint
remedia introducta contra, & non secundùm ius com-
mune, quòd tamen non videtur verum, cum imò dica-
tur remedium iuris prætorij, quòd est ius commune
scriptum sicut ius ciuile, & in specie hoc notat pro com-
muni errore scribentium Zas. d. c. 20. num. 8.

Pro defensione tamen communis limitationis ego di-
co, quod licèt restitutio in integrum & similia remedia re-
scissoria alicuius obligationis, vel actus dicantur hodie
remedia iuris communis & propterea non possint dici
32 cōtra regulas † iuris communis introducta, quia omne
regnum in se diuisum, &c. Tamen hoc procedit attento
iure communi in genere quod est ars boni & æqui, & om-
nes regulæ cuiuscùque dispositionis & iuris communis
particularis debent conuenire, & non contrauenire hu-
iusmodi regulæ iuris communis in genere, attento verò
iure communi in specie, id est hac, vel illa dispositione
iuris communis secus est, quia plerunque regulæ vnius
dispositionis repugnant regulis alterius, & in specie
quādo vna in rigore, alia in æquitate fundata est, vt de-
claraui supra in 1. quæst. art. 14. pleniùs. Restitutio au-
tem in integrum repugnat quidem regulis iuris com-
munis in specie, videlicet illius particulæ, pacta seruabo,
sed non alteri regulæ, quod dolis & fallacijs maiorum de-
beat occurri succurrendo minoribus ab eis circumuen-
tis, & quod nemo fraudetur iure suo, neque alius cum
alterius iactura locupletetur. Limitatio igitur prædi-
cta intelligenda est de dispositionibus & remedijs ex-
traordinarijs, quæ non exorbitant à regulis iuris com-
munis, neque in genere, neque in specie.

33 Octanò principaliter limitatur, † vt non procedat,
quādo vtiliùs esset remedium extraordinarium, quàm
ordinarium, vel (vt alij dicūt) pleniùs prouideret extra-
ordinarium, quàm ordinarium, & ita omnes cōmuni-
ter limitant. Glos. in l. fin. C. si aduer. rem iud, & ibi
Bart. nu. 3 Bal. num. 5. Aret. in vers. in Glos. Iacob. de S.
Georgio. num. 5. & Petr. de Bellapert. in fine. Cyn. in l.
etiam. C. si tut. vel cur. & Petr. de Bellapert. in l. fin. C.
eod. Bar. in d. l. in prouinciali. §. 1. nu. 4. Ang. nu. 4. Cu-
man. nu. 6. Alber. n. 19. Paul. de Cast. in fine. Ias. in fine.
Bart. in d. l. Æmilius. ff. de min. in fine, & ibi Alber. n. 2.
& idem Alber. in l. & ita. nu. x. ff. nautæ, caup. & stabul.
Bart. in l. 1. § hoc aūt edictū. vbi Cror. latè nu. 19. & seq.
ff. de oper. noui nunc. & ibi Hormān. Decius super l. hoc
edicto. §. hoc aūt edicto. nu. 18. ff. eod. Sebast. Sapia in l.
in testamēto. n. 9. C. de impub. Tiraq. in d. l. si vnquam.
in verbo libertis. nu. 14. in fine. C. de reuoc. don. Dyn.
in l. 1. in fine. ff. de oper. noui nunc. Abb. in c. cum dilecti.
num. 5.

num.5.de emp.& vend. Abb.& Anchar.in cap.cum ex literis. num.5.de rest.in integr. Zaf.lib.1.sing.resp.cap. 20.num.18. Menric.cap.12.add.ad Matthesil.sing.57. nu.2. D.Octau. Simonecll.de decret. lib.3.tit.7.nu.5.& consulendu Alex.consi.207.nu.10.lib.7. vbi communem dicit,& Riminal.plenè cons.163.per totum.lib.1.& decidit Capic. decis.96. in fine. & Franc.Marc.decis.53. nu.1.& 2.text.est in l.& si furtè.§.1.ff.si seru.vend.& in l.item.§.hæc autem.& ibi Alber.ff.ex quib. caus.maior.

34 Ampliaturque vt procedat † etiam si non plenius,sed æquè plenè prouideretur per extraordinarium, ita loquitur Bart.in d.l.Æmilius.nu.3.ff.de minor. & idem voluit Zaf. in l.1. §.hoc autem edictum. ff.de oper.noui nunciat. dum dixit,quòd quando hæc duo remedia symbolizant possunt concurrere, allegans Glos. magnam in l.1. ff.de rei vend.

Sed contrarium in hoc pro regula ponit Zaf. in d. cap.20.in fine. licèt limitet postea quatuor modis,adeo vt in idem penè reincidat.

35 Limitatur quoque pluribus † de quibus per Zaf. in d.c.20.nu.21. vers.fallit primo,&c. vbi colligit 6.limitationes,quæ (excepta prima) sunt multum sing.& casus multum speciales, ideo ibi vide, prima autem eius limitatio tangetur à me paulò infra in limitationibus generalibus harum limitationum.

36 Nonò principaliter limitatur † regula vt non procedat in exceptionibus ordinarijs, nam illæ non tollunt remedia extraordinaria. ita Zaf. d.cap.20.& in d.l.in prouinciali. in fine, versic.tertiò fallit. per Glos. in d.l. in causæ. la seconda,in fine, dicam infra eod.art.11.

37 Prædictæ omnes limitationes sublimitantur † dupliciter.

Primò, vt non procedant, quando remedium extraordinarium esset famosum & odiosum,nam nunquam eo casu concurrit cum ordinario, sed ab illo tollitur. Zaf.d.cap.20.num.21. Ego dixi in fortioribus terminis supra art.præced.vers.limita 2. &c. vbi conclusum fuit, quòd huiusmodi remedia famosa & odiosa cessant etiam in concursu remedij extraordinarij,vt l.fin. ff.de restit. in integr.

38 Sublimitatur secundò, vt procedant electiuè, † non autem cumulatiuè, id est, quòd possit actor proponere quod voluerit, non autem quòd vtrunque simul cumulare possit. ita Zaf. d.cap.20. à num.13. vsque ad finem.

39 Nisi vtrunque remedium ad diuersos † fines tenderet,vt per Zaf.præalleg.nu.23. Sed ego dicam specialiter de hoc articulo infra eodem art.pen.& fin.vbi vide.

Articulus III.

40 AD tertium, An scilicet restitutio † in integrum ex clausula generali impediatur ex eo,quia competit restitutio ex edicto minorum?

Videtur, quòd impediatur restitutio ex clausula generali. Ex eo quia remedium etiam ordinarium generale tamen,tollitur per extraordinarium speciale, per l. in toto. ff.de reg.iur. & ita tenent Cyn.& Alber. in l. fin. C.si minor. se maior.dix.

Contrarium tenet Glos. in d.l.fin. in verbo,cum circa. vers.vel aliter pone. & Iacob.de S.Georgio ibi nu.1. C.eod. & ego verum puto, quòd scilicet concurrant, & quòd possit minor intentare quam speciem voluerit restitutionis.

Et pro hoc est regula de qua supra in primo art.& facit tex. expressus in l.sed & si sine. §.fin. ff.de minor.ibi omnis ætatis,&c. ibi,si se ex iusta causa abfuisse dicant.

Ad contrarium autem resp.quòd licèt restitutio prædicta dicatur dari ex clausula generali, tamen verè ad causam specialem deuenitur in illa proponenda,videlicet vel propter infirmitatem,vel iustam ignorantiam, & sic dabitur in effectu hæc quoque ex causa speciali, sicut datur illa ex causa ætatis.

Præterea non dicunt Doct. quòd per remedium speciale tollatur generale, sed quòd vtrumque competit licèt aliàs illud speciale esset tale de sui natura,quòd in concursu ipsius remedij generalis cessaret, vt per Bart. in d.l.in prouinciali. num.4. & ibi Ang.Paul.de Cast. Ias. & alij, vt dixi supra art.præced. limit.5.

Articulus IV.

41 AD quartum, An scilicet, restitutio ex clausula generali impediatur propter concursum restitutionis ex speciali capite absentiæ?

Videtur, quòd non impediatur.

Primò,quia clausula generalis & specialis, licèt non
42 concurrant regulariter in dispositione hominis, † secus tamen est in dispositione legis, vt per Zaf. in l.doli clausula. num.8. in fine. ff.de verbor.obligat. per l.1. §.hoc edictum. ff.de oper.noui nunciat.

Secundò, quia vtrunque remedium est extraordinarium,ergo&c. vt diximus supra in reg.articuli primi.

Tertiò, quia ita sentit Bal. in l.denique. ff.de minor. Et facit demum id quòd dixi statim in resp. ad contrarium art.præced.

In contrarium tenent Bart. in l.1. §.idem Pompon. num.3. ff.de dolo. & Alber. in l.sed & si per prætorem. §.fin. in princ. ff.tit.nostro.

Per l.doli clausula.ff.de verbor.oblig.& melius mihi videtur facere d.l.sed & si per prætorem. § hæc clausula, ibi, quoniam planè de eo supra cautum est. &c.

Confirmarique potest per tex sing. ad hoc in iure se-
43 cundum intellectum qui mihi † placet in l.2. ff.ex quib. caus.maior. referendo, videlicet verbum illud eis, non vt Glosa facit, id est verbis clausulæ generalis, sed eis, id est verbis prætoris quibus enumerat causas speciales restitutionis in integrum,& tunc benè consonat cum d.l.2. text.in d.l.sed & si per prætorem. §.quoties.vers. hæc clausula,qui tex. aliàs directò contrariaretur d.l.2. vt tu ipse videris.

Demum facit pro hoc regula Bart. in l.1. §.hoc autem. num.6. ff.de oper. noui nunciat. videlicet, quòd quando vtrumque remedium est in eodem edicto, non concurrunt.

Ego autem puto sic dicendum. Aut ista restitutio ex clausula generali datur ex quadam æquitate in genere considerata,& quæ non habet specialem causam subsistentem in qua fundari possit,de qua loquitur tex. in d. l.sed & si per prætorem. §.quoties. versic.hæc clausula. & tunc puto posse teneri secundam opinionem,& ita loqui rationes,& iura pro ea adducta.

Aut datur ex aliqua causa speciali, puta ex causa iustæ ignorantiæ, vel grauis infirmitatis,&c. & tunc ego puto tenendum omninò primam sententiam. Quia non video quare si quis fuit simul absens & infirmus, non possit pro iustificatione restitutionis quam petit,allegare & cumulare causas tam absentiæ,quàm infirmitatis, & ignorantiæ,&c. cum istæ simul iunctæ faciant illum magis restitutione dignum, & quia fortè iudex magis iudicabit eum restituendum ex vna illarum causarum, quàm ex alia,quia meliùs probata,vel magis iusta causa impedimenti sibi videbitur quàm altera. Vnde non solùm puto admittendum esse concursum hoc casu electiuè,sed etiam cumulatiuè,& ita pum æquiùs & nunquam respicerem talem libellum si essem iudex.

Et facit pro hoc d.l.sed si per prætorem. §.ait prætor.ibi,& hæc pars locum habebit,necnon & superior, & loquutus fuerat I.C. de prætore qui ius non dixit, vel quia non potuit,vel quia per sordes, aut gratiam noluit, ex quorum impedimentorum primo restitutio specialiter ex edicto maiorum datur,vt l.1. ff.eod.ex secundo datur ex clausula generali, vt per Doctor. in l. cum prætor. §.Marcellus. ff.de iud. & in l.seruo inuito.§.cum prætor. ff.ad Trebell.

Articulus V.

44 AD quintum, An scilicet † restitutio quælibet in integrum impediatur propter concursum ordinarij remedij?

Videtur, quòd non.

Primò, per l.2.ff.ex quib.caus.maio. vbi videtur probari quòd restitutio ex edicto maiorũ specialiter in edi-45 cto inserto sit remedium † ordinarium, eum quando I.C. de alia loquitur, quæ ex clausula generali prætoris datur, dicat quod circa eam extra ordinem ius dicitur.

46 Secundò, quia remedium appellationis † est remedium ordinarium, vt constat, & tamen non facit cessare restitutionis remedium, Glo.in l.fi.C.si adu.rem iud. & est communis opinio, vt dicam infra ead.art 9. Item re-47 medium exceptionis est remedium ordinarium, † & tamen restitutio non cessat, si competat & exceptio, secundùm Glossas magis communiter approbatas in l.in causæ, in verbo, competere.ff.de minor.& in l.si minor. §.minores in verbo, desiderant. ff.de min. & in auth. de temp. non sol. dot. §.generaliter, in verbo, restitutio-48 nem, de quibus dicam infra ead.art.13. Item † remedium l.2.C.de rescin. vendit.est ordinarium, & tamen non excludit restitutionem in integrum, vt dicam infra art.14. secundùm vnam communem opinionem. Similiter, nec remedium l.vt perfectiùs. C.de ann.except. nec beneficium primi, vel secundi decreti illam excludunt, vt dicam infra ead, artic.15.

Sed in contrarium est veritas regulariter. tex.est in l. in causæ, la 2.ff.de minor. Gl. Bar.& alij in l.3 .C.si adu. fiscum, Corn.cons.72. col.3, lib.4. Bero.cons.120. num. 35.lib.1.& indubitatam iuris conclusionem dicit Rol. à Valle.cons.59.num.2.lib.1.& tradunt Doct.in l.2.C. ex quib.caus.maior.& concordãtes alios habes ex art. sequentibus, & ita regulariter tenendum est, &

Ad contraria resp.sic. Ad primum, quòd in d.l.2.non dicitur quòd restitutio in integrum sit remedium ordi-49 narium. Nec illa verba † extra ordinẽ probant hoc secundùm inductionem à contrario sensu de qua supra. Quia debẽt exponi, idest extra ordinem verborum edicti, & sic ad arbitrium iudicis, si ei ita æquum videbitur, vt d.l. sed si per prætorem. §.quotiens. versic.hæc clausula. & l. necnon, §.quod eis .ff.eod. ex quibus causis maior.

Ad secundum resp, quòd in concursu illorum remediorum ordinariorum adest specialis ratio, quare non cesset restitutio in integrum, & incidit in aliquam limi-50 tationem de quib, supra art.2. Quod enim attinet † ad appellationẽ, ex eo accidit, quia appellatio est debiliùs remediũ, quàm restitutio, & pleniùs per restitutionem quam appellationem prouidetur ipsi victo, vt dicam infra d.artic.9. ergo &c. per communem sententiam de qua supra eod, art.2.limit.8.

Quod attinet ad exceptionem multæ sunt rationes quare admittatur concursus iste, vt dicam infra art.11. Quo ad l.2. C.de rescind.vend.dico, quòd controuersi iuris est quæstio illa, an restitutio in integrum cesset ex eo, quia competat remedium d.l.2. sed tamen opinione negatiua quæ etiam mihi placet, accidit illud quia pinguiùs prouidet restitutio quàm remedium d.l.2. vt dicam infra artic.14. ergo &c. & sic responde quoque ad illud de l.vt perfectiùs. vel vide quæ dicã infra art.15.

Cõclusio est igitur, ꝙ vbi remedium ordinarium competit, non datur restitutio in integrum ex aliquo edicto.

Quam limita in casibus prædicti secundi argumenti, de quibus dicam infra art.præall.

Articulus VI.

51 AD sextum, An scilicet † restitutio in integrum ex eo impediatur, quia nullũ præiudicium factum sit ipsi actori per actum illum aduersus quem restitutionem petere intendit?

Breuiter conclusio indubitata est, ꝙ restitutio cessat tùm ex eo, quod conclusum est statim art.praced. Tùm clariùs ex eo, quod non datur restitutio, vbi non adest læsio, l.nam & postea, §.si minor.ff.de iur.cum simil. sed 52 † vbi nullum præiudicium actori factum esse præsupponitur, nulla læsio eius adesse potest, vt de se paret, ergo &c.

Illud igitur solum agendum est, vt aliqua exempla, & pro confirmatione conclusionis, & pro commodo consulentium afferantur.

53 Primum exemplum est, quando minor fecit † testamentum, imprudenter aliquem hæredem instituendo, vel maior fecit illud dolo inductus, vel ignorans quòd hæres quem instituit, molitetur insidias vitæ vel honorĩ eius, vel vxoris suæ, &c. & sic volũt reuocare. Nã possunt illud mutare ad libitum suum, cum ambulatoria sit voluntas &c, vnde si peterent restitutionẽ aduersus testamentum ad hoc, vt rescindere possent, non audirentur, tanquam non læsi. Bart, in l, verba contraxerunt, ff.de verb.sign.cum concord, infra in 2.par.q... art... & per Mautic.cap.229. Quod tamen dictum potest limitari, vt ibi dicam, & per ibi dicta restringi aliqualiter hæc conclusio.

54 Secundum exemplum est, quando ipsi minori † non sit præiudicium aliquod ex actu cum eo gesto, sed præiudicatur alteri maiori. Vt accidit, quando minor mandato alicuius aliquid gerit, & tanquã procurator interuenit, vt est expressum in l.cum mandato. ff.de minor.

Et aliud exemplum in eodem casu habes in l. eum qui, ff.eod. scilicer quod restitutio in integrum non com-55 petit † defensori sine mandato, cui nullum factum est præiudicium per sententiam.

Aliud in l.pen.C.si tut. vel cur. scilicet, quod minor 56 non restituitur aduersus obligationem † quam in se suscepit eius administrator.

57 Aliud in l.verum.§.ex facto.ff.de minor.† intelligendo literam prout iacet, Vel si vis intelligere, quòd ibi sententia fuerit ipso iure nulla, vt Bar.in summario presupponit, erit exemplum pro conclusione seq. articuli.

58 Tertium exemplum est, † quãdo is qui restitutionem aduersus præscriptionem petit, ex longa possessione adhue præiudicium præscriptionis non sensit, quia non est completa. ita post Corn.cons.41.num.4. lib.4. Cephal. consil.215. num.26. lib.2.& Mandel.in add.ad Ioan. Firmanum in suo magno repertorio in verbo, restitutio.

59 Quartum exemplum est, † quando is contra quem tempora præscribendi transiuerunt, non valuit agere impedimento iuris, tunc enim contra eum non currunt tempora, nec præscriptio compleri potest, ideo &c. vt in exemplo præcedenti.

Sed in hoc Mauric.c.313.contrarium vult. Quia inquit pinguiùs prouideri ipsi domino per restitutionem, quam per actionem pristinam, quia poterit & debitores & tertios possessores conuenire, quod facere forte non posset actione pristina.

Sed tene quod restitutio non detur, quia deficit fundamentum eius, id est ipsa læsio, & ad illud, quod pinguiùs, &c. Resp.ꝙ posito, quod adesse possit ista facilior via recuperandi possessionem, quàm per actionem pristinam, tamen ista non erit vnquam restitutio aduersus præscriptionem quæ non potest adesse. Sed erit restitutio aduersus amissam possessioné, si in hoc ipso minor læsum se esse afferat, ꝙ possessio eius non possit per actionem eius pristinam de manibus possessoris recuperari. De qua restitutione aduersus possessorium præiudicium dicetur infra in 2.par.q...art...

60 Quintum exemplum est, † quando quis fuit negligens in primo anno fatali, excepto modico aliquo tem-61 pore in quo fuit impeditus, tunc enim cum ipso † iure conser-

conseruetur illæsus, & detur ei secundus annus fatalis, nulla indiget restitutione aduersus lapsum d. primi fatalis, secundùm communes traditiones scrib. in cap. ex ratione. de appellat. & dicam infra in 2. parte. quæst.... artic.... adeo quòd si petatur, non debet audiri petens, & si detur inutiliter conceditur, secundùm Neuiz. conf. 41. num. 19. & seqq.

Sextum etiam exemplum afferri potest ex l. fin. C. in quib. casib. rest. in integ. non est necess. Sed vel reincidit in exemplum secũdum de quo supra, vel in regulam seq. articuli. Hæc igitur satis sint pro conclusione ista.

Articulus VII.

62 AD septimum, An † scilicet restitutio in integrum esset ex eo quòd actus (licèt in se præiudicialis sit) tamen est inualidus, & ipso iure nullus.

Et conclusio indubitata est, quòd restitutio cessat hoc casu. Tex. est expressus & à nemine non allegatus in l. in causæ. la 2. ff. de minor. cum simil. allegandis statim in sequentibus exemplis, & habes etiam per Roffred. de libell. par. 5. tit. de off. iud. quo datur restitutio minori nu. 3. Menoch. cas. 100. num. 300. Bero. conf. 89. in fine, lib. 1. tex. etiam est in l. 2. C. ex quib. caus. maior.

63 Exemplum primum est, si pupillus sine tutoris † authoritate contraxerit, quia actus eius nullus est, nec indiget pupillus restitutione, eique non competit. Tex. est in d. l. in causæ, in princip. vbi expressum. & tradit D. Octau. Simoncell. in tract. de decretis. lib. 1. tit. 1. numero 46.

Quod tamen limita in casibus in quibus actus à pupillo gestus sine tutore, aliquo respectu teneret, quos casus colliges ex Hent. Boich. in c. constitutus. num. 32. de rest. in integr. & in quibus aduersus talem actum dicas restitutionem competere, &c.

64 Exemplum secundum est in simili, † si minor curatorem habens sine curatore contraxit, quia tunc talis actus, cum sit ipso iure nullus restitutione non indiget, l. si curatorem habens. C. de restit. in integr. vbi expressum, & ibi omnes notant post Glos. ibi, in verbo, non oportere, ibi, vnde nec restituendus, &c.

65 Circa quod nota vnum sing. Quod si curator † non fecerit facienda, puta, quia non satisdederit, vel inuentarium non fecerit, &c, etiam si interuenerit ipsi actui, tamen erit actus nullus, & restitutione non indigebit, si, ita expediet minori, vt post Vbert. de Bobio, & Alber. ibi, dicit sing. Iacob. de S. Georgio in d. l. si curatorem habens. num. 3. & subdit quòd pluries euenit in Praxi.

66 Exemplum tertium est, quando minor † non fuit defensus in iudicio, tunc enim iudicium erit ipso iure nullum, & restitutio tanquam superflua non dabitur. Tex. est expressus in l. cum & minores. C. si ad u. rem iud. & ibi Glos. & Doctores latè declarant, quando minor dicetur, & quando non defensus in iudicio.

Tex. etiam est in l. præses. vbi Glos. & Doct. C. quom. & quando iudex. & in l. verum. §. ex facto. ff. de minor. ponderando ibi illa verba, iis absentibus. quam ponderationem reperi postea factã quoque à Mauric. cap. 251.

67 Ampliaturque, etiam si minor † in vna tantum parte iudicij & processus indefensus fuisset, puta, in litis contestatione, conclusione in causa, &c. Ita ampliant Bart. & alij in d. l. cum & minores, & Mauric. cap. 198. & cap. 200. & dicam ego plenè infra in 2. parte in restitutione aduersus sententiam.

68 Sublimitat † hoc Mauric. d. cap. 200. specialiter in litis contestatione, in qua si minor fuerit indefensus non semper processus est ipso iure nullus, vti est quando iudex personam curatoris absentis assumpserit, quòd secundùm eum facere potest, & dicit pro hoc redargui posse Bald. in d. l. cum & minores, cum contrarium dixit, & hoc per l. fideicommissa. §. si res. ff. de leg. 3. & per notata per Bartol. in d. l. cum & minores.

Sed istæ authoritates non video quomodo hoc probent contra Baldum. Nec Baldus ipse aliud dicit, nisi quòd si curator non fuerit præsens contestationi litis, neque in hoc minorem defenderit, iudicium est nullum, quia deficit in primis substantialibus iudicij. Neque verò hoc Mauric. negat. & quòd Mauric. subdit, posse iudicem quandoque partes seu personam curatoris assumere, Bald. in hoc casu non loquitur, vnde redarguendus non est.

69 Sublimitatur secundò hoc exemplum, † vt non procedat in casu primi & secundi decreti, nam cum etiam contra minorem indefensum fieri soleant, necessaria est minori restitutio in integrum, & probata læsione restituetur, vt l. si minor. ff. de bon. auth. iud. possid. & Bart. Bald. & Alber. in l. fin. ff. de restit. in integr. & dicam plenè infra in secunda parte, in restitutione aduersus primum, vel secundum decretum.

70 Exemplum quartum affertur, † quando sententia fuit nulliter lata contra minorem, quia tunc neque appellatione indiget, neque restitutione. Tex. est in l. penult. C. si adu. rem iud. & in l. verum. §. ex facto. ff. de minor. & de hoc quoque dicam infra in 2. parte, de rest. in integr. aduer. sententiam.

71 Prædicta omnia amplia † vt procedant, non solùm si actus nec rectè, nec ritè gestus esset, sed etiam si rectè quidem gestus esset, non tamen ritè, & sic non existenter, sed appareter, duntaxat esset nullus ipse actus, nam nihilominus restitutio tanquam superflua nõ competit, ita post Glos. in can. in Summa. 12. q. 2. & aliàs Glos. alibi, & Aret. in c. 1. de restit. in integr. tradit Rodoan. de reb. eccl. non alien. in quæst. de rest. in integr. §. 3. nu. 2.

Articulus VIII.

72 AD octauum, An scilicet restitutio † in integrum cesset ex eo, quòd competat ipsi læso actio aliqua ordinaria? & in specie quid si competit actio doli?

Videtur quòd non impediatur restitutio propter concursum alicuius ordinariæ actionis.

73 Primò, quia restitutio in integrum † quoque dicitur actio, vt l. in causæ. la 2. ff. de minor. ponderando verbum, alia, &c.

Secundò, per d. l. fin. ff. de restit. in integr. iuncta l. 1. §. idem Pomponius. ff. de dolo.

Tertiò, quia aut præsupponimus actus fuerit ipso iure nullus, & tunc non potest loqui quæstio hæc, quia esset de indubitabili propter ea quæ diximus statim articulo præcedenti. Aut præsupponimus quòd actus va-

74 leat, & tunc per concursum alterius actionis † & remedij ordinarij restitutio impediri non debet, vt inquit in terminis Fulgos. in d. l. in causæ. § Pomponius. ad finem. ff. de in int. gr. ita intelligens sing. illum tex.

In contrarium est tex. in d. l. in causæ la 2. in princ. vbi expressè dicitur, quòd cessat restitutio in integrum, si alia actio competat circa remedium restitutionis, ergo &c. Et per hunc tex. secundùm quòd sonat litera, & communiter intelligitur, ita constituerũt regulam Bulg. Io. & Per. vt refert Roffr. de libell. par. 5. tit. de off. iud. quo detur restit. minor. num. 5. & Bart. & omnes notant in d. l. in causæ, & alibi passim, & tu ita tene regulariter.

Ad contraria sic resp.

Ad primum, quòd non est verum, quòd restitutio

75 in integrum actio dicatur, sed officium iudicis est, † vt est magis communis opinio, de qua dicam infra quæst. 35. art. 6.

Ad secundum resp. quòd speciale est in doli actione,

76 † quæ non solùm non tollit restitutionem in integrum, sed ab illa excluditur, propter odium eius, vt dicam proximè in 1. limit.

Ad tertium resp. quòd singularis illa opinio Fulgosij non est attendenda, tùm propter cõmunem sententiam quæ est cõtra, tùm propter tex. in d. l. in causæ, quæ sim-

pliciter loquitur, nec distinguit, an actus null⁹ sit, vel ne?

Præterea si de actu nullo intelligi posset, esset de indubitabili, quia quod nullũ est, rescindi nõ potest, &c.

Retenta igitur communi.

77 Limita vt non procedat in † actione doli, quæ si concurrat cum extraordinario remedio restitutionis, non solùm non facit illud cessare, sed ab illo tollitur, vt est text. in d. l. fin. ff. de rest. in integ.

78 Et ratio est, quia actio doli † est remedium penitus subsidiarium, id est, quod non datur, nisi vbi omnia alia remedia cessant, vt d. l. 1. §. idem Pomponius. ff. de dolo,

79 Et ratio rationis est quia † famosum, & odiosum est, & propterea non potest concurrere cum alijs remedijs etiam extraordinarijs, vt dixi supra articulo 1. versic. limita 2.

80 Sublimita tamen notab. hoc, vt procedat, † quo ad alias species restitutionis in integrum quę dãtur ex speciali aliquo capite, sed quo ad restitutionem in integrũ, quæ datur ex generali clausula, secus quia per illam nõ excluditur actio doli, vt docet pulchrè Bart. in d. l. 1. §. idem Pomponius. ff. de dolo. ad finem. Et rationem reddit, quia clausula generalis nõ habet locum in ijs casibus, in quibus specialiter prouisum est, vt per eum. Sed ego dixi sententiam meam circa hoc, supra eo. art. 3. in resp. ad contrarium, & art. 4. vers. ego autem.

Sublimita secundò, vt per Bart. in d. §. idem Pomponius. circa intellectum illius §. ibi, nisi in hoc quoque dolus malus admissus sit.

Articulus IX.

81 AD nonum, An scilicet † restitutio in integrũ cesset, ex eo quod victus & læsus appellare potest? Videtur, quòd sic,

82 Primò, quia appellatio † est remedium ordinarium, &c. ergo &c. vt d. l. in causæ. la 2. & dictum fuit supra generaliter art. 2. & specialiter art. 5.

Secundò, per tex. qui videtur expressus ad hoc, instit. canonic. in tit. de rest. in int. in princ. ibi, & appellandi tempora iam effluxerint.

In contrarium est veritas, & cõmunis opinio. ita Gl. in l. fin. C. si aduer. rem iud. Alber. in d. l. in causæ. la 2. n. 1. & 3. ff. de min. & eum concord. antiquis, & communem dicit Glo. in l. præses. ff. eod. Iacob. de Aren. in l. & si fine. §. & si non prouocauit. ff. de eod. Petr. de Bellapertica in d. l. fin. C. si aduer. rem iudic. & ibi Iacob. de S. Georg. num. 7. Alber. in d. l. in prouinciali. nu. 19. D. Anto. in c. ex literis. num. 10. & ibi Ioan. Aod. colum. 2. in marg. & Anchar. num. 5. de rest. in integ. Rot. decis. 4. de rest. in integ. in antiquis. Franc. Marc. decis. 55. nu. 1. & 2. vbi plenè, & ita teneas regulariter.

Et probatur hæc conclusio clara ratione. Quia quan
83 do remedium extraordinarium est pinguiùs, † quã ordinarium, non cessat propter concursum ordinarij, vt plenè conclusum fuit supra art. 2. limita. 8. Sed plenior est restitutio, vt bene deducit Anchar. d. c. fin. nu. 3. ad finem, de rest. in integ. & deducam statim, ergo &c. De-
84 ducitur autẽ dupliciter. Primò, quia † in longius tempus producitur reuisio causæ per viam restitutionis, quam appellationis, illa enim quadriennio durat, vt l. fin. C. de temp. restit. in integ. ista autem anno, vel biennio ad summum, auth. ei qui. C. de tempo. appella. Se-
85 cundò, quia is qui appellare † vult necesse habet coram alio iudice superiore causã prosequi, nec potest in causa appellationis super eisdẽ articulis nouos testes pro-
86 ducere. Qui verò restitutionem petit, † potest corã eodem iudice prosequi, & super eisdem nouos testes producere, vt pulchrè deducit Bald. in l. si & minores. n. 5. C. si adu. rem iudic. & dicit, quod è lapso tempore ap-
87 pellandi, † si is qui victus est, desiderat vt causa cognoscatur à superiore iudice, petat restitutionem ad appellandum, qua obtenta causa intromissæ appellationis à superiori iudice cognoscetur. Si verò desideret, vt ab eodem iudice cognoscatur, petat restitutionem ad totam causam, quia tũc coram eodem iudice expedietur, vt plenè dicam infra quæst. 32. artic. 16. Et nota bene hanc cautelam. Ex quibus clarè patet responsio ad contraria.

Ad primum scilicet, q̃ nõ procedit regula d. l. in causæ. quando remedium extraordinarium est pinguiùs, quam ordinarium, vt prędixi, & ostendi esse remediũ restitutionis in integrum.

88 Ad secundum resp. quòd ille tex. debet † intelligi de restitutione in integrum ad appellandum, quæ vtique non datur donec durat decendium, quod ad appellandum datur, vt in terminis dicit Rot. in nouis in tit. de appell. decis. 34. si contra absentem. & dicam plenè infra eod. versic. limita.

Pręterea resp. potest, quòd etiam si intelligeretur de restitutione in integrum ad totam causam, non tamen dicit ille tex. quod non possit peti nisi effluxerint tempora appellandi, sed quoniam frequentiùs accidit, vt dũ appellari potest, appelletur, dum verò amplius appellari non potest, petatur restitutio ad id quod ipsi victo magis expedit, vt docebat Bal. in d. l. cum & minores. num. 5. ideo &c. Et credo, quòd ista fuerit mens illius excellentissimi & oculatissimi patris & Domini mei, qui opus istud egregium & admirabile Institutionum iuris Canonici ita fœliciter in omnibus absoluit, cuius iudicio saniori (cum adhuc viuat) suppono prædictas, & alias responsiones.

Conclusio igitur est, q̃ restitutio in integrum non cessat ex eo, quod adhuc appellari possit.

89 Ampliaturque, † vt procedat, etiam si victus iam appellasset, potest enim nihilominus adhuc restitutionem petere, omissa prosecutione appellationis, vt dixit Bal. in l. 3. in fi. C. de appella. & sequũtur alij plures. Saly. in l. appellatione. C. de appel. refert & sequitur Guid. Papæ sing. 995. vers. si pendente. & notauit prius Glosa in l. 1. & pen. C. si adu. rẽ iud. vt refert & ipse etiam sequitur antiquus Doctor Albertus Galeotus in sua Margarita, c. 26. n. 23 Anch. in c. cum ex literis. nu. 5. de rest. in integ. & Spec. de rest. in integ. §. qualiter. num. 8. vbi hoc dicit Specul. non autem in d. §. qualiter. sub tit. de appellat. vt allegabat Bald.

Sed contrarium magis placet Bellam. in c. auditis. num. 15. in fi. de rest. in integr. & Vestrio lib. 8. c. 3. & Cephal. cons. 315. num. 43. lib. 3.

Tu considera & distingue vt dicam infra eod. artic. vlt. vbi tractatur iste articulus præuentionis istorum remediorum in genere.

90 Limita verò conclusionem principalem, † vt non procedat in restitutione in integrum ad appellandum, quia illa non potest peti, dum potest appellari, vt dixit Rota in tit. de appell. in nouis, prędalleg. decis. 34. & ratio clara est, quia læsio adesse prius non potest quam tempora appellandi effluxerint, vt de se patet, ergo non prius potest competere restitutio, l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiurand. & pulchrè & plenè deducit Pau. de Castr. consil. 281. sub num. 4. vbi vocat incompatibilia hæc duo, quòd quis prosequi possit appella-
91 tionem † vel appellare, & simul possit restitui ad appellandum, & quod propterea non dicitur data electio illi qui appellauit, & nulliter, vt. s. vel prosequatur appellationem, vel restitutionem in int. sed quod si appellatio tenet, appellationem omninò prosequatur, sin minus tunc petat restitutionem ad appellandum, & antea non audiatur, & sic verbum, audiat, in signatura intelligitur sic, id est restituendo prius ad audientiam, postea audiat.

Articulus X.

92 AD decimum, An scilicet † restitutio in integrũ ex eo cesset, quia læsus possit adhuc morã purgare

Istum

Istum articulum Doct. non tangunt quos viderim, & Ias. qui allegatur quod tractet illum in l. cum filius. §. in hac. nu. 8. de verb. oblig. nihil de eo dicit. ego igitur breuiter expediam.

Videtur autem quòd non impediatur restitutio ex hoc. Per id quod tradit Marius Angusciol. consil. 1. nu. 22. dum inquit, quòd vbi conceditur purgatio moræ, ibi & restitutio, & è contra, vbi non conceditur purgatio moræ ibidem neque restitutio, & hoc ex mente Glos. in l. magnam. C. de contrah. stipul. dum allegat l. Æmilius. ff. de min. in materia purgationis moræ. ergo &c.

93 In contrarium facit, quia purgatio moræ † est remedium ordinarium, l. si insulã. ff. de verb. oblig. l. vinum. ff. si cert. petat. cum simil. & est faciliùs & magis expeditum remedium, quam petitio restitutionis in integrum, vt de se constat, ergo interim cessat restitutio, quæ est extraordinarium, &c.

94 Præterea qui potest purgare † moram est tutus ipso iure, vt manifestum est, sed restitutio non competit illi qui est tutus ipso iure, vt dixi plenè supra art. 7. ergo &c.

Ego pro concordia dico sic. Aut morosus fuit in tali culpa propter quam auferatur ei beneficium restitutionis in integrum, de quo habet exemplum in l. si ex causa. §. si in commissum. ff. de minor. & dicam infra in secũda parte. & tunc frustra quæritur an restitutio impediatur ex concursu prædicto purgationis moræ, quia neque ipsa mora purgari poterit, & ita potest procedere dictum Angusciolæ, & argumẽtum eius negatiuũ. aliàs autem non video quomodo. Aut morosus non fuit in culpa tali, & sic potest restitui in integrũ aduersus moram à se commissam, & tunc teneo, quòd restitutio ei non competat, donec potest moram purgare. Et hoc, tum ea adductis supra pro hac secunda opinione. Tùm ex eo quia interim non potest dici læsus, cum ipso iure tutus sit faciendo id quod facere tenetur. Tùm demum, quia restitutio in integrum hoc casu non concederetur ei nisi in subsidium, videlicet, si non posset habere recursum contra tutorem vel curatorem, vt determinat Io. Faber. in l. 3. in fin. C. in quib. caus. restit. non est necess. & Alber. l. mora. num. 33. ff. de appell. & dicam pleniùs infra in 2. parte. Sed vtique remediũ subsidiarium omninò cessat per concursum alterius remedij etiam extraordinarij, vt dictum est supra ar. 1. & 2. ergo donec alius recursus adest, aduersus moram commissam non competit restitutio. Et per hæc est responsum ad contraria.

Articulus XI.

95 AD vndecimum, † An scilicet restitutio in integrum cesset ex eo, quòd læsus est tutus etiam ope exceptionis?

Videtur, quòd sic.

Primò, per l. 1. §. idem Pomponius. ff. de dolo, vt Doct. allegant, licet non dicant, quomodo faciat, nisi fortè in fine.

Secundò, per l. 1. §. si reus. ff. de eo per quem fact. erit, vbi melius hoc probatur, dum dicitur, quòd quia exceptione contentus esse debet.

Tertiò, per text. fortissimum in l. 2. C. de filiofamil.
96 min. vbi donec datur filiofam. † exceptio Macedoniani, non cõpetit restitutio in integrũ aduersus mutuum &c.

Quartò, & vltimò, per authoritatem glossarum, & Doctorum, qui hoc tenent. Glo. in d. l. 2. C. de filiofam. min. & fuit opinio Ioannis contra Martinum, & ibi Rayn. & Paul. de Cast. & Bart. quoque inclinat, & Bal. sequitur, & Iac. de S. Georgio post eum, & Aret. ibi, idem Bald. in d. l. in causæ. la 2. ff. de min. & Fulgos. in l. 2. C. si adu. fiscum in fin.

In contrarium est magis communis sententia.

Quam in primis tenuerũt Glosę sibi contrariæ, Glos. in l. in causæ. in verbo, competere, in fine. & in eadem l. §. Pomponius. in verbo, non enim. versic. sed nonne habet exceptionem? & Glos. in l. si minor. §. minores. in verbo desiderã. ff. de minor. Gl. in auth. de tempor. non sol. dot. §. generaliter. in verbo, restitutionem, post Azo. Glos. in l. cum post mortem. in verbo, non quæratur. ff. de adm. tut. Bar. in d. §. generaliter. & in d. l. in causæ. num. 3. dicens ita quoque tenere Iacob. de Bein. Per. & Cyn. in l. 2. C. de fid. min. & videtur sequi Alber. ibid. & Cyn. & Albe. in l. 2. C. ex quib. caus. maior. Alb. in l. 3. §. sed verum. nu. 11. ff. de min. dum transit cum opinione Glosæ in d. l. in causæ. Fulg. d. l. 2. C. eod. Alex. in l. admonendi. nu. 4. ff. de iureiur. & in l. de tutela. nu. 9. C. de eest. in integ. & in l. Diuus. nu. 18. ff. de re iudic. vbi communem dicit Zas. in d. l. in prouinciali. in fin. vers. 3. fallit ff. de oper. noui nunc. Pet. Rauennas sing. 185.

Et pro hoc adducunt primò d. l. in causæ. ponderando, quòd loquitur in actione tantum, non autem in exceptione.

Sed potest dici, quòd eadem ratione debet intelligi etiam de exceptione, quia ratio illius legis est. Quòd remedium aliud ordinarium competat.

Secundò, quia quando minor dolo aduersarij læditur, tunc datur restitutio ipsi fideiussori quoque, vt l. 2. C. de fid. min. & tamen fideiussor habet exceptionem, vt ibi dicitur in Glosa, ergo &c.

Sed resp. potest, quòd dolo eius qui dolum adhibuit, hoc factum est, vt dicit Glosa, sicut euenit aliàs in § sic itaque discretis, vers. planè odio furũ &c. Instit. de act.

Tertiò, pro hoc adducit alias rationes Cyn. in d. l. 2. Sed leues mihi videntur. Quid igitur tenendum?

Pro concordia Fulgos. in l. 3. §. sed verum. nu. 6. ff. de minor. ita distinguit. Aut exceptio competit minori alia ratione quàm minoris ætatis, & talis exceptio obligationem perimens efficit, vt non competat restitutio minori. Aut competit minori ex eodem fonte æquitatis, & tunc secus, vt l. metum autem. §. sed quod. ff. quod met. caus.

Sed aduertendum est, quòd diuersitas personarum, vel finis in hac materia potiùs includit, quàm excludit concursum remediorum istorum, vt dixi supra ea. q. art. 2. in 1. & 2. limit. vt dicam etiam proximè vers. 2. &c.

Ego breuiter puto secundam sententiam magis communem, esse quoque magis veram, & moueor ex pluribus.

97 Primò enim, quando minor † est positus in periculo aliquo etiam accidentali debet restitui, etiam si sit ipso iure tutus, vt l. cum mandato. ff. de minor. Sed quando minor vel alius læsus habet exceptionem, etiam si alio remedio ordinario tutus sit, non tamen penitus securus est, quia posset esse talis exceptio, quod si ipse solueret, non posset repetere, vt euenit in exceptione Macedoniani, & c. vel quid simile, vt per Petr. Rauen. d. sing. 278. ergo, &c.

Secundò, & aduerte. Aut volumus, quod exceptio quæ competit læso, sit alia diuersa ex causa procedens, quam læsionis, & tunc non debet impediri restitutio in integrum, per ea quæ dicta sunt supra in d. art. 2. in 1. & 2. limit. Item quia nõ debet quis prohiberi vti pluribus defensionibus diuersis, & si pluribus actionibus vti non possit, l. nemo ex his ff. de regul. iur. Aut volumus quod exceptio competat non ex diuersa causa, sed eadem, ex qua competit restitutio, idest quia minor est circumscriptus, vel maior legitimè impeditus, & tunc eadem erit cum restitutione, quæ nil aliud est, quàm exceptio quando proponitur ad elidendam intentionem creditoris, cum non tollat actionem ipso iure competentis restitutionis, sed exceptionem inducat, vt dicam infra in effectibus restitutionis, quæst. 47. artic. 9. Vnde cessare non debet propter sui ipsius essentiam, & naturam.

Tertiò negari non potest, quin pleniùs remedium sit,
98 posse restitutionem petere, † quàm excipere, ex eo saltem, quia per restitutionem in integrum occurritur

ante tempus malo futuro, per exceptionem verò necessariò expectari debet ꝙ actor agat, & sic post vulnus remedium quęritur, quod quidem minus securum, & minus bonum est, vt l. fin. C. in quib. caus. rest. non est necess. ergo &c. per communem sententiam de qua supra art. 2. limit. 8. Et pro hoc facit quod dicit Ang. in l. metum. §. sed quod prætor. ff. quod met. caus. num. 2.

Quartò, & vltimò. Quia si detur casus, quòd aduersarius ipsius læsi possideat rem ipsius, impossibile est, ꝙ læsus recuperare possit illam, nisi proponat hoc iudicis officium rescindens, & rescissorium. Vel si rem suam petat, & excipiatur iure pacti quod alienauit, replicet de læsione, quæ replicatio fungitur vice actionis in actore, vt in proposito nostro dicit Alexand. in l. admonendi, numero 4. ff. de iur. impossibile quoque est, quin restitutio proponi possit, etiam vbi alia remedia ordinaria competunt, dummodo per eam pleniùs prouideatur, vt hoc casu.

Qua communi & veriori opinione retenta.

99 Limitatur secundùm quosdam, vt procedat † quādo exceptio esset odiosa, secus si fauorabilis, & perpetua, quia tunc cessaret restitutio in integrum, vt post Guliel. de Cun. concludit Alber. in d. l. in causæ. nu. 2. & Bal. in rubr. extra eod. num. 8.

Et hoc arg. in l. qui exceptionem habet. ff. de condit. indeb. & in l. si cum exceptione, in princip. ff. quòd met. causa. Et stringitur, quia hoc casu solet haberi magis ratio ætatis, quàm odiosæ exceptionis. l. verum, in fin. ff. de minor.

100 Sed contra eos vrget ineuitabiliter tex. † in d. l. 2. C. de fil. fam. min. Nisi respondeatur, quòd ibi est speciale propter fragilitatem actionis.

Et si dicatur cum Bald. quod potest euenire, quod minor soluerit, & sic repetere non possit, iuxta d. l. qui exceptionem. & consequenter pleniùs prouideretur minori, si possit per officiū iudicis releuare se ab obligatione prædicta. Respondeo, quòd si tu præsupponis minorem restituturum quod verè recepit, præsupponis quoque facturum id, quod quilibet diligens, & bonus paterfamil. faceret, & consequenter (attenta iurisgentium æquitate contra quam restitutio non datur, vt supra aliàs dixi) non præsupponis damnum aliquod in persona eius affuturum, quod restitutionem mereatur. Quinimò si aliter faceret, præsupponeret eum locupletatum aliena cum iactura. Quo ergo ad hoc inconueniens, & periculum, dico non esse habendam rationem eius.

Ex quibus habes conclusionem, quòd exceptionis remedium ordinarium non excludit regulariter remedium restitutionis in integrum. Et ad contraria quæ obstabant, respondetur.

Et primò ad primum, quod ille text. nihil facit, & non meruit allegari.

Ad secundum respon. quòd ideo denegatur ibi actio
101 doli, † quia actio doli est subsidiaria, & famosa, vnde non mirum si cesset etiam propter concursum exceptionis, l. 1. §. idem Pomponius. ff. de dolo. & dixi supra artic. 1. limit. 2.

Ad tertium resp. potest dupliciter.

Primò, ꝙ in casu d. l. 2. minor est tutus ipso iure ex
102 eo, † quia Senatusconsultū in tantum resistit mutuo facto ipsi filiofamilias, quod denegat mutuanti actionem vel petitionem, l. 1. in princ. ff. ad Maced. & l. Iulianus. §. non solum. ff. eod. Et quamuis dicatur, quòd filio-
103 fam. datur † exceptio, est tamen talis exceptio, quæ reddit omninò inefficacem actionem creditoris, antequam proponatur, quia ei non competit d. l. 1. & d. §. non solum. & etiam postquam proposita est, Gl. in princ. Instit. de oblig. in verbo necessitate.

104 Secundò potest dici, quòd fauorabilior † est ratio ætatis, quàm Senatusconsulti, vt d. l. verum. in fin. ff. de mi[nor. e]rgo. &c. per Glosam in l. si. C. si adu. rem iud. cum plenè congestis supra art. 2. limit. 8.

Et in summa quācunque opinionem teneas, & quo-
105 cunque te vertas, quotiescunque restitutio † in integrum pleniùs, vel æquè plenè prouidet, quàm exceptio, non cessat propter concursum illius, & in specie ita declarat Iac. de S. Georgio in d. l. 2. nu. 2. C. de filiofam. minor.

Articulus XII.

106 AD duodecimum, An restitutio † in integrum cesset ex eo, quod ipse læsus ope replicationis tutus sit?

Videtur, quòd non cesset, vt tenet Alex. in l. admonendi. num. 4. ff. de iureiur.

Et facit quia replicatio est actoris exceptio, l. 2. vers. replicationes. ff. de except.

In contrarium est Glosa in l. de tutela. C. de restit. in integ. quam ibi ad hoc ponderat Alex. sibi contrarius, sub num. 9.

107 Et pro hoc facit, quia replicatio sapit † naturam ipsius actionis, cum sit auxilium actoris. Instit. de replic. in princ. Sed actio vbi competit non datur restitutio, dicta l. in causæ. la seconda. ff. de minor. & dixi supra art. 8. ergo &c.

Ego puto veriorem hanc secundam opinionem, per rationem à me prædictam, & quia id quod dixi supra art. præced. circa exceptionem, non procedunt in replicatione.

Limitando tamen, nisi beneficium restitutionis ple-
108 niùs † esset ipsa replicatione, vel saltem æque plenè prouideret, vt fortè regulariter accidet, si bene aduertetur.

Articulus XIII.

109 AD decimum tertium, An s. † supplicationis remedium faciat cessare restitutionē in integrum?

Doctores modicum tangunt, & non immerito, quia res non habet difficultatem.

Conclusio ergo indubitata sit, quòd non cessat propterea restitutio, vt in primis pro claro præsupponunt Abb. in c. ex literis, de rest. in integ. & Mauric. eod. tract. cap. 34. post Goffred. dum quærunt an simul in libello cumulari possint, frustra enim agerent de cumulatione illorum, si vnum propter aliud cessaret, neque simul competere posset, saltem electiuè. Deinde ita in specie determinant Anch. in d. c. ex literis, n. 5. & Franc. Marc. decis. 55. num. 3.

110 Et verissimum puto, quia omninò securiùs † est remedium restitutionis, quàm supplicationis, accipiendo scilicet supplicationem in specie, prout accipi debet in proposito, secundùm declarationem, quam supra feci in 1. quæst. artic. 7. & ratio clara est, quia restitutio iustitię de qua agitur in præsenti, non pendet à mera gratia principis, sicut pendet supplicatio, vt de se patet, & dicam infra ad finem tractatus circa restitutionem gratiosam.

Articulus XIV.

111 AD decimumquartum, An scilicet † resti tutio in integrum cesset ex eo, quòd competat beneficium l. 2. C. de rescind. vend.

Videtur, quòd sic.

Primò, per l. si res. §. 1. ff. de iur. dot. & in l. iure succursum. ff. eodem, Inducendo ex eo, ꝙ ibi est in electione aduersarij vel pretium supplere, vel rem restituere, quando minor est deceptus in precio tantum, non etiam in eo ipso ꝙ vendidit. At (inquiunt proximè allegandi) si daretur restitutio totus contractus rescinderetur, & fieret contra dispositionem d. §. 1. auferendo electionem ipsi reo, ergo restitutio dari non debet, donec est locus d. remedio.

Secūdò, quia ita videntur tenere Doct. communiter. Glo. in l. 1. C. si adu. fiscum. in verbo, minore, & ibi Bar. & Ang.

& Ang. Abb. in c. constitutus. in fin. extra de rest. in int. prout adducitur à Cran. consil. 7. nu. 3. & 15. Sed Abbas non dicit hoc quod viderim, hanc tamen firmat Aym. consil. 151. num. 8. Rol. à Valle consil. 59. in princ. lib. 1. Tob. Nonius consil. 67 nu. 7. cum concord. Menoch. consil. 100. num. 202. cum concord. Ant. Gabriel. lib. 3. conclusionum, tit. de emptin. & vend. concl. 1. n. 11. Guid. Papæ sing. 351. in princ. Rodoan. in tract. de reb. eccl. non alien. in q. de rest. in integr. in princ. nu. 1. & 2. & idem vult Borgn. de tut. & cur. num. 78.

In contrarium videtur esse magis communis opinio Bald. in l. 1. C. si adu. fiscū. Salyc. in l. fi. C. si tut. vel cur. Abb. in c. cum dilecti. nu. 4. in fin. & n. 5. extra de empt. & vend. & inclinat in effectu Bero. ibi, nu. 55. Mauric. c. 289. Pātal. de Crema in repet. d. l. 2. n. 55. C. de rescin. vend. Maranta partic. 6. §. & quandoque appellatur. n. 82. & Foller. in add. ibi, qui allegat etiam Alex. cōs. 77. lib. 1. prout allegat etiam eum Mauric. præall. sed non reperio. idem tamen sequitur & de communi testatur Iac. de S. Georg. in l. 1. num. 5. C. si adu. fiscum.

Et adducitur hæc fortis ratio. Quia quando remedium extraordinariū est pinguiùs, & vtiliùs quàm ordinarium, non cessat extraordinarium propter concursum illius, vt dixi ex communi, supra art. 2. limit. 8.
112 Sed restitutio † in integrum est pinguiùs remedium, quàm remedium d. l. 2. vt plenè ostendit Abb. præall. c. cum dilecti, nu. 5. & Pantal. de Crema in d. l. 2. n. 55. & satis constat ex eo, quia minor faciliùs probabit læsionem infra dimidiam, quæ sufficit ad restitutionem obtinendam, vt dixi supra q. 4. artic. 13. quam læsionem vltra dimidiam, quæ necessaria est ad obtinendum d. remedium, d. l. 2. ergo &c. Quid dicendum?

Ego puto sic probabiliter distingui posse. Aut minor læsus est non in precio, sed ex hoc ipso, quia vendidit, cum vendere ei non expediret, imò noceret, & tunc omninò dabitur restitutio, quicquid sit de dicto remedio l. 2. vt colligitur ex Aym. dicto cons. 7. nu. 12. & consil. 151. num. 6. & ratio est, quia hoc casu dicitur læsus minor inestimabili læsione, vt dixi supra d. q. 4. artic. 10. & tali læsione quæ non potest dici esse vltra, vel citra dimidiam, cum sit quadammodo in toto, quando est in hoc ipso quia vendidit minor quod vendere non debebat. vt dicam etiā infra in 2. parte, in restitutione aduersus venditionem, &c. q. 57. art. 4. Aut læsus est minor in quantitate precij, & tunc, aut aduersarius non vult restituere preciū defectiuum, illudque supplere vsque ad verum valorem rei, & omninò restitutionem dari debere puto, licet cōpetat remediū d. l. 2. quia tunc cessat potissima ratio aduersariorum de qua supra in prima opinione. Et ita post multos, quos congerit ibi, tradit Ema. Costa in rep. l. Gallus, §. & quid si tātum, in 2. part. num. 72. & 73. vbi testatur de communi praxi Hispaniæ, licet ipse nō probet. Ego tamen probo, quia nihil superest hoc casu pro defensione primæ opin.

Aut aduersarius vult restituere precium si minor cariùs emit, vel supplere, si viliùs fortè vendidit, & tūc dubia quidem disceptatio est. Sed reperio q̄ Bero. in dicto. cap. cum dilecti. num. 55. sic inquit pro concordia. Aut læsus simpliciter proponit se læsum esse vltra dimidiam iusti precij, & tunc non potest concludere libellum, intentando remedium restitutionis in int. Sed debet concludere intentando remedium d. l. 2. Aut dicit se enormiter læsum, nec exprimit an vltra vel citra dimidiam, & tunc dicit, quod non refert, quod remedium in conclusione intentet. ex eo quia propter futurā probationem, apparet securiùs fuisse ei intentare remediū restitutionis, quàm d. l. 2. per id quòd dixi proximè pro 2. opinione. Sed ego omissa hac scrupulosa distinctione, & verbali potiùs, quàm reali, concludo, quòd sustineatur
113 libellus, † quomodocunque minor dicat se esse læsū, vel vltra, vel citra dimidiam, dummodo concludat, quod cum læsus sit enormiter, & lapsu ætatis, & consilij, ideo petit restitui in integ. &c. & ideo q̄ istud remediū est ei vtiliùs & securiùs, quia dabitur ei restitutio, etiam si proposuerit de læsione vltra dimidiam, & non probauerit nisi infra dimidiam, quo casu non daretur ei remedium dicta l. 2. Præterea obtinebit restitutionem, etiam si probetur contra eum, quod ipse sciebat verum valorem rei, quia imò ex hoc ipso dabitur, cum ex hoc ipso constet de lapsu eius iuuenili, quo casu non daretur remedium d. l. 2. vt per Doct. ibi, & dicā infra d. q. 53. art. 3. & ita teneo & consequenter secunda opinio in omnibus casibus prædictis mihi verior, æquior & magis communis videtur. Et

Ad argumentum pro prima adductum resp. q̄ etiam in restitutione in integrum datur electio ipsi aduersario, an velit restituere vel supplere precium, an non, sed à toto contractu discedere, secundùm Bart. Bal. Salyc. post Glos. ibi, in l. si quidem. C. de præd. min. & est communis opinio, vt testatur Gozad. in consil. 44. num. 12. & seqq. per totum, & dicam plenissimè infra in 2. par. d. q. 57. art. 4.

Articulus XV.

114 AD decimumquintum, An scilicet † restitutio in integrum cesset ex eo, quod competat beneficium missionis ex primo, vel secundo decreto, vel remedium l. vt perfectiùs, C. de ano. excep.

Dico, q̄ quantum attinet ad remedium d. l. vt perfectiùs. dixi plenè supra q. 12. art. 4. vbi multæ rationes relatæ fuerunt, quibus comprobatum fuit non cessare remedium restitutionis in integr. propter concursum d. remedij d. l. vt perfectiùs. licet in se facillimum, & expeditissimum sit.

Quantum verò attinet ad beneficium missionis ex primo vel secundo decreto, dico, q̄ distinguenda sunt tempora pro faciliori resolutione. Et de iure Codicis dic, vt dixi ad d. l. vt perfectiùs.

Secundò igitur quæritur. Quid de iure fforum?

Et videtur, quòd superflua sit restitutio in integr. aduersus absentes, cum possit mitti in possessionem bonorum eius ipse præsens, vt ff. de bon. auth. iud. possid. per totum, & sic competat beneficium ordinarium, & consequenter cesset extraordinarium restitutionis, &c. d. l. in causæ.

Sed contra est veritas.

Text. est in l. item ait prætor. ante finem, vers. eo potiùs. ff. ex quibus caus. maior. Quinimò tex. ille videtur velle, quod tantò magis debeat concedi restitutio, quia potest mitti in possessionem bonorum absentis.

Ratio autem, per quam etiam ad contrarium resp. adducitur alibi à I.C. in l. ait prætor. §. fin. ff. eod. dum inquit. Non enim semper sufficit in possessionem bonorum mitti, & Glosa ibi ponit multos casus vltra tex. ibi, videlicet si ea species rei sit, vt missio fieri nequeat. Quod accidit secundùm Glosam quādo prędia vel bona absentis innūdata sunt, vel res illa, quæ vsucapitur, non appareat, vt l. cum vnus, §. fi. ff. de bo. auth. ind. possid. vel non habeat absens bona aliqua quæ missionem patiantur. Quibus stantibus subintrat communis illa limitatio d. l. in causæ. de qua supra art. 2. limit. 8. videlicet, quòd quando pinguiùs est remedium restitutionis, &c.

115 Præterea potest addi, quòd per missionem † ex primo decreto non interrumpitur præsumptio. Quia missus non possidet sed custodit, secundùm Bart. in l. is qui reip. ff. ex quibus caus. maior. tex. est in l. 3. § fin. ff. de acquir. possess.

Sed aduertendum est, quòd istæ rationes sunt defectiuæ. Quid enim si missio fieri possit tam ex primo, quàm ex secundo decreto, puta quia reus latitet & bona eius possideri possint. Tunc enim ratio, de qua in d. l. ait prætor. in fine, cessat, & alia de interruptione præscriptionis, quæ licèt non per primum, per secundum

tamen

ni

tamen decretum interrumpitur, secundùm Bald. in l. is qui reip. ff. ex quibus caus. maior. Vnde videtur dicendum, quòd quando potest deueniri ad missionem ex secundo decreto, non sit necessarium ad restitutionem in integrum deueniri.

Contrarium tamen in hoc quoque exprimit I.C. in d. l. item ait prætor. §. cæterum. ibi, vt si res exegerit, etiam distrahatur, &c.

Vnde pro solut. contrarij, dic, vt plenè dixi supra d. q. 12. art. 4. quo ad difficultatem illam an dicatur cessare restitutio ex eo, quia ipse præsens potuit interrumpere præscriptionem, & non fecit, quia ibi cadit quæstio hæc quo ad hoc caput.

Quo verò ad id de quo agimus, an scilicet, sit superfluum remedium restitutionis propter missionem ex primo vel secundo decreto, dico, quòd quo ad missionem ex primo patet ex prædictis non esse superfluam propter multas vtilitates quas affert, quas nõ affert ipsa missio ex primo. Quo verò ad missionem ex secundo dico, quòd licèt dubitabilior sit articulus, tamen standum est authoritati I.C. indistinctè loquentis, in d. §. cæterum, & ad absurdum superfluitatis, respondeo,
116 † quòd non prosequitur propterea ius suum creditor per missionem ex secundo decreto, sicut per restitutionem in integrum, quo ad id, ad quod petitur restitutio in tali casu. Nam per missionem ex secundo prouidetur indemnitati ipsius præsentis contra latitantem ad hoc, vt possit hac via consequi ius suum, quod aliàs consequi non posset, Per restitutionem autem prouidetur, vt ius suum iam amissum ipse præsens recuperet. Et sic ad diuersa competunt hæc remedia; & propterea concursus eorum non impeditur nec electiuè, nec cumulatiuè, vt dixi supra art. 2. limit. 2.

Conclusio igitur sit, quòd non cessat restitutio in integrum, ex eo quod competierit, vel competat remedium missionis ex primo vel secundo decreto, & hoc neque ratione negligentiæ, neque ratione superfluitatis, sed concursus admittitur tam electiuè, quàm cumulatiuè.

Articulus XVI.

117 AD decimumsextum, An scilicet † in casibus in quibus supra conclusum est restitutionem in integrum cessare propter concursum remedij ordinarij, possit illa vnà cum alio remedio ordinario saltem cumulari?

Videtur, quòd non.

Primò, quia si restitutio non compatit, quomodo cumulari poterit? cum cumulatio sit plurium actionum eodem tempore competentium simultanea intentatio, vt volunt Doctor. in l. edita, C. de edend.

Secundò, quia hoc in specie voluit Bero. in consi. 102. num. 12. lib. 3. dum dicit, quod non possunt simul intentari appellationis & restitutionis remedium. Quòd si hoc non licèt in casu quo remedium restitutionis competit, non obstante quòd competat remedium ordinarium, quantò minus licebit in casu, quo remedium restitutionis cessat propter concursum remedij ordinarij?

In contrarium facit, quòd dicunt de supplicatione & restitutione, quæ duo remedia cumulari posse colligitur ex mente Doctorum, vt per Mauric. cap. 14.

Breuiter ego puto tenendam esse communem distinctionem, quæ ex Doctoribus passim colligitur, & est illa, quod aut quærimus an possint cumulari simpliciter &
118 purè, videlicet dico sententiam nullam, † & aduersus eam restitutionem in integrum imploro, & vtique talis cumulatio non admittitur, quia hæc duo simul stare non possunt, neque his similia. Aut quærimus an possint cumulari conditionaliter, seu alternatiuè, videlicet dico sententiam nullam, & si qua est, aduersus eam restitutionem imploro, videlicet appello, & si appellare non licet, restitutionem in integrum peto, & tunc licita est cumulatio indistinctè, tam in casu quo remedium restitutionis concurrit cum ordinario, quàm in casu quo non concurrit, sed cessat propter concursum remedij ordinarij, vt in exemplo nullitatis. Et ita formaliter hanc practicam alternatiuè cumulandi restitutionem in integrum, cum alio remedio ordinario, tradidit originaliter Olde. conf. 108. in vlt. dubio. & Bart. in l. si expressim. nu. 9 ff. de appell. vbi dicit ita seruari de consuetudine, idem Bart. in l. cum & minores. num. 6. C. si aduersus rem iud. & in l. Carmelia nu. 3. ff. de iure patr. Innoc. in c. ex literis. extra de restitutione in integrum. Bald. in repet. l. edita. num. 86. C. de edendo. Alber. magnus practicus in l. in causæ. la 2. nu. 3. ff. de minor. Rota decis 7. in tit. de restit. spol. in nouis. D. Ant. in cap. cum olim. nu. 16. de priuil. Anch. in d. cap. constitutus nu. 3. de rest. in int. & ibi Bellam. sub nu. 4. Francus in c. fin. nu. 57. de appell. Bero. in d. cap. ex literis. nu. 7. Mauric. cap. 179. Guid. Papæ sing. 220. nullitas. Mant. sing. 360. Ioan. Ferrat. de appell. lib. 4. capit. 10. in fi. Cæpoll. tit. de vsucap. pro emptor. no. 13. Rom. cons. 392. no. 18. Anchar. cons. 340. nu. 9. Pet. Ant. Angusciola cons. 3. nu. 20. lib. 4. Port. cons. 121. nu. 100. inter consilia vltimarum voluntatum, & hæc est re vera communis resolutio, & tenenda omnino in practica.

Pro qua tex. sing. & expressus in c. constitutus. de rest. in int & ad idem pondero tex. in l. 1. C. si sæp. rest. in integ. iunctis notatis ibi per Fulgos.

Qua retenta ad contraria responsio patet. Non enim
119 cessat restitutio † propter cõcursum ordinarij remedij, ita vt non dicatur dignus restitutione is qui læsus est, sed quia ei non est necessaria dum competit remedium ordinarium. Quo fit, vt si alternatiuè proponatur, bene procedat libellus, quia nihil aliud est dicere, nisi quod remedium ordinarium nullitatis propono, quod si mihi non competat remedium restitutionis imploro, & sic imploratur in casu quo futura est necessaria, & non aliàs, quo casu non dicitur cessare, sed effectualiter competere.

120 Ampliatorque, vt procedat in tantum, † quod etiam si minor vel maior beneficium restitutionis intentent, non tamen dicantur approbare contractum aliàs nullum, sed quatenus teneret, dicuntur periisse illum rescindi, secundùm Bal. in l. in causæ. in 2. lec. n. 2. ff. de minor.

Sed ipsemet in ead. l. in 3. lectura, videtur approbare contrarium, per l. filio præterito. ff. de iniusto testam. Sed tenet primam pro qua facit l. quoties tertahi. C. si adu. lib. & quia iniquum videtur, vt quis amittat actionem, & ius quod habet propter hoc, quia intentauit ius & actionem quam non habebat, contra l. 4. & l. si mater. §. 1 ff. de except. rei iud.

Et ad l. filio præterito resp. quòd (vltra quod habet varios intellectus) ibi expresso filius approbauit voluntatem defuncti faciendo ea, quæ necessario illam approbationem inducebant, quòd hic non accidit, quando conditionaliter intentatur. Si verò purè intentaretur, dubitari posset. Tamen idem est in casu nostro, vt dicam statim articulo sequenti.

Articulus XVII.

121 AD decimum septimum, An † si læsus remedium ordinarium elegerit & succubuerit, possit postea remedium restitutionis extraordinarium intentare?

Videtur, quòd non.

Primò, per id quòd scribit Bero. cons. 86. nu. 9. lib. 3. videlicet, quòd qui intentauit remedium nullitatis, & non potuit probare quæ de læsione probare poterat, si succumbat, nõ potest remedium restitutionis intentare.

Secũdò, per id quòd colligitur ex Bal. in 2. l. irrefragabili. nu. 7. in fi. de offic. ord. licet ipse loquatur de eo qui prius remedium extraordinarium restitutionis intentauit, & succubuit, & facit l. fin. C. si tuto. vel curat. &c.

In

In contrarium determinat in terminis Bellam. in c. constitutus, sub num. 24. de rest. in int.

Ex eo quia ista remedia sunt compatibilia, neque vnum præsuppouit contrarium alterius.

Ego puto sic dicendum. Aut interim dum fuit discussum super remedio ordinario transiuit tempus petendi restitutionem in integrum, & illa amplius intentari non potest, ita Bellam. præalleg. num. 24. Sublimitando nisi minor ignorasset sibi competere beneficium restitutionis, quia tunc tempus non cucurrisset, Bald. in l. falsam. nu... C. si ex falsis. & omnes vbique, vt dicam plenè infra quęstio. 2. art. 4. Aut non transiuit tempus, & tunc. Aut restitutio poterat peti ab initio, & potest & hodie, non obstante quod minor succubuerit in primo iudicio remedij ordinarij, Bellam. præalleg. nu. 24. & facit pro hoc mambro d. l. 2. & d. l. si mater. §. 1. ff. de except. rei iud. Aut non poterat ab initio peti, & tunc. Aut ex alia causa quam ex concursu remedij ordinarij, & tunc neque hodie peti poterit, & ita poterit procedere vno modo sententia Bald. in d. c. irrefragabili. & ratio per se clara est, quia idem impedimentum & ostaculum adest & hodie, ergo &c. Aut ex hoc tantum non poterat intentari tunc, quia competabat remedium ordinarium, & hoc casu puto quod hodie intentari possit. Et ratio clara mihi videtur, quia constat quod non amplius competit huic læso remedium ordinarium, & sic cessat obstaculum propter quod restitutio peti non poterat, vnde &c. & profecto aliàs sequeretur hoc absurdum, quod vtile per inutile vitiaretur, contra ll. vulgates.

Nec obstat quod ex Baldo desumebatur in argumentum in d. cap. irrefragabili, quia ipse loquitur, quando fuit prius intentatum remedium extraordinarium, quo casu adest diuersa ratio, nam videtur approbasse contractum ipse actor, vel saltem videtur tacitè renunciasse fauori suo remedij ordinarij, quod ante omnia competebat, quod non videtur fecisse hic, vbi non potest cadere tacita renunciatio restitutionis in integrum per intentationem remedij ordinarij, quia adhuc non poterat intentari, & nemo vtique renunciat iuri non competenti, & qui non facit aliquid quia non potest, non dicitur non facere, quia non vult, &c.

Ad authoritatem Bero. d. conf. 86. n. 5. lib. 1. Respon. quod est intelligendum, vt non possit obtinere ex eo, quod probauit circa læsionem, quando restitutionem non petijt, quasi vnum petierit, & aliud probauerit, & bene sic procedere potest eius conclusio, aliàs videtur erronea, vt ex prædictis manifestum est.

Et pro complemento huius quæstionis, limitari debent
22 prædicta omnia in casu † l. properandum. in fin. C. de iud.

Quamuis enim aliàs concurrerent diuersa remedia ordinaria, & extraordinaria, ibi tamen non concurrunt propter authoritatem iudiciorum, & modicum præiudicium eius, de quo restituendo agitur, secundùm Bart. Paul. Ang. & Alex. in d. l. in prouincialis. §. 1. ff. de ope. noui nunc. Glo. Pet. Cyn. Bartol. Bald. Albe. & omnes in l. etiam. C. si tut. vel cur. & in l. fin. C. eod. Alber. in l. cum mandato. ff. de minor. Bartol. in l. Imperatores. ff. de minor. Roland. à Valle conf. 40. nu. 14. lib. 3. Et dicam de hoc etiam infra in 2. parte, in restitutione aduersus pręscriptionem legalem. quæstio... art...

Interim hæc satis sint pro præsenti quæstione decimaseptima, & omnibus dicendis in ea.

SVMMARIVM.

1 Restitutio in integrum an detur contra personas, quibus debetur reuerentia?
2 Actiones subsidiaria in factum contra personas istas dantur.
3 Minor restituitur aduersus consensum adhibitum alienationi facta à patre, licet tertius possessor habeat regressum contra patrem.
4 Restitutio in integrum præsupponit hoc necessarium, quòd læsus sit enormiter.
5 Restitutio datur ex quadam vrbanitate, & æquitate.
6 Restitutio contra patrem in consequentiam quandam, & sic indistinctè concedi solet.
7 Restitutio in integrum an detur contra patriam?
8 Patria, & parentes æquiparantur.
9 Restitutio in integrum qua ratione prohibita sit dari contra personas istas, quibus debetur reuerentia.
10 Restitutio non datur contra aliquem, qui habet regressum contra personas quibus debetur reuerentia.
11 Fideiussore minoris datur restitutio, quando aliàs haberet regressum contra minorem.
12 Restitutio datur contra tertium possessorem.
13 Restitutio vt impediatur propter reuerentiam aduersarij, quæ concurrere debeant.
14 Minor si restitui velit contra aditionem factam à patre, potest.
15 Restitutio datur contra factum patris, licet non contra patrem.
16 Restitutio datur contra patrem indirectè, directè verò contra alios.
17 Minor si restitutus sit semel contra aditionem factam à patre, non potest amplius restitui, vt adire possit.
18 Minor restituitur contra patrem in causa status inter eos vertente.
19 Et quæ sit ratio. & num. 24.
20 Minor restituitur contra donationem factam à patre consensu ipsius minoris.
21 Minor restitui potest contra eum contractum factum ab eo cui pater eius successit.
22 Restitutio datur contra patrem, quando non officio iudicis, sed iure actionis competit.
23 Restitutio datur contra patrem in Francia.
25 Status causa dicitur causa grauis.
26 Restitutio vbi aliàs denegaretur, non denegatur, si causa sit nimis grauis.
27 Restitutio ex edicto maiorum, an detur contra eos quibus debetur reuerentia?
28 Restitutio ex edicto minorum est de iure ciuili ex priuilegio speciali.
29 Restitutio ex causa ætatis quoque ob naturalem æquitatem conceditur. & nu. 30.
31 Priuilegiatus an vtatur priuilegio suo contra priuilegiatum?
32 Et quid si priuilegia sint diuersa.
33 Et quid si vnus ex priuilegiatis tractat de lucro, alter de damno.
34 Et quid si vnus ex priuilegiatis esset priuilegiatus in genere, alius verò in specie.
35 Minor an restituatur contra alium minorem?
36 De lucro quando dicatur tractare ipse minor, & aduersarius de damno, vel è contra.
37 Et quando vterque de damno.
38 Minor quando mutauit pecuniam minori, & ille ludendo perdidit, an restituatur, & latius num. 41.
39 Minor absens restituitur contra minorem absentem.
40 Ecclesia contra Ecclesiam an restituatur eodem modo & regulis, quibus restituitur minor contra minorem?
42 Minor an restituatur contra filiumfamilias, qui habet exceptionem Macedoniani?
43 Ciuitas vtitur iure minorum quo ad restitutionem in integrum.
Ciuitas non restituitur, si mutuet filiofamilias.
44 Macedoniani priuilegium est odiosũ, ætatis verò fauorabile.
45 Priuilegium fauorabile est potentius, quam odiosum.
46 Intellectus l. nihil. ff. ad Macedon.
47 Minor an restituatur cõtra mulierem, & sic, an præualeat?
48 Priuilegium sexus, vel ætatis.
49 Mulier si non prætendat aliud priuilegium quàm sexus, an præualeat priuilegio ætatis?
50 Et quid si mulier habeat beneficium Velleiani, & sic an præualeat beneficium restitutionis, An Velleiani?

51 Minor

51 Minor an habeat plus fauoris circa beneficium restitutionis, quam mulier circa beneficium Velleiani?
52 Fauor publicus maior praeualet minori fauori publico.
53 Velleiani beneficium est speciale quo ad quasdam mulierum obligationes, non generaliter quo ad omnes. Restitutio secus.
54 Macedonianum Senatusconsultum est odiosum.
55 Minor restituitur etiam contra mulierem, quando aduersarius minoris non est soluendo.
56 Et quid si ab initio ipse debitor principalis non fuisset soluendo.
57 Minor an restituatur contra ecclesiam?
58 Ecclesia an restituatur cõtra ecclesiam, vel contra minorem?
59 Ecclesia restituitur contra ecclesiam, sicut minor contra minorem.
60 In restitutionibus istis ecclesia contra ecclesiam, vel contra minorem, vel minoris contra ecclesiam intellige, dummodo fiat restitutio hinc inde, si hinc inde adsit laesio.
61 Minor quomodo restitui possit, quando litigat cum ecclesia.
62 Minor an restituatur contra Communitatem, Vniuersitatem, Rempublicam, &c. vel è contra.
64 Communitas contra communitatem restituitur, sicut minor contra minorem.
65 Minor an restituatur contra fiscum?
66 Et an post dispositionem nouam, l. bene à Zenone. C. de quadr. praescrip.
67 Et an talis restitutio minoris contra fiscum possit peti coram quocunque iudice, & quid seruari, quisve vocari debeat?
68 Princeps solus hodie restituit contra fiscum.
69 Minor an teneatur vocare procuratorem Caesaris, seu fisci, quando restitutionem petit contra fiscum?
70 Et quid si procurator Caesaris, & patronus fisci essent in diuersis locis, & faciliter adunari non possent.
71 Et quid si fiscus rem ipsius minoris solemniter alienauit.
72 Minor an restituatur contra fiscum qui rem eius alienauit solemniter, stante hodie dispositione l. bene a Zenone. C. de quadrienn. praescriptio.
73 Fiscus quando olim vendebat solemniter iure creditoris rem alterius tunc non poterat reuocari alienatio, & emptor statim tutus erat.
74 Fiscus hoc casu restitutionem ipse non poterat petere.
75 Fiscus si olim minus solemniter vendebat rem alterius iure creditoris, venditio erat nulla ipso iure.
76 Fiscus quando olim alienabat rem alterius vt suam, poterat euinci ab emptore vsque ad quadriennium.
77 Hodie verò emptor fisci est securus statim per d. l. bene à Zenone.
78 Restitutio in integrum minoris, an sit sublata per d. l. bene a Zenone?
79 Et quid si fiscus alienauit ipsam rem iure creditoris.
80 Et quid si alienauit fiscus rẽ alterius vt suam, ardua quaestio.
81 Minores sicut maiores sub generali dispositione comprehenduntur.
82 Ecclesia an restituatur contra fiscum, sine aliquo scrupulo?
83 Lex noua interpretans debet intelligi secundum antiquam interpretatam.
84 Quid si ad fiscũ res deuoluta esset ob non solutum canonem.
85 Minor vbi non restituitur aduersus fiscum, quid si non fuit interpellatus.
86 Et quid si minor praetenderet interesse affectionis.

QVAESTIO XVIII.

De impedimento, & cessatione restitutionis in integrum propter praerogatiuam & priuilegium aduersarij, contra cuius personam propterea laesus restitui nequeat.

IMPEDITVR quoque saepenumero restitutio in integrum, & cessat remedium eius propter priuilegium, & praerogatiuam duntaxat aduersarij, vel quia talis persona sit cui debeatur reuerentia, vel quia sit priuilegiata eodem priuilegio, quo laesus vti vult in restitutione obtinẽda. De hoc igitur videamus opportunè hic, vbi propriè cadit. & infrascriptis his 12. articulis expediri commodè potest.

Primò, An restitutio in integrum detur contra personas, quibus debetur reuerentia? qualis est pater, patronus, &c. patria, &c.

Secundò, Quid si non veniat concedenda contra eos directè, sed contra factum ab eis? vel à contra?

Tertiò, Quid in restitutione maiorum?

Quartò, Priuilegiatus, an & quando vtatur priuilegio suo contra priuilegiatum?

Quintò, Minor an restituatur contra minorem, vel ecclesia contra ecclesiam?

Sextò, Minor mutuans minori, an restituatur aduersus amissionem pecuniae in ludo factam?

Septimò, An minor restituatur contra filiũfamilias?

Octauò, An minor restituatur contra foeminam?

Nonò, An minor restituatur contra ecclesiam, vel ecclesia contra minorem?

Decimò, An minor restituatur contra Communitatem, vel Vniuersitatem aliquam?

Vndecimò, An minor restituatur contra fiscum?

Duodecimò, Et quid in alienatione facta à fisco secundùm l. bene à Zenone. C. de quadr. praescriptio.

Articulus I. & II.

1 AD primum, & secundum, An scilicet † restitutio in integrum detur contra personas, quib. debetur reuerentia? Quales sunt pater, patria, patronus, &c.
Videtur, quòd sic.
Primò, quia contra has personas dantur actiones
2 † subsidiariae in factum, quae continent restitutionem in integrum iure actionis competentem, l. qui superstiti. C. de dolo.
Secundò per l. fi. C. si adu. don. vbi restituitur minor
3 aduersus consensum adhibitum alienationi † factae à patre, licet tertius possessor propter hoc habeat regressum contra patrem.
In contrarium est veritas.
Text. est expressus, vbi omnes notant in l. fin. C. qui & adu. quos, & in l. patri. §. fin. ff. de min. & ibi quoque Doct. Card. in c. constitutus. in fin. eod. tit. nostro, & ibi Io. And. col. pen. princ. & ita ponit regulam Duen. reg. 357. in princ. cum concord.
4 Ratio autem esse potest, quia restitutio † in integrum includit in se praesuppositum hoc necessarium, quod minor laesus sit enormiter, vt dictum fuit supra in 4. q. principali, hoc autem praesupponit aliud quod in cõsequentiam aduersarius eius fuerit in dolo praesumpto. l. qui superstiti. C. de dolo, atqui non praesumitur hoc in huiusmodi personis, fieret enim eisdem nimis magna iniuria, si praesumerentur dolosè se gessisse, quando cum filio, vel liberto &c. contraxerunt, vel passos fuisse enormem laesionem filij, vel liberti &c. ergo &c.
Ad contraria respondetur sic.
Ad primum, quòd illud procedit in ijs quae competunt iure actionis, quae dantur de rigore iuris. Per d. l. f. C. qui & adu. quor. Et ratio differentiae est, quia restitu-
5 tio in integrum † datur ex aequitate, & vrbanitate quadam, quae cessat quando veniret concedenda contra eos, quibus reuerentia & pietas debetur.
Ad secundum resp. quòd ibi indirectè datur restitu-
6 tio contra patrem, † id est in consequentiam quandam restitutio affert damnum ipsi patri, non autem contra eum conceditur, quo casu cessat regula supra posita, vt dicam infra in limit.
Conclusio ergo est, quòd non restituitur quis contra eos, quibus reuerentia debetur ab ipso laeso. Et ita semper pone regulam. Circa quam tria facias

Primò

Primò exemplifica. Secundò amplia. Tertiò limita.

Exempla igitur harum personarum sunt secundùm omnes, parentes, & patroni. Ita ponitur in d.l.1.C.qui & adu.quos ab Imperatore & à Doctor. ibi, in quibus nemo discrepat.

Sed pulchra & peregrina inuestigatio videtur, quid
7 in patria ? † Doct. in specie non tractant.

Et videtur quòd idem quod in parentibus. Cũ enim
8 æquiperentur patria, † & parentes regulariter, & in specie quo ad pietatem ei exhibendam à ciuibus, & reuerentiam obsequiumque præstandum, ab eisdem non minus quam à filijs vel libertis erga parentes, vel patronos. l. veluti. ff. de iust. & iure, vbi pulchrè Moder. de laudibus charitatis in patriam differunt. Meritò non magis videtur danda restitutio contra patriam, quàm contra parentes, vel patronos.

In contrarium tenet Card. Albanus in add. ad Bart. in d.l.veluti, num.4.ff.de iustit. & iure, allegans Glos. & Bart. in l.fin.ff.de rest.in integ. Qui re vera non considerant hoc de restitutione aduersus patriam, sed tantum notant ex illo text. quod restituitur læsus contra rempublicam, & hoc probatur expresse in illo text. sed an illa Respublica sit patria illius læsi non dicitur in eo textu, nec tangitur à Glosa vel Bart. Bene tamen est hoc de mente Bart. Alber. in d.l.fin. C.qui & aduer. quos, dum vult quod illa lex non loquatur in patre ficto. Quid igitur ?

Ego puto opinionem huius Illustrissimi & Doctissimi viri esse veram, & tenendam. Primò, quia sumus in restrictione huius fauorabilis beneficij, propter cuius fauorem, & æquitatem maximam non est fienda extensio à casu legis expresso; ad casum omissum, tùm per ea quæ dixi supra in 1. quæst. circa extensionem, vel restrictionem huius beneficij. Tùm per id quod magis ad propositum dicam infra ead.q.art.3.

Secundò, quia imò videtur de hoc tex.in d.l.fin. ff.de rest.in integ. intelligendo illam generaliter, prout loquitur de quacunque Republica, vel sit, vel non sit patria ipsius læsi.

Tertiò per hanc claram rationem, quia prohibitio
8 † restitutionis in integrum aduersus personas, quibus debetur reuerentia, inducta est ab Imperat. ne fiat iniuria huiusmodi personis, præsupponendo per huiusmodi querelam, quod illæ captiosè se gesserint cum filio, vel liberto, minore, & quod illum lædi passi fuerint, vt dixi sup. in ratione conclusionis principalis, & est de mente d.l. fin.C.qui & adu. quos. Sed ista ratio non militat in patria, quia illa non potest per se quatenus est quid in abstracto, & personam cum qua negocium gerit particulariter non habet lædere, nec lædi facere ipsum ciuem, sed cum per administratores regatur, per administratores inconueniens hoc causari contingit, vt manifestum est, in quibus cum non cadat ratio præallegata magis, quàm in aliquo alio priuato, neque dispositio d.l.fin. locum habere debet. Et sic tenendo.

Ad contrarium resp. quòd licèt aliàs æquiparentur
9 parentes & patria, quo ad reuerentiam debendam, † tamen in hoc adest specialis disparitas rationis, quare magis contra vnum denegari debeat restitutio, quàm contra alium, vt dictum est.

Ampliatur cõclusio principalis, de qua supra, vt procedat non solùm si restitutio petatur contra ipsum pa-
10 trem, sed & contra alium qui regressum habeat † contra patrem, vel patronum & c. ita ampliant Glos. & Alber. in l.2.C.si adu.donat. & facit notab. pro hoc id, quod dicam infra circa effectus restitutionis in integrum de
11 fideiussore † minoris, quando ei concedatur restitutio ex eo, ne habeat regressum contra minorem, post Bar. in l.Stichum.§.quod vulgo.num.2 ff.de sol.& Ang.in l.1. C.de fid.min.& alios, de quibus infra præall.loco.

Sed in contrarium facit d.l.2.C.si adu.don.& ibi Gl. secundùm vltimum intellectum. Et hoc mihi magis placet, quia restitutio datur contra tertium possesso-
12 rem, † & sic cessat inconueniens, & ratio d.l.fin.C.qui & adu. quos &c. de qua dixi supra co. pluries. Nec obstat quod contra eum detur regressus, & sic demum in damnum ipsius patris resultet hæc restitutio. Quia hoc non attenditur cum actione ordinaria detur iste regressus contra eum, quæ actio ordinaria in patrem, vel patronum non est prohibita, neque etiam ipsi filio, vel liberto ex causa læsionis, vt est expressum in l.si superstiti. C.de dolo, dummodo non sit famosa, & quæ reuerentiã paternã offendat, vt ibi dicitur. & ita tene omninò.

Limitatur è contra dicta principalis conclusio ali-
13 quibus modis. Et primò, † vt procedat quando concurrunt ista duo copulatiuè, quod scilicet restitutio veniat concedenda contra personam patris, vel patroni, & contra factum eorum simul. Nam si contra personas, sed non contra factum eorum concedenda veniret, vel è contra, non per hoc denegari debet, ita declarant, & restringunt d.l.fin. Doct. ibi communiter Bart. Bal. Ang. Fulg. & Paul. de Cast. vnanimiter consentientes in hoc, Duen. reg.357.num.3.in 4.limit.

Et probatur pluribus iuribus, ex quibus variæ illationes & exempla eliciuntur, quæ statim subijciam.

14 Infertur igitur primò ex hac limitatione, quòd † si minor velit restitui contra aditionem factam à patre, potest. Tex. est expressus in l.fina. §.vbi autem puerilis, & in §.sin autem, in fine. C.de bon. quæ lib. Azo. in tit. C.qui & adu.quos.nu.3. Et hoc ideo, quia dicunt Doct. restitui minorem hoc casu non contra patrem, sed con-
15 tra factum patris tantum, † id est contra creditores & prætendentes interesse propter aditionem à patre factam, iuxta auth. siomnes. C.si min. ab hær. se abstin.

Et hinc Cor. in d.l.fi.§.sin autem aliquis. in finalibus verbis ponit limitationem prædictam, dicens quòd minor debet audiri, quando venit restituendus contra
16 patrem indirectè, directè verò contra alios, † & approbat in hoc secundam solutionem Gloæ in d.l.2. C.si adu.donat. post Salyc. ibi.

Sublimita tamen hanc illationem, vt minor semel
17 restitutus contra aditionẽ factam à patre, † non potest amplius restitui vt adire possit, sicut aliàs potuisset, ne leges sint ludibrio, Azo in rubr. C.si minor. ab hæred. se abst. num.1. in fin. & est text. in d.§.sin autem puerilis.

18 Infertur secundò, quod si minor velit restitui † contra sententiam latam in fauorem patris sui super causa status inter eos vertente, audiri debet. Tex. est expressus in l.2. C.si aduer. rem iud. & ita notat Azo. C.qui & adu.quos.nu.3. & Iacob. de S. Georg. in d.l.2. dicens hoc esse speciale.

19 Et ratio secundùm præall, quia licet minor † contra personam patris petat rescindi sententiam illam, & sic illum habeat aduersarium in hoc, tamen non petit rescindi aliquid factum à patre, sed à iudice. & hæc sol. ad d.l. 2. vt concordet cum d.l.fin. C.qui & adu. quos. est multum notab. secundùm Bart, & Bald. ibi ex quibus colliges istam esse communem solutionem. & ita tene, quicquid displiceat Glo. & Cyn. ibi, & Mauric.c.224. Non enim respondent ad d.§.sin autem, & ad d.l.2.

20 Infertur tertiò, quòd si minor velit restitui † contra donationem factam à patre, consensu tamen ipsius minoris de aliqua eius re, audiri debet. Text. est expressus in d.l.2. C.si adu.don.

Et hoc ideo, quia (vt dicunt præall.) quamuis contra factũ patris veniat minor restituendus, non tamen contra patrem directò petitur restitutio, sed contra donatarium, vt per Petr. in d.l.1.C.qui & aduer.quos.

21 Infertur quartò, quòd si minor † velit restitui contra contractum factum ab eo cui pater eius successerit, vel eis quibus ipsi successerunt, quia possunt huiusmodi restitutiones procedere. Ita notab. post Vber. & Albe. Papien. notat Alb. in d.l.fin. in fine. C.qui & adu.quos. Specul. tit. de rest. in int.§.1.nu.4. Mauric.cap.306. licèt præ-

prædictos non alleget.& Bellam in cap.auditis. num. 15.de rest.in integr.

Et facit l.si pater.§.qui duos. ff.de adopt.& l si filius. ff.de inoff.testam. dum dicitur in vtroque loco, quod licèt alicui facere aliquid non tanquam is qui est,sed tanquam alius.

Limita secundò principalem cõclusionem,vt proce-
22 dat in restitutione † quæ datur officio iudicis,vt est ea de qua agimus, non autem in ea quæ datur iure actionis Ita notat Gl.in l.si superstiti.C.de dolo,& ibi Doct. & Bar.Alber.Bald.Fulg.& alij in d.l.fin.C.qui & aduerqus. Duen.reg.557.in 2.limit. Per d.l.si superstiti. & vocant Doct. hanc restitutionem de iure communi & de modo libellandi in ea habetur ibi per Doct.

23 Limita tertiò,in Francia,vbi contra patrem † datur regulariter restitutio, secundùm Rebuff. de rest.in int. art.2. glos.6.num.2.

24 Limitatur quartò specialiter,vt nõ procedat † in causa status,in qua minor restituitur contra patrem. Text. est cum exemplo in d.l.2. C.si adu.rem iudic.& dixi supra in 1.limit.ver.infertur.2. Ang.Pau.Pet.& Alb.in d. l.2.in fine.& Ang.& Fulg. in d.l.fin.in princ.& fine.& dixi de alijs supra dicto loco.

25 Ratio est secundùm aliquos, quia causa status † est causa grauis,& propterea immoderè læditur filius. Vn-
26 de non debet denegari restitutio † etiam aliàs denegabilis,arg.l.si ex cau.§.fi.& l.seq.ff.de minor.Sed obstat d.l.fin. ibi,nisi magna causa, &c.

Articulus III.

27 AD tertium. An scilicet prædicta † de reuerentia paterna,vel patronali, quo ad impedimentum resti.in integr. habeant locum in restitutione ex edicto maiorum,videlicet ex capita absentiæ, &c.

Videtur quòd sic. Vt tenuit Mautic. c.224.& inclinat etiam Alber.in d.l.fin. per generalitatem illius legis, quæ videtur indistinctè loqui.

Contrarium tenant Doct. communiter, Iacob. de Arena,& post eum Cyn.& Bart.in d.l fin.Angel.Paul. & Fulgos.ibi, qui dicunt esse notandum, Duen. regul. 557. in 1.limit.

Primò,quia contrarium non reperitur iure cautum, ergo, &c. Sed friuolum est, vt dicit Mautic.cap.224.in fine. Quia inquit,quo maior est filius, maiorem debet reuerentiam patri,& sic à maioritate rationis, dicit esse extendendam d.l.fin.

28 Secundò, quia restitutio ex causa ætatis † est de iure ciuili,ex speciali priuilegio,vnde non est mirum si cedit reuerentiæ & obsequio paterno, quod est de iure gentium,d.l.veluti.ff.de iust.& iure. Sed restitutio ex causa absentiæ vel alio iusto impedimẽto est de iure gentium, siue ex æquitate naturali, quæ non patitur, vt absentes non defensi damnum patiantur.l.1.§.fin.ff. ex quibus caus.maior. & ita arguit Paul.de Castr. in d.l.fin.nu.1.

29 Sed potest respon. quod restitutio ex causa ætatis † quoque est de naturali æquitate,l.1. ff.de minor. & publicam propter vtilitatem inuenta,secundùm Bartol.in d. l.1.ff.de rest.in integ.vt dixi supra in 1.quæst. Quinimò restitutio ex causa ætatis est magis fauorabilis, quàm restitutio ex edicto maiorum, secundùm magis communem sententiam de qua dixi supra q.5.art.1. Quamobrem si prohibetur illa fauore paternæ reuerẽtiæ,multò magis ista prohiberi debet, vt manifestum est, l. vulg. Quid igitur dicendum?

Ego teneo intrepidè hanc secundam sentẽtiam communem,motus ex eo,quia ratio in qua fundatur d.l.fin, quæ est,ne paternæ reuerẽtiæ iniuria fiat,præsupponendo quod pater,vel patronus passi fuerint filium, vel libertum ab eis lædi, cessat in hac specie restitutionis, in qua læsio non causatur ab imprudentia iuuenili,vel dolo patris,vel patroni, sed à iusto, & necessario impedimento ipsius filij,quod potest præsupponere iustam causam restaurationis damni ex parte ipsius filij,vel liberti, absque eo quod damnum & læsio hæc fuerit aliquo modo causata ab ipso patre, vel patrono. Si enim filius,vel libertus fuit absens, vel infirmus, vel alio modo impeditus,æquum est ei succurri,sed tamen damnum ex nulla culpa patris vel patroni processit. Ex qua ratione patet responsio ad contrarium. Et conclusio firmata,quòd restitutio ex edicto maiorum non impeditur prætextu alicuius reuerentialis respectus, &c.

30 Quã limita † ex ijs,quæ dixi statim in ratione, quam adduxi,vt non procedat, si causa huius læsionis in maiori fuisset præsumpta calliditas,& fraus patris,vel patroni,& ex hoc solo capite prætendi posset restitutio. Tunc enim militaret omnimodo eadem ratio, quæ in restitutione minorum, ergo eadem dispositio, &c. l.illud. ad leg.Aquil. &c.

Articulus IV.

31 AD quartum, An scilicet priuilegiatus † vtatur priuilegio suo contra priuilegiatum?

Aduertendum est,quòd iste articulus est necessarius pro resolutione sequentiũ,& ideo (licèt extra materiam videatur)nõ potuit tamen penitus omitti. Et propterea ponam breuiter circa illum regulam cum fallentijs,remittendo te ad pleniorem discussionem illius,si placeat, per Bart. in auth.quas actiones. col.1. C.de sacr.eccles. & per Dec.in c.in præsentia, num.170. & seqq. latè,de probat.& tradit etiam plenè ex antiquis Alber. in l.fin. C.ex quib. caus.maior. Ex quorum intentione.

Regula est,quòd priuilegiatus non vtitur priuilegio suo cõtra priuilegiatum.§.sed & hoc in præsenti. Auth. de sanct.episc.

32 Limitatur primò, † vt non procedat quando priuilegia essent diuersa & imparia,quia tunc potentiùs priuilegium præfertur inferiori.Caccialup.in l.omnes populi,num.22.ff.de iust.& iure. Crot.in l.1,num.22.ff.sol. matr. ea quæ habes inta quæ pro hoc adducuntur,& communem esse colligitur ex Dec.in d.cap.in præsentia. qui etiam multipliciter exponit,quomodo vnum priuilegium possit dici potentiùs altero,vide per eum.

33 Limitatur † secundò,vt non procedat,quando priuilegiati (licèt eodem priuilegio priuilegiati sint) vnus eorum tñ tractat de lucro captando, alter de damno vitando, Quia tunc,qui de damno certat,præfertur alteri, qui de lucro. Bart.d.auth.quas actiones, Dec.in d.c.in præsentia.nu.172. Anch.in c.auditis.in fin.de rest.in integ.Barbat.in Reper. l.cum acutissimi.n.69. C.de fideicommis.cum concord. per eum. Io.de Platea in §.rursus. Instit.de actio.nu.59.& ibi Zas.nu.17. & Gomes.n.27. vers.& ideo. Bapt.a S.Blasio in tract. de action. & eius natura,nu.10. Card. Albanus in addit. ad Bart.ad l.verum.§.item quæritur. ff.de minor.num.1. Roman.cons. 166.n.14. Cæphal.cons.9. per totum.& cons.116.nu.6. lib.1. Text.est apertus pro hoc in l.verum. §.fin.ff.de min.& in l.fin.ff.ex quib. caus.maior.

34 Limitatur tertiò, † vt non procedat quando vnus esset priuilegiatus in genere,alius in specie,eodem tamen priuilegio (cuius concursus habes exempla per Crot.in l.si constante.nu.145.ff.sol.matrim.) Nam hoc casu speciale derogat generali. Ita dixit Bart. in d.authen.quas actiones col.2.quem omnes allegant.Pet.de Anchar.in c.auditis.in fi.de rest.in integ. Crot.in l.1.§.nunciatio. num.19.ff.de oper.nou.nunc. Dec.in d.c.in præsentia num.176. Felyn.ubi.num.50. Mar.Ant.Natta in reper. l.hac consultissima.§.ex imperfecto.num.113. C.de testam. Visitar.in rep.l.1.nu.154.ff.sol.matr.& ita se habet(vt constat)communis theorica. Licèt contrarium in hoc videatur defendere pulchris rationibus Gomes. in d.§.rursus.num.27. versic. sed aduerte. Inst.de action. vbi vide si placet. non insisto,quia extra materiam hæc pau-

pauca dixisse satis visum est. Vide etiam aliam limit. ex Gomes. præalleg. si vnus in habitu, alter in actu priuilegiatus sit.

Articulus V.

35 AD quintum, An scilicet minor † restituatur contra minorem?

Videtur, quod sic indistinctè, vt tenuit Petr. in l. in minorum. col. 3. vers. ponamus. C. in quib. caus. restit. non est necess. dum inquit, quod minor qui à minore mutuum recepit, & ludendo amisit, restituitur aduersus mutuum, ita quod non tenetur.

In contrarium videtur tex. in l. verum. §. fi. ff. de min. Et facit etiam quia licèt aliàs minor constituat debitorem in mora absque interpellatione, si tamen debitor est alius minor, secus est, Paul. de Cast. cons. 125. lib. 1. vt citat, & post eum tradit Card. Albanus in d. authent. quas actiones. nu. 3. C. de sacr. eccles.

Breuiter vera opinio & conclusio illa est, quòd si is qui restitutionem petit, tractet de damno, & ille contra quem petitur, tractet de lucro, non impeditur restitutio ex eo quod contra minorem concedenda veniat. Si è contra is qui petit restitutionem tractet de lucro, alter de damno, non datur restitutio, & hoc per secundam limit. communem, de qua supra artic. præced. Si verò vterque tractat de damno, tunc dubitari potuit per id quòd dixit Petr. in d. l. in minorum. colum. 3. vt supra proximè retuli. Sed tamen communis conclusio, & verior illa est, quòd impediatur restitutio ex eo duntaxat, quia is contra quem petitur ipse quoque minor est. tex. est formalis in l. minor filiofam. ff. de min. & in l. verum. §. fi. ff. eod. & indubitanter tenuit Bal. in l. pupillorum. in fi. C. de rep. hæred. post Doctor. in d. auth. quas actiones. C. de sacr. eccles. & in d. c. in præsentia. Paul. de Cast. cons. 37. nu. 5. lib. 2. & voluit prius Azo. in rubr. C. si adu. fiscum. & Felyn. in d. c. in præsentia. nu. 30. Rom. cons. 166. nu. 14. Riminald. cons. 447. nu. 23. & 25. Cror. cons. 198. nu. 18. lib. 1. Cephal. cons. 7. per totum lib. 1. Annibal Troysius super ritibus magnæ curiæ 71. in fine, vbi ita formaliter distinguit. Ad idem Rodoanus in tract. de reb. eccles. non alie. in quæst de rest. in int. §. fin. nu. 7. & ita procedit etiam decis. Perusina D. Iosephi de Ludouic. decis. 54. nu. 8. lib. 2.

Exemplum autem illius casus, quando is contra
36 quem petitur restitutio, tractat de lucro, † affertur in omnibus casibus, in quibus ipse remaneret locupletatus cum damno ipsius petentis restitutionem, si restitutio non concederetur.

Exemplum verò illius, quando minor petens restitutionem tractaret de lucro, & alter de damno, potest assumi ex omnibus casibus congestis supra q. 4. art. 8. vbi de restitutione aduersus lucrum omissum concedenda tractatum fuit, ibi eos collige.

37 Exemplum demum illius casus, † quando vterque certat de damno vitando, ponunt penè omnes communiter in eo casu, quo minor mutuauit pecuniã minori,
38 & ille † ludendo perdidit, vt in specie ponit Ant. de Butr. in d. c. auditis. nu. 30. 31. in fin. de rest. in int. Sed quia hoc aliqua discussione indiget, dicam infra artic. seq. in specie de hoc. Ita igitur exemplificata hæc conclusio.

Ampliatur primò, vt restituatur minor absens cõtra
39 minorem absentem, † vt dicit Azo. in rubr. C. si adu. fiscum. in fin. & sic quando adest duplex priuilegium eiusdem speciei hinc inde.

Ampliatur secundò, vt idem quòd dictum est in mi-
40 nore contra minorem, procedat etiam in ecclesia † contra ecclesiam. Etenim quòd ecclesia contra ecclesiam restituatur, sicut minor contra minorem, ait Maran. in 6. parte. §. & quando appellatur. num. 88. & Vestr. lib. 8. cap. 3. num. 21. in add. & est text. expressus pro hoc, Inst. Canonicis, de rest. in int. §. 1. in fin. & in cap. auditis. extra eod.

Articulus VI.

41 AD sextum. An scilicet restituatur † minor aduersus mutuũ à se receptũ ab alio minore, quã pecuniam mutuatam ludẽdo perdidit. Quęstio implicita est, & ideo distingue sic. Aut pecuniam istam ludẽdo amissam non amplius recuperauit, & vtique audietur minor qui pecuniam dissipauit, vt non teneatur tantundem restituere, licet is qui mutuauit ipse quoque minor sit, & in hoc omnes allegati, & allegandi proximè concordant. Et probatur per limit. secundam de qua supra artic. 4. quæ est, quod qui agit de damno vitando inter duos priuilegiatos, is obtinere debeat, & melius per conclusionem communem, de qua supra art. præceden. quæ est, quod quando vterque priuilegiatus agit de damno vitando, is cui pecunia mutuata est, præualeat in concurrentia priuilegij ętatis. d. l. si minor filiofam. ff. de min. & d. l. verum. §. fin.

Aut pecuniam ludẽdo amissam, ludendo pariter recuperauit, & tũc subdistingue. Aut recuperauit eodem ludo, & instanti, id est antequam à ludo discederet; & omnes concludunt, quòd dicatur adhuc esse locupletior, & non perdidisse pecuniam illam, & consequenter quod restituere teneatur, & ita teneas, cum proximè allegandis. Quicquid in contrarium velit Glos. in supra d. l. si minor filiofam. arg. l. 3. ff. ad l. Falc. & l. venditor. ff. de hær. vel act. vend. cum sim. quia resp. patet ex ratione allegandam in seq. casu in 2. opinione.

Aut recuperauit ex post facto, in alio actu ludendi, & tunc dubitari potest.

Videtur enim, quod quo ad pecuniam illam semel amissam dicatur pauperior, & licet postea recuperauerit aliam seu tantundem, non tamen dicatur locupletior ex ea, & sic quod in hoc casu quoque loquatur d. l. filiofa. & ita tenent Vltramontani, vt refert, & sequitur Bart. ibi. per l. plerique. ff. de rit. nup. & l. quamuis. ff. de iure dot.

Contrarium tenet Iac. de Arena, & refert & sequitur Alb. in d. l. si minor filiofam. in fine.

Ea ratione, quia etiam si diligentia propria redierit iste ad pristinum statum, & non eandem, sed aliam pecuniam recuperauerit, tamen non est iniquum, quod hæc diligentia prosit illi, cui non fuit iniquum, vt non noceret negligentia, arg. l. secundùm naturam. ff. de reg. iur.

Ego puto sic dicendum. Aut iste minor recuperauit tantundem eandemque quantitatem pecuniæ diuerso genere negociationis, puta quia amiserat ludẽdo, & recuperauit faciẽdo aliquod commissum, vel aliter exponendo pecuniam alicui casui fortunæ diuerso ab eo in quo amisit pecuniam sibi mutuatam, & hoc casu puto, quòd non dicatur locupletior, & non teneatur ad restitutionem illius, & sic quòd adhuc loquatur dispositio d. l. si minor filiofam. Aut recuperauit eodem genere negociationis, id est ludendo rursus, vel si amiserat exponendo alicui lucro fortuito, rursus recuperet exponendo eidem casui fortuito, & tunc puto æquiùs dicere sic, quod si à die qua recepit mutuum pecuniam, in eo genere negociationis cui illam exposuit, licet pluries negociatus fuerit, tamen probatur quod non est factus pauperior, sed adhuc est in illo capitali quantitatis mutuatæ, teneatur restituere, nec possit se iuuare beneficio, d. l. si minor filiofam. licet illam pecuniæ speciem quæ sibi mutuata fuerit, amiserit per rationem de qua supra per Alber. Et

Ad contrarium resp. quòd non est facienda vis in eo, quod pecunia recuperata, non sit eadem corpore cum pecunia, quæ mutuata & perdita fuit. Quia lex nõ simpliciter considerat hoc, an sit eadem corpore, sed an minor ex pecunia sibi mutuata fuerit factus locupletior vel ne, & locupletiorem eum factum ait, quando illam adhuc habet, vel tantundem ex ea emptum, vel alio titulo quæsitum, vt plenè dixi infra in 2. parte, circa restitutionem

tutionem

prædictos non alleget. & Bellam. in cap. auditis. num. 15. de rest. in integr.

Et facit l. si pater. §. qui duos. ff. de adopt. & l. si filius. ff. de inoff. testam. dum dicitur in vtroque loco, quòd licèt alicui facere aliquid non tanquam is qui est, sed tanquam alius.

Limita secundò principalem cõclusionem, vt proce-
22 dat in restitutione † quæ datur officio iudicis, vt est ea de qua agimus, non autem in ea quæ datur iure actionis. Ita notat Gl. in l. si superstiti. C. de dolo, & ibi Doct. & Bar. Alber. Bald. Fulg. & alij in d. l. fin. C. qui & adu. quos. Duenn. reg. 357. in 2. limit. Per d. l. si superstiti. & vntant Doct. hanc restitutionem de iure communi & de modo libellandi in ea habetur ibi per Doct.

23 Limita tertiò, in Francia, vbi contra patrem † datur regulariter restitutio, secundùm Rebuff. de rest. in int. art. 2. glos. 6. num. 2.

24 Limitatur quartò specialiter, vt nõ procedat † in causa status, in qua minor restituitur contra patrem. Text. est cum exemplo in d. l. 2. C. si adu. rem iudic. & dixi supra in 1. limit. ver. infertur. 2. Ang. Pau. Pet. & Alb. in d. l. 2. in fine. & Ang. & Fulg. in d. l. fin. in princ. & fine. & dixi de alijs supra dicto loco.

25 Ratio est secundùm aliquos, quia causa status † est causa grauis, & propterea immoderè læditur filius. Vn-
26 de non debet denegari restitutio † etiam aliàs denegabilis, arg. l. si ex cau. §. fi. & l. seq. ff. de minor. Sed obstat, d. l. fin. ibi, nisi magna causa, &c.

Articulus III.

27 AD tertium. An scilicet prædicta † de reuerentia paterna, vel patronali, quo ad impedimentum restit. in integr. habeant locum in restitutione ex edicto maiorum, videlicet ex capite absentiæ, &c.

Videtur quòd sic. Vt tenuit Mauric. c. 224. & inclinat etiam Alber. in d. l. fin. per generalitatem illius legis, quæ videtur indistinctè loqui.

Contrarium tenent Doct. communiter, Iacob. de Arena, & post eum Cyn. & Bart. in d. l. fin. Angel. Paul. & Fulgos. ibi, qui dicunt esse notandum, Duen. regul. 357. in 1. limit.

Primò, quia contrarium non reperitur iure cautum, ergo, &c. Sed friuolum est, vt dicit Mauric. cap. 224. in fine. Quia inquit, quo maior est filius, maiorem debet reuerentiam patri, & sic à maioritate rationis, dicit esse extendendam d. l. fin.

28 Secundò, quia restitutio ex causa ætatis † est de iure ciuili, ex speciali priuilegio, vnde non est mirum si cedit reuerentiæ & obsequio paterno, quod est de iure gentium, d. l. veluti. ff. de iust. & iure. Sed restitutio ex causa absentiæ vel alio iusto impedimẽto est de iure gentium, siue ex æquitate naturali, quæ non patitur, vt absentes non defensi damnum patiantur. l. 1. §. fin. ff. ex quibus caus. maior. & ita arguit Paul. de Castr. in d. l. fin. nu. 1.

29 Sed potest respon. quòd restitutio ex causa ætatis † quoque est de naturali æquitate, l. 1. ff. de minor. & publicam propter vtilitatem inuenta, secundùm Bartol. in d. l. 1. ff. de rest. in integ. vt dixi supra in 1. quæst. Quinimò restitutio ex causa ætatis est magis fauorabilis, quàm restitutio ex edicto maiorum, secundùm magis communem sententiam de qua dixi supra q. 5. art. 1. Quamobrem si prohibetur illa fauore paternę reuerẽtię, multò magis ista prohiberi debet, vt manifestum est, l. illud. Quid igitur dicendum?

Ego teneo intrepidè hanc secundam sententiam communem, motus ex eo, quia ratio in qua fundatur d. l. fin. quæ est, ne paternæ reuerẽtiæ iniuria fiat, præsupponendo quod pater, vel patronus passi fuerint filium, vel libertum ab eis lædi, cessat in hac specie restitutionis, in qua læsio non causatur ab imprudentia iuuenili, vel dolo patris, vel patroni, sed à iusto, & necessario impedimento ipsius filij, quod potest præsupponere iustam causam restaurationis damni ex parte ipsius filij, vel liberti, absque eo quod damnum & læsio hæc fuerit aliquo modo causata ab ipso patre, vel patrono. Si enim filius, vel libertus fuit absens, vel infirmus, vel alio modo impeditus, æquum est ei succurri, sed tamen damnum ex nulla culpa patris vel patroni processit. Ex qua ratione patet responsio ad contrarium. Et conclusio firmata, quòd restitutio ex edicto maiorum non impeditur prætextu alicuius reuerentialis respectus, &c.

30 Quã limita † ex ijs, quæ dixi statim in ratione, quam adduxi, vt non procedat, si causa huius læsionis in maiori fuisset præsumpta calliditas, & fraus patris, vel patroni, & ex hoc solo capite prætendi posset restitutio. Tunc enim militaret omnimodo eadem ratio, quæ in restitutione minorum, ergo eadem dispositio, &c. l. illud. ad leg. Aquil. &c.

Articulus IV.

31 AD quartum, An scilicet priuilegiatus † vtatur priuilegio suo contra priuilegiatum?

Aduertendum est, quòd iste articulus est necessarius pro resolutione sequentiũ, & ideo (licèt extra materiam videatur) nõ potuit tamen penitus omitti. Et propterea ponam breuiter circa illum regulam cum fallentijs, remittendo te ad pleniorem discussionem illius, si placeat, per Bart. in auth. quas actiones. col. 2. C. de sacr. eccles. & per Dec. in c. in præsentia, num. 170. & seqq. latè, de probat. & tradit etiam plenè ex antiquis Alber. in l. fin. C. ex quib. caus. maior. Ex quorum intentione.

Regula est, quòd priuilegiatus non vtitur priuilegio suo cõtra priuilegiatum. §. sed & hoc in præsenti. Auth. de sanct. episc.

32 Limitatur primò, † vt non procedat quando priuilegia essent diuersa & imparia, quia tunc potentiùs priuilegium præfertur inferiori. Caccialup. in l. omnes populi. num. 122. ff. de iust. & iure. Crot. in l. 1. num. 22. ff. sol. matr. ex quo habes iura quæ pro hoc adducuntur, & communem esse colligitur ex Dec. in d. cap. in pręsentia. qui etiam multipliciter exponit, quomodo vnum priuilegium possit dici potentiùs altero, vide per eum.

33 Limitatur † secundò, vt non procedat, quando priuilegiati (licèt eodem priuilegio priuilegiati sint) vnus eorum in tractat de lucro captando, alter de damno vitando, Quia tunc, qui de damno certat, pręfertur alteri, qui de lucro. Bart. d. auth. quas actiones, Dec. in d. c. in præsentia. nu. 172. Anch. in c. auditis. in fin. de rest. in integ. Barbat. in Reper. l. cum acutissimi. n. 69. C. de fideicommis. cum concord. per eum. Io. de Platea in §. rursus. Instit. de actio. nu. 59. & ibi Zas. nu. 17. & Gomes. n. 27. vers. & ideo. Bapt. à S. Blasio in tract. de action. & eius natura. nu. 10. Card. Albanus in addit. ad Bart. ad l. verum. §. item quęritur. ff. de minor. num. 1. Roman. cons. 166. n. 14. Cæphal. cons. 7. per totum, & cons. 116. nu. 6. lib. 1. Text. est apertus pro hoc in l. verum. §. fin. ff. de min. & in l. fin. ff. ex quib. caus. maior.

34 Limitatur tertiò, † vt non procedat quando vnus esset priuilegiatus in genere, alius in specie, eodem tamen priuilegio (cuius concursus habes exempla per Crot. in l. si constante. nu. 145. ff. sol. matrim.) Nam hoc casu specialis derogat generali. Ita dixit Bart. in d. authen. quas actiones col. 2. quem omnes allegant. Pet. de Anchar. in c. auditis. in fi. de rest. in integ. Crot. in l. 1. §. nunciatio. num. 29. ff. de oper. nou. nunci. Dec. in d. c. in præsentia. num. 176. Felyn. ibi. num. 50. Mar. Ant. Natta in reper. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. num. 113. C. de testam. Visitar. in rep. l. 1. nu. 154. ff. sol. mat. & ita se habet (vt constat) communis theorica. Licèt contrarium in hoc videatur defendere pulchris rationibus Gomes. in d. §. rursus. num. 27. versic. sed aduerte. Inst. de action. vbi vide si placet. non insisto, quia extra materiam hæc

pau-

pauca dixisse satis visum est. Vide etiam aliam limit. ea Gomes. præalleg. si vnus in habitu, alter in actu priuilegiatus sit.

Articulus V.

35 AD quintum, An scilicet minor † restituatur contra minorem?

Videtur, quod sic indistinctè, vt tenuit Petr. in l. in minorum. col. 3. vers. ponamus. C. in quib. caus. restit. non est necess. dum inquit, quod minor qui à minore mutuum recepit, & ludendo amisit, restituitur aduersus mutuum, ita quod non tenetur.

In contrarium videtur tex. in l. verum. §. fi. ff. de min. Et facit etiam quia licèt aliàs minor constituat debitorem in mora absque interpellatione, si tamen debitor est alius minor, secus est, Paul. de Cast. cons. 125. lib. 1. vt citat, & post eum tradit Card. Albanus in d. authent. quas actiones. nu. 3. C. de sacr. eccles.

Breuiter vera opinio & conclusio illa est, quòd si is qui restitutionem petit, tractet de damno, & ille contra quem petitur, tractet de lucro, non impeditur restitutio ex eo quod contra minorem concedenda veniat. Si è contra is qui petit restitutionem tractet de lucro, alter de damno, non datur restitutio, & hoc per secundam limit. communem, de qua supra artic. præced. Si verò vterque tractat de damno, tunc dubitari potuit per id quòd dixit Petr. in d. l. in minorum. colum. 3. vt supra proximè retuli. Sed tamen communis conclusio, & verior illa est, quòd impediatur restitutio ex eo duntaxat, quia is contra quem petitur ipse quoque minor est. tex. est formalis in l. minor filiofam. ff. de min. & in l. verum. §. fi. ff. eod. & indubitanter tenuit Bal. in l. pupillorum. in fi. C. de rep. hæred. post Doctor. in d. auth. quas actiones. C. de sacr. eccles. & in d. c. in præsentia. Paul. de Cast. cons. 37. nu. 5. lib. 2. & voluit prius Azo. in rubr. C. si adu. fiscum. & Felyn. in d. c. in præsentia. nu. 30. Rom. cons. 166. nu. 14. Riminald. cons. 447. nu. 23. & 25. Crot. cons. 198. nu. 18. lib. 1. Cephal. cons. 7. per totum lib. 1. Annibal Troysius super ritibus magnæ curię 71. in fine, vbi ita formaliter distinguit. Ad idem Rodoanus in tract. de reb. eccles. non alie. in quæst de rest. in int. §. fin. nu. 7. & ita procedit etiam decis. Perusina D. Iosephi de Ludouic. decis. 54. nu. 8. lib. 2.

Exemplum autem illius casus, quando is contra
36 quem petitur restitutio, tractat de lucro, † affertur in omnibus casibus, in quibus ipse remaneret locupletatus cum damno ipsius petentis restitutionem, si restitutio non concederetur.

Exemplum verò illius, quando minor petens restitutionem tractaret de lucro, & alter de damno, potest assumi ex omnibus casibus congestis supra q. 4. art. 8. vbi de restitutione aduersus lucrum omissum concedenda tractatum fuit, ibi eos collige.

37 Exemplum demum illius casus, † quando vterque
certat de damno vitando, ponunt penè omnes communiter in eo casu, quo minor mutuauit pecuniã minori,
38 & ille † ludendo perdidit, vt in specie ponit Ant. de Butr. in d. c. auditis. nu. 30. 31. in fin. de rest. in int. Sed quoniam hoc aliqua discussione indiget, dicam infra artic. seq. in specie de hoc. Ita igitur exemplificata hæc conclusio.

Ampliatur primò, vt restituatur minor absens cõtra
39 minorem absentem, † vt dicit Azo. in rubr. C. si adu. fiscum, in fin. & sic quando adest duplex priuilegium eiusdem speciei hinc inde.

Ampliatur secundò, vt idem, quòd dictum est in mi-
40 nore contra minorem, procedat etiam in ecclesia † contra ecclesiam. Etenim quòd ecclesia contra ecclesiam restituatur, sicut minor contra minorem, ait Maran. in 6. parte. §. & quando appellatur. num. 88. & Vestr. lib. 8. cap. 3. num. 21. in add. & est text. expressus pro hoc, Inst. Canonicis, de rest. in int. §. 1. in fin. & in cap. auditis. extra eod.

Articulus VI.

41 AD sextum, An scilicet restituatur † minor aduersus mutuũ à se receptũ ab alio minore, qui pecuniam mutuatam ludẽdo perdidit. Quęstio implicita est, & ideo distingue sic. Aut pecuniam istam ludẽdo amissam non amplius recuperauit, & vtique audietur minor qui pecuniam dissipauit, vt non teneatur tantundem restituere, licet is qui mutuauit ipse quoque minor sit, & in hoc omnes allegati, & allegandi proximè concordant. Et probatur per limit. secundam de qua supra artic. 4. quæ est, quod qui agit de damno vitando inter duos priuilegiatos, is obtinere debeat, & melius per conclusionem communem, de qua supra art. præceden. quæ est, quod quando vterque priuilegiatus agit de damno vitando, is cui pecunia mutuata est, præualeat in concurrentia priuilegij ętatis. d. l. si minor filiofam. ff. de min. & d. l. verum. §. fin.

Aut pecuniam ludẽdo amissam, ludendo pariter recuperauit, & tũc subdistingue. Aut recuperauit eodem ludo, & instanti, id est antequam à ludo discederet; & omnes concludunt, quòd dicatur adhuc esse locupletior, & non perdidisse pecuniam illam, & consequenter quod restituere teneatur, & ita teneas, cum proximè allegandis. Quicquid in contrarium velit Glos. in supra d. l. si minor filiofam. arg. l. 3. ff. ad l. Falc. & l. venditor. ff. de hær. vel act. vend. cum sim. quia resp. patet ea ratione allegãda in seq. casu in 2. opinione.

Aut recuperauit ea post facto, in alio actu ludendi, & tunc dubitari potest.

Videtur enim, quod quoad pecuniam illam semel amissam dicatur pauperior, & licet postea recuperauerit aliam seu tantundem, non tamen dicatur locupletior ex ea, & sic quod in hoc casu quoque loquatur d. l. filiofa. & ita tenent Vltramontani, vt refert, & sequitur Batt. ibi. per l. pletique. ff. de rit. nup. & l. quamuis. ff. de iure dot.

Contrarium tenet Iac. de Arena, & refert & sequitur Alb. in d. l. si minor filiofam. in fine.

Ea ratione, quia etiam si diligentia propria redierit iste ad priorem statum, & non eandem, sed aliam pecuniam recuperauerit, tamen non est iniquum, quod hæc diligentia prosit illi, cui non fuit iniquum, vt non noceret negligentia, arg. l. secundùm naturam. ff. de reg. iur.

Ego puto sic dicendum. Aut iste minor recuperauit tantundem eandemque quantitatem pecuniæ diuerso genere negoctationis, puta quia amiserat ludẽdo, & recuperauit faciẽdo aliquod commissum, vel aliter exponendo pecuniam alicui casui fortunæ diuerso ab eo in quo amisit pecuniam sibi mutuatam, & hoc casu puto, quòd non dicatur locupletior, & non teneatur ad restitutionem illius, & sic quòd adhuc loquatur dispositio d. l. si minor filiofam. Aut recuperauit eodem genere negociationis, id est ludendo rursus, vel si amiserat exponendo alicui lucro fortuito, rursus recuperet exponendo eidem casui fortuito, & tunc puto æquiùs dicere sic, quod si à dic qua recepit mutuo pecuniam, in eo genere negociationis cui illam exposuit, licet pluries negociatus fuerit, tamen probatur quod non est factus pauperior, sed adhuc est in illo capitali quantitatis mutuatæ, teneatur restituere, nec possit se iuuare beneficio, d. l. si minor filiofam. licet illam pecuniæ speciem quæ sibi mutuata fuerit, amiserit per rationem de qua supra per Alber. Et

Ad contrarium resp. quòd non est facienda vis in eo, quod pecunia recuperata, non sit eadem corpore cum pecunia, quæ mutuata & perdita fuit. Quia lex nõ simpliciter considerat hoc, an sit eadem corpore, sed an minor ex pecunia sibi mutuata fuerit factus locupletior vel ne, & locupletiorem eum factum ait, quandiu illam adhuc habet, vel tantundem ea ea emptum, vel alio titulo quæsitum, vt plenè dixi infra in 2. parte, circa restitutionem

tutiuuem aduersus mutuum,quæst.51.artic.1.& facit
ad hoc iu terminis d.l.si minor filiofamil. ponderando
præsertim iu ea verbum illud, ex hoc &c.

Articulus VII.

42 AD septimum, An scilicet † minor restituatur, si
aduersarius eius est filiusfamilias, qui habet
exceptionem Macedoniani?
43 Videtur quòd non. Ex eo quia ciuitas † vtitur iure
minorum, quo ad restitutionem in integrum, vt est
communis omnium sententia de qua dixi supra, quæst,
3.art.9.vers.in contrarium. Sed ciuitas non restituitur,
si mutuet filiofam. vt l.nihil. ff.ad Maced. ergo ueque
minor.
Contra est veritas.tex.est expressus in l.verum.§.fi.ff.
de minor.& ibi notant Glos. Bart. & omues, & Azo in
rubr. C.de filiofam.min.
Et ratio est vna, quæ colligitur ex d.l.verum.§.fi. Alia
44 est, quia priuilegium Macedoniani est odiosum, † ęta-
tis verò fauorabile, secundùm Alb.& Bald.in d.§.fi.sed
45 potentiùs dicitur asse priuilagium fauorabile, † quàm
odiosum. Dec.in c.in præsentia.nu.78. de probatio. per
l.si hominem.§.quoties. ff.depos.cum sim. per eum,er-
go,&c.
46 Ad contrarium resp.quòd iu d.l.nihil.non † dicitur,
quòd ciuitas nou restituatur, sed q; censetur sicut quili-
bet priuatus, quo ad exceptionem Macedoniani. Hoc
autem non denegat ipsi ciuitati restitutionem iu inte-
grum, uam & minor censetur sicut quilibet priuatus
quo ad ipsam exceptionem Macedoniani, quia contra
eum quoque opponi potest, sed restituitur in integrum,
ad hoc vt eum effectu exceptionem illam non patiatur,
vt d.l.verum.§.fi.quinimò si esset tutus ipso iure à dicta
exceptione, non indigeret restitutione in integrum, quia
sufficeret sibi actio pristina conditionis certi, quæ tolle-
ret concursu remedium restitutionis in integrum, vt d.
l.in causæ.la 2.ff.de min,& dixi supra q.præced.

Articulus VIII.

47 AD octauum, Au scilicet restituatur † minor,
quando aduersarius eius est aliqua mulier. Et sic
an præualeat priuilegium sexus, vel ætatis?
Distingua duos casus.
48 Primus est, quando † mulier non prætendit aliquod
priuilagium particulare, sed illud tantum, quia mulier
est, & concludit hoc casu, quod non denegabitur pro-
pterea ipsi minori restitutio, ita in specie concludit Bal,
in l.si apud.ff.de minor.dum in quit, quòd potior est ra-
tio ætatis, quam sexus.& clara ratio est, quia quo ad re-
49 stitutionis iu integrū beneficium, sexus muliebris † non
est iusta causa restitutionis, vt conclusum fuit supra q.
10.art.6. vers.contra tamen. vbi da communi.ergo non
paris priuilegij cum minori ætate, & consequenter vin-
ci debet à priuilegio minoris ætatis, per aa quæ dixi su-
pra q.præced. artic.4.limit.1. & ideo in proposito bene
dicebat Cagnol.in l.si quis maior.nu.16. C.de transact,
quod non sunt æqualia priuilegia vtriusque fragilitatis,
& loquens de istis.
Secundus casus est, quando mulier ipsa quoque spe-
cialiter priuilegiata est, vti est quaudo ipsa habat bene-
50 ficium Valleiani, † & tunc dubitari potest.
Videtur enim, quòd rastitutio in integrum minoris
nou propterea impediatur.
Primò, per d.l.verum. §.fin. ff.de minor. dum ibi di-
citur, quòd maior debat haberi ratio ætatis, quàm Se-
natusconsulti, sed beneficium Velleiani ex S.C. est, ar-
go &c.
51 Secundò, quia magis priuilegiatus est, & plus † fauo-
ris habet minor circa beneficium restitutionis in inte-
grum, quàm mulier circa beneficium Velleiani, vt est
exemplum in l fin.& ibi notat Salycet. ff.ad Velle.& ita
l.si apud minorem.ff.de minor. & per not. per Bald. in
c.cum contingat.versic.quandu muliar.de iur.& tradit
etiam additio ad Alciat. iu tracta. de præsumptio. præ-
sumpt.32.regul.primæ.in princip. Sed maior fauor pu-
52 blicus præponderat & præualet † minori fauori publi-
co, vt l.cætera.§.sed & si quis.& ibi notat.Paul.de Cast.
ff.de leg.1.in princ.ergo &c.
Sed contra est tex.expressus in l.si apud. ff.de minor.
ibi, perinde atque cæteri, & ibi notant omnes. & Azo, in
rub. C.de filiof.minor. in fin. & ita tenendū est, tùm pp
legis authoritatam. Tùm etiam ratione, nā priuilegium
53 mulieris † circa Velleianum est speciale quo ad inter-
cessiones illarū, non generale quo ad omues actus ipsā-
rum mulierum in quibus ipsæ decipiantur, priuilegium
autem ætatis circa restitutionem in integrum est gene-
rale quo ad omnes actus ipsorum minorum, in quibus
ipsi damnum patiuntur, l.non omnia.ff.de minor.vnde
subintrat limitatio illa communis, de qua supra ead.q.
art.4 vers. limitatur tertiò, &c. Ex qua rationa patebit
responsio ad contraria.
Ad primum enim resp. quòd ibi agitur da Senatus-
54 consulto odioso, quale est Macedonianum, † sed S.C.
hoc Velleiaui est fauorabile, vt dicitur in l.1. ff. ad Vel-
leian.vnde &c.
Ad secuudum resp.quòd aut volumus priuilegia ista
esse de diuerso genere, & non facit ad propositum ratio
in contrarium adducta, quia si in aliquo est magis fauo-
rabile vuum priuilegium quàm aliud, non sequitur, er-
go iu omnibus. Aut volumus, quòd sint sub eodem
genere, idest propter fragilitatem, & ad succurrendum
lapsibus simplicitatis, & tunc subintrat limitatio præ-
dicta, quòd scilicet quando vnus est priuilegiatus in ge-
nere, alius in specie, præualet ille, qui est priuilegiatus in
specie, vt prædixi.
Conclusio ergo est, quòd regulariter præualet benefi-
cium Velleiani beneficio restitutionis in integrum.
55 Limitaturque hæc cōclusio, † vt nō procedat, quando
ipse principalis dabitor non asset soluendo, quia tunc in
subsidium restituitur minor etiam contra mulierem,
quæ pro eo intercessit, ita limitat tex.in d.l.si apud.in fi.
Sed dubitatur circa hanc limitationem, an procedat
56 † etiam si ab initio debitor principalis non fuisset sol-
uendo. Et quod non procedat.tenuit Hugo.& Iac.Bu-
trig.& rafert, & sequitur Alber.in d.l.si apud.
Et primò adducitur pro hoc, quia non debet esse du-
rior causa fideiussoris quā principalis.ll.vulgarib.&c.
Secundò, quia minor non dicitur læsus ex tali fide-
iussione, cum ipse mat debitor non fuerit soluendo tunc
sicuti nunc, & sic intercessio mulieris non fuerit causa
huius læsionis, &c.
Contrarium tenet Gl.in d.l.si apud.& sequitur Bar.
ibi,& Mauric.cap.284.
Et probatur forti ratione, quia minor sciens hoc non
contraxisset cum tali debitore, nisi aa spe, quod indem-
nitati eius asset prouisum per intercessionem mulieris,
vt per Bart.in d.l.si apud. Quid igitur?
Pro cōcordia dicit Rayn. quod si sciuit muliar suum
principalem non esse soluendo, & nihilominus interces-
sit, sibi imputetur, & minori contra eam succurratur. Si
verò nesciuit, tunc verior sit opinio Hugonis, quod po-
tiùs mulieri succurratur, & hanc distinctionem videtur
amplecti etiam Alber.io d.l.si apud. Et facit pro hoc
quia propter iustam ignorantiam ipsi quoque mulieri
videtur esse succurrendum in subsidium, & sic mulier
quoque erit munita beneficio restitutionis ex clausula
generali, & sic duobus priuilegijs, vnde &c. Et facit in
argum.l.inter causas.§.abesse.ff.mand.
Sed aduertendū est, quòd licèt non possit dici essa in
dolo mulier, quando nascit illum principalem non esse
soluendo, sicut quando scit. Tamen satis est, quod ax
tali assecuratione minor remanet læsus. Quia nō refert
quòd

quòd dolo aduersarij, vel imprudentia sua tantum læsus fuerit minor, ad hoc vt restitui possit. l. minoribus C. de rest. in int. & dixi supra q. 4. art. 2.

Aliter igitur pro concordia inquit Fulg. in d. l. si apud. dum dicit, quòd aut intercessisset alius, si mulier ipsa non se obtulisset huic intercessioni, & vera sit opinio secunda Glosæ & Bartoli. Aut nemo alius intercedere volebat, & tunc secus.

Sed ista quoque labnrat eadem difficultate, nam si nemo alius intercessisset, neque etiam ipsa mulier, minor non contraxisset cum illo debitore inopi, vt dicebat Bartolus, & sic adhuc subsistit eadem ratio Bartoli.

Ego igitur non discederem à dicta secunda opinione Glosæ, Bartoli, & Mauricij, tùm propter eorum authoritatem, quæ maxima est. Tùm propter d. l. si apud. quæ simpliciter loquitur. Tùm denique propter rationem prædictam, cui non potest adaptari commoda responsio.

Articulus IX.

57 AD nonum, An † scilicet minor restituatur si aduersarius est ecclesia aliqua, vel eius locus pius? & sic an minor restituatur aduersus ecclesiam, vel econtra ecclesiæ † contra minorem, vel ecclesia contra ecclesiam?

58 Non adest aliqua difficultas noua, nam cum ecclesia fungatur per omnia vice minorum, capit. 1. vbi expressum, de restit. in integr. per omnia quoque concludendum est, vt conclusum fuit supra ead. quæst. art. 5. Et est text. pro hac æquiparatione in proposito nostro in c. audatia. & ibi Glo. in verbo, contra reliquam, extra de eo. & idem tenet Bal. in l. pupillorum in fine, C. de rep. hæred. & communem omnium dicit Roman. consil. 76. numero fin. per Doct. in authent. quas actiones, C. de sacrosan. eccles.

59 Et in specie quod ecclesia † contra ecclesiam restituatur sicut minor contra minorē, est tex. Institr. cano. in tit. de rest. in int. in princ. & §. 1. per Dido. Pau. Lancel. editis, & tradit Marant. in 6. par. §. & quandoque appellatur. nu. 88. Vestr. lib. 8. cap. 3. nu. 2 1. in add. Grau. Felyn. in c. in præsentia. n. 30. Ant. in d. c. auditis. n. 1 2. & Card. ibi in 4. oppol. & ita propriè loquitur tex. in d. c. auditis.

Item in specie notandum est circa hanc æquiparationem, quòd sicut minor non restituitur cōtra minorem, quando cæteris paribus, minor contra quem petitur restitutio, est priuilegiatus in specie, vt supra dictum est, ita neque hoc casu ecclesia contra ecclesiam, vt aduertit Felyn. d. c. in præsentia, num. 30.

Prædicta omnia, vel de restitutione minoris contra ecclesiam, vel ecclesiæ contra ecclesiam, vel ecclesiæ contra

60 minorem. Amplia, & declara simul, † vt semper restitui debeant hinc inde, si vtrique est læsio, Innoc. & Abb. in d. c. auditis in fi. & ibi Ant. præalleg. & est text. ibi de hoc fi aduertatur vers. fin. & si vis exemplum elegans, & notab. vide Tiraq. in tractat. de vtr. retr. in 2. parte, §. ad finem tituli, num. 51. Vide etiam cautelam Bartoli circa hoc, quomodo scilicet minor restitui possit,

61 si, † quando litigat cum ecclesia, & ipsi ex causa, & sic videndum. nu. 2. ff. de minor. De qua ego dicam infra in 2. parte, circa restitutionem aduersus transactionem, vbi vide.

Articulus X.

62 AD decimum, An scilicet † minor restituatur aduersus Vniuersitatem, Communitatem, Republica, Ciuitatem, &c. Vel istæ personæ sibi restituantur contra minorem, vel ipsæ contra se ipsas ad inuicem?

In hoc quoque conclusio plana est, per ea quæ dicta sunt proximè in præced. art. circa æquiparationem minoris & ecclesiæ. Vnde cum æquiparentur quoque hæc loca ipsis minoribus, quo ad fauorem restitutionis in integrum, vt plenè conclusum fuit supra q. 5. per totum.

dicendum erit per omnia idem, quod dictum est supra d. artic. præceden. & artic. 5. vbi de restitutione minoris contra minorem.

63 In specie verò, quòd minor † contra communitatem, non restituatur nisi quatenus restituitur contra minorem, tradit Grat. consi. 67. num. 19. & seq.

64 Item, quòd communitas † contra communitatem, seu ciuitas contra ciuitatem restituatur sicut minor contra minorem, tradit Mauric. cap. 420. & colligitur ex Ant. Vrsillo in §. rursus num. 53. & seqq. Institut. de action. nam loquitur in casu quo agebatur de damno vitando, & dicit ita fuisse seruatum in sua ciuitate. Vnde, &c.

Articulus XI.

65 AD vndecimum, An scilicet † minor restituatur contra fiscum?

Conclusio indubitata est, quòd sic.

Tex. est in l. 1. & 2. C. si adu. fiscum. vbi ad literam, & ibi Azo in rubr. & de communi obseruantia testatur Mauric. cap. 117.

66 Ampliaturque ista conclusio, † vt procedat etiā post iura noua, & dispositionem l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript. Nam licet dubitetur maximè, an post dispositionē d. l. restituatur minor aduersus emptorem rei suæ alienatæ cum à fisco, vt plenè dicam statim articul. seq. quo tamen attinet ad ipsum fiscum, datur minori restitutio contra eum etiam post quadriennium illud quod assecurat emptores fisci ab omni molestia, & sic minor absque dubitatione, aliqua habet regressum contra fiscum ope restitutionis in integrum, non obstante noua dispositione d. l. benè à Zenone. & hoc tùm quia non reperitur, quòd d. l. benè à Zenone, corrigat d. l. 1. & 2. C. si adu. fiscum. Tùm quia ita in specie Petr. de Bellapert. in l. neque, per illum tex. C. de rest. mil.

Limitatur verò è contra dupliciter.

67 Primò, † vt nō possit petitalis restitutio coram quocunque iudice, sed in cognitione causæ debet adesse patronus fisci, & procurator Cæsaris, secundùm Imper. in d. l. 2. C. si adu. fiscum. Sed hodie solus princeps restituet

68 † contra fiscum, vt ibi inquit Angel. in verbo, vna. per auth. vt omnes obed. §. fin.

69 Sed iuxtà hoc dubitari potest, † cum dicatur quòd principis, seu Cæsaris procurator, & patronus fisci, conueniri debeant in concessione huius restitutionis, an minor teneatur illos ad hoc vnire, & quòd sic, est text. in l. 2. C. si adu. fisc. & ibi Glo. & Doct. & Iacob. de S. Georg. num.

70 Limitando, vt per Salyc. ibi, nisi isti duo iudices † essent in diuersis locis, & sic esset difficilis eorum vnio, tunc enim daretur minori electio que ex illis conueniat, & sequitur Iacob. præall. l. 1. nu. 4. vers. limitat.

71 Limitatur secundò solemniter, † vt non procedat, quando fiscus rem minoris alienauit. Sed quia ista limitatio maximè dubia est, de iure nouo præsertim, ideo dicas vt art. seq. vbi plenè hoc discutitur.

Articulus XII.

72 AD duodecimum, An scilicet † procedat prædicta quando fiscus rem minoris alienauit, stante hodie dispositione l. benè à Zenone. C. de quadr. præscript.

Dico, quòd quæstio inuoluta est, & difficilis, & ideo præmittendum est. Quod de iure veteri, quando fiscus vendebat rem alicuius, aut vendebat iure creditoris, aut vt rem suam propriam.

73 Primò casu, † si quidem vendebat solemniter, id est facta prius legitimis subhastationib. & reliquis adhibitis, de quib. per Gl. in Glosa Ordin. & solemni in l. 1. in verbo, omni ordine. C. de fid. instrum. & iure hastæ fiscal. lib. 10. tunc non poterat tenuta realienatio aliquo

modo

modo, sed statim erant securi tam fiscus, quàm emptor, & hoc etiam in re minoris vēdita locum habebat, vt est tex. & ibi Gloss. & Doct. in l. quicunque. C. eod. de fid. instrument.

74 Hoc tamen addito, quod neque † ipse fiscus hoc casu posset queri, nec restitutionem petere quasi minus vtiliter rē illam vendidisset, vt tradit Boss. in tit. si adu. rem
75 iud. nu. 18. post multos, vbi ibr. Si verò † minus solemniter vendebat, ipso iure non valebat alienatio, sed poterat reuocari soluto & refuso precio emptori quandocunque. Glosa & Doct. in l. fi. C. si adu. fiscū. Gl. in d. verbo omni ordine. Bal. in l. 1. col. 1. C. de hær. vel act. vend. Aret. in §. fi. Instit. de vsucap. Riminal. in prin. Inst. quibus alien. licet vel non. n. 75. Balb. de præscript. in 2. parte, 5. partis prin. q. 8. vers. 7. limita, &c. Cur. iun. cōs. 143. num. 3. & cons. vlt. num. 80 Socin. iun. cons. 46. num. 26. lib. 4 Menoch cons. 2. num. 333. Grammat. decis. 65. nu. 78. & est text. in l. 1. & 2. C. de fid. instr. lib. 10.

76 Secundò casu, † quando scilicet alienabat rem aliquam, vt suam, quæ tamen erat alterius, eo casu poterat euinci ab emptore vsque ad quadriennium, postea verò non, sed dominus, si volebat, debebat fiscum conuenire, vt not. in l. fin. C. si adu. fiscum.

Ab hac autem lege in hoc secundo casu excepti fuerunt minores per edictum Diui Marci, qui perpetuò poterāt saltem ope restitutionis etiam ab emptore rem suam recuperare, vt legitur. & notatur in d. l. fin. & hæc de iure antiquo.

77 Superuenit postea † ius nouum, Zenonis Imper. qui disposuit, vt hoc secundo casu emptor esset securus statim, fiscus verò intra quadriennium tantum posset à domino molestiam pro ea re pati, vt est text. in l. omnes. C. de quadr. præscript. quod fuit ampliatum à Iustiniano in Augusta, & in procuratore tam illius quàm Cæsaris, vt d. l. bene à Zenone. C. eodem. Quæ quidem leges generaliter, & indistinctè assecurant ipsum emptorem statim, & fiscum post quadriennium, neque verò aliquid specialiter dicunt circa personam minorum. Vnde or-
78 ta est ardua quæstio inter Doctores, an per d. ll. nouas † Zenonis & Iustiniani sit sublatum priuilegium minorum concessum eis prius à Diuo Marco, vel alijs legibus præcedentibus? Pro cuius dissolutione.

Distingue duos casus, vt supra in præmissis. &

79 Primus fit, quando sumus in primo casu, † id est quo fiscus alienat aliquam rem iure creditoris, idest tāquam ad ipsum deuolutam ratione tributi non soluti, vel debiti vel canonis &c. & tūc per omnia stat ius verus, neque in aliquo mutatum est. Nam si solemniter & cum debitis formis vendidit fiscus, securus est & ipse, & emptor statim, etiam à molestia minoris, & à restitutione in int. etiam hodie, vt est tex. & ibi Doct. in d. l. quicunque. C. de iur. hast. fisc. lib. 10. Si verò sine debitis solemnitatibus illā vendidit, venditio ipso iure corruit, & reuocari potest etiam hodie à quocunque maiori, vel minori, vt per Iac. de S. Georg. in d. l. fi. n. 5. C. si aduer. fiscum. vbi recēset etiam solemnitates istas, de quibus in d. l. 1. C. de fid. instrum. lib. 10. & in l. 1. C. si propter publ. pens. eod. lib.

80 Secundus casus, † quā sumus in secundo casu superiori, id est quò fiscus alienat rem aliquam vt suā, quæ tamen est alterius, & hoc casu dubitari maximè potest.

Videtur enim, quòd per d. ll. nouas sint assecurati ipsi emptores statim, & fiscus post quadriennium à restitutione in integrum ipsorum minorum, & sic, quod edictum Diui Marci abrogatum sit vnà cum d. l. fi. C. si aduer. fiscum.

Primò, quia illæ leges indistinctè loquuntur, ergo, &c.

Secondò, quia sub generali dispositione etiam læsio-
81 nem inducente † minores sicut maiores cōprehendun tur. l. fin. hærede, §. Lucius. ff. de admin. tut. Alex. cons. fi. col. 6. & seq. lib. 6. cum concord. per Riminald. in d. princ. Instit. quib. alien. licet. nu. 82. & 83.

Tertiò, quia ita videtur esse communis Doctorū sententia. Ita enim tenent Petr. Cyn. Bal. & videtur etiam inclinare Paul. de Cast. in d. l. fina. C. si aduer. fiscum. & dicit ita tenere Doctores, & clariùs hanc esse communē opinionem, dicit Riminald. in prin. Instit. quib. alien. licet vel non, num. 83. Iacob. de S. Georgio. in d. l. fin. nu. 4. & 6. C. si aduer. fiscum. vbi etiam de communi.

Contrarium tenent alij Doct. & re vera magis communiter. Gl. in d. l. fin. C. si adu. fiscum. Glo. in d. §. fin. in verbo, quadriennium, & in verbo, emit. Inst. de vsucap. Iacob. de S. Georgio, & Vbert. de Bobio, in d. l. fi. prout refert ibi Alber. & in l. neque. C. de rest. mil. Idē simpliciter cum Glos. tenet Bart. in dicta l. fin. & ibi Folgos. & in d. l. neque. vbi etiam Paul. de Castr. clarè sequitur hanc opinionem. Ang. in l. 1. C. de fid. instr. lib. 10. Bartol. in l. quicunque. nu. 2. C. eod. Balb. in tract. præscript. in 2. parte quintæ par. princ. q. 8. vers. 10. limita. Socin. sen. reg. 342. limit 7. Petr. Duen. regula 238. nu. 10. Portius Imolens. lib. 2. Conclusionum, conclus. 42. vers. 8. limita. Riminald. d. princip. num. 83. vers. credo ego. Inst. quibus alien. licet, vel non. & idem simpliciter sequitur Gabriell. tit. de acquir. posses. conclus. 2. num. 24. & non esse ab hac discedendum, inquit Folgos. in d. l. fin. & æquiorem, dicit præall. Riminald. & nouissimè ita consuluit egregius Menoch. cons. 2. num. 333.

Et mihi magis placet, prout etiam aliàs consulendo sequutus sum in quadam causa Tudertina.

Primò, quia illud quod specialiter non corrigitur, quare ita se prohibetur ? ll. vulg.

82 Secundò, quia idem communiter teneri † in ecclesia, attestatur plenè Petr. Duen. d. reg. 238. nu. 2. & Port. d. concl. 42. ex quib. concord. habebis. Ergo idem in minore. c. 1. de rest. in int. vbi æquiparatur ecclesia, & minor.

Ad contraria resp. sic.

83 Ad primum, quòd lex noua † interpretans, debet intelligi secundùm legem antiquam interpretatam, Princip. auth. de fil. ante dot. instr. natis.

Ad secundum resp. vt dixi supra latè q. 15. art. 2. vbi actum fuit, an & quando restitueretur minor etiam si sub dispositione legis comprehensus diceretur?

Ad tertium resp. quòd imò magis communis opinio est in contrarium, vt deduxi proximè. Vel intelligo illam primam sententiam etiam communem, procedere in casibus sequentium limitationum. Retenta ergo secunda magis communi regulariter.

84 Limita primò, vt non procedat, † quando fiscus non vendidisset rem, sed tātum ad se deuolutam esset propter non soluta tributa, vel canonum, &c. quia aduersus talem deuolutionem restitueretur minor. Iac. de S. Georgio in d. l. fin. no. 7. per l. si ex causa. §. si in commissum. ff. de min. & dicam plenè infra in 4. par. in restitutione aduersus caducitatem & commissum, &c.

Limita secundò, prædicta omnia, in quibus conclusum est, minorem non restitui aduersus fiscū, vt proce-
85 dant, quando minor fuisset interpellatus † cū authoritate curatoris, aliàs non, Iacob. præall. nu. 6. vers. limitabis. allegans Bal in l. 1. C. de iur. hast. fisc. lib. 10.

Limitant etiā aliqui generaliter, vt non procedant, quā
86 minor † prætenderet interesse affectionis, ita post Iac. Butrig. Bal. in l. fin. in fine. C. si aduer. fisc. Mauri. c. 219.

Sed in hoc quoque communem esse in contrarium, ait Iacob. de S. Georgio in l. fin. nu. 6. C. si adu. fiscum. Et verus puto, quia in casibus quibus denegatur minori restitutio aduersus fiscum, eadem ratio militat, si minor prætendat interesse affectionis, quæ militaret si prætenderet interesse veritatis. Potes bene sustinere opinionem Bald. in casu quo tibi placeret magis prima opinio in hoc vltimo casu, nam tunc bene omninò esset tenenda secunda magis communis, prætextu huius interesse, quod inestimabile est, & faciliùs admittit minorem ad restitutionem obtinendam, quàm alia læsio ordinaria, vt dixi plenè supra q. 4. artic. 10.

SVM.

SVMMARIA.

1 Tempus reſtitutionis petendæ quotuplex ſit.
2 Tempus ad quod petitur reſtitutio, quod ſit.
3 Tempus intra quod petitur reſtitutio, quod ſit.
4 Tempus intra quod petitur reſtitutio quod fuerit olim, &c.
5 Tẽpus ad quod petitur reſtitutio, an ſit ſẽper vniforme? n. 6.
7 Reſtitutio plus non reſtituit, quàm læſio abſtulerit.
8 Reſtitutio ad minus tempus fieri non debet.
9 Tempus ad quod petitur reſtitutio, an ſit quandoque minus quadrienno?
10 Et quid ſi tempus lapſum fuerit pluribus interruptis vicibus.
11 Tempus ad quod ſi excedat quadriennium, an totum reſtituatur?
12 Tempus intra quod petitur reſtitutio, quod fuerit olim, & quod ſit hodie.
13 Tempus aliud continuum aliud vtile.
14 Continuum tempus eſt quod continuè currit, & nulla dies excipitur.
15 Vtile tempus quod dicatur.
16 Vtile tempus duplex eſt, aliud ab initio tantum, aliud ſemper.
17 Vtile tempus aliud quo ad omnia dicitur vtile, aliud quo ad quædam.
18 Tempus reſtitutionis olim erat vnus annus vtilis.
19 Tempus hoc quare ad quadriennium continuum redactum fuerit.
20 Feriæ ex conſuetudine alterari poſſunt.
21 Locorum varietas iuris varietatem inducere non debet.
22 Tempus reſtitutionis an quo ad eccleſias mutatum fuerit?
23 Intellectus capitul. primi. de reſtit. in integrum.
24 Tempus reſtitutionis an in ciuitatibus &c. mutatum fuerit? & num. 25.
26 Infinitas, & circuitus euitandus.
27 Tempus reſtitutionis ex edicto maiorum, an ad quadriennium redactum fuerit?
28 Tempus reſtitutionis ex cauſa doli, vel metus, eſt biennium.
29 Tempus reſtitutionis aduerſus confeſſionem dotis non numeratæ, quod ſit.
30 Intellectus authen. ſi minor. C. de tempo. in integ. reſtit.
31 Tempus reſtitutionis quæ datur loco appellationis, quod ſit.
32 Tempus reſtitutionis aduerſus non bene aditam hæreditatem, quantum ſit.
33 Tempus reſtitutionis in Francia quantum ſit.
34 Tempus quadriennij an ſit hodie ſemper vniforme? nu. 35.
36 Præſcriptiones temporales hodie non currunt contra minores.
37 Fallit niſi ſint præſcriptiones iudiciales, & ſtatutariæ.
38 Reſtitutio in integrum, intra quantum tempus terminari debeat.
39 Reſtitutio in integrum, intra quod tempus peti debeat, quando læſio eſt in minori tempore quadriennio.
40 Reſtitutio in integrum concedi debet ita, vt non ſit neque damno, neque lucro.
41 Intellectus clem. 1. de reſt. in int.
42 Intellectus l. 1. C. de reſt. mil.
43 Reſtituendus ex clauſula generali ad adeundam hæreditatem quam ob ignorantiam defunctus adire non potuit intra annum deliberationis, poterit infra illum annum petere reſtitutionem in integrum.
44 Reſtitutio intra vnam diem peti debebit, ſi in vna tantum die læſio conſiſtat.
45 Sed aliquod temporis præambulum concedi debebit ipſi læſo ad ſe præparandum.
46 Reſtitutio ad appellandum debet peti infra decem dies.
47 Reſtitutio quæ datur eccleſiæ ſemper intra quadriennium peti poterit.
48 Reſtitutio quæ datur ex miſericordia a principe, poteſt peti intra tantum tempus quantum viſum fuerit principi.
49 Reſtitutio in integrum, an elapſo quadriennio ita excluſa dicatur, vt nullatenus amplius peti poſſit? Regula quòd ſic.
50 Et quid ſi per viam exceptionis petenda veniat.
51 Et an procedat in illa reſtitutione quæ petitur ex clauſula generali?
52 Sententia lata ſuper reſtitutione in integrum poſt elapſum quadriennium eſt ipſo iure nulla.
53 Et an procedat quando quis omniſſet, quæ omnino fuerant facienda intra vltimum terminum peremptorium, & poſt illud tranſiuiſſet quadriennium?
54 Et an procedat quoad expeditionem cauſæ reſtitutionis in integrum?
55 Et an procedat ſi læſus fuerit quis culpa aduerſarij?
56 Et an procedat ſi adſit iuſta cauſa concedendi illam?
57 Et an procedat in ijs, quæ periculum animæ concernunt?
58 Et an procedat ſi princeps reſtitutionem concederet motu proprio, etiam poſt quadriennium tranſactum? & nu. 59.
60 Et an procedat quando ſententia fuit lata ſub conditione, & conditio eſt in ſuſpenſo, & ſic quoque læſio, & interim tranſit quadriennium?
61 Et an procedat in caſu ſpeciali? l. final. C. de repud. hæred.
62 Et an procedat in caſu læſionis commiſſæ in donatione?
63 Et quid in renunciationibus, & alijs gratuitis remiſſionibus & renunciationibus iurium.
64 Quadriennium lapſum quando reſtitui petitur, debet omninò in precibus fieri mentio illius, vide praxim.
65 Tempus hoc petendæ reſtitutionis, an poſſit à lege vel à ſtatuto prorogari?
66 Reſtitutio an poſſit peti poſt quadriennium ab eccleſia, vbi adeſt enormiſſima læſio?
67 Læſio enormiſſima quæ dicatur in propoſito, opiniones plures referuntur; & demum opinio authoris, vſque ad num. 71.
71 Læſio enormis an ſufficiat ad hoc, vt eccleſia reſtituatur in integrum, etiam poſt quadriennium elapſum?
72 Et quid ſi eccleſia de lucro captando tractet.
73 Minor & eccleſia licet æquiparentur in materia reſtitutionis, tamen in hoc de lapſu quadriennij non æquiparantur.
74 In eccleſia quæ dicta ſunt circa lapſum quadriennij, amplientur in ciuitatibus, communitatibus, &c.
75 Prælati vita qui eccleſiam læſit, an ſit iuſta cauſa, vt reſtitutio etiam poſt quadriennium concedatur?
76 Et quid in iudice? id eſt ſi viuat iudex qui læſit ipſam eccleſiam.
77 Prælatorum frequens, & repentina mutatio, an ſit iuſta cauſa, quòd detur reſtitutio etiam poſt quadriennium elapſum?
78 Prælatorum continua mutatio facit præſumi ignorantiam eorum quæ acta ſunt.
79 Et quid ſi ſequens prælatus diu viuit?
80 Et quid in ciuitatibus, & communitatibus alijs?
81 Et quid ſi aliquod iuſtum impedimentum interim adfuiſſet.
82 Tempus reſtitutionis in integrum, an iudex poſſit ex arbitrio prorogare?
83 Arbitrium iudicis in hoc, an ex aliqua iuſta cauſa regulari poſſit?
84 Sententia nulla eſt, quæ poſt hoc tempus ſuper reſtitutione conceditur.
85 Iudex appellationis tempus prorogare non poteſt.
86 Tempus quadriennij ex conſenſu partium prorogari poteſt.
87 Appellationis tempus poteſt ex conſenſu partium prorogari.
88 Et an procedat ſi tantum ex tacito conſenſu partis prorogaretur?
89 Tempus hoc quadriennij, an à iudice prorogari poſſit ex hoc, quòd ei manifeſtè conſtat de læſione?
90 Tempore quadriennij elapſo, quando reſtitutio conceditur, intra quantum tẽpus concedenda ſit, maximè dubitatur. n. 91.
92 Tempus hoc vltra quadriennium debet quãdoque terminari.
93 Quadriennium hoc, an conteſtatione litis, prorogari poſſit? & num. 94.
95 Sententia lata ſuper reſtitutione in integrum, lapſo quadriennio eſt nulla ipſo iure.
96 Quadriennio elapſo culpa iudicis, vel aduerſarij, an reſtitutio ad hoc concedenda ſit?
97 Et quid ſi ipſi aduerſario placeret, vt differatur iudicium reſtitutionis in integrum.
98 Et quid ſi teſtes examinandi in hoc iudicio ex longinquis partibus euocandi eſſent.
99 Et quid ſi adfuerit aliquod iuſtum impedimentum.

QVAESTIO XIX.

De impedimento restitutionis in integrum, ex eo quia transactum est tempus petẽdi illam. Et in primis agitur hic de temporibus in integrum restitutionis quot, & quæ sint, quantum durent, & an ex causa etiam extendantur, &c.

TEMPORIS quoque lapsu impeditur & cessat beneficiũ restitutionis in integrum. Qui enim non perijt illam intra tempora, quæ ad illam petendam à lege præfinita sunt, non ampliùs petere potest, quia præscriptum dicitur huic beneficio. Vnde meritò subijcitur hic de hoc impedimento restitutionis in integrum. Quæ materia cum latè tractanda sit, prout latè etiam tractatur ab Imp. C. de temp. in int. rest. in tres quæstiones diuidenda est, & in hac prima agẽdum erit. Quot modis considerentur tempora restitutionis in integrũ, & quatenus durent & se extendãt, antequam læsus exclusus dicatur ab hoc beneficio implorandi illam. Quod cõmodè duodecim his articulis absolui pōt.

Primò, Quotuplex sit tempus petendæ restitutionis in integrum, & quod.

Secundò, An tempus petendi restitutionem in integrum semper sit vniforme, quatenus consideratur vt tempus ad quod petitur restitutio?

Tertiò, Tempus intra quod petitur restitutio, quòd fuerit olim, & quod sit hodie.

Quartò, An tempus hoc, intra quod petitur restitutio, sit semper vniforme quo ad hoc, vt semper tantundem temporis concedatur, licèt læsio fuerit in minori tempore?

Quintò, An tempus hoc, intra quod petitur restitutio, sit semper vniforme quo ad hoc, vt non possit peti aliquo casu restitutio transacto hoc tempore regula?

Sextò, An à lege, vel statuto possit hoc tempus prolongari? & præsertim si causa adsit, an prolongatum aliquibus casibus dicatur?

Septimò, An enormissima sit iusta causa à iure permissa, propter quam restitutio in integrum, etiam post hoc tempus transactum peti possit?

Octauò, An prælati mors, vel vita sit iusta causa, quòd Ecclesia, possit restitui, etiam post hoc tempus transactum?

Nonò, An mutatio frequens & repentina prælatorum sit iusta causa huius prolongationis in Ecclesia?

Decimò, An iudex possit alijs de causis si sibi videatur, admittere minorem vel maiorem, vel Ecclesiam ad beneficium restitutionis ẽt post hoc tempus trãsactum?

Vndecimò, An ex eo saltem quia sibi manifestè constaret de læsione, & bono iure ipsius læsi?

Duodecimò. An contestatione litis, vel alio consensu partium possit hoc tempus perpetuari, & extendi?

Articulus I.

1 AD primum, Quotuplex † scilicet & quod sit tempus petendæ restitutionis in integrum?

Breuis est resolutio, omnes enim Doct. concordant, quod duplex sit, aliud ad quod petitur restitutio, aliud intra quod petitur.

2 Primum consideratur, † quando aliquis fuit læsus in aliquo cursu, vel lapsu temporis, ad quod tempus vult restitui, & tantundem sibi restitui vult, quantum abstulit vel imprudentia iuuenilis, vel iustum impedimentum, de quo in l. fin. ff. de minor.

Secundum consideratur, † in omni casu restitutionis petendæ, est enim illud spacium temporis, quod datur ipsi læso ad petendam restitutionem in integrum. Voluerunt enim iura ciuilia, quod non perpetuò posset læsus conqueri de læsione, & hoc restitutionis beneficium implorare, sed vsque ad præfinitum tempus ad hoc, & hoc dicitur tempus intra quod, & sic semper inferius vocabo illud.

4 Hoc autem tempus rursus duplex est, † aliud secundùm iura antiqua, aliud secundùm iura hodierna, quòd enim de iure veteri erat annus vtilis, hodie est quadriennium continuum, vt l. fin. C. de temp. in integr. restit. vt dicam plenè infra art. 3.

Articulus II.

5 AD secundum, An scilicet tempus † ad quod petitur restitutio in integrũ sit semper vniforme, id est neque plus, neque minus quàm id quod abstulit læsio?

Breuiter regula est, quòd regulariter vniforme est,
6 † & non datur restitutio ad plus vel minus quàm læsio abstulerit. l. fin. ff. de minor. & ita vult Io. de Plat. in §. rursus. Instit. de action. num. 53. & Card. in Clem. 1. nu 4. de rest. in integr. Doct. omnes communiter in c. ex ratione. de appell. vt dicam plenè infra in 2. parte. in restitutione aduersus lapsum fatalium.

7 Ratio clara est, quia nõ plus reddit restitutio, † quàm abstulerit læsio, & est tex. expressus (iudicio meo) in l. sed & si per prætorem § si feriæ. ff. ex quib. caus. maior. ibi, sed cum feriæ tempus eximunt ipsorum dierum tantum restitutio facienda est, non totius temporis.

Et istæ authoritates probant primam partem regulæ, quòd scilicet ad non plus temporis fiat restitutio.
Ad secundam autem partem, quòd scilicet neque ad
8 minus tempus fiat restitutio, † facit d. l. sed & si. §. quoties. ff. eod. tit. nostro, ibi, vnius diei, & facit etiam regula l. 1. ibi ne noceat, & l. videlicet. ibi, vel damno. ff. eod. & tradit Bal. in d. §. si quis sæpiùs. ibi, nota quòd omne tempus absentiæ restituitur.

Ampliaturque hæc regula in prima sui parte, vt pro-
9 cedat etiam sic, vt licèt tempus † intra quod petitur restitutio hodie regulariter sit quadriẽnium, si tamen restitutio veniat petenda ad aliquod spatium temporis restaurandam quòd breuiùs sit ipso quadriennio voluerunt plures quòd restitutio non possit peti intra totum quadriennium, vt est Glos. in l. sed & si. §. quoties, in verbo, verius. ff. eod. & alij quos citabo infra art. 4. pro hac opinione. Vbi quatenus vera apparebit illa opinio, vera quoque erit ista ampliatio, & non aliter.

10 Ampliatur autem in secunda parte dupliciter. †
Primò, vt procedat etiam si tempus lapsum fuerit pluribus interruptis vicibus, videlicet si quis sæpiùs abfuerit, dum interim tempus currebat, nam restituitur nõ solùm ad illud tempus quod vltima absentia abstulit, sed totum illud quod omnes absentiæ simul iunctæ colligũt. tex. est formalis in l. necnon. §. si quis sæpiùs. ff. eod.

11 Ampliatur secundò, etiam si hoc tempus † excederet tempus quadriennij, intra quòd petitur restitutio, totum enim tempus nihilominus restitui debet. Glos. & Bart. in d. §. si quis sæpiùs, & ibi Bal. & in d. §. quoties.

Articulus III.

12 AD tertium, Quod fuerit † scilicet, olim tempus intra quod petitur restitutio, & quod sit hodie.
Pro huius articuli faciliori explanatione, præmitte quod
13 in iure nostro duplex tempus † reperitur, aliud conti-
14 nuum, aliud vtile. Continuum dicitur, † quod continuè currit, nec excipitur ab eo aliqua dies, prætextu feriarum, absentiæ, infirmitatis, vel alterius etiam iustissimi impedimenti, vt l. fin. C. de præscript. long. temp.
15 Vtile dicitur, † quòd non ita continuè, neque vnaquaque die computata fuit, sed aliqua etiam nõ computa-

ta ex

ter aliqua iusta causa, vel impedimento. Adeo quod
non currit nisi hæc tria habilia concurrant, videlicet,
actori copia agendi, reo se defendendi, & iudici indi-
candi.l.1.ff.de diuer.& temp. præscript.tradit Glo.in l.
fi.in verbo.vtilis.C.de temp.in integr.rest.
16 Hoc autem tempus vtile duplex est, † aliud est vtile
ab initio tantum,& postea quando incipit currere sem-
per est continuum, aliud est semper vtile. De primo est
text.in l.annus.ff.de calumniat.
17 Secundum aūt rursus subdiuiditur, aliud enim † est
vtile quo ad omnia semper,aliud quo ad quædam tan-
tum. Primum est illud quod regulariter,& propriè di-
citur vtile,de quo intelligit d.Glo.in d.verbo,vtilis. Se-
cundum est illud,in quo non habetur ratio feriarum &
huiusmodi impedimentorum iudicialium, sed tantum
absentiarum, de quo loquitur l.fin. C.de temp.in int.
rest.& in specie M.Ant.Bardus in tract.de temp.vtil. &
contin.c.3.sub n.7.vers.hoc tamen intelligēdo. Et istam
magistralem diuisionem & theoricam collegi ex Gl.in
d.l.fin.in verbo,supernacuam. C.de temp.in int.rest.&
ibi Cyn.nu 4.Bal.nu.7.Bart.nu.7. Gl.ad verbum idem
ponent in clem.1.in verbo,continuum,eod.tit.de restit.
in integ. & Glos.in l. nec non. in §.si cum in prouincia.
in verbo, potuit.ff.ex quib.caus.maior. & tradit etiam
Aret.in d.§.rursus.Instit.de act.num.6.
Hoc præmisso. Dico quod secundùm omnes Doctores
vbique,tempus istud aliud fuit olim,& aliud est hodie.
18 Olim enim erat vnus annus vtilis, † vt l.interdum.
ff.de min. Hodie verò est quadriennium continuum.l.
fi.C.de temp.in int.rest.& in c.1.eod.in 6.& vbique no-
tant Glosæ,& Doctores,Bal.cons.390.num.5.lib.5.Ca-
pyc.decis.109.nu.5.lib.5.Soc.iun.cons.128.nu.156.lib.
1. Cephal.cons.3.nu.130.lib.1.& alibi passim in mille
locis. tex.est expressus in d.l.fin.
19 Ratio autem,quare ita mutatum fuerit ea est,† quia
propter diuersum morem, & stylum feriarum iste an-
nus vtilis alicubi foret longior,alicubi verò breuior, fe-
20 riæ enim ex cōsuetudine alterari possunt † Gl.in l.qua-
draginta.C.de fer. Bal.in l.milites.col.fin. C.de mil.te-
stam.cum simil.
Hoc autem absurdum esset, quod varietas locorum,
21 † varietatem iuris induceret,l.cum interdum.ff.de in-
stit.action.merito,&c.& ita est de mente text.in d.l.fin.
& ibi notat Bal.in princ.
Ampliatur primò hæc conclusio, vt procedat etiam
22 in restitutione in integrum, quæ datur ecclesijs † ita
(quicquid fuerit antiquitus dubitatū) determinat Pa-
pa in c.1.& 2.de restit.in integ.in 6.& in clem.1.eod.&
Glos.ibi,in c.1.in vers.admittenda.Spec.eod.tit.§.intra
quantum tempus.nu.2.in fi. Alc.cons.203.nu.33.Socin.
iun.cons.115.nu.41.lib.2. & Ias.cum concord. in auth.
quas actiones,num.35. C.de sacros.eccles.vbi hanc esse
communem dicit.
23 Neque obstat text.in d.cap.1. † extra eod.tit.nostro,
ibi ecclesia semper illæsa manere debet, per quem text.
aliqui opinati fuerunt,quod ecclesiæ nullum præscribe-
retur tempus ad petendam restitutionem in integrum,
Quia resp.quòd illa verba debent intelligi, id est omni
casu, vt declarat Specul. præall. & hoc notatur ex mul-
tis legibus, vbi perpetuò, significat, id est indistinctè,
siue generaliter, vt l.cognitionum. vbi Glos. in verbo,
perpetuum.Inst.de satisd.tut.l.edita.vbi Glos.& Doct.
C.de edendo.Glos.etiam l.1. ff.pro socio. & in l.Nesen-
nius.§.tractarum.ff.de nego.gest,cum simil. Et sic tenen
do sine scrupulo.
24 Amplia etiam in † ciuitatibus,Specul.eod.tit.nostro,
intra quantum,nu.2.in fi.Gl.Bar.& alij in l.rempubli-
cam, nu.3. C.de iur.reip.lib.11.& Lucas de Penna in l.
3.vers.hæc opinio.C.de adm.rer.public.lib.11.& sic di-
ces quoque in alijs vniuersitatibus quibus competit re-
stitutio iure minorum, vel ex clausula generali, de qui-
bus dixi supra q.3. per totum.

Ampla etiam hanc ampliationem,vt non solùm ec-
25 clesiæ, † & pec dictæ vniuersitates vel piæ, vel profa-
næ,vltra tempus prædictum,non amplius restituantur,
sed non possint etiam aduersus lapsum huius quadrien
nij restitui ad restitutionem petēdam,vt dixit Felyn in
c.1.num.12.vbi Abb.de præscr.& post eos Pet.Ant.An-
gusciola cons.9.num.6.lib.7.& ratio est,quia res in infi-
26 nitū † traheretur,& adeo,vt qui cum ecclesia vel alijs
vniuersitatibus prædictis contraxisset,vel aliter negociū
habuisset nunquam neque ipse,neque hæredes eius se-
curi esse possent, cum ecclesiæ & vniuersitates cæteræ
nunquam moriātur,quod tamen absurdissimum esset,
Et per hanc rationem tollitur etiam id quod dubitatio-
nem faciebat, quòd scilicet semper sunt tales huiusmodi
vniuersitates,ergo semper iure minorum funguntur,er-
go semper debent restitui. Quia,vt dixi,sequeretur ab-
surdum adeo graue,vt fauor iste restitutionis eisdē met
noceret ecclesijs,& vniuersitatibus,cum quibus propte-
rea nemo vellet vnquam negocium aliquod habere,vt
alias de ipsismet minoribus dicitur in l.quod si minor.
§.non semper.ff.de min.
27 Ampliatur secūdò principaliter,† vt procedat etiam
in restitutione in integrum,quæ cōpetit ex edicto maio-
rum Gl.in l.1. in verbo,intra annum,ff.ex quibus caus.
maio.Bar.in l.ab hostibus.§ sed quid simpliciter,num.
12.in prin.ff.eod.Petrus de Bellap.in repet.l.quod tem
pore.n.2.C.de rest.mil.Gl.in l.cum quis pro reo,in ver-
bo,annus.in princ.ff.de solut.Socin.sen.in l.qui agnitis.
num.17.ff.de except.vbi communem dicit Coras.in §.
rursus.nu.17.in verbo,intra annum. Instit.de act.& ibi
Zas.num.20.Et est text.expressus in d.l.fin.C.de temp.
in integ.rest.ibi, sed etiam in maiorum restitutionibus
hoc idem adhiberi sancimus,&c.& ibi omnes notāt.&
Card.& alij in c.cum ex literis,eo.tit.nostro.& de com
muni Vestr.lib.8.c.3.num.14.Reprobantes vnanimiter
Hostiensem in d.c.cum ex literis, qui inconsultè con-
trarium dixit,& miror de tanto viro,quòd non viderit d.l.
fin.hoc expresse dicentem.
28 Limitatur aūt econtra multipliciter, † & primò, vt
non procedat hæc tempora in illa restitutione,quæ da-
tur ex causa doli, vel metus,cuius tempus est bienniū,
secundùm Gl. in d.l.fin.in verbo,maiorum,& ibi Cyn.
n.5 Bar.nu 9.& est tex.in l.fi.C.de dolo & in l.fi.quod vim.
C.quod metus caus. Sed aduertendum est,quòd hæc limita-
tio nō propriè est de regula supradicta,quia in dictis lo-
cis agitur de actione doli,vel metus, nō autem de resti-
tutionib.quæ dātur officio iudicis,de quib.nos agimus.
29 Limitatur igitur secundò in restitutione,† quæ datur
minori contra confessionem dotis cautę non numeratę,
de qua in auth.si minor. C.de temp.in int.restit. Nam
30 ille tex. † specialiter disponit (vt ibi omnes notant) quòd
ius huius restitutionis petēdæ durat 12.annis.& de hoc
speciali plenè agit Azo super d.rub.num.2.& seqq. vbi
enumerat septem specialia minorū,& restitutionis eo-
rum aduersus confessionem dotis non numeratæ, quæ
aliàs vide,& nota,ego fortè dicam infra congruentiùs,
ponit etiam Glos.ibi in verbo,hæredi,& Doct. cum ea
transeunt.
Quæ autem fuerit ratio huius dispositionis, Doct.
ibi non explicant, quinimò addunt,quòd Imp. positi-
ua voluntate motus fuit.
Sed dic,quòd potest esse vna ratio illa,quia cum gra-
uentur minores in vno circa dicta tempora, debent in
alio releuari. Grauantur autem in hoc,quod licet alias
præscriptiones temporales nō currant contra ipsos mi-
nores,l.fi.C.in quib.caus.rest.non est necess.hæc tamen
fauore dotis currit contra minores,vt dicitur in d.auth.
si minor.æquum igitur fuit vt releuarentur in hoc alio,
quod restitutio quæ eis conceditur aduersus d. cursum
biennij non duret quadriennio solo,sed vlterius, prout
disponitur in d.authent.si minor.
31 Limitatur tertiò,vt non procedat in restitutione †

quæ datur loco appellationis, idest quæ datur aduersus illam sententiam, à qua nõ potest appellari, nam illa intra decem dies peti debet, allegatus ad hoc Gui. Papæ sing. 358. vers. si quis non possit.

Sed ego non reperi hoc apud eum. Sed bene dixi alibi de hoc, circa restitutionem aduersus appellationem omissam, & dicam etiam infra suo loco in 2. parte.

32 Limitatur quartò, nisi minor aduenisset † hæreditatẽ imperfectè, & minus solemniter, nam posset infra quinquennium à die maioris ætatis restitutionem petere, ita inquit Botgn. de tuto. & cur. nu. 105. per l. si C. si maior fact. alien. rat. hab. & dicit ita tenere Bart. in l. fi. C. in quib. caus. rest. non est necess. nu. 4.

33 Limitatur quintò ex consuetudine † Franciæ, vbi vsque ad 35. annos interdum releuari minores à male gestis per eos, inquit Rebuff. de restit. in integ. in princip. num. 5.

Articulus IIII.

34 AD quartum, An † scilicet tempus hoc quadriennij intra quod hodie restitutio peti debet, sit semper vniforme, id est quod aliquãdo non integrum quadriennium detur, & in specie, quando petitur restitutio aduersus lapsum temporis minoris, quàm quadriennij?

Quæstio hæc solet reputari difficilis. Ideo prius ponamus exemplum. Et quidem Doct. exẽplificant communiter in vsucapione. Nã si biennio quis læsus fuerit,
35 † puta quia lapsum fuerit in minori ætate, vel absẽtia, infra biennium dicunt tantũ posse peti, non autem postea, etiam si de quadriennio adhuc aliquid superessẽt.

Sed certè quantum ad hoc exemplum attinet, ego nõ
36 video quomodo stare possit, cum hodie temporales † præscriptiones, qualis est vsucapio triennalis, non currunt ipso iure ipsis minorib. in minoritate l. fi. C. in quibus caus. rest. in int. non est necess.

Ego igitur puto, quæstio locũ habeat hodie in illis præscriptionibus temporalibus tantum, quæ ipso iure
37 currunt etiam contra minores. † quales sunt præscriptiones iudiciales. & statutariæ de quibus dicam infra in secunda parte, in ea quæst. de rest. aduers. præscript. temporales. Hoc stante, venio ad quæstionem.

Quæ potest dupliciter intelligi.

38 Primò quidem, † intra quantum tempus debeat terminari hæc restitutio, & in hoc non est aliquod dubium, quòd semper & vniformiter intra quadriennium terminari debet, & quod litis contestatione non perpetuatur, d. l. fi. & d. clem. 1. de resti. in integ. & in hoc omnes concordant, vt inquit Zas. in §. rursus. nu. 69. Instit. de action. iuncto eo quod dicit ibi n. 67. in fine. Vide tamen quæ dixi infra eod. art. 12. vbi plenius de hoc.

39 Secundò intelligi potest, intra quod debeat † peti restitutio hoc casu, & hic adest difficultas.

Videtur enim, quòd intra totum quadriennium peti possit, etiam si læsio sit in minori spatio temporis.

Primò, per text. expressum de iure canonico in clem. 1. eod. tit. de rest. in integ.

Secundò, per text. de iure ciuili in l. 1. C. de restitut. milit.

Tertiò, quia dicunt, quòd sequeretur absurdum hoc, vt si in vna tantum die læsio consisteret, in vna tantum die expediri deberet petitio processus, & sententia restitutionis in integrum, quod quidem neque iuri, neque æquitati vllo modo consonum est.

Quartò, quia ita tenẽt Canonistæ omnes, vt attestantur Bar. & alij allegandi in seq. opinione, in specie verò ita firmant Glosa & alij in d. clem. 1. de rest. in int. vbi Card. num. 9. per totum, & vers. ex prædictis, & in fi. de communi testatur, & idem in c. ex ratione. in 8. q. de appel. & Bellam. in c. coram. nu. 3. in fi. eod. titulo nostro, Imol. in d. clem. 1. nu. 21. & 22. eod. per totũ disputans per tres columnas, & ita denique cõcludens, & dicẽs, quod in practica in foro canonico teneretur hæc opinio. & Bonif. de Vital. ibi, nu. 4. & nu. 53. & Abban d. c. ... nu. 6. eod. tit. & idem etiam tenẽt plures Doctores iuris ciuilis. Mart. Isc. Balduini, Iac. de Rau. Cyn. in d. l. fin. nu. 7. & Alber. ibi, n. 6. & Io. Fabri ibi, in vers. & pessimam. & idem in §. rursus. nu. 14. Inst. de action. Bal. in l. sed & si per prætorẽ. §. quoties. in princ. ff. eod. tit. nostro. Fulg. in l. 1. nu. 4. C. de rest. mil. Affl. super const. regni sub r. 38 nu. 2. lib. 2. qui attestatur, quòd hæc opinio Canonistarum est in viridi obseruantia, quicquid teneat Legistæ. & idem firmat decis. 175. Mauric. cap. 42. qui indubitabilem dicit Alex. cons. 31. nu. 4. lib. 5. dum voluit, quod ad 30. dies concessos minori ad purgandum commissum in quod incidit, possit restitui minor intra quadriennij spacium. Ruyn. cons. 36. nu. 9. lib. 5. Rodoan. de rebus eccles. non alien. in q. de rest. in int. §. 1. num. 1. Gomes. in tract. Variar. resolut. to. 2. cap. 13. num. 8. vbi de communi. Vestr. lib. 8. cap. 3. nu. 23. dicens, quod licet sit magna altercatio inter Doct. super hoc tamen communis opinio est hæc. Michael Crass. commun. opin. lib. 1. cap. 4. q. 1. testatur de cõmuni, & de quæstione iam decisa per d. clem. 1. & idem de communi Villalob. comm. opin. in verbo, absens. num. 6. & 7. & communem, & in vtroque foro seruandam, ait Ruyn. cons. 36. nu. 9. lib. 5. & ita se seruari vidisse, inquit Capella Tholos. decis. 178. num. 2. & Affl. d. decis. 175. inquit ita votatum fuisse per totum consilium Neapolitanum.

IN contrarium est alia communis opinio Legistarum, Azo in rubr. C. de temp. in int. rest. num. 11. & 12. Specul. in tit. de rest. in int. §. intra quod in fine. Gl. plenè in l. sed & si per prætorẽ. §. si feriæ. vers. vnius. ff. ex quibus caus. maior. & Alb. num. 11. & de communi in d. §. quoties. Glo. in l. Diuus. ff. de rest. integ. Gl. in l. interdũ. ff. de minor. Glo. in l. fin. in Gl. magna, in prin. ff. de rest. in int. Bar. in l. fin. 6. 8. C. de temp. in int. rest. & ibi Bal. num. 9. Ang. nu. 4. Fulgos. num. 4. Iacob. de S. Georgio, num. 15. & Iac. de Arena. nu. 2. Bart. in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 12. ff. ex quib. caus. maior. Bar. in l. ait prætor. §. cõditionales. ff. q in frau. cred. Bar. in l. sancimus. C. in quib. cau. rest. nõ est neces. n. 4. & ibi Fulg. n. 2. Bart. in l. necnon. §. si quis sæpius. n. 2. ff. ex quibus cau. maio. Bar. in l. quod tempore. & ibi Pau. de Castro nu. 4. C. de rest. milit. Ang. ibi, num. 3. & in fin. Alex. in l. in pecuniarijs. numero 7. de ferijs, vbi de communi. Aretin. post Dyn. in d. §. rursus. num. 10. & ibi Ias. numero 69. cum concord. & de communi, & ibi Ioan. de Platea num. 52 & num. 55. Fulgos. in l. ergo. §. quoties. num. 1. ff. ex quib. caus. maio. Tiraq. de vtr. retr. 1. parte. §. 35. gl. 2 nu. 12. & 13. Balb. de præscr. part. 6. nu. 27. & 28. Bapt. à S. Blasio de actione & eius nat. nu. 55. & hanc firmat Frã. ab Ecclesia inter consilia feudalia, cons. 26. n. 7. qui de communi testatur, post Ias. præal. Adeo quoque hæc opinio apud Iuristas videtur magis communiter recepta. & pondero, quod ex Canonistis ita tenuit Glo. in c. 1. in verbo, continuum, eod. tit. in 6.

Pro qua primo adducitur, quia restitutio in integ. ita demum cõcedi debet, vt fragilitas, absentia, error, agno-
40 rantia, & reliqua nõ sint alicui nec dãno, nec lucro. † l. 1. & l. videlicet. ff. ex quibus caus. maior. Sed hic est lucro, si plus temporis concederetur, ergo, &c.

Sed ad hoc resp. potest, quod hoc procedit, quantum ad id, ad quod datur restitutio, & ita loquitur d. l. 1. & ita vult Glos. in d. clem. 1.

Secundò, quia aliàs melioris conditionis esset, qui nõ vsucepisset, quàm qui vsucepisset, vt patet, hoc autem absurdum est, ergo &c.

Sed respond. potest, secundùm Cyn. in d. l. fin. num. 7. vers. respondere. post Glos. in d. clemen. 1. in verbo, à tempore, quod non propterea est melioris conditionis, qui non vsucepit, quia breuiori tempore possit rescindi vsucapio eius à Domino, quàm eius, qui vsucepit, nam si potest fieri breuiori tempore, potest tamen facilio-

ri

ri via fieri, quàm ab eo, cuius res iam vsucapta est, nam antequam vsucapta fuerit, potest per simplicem interruptionem præscriptionis impediri vsucapio, vt notum est, & est tex. in l. vt perfectius. C. de ann. except. Sed postquam vsucapta est, non potest rescindi vsucapio, nisi probata ætate & fragilitate, vel iusto impedimento, &c. quæ requirunt altiorem indaginem, & probationem, quàm simplex interruptio, vt manifestum est, ergo &c.

Tertiò adducitur l. sed & si per prætorem. §. si feriæ. ff. ex quib. caus. maior.

Sed resp. quòd ibi loquitur de tempore ad quod fit restitutio, non de tempore, intra quod, de quo nos agimus.

Quartò adducitur l. necnon. §. si quis sæpius. ff. ex quib. caus. maior. à contrario sensu.

Sed resp. sm Cyn. præall. & Glos. d. Clem. 1. quòd ibi quoque agitur de tempore ad quod, vt in præcedenti.

Verum mihi non videtur verum hoc. Vnde dic fortè melius, quòd ibi ita est, quia attenditur nouissima absentia duntaxat, secundùm regulas Labeonis ibi, quasi aliàs sequeretur hoc absurdum, quòd pro qualibet absentia deberet dari annus, hodie quadriennia totidem, quot essent absentiæ, quòd nullatenus dicendum est, & sic retorquebitur tex.

Quintò adducitur l. ait prætor. §. conditionalis. ff. quæ in fraud. cred. inducendo iuncta l. qui autem. §. fin. ff. eod. tit. & eodem modo l. cum post. in princ. ff. quando actio de peculi. annal. sit.

Sed resp. secundùm Glos. in d. Clem. 1. in Gl. magna, in fine, quòd eo casu non mirum est, si nó datur integer annus ad reuocandum, &c. quia per contestationem litis potest perpetuari actio reuocatoria; secundùm Bart. Bal. Cyn. Fulg. Alber. & Pau. de Cast. in d. l. fin. & Faber in d. §. rursus. num. 17. dicit ita omnes tenere, & infra dicam q. 21. art. 5. Secus verò restitutionem integrum, vt dicam infra eod. art. fin. Et quamuis Glos. illa non clarè ponat hanc solut. tñ Cyn. in d. l. fin. nu. 7. in fine clarè ita soluit.

Sextò adducitur, quia illud tempus, quod fuit ablatum per læsionem corroditur à tempore, quod datur ad restitutionem impetrandam. ita Bartol. Fulgos. & alij in d. l. fin.

Sed resp. quòd non probant isti iure aliquo, quòd hæc corrosio vnius temporis per aliud fieri debeat, & posset fortè procedere, quando tantundem illud temporis, è quadriennio concessi curreret cum eadem facilitate impediendi vsucapionem cum qua lapsum fuit illud, quòd per læsionem fuit ablatum, sed non curvit vtrumque eodem modo. Difficiliùs enim restitutio obtinetur, quàm interrumpatur vsucapio, vt supra dixi. Quid dicendum?

Ego puto sic distinguendum esse.

Aut quærimus, an causa restitutionis in integrum non solùm peti, sed etiam fieri debeat intra illud tempus, in quo consistit læsio, etiam si sit multò minus quadriennio, & dico quòd prima opinio omninò verior est, & æquior. Et profectò maximum absurdum esset, quod si læsio consisteret in vna, vel duabus, vel tribus diebus, vel circa, deberet non solùm peti, sed etiam expediri causa restitutionis intra hos paucos dies, cum cognitio eius, & iudicium quod desuper ordinari debet, non summarium, sed ordinarium esse, & non cum simplici & summaria, sed cum plena causæ cognitione expediri debeat. l. 3. vbi Glos. & Doctor. ff. eod. tit. nostro. & l. aufer. causa cognita. ff. de minor. & in l. verum. §. sciendum. ff. de minor. & dicam infra q. 34. art. 5. & facit pulchrè l. quinquaginta. cum l. seq. ff. de excus. tut. & per hunc tex. reperi quòd in hoc casu ita in individuo volunt Pet. & Cyn. in l. petendæ. num. 1. C. de tempor. in int. rest.

Aut quærimus, an restitutio in integrum peti debeat intra tantum tempus in quanto læsio consistit, & tunc licèt videatur dubitabilis multú articulus. Ego tamen puto, quòd si potuit læsus, & negligenter interim petere promisit, sibi imputare debeat, & quòd tempus ad quod

veniebat facienda restitutio ex iustis causis ætatis vel alia, corrodatur & compensetur ob negligentiam subsequentem, quæ vtique maxima est, posse petere, & nolle per negligentiam. A prosecutione enim huius remedij, cum multæ expensæ interueniant ac labores, excusabiliter quis terreri & auerti pro aliquo tempore potest, vt interim deliberet, consulat, prouideat, &c. sed à petitione, quæ sine aliqua difficultate fit, nó est quid auertere possit excusabiliter, & ideo in hoc casu ego tenerem opinionem Legistarum, per rationem vltimam supra pro ea adductam, cum non repugnet in hoc secundo casu responsio ad illam illata, vt tute ipse videre potes. Et sic teneudo in hoc secundo casu.

Ad contraria sic responde.

Ad primum, quòd est speciale in Ecclesia, vt inquit Bart. in d. §. sed quod simpliciter. & rationem differentiæ ipse latè affert, vt ibi per eum. num. 12.

Sed securior responsio mihi videtur illa, quòd in d.
41 Clem. 1. text. loquatur de tempore intra quod † finiri debet restitutio. & ibi, & causa restitutionis finiri debet intra quadriennium continuum à tempore læsionis, etiam si læsionis tempus minus tempore quadriennij existat, & sic non de tempore quo peti debet, ponderando verbum, finiri. & iste text. sic consideratus confirmat primum membrum distinctionis à me supra factæ, & non obstat secundo membro, & communi opinione Legistarum, & reperi postea quòd Paul. de Cast. in l. 1. nu. 2. C. de restit. mil. & Fulg. in l. ergo. §. quoties. nu. 1. ff. ex quib. caus. maior. idem volunt.

42 Ad secundum de leg. 1. C. de rest. milit. † resp. Fulg. in d. l. fin. propè finem, quòd illa verba post exactos dies, intelligi debent, id est post annum, quasi ibi loquatur inter ascendentes, & descendentes, non autem collaterales, quibus dantur centum dies duntaxat.

Sed hæc quoque dubia est, quia non distinguit tex. an de ascendentium hæreditate, an verò collateralium loquatur.

Vnde dico, quòd ibi tex. non dicit simpliciter de petitione restitutionis, sed dicit, quòd intra annum vtilem implorari debet, quod ad effectualem consecutionem illius refertur, & sic loquitur de primo casu, in quo istam sententiam Canonistarum admisimus.

Ad tertium, patet responsio ex supra dicta distinctione, per quam tollitur absurdum illud, &c.

Retenta igitur secunda opinione Legistarum, quoad ipsam petitionem restitutionis, non autem quoad prosecutionem & expeditionem eius.

43 Infertur ad hoc, † quòd restituendus ex clausula generali ad adeundam hæreditatem, quam defunctus adire ob ignorantiam intra annum deliberationis non potuit, poterit tamen infra illum annum petere hanc restitutionem in integrum. Paul. de Cast. cons. 405. lib. 2. vbi etiam dat cautelam aduersario, vide.

44 Amplia, vt procedat, etiam si in vna † die tantum læsio consisteret, quia vna tm̃ dies dabitur ad restitutionem petendam, Specul. de rest. in int. §. intra quod, in fine.

Sed mitiga duritiem huius ampliationis, vt proce-
45 dat † sic, quòd debeant dari ipsi læso aliqui dies, quibus ipse præparet se postquam nouit se esse læsum, vel postquam maior factus est, vel rediit, vel læsio completa est, vt possit consulere peritos, aduocatum quærere, &c. iuxta l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. ff. ex quib. caus. maior. & ita colligitur in hoc proposito nostro ex Bart. in d. §. sed quod simpliciter. nu. 12. in fine, dicam infra, circa cursum huius quadriennij, in q. seq.

Limita è contra multipliciter.

46 Primò, vt procedat † in restitutione aduersus appellationem omissam, quæ debet peti infra decé dies, intra quos debebat appellari, non autem in restitutione aduersus ipsam sententiam, quæ intra quadriennium integrum peti potest. Ruin. cons. 36. nu. 9. vers. 2. resp. lib. 5.

47 Limita secundò, vt nò procedat in restitutione † in in-

tegrum quæ datur ecclesiæ, quia erit quadriennium continuum indifferenter, ita ex Bart. in d.§.sed quod simpliciter, num.12.& ratio ibi per eum. & latissimè hoc prosequitur, & tenet Iacob. de S.Georgio in d.l.fin. nu.13.& 14.C.de temp.in int. restit. & ampliat, dicens idem esse in ciuitate, & Republica, quòd nota.

48 Limita tertiò, vt non procedat in restitutione † facta ex misericordia ab ipso superiore, quia illa potest peti intra tantum tempus quantum visum fuerit superiori. Specu.in d.§.intra quod.in fi.eod.tit.nostro.

Limita quartò, vt non procedat in casu l.necnon. §.si quis sæpius.ff.eod.ex quib.caus.maior.& rationem specialitatis & absurdi vide supra eod.art.in resp.ad quartum argumentum secundæ opinionis.

Articulus V.

49 AD quintum, An restitutio † in integrum transacto hoc quadriennio ita exclusa dicatur, vt amplius peti non possit? Et breuiter.

Regula est, quòd non amplius potest peti. text.est in l.fi.C.de temp.in int.rest & in c.1.& 2.eo. tit. de rest. in int.in 6 & in clem.1.eo.& omnes passim, qui allegandi sunt infra eod.art.in ampliat.& limit.& etiam per omnes articulos sequentes, qui veniunt ampliatiuè, vel limitatiuè ad hanc tritã.& vulgatam iuris cõclusionem.

Ampliatur primò, vt procedat &, per viam exceptio-
50 nis, † nam neque per viam exceptionis peti poterit restitutio post quadriennium transactum. Alber. in l.si quis libertatẽ.n.4.ff.de pet.hær. Dyn.in d.l.fi.C.de tẽp.in int. rest.& ibi Cyn.in fi.q. & Alber.n.4.& Capella Tholos. decis.239. dicit ita fuisse determinatum in illo Senatu.

Ratio autem per quam tollitur etiam ratio dubitandi, est quia exceptiones tũc sunt perpetuæ, quando non est in potestate ipsius rei agere, aliàs sunt temporales, vt per Cyn.præall.& ita est hic, vt ego plenè deducam infra suo loco.q...art., interim vide Cyn. qui hoc deducit.

Ampliatur secundò, vt procedat etiam in restitutione
51 ex illa clausula † generali, si qua mihi iusta causa &c. Bar.in l.fi.nu.11.C.ex quib.caus.maior. Bald. Card. & Abb.in c.cum ex literis.num.12.extra eod.

Et ita teneas per d.l.fina. quæ loquitur indistinctè in vtraque specie restitutionis, tam maiorum, quàm minorum. Nec moueat ꝙ Host. contrarium teneat. Quia Abb.præalleg.plenè satisfacit, & potes etiam intelligere opinionem Hostiensis, nisi ex causa aliud faciendum sit, vt d.clem.1.& dicam infra art.seq.

52 Ampliatur tertiò, vt in tantum procedant prædicta, † ꝙ si post prædictum tẽpus lata sit sniã super restitutione in integ.sit nulla ipso iure. Bald.in l.fi.n.3. C.de tẽp.in int. rest.& post eum Pet. Ant. Augusc.cons.48.in fi.lib.3.

53 Ampliatur quartò, vt procedat † non solùm quoad petitionem restitutionis, sed etiam quoad expeditionem illius, quia non solùm peti, sed etiam finiri, & terminari debet infra quadrienniũ, clemen.1. de restitut. in int.ibi, finiri intra quadriennium &c. & dicam plenè infra art.fi.dum concludam, ꝙ per contestationem litis non perpetuatur hæc instantia quadriennalis, &c.

54 Ampliatur quintò, vt procedat † etiam in casu, quo quis amisisset probationes faciendas ab eo intra vltimũ terminum peremptorium, & post illud trãsiuisset quadriennium, nam licet postea sequatur sentẽtia, & appareat lata contra minorem ex eius imprudẽtia, & culpa, & sic videatur rescindẽda beneficio ætatis, & restitutionis, tamen non datur restitutio propter lapsũ quadriennij, Rot.in addit.per Papazzon.tit.de rest.in int.decis.2.

55 Intellige tamen præsuppositis † terminis habilibus, id est quod minor sit interim factus maior, nam in minori ætate non agitur de causa huius quadriennij, d.l.fi. & dicam q.seq.

56 Limitatur è contra quoque multipliciter. †

Primò, nisi læsus fuerit impeditus culpa aduersarij, quominus expèdiat causa restitutionis intra quadriennium, & ita post multos vbi ibi, Paris.cons.65.num.60. lib.3.& cum pulchro exẽplo minarum, & illati timoris ab aduersario, & cum regula generali omnium impedimentorum procedentium culpa & facto aduersarij dicit Cass.ad tit.de rest.in int.decis.2.dicens quod omnes Dñi in hoc inclinati sunt, & ꝙ æquitate maxima moti restitutionẽ concesserunt, nõ obstante lapsu quadriẽnij.

57 Limitatur secundò, nisi adsit iusta causa † concedendi illam etiam post quadriennium, c.1.eod.tit.in 6. Sed de hoc plenè agam inf.ead.q.articulis sequentibus.

58 Limitatur tertiò, vt non procedat in his, † quæ animæ periculum concernunt, nam quadriennium in huiusmodi casibus non attenditur. Aragon. decis.19.

59 Limitatur quartò, nisi princeps † motu proprio mandaret restitutionẽ concedi etiam post lapsum quadriennij. Burt.cons.41.39.& 40.

60 Limitatur † quintò, per id quod Bartol. tradit, licet demum cogitandũ relinquat in l.1.§.biduum.nu.fin.ff. quãdo appell.sit. videlicet, quod si obligatio sit sub conditione, vel sententia sub conditione lata sit, & conditio talis sit, quæ post multum tẽpus impleri debeat, dubitat Bart. an si conditio ex qua læsio denique perficitur, contingat post quadriennium, restitutio peti amplius possit? & ipse non determinat, sed cogitandũ relinquit & videtur quod nõ dicatur læsus prius quàm conditio euenerit, & cõsequenter, quod restitutio prius peti non possit, quæ non datur nisi vbi læsio adest, & sic ꝙ post quadriennium etiam possit implorari, si post illud conditio eueniat, quæ grauamen affert.

Sed in contrarium facit, quod decidit Bal.in l.Caius. ff de admi tut. vbi determinat, quod si alicui mandatũ sit aliquid à iudice, cũ clausula, & si senseris te grauatũ intra mensem compareas, recepturus iustitiæ complementum, istud tempus vnius mẽsis currit à die præcepti, & nõ expectatus euẽtus cõditionis, & grauaminis.

Ergo puto quòd securiùs sit tenere, quòd non possit post quadrienniũ restitutio peti, per d.l.1.§.biduũ. in fine. vbi idem decidi tur verbaliter in tempore dato ad appellandum, ab huiusmodi sententia conditionali, vnde cum idem præstet appellatio maioribus, quod restitutio in integrum minoribus, & in hoc non reperiatur specialis differentia, vel differentiæ ratio, ideo &c. l. præter.ff.de min.

Et ad illud, quòd non prius læsus dicatur minor, quã conditio eueniret, respondeo, quod imò ab initio læsus est, propter periculum cõditionis extituræ, vt notab. dicit Fulg.in l.nam & postea.§.si minor ff.de iur.nu.4.

61 Limitatur sextò, † vt non procedat in casu speciali l. fi.C.de tẽp. hæred. vbi in restitutione aduersus omissã, seu repudiatã hæreditatem suus habet triennium, post transactum quadrennium ad restitutionem huiusmodi petẽdam, & dicit Azo in Sum.rubr. C.si vt omis.hæred. quod hoc triennium datur ex æquitate, & Ful.ibi dicit esse casum singularissimum, & idem Iacob.de S.Georgio.in d.l.fi.nu.2.& ibi alij omnes, & pro singul. notat Bart. vt inter eius singularia.nu.80.hæres suus.

62 Limitatur septimo, † etiam specialiter, in casu læsionis commissæ in donatione, vt est text.singul.in l.fin. in fine. C.si min.ma.fact.alien.ratam hab. & Socin.iun. in cons.8.num.7.lib.4. hoc notat, & declarat, ꝙ hoc longius tempus non detur ad restitutionem petendam, sed ad dicendum de nullitate contractus ex defectu non interpositi decreti. Ad quod aduerte.

Et amplia vt procedat etiam in renunciationibus,
63 † & alijs gratuitis concessionibus, & remissionibus iurium, acceptilationibus, pactis de nõ petẽdo, &c. nam si huiusmodi fecerint, quę requirãt decretũ iudicis, & minor illud non adhibuerit, dantur 10.anni ad huiusmodi renunciationes, &c. rescindendas, vt d.l.fin. licèt ope restitutionis nõ nisi intra quadriennium rescindi possent.

64 Nota vnũ in Praxi. † Quòd quando in precibus nar-

ratur lapsus quadriennij, & ea iusto impedimento & causa petitur restitutio, tunc omninò in precibus debet fieri specialis mentio de lapsu quadriennij, & de causa impedimenti, & signatura super omnibus rescribit, & committit, prout de iure. Vestr. lib. 4. c. 4. num. 11.

Articulus VI.

65 AD sextum, An scilicet † hoc tempus quadriennij possit à lege, vel statuto prorogari, adeo vt etiam post quadriennium possit restitutio in integrum peti?

Videtur quòd non, vt tenet quidam incertus author in tract. de modo proced. contra apost. nu. 17. allegans ea quæ habētur in c. aduersariorū, & in c. fin. de rest. in int.

In contrarium videtur veritas, quia ista constitutio est iuris ciuilis, vt constat, ergo mutabilis est, sicut cæteræ constitutiones iuris positiui. §. sed ea, Inst. de iur. nat. & sicut cæterarum præscriptionum tempora specialiter mutabilia sunt, cum iuris ciuilis sint, in princ. Instit. de vsucap. & in indiuiduo, tempus hoc restitutionis in integrum quòd mutabile sit, constat ex eo, quòd iure veteri erat annus vtilis, hodie verò est quadriennium continuum, l. fin. C. de tempor. in integr. restit.

Ego igitur dico sic,

Aut quærimus, an hoc tempus possit prolongari noua lege, vel statuto, & dico q sine dubio potest, per ea quæ statim dixi, vnde posset hodie per statuta terrarum disponi, q tempus petendæ restitutionis in integrum esset quinquennium vel decennium, &c. sicut etiam posset minui, scilicet, quòd non esset nisi biennium, &c.

Aut quærimus, an si non prouidetur hoc specialiter & expressè, dicatur tamen à lege prolongatū hoc tempus in aliquibus casibus, ita vt iudex non quidem ex arbitrio tantum possit, sed teneatur etiam de iure tempus hoc restitutionis longiùs admittere, & post quadriennium audire ipsum læsum? & dico, q ea causa in aliquibus casibus hoc facere tenetur, ac si specialiter à iure hoc prouisum esset, quia lex generaliter cauet, vt ex causa etiam post quadrienniū debeat quis in integrum restitui, c. 1. eod. tit. in 6. Sed quæ causæ istæ sint, & intra quantum tempus post transactum quadriennium quis restitutionem petere possit, lex aliqua specialiter non exprimit, nisi vnica l. fin. C. de rep. hæred. in illo casu sing. & specialissimo, de quo dixi supra art. præced. limit. 6. Quæ igitur sint, & quantum tempus competat in illis casibus dicam specialiter, & plenè in seqq. articulis. Aut demum aliqua causa nō adest, & prolongari non potest, & ita loquitur cōtrarium, & saluari potest.

Articulus VII.

66 AD septimum, An scilicet enormissima † læsio sit iusta causa, propter quam etiam post quadriennium transactum cōcedi debeat restitutio in integrum ipsi Ecclesiæ?

Videtur, quòd non.

Primò, quia si hoc admitti debet rōne ipsius quantitatis, non videtur adesse ratio differētiæ, quare magis in hoc casu propter maiorem summam longiùs tempus concedi debeat, quàm in alijs propter minorem, cum non ipsum damnum passum sit causa principalis restitutionis in integrum, sed vel ætas minor, vel iustum impedimētum. Si verò ex eo admitti debet, quia vbi adest enormissima læsio, omninò dolus adesse præsumitur (quo casu videtur iniquum, vt temporis lapsus patrocinari debeat malitiæ aduersarij) pariter admitti deberet regulariter ēt in qualibet læsione, propter quam datur restitutio, cum enim secundùm magis communem sententiam non detur restitutio ob modicam læsionem, sed ob enormē duntaxat, vt dixi supra q. 4. arti. pen. iste dolus præsumptus semper adfuisse dici poterit, l. qui superstite. C. de dolo. & consequenter semper prolongari debebit hoc quadriennium, quòd tamen absurdum est.

Secundò, quia ita fuit de intentione Bal. in cons. 455. nu. 2. lib. 4. & clarè tenet Cephal. cons. 3. nu. 130. lib. 1.

In contrarium est cōis omnium sententia. Quā tenuit originaliter Gl. in c. 1. in fi. de rest. in int. in 6 & ibi omnes. Io. And. in c. ad nostram, de reb. eccles. non alienan. & idem in c. cum ex literis. de restitut. in integr. & ibi Host. col. 4. & ibi Bellam. nu. 2. & Doct. in cap. 1. extra eod. vbi Bero. num. 11. Bapt. à S. Blasio de contrad. notab. 199. Didac. var. resolut. c. 3. nu. 10. cum innumeris concord. quos vide apud eum. Cassan. super consuetud. Burgun. rub. 7. §. 12. versic. considerari. Rodoan. de reb. eccles. non alien. in quæst. de restit. in 108. in princ. num. 15. & §. 1. in fi. & consuluerunt passim alij, Rom. cons. 123. nu. 5. & cons. 369. nu. 22. Corne. cons. 181. num. 52. iuncto nu. 68. lib. 2. Soc. senior cons. 266. col. 12. libro 2. vbi de communi. Alex. cons. 47. in fin. libro 5. & in cons. 150. num. 6. lib. 7. Anch. cons. 136. nu. 3. Ias. cons. 54. nu. 3. lib. 1. & cons. 55. num. 2. Soc. iun. cons. 84. num. 10. lib. 2. Natta cons. 523. nu. 50. lib. 3. Marius Anguſc. cons. 79. num. 70. lib. 1. Bero. cons. 39. nu. 14. lib. 2. Brun. cons. 41. nu. 37. & 38. Riminal. cons. 430. nu 49. lib. 3. Thob. cons. 28. n. 17. & de communi testatur Tura. de com. opin. nu. 309. cum concord. per eum.

Et ita tenendum puto propter authoritatem tantorum patrum, & quia æquior sententia est, & licèt isti non afferant rationem (quam viderim.) Puto tamen ex eo confirmari posse, quia in enormissima læsione vix possibile est, quin continueatur dolus aduersarij, qui quidem non debet lapsu temporis adiuuari, cap. fin. de consuet. in princip. & hinc est, quòd tex. in d. cap. 1. de restitut. in integ. in 6. in casu præuaricationis admittit prorogationem quadriennij, propter odium captiosorum hominum, vt dicam prox. art. seqq.

Ad contraria autem resp. sic.

Ad primum, quòd quantum attinet ad quantitatem damni, vtique vbi maius est damnum, & consequenter maius periculum, ibi cautiùs agendum est, & in præscriptionibus specialiter, in quibus videmus quòd mobilia, quæ regulariter sunt minoris valoris, quàm stabilia bona, breuiori tempore præscribitur, &c. Quantum verò ad dolum præsumptum, pariter negari non potest, quin clariùs dicatur præsumptio doli ex enormissima læsione quam ex enormi simpliciter. Præterea illa opinio, quòd restitutio non detur nisi pro enormi læsione, non fuit supra admissa pro vera simpliciter. Demum dici potest, quòd articulus formatus est specialiter de restitutione in integrum ipsius ecclesiæ, quæ quidem ecclesia per alios regitur, & læditur vt notū est, & quando quis læsus est à suis administratoribus, non autem à se ipso simpliciter, restituitur etiam pro modico damno, vt notab. dicit Iacob. de S. Georg. in l. 2. C. si adu. vend. Sed obstante ea quæ dixi supra q. 4. ar. 12. nu. 107. Dic igitur, q vbi adest tam grauis læsio, ibi præuaricatio præsumitur, ideo &c. vt d. c. 1. de rest. in int. in 6.

67 Et sic tenendo, Quæritur pro practica † huius resolutionis, quæ dicatur in proposito enormissima læsio, in qua reperio quasdam opiniones.

Primò enim inquit Natta in d. cons. 525. nu. 50. libro 3. q in hoc non attenditur valor rei de qua agitur, sed
68 correspectiuè facultates ecclesiæ, † sed hoc non satisfacit per ea quæ dixi supra q. 4. art. 12.

Secundò pleniùs inquit Didac. in d. tracta. var. resol. cap. 3. num. 13. vers. secundò ex his, quòd attendi debet quantitas læsionis respectiuè ad facultates ecclesiæ, &
69 q totum hoc debet remitti arbitrio iudicis, † & idem vult Brun. d. cons. 41. num. 38. addens, quòd debet considerari quantitas redditūū ipsius ecclesię, & subdit q dicetur enormissima læsio, etiam si in modica quantitate sit, tamen perpetuò duratura sit, vt accidere potest in solutione aliqua quotānis facienda, q est notandum. Sed tamen neque hoc perpetuum est, vt dixi d. q. art. 12.

Tertiò

70 Tertiò inquiunt alij, ꝙ dicetur enormissima † læsio quando est vltra dimidiam. Ias. cons. 55. nu. 3. lib. 1. dicens ita dicere Aret. & Imol. in c. 1. de rest. in integ. Hęc quoque opinio stare potest, sed non regulariter. Et ideo quo ad hoc, ego dico totũ arbitrio iudicis remittendum, attenta in primis quantitate læsionis & patrimonij, vt dicebant præalle. Didac. & Natta, & simul etiam qualitate & forma contractus, vt plenè dixi in d. art. 12. & in distinguenda enormissima læsione ab enormi simpliciter, puto pro nunc, ꝙ quando apparebit iudici ꝙ læsio sit talis, quam nemo pati voluisset, si sciuisset, possit dici enormissima, sicut in latissima culpa, quæ est non intelligere quod omnes homines intelligunt, enormis verò, quam maior pars hominum pati noluisset. Dicam tamen pleniùs in tract. iuramenti.

71 Quæritur etiam iuxta hoc, an sufficiat enormis † læsio simpliciter ad hoc, vt ecclesia restituatur in integrum etiam post quadriennium elapsum?

Et reperio, quòd Costa in l. Gallus. §. & quid si tantum. nu. 82. in 2. par. dicit, ꝙ enorme damnum tantum sufficiet. Quia aliàs modicum sufficit ad restitutionem obtinendam, nec enorme requiritur.

Sed non puto verum hoc dictum, quia magis communis opinio est, ꝙ imò regulariter requiratur enorme damnum, vt apparet ex his quæ congessi d. art. 12. & in specia procedit hoc etiam in ecclesia, vt ibi dixi in prima ampliat. nu. 167. Vnde recurrendum erit ad arbitrium iudicis etiam in hoc, cum necessarium sit recurrere ad illud etiam in alio, quæ scilicet dicatur enormis, & quæ enormissima læsio.

72 Limita autem supradictam † conclusionem, vt procedat, quando ecclesia tractat de damno vitando, tunc enim ex causa enormissimæ læsionis etiam post quadriennium restituitur, secus verò si de lucro captando agit, nam eo casu etiam propter eminentissimũ lucrum, quòd omisisset, ecclesia nõ restituitur quadriennio elapso, ita sing. limitat Ias. cons. 54 nu. 5. lib. 4. Sed ego distinguerem sic. Aut agit de mero lucro odioso, videlicet pręscriptionis, puta, si omisit possidere, & præscribere aliquod maximum prædium, vel aliquam iurisdictionem, & bene loquitur Ias. Aut verò de lucro mere fauorabili, & quod neque principaliter, neque incidenter, neque in consequentiam in odium alterius inductum est, & tunc non puto veram eius limitationem, quia non video rationẽ differentiæ probabilem inter casum vnum, & alterum. Et pro hoc vide, quæ plenè scripsi supra q. 4. art. 9. vers. ego puto, & in num. 67. & seqq.

73 Limitatur etiam ex intentione † præallegatorum, vt non sic procedat in minore, sicut in ecclesia, licèt alias minor & ecclesia æquiparentur, quo ad restitutionem in integrum, & hoc ex eo, quia d. c. 1. de rest. in int. in 6. loquitur specialiter in ecclesia.

Sed aduertendum est, ꝙ ratio in qua fundatur suprascripta communis conclusio ita militat in minore, sicut in ecclesia, videlicet quod præsumatur dolus ex parte aduersarij, vt supra dictum est. Nisi dicamus ꝙ hoc quadriẽnium currit minori postquam est factus maior, vnde videtur compẽsanda negligẽtia ipsius læsi iam maioris facti, cum dolo præsumpto ipsius aduersarij. Quod in ecclesia non ita procedit, quæ nunquam fit maior, sed semper fingitur minor, & ideo faciliùs excusatur ab hac negligentia, & perpetuatur quodammodo in ea hoc quadriennium, cũ ipsa perpetuò eodẽ modo minor sit, quod fuit quando cõtraxit & læsa fuit; & non insubtiliter dici põt, ꝙ ratio rationis est, quia in minore inductum est, quod hoc quadriennium currat à die maioris ætatis, odio eius negligentis petere restitutionem in integrũ, vnde non attenditur an aduersarius ipsius sit dignus fauore vel non, quia non fauore aduersarij, sed odio ipsius minoris iam maioris facti inductum est, vt dixi, in ecclesia verò inductum est, quod hoc quadriennium currat statim à die læsionis, et si ecclesia semper eodem modo minor esse fingatur, fauore mero ipsius aduersarij, vt quandoque tutus sit ab hac exceptione restitutionis in integrũ, non autem odio ecclesiæ quę semper venia digna esset, cum semper eodem modo minor sit. Quo fit, vt in casu enormissimæ læsionis, in quo aduersarius præsumitur fuisse in dolo, iste fauor non debeat attendi, ne quis ex delicto suo fauorem consequatur, &c. Quod nota, licèt Grauat. in add. ad Vestr. lib. 4. c. 4. aliter teneat.

74 Amplia prædicta omnia, † quæ dicta sunt in ecclesijs, vt habeant locum etiam in ciuitatib. reb. pub. communitatibus, &c. Didac. var. resol. c. 3. nu. 13.

Articulus VIII.

75 AD octauum, An scilicet † ex eo, quia prælatus à quo ecclesia læsa fuit, viuit, sit iusta causa quòd ecclesia possit petere restitutionem post quadriennium transactum, viuente dicto prælato?

Videtur, quòd non.

Primò, quia aut iste prælatus præuaricatus est, & collusit cum aduersario ipsius ecclesiæ, & tunc non ex hoc, quia prælatus viuat, vel mortuus sit, prorogabitur hoc quadriennium, sed ex causa præuaricationis, vt est expressum in d. c. 1. de rest. in int. in 6 aut prælatus nullam præuaricationem, vel collusionem fecit, & quare vita eius impedimento esse debet, quare non possit peti restitutio interim, & si non petatur, quare quadriennio hoc finiri non debeat?

Secundò, per quædam alia, quæ pro hac parte latiùs adducit Bero. in c. 1. nu. 16. de rest. in integ.

Tertiò, quia ita tenet Corn. in cons. 57. sub nu. 10. lib. 3. post Io. And. & quosdam alios, vbi ibi. & Bero. in d. c. 1. nu. 16. multum nititur defendere in puncto iuris hanc sententiam.

In contrarium est communis sententia. Innoc. in cap. cũ ex literis. de rest. in int. Io. Fabri in l. fi. in fi. C. in quibus caus. rest. in in int. non est necess. & in l. respublica. in fi. C. ex quib. caus. maior. Gemin. in c. 1. de rest. in int. in 6. nu. 10. Card. in clem. 1. eo. tit. nu. 31. Bero. in c. 1. extra eod. nu. 14 & in c. de quarta. nu. 7. de præscript. Card. in c. cum ex literis. in 2. opp. in vlt. fol. eod. tit. de rest. in int. Balb. de præscript. par. 1. quintæ q. princip. nu. 4. Rodul. de reb. eccl. non alien. in q. de rest. in integ. in princip. nu. 15. & 16. Granat. in addit. ad Vestr. lib. 4. c. 4. nu. 3. vbi de communi. & consuluerunt Rom. cons. 407. nu. 6. & idem notat sing. 272. Alex. cons. 47. n. 7. lib. 5. & cons. 81. in fin. eod. lib. & cons. 150. num. 6. lib. 7. Bellam. consil. 46. num. 18. Mar. Angus. cons. 79. num. 69. lib. 1. cum concord. Bern. cons. 33. num. 10. lib. 1. Rimin. cons. 430. nu. 48. lib. 3. cum concord. Brun. cons. 41. nu. 27. Cassan. cons. 4. nu. 11. & Natt. cons. 525. nu. 45. vers. obijcitur. & seq. & notissimè Glo. const. Marchiæ lib. 6. c. 13. nu. 16. dicentes, quod viuente prælato isto non currit hoc quadriennium.

Et ratio est secundùm pręall. Quia creditur ꝙ prælatus iste dum viuet, conabitur quantum poterit defendere facta per eum, & trahet clerum in sententiã suam, ad hoc, vt non contradicant actui ab eo facto, etiam si sit præiudicialis ipsi ecclesiæ. Et per hanc rationem ego securiorem puto hanc communem sententiam: Limitando illam nisi iste prælatus notoriè pro iusto & bono pastore haberetur, & qui neque obstinationis, neque ambitionis notam sentiret.

Ad contraria facilè respondetur.

Ad primum enim dico, quòd ratio apparet ex prædictis, & per illam cessat obiectum.

Ad secundum respon. eodem modo, ꝙ scilicet non ex causa præuaricationis tantum prorogatio ista permittitur, vt constat ex præceden. art. & etiam ex sequenti, ideo non est speciale in d. cap. 1. de rest. in integ. in 6. ex quo cessat ratio Cornei & aliorum tenentium contrarium,

itium, contra quos est fortior ratio & magis communis opinio, vt constat &c.

76 Amplia conclusionem supradictam, † vt procedat etiam in iudice, id est, si viueret iudex ille, qui læsit ipsam ecclesiam. Card. in d.c. cum ex literis. in 3. oppos. in vlt. sol. de rest. in integ.

Articulus IX.

77 AD nonum, An scilicet frequens † & repentina mutatio prælatorum sit iusta causa quod detur restitutio in integrum ecclesiæ, etiam post quadriennium elapsum?

Videtur, quòd non. Quia si vita prælati qui læsit ecclesiam est iusta causa, quod etiam post quadriennium prædictum detur restitutio, quomodo mors illius & mutatio alterius prælati potest esse causa eiusdem prorogationis? impossibile enim est quod ex duabus contrarijs causis idem effectus oriatur.

In contrarium est communis sententia. Brun. cons. 41. nu. 37. Cassan. cons. 4. nu. 11. Nat. cons. 525. num. 45. vers. obijcitur, &c. Rimin ald. cons. 432. nu. 48. lib. 3. Dec. cons. 36. col. fin. Bero. c. 1. nu. 18. de rest. in int. Rodoan. de reb. eccles. non alien. in quæst. de rest. in integ. in prin. nu. 15. & ita tenendum est.

78 Et ratio est, quia ex tali repentina † prælatorum mutatione præsumitur ignorantia eorum quæ à prælatis mortuis gesta fuerunt, vt inquit Doc. prealleg. & vtique verisimile est, quia non potest statim prælatus nouus habere notitiam iurium & actionum ipsius ecclesiæ. Quo fit, vt cum quadriennium hoc nõ currat nisi à die scientiæ, vt dicetur infra q. seq. art. 4. ratione huius ignorantiæ præsumptæ, & iusti impedimenti simul prorogatio ista fieri debeat.

Ex quo patet responsio ad contrarium. Nam non mors prælati sola est causa huius prorogationis, sed aliorum prælatorum repentina mutatio, & præsumptio ignorantiæ quæ inde resultat, vt dictum est.

Et ex prædictis resultant duæ limitationes ad hanc communem conclusionem.

79 Prima est, quòd non procedat, † quando mortuo primò prælato qui læsit ius ecclesiæ, sequens prælatus diu viuit, adeo vt informare se potuerit de gestis ab alio prælato, & aduersus illa petere restitutionem, & præsertim quando multò plus quadriennio viuente hoc secundo prælato effluxit.

80 Secunda est, vt non procedat, quando sumus † in ciuitatibus, & cõmunitatibus alijs, quę quotannis, vel mensibus, vel semestribus, vel trimestribus viuũt sub diuersis syndicis, & magistratibus, & mutant illos, nam talis mutatio non operabitur hoc, quòd operatur mutatio prælatorum, per rationem prædictam, quia ignorantia non præsumetur, cum isti in assumptione temporalis huius officij informent se de statu regiminis, & iuribus ipsius communitatis, & ita in terminis limitat Natad. cons. 525. nu. 45. vers. obijcitur, & seqq.

Prædicta omnia de impedimento hoc præsumpto ignorantiæ.

81 Amplia vt multò † magis procedant, quando aliquod iustum impedimentum clarè adesset, propter quod restitutio in integrum peti, & obtineri intra quadrienniũ non potuisset, vt in specie tradit Soc. sen. consil. 66. num. 16. lib. 4. & Balb. de præscriptione 1. p. 4. par. prin. num. 3. & cum ista declaratio communis sit etiam minoribus & maioribus alijs, dicam plenè de ea infra q. seq. circa cursum quadriennij.

Articulus X.

82 AD decimũ, An scilicet † iudex possit alijs de causis si ita sibi ex arbitrio suo videatur, restitutionem concedere etiam post quadriennium transactum?

Circa hoc, quia potiùs distinctione, quàm dubitatione in aliquibus indiget articulus, dicendo sic.

Aut quærimus an iudex possit ex arbitrio suo restituere ad maius vel minus tempus, quàm quod læsio abstulit, & dic quod non regulariter, per ea quæ dixi supra artic. 1. & 2. Quod limita, nisi tempus in quo fuit læsio, fuisset arbitrarium, quia tunc ad tẽpus arbitrariũ quoque fiet restitutio, ita sing. notat Card. in clem. 1. in fine. de restitutione in integrum, & ibi Vital. num. 46.

Aut quærimus an possit infra longius tempus quàm quadriennij restituere, & dices, quòd aut vult facere hoc ex causa, & potest, Alber. in d. l. fin. num. 3. C. de temp. in integr. rest. Mautic. cap. 48. Bar. in d. l. 2. nu. 4. Alex. Bed. 2. lac. num. 28. Bald. in l. 2. ff. de re iud. vt refert & sequitur Vasq. quæst. Illustr. lib. 1. cap. 31. nu. 25. allegans etiam Ioan. And. in d. c. 4. de restit. in integr. seu de restit. spoliat. & iudic. quòd est tex. expressus pro hoc in d. c. 1. de restit. in integr. in 6.

Sed quæ dicatur iusta causa, ex qua moueri debeat
83 iudex, † regula certa tradi non potest, quia (vt dixi) arbitrio eius committi debet, sed tamen dici potest, quòd quoties apparebit iudici quòd læsus iusto impedimento detentus non potuit restitutionem in integrum petere, vel expedire infra quadriennium, cõcedet eidem etiam post quadriennium, per l. non enim. ff. ex quibus caus. maior. huiusmodi autem impedimenta sunt, infirmitas, absentia, furor, paupertas, &c. de quibus supra plenè quæst. 11. art. 1. & seq. & dicam etiam infra quæst. seq. vbi agetur an & quando currat impeditis hoc tempus. Aut iudex vult facere sine causa, & tunc fac regulam, quòd non, & clarum est per d. l. fin. C. de temp. in integr. restit. & ratio est, quia non potest iudex sine causa mutare formam à lege datam, &c. & concord. ad hanc regulam collige ex ampliat. seq.

84 Amplia hanc conclusionem † vt procedat etiam si de facto iudex post hoc tempus quadriennij restitutionem concessisset, nam talis concessio & sententia restitutoria nulla est, Gl. in Clem. 1. in verbo, finiri. eod. tit. & ibi Imol. nu. 15. in fine. Cyn. in l. fin. nu. 8. C. de temp. in int. restit. & ibi Bald. nu. 3. & Alber. num. 3. Aret. in §. rursus. Instit. de action. Faber ibi num. 29. Ias. num. 70. Zas. num. 19. Io. de Platea, nu. 57. vers. 7. quæro, & idem Io. Fabri in l. superuacuam. C. de temp. rest. in integr. vers. sed quid si datur, post Alber. in l. scito. §. consequens. nu. 3. ff. de excus. tut. & in tract. statutorum lib. 1. q. 56. nu. 7. Bellam. in c. coram. num. 5. licet demum potiùs dubitare videatur, quàm resoluere. Rebuff. in tit. de restit. in integr. art. 3. glo. 5. num. 1. Rodoan. de reb. eccles. non alien. in q. de restit. in integr. §. 1. num. 9. & in fine.

Et facit secundùm Tiraq. in tract. de vtr. retr. par. 1.
85 §. 8. gl. 2. nu. 34. Quia iudex † sicut non potest prorogare tempus appellationis, ita nec restitutionis, per l. nemo. C. de temp. appell. & Glo. in c. cum sit Romana, in verbo, recisos. de appell. Facit etiam l. scito. §. consequens. ff. de excus. tut. & notata in l. properandum. in princ. C. de iud. & clem. si appellat. de appellat.

86 Limita autem è contra conclusionem, † vt non procedat si aduersarius consentiret, ex consensu enim partium hoc quadriennium prorogari potest. Mautic. c. 47. Iacob. de S. Georgio in d. l. fin. nu. 16. C. de temp. in integ. rest. vbi de communi. Ruyn. cons. 143. nu. 15. lib. 4. & cons. 36. in fin. lib. 5. Menoc. de recup. poss. remed. 15. num. 117.

87 Et facit clara ratio, nam sicut tempus † appellationis potest ex consensu partium prorogari, secundùm veriorem opinionem quam defendit egregiè Marant. in suo Speculo, par. 6. §. & quandoque appellatur. n. 136. vers. in ista tamen, quæ etiam fortè magis cõmunis est, vt per eum ibi, ita quoque & tempus restitutionis petendæ, & finiendæ.

Sublimita tamen hoc, vt procedat, dummodo expres-
88 sè aduersarius consentiat, † nam si tacente eo post qua-

drennium

driennium concederetur sententia restitutoria, nulla esset. Iacob. de Sancto Georgio in l.fin.num.24. C.de temp.in integ.rest & confirmatur hoc per idem exemplum appellationis & fatalium, nam sicut illa tempora (licet expresso consensu partium possint firmari ne currant, vt omnes concordant & est text.in clemen. quandiu.de appel.& etiā prorogari, secundùm opinionē supra relatam proximè.) tamen tacitè non possunt firmari ne labantur, vt post disputationem concludit Pedem. decis.28. per totum. ita & hæc quoque tempora restitutionis in integrum, licet expresso consensu partium firmari possint ne interim currant, secundùm omnium sententiam, vel etiam prorogari, secundùm opinionem quam Marant præalleg. defendit, non tamen tacito consensu duntaxat, dicentur firmari aliquo modo, adeo quòd nulliter post hæc tempora concederetur restitutio, licèt aduersarius taceat, & non reclamet.

Articulus XI.

89 AD vndecimum, An † scilicet Iudex possit etiam post quadriennium concedere restitutionem in integrum, si ei manifestè constaret de læsione post hoc tempus elapsum.

Videtur quòd sic. Vt singulariter defendit Rebuff. in tit.de rest.in int.art.2. glo.1.num.4.5.& 6. vbi ita practicari in Francia ait, & dicit, quòd clemen.1.de rest.in int. vbi legitur finiri, debet legi initi, & ita etiam d.l.fi. C.de temp.in int.rest.procedit.

Contrarium tenet Alex. cons.30.lib.5. (vt allegatur) sed apud me non dicit hoc. Sed bene hoc tenet Natta in consil.524.num.8.& Peregr.2.decis.142.& in recollectis diuersorum, decis.275.& Put.1.decis.64.& 65.& 2.179.

Per c.1.eo.tit.nostro, & per l.1.C.si adu.fiscum, & notata in l.rempubl.C.ex quib.caus.maior.

Ego breuiter sic dicendum puto.

Aut adest alia iusta causa hoc faciendi vltra notorietatem ipsius læsionis, & puto quòd sic, vt dixi supra præced.art.

Aut nulla alia causa adest, quam ista, & sic, aut quærimus, an si non fuit petita intra quadriennium, possit amplius peti hoc prætextu, & puto quòd non possit ex eo, quia læsionis notorietas est necessaria in omni petitione restitutionis in integrum, & sic hoc prætextu solo posset peti etiam post quadriennium, vel semper peti posset post quadriennium quando de læsione constaret, vel nunquam peti posset, etiam intra quadriennium, quando de læsione non constaret.

Aut verò quærimus, an si fuit petita int. quadriennium sed non finita, & lapso quadriennio constat de notoria læsione, hoc prætextu concedi debeat, & tunc dubitabilior est punctus. Sed puto sic dicendum, Aut ex negligentia mera ipse minor, vel alter læsus neglexit causam suæ restitutionis petitæ expediri intra quadriennium, & non amplius post quadriennium concedetur, d.l.non enim.ff.ex quibus caus.maior.

Aut non ex culpa propria, sed aliena, scilicet iudicis, vel aduersarij, vel etiam impedimento proprio, & tunc secus, per ea quæ dixi supra artic. præced. vers.sed quæ dicatur iusta causa &c. & quæ dicam infra prox. artic. sequen.

Aut demum casu fortuito, puta quia superuenit hæc notorietas læsionis post lapsum quadriennij, quæ interim non potuit ab eo probari legitimè, ex defectu vel ignorantia testium, vel scripturarum, & tunc æquius puto, quòd restitutio etiam post quadriennium hac de causa concedatur. Et reperio, quòd in hoc vltimo hoc sing. voluit Io.Fabr.in l.petendæ.C.de temp.in int. restit. propter cuius authoritatem maximam, & æquitatem huius distinctionis ita teneo.

90 Sed iuxta prædicta omnia, † in quibus conclusum est, quòd etiam post quadriennium elapsum restitutio concedi debet: Quæritur intra quantum tempus post quadriennium elapsum peti debeat, & concedi, & quo tēpore denique huic auxilio præscribatur? duas opiniones reperio.

Vna est, quòd intra aliud quadriennium peti possit, & non vlterius, ita Ludou. Suarez alleg.21.nu.4.per Glos. in l fin.C.de tempo.in int.rest.quæ dicit vtilem rescissoriam quadriennio finiri.

Sed hæc reprehenditur acriter à Costa in d.l.Gallus. §.& quid si tantum, in 2.parte.nu.83.ff de lib.& posth. Et profectò inculta ratio videtur, cum hic agatur de remedio rescindenti, non autem de vtili rescissorio.

Alia opinio est, quod intra triginta annos. Bero.cons. 177 num 40.lib.1. Costa in d.§.& quid si tantum.d.nu. 83. Rebuff in tit.de restitut.in integ.nu.26.& Didac. in lib.variarum resolutio.cap.3.nu.10.cum concord.& de communi.

91 Et pro hoc adducitur, quia cuilibet actioni, † vel officio iudicis præscribitur spatio 30. annorum l.omnes. C. de præscript.30.annorum.

92 Et quòd nō debeat esse immemorabile † hoc tempus in his temporis terminis defendit Bero.cons.84. nu.2.& lib.1. Quicquid dixerit Rimin. cons.430.nu.49. libro 3. dum inquit perpetuò peti posse, nam intelligi debet, id est intra 30. annos, illud enim tempus dicitur perpetuum in materia actionum & temporum illarum, Instit.de perpet.& temp.act.in princ.

Sed ista quoque opinio non est perpetuò vera, nam in casibus, in quibus quadriennium lapsum est durante impedimento aliquo propter quod non potuit peti restitutio, verissimum quòd debeat dari restitutio intra aliud quadriennium tantum, vel fortè intra tantum tempus quanto durauit impedimentum, quam intra triginta annos. Quid igitur?

Ego puto sic dicendum.

Aut causa propter quam conceditur restitutio post quadriennium, est specialis, veluti illa, quando ecclesia enormissimè læsa est, & tunc vera est opinio illa communis, quòd intra 30 annos peti poterit, & reuera penè omnes præalleg. loquuntur in hoc speciali casu. Et ratio illorum in hoc casu bene procedit, quia cuilibet remedio regulariter præscribitur hoc tempore.

Aut est causa alia æquè cōmunis ecclesiæ, quæ minoribus & maiorib.& tunc. Aut est causa cōsistens in aliquo tempore incerto, & indeterminato, puta quod viuente prælato à quo ecclesia læsa est, si ecclesia non petat restitutionem in integrū, excusetur, & dico quòd durabit quoque hoc tempus petendi illam tempore incerto & indeterminato, id est quandiu viuet prælatus ille, & postea alio quadriennio ordinario, quod incipiat currere à die mortis dicti prælati. Aut est tempus alterius impedimēti, quod possit esse breuiùs, vel longiùs quadriennio, & tunc, si longiùs est quadriennio, cessante impedimento illo quadriennio dabitur, vel tantundem, quantum de quadriennio supererat, quando impedimentum superueoit, vt dicam infra q. seq. circa cursum huius quadriennij. Et hoc modo in pluribus casibus poterit procedere opinio illa Ludou. Suarez de alio quadriēnio, quia si ab initio quo quis læsus fuit impedimētum cœpit, illo durante nihil de quadriennio cucurrit, & illo cessante quadriennium integrum dabitur. Itē poterit quoque verificari opinio illa Riminald, in casibus in quibus impedimētum durat tempore immemorabili, id est cētum annis, quo casu etiam post centum annos restitutionem peti posse intra quadriennium, tamen verum erit, vt dicam infra circa cursum huius quadriennij. Ex quibus habes conclusionem, quòd vbicunque datur restitutio post quadriennium elapsum ex causa alicuius impedimenti, propter quod nō potuit peti intra quadriēnium, hoc tempus variatur, prout durauit ipsum impedimentum, vt prædictum est. Vbi verò datur post quadriennium elapsum ex causa illa speciali enormissimæ læsionis,

nis, vel prævaricationis aduersarij, de quibus in d.c.1, de restit. in integr. in 6. & ibi in Glos. tunc dabitur intra triginta annos in totum, quo tempore præscribetur huic remedio, sicut omnibus alijs, d.l.omnes.cum simil, & sic intelligo, & declaro hunc articulum.

Articulus XII.

93 AD duodecimum, † an scilicet contestatione litis vel alio consensu partium possit perpetuari, vel prorogari vel suspendi hoc quadriennium?

Et quo ad consensum partium, dictum fuit supra eo. art. decimo, vers. limita, &c. quòd suspendi quidem potest ex communi sententia omnium, consentiendo scilicet, quòd iudex pronunciet interim tempus hoc non currere. Prorogari autem potest secundùm vnam opinionem, secundùm aliam non, & verior visa fuit illa, quòd etiam prorogari possit, quia principaliter ob priuatam vtilitatem fuit inductum hoc tempus, & in priuatum commodum illorum, inter quos cadit hæc causa restitutionis in integrum, vt clarè colligitur ex l.fi. C.de temp. in integr. restitutio. & plenè habetur per Maran, allegatum in d. vers. limita.

94 Quo verò ad contestationem litis, † dubitari potest. Videtur autem quòd sic, vt defendit Rebuff. in tit. de restit. in integ. art. 2. glos. 5. nu. 4. 5. & 6. vbi in Francia ita practicari ait, & dicunt, quòd clem. 1. de rest. in integ. dum dicit finiri, debet legi iniri.

Contra est text. in d. clem. 1. legendo finiri, & non iniri, prout Doct. communiter legũt & intelligunt, & communiter quoque cõcludunt, quòd intra quadriennium debet terminari causa petitæ restitutionis in integrum, neque sufficit litem esse contestatam super ea intra quadriennium, quia non propterea illud perpetuatur, Glos. in l. Papinianus. in fi. ff. de mi. & ibi Alber. in summario. Glo. in d.l. fin. in verbo, finiendam, in princ. C. de temp. in integrum restitut. Cyn. ibi num. 7. Fulgos. nu. 2. Bald. num. 2. & Alber. in fin. Glo. in d. clemen. 1. in verbo, finiri. Glos. in l. final. C. de dolo. & in l. sed & si per prætorem. §. si feriæ. in verbo, vnius, in fine. Faber. in §. rursus. Institut. de action. num. 17. Mauric. de restitut. in integ. cap. 41. vbi communem dicit Alciat. consil. 160 num. 17. cum concord. & Corn. consil. 181. num. 69. libro 2. & Guid. Papæ decis. 143. numero 2. & Cephal. consil. 304 num. 40. libro 3. & fuit sententia etiam Spec. in tit. de restitut. in integ. §. fi. num. 12. & Card. in d. clem. 1. & ibi Imol. num. 15. & Bellam. in cap. coram. num. 6. extra eodem.

Et est tex. de iure canonico in d. clem. 1. ibi finiri, & de iure ciuili in d. clem. 1. ibi finiendamque litem, C. de temp. in int. rest. & ita tenendum est, quia ita constitutum est, quicquid aliter legat hæc iura Rebuff. præalleg.

95 Ampliaturque hæc conclusio, † vt si sententia lata sit super restitutione in integrum post lapsum quadriennium, nulla sit ipso iure. Bal. d.l. fi. nu. 3. & post eum Pet. Ant. Angusciol. cons. 48. in fin. lib. 3.

96 Limitatur autem primò, † vt non procedat in casu quo steterit per iudicem vel aduersarium, quo minus ipse læsus prosequeretur litem & iudicium hoc rescindens, Host. in cap. 1. in verbo, quadriennij, eodem tit. in cap. cum ex literis. col. 3. Glos. in d. clem. 1. in verbo, finiri, & ibi Vitalin. num. 37. Imol. nu. 15. eod. Vestr. lib. 8. c. 3. num. 14. ad finem, Rodoan. de reb. eccles. non alien. in q. de rest. in integ. §. 1. nu. 12. Vasq. de success. resol. libro 2. §. 3. nu. 104. Ancharan. in d.c. cum ex literis, num. 4. & nu. 9. Glo. in d.l. intra. in Glos. magna. ff. de minor. & ibi est text. clarus pro hoc. & Bald. per illum, in d.l. fin. num. 2.

97 Limitari potest secundò, † vt non procedat, si ipsi reo contra quem restitutio in integrum peti debet, placeret vt differretur iudicium restitutionis, Glos. in d.l. fin. in verbo, finiendam, C. de temp. in integ. rest. & in terminis Ruyn. cons. 56. num. 10. lib. 5. & de hoc dixi supra in princ. articuli circa consensum partis expressum.

98 Limitari potest etiam tertiò, † nisi testes examinandi in hoc iudicio ex longinquis partibus euocandi essent. Io. Fabri in d.l. petendæ. C. de temp. in int. rest.

99 Et extende hanc limitationem, † vt procedat in omni alio casu iusti impedimenti, propter quod nõ potuerit expediri iudicium hoc intra quadriennium, per d.l. intra vtile. iuncta d.l. sed & si per prætorem, &c. & dixi supra artic. 10. in fine.

SVMMARIA.

1 *Tempus quadriennij, quod datur ad petendam restitutionem in integrum, an incipiat currere minoribus, antequam fiant maiores? Regula quòd non.*
2 *Circuitus euitandus est, vt non veniat petenda restitutio ad restitutionem obtinendam.*
3 *Aetatis minoris beneficium non extinguitur superueniente maiori ætate.*
4 *Pueri excommunicati propter iniectionẽ manuum in clericos veniunt absoluendi, etiam si ante absolutionẽ fiant puberes.*
5 *Regula supra facta an procedat si minor impetrauit veniam ætatis?*
6 *Et hoc casu quomodo currat hoc tempus, & à qua die.*
7 *Et an hoc de venia ætatis procedat in immobilibus?*
8 *Et an quando impetratio veniæ venit facienda a lege, non autem ab homine?*
9 *Et an regula procedat in restitutione aduersus non confectum inuentarium?*
10 *Inuentarij conficiendi tempus currit etiam contra minores.*
11 *Præscriptio temporalis non solet currere contra minores.*
12 *Restitutio aduersus vsucapiones breues potest peti regulariter, post minorem ætatem autem tantum lapsu quadriennij, secundùm magis communem sententiam.*
13 *Tempus hoc quadriennij currit statim a die læsionis ipsis ciuitatibus, ecclesijs, &c. licet fungantur vice minorum.*
14 *Et an regula prædicta procedat, si aliquid occurreret quod interim retardaret cursum huius quadriennij?*
15 *Quadriennium hoc an incipiat currere cõpleta minoris ætate, sed non completa adhuc quæstione, ardua quæstio?*
16 *Et exemplum eius est, si contra minorem incipiat currere præscriptio 30. vel 40. annorum, vt latius, num. 16.*
17 *Minor donec tutus est ipso iure, vel remedio ordinario non habet restitutionem in integrum.*
18 *Restitutionem iam competentem id quod potest tollere, multò magis tollere potest restitutionem competituram.*
19 *Negligentia adhibita in vno, quando tollit id quod est causa beneficij in altero, an tollit etiam illud aliud beneficium?*
20 *Restitutio non datur ei, in cuius potestate fuit ne læderetur, & tamen passus fuit se lædi. & nu. 21.*
22 *Præscriptionem qui non interrumpit, etiam si possit, tamen restituitur aduersus huiusmodi præscriptionem.*
23 *Negligentia maior non debet esse melioris cõditionis, quàm negligentia minor.*
24 *Læsionis complementum quando non habet necessariam consequentiam ad suum principium non datur restitutio ad illud principium.*
25 *Intellectus ad l. ab hostibus. § fin. ff. ex quibus caus. maior.*
26 *Restitutio an datur aduersus præscriptionẽ, quæ partim contra impeditum, partim contra negligentem currit?*
27 *Quadriennium hoc an et quando incipiat currere ipsi Ecclesiæ, Ciuitati, Reipublicæ, &c. cæterisve minoribus fictis.*
28 *Cum Ecclesia, Ciuitate, vel Vniuersitate alia qualibet nemo vnquam contraheret vellet, si semper restitutio daretur.*
29 *A restitutionis molestia quòd nemo vnquam tutus sit, inciuile est.*
30 *Intellectus c. 1. de restit. in integr. in vers. semper.*
31 *Semper, hæc dictio exponitur quandoque, id est omni casu.*
32 *Quadriennium hoc an currat ecclesiæ interim dũ viuit prælatus ille qui ecclesiam læsit*
33 *Quadriennium hoc an currat cõtra ecclesiã enormissimè læsã.*

34 Et

QVÆSTIO XX.

De cursu ipsius quadriennij, quòd datur ad restitutionem in integrum petendam, & finiendam.

QVOMODO autem currat hoc tēpus quadriennij, quòd ad petendam & finiendam restitutionem in integrum datur, nunc videndum est, & quomodo ab initio vtile sit, vel ex post facto, postquam currere cœpit, quomodo currat, & quæ impedimenta retardent cursum huius temporis diligenter explanandum est. Quæ omnia infrascriptis his decem articulis expediri possunt.

Primò, An quadriennium hoc incipiat currere ipsis minoribus, antequam fiant maiores?

Secundò, An statim postquam facti sunt maiores incipiat currere si læsio non adhuc completa sit?

Tertiò. An & quando incipiat currere ipsi Ecclesiæ, ciuitati, &c.

Quartò, An incipiat currere ipsis maioribus ignorantibus se esse læsos?

Quintò, An si aliter sint impediti petere restitutionem in integrum interim currat hoc quadriennium?

Sextò, An aliquo casu tam in maioribus, quàm in minoribus, & Ecclesijs, &c. incipiat currere hoc quadriennium si læsio in pendenti, & suspenso sit?

Septimò, postquam semel incæpit currere hoc quadriennium, quomodo postea currat, & an aliqua de causa retardetur cursus illius?

Octauò, quantum temporis huius quadriennij transeat ad hæredes ipsius læsi.

Nonò, quomodo currat hæredibus hoc tempus ante aditam hæreditatem.

Decimò, quomodo currat post aditam hæreditatem.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † quadriennium hoc incipiat currere ipsis minoribus antequam fiant maiores?

Regula breuiter est, quòd non.

Tex.

Tex. est in l.fi.C.de temp. in int. rest. vbi expressum.
& ibi Doctor communiter notant.& Vestr,in sua Praxi
lib.8.cap.3.nu.14.

1 Et ratio vna quæ affertur est, quæ colligitur ex l.in-
terdum.ff.de minor. Si enim curreret hoc tempus ipsis
minoribus, eo ipso quod labi sinerent illud, dicerentur
lædi,& sic nihilominus restitui deberét, vt dicitur in d.
2 l.interdum. Vt igitur euitetur circuitus † iste restitu-
tionis ad non petitam restitutionem, ita meliùs & ele-
gantiùs constitutum est, secundùm Glos. & alios in d.l.
interdum. & Glos.Bar.Cyn.Bal.& alios in l.ea quæ.C.
de temp.in int.rest.& hanc rationem affert etiam Paul.
de Cast.cons.299. in fine lib.1. & loquitur in casu quo
propter ignorantiam quadriennium istud nó currit. &
idem Paul.de Cast.cons.313. lib.2. in fine.

2 Aliam etiam rationem afferre potes ex Abb. in c.1.
de sent.excomm.per illum text. videlicet, quod benefi-
cium minoris ætatis, siue concessum minoribus ex cau-
sa ætatis,non extinguitur superueniente maiori ætate.
3 † per illud simile quod pueri excommunicati † propter
4 iniectionem manuum in clericos, veniunt absoluendi
&c si ante absolutioné obtentam facti fuissent puberes.

5 Limitatur hæc regula vt non procedat, si minor † im-
petrauit veniam ætatis,nam túc currit ei hoc quadrien-
nium etiam intra 25. annum, sed hoc modo, videlicet, vt
si impetrata est venia ætatis citò & maturé, vt à die impe-
tratæ veniæ vsque ad 25. annum, intercedant plus quàm
quattuor anni, nihilominus durat hoc tempus petendi
restitutionem vsque ad finem 25. anni,& sic vel est tem-
pus longiùs quadriennio, vel quadriennium non incipit
currere statim à die impetratæ veniæ & sic maioris æta-
tis impetratæ. Ita dixit Azo in tit.C.de temp.in integ.re-
stit. in princ. & colligitur ex Baldo, in d.l.ea quæ.nu.1.
C.eod. & ibi Fulg.num.2.& Paul.de Cast.nu.4. qui ita
se consuluisse dicit, & idem Paul. in l.2.C.de his qui
ven.æt.imp.& Alber.in d.l.ea quæ. dicit hanc esse com-
munem, tex. est in d.l.ea quæ in princ. versic.ita tamen,
vbi expressum videtur.

Sublimitatur tamen aliquibus modis.
6 Et primò, † vt currat hoc tempus & si non ex die im-
petratæ veniæ, tamen ex die intimationis factæ ipsi iudici,
secundùm Bald.& Fulg.in d.l.ea quæ.num.2.
7 Secundò, vt non procedat in immobilibus, † nam ve-
nia ætatis non abbreuiat hoc tempus & cursum huius
quadriennij. Azo in d.tit. C.de temp.in integ.rest. num.
1.per d.l.ea quæ,& l.penult.C.de his qui ven.ætat.imp.

Tertiò, vt procedat, quando sumus in impetratione
8 † veniæ ætatis ab homine factæ, secus verò si à lege. Pu-
ta quod lex abbreuiet minorem ætatem,& restringat ad
18. annos, nam tunc quadriennium hoc incipit currere
statim à 18. anno completo, & non durabit nisi vsque
ad 22. annum completum, ita sing. declarat Paul.de Ca-
stro in d.l.ea quæ. & aduertit Afflict. super const. regni
lib.1.rub.38.nu.4. dicens ita concordari opiniones quo-
rundam, qui tenent contra limitationem prædictam,
quos vide apud eum ibi.

2 Limitatur secundò principaliter regula, vt non pro-
cedat in restitutione aduersus non confectum inuenta-
9 rium, † quia tunc quadriennium currit statim à die læ-
sionis etiam in minori ætate. Ita Alex.de Neuo cons.38.
in fin. allegans ad hoc text.& Glos.in §.fin.auth.de hæ-
red. & falc. Sed tu aduerte, quia illa Glos. loquitur de
cursu præscriptionum contra minores de quibus in l.fin.
C.in quibus cas.rest.non est necess.

Contrarium igitur ego puto veriùs, & reperio, quòd
ita tenet Bero.cons.68 num.83. lib.1. & ratio clara est,
10 quia tempus datum ad cóficiendum inuentariú † cur-
rit etiam contra minorem, vt disponitur in d.§.fi.auth.
11 de hær.& falc. etiá si sit præscriptio tẽporalis, † quę non
soleat currere contra minores,& in hoc est specialitas d.
§.fin. sed non propterea sequitur, ergo restitutio quæ da-
tur minori aduersum hanc præscriptionem tẽporalem,
currit etiam in minori ætate, neque aliquid dicitur de
hoc in d.§.fi. vel in Glos. ibi, & in contrarium est com-
12 munis cóclusio, quòd restitutio aduersus † vsucapiones
alias breues quæ currunt cótra minores etiam in mino-
ri ætate possunt peti post minorem ætatem intra qua-
driennium, vt dixi supra q. præceden. art.4. secundùm
vtramque opinionem, de quibus ibi.

13 Limitatur tertiò, vt non procedat in ecclesijs, † ciui-
tatibus,& alijs personis fictis, quæ fungũtur vice mino-
rum, nam licèt semper in minori ætate esse fingantur,&
nunquam fiant majores, quadriennium tamen statim
currit à die perfectæ læsionis, vt dicam infra art.3.

Limitatur etiam quartò secundùm Ruyn. cons.122.
14 nu.17.lib.5. in casibus, in quibus quadriennium † hoc
curreret ipso iure, sed aliquid occurreret quod cursum
eius retardaret, seu quod impediret restitutionem peti;
tunc enim restitutionem aduersus non petitam restitu-
tionem peti posse vult iste Doctor, quod an verum sit, di-
cam infra art.7.

Articulus II.

15 AD secundum. An scilicet completa † minori æta-
te, sed non completa adhuc læsione incipiat cur-
rere hoc quadriennium?

16 Exemplum est secundùm omnes, si cótra † minorem
incipiat currere vsucapio annorum 30. in 18. anno ætatis
suæ, adeò vt præscriptio 30. annorú non possit dici com-
pleta vsque ad annum 49. An debeat expectari, quod
iste habeat annos 49 antequá incipiat sibi currere tem-
pus petendi restitutionem in integrum aduersus tem-
pus quod sibi lapsum est in minori ætate, an verò cur-
rat statim post 25. annum, etiam si præscriptio non sit
adhuc completa, nec possit dici læsus minor ex ea. &
Videtur, quòd quadriennium non incipiat currere
nisi à die completæ læsionis & præscriptionis.

Primò per regulam, l.in causæ, la 2. ff. de minor. quæ
17 est, quòd donec minor † est tutus remedio ordinario
non habet restitutionis beneficium, & cósequenter non
potest currere hoc quadriennium, si restitutio non com-
petit, priuatio enim habitum præsupponit,&c. & tra-
dit in terminis proprijs quando scilicet competit ordi-
narium remedium, Soc. sen. in l.qui agnitus. num.15.
versi.tamen, ff.de except.

Secundò, per l.necnon. §. si quis sæpius. ff.ex quib.
caus.maior. in integr.restitut, prout communiter ad-
ducitur ad hoc.

Tertiò, quia ita tenent omnes Glosæ communiter,
Glo.in d.l.fin.in verbo, illuxerit. C.de tempor.in integ.
restit. Glos. in l.ab hostibus. §.sed quod simpliciter, in
verbo, restitutionis, in fine. ff.ex quib.cau.maior.& Gl.
in §.rursus. in verbo, rescissa. Instit.de action. Alber in
d.l.fin. nu.5. Dyn.in d.§.rursus.num.6.& 7.& Mauric.
in suo tract. rest.in integr.cap.44. & communem dicit.

In contrarium est & vera magis communis opinio
Doctorum, quam contra Glosas præalleg. tenent Bart.
in d.l.fin.nu.10. & ibi Bal. in fine. Fulg. col.2. Paul. de
Cast. in l.quod tempore. col.pen. in princ. & Bald. ibi.
nu.3.C.de rest.milit. Bart. in d.l.ab hostibus. §.sed quod
simpliciter. nu.11.& in d.§.si quis sæpius. nu.1. Io. Fa-
bri in d.l.superuacuam. C.de tempor. in integr. restit.
col.penult.& col.fin. per totum.& idem placet Bellam.
in c.coram nu.2. sub versic.sed pone. extra de rest. in int.
& in c.fin.nu.9. idem firmat & Gomes.in tract. Variar.
Resol.tom.2.cap.15.nu.3. Bertrand. cons.8.nu.3. lib.8.
& Bero.cons.56.n.53. lib.3. & idem in effectu volunt, si
benè aduertantur, Corn.cons. 338.num.8.lib.1.& Boich
in c.fin.num.8.& 9. de restit.in integr. post Pet.& Cyn.
in d.l.fin. & hanc communem ait Bal. in d.l.fin.nu.3.

Pro qua sententia adducuntur plures rationes.

Primò, quia si quadriennium hoc quod datur regu-
lariter post minorem ætatem completam est potens tol-
18 lere restitutionem † iam competentem, & in esse dedu-
ctam,

etiam, multò magis tollet restitutionem competituram, & in esse reducendam. arg. l. patre furioso, ff. de his qui sunt sui, &c.

Sed ad hoc posset dici, quòd regula d. l. patre furioso, non procedit quando adest diuersa ratio, vt colligitur ex Bar. & Doct. ibi ad l. 1. in vlt. q. ff. de vulg. & pup. hic autem adest, quia antequam compleatur præscriptio, non adest negligentia petendi restitutionem, quia non competit adhuc, & vtique quadriennium non currit his qui impedirentur petere restitutionem in integrum, sed illis tantum, qui negligunt petere, vt dictum fuit supra art. præced. & dicetur infra art. 4.

19 Secundò adducitur, quia quando † negligentia adhibita in vno tollit id quod est causa alterius beneficij, in altero, vbi si adhibeatur, tollit etiam illud aliud beneficium. l. fin. C. de his quia non [illegible]. Et in l. ite si res in princ. ff. de alien. iudi. mut. causa facta. Sed ita est hic, quia causa restitutionis est fragilitas ætatis, & tollitur quando quis est maior per patientiam & negligentiam ipsius, dum patitur adhuc rem suã præscribi, ergo, &c. & huc etiam tendit id quod dicebat Bartol. in d. §. sed quod simpliciter, scilicet quod negligentia adhibita in maiori ætate corrodit tempus negligentiæ lapsum in minori ætate. Quod tantò magis videtur procedere, quia etiam alias eadem negligentia subsequens corrodit tempus impedimenti præcedentis, vt dicam infra pluries, in 2. par. in q. de rest. aduers. præscrip. & in q. aduer. lapsum fatal. & alibi.

Sed ad hoc quoque dici potest, quòd negligentia non petendi quod suũ est, quæ respicit actionem pristinam competentem, non habet aliquid commune cum negligentia petendi restitutionem in integrum, quæ adhuc non competit. Neque mouet, quod negligentia sit causa restitutionis, quia non illa sola, sed etiam læsio, l. nam & postea, §. si minor. ff. de iur.

Præterea non est verum, quòd negligentia adhibita in maiori ætate tendat ad corrodendum tempus negligentiæ adhibitæ in minori ætate, sed imò ad illud firmandum ita, vt actio pristina tollatur per præscriptionem, quia negligentia & negligentia non possunt inuicem se corrodere, sicut negligentia & impedimentum, quæ sunt duo contraria, adeo quod in hac subtili ratione Doctorum adest fallacia, vt constabit etiam ex his quæ dicam in fin. art. in mea opinione.

20 Tertiò adducitur. Quia quando est in potestate † alicuius ne lædatur, non restituitur si læditur, exemplo filij instituti sub conditione potestatiua, l. suus quoque, §. 1. & 2. ff. de cond. instit. Sed ita est hic, quia potest ille iam factus maior interrumpere præscriptionem, & sic facere, ne id quod neglexit in minori ætate, sibi noceat, ergo &c.

Sed resp. potest, quòd prima propositio non est vera, nam quando aliquis potest interrumpere præscriptionem iuxta dispositionem l. vlt. possessio. C. de anni. ex-

22 cept. si tamen non interrũpit, † non propterea amittit beneficium restitutionis in integrum ex iusto impedimento sibi competentis, vt dixi plenè supra q. 12. art. 4. & in specie sub versic. ego igitur, &c.

Quartò adducitur, quia alias esset peioris conditionis

23 ille qui minus † negligeret, quàm qui plus, contra l. scire oportet, §. aliud. ff. de excus. tut.

Sed respon. potest, quòd tempus ætatis minoris non computatur pro tempore negligentiæ veræ & propriæ, quæque alicui ascribi possit vt negligentia & culpa, sed tanquam ætatis illius cõditio, & vicissitudo, & quodammodo necessitas. l. Diuus. ibi, sine culpa sua, ff. de rest. in integ. iuncta l. verum, §. sciendum. ff. de minor.

Quintò adducitur, quia quando complementum læ-

24 sionis, † & tempus illius non habet necessariam consequentiam ad suum principium, non datur restitutio ad illud principium, l. 1. C. si aduer. rem iudic. Sed hic non habet, quia potest interrumpi præscriptio, & tolli omne damnum quod principium huius læsionis attulit, vt patet, ergo &c.

Sed dici potest primò, vt dixi ad argumentum tertium. Secundò dici potest, quòd in d. l. 1. non attendit illud ex eo, quod complementum illius læsionis habeat, vel non habeat necessariam consequentiam ad principiũ, sed quia imò tota & integra læsio accidit in maiori ætate, hic verò etiam in minore, quod constat ex eo quia attenditur solum an sententia sit lata contra maiorem vel contra minorem, quo casu dabitur restitutio aduersus rem iudicatam ex hoc solo, quia contra minorem lata fuit, vt dicam infra in q. rest. aduersus rem iudic. in [illegible]

25 Sextò adducitur fortis text. in l. ab hostibus, § fin. cum l. seq. ff. ex quibus caus. maior.

Sed aduertendum est, quia ab intellectu huius legis pendet veritas huius articuli. Primò igitur non quiuit Glossa ibi [illegible] restitutionem differt, solum contrarium, nam in casu nostro non potest dici, quòd differat, ille qui petere non potest, cum ei adhuc non competat.

Sed iuxta huius sensum nullam prorsus dubitationem habuisset [illegible] præteritis, postea vero [illegible]

[illegible] igitur, quòd ille text. non videtur aliquo modo posse intelligi, prout Bar. & sequaces intelligunt, quia si secundum illum [illegible] restitui [illegible] modo uni tempus [illegible] perfectæ læsionis, & [illegible] præsupponit [illegible] contra modicum tempus [illegible] infra quadriennium [illegible] annum [illegible] tempore [illegible] ad sequ[illegible] patet, quia exemplificatur illud [illegible] tempus in tanto tempore, quod sufficiat ad [illegible] pendas, [illegible] & [illegible] quod [illegible] & tamen text. [illegible] supponit [illegible] illud [illegible] ratione iusti impedimenti, vt in fine legis, & in l. seq. vnde apparet, quòd a[illegible] speciali ratione quam ratione negligentiæ illud accidit, eo enim casu restitutio nullatenus dari deberet, & non negligentia, [illegible] impedimentum [illegible] causa sit quod detur restitutio intra illud modicum tempus non [illegible] intra illud modicum tempus, sed intra annum [illegible] restitutio [illegible] & propterea multi Doct. [illegible] non in tempore intra quod debet [illegible] sed in tempore [illegible] quod. Sed quomodocunque sit, [illegible] quod non est in proposito q. non [illegible] patet.

Ergo puto [illegible] esse sic. Aut nos quærimus, an negligentia subsequens in maiori ætate per quã perficitur & completur læsio, sit causa quòd non debeat dari restitutio aduersus tẽpus lapsum in minori ætate, statim quadriennio [illegible], & dico quòd non, quia aliqua restitutio non competit ipsi minori maiori facto, cum adhuc læsus non sit. Aut quærimus, an sit causa, quòd in fine præscriptionis completæ non possit dari restitutio aduersus tempus lapsum in minori ætate, quod quidem tempus iunctum cum subsequenti fuit in causa huius læsionis, & dico quòd sic, & hoc ex eo quia ex subsequenti negligentia constat, quòd si iste [illegible] suam recuperare, ad quam recuperandam restitutio competit, & si læsio perfecta fuisset vnà cum ætate minori, multò minus voluit restitui, quæ restitutio non ad aliud desiderata ab eo fuisset, quam pro re sua recuperanda media rescissoria actione, per regulam auth. multò magis. C. de sacr. eccles. Sublimitando tamen & declarando, vt plenè colligetur infra in 2. parte q. [illegible] art. an resti-

26 tutio † detur aduersus præscriptionem, quando partim contra impeditum, partim contra negligentem concurrit, quæ quidem ibi plenissimè dicta continuant, & declarant notab. conclusionem supra factam.

Ex quibus patet etiam responsio ad contraria, & in specie.

Ad

Ad primum resp. quòd illa negligentia in non vtendo remedio ordinario est causa, quòd quando incipit competere extraordinarium etiam illud denegetur, propter rationem d. auth. multò magis, vt proximè dixi.

Ad secundum resp. quòd in d. §. si quis sæpiùs tractatur de abbreuiando isto tempore intra quod, ratione breuioris temporis ad quod, & sic de alia quæstione de qua dixi supra quæst. præced. art. 4.

26 Ad tertium resp. quòd imò magis † communis opinio est in contrarium, & quòd fortioribus rationib. munita est, & considerando vt supra feci in opinione mea, rationes quæ pro prima illa opinione adducuntur non afficiunt articulum proprium nostrum. Quia non agitur propriè & effectualiter de quadriennij cursu impediendo, sed de restitutione non danda illi qui ob eius negligentiam subsequentem illa indignum se reddidit, & ita teneo quicquid sentiat pro contraria Petr. de Bellapert. in d. l. fin. col. pen. C. in quib. caus. rest. in integrum, non est necess.

Articulus III.

27 AD tertium, † An & quando scilicet, incipiat currere hoc quadriennium, ipsi Ecclesiæ Ciuitati, Vniuersitati, &c. cæterisve personis huiusmodi fictis, quibus competit restitutio iure minorum, de quibus dixi supra q. 3. per totum.

Videtur quòd nunquam incipiat currere hoc quadriennium huiusmodi personis fictis.

Primò, quia isti semper funguntur vice minorum, & nunquam fiunt maiores, ergo nunquam potest incipere cursus huius quadriennij, d. l. interdum. ff. de minor. vbi ratio rationis adest, ne scilicet, detur infinitas restitutionis, si ex negligentia propria intra dictum tempus restitutionem non petant.

Secundò, quia non defuerunt qui ita tenuerunt, videlicet Alex. & Goffr. vt refert Anton. de Butr. d. c. post, num. 17. de restit. in integr. per d. c. 2. ponderando verbum, semper, de quo ibi.

Sed contra est veritas, & communis omnium opinio. Est enim tex. expressus de hoc in c. 1. & 2. de rest. in int. in 6. & in d. Clem. 1. in verbo, à tempore læsionis eod. tit. Et ita tenent passim omnes, Glos. in d. Clem. c. 1. in verbo, à tempore. in princ. eod. tit. Innoc. in c. 1. extra eod. & ibi Cyn. nu. 17. vbi de communi. & in c. cum ex literis. nu. 24. versic. tu dic, eod. tit. Bellam. plenè cap. auditis. num. 14. eod. & Imol. in d. Clem. 1. nu. 9. & Iuristæ etiam passim, Cyn. in l. rempublicam in fine. C. ex quib. caus. maior. Bal. in l. fin. nu. 2. & ibi Alber. num. 4. C. de rest. in integr. rest. & Alber. in d. l. interdum. in fine, ff. de minor. Specul. in tit. de emphyt. num. 27. Rodoan. de reb. eccles. nõ alien. in q. de rest. minor. in princ. nu. 8. 9. & 10. & Simon de Pretis, cons. 74. num. 18. qui loquitur specialiter in vniuersitate, & in summa hæc est communis omnium sententia, & ita tenendum est.

28 Et bona ratione firmari potest. Quia nemo † vnquam cum Ecclesia contrahere vellet, si nunquam à restitutione illius securus esset, ita etiam & cum ciuitatibus, &c. Quod ipsum esset nociuum ipsis Ecclesijs & ciuitatibus, vt dicitur aliàs de minore, in l. quòd si minor. §. non semper. ff. de minor.

Et quia in ciuile videtur, vt nullo vnquam tempore
29 † quis tutus esse possit à molestia alterius, ad quod euitandum præscriptiones inuentæ sunt, &c. Vt per Cyn. & Bald. præalleg.

Ad contrarium resp. facillimè.

Ad primum, quòd licèt hoc non fuerit inducendum odio ipsius Ecclesiæ & negligentiæ ipsius, quia semper fingitur eodem modo minor & negligens, tamen fuit inducendum fauore aduersarij, qui aliàs semper fuisset in incerto, & nunquam fuisset tutus à molestia & periculo retractationis eius, quæ cum Ecclesia, vel Vniuersitate contraxisset, &c. Quod quidem est multum vtile scire, vt constat ex his, quæ dixi supra quæst. præced. art. 7. vers. sed aduertendum est.

Ad secundum, quòd opinio dictorum antiquorum fundata
30 in d. c. 1. in verbo, semper. † extra eod. erronea est, per d. c. 1. & 2. eod. tit. in 6. & d. Clem. 1. eod. & ad
31 illud verbum, semper, † respondetur, quòd intelligi debet, id est omni casu, vt plenè declarat Beroi. in d. c. 1. num. 3. extra eod. & Rodoan. præalleg. num. 9. & 10.

Conclusio ergo est, quòd Ecclesiæ & ciuitati & cæteris id genus, &c. quadriennium hoc incipit currere statim à die perfectæ læsionis, nec aliter expectatur, quòd fiant maiores.

32 Quam limita notab. vt non procedat † quamdiu viuit Prælatus qui læsit Ecclesiam, quia interim non currit quadriennium hoc, vt dixit Bald. in c. 2. nu. 4. de præscript. Abb. in c. 1. de rest. in int. & in cap. pen. num. 5. in fine, de reb. eccles. non alien. Card. in Clem. 1. q. 16. de rest. in int. Roman. sing. 272. & ibi Gabr. Saray. & Felyn. in c. 1. nu. 10. de præscript. Bellam. in c. fin. nu. 14. & Rom. cons. 407. num. 6. & idem volunt omnes alij, qui tenent, quòd restitutio detur Ecclesiæ vltra quadriennium, quando viuit Prælatus qui Ecclesiam læsit, de quibus plenè dixi supra quæst. præcedenti, art. 8.

Et facti c. sacerdotes. 16. quæst. 3.

Sed aduertendum est, quòd contrarium communiter tenetur ab Archid. & alijs in d. c. 1. de restit. in integ. inquit Ioan. Bapt. Castellion. in add. ad sing. Rom. 272. per d. c. 1. eod. tit. in 6. & Clem. 1. eod. quæ indistinctè loquuntur.

Ego puto quòd quantum ad hoc, an quadriennium hoc currat vel ne, satisfieri posse opinioni Archid. & Io. And. & aliorum tenentium contra hanc limitationem, quòd scilicet curat; sed quantum ad hoc an non obstante lapsu huius temporis debeat audiri Ecclesia petens restitutionem in integrum etiam post hoc tempus, puto tenendam limitationem omnimodo, prout communiter tenent, & plenè dixi supra d. quæst. præced. art. 8. vbi adest etiam ratio illius.

Limita etiam secundo in simili, vt non procedat
33 † quando Ecclesia fuisset enormiter læsa. Glos. in d. c. 1. lib. 6. & Pelyn. cum plurib. concord. c. 1. num. 9. de præscript. & Tiob. cons. 28. num. 15.

Sed tu dic, vt dixi statim ad limitationem præcedentem. & eodem modo intelligendo hanc limitationem quoque, poteris pro ea adducere communem sententiam, de qua dixi supra quæst. præced. art. 7.

Limitare etiam poteris, eodem modo declarando,
34 † quando Ecclesia passa fuit repentinam Prælatorum mutationem, per ea quæ dixi supra quæst. præced. art. 8.

35 Limitare potes demum eodem modo † in casu quò Ecclesia caret Prælato, vel sit scismaticus, vel sit tempus belli, vel hostilitatis, vt per Bellam. d. c. fin. nu. 14. & vt dicam infra art. seq.

36 Limitari etiam potest sic, † vt subducatur de medio tempus iudicis malè sententiantis, Ant. de Butr. in cap. cum ex literis. num. 24. vers. tu dic, de restit. in integr.

Articulus IV.

37 AD quartum, † An scilicet ipsis maioribus incipiat statim currere si ignorent se esse læsos, an vero non nisi à die scientiæ.

Videtur, quòd statim currat. Quia cæteræ quoque præscriptiones currunt contra ignorantes, licèt postea detur restitutio aduersus cursum illarum, vt plenè dictum fuit supra quæst. 8. art. 9.

Præterea si non curreret nisi à die scientiæ posset dari casus, quòd etiam post 40. 60. vel etiam 100. annos peti posset restitutio, si non nisi post hoc tempus immemorabile scientia superueniret, sed hoc est contra sententiam plurium, videlicet Soc. iun. cons. 22. num. 17. lib. 1.

Didaci in c. Alma mater, in 3. par. §. 3. in fi. de sent. excom. in 6. & Corn. cons 244. num. 3. versic. his tamen, & num. 4. lib. 4. ergo &c.

In contrarium est communis omnium sententia, ita dixit originaliter Bal. in l. falsam. num. 3. C. si ex fall. instr. Paul. de Cast. in l. fin. C. de dolo, Socin. senior in l. qui agnitis. nu. 17. ff. de excep. & in l. filiusfam §. Diui. nu. 141. ff. de leg. 1. Ias. in auth. quas actiones. cum concord. per eum ibi, sub nu. 35. C. de sa. r. eccles. & in §. rurius, num. 74. Instit. de action. & Iacob. de Sanct. Georgio in l. fin. num. 7. & num. 18. C. de temp. in integ. rest. Crot. in d. §. Diui. nu 145. & ex Canonistis Archid. in c. 2. eo. tit. lib. 6. Cardin. Zenzell. & Ioan. de Ligo. in d. clem. 1. eod. Abb. in c. 1. in fin. de rescript. & in c. 1. nu. 12. & ibi Felyn. num. 9. de præscript. Gomes. in cap. 2. num. 51. de cõstit. & alibi passim. Io. Dil. de arte testandi. in tit. de acquir. hæred. cau. 6. num. 5. Balb. de præscipt. par. 6. num. 28. & parte 4. q. 29. nu 10. Aym. de antiquit. temp. parte 4. §. materiæ. num. 45. Tiraq. de vtr. retr. §. 35. glo. 4. num. 11. & 44 Bouius de stat. vrb. præscr. glo. 19. nu. 28. Hippol. de Marsil. sing. 572. vbi concord. innumeri. Ioan. Dilect. præalleg. tit. 11. caut. 1. num. 4. vbi de communi. Octau. Simoncell. in tract. de decret. lib. 3. titul. 9. num. 6. cum concord. pluribus. Rebuff. tit. de rest. in integ. art. 2. gloss. 1. nu. 3. Rodoan. de reb. eccles. non alien. in q. de rest. in integr. §. 1. nu. 10. Borg. in tract. de tut. & cur. num. 73. cum concord. & num. 142. vbi concord. & de communi. M. Anton. de Bardis in tract. de tempor. vtil. & cont. cap. 3. sub num. 7. vers. verum est. Io. Ferra. in tract. de appel. lib. 4. cap. 8. num. 310. Villalob. in tract. Commun. opin. in verbo, absens, nu. 4. vbi de communi, idem Socin. sen. in cap. 2. nu. 85. de crim. falsi. Et consulendo tenent Bal. consil. 92. num. 1. lib. 1. Alexan. consil. 32. num. fi. lib. 1. & consil. 4. num. 19. in fi. libro 2. & consil. 116. num. 3. lib. 5. & consil. 71. col. fin. lib. 1. nu. 7. & consil. 207. num. 9. lib. 7. & consil. 63. num. 15. libro 4. Socin. senior. consil. 66. num. 16. libro 4. Gratus consil. 54. num. 91. lib. 1. & consil. 143. num. 5. lib. 1. Hippol. de Marsil. consil. 87. num. 13. Crot. consil. 332. nu. 39. libro 3. Alexand. consil. 169. num. fin. lib. 2. & consil. 1. num. 24. lib. 4. & consil. 81. num. 10. lib. 5. & consil. 150. num. 5. lib. 7. Dec. consil. 42. in fin. & consil. 303. nu. 5. & cons. 436. num. 9. & consil. 474. num. 13. & consil. 36. col. fin. vbi de communi. Abb. cons. 32. in fine. Bertrand. d. cons. 301. nu. 3. & 4. lib. 3. Syluan. cons. 4. in fin. lib. 1. Soc. iun. consil. 22. num. 27. lib. 1. & consil. 145. nu. 21. eod. lib. & cons 36. num. 32. lib. 2. & cons. 76. numero 31. lib. 1. & consil. 128. num. 166. & seqq. eod. lib. vbi dicit, quòd ita teneтur communiter in scholis & palatiis, & quod ab hac non est in iudicando & consulendo recedendum. Curt. iun. consil. 110. num. 14. de communi. & inter diuersa consilia feudalia, consil. 1. num. 207. Ruyn. consil. 110. in fin. lib. 1. & consil. 33. in fin. versic. quia ergo. lib. 3. Cassan. consil. 63. num. 28. Alciat. consil. 203. num. 33. Rolan à Valle in consil. 3. num. 21. libro 1. & consil. 59. nu. 6. iuncto num. 19. lib. 4. Tob. Nonius consil. 39. num. 23. Io. Bapt. Ferret. consil. 41. num. 3. Marius Angusciol. consil. 21. nu. 2. Sim. de Pretis consil. 75. in fin. & de communi etiam Soc. iun. in d. consil. 36. & cons. 70. num. 30. & d. consil. 128. num. 166. vbi plenè. Adeo, quòd temerarium esset velle contrarium attentare in iudicãdo & consulendo, & ideo ita teneas, & confirmes bona ratione quam attulit ad hoc in terminis Pau. de Cast. in consil. 299. num. 3. lib. 1. videlicet, quòd si curreret interim hoc quadriénium, opus esset nihilominus dare restitutionem ex clausula generali propter iustam ignorãtiam aduersus lapsum huius quadriennij, & sic daretur restitutio ad restitutionem petandam, quod esse non debet l. interdum. cum ibi no. ff. de minor. Ex quibus patet responsio ad contraria.

Ad primum. n. dr, q ex hoc nõ currit ista præscriptione, ne incidamus in absurdum prædictum, d. l. interdũ.

Ad secundum dico, quòd opinio præalleg. reprobatur magis communiter, vt dicam statim in sequen. lim.

38 Limitatur igitur hæc communis † conclusio aliquibus modis.

Et primò, vt non procedat in infinitum ista suspensio ex capite ignorantiæ, sed quod quandoque præscribatur huic iuri, & facultati petẽdi restitutionem in integrum, & ita limitant multi non leuis authoritatis, & ita Corn. consil. 244. num. 3. versic. ex his tamen. libro 4. dicens quod triginta annorum spacio debet finiri hoc, cũ vnicuique iuri, actioni, officioque iudicis hoc annorum cursu præscribatur. & Soc. iun. consil. 22. num. 27. lib. 1. qui dicit, q ad summum quadraginta annis finiri debet hoc tempus, etiam in casu ignorantiæ, ne immortale fiat. & idem Socin. iun. in l. filiusfam. §. Diui. n. 141 & 142. ff. de legat. 1. vbi testatur de communi, & magis communi. & idem Soc. iun. consil. 54. num. 8. lib. 1. & Didac. in c. Alma mater, de sent. excomm. in 6. in 3. par. §. 3. in fin. vbi sub numero 4. versic. notandum est, vult quod triginta annorum spatio tollatur hoc ius petendi restitutionem in integrum etiam ignoranti.

Contrarium tamen in hoc quoque tenent Doct. magis communiter dicentes, quòd etiam si centum anni
39 † & vltra currerent à die læsionis, q nihilominus quadriennium hoc non curreret nisi à die scientiæ, vt dixit Bal. in d. l. falsam. nu. 3. C. si ex fals. & in hoc de centum annis specificè, & in terminis sequuntur Rebuff. tit. de rest. in integ. glos. 1. num. 3. Gomes. in d. c. 2. num. 51. de const. Bald. de præscript. par. 6. num. 28. & part. 4. q. 29. num. 10. Dec. consil. 36. colum. fin. & de communi. & in consil. 301. nu. 5. Socin. senior c. 2. num. 85. de crim. falsi. M. Anton. de Bardis in d. tract. de temp. vtil. & continuo. cap. 3. num. 7. versic. verum est. Borgnin. de tut. & cur. num. 73. cum concord. & num. 142. vbi concord. & de communi. Alex. consil. 116. num. 5. lib. 5. & cons. 63. num. 15. lib. 4. & consil. 89. num. 10. lib. 2. & idem Socin. iun. consil. 70. num. 30. lib. 1. & consil. 76. num. 31. eod. lib. & consil. 145. num. 22. in princ. & Rolan. d. consil. 3. nu. 21. lib. 1. & concord. alij quamplures, quos colliges ex congestis plenè à Tiraq. in tract. de vtr. retract. in 1. parte. §. 35. glos. 4. num. 44 ex quibus constabit, quòd hæc in effectu est communis & magis communis opinio. Quinimò, non defuerunt, qui idem dixerunt de
40 mille annis, † videlicet Crot. in d. cons. 332. nu. 39. lib. 3. & Io. Ferrar. in d. tract. de appell. lib. 4 cap. 8. num. 310. & dixit Alex. d. l. qui agnitis. num. 17.

Et profectò quantum attinet ad rationẽ, in qua fundatur communis conclusio in dubio principali, ita procedit in centum & mille annis, sicut in 30. & 40. Vnde securior est opinio ista, & authoritate, & ratione, & etiã ampliatio. Neque obstat, quòd cuique actioni, & iuri competenti præscribatur spatio 30. vel 40. annorum. Quia est verum, quãdo tempus currit, nulla enim præscriptio currit, si tempus non currat, & quare tempus non currat dictum est, ne reincidamus in hoc, quòd debeat dari restitutio ad restitutionem petendam.

41 Limitatur secundò, vt nõ procedat † ex consuetudine in Francia, vt attestatur Rebuff. d. art. 2. Glos. 1. nu. 30. & Glos. 2. qui idem dicit euenire etiam in legitimè impeditis, vt per eum ibi in glo. 5. nu. 4.

42 Limitatur tertiò, nisi adsit † tutor vel curator contra quem detur regressus, quia tunc statim currit quadriennium etiam contra ignorantem. Rol. cons. 10. nu. 8. & 20. lib. 2. & Borgn. in tract. de tut. & cur. nu. 73. qui ad hoc citat ipsum Rol. à Valle.

Tu autem aduerte diligenter, nam si restitutio in integrum principalis de qua agitur veniret concedenda ex clausula generali, bene procederet hoc dictum, quia tunc est verum quod non concederetur illa quando adest recursus contra tutorem, vel curatorem, vt dicam plenè infra q. 22. art. 1.

Sed quando veniret concedẽda ex edicto minorum,

vel

vel ex speciali capite absentiæ,&c. tunc videtur contrarium dicendum, quia ipsa restitutio principalis concedenda veniret, etiam si adesset recursus contra tutorem, vel curatorem, l. 1. C. etiam si tut. vel cur. & dicam infra d. q. 22. art. 1.

Sed quicquid sit, verior videtur nihilominus limitatio ex eo, quia ista suspensio quadriennij propter iustam ignorantiam admittitur ne veniat danda restitutio ad restitutionem obtinedam, vt dictum est, igitur eiusdem naturæ esse debet, & conditionis ista suspensio, siue non cursus quadriennij, cuius esset ipsa restitutio aduersus cursum illius, per regulã quòd subrogatum, &c. Et facit pro hac opinione in terminis id quod scribit Corn. in cons. 144. in fi. lib. 4. videlicet, quod scientia tutoris, curatoris, syndici, procuratoris, &c. nocet ipsi pupillo, minori, vniuersitati, domino, &c. quo ad cursum huius quadriennij, & quo ad excludendum istos à remedio restitutionis in integrum.

Limitatur quartò, vt non procedat † in restitutione doli, & ita sing. dixit Paul. de Cast. in l. fi. C. de dolo, vbi notant etiam Salyc. & Alex. per illum tex. licet de ignorantia nihil re vera loquatur.

Tu potes dicere, quod odio huius famosæ actionis, † huc restitutionis ex dolo procedentis hoc accidat, arg. l. Diuus. ff. de rest. in integr. Et hinc potes sublimitare, vt quamuis actio doli, vel restitutio denegetur ex hac causa, tamen ne dolum passus damno iniustè afficiatur, & qui dolum adhibuit ex delicto suum præmium consequatur, debeat dari restitutio ex clausula generali, vt colligitur ex eodem Paul. de Cast. in d. l. fin. & æquissimum puto.

Limitatur quintò, vt non procedat † quando ignorantia ista esset supina & crassa. Dec. consil. 436. num. 9. consil. 564. in fi. & cons. 474. num. 14. Soc. iun. consil. 68. num. 156. lib. 1. Tiraq. de vtr. retr. in 1. par. §. 35. gl. num. 34. & seqq. & Borgnin. in tract. de tut. cur. num. & dixi etiam supra circa restitutionem ex capite iustæ ignorantiæ q. 8. art. 10.

Quæ autem dicatur ignorantia supina † & crassa, & non verisimilis, & consequenter improbabilis, vide apud Dec. cons. 305. nu. 5. & cons. 436. num. 9. & d. cons. 474. nu. 14 & Aym. in tract. de antiq. tẽp. in 4. par. §. materiã. nu. 71. vers. similiter & Rol. d. cons. 3. nu. 99. & seq. lib. 1. & Aret. consil. 15. vt per Felyn. in c. vigilanti. num. 4. de præscr. ꝙ multum extollit verba eius & Alex. in cõs. 19 per totum. & ego dixi supra d. q. 8. art. 10. vbi circiter decẽ casus retuli, in quib. ignorãtia nõ præsumitur, vnde si non clarè probatur ab eo, qui in ea se fundat, dicit supina, & non verisimilis, & non creditur.

In specie verò notandum est, quòd quo † ad cursum huius quadriennij, sufficit præsumpta scietia, ad hoc vt currat, nec prætextu ignorantiæ retardari possit, vt dicit Soc. iun. cons. 37. num. 18. lib. 4. vt refert, simpliciter. Et sequitur Menoc. de recup. poss. remed. 15. num. 116. quod est visu dignũ, quia in omnibus illis casibus, quos retuli in præcitata q. 8. art. 10. præsumitur scientia contra allegantem ignorantiam. Vnde in omnibus illis casibus non impeditur cursus quadriennij hoc prætextu.

Articulus V.

AD quintum, An scilicet † cætera impedimenta propter quæ non potuit quis petere restitutionem in integrum, donec durant, impediant cursum quadriennij, sicut ignorantia?

Breuiter fac regulam quòd sic. Et propterea dicitur vtile hoc quadriẽnium ab initio, nec incipit vnquam currere donec læsus non potest restitutionem in integrum petere, ita notant omnes in l. fi. C. de temp. in int. rest. Gl. & Doct. communiter in l. interdum. ff. de minor. Et est tex. tam in d. l. fin. & in d. l. interdum.

Sed quæ sint ista impedimenta, † quæ non sinunt ab initio hoc tempus currere, videdum est. Circa quod fac in primis regulam ex intentione præall. quòd quoties & quandiu ipsi læso nõ fuerit copia agendi, siue facultas petendi restitutionem in integrum, quadriennium hoc non currit, sed dormit. Qua præmissa.

51 In primis dicitur iustum impedimentum si læsus † absit Reip. causa. tex. est expressus in d. l. fin. in fi. & in d. l. interdum. vbi omnes.

52 Secundò, si detineatur † aliquo alio impedimento, quod æquiparetur absentiæ in tit. ff. ex quib. caus. maio. vt per Gl. & Doct. in d. l. interdũ. & in d. l. 1. & seq. C. de temp. in int. rest. cuiusmodi sunt absentia ex causa infirmitatis, captiuitatis, &c. de quib. dixi supra q. 11. item infirmitas, pauperias, &c.

53 Tertiò, si copia iudicis † haberi non possit. Archi. in d. c. 1. eo. tit. in 6. Felyn. in c. 1. nu. 11. de præscript. Rom. consi. 58. num. 4.

54 Quartò, si dolo aduersarij † factum est, quo minus læsus possit petere restitutionem in integrum, nam non currit tẽpus donec durat causa ab aduersario commissa. Gl. in d. l. fin. in Gl. pen. in fi. C. de temp. in int. restit. & ibi Cyn. nu. 3. Bart. nu. 9. Archid. d. c. 1. in 6. per tex. notab. in d. l. intra. ff. de minor. & in d. c. 1.

55 Quintò, si fortuito † hoc impedimentum fuerit causatum, puta propter ferias repentinas, vel ordinarias, Angel. in d. l. fin. num. 3. & Pau. de Cast. ibi in summario, & intelligas hoc ab initio, nam postquam semel cæpit currere, feriæ ordinariæ non dicerentur retardare cursum illius, aliàs enim semper esset vtile quadriennium, & nunquam continuum, cuius contrarium dicitur in d. l. fi. sed bene feriæ repentinæ, tam ex post facto, quàm ab initio dicerentur retardare cursum illius, tanquam iustum impedimentum incidens, vt dicam infra artic. 7.

56 Sextò, si viuat aduersarius † & talis sit, vt eius timore iustò non potuerit peti restitutio in integrum, durante enim iusta causa huiusmodi timoris quadriennium non currit. Abb. in c. cum ex literis. num. 10. eod. tit. Felyn. in c. 1. num. 11. de præscript.

57 Septimò, si ecclesia mutasset † varios prælatos, Glos. in c. 1. eod. tit. in 6. Aym. de antiq. temp. 4. par. §. materia. num. 71.

58 Octauò, si interim sit sedes vacans, † nam in vrbe tempore sedis vacantis hoc quadriennium non currit. Veral. 1. decis. 85.

59 Et generaliter potes dicere, ꝙ † vbicumque daretur restitutio in integrum ob aliquam causam iustã ex clausula generali, ob eandem iustam causam hoc quadriennium ab initio non currit. Socin. senior cons. 266. nu. 22. lib. 2. Et ratio clara est, quia aliàs deberet dari restitutio ad restitutionem obtinendam, contra d. l. interdum. & notatur communiter in l. 1. C. si sæp. rest. postul. & dixi supra pluries.

Limitari posset hoc dupliciter ex intentione quorundam.

60 Primò, in impedimento procedente † ex causa necessaria tantum, quia eo non obstante curreret hoc quadriennium, voluit Fulgos. in l. Papinianus. in princ. ff. de minor. Sed ego puto hoc malè dictum esse, admissa pro communi opinione illa, ꝙ ex causa necessariæ absentiæ duntaxat etiam improbabilis, detur restitutio in integrum, de qua dixi plenè supra q. 7. artic. 1. & seq. Quia tunc ita militat ratio d. l. interdum. de qua proximè dixi, in huiusmodi impedimento necessariò duntaxat, sicut in alijs etiam laudabilibus, vt manifestum est.

61 Secundò in impedimento paupertatis, † Put. 2. decis. 446. Sed ex prædictis statim pace eius non puto verũ. & firmiter teneo regulam supra factã in omni specie impedimenti, & quoties quis meretur habere restitutionem in integrum ex clausula generali, per rationem dictam supra in princip. artic. & supra versic. & generaliter. & sic etiam ex his reprobes aliud dictum inaduerten-

ter à Bapt. de S.Blasio in tract.action. num.17. dum
dicebat, quòd non obstantibus huiusmodi impedimen-
tis, currit hoc quadriennium, falsum enim est, vt ex
iam dictis patet.

Articulus VI.

62 AD sextum, † An scilicet, tam maioribus, quàm
minoribus, & Ecclesijs, currat hoc quadrien-
nium, quando læsio est in suspenso & in præcedenti.
Fac regulam quod interim non currit quadriennium,
donec læsio non perficitur, & certitudinariè non contin-
git, vt ex sequentibus exemplis & illationibus cõstabit.
63 Primò igitur infertur, quòd si sententia † conditio-
nalis lata sit contra minorem, tempus petendæ restitu-
tionis currit minori non à die latæ sententiæ, sed à die
euenientis conditionis præiudicialis, per id quod con-
cludit. & plenè probat Vasq. in tract. de success. resol.
lib.2. §.18. num.100. Vbi concludit, & ex eius conclu-
sione infertur.
Secundò, quòd si minor celebrauerit sub conditio-
64 ne † obligationem aliquam sibi præiudicialem, tem-
pus petendi restitutionem currit à die euenientis con-
ditionis, non autem à die celebrati contractus. Sed ad-
uerte, quia
Contrarium vult Bart. in d.§. sed quod simpliciter.
& Angel. in l.1.§. biduum. ff. quando appell. sit. & postea
Præpos. in cap. ex ratione, num.70. versic. item nota. de
appellatio. de quibus Vasq. non fuit recordatus.
Sed ego puto veriorem, & æquiorem sententiam
Vasquij. Quia non potest imputari ipsi minori qua-
re restitutionem non petijt ante euentum conditionis,
& sic præiudicij consumati, cum prius esse posset, quòd
ipse restitutione non indigeret, quia esse poterat, quòd
non læderetur, si conditio non eueniebat.
Bene saluari potest opinio etiam præallegatorum in
65 casu † quo minor vellet restitui aduersus obligatio-
nem conditionalem, & sic aduersus periculum immi-
nens propter conditionem pendentem, quòd quidem
potest minor facere, vt dixi supra quæst.4. art.6. Hoc
enim casu si post completam minorem ætatem qua-
driennium curreret adhuc conditione non impleta, si
quidem vellet minor restitui aduersus huiusmodi con-
ditionalem obligationem propter periculũ futuri euen-
tus, non posset amplius, quia in hoc ipso fuit ab initio
perfectè læsus, vt consideraui in d. quæst.4. art.6. & con-
sequenter quadriennium statim post minorem ætatem
completam currere incæpit. Et nota diligenter hanc
concordiam, aliàs opinio Vasquij omninò verior, &
æquior est, & illam in alio casu teneo.
Tertiò infertur, quòd quando plures sententiæ latæ
66 sunt, tempus † currit à die vltimæ sententiæ, non alia-
rum. Mil. in suo Repertorio, in verbo, restitutio, nu.4.
Rota ibi in nouis, & post eam Vest. lib.8. cap.3. nu.14.
& Grauat. in addit. num.24.
Quartò infertur, quòd in restitutione aduersus ter-
67 minum peremptorium elapsum † quadriennium cur-
rit à die sententiæ, non à die lapsi termini peremptorij,
& ita dicebant quidam antiqui.
Sed contrarium in hoc tenet Innocent. & sequitur
Card. in c. coram. in 1. quæst. eod. tit. & allegat c.1. eod.
tit. nostro in 6. & Host. in princ. Bellam. num.2. & Io.
Andr. ibi in princ. Imol. in Clem.1. eod. tit. nu.20. & di-
cit quod est ipsa veritas. Rodoan. in tract. de reb. eccles. non
alien. in q. de rest. in int. §.1. nu.4. & sequitur etiam sim-
pliciter Anchar. in d. c. coram. Adeo quòd hæc opinio in
contrarium est communis. Mihi placet vt dicamus sic.
Aut petitur restitutio aduersus sententiam, & à die
sententiæ, & non prius quadriennium hoc currit, quia
non prius per sententiam læsus dici potest minor vel
alius, si sententia adhuc lata non est.
Aut petitur aduersus terminum peremptorium lap-
sum, propter quòd non possit amplius aliquid probari,
& tunc. Aut licet in prima instantia non possit probari
amplius, potest tamen in secunda, & idem, quia nõ per
lapsum huiusmodi termini, sed per sententiam dicetur
causata læsio. Aut non potest probari aliquid etiam in
secunda, non quia sententia transiuit in iudicatũ aliam
ob causam, & tunc secus, quia læsio dicitur perfecta fuis-
se statim elapso vltimo peremptorio, vt colligitur ex
Butr. in c. coram. de rest. in int. num.9. & dicam statim
in seq. illatione. quæ ibi dicta iunge cum his.
68 Quintò infertur, † quòd si quis restitui velit aduersus
omissas probationes, quadriennium hoc incipiet curre-
re à die, qua irrecuperabiliter lapsum est tempus pro-
bandi in prima, vel secunda instantia, vt tradit But. in
d. c. coram. num.9. cuius sententia est ista, quòd si lapsus
termini est talis, per quem irrecuperabiliter facultas
probandi amissa est, tam in prima quàm in secunda in-
stantia, quadriennium incipit currere à die lapsi termi-
ni. Si verò non est amissa irrecuperabiliter, tunc si qui-
dem læsus vult restitui ad probandum in prima instan-
tia, currit hoc tempus statim à die lapsi termini, si verò
vult restitui ad probandum in secunda, quia puta sen-
tentia transiuit in rem iudicatam, & tunc à die senten-
tiæ currere incipiet, vt latius per eum.
69 Nota etiam vnum, quod cadit † supra in fine art. præ-
ced. Quod scilicet hæc tempora non currunt interim
dum disceptatur de nullitate sententiæ, vt dixit Achil.
decis.288. & dicam etiam infra eod. art. seq.

Articulus VII.

70 AD septimum, An † & quomodo currat hoc qua-
driennium postquam semel incæpit currere, vi-
delicet, an cursus eius aliqua iusta causa quandoque re-
tardetur?
Breuiter conclusio est, quòd quadriennium hoc ita
retardatur, & suspenditur propter iustum aliquod im-
pedimentum, postquam incæpit currere, contingens,
sicut ab initio, ita colligitur ex Glos. in d. l. fin. in fine. C.
de temp. in integr. rest. quam ibi communiter sequun-
tur Cyn. Bart. & alij.
Et quamuis loquatur in impedimento absentiæ tan-
tum, idem tamen dicendum est in omnibus alijs, ratio-
ne de qua plenè dixi supra ead. q. art.5. Facit text. no-
tab. in d. l. intra. ff. de minor.
Limitatur autem dupliciter.
71 Primò, † in impedimento feriarum, nam illud si su-
peruenia in medio cursus istius, si quidem sint feriæ re-
pentinæ bene excusabunt, secus verò si ordinariæ, quia
aliàs diceretur hoc quadriennium vtile nõ continuum
contra d. l. finali.
72 Limitatur secundò, † vt non procedat in illo impedi-
mento mutationis variorum prælatorum ecclesiæ. Et
ratio est, quia cũ illud retardet ab initio cursum huius
quadriennij ex eo, quia præsumitur, quod noui prælati, &
repentinè renouati, ignorẽt iura ecclesiæ, & cõsequenter
pp præsumptam istam ignorantiam, vt supra dixi plu-
ries, sequitur quod si ab initio incæpit currere hoc quadrien-
nium, vt præsupponimus, ista præsumptio ignorantiæ
non adfuerit, si sciuerit ecclesia sibi competere restitu-
tionem in integrum, aliàs quadriennium currere nõ in-
cæpisset, vnde ex post facto non amplius præsumi pote-
rit, vt manifestum est. Nisi fortè prælatus qui ab initio
quadriennij vixit, duobus vel tribus annis vixisset, & sic
sciuerit iura ecclesiæ, & ante lapsum quadriennij obie-
rit, & alij sequentes repentinè mutati fuerint, in eis enim
bene poterit præsumi adhuc ignorantia prædicta, & sic
retardabitur hoc casu cursus huius temporis.
Ex quibus conclude, quòd vbicunque minor factus
73 maior, † vel ecclesia, vel ciuitas, vel alius quilibet læsus,
in medio cursus huius temporis impeditur quominus
expedire possit, & restitutionẽ petere, vel prosequi, om-
ne tempus impedimentorum huiusmodi de medio sub-
ducitur.

ducitur: Quod sit ibi generale, per doctrinam Glos. & Doctorum in d.l.fin.

Et ex ea inferas etiam in specie ad id, quod dicebat Achil. in præall. decis.288. videlicet, quod interim dum
74 disceptatur de nullitate sententiæ, † non currit hoc quadriennium.

Inferre etiam potes notab. quod ob appellationem ad-
75 uersarij † interpositam, ob quam non potuerit in causa restitutionis in integrum procedi, quadrienniũ hoc interea nõ currit, sed suspenditur, vt dixit Alex.cons.223. per totum lib.6.& Bero.in c.1.num.9. de rest. in int. Et pro hoc est text. apertus in d.l.intra vtile. ff.de minor.

Articulus VIII.

76 AD octauum, Quantum scilicet huius † temporis transeat ad hæredem ipsius læsi?

77 Præmitte primum, quod instantia † restitutionis in integrum inchoata contra defunctum transit cõtra eius hæredem. Iacob.de S.Georgio in l.minoribus.C.de rest.in integr. Hoc præmisso.

Fac regulam, quòd tantum temporis superest hæredi ipsius læsi ad petendam restitutionem in integrum ex persona illius, quantũ supererat ipsi læso tempore mortis eius. text.est ad literam in l.interdum.ff.de minor.& in l.ea quæ.C.de tẽp.in integ.rest.& oẽs in dictis locis. Et facit ratio, quia nemo plus iuris in aliũ trãsfert, &c.

Limita hanc regulam dupliciter.

78 Primò, vt non procedat, quando ipse † quoque hæres esset minor, nam illud residuum quadriennij, vel etiam totum quadriennium quod cõpetebat ipsi authori defuncto, non currit hæredi minori in minori ætate, sed post 25.annum, adeo quòd hæres habebit quandoque plus temporis, quàm haberet defunctus tempore mortis eius. s. omne tempus quo minor extiterit, deinde omne tempus quod defuncto superfuit. Azo plenè in sub.C.de temp.in integ.restit.col.2.in fi.versic.si autem decesserit. Et ad idem Alber. in d.l.ea quæ. num.4. & ibi etiam Pet.& Glos.& Doctor.in d.l.interdum.

79 Quòd tamen ita intelligas, † vt illud tempus quod hæres minor habet in minori ætate, habeat ex persona sua, quia interim si non petit restitutionem ex persona sui authoris, in hoc ipso decipitur, & restitui deberet, vnde ne ad restitutionem obtinendam restituatur, tempus hoc ei conceditur illibatum. Residuum verò, quod habet post 25. annum, ex persona ipsius defuncti habet, vnde non integrum quadriennium semper habet, sed vel integrum, vel minus, prout habebat ipse defunctus: & sic non falsificatur regula, quòd nemo plus iuris &c.

80 Ex qua declaratione notare potes, † quòd tẽpus minoris ætatis huius hæredis non potest dici, quod curreret cum spe restitutionis, sed debet dici quòd non currit ei in illa ætate residuum illud quadriẽnij, quod defuncto competebat, si enim curreret cum spe tamen restitutionis post 25.annum, daretur huic hæredi minori quadriennium, etiam pòst minorem ætatem ex persona sua, quia ætate lapsus restitutionem non petijt.

81 Limita secundò, † vt non procedat in casu speciali, auth.si minor.C.de temp.in integ.restit. vbi hæres habet quinquennium tantũ, licet defunctus habuisset 12. annos si vixisset, & hoc si hæres ipse quoque sit minor, si verò sit maior, habet tantum annum vtilem ad petendam restitutionem in integrum aduersus dotem, cautè non numeratam.

Et quòd plus habet specialitatis ille text. est, quòd concurrunt sex alia specialia, quæ enumerat Glossa ibi, quæ vide per te, quia Doct. simpliter illa admittunt, nec circa ea aliquid addunt.

Articulus IX.

82 AD nonũ, † An.s.currat hoc residuũ temporis ipsi hæredi, hæreditate adhuc non adita, sed iacẽte?

Videtur quòd currat etiam hæreditate iacente, per l.ad diem, & l.cum filius.ff.de verbor.oblig. Per quæ iura ita resoluerunt DD.de Rota, vt refert Bellam. decis. 652. in princ.& idem etiam voluit Petr. in d.l.ea quæ. ad finem.C.de temp.in integ.rest.licet non allegetur in d.decis.Rotæ.

In contrarium tenent alij Doctores communiter, Bar. in d.l.ea quæ.num.4. Bald.ibi.num.5. Ang. nu.2. Fulg. num.2.& in fine. ad idem Bal. consil.48. lib.2.& Paul. de Cast.consil.161.versic.nec incęperat. lib.2. & Capra consil.140.num.4.& ita tenebant Bellam.præall.& D. Gulielm.vt ipse refert in d.decis.652.contra alios DD. Rotæ per fortes rationes, vt ibi.

Et pro hac opinione est text.in d.l.ea quæ.§.fi. C.de temp.in integ.rest.ibi, mox cum fuerit adita hæreditas, vel bonorum possessio, &c.

Et facit ratio fortis Bellameræ, quia præscriptio non
83 currit non † valenti agere, si impeditur impedimento iuris, l.1.in fi.C.de annal.except.& l.1.C.de bo.matern. prout hic.

Mihi placet ista opinio communis Doctorum, per d.
84 l.ea quæ.in fin.vbi est expressum, & quia quodlibet † iustum impedimentum retardat cursum huius quadriennij, vt dixi supra art.præced. negari autem non potest, quin sit iustum hoc impedimentum non aditæ hæreditatis, cum enim petere restitutionem non possit, nisi vt hæres, & hęres adhuc non sit, sequitur qđ petere impediatur propter non aditam hæreditatem, quo retento.

Ad contrarium d.l.ad diem. facile resp. quòd scilicet
85 quando per debitorem staret, † siue per hæredem eius quo minus soluerent, pœna committitur etiam iacente hæreditate, si verò per eos non staret, secus, quia ope exceptionis succurreretur debitori, & hæredi eius, vt per Gl.in d.l.ad diẽ, quod denique Gl. firmare videtur, per l.Thais.§ Stichum. ff.de fideicom.lib. Glo.allegata ibi in fine hic autem præsupponimus quod per d.hæredem non stet, ergo &c. & si dicatur, curret ergo tempus, sed dabitur exceptio; dico, quòd nõ potest fieri, quod detur exceptio restitutionis ad restitutionem obtinendam, vt supra pluries dixi.

Ad authoritatem autem præallegatorum DD.de Rota Resp. quod & si maxima sit, dum autem in iure Cęsareo viuimus, ab ea recedendum est, vbi habemus l.expressam. Vel intelligenda erit opinio Rotæ, vt procedat in casu sequentium limitationum.

Conclusio igitur sit, quòd non currit hæredi hoc quadriennium vel residuum eius, nisi à die aditæ hæreditatis. Quam

86 Limita dupliciter. Primò, vt non procedat, quando † hæres scienter & dolosè distulisset hæreditatem adire. Bart.in d.l.ea quæ.num.4. Bal.nu.5. Fulg.in fi. Capra consil.140. nu.4. per l.cum Syllanianum. ff.de his quibus vt ind.

87 Limita secundò, vt non procedat † etiam si sine dolo distulisset, tamen scienter & negligenter, ita post Cyn. in d.l.2.C.de temp.in integ.rest. & Capyc. decis.109.in primo dubio, scribit Glos.super const. Marchiæ lib.6. cap.13.num.5.& fuit etiam de intentione Bellam.in d. decis.652. Et quod plus est, ipsemet Petr. in d.l.ea quæ. in casu ignorantiæ admittit opin.communem, quã supra firmauimus, & consequenter contrariã sententiam quam tenet, tenet in casu scientiæ, & negligentiæ. Quicquid tamen sit quo ad authoritatem & intentionẽ istorum, ratio clara est distinguens inter negligẽtes, & ignorantes, & sic impeditos in l.non enim. ff. ex quib. caus. maior. quæ loquitur in propria nostra materia.

88 Limitabat etiam tertiò Pau. de Cast. vt procedet, † quando quadriennium hoc non incæpisset currere contra defunctum, secus verò si iam currere cæpisset, nam hoc casu curreret etiam hæredi non adita hæreditate, vt per eum, & fortè in his proprijs terminis saluari posset opin. Rotæ.

Sed mihi non placet aliquo modo, quia text. in d.l. ea quæ. in fin. non distinguit, & in fine dicit, quòd hæredibus minoris solida tempora restitutionis computentur ex die aditæ hæreditatis, vel acceptæ bonor. possess. Neque etiam Rota restringit se ad hunc casum, sed de integro quadriennio loquitur, loquitur enim de hærede maiori, qui successit pupillo, vnde necesse est, quod tempore mortis pupilli integrum quadriennium in ipso pupillo superesset. d.l. interdum. & dictum est supra art. 1. huius quæst.

Articulus XI.

AD decimum. An scilicet & quomodo currat hoc quadriennium hæredi statim post aditam hæreditatem?

Distingue duos casus.

89 Primus est † quando hæres non est impeditus aliquo iusto impedimento, & tunc statim incipit currere contra eum illud tempus, quod currebat contra defunctum, vel si contra defunctum non currebat propter aliquod iustum illius impedimentum, currit tamen contra hæredem, neque illo, neque alio iusto impedimento impeditum, ita omnes in d.l. ea quæ. & in d.l. fin. C. de temp. in int. rest. & Soc. iun. cons. 67. num. 29. in fin.

90 Secundus casus est, † quando impeditus fuit aliquo iusto impedimento, vel est minor ipse hæres quoque &c. Et videtur, quòd statim currat non obstante ætate, vel impedimento, vt voluit Martinus antiquus glossator.

Primò, per d.l. interdum. ibi, hoc. n. ipso decipitur &c.

Secundò, per d.l. fin. §. fi. C. de temp. in integ. rest.

Tertiò, per l. apud. ff. ex quib. caus. in poss. eatur. & l. 1. C. si adu. vend. pig. & l. Polla. C. de his quib. vt indi. & l. fundum. ff. de fund. dot. cum sim. in quibus dicitur, quòd ætas ipsius hæredis non prodest ipsi hæredi ad impediendam executionem aliquam, vel exactionem fieri contra hæreditatem, ex obligatione ex contractu defuncti.

Quartò, quia videmus in ecclesia hærede minoris, cui irrecuperabiliter currit hoc tempus statim ab adita hæreditate, vt dixit Corn. cons. 275. nu. 1. lib. 3. & hoc licet fungatur vice minoris. c. 1. de rest. in integ.

In contrarium est communis omnium sententia. Et quidem quoad hæredem minorem, & sic quoad impedimentum ætatis, tenuit originaliter Fulg. contra Martinum, & sequuntur Glos. in d.l. interdum. post longam disputationem, Bart. ibi num. 4. Glos. in d.l. ea quæ. §. si quando. in verbo, fuerat. & ibi Pet. latissimè, & Cyn. nu. 4. Bart. num. 2. Bald. num. 4. Alber. num. 3. Glos. Bartol. Ang. Paul. Fulg. & alij in d.l. 6. C. de temp. in integ. restit. Bald. in l. fin. Geod. num. 5. & in l. minor autem. §. fin. ff. de minor. Soc. iun. cons. 67. nu. 30. lib. 2. Paul. de Cast. cons. 299. nu. 3. lib. 1. & nemo discrepat, nisi ipse Martinus. Quo verò ad cetera impedimenta idem tenent Gl. in d.l. interdum. in fin. Glos. Bart. Cyn. & alij in d.l. fin. C. de temp. in integ. restit. & Mauric. in tract. rest. in integ. cap. 20. text. est quoad minorem ætatem in l. sancimus. C. in quib. caus. rest. non est neces. & in l. fi. in fin. C. si minor maior fact. alien. rat. hab. &c.

Quo verò ad cetera impedimenta, tex. est in l. 2. C. eo. & ratio pro vtroque dicto ea est, vt circuitus vitetur, in infinitum enim darentur restitutiones ad restitutionem obtinendam, quod est absurdum, vt per Glo. Bart. & alios præall.

Ad contraria autem facilè respond.

Ad primum enim, secundum, & tertiũ, vltra Glos. in d.l. interdum, quæ ad singula respõdet, possumus dicere, quòd hodie res est expedita, & decisa per imperatorem in d.l. sancimus. videlicet, quòd tẽporales præscriptiones hodie non currant minoribus in minori ætate.

91 Ampliaturque præcedens conclusio, † vt procedat etiam in maiori tempore quadriennij, vti est in l. fin. C. de rep. hæred. Quamuis secus videretur, per regulam d. auth. si minor. C. de temp. in integr. restit. & l. quod si minor. §. 1. in fine. ff. de minor.

Ampliatur secundò, in ceteris omnibus casibus de quibus dixi supra ead. quæst. art. 5.

SVMMARIA.

1 *Rescissoria actio à quo tempore nascatur.*
2 *Per vsucapionem acquiritur dominium directum, per præscriptionem verò vtile tantum, & sic per vsucapionem extinguitur penitus actio pristina, per præscriptionem verò eliditur tantum, & debilitatur.*
3 *Rescissoria actio non prius oritur quam restitutio in integrum obtenta sit, quando res fuit vsucapta.*
4 *Rescissoria actio an oriatur ante restitutionem obtentam, quando res fuit præscripta?*
5 *Rescissoria actio quomodo non dicatur nata ante restitutionem in integrum obtentam, secundum opinionem quorundam, & quomodo dicatur nata secundum opinionem aliorum.*
6 *Actio ista antiqua directa, quæ viuit quidem, sed sine effectu, & non adhuc verè rescissoria dicitur; sed actio in rem directa, an & quanto tempore duret, antequam restitutio in integrum obtineatur?*
7 *An rescissoria actio ad exemplum restitutionis in integrum, non amplius vtili anno, vt olim, sed hodie quadriennio continuo duret post obtentam restitutionem.*
8 *Rescissorium iudicium donec adhuc necessarium est pro recuperatione rei, non potest dici lis finita.*
9 *Factorum varietas quod causauit quo ad emendationem anni vtilis in restitutione in integrum, causare debet in rescissoria actione.*
10 *Prætoris remedium circa annum vtilem restitutionis in integrum tantum reperitur.*
11 *Intellectus l. fin. C. de temp. in integr. restit. in illis verbis, finiendamq. litem.*
12 *Correctio legum etiam ab identitate rationis induci minimè debet.*
13 *Prætoris remedium circa hæc iudicia duplex fuit, vnum scilicet anni vtilis quo ad iudicium rescindens restitutionis in integrum, aliud alterius anni vtilis, quo ad iudicium rescissorium.*
14 *Restitutione in integrum obtenta, an rescissoria actionis tempore duret isto anno vtili, vel quadriennio tantùm secundum supradictas opiniones, aut verò plus vel minùs, prout plus vel minùs temporis recuperatum fuit per restitutionem in integrum?*
15 *Rescissoria actio an duret plus quadriennio, seu anno vtili?*
16 *Actiones prætoriæ quæ dantur ad rem persequendam, sunt perpetuæ.*
17 *Restitutio in integrum restituit actionem pristinam pro toto eo tempore, quo competijsset, si non fuisset impedimentum.*
18 *Actiones prætoriæ tunc sunt perpetuæ, quando dantur secundum ius ciuile, vel illius adiuuandi gratia, non autem quando contra ius ciuile, quia tunc sunt annales.*
19 *Prætoris imperium annuum est, sic & creatura illius.*
20 *Possessionis apprehensio quandoque habetur pro litis contestatione, vt in l. si cuius. ff. ex quib. caus. maior.*
21 *Rescissoria actio an duret plus quadriennio, quando sumus in casu d.l. si cuius?*
22 *Et quid si per viam exceptionis proponenda veniret ipsa rescissoria?*
23 *Et quid si prima actio non fuit penitus per præscriptionem sublata?*
24 *Et quid si restitutio competijt iure actionis, videlicet doli, vel metus, &c.*
25 *Rescissoria actio an duret minus quadriennio, vel anno vtili, quando tempus ad quod facta fuit restitutio est minus ipso quadriennio, vel anno vtili?*
26 *Rescissoria actio an perpetuetur litis contestatione, cum restitutio in integrum non perpetuetur?*

27 *Actio-*

27 *Actiones omnes regulariter perpetuantur per litis contestationem.*

28 *A restitutionis in integrum exemplo ad rescissoriam actionem consequentia non tenet, quoad perpetuandas illas, quia diuersa in eis ratio. nam*

Restitutio in integrum non aliud facit nisi quòd obstaculum remouet, ut actio pristina exerceri possit, sicut prius poterat.

29 *Rescissoria actio, an perpetuetur litis contestatione, quando lis fuit contestata non in hoc iudicio rescissorio, sed in iudicio rescindenti tantum?*

30 *Et quid si actio pristina non erat penitus sublata, videlicet quando per præscriptionem fuit debilitata.*

31 *Et quid in rescissoria institutoria, de qua in text. singul. l. si quis Titio, & in l. si quis stipulatus ff. ex quibus cau. maior.*

32 *Et quid si rescissoria per viam exceptionis proponenda veniret.*

33 *Rescissoria actio perpetuata nunquid dicatur eo ipso, quòd est petita restitutio in integrum.*

34 *Testamentum de falso qui accusauit, dicitur agnoscere ab intestato.*

35 *Intellectus l. cum quidam ff. de bon. poss.*

QVAESTIO XXI.

De rescissoria actione, quomodo, & quanto scilicet tempore tollatur, & illius tempora quomodo currant.

ETSI quæstio ista paulò extra materiam restitutionis in integrum videatur, tamen quia rescissoria actio est creatura restitutionis in integrum (vt notum est, & explicabo infra pluribus in locis circa effectus restitutionis in integrum, & etiam alibi) non ab re visum fuit de lapsu temporis huius actionis agere, postquam plenè actum fuit de lapsu illius, quo ad ipsam restitutionem in integrum. Quandoque enim non sufficit tempestiuè restitutionem in integrum obtinuisse, nisi quoque tempestiuè hæc actio rescissoria ad rem persequendam proponatur. Ideo subijciendi sunt quo ad propositum, de quo agitur, infrascripti sex articuli, qui satis erunt.

Primò, A quo tempore nascatur rescissoria actio?

Secundò, An & quanto tempore duret, antequam restitutio in integrum obtineatur?

Tertiò, An rescissoria actio, post impetratam restitutionem duret anno vtili tantum, vt olim durabat, an verò quadriennio continuo, vt hodie restitutionis in integrum tempus durat?

Quartò, An postquam obtenta est restitutio in integrum, duret tempus rescissoriæ actionis anno vtili, vel quadriennio tantum continuo, an verò toto illo tempore quod per restitutionem in integrum recuperatum fuit?

Quintò, An rescissoria actio perpetuetur litis contestatione?

Sextò, An per petitionem restitutionis in integrum perpetuetur rescissoria actio?

Articulus I.

1 AD primum, A quo† scilicet tempore nascatur actio rescissoria?

Præmittendum est, quòd secundùm magis commu-
2 nes traditiones per vsucapionem † acquiritur dominium directum, per præscriptionem verò vtile tantum, quo fit vt per vsucapionem antiqua actio penitus extinguatur, per præscriptionem verò non sic, sed remaneat, adeo tamen debilis, & sine spiritu, vt si proponatur statim elidatur, & perimatur exceptione præscriptionis, vt suis locis communiter traditur. Quo præmisso.

Fac duos casus.

3 Primus est, quando res fuit vsucapta. † & secundùm omnium sententiam conclude, quòd non prius oriatur rescissoria, quàm restitutio in integrum obtenta sit. Ita omnes in §. rursus. Instit. de action. & in l. fin. C. ex quibus caus. maior.

Qui Doct. dicunt, quòd propterea in casu isto rescissoria actio, cum sit penitus noua creatura prætoris, vtilis actio dicetur, non directa, & circa hunc primum casum non adest dubitatio.

4 Secundus casus est, † quando res fuit præscripta. Quo casu potest probabiliùs dubitari.

Videtur enim quòd statim à reditu ipsius absentis, vel à cessatione ipsius impedimenti nascatur, prout tenet Ludouic. May. Druidas in tract. action. lib. 2. cap. 7. vers. sic. competit autem. per l. ab hostibus. ff. ex quibus caus. maior.

Sed contra est communis omnium penè sententia Glos. in l. honorarijs, in verbo, redditur. ff. de action. & oblig. Petr. in l. fin. C. ex quib. caus. maior. num. 21. & ibi Cyn. num. 7. & idem Cyn. in l. sciendum §. sed alio, nu. 6. ff. Bart. in d. l. fin. nu. 6. Ang. ibi ante finem. Bald. nu. 4. vbi pulchrè, Alber. num. 7. in fine. Dyn. in d. §. rursus. nu. ... & ibi Ias. num. 82. & Faber num. 15. & Io. de Blanasc. in 4. q. Io. de Plat. nu. 54. Card. in c. cum ex literis §. quo circa, in 5. quæst. de rest. in integ. & Bellam. ibi nu. 26 ad finem. & de communi testatur Ias. in d. §. rursus. num. 82.

Et pro hac opinione est text. in d. l. honorarijs, §. sed cum rescissa. ff. de action.

Et intelligendo rectè sententiam præallegatorum,
5 omnes opiniones concordantur, † nam volunt quòd ante restitutionem obtentam, rescissoria aliqua non dicatur nata, id est actio aliqua, quæ habet hoc nomen vt dicebat quoque Ang. sed non dicunt propterea, quòd actio, quæ post obtentam restitutionem rescissoria incipit nuncupari, tunc nascatur, quia prius iure ciuili competebat licet sine effectu, & per restitutionem in integrum prætor (vt dicunt præall.) insufflat in eam spiritum vitæ, & propter hunc effectum quem recuperat ope iudicij rescindentis, id est restitutionis in integrum, dicitur rescissoria, quo igitur ad naturalem originem prius quidem competit quàm restitutio obtineatur, quo verò ad nomen & effectum recuperandi rem amissam non competit nisi obtenta restitutione in integrum, & ita intelligendi sunt Doctor. præall. & concordantur omnes opiniones, & contraria.

Articulus II.

6 AD secundum, An † scilicet ista actio antiqua directa, quæ viuit quidem, sed sine effectu, & non adhuc verè rescissoria dicitur, sed actio in rem directa, an & quanto tempore duret antequam restitutio in integrum obtineatur?

Videtur quòd viuat suo tempore ordinario, & naturali, nec extinguatur per lapsum temporis petendi restitutionem in integrum, aut enim quærimus de actione ista postquam restitutio obtenta est, & non est quæstio nostra. Aut de illa quæ ante obtentam restitutionem nomen suum antiquum habet actionis in rem, licet sine spiritu, & effectu, & vtique non potest dici quod extinguatur per lapsum quadriennij dati ad petẽdam restitutionem in integrum, quia agetur de ea proponenda sine aliquo auxilio prætoris, & restitutionis in integrum, sed solùm prout à iure ciuili fomẽtum habet, quod quidem non potest tolli per ius vtile prætorium, à quo in hoc casu nullum fomentum habet.

Sed contra tenent Doct. communiter. Quod scilicet durent tantò tẽpore, quantò durat facultas petendi re-

stitutio. in integrũ. Gl. in d.l. in honorarijs, in verbo, redditur. ff. de action. Glo. in d.l. fi. in verbo, quæsisti. C. ex quib. cauſ. maior. & ibi Petr. nu. 2. in fine. Bart. nu. 11. in fine. Paul. de Cast. nu. 5. Rossi. de libell. in tit. de rescisſ. action. §. 6. Card. in c. cum ex literis. §. quocirca. in 5. quæst. de restit. in integ. Monticul. in §. rursus. num. 17. Instit. de action. qui de magis communi testatur.

Ego pum aduertẽdum esse, quòd hæc communis opinio non potest saluari, nisi intelligendo sic, vt rescissoria ista quam dicunt Doctores præallegati tolli per lapsum quadriennij dati ad restitutionem petendam, nihil aliud sit, quam ius & habilitas, & spes petendi illam postquam petita fuerit & obtenta restitutio in integrum, & sic spes quodammodo renascendi ipsam rescissoriam, re vera enim ista spes tollitur lapsu quadriennij prædicti, quia si non potest rescissoria intentari nisi priua obtenta restitutione, & restitutio tollitur lapsu quadriennij huius, ipsam quoque rescissoriam spe tantum interea competentem tolli necesse est. & ita intelligo hanc communem conclusionem, & contrario satisfactum est.

Articulus III.

7 AD tertium, † An scilicet (vt restitutio in integrũ,) ita quoque rescissoria actio, non amplius vtili anno vt olim, sed quadriennio continuò duret, postquam restitutio obtenta fuerit?

Videtur quòd quadriennio continuo duret, sicut & restitutio in integrum.

Primò, per d.l. fin. C. de temp. in int. rest. quæ simpli-
citer & indistinctè loquitur, quo ad finiendam litem, at
8 lis non potest dici finita, † quando necessaria est adhuc
rescissoriæ actionis iudicium, vt manifestum est; ergo
quo ad illam quoque reductio illius anni vtilis ad qua-
driennium continuum facta fuit.

Secundò, quia eadem ratio mouet ad idem dicen-
dum quo ad tempus rescissoriæ, quæ mouit Imperato-
rem ad disponendum hoc de quadriennio continuo,
quo ad tempus restitutionis in integrum, videlicet va-
9 rietas † feriarum, & dierum vtilium in omnib. penè lo-
cis vbi redditur ius, ergo, &c. Quinimò dicit Gomes. in
d. §. rursus. sub num. 37. quòd tota ista disceptatio anni
vtilis erat in iudicio rescissorio, ergo fuit sublata neces-
sario per d.l. fin.

Tertiò, quia d.l. fi. subrogata est in locum remedij da-
ti à prætore, vt dicit Ias. post Castell. in l. admonendi. in
10 5. col. ff. de iureiur. Sed remedium prætoris † non repe-
ritur aliud quàm istud anni vtilis, de quo in d. §. rursus.
ergo illud fuit innouatum per subrogationem qua-
driennij, per d.l. fin.

Quartò, quia videtur esse communis Doctorum opinio, ita enim tenet Glos. in d.l. in honorarijs. §. sed cum rescissa. in verbo, redditur, in fin. & Glos. in d.l. sed & si per prætorem. §. quoties. in verbo, vnius. in fine, licèt non firmet, sed Bald. in d.l. fi. num. 6. dicit ita tenere omnes Glos. & idem in effectu vult Cyn. in d.l. fin. num. 8. C. ex quib. cauſ. maior. & Alb. in l. de pupillo. §. si in plurib. ff. de oper. noui nunciatio. & demum ita firmat Gomes. in d. §. rursus. nu. 37. vers. vnde concludo. & Ludou. May. Druidas, in tract. actio. lib. 2. c. 7. vers. superest. & dicit ita suadere simplicitatem legum, æquitatem iuris, & vsum fori.

Sed cõtrarium tenent alij Doctores magis communiter. Ang. in d.l. fin. col. fin. ante finem. C. eod. & ibi Fulg. num. 6. & in fine. Bart. nu. 11. post Petr. & Paul. de Cast. num. 5. Bal. in l. cum miles. ff. eod. & Mysing. in d. §. rursus. num. 17. & ibi Zas. num. 20. & num. 37. & Faber. ibi num. 16. firmiter tenendam esse ait, & ibi Dyn. num. 5. & Vrsill. num. 29. qui etiam de communi testatur. & de communi etiam Ludouic. Druidas d. c. 7. Ioan. de Platea ibi, num. 55. & n. 61. Ioan. Fabri in l. superuacuam. ad finem. C. de temp. in integ. rest. Iacob. de S. Georgio in l. ex hoc edicto. num. 21. ff. de eo, per quem fact. erit, &c. Zas. in l. nam & postea. §. si minor. nu. 7. circa finem, de iureiur. Imol. in clem. 1. nu. 16. de rest. in integ. & Bellam. in c. coram. sub num. 4. eod. tit. & in summa ista est magis communis opinio, tam ex calculo, quàm ex attestationibus præallegatorum.

Et fundatur in d.l. fi. & in d. §. sed cum rescissa, iuncta regula, quòd id quod non mutatur, quare stare prohibetur? &c. l. præcipimus. C. de appellat. cum simil.

Ego puto, quòd sanius faciet iudex qui practicabit primam opinionem propter rationem d.l. fi. C. de temp. in int. rest. & vtique æquior, planior, & simplicitati legum amicabilior est, vt dicebat Druidas præall. licet in rei veritate non reperiatur correctum in indiuiduo ius antiquum in rescissoria actione, sicut est correctum in restitutione in integrum, & propterea scrupulosis magis de stricto iure vera videbitur communis sententia, licèt mihi attenta ratione eius prima magis placeat, vt prædixi. Retenta verò secunda communiori.

Ad contraria ita satisfacere potes.

11 Ad primum, quòd verba illa, † finiendamque litem, intelligũtur quo ad restitutionis in integrum iudicium, quod intra quadriennium non solùm proponi, sed etiam finiri, & terminari debet, nec litis contestatione perpetuatur, cap. 1. de restitut. in integrum, in 6. & dixi sup. q. 19. art. fin.

12 Ad secundum resp. per vulgatum dictum, † quòd legum correctio etiam ab identitate rationis induci non debet. Gl. & Doct. in auth. quas actiones. C. de sacr. eccl. Paul. de Cast. in l. neque. C. de legib. cum simil.

13 Ad tertium, quòd remedium prætoris † erat duorum annorum vtilium, vnius respectu iudicij rescindentis, alterius respectu rescissorij. Vnde si subrogatum est quadriennium loco anni vtilis quo ad iudicium rescindens, non sequitur, ergo idem quo ad iudicium rescissorium.

Ad quartum resp. quòd opinio contraria est magis communis, vnde &c.

Articulus IV.

14 AD quartum, An † postquam obtenta est restitutio in integrum, tempus rescissoriæ actionis duret isto anno vtili, vel quadriennio tantum, secundùm supradictas opiniones, an verò plus vel minus prout plus, vel minus temporis recuperatum fuit per restitutionem in integrum?

Duo capita distinguenda sunt.

15 Primum est, an rescissoria † duret plus quadriennio, seu anno vtili, quando restitutio in integrum fuit ad maius tempus, vt si fuit ad decem annos elapsos durante impedimento, vel minori ætate, &c.

Et videtur, quòd duret toto tempore quo durauit læsio, & sic plus quàm dictus annus vtilis, vel quadriennium.

Primò, quia restitutio non restituisset id quod læsio abstulisset, si secus fieret, vt de se patet, contra naturam restitutionis in integrum, vt dicam infra, circa effectus illius.

16 Secundò, quia actiones prætoriæ, † quæ dantur ad rem prosequendam sunt perpetuæ, Instit. de perpet. & temp. action. in princ.

Tertiò, per tex. qui clariùs videtur in l. si is cuius. ff. ex quib. cauſ. maior.

Quartò, quia ita tenent plures, adeo vt hæc videatur communi sententia. Petr. in l. fin. num. 22. C. eod. & ibi Cyn. nu. 8. in fine. Alber. num. 8. Dyn. in d. §. rursus. nu. 14. Bald. in l. cum miles. ff. eod. tit. ex quibus cau. ma. Io. de Blanasco in tit. de rescisſ. actio. q. pen. vbi pulchrè. Bapt. à S. Blasio in tract. de action. nu. 25. ad finem. Bellam. in c. coram. num. 4. versic. ego credo. extra de restit. in integr.

Con-

Contrarium tenet Gl. in l. in honorarijs. in verbo, redditur. ff. de actio. & oblig. Zas. in d. §. rursus. nu. 31. & Io. Faber ibi nu. 16. & Monticul. nu. 17. & omnes qui simpliciter tenent, quòd duret vel anno vtili, vel alij qui tenent, quòd quadriennio continuo, impossibile enim esset, quod duraret hoc tempore in aliquo casu, quia vix esset, quod illud quod per restitutioné fuisset restitutum, esset semper quadriennium, & non plus nec minus; adeo quòd ita ponderando potest defendi, quòd ista sit magis communis sententia, illi enim sunt in magno numero, vt visum est supra art. præced.

Et pro hoc est text. expressus in d. l. in honorarijs. §. sed cum rescissa. ibi, anno finitur, & non potest commodè responderi, præsertim attenta ratione de qua ibi. &

Ego per hunc text. teneo hanc posteriorem sententiam, quæ potest etiam dici magis communis, vt prædixi, & consideraui proximè. Et pondero etiam ad idem tex. in d. l. fin. ibi, cum annuæ exceptionis, &c. C. ex quibus causis. &

Ad contraria resp. sic.

17 Ad primum, † quòd restitutio in integrum restituit actionem pristinam quo ad originem pro toto quidem tempore, quo competijsset si non fuisset impedimentum, sed hæc non potest obtineri nisi per viam replicationis, quæ quidem replicatio quia à prætore proficiscitur, & contra legem ciuilem datur, annua est, non perpetua, vt dicam proximè, & ita voluit Bart. in l. fin. num. 13.

18 Ad secundum resp. quòd actiones † prætoriæ tunc sunt perpetuæ, quando dantur secundùm ius ciuile, vel illius adiuuandi gratia, non autem quando contra ius ciuile dantur, quia tunc sunt annales, vt d. §. sed cum rescissa.

19 Et ratio fortè est, quia cum prætoris † imperium annuum sit, & non possint à se ipsis esse perpetuæ creaturæ eius nisi à iure ciuili fomentum hoc recipiant, impossibile est, quod recipiant, quando sunt contra ipsum ius ciuile, quia foueret ius ciuile id, quod esset ipsius fouentis correctorium, quod est absurdum ll. vulg.

20 Ad tertium respon. quòd in d. l. si is cuius. † apprehensio possessionis habetur pro litis contestatione, & consequenter non est mirum si rescissoria perpetua ibi est, quia litis contestatione perpetuatur, vt dicam infra articulo seq. Et ratio pulchra est, quia si perpetuata fuisset actio ante præscriptionem completam per litis contestationem, vel loco eius per interruptionem possessionis, quòd plus est, quare & non idem postea, cum restitutio reponat omnia in pristinum statum? vt per Alb. ibi.

Et per hanc solutionem confunditur, vel limitatur saltem illa conclusio de qua dixi supra circa tempora restitutionis in integrum, videlicet, quòd replicari non potest post quadriennium transactú de restitutione in integrum ab eo qui nactus fuit possessionem rei suæ vsucaptæ ab alio, nam intelligi debebit hoc modo, vt licet vtilis rescissoria non duret nisi anno vtili, vel quadriennio, sicut & ipsa restitutio in integrum, tamen non ex eo, quòd excluditur à remedio restitutionis in integrum, eo casu, ita obtenta restitutione in integrum, sed transacto tempore rescissoriæ excludetur à facultate intentandi actionem rescissoriam, sed illa perpetua erit ex eo, quia loco litis contestationis per apprehensionem possessionis perpetuata erit.

Conclusio ergo est, quòd rescissoria actio non durat nisi anno vtili, vel quadriennio continuo tantum, etiam si tempus ad quod fuit facta restitutio, sit plus.

Quam limita aliquibus modis.

21 Et primò, ex prædicta vltima † solutione, id est, quando restitutus possessionem rei suæ nactus fuit, per d. l. si is cuius. intelligendo illam in casu isto, prout ex intentione communi scribétium intelligitur, & idem tenet Alexand. in l. nam & postea. §. si minor. in fine. ff. de iur.

Limita secundò, & est penè idem cum præcedenti,
22 vt non procedat, quando per viam † exceptionis proponenda veniret ipsa rescissoria, videlicet, si restitutus rem possideret, tunc enim perpetua erit exceptio rescissoriæ, ita dixit Dyn. & post eum Ioan. Fabri in d. §. rursus. refert, & pro rationabili sequitur Bellam. in cap. suscitata. num. 15. vers. Dynus verò, de restitut. in integr. Quòd est notab. pro confirmatione præcedentis limitationis, & intellectus d. l. si is cuius.

23 Limitant tertiò quidam, † vt non procedat, quando prima actio non fuisset penitus per præscriptionem sublata, sed tantum elisa, vt accidit quando præscriptione eliditur, vt supra præmissum fuit art. 1. in princip. vt tacito nomine dicit tenuisse quosdam Bapt. à S. Blasio in tract. act. d. num. 22. & fortè fuit Ioan. Fabri in d. l. superuacuam. in fine. C. eod. tit. nostro.

Sed contrarium firmat Bapt. à S. Blasio in d. loco, vers. mihi autem. & puto veriùs, quia licèt actio pristina duret, tamen non potest nisi ope replicationis intentari ita vt effectum habeat, replicatio verò à prætore duntaxat suum fomentum & vitam recipit, ergo annuam tantum, non perpetuam, vt dicebam supra in resp. ad primum.

24 Limitatur etiam quartò in restitutione, † quæ cópetit iure actionis, videlicet doli, vel metus causa, &c. nam durat perpetuò actio rescissoria, quæ inde oritur, vt tradit idem Bapt. à S. Blasio in tract. de action. num. 23.

25 Secundum caput est, † an rescissoria ista duret minus quadriennio, vel anno vtili, quando tempus ad quod facta fuit restitutio, est minus ipso quadriennio, vel anno vtili?

Et videtur quòd duret integro quadriennio, seu anno vtili, vt voluerunt omnes allegati supra in præced. art. dicentes simpliciter, quòd integrum quadriennium datur, vel annus vtilis integer, secundùm aliam opinionem.

Et facit pro hoc d. §. sed cum rescissa. Et videtur absurdum dicere contrarium, videlicet, quòd si ad vnam tantum diem facta fuisset restitutio, intra illam tantum diem deberet expediri iudicium rescissorium, & opinio Canonistarum, de qua supra quæst. 19. art. 4.

Sed contra sentiunt Doct. communiter, Roffre. de libell. in rubr. de action. resciss. §. 6. num. 4. & idem videtur velle Io. And. in add. ad Specul. lib. 4. tit. de restit. in integr. & pro hac opinione adest magis communis opinio Legistarum in d. quæst. 19. art. 4.

Ego verò distinguo, vt dixi ibi. Aut quærimus intra quantum tempus debeat proponi actio ista, & dic, quòd infra tantum tempus duntaxat, in quanto fuit læsio. Aut quærimus intra quantum tempus debeat expediri & terminari, & clarum est, quòd intra tantum tempus quanto duraret aliàs, quia perpetuata dicetur per contestationem litis, quando proposita fuerit intra tempus ad quod fuit facta restitutio, vt præsupponitur.

Articulus V.

26 AD quintum, † An rescissoria perpetuetur litis contestatione?

Videtur, quòd non. Vt tenuit Io. antiquus glossator, & refert Alberic. in l. sed & si per prætorem. §. quoties. sub num. 12.

Exemplo restitutionis in integrum, quæ non perpetuatur per contestationem litis, vt dixi supra quæstione 19. art. fin.

IN contrarium est communis omnium Doctorum resolutio. Azo, C. de temp. in integr. rest. in fine. Glos. in d. l. in honorarijs. §. sed cum rescissa. in verbo, redditur, in fine. ff. de action. & post Dyn. in d. §. rursus. nu. 17. Cyn. in d. l. fin. num. 6. & ibi Alber. numero 8. Fulgos.

gof 10 fin. & Paul. de Cast. num. 5. Alberic. in d. §. quoties, num. 12. & ibi Glos. expressa. Ioan. Andr. in addit. ad Spec. tit. de restitu. in integr. 10. 4. lib. Ioan. de Plat. in d. §. rursus, num. 50. & ibi Zas. num. 38. & Ioan. Faber. ibi num. 17. dicit omnes Doctores ita tenere, & Mysing. ibi, n. 18. Ioan. de Bianafin. eod. tit. cap. de act. resciss. q. pen. in fi. Alex. in l. ndin & postea, §. si minor. in fine de iurciur. Iacob. de S. Georgio in l. ex hoc edicto. num. 28. ff. de corpor. quem fr. exerc. Ioan. Fabri in l. superuacuā. ad finem. C. de tempor. in integr. restit. Bellam. in c. coram. num. 6. de rest. in integ. Bapt. à S. Blasio in tract. de actio. num. 22.

27 Et pro hoc adducunt, quia regulariter † actiones omnes perpetuantur per contestationem litis, l. fin. C. de præscript. 30. vel 40. annorum, ar. in hoc reperitur specialiter prohibitum, meritò, &c.

Ego dico tenendam esse hanc communem sententiam per tex. clarum in d. l. si cuius ff. ex quib. caus. maior. secundùm Doct. ibi. Et ratio est, quia si antequam restitutio petatur, & per præscriptionem amittatur actio, potest perpetuari per contestationem læsio, quare non idem post restitutionem in integrum, quæ reponit omnia in pristinum statum? &c.

28 Ad contrarium respondetur, quòd consequentia † à simili restitutionis non tenet, quia diuersa inest ratio. Restitutio enim siue officium iudicis rescindens est separatū penitus à iudicio rescissorio, nec potest per viam restitutionis in integrum peti restitutio rei, si in illius amissione possessionis læsio non cōtigit, vt dicā infra in secunda parte, quia ad vnum restitutio datur, ad aliud rescissoria. Restitutio igitur non aliud facit, nisi q. obstaculum remouet, vt actio pristina exerceri possit, sicut prius poterat. Si igitur rescissoria, quæ est actio pristina restituta, perpetuari potest litis contestatione, non est mirum, quia actio pristina poterat perpetuari eodem modo ante completam præscriptionem. Si autem restitutio perpetuari non potest, bene factum est, quia tunc non fungeretur officio iudicis rescindentis, scilicet remouendo obstaculum simpliciter, sed rescissoriæ actionis naturam assumeret contra naturam restitutionis in integrum.

Conclusio ergo est, quòd rescissoria actio perpetuatur litis contestatione. Quam limitant aliquibus modis Doctor.

29 Primò limitant, † vt procedat, quando fuit contestata in hoc iudicio rescissorio, non autem si in iudicio rescindenti tantum, Ioan. Fabri in l. superuacuam. versic. sed an perpetuetur. C. de temp. rest. in integr. dicens ita etiam tenere Dyn. & alios Doctores, sed ego dicam infra artic. seq.

30 Limitant secundò, † vt procedat, quā do actio pristina non erat penitus sublata, videlicet, quando per præscriptionem elisa fuit, secus verò si penitus sublata, videlicet per vsucapionem. Dicunt enim nonnulli q. hæc actio rescissoria datiua non perpetuatur per contestationem litis magis, quàm restitutio in integrum, ita Albert. in d. §. quoties. d. l. & fi per prætorem. num. 12.

Sed contrarium in hoc indiuiduo tenent Bald. in d. §. quoties. & Bapt. à S. Blasio in tract. de actio. num. 22. per l. si is cuius. ff. eo. tit. ex quib. caus. maior. ponderando, quòd text. dicit, vsucapio, & sic loquitur in actione rescissoria datiua.

Sed quantum attinet ad hunc tex. posset defendi Albert. per id quod ipsemet Bal. inquit ibi, videlicet, quòd ibi possessio ad antiquum dominum peruenit, non de facto, sed prætore authore, & eius iussu, vnde propter nouam rei vendicationem, quæ ex hac apprehensione noua quæsita ab eo fuit, dicitur habere perpetuam non temporalem actionem.

Quantum verò attinet ad veritatē limitationis, puto veriorem sententiam Baldi, quia etiam hoc casu quo actio directa pristina erat penitus sublata, rescissoria, quæ à prætore introducitur, datur loco illius pristinæ actionis deficiēns, & dicitur antiqua actio de nouo reddi, vt dicit text. in d. §. sed eum rescissa: vbi text. vtitur verbo, redditur: nam aliàs restitutio in integrum non reponeret per omnia læsum in pristino statu, in quo erat ante læsionē, vnde quemadmodum ante læsionem poterat illa actio perpetuari litis contestatione, ita & nunc rescissoria loco illius data, siue illa antiqua reddita eodem modo perpetuari poterit.

31 Limitat tertiò Gul. in rescissoria † institutoria, de qua loquitur tex. sing. in l. si quis Titio. & in l. si quis stipulatus. ff. ex quib. caus. maio. vult enim Gul. quod hæc non perpetuetur contestatione litis, eadem ratione, qua Alberic. volebat perpetuari datiuam, in præcedenti limitatione.

Sed contrarium tenet Bal. in d. §. quoties, & idem in l. cum miles. ff. eod. per d. l. si cuius, quæ loquitur indistinctè.

Ego dico idem per omnia, vt dixi in limit. præcedēti.

32 Limitatur quartò † nisi rescissoria per viam exceptionis proponēda veniret, tunc enim perpetua est, nec perpetuatione indiget, secundùm Zas. qui ponit ea exempla in d. §. rursus, nu. 39. & 40. Sed ego dixi supra articulo præcedenti, versic. limita secundò. vbi propriè cadit hæc limitatio.

Articulus VI.

33 AD sextū, † An scilicet rescissoria perpetua dicatur eo ipso quòd est petita restitutio in integrum? Videtur quòd sic. Vt tenuit Ioan. antiquus glossator & mirabilem eius opinionem appellat Dyn. in d. §. rursus. num. 17.

34 Et probatur pulchrè simili in l. cum quidam. ff. de bon. poss. vbi consanguineus, † qui accusauit testamentum de falso propter hāc rescissionem testamenti petitam dicitur agnouisse successionem ab intestato.

Sed contra est communis Doctorum conclusio.

Ita determinat Dyn. in d. §. rursus. n. 17. & Bal. in d. l. sed & si per prætorem. §. quoties. dicēs ita tenere Doctores, & hoc verius esse ait Cyn. in l. fin. n. 10. C. de tempo. in integ. rest. & Faber in d. §. rursus. num. 18. & Bellam. in d. c. coram. num. 6. de rest. in integr.

Primò, per d. l. in honorariis. §. sed cum rescissa. ff. de actio. & oblig. ponderando participium rescissa.

Secundò, quia rescissoria vtilis tollitur anno, &c. vt supra dictum est, ergo si eo ipso perpetuaretur, q. restitutio esset obtenta, nunquam tolleretur anno vtili, & sic contra d. §. sed cum rescissa. Et per hoc ita cum Doct. communiter teneas.

Tertiò adde tu, q. si per restitutionem in integrum perpetuaretur rescissoria, restitutio plus restitueret, quàm læsio abstulisset, vt manifestum est, ergo &c.

35 Ad contrarium resp. Dyn. † q. ibi delata erat iam bonorum possessio ab intestato, sed hic non erat in esse d. actio ante positam restitutionem in integrum. Sed aduerte, quia ista solutio bene procederet in rescissione vsucapionis, nō autem præscriptionis, vt patet ex ijs quæ præmisi supra artic. 1. in princip.

Neque mouet, quòd in præscriptione, licet remaneat illa actio pristina, remanet tamen sine spiritu, quia & illa bonor. possess. quoque sine effectu erat stante obstaculo testamenti, per regulam l. quamdiu. la 2. ff. de acquir. hæred.

Præterea aduertendum est, quòd d. l. quamdiu, loquitur generaliter, attenta ratione in qua fundat se I. C. dum loquitur. Attamen quia hoc proposito accusationem instituit, vt ius suum sibi seruet, dicitur bonorum possessionem agnouisse. Quæ quidem ratio directò afficit communem sententiam, nam certum est, quòd qui petit restitutionem in integrum in casu isto, petit vt rescissa vsucapione ius suum prosequi possit, vnde adhuc vrget iste text. à Ioan. allegatus.

Potest

Poteſt fortè dici, ſuſtinendo reſponſionem Dyni, & communem concluſionem, quod in d.l.cum quidam. durat adhuc ius petendi bonorum poſſeſſionem, quòd ex eo patet, quia Gloſ. ibi in fine, dicit, ꝙ per expugnationem teſtamenti intentatam poſteaquam tranſiuerat tempus petendi bonorum poſſeſſionem, non operatur, vt quis dicatur agnouiſſe bonorum poſſeſſionem, quam agnoſcere ampliùs non poterat. Quo ſtante, poteſt dari differentiæ ratio, vt ſcilicet teſtamentum ibi non tollat ſucceſſionem ab inteſtato, ſed illi obſtat tanquam præcipua, & prior in ſucceſſione, hic verò præſcriptio ſuſtulit actionem priſtinam, vel ſaltem efficaciam eius, vnde eius obſtaculum non eſt ſimpliciter anterioritate, ſed extinctione ipſius actionis. Igitur reſtitutio non ampliùs operatur, quàm vt actio pro non extincta habeatur, non autem quòd propoſita, & intentata dicatur.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd actui interuenit tutor vel curator?*
2 *Pupillo meliùs eſt rem ſuam reſtitui, quàm expectare incertum cautionis.*
3 *Reſtitutio Eccleſiæ an ceſſet ex eo, quòd actui Prælatus interuenerit?*
4 *Et quid ſi non cum pupillo vel Eccleſia, ſed cum tutore, vel Prælato contractum eſt.*
5 *Et quid ſi tutor vel Prælatus bona fide, puta creditoribus vrgentibus contraxerint.*
6 *Tutoris bona fides non debet nocere pupillo, ſi ipſi tutori non nocet.*
7 *Et quid ſi tutor pupilli fuit ipſemet pater pupilli.*
8 *Patris præſentia actui filij videtur tollere omnem ſuſpicionem læſionis.*
9 *Et quid ſi iſte tutor vel curator non eſſent neceſſarij, ſed voluntarij.*
10 *Et quid ſi per procuratorem aliquid minor geſſiſſet.*
11 *Et quid in Eccleſia læſa à ſuo procuratore.*
12 *Et quid ſi adſit ſtatutum, quòd minor potuit contrahere ſine conſenſu alicuius.*
13 *Et quid ſi minor vnum iſtorum remediorum elegerit, an alterum tollatur?*
14 *Et quid ſi minor hēt regreſſum cōtra tutorem vel curatorem.*
15 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd pupillus falſo tutore contraxit?*
16 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd minor contra tutorem, vel curatorem agere poteſt?*
17 *Et quid in Eccleſia, ſi habet regreſſum contra Prælatum.*
18 *Et an minor per electionem ſibi præiudicet?*
19 *Et an minor poſſit vtrunque iudicium ſimul experiri?*
20 *Et quid ſi tutor credidit iudici circa ætatem minoris.*
21 *Et quid ſi tutor coactus à creditoribus bona fide contraxit.*
22 *Et an prædicta concluſio procedat in caſu l. properandum. §. fin. C. de iud.*
23 *Et quid ſi minor per peremptionem inſtantiæ ſentiret damnum totius cauſæ.*
24 *Et quid in reſtitutione mulierum, quando eis alicubi conceditur iure minorum.*
25 *Et an prædicta concluſio procedat in reſtitutione ex clauſula generali?*
26 *Pupillum non habere tutorem, & habere, ſed ex negligentia non petere bonorum poſſeſſionem, æquiparantur.*
27 *Reſtitutio ex clauſula generali, an penitus ſubſidiaria ſit?*
28 *Reſtitutio ex capite abſentiæ non datur priuilegio perſonæ.*
30 *Et quid ſi tutori vel curatori deberetur reuerentia.*
31 *Et quid ſi per remedium contra tutorem non impediretur executio.*
32 *Et quid ſi pinguiùs prouideatur per reſtitutionem, quàm per actionem contra tutorem.*
33 *Et quid ſi tutor vel curator eſſent illegitimè conſtituti.*
34 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd minor contraxit per procuratorem?*
35 *Cautela pro eo, qui vult ſecurè litigare cum minore.*
36 *Adminiſtrator an ſit voluntarius, vel neceſſarius, quid referat?*
37 *Tutoris vel curatoris maior vel minor fauor non attenditur in propoſito reſtitutionis concedendæ magis vel minùs.*
38 *Procurator quando exceſſit fines mandati, an procedat concluſio proxima?*
39 *Et an procedat, ſi procurator non ſit ſoluendo?*
40 *Et quæ reſtitutio concedatur minori, quando procurator non eſt ſoluendo.*
41 *Et an procedat in procuratore iuris neceſſario, & ibi exemplum?*
42 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd actui conſanguineorum præſentia interuenit?*
43 *Et quid ſi iuſſu conſanguineorum, & ipſiuſmet patris contraxerit minor?*
44 *Et quid ſi vnà cum patris præſentia iudicis decretum interuenerit.*
45 *Pater quatenus præiudicare poſſit filijs in aduentitijs.*
46 *Et quid ſi ſimus in mutuo ſuſcepto iuſſu patris?*
47 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd actui amicorum præſentia interuenit?*
48 *Amicitiæ effectus magni, remiſſiuè.*
49 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd actui Principis præſentia interuenit?*
50 *Et quid ſi contractus nulliter fuit celebratus cum Eccleſia hoc caſu.*
51 *Et quid ſi cum minore inualidè celebratus fuit.*
52 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd actui iudicis præſentia interuenit?*
53 *Decretum iudicis omnem ſuſpicionem tollit.*
54 *Reſtitutio aduerſus ceſſionem iurium, & actionum factam cum decreto non datur.*
55 *Et an procedat concluſio in Eccleſia?*
56 *Et quid ſi vnà cum decreto cæteræ omnes ſolemnitates interuenerunt.*
57 *Et an procedat in datione libertatis?*
58 *Et an procedat ſi minor fuit læſus in quantitate precij?*
59 *Et quid ſi manifeſtè conſtaret de iniuſtitia precij.*
60 *Decreti interpoſitio quando facit ceſſare reſtitutionem, debet eſſe interpoſitum cum plena cauſæ cognitione. & num. 61.*
63 *Reſtitutio an ceſſet, quando decretum fuit interpoſitum ſuper ætate minoris? & num. 62.*
64 *Sententia lata ſuper ætate facit ius inter omnes.*
65 *Et quid ſi minor vellet probare euidenter ſe eſſe minorem?*
66 *Et quid ſi aduerſarij ſcienter cum ipſo minore contraxerunt.*
67 *Sed quid probet hanc ſcientiam, dubitatur.*
68 *Reſtitutio an ceſſet, quando decretum fuit interpoſitum ſuper ſolutione factâ ab ipſo minore?*
69 *Decretum quando interponitur ſuper alienationibus quare interponatur.*
70 *Minoris debitor vt ſecurè ſoluat minori, cautela eſt, vt proteſtetur, quòd non vult ſoluere, & quòd iudex eum cogat.*
71 *Reſtitutio an ceſſet ex eo, quòd minor fuit legitimè defenſus in iudicio?*
72 *Et quid ſi minor per procuratorem legitimum litigaſſet?*
73 *Et quid ſi ipſe procurator ſoluendo ſit.*
74 *Et quid ſi minor alia de cauſa non haberet regreſſum contra procuratorem.*
75 *Et quid ſi procurator doloſè egiſſet.*
76 *Et quid in Eccleſia, quæ per procuratorem litigauit?*

QVÆSTIO XXII.

De ceſſatione & impedimento reſtitutionis in integrum propter ſolemnitates adhibitas in ipſo actu à minore celebrato.

VSQVE huc actum fuit de impedimentis reſtitutionis in integrum communibus, tam reſtitutioni minorum quàm maiorum. Nunc ſequitur videre de impedimētis ſpecialibus ipſius reſtitutionis minorum. Et

Et in primis agendum est de illo, quòd procedit ex causa solemnitatum adhibitarum in ipso actu à minore celebrato. Quòd quidem hisce duodecim articulis complecti potest multa sub illis dicta accommodando in ampliationibus, vel limitationibus, quæ controuersiam non habent.

Primò, An restitutio in integrum deneganda veniat ex eo, quòd actui à minore celebrato tutor, vel curator interuenit?

Secundò, Et quid si falso tutore contraxit minor?

Tertiò, Et quid si minor habet regressum contra tutorem, vel curatorem?

Quartò, Et an hæc procedant in restitutione ex clausula generali?

Quintò, An restitutio cesset ex eo, quòd minor per procuratorem egit, vel contraxit, & læsus fuit?

Sextò, An præsentia consanguineorum in actu à minore explicato, adhibita faciat cessare restitutionis beneficium?

Septimò, An præsentia amicorum adhibita hoc operetur?

Octauò, An præsentia Principis faciat cessare præsumptionem læsionis, & consequenter beneficium restitutionis?

Nonò, An præsentia iudicis, & interpositio decreti tollat beneficium restitutionis?

Decimò, Et quid si decretum fuit interpositum super ætate ipsius minoris?

Vndecimò, Et quid si super solutione facienda ipsi minori?

Duodecimò, An ex eo, quòd minor fuit defensus legitimè in iudicio, tollatur ei beneficium restitutionis?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet præsentia, † & interuentus tutoris, & curatoris faciat cessare restitutionem in integrum?

Videtur quòd sic. Quia non est verisimile eo casu, quod minor læsus sit, sed quòd imò tutor, vel curator rem pupilli vel adulti bene gesserit, & ita dubitabat Iacob. de S. Georg. in l. 1. num. 2. C. si tut. vel curat.

Præterea non videtur aliquid gestum cum minore, ergo, &c. l. Æmilius. ff. de min. cum sim. & ita dubitabat Mant. cons. 197. num. 7.

Sed contra est veritas. tex. est in l. 2. C. si tut. vel cur. & in l. fin. ff. de rest. in integr. & textus & authoritates concordantes habebis infra ex limitat. & ampliat.

Ratio vna colligitur ex l. pupilli. ff. quod fal. tut. Quia 2 scilicet meliùs est pupillo † rem suam restitui, quam quod ipse expectet incertum euentum cautionis, si necesse haberet regressum contra tutorem accipere.

Alia ratio etiam colligitur ex Iacobin. de S. Georgio in l. 2. num. 2. C. si tut. vel curat. videlicet, quia plus sapit stultus de facto suo, quàm sapiens de alieno.

Ad contraria respondetur sic.

Ad primū, vt per Pau. de Cast. in l. 1. C. si tut. vel cur.

Ad secundum, per l. fin. C. adu. rem iud.

Ampliatur hæc conclusio multipliciter.

3 Primò, vt idem habeat locum in Ecclesia, † etiam si in actu ab ea celebrato interueniret præsentia prælati, vel syndici, &c. cap. 1. de rest. in int. & ibi Card. in §. nos vero. col. 1.

4 Ampliatur secundò, † etiam si non principaliter cum ipso pupillo, sed cum ipso tutore res gesta fuisset, nomine tamen pupilli. tex. est in l. fin. C. si adu. rem iud. & ibi notant omnes, & Iacob. in d. l. 1. nu. 4. C. si tut. vel cur.

5 Ampliatur † tertiò, etiam si tutor bona fide (puta) vrgentibus creditoribus bona pupilli distraxerit, quia nihilominus restituitur pupillus. tex. est ad literam in l. tutor. in prin. ff. de minor. & notat Inn. in c. suscitata de rest. in integrum. Paul. de Cast. in l. 1. num. 1. C. si tut. vel

6 curat. & Mant. c. 146. Et ratio est, quia † bona fides tutoris non debet nocere indemnitati pupilli, dum ipsi tutoris prodest. Paul. in d. l. 1. num. 2. C. si tut. vel cur.

7 Ampliatur † quartò, vt procedat etiam si tutor, vel curator pupilli, vel adulti fuisset ipsemet pater qui eum

8 emancipauit. Etenim licèt præsentia † patris videretur tollere omnem præsumptionem læsionis ipsius filij, vt per Iacobin & Alber. in d. l. etiam. ff. de min. tamen nihilominus restitutio conceditur. Iacobin. de S. Georgio in d. l. 2. C. si tut. vel cur. & ibi est text. clarus, & in d. l. etiam. ff. de minor.

9 Ampliatur † quintò, vt procedat etiam si iste tutor vel curator non esset necessarius, sed voluntarius, vti mater, vel auia. Nam licèt aliàs in voluntario administratore non ita procedat sicut in necessario, vt l. cum mandato. ff. de minor. & dicam etiam infra, tamen hoc casu ita procedit in voluntario tutore, vel curatore, sicut in necessario. ita in terminis disputat, & plenè concludit Riminal. cons. 143. num. 14. lib. 1.

10 Ampliatur † sextò, vt procedat etiam si per procuratorem aliquid gessisset minor, & sic voluntariè. text. est in l. cum & minores. C. si adu. rem iud.

11 Ampliatur septimò, † vt hoc procedat etiam in ecclesia, si læsa sit à procuratore suo. Glos. in cap. cum venissent. in verbo, restituimus. in fi. & ibi Alber. & in cap. 2. vbi Card. in §. nos verò. col. 1. extra eod. & dixi supra in prima ampliat.

12 Ampliatur † octauò, vt procedat etiam si adesset statutum dictans, quod minor possit contrahere sine consensu alicuius, quia etiam si curatorem adhibeat, restituitur. Bald. in l. 1. in fine. C. si de mom. poss. fuer. appell. & ibi Salyc. in fine.

13 Ampliatur † nonò, vt si minor elegerit vnū istorum remediorum, alterum nō tollatur, si fortè in primo succubuerit, Iacob. de S. Georg. in d. l. 2. C. si tut. vel cur.

14 Ampliatur † decimò, etiam si habeat regressum contra tutorem vel curatorem, l. etiam. C. si tut. vel cur. & dicam plenè infra in 3. artic.

Articulus II.

15 AD secundum, † An scilicet detur restitutio minori, si cum falsi tutoris præsentia contraxerit?

Videtur, quòd non.

Primò, quia hoc casu minor est tutus ipso iure, eo quia actus sit ipso iure nullus, & sic vult Nico. de Neap. l. nouissimè. ff. quod fals. tut. &c.

Secundò, quia ita videtur expressum in l. planè. eod. & ibi Glos.

In contrarium videtur velle Cum. in l. 1. ff. eod. & pro eo fach. l. pupilli scientia. ff. eod.

Mihi videtur sic dicendum. Aut quærimus an qui cum falso tutore pupilli contraxerit, restituatur, & tunc distinguo vt in d. l. 1. §. fin. cum ll. seqq. ff. eod. videlicet, quòd si ignorauerit illum non esse verum tutorem restituitur, si verò sciuit, regulariter non restituitur, sed fallit in casu quo compulsus à prætore cum eo contraxit, vt l. interdum. ff. eod.

Aut quærimus, an ipse pupillus restitutionem habeat, & tunc, aut dubium est an ipse auxilium hoc mereatur ex eo, quia alia via ei succurritur contra tutorem, & dic quòd hoc non impedit restitutionem, per regulam, & rationem d. l. pupilli scientia. ff. eod. & ibi Glos. fin. expressè notat. Aut dubium est, an ipsi auxilium hoc sit necessarium ex eo, quia est tutus ipso iure, & veriùs puto, quòd ei non sit necessarium, per d. l. planè.

Et ad l. pupilli scientia. respon. quòd non dicit meliùs esse restitui pupillum in integrum, quàm incertum cautionis euentum expectare, sed meliùs esse restitui rem ipsi pupillo, quod vtique fieri potest absque auxilio & remedio prætoris vi restitutionis in integrum, sed ipso iure, vt d. l. planè.

Arti-

Articulus III.

16 AD tertium, † An scilicet restitutio minori dene-
getur ex eo, quia habet regressum contra tuto-
rem, vel curatorem, & contra eos agere potest?

Videtur, quòd deneganda sit. Ita enim in ecclesia tenet Alc. cons. 160. nu. 19. & in cons. 575. nu. 5. & vtique ecclesia non minus priuilegiata esse debet, quo ad beneficiũ restitutionis, quàm minor, c. 1. & ibi omnes extra de rest. in int. ergo idem in minore dicendum est. Et mouetur Alciati quia restitutionis auxiliũ datur in subsidiũ, ergo, &c. & idem Montic. de inu. hæred. c. fin. num. 97.

Sed breuiter contra est veritas. Text. est expressus in l. etiam. & in l. fin. C. si tut. vel cur. & in l. 2. C. si adu. pig. & in l. in Imperatores. ff. de minor. Et p hæc iura Doct. passim tradunt, & in specie oẽs scribentes notant in citatis legibus, & alibi. Cuman. in l. si minoris. nu. 2. ff. de adm. tut. & in l. 1. §. fin. num. 7. ff. quod fals. tut. &c. Riminald. cons. 163. num. 5. Paris. cons. 100. nu. 65. libro 1. Monticel. in tracta. de inuent. hæred. ad tit. de hæred. & falcid. num. 210. & 211. & Ioseph Ludou. in decis. Perusin. decis. 55. num. 21. vbi de communi, & certè vanum est dubitare, & plures congerere, cum habeamus iura expressa in præall. locis.

Vnde ita firmes conclusionem. Et ad contraria dicas sic. Quod Alci. (pace eius) decipitur, & Mõtic. studio cõtradicendi Phannucio variauit contra terminos iuris.

17 Ampliatur † primò, vt procedat etiam in ecclesia. Ita in terminis Riminal. in cons. 325. in fin. lib. 2. num. 20. Et quamuis Alciat. in d. consi. 160. num. 19. & in consil. 575. num. 5. contrarium teneat (vt supra dixi) loquatur in ecclesia, & sic possit fortè saluari eius opinio tenendo contra hanc ampliationem, & limitando communem conclusionem. Tamen veriùs puto, quòd etiam in ecclesia hoc procedat, vt tenuit Riminald. ex eo præsertim, quia nõ cessat remedium extraordinarium restitutionis propter concursum ordinarij, quando contra diuersas personas competit, vt dixi sup. q. 16. art. 2. & prout comprobatur hic, quæ ratio ita militat in ecclesia sicut in minore, vt de se patet, nec reperitur quòd sit magis subsidiaria restitutio quæ datur ecclesiæ, quàm ea, quæ datur minori. Nec verũ, q̃ restitutio quæ datur minori ex capite & priuilegio minoris ætatis, sit subsidiaria, sed hoc est verum in illa quæ datur ex clausula generali, si qua mihi iusta causa, &c. vt dixi supra quæst. 8. art. 4. vnde ita teneas in ecclesia, sicut in minore.

18 Ampliatur † secundò, vt in tantum procedat, quòd minor sibi per electionem non præiudicat, vt dicitur ad literam in d. l. fina. & si in vno succubuerit, non prohibetur aliud remedium tentare. Iacobin. de Sancto Georgio in l. secunda. num. 6. C. si tuto. vel curato.

19 Sublimita † tamen hoc, vt non possit minor contra vtrunque venire, & tutelæ iudicio, & restitutionis auxilio in tantum, vt bis idem exigat, & plus quàm ius suum pristinum consequatur. Sed bene poterit indemnitati suæ prospicere agendo contra eosdem, non tamen ad idem, sed ad diuersa, videlicet, vt ab aduersario rem ipsam, à tutore damna & interesse cõsequatur, & ita communiter declarant Doct. in d. l. etiam. Bald. nu. 1. Alber. in fin. & Paul. de Cast. num. 2.

Hoc etiam quod contra tutorem minor regressum
20 habeat, intellige dupliciter & sublimita. †

Primò, vt non procedat si tutor decreto, seu præcepto iudicis credens circa ætatem minoris, illum maiorem arbitratus est, & propterea non defendit, & idem in curatore, tex. est in l. minor adita. ff. de min.

21 Secundò, † vt non procedat, quando coactus à creditoribus tutor bona fide contraxit, & alienauit, l. 1. C. si adu. liber. aliàs in l. tutor. ff. de min. vbi ad literam.

22 Limitatur † autem supradicta conclusio principalis, vt non procedat in casu l. properandum. §. fina. C. de iudic. Vbi omnes dicunt, quòd speciale est ibi, vt minor passus damnum peremptionis primæ instantiæ, nõ possit restitui aduersus illud, nisi prius conuentus fuerit tutor, vel curator, & discussi fuerint cũ sint soluendo, quibus demum soluere non valentibus, datur restitutio minori, & hoc propter authoritatem iudiciorũ, secundũm Bart. & alios communiter in d. l. etiam. & concord. per Rolan. à Valle cons. 40. nu. 14. lib. 3. & inter alios, & vltra eum Pet. de Bellapertica in l. fi. in fi. C. si tut. vel cur. Bellam. in c. fin. n. 6. de rest. in integ. Vital. in cle. 1. eod. tit. num. 16. & Boich. d. c. fin. Bero. in cons. 120. nu. 33. lib. 1. Petr. Ant. Anguisciola cons. 96. nu. 3. lib. 2. Turzan. Comm. Opin. nu. 60. versic. quamuis. vbi concord. & de communi. & Montic. in d. tract. de inuentar. hæred. in tit. de hær. & falcid. nu. 210. & seqq. Qui etiam affert rationem, inquiens, quòd per hoc minor parum læditur, amittit enim iustitiam solam, non autem causam.

Sed tu aduerte ad hanc rationem, quia ea stante, non daretur minori restitutio, neque etiam in subsidiũ, quia illa quoque debet præsupponere læsionem non modicam, vt est natura omnium restitutionum, vt propter modicum damnum non concedantur, l. scio. ff. de rest. in int. & est magis communis opinio; vt dixi supra plenè q. 4. art. pen.

Securior ergo videtur ratio specialitatis, quæ cõmuniter affertur, scilicet propter authoritatẽ iudiciorum. Qua retenta, Amplia hanc limitationem, vt procedat in quolibet lapsu temporis iudicialis, quas præscriptiones iudiciales vocant, de quo dicam infra in 2. part. quæst. 88. art.

23 Sublimita † verò è contra, vt non procedat, quando minor propter hanc peremptionem instantiæ sentiret etiam damnum totius litis, & causæ, tunc enim etiam si haberet recursum contra tutorem, vel curatorem, daretur restitutio nihilominus. Ita singl. limitat Io. de Anan. consi. 3. num. 25. quod nota.

Sed tamen aduertendum puto, quia hoc procederet quando ratio specialitatis d. l. properandum. §. fi. consisteret in modicitate damni, quod resultat ex peremptione primæ instantiæ, sed quoniam (vt dixi statim) non potest consistere in hoc, quia instante modicitate læsionis nunquam regulariter datur restitutio, ideo non puto veram hanc limitationem stante dicta communi opinione, quod læsio modica non sufficiat ad restitutionem obtinendam. Sed tenendo, vt ego dixi in d. q. 4. art. pen. vers. ego, & optimè defendi potest hæc limitatio. Potest etiam defendi, secureque teneri, quando adesset læsio minoris enormissima, videlicet totius litis & causæ, propter lapsum primæ instantiæ, vt accidit hic Perusiæ in compromissis iudicialibus, & ita æquius videtur in tali casu.

24 Limitatur † secũdò conclusio principalis, vt non procedat in restitutione mulierum, quæ eis conceditur iure minorum in aliquibus locis, non enim conceditur donec habent recursum contra earum viros, siue Mundualdum, ita Gramm. super const. regni, tit. de rest. mul. per tex. ibi, iure regio expressum.

Articulus IV.

25 AD quartum, † An scilicet prædicta conclusio procedat in restitutione ex clausula generali?

Videtur, quòd sic.

Primò, per d. l. etiam. quæ indistinctè loquitur, ergo non debet restringi ad solam restitutionem minorum.

26 Secundò, quia absenti datur † recursus contra procuratorem, qui propter negligentiam non appellauit, l. 1. in fi. C. quando appell. sit. & ibi notat Gloss. & tamen datur restitutio ex prædicta æquitate etiam contra sententiam, vt notat Gl. in l. is qui reipublicæ. ff. ex quibus caus. maior. in 2. solut. quam communiter approbari testatur Aret. in l. Pomponius. ff. de acquir. hæred.

Tertiò, per l. si infanti. C. de iur. deliber. vbi patefiantur

26 tur † pupillum non habere tutorem,& habere,& illum ex negligentia non petere bonorum possessionem. Sed primo casu datur restitutio, secundùm Bart. & omnes ibi, ergo & in secundo.

Quartò, quia ita tenet Aret. in d.l. Pantonius. & in cons.161.& sequitur Rol. in cons.70. nu.46.& 47. lib.3. vbi ét allegat Ang.in §.illud. in auth.de hæred. & falci. & Affict. super const.regni,in rubr.de restit.min.n.19.

In contrarium est magis communis sententia. Bart. in l.qui duos.nu.7. ff.de reb. dub. & ibi Soc.sen. illum latè defendit. Paul. de Cast. in l.2. in fine. C.si adu. vend.pign. Guid.Papæ sing.700.si fuerit. Alciat. in l. cum filiusfam. §.in hac. in fine. ff.de verb.oblig. Corn. cons.87. nu.1. in fine,& nu.2. lib.4. Bero.cons.121. nu. 18. in fine, & seqq. lib.3. Bertran. in cons.93. in fine, lib.5. Socin.iun.cons.46.nu.45.& seqq. vsque ad finem lib.4. Ruin. cons.120. col.fin. per totum, lib.5. vbi de communi. Natta cons.492.num.9. Rolan.a Valle,cons. 70.num.20.& seqq. vers.non obstat. lib.2. qui latè defendit hanc sententiam, licèt alter voluerit aliàs in d. cons.70. lib.3. Bursat. cons.8. num.4.& cons.61.nu.5. vbi de communi. & Borgnin. in tract. de tut.& curat. num.100.vers.& solùm minor,cum concord.& Ioseph Ludou. in decis.Perus.decis.55.nu.21. lib.2. qui etiam de communi.

Pro qua communi adducitur regula l.fin.ff.de eo per quem factum erit,&c.& l.planè.la 4. §.1. ff.de leg.1. Item l.2. C.si adu.vend.pigno. iuncta l.1. eiusdem tituli.

27 Adducitur etiam pro ratione, quia huiusmodi † restitutio penitus subsidiaria est, ergo &c. ita Alc. in d.§. in hac. Sed aduerte,quia non semper subsidiaria est.

Item alia ratio. Quia huiusmodi restitutio datur non priuilegio personæ, sed ex mera & abundanti æquitate iustæ causæ, vt supra dictum est suo loco, ergo vbi potest prouideri ipsi læso aliter, quam per hoc remedium, æquitas & necessitas ista non subest, ex qua concedi debeat, ita Ruyn.cons.120. col.fin. lib.5.

28 Sed aduertendum est, quòd restitutio ex capite † absentiæ non datur priuilegio personæ, sed ex iusta causa absentiæ, & tamen non est subsidiaria, nec reperitur, quòd debeat impediri per regressum competentem contra tutorem, vel curatorem.

Ego puto sic dicendum. Quandoque restitutio ex clausula generali datur ex iusta causa specialiter in corpore iuris clausa, vel per Doctores communiter admissa, pro iusta & necessaria, vti est infirmitas, paupertas, ignorantia, &c. & tunc puto veriorem sententiam, quòd detur restitutio, etiam si læsus habeat regressum contra tutorem, vel curatorem, & ratio est, quia huiusmodi restitutio non est merè subsidiaria, sed ad similitudinem restitutionis ex causa absentiæ in edicto propositæ, fuit à prætore permissa.

Quandoque verò datur ex hac clausula generali, non ex aliqua speciali iusta causa, sed ex hac penitus generali. Quia æquitas ita suadet, vt quis non remaneat in damno sine culpa sua, vel ne aduersarius ex dolo tertij aliquid lucretur cum damno ipsius læsi, vt in d.l fin. & in d.l. Pantonius.cum sim. & tunc puto veram communem sententiam. Quòd non detur quoties adest aliud remedium ordinarium cōtra tutorem, vel curatorem, vel alium tertium. Et ratio est in hoc casu, quia nulla alia causa concedendi restitutionem adest, quam hoc ipsum, quia iniquum est, q damnum quis patiatur, nec adest remedium quomodo ei succurratur, vnde cessante hoc absurdo, propter existentiam alterius remedij non erit necessarium deuenire ad hanc restitutionem. Et ita tenendo, patet responsio hinc inde ad contraria.

Communi tamen retenta, ad ea quæ primo loco adducebantur ita satisfacias.

Ad primum, quòd in d.l. etiam. non potest loqui tex. de hac restitutione subsidiaria, quia minor non indiget ea in illo casu, vnde de ea tractari non potest, quia necessitas concedandi non adest, ita Doct. in d.l.etiam.

Ad secundum dicit Ruin. in d.cons.120.& Roland.
29 in d.cons.70. in fine, quod illa Glos. † intelligitur, quando non datur regressus contra procuratorem, contra quem regulariter non datur secundùm communem sententiam, Doctor. in l.inuitus. C.de procurat.

Cuius conclusionis ratio est, quia si procurator non appellat, imputari ei non potest, quia potuit credere illam iustam esse, cum in dubio pro ea præsumatur, vt per Ruyn. in d.cons.120. in fine.

Ad tertium resp. quòd primo casu quando pupillus non habet tutorem, dabitur restitutio, quia non habet tutorem contra quem detur regressus, secundo casu dabitur quoque si tutor non erit soluendo, vel non fuerit in tali negligentia quæ imputari illi possit, & sic vtroque casu partificatio fieri poterit, & tamen non obstabit argumentum conclusioni supra firmatæ.

Qua communi ita defensata & retenta.

30 Limita † primò, vt non procedat quando huiusmodi tutor vel curator esset talis persona cui deberetur reuerentia, & non posset in iudicio sine venia vocari, & consequenter non posset conueniri nisi in quantum facere posset. Quia tunc datur restitutio etiam subsidiaria, tanquam pinguiùs remedium, ita Riminal. cons. 165. num.7.8.& 9. lib.1.

31 Limita † secundò, vt non procedat quando per remedium ordinarium quòd competeret contra tutorem, vel curatorem, non impediretur executio relaxata contra minorem, sed per restitutionem sic. Riminal. d.cons. 165. n.10. lib.1. & ratio est, quia pinguiùs, &c. ergo, &c.

32 Limita † tertiò generaliùs, vt non procedat, quoties pinguiùs succurreretur ipsi minori vel pupillo per restitutionem in integrum, quàm per regressum contra tutorem vel curatorem, ita Riminald. in d.cons.165. planè per totum.

33 Limita † quartò, vt non procedat, quando iste tutor vel curator essent illegitimè constituti, quia tunc nullatenus potuissent præiudicare ipsi minori. Borgnin. in tract.de tut.& cur.n.102. allegans Boer.decis.55.nu.45. Rol.cons.76.num.4.lib.1. Ruyn.cons.19.num.10.lib.5. Ioseph Ludou.in decis.Perus.decis.55.num.2. lib.2.

Articulus V.

34 AD quintum, † An scilicet esset restitutio in integrum minoris ex eo, quòd ipse egit vel contraxit per interuentum procuratoris, & eius facto læsus fuit?

Videtur, quòd non.

Primò, quia minor videtur restituendus ex hoc ipso, quia procuratorem sibi damnosum, & malum elegit.

Secundò, quia si restituitur quando facto tutoris læditur, quorum officium est necessarium, & sibi imputari non potest, quare huiusmodi tutori negocia sua commiserit, multò magis restitui debet ex capite ætatis, quando facto procuratoris læditur, cum illum voluntariè elegerit, & sic culpa propria læsus fuit, quæ quidem fragilitas & imprudentia ætatis est necessaria in restitutione minoris, & in tantum, vt non restituatur minor ex edicto minorum, quando prudenter quidem ipse se gessit, sed casu fortuito læsus fuit, l.verum. §. sciendum. ff.de minor. & dixi supra quæst.4.

35 Tertiò, quia si datur † cautela, vt quando quis vult litigare cum minore & esse securus à restitutione in integrum, faciat quòd ille litiget per procuratorem mediо iuramento, vt docet Bart. in l.1. minor. num.1. ff.de min.& Matant.cum concord.de ord.iud.in 6.parte. §. & quandoque appellatur. num.104.& dicam in tractatu iuramenti, ergo signum est, quòd cessante virtute iuramenti, daretur restitutio minori litiganti per procuratorem simpliciter constitutum.

Sed contra est tex.in l.cum mandato.ff.de minor. vbi I.C. vult quòd succurratur minori ope restitutionis, ita demum

demum si procurator non sit soluendo, ergo non sic regulariter. Et per hunc tex. ita tenent Azo in rubr. C. de rest. in int. nu. 5. Card. in c. 2. §. nos verò, extra eod. & Iacob. de S. Georgio in l. 2. nu. 7. C. si tut. vel cur. & alij de quibus infra in limitationibus huius cõclusionis, & est de hoc Glo. expressa in d. l. cũ mandato, in verbo, audiri, & in verbo, possit. Et profectò quãtum ad dispositionem iuris, & Doctorum authoritatem, non est dubitandũ, quin hæc sentẽtia tenenda sit, & ita firmea regulam.

Sed difficultas est, quæ sit ratio differentiæ inter hu-
36 iusmodi administratores † voluntarios, & necessarios, quales sunt tutores, vel curatores, quia ea inuenta firmabitur conclusio, & ad contraria quæ satis vrgent, parebit responsio.

In qua difficultate Glosa in d. l. cum mãdato. in verbo audiri, inquit, quod cum tutor ex necessitate sui officij faciat ea quæ facit, ita & curator, procurator verò nõ sic, sed voluntariè, æquum est, vt mitiùs agatur cũ tutore & curatore, quàm cum procuratore, & consequenter datur restitutio in integrum minori, ad hoc vt etiã per aliam viam, & sine molestia tutoris consulat indẽnitati suæ, quod non disponitur ad fauorẽ procuratoris, &c.

Sed aduertendum est, quòd in primis ista ratio fauo-
37 ris maioris † vel minoris tutoris & curatoris, quã procuratoris, nõ debet esse in causa, quod auferatur ipsi minori beneficiũ restitutionis in integrum, quod quidẽ datur eidem fauore eius proprio nõ tutoris, vel curatoris & quod ita sit, consistat ex eo, quia datur ei, etiã si cõtra tutorem vel curatorem possit agere, & suæ indemnitati consulere. Præterea, quando pinguiùs succurritur minori per restitutionẽ in integrum, quàm per remedium ordinarium contra tutorem, vel curatorem, vel etiam procuratorem, datur restitutio minori, etiam si aliàs non daretur durante recursu contra prædictas personas, vt plenè per Riminald. d. cons. 163. per totum, & dixi supra art. præced. in 1. 2. & 3. limit. ergo manifestum est, quod non datur vel tollitur minori hoc auxilium restitutionis, considerato fauore maiori vel minori, ipsorum administratorum illius, sed fauore eius proprio, vnde Iacob. de S. Georgio in d. l. 2. sub nu. 7. C. si tut. vel curator. laborat pro inuenienda hac ratione differentiæ.

Ego puto posse dici sic. Quòd cum minor restituatur aduersus gesta per procuratorem suum, quando procurator non excessit fines mandati, sed gessit illud, quod sibi mandatum fuit à minore, quando verò excessit, & aliter rem gessit quàm minor mandauerit, tunc non restituatur minor, nisi in subsidium procuratore non existente soluendo, vt dicam proximè in limit. & ẽt infra in 2. parte, in q. de restitutione aduersus mandatum. Ratio ex hac ipsa diuersitate colligitur. Nam constat ex hoc, quòd si læsio processit ab eo, quod fecit minor, siue ex facto eius, consentaneum est, vt detur restitutio, si verò non culpa vel facto minoris, sed procuratoris, non detur restitutio, quia minor culpa & imprudentia propria læsus non est, prout necessarium est in restitutione hac ex capite ætatis, & de qua nos agimus.

Et si dixeris, at quare nõ idem in tutore, & curatore? Resp. quòd cum id quod faciunt tutor vel curator authorizãtes actui ipsius minoris, fiat principaliter ab ipso minore, si male agitur, ab ipso minore male agi dicitur, cum persona tutoris & curatoris, tãquam ex necessitate officij adhibita, non consideretur vt principalis, sed vt authoritatem præstans actui ipsius minoris: persona verò procuratoris principalis quidem est in agendo, dominus verò vt ratificans postmodum actum ab eius procuratore gestum consideratur. Et sic non est, quod gestum cum minore, & si rursus instes, at satis constat, quòd minor læsus est ex hoc ipso, quòd talem procuratorem constituit, qui male eius negocia gereret, ergo propter hoc saltem restitui deberet. Respon. quòd hoc non est gestum cum illo tertio, contra quem veniret danda restitutio, si minor hoc casu restituendus esset, & si minor vellet restitui aduersus hoc ipsum, deberet restitui aduersus mandatum factum huiusmodi procuratori, quatenus non posset ad libitum reuocari, vt dicam infra q. de restitutione aduersus mandatum.

Conclusio igitur sit, quod minor non restituitur aduersus ea quæ gessit procurator eius, & hoc sit verum regulariter, sed limitatur multipliciter.

38 Limitatur primò, † vt procedat quando procurator excessit fines mandati, & aliter rem gessit, quàm à minore ei mandatum fuerit. Secus verò, si ita gessit vt minor ei mandauit, & male mandauerit, tunc enim restituitur minor, Gl. Alber. & alij in d. l. cum mãdato. Ant. de Butr. in c. 2. nu. 43. de rest. in integ. Affl. super constit. regni, rubr. 38. nu. 19. & rubr. 40. nu. 26. Grat. cons. 119. nu. 52. lib. 1. & ratio patet ex prædictis.

39 Limitatur † secundò, vt procedat, si procurator sit soluendo, secus verò si soluendo non sit, tunc enim in subsidium succurritur ipsi minori. tex. est, & ibi omnes in d. l. cum mandato. & Ant. Affl. & Grat. præall.

40 Sed dubitari potest, quæ † restitutio concedatur minori hoc casu, an scilicet ex edicto minorum, an verò ex clausula generali, & in subsidium vt cuilibet maiori?

Et quidem dubitabilis videtur articulus. Sed breuiter ego puto sic dicendum. Aut iste procurator dolosè se gessit, & puto quod ex clausula generali, quia nulla potest imputari imprudentia ipsi minori, neque iste dolus processit ab eius aduersario, sed ab hoc tertio, vnde subintrat, quod vt minori non potest ei succurri, propter l. fi. C. de rest. in integr. vt maiori vero succurri non potest ex æquitate dictæ clausulæ generalis, vt l. fina. ff. de eo per quem fact. erit, &c.

Aut procurator nõ dolosè se gessit, sed imprudenter, & parum cõsulte, & tunc maiori non succurreretur aliquo modo, quia sibi imputare deberet, quare talẽ procuratorem elegisset, vt dixi supra circa restitutionem ex causa erroris, q. 8. art. 7. Sed minori succurreretur, non autem ex clausula generali, quia ei imputari potest, &c. vnde ex tali clausula non succurritur, l. non enim, ff. ex quib. caus. maior. sed ex capite ætatis, & non quidem vt ordinariè fieri solet, sed in subsidium tantum, vt dictum est. Neque sit tibi nouum, quod hæc restitutio ex edicto minorum sit quandoque subsidiaria, quia idem est aliàs in l. properandum. in fine. C. de iudic. & in §. pupillus. auth. de hære. & falc.

41 Limitatur † tertiò, nisi esset procurator iuris necessarius. Exemplum est in creditore pignoris, qui in distractione pignoris censetur à iure vt procurator ipsius debitoris. Qui quidem si dolosè distrahat pignus minoris, restituitur minor aduersus hanc distractionem pignoris, & tertium possessorem, etiam si habeat regressum contra ipsum creditorem, & sit soluendo, vt singul. tradit Iacob. de S. Georgio in l. secunda. ante fin. C. si tutor, vel curat. per l. secundam. C. si aduers. vend. pign.

Articulus VI.

42 AD sextum, † An scilicet præsentia consanguineorum adhibita actui à minore celebrato impediat beneficium restitutionis sibi competentis?

Videtur quòd sic. Vt clarè voluit Soc. iun. in cons. 67. nu. 31. lib. 2. vbi concludit, quod minor amittat beneficium restitutionis propter non obseruatam formam statuti suæ ciuitatis, circa consanguineorum præsentiam adhibitam, &c.

Et pro eo facit l. transactione. C. de transactio. & quod ibi notatur. videlicet, quod præsentia consanguineorum facit cessare præsumptionem metus.

Sed contra est veritas. Text. est in l. etiam si patre. ff. de minor. & ibi Glo. & omnes communiter admittunt, vt testatur Maoric. c. 145. & ita teneas.

Et ratio clara est, quia nõ plus operari potest præsentia

tia amicorum, vel consanguineorum, quam decreti iudicis, quo ad exclusionem præsumptionis metus, vel læsionis, vt per Panthal. de Crema in repet. l. 2. num. 208. C. de rescin. vend. sed decretum iudicis non facit cessare beneficium restitutionis in integrum, vt dicam proximè art. 8. ergo &c.

43 Amplia † hanc conclusionem, vt procedat, etiam si iussu consanguineorum, & in specie ipsiusmet patris contraheret minor, quia nihilominus restituitur, si ex hoc damnum passus. text. est in l. 3. §. sed verum. & ibi omnes. ff. de minor. & in l. 1. & ibi notat Aret. C. de filiofam. minor.

44 Amplia hoc, † vt procedat etiam si cum præsentia patris iudicis decretum interuenisset, Bero. cons. 59. num. 20. lib. 3. sed dic vt infra art. sequen. in limit.

44 Sublimita † verò, vt non restituatur minor aduersus gesta à patre vt legitimo administratore filij in bonis eius aduentitijs, ita Cessus Hugn cons. 10. num. 4. Eo quia pater potest præiudicare filio in aduentitijs, &c. Sed ego puto verum eatenus quatenus hodie potest præ-

45 iudicare ipsis filijs, † videlicet in vsufructu, & c. aliàs secus, & hoc per eundem § sed verum.

46 Sublimita † secundò in mutuo, quod contraxit filiusfamilias hoc iussu patris, nam aduersus illud non restituitur, vt d. §. sed verum. quæ autem ratio sit, dicetur plenè infra in 2. par. q. 53. art. 6.

Ad contraria, dic vt art. 8.

Articulus VII.

47 AD septimum † An scilicet præsentia amicorum, quæ interuenit actui à minore celebrato, faciat cessare beneficium restitutionis?

48 Videtur quòd sic. Per ea quæ de magno † effectu amicitiæ, quo ad iuris dispositiones, congerit Tiraq. in tract. de pen. temp. causa 22. Et in specie, dū sub nu. 50. loquit, quòd suspicio fraudis, & metus ita cesset propter præsentiam amicorum actui adhibitam, sicut ipsorum consanguineorum, post Doct. in d. l. trāsactionem C. de transac. & Bald. in §. item sacramenta. col. 4. de pac. iur. fir. in vsib. feud. & Bart. in l. 1. C. de præd. decur. lib. 10. Vnde cessabit præsumptio læsionis ipsius minoris.

Sed contrarium puto verius, vt conclusum fuit supra artic. præced. & reperio, quòd ita tenet Rebuff. in tit. de rest. in int. art. 1. glos. 4. nu. 31.

Ad contraria respondeo, quòd licèt propter præsentiam amicorum excludatur præsumptio metus, non tamen sequitur, quod propterea minor læsus nō fuerit, potest enim esse quòd sit læsus, sed non metu, neque dolo inductus, sed propter imprudentiam, vt manifestū est, & vtique talis læsio sufficit ad restitutionē obtinendam, vt dictum fuit supra q. 4. ex quo sequitur, quòd licèt cesset præsumptio fraudis, vel metus, non tamen cessat præsūptio læsionis.

Præterea si cessaret, non tamen debet excludi minor ab hoc beneficio, si illam probare intendit, prout probare debet, si restitui vult, operabitur igitur hoc, vt præsumptio sit contra minorem illum non fuisse læsum, putà, quia amici eius non passi fuissent illum lædi, sed non erit talis præsumptio hæc, vt contra eum non admittatur probatio in contrarium, si minor voluerit contrarium probare, quod nota propter dicenda etiam infra eod. art. in limit. seq. & pro art. seq.

Quam conclusionem recentiores limitant secundùm quosdam, vt non procedat quando vnà cum præsentia amicorum, iudicis interuenisset etiam decretum, ita limitat Aret. ex Glo. ibi, in §. cursus autem. ubi ... Instit. de iure personarum.

Sed contrarium vult apertè in fortioribus terminis Bero. cons. 59. num. 20. lib. 3. vt dixi supra art. præceden. versic. amplia hoc, & ego puto veriùs, considerando ve... dixi supra proximè in respon. ad contrarium, & confirmo per ea quæ dicam proximè art. 8. in 2. amplia.

Articulus VIII.

49 AD octauum, † An scilicet præsentia principis, quæ interuenit actui à minore celebrato faciat cessare restitutionem in integrum?

Videtur, quòd sic.

Primò, per id quod voluit Abb. in cons. 36. col. 2. lib. 2. quòd scilicet præsentia principis facit cessarē præsumptionem læsionis.

Secundò, quia ita tenuerunt Archid. & Io. And. in c. 1. de pact. in 6. & Alex. cons. 240. ad finem. lib. 6. vt refert & sequitur Aym. in cons. 5. num. 2. lib. 1. & nouiter Bursat. cons. 78. nu. 1. & 2.

Contrarium tenet Alciat. cons. 369. nu. 6. & 7. vbi de restitutione Lamberti ... aduersus consensū præstitum in sui præiudiciū dū esset minor decimoseptimo anno.

Et pro Alciato faciunt, quæ conclusa fuerunt supra in duobus articulis præcedentibus.

Ego puto sic dicendum. Aut in contractu non principis, præsentia interuenit, agitur de interesse ipsius principis, & puto, quòd non solùm non tollat præsumptionem læsionis, sed quòd accrescat, & quòd multò magis debeat dari restitutio minori ex eo, quod creditur minor timore ductus non contradixisse principi, cuius desiderium dicitur iussus, & cuius preces dicuntur præcepta, & minæ, vt dixi supra circa metum.

Aut non agitur de aliquo interesse ipsius principis, sed ipse interuenit actui à minore celebrato, vt ibi, præstaret authoritatē, & sic. Aut quærimus, an iudicatur per hoc præsumptio quod minor non sit læsus, & certè hoc inducitur propter huiusmodi præsentiam, & ita intelligo procedere opinionem Archid. & Alex. & Aym. Aut quærimus an propterea impediatur minor petere restitutionem in integ. si velit probare se fuisse læsum, non obstante præsentia principis, & dico, quod audietur minor, quia huiusmodi præsumptio non est iuris & de iure, vt non admittat probationem in contrarium, vnde, probata læsione dabitur restitutio, vt dixi supra q. 16. art. 16. & ita teneo firmiter per prædicta supra in præcedentibus articulis, & hoc modo potest procedere opinio Alciati, & conciliata erunt contraria.

50 Et † amplio, vt etiam si contractus inualidè celebratus à principe, ex gratia confirmatus fuisset. Restitutio tamen ecclesiæ læsæ ex illo non denegetur, vt sing. dicit Bellam. decis. 502.

51 Idem in contractu minoris inualido † & à principe confirmato, determinat sing. Curtius in l. in lauore. ... ff. de iur. omn. iud. per l. si quidem. C. de præd. minor. & adde pro prædictis, quæ dicam infra art. seq. versic. ratio.

Si tamen placeat tenere simpliciter opinionem Archid. Ioan. And. & Alex. Ad consilium Alciati dic, quòd ibi princeps voluerat vti suprema potestate in illo contractu.

Articulus IX.

52 AD nonum, † An scilicet præsentia iudicis, & interpositio decreti super actu à minore celebrato faciat cessare beneficiū restitutionis aduersus actū illū?

Videtur quòd sic.

53 Primò, quia decretum iudicis † omnem suspicionem tollit. l. 1. C. de præd. decur. lib. 10. cum simil.

Secundò, facit fortiter l. an prætor. §. pen. in tit. ff. de minor.

Tertiò per id quod inquit Ioan. à Grassis in titul. de cess. iur. & act. §. 2. nu. 5. aliàs num. 20. & Iac. de Aren. in

54 eod. tract. rub. 3. num. 30. videlicet, quòd non datur † restitutio minori aduersus cessionem iuris & actionem, quando cum decreto iudicis illis cessit & renunciauit.

Quartò, quia ita tenuit Fab. de Monte in tractatu de empt. & vendit. in quinta quæst. princip. ... de sol. in al. num. nu. 95. in fine.

Sed contra est veritas.

Text.

Text. est expressus in l. si quidem. C. de præd. min. & in l. 2. C. si adu. donat. & in l. 2. C. de fideiuss. min. & in l. si res. ff. de min. Doctores passim & cōmuniter admittunt, in specie verò Glos. in l. ait prætor. §. permittitur. ff. de minor. Bart. Paul. de Cast. Bald. & Fulg. in l. 2. C. de fid. min. Alexand. in l. si quis cum aliter. num. 15. ff. de verb. oblig. Aret. in l. 1. C. de fid. min. Iacob. de Sancto Georgio in l. 1. num. 41. C. si tut. vel cur. Ias. in l. exigendi, num. 23. C. de procura. & in auth. sacramenta. n. 2. C. si adu. vend. Sebast. Sapia. in l. de æta. num. 9. ff. de minoribus. Butigel. in l. is cui bonis. num. 20. ff. de verb. obl. Afflic. super constit. regni lib. 2. rubr. 38. num. 23. & ex Canonistis Abb. in c. cum causa. num. 6. de empt. & vend. & in c. constitutus. nu. 8. de rest. in int. Io. de Amicis cons. 33. num. 26. Gozad. cons. 44. num. 4. vbi de communi Crot. in cons. 198. num. 6. & seqq. lib. 2. Bero. cons. 32. num. 42. lib. 2. Bertran. consil. 293. num. 12. lib. 3. & nouissimè copiosè D. Oct. Simoncel. in tract. de decretis lib. 3. titu. 7. num. 3. ad quem reuertas pro alijs concordantibus.

Ratio autem esse potest, quia (licet pro decreto iudicis præsumatur) quia tamen prolatio læsionis, ad quam tenetur minor si vult restitui, est fortior, tolletur talis præsumptio quæ pro decreto adest, & hanc rationem reperi postea tactam à Soc. iun. in cons. 59. num. 4. lib. 1. dum inquit, quod licet non præsumatur deceptio in transactione, in qua decretū iudicis interuenit, si tamen de ea aliter constare potest, iudicis decretum & præsumptio pro eo nihil operatur.

Et pulchriùs reperi hoc idem apud Abb. in d. cap. constitutus, n. 8. vbi inquit, quod decretum iudicis iuris tantum præsumptionem inducit, quod minor læsus nō sit, non autem iuris & de iure, vnde probatio in cōtrarium admitti potest, & debet, & sequitur Alc. in tract. præsump. par. 2. in fine. nu. 19. Quæ notes diligenter, quia multum corroborant omnes conclusiones quas feci supra ead. q. art. 1. 6. 7. & 8. Qua conclusione ita firmata hac rationne, patet responsio ad contraria.

Ad primum enim dic, vt dixi in ratione conclusionis, argumento regulæ, l. Diuus. ff. de rest. in int.

Ad secundum dic, quòd speciale est in solutione quam facit minor iussu, & decreto iudicis, vt dicam, & rationem specialitatis afferam infra art. 11.

Ad tertium, & quartum dic, quòd contra præfatorum opinionem adest communis omnium sententia, & text. clari in d. l. si quidem. C. de præd. min. & alibi, vt supra adduxi.

Quam conclusionem amplia dupliciter.

55 Primò, vt procedat etiam in ecclesia, † quæ si alienatur cum debitis solemnitatibus, tamen læsa fuerit, restituitur. Guid. Papę decis. 159. & ibi in add. plenè. Gem. in c. si. in princ. num. 7. extra de reb. eccles. non alien.

56 Amplia secundò † vt procedat etiam si omnes solemnitates, quæ requiruntur in alienatione rerum minoris, vel ecclesię interuenerint, ita Alb. ad l. magis puto. §. pupillus. num. 8. ff. de reb. eorum.

57 Limita † quoque è contra aliquibus modis.

Et primò, vt nō procedat in datione libertatis, nā aduersus eam nō restituitur minor si decretum iudicis interuenit. l. quos retrahi. C. si adu. lib. Quamuis, si non interueniat libertas, ipso iure non teneat, vt ibi.

58 Limita † secundò vt non procedat, quando minor prætendit se esse læsum in quātitate precij, quia si taxatio precij fuit facta à iudice medio eius decreto, intantum præsumetur pro iustitia precij, quòd minor nō audietur petendo restitutionem hoc prætextu. Ita post Glos. & Bart. in l. ait prætor. §. permittitur. ff. de min. & Glo. Bart. & alios in d. l. si quidem. C. de præd. min. tenet D. Octauius Simoncell. præalle. tract. de decret. libro 3. titu. 7. num. 6. 7. & vbi plenè & cumulatissimè more suo pro sing. & notab. refert, & infert, quòd si iudex ipsemet precium taxauerit, licet tutor viliùs vendiderit, quia tamen secutus fuit taxationem iudicis, excusetur per l. vlt. iuncta Glos. ibi. C. de magistr. conuenien. & Bart. qui ibi eam extollit, & ibi Bal. in 6. not. & Ias. in §. plus autem. num. 8. Inst. de act.

Ista limitatio egregia est, & in maximis authoritatibus fundata, tamen ego firmiter adhæreo conclusioni etiam in hoc casu, supposito quod minor velit clarè docere de iniustitia precij, per id quod dixi supra in conclusione, quæ ratio militat etiā in casu huius limitationis. Quo retento, ad d. l. fin. facilè resp. quod ibi æstimatio illa authoritate publica dicebatur facta, sicut aliàs quando statur mensuræ mensoris, &c.

Sed quomodocunque sit, Bar. met ibi & præalleg. D. 59 Oct. d. nu. 7. † sublimitant, nisi manifestè constaret de iniustitia precij vel per famā viciniæ, vel locorū circumstantiū, quod in effectu est illud, quod ego sēper dixi & in hoc, & in præcedentibus articulis, videlicet, quòd per huiusmodi solemnitates bene inducitur præsumptio, ꝙ minor læsus nō fuerit. Sed huiusmodi præsumptio iuris tollitur per fortiorē probationē læsionis, cuius onus dicimus incūbere minori, multò magis in huiusmodi casibus, quā in alijs, propter huiusmodi præsumptionem, contra eum facientem. Quinimò vbi minor restituendus veniret absque probatione læsionis, vt in pluribus casibus accidit, quos ponam infra q. 36. artic. 3. & seq. non restituetur nisi læsionem probet, vbi præsumptio adest, quod ipse læsus non fuerit, vt accidit in omnibus præcedentibus articulis, & in isto multò magis. Quod nota pro declaratione generali omnium prędictorum.

60 Limita tertiò. † vt nō procedat in casu l. minor adita. §. fin. ff. de minor. De quo dicam plenè infra art. seq.

61 Limita † quartò, vt non procedat in casu d. l. ait prætor. §. permittitur. ff. de min. De quo dicam plenè infra artic. 11.

62 Quas omnes limitationes, † & conclusiones, in quib. concluditur, ꝙ decreti interpositio impediat restitutionem in integrum minoris. Sublimita, vt procedāt dummodo decretum interpositum fuerit plena causæ cognitione præcedente, non autem sit perfunctoriè, & repentinè, vt fieri solet passim à iudicib. in huiusmodi interpositionibus decretorum, & præsertim hic Perusiæ, & ita singu. declarat Corn. in cons. 98. nu. 2. lib. 1. Quod omninò teneas, & in practica inuiolabiliter serues, vt scilicet non deneges restitutionem minoris prætextu interpositionis decreti, nisi constet sibi, quod cum causæ cognitione præcedente, & matura animi deliberatione ipsius iudicis interpositum fuit.

Articulus X.

63 AD decimum, An scilicet decreti interpositio super ætate ipsius minoris impediat restitutionem in integrum?

Videtur quòd non. Per ea quæ supra proximè pluries repetita sunt, scilicet quòd præsumptio quam facit decretum iudicis contra minorem, vt hoc casu maior censeatur, & tunc quod restitutionē ex hoc capite consequi non possit, non est talis præsumptio, quæ contraria probatione minoris ætatis (quæ necessaria erit ad restitutionem obtinendam). elidi non possit, vt per Abb. d. c. constitutus. sub nu. 8. de rest. in int. ergò &c. l. Diuus. ff. eod.

Sed cōtra est tex. clarus in l. minor adita. §. fi. ff. de minor. & ibi notant Doct. communiter. & Sapia in reper. l. de ætate. nu. 9. ff. eod. & D. Octau. Simoncell. in d. tract. de decret. lib. 3. tit. 7. num. 10.

64 Et pro hoc facit, quia huiusmodi † sententia super ætate minoris lata, ꝙ scilicet ipse maior sit, facit ius inter omnes, vt docet Bart. in d. l. de ætate. col. fin. & ego dicam infra quæst. 37. art. 17. Vnde iniquum esset, quod omnes deciperentur authoritate iudicis, qui credentes propterea minorem, esse maiorem, cum eo contraxerunt, arg. l. Barbarius. ff. de off. præt. & l. si quis patrem-

famil. ff. ad Macedon. & l. 2. ff. de iniur. cum similib.

Ego puto sic dicendum. Aut minor vult clariùs probare minorem ætatem suã, quàm probata fuerit coram iudice, puta quia per aspectũ iudex illum maiorem esse pronũciauit, & minor vult probare testibus, vel scripturis, quod ipse est minor, & tunc dico, q debeat audiri minor, & q talis sententia nunquam facit transitum in iudicatum, cum super peritia & iudicio ipsius iudicis fundata sit, non super alia veritate ex actis resultante, vt dicam infra in 2. parte. Aut non potest clariùs probare, puta quia fuit lata sententia super ætate eius medijs legitimis probationibus testium, vel instrumentorum, & tunc dico, q minor deficiet in petitione restitutionis in integrum, nec audietur ex eo, quia non poterit venire contra rem iudicatam super ætate eius existen ẽ, & sine probatione minoris ætatis, necessariò excludetur à petitione restitutionis, & ita procedet communis sententia. Et ex hoc remanet solutum contrarium, procedet. n. in casu primi membri huius distinctionis, & limit. seq.

65 Limita † communem regulam, vt procedat, si minor vellet plenè, & clarè probare se esse minorem, & sic perperam fuisse latam sententiam super eius ætate. Albert in d. l. minor adm. in fine, & dicit ita se vidisse seruare, & obtinuisse, per l. fin. C. si mino. se maio. dix. & alia, vt per eum. Quæ ego intelligo secundùm distinctionem præcedentem.

66 Limita secundò, † nisi aduersarij scientes hunc esse minorem non obstante tali sententia super ætate eius lata, cum illo contrahere vti cum maiore declarato voluerunt, ita colligitur ex d. l. minor adm. & ibi Scrib. aduertunt.

67 Sed dubium est, quis probabit † hanc scientiam? Dic vnà cum Bart. ibi. Aut erunt consanguinei ipsius minoris, & præsumptio est contra eos, vnde ipsi ignorantiam probare tenebuntur. Aut non erunt tales. & secus, arg. l. de tutela. C. de rest. in integr. & l. octau. ff. de grad.

Articulus XI.

68 AD vndecimum, † An scilicet decretum iudicis interpositum super solutione ipsi minori facta impediat restitutionem in integrum minoris aduersus d. solutionem sibi factam?

Videtur, quòd non.

Quia nõ magis tollitur læsio minoris in hoc casu per hmõi decreti interpositionem, quàm in alijs alienationibus rerum illius, vt de se patet, vnde nõ magis debet impedire restitutionẽ eiusdem in hoc casu quã in alijs, in quibus regulariter non impedit, vt d. l. si quidem. C. de præd. min. & dictum est supra art. 9. cum cõcord. ibi.

Sed contra est veritas. text. est in d. l. ait prætor. §. permittitur. ff. de min. & ibi notant omnes. & etiam alibi Bart. in l. 2. C. de fid. min. & Gl. in l. iusiurandum. §. 1. in verbo, debet. ff. de iniur.

Et confirmatur per l. constitutionem. & l. sancimus. C. de adm. tut. & l. pen. in fin. C. ad Trebell.

Et ratio differentiæ, per quam patet etiam responsio
69 ad contrarium, illa est. Quia quando † decretum interponitur super alienationibus, & alijs actibus minorum, interponitur tanquam à iudice qui decernit, & pronunciat rem sine damno minoris alienari posse, non aũt illã iubet alienari, nec emptori illam accipere, vnde nõ obstante illo decreto minor restitui potest, quia potest apparere de veritate quod minori damnum est alienasse, quinimò nisi appareat, minor non restituitur. Ideóque aduersarius non excusatur, quia decretum iudicis non coegit illũ emere, neque credere minori eiusmodi alienationem proficuam esse. Secus verò in casu d. §. permittitur. nam præsidis decretum continet præceptum, & imponit necessitatem aduersario minoris, vt illi soluat, vnde nimis iniquum esset, si rursus posset molestari & ad solutionem cogi, & si non excusaretur ob iussum iudicis, cui resistere non potuit. Et pro hac differentia actus voluntarij, & necessarij ipsius aduersarij facit text. in l. quod si minor. §. restitutio. ff. de min. & sentit Glo. in d. §. permittitur, licet non ita clarè deducat.

70 Et propterea † cautela est, quòd debitor minoris protestetur coram iudice, q minor dissipabit illam pecuniam, & quòd ideo non vult soluere, nisi minor de illa rem stabilem emat, vel ipse soluens assecuretur à molestia restitutionis in integrum, alias non esset securus ipse debitor nisi hac protestatione præuia solueret, vt docent Bart. & alij in d. §. permittitur. Pau. de Cast. in l. 1. nu. 3. C. si adu. sol. Card. Alban. in rub. de minor. nu. 13. & est communis theorica, vt per Gomes. in lib. variar. resol. tom. 2. cap. 13. num. 4. Quod notet practicus aduocatus, & dicam infra in 2. par. q.... art....

Articulus XII.

71 AD duodecimum, † An scilicet ex eo, q minor fuit legitimè defensus in iudicio, cesset restitutio in integrum minoris?

Videtur, quòd sic.

Ratio, quia non potest esse læsus, nisi vel negligentia procuratoris, vel iniustitia iudicis, sed si præsupponimus, q legitimè defensus fuerit, negligentia adesse non potuit. Si verò iniustitia iudicis adfuit, per appellationem succurrẽdum erit, quæ est remedium ordinarium.

Sed contra est veritas, text. est ad literam, vbi omnes notant. ff. de rest. in int. l. fin. & Ias. in l. cum quidam. ff. de acq. hæred. & Boer. decis. 79. num. 5.

Ratio est, quia aliud est minorem fuisse legitimè defensum, aliud esse læsum, non. n. legitima defensio prò eo adhibita tollit, quin possit esse q læsus sit, vel in curia propria non deducendo iura sua, quæ deducere poterat, vel per iudicis perfidiam & iniustitiam, & licet appellari possit, non tamen concursus appellationis tollit beneficium restitutionis in integrum, vt dixi supra q.... art.... Ex quibus patet responsio ad contrarium.

Conclusio igitur est, q licet minor legitimè defensus fuerit in iudicio, non tamen cessat beneficium restitutionis, si in illo iudicio, vel per sententiam desuper subsecutam, læsus fuerit.

71 Ampliaturque † vt procedat, etiam si minor per procuratorem legitimè constitutum litigasset. Text. est in l. cum & minores. C. si adu. rem iud. vbi expressum.

72 Sed dubitari potest, an hoc procedat etiam † in casu quo ipse procurator soluendo sit?

Et q non restituatur minor nisi facta prius discussione, an procurator eius soluendo sit, vel non, tenet simpliciter Glo. in l. cum mandato. in verbo, audiri. ff. de minor. & Glo. in l. cum qui. ff. eod. & Bart. Bald. & Alber. in d. l. cum mandato. in fine.

Moueor, quia cum procurator voluntariè susceperit negocium non est dignus tanto beneficio, quanto est dignus tutor, vel curator, arg. l. procurator qui pro euictione. ff. de procur.

Ego verò contrarium puto veriùs in procuratore ad iudicia de quo nunc agimus, & hoc per id quod sing. dicit Fulg. in d. l. cum & minores, nu. 3. vbi ait, q procurator ad iudicia, non tenetur Domino de male gestis sicut tenetur procurator ad negocia, de quo loquitur d. l. procurator qui pro euictione. Si igitur non tenetur, ergo restitutio dari debet, quia vel soluendo sit procurator, vel non, contra eum non adest recursus.

Nec mouent authoritates prædictæ Glosarum, Bart. & aliorum, quia debent intelligi in procuratore ad negocia, prout loquitur d. l. procurator, & de quo loquitur tex. in d. l. cum mandato, cum sua materia, de qua dixi supra eod. art....

73 Præterea addo vnum, quòd etiam † in procuratore ad negocia ferè regulariter dabitur restitutio, nam quando pinguiùs prouidetur per remedium restitutionis,

nis, quàm per recursum contra aliud, datur restitutio, vt dixi supra quæst... art... Sed ita est hic, vt in terminis vult Ant. in c. suscitata. num. 7. ad finem. de rest. in int. & Card. ibi in 1. quæst. & fuit sententia antiquiorum ibid. Hostiensis post princ. & Io. Andr. col. fin. ergo &c. Quæ nota diligenter. Nec obstat d. l. procurator. quia vt dixi loquitur in procuratore ad negocia, & ita quoque d. l. cum mandato. Secus est in procuratore ad iudicia, qui non tenetur domino de malè gestis, vt l. Plautius. ff. de procurat. & consequenter iste recursus contra eū deficiet, & dabitur restitutio. Vnde firmiter ita teneo.

74 Et amplia, vt procedat, † idem esse si minor alia de causa non haberet regressum contra procuratorem, puta quia procurator diligenter se gessisset, nec aliquid ei imputari possit. Alber. in d. l. cum mandato. in fine. Ratio clara est, quia tunc nullus regressus contra eum competeret, ergo &c. d. l. in causæ, &c. ff. de minor.

75 Item extende † si procurator dolosè egisset, tunc enim omninò datur electio Ecclesiæ vel minori. Abb. in cap. cum venissent. nu. 19. eod. tit. nostro, & sic limitabitur sententia præallegatorum in d. l. cum mandato. posito quòd loquerentur etiam in procuratore ad iudicia.

76 Quæ limitari etiam poterit, † vt non procedat in Ecclesia, in qua esse speciale, vt restituatur, etiam si procurator à quo læsa est, soluendo sit, firmat Glos. in c. 1. de restit. in integr. & pro notab. denique sequitur D. Ant. ibi, & hoc fauore Ecclesiæ.

SVMMARIA.

1 *Seruis minoribus, an denegetur restitutio in integrum ex eo, quod serui sunt?*
2 *Et quid si iste seruus esset impubes.*
3 *Et quid si iste seruus deceptus esset circa peculium.*
4 *Seruus id quod gerit dominis voluntate gerere dicitur.*
5 *Et an prædicta procedant in filijsfamilias circa res peculiares ipsius patris?*
6 *Seruus restituitur quando deceptus est circa libertatis consecutionem.*
7 *Seruus restituitur quando deceptus est circa hæreditatem ei cum libertate relictam.*
8 *Et quid si sine libertate hæreditas ei relicta esset.*
9 *Restitutio an minori denegetur ex eo, quòd malitia suppleat ætatem?*
10 *Minori an denegetur restitutio in integrum ex eo, quòd industria eius notoria est, sed non redacta publicè in actis?*
11 *Aetatis venia non conceditur nisi adolescentibus huiusmodi industriosis.*
12 *Minori an denegetur restitutio in integrum, quando eius industria publicè in actis reducta est?*
13 *Matriculatus in aliqua arte, in illa non præsumitur decipi ætatis defectu.*
14 *Publica authoritate quis decipi non debet.*
15 *Minorum non interest commercio priuari, quo priuaretur, si passim ob quamlibet causam restituerentur.*
16 *Minor an restituatur, si enormiter deceptus est, etiam si quòd alias sit notoriè industriosus?*
17 *Restitutio in integrum ex clausula generali datur etiam minoribus industriosis, & peritis.*
18 *Contra præsumptionem iuris & de iure licèt non admittatur probatio in contrarium, admittitur tamen restitutio ex clausula generali.*
19 *Minori perito in aliqua arte, an denegetur restitutio, si sit deceptus circa illam artem?*
20 *Artium præcepta sunt diuersa, & separata.*
21 *Mercator, notarius, vel alius matriculatus in aliqua arte an restituatur, si decipiatur circa illam artem?*
22 *Mercator si decipiatur circa mercaturam, non restituitur in integrum.*
23 *Notarius, si decipiatur circa ea, quæ spectant ad artem notariatus, non restituitur, etiam si sit minor.*
24 *Doctor minor an restituatur in integrum ex capite ætatis?*
25 *Turpitudinem suam allegans non auditur, sicut Doctor allegaret, si se circa iuris scientiam deceptū se diceret.*
26 *Iuuenes iudicantur prout regulariter, & naturaliter esse solent in illa ætate, non prout rarò sunt.*
27 *Restitutio in integrum datur non ex eo tantum, quòd quis minor sit, sed etiam quia læsus, & facilitate sui, vel aduersarij læsus sit.*
28 *Scholaris minor omnis, an restituatur in integrum?*
29 *Doctor ob necessitatem creatus, an restituatur in integrum?*
30 *Minor assumptus ad officium publicum non in subsidium, sed ob eius merita non restituetur in integrum.*
31 *Doctor si erraret circa negocia vertentia extra peritiam iuris restituitur.*
32 *Iuris periti antiqui nō solum de iure respōdebant, verū etiam de filia collocanda, de fundo emendo, agro colendo, &c.*
33 *Doctores excellentes in iure in negocijs gerendis, vt plurimum inepti sunt.*
34 *Doctor minor, si errasset in suscipiendo causam inconsultè, an restituatur?*
35 *Scholaris emens libros malæ impressionis restituitur.*
36 *Minor an restituatur in casibus in quibus à lege pro maiori habetur?*
37 *Aetatis veniæ impetratio, an auferat beneficium restitutionis in integrum ipsis minoribus?*
38 *Nullitatis beneficium faciliùs tollitur, quàm restitutionis.*
39 *Aetatis veniam impetrare non potest, nisi qui prius pro sapiente habetur.*
40 *Iudicis authoritate decipi quis non debet.*
41 *Quadriennium incipit currere minori post impetrationē veniæ.*
42 *Aetatis venia impedit restitutionem, si solemniter impetrata fuerit, alias secus.*
43 *Aetatis veniam qui impetrauit, an incidat in pœnam, l. si quis maior. C. de transact.*
44 *Aetatis veniam qui impetrauit non dicitur naturaliter perfectæ ætatis.*
45 *Minor an restituatur aduersus impetrationē veniæ ætatis?*
46 *Restitutio ab impetratione veniæ non trahitur ad actus post factos.*
47 *Aetatis veniæ impetratio, an aliquid operetur circa ea, quæ decreti interpositionem requirunt?*
48 *Intellectus l. 3. C. de his qui ven. ætat. impetr.*
49 *Minor prohibitus contrahere sine aliqua certa solemnitate, an restituatur, si sine illa contrahat, etiam qui veniam ætatis impetrauerit?*
50 *Et quid si statutum met veniam ætatis concederet.*
51 *Minor an restituatur, quando actum laudabilem fecit, licèt sibi damnosum?*
52 *Filiusfamilias si fideiusserit pro patre, an restituatur?*
53 *Minor an repetat ope restitutis, legatum à se indebitè solutū?*
54 *Minor non restituitur quando facit id quod quilibet prudens fecisset, licet ex hoc sequatur diminutio patrimonij?*
55 *Minor si donat omnia bona amore Dei, dicitur prudenter se gerere, & non restituitur.*
56 *Honor cunctis rebus præponendus est.*
57 *Minor donās aliquid mulieri ex causa dotis non restituitur.*
58 *Restitutio minoris an impediatur ex eo, quòd minor maximum numerum liberorum habet?*
59 *Minori an denegetur restitutio ex eo, quòd ipse Princeps est?*
60 *Liberorū numerus dicitur supplere ætatē, sed intelligitur quō ad honores consequēdos, nō quo ad priuilegia sua amittēda.*

QVAESTIO XXIII.

De impedimentis restitutionis in integrum minoris ex qualitate personæ eius procedentibus, puta, quòd malitia, vel industria, vel sapientia propria superet ætatem.

VENIAMVS nūc ad impedimēta restitutionis in integrū minoris, quæ procedunt ex qualitate per-

sonæ ipsius minoris, puta, quia malitiosus, industrius, peritus, & sapiens sit, vt malitia, industria, peritia, & sapientia eius superet ætatem. Vel quod ita constet per acta publica, vel quia veniam ætatis impetrauerit, vel quia actum sapientem & pium egerit. Quæ omnia infrascriptis tredecim articulis complecti possunt.

Primò, An seruis minoribus denegetur restitutio in integrum ex hoc edicto ex eo, quod serui sunt?

Secundò, An denegetur minori, quando malitia supplet ætatem?

Tertiò, An industria minoris simplex, id est nō publicè in actis redacta, impediat restitutionē in integrum?

Quartò, An industria minoris notoria, id est publicè in actis redacta hoc operetur?

Quintò, An peritia minoris in aliqua arte impediat restitutionem in integrum circa pertinentia ad illam artem?

Sextò, An mercator, notarius, vel alius in alia arte ex hoc capite ætatis restituatur?

Septimò, An Doctor minor restituatur in integrum ex hoc capite ætatis?

Octauò, An minor restituatur in casibus, in quibus à lege pro maiori habetur?

Nonò, An impetratio veniæ ætatis impediat beneficium restitutionis ex hoc edicto?

Decimò, An restituatur minor aduersus ipsum actum impetrationis veniæ ætatis?

Vndecimò, Et quid in ijs, quæ requirunt decreti interpositionem?

Duodecimò, An restituatur minor, quando prudenter se gessit & actum pium atque laudabilem, licèt sibi præiudicialem fecit?

Decimotertiò, An numerus liberorum impediat restitutionem in integrum minoris? Vel quia ipse minor princeps sit.

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † seruis minoribus denegetur restitutionis beneficium, ex eo tantum, quod serui sunt?

Videtur quòd non l. 3. §. fin. cum ll. seqq. ff. de minor. vbi adest ratio, & hanc regulam, quod serui non habeant restitutionem in integrum ex hoc edicto regulariter ponit Azo in rubr. C. de rest. in integr. & Ioan. de Deo, lib. 7. c. 3. nu. 3. & Specul. in tit. de rest. in integr. §. 1. num. 3.

In contrarium est text. in l. ait prætor. §. non solum. ff. eod. de minor. & tenet Mauric. in suo tract. de restit. in integr. cap. 232. & Doct. notant. in d. §. non solum.

Ego breuiter sic dicendum puto. Aut minor seruus deceptus est circa negocia domini, & ex tali deceptione non ipse, sed dominus eius principaliter damnificatus est, & non datur ei restitutio, vt d. l. 3. §. fi. cum ll. seqq. quæ ita loquuntur, & ratio bene procedit, de qua in illo text. Imputare enim sibi debet dominus, qui tali negocia sua commisit, & concordat cum hoc, quod ita est etiam in alijs non seruis, quando effectus restitutionis prodesset ipsi maiori, non autem minori, l. cum mandato. ff. de min. l. 3. §. sed verum. ff. eod. cum simil.

2 Et propterea ampliatur † hoc vt procedat, etiam si
seruus iste qui deceptus est, esset impubes, vt d. l. 3. §. fin.
3 vers. & si impuberes. Ite ampliatur, † vt procedat, etiam
si seruus deceptus esset circa pertinentia ad peculiū, vt d. l. 3. §. fin. vers. & si forte, vbi loquitur tex. etiam si seruus habeat liberam peculij administrationem, & ratio redditur ibi in l. seq. Quia (inquit text.) creditur, quòd
4 voluntate domini † fiat, quod seruus gerit, & confirmatur, quod idem quoque est filiofam. decepto circa res pecu-
5 liares. † & dicunt hæc iura, quòd si succurreretur huiusmodi casibus, maioribus magis quàm minoribus prodesset beneficium restitutionis, quod absurdum est, vt ibi dicitur, secundùm hæc procedit prima opinio.

Aut minor seruus deceptus est circa negocia eius propria, & tunc secus, quia restituetur, sicut quilibet liber, & ita procedit secunda opinio.

Quæ autem possint esse negocia propria minoris serui, dic quòd in iure habemus duo exempla.

6 Primum est, quando seruo libertas † relicta est, nam si deceptus est in ea consequenda, restitui debet ex hoc edicto sicut quilibet liber, l. si tamen seruus. ff. de minor, vbi expressum, & Doctores super alleg. videlicet, Specu. & Ioann. de Deo hunc casum libertatis relictæ excipiunt.

7 Secundum est, quando ipsi seruo † minori hæreditas cum libertate relicta est, nam si captus est lapsu ætatis, circa illius immixtionem restituitur, tex. est singul. in d. l. ait prætor. §. non solum. ff. de minor.

8 Quod intellige, quando hæreditas † cum libertate relicta est, alias enim cum commodum hæreditatis peruenturum esset ad dominum serui instituti, non restitueretur seruus, per regulam d. l. 3. §. fi. cum ll. seqq. & rationem de qua ibi.

Articulus II.

9 AD secundum, † An scilicet denegetur restitutio minori ex eo quia malitia supplet ætatem?

Videtur, quòd non.

Quia habemus quod minor restituitur aduersus mendacium a se scienter dictum, vt est expressum in l. si ex causa. §. nunc videndum, vers. sed si cum. ff. de minor. & est communis opinio, vt dicam infra in secunda parte, in ea q. an aduersus negationem, &c. Sed negari non potest, quin negare veritatem, sit malitiosè se gerere, vt de se patet, ergo &c.

Sed contra est veritas. Text. est expressus in l. 3. in princ. C. si min. se maior. dix. dum ibi dicitur, quòd vbi in minore malitia superat ætatem, restitutionis auxilium denegandum est.

Et facit ratio clara, quia beneficium hoc inductum fuit ratione imbecillitatis ætatis, & consilij l. 1. ff. de minor. quæ ratio hic ex aduerso pugnat.

Ad contrarium respondetur sic. Quod non agitur in præsenti, an minor restituatur aduersus actū ab eo malitiosè gestum, de hoc enim agetur infra in secunda parte, in ea q. an aduersus dolum, &c. & ibi soluetur iste obex de mendatio. Sed agitur, an ex eo quod iste minor solet esse malitiosus & astutus, mereatur beneficiū restitutionis, quod ex capite ætatis datur adolescētib. qui decipi, non quod decipere solēt, & sic, nō malitia illius actus de quo rescindendo agitur, attenditur, sed vsus & cōsuetudo minoris in alijs actibus, & ideo dixit Grat. in cons. 46. nu. 16. 20. 21. & 22. lib. 1. quòd dicetur malitiam superare ætatem, quando iste minor solitus esset aliàs decipere alios in contractibus, & conuentionibus secum initis. Quod nota, & remanebit ex hoc limitata vno modo ista regula, vt scilicet malitia ista non consideretur an absit, vel adsit in illo actu, aduersus quem petitur restitutio, sed an per prius in alijs actibus minor malitiosus esse soleat vltra vsum illius ætatis.

Articulus III.

10 AD tertium, † An scilicet industria minoris simplex, & non publicè in actis redacta impediat beneficiū restitutionis ex hoc capite. Exemplū est, quando minor solet bene & cum singulari industria negotia sua gerere, sed non propterea est matriculatus in aliqua arte, vel collegio hominum, qui tales reputari solent, &c.

Videtur quòd sic.

Primò per tex. clarum, qui non distinguit inter industriam publicè notoriam, vel non publicè notoriam, in l. 1. C. qui & aduers. quos. Sed simpliciter ibi vult, quòd

huius-

huiusmodi minores in integrum non restituantur.

Secundò, quia ita in hoc etiam casu tenet Ioan. de Anan. in rub. de del. puer. in fi. dum inquit, quod isti iuuenes qui vadunt Florentiam pro incepta pannorum, non debent restitui.

In contrarium tenent Doctores communiter, quos abundantes adducam in seq. casu de quo in sequen. art. In specie verò Petr. de Bellapertica in d. l. 1. C. qui & aduers. quos, col. 2. Et in hoc casu ego ita teneo.

Et moueor primò, per text. elegantissimum in l. 2. in prin. C. de his qui ven. ætat. impetr. Dū ibi dicitur, quod
11 † venia ætatis non conceditur, nisi huiusmodi adolescentibus industriosis, ergo cum antequam venia ætatis concedatur, restitutio non denegetur, vt ibi, & dicam infra eo. art. 9. sequitur, quod industria sola non sit impeditiua restitutionis in integrum, sed impetratio veniæ subsequens.

Secūdò moueor, quia aut minor non probabit se sui ipsius facilitate læsum, vel dolo alterius, & ex alio ei denegabitur restitutio, quia fortuito læsis ex capite ætatis non datur. l. verum. §. sciendum. ff. de minor.

Aut probabit se læsum dolo aduersarij, & dabitur restitutio, etiam si veniam ætatis impetrasset, vt dicam infra eo. art. 9. Aut sui facilitate, & imprudentia, & vtique si præsumptio orta fuerat ex eius industria præcedenti, quod labi nesciret iste minor, si tamen contrarium probatum erit, tolletur fortiori probatione, l. Diuus. ff. de rest. in int.

Articulus IV.

12 AD quartum, † An scilicet industria minoris publicè in actis redacta impediat beneficium restitutionis in integrum? Exemplum est, quando minor fuit in matricula eius artis descriptus, in qua nunc se læsum sui facilitate prætendit. Et nihilominus

Videtur, quod non impedietur restitutio. Prout tenent Glos. in d. l. 1. C. qui & adu. quos, in verbo, non sit. & ibi Bal. nu. 1. & Iacob. Butrig. vt refert Bal. ibi num. 4. & 6. Paul. de Cast. num. 4. & 5. Fulgos. ante finem, Angel. in princip.

Et facit quod adduxi supra art. preced. in conclusione illius.

Contrarium tenent Pet. Cyn. & Bar. in d. l. 1. num. 2. & ibi Salyc. & Glos. & Bart. in l. professio. C. de mu. patrim. & Bart. in l. sed & reprobari. ff. de excusa. tut. vt refert & sequitur egregius modernus D. Bēuenutus Straccha in tract. de mercat. in 3. parte, num. 26. Idem tenent Rom. in l. si verò. §. de viro. num. 37. ff. sol. matr. & Aret. in l. minoribus. in fi. C. de rest. in integ. & Ang. in l. ciuitas. ff. si cert. petat. & Hippol. de Marsil. in l. infans. n. 4. ff. de sicar. Rom. conf. 318. n. 2. Abb. in cap. constitutus. de rest. in integ. Alciat. in tracta. de præsumpt. par. 2. nu. 17. & in summa est magis communis opinio, vt per Viuium in suis communibus opin. in verbo Doctor. vers. 1. in fine. & reperio, quod fuit opinio Azon. in rubr. C. de rest. in int. num. 7.

Moti, ex eo, quia si minor audiretur hoc casu, audiretur dum turpitudinem suam allegaret, contra l. professio, vbi Doct. notant. C. de mun. patr. & l. cum profitearis. C. de reuoc. donatio.

Ego puto veriorem hanc posteriorem sententiam.

Quia non est dubium, quin hæc sit pręsumptio iuris
13 & de iure, quod qui est matriculatus † in aliqua arte in illa ætatis defectu nō decipiatur, l. 1. C. qui & adu. quos, iunctis ijs quæ tradit Alciat. in d. 2. parte. nu. 3. sed contra talem præsumptionem non admittitur probatio in contrarium. l. fin. C. ad Maced. l. fi. C. ad Vell. l. fin. C. de arb. cum sim. ergo neque restitutio, quæ non datur nisi probata læsione ex fragilitate ætatis.

14 Et confirmatur, ne quis decipiatur † authoritate publica quodāmodo, propter eius publicam professionem. l. 1. C. de his qui ven. ætat. impetr. vel aliàs commer-
15 cium amittat, quod minoris † non interest. l. quod si minor. §. 1. ff. de minor. & sic securiùs est tenendum.

16 Bene potest mitigari sic. Vt † si minor deceptus esset enormiter, & sic præsumpto dolo aduersarij, non deberet denegari restitutio, dum tamen læsionem suam non per semiplenam probationem probet, sed plenè testibus vel scripturis, & ita singul. voluit Iacob. de Sancto Georgio in d. l. 1. C. qui & aduers. quos, & ibi Aretin. in versic. noto primo. & secundùm hanc limitationem potest procedere prima opinio & ratio allegata pro ea.

17 Limitatur † secundò, vt non procedat in restitutione in integrum ex clausula generali, nam hoc casu cessat ratio communis conclusionis. Non enim dicetur minor allegare turpitudinem suam, cum nō fundet restitutionem suam in imbellicitate consilij, sed in æquitate facti.

18 Præterea, † licet contra præsumptionem supradictam non admittatur probatio in contrarium, admittitur tamen restitutio ex clausula generali contra præsumptionem iuris, & de iure, secundùm notata per Bar. & alios in l. inter stipulantem. §. 1. ff. de verb. obl. vt refert, & sequitur Alc. in d. 2. par. pręsump. n. 18. & dixi sup. q. . art. .

Articulus V.

19 AD quintū, † An scilicet peritia minoris in aliqua arte impediat restitutionem in integrum? Aduerte in primis, quia licet iste articulus videatur poni separatim à Doctoribus ab articulo præcedenti, tamen eisdem penè conclusionibus diffiniri potest.

Dicas igitur breuiter sic, quod si minor lapsus sit circa negocia eius artis, quam publicè profitetur, & cuius exercitium notoriè, & palàm facit, non audiatur restitutionem petens, si verò sit deceptus in alia arte, quam ea, quam profitetur, nihil impediat quin restitui possit. Ita Glo. in d. l. 1. & Bar. ibi. nu. 4. C. qui & adu. quos. & Roma. conf. 318. & hoc est, quod vult Sarmient. Select. interpret. lib. 3. c. 12. dum inquit, quod nō dabitur restitutio militi veterano si decipiatur in emptione equi, vel agricolæ si in emptione fundi &c. & ita verum puto. Et apparebit clariùs ex his quæ dicam proxim. artic. seqq.

Limitando tamen secundum membrum distinctionis prædictæ vt non procedat, quando (licet esset deceptio & lapsus in diuersa arte) tamen industria & peritia minoris esset in aliqua arte ardua, & difficili, & à cuius peritia penderet cognitio, & peritia in alijs faciliotibus, & lapsus cōsisteret circa negociū alterius artis faciliotis, nam tunc non restitueretur minor. Quia qui est diligens in actibus & exercitijs maioribus præsumitur esse & in minoribus. ita Bald. in d. l. 1. C. qui & adu. quos. Quod ego puto verum, quatenus lapsus consistat circa emptiones & venditiones, vel mercium permutationes, vel pacta & obligationes initas circa artem vel propriam, vel alienam, tunc enim bene procedat ratio Baldi, sed si circa peritiam ipsius exercitij consiste-
20 ret, secus puto, quia † artium præcepta sunt separata & diuersa, & sæpenumero mercator excellētissimus, ignorabit aliquid spectās ad peritiam artis calceolariorum, vel sutorum, &c. vel pictorum, vel sculptorum aliquis peritissimus ignorabit aliquid pertinens ad artem fabrorum lignariorum, &c. & sic de similibus.

Articulus VI.

21 AD sextum, † An scilicet mercator, notarius, vel alius in aliqua arte matriculatus, &c. restituatur ex capite ætatis, si in arte mercaturæ, vel notariatus decipiatur?

Iste articulus ponitur quoque à Doctor. aliquibus separatim, sed re vera pendet à præcedentium resolutione, & nil aliud continet, quam exempla præcedentium conclusionum.

22 Igitur quo ad † mercatorem in specie dic, quod si merca-

mercator decipiatur in ijs quę pertinēt ad mercaturam,
etiam si minor sit,non restituatur in integrum. Bart.in
d.l.1.nu.4. Bal.nu.4. C.qui & adu.quos. & Aret. ibi.in
fin. Mant.sing.520. & D.Benuen. Straccha præalleg.
tract.de mercat.par.3. nu.26. limita tamen hoc,vt non
procedat,si quis semel, vel bis tantum exercuisset mer-
caturam. Bero.q.115.vbi sub nu.4. declarat,quis dica-
tur mercator,videlicet,qui maiorem partem fortuna-
rum suarum habet in mercantijs, vt ipse inquit.
23 Quoad † notarium verò similiter dic, quòd si nota-
rius minor deceptus sit in ijs,quæ spectant ad artem no-
tariatus,non restituetur,Bal.in d.l.1.num.4.& Bald.in
l.professio.C.de mun. patrim.lib.10. & Bartholomæus
Bologn.in repet.auth.habita. num.137. in fin.C.ne fil.
pro patre.

Articulus VII.

24 AD septimum, An scilicet † Doctor minor annis
25.restituatur in integrum ex hoc capite ætatis?
Videtur, quòd sic.
Primò, per l.1. ff.de minor.in fin.ibi, licet rem suam
bene gerentibus, arguendo sic quod sicut excessus pru-
dentiæ vel malitiæ non facit finiri beneficium tutelę an-
te 14. annum, vel curæ ante 25. ita nec restitutionis in
integrum beneficium impedire debet.
Secundò,quia vt supra dictum est pluries,licet peri-
tia,vel professio alicuius artis arguant & præsumptio-
nem inducant,quòd minor non sit læsus ætatis imbecil-
litate, si tamen minor contrarium probet, præsumptio
ista cessare debet, in claris enim coniecturæ cessant.l.
continuus.§.si ita.ff.de verb.obligat. Hoc autem ipsum
quod minor contrarium probet,necessarium est si resti-
tutionem obtinere vult, aliàs non restituitur,ergo præ-
sumptio ista non impediet restitutionem, quando le-
gitimè concedenda veniat, probata læsione ex lapsu
ætatis.
Tertiò ponderatur l.1.in fine.C.qui & adu.quos ibi,
verum si causa cognita circumuentus reperiatur, pro-
pter hoc solum à solito auxilio remoueri debet, consi-
derando,quod dubitatio consistebat, quia ille minor
fuerat creatus decurio ciuitatis, &c.
Quartò,quia ita volunt Bald.& Iac.Butr. & Raph.
vt refert & tenet Paul.de Cast.in d.l.1.in fi.& indistin-
ctè verum esse ait Cagnol. in Procem. Digestorum, nu.
3.& Dec.in l.iuria.nu.19. C.qui admitti,quem ipse alle-
gat,& nouissimè hanc sententiam plenè,& egregiè de-
fendit Sarmient.select.interpret.lib.3.c.12.à nu.5.vers.
hæc sunt,vsque ad finem,dicens,omninò esse erroneam
opinionem contrariam.
Contrarium tamen [illegible]nent alij Doctores magis com-
muniter, Glos.in l.professio. C.de mun. patrim.lib.10.
& ibi Ioan. de Platea, & Doctores communiter in d.l.
1.C.qui & adu.quos. Bart.ibi,nu.... Bald.num.3. Ang.
num.2. Albet.num.3. Petr.de Bellapertica, ibid.col.2.
versic.minor 25.annis. Bart.in l.sed & reprobari. nu.3.
ff.de excus.tut. & ibi Nicol.de Neap. & post eum Ang.
& ibi Ang.in l.1.§.pueritia.num.4.ff.de postul. Ioan.de
Platea Inst.de fiduc.tut.in fine. Alex.in l.ciuitas.nu.13.
ff.si cert.pet.Bal.in l.2.nu.49. C.de rescind.vend. Socin.
iun.in l. Centurio.nu.54.ff.de vulg. & pup. Iacob.de S.
Georg.in l.hoc edictum.in 1.lect.ff.quod quisque iuris.
Lancell.Galiaul.in d.l.Centurio.nu.33.Fulg.in l.s.nu.
3.ff.de postul.Io. Ign.in repet.l.necessarios.§.non aliàs.
nu.109.ff.ad Syllan. Port.Inst.de leg.patr.tut.num.11.
Ias.in add.ad eundem in tit.de fiduc. tutela, cum con-
cord.per eum, & in margin.ad fin. Bellam.cap.audiris,
sub num.6.de restit.in int. Barbat.in c.cum vigesimum.
nu.23.de off.deleg.dicens ita seruatum fuisse cum quo-
dam filio Accursij Doctore,cui propterea non fuit con-
cessa restitutio. & idem Barbat. in clementinis, super
Procem.num.34. Card.Alban.in lucubr.ad Bart.in l.si
societatem.§.arbitrorum. nu.8. & in rubr. ff.de minor.
num.19. Mantua sing.520. in fine. Aluis.sing.87. Eue-
rard.in sua Centuria, in loco à milit.arm.mil.ad mil.
cæl.milit.in fine.D. Benuen.Straccha in d.tract.de mer-
cat.in 3.par.num.27.Ludou.Montanus de reprob.sen.
Pilati. §.penult. num.69. Gomes. in tract.var. resolut,
tom 2.cap.13. num.5. Mauric. de restit. in integrum,
cap.223.Borgnin.de tut.& cur.num.163. in fin.Monti-
cul de inuen.hæred. super tit.de hær. & falcid. nu.207.
Port. Imolen. consil.70. num.22. lib.2. Guid. Papæ de-
cisio.88. num.4. Boer.decis.350. colum.fin.nu.6. vbi de
communi & Iaffred.decis.396. Centuria 4.& pro com-
muni demum Viuius in verbo, Doctor.num.1.
Pro qua communi sententia adducitur primò, quia
25 minor petendo restitutionem in integrum, † turpitu-
dinem suam allegaret, vt dicta l.professio,& sic audiri
non debet.
Secundò facit §.Quintus Mutius.in l.2.ff.de orig.iu-
ris, vbi illud vulgatum, turpe est patricio viro ius in
quo versatur ignorare.
Tertiò facit l.regula. §.sed & iuris. ff.de iur. & fact.
ignor.ibi, vel sua prudentia instructus sit, &c.
Ego dico,quòd verior & æquior est illa opinio,quam
supra pluries repetij, vt scilicet, si illa præsumptio quæ
oritur ex huiusmodi peritia non est talis, quæ non ad-
mittat probationem in contrarium, prout verè non est
talis, quia non reperitur quod sit præsumptio iuris, &
de iure,& si est,non est talis, quòd si minor velit mani-
festam & enormem læsionem probare, audiri non de-
beat, non debeat propterea impediri beneficium re-
stitutionis.
Sed quod ista præsumptio operetur hoc, quòd vbi
aliàs minor præsumeretur læsus & imprudēria propria
læsus, absque alia probatione, vel sufficeret etiā semi-
plena probatio, hoc casu quando est Doctor, non præ-
sumatur hoc,nec sufficiat minori probare hoc semiple-
nè, sed propter violentiam huius præsumptionis quæ
contra eum ex sua peritia oritur, requiratur plenissi-
ma probatio,quòd læsus & lapsus fuerit per impruden-
tiam. & vtique magnus,& notabilis effectus erit huius
præsumptionis,& hanc puto meram veritatem in hoc
articulo,& etiam in præcedentibus tam huius, quàm
præcedentis quæstionis, vt pluries etiam supra innui.
Retenta tamen communi, contra quam sicut contra
stimulum durum esset calcitrare. Ad contraria sic resp.
potest.
Ad primum resp. potes, quòd remedium & auxilium
ordinarium tutelæ vel curæ non debet cessare propter
excessum extraordinarium ætatis & naturæ quoad ma-
litiam, vel prudentiam excessiuam in illa ætate, atten-
ditur enim id quòd esse solet regulariter & naturaliter
26 † iuuenis in illa ætate, non quod ex accidēti est, quo ad
hæc remedia ordinaria, vt l.qui haber. ff.de tut. Quod
in restitutionis auxilio extraordinario non procedit,
27 † restitutio enim datur non ex eo simpliciter quòd quis
minor sit, sed quia læsus etiam sit,& non etiam simpli-
citer, quia læsus sit, sed quod vel dolo aduersarij, vel
lapsu ætatis læsus sit. l.nam & postea. §.si minor. ff.de
tut. & l.verum. §.sciendum. ff.de minor. In tutela au-
tem attenditur quòd pupillus sit, in cura, quod adole-
scens, nec vltra quæritur.
Ad secundum respon. quòd procedat quando minor
non excluderetur à limine huius iudicij, per illud, pro-
fessio & desiderium tuum repugnat, volunt enim Do-
ctores,quod propterea dicatur præsumptio iuris,& de
iure contra minorem petentem restitutionem in inte-
grum,quæ illum excludat à probatione læsionis & lap-
sus, quando est Doctor.
Ad tertium resp. quòd ibi dicitur causa cognita dene-
gari restitutionem,& non aliàs,quod & Doctores admit-
tunt, sed cognitio causæ consistet non in hoc, an minor
læsus sit vel ne, sed an exceptio peritiæ & dignitatis op-
positæ illum excludat ab hac petitione,& dicitur, quòd si
ex

ex necessitate Patriæ fuerit decurio creatus, non impedit restitutionem, quod & nos admittimus in Doctore, ex necessitate subrogato, vel creato, vt infra in limitationibus.

Ad quartum resp. quòd contra istos est communis sententia. Vel quòd opinio ista potest verificari in casibus sequentium limitationum, licèt re vera mihi magis placeat, intelligendo tamen, vt dixi proximè in conclusione. Et retéta commun. Limita illam, & amplia, &c.

28 Ampliatur vt procedat etiá † in scholaribus, vt ampliat Borgnin. in tract. de tutor. & curato. num. 163. ad finem. Vbi plures allegat, quorum maior pars loquitur in Doctoribus, siue in Iurisperitis, scholaris autem non potest dici Iurisperitus notoriè, donec non est Doctor declaratus.

Et propterea non tenerem hanc ampliationem, aliquo modo, vt propter hãc solam præsumptionem, quia iste minor iuri operam dat, excludatur à beneficio restitutionis, quia non propterea potest dici adhuc in iure peritus, & licèt esses talis, non tamen est publicatus adhuc pro tali, vnde &c. vt dixi supra artic. 3. Benè puto aduertendum, quòd in his quæ ad iuris peritiam spectãt, debeat clariùs probare se læsum & lapsum esse minor qui iuri operam dat, quàm alius iuris omninò expers, propter ea quæ dixi proximè in conclusione, in mea sententia.

Limita è contra pluribus modis.

29 Et primò, † vt non procedat in Doctore ob necessitatem creato, vel subrogato in locũ alterius, vel ad legendum, vel aduocandum, vel iudicandum, &c. Bart. in d. l. 1. num. 1. & nu. 4. Bald. ibi, in princ. Angel. numero 3. Aret. in fine. Bellam. in c. auditis, sub num. 6. de restitut. in integr. & est tex. apertus in d. l. 1. in fine.

30 Et infertur notab. ex hac limitatione, † quòd si minor sit assumptus ad officium publicum non in subsidium, sed dispensatiuè & principaliter ob eius merita, cessabit restitutionis beneficium, si verò in subsidium, & sic ex necessitate secus. ita Aretin. in dicta l. 1. & dicit esse mirabile.

31 Limitatur † secundò solemniter, vt procedat in iis quæ ad iuris peritiam spectant, si verò Doctor minor erraret circa ea, quæ non concernunt iuris peritiam, tunc nihil obstaret ei doctoratus quo ad obtinendam restitutionem. Cyn. in dicta l. prima. versic. ex his soluitur. Alber. ibi num. 3. Bartholom. Bolognin. in Repert. authent. habita. C. ne fil. pro patre. num. 837. Mantua singul. 520. Petrus de Belapertic. in dicta l. 1. colum. 2. versic. minor. Rebuff. in tit. de priuileg. schol. priuileg. 130. numero 1. & plenè Sarmient. in 3. lib. Select. interpret. cap. 12. & in specie sub num. 10.

Sed aduerte, quia contra facit id quòd Cicero in 3. lib. de Oratore inquit, & refert Budæus in l. secunda.
32 circa finem, ff. de origin. iur. videlicet, quòd † Iurisperiti non solùm de iure respondebant, verum de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, & de omni denique officio, atque negocio consulebantur.

Sed non recedas ab hac limitatione, quæ verissima est, tùm per ea quæ diximus supra artic. 3. 4. 5. & 6. & in specie artic. 5. Tùm quia in prouerbio est, Doctorem
33 † in iure excellentes in negocijs cæteris esse admodum ineptos, secundùm Cyn. in dicta l. prima. exceptis paucis qui etiam in re familiari benè gerenda inque negocijs alijs peragendis quoque felicissimi sunt. Sed vtcumque sit, si adhuc adolescentes sint, & in iure periti, mirum est, quod èt in reliquis prudentes esse queant, cum illucusque libris inuigilari soleat à scholaribus, cæteris omnibus negocijs posthabitis. Et ad illud Ciceronia respond. quòd de iuris peritis ætate maturis, & prudentibus loquitur, non de iuris peritis adolescentibus.

34 Qua limitatione retenta amplia, † vt procedat etiam si Doctor minor erraret in suscipienda causa inconsultè defendenda, quæ defensabilis non esset, & hoc vel calore iuuenilis ambitionis, vel amore, vel odio, quia restitueretur aduersus talem promissionem, & pactum, licèt spectet ad ea, quæ iuris peritiam concernunt. Quia imprudenter fecit in non benè examinanda prius causa, an iusta esset vel ne, quod Doctor senex & cautus non fecisset, & sic restitutio dabitur ob præceps & inconsultum eius pactum, non ob ignorantiam iuris, & ita in terminis tradit Ias. in additin. ad Port. instit. de fid. tutela. ad finem. & ibi Ioan. de Platea.

35 Item in scholare † emente libros malæ impressionis vel cariori precio, à bibliopola, licèt hæc scholaris nosse deberet, quia inconsulto, & feruore haberdi libros, plerunque currunt ad emptionem librorum inutilium, vel malorum, & de hoc tradit Rebuff. in d. tract. de priuileg. scholar. priuileg. 120. num. 1.

Articulus VIII.

36 AD octauum, An scilicet minor † restituatur in casibus, in quibus à lege pro maiori habetur?

Dictum fuit supra plenissimè quæst. 15. articulo nono. Ideo hic, vbi etiam commodè cadebat, missum facio.

Articulus IX.

37 AD nonum, An scilicet impetratio † veniæ ætatis impediat beneficium restitutionis in integrum ex hoc edicto?

Videtur, quòd non.

Primò, quia non propterea magis sanum consilium habere dicetur minor, quã ante impetrationem haberet. Quod ex eo constat, quia non obstante hac impetratione veniæ requiritur decretum iudicis, si immobilia alienare velit, l. tertia. C. de his qui ven. ætat. & latè deducit Domin. Octau. Simoncell. in tract. de decret. libro tertio, titulo octauo, num. 23. & sequent. vbi infinitis authoritatibus comprobat hoc, quòd impetratio veniæ non tollit nullitatem, si decretum non interponatur super alienationibus minorum. Ergo multò magis dicendum est de restitutione in integrum, quòd non tollatur.

38 Nam faciliùs tollitur † nullitatis beneficium de actu minoris per huiusmodi fictiones, quàm restitutionis, vt patet in casu quo minor à lege pro maiori habetur, nam secundùm plures potest eo casu alienare sine decreto immobilia, non autem aufertur ei beneficium restitutionis, vt omnes communiter concludunt, & dixi supra d. q. 12. artic. nono.

39 Præterea veniam † ætatis impetrare non potest, nisi qui prius pro sani consilij viro habeatur, vt l. 2. C. eod. sed huiusmodi prudentia non tollit beneficium restitutionis, si solum in præsumptione consistat, & læsio manifestè constet, vt supra dictum est art. 3. & seqq. ergo neque impetratio veniæ, auth. multò magis. C. de sacr. eccles. cum simílib.

Sed contra est veritas. Text. est ad literam in l. 1. C. de his qui ven. ætat. & ibi Bar. Bal. & omnes, & Gomes. in tract. Var. resol. c. 13. nu. 12. cum concord. quos colliges ex seqq. articulis, qui veniunt limitatiuè ad istam conclusionem.

40 Ratio esse potest, ne † contrahentes decipiantur authoritate iudicis, qui aliás non contraherent cum illo minore, nisi à principe per talem actũ assecurati fuissent.

Ad primum resp. quòd diuersa ratio adest inter beneficium nullitatis, & restitutionis in integrum, vt dicam in hoc propriè casu infra art. 11.

Ad secundum respon. quòd præsumptio prudentiæ in minore tunc non tollit beneficium restitutionis, quando non est publicè notoria, neque testimonio aliquo publico comprobata, secus verò si ita promulgata, & confirmata sit, vt dixi supra eod. art. 4. & seqq. ex com-

muni sententia. Sed vtique impetratio veniæ est quædam publicatio prudētiæ ipsius minoris, cum à principe declaratus sit minor pro tali causæ cognitione præcedente, vt d.l.2. ergo conueniens est, vt authoritate Principis nemo decipiatur, vt supra dixi in ratione conclusionis.

Ampla hanc conclusionem, vt procedat etiam quo
41 † ad cursum quadriennij: nam ad petēdam restitutionem eorum, quæ gessit minor ante impetrationem veniæ ætatis, incipit ei currere tempus petendi illam statim post impetrationem veniæ, id est post 20. annum. Pau. de Cast. in d.l.... nu.8. C. eod. concord. habes supra q.20. art.2. vbi de cursu quadriennij etiam in hōc casu pleoè actum est.

42 Limita è contra, † vt procedat ita demum, si venia ætatis fuerit solemniter impetrata, aliàs secus. Cuius solemnis impetrationis formam habes in d.l.2. C. eod. & ad quam diligenter aduertat prudens aduocatus, an ritè seruata sit, si vult conseruare minori beneficium restitutionis?

43 Limita † etiam (licèt paulò extra materiam restitutionis, sed nō impetrationis veniæ) vt non propterea is qui veniam impetrauit, pro maiori in tātum habeatur, vt incidat in pœnas, l. si quis maior. C. de transact. vt sing. dixit Cagnol. in d.l. si quis maior. num.25.

44 Limita † tertiò, vt quādo mentio facta est de legitima ætate, intelligatur de ætate perfecta naturaliter 25. annorum, non de hac fictitia 20. per impetrationem veniæ, l. fin. C. de his qui ven. ætat. & per Azo. in rubr. C. eod. in fine.

Articulus X.

45 AD decimum, † An scilicet prædicta cōclusio procedat quo ad ipsum actum impetrationis veniæ, id est, an minor aduersus illum restitui possit?

Licèt de hoc videatur dicendum infra in 2. parte, tamen quia agitur in præsenti de hac materia impetrationis veniæ, dicam hic.

Videtur autem, quòd vel non possit restitui minor aduersus hunc actum, vel quòd non sit ei necessaria restitutio. Aut enim dignitas Principis concedentis attendi debet, & ne ludibrio illa sit, restitutio danda non est, vt supra dixi aliàs. Aut huius contemptus ratio haberi non debet, ne minori in odium & damnum resultet, quod in fauorem ei concessum fuit, & tunc non est necessaria restitutio, quia ipso iure quilibet iuri suo renunciare potest. l. fin. C. de pact. cum simil. & ita tenet Iac. Butr. vt referunt, & sequi videntur Alber. & Bal. in d.l.1. C. de his qui ven. æt. impetr.

Contrarium tenet Glos. in d.l.1. C. eod. & ibi Bart. & Ang. & Fulg. ibi communem dicit. Videlicet, quòd imò si minor non vult pro maiori censeri, necesse habeat petere restitutionem aduersus huiusmodi impetrationem veniæ.

Et facit d.l.2. C. si min. se maior. dix. secundùm intellectum Fulg. de quo dicam proximè.

Ego puto posse dici sic. Aut facta est impetratio veniæ publicè & palàm, & procedit communis sententia Glossæ & aliorum. Aut priuatim, & non notoriè, & tūc procedat prima sententia, & ita colligo ex Pau. de Cast. in d.l.1. C. eod.

Et ratio elegans est. Quia si primo casu posset minor à seipso renunciare huic impetrationi, deciperentur contrahētes, qui publicam eius prudētiæ fidem secuti sunt, quod secundo casu non accidit, vt manifestū est.

Retento igitur, quòd restitutio sit necessaria, præsertim in primo casu, ex prædictis colligitur vna notab. limitatio, si tamen dubia non est.

46 Limita † igitur, vt ista restitutio ab impetratione veniæ contrahatur ad actus factos post impetrationem, & ante restitutionem ab illa, Mauric. in tract. restit. in integr. c.226.

Sed contra hanc limitationem facit, quia restitutio debet reponere omnia in pristinum statum, quod non eueniret, si nō extenderetur ad omnes actus factos post impetrationem, etiam ante restitutionem securam.

Sed tene limitationem Mauric. in casu quo impetratio veniæ publicè notoria esset, vt ipse præsupponit. Quia vtique daretur occasio decipiendi contrahentes, si esset licitum minori ad libitum suum restitui ab impetratione veniæ cum rescissione actuum, & contractuum prius factorum. In secundo verò casu contra puto, per rationem distinctionis de qua supra, & in hoc secundo casu procedet obiectio, quod restitutio debeat reponere omnia in pristino statu. Quod in primo casu inciuile esset, per rationem prædictam.

Articulus XI.

47 AD vndecimum, † An scilicet, impetratio veniæ aliquid operetur quo ad ea quæ decreti interpositionem requirunt, vt scilicet, in ijs cesset beneficium restitutionis, sicut in alijs cessare supra dictum est?

Videtur, quòd in ijs quoque cesset beneficium restitutionis in integrum. Quia tex. in l.3. C. de his qui ven. æt. impet. specialiter disponit hoc, vt impetratio veniæ non tollat quin requiratur solemnitas decreti in alienationibus prædiorum minoris, & in fine inquit, quòd in hoc omnes minores eodem iure censeri debent. Ex quo colligitur, quòd cum in l. præcedenti. & in l.1. eod. tit. sit specialiter tractatum de restitutione eorum qui veniam ætatis impetrauerunt, & dictum sit, quòd restitutio illis non conceditur, exceptio facta in d.l.3. quo ad decreti solemnitatem, non pertineat ad restitutionis materiam, nec sit de regula facta in d.l.1. sed sit alia regula principalis in materia impetrationis veniæ, atqui à solemnitate decreti ad restitutionem in integrum non reperitur validum argumentum, vt vbi decretum est necessarium, ibi restitutio concedenda sit, si minor læ datur, ergo &c.

Sed contra est communis Doctorum conclusio. Glos. in l.3. in verbo, similis. C. eodem. & communiter recipi ab omnibus, testatur ibi Alber. in fine, & Fulgos. in l.2. cum qua legit d.l.3. in fine, & communem quoque dicit Mauric. c.225. & Eman. Costa in l. Gallus. §. & quid si tantum. in 4. parte. num.48. vbi concord. pro communi. & pleniùs D. Octau. Simoncellus in d. tract. de decret. lib.3. tit.8. num.23. & seq. & Gomes. in tract. Variar. Resolut. tomo 2. cap.13. num.12. Et hæc in summa est communis, & vera.

Ratio est secundùm Mauric. quia vbi maius est periculum, ibi cautiùs est agendum, &c.

48 Et tex. clarus videtur in d.l.3. ad finem. † ponderando illa verba in ea parte, & intelligendo, id est, in alienatione rerum immobilium, vel earum oppigneratione & obligatione, prout meliùs sic intelligenda veniunt, quàm quòd referantur ad illam specialem solemnitatem decreti. Ex quo patet responsio ad contrarium.

Nam licèt specialiter de restitutione nihil dicatur in d.l.3. tamen habemus regulam ibi, quòd quo ad alienationem prædiorum cum decreto omnes minores similes sint, vel impetrauerint, vel non impetrauerint veniam ætatis, sed alia regula habet, quòd vbi decretum requiritur in alienatione minorum, ibi etiam si apponatur, si tamen minor lædatur, restituitur, ergo quo ad restitutionem quoque debet procedere similitudo de qua in d.l.3. in fine.

Qua conclusione retenta, sublimita dupliciter.

49 Limita primò, † vt non procedat, quando à statuto prohiberetur minor contrahere sine aliqua alia solemnitate, excepto enim casu alienationis prædiorum, si sine illa solemnitate cōtraheret minor qui veniam ætatis impetrasset, non restitueretur. Ita Paul. de Cast. in d.l.2.

d.l.2. num.8. arguendo à speciali. C. de his qui veniã ætat. impetr.

50 Limitat † secundò. Pau. de Cast. in d.l.2. nu.9. vt non procedat, quando statutum met concederet veniã ætatis, vt scilicet maior 20. annis diceretur legitimæ ætatis, sicut maior 25. nam tunc etiam quo ad alienationem immobilium idem esset, secundùm Paul. præalleg.

De hac limitatione dubitant præfati Mod. Callien. in d. tract. de decret.

Sed breuiter ego dico, quòd quando statutum voluit expressè abbreuiare ætatem minorem, & redigere ad annos, puta 20. bene loquatur Paul. de Cast. Quia supra conclusum fuit q.15. artic.2. quod statutum potuit abbreuiare ætatem minorẽ per omnia. Si verò voluit maiores 20. & minores 25. fingere maiores, quasi beneficium ætatis concedendo, vt solet facere princeps causa cognita, vt d.l.2. tunc idem dicẽdum sit, quòd supra dictum est, per d.l.2. & d.l.3. si denique voluit fingere maiores ad eorum fauorem tantum, secundùm ea quæ diximus supra q.15. art.9. tunc nihil operatur quo ad præiudicandum minoribus circa beneficium restitutionis, vt ibi dixi.

Articulus XII.

51 AD duodecimum, † An scilicet ex eo, quod minor prudenter se gessit faciendo actum laudabilem, & pium, excludatur à beneficio restitutionis, licet ex huiusmodi actu grauiter læsus fuerit?

Videtur, quòd non.

1 Per l.1. ff. de minor. ad finem, ibi, licet rem suam bene gerentibus, &c.

Præterea ex hoc, quòd grauiter minor læsus fuit, dicitur imprudenter se gessisse, & actum impium contra se fecisse, cum prima charitas à seipso incipiat, & à suis, l. præses. C. de seruit. & aqua.

In contrarium facit quòd dicit Aret. in l.1. in fine. C.

52 de filiofamil. minor. videlicet, ꝙ si filiusfam. † minor fideiusserit pro patre suo in carceribus existente, non restituetur, quia opus pium, & tale, quale quilibet prudens paterfam. maior fecisset, fecit.

Item pro hoc facit quod notant Cyn. Bald. & Corn.

53 in l.1. C. ad l. Falcid. videlicet, quod licet † minor repetat ope restitutionis legatum à se indebitè solutum, quia ex minus solemni voluntate præstandum veniebat, si tamen ex conscientia illud soluit, repetere non poterit etiam ope restitutionis in integrum, quia tunc fecit id quod quilibet diligens paterfam. fecisset, exonerando scilicet conscientiam defuncti.

Ego breuiter puto veriùs hoc vltimum. Et hoc clara ratione. Nam non sufficit minorem esse læsum & damnificatum ex actu quem fecit, ad hoc, vt restituatur, sed requiritur, ꝙ vel dolo aduersarij, vel imprudentia propria damnificatus fuerit, vt dixi supra quæst.4. artic....

54 Adeo ꝙ si fecit † id quod quilibet prudens fecisset, licet ex hoc sequatur diminutio patrimonij sui, non tamen restituitur, l. verum. §. sciendum. ff. de minor. & l. fin. C. de restitut. in integr. Igitur si, vt præsupponimus, actum pium & laudabilem fecit, non restituetur. Quo retento.

Ad contraria respond. sic.

Ad primum, ꝙ non dicitur in d.l.1. quod restituatur minor aduersus actum à se bene gestum, sed quod minoribus datur curator, licet rem suam bene administrent, & ratio differentiæ est inter dationem tutoris & curatoris, & restitutionẽ in integrum, satis clara, quam deduxi supra ead. q. artic.7. vers. ad primum.

Ad secundum respon. ꝙ si præsupponimus, ꝙ minor actum pium fecerit, & laudabilem, necesse est præsupponere, quòd non fecerit actum sibi præiudicialem, quia impiè, & imprudenter se gessisset, vt dictum est in contrario, si tale quid fecisset. Neque mouet, quod patiendo diminutionem patrimonij damnum passus fue-

55 rit, quia si pro † anima fecit, etiam si omnia amore Dei donasset, bene fecit, quia cũctis reb. preciosior est. Quo factum est, vt neque etiam aduersus ingressum religionis restituatur minor hac de causa, licet hoc importet personæ propriæ, nedum rerum alienationẽ, vt dicam infra q.6. art.4. Si verò pro tuitione honoris, vel acquisitione illius fecit, si fecit laudabiliter, vt præsupponi-

56 tur, idem est, quia † cunctis quoque rebus præponendus est, l. isti quidẽ. §. quod si dederit. ff. quod met. cau. cum sim. Si verò imprudenter hoc fecisset, puta expendendo pro tuitione honoris mille, vbi satis erat expendere centum, tũc sumus extra propositum thema, quia actum laudabilem non fecit, non quidem ratione fiorsin hoc enim laudabilis est actus, sed ratione modi, in quo imprudenter & iuueniliter se gessit, & hoc casu vtique daretur restitutio, & pro exemplo sit. Quòd licet

57 aliàs non restituatur † minor donans aliquid mulieri ex causa dotis, quia ex causa pia agit, vt per Tiraq. in tracta. piæ causæ in prælud. & ego dicam infra q.51. artic.7. & q.59. art.5. Tamen, si nimis excessiuam, & non necessariam ei dotem donauit, restituitur, non quidem ratione actus in se, sed ratione modi & excessus, vt dicam d. art.5. & ita solutum est contrarium, & habes limitationem ad conclusionem supra factam, quæ multò notab. illam declarat.

Articulus XIII.

58 AD decimumtertium, An † scilicet impediatur restitutio minoris ex eo, quia maximum numerum

59 liberorum habet, † vel quia ipse minor princeps est?

Neutrum horum difficultatem habet, ideo simul posui.

Quod igitur ad primum attinet. Cõclude, quòd non propterea impeditur restitutio. text. est, & ibi Doctor. omnes notant in l.2. C. de restitutio. in integr.

60 Et ratio est, quia licet numerus † liberorum aliàs dicatur supplere ætatem, vt l.1. ff. de muner. & honor. & per Petr. de Bellapertic. in d.l.2. tamen hoc procedit quo ad vtilitatem & honorem minoris, nõ in damnum illius, vt declarauimus supra q.2. art.8.

Quo ad secundum conclude pariter, ꝙ non impeditur restitutio, licet illam debeat ipse princeps minor de consilio procerum suorum, & causa cognita, & sic de iuris honestate, non autem de potentia absoluta (vt dicitur) ita Zas. in l. princeps. num.6. ff. de legibus.

SVMMARIA.

1 *Minor an restituatur, quando se maiorẽ dixit, neque iurauit, neque dolus ab eo, vel ab aduersario eius adhibitus est?*

2 *Mulieribus quæ negant se esse nuptas, vel induunt habitus viriles, vel negant rẽ dotalẽ, succurritur si dolo non fecerint.*

3 *Minoris assertio se esse maiorem, ipso iure reuocatur.*

4 *Minor confessus in iudicio se esse maiorem non restituitur, & quare. & num.5.*

6 *Et quid si minor iuramento firmauerit se esse maiorem.*

7 *Iuramentum assertorium non impedit restitutionem in integrum.*

8 *Iuramentum non debet esse causa mendacij.*

9 *Et quid si iuramentum a statuto annullaretur.*

10 *Et quid si iuratum tantum fuisset omnia & singula contenta in instrumento vera esse, & num.13.*

11 *Et quid si actus esset ipso iure nullus.*

12 *Et quid si expressè contrarium constaret.*

14 *Iuramentum idem operatur, si ponatur ante vel post contractum, quod operatur, si in ipsomet contractu adhibeatur.*

15 *Iuramentum debet nominatim, & specificè interponi.*

16 *Iurans omnia & singula contenta in instrumento vera esse, cuius intentionis sit.*

17 *Iurans omnia & singula, &c. hac clausula de stylo notariorum*

rum apponi solet, nec à partibus, vt plurimum intelligitur.
18 *Iuramentum non potest fingi adesse vigore consuetudinis, vbi non est.*
19 *Iuramentum ita interpretari debet, vt non extendatur ad non non expressa.*
20 *Iuramentum extendere ad non expressa, est multum odiosum ob periurium.*
21 *Iuramentum debet obligare iurantem quominus possibile sit.*
22 *Expressum dicitur tribus modis in genere, in specie, & in indiuiduo.*
23 *Iuramentum debet specificè super actu interponi, non autem generaliter sat est.*
24 *Dispositio l. si alterius. C. si mino. se maior. dix. an procedat quando actus est nullus?*
25 *Ad periurium euitandum fauorabilis interpretatio fieri debet.*
26 *Restitutionis beneficium est fauorabilius, quam nullitatis.*
27 *Nullitas nunquam intelligitur sublata de aliqua dispositione, quando notoriè de ea constat.*
28 *Exceptiones omnes si statutum tollat, non tamen exceptionem nullitatis.*
29 *Intellectus d. l. si alterius. C. si minor. se maior. dixer. & numero 33.*
30 *Iuramentum promissorium, & assertorium, quomodo inter se differant, quo ad veritatis implementum, & numero 31.*
32 *Periurium committitur vno modo in assertorio, alio in promissorio.*
34 *Exceptioni nullitatis nunquam derogatum intelligitur, nisi nominatim factum sit.*
35 *Iuramentum debet strictè interpretari ad periurium euitandum.*
36 *Restitutionis fauor in quo consistat, & in quo nullitatis.*
37 *Dispositio d. l. si alterius. an procedat in alia nullitate quam ex causa ætatis?*
38 *Et an procedat de iure canonico, veritate inspecta?*
39 *Minor si offerat se paratum probare minorem ætatem, an audiri debeat non obstante dispositione d. l. si alterius.*
40 *Et an procedat quando adest vtrumque iuramentum?*
41 *Et an si minor dolosè iurasset se esse minorem?*
42 *Minor si se maiorem dixit dolo aduersarij tantum, an restituatur?*
43 *Et quid si minor corporaliter tactis scripturis iurauit.*
44 *Iuramentum non debet dolum aduersarij purgare.*
45 *Filia si renunciat hæreditati paternæ, & iurat se esse maiorem, quæ vero non est, restituitur ob præsumptum dolum patris.*
46 *Et quid si dolus aduersarij non adfuisset, tamen falsitas scripturæ ex alio appareret.*
47 *Minor si in hac assertione ipse tantum dolum adhibuit, an restituatur?*
48 *Minor restituitur aduersus dolum de præterito.*
49 *Minor si hoc casu non restituitur, an habeat saltem recursum contra tutorem, vel curatorem?*
50 *Minor an hoc casu restituatur saltem aduersus alios extraneos?*
51 *Minor quando & ipse, & aduersarius eius fuerunt in dolo in hac assertione maioris ætatis, an restituatur?*
52 *Dolus volenti non infertur, nec dicitur decipi qui volens decipitur.*
53 *Dolus cum dolo compensatur.*
54 *Et quid si is, qui cum minore contraxit dolum adhibuit non circa ipsam ætatem, sed circa ipsum contractum.*
55 *Et quid si minor iurauit.*
56 *Minor an restituatur, quando dubium est quis ex eis, an ipse scilicet, vel aduersarius dolum adhibuerit in hac assertione ætatis?*
57 *Et quid in casu quo contra minorem adesset aliqua præsumptio scientiæ suæ ætatis, & sic doli.*
58 *Minor licèt non restitueretur alias, si tamen ad probandam ætatem admittatur, restituetur.*
59 *Minor restituitur, quando dolus iste circa ætatem in alio instrumento adhibitus fuit.*
60 *Minori in summa nocet bona fides aduersarij, & mala sui ipsius.*

QVAESTIO XXIV.

De impedimento restitutionis in integrum ex eo, quia minor se maiorem dixit.

ACCIDIT etiam quandoque, quod minores tanta sunt malitia pleni, vt ad alliciendum alios ad secum contrahendum, dicant & iurent etiam se esse maiores. Deinde verò velint in integrum restitui tanquam decepti, qui alios deceperunt. Et ideo factum est, vt plerunque in tali casu restitutio impediatur. Dixi autem plerunque, quia quãdoque etiam si se maiores dixerint, restituuntur, tamen, puta si sine dolo fecerint, vel nõ iurauerint se esse maiores. Quamobrem in sequentes octo articulos quæstio ista breuiter diuidenda & absoluenda est.

Primò, An si minor se maiorem dixit neque ipse, neque aduersarius eius dolum adhibuit, neque assertio ista iuramento vallata est, restitutio minoris impediatur?

Secundò, Quid si minor iuramento medio asseruit se esse maiorem?

Tertiò, Quid si iuratum fuit tantum illud consuetum & generale, omnia & singula in instrumento contenta vera esse?

Quartò, An iuramentum hoc obstet restitutioni, si actus sit ipso iure nullus?

Quintò, An si minor se maiorem dixit dolo aduersarij duntaxat inductus, non autem proprio?

Sextò, An si minoris tantum dolus interuenit, non autem aduersarij?

Septimò, An si vtriusque dolus interuenit?

Octauò, An si dubium sit, cuius dolus interuenerit?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet vbi minor se maiorem dixit neque ipse, neque aduersarius eius dolum adhibuit, nec minor iurauit. Restitutio impediatur?

Breuiter conclusio est, quòd non impediatur. Tex. est ad literam in l. 1. & in l. fi. C. si min. se maior. dix. text. est etiam secundùm verum intellectum in l. de tutela. C. de rest. in integ.

2 Et facit in simili, quod mulieres quæ negant † se esse nuptas, vel induunt habitus viriles, vel dicant rem non esse dotalem, vel similia, si quidem dolo non faciãt, subuenitur eisdem, aliàs secus, secundùm Tiraq. in tract. de l. connubial. glos. 8. num. 135.

Limita dupliciter.

3 Primò, † vt non procedat quo ad ipsam assertionem, quia illa ipso iure reuocatur, l. error. ff. de iur. & fact. ignor. Sed quo ad contractum rescindendum, & si obijciatur de minori ætate, replicabitur de errore, & ita declarat Glo. in d. l. 1. & sequuntur ibi Bar. Bal. & Alber. nu. 3. & Fulg. & Soc. iun. cons. 3. num. 18. lib. 2.

4 Et hoc modo fortè procedere potest, quod dicit Pet. de Bellapertica in d. l. 1. videlicet, † q. minor confessus in iudicio se esse maiorem, non restituitur, quia (inquit) restitueretur ad restitutionem petendam. Vult enim dicere, quòd ipso iure rescindetur assertio, sic petendo restitutionem aduersus actum præiudicialem minori, & si obijciatur, quod ipse confessus est se esse maiorem, replicabitur de errore.

5 Limita secundò, nisi minor † iuramento medio affirmauerit

maueris te esse maiorem, vt quidam simpliciter dicunt, sed tu pleniùs dic, vt infra artic. sequen.

Articulus II.

6 AD secundum, † Quid scilicet si minor iuramento medio asseruit se esse maiorem ?

Videtur, quòd iuramentum minoris quo ad hoc ni-
7 hil operetur, nam iuramentum † assertorium non impediat aliàs restitutionem in integrum, vt constat in confessione iurata aduersus quam datur minori restitutio, etiam si iuramento firmata sit, Bal. in cap. ex parte, ou. 11. de conf. & in l. vnica. nu. 25. C. eod. Igne. in auth. sacramenta. nu. 60. C. si aduers. vend. Mathes. singul. 164. Rol. à Valle in cons. 51. num. 34. lib. 1. eum concord. de quibus infra in 2. part. in restitutione aduersus confessionem.

8 Præterea iuramentum aliàs esset † causa mendacij, si propter illius reuerentiam non posset detegi veritas ætatis ipsius minoris, vnde &c.

Sed contra est dispositio expressa, & distinctio, de qua in l. si alterius. C. si min. se maior. dix. Quæ est ista, quòd si minor præstitit hoc iuramentum corporaliter nõ amplius audiatur, etiam si clarè probare vellet se esse minorem, si verò non corporaliter, sed verbotenus præstitit, & tunc aut minor vult probare testib. se esse minorem, & pariter non auditur, aut verò scripturis, & tunc secus. Ita omnes communiter intelligunt d. l. 3. in fine. C. si min. se maior. dix. Glos. ibi in verbo, testium, vers. distingue ergo. Bartol. in fine. & princ. dicens hanc esse veram lecturam, Bal. idem in quiens, Angel. nu. 2. dicens ita practicari, vt loquatur ille tex. quando neutrius dolus interuenit. Ruyn. cons. 194. num. 7. lib. 1. Grat. cons. 44. num. 3. lib. 1.

Sed dubitari potest circa hanc theoricam, quare velit text. quòd possit in hoc vltimo casu probari contrarium scriptutis, & non testibus ? Bald. in d. l. 3. num. 2. dicit, quòd propter turpitudinem iuramenti violandi, & sic propter vim iuramenti accidit hoc, sed non deducit.

Alij dicunt, quia contra scripturam non admittitur probatio in contrarium nisi per scripturam, l. generaliter. C. de non num. pecun. l. cum de indebito. in fi. ff. de probat. & ita dicunt Pet. & Fulgos. & hæc est melior.

Limitatur hoc tripliciter.

9 Primò, † nisi iuramentum à statuto annullaretur & licitè, nam si confirmatorium annullaretur, neque etiam assertorium aliquid operaretur, vt pulchrè & plenè deducit Curt. cons. 119. per totum.

Sed contrarium clarè vult Abb. in cons. 71. sub nu. 7. vers. venio nunc. lib. 1. Et pro hoc puto veriùs propter diuersitatem fundamenti vtriusque iuramenti, vt dicam plenè (Deo dante) in tractatu iuramenti in prima parte, circa materiam iuramenti simulati.

10 Limitatur † secundò, vt non procedat quando iuratum esset duntaxat omnia & singula in instrumento contenta vera esse, sed quoniam hoc est dubium, dicam infra art. seq.

11 Limitatur † tertiò, vt non procedat, quando actus esset ipso iure nullus, vt per Alber. in d. l. si alterius.

Sed quoniam hoc etiam habet arduam difficultatem, dicam principaliter de eo infra eod. art. 4.

12 Item limita, nisi expressè constaret † contrarium. Bal. conf. 1. num. 2. lib. 4.

Articulus III.

13 AD tertium, † An hoc de iuramento procedat, quando minor non quidem specificè iurauit se esse maiorem, sed tantum generaliter, omnia & singula in instrumento contenta vera esse ?

Videtur quòd idem sit, ac si specificè iuratum fuisset. Quia inter alia quæ continentur in instrumento continetur assertio maioris ætatis, si igitur omnia, quæ in eo continentur vera esse iuratum est, ergo & super ætate iuratum est, vt de se patet.

Præterea hoc tenet plenissimèque defendit Paris. consil. 97. num. 88. vers. istis tamen non obstantib. lib. 1. qui allegat ad hoc cons. Anchar. 226.

Præterea fortiter stringit pro hoc, secundùm Paris. præall. sub num. 99. id quod dicit Glos. communiter approbata in auth. sacramenta. in verbo, super. C. si adu-
14 vend. Quæ vult, quòd iuramentum † idem operetur si apponatur ante, vel post contractum, quod operatur si apponatur in ipsomet contractu.

Contrarium tenet Barbat. cons. 53. præclarè. col. 1. & 2. lib. 2. & sequitur Soc. iun. cons. 3. nu. 32. lib. 2. & idem Soc. iun. cons. 8. n. 5. lib. 4. & latè defendit Curt. iun. consil. 119. nu. 8. & seqq.

15 Primò, quia † iuramentum debet specificè, & nominatim interponi super aliqua obligatione, vel actu, aliàs generale non ligat. Abb. in c. pen. nu. 3. de iureiur. Anc. de Petrut. in l. 1. n. 288. ff. de iureiur. Cagnol. in l. si quis maior. num. 73. C. de transact. & alij passim.

16 Secundò, quia intentio iurantis † in illis verbis omnia & singula, intelligitur de contentis in instrumento principaliter, id est, de obligationibus & pactis præcipuis ipsius instrumenti. Specul. in tit. de posit. §. 7. vers. 11. vt refert Aret. in l. gerit. colum. 6. ff. de acquir. hæred. vers. & quia. Quid dicendum. ?

Ego puto, quòd verior sit hæc posterior opinio, & præcipuè ex ea ratione, quia intentio iurantis in hoc casu est intrandi super principali obligatione, & obseruatione illius. Et quod magis me mouet, quia clausula, quòd
17 illa clausula apponitur † à notarijs in instrumentis omnibus ex communi eorum stylo & consuetudine, neque intelligunt partes vt plurimum, & præsertim minores, quòd ad aliud extendatur de sui generalitate quam ad
18 principalem obligationem, & de consuetudine † non potest indueti, vt intelligatur fuisse iuratū vbi expressè iuratum non fuit, Cag. in d. l. si quis maior. nu. 74. C. de transf. & Galiani. in l. 1. in fine. ff. de verb. oblig. post alios, vbi per eos.

19 Quinimò iuramentū † dēt interpretari ita, vt ad non expressa non extendatur, etiam si de illis cogitari potuerit. Abb. in c. pen. nu. 3. de iur. & in c. 1. in fine. de eccles. ædif. Dec. in rubr. de iud. in 1. lect. num. 20. Bal. in consil.
20 436. quæritur. o. 1. per totum. lib. 1. † & dicit etiam alibi Abb. in c. clericus. n. 1. & 2. de ireiur. quòd extendere iuramentum ad non expressa est multum odiosum, propter timorem periurij, & idem inquiunt Bald. in d. cons. 436. num. 1. & Zabarell. cons. 92. num. 14. Tabien. Summa, in verbo, alienatio, nu. 13. & ideo debet interpretari iuramentum vt minus obliget iurantem, quàm
21 fit possibile, † vt dicit Abb. in c. cum clerici. in finem, de verbor. significa. Et sic tenendo.

Ad contraria resp. sic.

22 Ad primū, quòd † expressum dicitur tribus modis, in genere, in specie, & in indiuiduo, vt declarant Bart & cæteri communiter in l. 1. ff. de vulg. & pup. expressio in genere est ista de qua agitur, id est virtute illius clausulę generalis, & iuraueruor omnia & singula vera esse, &c. applicando bene exempla Bartoli, & aliorum in d. l. 1.
23 huic exemplo. Iuramentum autem debet specificè † interponi super actu, non autem sufficit generaliter præstari, vbi deficit intentio & consensus, quia iuramentum non habet vim specifici cõsensus, vbi deficit intentio iurantium, Ripa in l. 1. nu. 70. de vulg. & pupill. & in l. si vnquam. nu. 8. C. de reuoc. don. & in tract. de peste, in 1. parte. nu. 84. plenè Alex. & de communi cons. 28. nu. 11. lib. 1. & alij innumeri, quos congeram aliàs in tract. iuramenti in prima parte.

Ad secundum resp. quòd opinio Anchar. & Parisij, vel minus secura est, vt ex prædictis patet, vel potest sal-

uari

uari in casu, quo loquitur Paris. videlicet vbi adest clausula illa, referendo singula singulis, &c. quæ verè in casu suo aderat. & in qua ipse facit magnum fundamentum, & sic vno modo limitari poterit conclusio supra facta. & ratio erit, vt per Paris. ibi.

Ad tertium resp. ꝙ benè vera est illa communia doctrina Glosæ & aliorum. Sed loquitur quãdo iuramentum illud fuit specificè præstitum, non enim refert an ante vel post promissionem iuretur, sed refert quomodo super quolibet capite iuretur, &c. expressè scilicet, in specie, & non in genere, propter rationea supradictas.

Articulus IV.

24 AD quartum; † An scilicet dispositio d.l.si alterius. C.si min.se maior.dix. de qua supra art.2. procedat etiam quando actus est nullus.

Videtur, quòd sic.

Primò, quia d.l.si alterius, in fine, dicit nullum superesse auxiliũ minori, quãdo corporaliter iurauit, &c. ergo tam restitutionis, quàm nullitatis remedium est ablatum esse dicetur, quia vniuersalis negatiua de qua ibi si redderetur falsa in vno in totum redderetur falsa, l.si is qui ducenta. §.vtrum. ff.de reb. dub. & per Mod. in c.nam concupiscentiam. de constit.

Secundò, quia cum vtrunque remedium dependeat à minori ætate sublato vno, ratio suadet, vt aliud quoque sublatum censeatur, si ratio tollendi eadem est, id est, religio iurisiurandi, l.illud. ad leg. Aquil. cum simil.

Tertiò, quia ita iurans nullum incommodum sentiret ex hac dispositione, si præseruaretur ei beneficium nullitatis, quòd quidem pinguiùs est quàm restitutionis, præsertim quo ad tempus, sed hoc non intendit Imperator in d.l.si alterius, quando omne denegat auxilium ipsi minori in casu iuramenti super ætate corporaliter præstiti, ergo &c.

25 Quartò, quia in dubio † fauorabilis interpretatio fieri debeat, ne periurium incurratur, secundùm omnes in d.authent. sacramenta, vt attestatur Paris. d.cons.97. num.40. lib.1.

26 Quintò, quia fauorabiliùs † est beneficium restitutionis, quàm nullitatis, cum illa præsupponat læsionem, nullitas verò non sic, sed defectum solemnitatis tantum, si igitur propter tale iuramentum tollitur beneficium restitutionis, multò magis & nullitatis.

Sextò, omissis alijs, de quibus per Paris. præalleg. Quia ita sentiunt multi Doct. quos Paris. ibi deducit sub num.50. videlicet Vbert. de Bobio, Bal. in d.l.si alterius, in summario, & Salyc. col.2. & Petr. de Anch. cons. 226. col.2. vers. concludo, inducendo istos, vt per Paris. præall. latiùs. Idem clarè tenuit prius Specul. in tit. de restit. in integr. §.1. num.14. & Corn. in cons.221. in fine, vol.3. & Paris. plenissimè defendens suprascriptis & alijs rationibus, quæ tamen ad illas reducuntur, in d.cons.97. à num.33. vsque ad num.49.

In contrarium est communis Doctorum opinio. Ita tenet Paul. de Cast. cons.53. num.3. lib.2. Alber. de Rosa. in d.l.si alterius. Rom. cons.12. viso facto. col.2. vers. ad duo. Soc. iun. cons.3. num.26. lib.2. & fuit declaratio originalis Io. Andr. in add. ad Specul. in tit. de sent. §. ait autem, in vers. incip. ad hæc. & sequitur Curt. iun. cons.119. col.1. & 2. latè defendens hanc sententiam, Marsil. sing.299. cum concord. & dicit mẽti tenendum, Ant. de Canar. in tract. de execut. instr. q.16. num.36. ad finem. Iac. de S.Georgio l.1. num.4. C.si min. se maior. dix. & in l.si is qui. C.eod. Ang. cons.160. sub num.4. Bero. q.43. num.3. Mandos. in add. ad Lapum, allegat. 24. in litera D. & hanc esse communem dicit, & latè firmat Riminald. Instit. quib. alien. licèt, vel non. nu.28. & seq. §.2. vbi diffusè reprobat opinionem Parisij, de qua supra, & nouissimè Borgnin. in tract. de tutor. & curat. num.276. vbi etiam concor. & de communi, & concor. etiam per Curt. præalleg. num.1.

27 Primò adducitur, quia nullitas † nunquam intelligitur sublata de aliqua dispositione, quando notoriè de ea constat, per ea quæ tradit Glos. in c.ex conquestione. in Glos. fin. de restit. spoliat. Oldr. cons.106. & Innoc. in c.significasti. de diuor. Bar. & Mod. in l.1. in princip. ff. de oper. noui nunciat. Et confirmatur, quia licèt per
28 statutum tollatur omnis exceptio, † & dicatur, quòd nulla exceptio opponi possit, non tamen prohibetur exceptio nullitatis, Ang. in l.non erit. §.dato. ff. de iureiur. Felyn. latè in cap. ex parte, el 2. in vlt. limit. nu.17. de offic. deleg.

29 Secundò, ponderatur d.l.3. in fine. † in verbo, autem, nam illa aduersatiua aduersatur præcedentibus in iure & in facto, sed ponitur inter duos casus, quorum vnus sit de natura alterius, siue de eodem genere ambo sint, ita post Glos. tradit Bart. in l.marit. §.fin. ff. de adult. & Bald. in l.omnes populi. col.15. de iust. & iure. Boer. decis.104. nu.10. cum concord. per Riminald. d.§.2. num.32. Igitur cum in præcedentibus Imperator ibi loqueretur de restitutionis in integrũ remedio tollendo, & in aliquo casu dixerit tolli, in aliquo non, postea verò in casu aduersatiuo sequenti dixerit nullum superesse auxilium, intelligi debet, id est auxilium restitutionis in nullo illorum casuum superesse, in quorum altero supererat in præcedenti casu; & istum esse intellectum communem illius tex. dicunt Curt. Rimin. & cæteri præalleg. vt retuli supra art.2.

Facit etiam tertiò, quia iste titulus collocatus est inter alios tractantes materiam restitutionis in integrum, & non nullitatis. Quid dicendum?

Ego puto veriorem hanc posteriorem & magis communem sententiam, & vltra prædicta dico, quòd aduertendum est principaliter, quòd non eadem est ratio extensionis in iuramento assertorio, quale est hoc, quæ est in iuramento confirmatorio, sicut neque eadem est natura istorum iuramentorum, sed diuersa omninò,
30 imò penè opposita causa periurij in vtroque. † Iuramentum enim promissorium, siue confirmatorium promissionis, expectat veritatis implementum de futuro, ita vt non incurratur periurium, nisi secuta inobser-
31 uantia promissionis. † Iuramentum verò assertorium requirit veritatem adesse de præsenti, non autem quod
32 de futuro adsit. Quo fit, vt † periurium in primo casu incurratur ex postfacto, in secundo verò casu statim. Et ideò in primo casu, eo magis periurium crescat, quo minus obseruatur id quod promissum fuit, in secundo verò casu eo magis crescat, quo minus receditur ab eo quod dictum & assertum est, vt de se patet. Quibus stantibus. Dico, quòd iuramentum assertorium de quo agimus, quo magis per notorietatem ætatis ipsius minoris detegitur esse erroneè præstitum, debet minus operari, & ab eo tanquam à periurio recedi debet, quia quo minùs ab eo receditur, magis minor perseuerat in periurio. Vnde impium & iniquum videtur dicere, quod per tale iuramentum cõfirmetur contractus aliàs nullus, quod quidem iuramentum ab initio fuit periurium, & non iuramentum. Sed dices tu (& in hoc est vis) quomodo ergo in casibus de quibus in d.l.si alterius. aufertur beneficium restitutionis? cum vtrumque beneficium ab ætatis fauore procedat? Puto quòd ita dici possit, ꝙ cum iuramentum hoc ab initio non possit validare contractum de se nullum, quia periurium fuit, non iuramentum, vt prædictum est, ex tali actu vel contractu non potuit oriri actio ad fauorem aduersarij, qui cum minore nulliter contraxit. Vnde statim ac opponitur de minori ætate, eliditur & eradicatur penitus omnis intentio actoris exceptione intentionis facti, & excludit illum à limine iudicij, neque potest replicare actor de periurio, quia vbi defecit penitus actio constito notoriè de minori ætate, vt præsupponimus, replicatio dari non potest ad illam sustinendam, quæ nullũ habet fundamẽtum. Quod in casu quo

actus

actus valeat, & restitutio competat, non procedit, quia si minor vult excipere de minori ætate ad restitutionem obtinendam, non per hoc denegabitur replicatio actori, quia actio eius ab initio competit & subsistit, nec eliditur per exceptionem restitutionis, sicut per exceptionem nullitatis. Et bene potest minor præcludere sibi viam restitutionis in integrum per hoc iuramentum, cum ad fauorem eius illa tendat, nó autem formam ipsius contractus potest immutare, & facere medio hoc pacto, quod actus valeat, vbi de se est nullus. Qua conclusione ita firmata.

Ad contraria sic respondetur.

Ad primum, quòd verus intellectus illius text. est vt
33 dictum est proximè in vers.a. ponderatur, † videlicet, quòd verba illa, nullum superest auxilium, referatur ad diuersitatem & pluralitaté casuum, quos supra enumerauerat Imperator, nó ad pluralitatem auxiliorum quę competũt minori, de quibus excepto auxilio restitutionis, neque in illo titulo, neque in illa lege aliquid dixerat. Ita vt sensus sit, nullum superest auxilium, idest neque in casu quo potest per testes probari ætas, neque in eo quo potest per instrumenta, dabitur auxilium restitutionis.

34 Ad secundum, quòd exceptioni † nullitatis nunquam intelligitur renunciatum, vel derogatum, nisi nominatim factum sit, vt supra dictum est, vers. 1. adducimus, vnde licet ab eodem fonte æquitatis descendant, per prohibitionem tamen vnius, non intelligitur prohibitum & alterum.

Ad tertium resp. quòd in casu quo actus à minore est nulliter celebratus, si ipse non sentit incommodum non est incóueniens, quia neque hoc voluit Imperator quod sentiret in hoc casu, sed tantum in casu læsionis.

35 Ad quartum respon. quòd imò iuramentum † debet strictè interpretari, ne de facili declaretur quispiá periurium incurrisse, vt dicit Bald. in cons. 436. num. 1. lib. 1. Abb. in c. clericus, nu. 1. & 2. de iureiur. & Cardin. in cons. 92. num. 14.

Ad quintum resp. quòd licet fauorabilior sit restitu-
36 tio, quàm nullitas, tamen causa fauoris in restitutione respicit personam minoris, de cuius turpitudine agitur in admittendo probationem contra assertionem eius iuratam, vnde merito cessare debet fauor restitutionis. Nullitatis verò fauor non solùm personam minoris respicit, sed etiam formam iuris in actibus celebrandis, & subsistentiam ipsius contractus, cui quidem, cum minor non possit renunciare propter eius turpitudinem, non debet cessare. Quia non propterea actus cóualidari potest, ita vt detur actio, & replicatio actori ex illo.

Ad sextum respon. quòd Doctores præalle. non clarè hoc explicant, excepto Specul. & Parisio, quorum authoritas cedere debet communi opinioni de qua supra, & melioribus rationibus, quas proximè adduxi. Vel fortè potest saluari in casu limitationum sequentium. Retenta igitur communi.

37 Limitatur primò, † vt procedat quo ad nullitatem procedétem ex causa qualibet alia, quam minoris ætatis, secus verò quo ad nullitatem procedentem ex causa ætatis, puta propter non interpositionem decreti, ita Auch. consil. 226. sub num. 3. & latè firmat, & comprobat Paris. consil. 97. nu. 61. & seqq. & alibi citat. sæpè lib. 1.

Sed contrarium teneas, cum Doc. pro cómuni adducti loquantur etiam de hac nullitate, & vtique ridiculũ fuisset dubitare de alijs nullitatibus, quæ etiá maioribus suffragantur, cum per iuramentum hoc assertorium nihil plus inducatur, quàm præscriptio sola, quod minor sit maior, qui demum si verè esset maior, nũ amitteret tamen vnquá beneficium nullitatis sibi etiam vt maiori competentis. Et ex prædictis supra in vers. ego puto, colligitur, quomodo in nullitate ex causa ætatis procedente aderat dubitationis ratio maxima, & nó in alijs.

38 Limitatur † secundò, vt communis opinio procedat de iure ciuili, non autem de iure canonico. Paris. d. cons. 97. num. 59. lib. 1.

Sed contrarium teneas, quia ratio nulla religionis & periurij hoc suadet, cum non periurium durare præsupponatur, donec contrarium non ostenditur, quando ostendi potest.

Et propterea ego dico vnum verbum, quod fortè in practica admitteretur, & placeret iudicibus æquitatis
39 amatoribus, Vt si scilicet offerret se paratum † minor probare euidenter minorem ætatem, & ostendere suum periurium, iudex deberet illum omninò audire, & cognito hoc, admittere minorem ad audientiam in petitione restitutionis in integrum, saltem per viam denunciationis Euangelicæ, si illam prudens aduocatus minoris attentaret. Et ego, si essem iudex, cognita veritate ætatis minoris, & erroneo eius iuramento sine dolo interposito, omninò admitterem ad restitutionem petendam, non obstante rigore dictæ l. si alterius. Quod nota pro limit. conclusionis factæ in præcedenti art. 2.

40 Limitatur tertiò, † nisi vtrumque adesset iuramentum in hoc contractu, videlicet assertorium, & confirmatorium simul, ita Paris. d. cons. 97. num. 60. & Bero. q. 43. num. 3.

Et hoc verum puto. Quia iuramentum confirmatorium contractus supplet etiam defectus nullitatis, secundùm magis communem opinionem totius mundi hodie, in d. auth. sacraméta, C. si adu. vendit. & dicam infra in tract. iuramenti.

41 Limitatur † quartò, nisi minor dolosè asseruisset, & iurasset se esse maiorem, Ang. cons. 160. num. 9. & Iacob. de S. Georgio in l. si is qui, in fin. C. si min. se maio. dixe. dicens dari actionem doli contra minorem hoc casu, licet actus non valeat.

Ego verum puto, per dicta supra proximè in prima limitatione.

Limitatur quintò, aliter ex mente Paris. præalle. sed ad supradicta quæ reprobaui, reducuntur, ideo, &c.

Articulus V.

42 AD quintum, † an si minor se maiorem dixit dolo aduersarij, dumtaxat, sed actus, non autem proprio excludatur à beneficio restitutionis propter hoc?

Et conclude sine scrupulo quòd non, text. est in d. l. 3. vers. quòd si per iniuriam, C. si min. se maio. dix. & ibi omnes notant, & Mysing. in suis sing. obseruat. cent. 4. obseruat.

43 Ampliaturque † vt procedat etiam si minor iuramento etiam corporaliter præstito asseruisset se esse maiorem. Bart. in d. l. 3. num. 2. & ibi Paul. de Cast. num. 5. & idem Pau. de Cast. cons. 455. nu. 5. & 6. lib. 2. Mauric. c. 170. Affl. decis. 393. Curt. iun. cons. 158. num. 9. in fi. & Ceph. cons. 242. num. fin. lib. 2.

44 Estque euidens ratio. Non enim † iuramentum alicuius debet dolum aduersarij purgare, qui dolus semper ab eo qui iurat excludi intelligitur, cap. Quinauallis, cum ibi notatis per omnes, de iureiur. Bartol. in l. si societatem, §. arbitrorum, colum. fin. num. 32. ff. pro soc.

45 Infertur que ex hoc, † quòd si filia renunciat hæreditati parentis, & iurat se esse maiorem, quæ verè non est, hoc non obstante restitui poterit, vt dixit sing. Paul. de Cast. in cons. 455. num. 5. & 6. Præsumitur enim quinimò clarè patet, quòd pater dolo fecit, qui eam ad ita iurandum induxit, cum melius scire posset ætatem illius, quàm ipsamet filia.

46 Ampliatur, vt procedat, † etiam si non adfuisset dolus aduersarij, falsitas instrumentorum tamen appareret, Paul. de Cast. in d. l. 3. num. 5. C. si min. se maior. dix. per l. si ex falsis. C. de transact.

Arti-

Articulus VI.

47 AD sextum, † An impediatur restitutio, si in hac assertione ipse minor tantum, non etiam aduersarius eius dolum adhibuit?

Videtur, quòd non impediatur.

48 Restituitur † enim minor aduersus dolum de præterito, Bart. in l. auxilium. num. 1. ff. de min. Bart. in l. 1. §. nunciatio. nu. 32. ff. de oper. noui nunc. & in l. si ex causa. §. nunc videndum. in fine. ff. eod. & alij omnes communiter, vt deducam infra in 2. parte, in q. de restitutione aduersus dolum.

In contrarium est veritas. text. est expressus in l. 2. C. si min. se maior. dix. & Doct. omnes vbique ita dicunt, vt plenè per Fran. Nicon. in rub. ff. solut. mat. nu. 137. Mysing. in suis obseruat. cent. 4. nu. 80. & ratio est in d. l. 2. Iura enim deceptis, non decipientib. subueniunt, & in l. auxilium. ff. de minor. cum similib.

Ad contrarium resp. q. restituitur minor aduersus dolum præteritum præsumptum, non aduersus dolum verum, vt plenè dicam in 2. parte, in q. an aduersus dolum detur restitutio.

49 Limitatur hæc conclusio, † vt quamuis impediatur restitutio aduersus aduersarium, non tamen denegatur minori recursus contra tutorem vel curatorem, qui hoc scienies vel scire debentes fieri passi sunt. tex. est in l. minor adito. ff. de minor.

50 Sed dubitari potest, † an hoc casu detur restitutio aduersus quemlibet alium, excepto aduersario? Et sic tenet Bal. in d. l. 3. nu. 2. Ang. ibi n. 3. & Paul. de Cast. nu. 6. per d. l. minor adito. §. planè. ff. de minor.

Contrarium voluit Mauric. cap. 170. vers. accedit his aliud &c. ex eo quia non magis debet auxillari lex ipsi minori contra alios, quàm contra aduersarium.

Potest defendi opinio Bald. Quia minor noluit decipere alios extraneos, & quo ad eos non potest dici, q. si subueniatur minori, subueniatur minori decipienti, nó autem decepto. Et ita teneo cum Bald. Ang. & Paul. de Cast. quia diuersa ratio adest nó succurrendi contra aduersarium, quia cum minor decipere voluit, dum fidem illius secutus & putans esse maiorem, cum eo contraxit, & succurrendi contra alios extraneos, quos minor decipere noluit, & qui non fuerunt secuti fidem illius, neque ab eo decepti sunt.

Articulus VII.

51 AD septimum, † An impediatur hæc restitutio, quando tam minor quàm aduersarius eius fuerunt in dolo, quia vterque sciebat minorem ætatem?

Videtur, quòd sic.

52 Primò quia non dicitur decipi is, † cui volenti dolus infertur, l. cum donationis. cum concor. ibi in Glosa. C. de transactio. & l. nemo videtur. ff. de regul. iuris.

Secundò quia tenent Glo. in d. l. 3. in verbo, probare. C. si min. se maior. dixe. & idem vult in l. de tutela. C. de rest. in integr. & Vbert. dum dicit meliorem esse conditionem possidentis, Mauric. c. 172. in fi. Mysing. d. cent. 4. obseruat. 20.

Contrarium tenent alij Doctor. magis communiter. Bart. in d. l. 3. num. 2. & ibi Ang. num. 3. Pet. de Bellaper. col. 1. vers. ego dico & col. fi. vers. si verò dolo vtriusque. & Cyn. & Alber. ibi in princ. Fulgos. in fin. & Paul. de Cast. num. 7. Iacob. de S. Georgio in d. l. de tutela. per illum text. & Afflict. decis. 393. num. 2. & Grammat. decis. 12. num. 7. post Nicol. de Mara. & Ioan. And. vbi ibi. Borgnin. de tut. & cur. num. 299.

Et eadem ratione firmatur retorquendo, quia non infertur dolus scienti, & in re pari magis succurritur minori quàm aduersario, vt in seq. art. dicam.

53 Et facit etiam quia dolus † cum dolo compensatur. l. si duo. ff. de dolo. vt dicunt præall.

Et quia sibi imputet aduersarius qui hoc sciebat, d. l. de tutela. C. de restitutio. in integ. Et per hæc, quæ satis vrgent, ego teneo hanc secundam sententiam communem.

Ad contrarium resp. retorquendo, vt dixi in prima ratione conclusionis.

54 Ampliaturque † hæc conclusio notab. etiam si maior, qui cum minore contraxit, dolum adhibuit, non circa ipsam ætatem, sed circa ipsum contractum, dolo inducendo minorem ad contrahendum. ita sing. Petr. de Bellapertica in d. l. 3. col. 2.

55 Ampliatur † secundò, vt procedat, etiam si minor iurasset, Paul. de Cast. in d. l. 3. num. 7. & puto verum, per ea quæ dixi supra art. 4. ante finem. Nam non potest aduersarius minoris hoc casu obijcere illi turpitudinem propriam, quasi contra iuramentum veniat, dum in hac obiectione se ipsum culpat, qui sciebat minorem deierare, quando iurando asserebat se esse maiorem, per notata per singul. Glo. in l. cum in fundum, in verbo, ex qua ipsa lucrum. ff. de iur. dot.

Articulus VIII.

56 AD octauum, † An scilicet impediatur hæc restitutio, quando dubium est, quis fuerit in dolo, an minor, an aduersarius?

Et breuiter conclude, quòd non impeditur, ita (quicquid dicat Glo. d. l. 3. in verbo, restitum. C. si min. se maior. dix.) tenent ibi Cyn. & Bart. in fin. Ang. in fin. Alber. in princ. post Io. And. in addit. ad Spec. ti. nostro. §. 1. vers. breuiter. Petr. de Bellapert. in d. l. 3. col. fin. & ibi Paul. num. 7. & Iacob. de S. Georgio, num. ... vers. sic. sed restat adhuc. & ita inquit tenere Doctores Ioan. Fabri in l. 2. C. eod. dicens, quòd nescit quo spiritu ductus Glosa contrarium dixerit, & nouissimè idem tenet Aymon cons. 221. nu. 9. dicens, quòd aduersarius minoris debet probare illum sciuisse se fuisse minorem, quando se maiorem esse asseruit.

Et pro hac communi sententia adducunt præalleg. in d. l. 3. in vers. adiutus quoque. Et facit regula l. quoties. § qui dolo. ff. de probat. & quia dolus præsumptus de præterito non impedit restitutionem in integrum, vt dixi suprà proximè art. 6. in princ. & plenius agam infra in 2. parte q. ... art. ... Ex qua ratione possem extendere hanc
57 conclusionem, vt procedat etiam † in casu quo contra minorem adesset aliqua præsumptio scientiæ, & sic doli, quod nota, & aduerte diligenter, propter ea quæ dicit Aym. præalleg. His explicitis circa quæstionem hanc & materiam tituli. C. si min. se maior. dix.

58 Limita † generaliter omnes conclusiones in quibus conclusum est minorem non restitui ex eo quia se maiorem esse asseruit, vt non procedant in duobus casibus.

Primò, quando minor fuit admissus ad probandum quòd ipse est minor, & ipse hoc probauit, plenè: tunc enim licèt admitti non debuisset, tamen postquam constat de veritate, & de periurio, debet dari locus veritati, & audiri. ita singulariter Bal. cons. 177. nu. ... per notata per Bal. in issdem penè terminis in l. si propter. fin. C. de non num. pecun. & confirmo per ea, quæ dixi supra art. 4. ante finem.

59 Secundò limita, † quando iste dolus vel iuramentum fuisset adhibitus, & præstitum in alio instrumento, quàm illo de quo agitur, tunc non posset obijcere ipsi minori aduersarius, quòd aliàs ipse iurauerit se esse maiorem, vel scienter & dolosè hoc asseruerit, &c. & propterea non impeditur restitutio. Bertran. 4. consil. 179. nu. 10. dicens ita fuisse de mente Paul. de Cast. & Saly. in d. l. 3.

Ex quo apparet, quòd in summa minori nocet bona fides aduersarij, & mala sui ipsius, qui voluit decipere
60 eum, qui fidem eius sequutus fuit. † Quod nota pro corollario in hac materia.

SVM-

SVMMARIA.

QVÆSTIO XXV.

De impedimento restitutionis in integrum minoris ex eo, quia minor approbauit, & ratificauit actum à se factum in minori ætate.

QVANDOQVE etiam accidit, quòd minor, ea quæ gessit in minori ætate, postea, vel adhuc minor existens, vel etiam, (quod magis officit) iam maior factus approbat, vel ratificat tacitè, vel expressè. Et propterea videtur ei deneganda restitutio in integrum. Igitur congruit vt hoc loco de hoc impedimento restitutionis agamus. Quòd commodè hisce octo Articulis expediri poterit.

Primò, An restitutio minoris impediatur ex eo, quòd minor approbauit actum à se factum, & ratificauit illud in minori ætate?

Secundò, An impediatur si minor coactus ab aduersario hoc fecit?

Tertiò, Quæ differentia sit inter titulum. C. si minor maior factus. lib. 2. & C. si maior fact. lib. 5.

Quartò, An impediatur restitutio ex eo, quia minor iam factus maior approbauit actum inceptum in minori ætate, ex eo tantum scilicet, quia illum actum in maiori ætate compleuit?

Quintò, An impediatur, si actus fuit perfectè explicitus in minori ætate?

Sextò,

Sextò, An ista procedant in approbatione tacita, & quæ sint exempla approbationis tacitæ?

Septimò, An procedant si dolus aduersarij ab initio interuenit?

Octauò, An procedant si actus ab initio fuit nullus ipso iure?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet impediatur restitutio minoris ex eo, quòd minor actum à se factum approbauit, & ratificauit in eadem minori ætate?

Videtur, quòd sic.

Propter ipsius actus geminationem, quæ vtique ali-
2 quid operari debet. † Prout in terminis voluit Cephal. consil. 3. nu. 132. lib. 1. allegans Bald. consil. 140. lib. 1. sed nil dicit, allegat etiam Aretin. cons. 103. & Socin. consil. 241. nu. 2. lib. 2.

Sed breuiter contrarium est veriùs, & ita teneat, prout tenet Bald. verè in cons. 310. aut mulier. num. 2. libro 1. vbi inquit, quòd quo pluries minor renunciat suo beneficio tantò magis læditur. & Roman. consil. 12. num. 6. & idem Cephal. cons. 142. nu. 54. & nu. 55. lib. 1. post Dec. & aliot vbi ibi.

Et confirmatur hæc conclusio primò, per id quod di-
3 cebat Bal. præall. quòd scilicet minor † vtraque vice læditur, & decipitur, vt de se patet.

4 Secundò, quia si minor non potest † renunciare beneficio restitutionis in integrum expressè in minori ætate. Gl. in l. si iudex. in verbo vnicuique. ff. de min. multò minus tacitè poterit.

5 Tertiò, quia contra † ratificationem minoris datur illi restitutio, secundùm Pau. de Cast. in l. cum minor. nu. 1. ff. rem rat. hab. per illum text. ergo ne veniat petenda restitutio ad restitutionem petendam, deneganda non est ipsi minori per ea, quæ notantur in l. iterdum. ff. de minor.

6 Quartò, quia actus geminatus † minoris nihil operatur, vel parum, vt inquit Paris. cons. 13. nu. 71. lib. 1.

7 Quintò, quia minor non potest † ratificare quod gestum est suo nomine in minori ætate, nisi cum tutoris authoritate, Gl. in l. si procurator. ff. de cond. indebit. &
8 ibi Ias. deducit, nu. 19. Sed tutoris authoritas † vbi requiritur ad conualidandum actum ne sit nullus, non impedit restitutionem in integrum, vt l. 1. & seq. C. si tut. vel cur. & dixi supra plenè q. 12. art. 1. ergo, &c.

9 Ad contrarium resp. quòd † geminatio actus à minore facta parum operari potest, vt dicebat Paris. & intantum hoc est verum, quòd imò quo magis minor ratificat quod male gessit, eo magis læditur. vt dicebat Bald. in d. cons. 310. ergo restitutio multò magis concedenda est. Neque mouet authoritas Cephal. quia ipse melius sentiens contra tenuit in d. consil. 142. Præsertim, quia Bald. & alij quos allegat non dicunt (quòd videtur) id quod ipse præsupponit. Tene igitur conclusionem supra factam.

10 Sublimita, † nisi iuramento medio firmasset minor hanc ratificationem. auth. sacramenta. C. si adu. vend. Sed dicam plenè infra in tract. iur. & tangam etiam q. seq. art. fin.

Articulus II.

11 AD secundum, † An impediatur hoc casu restitutio, si minor coactus ab aduersario hoc fecit?

Videtur, quòd non.

Prout tenuit Mauric. c. 267. & idem in terminis vult Capyc. decis. 310. & Rebuff. in titul. de restitutio. in integrum, art. 2. Glos. sexta, num. 7.

Et primò pro hoc facit fortiter, quia negari non potest, quin si ista sit manifesta renunciatio restitutionis in integrum, non teneat talis renunciatio, vt est communis opinio, de qua dicam infra quæst. sequen. artic. 4. Si non est renunciatio restitutionis (vt posset defendi per l. cum minor. ff. rem rat. habe.) & proximè dicam, & tunc talis ratificatio illius petitionem non impediet.

Secundò, quia si minor reprobabet actum aliquem,
12 sibi tanquam præiudicialem † posset restitui contra hanc reprobationem, cum alias restitui possit, contra restitutionem obtentam, vt scilicet reponatur rursus in terminis iuris communis, l. & si fine. §. restitutus. ff. de minor. & l. iudex circumuentio. ff. eodem. ergo idem si approbaret actum tanquam sibi proficuum, quia eadem est ratio læsionis in vtroque, & consequenter habet locum regula contrariorum, de qua in rubr. ff. de acquirend. possess. & ibi tradit. communiter.

Tertiò, quia non requiritur, quòd minor non sit coactus, ad hoc vt restitui possit, quia vel voluntariè, vel
13 non voluntariè lædatur, † restituitur, non solùm enim ob eius imprudentiam restituitur minor, sed etiam ob dolum, vel metum aduersarij adhibitum, vt l. sin. ff. de rest. in int. & in auth. sacramenta. C. si adu. vend. vbi ocs.

Quartò, quia vlira Mauric. d. cap. 267. Capyc. d. decis. 310. & Rebuff. d. art. 2. Glos. 6. num. 7. reperio, quòd ita tenent Alexand. in addit. ad Bartol. in l. Iulianus. § si quis colludere. ff. de act. empt. Imol. in cap. 1. nu. 28. de restit. in integr. Pinell. subtiliter l. 1. nu. 34. in 3. parte. C. de bon. mater. & idem Mauric. cap. 264. & 265.

Contrarium tenent Doctores alij communiter. Bart. Bald. Alber. Paul. de Cast. Saly cet. & Fulgos. in d. §. si quis colludente. Bald. in l. dolum. in fine, C. de periculo. & commod. rei vend. Ias. in §. actionum. num. 42. Instit. de actio. Mil. in suo Repertor. in verbo. minor. Tiraquel. in tract. de leg connubial. glos. 8. num. 91. cum concord. & idem in tract. de vtr. retr. ad finem tituli, num. 151. cum concord. & Gabriell. Sarayna in addit. ad Matthesil. sing. 155. num. 17. & seqq. vbi plenissimè hunc articulum examinat, demum hanc partem firmat, & communem dicit. Et idem in Ecclesia tenet Diaz à Luco reg. 147. in 7. limit. & concord. alios habebis ex add. præall. ad Matthes. per discursum.

14 Pro qua communi adducitur tex. singul. † in d. §. si quis colludente. secundùm vtrumque intellectum, vel quòd coram minoris vendiderit sine minore colludendo cum emptore, vel quòd minor ipse vendiderit sine curatore, in quorum vtroque casu dicitur ibi, quòd emptor poterit agere ex empto hactenus, vt vel ab emptione discedatur, vel emptioni stetur. Et dicunt Doctor. quòd facta hac declaratione per minorem si minor adhuc restitui posset, frustratoria esset illa prouisio, quæ fit ibi ad fauorem emptoris. Quia postquam semel minor potuisset ab emptione discedere, & noluisset, posset iterum velle, & decipere emptorem, & vtique minori decipienti subueniendum non est, & huc tendunt in summa inductiones Doctorum.

Et confirmatur hæc conclusio per doctrinam Bald. in
15 l. 4. C. de auth. præst. dum ibi vult, q. † potest quis cogi refirmare, vel infirmare confessionem factam coram iudice incompetenti, iterum coram iudice competenti.

Ego puto veriorem primam sententiam contra communem. Per primum fundamentum pro ea adductum. Considero enim, quòd aut ab initio contractus est nullus, & vtique per talem ratificationem minoris non poterit dici quòd firmetur, quia lex codicit inquit, si minor maior fact. alien. ratam habe. non enim poterit minor supplere defectum solemnitatis, quam illa ætas pro forma requirit, per suam ratificationem. Et si dixeris, quòd potest esse nullus ratione doli aduersarij, qui dedit fortè causam contractui, qui quidem dolus poterit purgari per talem licitationem minoris, de discedendo, aut stando contractui, & q. hoc verè vult d. §. si quis col-
16 ludente. † ibi, circumuenerit. Resp. q. licet dolus iste purgetur per talem ratificationem, & stetur contractui, non tñ propterea excluditur beneficium restitutionis,
17 quia qui rest. † petit, dicit ex hoc approbare contractum l. cũ minor. in verbo, stipulationem. vbi Glos. ad finem.

ff. rem

ff.rem ratã habe. Aut verò ab initio talis contractus va-
lebat quidem, sed poterat rescindi ope restitutionis, &
tũc magis dubitari posset. Sed tamen ego dico idem, &
moueor, quia in tali casu huiusmodi ratificatio facta à
minore coacto, nil aliud erit quã restitutionis renuncia-
tio, quæ quidẽ si fiat in minori ætate, nulla est, vt dicam
ex communi opinione, infra q.seq. Quinimò quo ma-
gis à minore hoc fit ex electione sibi data ab aduersario,
eo magis dicitur lædi, & restitutione dignus esse.

Neque mouet, ꝙ iure cogente fiat, & sic minor dica-
tus vti iure communi. l. fi. C. de rest. in int. & cõsequen-
ter non esse restituendus. Quia resp. quòd in primis hoc
iure non præcipitur minori, vt dum est minor teneatur
vel approbare, vel reprobare contractum. Neque in d.
§. si quis colludente. dicitur hoc, ꝙ illa actio detur em-
ptori aduersus minorẽ dum est minor, & ad hoc vt con-
tractum de se validum existentem, ratificet quo ad be-
neficij restitutorij exclusionem. Preterea quamuis id ip-
18 sum ibi caueretur, non tamen qui cõmuni † iure vtitur
dũ aliquid facit, excluditur à beneficio restitutionis. Sed
excluditur sic, vt scilicet non restituatur ex hoc ipso,
quia acceptauit se facturum id ad quod de iure tene-
batur, sed si malè illud fecit, restituitur, contra hoc, vt
declaraui plenè supra q. 15. art. 7. ita in proposito non
poterit conqueri minor quod illi electioni se supposue-
rit, quia ad hoc de iure cogebatur, sed de hoc quòd ma-
lum elegerit cõsilium, dum approbauit id, quod repro-
bare sibi magis expediebat, & quo ad hoc nõ video quo-
modo possit ei denegari restitutio. & ita firmiter teneo,
& ita consulerem, & iudicarem, nisi dolus minoris, &
19 animus decipiendi † adfuisse probaretur, quando con-
tractum approbauit. Et ita satisfieri potest rationibus
pro communi adductis.

Communi tamen retenta (si cui magis placeat) limita
illam aliquot modis.

20 Primò, † vt procedat ita demum, si minor approbat
actum cum ijs solemnitatibus, cum quibus ab initio
explicare debuit, aliàs secus. Ita colligitur ex Gabriell.
Sarayn. in d. addit. ad Matthes. d. sing. 155. num. 20.

21 Secundò limita, vt procedat ita demum si istam ap-
probationem minoris iudex approbaret, aliàs secus. Ita
post Mil. in suo Repertor. in verb. minor. tradit Aufrer.
in additio. ad Capell. Tholosa. decis. 53. in fine, & ad-
ditio. ad Matthesil. d. sing. 155. num. 21.

22 Tertiò, † vt procedat hoc quo ad restitutionẽ peten-
dam aduersus ipsum aduersarium principalem, contra
quem minor restitui nõ potest, non autem quo ad tuto-
res, vel curatores, quorum consilio actum approbauit,
contra quos habet recursum, & ideo si illi soluendo non
fuerint, dabitur restitutio in subsidiũ ipsi minori, etiam
aduersus ipsum aduersariũ, ita ex d. addit. ad Matthes.
sub num. 25. Et ego puto verissimum (quicquid ille du-
bitet) vt aliàs accidit in l. properandum. ad finem. C. de
iud. & in l. 3. ad finem. ff. de eo per quem fact. erit, &c.

Articulus III.

23 AD tertium, † quæ scilicet differentia sit inter ti-
tulum. C. si min. maior factus, lib. 2. & titulum.
C. si maior fact. alien. rat. hab. lib. 5.

Prænotandum est, quòd articulus iste à Doctoribus
tangitur, & hic optimè cadit, quia sequitur videndum,
quando minor iam maior factus approbat ea, quæ fecit
in minori ætate, & propter hanc ratificationem eius,
impeditur restitutio in integrum.

Prima igitur opinio est, quòd in tit. si maior fact. rat.
hab. lib. 2. agatur de expressa ratihabitione minoris per
aliquem actũ exteriorem explicita, in titulo autem. C.
si maior fact. lib. 5. agatur de tacita ratihabitione maio-
ris, per cursum temporis duntaxat inducta, & ita voluit
Glos. in l. 1. C. si maior fact. lib. 2. & ibi Bart. sequi-
tur & Salycet. & Curt. iun. cons. 50. num. 8.

Sed reprehenditur hæc opinio à Menoch. & alijs per
eum, & deducit D. Octau. Simoncell. in tract. de de-
cret. lib. 3. tit. 9. in princ. col. 1. & 2. vbi tribus medijs il-
lam oppugnat, & in specie placet ponderatio. l. 2. C. si
24 maior fact. alien. rat. hab. † ibi, speciali confirmatio-
ne, quæ verba ad tacitam confirmationem ex cursu tan-
tum temporis inducendam minimè referri possunt,
quia quod specialiter fit, expressè fieri dicitur, vt tra-
dunt Bart. & alij in l. 1. ff. de vulg. & pupill. in princ.

Secunda igitur opinio est, quòd titulus. C. eo. lib. 2. lo-
quatur, quãdo minor sciens ratum habuit, titulus verò.
C. eod. lib. 5. loquatur, quando ignorans ratum habuit,
ita voluit Mauric. c. 312. Et pro ista opinione facit d.
l. 1. ibi inconsulto errore. C. eodem. lib. 5.

Sed profectò hæc quoque leuis est, quia illud quin-
quennium, de quo in d. l. fin. C. eod. ab initio debet esse
vtile, sicut quadriennium, quod competit ad restitutio-
nem petendam, vtriusque enim temporis eadem est
causa originis, & effectus, ergò non curret ignoranti, vt
dixi sup. quæst. 20. art. 4.

Nec obstant illa verba, inconsulto errore, quia refe-
runtur ad factum minoris in minori ætate.

Præterea si ignoranter fieret ista ratificatio, non esset
25 propriè ratificatio, † vt dixi, quia ratificatio requirit
26 consensum, & consensus non potest † esse in errante, vel
ignorante. l. si per errorem. ff. de iurisdict. omn. iud. cum
similibus. Vnde sensus legitimus illius tex. est, quòd mi-
nori precio vltra dimidiam fuerit distractum precium
illud in minori ætate, & postea in maiori fuerit ratifi-
cata distractio, dicitur ibi, ꝙ inconsulto errore fuit ra-
tificata venditio, quia fuit vltra dimidiam error in pre-
cio, ita vult Glos. ibi, & benè, quia datur ibi rescissio à
contractu, quæ aliàs non daretur sine restitutione ex
clausula generali ipsi maiori erranti inconsultè.

Tertia opinio est, quòd titulus C. eodem lib. 2. lo-
quatur de ratificatione minoris, quæ venit ad confir-
mandum contractum, ita vt non possit ope restitutio-
nis rescindi, titulus verò C. eod. lib. 5. de ratificatione
actus inualidi, & sic quæ venit ad confirmandum con-
tractum, ita vt non possit nec de nullitate dici, nec de
læsione ope restitutionis. Paul. de Cast. in l. 1. in fine tit.
C. eod. lib. 2. & eo tacito sequuntur Gomes. tit. de con-
tract. cap. 14. num. 11. & sensit Alban. cons. 11. num. 2.
& tenet Menoch. de recuper. possess. remed. 15. sub
num. 106. & Dominus Octau. Simoncell. in d. tract. de
decret. lib. 3. tit. 9. in præfat. col. 3. dicens se ita prius
excogitasse antequam hoc videret, & quod Paul. de
Cast. ante omnes habuit hunc spiritum, & post eum
alij præall. eo non viso.

Et facit pro hoc secundùm eum, conueniens mate-
ria titulorum præcedentium, & sequentium, agitur in
d. l. 2. de restitutione in integrum, & in d. lib. 5. de so-
lemnitate decreti, & sic de nullitate conditionum ex de-
fectu eius.

Sed ista quoque opinio dubia est, quia in l. 1. C. eod.
lib. 2. agitur de diuisione prædiorum à minore facta cum
scriptura vel sine, & consequenter cum decreto, vel sine,
27 quia decreti † interpositio scripturam requirit, licèt
subscriptio iudicis ex vsu & consuetudine non sequa-
tur, vt plenè tradit D. Octau. Simoncell. præalleg. in
28 tract. de decret. lib. 1. tit. 1. nu. 62. & vtique † diuisio
prædiorum si sine decreto fiat nulla est, regulariter, sicut
aliæ alienationes prædiorum, l. 1. & per totum. ff. de reb.
eor. & toto tit. C. de præd. minor. Bart. in l. si res pigno-
ri. nu. 7. ff. famil. erciscun. & plenè cum concord. & ra-
tionib. D. Octau. præall. lib. 2. tit. 4. in princ. nu. 2. & seq.

Quartam demũ opinionem colligo ex Paul. de Cast.
in l. 1. C. si min. maior fact. lib. 2. Quòd scilicet ratifica-
tio minoris de qua in illo tit. intelligatur operari prout
ex tunc, alia verò de qua in tit. C. eod. lib. 5. intelliga-
tur operari prout ex nunc. Et dicit, quòd ita declara-
uit cuidam Doctori in examine, & ille respondit, quòd
nunc intellexit, & prius non intelligebat.

Sed hæc quoque dubia est, propter text. in l. fin. C. eodem. lib. 5. ibi, quasi ab initio, & sic prout ex tunc.

Ego breuiter (quia non multam continet vtilitatem articulus) puto tertiam opinionem esse tùm magis communem, tùm veriorem, & mihi semper placuit, saltem ratione materiæ titulorum, & librorum, vt supra dictum est.

Potes etiam addere, ꝙ alia differentia est effectualis inter dictos titulos. Quia titulus. C. eod. lib. 5. inducit, vt
29 cursu † quinquennij præscribatur remedio nullitatis, & remedio restitutionis in integrum præscribitur quadriennio tantum. Quæ autem ratio sit, potest dici, quia
30 ad † conualidandum contractum omninò nullum longiùs tempus requiritur, quàm ad reddendum irretractabilem contractum de se quidem validum, sed ope restitutionis retractabilem.

Articulus IV.

31 AD quartum, † An scilicet impediatur restitutio minoris, quando actus fuit ab eo inceptus in minori ætate & explicitus in maiori ex eo tantum, quòd actum perfecit in maiori ætate?

Videtur ꝙ sic. Text. ad literam in l. 3. §. 1. ff. de minor.

Et ratio clara videtur, quia explicando actum illum adhuc imperfectum, & sibi non præiudicialem, in maiori ætate, dicitur omninò consentire ijs quæ gessit pro initio illius in minori ætate.

In contrarium est tex. in d. l. 3. & in d. §. 1. versic. sed & si. Et ratio pro hac sententia esse potest, quia perfectio istius actus habet necessariam dependentiam à suo principio, cum nullum finitum sine principio sit, vel considerari possit, & consequenter nullus finis separatus à suo principio, & in præscriptione constat, cuius tempus non separatum, sed simul totum vnitum consideratur ad præscriptionem ipsam complendam, nec potest eius vltimum tempus auferre ius suum domino sine principio illius.

Igitur non ipsa perfectio actus sola, sed etiam inchoatio dicetur fuisse causa læsionis, atqui inchoatio in minori ætate facta præsupponitur, ergo respectu illius debet restitutio dati. Quia quando non datur diuisio actus datur restitutio etiam vbi dari non deberet, ne denegetur illi cui deneganda non est, vt dicam infra quæst. 46. art. 5.

Ego pro resolutione tres casus distinguẽdos esse puto.

32 Primus est, † quando dolo aduersarij protracta fuit perfectio actus in maiorem ætatem.

Et conclude in hoc casu, quòd restitutio in integrum non impeditur. tex. est cum exemplo, & ibi notant omnes in d. l. 3. §. 1. versic. sed & si. tex. alius etiam elegans est in l. intra vtile. ff. de minor. vbi vide exempla, quomodo hoc potuerit euenire, & specialiter in sententia, quæ, vt in maiori ætate ferretur, aduersarius operatus dolosè fuit, & multa exempla ponit ibi Glos. sed Doctores approbant tantum tertium & quartum, quod fuit etiam Butrigarij.

33 Secundus est, † quando non dolo aduersarij, sed ex accidenti. Exemplum in promissione facta à minore sub conditione casuali, quæ extitit in maiori ætate. Et conclude, quòd pariter restitutio non impeditur. Glos. in d. l. 3. §. 1. ff. de minor. & ibi sequitur Butrig. & ita per omnes fuisse votatum in sacro consilio Neapol. refert Affl. decis. 210. vbi habes exemplum.

34 Tertius est, † quando neque dolo aduersarij, neque ex accidenti, sed facto, & voluntate ipsius minoris.

Exemplum est, si minor promisit aliquid sub conditione potestatiua, quam adimpleuit iam maior factus, vel id quod vendidit dum erat minor, tradidit iam factus maior.

Et subdistingue duos alios casus.

35 Primus casus est, † quando actus postea factus non habet necessariam consequentiam ad actum factum in minori ætate, vt in exemplo conditionis potestatiuæ, & impeditur restitutio. Glos. Iacob. & Bart. in d. l. 3. §. 1. ff. de minor. & ita loquitur d. l. 3. §. 1. in fin. & l. si filius. ff. ad Macedon. cum l. seq. & l. 1. C. si aduers. rem iudic. Cum exemplo voluntarij actus, intelligendo scilicet, quod ibi in causa fuerit conclusum iam maiore existente, vt dicam infra in secunda parte, circa restitutionem aduersus sententiam.

36 Secundus casus est, † quãdo actus habet necessariam consequẽtiam ad actum factum in minori ætate. Id est, quia minor ita fecit, quia ita cogebatur facere vigore eius quod fecerat in minori ætate, vt in exemplo traditionis eius rei, quam vendidit in minori ætate.

Et videtur, quòd pariter impediatur restitutio, vt tenuit Glos. in d. l. 3. §. 1.

In contrarium est communis Doctorum conclusio. Iacob. Butrig. & Bart. in dicta l. 3. §. 1. in fine, & ibi Bald. & in d. §. scio, & communem esse contra Glossam attestatur Alber. ibidem. & ita etiam tenet Alexand. in consil. 141. num. 10. lib. 5. Ita intelligentes communiter d. §. scio. & colligitur ex eisdem alia regula & doctrina
37 pro alijs exemplis, quòd scilicet † quãdo id quod fit in maiori ætate, est quædam executio eius, ꝙ fuit gestum in minori, non impediatur restitutio in integrum. Vt accidit in exemplo, de quo in d. §. scio. videlicet eorum, quæ gesta sunt hereditario nomine in maiori ætate, propter aditionem hæreditatis in minori.

Et ita intellige illum tex. & tene theoricam proximè relatam. Quicquid circa illum text. Moder. Florentini considerauerint pro nouo intellectu, quem eleganter referunt, & sequuntur Moder. Callienses in d. tract. de decret. lib. 3. tit. 9. sub num. 7. ad finem.

38 Et ita tenẽdo. Limita, † vt nõ procedat, quãdo actus qui in consequentiam venit, potuisset effugi à minore, & sic non omninò cogeretur minor ita facere, vti esset quando haberet exceptionem contra petentem obseruantiam contractus, non quidem expectandam ex officio & sententia iudicis, sed sibi iam de iure competentem. Alb. in d. l. 3. in principio. nu. 3. ff. de minor.

Articulus V.

39 AD quintum, † An scilicet impediatur restitutio minoris, si actum ab eo perfectum in minori ætate, approbauit in maiori?

Præmitte, quòd triplex species huius ratificationis
40 in proposito nostro reperitur. †

41 Prima est illa, quæ omninò tacita dicitur, quæ † scilicet per lapsum quadriennij inducitur, & de qua in l. fin. C. de temp. in integ. restit. & in l. fin. C. si maior. fact. alien. rat. hab. lib. 5. & de qua non est futurus sermo noster hic, sed diximus supra in quæst. 20. per totum.

42 Secunda species est, † quæ specialiter expressa dici potest, quæ scilicet per approbationem specialem ipsius actus inducitur, l. 3. §. 1. & ibi Glos. in verbo, comprobauerit. ff. de minor. & in l. 2. C. si maior fact. alien. rat. hab. ibi, speciali confirmatione, & de qua agetur in hoc articulo.

43 Tertia species est, † quæ expressa quoque dici potest respectu primæ speciei, sed respectu secundæ speciei potest dici tacita, quoque inducitur per aliquod factum subsecutum in maiori ætate, quòd non fuisset factum, nisi adfuisset voluntas comprobandi id quod gestum fuerat in minori ætate, de qua dicam infra art. seq. Hoc præmisso.

44 Quo ad primam speciem, † clara conclusio est, quòd per talem tacitam ratificationem à lege inductam tollitur beneficium restitutionis in integrum, & etiam nullitatis, d. l. fin. C. eod. lib. 5. & C. de temp. in int. rest.

45 Quo ad secundã speciem, † conclude pariter, ꝙ restitutio impeditur. tex. est in l. 2. C. si ma. fact. alie. rat. hab. lib. 2.

lib. 2. & ibi omnes notant. Tex. est etiam in l. 1. C. eodem. & in l. 2. C. si maior fact. alien. rat. hab. libro 5. & elegans tex. in l. si filius. ff. de minor. & ibi notant Bartol. & alij.

46 Ampliaturque vt procedat † etiam in communi eademque causa, tex. est in l. 1. C. si in comm. eademque causa, cum concord. plurib. per D. Octau. Simoncell. in d. tract. de decret. lib. 3. tit. 9. n. 2. & 3. intelligẽdo tamen dummodo causa sit indiuidua, vt dixi inf. q. 47. art. 5.

47 Ampliatur † secundò, vt procedat etiam in hærede ipsius minoris, qui si ratificet scienter id, quòd minor eius author gessit, non potest nomine minoris restitutionem petere. Bald. cons. 184. ad intelligentiam. nu. 5. & seqq. lib. 2. D. Octau. præall. lib. 3. tit. 9. num. 19.

48 Ampliatur † tertiò, vt dicta ratificatio intelligatur prout ex tunc, & sic actus ab initio inexpugnabilis fuisse, & valuisse censeatur, D. Octau. pręall. tit. 9. cum concord. innumeris de quibus per eum, num. 16. quas cum copiosè referat, non transcribam.

49 Ampliatur † quartò, etiam si minor obtinet à Principe vt rescindantur acta facta ab eo in minori ætate, vt tradit eximius Doctor bon. memoriæ, Restaurus Castal. in tract. de imperat. q. 3. vers. 14. quẽ citat præalleg. D. Octau. d. tit. 9. nu. 23. & dubitat circa hanc ampliationem, ad quem plenè hoc considerantem me remitto.

50 Limitatur † è contra aliquot alijs modis.

Et primò, vt non procedat in contractu simulato, qui quidem non confirmatur per ratificationem minoris factam ab eo etiam in maiori ætate. Bald. in cons. 45. quandoque. lib. 2. Nat. cons. 162. num. 34. & Iacob. Menoch. de recuper. poss. remed. 15. no. 182. vbi reddit rationem huius declarationis, & post eos D. Oct. præall. tit. 9. nu. 40. Quia addit, quòd ex eo fit, quia contractus
51 simulatus † non est contractus. l. simulatæ nuptiæ. ff. de rit. nupt. cum concord. ibi per eum.

52 Limitatur † secundò, vt non procedat quando minor approbaret actum contra quem daretur restitutio ex clausula generali, videlicet, sententiam quæ notoriè lata esset contra ius litigatoris, nam tunc per talem approbationem non denegaretur propterea ei restitutio saltem ex clausula generali, sed solùm restitutio ex capite ætatis. ita colligo sing. ex ijs quæ tradit Ioan. de Amic. cons. 33. num. 20. & 21. Quod est notandum.

53 Limitatur † tertiò, vt non procedat, quando minor declararet se nolle ratificare illud quod in minori ætate gessit, ita Bart. in d. l. fin. C. si maior fact. & ibi Salyc. Hypp. Riminald. cons. 5. num. 238. lib. 1. Anton. Gabriell. tit. de minor. conclus. 4. in fine, & sequitur Dom. Octau. præall. tit. 9. num. 49. & 50.

54 Limitatur † quartò, vt non procedat quando minor paucis dieb. post completam minorem ætatem confirmaret actum à se in minori ætate factum, ita Mauritius c. 312. in fine dicens ita limitatam fuisse ex æquitate regulam prædictam à Senatu Dolano in quadam facti specie. Et ratio est secundùm eum, quia minor in tali statu adhuc sapit iuuenilem fragilitatem.

Sed contrarium in terminis tenet D. Octa. in d. tit. 9. num. 48. dicens esse falsissimam rationem Mauricij, & contra eius sententiam stare generalitatem d. l. fin. C. si maior fact. &c. Et regulam, quòd permissum in tempore, post tempus censetur prohibitum, & è contra. l. pater filium. §. fundum. ff. de leg. 3. Alex. cons. 17. col. 1. lib. 2. cum alijs per eum adductis.

Et hoc mihi magis placet, quia licèt naturali cursu
55 non fiat iste saltus † ab imprudentia ad prudentiam, & ab imbecilli ad sanum cõsilium, tamen lex ita credit, vt istæ præsumptiones tollantur, & pro exemplo est in
56 transitu à pupillari ætate ad pubertatem, nam si † testamentum fiat in fine decimiquarti anni non valet, si fiat die sequenti valet, quia lex vult, vt credamus illum ea die qua pubes factus fuit, aptum fuisse factum ad testandum, & prius non fuisse, vt l. qua ætate. ff. de testam. idem similiter accidit in tutela finienda, §. 1. Institut. quibus mod. tut. fin. cum similibus.

Limitatur quintò, nisi minor dolo aduersarij fuisset læsus, vt per Alber. d. l. fin. Sed ego dicam plenè infra eod. art. 7. ibi vide.

57 Limitatur † sextò, nisi actus ab initio fuisset nullus ipso iure, secundùm quosdam. Sed de hoc dicam infra eod. art. 8.

Articulus VI.

58 AD sextum, † An scilicet approbatio & ratificatio tacita ipsius minoris, quæ inducitur ex actis subsecutis, auferat ei beneficium restitutionis in integrum? Videtur, quòd non.

59 Quia vtique est † approbare aditionem hæreditatis facere aliquid hæreditario nomine in maiori ætate, vt de se patet, & faciunt tradita communiter, in l. gerit. ff. de acquir. hæred. Sed per huiusmodi actus subsecutos in maiori ætate, non dicitur confirmari aditio facta in minori ætate, quin possit peti restitutio in integrum aduersus illam, l. 3. §. scio. ff. de minor. ergo &c.

60 Præterea si minor recipit fructus † rei permutatæ post quam est factus maior, dicitur vtique facere actum approbatorium ipsius permutationis, sicut is qui recipit pensionem de domo locata, Bald. in cons. 184. ad intelligentiam, num. 5. lib. 2. cum simil. de quibus pro-
61 ximè dicam. † Sed per huiusmodi receptionem fructuum non dicitur minor approbare permutationem, ita vt restitui non possit aduersus illam, vt tradit Rebuff. in tit. de restit. in integr. art. 2. Glos. vlt. num. 5. & dicit ita fuisse seruatum in Francia, ergo &c.

In contrarium est communis opinio Doctorum, qui dicũt, quòd tit. C. si min. maior factus ratum hab. lib. 2. non solùm loquitur & procedit in ratihabitione & approbatione expressa specialiter, quæ verbis fieri solet. Sed etiam in ea, quæ factis ipsis inducitur, Glos. in l. 1. C. eod. & alij communiter vbique, quorum plures congerit Paris. cons. 33. nu. 30. lib. 1. & plenius cons. 49. à num. 14. vsque ad num. 24. lib. 1. & sequitur Alba cons. 21. num. 19.

Ego breuiter puto veritatem esse istam. Aut istud factum subsecutum est quædam executio necessaria actus facti in minori ætate, aut voluntaria penitus. Primo casu dico, quòd restitutio non impeditur, secundo sic. Exemplum in primo est, in aditione hæreditatis facta in minori ætate, quia si in maiori ætate soluantur lega-
62 ta, † vel alia debita hæreditaria, non dicatur confirmari aditio sic, quin rescindi adhuc possit intra quadriennium ope restitutionis vt d. l. 3. §. scio. Exemplum in secundo est, in venditione facta in minori ætate, nam si in maiori soluatur precium: vel locationis factæ in minori, recipiatur pensio vel census in maiori, impediatur restitutio, vt dicã proximè in illationibus. Et ratio vtriusque membri est ista. Quia quando minor iam factus maior facit aliquid quod veniat faciendum necessario etiam si ipse nolit, sed iure cogente propter id, ad quod se obligauit in minori ætate, non põt hoc casu dici ꝙ velit propterea approbare id quod fecit in minori ætate, quia non spontè hoc facit, sed iure cogente facit. Quod non procedit, quando voluntariè facit, vti est quãdo recipit pensionem, vel censum rei locatæ, vel precium rei venditæ, quia ad hoc nemo eum cogere potest, vnde si recipit facit, quia ita vult, & consequenter approbat spontè quod in minori ætate gessit. Et si dicatur, at potest etiam in primo casu non facere id ad quod de iure agitur, puta, non soluere legata, petendo restitutionẽ in integrum aduersus aditionem factam in minori ætate, vnde soluendo dicitur tacitè renunciare suo beneficio restitutionis. Resp. ꝙ minor maior factus non cogitur infra quadriennium anticipare iudicium restitutionis, petendo illam maturiùs quàm sibi expediens videatur, & ratio est, quia esse potest, quòd quãdo soluit legatum

vnum in primo anno quadriẽnij, putet adhuc hęreditatem lucrosam. Secundò verò anno cum soluit aliud, vel aliquod aliud debitum hæreditatium, constet ei quod inconsultè illam adiuit, dum erat minor, quia soluendo non est, &c. & propterea iniquum sit denegare ei restitutionis beneficium. Et ità tenendo, satisfactum est contrarijs. Et infertur ad pluta.

63 Infertur primò, † quòd si minor transegit in minori ætate & postea factus maior aliqua capitula transactionis adimpleuit, non amplius restitui potest, ita Alba. in

64 d. cons. 12. num. 19. Sed tu ex prædictis declarasse, † vt si quidem minor maior factus ipsemet voluit adimpleri sibi capitula trãsactionis ad fauorem suum existentia, procedat hoc dictum, si verò maior factus cogatur illa adimplere, quia ipse dum erat minor voluit sibi impleri alia, & impleta fuerunt ad fauorem suum, & hodie cõstat, quòd præiudicialis ei est huiusmodi transactio, & implementum illius, secus erit, ratione supradicta.

65 Infertur secundò, † quòd si minor locauit fundum, vel domum, & postea factus maior ipse, vel hæres eius censum, vel pensionem receperunt, amittunt beneficiũ restitutionis in integrum. Bald. cons. 184. ad intelligentiam, num. 5. lib. 2. Aret. conf. 147. col. 1. num... Bellon. cons. 18 num. 17. & 18. Tiraq. de iure constit. possess. limit. 30 nu. 12. Ozasc. decis. 58. num. 11. Rolan. post cum conf. 64. nu. 39. lib. 4. Menoc. de recuper. poss. nu. 118. remed. 15. cum concord. Borgn. de tut. & cur. n. 147. cum alijs concord.

66 Infertur tertiò, † quòd si minor diuisit bona cum fratrib. dũ erat minor, & postea maior factus perseuerauit possidendo sic bona pro diuiso, & percipiendo fructus suæ partis, ex hac tacita ratificatione excludatur à beneficio restitutionis in integrum. Bal. cons. 282. proponitur. lib. 2. vbi de communi, & cons. 45. quandoque. nu. 2. lib. 2. & Bald. sequitur Crau. consil. 19. nu. 4. lib. 1.

Sed contrarium vult Rebuff. in tit. de rest. in int. art. 2. Glos. vlt. num. 5. dicens ita fuisse seruatum in Francia. Ego autem dico ex prædictis resultare concordiam, nam si non aliud fecit minor quàm perseuerare in possessione pro diuiso & fructus suæ partis percipere, non propterea beneficium restitutionis amittat, sicut neque minor emptor amitteret, si factus maior aliquo tempore quadriennij rem emptam detineret, & fructus ex ea perciperet, quid enim impediret eum, quin ante lapsum quadriennij posset restitutionem petere aduersus dictam emptionem? Si verò aliud fecit, puta conueniendo fratres ad obseruandum instrumentum diuisionis, & sibi aliquid assignandum, de quo conuentum fuerit in d. diuisione, tunc secus, & ita loquatur & procedat opinio Bal. & aliorũ. Et hoc clarè voluit Glo. in l. 1. C. si maior. fact. ali. rat. hab. lib. 2. dum inquit, quòd per solam

67 taciturnitatem non ratificatur diuisio † ita vt restitutio impediatur, nisi lapso quadriennio, vel quinquennio in l. fi. C. eod. lib. 5. & C. de temp. in int. rest. Sed bene ratificatur vel expressè, vel tacitè faciẽdo aliquid, per q̃ videatur haberi ratum, &c. & inter alia allegat Gl. l. pen. ff. de leg. commiss. vbi ponitur in terminis exemplum de quo dixi supra, videlicet si ipse qui poterat à contractu recedere precium ex illo contractu petat, dicitur enim ibi, quòd in tali casu fauori suo renunciare videtur.

68 Infertur † quartò idem esse, si maior factus petat precium rei alienatæ in minori ætate, ita post Calcan. cons. 22 in fi. & Crau. consil. 159. Menoch. præall. remed. 15. num. 113.

69 Intelligendo tamen dummodo † maior factus hoc ex certa scientia faciat, non autem ignoranter, vt ibi per eum. & facit clarè l. 1. C. eod. lib. 5.

70 Infertur † quintò idem esse, si maior factus dilationem ad soluendum debitum petierit, ita post Grat. consil. 47. nu. 22. lib. 1. Menoch. de recup. poss. remed. 15. nu. 112. & seqq.

71 Sed tu intellige † iuxta prædicta, quod si scilicet minor effugere potuit aliter solutionem bene procedat, alias non, per ea quæ dicta sunt in conclusione, & ita pertranseo in hoc articulo.

Articulus VII.

72 AD septimum, † An scilicet ratificatio, & approbatio minoris, quæ auferret ei alias beneficium restitutionis in integrum, auferat ei, si dolo aduersarij læsus fuit?

1 Videtur, quòd nihilominus amittat minor beneficium restitutionis. Nam volenti, & scienti dolus non infertur, qui igitur approbat id in quo fuit dolo circumuentus, videtur vtique dolum illum remittere.

2 Contra determinant Doctores communiter. Glos. in d. l. 1. in verbo, dolo. C. eo. lib. 5. Bat. ibi & alij post eum. Mauric. c. 312. in fi. & Rol. à Valle cons. 60. nu. 41. lib. 4. vbi plenè, & num. 45. vbi plenè cum authoritatibus, & rationibus, plenè etiam Menoch. de recuper. poss. remed. 15. num. 132. & seq. & D. Octau. Simoncell. de decret. nt. 9. num. 32. cum concord. Et ita tene regulariter.

Et ad contrarium dic, quòd conclusio non loquitur quando dolus notus fuit ipsi maiori facto, vt dicam statim in prima limitatione.

73 Limitatur igitur † primò, vt non procedat, quando ratificatio fuit facta ab eo, qui sciebat dolosè se circumuentum fuisse, & ita verè loquitur Glos. in d. l. 1. & Bat. ibi, & ita intelligi potest dictum Baldi in consilio 45. lib. 2. & latissimè prosequitur, & firmat Paris. consil. 49. nu. 30 & seq. vsque ad finem. lib. 1. & pro hoc facit l. si quis rationes. ff. de lib. leg.

Et ad l. Aurelius. §. Caius. ff. eod. resp. q̃ ibi ab ignorante fuit facta remissio.

74 Sublimitatur † hoc vt non procedat, quando iste dolus venit in notitiam ipsius minoris cum nondum constaret, sed postquam est factus maior, & actum probauit, & sic postquam non potest amplius restitui, ita sing. Curt. iun. cons. 51. & Gabriel. Rom. tit. de minor. concl. 4. num. 1. & eximius aduocatus Romanus D. Hieronymus Gabr. in cons. 13. num. 17.

3 Contra hanc sublimitationem tenet D. Octa. præalleg d. tit. 9. n. 35. Sed pace eius, non discedas ab hac sublimitatione, quæ viua ratione munitur, ponendo vt ego posui, quòd scilicet dolus peruenerit ad notitiam post approbationem, quia vtique non potuit renunciari huic dolo per dictam approbationem, si doli notitia non habeatur tempore approbationis.

75 Limita † secundò, vt procedat in dolo vero, non autem in dolo præsumpto, qui ex enormi læsione resultat, vt post Paris. cons. 49. col. 4. lib. 1. & Menoch. de recup. poss. remed. 15. nu. 179. & seqq. sequitur D. Octau. præall. d. tit. 9. nu. 34. Contrarium voluit Barbat. cons. 42. n. 14. in fine lib. 1. & cons. 70. col. 3. lib. 3. & facit pro eo illud idem, quod ex communi tradit idem D. Octau. d. tit. 9. nu. 44. scilicet de remedio l. 2. C. de rescind. vend. ratificatione non perditur. Facit etiam id quòd D. Octau. præalleg. ibi nu. 41. tenet post multos concor. de iure canonico, circa malam fidem aduersarij.

Ego puto quod in læsione vltra dimidiam bene procedat hæc 2. opinio Barbatiæ, circa dimidiam verò prima opinio. Quia in læsione vltra dimidiam approbatio actus non excluder remedium d. l. 2. Sed in læsione citra dimidiam propter quam sola restitutio in integrum competit, excluditur restitutio per approbationem, neque dolus præsumptus obstat, quia ille est notus ab initio ipsi minori, cum inducatur per præsumptionem iuris, quod ipsi minori facto non præsumitur incognitum.

Articulus VIII.

76 AD octauũ, † An scilicet ratificatione minoris maioris facti confirmetur contractus ipso iure aut, vel ius,

lus, etiam quo ad beneficium restitutionis in integrum?

Videtur quòd sic. Vt voluit Bal. in cons.45. quandoque. lib.2. & Gomes. hoc firmat in tract. Variar. Resol. tomo 2. cap.13. nu.11. dicens, quòd maioribus præseruatur hoc casu solùm remedium l.2. C. de rescind. vend.

Contrarium tenet Alber. in l. fin. C. si maior fact. alien. rat. hab. lib.5. & videtur sequi Bal. in l.1. C. eod. & Nat. cons.245. col.1. Ceph.51. num.45. Et facit pro hoc d. l.1. inducendo sing. vt per Bal. ibi. Facit etiam, quia læsio vbi non adest, non competit restitutio, sed læsio adesse non potest antequam cõtractus teneat, quia nullum præiudicium interim affert, & vt dictum fuit supra q.17. art.7. vbi contractus est nullus restitutio cessat ratione superfluitatis. Igitur si tempore quo fuit approbatus contractus restitutio non competebat, non potest dici, quòd illi renunciatum sit per approbationem huiusmodi. Quinimò cum eo tempore incipiat valere contractus, & læsionem afferre, ab eo tempore dicetur adesse causa restitutionis. Et quia ista approbatio firmat contractum prout ex tunc, vt supra dictum fuit, dicetur ab initio læsus ipse minor. Et hæc secunda opin. videtur mihi securior, & æquior. per prædicta, declarando tamen, vt dicam proximè propter contraria.

77 Ampliaque † vt procedat etiam non solùm quando contractus est nullus rõne omissionis decreti, sed etiam quando est nullus propter quamlibet aliam solemnitatem omissam, Ceph. cons.51. nu.45. lib.1. dicens, ꝙ omnes ita intelligunt d. titulum. C. si maior fact. &c. lib.5.

78 Limita è contra, † vt non procedat quando contractus esset nullus rõne fictionis statutariæ, videlicet, quia statutum fingeret contractum simulatum, nam tunc per approbationem subsecutam in maiori ætate fieret prorsus inexpugnabilis, & ita loquitur Bal. d. cons.45. quæque, lib.2. & cuius dictum ita procedere potest.

79 Limita † secundò, nisi specialiter approbatus esset, quo respectu ipsius restitutionis in integrum, videlicet, quòd ratificauerit maior factus per factum ipsum, vel per verba specialiter renunciatoria restitutionis in integrum. Quo casu, de se patet, quòd ab omni remedio erit exclusus tam nullitatis quàm restitutionis, cum ratificatio ad vtrumque referatur, vt præsupponitur.

80 Supradicta omnia, † in quibus conclusum est minorem amittere beneficium restitutionis propter non reclamationem factam intra quadriennium, vel propter contrarium actum factum, vel propter specificam approbationem, limita, vt procedant data scientia ipsius læsionis, aliàs si ignoraret maior factus sibi competere beneficium restitutionis, nulla prædictarum ratificationum vel expressa, vel tacita ei noceret, Soc. iun. cons. 59. num.5. lib.1. Paris. cons.49. lib.1. cum concord. per D. Octau. præall. tit.9. num.37. Quos non transcribo,

81 vide apud eum. Et amplia vt per eum ibi, quãdo † maior factus esset dubitans de iure sibi competente quo ad restitutionem in integrum, quia dubius, & ignorans æquiparãtur, Bar. in l. manifestissimi. §.1. per illum tex. C. de furt. & Bald. in l. sacratissimæ. C. de leg. cum simil. & in summa vult iste elegans Mod. vt maior factus habeat notitiam sui iuris in specie, non autem sufficiat, quòd habeat in genere, ad hoc vt approbatio eius ei noceat, vt post multos ibi deducit, & est notab. ampliatio. De cuius veritate tangam infra in tract. iuramenti, in illa ardua quæst. an sufficiat in genere fuisse cogitatum de aliquo remedio minori competente, ad hoc vt per iuramentum ab illo exclusus dicatur.

SVMMARIA.

1 *Restitutionis beneficio quibus verbis, vel clausulis minor renunciare dicatur.*

2 *Restitutionis beneficio an intelligatur quis renunciare per illa verba, renuncians appellationi, reclamationi, & omni legum auxilio?*

3 *Restitutio in integrum est auxilium legis.*

4 *Remedijs iuris specialibus lex nõ intelligit derogare. & n.5.*

6 *Minor renunciando beneficio minoris ætatis, an dicatur renunciasse beneficio restitutionis in integrum?*

7 *Minori non denegatur restitutio ex eo tantùm, quòd lex habeat eum pro maiori.*

8 *Restitutioni in integrum non intelligitur renunciatum, licèt renunciatum sit beneficio ætatis cum iuramento.*

9 *Minor renunciando beneficio ætatis non dicitur renunciasse restitutioni in integrum, quando est enormissimè læsus.*

10 *Minor an possit cogi vel approbare contractum, vel restitutioni renunciare?*

11 *Minor an possit cogi restitutionem petere?*

12 *Et an possit cogi alternatiuè, scilicet, vel illam petere, vel illi renunciare? & num.13.*

14 *Minor an possit cogi vt alius restituatur nomine suo?*

15 *Pater restitui potest nomine filij sui etiam inuito filio.*

16 *Fideiussor restitui potest nomine sui principalis ẽt inuito eo.*

17 *Minor factus maior si renunciat restitutioni, an sit omninò ab illa exclusus?*

18 *Publici iuris quæ sunt, non possunt pactis priuatorum tolli.*

19 *Tacitè si aliquid recusari potest, multò magis expressè.*

20 *Publici iuris quæ sunt, non possunt à priuatis tolli, quando principaliter cõcernunt publicã vtilitatem, nõ si secũdario.*

21 *Minor renuncians beneficio restit. in integr. in minori ætate, an dicatur propterea ab illo exclusus?*

22 *Minor eadem facultate dicitur renunciare restitutioni in integrum, qua contraxit.*

23 *Minoris renunciatio restitutionis beneficio facta in minori ætate est nulla ipso iure.*

24 *Et an procedat si renunciatio facta fuit cum debitis solemnitatibus?*

25 *Restitutioni in integr. impetranda licèt renunciari non possit à minore, potest tamen restitutioni impetratæ.*

26 *Restitutio iam impetrata licèt expressè non renuncietur illi, si tamen expressè non acceptatur, non prodest.*

27 *Sed quomodo hoc procedat, declaratur num.27.*

28 *Minor licèt non possit renunciare beneficio restitutionis in integr. potest tamen alius pro eo.*

29 *Minor renuncians restitutioni in integrum cum authoritate iudicis, illam amittit.*

30 *Ecclesia renuncians beneficio restitutionis in integrum, an illud amittat in casu quo minor amittit?*

31 *Minor renuncians restitutioni in integrum cum iuramento, an illius beneficium amittat?*

32 *Auth. sacramenta puberum, loquitur non solum in contractibus reciprocis, sed etiam in alijs non reciprocis, qualis est donatio, fideiussio, renunciatio, &c.*

33 *Iuramentum appositum à maioribus super contractibus ab eis celebratis, an regulariter impediat restitutionẽ in integrũ?*

34 *Iuramenti minorum, & iuramenti promissorij tractatus ab authore specialiter & separatim compositus, post editionem istius, de restitutione in integrũ expolietur, & edetur.*

35 *Restitutionis beneficium an amittatur ex eo, quòd res non sit amplius integra?*

36 *Intellectus l.25. §. Scæuola. ff. de minor. quem author verissimum putat.*

QVÆSTIO XXVI.

De impedimento restitutionis minoris ex eo, quia minor renunciauit beneficio restitutionis in integrum, vel ex alia qualibet causa, videlicet iuramenti, &c.

BREVIS superest absoluenda quęstio circa impedimenta restitutionis minorum. Quia quòd integrum penè tractatum requireret, iuramenti, scilicet impedimentum; hîc non nisi remissiuè peragetur, cætera verò vel nullam, vel

modicam continent difficultatem. Ideoque hiſce octo articulis, breuiſſimè abſolui poteſt.

Primò, An & quomodo, quibuſve clauſulis dicatur minor renunciare beneficio reſtitutionis in integrum?

Secundò, An poſſit cogi minor vel approbare contractũ,& reſtitutioni renunciare, vel à cõtractu diſcedere?

Tertiò, An ſi minor iam maior factus renunciat beneficio reſtitutionis, ſit perpetuò excluſus ab illo?

Quartò, An ſi minor in minori ætate renunciat huic beneficio, dicatur propterea excluſus ab illo?

Quintò, An hoc procedat in Eccleſia?

Sextò, Et quid ſi iuramento medio minor renunciauit beneficio reſtitutionis?

Septimò, An iuramẽtum appoſitum in cõtractu minoris regulariter impediat reſtitutionem in integrum?

Octauò, An impediatur reſtitutio, quia res non ſit ampliùs integra?

Articulus I.

1 AD primum, Quomodo ſcilicet,† quibuſve verbis & clauſulis dicatur minor renunciare beneficio reſtitutionis?

Circa hoc de duobus contingit dubitare.

2 Primum eſt,† an preſſa verba generalia,& renuncians appellationi,reclamationi,reductioni,&c. & omni legum auxilio,&c. intelligatur quis renunciare beneficio reſtitutionis in integrum? &

Videtur, quòd ſic.

3 Quia vtique† reſtitutio in integrum eſt auxilium legis,& qui omne dicit nihil excludit,&c.

Sed breuiter contrarium eſt verum. Et in primis in ſpecie hoc notat pro ſing. Petr. Rauen. ſing. 279. per l. ſi minor. §. minor. & ibi Bald. ff. de minor.

4 Præterea idem accidit in prohibitione & impedimento reſtitutionis in integrum à lege,vel ſtatuto procedẽte,nam & ſi ſtatuto caueatur,† quòd in aliquo caſu nõ poſſit reclamari,recurri,appellari,vel aliquo modo contrauenire, &c. non tamen intelligitur prohibita reſtitutio in integrum, vt eſt cõmunis omnium opinio, vt plenè deduxi,& cumulaui ſupra q. 15. art. 6. verſ. ſed cõtra eſt. Et ratio,quæ ibi affertur,& quæ hic etiam militat ea eſt,quia reſtitutio in integrum nunquam intelligitur prohibita,niſi cum ſpecialiter prohibita eſt, Bal. conſ. 236. ſtatuto ciuitatis, num. 5. lib. 1. Aymr. cum concord. conſ. 201. num. 35. lib. 2. & Thob. conſ. 87. num. 4. cum concord. per Boer. deciſ. 140. num. 3.

4 Ad contrarium reſpon. quòd ſicut mens legis non eſt derogare beneficijs ſpeciali iure competentibus † per huiuſmodi clauſulas generales, vt dixi d. q. 15. artic. 6. verſic. ad contrarium. ita præſumitur eſſe quoque mens contrahentium, hoc eſt, quòd ſit conformis diſpoſitioni,& menti ipſius iuris.

5 Quo retento † amplia,& limita,vt dixi d. q. 15. art. 6. quia penè idem articulus eſt, applicando quæ ibi dicta ſunt in prohibitione legis, prohibitioni,ſiue pacto contrahentium.

6 Secundò dubitatur,† an ex eo, ꝙ minor renunciauit beneficio minoris ætatis, dicatur renunciaſſe beneficio reſtitutionis in integrum?

Videtur, quòd non.

Primò, quia poteſt intelligi hoc reſpectu nullitatis, propter non adhibitas ſolemnitates in contractu, vt patet. Quinimò quod de hoc & non de reſtitutionis beneficio intelligi debeat,facit illa concluſio, de qua ſupra q. 15. artic. 9. videlicet, quòd ſi lex, † vel ſtatutum

7 habeat minorem pro maiori,non intelligitur propterea auferre illi beneficium reſtitutionis, ſed tantum legitimaſſe perſonam illius, & ſubſtuliſſe nullitates propter illam ætatem minorem reſultantes, Glo. & Doctor. in l. vnica. C. ſi de mom. poſſ. & de communi Boer. deciſ. 310. num. 4. & Borgn. de tut. & curat. num. 99. & ego deduxi d. q. 15. art. 9.

8 Secundò, † quia in fortioribus terminis (quando ſcilicet renunciatum eſt beneficio ætatis cum iuramento) hoc tenet Angel. in §. idem iuris. num. 4. Inſtit. de except. & communiter teneri à Bart. & alijs in dicta l. ſciendum, reprobata opinione Dyn. & aliorum, dicit Zaſ. ibi num. 16.

Sed imò in contrarium eſt expreſſa ſententia Bar. in d. l. ſciendum. nu. 6. (quicquid dicat Zaſ. quẽ arbitror forte corruptum in meo codice) & cum Bart. eſt communis ſententia, vt omnes vbique atteſtantur, & ꝙ in iſtis terminis concluſio Bart. procedat colligitur ex Crot. in d. l. ſciendum. nu. 50. & Corn. in d. auth. ſacramenta puberum. n. 30. & Cagn. in l. 2. nu. 107. C. de reſcind. vend. & in terminis Corn. conſ. 30. num. 12. libro 3. Curt. iun. conſ. 18. nu. 4. & Cæpoll. caut. 199. num. 3.

Mouet, quia reſtitutio in integrum quoque eſt beneficium ætatis, & ſi poſſet peti, non poſſet dici renunciatum omni beneficio ætatis.

Ego puto ſic dicendum. Aut contractus à minore celebratus, fuit ſolemniter celebratus, ita vt non poſſet alio beneficio reſcindi quam reſtitutionis in integrum, & veriſſimam puto ſecundam ſententiam communem. Et ratio eſt, quia ſi non poteſt referri iſta renunciatio ad aliud beneficiũ ætatis, quam reſtitutionis in integrum, ad illud referri debet, ac ſi nominatim illi renunciatum eſſet. l. 2. ff. de lib. & poſthum.

Aut non fuit ſolemniter celebratus, ita vt poſſet etiam de nullitate dici. Et tunc puto veriorem primã ſententiam, per illam regulam in ſumma communiter receptam, ꝙ reſtitutio in integrum nunquam excluſa intelligitur, niſi quando ſpecialiter de illa facta eſt mẽtio, vt dixi ſupra eod. art. verſ. præterea, ad finem, & plenius d. q. 15. art. 6. & ita diſtinguendo ſatisfactũ eſt contrarijs.

9 Limita tamen † eandem ſententiam (ſi placet illam ſimpliciter tenere) vt non procedat, quando minor fuiſſet enormiſſimè læſus. Natta conſ. 631. num. 11. lib. 3. vt dicetur pleniſſimè in materia iuramenti, ſuo loco.

Articulus II.

10 AD ſecundum,† An ſcilicet minor cogi poſſit, vel approbare contractum, vel à contractu diſcedere,& reſtitutioni renunciare, vel illam petere?

Iſte articulus poteſt multipliciter intelligi. Ideo breuiter diſtinguendo,& concludendo dico ſic.

11 Aut quærimus, an † minor cogi poſſit ſimpliciter reſtitutionem petere. Et dic ꝙ non. text. eſt in l. ſi iudex circumuento. ff. de minor. vbi eſt ratio, quia quilibet po-

12 teſt renunciare † fauori pro ſe introducto. & ita paſſim notatur, ꝙ minor inuitus non reſtituitur. Glo. in l. 2. C. de filiofam. min. & ibi Cyn. Bald. & alij. Angel. in l. eam quam, num. 22. C. de fid.

13 Aut quærimus, † an poſſit cogi alternatiuè, ſcilicet aut reſtitutionem petere, aut illi renunciare. Et quo ad hoc ego dixi ſupra q. præced. art. 2. quod non, cum non reperiatur hoc iure cautum, neque probetur in l. Iulianus. §. ſi quis colludente. ff. de act. empt. vbi à quibuſdam dicebatur eſſe caſum de hoc.

14 Aut quærimus, † an poſſit cogi minor, vt patiatur alius reſtituatur nomine eius, ſiue quod vtatur beneficio reſtitutionis competenti ipſi minori, & dico, quòd habemus duos caſus quòd ſic.

15 Primus † eſt in patre, qui poteſt reſtitui nomine filij ſui, etiam inuito filio, quando intereſt ſua reſtitutionem obtinere propter peculium, tex. expreſſus in l. patri. ff. de min. & ibi omnes.

16 Secundus caſus eſt † in fideiuſſore, qui quidẽ in illis caſibus, in quibus reſtitutio minoris ſui principalis ſibi quoque prodeſt (qui notantur in l. 1. C. de fid. minor. & dicã infra circa effectus reſtitutionis, q. 48. art. 1. & ſeqq.) poteſt reſtitui ex perſona minoris, etiam ſi ipſe minor reſtitui nolit, vt notãt Gl. in l. minor. ff. de proc. &

Gloſ.

Glos.in l.3.§.sed vtrū.ff.de min.& in l.a. C.de fid.min. & ibi Cyn.in fin.& Bart.num.8.& Bald.num.6.& alij, quos congeram infra d.q.48.art.5.& ibi etiam ad contraria respondebo,& limitabo.

Articulus III.

17 AD tertium, † An si minor iam maior factus renunciat beneficio restitutionis in integrum, sit omnimodo ab illo exclusus?

Videtur, quòd non.

18 Quia quæ sunt † iuris publici non possunt pactis priuatorum tolli,l.priuatorū. C.de iur.omn.iudic. c.si diligenti.de foro comp.cū simil. Sed restitutio in integrum propter publicam vtilitatē introducta est,vt dixi supra in præludijs q.1.art.12. ergo illi renunciari non potest, ita vt non amplius peti possit.

Contra est veritas.Glo.in l.si intra. C.de rest. in int. Bar. in l.ius publicum.nu.3.ff.de pact. Alber.in l.si quis in conscribendo. num.10. C. de episc. & cler. Celsus in tract.clausul.tit.an restit.benef.renūc.possit per totum. Riminald.consil.140.num.32.lib.1.

Et ratio clara est, quia si per approbationem actus hoc facere potest,vt dixi supra in praeced. quæstione,ergo multò magis per expressam renunciationem,per regulam auth. multò magis. C.de sacros.eccles.

19 Quinimò si tacitè † hoc fieri potest,non petendo illam infra quadriennium, multò magis fieri poterit expressè renunciando illi,cum plus regulariter operetur expressum,quàm tacitum, quando adest eadem ratio, prout hic,Bal.in l.si arrogator.col.3.de adopt. per iura diuersa,vt per eum.

20 Ad contrarium resp.q. † procedit quando publica vtilitas principaliter consideratur, non quando secundario,vt hic,vt per Bart.in d.l.ius publicum. num.3. ff. de pact.& dixi supra d.q.1.art.12.

Articulus IV.

21 AD quartum,† An si minor renunciat beneficio restitutionis in integrum in minori ætate, dicatur propterea ab illo exclusus?

Videtur, quòd sic.

Prout voluit Angel. Aret.in §.idem iuris. nu.51. Instit.de except.per l.ait prætor.§.1.ff.de minor. cum ibi notatis.

Præterea facit,quia si minor audiri deberet aduersus hanc renunciationem,non posset nisi ope restitutionis, supponendo terminos habiles,videlicet, quòd cum debitis solemnitatibus renunciauerit, sed non restituitur quia ad restitutionem petendam,ad commouitet notata in l.interdum. ff.de minor. & dixi supra pluries, ergo &c.

Sed breuiter contra est veritas.Gl.in l.si iudex.in verbo,vnicuique.ff de minor.Bar.ibi,nu.2. Alber.in princ. Glos.in l.si intra. C.de rest.in integr.& ibi Alber. Bart. Pau.de Cast.& Fulg.Alber.in l.si quis in conscribendo, num.10.C.de episc.& cler.Bar.in l.cum minor.num.2. ff.rem ratam habe.& ibi Ang.nu.4.& Paul.de Cast. n. 1.Bar.in l.doli.nu.3.ff.de nouat.& ibi Ang.n.7.& Alb. nu.22.Bar.in l.ius publicū.n.3.ff.de pactis.Bal.in l.cum decurionatus.num.1.C.de decut.lib.10.Iac.de Aren.in l.doli mali.num.1.ff.de nouat. Felyn.in c.si diligenti.n. 25.cum concord.pluribus.& Abb.num.12.de for.compet.Bart.consl.88. nu.4.lib.1. Io.de Amicis conf.33.nu. 19.Corn.consl.188.num.11.lib.3.Bal.consl.96.nu.2. lib. 5. Natta consil.458.num.4. Aluis.de Alber. sing. 104. Celsus in tract.clausul.tit.an restit.benefic.renunc.poss. Grammat. super constit.regni,tit.de restit.minorū.nu. 2. Alban.in addit. ad Bar.in d.l.si quis.num.4.C.de pactis,Capyc.decis.t 10.in fine. & in summa ista est vera, & communis omnium sententia.

Et probatur per regulam l.interdum. ff.de minor. Quia eo ipso videtur læsus quòd renunciat.Et quia ea-22 dem facilitate renunciat † restitutioni, quā contraxit, secundùm Abb.d.c.si dilligenti. & Bald. in d.l.cum decurionatus. Et sic tenendo.

Ad primum resp.quòd opinio Ang.si simpliciter accipiatur,omninò erronea est,vt ex prædictis patet,si verò accipiatur secundùm terminos in quibus loquitur, potest in illis tantum teneri,vt dicam in vltima limitatione,licèt dubitabilis sit, vt ibi dicam, vbi respond.etiam ad d.l.1.§ ait prætor.§.primo.ff.de minor.

Ad secundum resp.quòd non dicimus nos,quòd minor indigeat restitutione aduersus dictam renunciationem,sed quòd renunciatio ipso iure non tenet,vt dicam statim in ampliat. proxima.

23 Amplia igitur † primò, vt intantum huiusmodi renunciatio non obstet minori, quinimò nulla ipso iure censeatur. Bart.in d.l.cum minor.nu. 2. ff.rem rat.hab. & Pau.de Cast.in d.l.si intra.num.2. C.eod.tit. de rest. in integrum.

24 Ampliatur † secundò,vt procedat etiam si renunciatio facta fuisset à minore cum debitis solemnitatibus, ita Borgn.in d.tract.de tut.& cur.num.170. ad finem, per notata per Capycium d.decis.110.nu.2.& per text. in l.sed & si fine. §.restitutus. ff.de minor.

Sed videtur obstare quod dicitur infra eod.limit.vltima. Dic vt ibi.

25 Limitatur † econtra primo,vt procedat in restitutione impetranda,non autem in impetrata,quia huic potest renunciari.text.est & ibi Bart.& alij,in l.si iudex ff. de minor.& ita procedit Gl.in c.ex literis,eo.tit nostro. & Bal.in l.Papinianus.in fine.ff.de minor.& Afflic.tit. de contr.feud.apud pares cu. sub num.67.

26 Quinimò ampliatur † hoc , vt & si expressè non renuncietur,si tamen expressè non acceptetur,non prosit restitutio iam impetrata. Afflict.decis.341.num.31.licet re vera loquatur in restitutione gratiosa.

27 Sed tu aduerte, † quòd hæc limitatio procedit quantum ad hoc , vt non possit cogi minor ad restitutionem in integrum petendam , vel petitam acceptandam, vt dixi etiam supra art.præced.& ita loquitur d.l.si iudex, & procedit ratio de qua ibi. Sed qua otum ad hoc,q si minor læsus sit ex hac renunciatione restitutionis impetratæ,non debeat ei succurri, hoc necubi reperio cautū, & æquitati repugnat , & eadem ratio, qua firmatur conclusio supra facta,suadet,vt si minor læsus sit ex huiusmodi repudiatione,& præiudicium afferat ei renunciatio huiusmodi, non teneat, & pro non facta haberi debeat. Quia eadem facilitate,&c. vt ibi dixi.

28 Limitatur † secundò , vt quamuis ipse minor non possit renunciare, tamen alius pro eo facere possit promittendo pœnam, in casu, quo ipse minor restitui vellet,Ang.in d.l.cum minor.num.4.ff.rem rat. habet.

29 Limitatur † tertiò,nisi minor cum authoritate iudicis renunciasset,Ang.Aret.in d.§.idem iuris.nu.51. Instit.de excep.per l.ait prætor.§.1. ff.de minor.

Sed obstat huic limitationi ampliatio secunda, de qua supra.

Ego puto,quòd sit verior ampliatio. Quia in summa hoc iudicis decretum nil aliud continere potest,nisi vel quòd expediat minori magis non restitui quàm restitui,vel quòd restitutionem non meretur,si continet primum,non impedit restitutionem, quia licet pro decreto præsumatur, tamen probatio læsionis tollit hanc præsumptionem, vt dixi plenè supra quæst.22. artic.9. Si secundum , tunc non est renunciatio restitutionis, sed sententia iudicis restitutionem non esse dandam, contra quam non datur restitutio, sed appellatio, vel restitutio aduersus omissam appellationem à tali sententia, & hoc ex alijs rationibus, de quibus dixi supra quæst.16. artic.2.& seq.

Articulus V.

30 AD quintum, † An scilicet, prædicta conclusio procedat in Ecclesia.

Videtur, quòd non.

Primò, quia Ecclesia à die læsionis censetur maior, cum ei currat quadriennium statim à die læsionis, vt diximus supra q.20.art.3. ergo statim ac læsa est, poterit renunciare beneficio restitutionis, licèt iure minoris vtatur, quo ad illam obtinendam.

Secundò, quia non dubium est, quin eadem vel propria, vel aliena, vel facilitas, vel fraus adsit semper ex post facto, quæ adfuit tempore læsionis, vnde si hoc attendi deberet, prout in hoc fundatur communis conclusio supradicta, in perpetuum esset secura Ecclesia & restitutionem petere posset. Vel si propter quadriennij cursum quandoque ab hoc beneficio excluderetur, diceremus, quòd plus posset tacita renunciatio quàm expressa, si per tacitam approbationem actus amitteret beneficium restitutionis, & non per expressam renunciationem ipsiusmet beneficij restitutionis, contra regulam d.auth. multò magis, &c.

Tertiò, quia ita communiter Doctor. tenere videntur, Alber. in d.l.si iudex, in princ. ff.de minor. dicens, quod ita tenent Glos. & Innoc. in c.cum ex literis. extra eod. & Arch. in cap.Ecclesia. eod.tit. in 6. & ad idem tendit Specul. in §.qualiter.nu.9.eod.tit.& expressè Albert. in l.si quis in conscribēdo.nu.10. C.de episc.& cler.

Sed in contrarium re vera est magis communis opinio. Glos.in cap.si diligenti. in prima glos. vers. similiter, & ibi Abb. num.13. cum Glosis concord. de foro comp. & expressè hoc tenet Io. Andr. in add. ad Specul. d.§.qualiter.in verbo, iudex. Petr.de Bellapertica, in l.si intra. C.de rest.in int.circa medium. Abb.in c.1. de rest.in int.nu.16. post Glos.in d.c.1. in 6. eod.tit. Inclinat etiam Ang.in §.idem iuris.n.51. Instit.de except.

Et pro hoc facit, quia excepto cursu quadriennij, cuius respectu Ecclesia censetur maior, in cæteris regula est, quòd Ecclesia fungitur iure minorum. cap.1. eod. tit. de restit. in integr.

Ego puto veriorem hanc posteriorem sententiam. Et moneor, quia ista fictio iuris, quòd Ecclesia censeatur maior statim à die læsionis, procedit quo ad cursum quadriennij tantum, in cæteris verò constat, quòd semper illæsa manere debet, vt dicitur in c.1.eod.tit.de rest. in int. & constat ex practica, quia si interim læderetur in aliquo, restitueretur, vnde si renunciatio sui beneficij esset illi damnosum, quare non esset restituendus aduersus d.renunciationem, vel melius inquam, quare non deberet restitui non obstante d.renunciatione?

Neque obstant contraria.

Ad primum enim resp. vt dixi statim, quòd fingitur maior quo ad cursum quadriennij tantum, in cæteris verò secus, d.c.1.

Ad secundum resp. retorquendo, quòd ex eo quia eadem facilitate propria, vel aliena fraude læditur Ecclesia, ita post læsionem renunciando restitutioni, sicut læsa fuit in ipso contractu, eadem quoque ratione ei succurri debet. Neque obstat, quòd plus operaretur tacita renunciatio per cursum temporis, quàm expressa. Quia aduertendum est, quòd cursus temporis non ex eo tantū aufert Ecclesiæ beneficium restitutionis, quia Ecclesia tacitè renunciare videatur illi beneficio, sed quia lex ita disposuit, vt quandoque securi sint qui cum Ecclesia contrahunt, qui aliàs in perpetuum securi non essent, cū Ecclesia nunquam moriatur, vt dixi supra quæst.19.

Ad tertium dic, quòd licèt Alber. alleget Glos. Innoc. & Archid. pro sua opinione, non tamen hoc clarè determinant, neque etiam clarè resoluit Specul. præall. num.9. vnde ipse solus expressè tenet, & contra eum adest communis opinio, & magis amica regulæ d.c.1.eod. tit.nostro, & rationi Doctorum, vt prædictum est.

Articulus VI.

31 AD sextum, † An scilicet noceat minori, quod renunciauerit restitutioni in integrum, eique iuramento?

Breuiter conclusio est, quòd sic, vt in specie dicunt Glo.in §.extraneis.& ibi Mysing.in fine. Instit. de hær. qual.& diff.& Felyn.cum concord.innumeris, in d.c.si diligenti, nu.15.de for.compet. Albanus in add. ad Bar. in l.si quis in conscribendo. num.4. C.de pactis.

Et probatur per aliam claram iuris & Doctorum con-
32 clusionē, quæ † habetur in auth.sacramēta. C.si adu.vendit. auferat minori omne beneficium minoris ætatis, quando ipse iurauit super contractu ab eo celebrato, & quod d.auth. loquatur non solum in contractibus reciprocis, qualis est venditio, sed etiam in non reciprocis, qualis est donatio, renunciatio, fideiussio, &c. prout de communi testantur ibi Alberic.num.14. Ias.num.71. Corn. nu.24. Curt.num.41. & Bertrand.consil.175.nu.1.lib. 3.& alij quos plenè congeram in tract.iuramenti.

Articulus VII.

33 AD septimum, † An scilicet generaliter iuramentum appositum super cōtractu minorum, ab ipsis minoribus impediat restitutionem in integrum?

Iste articulus est adeo amplus, vt pleno tractatu, nedum vnica quæstio, indigeat. Et propterea ego decreui
34 tractatum hunc separare † à tractatu isto restitutionis in integrum, & de iuramento confirmatorio contractus specialem & plenum tractatum scribere, prout scripsi, & quoniam suprema manus duntaxat ei imponēda superest, paucis mensibus post editionem istorum duorum voluminum de restitutione in integrum, Deo fauente, tertium volumen de iuramento prædicto in lucem prodire concedam, vt cum illis comparari illico queat, cum quibus propter iuramenta minorum, & impedimentum restitutionis in integrum illorum inde resultans, germanam & connexam continet materiam. Interim lector benignus me excusatum habeat.

Articulus VIII.

35 AD octauum, † An scilicet ex eo, quod res non sit amplius integra, auferatur minori beneficium restitutionis in integrum?

Videtur, quòd non.

Quia quo magis res distracta est, & negocium non est amplius integrum, eo magis minori præiudicium est, ergo maior subest causa illum restituendi in integrum. Et ita reperio, quod simpliciter tenet Corn.cons.229. num. 13.ver.nec obstat, & idem tenet Crot.cons.198. nu.11. versic.non obstat. lib.1.

Et facit etiam pro hoc l.fin. C.de rep.hæred.& l.si ex causa, aliàs l.in causæ. §.interdum. ff.de minor. vbi videtur expressum.

In contrarium est text. in §. Scæuola. leg.25. ff.de minor.

Pro concordia quidam dicunt, quòd restitutio quidem non impeditur penitus, & ita loquitur prima opinio cum allegatis pro ea, sed tamen difficiliùs conceditur quando res non est amplius integra, & ita loquitur d.§.Scæuola. & hunc in modum soluunt Bombin. consil.18. in fin. & Rebuff. tit. de restit.in integr.§.1.glo.2. nu.2. Qui dicit, quòd restitutio debet concedi quo magis potest sine præiudicio tertij.

Alij dicunt, quod quando minor agit de damno vitando procedunt prima opinio, & iura allegata pro ea, quando agit de lucro captando procedit secunda, & d. §.Scæuola. Ita D. Abbas in c.ex parte.num.2. de restit. spoliat. & post eum latiùs Eman. Costa in §.& quid si tantum, in secunda parte, num.19.& seqq.

Ego puto standum esse distinctioni, de qua in d.l.in cau-

causæ. §. interdum. ff. de minor. vbi tex. non distinguit, quando succurratur minoribus non integra
36. Et ad §. Scæuola Respon. † quod ibi hæreditas, quando fuit à minore repudiata damnosa erat, & quod substitutus proprijs laboribus, & industria actione illius pecuniam acquisiuerat, ex post ut dicitur in text. & in Gl. in vlt. fol. Quo casu non immerito restitutio denegatur, quia minor non fuit læsus repudiando, quando hæreditas erat damnosa, neque labor substituti debet ei prodesse, quia nihil commune habet cum causis ex quibus datur restitutio ex hoc edicto, videlicet, vel imprudentia propria minoris, vel dolus aduersarij, & hunc intellectum ad d. §. Scæuola, verissimum puto, ponderando illud verbum, laboribus substituti, ut dicam etiam infra in 2. parte. in quæst. an aduersus repudiatam hæreditatem detur restitutio?

Vnum ad hoc propositum incidenter nota, quòd si dominus mittat procuratorem ad acceptandum beneficium infra mensem sibi ad acceptandum assignatum, & mortuus sit interim procurator ignorante domino, & tunc si quidem beneficium in alium collatum non est, dabitur ei restitutio ex clausula generali, ut adhuc per alium procuratorem acceptare possit, sin autem alteri collatum sit secus, sed tantum reseruabitur sibi ius ad aliud beneficium. Ita Card. in clem. 1. §. fi. 8. q. de concess. præb. refert Io. Firm. in verb. impetrans. n. 35. vide.

SVMMARIA.

1 *Impedimentum affectatum, siue dolo malo procuratum, an excuset?*

2 *Absentia affectata, an excuset?*

3 *Affectatio facit, ut id quod alias prodesset, non prosit.*

4 *Affectatio non nocet, si non contineat malitiam. & num. 5.*

6 *Intellectus & sensus legitimus l. voluntariè. C. de excusat. tutor. & num. 7.*

8 *Affectatio, & impedimentum affectatum quomodo cognoscatur, quòd malitiam contineant.*

9 *In absentia quomodo cognoscatur affectatio, antequam incipiat quis abesse?*

10 *Et quomodo cognoscatur, postquam absentia finita est, & sic quando procrastinatio incipit. & num. 11.*

12 *Absentiam affectare dicitur, qui magistratum vel legationem procurat.*

13 *Munus publicum acceptari potest sine vitio affectationis.*

14 *Vir egregius, & nobilis, quòd paruus se rebus ingerat, est præsumptio affectationis.*

15 *Abesse quando quis finxit reip. causa, & verè litis causa abfuit, dicitur affectata absentia.*

16 *Absentiam quando quis suscepit maturius quàm necessarium esset, dicitur affectasse absentiam.*

17 *Absentia suscepta ab eo, qui paulò ante citatus fuerat, dicitur affectata. & num. 18.*

19 *Et præsertim si is qui abfuit potuit relinquere, qui sibi citationes nunciaret.*

20 *Absentia impedimentum quando finitum dicatur, & incipiat fieri absentia dolosa, & affectata.*

21 *Absentia incipit esse iusta, quando incipit adesse iusta causa absentandi se.*

22 *Abesse dicitur quis non solùm quando à loco incepit abesse, sed etiam antea per modicum aliquod tempus.*

23 *Tempus hoc modicum quomodo intelligatur.*

24 *Absentia finiri dicitur, quando non amplius durat, vnde vt finis illius cognoscatur, cognoscere necesse est, quando non amplius durat.*

25 *Absentia durare dicitur quamdiu durat causa illius.*

26 *Absentia suscepta causa metus, dicitur durare quamdiu durat metus.*

27 *Ambasciator non debet amplius habere salarium finita ambasciata.*

28 *Absentia tempus dicitur modicum tempus quod datur ad redeundum.*

29 *Nisi minus otiosè, & lentè redire quis.*

30 *Reditus quomodo iudicetur, an tardè, an maturè expletus sit?*

31 *Redeuntibus quantum tempus à lege assignetur.*

32 *Reditus quando ab infirmitate superueniente, vel alio impedimento retardatur, excusatur absens. & num. 33.*

34 *Reuersis datur adhuc modicum tempus ad res suas componendas, & integram dicuntur absentes.*

35 *Intellectus l. ab hostibus. § si quod simpliciter. ff. ex quib. caus. maior.*

36 *Arbitrio iudicis remittitur hoc modicum tempus, quod reuersis datur.*

37 *Arbitrium hoc in quo consistit, & quòd in redeuntibus etiam attendi debeat. & num. 38.*

39 *Absentia finita, an dicatur finita causa restitutionis?*

40 *Minor si non vltus sit mortem patris, non priuatur hæreditate.*

41 *Mater minor, si non petat tutorem filio, & postea sic facta maior, an noceat ei quo ad hæreditatem?*

42 *Filius minor si non redimat patrem ab hostibus excusatur, sed si fiat maior, & adhuc non redimat, non amplius excusatur.*

43 *Impedimentum an debeat esse immediatum, aliàs denegetur restitutio?*

44 *Impedimentum immediatum quando dicatur, & num. 45.*

46 *Læsio quando non obstante impedimento contigisset, impedimentum non dicitur immediatum, & quomodo dicatur, quòd læsio nihilominus contigisset. & num. 47.*

48 *Impedimentum non dicitur immediatum, quando impeditus nihilominus ius suum prosecutus non fuisset.*

49 *Quod impeditus etiam si non fuisset impedimentum, negligens tamen fuisset, quomodo probetur.*

50 *Probandi hoc cui incumbat hoc onus.*

51 *Et probandi modus quis sit.*

52 *Protestatio est optimus modus, vt probari possit hæc voluntas.*

52 *Practica alia probandi hanc voluntatem.*

53 *Impeditis negligentia solita arguit, quòd negligens nihilominus fuisset.*

54 *Impedimentum an releuet impeditum, quando se nimis se arctauit?*

55 *Intellectus l. qui commeatus. ff. de re milit.*

56 *Impedimentum quod de facili remouere potuit, an excuset impeditum?*

57 *Et ampliatur etiam in impedimentis procedentib. à iudice.*

58 *Et quid si impedimentum possit remouere, sed non faciliter.*

59 *Impedimentum qua diligentia debeat remouere.*

60 *Impedimentum quoque leue excusat, dummodo remouere nequeat.*

61 *Impeditus necessariò si otiosè degebat, an excusetur?*

62 *Et quid si impedimentum erat notorium, tam otiosis, quam vigilantibus.*

63 *Et quid si non esset omnibus penitus notorium hoc impedimentum. & num. 64.*

65 *Et quid si impedimentum non potuit præuideri.*

66 *Omissio eius quod si factum fuisset non releuaret, non vitiat.*

67 *Intellectus l. qui commeatus. ff. de re mil.*

68 *Militaria præcepta ad vnguem seruari debent.*

69 *Intellectus alius ad d. l. qui commeatus.*

70 *Intellectus l. sed & si per prætorem. §. sed si feria. ff. ex quib. caus. maior.*

71 *Declaratio l. quibus diebus. ff. de cond. & dem.*

72 *Declaratio l. si Titius. ff. de condit. & demonst.*

73 *Declaratio cap. ex ratione. de appellat. in vers. per impotentiam.*

74 *Opinio authoris in prædicta quæstione.*

75 *Voluntas si non probatur, voluntas præsumitur.*

76 *Intellectus ad d. l. qui commeatus. ff. de re mil.*

77 *Impedimentum debet esse necessarium, ita vt si eo non obstante potuisset nihilominus agi quod agendum erat; impedimentum non releuat, nec restitutionem præbet.*

QVÆ.

QVAESTIO XXVII.

De cessatione & impedimento restitutionis in integrum maiorum. Et in primis ex causa affectati impedimenti, vel dolo malo causati, vel ob negligentiam non remoti.

EXplicitis causis ex quibus denegatur restitutio minoribus, nunc specialiter agendum est de causis, ex quibus denegari solet ipsis maioribus. Et in primis tractandum est de affectatione & dolo malo adhibitis circa impedimenta allegata pro restitutione obtinenda: item & de negligentia, quando scilicet impeditus potuit remouere impedimentum, & remouere neglexit. Quæ si probentur à reo, non potest actor obtinere beneficium restitutionis ex hoc edicto maiorum. Quæ omnia possunt hisce octo articulis expediri.

Primò, An impedimentum affectatum excuset?

Secundò, Quomodo cognoscatur, quòd impedimentum fuerit affectatum, siue dolo malo procuratum?

Tertiò, Absentiæ impedimentum quando dicatur finitum, & incipiat absentia fieri dolosa, & affectata.

Quartò, An impedimentum debeat esse immediatum, & quomodo hoc intelligatur?

Quintò, Voluntatem impediri, quod scilicet impedimento cessante non neglexisset, quis probet?

Sextò, Impedimentum an excuset, quando quis nimis se arctauit?

Septimò, An impedimentum quod de facili remoueri potuit, excuset?

Octauò, An quando impedimentum remoueri quidem non potuit, tamen is cui impedimentum superuenit otiosè agebat, & negligebat, noceat ei restitutionem postea petenti?

Articulus I.

1 AD primum. An scilicet † impedimentum affectatum, siue dolo malo procuratum excuset?

Breuiter conclusio indubitabilis est, quod non excu-
2 set. Et quidem in impedimento speciali † absentiæ est tex. in l. & qui data opera. in princ. ff. ex quib. cau. maio. Et facit lex pen. C. quom. & quando iudex, & ibi Gl. & l. vniuersi. secundùm vnam lecturam. C. de legatio. lib. 10. & l. qui libera. ff. de legatio. secundùm intellectum Aldobr. Instit. de excus. tut. §. item tria. num. 20. & demum facit text. elegans in c. pastoralis. in princ. de offic. deleg. ibi, dummodo exonerare se ipsum malitiosè non quærant, & tradunt Cassan. super cōsuet. Burgund. rub. 4. §. 20. num. 3. & Tiraq. de vtr. retract. in prima parte. §. 35. glo. 4. on. 29. Quo ad alia autem impedimenta, idem Tirsquel. d. num. 29. & notata per Ias. in l. si verò. num. 8. in fin. ff. qui sat. cog. & Felyn. in cap. fin. nu. 5. de testib. Summa Tabien. in verbo, absens. nu. 1. Menoch. consil. 100. num. 4. lib. 1. Ioseph Ludou. lib. 2. decis. Perus. decis 36. num. 3.

Et confirmatur hæc pluribus exemplis, & conclusionibus Doctorum, quibus volūt, quòd id quod aliàs prodes-
3 set, si affectetur, & procuretur minimè prodest. Quorum tresdecim cōgerit Io. Firm. in suo magno reper. in verbo, ambasciatores. nu. 20. quibus adde & aliud per Felyn. in c. fi. in fin. de testib. & alia congesta per Aldobr. in d. §. item tria. num. 13. & seqq. Instit. de excus. tut.

Limitatur autem hęc conclusio, vt procedat, dummo-
4 do huiusmodi affectatio † contineat malitiam, aliàs non ita vitiat impedimentum, vt impediat propterea restitutionem in integrum. Ita Rolan. à Valle consil. 47. nu. 38. lib. 2.

Et pro hoc dico esse text. in l. voluntariè. C. de excus. tut. qui text. facit maius negocium, quàm forte par esset ipsis antiquis, dicentibus, quòd voluntarium impedimentū non nocet restitutioni per istū text. & sic contra communem cōclusionem de qua supra. Nam licet varias solutiones afferat Alberic. in d. l. 4. ff. ex quib. cau. maior. Tamen mihi videtur, quòd stante hac limitatione omnia difficultas cesset, dicimus enim, quòd requiritur ma-
5 litia in affectatione, † aliàs non nocet affectatio, prout
6 accidit verè in d. l. voluntariæ. † cuius legitimus sensus ille videtur esse, quod ibi nulla fuit data opera, vt illa tutela deferetur, sed cum posset recusare, quia ille tutor erat oneratus onere trium aliarum tutelarum, fuit voluntariè suscepta, & sic propriè dicitur voluntaria, respectu illarum, quæ ab inuitis suscipiuntur quando non adsunt legitimę causæ excusationis, toto tit. ff. & C. eod. de excusat. tut. & hinc est, quòd non nocet illa voluntaria susceptio illius tutelę, quia non affectata fuit, sed voluntariè suscepta. Et hoc modo in proposito, si impe-
7 dimentū alicui superuenit, † quod in se legitimum sit, puta quia causa reipublicæ suscipiē dum sit, sed possit ab eo qui illud subiturus est recusari ex iustis causis, dico quòd licet non recusetur, sed voluntariè suscipiatur, huiusmodi voluntaria susceptio non noceat restitutioni in integrum, sed ita demum noceat, si præuia affectatione, & dolo malo procuratum fuerit, non amore patriæ, sed ob proprium commodum, & interesse, quod quemadmodum cognosci possit, sequenti articulo demonstrabitur.

Articulus II.

8 AD secundum. Quomodo † scilicet cognosci possit, quod absentia vel aliud impedimentum affectatum fuerit malitiosè.

Dico, quòd in alijs impedimentis raro contingit affectatio malitiosa, in absentia verò sæpissimè, & ideo leges & Doct. coniecturas huius affectationis ponunt tantum quo ad impedimētum absentię, sic igitur faciemus & prudens aduocatus cæteris impedimentis, prout res exegerit applicabit.

Circa absentiæ igitur affectationem duplex occurrit dubitatio.

9 Prima est, † quomodo affectari dicatur, antequam quis abesse incipiat, & sic ab initio, quomodo affectari dicatur discessus.

10 Altera est, quomodo affectati † ex post facto dicatur non reditus, seu procrastinatio malitiosa. De prima agatur hic, de secunda in seq. art.

Quo ad primum igitur, coniecturas reperio traditas.

11 Prima coniectura est, † quam ponit tex. in l. & qui data opera. ff. ex quib. caus. maio. videlicet, quando aliquis
12 data opera, & sine lucro † legationem, vel magistratum, vel aliam se absentandi occasionem procurauit. Ita dicit text. ibi.

13 Circa quod aduertendum est, † quòd tex. dicit copulatiuè, data opera, & sine lucro, quia vnum sine altero dolum necessario non includeret. Quid enim prohibet quin ego possim dare operam vt destiner Orator ad aliquē Principem pro ciuitate mea, vt re bene gesta inseruiam in hoc patriæ meæ, & honorem ex fœlici expeditione consequar? certè nulla in hoc malitiosa & improbabilis affectatio subest. Item è contrario quis prohibet,
14 quo minus † munus publicum mihi non quærenti oblatum, acceptare sine vitio affectationis possim, etiam si lucrū maximum ex illo reportaturus sim, sed in summa vtrunque copulatiuè requiritur, ne affectatio rei honorificæ & pietatem continēre noceat, dum abest lucri cupiditas, & ne lucri commodum noceat, dum affectatio, & turpitudo lucrandi non adest, & ita intelligo, quicquid alij sentiant.

Secunda coniectura est multum singularis, quando ali-

15 aliquis egregius vir,† & in reb. magnis gerẽdis exercitatus, abesset causa alicuius officij modici valoris & honoris, & quod à quolibet ciue etiam minimo tractari & expediri posset, præsumitur, eum tunc, quòd non principaliter ob causam reipu. sed ob commodum proprium absentiam illam procurauerit. Ita Roman. singul. 597. ru habes, cum concord. in add. ad illum ibi, & Zuccar. in addit. ad Abb. in c. exposuit, num. 14. in verbo, publica vtilitate, de dilat. Summ. Angelica in verbo, absens, vers. & aduerte.

Per text. sing. ad hoc in l. spadonem. §. fin. in fine. ff. de excusat. tut. Et ratio est, quia non est verisimile, quòd ciuitas huiusmodi virum insignem contemnere quodammodo voluerit, huiusmodi ei onua imponendo, quod à quolibet alio ciue etiam minimo expediri poterat. argumen. eorum quæ not. in l. qui indignus. ff. de senator.

16 Tertia coniectura est † similis quando constat, quòd litis propriæ gratia quis abesse cœpit, d. l. & qui data opera. circa princ.

Circa quod Glosa ibi exponit, id est, litis effugiendæ causa, non alibi exercendæ, & mouetur, quia in l. præcedenti satis explicitum fuerat, ibi, alterius grandis commodi captandi causa &c.

Et ego verum puto tùm ex hoc, tùm ex alio, quia litigium alibi gerẽdum, vt plurimum est iusta causa absentiæ & restitutionis in integrum, vt dixi supra q. 7. art. 10. vnde non debet præbere præsumptionem affectatæ & malitiosæ absentiæ.

17 Quarta coniectura est, † quando quis, licèt non constet quòd procurauerit huiusmodi absentiã, tamen constat, quòd maturiùs profectus est, quàm ei necessarium esset. tex. est in d. l. & qui data opera, circa princ.

18 Quinta coniectura est, † quando, eo tempore quo abesse cœpit tenebatur aliquid facere, puta quia fuerat citatus, &c. creditur enim tunc maturasse fugam potiùs quam absentiam necessariam, secundùm Innoc. in c. si, & ibi Abb. per discursum, extra de eo qui mitt. in poss. rei seru. causa, & idem Abb. in c. ex tuæ, nu. 11. de cler. non resid. Dec. in c. consultationibus, n. 11. de offic. delega. & in cap. nonnulli, nu. 12. de appell.

19 Et extenditur in simili † si is, qui abfuturus erat, potuit relinquere qui sibi citationes nunciaret, & non fecit, quia facere noluit, & affectauit propterea discessum, vt ignorantiam faciliùs prætendere posset, Cyn. in l. ab eo. in princ. C. quom. & quando iudex & sentit Bal. ibi nu. 7. & Guid. Papæ sing. 19.

Articulus III.

20 AD tertium, † quando scilicet absentiæ impedimentum finitum dicatur, & incipiat fieri absentia dolosa, & affectata.

21 Prænotandum est, quòd absentia † dicitur incipere esse iusta, quando incipit adesse causa absentandi se, adeo quòd nõ refert an quis sit adhuc in loco quo destinauit iter, sed etiam ante, & sic statim atque egressus est patriã & ciuitatem suam, vt est text. in l. abesse. ff. ex quib. caus. maior. Et quamuis ille text. loquatur de eo, qui prouinciam egressus est, tamen Bart. ibi de ciuitate intelligit, & est etiam tex. in l. qui mittuntur. §. fi. ff. eod. & ibi ratio elegãs, quia scilicet necessarium est ire, & redire sicut stare.

22 Quinimò ampliatur hoc, vt dicatur † abesse aliquis non solùm statim ac locum, vnde abfuturus est, egreditur, sed etiam antea, per modicum tamen aliquod tempus, quo scilicet præparat se ad eundum, vt inquit Bar. in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. nu. 3. & 4. ff. eod. & dicit, quod omnes concordant. & facit ille tex. ab opposito, iuxta regulam l. fin. §. fi. ff. de leg. 3. & l. penult. ff. de mil. testam.

Quomodo autem intelligatur hoc modicum tempus, 23 dic, quod regulariter arbitrio iudicis, secundùm † qualitatem personæ & itineris quod suscepit, vt in specie hoc tradit Menoc. de arbitr. iudic. lib. 2. cent. 1. casu 33. in fi.

Hoc præmisso, quo ad initium ipsius absentiæ, quo ad 24 finem clara erit regula, † quòd finiri dicetur, quando non durat amplius, vt naturaliter constat. Satis igitur erit videre quando absentia non amplius durare dicatur, vt inde cognoscatur quando finita sit.

25 Durare igitur absentia † dicetur regulariter, quamdiu durat causa propter quam quis abesse cœpit, nam cessante illa causa propter quam quis abesse cœpit, finiri quoque dicetur absentia illa, licet quis adhuc absit, & non redeat, dicetur enim finiri species illa absentiæ, licèt ille adhuc absens sit, & alia absentia abesse dicetur, tex. est in l. si cui in prouincia. §. tandiu. ff. eod. & in l. hi qui. ff. eodem, & facit notam pulchrè l. qui libera, iuncta Glosa ibi, ff. de legatinn. & ita tradit Abb. in c. exposuit. nu. 14. de dilatio.

26 Inferturque ex hoc, † & firmatur hæc regula, vt absentia suscepta ex causa metus tandiu durare dicatur, quamdiu durat causa metuendi, Abb. in cap. 1. nu. 2. & 12. quod met. causa. Dec. consil. 119. per totum, & cons. 468. num. 25. & seqq. Grammat. cons. 40. nu. 14. Socin. iun. consil. 98. num. 37. lib. 2. cum concord. & dixi supra quæst. ... art. ... vbi latiùs de hoc.

27 Infertur secundò, † quòd Ambasciatores non dicuntur amplius frui priuilegio, nec debẽt habere salarium, finita ambasciata, vt dicunt Bart. & Bald. & in d. §. tandiu, & Bart. in l. fin. C. de commerc. & merca.

Quod ampliatur, vt exinde dicatur quis abesse dolo malo, text. est. expressus in l. 4. ff. eod. titul. ex quibus caus. maior.

28 Limitatur autem hæc conclusio, † vt debeat etiam computari ei tantum tempus, quo possit redire in patriam, quod tempus dicetur iusta absentia, etiam si finitum sit officium, ac si non esset. text. est in d. §. tandiu. & in d. l. qui mittuntur. §. fin. ff. eodem.

29 Sublimitatur † tamen hoc, nisi nimis otiosè, & lentè rediret, neque conueniens iter quotidie faceret Glos. in d. l. qui mittuntur. in §. fi. ff. eodem. & in l. 1. per illum tex. ff. de re milit. & idem notat Aretin. in l. continuus §. cum ita, nu. 6. ff. de verbor. oblig. contra Oratores qui nimis delicatè & tardè incedunt: & idem Bart. in l. qui fiscales. num. 2. C. de naufr. lib. 10.

30 Quæ quidem tarditas in itinere quomodo iudicanda sit, & sic quantum tempus ad redeundum dari debeat huiusmodi absentibus, videtur decidere text. in d. §. tandiu, dicens, tantùm debere assignari, quantum lex redeuntibus præstare solet, & Glosa ibi declarat in indiuiduo, vt pro qualibet die viginti millia tia assignentur per l. primam. ff. si quis caut. & l. 3. ff. de verb. sign. vbi hoc expressum est, & ad ibi notata recurre cum occurret.

31 Limitatur secundò conclusio hæc, † nisi infirmitas, vel aliud necessarium impedimentum superueniens, vel antequam reditum arriperet, vel in ipsomet reditu, ipsum absentem in sua absentia retardaret. Nam dicetur adhuc durare absentia pristina ac si eadem causa absentiæ duraret. tex. est in d. §. tandiu. vers. planè, & tradit Rom. in l. si verò. §. de viro. n. 230. ff. sol. matr. addens quod interim iste talis dicetur ex iusta causa abesse, Menoch. præall. casu 33.

34 Limitatur † tertiò, vt non procedat pro quodam modico tempore quod datur ipsis iam reuersis ad res suas componendas, nam illo modico tempore etiam si domi iam sint, tamen abesse dicentur, ita vult text. ad literam in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter, ff. quod met. causa, propter quædam verba prætoris quæ ibi refert Iurisc. videlicet, posteave, quæ exponit, vt modicum tempus aliquod post reditum in patriam significent.

35 Et omisso an illa verba † fuerint prætoris, an alicuius Iurisconsulti, ad illud edictum, cum in edicto nõ adsint, de quo contendit Bart. cum Glos. ibi.

Videa-

Videamus quomodo intelligi debeat hoc modicum
tempus.
Et quidem ipsemet text. penè aperit exemplificando
in quibusdam, vidalicet, dum ille, qui reuersus est, ho-
spitium conducit, sarcinulas componit, aduocatum
quærit, &c.
Quod de Aduocato, videtur velle etiam text. in l. ait
prætor. §. fin. in fine. Quibus addit Bal. in d. §. sed quod
simpliciter. in secundo notabili, præparationē testium,
scripturarum, perquestigationem, & similia.
36 Ego breuiter puto, quòd totum hoc † arbitrio iudi-
cis committi debebit, qui attendere debeat qualitatem
personæ & facti de quibus agitur, vt sentit idem Bald.
in d. §. sed quod simpliciter. in secundo notab. & clarè
vult Aretin. in l. continuus. §. cum ita. penè per totum.
ff. de verbor. obligat. & in terminis Menoch. præall. lib.
2. Centur. prima, casu 33. num. 5. & 2. eum concord. per
eum, quos aliàs omninò vide.
37 Quæ quidem qualitas personæ, † quod attendi de-
beat etiam in eo quod dicebamus paulò ante, de redeun
tibus nimis otiosè, & lautè, in versic. quæ quidem tardi-
tas, est tex. clarus in d. l. continuus. §. cum ita. circa princ.
& circa finem.
38 Limitari potest quartò vltra Doctor. † vt procedat
quando finito & explicito negotio publico propter
quod quis aberat, adhuc tamen abesse vult, & absen-
tiæ causam iustam affectat, vt puta, quia in eadem le-
gationa durare procurat, ad hoc vt commodis proprijs
& priuatis potiùs, quàm publicis inseruiat, hoc enim
modo dicetur absentia dolo malò affectata ex post fa-
cto, & de hac propriè loquetur text. in dicta l. quar-
ta. ff. ea quibus causis maior. Secus verò si sina hac affe-
ctatione, sed proprijs verè negocijs impeditus quis dif-
ferret reditum, quia tunc non diceretur absensia affe-
ctata, & dolosa, & improbabilis, sed diceretur volun-
taria mera respectu absentiæ necessariæ & publica de
causa susceptæ, vt consideraui supra art. 1. circa affecta-
tionem ante absentiam susceptam.
An autem hoc casu dicatur obesse restitutioni in inte-
grum huiusmodi voluntaria, sed non dolosa procra-
stinatio, recurrendum est ad ea quæ dixi supra quæst.
septima. artic. decimo, & quinto decimo. circa absen-
tiam ex causa negociorum propriorum.
Circa prædicta audiui simul congredientes quosdam
39 super hoc dubio, an finita absentia † deberat dici finita
causa restitutionis?
Quidam dicebant, quòd non. Moti illo exemplo, quia
40 si minor nō est vltus † mortem patris non priuatur hæ-
reditate, si verò fiat maior, & sic cesset minor ætas, non
tamen cessat causa restitutionis, sine indemnitatis ipsius
41 minoris. Similiter si mater minor † vigintiquinque an-
nis non petiit tutorem filio, & postea facta ast maior,
non nocet ei quo ad hæreditatem filij, vt est communis
opinio, de qua testatur Capr. cons. 98. nu 9. & per Tiraq.
in tract. de cess. causa, limit. 4. nu. 7. & dicam ego infra
in secunda parte, q. 2. art. 3.
42 In contrarium adducebatur, quia si minor † non redi-
mat patrem ab hostibus, excusatur, sed si fiat maior &
adhuc non redimat nō amplius excusatur, vt dicit Bal.
in auth. si captiui. C. de episc. & cleric.
Pro solut. ego dicebam, quod quando restitutionis,
siue excusationis causa finita statim effectus consum-
matus est, tunc non cessat causa restitutionis, quo ad re-
stitutionem obtinendam, vt in exemplis pro prima par-
te adductis, sed quando causa excusationis seu restitu-
tionis finita, adhuc tamen durat effectus, vt in exemplo
filij non redimentis patrem, secus, & reperio, quod hoc
voluit Tiraq. in terminis in d. tracta. cess. causa, in 4. li-
mit. in princ. nu. 6. & 7. & limit. 11. nu. 1. & 2. Ea qua
sol. habes quo ad propositum dubium, quòd finita ab-
sentia si interim effectus illius, id est læsio consummata
est, cessante absentia, & sic causa illius læsionis, læsio nō
cessat, & consequenter nec restitutio. Si verò finita ab-
sentia, non est perfecta læsio, quia adhuc superfit tem-
pus agendi id quod agendum erat durante absentia,
tunc secus est, non tamen perpetuò, sed secundùm ea
quæ dicam in 2. parte. in illa ardua quæst. An detur re-
stitutio ex capite absentiæ aduersus præscriptionem,
quando præscriptio fuit completa & perfecta post fini-
tam absentiam, vbi vide.

Articulus IV.

43 AD quartum, † An scilicet impedimentum de-
beat esse immediatum, aliàs denegetur restitu-
tio, & quomodo dicatur impedimētum immediatum?
Quantum attinet ad hoc an immediatum esse de-
beat, res non habet difficultatem?
Conclusio enim Doctorum communis est, quòd sic.
Volunt. n. proximè allegandi, q̄ impedimentum allega-
tum ad restitutionem ex hoc edicto obtinendā debeat
fuisse causa immediata ipsius læsionis, adeo q̄ si etiam
cessante illo impedimento, non cessasset tamen læsio, al-
legatio impedimenti non sit sufficiens causa ad restitu-
tionem obtinendam, text. est expressus in l. antepen. ff.
ea quib. cau. maior. Et propterea concludunt, quòd is,
qui se impeditum fuisse allegat, debet non solùm hoc
44 probare, sed etiam, quòd si non fuisset impeditus, † ipse
egisset id, q̄ propter impedimentum agere non potuit.
Quinimò addunt quòd hac ratione debet constare de
diligentia ipsius impediti, videlicet, quòd nullatenus
per eum stetit, & exemplifi ant inter alia. Si, verbi gra-
tia, is qui rediturus erat intra viginti dies, aliàs habe-
retur exinde pro absente voluntario & otioso, non re-
dijt, quia (vt dicebat ipse) non potuit nauim ascendere,
propter maris tempestatem, vel non potuisse flumina
pertransiri eo tempore, non sufficit ei ista allegatio, sed
debet vlterius allegare, & probare, quod ipse iuit ad
mare, & per eum non stetit, quia iam paratus erat iter
facere, aliàs enim illi domi suæ otiosè degenti maris tem
pestas, vel fluminis incrementum, vel aliud impedimen
tum simile nullam affert excusationem, vt docuit Bar.
in l. 2. §. quod diximus. num. 2. ff. si quis cantion. & ibi
Doct. post eum. & ita communiter Canonistæ in c. ex
transmissa. de præscipt. & de communi anthor in co-
pioso repertorio Felynt in verbo, impeditus. nu. 1. cum
concord. per eum. Nat. cons. 258. nu. 6. lib. 1. & Menoch.
de arb. iud. lib. 2. Centur. 2. casu 118. 10 si. cum alijs con-
cord. vbi ibi. Cephal. cons. 331. nu. 24. lib. 3. & idem vult
Ripa in l. quominus. num. 115. ff. de flumin.
45 Quantum autem † attinet ad hoc, quomodo cogno-
scatur, quòd impedimentum fuerit immediatum. Di-
co q̄ ex hoc ipso cognoscetur, si illo cessante læsio causa-
ta non fuisset, idest, quod si impeditus non fuisset actor,
actionem suam proposuisset antequam illi præscriba-
retur. Si autem etiam cessante impedimēto illo allega-
to, læsio nihilominus contigisset, tunc non dicetur im-
mediatum sed mediatum, & in hoc omnes concordant.
Sed tu diligentiùs declara, & dic, quòd hoc ipsum, q̄
scilicet læsio nihilominus contigisset, dupliciter contin-
46 gere potest. † Vel quia alio impedimento impeditus
fuisset actor, vel quia ex mera negligentia noluisset ius
suum prosequi.
47 Primo casu, rursus † aut impedimentum illud non
fuisset necessarium & sufficiens ad restitutionem, &
tunc impedimentum principale allegatum non dicetur
esse immediatum nec proderit ad restitutionem, & sic
procedit l. antepen. & exempla ibi in Glo. ff. ea quibus
caus. maior. Aut illud impedimentum fuisset etiam ip-
sum per se sufficiens ad restitutionem obtinendam, sed
tamen allegatum non fuit, & tunc potest subtiliter du-
bitari, an ex impedimento allegato obtineri possit resti-
tutio, sed ego dico sic. Aut si illud impedimentum non
fuisset, læsio non fuisset causata ab impedimento alle-
gato,

gato, quemadmodum ab illo causata fuit, & adhuc impedimentum allegatum tanquam non immediatum, non prodesset, & ita propriè etiam procedit d.l. antep. secundùm exempla ibi per Glosam adducta.

Aut etiam si illud impedimentum & causa læsionis non adfuisset, nihilominus ab impedimento allegato causata fuisset, & tūc verum puto, ꝙ dicatur immediatum, & ad restitutionem prosit impedimentum allegatum, etiam si non ab illo, sed ab alio læsio causata sit. Exemplumque erit, si is qui absuturus erat causa Reip. iotetim in itinere infirmetur, & post longā infirmitatem redeat, & ad restitutionem obtinēdam alleget impedimentum infirmitatis. Item si dum reip. causa abest, redire in patriam non potest ob metum iustum inimicorum, vel belli, vel pestis, &c. & sic de similibus impedimentis simul concurrentibus, nam allegatio vnius, sufficit ad restitutionem, licèt aliud magis immediatè fuerit causa læsionis.

48 Secundò verò casu, † quādo scilicet impeditus, etiam si impeditus nō fuisset, tamen noluisset ius suum prosequi, & sic læsio nihilominus à voluntate & negligentia propria causata fuisset. Tunc vtique dicetur mediatum hoc impedimentū, & non proderit ad restitutionē, & hoc etiam modo loqui potest d.l. antepenultim. & hoc dubium non habet, per ea quæ tradit Ang. in l. prima. §. si quis eum, num. 3. ff. de dolo. & Dec. plenè in c. ex ratione. nu. 61. de appellatio. Sed dubitatio est, quomodo probari poterit hæc voluntas prosequendi ius suum, vnde dic plenè vt art. seq.

Articulus V.

49 AD quintum, † A quo scilicet & quomodo probabitur, quòd is qui impeditus fuit, etiam si impeditus non fuisset, negligens tamen fuisset in iure suo prosequendo.

Quo ad personam eius, qui hoc probare tenetur, reso
50 lutio clara est, quod hoc onus incumbit reo † hoc asserenti (supposito) ꝙ actor in allegatione impedimenti dixerit, prout dicere & articulare debet, ꝙ si non fuisset impedimētum, ipse ius suum prosecutus fuisset, vt docebo infra in modo petēdi restitutionem. Et hoc clara ratione ostenditur, quia præsumptio iuris est ad fauorem eius, qui impedimentum allegat, nemo enim præsumitur ius suū indefensum relinquere velle, & quod suum est iactare, l. cum de indebito. ff. de prob. & in terminis dixit Bal. in l. is qui reipublicæ. la 2. in fine. ff. ex quibus caus. maior. argum. l. 1. in fine. ff. si mul. ventr. nomine.

51 Quo verò ad modum probandi hoc, † reperio, quòd Glo. in d.l. antepen. ff. ex quibus caus. maior. docet duas practicas.

Prima est, quod reus probet, quod actor antequam impedimentum superueniret, protestatus fuerat, & voluntatem suam declarauerat, quòd non curabat, quod sibi curreret & fugeret tempus agēdi, quia nō curabat actionem, & ius illud prosequi. Et ita colligitur ex Glo. in d.l. antepen. in verbo, passurus, & Bar. ibi simpliciter sequitur. dicens esse notandam. & Bal. idem ibi firmat, & etiam Mauric. c. 358. propter regulā protestationis, quæ declarat animum protestantis, qualis futurus sit.

Contrarium tamen in hoc tenent Iaco. de Rauen. & Dyn. in addit. ibi, & Alber. simpliciter sequitur in d.l. antepenult.

Ex eo, quia voluntas mutari potest. Sed resp. quod non præsumitur mutata, nisi probetur. l. eum qui. ff. de probat.

Item quia protestatio debet prodesse, non nocere, vt per eos, & ꝙ non obligat protestantem, sed illius duntaxat animum declarat, ll. vulg.

Sed ad vtrunque resp. quòd non nocet in hoc, quia non potest prætendi amplius, quòd ipse aliter volitutus
51 sit, & in hoc dicitur prodesse † protestatio, quia cum prius potuisset contrarium credi de animo eius, amplius non debet credi, si hoc ipsum iuuat protestatio, iuuat in hoc, etiam si hoc ipsum in se damnosum sit. Et si protestatio dum contrarium non declarat protestans, non noceret ei in hoc, quòd eius protestatio creditur esse fides & declaratio animi sui, vel sit ei bonum, vel malum hoc, sequeretur quod non deberent accipi verba prout dicuntur, sed prout interius plerunque simulantur, quod est contra Can. quacunque, & c. humanæ aures, 22. quæst. 5. Ad aliud quod non obligat, &c. Resp. quòd non obligat ad hoc, quin voluntatem mutare possit, potest enim, sed ad hoc, quod interim, dum non protestatur se mutauisse voluntatem, patiatur præsumi de se quod id velit, quod semel se velle protestatus fuit. Quid igitur?

Ego in hoc sum huius sententiæ, quòd opinio Glos. regulariter tenenda sit, nisi adesset causa mutandi voluntatem, puta quia ille qui protestatus fuit antequam impedimentum superueniret, se nolle agere, postquam impedimentum superuenit ex noua causa verisimile est, quòd voluntatem mutare debuerit, videlicet, si debitor eius prius erat magnus amicus, postea verò inter eos superuenerunt inimicitiæ, & hoc, & simili casu, prudens iudex amplecti posset, & æquiùs sententiam contra Glosam.

52 Secunda practica, † quam Glosa docet, quòd sufficiat quòd impeditus antequam impedimentum superueniret, dixerit se credere quod non aget contra talem. Et quòd per hęc verba dicatur constare de voluntate prædicta, & cum Glos. Bart. simpliciter transit, Bald. verò nihil dicit.

Sed contrarium in hoc tenet Mauric. c. 358. quia inquit quod verbum credo, est anceps, & non declarat firmam animi intentionem, & resolutionem, quando respicit factum proprium de futuro, vt ad sensum patet. Et hæc opinio mihi magis placet in hoc, quia non est quod futurum esse creditur, igitur voluntas non agendi adesse non potest, cum verba illa dicuntur, sed quod aderit creditur, dum igitur non probatur, quod adfuerit, non releuat.

Vltra hanc voluntatem ita probandam adde, ꝙ po-
53 terit probari, † ꝙ impeditus nihilominus negligēs fuisset ex eo, quod ita esset solitus in alijs suis negocijs huiusmodi negligens esse, et quando impeditus non fuit, vt est pulchrum simile apud Corsetum in suis singul. in verbo, infirmus, vbi sing. dicit, quod infirmus non residens ex causa infirmitatis ita demum percipiet fructus, si solitus erat residere quando non erat infirmus, aliàs non percipiet, arg. l. 4. §. Stichus. ff. de stat. lib.

Articulus VI.

54 AD sextum, † An scilicet impedimentum releuet impeditum, quando is nimis se arctauit?

Conclusio est ista, ꝙ quādo impeditus ita se arctauit & astrinxit in illo modico tempore, quo impedimentum superuenit, vt vix potuisset (etiam cessante impedimento) in illo breui tempore expedire, & facere id ad quod faciendū restitui vult, & quodlibet etiam breuissimum impedimētum potuisset illum ab illa actione retardare, & illi nocere, videlicet si quis restrinxisset se ad redeundum in patriam vltima die termini, vel similia, non excusatur ob tale impedimentum superueniens. Ita in specie considerat Dec. in c. ex ratione. num. 68. de appell.

Et pro hoc adducit pro singul. l. qui commeatus. ff. de
55 re mil. ibi, dummodo † non tardiùs à loco se profectum probet, quàm vt occurrere posset intra commeatum, restituendus est.

Et licèt Dec. in progressu illius disputationis hunc intellectū non videatur omninò firmare, tamen ego verissimum puto, & fortè illum sensit Pau. de Cast. in d. §.

quod

quod diximus. quando pro solutione huius text. dicebat, quod ita de facto contigit, non autem pro forma requiritur hæc diligentia, aliàs responsio tanti viri insulsa esset.

Et confirmo per regulam text. in l. hoc iure. ff. de verbor. oblig. secundùm intellectum Glossæ ibi in tertia solutione, quem approbant communiter Bart. Ang. Alex. & Ias. ibi. videlicet quia impedimentum consistebat, & dependebat à facto ipsius obligati, vt hic.

Et facit etiam text. sing. in l. si quis hæres. ff. de acquir. hæred. & in terminis in l. 2. §. si quis iudicio, vers. si quis tamen cum posset, &c. ff. si quis caut.

Articulus VII.

56 AD septimum, † An scilicet impedimentum quod de facili remoueri potuit, excuset impeditum, & prosit illi ad restitutionem ex hoc edicto obtinendam?

Conclusio omnium indubitabilis est ista, quod tale impedimentum non excuset, nec prosit ad restitutionem obtinendã. Bal. in l. sed & si per prætorem. §. 1. ff. ex quibus cau. maior. & in l. quibus diebus. ff. de cond. & dem. Glo. Ant. & Abb. in c. quia diuersitatem. de conceß. præben. Felyn. in cap. ex transmissa. colum. 1. per totum, de præscrip. Dec. in cap. fin. de elect. & in c. in nomine domini. num. 9. de testib. & in l. qui potest. nu. 1. de reg. iur. & in cap. cum sit Romana. nu. 4. de appell. Rub. Alex. in rep. §. motte. ff. de op. noui nunc. nu. 410. & in repet. l. fi. §. ad crimen. ff. de publ. iud. nu. 205. Purpur. in l. 1. apud quem. nu. 54 C. de edendo. Rom. conf. 352. nu. 10. Dec. conf. 677. nu. 3. Soc. iun. conf. 76. nu. 79. & seqq. lib. 1. vbi concord. authoritates & regulas pro hoc reperies, & idem conf. 17. nu. 10. lib. 2. & num. 8. & conf. 117. num. 7. & 9. eod. lib. Natta conf. 60. n. fin. lib. 1. Riminald. conf. 200. num. 8. & 9. lib. 1. Syluan. conf. 69. nu. 8. Nouell. in add. ad reg. Duenn. reg. 25. in fine. Bouius de stat. vrb. præscrip. in glo. 21. nu. 7. cum concord. per eum. Ioseph. Ludou. decision. Perus. 56. n. 8. lib. 2. Vasq. contr. Illustr. lib. 2. cap. 60. num. 10. vbi concord. & de communi & vera opinione. & plenè etiam per Boer. decis. 40. nu. 4. & 5. & in summa nemo discrepat.

Et pro hoc est text. secundùm omnes in d. l. quibus diebus. ff. de cond. & dem. & in d. l. qui potest. & d. c. fin. de elect. Quibus adde l. si Titius. ff. de cond. & demon. & l. si seruus hæredis. §. Imperator. ff. de statu lib. & l. fin. §. illud. C. de temp. appell.

57 Ampliaturque † in specie, quo ad impedimenta causata à iudice, nam nisi is qui illa allegat, probet etiam quod fecerit omnem diligentiam vt illa remoueret, non excusant, secundùm Ias. in l. properandum. § fin autem vtraque. C. de iud. quem refert & sequitur Crauet. cõs. 270. col. 2. vers. 4. in terminis, &c. & conf. 225. nu. 8. Syluan. d. conf. 69. nu. 8. & Boer. d. decis. 40. nu. 4. & 5. Et pro hoc est propriè text. in d. l. fin. §. illud. ibi. summa ope, & ibi Salyc. C. de temp. appell. de qua summa ope. idest de trina protestatione & conatu summo, quem Doctor. requirunt hoc casu, dicam infra q. seq. plenissimè.

Limitatur autem conclusio.

58 Primò † vt procedat dummodo impedimentum potuerit cũ facilitate remoueri, aliàs secus. Dec. in d. l. qui potest. ff. de reg. iur. nu. 3. & facit l. nepos Proculo. ff. de verb. signif. vbi verbum posse non requirit omnem conatum.

59 Limitatur secundò † vt illa diligentia & conatus, quem Doctores requirunt, consistat in hoc, quod pluries quis protestetur, quòd per eum non stat, non autem quod omnem vim adhibere teneatur vt impedimentum remoueat, Salyc. in d. §. illud. col. pen. vers. quæro. tex. dicit, ita intelligens tex. ibi. in verbo, summa ope, &c. Sed ego dicam in seq. q. in materia protestationis.

60 Limitatur † tertiò, vt non propterea fiat quo minus leue quoque impedimentũ excuset, dummodo impediat, & remoueri nõ possit. Ita Salyc. in d. §. illud. d. vers. quæro, &c. Potes tollere exemplum in infirmitate non graui, quæ tamen impediat aliquem rebus suis superesse.

Articulus VIII.

61 AD octauum, † An scilicet quando impedimentum remoueri quidem non potuit, tamen is, cui impedimentum superuenit, otiosè agebat, & negligebat, noceat ei restitutionem postea petenti?

Duos casus distingue.

62 Primus est, quando † impedimentum erat notorium omnibus tam domi otiosè degentibus, quã diligentiam facientibus. Et hoc casu conclude, quod etiam si nulla adhibeatur diligentia, tamen ad excusationem, & restitutionem obtinendam satis erit, ita firmat Dec. in cap. ex ratione. num. 68. de appell. & ego sequor. Et pro hoc est text. in l. fin. ff. quis ordo in bon. pos. ser. quem text. adducebat Paul. de Cast. pro hac eadem conclusione in seq. casu contra Bartolum, & sequaces. Hoc enim casu non in illo propriè procedit. vt dicã infra seq. casu, dum ad illum tex. respondebo, videlicet, quòd ibi aderat impedimentum iuris, quod ab initio illi filiofam. notum erat, & consequenter quod quælibet eius diligentia frustratoria erat. Et confirmo per tex. elegantẽ in l. 1. in fi. verbis. C. de ann. except. ibi, quis enim incusare eos poterit, vbi probatur optimè illa vulgata regula, quòd omissio eius quod non releuat, etiam si fieret non vitiat, de qua per Bart. in l. 1. §. 1. ff. de ventr. insp. cum similibus.

63 Ampliaturque, † vt procedat, etiã si iam impedimentum non esset cuilibet notorium, vti est impedimentum iuris de quo in d. l. fi. & in d. l. 1. in fin. sed esset tale, quod potuit verisimiliter præuideri ab illo qui illud allegat, finge enim quod petitus astrologus, vel nauta sit iste, de quo agimus, poterit enim nosse etiam si ad mare non accedat, quod ijs diebus quib. illi nauigandũ esset, tempestas futura erat, vel simile. Namque hoc etiã casu sine alia diligentia excusaretur qui se impeditum diceret. Et ita colligo animaduertisse Dec. in d. c. ex ratione. n. 68. in fine, à contrario sensu. Et facit in arg. text. in l. si alius. §. est autem. vers. idem ait. ff. quod vi aut clam, quem Dec. præalle. allegat, si tamen iungas text. in l. si quis fumo. §. fi. ff. ad leg. Aquil. Ex quo text. ego ampliarem se-

64 cundo, † vt quando omnes in eo loco existimarent futurum periculum maris, & tempestatem, & ideo securè iter fieri non posse, etiam si postea securum non fuisset impedimentum, quia ij qui naues ascendissent tutò nauigassent, tamen excusari debeat, qui timore præfato non nauigauit. Iustus enim metus excusari debet, vt d. §. fin. & l. 3. ff. ex quib. caus. maior.

65 Secundus casus est, † & hic dubius maximè, quando impedimentum non erat notorium, nec præuideri poterat, sed casualiter contigit, maxima enim adest controuersia, an excuset eos qui interim otiosè negligebãt?

Videtur enim, quòd nihilominus tale impedimentum excuset, nec impediatur propterea restitutio in integrum.

Primò, per text. fortem in l. fi. ff. quis ordo in bon. possess. seruetur.

Secundò, per text. in l. final. §. primo. ff. ad l. Rhod. de iactu.

66 Tertiò, per regulam in iure notissimam, † quòd omissio eius quod etiam si factum fuisset, frustratorium fuisset, non vitiat, per Bar. in l. 1. §. 1. ff. de ventre. insp. & in l. fi. C. de iur. delib. & melius facit quàm alibi d. l. 1. in fi. C. de ann. except. & l. 1. in princip. C. de rei vxor. actio. cum simil.

Quartò, quia ita tenent Fulgos. in d. l. 2. §. quod diximus. & ibi Paul. de Cast. in §. fin. nu. 3. & videtur residere in hoc etiam Cagn. in l. in omnibus. num. 9. ff. de regul. iuris.

Sed in contrarium est communis Doctorum sententia.

ria. Bart. in d.l.2.§.quod diximus. num.2. ff.ſi quis cau-tion.& ſequuntur eum ibi Ang. in fin. Alex.nu.6. Iaſ.no. 4. Bar.in l.præſes.C.de appel.& idem Bar.in l.qui commeatus. ff.de re milit. Iaſ.in l.properandum. §.pen.nu. 4.C.de iud. Innoc.in c.ex tranſmiſſa. & ibi Abb.nom.6. & Felyn.colum.1. per totum, de præſcript. Abb.in c.ex ratione.num.12.in fine. & Dec.ibi num.68.in fine. poſt longam diſputationem, Francus in cap.cupientes.§.ꝙ ſi per viginti.col.1.de elect. in 6. Alex.conſ.49.nom.5.lib. 2.Corn.conſ.109.col.fin. & conſil.209.col.9. libro 2. & conſ.296.col.4.lib.3. & conſ.143.col.2. & conſ.257.& conſ.353.col.2.lib.4. prout refert, & ſequitur Crauett. conſ.151.num.22.& conſ.179.num.9.Dec.conſ.454.nu. 6.Ruyn.conſ.15.lib.4.& Boer.deciſ.40.num.4.& 5.com alijs concord.quos inde colliges. & communem eſſe atteſtantur Dec.in d.cap.ex ratione. num.68. in princip & Iaſ. in d.§. quod diximus, nom.4. bis idem repetens.

Mouentorque ex ploribus, ſed tamen ad eorom fundamenta aduertendum eſt, quia facilè tolluntur.

67 Primò enim adducitur † d.l.qui commeatus, ff.de re milit.

Reſp. Pau.de Caſt.in d.§. quod diximos.nu.3. quòd ibi de facto ita contigit, non autem hoc præcipitur. Et licèt Doct. dicant Paulum ineptè ſic reſpondiſſe, potes ſaluare, vt in ſimili dicit Salycet. de illo tex.in l.fin.§.illud.ibi ſomma ope.C.de tempo.appell.

Reſpondetur igitur Fulg.in d.§.quod diximos, ꝙ ibi ita accidit ob publicam vtilitatem. Sed hoc reprehenditur ab Alex.in præalle.§.quod diximos.quia inquit, neque etiam diligentia proficua fuiſſet publicæ vtilitati. Et ideo fortè Iaſ.ibi dicit, quòd reſponſio Folg.nihil eſt dicere. Sed Dec.volens defendere Fulgoſ.in d.cap. ex ratione.dicit, ꝙ fauor Reip. eſt hoc ipſum delictum deſertionis à milite illo non eſſe commiſſum.

Hoc ſtare poteſt, quia quo ad obedientiam præcepta
68 militaria † ad vnguem obſeruanda ſunt, aliàs nimis perniciosum eſſet in exercitu, vt multis exemplis oſtendit Iul.Ferrett. in tit.de obedien.milit.

69 Breuiter quicqoid ſit, † verior, & ſecorior videtor reſponſio illa, quam affert Dec. in d. c. ex ratione. licèt in ea non videator ſobſiſtere, videlicet, ꝙ ibi ille impeditus nimia ſe aſtrinxerat, & amplius (licèt impedimentum ceſſaſſet) tempeſtiuè, ſiue intra dies commeatus redire non potuiſſet, vt apertè vult text. in litera. Et firmatur per regulã l.hoc iure. ff.de verb.oblig. & quamuis obſtet l.inſula.& l.in illa.ff.eod. Tamen tertia ſolutio quam affert Gloſ.in d.l hoc iure. communiter tenetur ibi, & in d.l.inſula.à Bart. Angel. Iaſ.& alijs, quę facit ad propoſitum noſtrum, vt per te videris.

70 Addocitur † ſecundò l.ſed & ſi per prætorem.§.ſi feriæ. ff.ex qoibus cauſis maior. in fine, pondetando ibi verbum, voloit, ita Alex.præalleg.§.quod diximus.

Sed reſp.quòd vtique fatemor non excuſari impeditum, qoando conſtat, quòd etiam ſi impeditus oon fuiſſet, tamen agere noluiſſet, l.antepen. ff.ex qoibus cauſ. maior. Sed negamus qood in dubio præſumatur noluiſſe agere, quinimò contrarium præſumitur, vt eſt Gl. pro hoc in d.l.antepen.

71 Adducitur † tertiò l.quibus diebus. ff.de cond. & demonſtr.

Sed reſpond. quòd ibi impedimentom erat remouibile in potentia humana, quia dependebat à facto hominis non à vi ſuperiori, vt ſentit text. ibi cum inquit, nec per te ſtetit, quominus illom ſummoueas, vnde loquitur in alijs terminis quã caſus iſtius, de quo agitur.

Adducitur quartò l.ſi ſeruus hæredi.§. Imperator.ff. de ſtatuliber.ibi, non enim libert.ſufficit, &c. & ſtringitur, ꝙ cum ibi ſimos in libertate, tantò magis procedet in caſu extra libertatem.

Reſpond.quòd ibi qoոque impedimentum à facto alterius peodebat, videlicet à raoionom receptione faciendа per hęredem, & ideo, &c. vt proximè dictum eſt.

72 Addocitur † quintò l.ſi Titius. ff.de cond.& demon. ibi, ſi paratus eſt ponere.

Sed reſp. quòd ibi diligentia erat neceſſaria propter qoalitatem impedimenti, cum enim illud à voluntate mancipij penderet opus erat, vt ad inueſtigandum, an vellet dare locum pro ſtatua ponenda, vel non, fieret diligentia, & peteretur.

73 Adducitor † ſextò, d.c. ex ratione. de appellat. ibi, dummodo per impotentiam conſtiterit vos omiſiſſe, &c. ita ponderat Dec. ibi num.68.

Sed reſp. ꝙ dicitur per impotentiam, ad differẽtiam volũtatis, vt egregiè diſtinguit tex. in propoſito noſtro, ſcilicet iuſti impedimenti vel non, in l.ſed & ſi per prætorem. in ſi ff.ex quib.cauſ.maior. De voluntate autem conſtare non dicitur, niſi expreſsè declaratum fuerit, vt ſupra dixi, poſt Gl.in d.l.antep.ff.eod. ergo de voluntare conſtât in dubio, nec neceſſaria eſt diligentia.

Adducitur ſeptimò, d.l.antepen. ff.eod.

Sed reſponſio patet ex prædictis, quia Gloſa ibi communiter approbata eſt, & ipſa tollit contrarium.

Adducitur octauò, quod notant Glo. Abb. & alij in c.fina.de cler. ægrot. dum volunt, quod infirmitas non excuſet clericum, qui etiam ſanus non reſidet. & idem voloit notab.Glo.in c.1.in verbo, adfuerint.de cler.non reſid. in 6.

Sed reſp. quòd ibi conſtat de voluntate reſidendi & ſic de negligentia futura ex vſu & conſuetudine præcedenti, vt dixi ſupra eod.art.5.in fine, poſt Corſet.ſingul. verb. infirmus.

Adducitur nonò, l.fin.§ illud. C.de temp. appell.

Sed reſp. quòd ibi qooqoe pendebat impedimentum à facto hominis, ipſius ſcilicet iudicis, ergo, &c. vt dixi ſupra.

Adducitur decimò, quòd ootatur à Gloſ.in l.ſi deceſſerit. ff.qui ſat. cog.

Sed reſp. quòd ibi nimis ſe aſtrinxerat ille fideiuſſor, vnde, &c. vt ſupra eod. art.6. Præterea re vera Gloſa ibi tenet contrarium, videlicet diſpoſitionem l. ſi inſolam, ff. de verb.oblig. Quid igitur dicendom?

74 Ego puto ſic diſtinguendum eſſe. Aut † impeditus quando ſciuit impedimẽtum ſuperueniſſe, ita ſe aſtrinxerat quo ad ſe, quòd non ſuperat ei tempus amplius agendi, etiam ſi impedimentum non ſuperueniſſet, & tunc ego dico veriſſimam eſſe hanc ſecundam ſententiam communem, quia pro eo tempore quo neſciuit impedimentum, & neglexit, dicitur conſtare manifeſtè, quòd noluit agere, eius enim non agere, non ab impotentia quam neſciebat, ſed à voluntate procedere neceſſe fuit, pro eo tempore verò quo ſciuit impedimentum, etiam ſi conſtaret quod agere voluiſſet, tamen tempus agẽdi nõ amplius aderat, vt præſupponimus, igitur, &c. & tantò magis hoc procedat, quando iſte qui interim neglexit nullo vnquam tempore ſcioit ipſum impedimentom, quia ſi neglexit, fecit, quia ita voluit.

Aut ſciuit impedimẽtum, qoando adhuc agere poterat, & tunc (præſuppoſito impedimeoto neceſſario, & inſuperabili, prout præſupponimus) dico veriùs eſſe contrarium, videlicet, qoòd negligentia iſtius impediti ei non noceat, niſi in caſibos in quibus neceſſaria ei eſſet proteſtatio exterior, quos plenè notabo, & diſtinguam, infra quæſt.ſeqoenti, & moueor, quia vbi de voluntate impediti conſtat qood agere voluiſſet, ſi potuiſſet, excuſat impedimentum, at in dubio ſi non probatur
75 † voluntas, præſumitur volũtas, vt vult Gl.in d.l.antep. & Bald.in l.is qui reip.in fine.ff.eod.& ſopra dixi art.5. & addi poſſunt idem ſentientes. Bart.& Bald.in d.l.antepen.dum ſimpliciter approbant Gloſam, & Mauric. cap.358.& fortiùs Dyn.Iac.de Rau. & Alber. ibi, dum practicam Gloſæ in probãda voluntate non admittont, Ergo, &c. Et quamuis in hoc contrarium voluerũt Menoch.conſil.100.nu.119. per d.l. qui commeatus. ff de

re

re mil.& per Crau.conf.151.nu.22.& conf.179.nu.6.& idem velit in tract de arb.iud.Cent.2.casu 118.in fine. Tamen intelligendi sunt iuxta terminos d.l.qui commeatus. vbi contra illum qui allegabat se non potuisse opportunè redire propter impedimentum, excipiebatur quòd tardiùs à loco, vnde proficisci debebat, profectus fuit, vt ex eius allegatione constabat, & sic nimis se
76 astrinxerat, vt constat ex illis verbis, † dummodo non tardiùs à loco se profectum probet, quod ipsemet impedimentum allegans in probatione impedimenti probauerat quod tardiùs profectus fuit, &c. non igitur de diligentia & de voluntatis probatione loquitur, sed de nimia restrictione ad temporis angustiam.

Prædictis omnibus addendum est in materia huius
77 quæstionis, quod impedimentum debet esse † necessarium ita, vt si eo non obstante potuisset nihilominus agi, quod agendum erat, impedimentum non releuat, nec restitutionem præbet. Felyn.in c.ex ratione.num.8. vers.limita secundo.Anan.conf.306.incip.in quæst.prout adducitur. Quod dictum in se verissimum est, vt de se patet, ideo non insisto, sed ad protestationis requisitum in hac materia pertransco.

SVMMARIA.

1 *Protestatio an sit semper vtilis ipsi impedito, quòd scilicet per eum non steterit, quo minus rei suæ incumberet, &c.*

2 *Protestationis prima vtilitas est, vt impedimentum ipsum postea facilius probari possit.*

3 *Impedimentum quando est notorium, protestatio non est necessaria.*

4 *Protestationis secunda vtilitas est, quod per eam probari postea poterit voluntas ipsius impediti, quod fuerit, scilicet incumbendi negocio suo, nisi impedimentum obstasset.*

5 *Protestatio quandoque potius nociua, & ridicula est, quàm vtilis, quando scilicet impedimentum est notorium, & à necessitate naturæ pendens.*

6 *Protestatio superflua est ipsi impedito post factum ipsum, vti accidit, quando fieret post illatum metum.*

7 *Protestatio an necessaria sit ipsi impedito? Et primo, an quando impedimentum procedit à necessitate naturæ, non autem à facto, vel voluntate alterius?*

8 *Protestatio nihil operatur quo ad iustificandum ipsum impedimentum, vt scilicet fiat magis iustum, quàm alias esset.*

9 *Protestatio in hoc consistit, an is qui impeditur, prosequi ius suum vellet, si non impediretur?*

10 *Protestatio dicitur necessaria etiam quando impedimentum procedit à necessitate naturæ, si tamen adest præsumptio contra ipsum impeditum, quòd nihilominus otiosè degeret.*

11 *Protestatio an sit necessaria quando impedimentum procedit à voluntate, & facto alterius, videlicet, quia iudex non facit copiam, vel aduersarius non comparet, &c.*

12 *Tempus quod ad appellandum datur, rigorosissimè seruari debet, & fluit, etiam si stet per iudicem, vel aduersarium.*

13 *Præscriptiones temporales, quæ olim currebant contra minores, hodie ipso iure non currunt, sed*

14 *Præscriptiones iudiciariæ licet temporales sint, tamen currunt etiam hodie contra minores fauore iudiciorum.*

15 *Impedimentum si non est necessarium ad restitutionem in integrum non prodest.*

16 *Impedimentum debet esse causa immediata ipsius læsionis, alias nihil proficit ad restitutionem.*

17 *Protestatio ad iustificandum impedimentum, quòd scilicet sit necessarium quandoque nihil operatur, & exemplum nu. 17. videlicet si procedat à naturæ necessitate, et vi superiori.*

18 *Protestatio quandoque potest non solùm aliquid operari circa ipsum impedimentum necessarium, sed ipsum virtualiter, & per æquipollens remouere potest, & exemplum num. 18. in appellatione interponenda.*

19 *Protestatio quandoque impedimentum necessarium, non quidem remouere potest, sed ad remotionem eius aliquid operari potest, exemplum num. 19. in omnibus impedimentis, quæ procedunt culpa aduersarij, vel iudicis.*

20 *Protestatio non est necessaria pauperi, etiam vbi aliàs necessaria esset.*

21 *Protestatio licet aliquando sit necessaria, non tamen ita est necessaria, vt iudex teneatur pronunciare impedimentum esse legitimum.*

22 *Protestatio quando est necessaria, intelligitur circa tempus continuum, non circa tempus vtile.*

23 *Protestatio non est necessaria, quando statutum ponit exceptionem, nisi per iudicem steterit, &c. ne exceptio ista sit frustratoria, &c.*

24 *Protestatio licet omissa sit vbi fieri debet, an succurratur tamen ex æquitate clausulæ generalis?*

25 *Protestatio vbi alias necessaria esset, necessaria sit, si impedimentum sit notorium.*

26 *Protestatio vbi est necessaria, an sufficiat si simpliciter fiat, an verò debeat pluries iterato, & solemniter fieri?*

27 *Protestatio ad ostium principis magni quomodo instanter fieri dicatur.*

28 *Protestatio triplicari dēt ad hoc, vt dicatur instanter facta.*

29 *Et quid si essemus in principe, & diligentia solita facta esset ad ostium.*

30 *Protestatio an triplicari debeat, quando ab huiusmodi triplicatione iustus metus ipsius iudicis vel aduersarij impediret, vel paupertas, &c.*

31 *Et quid si iudex semel dixisset, quod nolebat illum amplius audire, vel similia verba.*

32 *Protestatio vltra triplicationem prædictam, an requirat etiam quòd debeat solemniter & publicè fieri?*

33 *Protestationis solemniter & publicè faciendæ formam quis tradat, remissiuè.*

34 *Protestatio an dēat publicè & solemniter fieri, quando metus illatus esset ipsi impedito, quominus posset publicè præstari?*

35 *In protestatione etiam requiritur, quod impeditus debeat dare querelam superiori ipsius iudicis, à quo impedimentū procedit de tarditate ipsius, alias non excusatur impeditus.*

36 *Protestatio vbi requiritur simplex, vel triplicata, vel solemnis, vel minus solemnis, si omittatur, cesset omninò beneficium restitutionis in integrum, an verò succurratur ipsi impedito ex clausula generali?*

37 *Restitutio in integrum ex clausula generali non datur negligentibus, sed necessitate rerum impeditis.*

38 *Fatalis primus si labatur, si quidem protestatio facta fuerit, iuuat ad hoc, q. ipso iure dabitur secūdus annus, sin minus nihilominus succurretur ope restōnis ex clausula generali.*

39 *Protestatio quando ex mera negligentia omissa est, & operata fuisset cessationem impedimenti, nullo pacto succurritur ipsi impedito, secundum opinionem authoris.*

40 *Impedimentum quando processit culpa, & causa ipsius impediti, an impediatur restitutio ex edicto maiorum?*

41 *Carceratus, vel bannitus licet dici possint culpa propria impediti, tamen restituuntur prætextu eorum absentiæ.*

42 *Impediti culpa propria quando fuit præordinata ad casum, cessat restitutio, vt in transfuga.*

43 *Si verò culpa non fuit præordinata ad casum, secus.*

44 *Impedimentum quando processit ab ipso impedito immediatè, & coactè, vt puta ab infirmitate, protestatio aliqua non est necessaria.*

QVÆSTIO XXVIII.

De protestatione, an & quādo sit vtilis, vel necessaria ipsi impedito ad hoc, vt impedimentum prosit ad restitutionem in integrum ex hoc edicto maiorum obtinendam, & quando omissio protestationis noceat restitutioni?

FVERVNT nonnulli, qui arbitrati sunt, vltra supradicta requisita in præcedenti quæstione tractata,

ta, necessatiam quoque esse ad restitutionem in integrum ex hoc edicto maiorum obtinendam, quod impeditus protestatus fuerit durante impedimento, quod per eum non stetit, &c. aliàs quod omissio protestationis istius impediat beneficium restitutionis ex hoc edicto. Alij verò putarunt, quod non sit præcise necessaria, sed vtilis tantum. Alij quod vtilis quidem semper, necessaria verò aliquando sic, aliquando non. Ideo plenè de hoc agendo, distinguendam censui hanc quæstionem in infrascriptos sex articulos.

Primò, An protestatio quod per eum non stat, sit semper vtilis ipsi impedito?

Secundò, An protestatio sit necessaria, quando impedimentum procedit à necessitate naturæ, non autem à voluntate alterius?

Tertiò, An protestatio necessaria sit, quando impedimentum procedit à facto iudicis, per quem stat quin causa expediatur?

Quartò, An si hoc casu vel alio protestatio est necessaria, sit necessaria, si impedimentum est notorium?

Quintò, An vbi protestatio est necessaria, sufficiat si simpliciter fiat, an verò necesse sit, quod instantissimè fiat, & (secundùm aliquos) triplicatè?

Sextò, An vbi protestatio de rigore requiritur vel simplex, vel triplicata &c. si omittatur, cesset omnino beneficium restitutionis, an verò succurratur impedito ex æquitate clausulæ generalis?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet protestatio, quod per eum non stat, sit semper vtilis ipsi impedito?

Breuiter communis omnium resolutio est, quod protestatio sit semper vtilis ipsi impedito, quomodocunque à quocunque, & quocunque casu fiat. Ita Io. Andr. in c. fin. de appel. & ibi Dec. n. 21. & latè Boer. decis. 49. num. 8. & ideo illimet qui tenent, quod non sit necessaria aliquo casu protestatio, de quibus dicam infra art. 3. consulunt tamen, vt semper fiat, vt facit Bart. in l. 2. §. dies. ff. quando appell. sit. & penè omnes qui sequuntur Bart. ibi de quibus dicam d. artic. 3. in prima opinione. & propterea Bartol. in d. l. 2. §. quod diximus. ff. si quis caution. dicit, quòd ita consuetum est fieri, & idē prius consuluit Glosa, quàm Doct. non allegant. in c. imputari. de reg. iur. in 6. & idem dicunt Abb. in c. ex transmissa. num. 6. de præscript. Alex. in d. §. quod diximus. in fin. & in cons. 49. nu. 5. lib. 2. & alios hoc passim admittentes pro secura & optima cautela, colliges ex Tiraq. in tract. de vtr. retr. par. 1. §. 9. nu. 19. & seqq. vbi innumeri congesti sunt, licet in confuso quoad hanc materiam relati.

Ratio autem huius conclusionis est, quia facilius probatur postea impedimentum, & animus agendi interim, & non negligendi, vt dicam statim.

Quæritur autem iuxta hoc. Ad quid vtilis sit protestatio ista? Et duas colligo ex Doct. vtilitates.

2 Prima est, quia hac protestatione præcedente dum impedimentum fuit in esse, fit, vt facilius postea ipsum impedimentum probetur, vt dicunt Io. Andr. & Dec. in d. cap. fin. nu. 21. de appel. & Crau. cons. 253. nu. 5. plenè cum concord.

Et facit pro hoc, quod voluit Affl. decis. 50. num. 5. vi-
3 delicet, ꝙ quando impedimentum est † notorium, non requiritur protestatio, de quo dicam infra eod. art. 4.

4 Secunda † vtilitas est, quia vbi dubitaretur de animo ipsius impediti, videlicet, an etiam si impeditus nō fuisset, agere tamen voluisset, &c. & sic an haberet locum dispositio l. antepen. & ibi notatorum per Glo. & alios. ff. ex quib. caus. maio. protestatio esset manifesta probatio ad fauorem impediti, & sic multum vtilis esset in d. casu, vt per Alex. in d. l. 2. §. quod diximus. in fine, subdens, ꝙ imò si aliter de animo impediti constare non posset, & præsumptio esset contra eum propter aliqua verba ab eo prius emissa, vel propter consuetam eius negligentiam de præcedenti esset eo casu præcisè necessaria, & idem vult Abb. in c. ex transmissa. nu. 6. de præscript. & Alex. cons. 49. num. 5. lib. 2. cum exemplo notab. & Præpos. in d. c. ex ratione. num. 9. de appellat. Et propterea ego consulerem, quod semper fieret huiusmodi protestatio, vbi non noceret propter aliquid.

5 Hoc autem puto, quòd contingeret, † quando impedimentum esset notorium, & penderet præsertim à necessitate naturæ, tunc enim potiùs ridicula & nociua, quàm vtilis vel discreta dici posset protestatio. Sublimitādo tamen nisi de animo ipsius impediti potuisset aliqua de causa probabiliter dubitari, secūdùm prædicta.

6 Circa quæ nota vnum incidenter, quod † protestatio vtilis non esset in aliquo casu, si post factum fieret, & est casus, quando ad probandum metum facta esset, quia post illatum metum & obligationem initam non releuaret, vt plenè per Paris. cons. 10. num. 36. & seq. lib. 1.

Articulus II.

7 AD secundum, † An scilicet protestatio necessaria sit, quando impedimentum procedit à necessitate naturæ, non autem à facto & voluntate alterius. Puta si quis impeditus fuisset vel ob maris tempestatem, vel bellum, vel fluminum irruptiones, vel hostium, vel latronum incursus, quominus in patriam rediret.

Communis omnium conclusio est, quòd protestatio in tali casu non est necessaria: & breuiter ita esse communem & magis communem omnium attestatur Cagnol. in l. in omnibus. nu. 9 & 10. de reg. iur. & Pedem. decis. 175. num. 12. & firmat Franc. in d. cap. ex ratione. sub num. 13. de appell.

Et ratio clara est, quia quantum ad iustificationem
8 ipsius impedimenti † nihil operari potest protestatio, iustificatio enim impedimenti in hoc consistit, an illud sapiat necessitatem, vel voluntatem, siue negligentiam, vt l. sed & si per prætorem. in fine. ff. ex quib. caus. ma-
9 ior. Et protestatio † consistit in hoc, an is qui impeditur, prosequi ius suum vellet, si non impediretur. Vnde cum voluntas impediti non faciat impedimentum esse magis vel minus necessarium, quàm per se, & sui natura sit, protestatio non potest facere in hoc casu, ꝙ impedimentum sit magis vel minus iustum impedimentum in sui substantia.

Et si dicatur, quòd est necessaria saltem ad hoc, vt constet, an ipse impeditus ageret, si impeditus nō esset, an verò negligeret, quo casu non restitueretur d. l. antepen. ff. eodem.

Resp. primum, ꝙ hoc respectu non potest dici necessaria, nam impedimentum nihilominus in se erit excusatione dignum, sed alio respectu esse posset, scilicet vt constaret de hac voluntate.

Secundò dico, ꝙ neque etiam hoc respectu est necessaria regulariter, & præcisè, sed secundùm accidens, videlicet, quando adesset præsumptio contra ipsum impe-
10 ditum, ꝙ etiam si non esset impeditus † nihilominus nihil ageret, quæ præsumptio regulariter non adest, sed contraria, vt supra dixi q. præced. artic. 5. & art. 8. ante finem, vnde raro eueniet casus huius necessitatis, & tunc, vt dixi non est necessaria quoad iustificādum impedimentum, sed propter id quod dixi, scilicet ad hanc declarationem voluntatis.

Et secundùm hæc poteris limitare communem sententiam in hoc casu.

Articulus III.

11 AD tertium, An protestatio † necessaria sit, quādo impedimētum pendet, & procedit à volūtate, & arbitrio alterius? Videlicet, quia iudex nō faciat sui copiam,

piam, vel aduersarius non compareret, vel aduocatus non potest tunc temporis studere, vel quid simile, est ardua quæstio inter Doctores.

Videtur enim, quòd æque etiam hoc casu protestatio necessaria sit, prout tenuit Bart. in l. a. §. dies. ff. quando appell. sit. & Bart. sequuntur Doctores communiter Bart. met in d. l. 2. §. quod diximus. num. 2. ff. si quis cau. & ibi Ias. num. 7. cum concord. per eum, & Alex. ibi. & Dec. in l. in omnibus. num. 12. ff. de reg. iur. & ibi Cagnol. nu. 12. qui dicit huic opinioni adhærendum esse, & quod est communis & magis communis opinio. Ias. in d. l. properandum. §. pen. ante finem. C. de iudic. dicens hoc esse æquius, Curt. in add. ad Alex. in d. §. quod diximus. & ex Canonistis ita voluit Innoc. in c. ex ratione. in 3. col. vers. imò plus dico, & dicit Felyn. in c. ex transmissa. nu. 7. vers. vltimate. quòd DD. de Rota hanc opinionem sequuti sunt, & consuluerũt Anton. de Butr. in cons. 161. nu. 3. & etiam num. 2. Io. Bapt. Ferret. post multos quos allegat in cons. 56. num. 3. & seqq. vsque ad finem, & Dec. cons. 356. nu. 3. col.... vers. 3. respondetur, cum concord. Crau. cons. 253. nu. 5. vbi vult, quod non sit necessaria ad probandum impedimentum, & iudicatum fuit secundùm hanc opinionem in sacro consilio Neapol. vt refert Afflict. decis. 50. in fine, & Boer. decis. 40. num. 6. de communi testatur.

Et pro hac sententia adducitur c. 1. extra quod met. causa.

In contrarium est alia cõmunis, & fortè magis communis opinio. Bal. in c. ea ratione. de appel. & Imol. dicit se obtinuisse semel contra quendam, qui protestatus non fuerat, & illum sequuntur & Salyc. in d. l. fin. §. illud. C. de temp. appell. vers. quæro, tex. dicit, &c. Bal. in l. properandum, §. pen. nu. 2. C. de iud. & ibi Alex. nu. 5. in fine, & Zas. plenè, nu. 12. vers. tempora tamen, Alex. in l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de oper. noui nunc. Horman. in l. 4. §. Cato. nu. 386. ff. de verb. oblig. licèt obiter. Franc. expressè in d. c. ex ratione, nu. 13. de appel. & Præpos. ibi num. 9. cum hac pertransit Nouell. in add. ad Duen. reg. 25. limit. 1. Bouius de stat. vrb. præscript. glos. 21. nu. 90 & glos. 2. nu. 5. & consulendo sequuntur Alex. in cons. 164. num. 5. lib. 2. & in cons. 14. nu. 5. & 4. lib. 5. & in cons. 200. in fin. lib. 7. & cons. 69. num. 6. & 7. lib. 7. vbi communem dicit, & idem dicit in d. cons. 164. Crauet. cons. 151. num. 23. Mat. Angusc. cons. 2. num. 3. & 4. & hanc verè esse communem testatur Villalob. de comm. opin. in verbo, impeditus. sub num. 130. & Ioseph Ludou. in decis. Perusin. in secunda parte, decis. 36. num. 3. vbi de communi licèt indistinctè loquatur & generaliter.

Et pro hac sententia adducuntur plura, ad quæ aduertendum est, an probent?

Primò adducitur regula Glos. in c. 1. de rescript. & in c. plerumque. eodem tit. quòd scilicet impeditus facere actum intra tempus statutum sibi à lege vel homine non excusatur, si de impedimento non protestatur, & concord. ad hoc ponit Afflict. decis. 50. num. 3.

Sed resp. quòd potest intelligi in casibus prædictis, videlicet. quo aliter voluntas impediti probari non poterat, vel quia sic per protestationem impedimentum remoueri poterat.

Secundò facit text. apertus in cap. fin. de appell. & ibi notat Glosa, & alius text. vnde illa decretalis sumpta est. in l. a. C. de his qui per met. iud. non appellat. vbi videtur expressum, & idem in l. 2. ff. de appellat. & in l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de oper. noui nunc. & in istis locis penè omnes notant.

Sed aduertendum est, quòd in omnibus istis locis
12 speciale est in illo modico tempore concesso † ad appellandum, in quo rigorosissimè proceditur, & ratio potest esse propter honorem, & respectum iudicij, cuius potissima pars est ipsa res iudicata.

Et pro hoc facit, quia licèt aliàs fauore minorũ, præ-
13 scriptiones † temporales quæ olim currebant ipso iure etiam contra minores, hodie tamen non currunt. l. fin. C. in quib. caus. restit. non est necess. Tamen hoc non in-
14 telligitur mutatum in præscriptionibus iudiciarijs, † vt volunt Glos. Cyn. Bar. Albet. & Pau. de Cast. & alij in d. l. fin. & alij communiter ibi & alibi. vt dicam infra in 2. par. in q. 88. art. 3. & in specie in præscriptione temporis ad appellandum est tex. in l. 1. C. si sæp. rest. postul.

Præterea resp. quòd ex alio etiam in dicto casu appellationis interponendæ speciale est, quia per æquipollens potest adimpleri, id est per ipsam protestationem quàm lex loco appellationis admittit, vt per Doctor. in præall. locis. Vnde sequitur, quòd non sit dignus excusatione appellator, si valens impedimentum remouere per æquipollens, & sic per ipsammet protestationem sibi indemnitatique suæ prouidere non facit, & dicitur impedimentum hoc casu non necessarium cum possit coram honestis viris facere notum suum impedimentum, & protestari de illo, & appellare, & per hanc responsionem, corruunt præcipua Doctorum fundamenta.

Quid igitur dicendum?

Ego pro resolutione dico in primis considerandum
15 esse, quòd ante omnia impedimentum † debet esse necessarium, ad hoc vt ad restitutionem prosit, & ea hoc ipso iustum dicitur, quia necessarium est, d. l. sed & si
16 per prætorem. §. fin. Item debet esse † causa immediata ipsius læsionis, d. l. antepen. ff. eod. Quo præsupposito dico, quòd ad iustificandum impedimentum esse necessarium, protestatio aliquando nihil operari potest. Aliquando potest non solùm aliquid operari, sed ipsum impedimentum virtualiter, & per æquipollens remouere potest. Aliquando verò non remouere, sed ad remotionem eius aliquid operari potest.

17 Primo casu. † tolle exemplum in omnibus impedimentis à necessitate naturæ prouenientibus, vel à vi superiori, necnon etiam in procedentibus à facto alterius per vim vel metum, in quo vltimo exemplo non solùm protestatio non potest remouere impedimentum, sed si fiat, maius vitæ periculũ inducere potest. Et in hoc casu & exemplis merito dicemus protestationem nõ esse necessariam ad iustificandum impedimẽtum, qui per illam nullatenus remoueri impedimentum potest, nec occasio remotionis dari. Sed quoniam impedimentum vltra necessitatem istam quòd remoueri non possit, requirit etiam hoc quod sit causa immediata læsionis, vt d. l. antepenult. declarando vt supra quæst. praced. protestatio potest prodesse etiam in hoc casu, non quidem quoad iustificandum impedimentum, sed quoad voluntatem impediti probandam, quòd scilicet ipse voluisset agere nisi impeditus fuisset.

18 Secundo casu † tolle exemplum vnicum appellationis interponendæ, etiam hoc casu & exemplo, dic quòd protestatio est omninò necessaria, quia ipsa intantum operatur circa remotionem impedimenti, quòd imo illud virtualiter remouet. Quia (vt proximè dixi in resp. ad vltimum argumentum) ipsamet protestatio appellatio est, & sic qui potest protestari, dicitur posse appellare, & sic impedimẽtum dicitur ex hoc ipso sublatum. Ex quo sequitur, quòd si non liceret impedito etiam protestari, venia, & restitutione dignus esset, si protestationem omitteret. Et casus istius impotentiæ causari posset, quando esset illatus metus mortis ipsi victo si appellauerit, reclamauerit, vel aliquo modo etiam coram honestis viris protestatus fuerit.

19 Tertio casu, † tolle exemplum in omnibus alijs impedimentis, quæ procedunt à negligentia, socordia, culpa, & dolo etiam partis, vel iudicis, quæve facilè possent remoueri excitata eorum negligentia, & detecto dolo clamore protestationum, & hoc casu & exemplis puto veriorem & securiorem secundam opinionem, quæ etiam magis communis videtur, vt protestatio necessaria sit, & hanc in his propriè terminis verè esse communem te-

statur

ftatur Villalob.in fuis Com.Opin.in verbo,appellatio, fub num.130. Et bona ratione probatur,quia impedimẽtum huiufmodi non eft omninò neceffarium refpectu ipfius impediti, licèt fit omnino voluntarium,& negligentia plenum in alio. Vnde per huiufmodi proteftationem,vel omnino remouetur,fi aduerfarius vel iudex fui copiam faciant,vel fi perfeuerent,redditur neceffarium, quia impeditus non plus operari poteft ad remotionem illius, quàm hoc ipfum, quod eaclamet, q per eos ftat, &c. Et hoc ipfum Praxis obferuat, quæ eft optima iftarum ambiguitatum interpres. Et fic diftinguendo opiniones fupradictæ remanent conciliatæ, & ad contraria patet refponfio.

Et in cafibus in quibus vera eft fecunda opinio, q proteftatio neceffaria fit, multi etiam indiuidui & particulares cafus occurrunt,in quibus non eft neceffaria, quos fub aliquot limitationibus comprehendam.

20 Limitantur † igitur prædictæ conclufiones affirmatiuæ.

Primò,vt non procedant in paupere qui excufatur,fi de impedimento proteftatus non fuit, ita Ferrantes Gar.in fuis patrocin. patrocin...col.fi.verf. 2. allegans, Bal.in c.3.de refcript.quem etiam allegat ad hoc Felyn. in c.fi quis teft.num.10.de teftib.& vtique Bal.dicit hoc non folùm quando quis ob paupertatem omitteret proteftationem, fed etiam quando ob metum Tiranni, q nota pro cafibus fimilibus.

21 Limitatur † fecundò, vt non propterea teneatur impeditus facere,& operari fic,vt iudex declaret,fiue pronunciet impedimẽtum illud effe legitimum, & obftare, fed fatis eft q quando poftea agetur, fi opponatur de præfcriptione,replicabitur de impedimento. Dec.in d.c. ex ratione. num.5.

22 Limitatur † tertiò,vt procedat in tempore continuo, fecus autem in vtili,vt poft Card.conf.128. ita fir Dec. conf.356.col.3. verf.non obftat. & Felyn.in cap.intimauit.n.3.de teftibus.& ratio effe poteft,quia tempus vtile non currit impeditis,ideo proteftatio non requiritur, vt per Felyn.præalleg.d.num.3.

23 Limitatur † quartò,nifi ftatutum difponeret, quòd quis teneatur appellare intra tot dies nifi per iudicem fteterit,&c. Quia tunc,ne ifta exceptio fruftratoria fit, proteftatio non erit neceffaria,ita fingul.dicit Dec.in d. conf.356. columna 3, verfic.4. refpondetur. Per multa fimilia, de quibus ibi.

24 Limitatur † quintò, vt non procedant de æquitate claufulæ generalis, vt dicam infra eod.art.6.

Articulus IV.

25 AD quartum,† An fcilicet proteftatio vbi aliàs neceffaria eft, neceffaria fit, fi impedimentum fit notorium.

Videtur,quòd nihilominus neceffaria fit proteftatio. Quia notorietas impedimenti concernit probationem illius faciliorem,vel difficiliorem,vel probationem animi ipfius impediti, quia quando notorium eft impedimẽtum non refert,quòd fit negligens impeditus, quando verò ei notorium non eft, fecus eft, vt dixi fupra q. præced. Sed proteftatio licèt vtilis fit quo ad animi & voluntatis ipfius impediti declarationem, non tamen propterea eft neceffaria quo ad iuftificationem impedimenti,vt fupra artic.2. Ergo non habent aliquid commune notorietas impedimenti,& neceffitas proteftationis, & confequenter vbi proteftatio propter impedimenti iuftificationem neceffaria eft, non dicetur minus neceffaria, quia impedimentum fit notorium, vt de fe patet, quia ex diuerfis, &c.

In cõtrarium eft cõmunis Doctorum conclufio. Dec. conf.356.colum.3. verf. non obftat. Cagnol.in l.in omnibus.num.31.de reg.iur. Fely.in cap.ea tranfmiffa.nu. 6.de præfcript. Bonius de ftatut.vrbis præfcript. Gl.28, nu.91. Afflict.decif.50.nu.5. Pedem. decif.9. num.4. & decif.175.num.11.& 12.vbi communem & magis communem omnium dicit, & infinitos penè concord.allegat, quos alias vide, & idem Boer. decif.40. nu.7.

Ego puto fic dicendum.

Aut notorietas impedimenti confiftit in hoc ipfo, quòd per iudicem, vel aduerfarium ftat, &c. & tunc non ideo minus neceffaria eft proteftatio, quia illa tendit non folùm ad probandum impedimentum, fed etiam ad iuftificandum, quia cum propter importunitatem proteftantis poffit excitari negligentia iudicis vel aduerfarij,& fic remoueri impedimentum, fi illa facta non remouetur, impedimentum fit omninò neceffarium,quia diligentia actoris fuperari non poteft,& fic iuftificatur.

Aut notorietas impedimenti confiftit non folùm in hoc,quòd ftat,puta per iudicem vel aduerfarium,fed in hoc etiam,quod impedimentum eft neceffarium, & infuperabile,puta quia iudex lãgueret in extremis,vel repentinè fe abfentaffet in faciem populi,nemine cogitante,vel fi aduerfarius publicè fe abfentaffet vltra mare, vel fimile, & tunc dico, quòd procedit communis fententia,quòd fcilicet proteftatio non eft neceffaria,& ratio clara eft,quia tunc nihil relenat,& fruftra fit quo ad iuftificãdum impedimentum,de qua iuftificatione agimus,& licèt quo ad probandã voluntatem impediti deferuiat, propter ea quæ dicta funt q.præced.artic.5.tamen non neceffaria,fed vtilis tantum dicitur hoc refpectu,vt dixi fupra eod.artic.2. Ex quibus patet refponfio ad contrarium.

Articulus V.

26 AD quintum,† An fcilicet vbi proteftatio eft neceffaria,fufficiat fi femel tantum, & fimpliciter fiat, an verò debeat pluries, & iterato fieri,& folemniter,& publicè?

Quantum ad hoc, refolutio communis eft, quòd debeat fieri hæc proteftatio,fiue diligentia inftanter,& inftantiffimè, Alex.conf.164.nu.5. lib.2. & ibi docet practicam procedendi,vbi iudex effet perfona magna, videlicet Papa, Rex,vel alius Princeps fupremus,vt fcili-

27 cet infteter † cum cubiculario, pulfetur etiã ad oftium cameræ,& demum non habita copia eius,fiat proteftatio coram amicis & perfonis honeftis de tali impedimento,& idem Franc. in c.ex ratione. nu.46. de appellat. & alij paffim. Moti per d.l.fin. §.illud. ibi, fumma ope,&c. Sed Salyc.ibi videtur intelligere d.tex.refpectu numeri,id eft quod pluries debeat fieri proteftatio,non autem refpectu tantæ diligentiæ.

Sed poffunt concordari fic. Quòd Alex.& alij loquantur in principibus, quorum copia non omnibus, neque paffim conceditur,vnde non videtur fufficere acceffiffe femel ad Pontificem, & modicam diligentiam colloquendi fecum feciffe, Salyc.verò loquatur in iudicibus minoribus cum quibus fufficit minor diligentia & inftantia, fufficit enim quòd accedatur ad locum vbi iudex ordinariè reddere iura folet, vel audire litigatores, & accedatur hora folita,quod ibidem non reperiatur, fecundùm Bart.in l.de pupillo.§.fi quis ipfi.nu.27. ff.de op.non.nunc. & ibi clarius per Alex. & Iaf.in fi.& Bartol.in l.2. §.dies. ff.quando appell.fit.

28 Item requiritur,† quòd debeat triplicari huiufmodi proteftatio,fecundùm Bal.in d.c.ex ratione.in fine. Salycet,in l.fi.§.illud.verf.quæro. dicit tex. C.de temp.ap. & hoc originaliter difputauit, & tenuit Glof.folemnis in cap.cupientes.§.q fi per viginti. in verbo, propofita. de elect.in fexto.per plura iura,vt ibi. Quibus adde d. §.illud. ibi fumma ope.

Sed fublimita hoc aliquibus modis.

29 Et † primò,vt non procedat,quando effemus in principe,& diligentia enixè facta effet hora, & loco folitis, vbi princeps folet audire,quia tunc vnica fufficeret pro-

testatio, secundùm Glos. præalleg. per iura de quibus ibi, quam nota pro accedentibus ad Papam.

30 Secundò, vt non procedat, † quando a repetēda protestatione iustus metus impediret ipsius iudicis vel alterius, vel nimia paupertas, Bald. in cap. 3. num. 2. de rescript. Subintelligendo tamen, quòd tunc saltem clandestinè fiat. Dec. in d. l. in omnibus. num. 13. de regul. iur. per cap. 1. quod met. causa.

31 Tertiò sublimita, † vt non procedat, si iudex semel dixisset, quòd nolebat illum amplius audire, vel similia verba, Bald. in cap. ea ratione. in fine, de appell. Quæ declaratio confirmat ea quæ dixi supra art. 3. ad finem. Et faciunt quæ tradūt Bart. & alij in l. fin. ff. de rest. in int.

32 Item requiritur, † vt debeat etiam solemniter & publicè fieri. tex. est in d. l. 2. C. si per met. iudi. ibi, contestatione publicè propositi, & Doctores qui tenent secundam opinionem principalem supra art. 3. & formam

33 habebis ex illis, & in specie † formam hanc tradit Bart. Alexand. Ias. & alij in l. de pupillo. §. si quis ipsi. ff. de oper. noui nunc. Bart. in d. §. dies. Boer. d. decis. 40. nu. 8. & Cagnol. in d. l. in omnibus. num. 13.

34 Sublimita tamen hoc, † nisi metus illatus esset ipsi impedito, quominus posset publicè protestari, tunc enim clandestina protestatio sufficeret. Dec. in d. l. in omnibus. num. 13. per cap. 1. quod metus causa.

35 Item & vltimò † requiritur, quòd impeditus debeat dare querelam superiori ipsius iudicis de tarditate eius, aliàs non excusetur impeditus. Franc. post plures in cap. ex ratione. num. 59. & 60. de appellatio. vbi colliges hanc esse communem sententiam.

Articulus VI.

36 AD sextum, † An scilicet vbi protestatio, vel simplex, vel triplicata, vel quomodocunque requiritur, si omittatur, cesset omninò beneficiū restitutionis, an verò succurratur ipsi impedito ex clausula generali?

Videtur, quòd non, hac forti ratione. Nam aut is qui protestationem omisit, fecit: quia fuit impeditus à protestando alio impedimēto, & tunc non est necessaria alia noua restitutio, qui ad restitutionem petēdam datetur, & ideo ipso iure succurritur, l. interdum. ff. de minor.

Aut is qui protestationem omisit, ex negligentia omisit, & tunc non dabitur succursus ex d. clausola generali, quia negligentibus † non datur, vt est expressum in

37 l. non enim. ff. ex quib. caus. maior.

In contrarium reperio tenentem Afflict. in cap. vni. contra Glos. 1. num. 45. de pac. iuram. firm. allegans Anton. in cons. 28. in fine, incipien. Visis præsentibus. & quosdam alios, quos tamen non reperi hoc dicentes, sed benè reperio, quòd idem voluit Ioan. Baptista Ferrettus in cons. 56. num. 7. & 8. Dum ibi vult, quòd protestatio vbi requiritur, ad hoc requiritur, vt tempus ipso iure non currat, adeo quòd si omittatur, tempus quidem curret, sed tamen succurreretur læso, vel ipso iure, vel ope restitutionis, prout in tali casu à iure prouisum est, & exemplificat in lapsu fatalium, in quantum

38 quòd si dum labitur † primus fatalis culpa iudicis, si protestatio fiat, non curret aliquo modo, si verò omittatur, curret, sed dabitur secūdus annus ipso iure ex causa. Dum autem labitur secundus fatalis, si protestatio fiat, non curret, si omittatur curret quidem, sed secundùm vnam opinionem dabitur restitutio, secundùm aliam succurretur ipso iure, de quibus dicetur infra in secunda parte, quæst. 71. art. 6. ex quibus constat, quòd Ferret. in d. cons. 56. tenet idem quòd Afflict. in fortioribus terminis.

39 Ego puto quòd vbi protestatio † ex mera negligentia omissa est, non succurratur ipsi impedito aduersus dictam omissam protestationem, nulla enim adesset causa succurrendi, & si restituendus esset ad hoc, restitueretur ad restitutionem obtinēdam. Sed quo ad læsionem principalem, puto quòd ita æquiùs dici possit. Aut constat ex posttacto, quòd protestatio nil operata fuisset, & succurratur ipsi qui protestationem omisit, & ita loquatur opinio Afflict. Ferretti, & aliorum. Aut constat manifestè, quòd operata fuisset cessationem impedimenti, & tunc secus, potest enim dici, quòd omissio protestationis læsionem causauerit, & sic quòd culpa propria processerit impedimentum, vel saltem quod per impeditum steterit, qui non remouit impedimentum, quòd ita facilè remoueri poterat, vnde &c. vt dixi supra quæst. præced.

Aut dubium est, an facta protestatione impedimentum cessasset, & tunc in dubio succurrendum puto, quia iusto errore ductus dicetur ipse impeditus, qui credidit fortè protestationem eius nihil profuturam, &c. & ita loquantur etiam Afflict. & alij præalleg.

POTEST inseri tam præcedenti quæstioni, quàm subsequenti, quàm etiam huic quidam communis

40 huic materiæ articulus, videlicet an restitutio † ex hoc edicto impediatur ex eo, quòd impedimentum processit culpa & causa ipsius impediti? sed iubet ponere hic, ne fortè in sequentibus per incuriam omitteretur.

Videtur autem, quòd ex hoc non debeat negari restitutio in integrum.

41 Nam carceratus, † vel bannitus vtique culpa & facto proprio dicuntur esse impediti superesse rebus suis, & tamen datur illis restitutio ex hoc edicto, vt dixi plenè supra quæst. 7. art. 3. & art. 5.

In contrarium reperio tenentem simpliciter Bouium in tract. de statut. vtb. præscriptio. glos. 21. num. 92.

Sed breuiter, vt ipsemet Bouius demum concludit, distinctio vera ista esse videtur quàm etiam alias retuli supra d. art. 3. & art. 5.

42 Aut culpa fuit præordinata † ad casum, & vera est opinio illa, quòd restitutio in integrum non detur, & est vnum exemplum notabile in transfuga, de quo in l. item ei. ff. ex quib. caus. maior.

43 Aut culpa non fuit † præordinata ad casum, & tunc tale impedimentum prodest ad restitutionem in integrum obtinendam, etiam si ex delicto & culpa ipsius impediti processerit, vt est exemplum in bannito, carcerato, relegato, & huiusmodi, & vltra allegatos per Bouium præalleg. hanc distinctionem sequuntur Abb. in cap. cum inter. de except. post Glos. in cap. imputari. de regul. iur. Abb. in cap. intelleximus. num. 7. versic. hoc corroboro, de iudic. vbi pulchrè. Bald. in l. 2. §. si quis in iudicio. num. 3. ff. si quis cautio. Felyn. in c. ex transmissa. num. 7.

Et pro hoc est text. pulcher in l. verum. ff. de furtis.

Et nota etiam incidenter ex prædictis per Felyn. præ-

44 alleg. quòd quando impedimentum † processit à persona ipsius impediti immediatè, puta quia est infirmus, &c. Tunc non est necessaria protestatio aliqua. Et facit bona ratio, quia non propterea remoueretur impedimentum, si infirmus millies protestaretur, quòd per eum non stat, quia rebus suis superest.

Benè verum est, quòd vtilis erit ad hoc, quòd facilius probabitur postea infirmitas, & etiam ad hoc, quia probatus & declaratus erit animus infirmi, quòd si non esset infirmus ageret quæ agere tenetur, &c. quòd quanti referat visum est supra quæst. præcedenti.

SVMMARIA.

1 Procuratoris dimissio facta ab ipso impedito, an impediat restitutionem in integrum contra eum complementem, ob læsionem causatam à sua absentia, vel alio impedimento?

2 Impedito an denegetur restitutio in integrum ex eo, quòd procuratorem dimisit, per quem ageret & defenderetur, & ab eo non fuit rectè defensus?

3 Procuratoris dimissio necessaria, & voluntaria, multum differunt inter se, & quomodo.

4 Re-

4 *Rescissio an cesset hoc casu, si impeditus fuit legitimè defensus, & sumus in actitatione causæ?*
5 *Restitutio an detur hoc casu ad totam causam, sicut daretur si a procuratore defensus non fuisset?*
6 *Et an detur saltem ad appellandum?*
7 *Intellectus l. 1. § fin. ff. quando appell. sit.*
8 *Restitutio an cesset, si absens, vel aliter impeditus procuratorem dimisit, & sumus in alijs casibus extra actitationem causæ?*
9 *Restitutio absentis contra præsentem, si regulatur aliquo modo in vno casu, æquitas suadet vt in eodem casu eodem modo reguletur restitutio præsentis contra absentem.*
10 *Absens non dicitur, qui procuratorem reliquit.*
11 *De absentis defensione legitimè vel non legitimè facta per procuratorem, quando tractatur, tractatur consequenter de actibus iudicialibus.*
12 *An electus multiplex ad l. si qui Reipublica. la 2. ff. ex quibus caus. maior.*
13 *An procedat conclusio facta supra num. 8. si procurator sit soluendo, & possit dari recursus domino contra eum actione ordinaria?*
14 *Et quid in hoc casu si dominus non tenebatur dimittere procuratorem.*
15 *Restitutio ex clausula generali quando datur alicui, non datur nisi in subsidium cessante remedio ordinario.*
16 *Procuratorem qui dimisit non idoneum, quare restitui non debet, si restitutus fuisset, etiam si nullum procuratorem dimisisset? ne plus noceat diligentia licet non exquisita, quam mera negligentia.*
17 *Procuratore non existente soluendo, quod dominus in subsidium ex clausula generali restituatur, Rota nõ admittit nisi concurrat aliqua iusta causa ad fauorem impediti.*
18 *Et an hæc practica Rotæ procedat tam in procuratoris dimissione necessaria, quàm voluntaria?*
19 *Procurator licèt soluendo existat, si tamen contra eum non competit regressus, puta quia in culpa non fuit, succurritur domino ex clausula generali, sicut si soluendo non esset.*
20 *Procurator si prima instantia acta ignorauit, & dominus non potuit ei notificare, quia impeditus fuit, succurritur domino, etiam si ipse procurator soluendo sit.*
21 *Restitutio ad appellandum datur absque alia discussione, an procurator qui appellare neglexit sit soluendo, vel ne?*
22 *Procurator si dimissus fit ante absentiam ex necessitate, puta quia in capta erat, restituitur absens omnimodo, si ab hoc procuratore lædatur.*
23 *In procuratore dimisso quæ conclusa sunt, an procedant in curatore bonis dato?*
24 *Curator bonis nõ solùm datur, si bona sint defuncti, sed etiam si absentis.*
25 *Et quid si curatorem bonis ipsemet qui absfuturus erat, dari petijt.*
26 *Et quid si curator iste datus est ab alijs ex necessitate.*
27 *Curatoris bonis dati præsentia non impedit restitutionem in integrum ipsius absentis regulariter.*

QVAESTIO XXIX.

De impedimento restitutionis in integrum ex hoc edicto maiorum ex eo, quia absens, vel aliter impeditus procuratorem dimisit, per quem & defendi, & agere posset.

PROCVRATORIS dimissio, vel non dimissio, multum operatur quo ad obtinendam, vel non obtinendam restitutionem in integrum, vt cõstat ex ijs, quæ vbique Doctores tradunt circa hoc, sed tamen adeo in confuso, vt pro resolutione clara huius quæstionis plus ordinis, quàm subtilitatis requiratur. Igitur diuidam hanc materiam in duas quæstiones, in hac dicam, an & quando dimissio procuratoris facta ab ipso absente, vel aliter impedito, impediat restitutionem in integrum? In sequenti quæstione latiùs tractabo, an & quando non dimissio procuratoris sit causa denegandi ipsi impedimento restitutionem in integrum?

Et quoniam materia huius primæ inspectionis breuis est, hisce quinque Articulis expediri potest.

Primò, An dimissio procuratoris facta ab ipso absente, vel aliter impedito, ad hoc vt per eum defenderetur, sit in causa, quòd præsens ex eo, quia habuit quem conueniret, non audiatur, si velit restitui contra ipsum absentem? &c.

Secundò, An ipsemet absens, vel aliter impeditus, qui procuratorem dimisit, restitui possit, quando ab huiusmodi procuratore non fuit legitimè defensus?

Tertiò, An idem sit, si fuit legitimè defensus, & agitur de actitatione causæ, & iudiciarijs actibus?

Quartò, Et quid si sumus in alijs actibus & extra speciale casum actitationis causæ?

Quintò, An quæ dicta sunt de dimissione procuratoris, procedant quando datus est curator bonis?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet dimissio procuratoris facta ab absente, vel aliter impedito impediat restitutionem in integrum contra eum petitam ab eo, qui ex tali absentis vel impedimento se læsum ait?

Videtur, quòd hoc non impediat restitutionem prædictam, Quia aut is qui præsens fuit, & restitui vult, egit eum hoc procuratore, & ille defendit ipsum absentem, & tunc non potest agi de restitutione, quia nulla læsio adesse potest, quando agere potuit, & egit. Aut egit, & ille dominũ suum non defendit, quem defendere debebat, & tunc non videtur deneganda restitutio. Quia iniquum est, vt cum domino agere nequeat propter impedimentum, & cum procuratore propter aliud impedimentum, vel contumaciam, & aduersus tale damnum restitui non possit. Quinimò prodesset absenti absentia eius & malitia simul, contra l. 1. ff. ex quibus causis maior & l. vid. licet. ff. eod.

Sed contra est text. expressus in l. 1. §. 1. ff. eod. ibi, vel absens non defenderetur, & in l. item eum prætor. ibi, qui absentes non defenduntur. ff. eod. & in l. is qui reip. la 2. secundùm vltimum intellectum, de quo ibi in Glos. & de quo dicam infra eod. artic. 4.

Et ratio clara est, quia si qui præsens fuit, habuit quem conueniret, non potest alteri imputare quam sibi met quare eum non conuenit. Quod si procurator dimissus ad hoc non fecit sui copiam, tunc excusabitur præsens.

Et per hoc ad contrarium respondetur, vt procedat quando procurator dimissus ab impedito illum non defendit, & ipsemet text. in d. l. 1. & in d. l. item eum prætor. & in d. l. is qui reipu. ff. eod. hoc dicit, in illis verbis, cum non defenderentur, &c.

Item procedet, quando cum hoc procuratore actum est, & fuit defensus ipse absens vel impeditus, secus verò quando ipse præsens negligens fuit in conueniendo ipsum procuratorem, & in his propriè terminis habebunt locum conclusio, & leges allegatæ.

Articulus II.

2 AD secundum, † An scilicet ipsi absenti, vel aliter impedito restitutio in integrũ denegetur ex eo, quod procuratorem dimisit, per quem ageret, vel defenderetur, & ab eo non fuit legitimè defensus?

Et videtur, quòd deneganda restitutio sit, quia sibi imputet, quare talem procuratorẽ dimisit, l. cum mandato. ff. de minor. cum simil.

In contrarium est Glos. Ordinaria in l fin. in verbo, defensi, ff.de restitutione in integr.& ibi Doctor. & ibi Bar & alij, Innoc. in c. querelam. vers. sed melius. ff.de procurat.& est text.pro hoc in d.l.fin. à contrario sensu & in l.qui absente C.de procur. qui sic debet intelligi.

Ampliaturque, vt diligentia ipsius impediti in dimittendo procuratorem non solùm non noceat ei hoc casu, sed aliquid plus operetur iuncta cum ipsa necessitate impedimenti, quod est, quia si is qui culpa sua necessario impedimento detinetur, & ideo propterea restitutione dignus non est, si procuratorem dimiserit ea dignus sit, si ab eo legitimè non defendatur, l.sed & si per prætorem. § 1. ff.ex quib. caus.maior. & dicam etiam infra quæst.seq.

Ad contrarium respondetur, q in primis casibus in quibus procuratorem mittere non tenebatur clari iuris est, q negligentia illius sibi nocere non debet, per regulam. l. 1. C.de rei vxor.act.cū sim. & in terminis nostris est tex.in l.sed & si per prætorem. §.fin. vers.& sæpissimè ff eod.tit.ex quibus caus.maior. ibi, siue habuit procuratorem, siue non. In casibus verò, in quibus mittere tenetur, vt restitutionem obtinere possit, aduertendum est, q licèt potuisset dimittere virum prudentiorem, & magis diligentem, quia tamen non voluntariè, sed necessario dimisit excusatur, & d.l.cum mandato. loquitur, quādo voluntariè fuit procurator ille cōstitu-

3 tus, & pro differentia voluntariæ † & necessariæ constitutionis ipsius procuratoris, faciūt in terminis quæ dixi supra de tutore, & procuratore, q. 22. art. 5. quæ vide.

Articulus III.

4 AD tertium, † An idem sit, si absens vel aliter impeditus fuit legitimè defensus, & sumus in actis, ione causæ.

5 Dicas sic. Aut quærimus † an restituatur ad totam causam, sicut restitueretur si à procuratore defensus non fuisset, & clarum est, quòd non restituitur, Glos. Bart. & omnes in l.fin. ff.de restitut. in integrum, per illum text.

6 Aut quærimus, † an restituatur saltem ad appellandum?

Et videtur quòd neque etiam ad appellandum restituatur, per l. 1. in fine. ff quand.appell.sit.

Sed contra est tex. expressus in d.l.fin. ff.de restit. in integr. & ibi Glos.Bart. & omnes.

Et ratio est quam nota, quia nemo tangit eam, Nam vt supra conclusum fuit q.27.art. 5.ad hoc vt quis restituatur ex hoc edicto, requiritur q impedimentum non solùm iustum vel necessarium sit, sed etiam quod sit causa immediata ipsius læsionis, & q si illud cessasset, cessasset quoque læsio.l.antepen. ff.ex quib. caus.maior. Modo dico, quòd quādo Dominus absens, vel aliter legitimè impeditus defenditur legitimè à suo procuratore & benè, in tota causa vsque ad sententiam, si sententiam cōtrariam reportet, euenit, vel quia iniustam causam foueat, vel iudex iniustè iudicauerit, sed neutrum istorum cessasset, etiam si impeditus dominus non fuisset, quia (vt credendum est in dubio) iustitiam causæ mutare non potuisset, neque iudicis perfidiam, vel imperitiam supplere. Igitur non mirum si non restituitur.

Dices tu. Quare ergo restituitur ad appellandum?

Resp. quia præsupponitur necessario, quòd procurator appellare omiserit, (nam si appellasset, ad quid peteretur amplius restitutio ad appellandum?) & consequenter præsupponitur, quòd dominus in hoc non fuerit legitimè defensus, cū appellatio defensio sit, &c. & quia dominus si præsens fuisset, omninò appellasset, vnde æquum est ei succurri, qui præsens esse ex iusta causa non potuit.

Ad contrarium d.l. 1. in fine. ff. quando appell.sit.

7 Resp. q nō præsupponitur † ibi absentem de quo ibi, ex iusta causa abesse, prout præsupponimus hic, & ne iura abinuicem discrepent, necessarium est ita intelligere, & videtur mihi magis amicum literæ, quàm id quod pro solutione illius text. Glos. ibi dicit: Et si in se verum sit quod Accursius ibi notat, vt dicam infra 2.parte. in quæst.de restitutione aduersus omissam appellationem.

Articulus IV.

8 AD quartum, † An restituatur absens vel aliter impeditus, si procuratorem dimisit, & sumus in alijs casibus, quam in iudicialibus?

Videtur autem indistinctè, quod non restituatur, vt est tex. expressus secundùm veram lecturam in l.is qui Reipubl. in 2. ff.ex quib. caus.maior.

Præterea facit ratio paritatis aequitatis. Nam sicut constitutum est, quando præsens vult restitui contra absentem, vt l.ait prætor. §.hæc restitutio. ff.eodem.

9 Quare non idem constitui debet, quando † absens vult restitui contra præsentem, arg.l. 1. in princ. ff.eod. ibi ne, vel obsit, vel prosit, quod euenit, &c.

10 Præterea non dicitur absens † qui procuratorem reliquit, Ang.cons.270. statuto ciuitatis. Iacob.in l.qui à te. & in l.præced. C.de procurat. & post illos Neuiz. cons.70.num.36. qui propterea dicit non debere dari huiusmodi absenti restitutionem.

Præterea si legitimè defensus fuit ab illo, non potest dici læsus ipse absens, & sic de restitutione tractari non potest.

In contrarium est tex. clarus in l.sed & si per prætorem § fin.vers.& sæpissimè. ff ex quib. caus.maior. ibi, siue habuit procuratorem, siue non. Et ratio est, quia diligentia propria non debet cuipiam esse damnosa, & si iste non restitueretur, melius ageretur cum negligente quo ad procuratoris dimissionem, quam cum diligenti, contra l.nec non. ff.eod.

11 Ego puto aduertendum, † q quando tractatur an absens fuerit legitimè defensus vel non, necessario tractatur de actibus iudicialibus, videlicet quia conuentus fuerit procurator absentis, & cū eo iudicium actitatum fuerit, & sic non potest tractari de hoc nisi simus in iudicialibus, & propterea quando dicitur quòd absens fuit legitimè defensus, non restituetur nisi ad appellandum, vt l.fin.ff.de restit.in integr.& ibi omnes. Quando dicetur quòd non fuit defensus aliquo modo, vel non legitimè defensus, restituetur ad totam causam, l.1.& ibi Gl. & oēs. C.ex quib. caus.maior, & dixi sup.art.præced.

Extra hos casus igitur restat videre, quomodo absēs, vel aliter impeditus læsus fuerit propter suum impedimentum, & negligentiam procuratoris dimissi, & an impediatur eius restitutio ob negligētiam hanc procuratoris. Et dico, q casus frequentes erit, quādo procurator ad iudicia nō egit tempestiuè, vel ad negocia constitutus malè egit illa, & negligenter omisit litem contestari, vnde ipse absens passus est damnū præscriptionis, vel quid simile. Et in istis casibus dic, q regula est, quæ ponitur à I.C. in d.l.sed & si per prætorem. §.fin. ff.ex quib.caus.maior. Quam tu iunctis alijs iuribus declara plenius, & extende sic. Aut iste qui procuratorem dimisit, restitutus fuisset etiam si illum non dimisisset, & restitui debet etiam si dimisit, & diligentia propria ei non debet nocere, & sic procedunt. d.§.fin.vers.& sæpissimè, & ratio supra adducta pro secunda opinione.

Aut si procuratorem non dimisisset, restitutus non fuisset, & tunc regulariter restituatur iste quoque si dimisit, & ille passus est dominum suum ius suum amittere. Quia licèt videatur imputandum ipsi impedito quare talem procuratorem dimisit, tamen quia ex necessitate non ex voluntate fecit, excusandus & restituendus est, vt dixi supra art.præced. in fine, limitando tamen hoc secundùm membrum, vt dicam post responsionem ad contraria. Igitur ita tenendo,

Ad

Ad contraria omnia patet responsio, præterquam ad primum, quia ille tex. variè intelligitur.

12 Ad primum igitur, pro sol. præmitte, † quòd ille textus sex modis intelligi potest secundùm Glos. ibi, sed primi quatuor leues sunt, & saporem non habent, & vltimæ duæ lecturæ minus displicent Doctoribus.

Sed nos videamus vtra illarum verior sit.

Prima est, quòd ibi agatur de restitutione absentis contra præsentem, de qua nos agimus, & hanc tenet Bal. ibi, & si hoc modo legitur, pugnat iste text. cũ d.l. sed si per prætorem §. finali. Et quod hoc modo intelligi debeat, mouetur Bald. quia aliàs constructio literæ ibi stare non posset, illa enim verba, in integrum restitui volens, non haberent substantiuum, cum illud verbum, is, ad verbum, reliquerit, referatur.

Alia lectura est, quòd imò ibi agatur de restitutione præsentis contra absentem, & sic non pugnet cum d.l. sed & si per prætorem. in fi. quia diuersus casus, & diuersa est in eo ratio, vt dixi supra artic. 1. Et hanc tenet Glosa cum pro vltima ponat, & in specie illam approbant Bal. ibi, & Alber. & alibi dicit Aretin. in l. Pantonius. ff. de aquiren. hæred. quod hæc lectura communiter approbatur. Et pro ea facit, quia aliàs verbũ, defendens, in illo text. impropriè staret, poneretur enim pro agi, & sic large, & impropriè vt aliàs in l. 1. C. de test. iuncta Glos. ibi in verbo, defendere, & ita sentit Alber. præalleg.

Mihi placet omnimodo hæc vltima lectura, quam tenet Glos. Bart. & alij communiter. Et moueor, quia dicit tex. per quem defendi potuit, quæ verba si intelligerentur de restitutione absentis cõtra præsentem, sequeretur, quòd vbicunque potuisset defendi per procuratorem, restitutio ei denegari deberet. Sed hoc est falsum, quia imò requiritur, quòd omninò legitimè defendatur, vt supra dictum est, artic. 2. per l. 1. C. ex quibus caus. maior. aliàs restitutio datur ad totã causam, vt ibi per Glos. Bart. & alios, & in l. fin. ff. de restitut. in integr. ergo necesse est, quòd de restitutione præsentis contra absentem loquatur, qui ex eo tantum quod absens procuratorem dimiserit, non restituitur contra eũ, & ideo text. in dicta l. item ait. §. hæc autem restitutio, loquens de hac restitutione præsentis contra absentem dicit. Nam si fuerit procurator, cum habueris quem conuenias, non debet inquietari, & per hanc rationem puto hanc secundam lecturam omnino veriorem esse, & illam teneo.

Qua retenta, non obstat ponderatio Baldi in contrarium, de qua supra. quia imò sensus talis erit, si is qui reipubl. causa absuturus erat procuratorem reliquerit per quem defendi potuit, & hucusque clausula per se optimè stat, & postea separatim sequitur, volens restitui in integrum non audietur, & sic gratia locutionis, nobis veniret repetendum verbum, is qui, dixit I. C. volens, &c. & sic elegantiùs legetur secundùm lecturam secundam.

Et sic tenendo nulla superest difficultas propter contrarium d. l. is qui reipubl. cætera ex supradictis in conclusione sublata remanent.

13 Limitatur supradicta conclusio, † vt procedat ita demum si procurator non sit soluendo, aliàs si soluendo est, non restituitur dominus, sed datur ei recursus ordinarius contra procuratorem, ita Gl. in d. l. is qui reip. & Benintend. decis. 26. num. 3. & 7. vers. tamen tutius, &c. & Cassad. decis. 5. de appell.

Sed tu aduerte diligẽter circa vtrũque dictum huius 14 conclusionis. Quantum enim ad hoc, † quòd non restituatur dominus, si procurator soluendo est, ego intelligo vt procedat ita demum, si dominus tenebatur dimittere procuratorem, vti est quãdo, abest ex causa necessaria tantum, non autem probabili. l. Papinianus. ff. de minor. l. sed & si per prætorem. §. 1. ff. ex quibus caus. maior. Et ratio est, quia tunc cum ex necessitate absit, indulgetur ei ex æquitate, vt si non idoneum procuratorem dimiserit ei succurratur, vt dixi supra art. 3. in fin. cui aliàs de rigore imputaretur quare non idoneum dimisisset, si spontaneè penitus per procuratorem agere, vel defendi voluisset, l. cum mandato. ff. de minor.

15 Quando autem ex † æquitate clausulæ generalis succurritur alicui, nunquam succurritur, nisi in subsidium quando non adest recursus ordinarius, quando verò adest remedium ordinarium contra eum qui læsit, & est soluendo l. 3. in fin. princ. ff. de eo per quem fact. erit, & dixi plenè supra quæst. 13 artic. 10.

Si autem dominus non tenebatur dimittere procuratorẽ, vtputa; quia ex causa necessaria, & probabili aberat, tunc ego credo, quòd restituatur indistinctè vel sit, vel non soluendo ipse procurator, vt l. sed & si per prætorem. §. fin. versic. sæpissimè. ff. ex quibus caus. maior. Et ratio mihi clara videtur, quia si restitutus fuisset ab-16 sens † etiam si procuratorem non dimisisset, quare non restituetur, si dimiserit, licet non idoneum, argum. l. 1. in princ. ff. de rei vx. act. cum sim. profectò aliàs plus noceret diligentia, quàm negligentia, & pro hac distinctione facit l. 1. in fine. iuncta Glo. ibi. ff. quando appel. sit, & Bal. in l. 6. ff. de rest. in int. in fine.

17 Quantum verò ad aliud dictum huius † limitationis, videlicet, quòd si procurator non est soluendo, restituatur dominus in subsidium. Reperio, quod Rota hoc nõ admittit, neque ita practica eius obseruat, nisi aliqua alia iusta causa concurrat ad fauorẽ impediti propter quam moueatur iudex ad restitutionem concedendam, l. 1. ff. ex quib. caus. maior. prout refert verbatim Cassad. d. decis. 5. ad finem, tit. de appellat.

Ego autem puto, quòd practica & opinio Rotę procedat, quando sumus extra casum nostrum, videlicet, 18 quando procurator non ex necessitate † dimittitur, & constituitur, sed merè voluntariè, & prædicta decisio Cassadori non loquitur in casu nostro absentiæ, sed simpliciter quando dominus per procuratorem litigauit, & ille negligenter aliquid omisit, & tũc bene facit pro opinioni Rotæ illa ratio, quia imputet sibi dominus quare nõ idoneum procuratorem elegit, si per seipsum litigare nolebat. Quæ ratio non militat in casu nostro, in quo ex necessitate per procuratorem agere, vel se defendere coactus fuit.

19 Sublimita modo † primum dictum huius limitationis, vt non procedat, quando procurator licet soluendo esset, tamen contra eum nõ daretur regressus, quia putà in culpa læsionis non esset, & pro exemplo est si acta 20 prioris instantiæ † ignorauit, & dominus qui potuisset illa nota facere fuit impeditus, & sic quando neuter est in culpa, tunc enim dabitur domino impedito restitutio, etiam si procurator soluendo sit. Benintend. decisio. 26. in fin. dicens ita fuisse iudicatum, vt æquiùs, & tutiùs.

21 Sublimitat † secundò Socin. senior hoc in l. qui duos. nu. 19. de reb. dub. in restitutione ad appellandũ, quam dandam esse vult absque alia excussione procuratoris, per d. Glo. in d. l. is qui reipubl. Quæ hoc non dicit, nisi iungas primam solutionem, cum sexta.

22 Sublimitatur † tertiò, vt non procedat in procuratore dimisso, antequam quis abesse cæpit ex causa necessaria, videlicet, quia lis erat iam cæpta, quo casu is qui absuturus est, omninò defendi debet, vt inquit text. in l. eundem. primo resp. ff. de legat. quia hoc casu nullatenus sibi imputari potest, &c. ita Bald. in d. l. is qui reipub. in 1. lect.

Articulus V.

23 AD quintum, † An scilicet quæ de dimissione procuratoris conclusa sunt in hac quæstione procedant, quãdo loco procuratoris curator bonis datus est.

24 Dari autem curatorem bonis, † nõ solùm defuncti, sed etiam absentis probatur in l. 2. ff. de cur. bon. dan-

do, in l. id priuilegium. ff. de priuil. cred. & l. si pupillus in fin. ff. de tute. & ration. distr. Item dari ijs, qui ignorantur vbi sint, dicit Pau. de Castr. in l. si quis ita instituatur § fin. nu 9. ff de hæred. instit. Et non solùm quando procuratorem habere non potest, ve d. l. sed etiam quan-
25 do potest. † sed ipsemet, puta absuturus curatorem bonis suis dari petit, vt tradunt Gulielm. & Alber. in d. l. ab hostibus. in princ. Quinimò à gestore dari potest, vt l. 1. ff. de neg. gest. in Glos.

Hoc præmisso, in hoc articulo concludo breuiter sic.
26 Aut curator iste datus est † ex necessitate ab alijs, & non dubium est, quod restitutio in integrũ hac de causa non impeditur, quia non est quid imputetur ipsi absenti vel impedito, quare non magis idoneum elegerit, & est text. pro hoc ad literam in d. l. ab hostib. in princ. vbi notant omnes. ff. ex quib. caus. maior.
27 Aut ab ipsomet absuturo, † vel aliter impedito petitus est, & tunc licet dubitari possit propter rationem statim dictam arguendo à contrario, & arg. l. de creationibus. in princ. C. de episc. aud. tamen conclude sic, quòd vbi procuratoris dimissio simpliciter non impedit restitutionem in integrũ, vel quatenus procurator non est soluendo, &c. eatenus, & multò magis non impedit illam datio curatoris bonorum, qui magis ex necessitate datur, seu petitur, quàm procurator cõstituatur, & ita ex Baldo in d. l. is qui reipub. ff. eod. ex quib. caus. maior. & est tex. in l. eundem. ff. de legation.

S V M M A R I A.

1 *Absens vel aliter impeditus, an teneatur mittere excusatorem alias denegetur ei restitutio in integrum?*
2 *Impeditus si mittat excusatorem, & iudex nihilominus contra eum procedat, iudicium est ipso iure nullum.*
3 *Impeditus non tenetur mittere excusatorem, quando impedimentum repente occurrit.*
4 *Excusatorem mittere non sufficit, quando in citatione diceretur, vt non per excusatorem, sed per procuratorem compareat.*
5 *Excusator quãdo est necessarius, nõ admittitur sine mãdato.*
6 *Absens vel aliter impeditus, an teneatur mittere procuratorem, quando abest ex causa necessaria, & probabili simul?*
7 *Absens ex causa necessaria & probabili simul melioris conditionis esse debet, quàm qui ex necessaria tantum, vel etiam improbabili simul.*
8 *Absentia, vel aliud impedimentum necessarium, & probabile simul, si incipiat ante litem contestatam, reddit iudicium ipso iure nullum.*
9 *Absens, vel aliter impeditus, tenetur mittere procuratorem quando impedimentum est laudabile tantum, non etiam necessarium.*
10 *Absens ex causa laudabili debet esse melioris conditionis, quam absens ex causa necessaria, sed improbabili.*
11 *Intellectus l. necnon. in princip. ff. ex quibus causis maior.*
12 *Impeditus facere aliquid infra annum prout tenebatur, si excusetur, etiam si non mittat procuratorem, excusatur etiam si non mittat post annum.*
13 *Procuratoris dimissio, an sit necessaria quando quis abest, vel aliter impeditur ex causa necessaria tantum?*
14 *Et quid si impedimentum hoc licet non sit laudabile, non tamen est pœna dignum.*
16 *Et quid si est improbabile, & pœna dignum.*
17 *Bannitus tenetur mittere procuratorem ex capite sua absentia.*
18 *Et an procedat in bannito, qui habetur pro mortuo?*
19 *Excõmunicatus an teneatur dimittere procuratorẽ? & n. 22.*
20 *Et an procedat in bannito, non ex suo delicto, sed propter seditionem?*
21 *Ius sibi reddi sperare non potest quis in ea ciuitate vnde expulsus est.*
23 *Relegatus an teneatur mittere procuratorem, aliàs non restituitur?*
24 *Carceratus ob suum delictum tenetur mittere procuratorem aliàs, &c.*
25 *Et quid si carceratio non culpa sua facta esset.*
26 *Carceratus quando procuratorem dimittere non valeat, remissiuè.*
27 *Carceratus qui procuratorem dimittere non potest, excusatur.*
28 *Carceratus, cum quo nemo colloqui potest, non tenetur mittere procuratorem.*
29 *Absens voluntariè, non tamen culpabiliter, an teneatur mittere procuratorem?*
30 *Mercatura causa absens, dicitur voluntariè abesse.*
31 *Et quid si taliter absens procuratorẽ dimittere non valuit.*
32 *Procuratoris dimissio eatenus est necessaria absenti, quatenus cessat in eo prærogatiua publica vtilitatis.*
33 *Et quid si impedimentũ superuenit, dũ iste erat in absentia.*
34 *Vasallus qui erat absens pro suis negocijs, dum dominus interim mortuus est, & procuratorem dimittere non valuit, excusatur si inuestituram non petijt.*
35 *Absens otiosè an teneatur dimittere procuratorem, & quomodo dubium sit hoc?*
36 *Et quid si iste absens habet priuilegium non comparendi.*
37 *Et quid si istud priuilegium non est distinctum non comparendi, scilicet personaliter.*
38 *Absens quando non tenetur mittere procuratorem, an teneatur si impedimentum longo tempore duraturum est?*
39 *Absuturus breui tempore, non dicitur abesse, & num. 9. declaratur.*
40 *Et quid si causa non sit cœpta, sed præparata tantum. & n. 41.*
42 *Tempus longum, vel breue quod dicatur in proposito.*
43 *Et quid si causa sit ardua & grauis.*
44 *Procuratoris dimissio non est necessaria, an sit necessaria si ipse absens, vel aliter impeditus sit actor?*
45 *Præscriptionis dies vtiles, an currant ipsi aliàs impedito, quando procuratorem dimittere potest?*
46 *Præscriptionem non currere, & currere, sed cum spe restitutionis, differunt.*
47 *Procuratoris dimissio an sit necessaria, quando reus citatus est, vt aut ipse personaliter compareat, aut per procuratorẽ?*
48 *Expressio eorum quæ tacitè insunt, quandoque aliquid operatur.*
49 *Intellectus c. 1. de iud. in 6.*
50 *Procuratoris dimissio an necessaria sit, vbi causa celeritatem desiderat, etiam si alias necessaria non esset?*
51 *Electionis causa celeritatem desiderat, & dimissio procuratoris necessaria est.*
52 *Feriato tempore quæ tractari possunt, procuratoris dimissionem requirunt.*
53 *Damni infecti causa procuratoris missionem requirit, & alia quæ dilationem non patiuntur, & quæ breui tempore peritura essent. & num. 54.*
55 *Periculum vbi est in mora, procuratoris dimissio necessaria est.*
56 *Celeritatem causa quando desiderat, etiam si ardua sit, procurator dimitti debet.*
57 *Procuratoris dimissio non est necessaria, vbi non est eadem causa in procuratore quæ in domino, & an sit verum hoc?*
58 *Procuratoris dimissio an sit specie necessaria, quando impedimentum est euitabile? & num. 59.*
60 *Procuratoris dimissio, an nunquam sit necessaria quando culpa non fuit præordinata ad casum?*
61 *Mulier prægnans excusatur à dimissione procuratoris sicut ægra.*
62 *Coitus non dicitur simpliciter, & indistinctè culpabilis.*
63 *Coitus quomodo sit præordinatus ad grauidationem.*
64 *Procuratoris dimissio vbi est necessaria, an excusetur is qui eum dimisit & mortuus est, vel alio impedimento impeditus? & num. 65.*
66 *Regula l. honor. §. hoc sermone, quo casu non procedat.*
67 *Procuratoris dimissio vbi necessaria est, an necessaria sit, si impeditus tenetur personaliter comparere?*
68 *Fidelitatem qui domino iurare tenetur, excusatur si procura-*

QVÆSTIO XXX.

De impedimento restitutionis ex hoc edicto maiorum propter non dimissum procuratorem ab ipso absente, vel aliter impedito.

EX contrario nunc tractandum est, an & quando propter non dimissionem procuratoris, ab impedito faciendam, auferatur ei beneficium restitutionis in integrum ex hoc edicto maiorum? Quod quidem multa habet capita, & ideo infra scriptis octodecim Articulis absoluenda est quæstio ista.

Primò, An absens, vel aliter impeditus, ad hoc vt restitutionis istius beneficio dignus sit, necesse habeat mittere excusatorem?

Secũdò, An teneatur dimittere procuratorem, quando est impeditus ex causa necessaria & probabili simul?

Tertiò, An teneatur dimittere procuratorem, quando est impeditus impedimento probabili tantum, non autem necessariò?

Quartò, An quando impeditus est, impedimento necessariò tantum?

Quintò, An quando impeditus est impedimento voluntario tantum, sed tamen non improbabili?

Sextò, An quando contumaciter abest?

Septimò, An vbi procuratoris dimissio non est necessaria, reddatur necessaria ex eo, quia impedimentum longo tempore duraturum sit?

Octauò, An reddatur necessaria, vbi ipse impeditus est actor?

Nonò, An quando ipse impeditus est reus, sed citatus est alternatiuè, vt aut ipse personaliter compareat, aut procuratorem ad respondendum mittat?

Decimò, An vbi causa celeritatem desiderat? vel aliqua alia causa subest?

Vndecimò, An è contra vbi dimissio procuratoris est necessaria, procedat si impedimentum causatur ex banno?

Duodecimò, An procedat si bannum non incidit ex culpa præordinata ad casum?

Decimotertiò, Quid si procurator dimissus mortuus est, vel alio necessario impedimento impeditus?

Decimoquartò, Quid si citatus non tenetur personaliter comparere?

Decimoquintò, Quid si procurator commodè haberi non potuit?

Decimosextò, Quid si impedito non potuit sufficienter prouideri per procuratorem?

Decimoseptimò, Quid si causa ardua sit?

Decimooctauò, An ex æquitate saltem succurratur impedito, quando procurator dimitti debebat, & dimissus non fuit?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet absens, vel impeditus, necesse habeat mittere excusatorem, aliàs denegetur ei restitutio ex hoc edicto maiorum?

Videtur quòd non sit necesse. Quia si legitimè impeditus mittat excusatorem & notum faciat iudici impedimentum, si exinde procedatur contra eum, iudicium 2 est ipso iure nullum. † Glos. & Bart. in l. quæsitum. ff. de re iud. Felyn. in cap. in nomine Domini, num. 19. de testib. ergo si necessaria sit missio excusatoris, aut restitutio non erit vnquam necessaria si ille mittatur, aut si non mittatur, & restitutio propterea deneganda veniat, nunquam concedetur, & superfluus erit titulus, ff. ex quib. caus. maior. Et ideo fortè Alber. in l. 2. §. si quis iudicio. ff. si quis caution. dixit, quòd est vtilis, non autem necessaria missio excusatoris.

IN contrarium est communis opinio Doctorum. Ita tenet clarè Glos. in cap. cum dilecti. in verbo, responsalem. versic. ad hoc dixit Vinc. de dolo. & idem sentiunt Bar. in l. quæsitum. num. 5. ff. de re iud. Bal. in c. querelam. nu. 2. de procur. Abb. in cap. bonæ. nu. 21. de elect. idemque voluit Glos. in cap. si ægrotans. in glos. 1. in verbo melius potest dici, 5. quæst. 4. & Alber. in l. 1. vers. sed quid si patiebatur. ff. de diuer. & temp. præscript. Idem etiam vult Bal. in cap. 1. nu. 7. de mil. vasall. in vsi. feud. licèt re vera loquatur per verbum, potest. Et pro hac opinione est bonus tex. in cap. placuit, 18. dist. & melior in cap. querelam. de procur. & in cap. tenor. de re iud.

Ego puto sic dicendum. Aut quærimus, an necesse sit mittere excusatorem, ad hoc vt procedi non possit contra

trà ipsum legitimè absentem, vel impeditum, & si procedatur, sit ipso iure nullum iudiciũ, & dic quòd sic, & ita loquitur communis opinio, vel si aliqui ex præall. aliter intelligũt Glosas supra adductas, ego puto hallucinari, per rationẽ supra adductam, & dicã etiam statim.

Ancouærimus, an necesse sit mittere excusatorem ad hoc vt competat restitutio in integrum, & si non mittatur, illa denegari debeat, & dico quòd nõ, per rationem adductam supra pro alia parte, cui non video quomodo aliter respondere possit, & reperio, quòd ita in terminis tenet Alex. in l. recusare. §. fi. nu. 5. in fine. ff. ad Trebel.

3 Refrenta tamen communi † limita nisi de improuiso occurreret casus necessitatis, & impedimenti, quia excusatur impeditus, si neque etiam excusatorem mittat. Bal. in d. cap. querelam. nu. 2.

4 Limita secundò, † vt non intelligatur sufficere excusator, quando in citatione diceretur, vt non per excusatorem, sed per procuratorem compareat, ita & Glosa in dicto cap. cum dilecti, in verbo, responsalem, per illum text.

Intellige tamen, quòd si non mittatur, non propterea noceat, vt dicam infra ead. q.

5 Nota præter hęc, † quòd quando excusator est necessarius, non admittitur sine mandato, secundùm Doctor. communiter, vt testatur Rub. Alexand. in tract. de procur. in crimin. num. 315.

Articulus II.

6 AD secundum, † An scilicet absens, vel aliter impeditus teneatur mittere procuratorem, qñ abest, & impeditus est ex causa necessaria & probabili simul?

Videtur, quòd sic.

Imputandum enim sibi videtur, qui ab initio impedimenti non constituit aliquem qui sibi nunciaret quid agendum esset, & quæ in sui præiudicium fierent, vt videtur velle Cyn. in l. ab eo. C. quomodo & quando iud. & videtur sentire Bald. ibi nu. 7. & sing. esse dicit Guid. Papæ sing. 29.

Sed cõtra est communis omnium, & indubitata conclusio. Glosa in l. 1. in verbo, potestate. in fin. ff. de diuers. & temp. præscrip. & ibi Bart. num. 4. Glo. in l. 2. §. si quis judicio. & ibi Bart. num. 2. & Alber. nu. 6. ff. si quis caution. Glo. in l. fin. ff. de restit. in int. & ibi Bartol. & Alb. nu. 5. & Doctores in l. 1. C. de rest. mil. Cyn. nu. 2. Alber. nu. 2. Bal. nu. 1. Fulgos. nu. 7. Paul. de Cast. n. 5. Glosa in d. cap. cum dilecti. in verbo, responsalem, de dolo. & ibi Abb. in sua distinctione. num. 13. Innocent. in cap. querelam. de procur. vers. sed melius. Glos. in d. cap. si ægrotans. in glo. 1. Gl. in l. interdum. ff. de iud. Glos. in l. quæsitum. ff. de re iud. & ibi Alex. nu. 3. & 5. & nemo est qui in rei veritate alicubi discrepet. & pro regula ponit Nouell. in add. ad Duen. regula 174. nu. 5. & ita teneas sine scrupulo.

Et probatur clarè in d. c. querelã. & in d. l. 2. §. si quis iudicio. & d. l. sed & si per prætorem. §. fi. Et ratio clara est, quia aliàs † non esset melioris conditionis is qui ex laudabili & necessaria absentia abest, quàm is qui ex culpa sui delicti. Cum etiam relegati, si procuratorem miserint, restituantur, d. l. sed & si per prætorem. §. 1. & dicam infra ead. quæst. artic. 4.

(7 in margin beside "est, quia aliàs")

Ad contrarium responderetur, quòd potest procedere, quando dubitaretur de affectatione impedimenti, hæc enim coniectura esset maximi momenti contra impeditum, sed quando constat de necessitate & iustificatione impedimenti, prout nos præsupponimus cessant coniecturæ, &c. ergo, &c.

8 Declara prædictam conclusionem † vt si quidem absentia, siue impedimentum aliud tale de quo agimus incæpisset post litem contestatam, bene procedant prædicta, quia ad restitutionem deueniendum est, etiam si procurator dimissus non sit, sed si incæpisset ante litem contestatam, iudicium esset ipso iure nullum, & sic ad restitutionis remedium deueniendum non esset. Iacob. de S. Georgio in l. qui à re. nu. 3. C. de procur. per l. fin. §. illud. C. de temp. appellat. & limita, vt infra artic. 7. & sequent.

Articulus III.

9 AD tertium, † An scilicet teneatur dimittere procuratorem, quando est impeditus impedimento probabili & laudabili tantum, non etiam necessario?

Videtur, quòd sic.

Primò, per l. 2. ff. cum qui app. in prouinc. def. &c. vbi tantum necessaria & probabilis absentia suscipitur, quæ reip. causa suscipitur.

Secundò, per l. necnon. ff. ex quib. caus. maior. Intelligendo text. prout iacet, qui tex. stringit fortissimè pro hac sententia, iuncta l. sed & si per prætorem. §. 1. ff. eod. & communi sententia omnium de quibus in sequenti casu, & articulo.

Tertiò, quia ita videntur tenere Doct. communiter, Glo. in l. fin. ff. de rest. in integ. secundùm vnam opinionem, & cum hac videtur transire Bald. in d. l. fin. in fine. vbi excepto impedimento, de quo agit. præced. in cæteris pariformiter concludẽdum esse inquit. & in puncto istis idem approbare videtur Alber. in d. l. sed & si per prætorem. n. 5. & Fulg ita clarè tenet in l. 1. C. de restit. mil. nu. 7. & Paul. de Cast. ibi, nu. 2. Iacob. de S. Georg. in l. qui à re. num. 3. C. de procur. & Boich. in cap. 5. nu. 3. de procur. & Curt. iun. in l. qui absente. n. 4. C. de procur. vbi de communi.

In contrarium est alia opinio pariter communis, & quam aliæ Glosæ magis communiter sequuntur, Gl. in l. necnon. in verbo, defuncto, Glo. in d. l. sed & si per prætorem. §. 1. & ibi Gul. Bal. & Alber. Bart. in d. l. fin. num. 5. Cyn. in l. 1. num. 2. C. de restit. mil. Glosa in d. cap. cum dilecti. in verbo, responsalem, extra de dolo. & Glos. in cap. si ægrotans. 5. q. 3. & communem esse testatur Alber. in d. l. fin. bis idem repetens. nu. 7. vers. sed hoc communiori, &c. & idem pleniùs attestatur in d. l. sed & si per prætorem. §. 1. num. 3. & in l. necnon. num. 1. ff. ex quib. caus. maior.

Et pro hac opinione adducuntur quædam, sed leuia.

Et primò dum dicit Glosa, quòd hoc non reperitur prohibitum, ergo &c. propter regulam d. l. necnon. §. quand eis. Respon. quòd imò hoc videtur clarè decisum in d. l. necnon. in prin. vnde ad illum tex. est necesse respondere.

10 Secundò dũ dicitur, ꝙ aliàs non esset melioris † conditionis absens ex causa laudabili quàm absens ex causa improbabili ex delicto proprio. Respond. quòd bene procedit hæc argumentatio in casu præcedentis articuli, quia ex vtraque parte præsupponitur necessitas, & ex vna adest etiam prærogatiua & iustus, vnde non mirum si melioris conditionis esse debet, &c. Sed hic licet laudabilis sit causa impedimenti, tamen non est necessarium, vnde non debet comparari cum impedimẽto necessario, sunt enim diuersa laudabile & necessarium non contraria, sicut necessarium & non necessarium, & laudabile, & vituperabile, vnde, &c. l. Papinianus exult. ff. de inoo. cum sim. Ex quibus videtur verior prima sententia per d. text. l. necnon. seu nulla ratio obstat.

Ego tamen teneo hanc secundam opinionem Glossarum magis communem, & moueor, quia vt dixi supra q. 7. artic. 14. ista quoque absentia quæ laudabilis tantum dicitur, non etiam necessaria dicitur vtilis reipublicæ, & nõ ex alia causa dicitur laudabilia, nisi quia reipublicæ vtilis est, vt ibi latè deduxi Quòd si reipubl. vtilis est. necessaria quoque dicitur, licet non præcisè, sed fine & effectu inspecto, vt ibi dixi.

Neque moueat, quòd hæc necessitas debeat considerari præcisè, quia in hac materia non est verum. Nam militia quælibet etiã voluntariè pro patria suscepta dicitur

citur absentia reip. causa, & dicitur necessaria, & probabilis, ratione prædicta ipsius finis, & effectus, vt in specie dixi supra q.6.art.5. Et sic tenendo, ad contraria sic responderi potest.

Ad primum, quòd hæc absentia quoque dicitur Reipublicæ causa suscipi, in specto suo, vt prædixi.

11 Ad secundum resp. † Quòd in d.l. necnon. in princ. dicitur, q debet restitui is qui abest ex causa probabili, ne decipiatur ob iustissimam absentiam, causa igitur restitutionis ibi est iustificatio ipsius impedimenti, non autem mors procuratoris, vt Doctores ex aduerso ponderant. Neque obstant illa verba, fortè procuratore eius defuncto, quia non potest argui ex illis verbis à contrario sensu & dici, ergo procurator ab eo dimitti debet, qui abest probabili absentia, esset enim arguere & inferre ex diuersis ad diuersa. Nam licèt iusta causa restitutionis sit, quod procurator dimissus defunctus sit, non tamen dicetur iniusta, si procurator dimissus non sit, quia non sunt contraria hæc duo, sed diuersa, sed benè dicetur, quòd si procurator dimissus defunctus non sit, non semper restituendo danda sit, quia potest esse, quod absens per illum legitimè defensus fuerit, & sic quòd restitutio deneganda veniat, vt dixi supra quæst. præced. & in hunc modum procedere potest argumentatio ex illo tex.

12 Prædictas conclusiones † in hoc, & in præcedenti articulo amplia, vt procedant sic. Videlicet, quòd si quis impeditus facere aliquid infra annum, excusetur etiam si non mittit procuratorem, si impedimentum duret etiam post annum, non propterea tenetur mittere procuratorem, &c. ita ex Afflict. in tit. quo temp. miles. c.1. num.58. vbi exemplum in non petente inuestituram infra annum.

Amplian tur quoque & limitantur multipliciter prędictæ duæ conclusiones, prout colligitur infra ead.q. art.7. & seqq. vbi vide, & prosequere.

Articulus IV.

13 AD quartum. An dimissio † procuratoris necessaria sit, quando impedimentum est necessarium tantum, nõ etiam laudabile, siue prærogatiua dignum?

Duos casus distinguendi sunt.

14 Primus est. † quando impedimentum hoc licèt non sit prærogatiua & priuilegio dignum, tamen non est vituperabile, puta quia casu & fortuna contigit non culpa propria, & est exemplum in captiuitate, infirmitate, represalijs, carceratione siue retentione ob fideiussionem, & similibus. Et in hoc casu.

Videtur, quòd si impediti hoc impedimento procuratorem non dimittant, non restituantur.

Per l.1. & 2. ff. eum qui appell. in prou. def. &c. vbi duntaxat ijs qui reip. causa absunt, hoc priuilegium datur, vt dum absunt per procuratorem se defendere non cogantur.

Sed contrarium breuiter puto veriùs regulariter & in specie in impedimento infirmitatis, ita vult Glos. in l. quæsitum. in verbo iudicata, & ibi Bar. ad eam se remittit. ff. de re iudic. & Mauric. cap. 339. hoc clarè firmat, & facit ratio clara, primò quia impedimentum infirmitatis, æquiparatur impedimento Reip. causa suscepto, quo ad hoc vt ipsi impedito ex æquitate subueniendum sit, Glos. præall. & Bart. ibi nu.1. & Bart. in l. fin. num.4. ff. de rest. in integr. Ias. in §. rursus. num.3. Instit. de act. Vallascus in l. imperium. num. 188. & 190 ff. de iurisd. omn. iud.

Item facit à fortiori, & generaliùs, quia impedimentum absentiæ pro Republ. susceptæ potest prouideri, & procurator dimitti, maturo ẽt consilio plerunque præhabito super industria eius qui dimittẽdus est, impedimenta verò prædicta, quæ casu & fortuna ferè semper cõtingunt, siue (vt rectiùs loquamur) ita Deo disponente, per incomprehensibile iudicium & inuestigabiles vias eius, non possunt præuideri, & consequẽter nec opportunè potest de procuratore præuideri. Quo fit, vt regulariter sit magis excusatione dignus, si procuratorem non dimiserit is, qui impeditur aliquo horum impedimentorum, quàm qui Reipublicæ causa. Et ita teneas. Et ad contrarium d.l.1. & 2. respõdeas, quòd ibi loquitur l. C. de impedimento ex causa appellationis & peregrinationis suscepto, vnde nõ mirum si in prouincia defendi debet per procuratorẽ in alijs suis causis, quia is

15 qui † absuturus est causa peregrinationis propter appellationem alibi exercendam, vtique præuidere potest & prouidere ad quod sibi necessarium est pro alijs causis & litibus in prouincia exercendis, & præsertim bonum procuratorem, qui eum defendat. Ex quibus habes limitationem ad conclusionem istam de qua tangam etiam infra eod. art.17 vers. ego dico. Vide.

16 Secundus casus est, † quando impedimentum hoc est improbabile, & pœna dignum, quia scilicet ob culpam & delictum proprium ipsius impediti ei contigit, vt est exemplum in bannito, relegato, carcerato, &c. de quibus dicam proximè in illationibus. Et in hoc casu.

Videtur quòd dimissio procuratoris non sit necessaria, quia isti non absunt voluntariè, sed ex necessitate, & vtique excusatur, qui dum non potest reb. suis superesse necessitate coactus, ius suum indefensum relinquit, d.l. sed & si per prætorem, in fine. ff. ex quib. caus. maior. cum l. seq. & præsertim, quia nemo cogitur per alium litigare, dum de aliorum diligentia non confidit, vt si ius suum perit, saltem ei succurrendum esse ex æquitate videtur.

Sed contra est vera iuris & Doctorum conclusio. tex. est in l. Papinianus. ff de minor. & in l. sed & si per prætorem. §.1. ff. ex quib. caus. maior. & Doct. vbique tenẽt. Glo. in l.1. ff. de diuers. & temp. præscript & ibi Bart. nu. 4. Glo. in l. fin. ff. de rest. in integ. & ibi Bart. num.7. Alber. num.5. Glo. in d.l. sed & si per prætorem. §.1. & ibi Bart. & Alber. Glos. in d.l. necnon. in verbo, defuncto, eod. tit. Glos. in l.2. §. si quis in iudicio. ff. si quis caution. & ibi Bart, Bal. Ang. in fine. Alberic. num.5. & Paul. de Cast. num.2. Bart. in l. Papinianus. ff. de minor. Alber. in l. si qua milit. §.1. nu.1. ff. ex quib. caus. maior. Cyn. in l.1. C. de restit. mil. nu.2, Alber. ibi num.2. Fulgos. nu.7. Paul. de Cast. num.5. Zas. in d.l. quæsitum. nu.10. de re iud. Afflict. in c. sancimus. num.89. tit. quo temp. miles, post Andr. ibi & alios, Innoc. in c. querelam. ver. sed melius, de procur. & ibi Abb. num.7. vers 2. casu. & in d.c. cum dilecti. num.13. ante finem, de dolo. Butrh. in c.1. num.4. de procur. Port. Imol. in cons.3. num.3.4. & seq. post Ang. consil.65. & Alex. alibi, vt ibi per eum, & in summa ista conclusio ab omnibus vbique recipitur, & nemo discrepat. Et iura præall. clara sunt.

Ad contrarium dic, q satis excusat eos ista necessitas, quòd si procurator iste negligenter se gerat, succurritur illis, vt dixi supra quęst. præced. art.... Quod si non releuat etiam eos à dimissione procuratoris iuri congruum est, ne nulla sit omninò differẽtia inter impedimentum istorum vituperabile, & impedim ẽta supradicta in præced. articul. quæ præmio digna sunt. Erit igitur ibi releuatio à dimissione procuratoris in præmium quoddam, siue saltem in excusationem infortunij, hic autem necessitas dimittendi erit in pœnam quandam propriæ culpæ.

17 Infertur ex prædicta conclusione, quod bannitus † tenetur dimittere procuratorem, aliàs non restituitur ex capite suæ necessariæ absentiæ. Ias. in l.2. §. si quis iudicio. num.9. ff. si quis caut. cum concord. per eum. & ad idem Abb. in c. querelam. nu.7. in princ. & alij quos citabo proximè in limit. huius illationis.

18 Limitatur autem hoc de bannito, † primò vt procedat in eo bannito, qui nõ habetur pro mortuo, qui quodammodo non differt à relegato, & ita loquitur l. Papi-

pia,

nianus.ff.de minor.& hoc vult Gl.in c.imputari.de reg.
iur.in 6. à contrario sensu. Secus vero si esset bannitus
qui haberetur pro mortuo, & similiter excommunica-
tus,cui penitus interdicta esset hominum consuetudo,
quia isti procuratorem habere non possunt,vt est expres-
sum in d.l.ab hostibus. in princ. ff.ex quib.caus. maior.
& ita intelligo conclusionem Abbatis, quam ipsa com-
munem dicit in cap.intelleximus.num.5.de iudic.dum
19 in.ult,quod † excommunicatus non tenetur procura-
torem dimittere ex necessitate,quia non potest, & di-
cam etiam in seq. illatione.
20 Limitatur secundò,vt procedat † in bannito ex suo
delicto & iustè,secus verò in expulso potius propter par-
tialitates.& odia ciuilia,quã propter iustitiam, Ang. in
d.l.2.§.sed quod diximus. & ibi Ias.in §.si quis iudicio,
num.9.cum concord.ff.si quis caut. Alexand.post Imol.
in l.recusare.§.fin.ff.ad Trebel. & Afflict.decis.19.in fi.
Et probatur eleganti ratione,quæ colligitur ex Fely.
in c.accedens.el 2.num.4. extra vt lite non contest.& ex
Alexand.in d.§.fin. videlicet, quia hoc casu non est ti-
mor tãtum circa personam,sed etiam circa causas & li-
tes ipsius bãniti. Qua enim iustitia credendum est,quod
21 eius lites expediantur in ea † ciuitate,à qua ipse,per in-
iustitiam expulsus est? Qui enim illum deprimere vo-
luerunt eijciẽdo, locupletari victoria litium nolle quo-
que credendum est.
22 Infertur secundò,per omnia idem † in excommunica-
to,cum æquiparentur,vt dixi supra q.7.art.2.
23 Infertur tertiò,† quod relegatus tenetur dimittere
procuratorem,aliàs non restituitur ex causa suæ necessa-
riæ absentiæ, l. Papinianus. vbi expressum.ff.de minor.
Limitando,vt supra in bannito in secunda limit.
24 Infertur quartò.† quod carceratus ob suum delictũ,
tenetur mittere procuratorẽ,aliàs non prodest ei suum
impedimentum ad restitutionem. Paul.de Cast.in dicta
l.quæsitum.num.2.& ibi Alexand.num.5.post Imo.ibi,
ff.de re iud.
25 Limita primò,nisi carceratio non ex culpa carcerati,
sed ex alia causa iniusta facta fuisset,quod declaraui su-
pra q.7.artic.5. vbi de restitutione ob impedimentum
carcerationis.
26 Limita † secundò in carcerato,qui procuratorem di-
mittere non potest, per d.l.ab hostibus,in princip.& d.
l.Papinianus. à contrario sensu. Qui autem carceratus
27 procuratorem dimittere non valeat, † vide pro nunc
Bal.in l.ab eo,n 8.C.quom.& quando iudex. Ang.in l.si
quis seruus.nu.4.ff.de furt.reorum.& in l.miles. §.qui-
dam,ff.ad l.Iul.de adult.
28 Limita tertiò † in carcerato, cum quo nemo alloqui
potest,vt sunt ij,qui in secretissimis carcerib.custodiun-
tur,antequam ad largam(vt dicitur) ponantur,nam isti
procuratorem dimittere non tenentur. Paul.de Cast.in
d.l.quæsitum.& ibi Zas.num.10.ff.de re iud.
Et ratio est, quia dici possunt non potuisse procurato-
rem dimittere, vnde subintrat regula d.l.ab hostibus,
in princip.
Limitatur autem conclusio principalis,vt non proce-
dat quando culpa non fuit præordinata ad casum. Sed
de hoc, & de alijs limitationibus dicam infra eadem
quæst.art.11.& sequent.

Articulus V.

29 AD quintum,† An scilicet dimissio procuratoris si
necessaria, quando impedimentum est omninò
voluntarium, sed tamen non improbabile.
30 Vt est quando quis abest ex causa † mercaturæ, vel
voluntariæ litis, vel alterius domestici negocij, vel nu-
ptiarum, &c.
Et conclusio indubitabili fit,quòd sic. Aliàs taliter im-
peditus nulla restitutione dignus est. Glos.& Bal. in d.
l.sed & si per prætorem,§.1. & Alber. ibi, qui dicit ita
quoque velle Petrum,Bar.in l.1.n.4.ff.de diu.& temp.
præscipt. Ang.in d.l.2.§.si quis iudicio. ante finem, &
ibi Pau.de Cast.nu.2.ff.si quis caut. Alb.in l.Diuus.nu.
11.ff.de rest.in integr. Abb.in d.c.querelam.nu.7, & in
d.c.cum dilecti.n.13.ante finem, Zas.in d.l.quæsitum.
num.9. exemplificans in eo qui nuptiarum causa abest,
vel peregrinatur. Bal.in c.1.num.7.de mil. vasallo, Pa-
ris.consil.99 nu.4.lib.4. text.est clarus.in l.1, ff.cum qui
appel.in pro. Et ratio sumitur ex l.1.in fin. ff.de pro-
curat.ibi vel non possunt, qui casu nunquam verifica-
retur.
Limitando,vt infra art.11.& seqq. generaliter.
31 Limitando † etiam in specie,primò vt non procedat
si procuratorem dimittere non potuit, Bald. post Gul.
& Petr.in d §.1. l. sed & si per prætorem, vel dimisit &
mortuus est, vt d.§.1.legitur.
Sed aduerte, quia ibi in casu impedimenti neces-
sarij sumus,videlicet relegationis,hic autem præsuppo-
nitur impedimentum penitus voluntarium.
Ego dico,quòd quando ista absentia præbet iustam
causam restitutionis, (quod quando accidat dixi supra
suo loco q.7.artic.10.& 15.) procuratoris dimissio ca-
tenus necessaria sit,quatenus cessat prærogatiua publi-
32 cæ vtilitatis, quia quoque † in mercatura adest,& tunc
dico vt supra art.3. Quando verò necessaria est dico,quod
impedimentum propter quod non possunt dimitti, vel
si procurator mortuus est,excusat ipsum impeditũ mul-
tò magis in hoc casu,quàm in casu præcedenti,quia nõ
adest turpitudo ex parte impediti, licet non adsit neces-
sitas, & plus operatur in hac materia, quòd impedimen-
tum non sit culpabile,quàm quòd sit necessariũ,vt con-
stat ex cõclusione facta supra ead.q.art.3.& art.4.in pri
mo casu,iuncta conclusione facta ibid.in secunda casu.
33 Limita secundò † in specie, quando hoc damnum
emergeret ipsi impedito existente iam inesse ipso impe-
dimento, & ipso nõ valente prouidere de procuratore,
vel propter absentiam,vel propter ignorantiam, vt in
34 casu, in quo † vasallo alibi pro suis negocijs immorãte
dominus eius moreretur,& necesse esset ei petere inue-
stituram,& opportunè redire nõ possit,hoc enim casum
restitueretur ad petendam illam, etiã si procuratorem
non dimiserit,& ipse non redierit,vt not. per Affl.ct in
c.sancimus. nu.90. tit.quo temp.miles.cum iuribus &
authoritatibus concordantibus,vbi ibi. Quod nota pro
casibus similibus.

Articulus VI.

35 AD sextum, An dimissio procuratoris † necessaria
sit,quando quis contumaciter abest? vel aliter
otiosè,& voluptuosè alibi tempus conterit?
Et dubium quidem non est,quod non solum restitu-
tione dignus non est,si procuratorem non dimittat, sed
imò mulctari debet,text.est sing.in l.2.§.si quis iudicio,
vers.quid enim si Romæ esset.
36 Limitari † tamen & hoc potest, nisi iste haberet pri-
uilegium non comparendi, puta ratione dignitatis, vel
alia. Doctores enim hoc casu ita communiter distin-
guunt.
Aut priuilegium est perpetuum,& nihilominus tene-
tur procuratorem mittere,aut est temporale, & secus.
Bart.in l.1.nu.4.ff.de diu.& temp.præscr.& idem in d.
l.2.§.si quis iudicio.n.2.ff.si quis caut. Bald.ibi,num.3.
Ias.num.7. Alber.num.5 Zas.in d.l.quæsitum.nu.8.vbi
exempla. Abb.in d.c.querelam. nu 7. & in d.c.cum di-
lect: nu.13.versic.an teneatur, &c. Dec.consil.699.nu.
12. cum concord, dicans ita fuisse iudicatum Bononiæ
per Cardin.Portuen.tunc Apostolicæ Sedis legatũ, per
l.fina. C.de procur.& l.pars literarum. ff de iudic.item
facit l. nec magistratib. ff.de iud. & l.2. ff.de in ius voc.
Sed ad vnum aduertendum est secundũm Ias. in d.
§.si quis iudicio.num.7. videlicet, quòd d.l.2. loquitur
in

in impedimento etiam longo, quo casu potest dubitari an idem dicendum sit, quod in impedimento perpetuo?

Ego breuiter dico idem in impedimento longo, quod in impedimento perpetuo, per prædicta iura, & ad l. 2. ibi, religionis, vbi inducit eam Ias. non est credendum Accurs. qui exponit, id est monachis, &c. quos I.C. non nouit, sed de ijs, qui Pontifici sacra facienti assistebant, vt patet ex text. ibi, in verbis præcedentibus. Præterea tractat illa lex de illis qui impunè sine venia in ius vocari non possunt, non autem aliquid dicit, an si cum venia vocati sint comparere, an procuratorem mittere teneantur, præsertim cum de multis illa lex, & sequentes loquantur, qui tenentur omninò mittere, &c. vt supra diximus in conclusione. Imò illi diuerso iure censentur, vt l. sed & si. §. 2. ff. ex quib. caus. maior.

37 Sublimita † tamen hanc limitationem nisi isti priuilegiati haberent priuilegium distinctum, non comparendi scilicet personaliter, quia tunc per procuratorem comparere deberent. Paul. de Cast. in d. §. si quis iudicio. num. 2. l. fin. C. de in ius voc.

Et ex his articulis habes cōclusiones generales, quando procuratoris missio non sit necessaria, & quando sit. Nunc sequuntur limitationes generales, primo ad conclusiones primas negatiuas, deinde ad conclusiones alias negatiuas.

Articulus VII.

38 AD septimum, † An scilicet conclusiones negatiuæ factæ supra art. 2. 3. & 4. in primo casu vbi conclusum est, procuratoris missionem nō esse necessariam, procedant in casibus infrascriptis? & in primis, quando impedimentum longo tempore duraturum est, & causa iam inchoata est.

Videtur autem ꝙ idem sit, etiam si impedimentum
39 lōgum futurum sit, quia qui breui † abfuturus est, non dicitur abesse secundùm Ang. in l. cum antiquitas nu. 2. C. de testam. ergo conclusiones supra factę regulariter intelligendæ erunt in impedimento longo, & etiam si causa inchoata sit, quia quādo causa postea incipit, non videtur imputandum ipsi absenti quomodocunque absit, quare procuratorem non dimisit, cum ad quid mitteret non haberet, & sic conclusiones supradictæ intelligendæ erunt necessario & regulariter in causis ante absentiam inchoatis.

Sed contra est communis omnium sententia, volentium, ꝙ si hæc duo concurrant; quod impedimentum lōgo tempore duraturum sit, & causa iam inchoata sit, necessaria sit procuratoris dimissio etiam ijs quib. aliàs necessaria non esset ad restitutionem obtinendam. Et ita Bar. in l. 1. n. 4. ff. de diu. & tempor. præscript. & Alber. nu. 1. qui quamuis de inceptis nō loquatur, tamen ex eius exēplis colligitur. Bart. in d. l. 2. §. si quis iudicio. num. 2. & ibi Ang. num. 2. & Alber. num. 5. & clarius Alex. num. 10. vbi hæc duo requisita concurrere debere ostendit ad hanc conclusionem firmandam, Fulg. in d. l. 2. §. quod diximus. & clarius in l. sed & si quis. num. 2. ff. si quis caut. & Abb. in c. querelam. num. 7. de procur. & c. cum dilecti. n. 13. vers. item impedimentum, & dicit esse æquissimum, & rationem ibi ponit Cyn. in l. 1. nu. 2. C. de rest. mil. & ibi Alber. nu. 2. Ias. in l. quæsitum. nu. 8. Afflict. in c. sancimus. nu. 69. tit. quo temp. mil. Iacobin. de S. Georgio in l. qui à re. nu. 4. C. de procur. Boich. in c. 1. num. 6. & 7. de procurat.

Ita intelligentes. l. eundē. §. 1. ff. de legat. Et ita tenendum censeo, quicquid videantur sentire aliqui simpliciter in casu quo causa iam inchoata est ante impedimentum, nec aliquid dicant, an impedimentum sit longo tempore duraturum, vel ne, vt sunt Bart. in l. fi. nu. 6. ff. de rest. in integ. Ang. in l. quis instituatur. §. fi. num. 3. de hær. inst. Alber. in l. Diuus. n. 11. de rest. in integ. Ias. in d. §. si quis iudicio. nu. 11. Bal. in d. c. querelam. nu. 2. Petr. in d. l. 1. C. ex quib. caus. maior. Intelligendi enim sunt, quod concurrat etiam hoc aliud, quòd scilicet impedimentum longo tempore duraturum sit, prout ipsimet alibi tenent, vt supra deduxi.

Retenta conclusione communi, prout iacet.

Ad contrarium sic resp. potest, quòd illud nō dicitur
40 abesse † qui breui abfuturus est, non procedit in materia ista restitutionis in integrum, in qua, vt quælibet absentia vel impedimentum etiam breuissimū nocere potest, l. ab hostibus. §. sed ꝙ simpliciter. ff. eod. Ita quoque attēdi & considerari debet, quoad restitutionis beneficiū, lib. 1. & l. videlicet. ff. eo. & illud quod de causa inchoata regulariter debeant intelligi conclusiones supra factæ, respon. ꝙ bene procedere posset fortè quando impedimentum præsupponeretur semper necessarium, sed quia imò dimissio procuratoris ibi maximè necessaria est, vbi impedimentum est voluntarium, & tunc non debet excusari qui procuratorem nō reliquit, si otiosè alibi degat, quia hoc cogitare debuit, & debet, quando abfuturus erat, & dum otiosè, & ex voluptate, & contumacia abest, merito etiam in causis postea inchoandis prædicta regulariter intelligi debent, & consequenter cessat obiectum.

Communi igitur retenta in hoc articulo.

41 Ampliatur, † vt procedat etiam si causa non sit cœpta, sed præparata tantum, ita sing. Bal. in l. ab eo. nu. 7. C. quomodo & quando iudex, & sequitur Ias. in d. l. 2. §. si quis iudicio, nu. 11. ff. si quis caution.

42 Modicum autem vel longum tēpus † quod dicatur, ponit Alex. in d. §. si quis iudicio. remissiuè ad plures, vbi ibi. Mihi interim placet, quod dicatur arbitrarium, hoc, & iudicis religioni committendum, vt vult Cyn. in d. l. 1. nu. 3. C. de restit. mil. per l. 1. ff. de eff. cum simil.

43 Limità è contra † secundùm aliquos, quòd ad hoc vt hæc conclusio locum habeat, causa non debeat esse ardua, & grauis, sed leuis, aliàs non habeat locum etiam concurrentibus prædictis, & sic isti addunt tertium requisitum, videlicet, quòd causa non sit ardua. ita Bald. sing. in l. ab eo. nu. 7. C. quom. & quando iudex. & Alex. in d. §. si quis iudicio. nu. 7. per d. cap. querelam. quod ita Alex. intelligit.

Sed contrarium in hoc vult Abb. in cap. cum dilecti. nu 13. in fin. de dolo.

Ego puto veriorem sententiam Baldi, & Alex. per ea quæ dicam infra eod. art. 17. de causæ grauitate.

Articulus VIII.

44 AD octauum, † An scilicet vbi aliàs dimissio procuratoris non est necessaria, necessaria sit, si ipse absens, vel aliter impeditus sit actor?

Videtur, ꝙ hoc nō faciat magis necessariā missionem procuratoris, quàm aliàs esset, si impeditus esset reus.

Nam si actor, qui actionem aliquam cōtra aliquem habet, & illam mouere aliàs intēdit cū ei opportunum fuerit, abesse incipiat, vel aliter impediri, & tali absētia vel impedimento, quòd lex releuet eā à dimissione procuratoris eos qui ita absunt, vel impediti sunt, nulla æquitas suadere videtur, vt iste actor procuratorē mittere teneatur, ad hoc ne interim actio sua pereat, & dies experiundi exeat, & si non mittat, & actio pereat, restitui non possit ex capite suæ iustissimæ absentiæ vel impedimenti. Aliàs enim aduersus damnum incursum propter impedimentum non daretur ei recursus contra omnē æquitatem totius tituli. ff. ex quib. causis maior.

Et pro hoc ego dico esse tex. clarum in l. 1. ff. ex quib. causis maior. in vers. verba autem, & c. iuncta l. sed & si per prætorem §. fin. vers. sæpissimè, nam in d. l. prima, dicitur, quòd absens reipub. causa restituitur, si dies actionis eius exierit, & sic de actore loquitur, & in d. §. fin. vers. sæpissimè. dicitur, quòd qui reipubl. causa abest, & qui legatione fungitur, restituitur, siue habuit procuratorem, siue non.

In

In contrarium facit text. expressus prima facie in l. 1.
ff. de diuer. & temp. præscript. & communis Doctorum
& Glossarum conclusio, ꝙ procuratoris dimissio sem-
per est necessaria actori, licet reo secus. Gl. in d. l. 1. & ibi
Barr. n. 3. Glos. in d. §. si quis iudicio, in verbo adimatur,
in fin. & ibi Bar. nu. 2. Bal. nu. 3. Ang. nu. 2. Alber. nu. 5.
Paul. de Cast. num. 2. Cyn. in l. 1. C. de restit. mil. nu. 2,
Alber. ibid. num. 2. Zas. in d. l. quæsitum, num. 7. Glos. in
d. cap. cum dilecti. in verbo, responsalem, versic. ad hoc.
& ibi Abb. nu. 13. & idem Abb. in dicto cap. querelam,
num. 7. & Bouius in tract. de stat. vrb. præscript. in glos.
19. num. 22. cum multis concord. & est communis opi-
nio, vt testatur Abb. dicto num. 13. & Bouius dicto
num. 22. Dicentes esse text. expressum in d. l. 1. ff. de diu.
præscrip. ibi, neque mandare possit, &c.
Et ratio est secundùm Glos. quia si actor circa hoc in
vno grauatur, quod scilicet si vult agere, teneatur mit-
tere procuratorem, releuatur in alio, quia potest agere
quando vult, & sic æqua videtur compensatio, l. eum
qui. C. de procur.
Ego dico quòd quantum attinet ad beneficium resti-
tutionis in integrum, illud non amittitur ab impedito,
etiam si sit actor & procuratorem non dimiserit, quan-
do regulariter mittere non tenetur, & hoc per text. qui
mihi videtur insolubilis in d. l. 1. ff. ex quib. caus. maior.
§. verba autem edicti. ibi, siue cuius actionis dies exisse
dicetur, iuncta communi opin. quod absens Reip. causa
non teneatur mittere procuratorem, vt dixi supra art. 2.
& est tex. in dicta l. sed & si per prætorem, §. fin. vers. se-
pissimè & sic intelligo allegata pro prima opinione, quę
propriè sunt secundùm terminos articuli nostri, in quo
45 ita intrepidè concludo. Quantum verò attinet † ad hoc
an dies vtiles præscriptionis currant ipsi actori impe-
dito, quando potest procuratorem dimittere, & nō di-
mittit, & dico ꝙ sic, currit enim cōtra eum præscriptio,
quæ aliàs non curreret, si procuratorem dimittere non
posset, & ita procedit d. l. 1. ff. de diu. & temp. præscri. &
communis opinio Glossarum, & Doctorum, de qua su-
pra. Non enim dicunt Glos. præallegatæ (quas semper
alij præfati allegant) ꝙ actori non mittenti procurato-
rem non debeat subueniri ope restitutionis, si impedi-
tus sit tali impedimento, propter quod detur restitutio
etiam in casu non dimissi procuratoris, sed quod actori
huiusmodi currit præscriptio, quæ aliàs non curreret, si
procuratorem dimisisset, vel dimittere non potuisset.
46 Et notum vtique est, quod aliud est † præscriptionem
non currere, & currere, sed cum spe restitutionis. Qui-
nimò vbi non currit præscriptio, non est necessaria resti-
tutio, l. fi. C. in quib. cas. rest. non est necess. & ita teneas,
& conciliata sunt contraria.

Articulus IX.

47 AD nonum, An † dimissio procuratoris necessaria
sit, vbi reus citatus est, vt, aut ipse personaliter
compareat, aut per procuratorem, etiam si aliàs neces-
saria non esset?
Videtur quòd sic, prout tenent Ang. in d. §. si quis iu-
dicio. nu. 2. versic. si verò non est, post Bal. ibi in lect. an-
tiqua, & ibi Paul. de Cast. & idem voluit Glo. quæ à ne-
mine allegatur in d. c. cum dilcti. in Glos. magna, circa
finem, de dolo. & Gl. in d. c. si ęgrotans. in Glo. magna.
versic. melius potest dici, & ibi Archid. Et pro hoc ad-
ducitur cap. 1. de iudic. in 6. & l. cum res. §. 1. ff. de leg. 1.
versic. sed si Stichus. & l. Stichum aut Panphilum. ff. de
solution.
In contrariū tenet Imol. in d. l. quæsitum. ff. de re iud.
vt refert & sequitur Alexand. in d. §. si quis iudicio. nu.
11. dicens ita esse de mente Doctorum, & iuris, & in
specie D. Anton. in d. c. cum dilecti. & voluit Glo. à spe-
ciali ibi.
Quia dicunt hāc alternatiuā tacitè inesse, l. 1. §. vsus.
ff. de procur. ergo frustratoria est eius expressio. l. 3. ff. de
leg. 1. cum simil.
Item per Glossam à speciali in d. c. cum dilecti. de do-
lo. Sed ad primum dici potest, quòd quando non fieret
48 aliter † expressio quàm tacitè contineretur alternatiua,
bene procedit regula d. l. 3. aliàs verò secus, vt no sum
est, sed aliter exprimitur hic, quia ad impotentiā refer-
tur ista alternatiua quando exprimitur, quando verò
non exprimitur etiam ad voluntatem, quia qui impedi-
tus est non potest dici velle, vel nolle per se ipsum re-
spondere, &c. ergo &c.
Ad specialitatem Glossæ præalleg. potest dici, ꝙ & si
specialitas possit considerari in vno, quod scilicet, ibi
causa celeritatem desiderabat, in alio tamen, minus ibi
quam alibi videbatur dicendum cogi posse ad mitten-
dum illum citatum, quia causa erat ardua.
Ego breuiter puto, quòd aut causa non est per procu-
ratorem commodè tractabilis, vel eadem est ratio non
mittendi procuratoris, quæ est ipsius domini non acce-
dendi, puta timor causæ propter aduersariorum poten-
tiam, & benè loquatur secunda opinio. Aut non est ea-
dem ratio in procuratore, quæ in domino, videlicet, quia
dominus timet insidias vitæ suæ, quas non timet, nec ti-
mere debet ipse procurator, & etiā simul ita causa agi
potest commodè per procuratorem, sicut per dominū,
& tunc securiùs puto, quòd impeditus ita citatus pro-
curatorem mittat, & pro hoc videtur mihi text. melior
quàm supra allegati, in c. cum olim. de testib. Et tenen-
do hanc distinctionem.
Ad contraria pro prima opinione adducta sic resp.
49 Ad primum de d. c. 1. de iudic. in 6. † Quod ibi ex pri-
uilegio citati, propter debilitatem iurisdictionis ipsius
iudicis euenit, vt personaliter comparere non teneatur,
non autem ex impedimento, vnde nō mirum si per pro-
curatorem &c. quia in tali casu priuilegio existēte per-
petuo (prout est respectu illius iudicis) debet procurator
mitti secundùm Bart. & alios cōmuniter in d. §. si quis
iudicio. Ad aliàs leges respond. quod diuersi termini
sunt, ibi enim ex contractu, vel quasi quis ad alteru-
trum teneri, hic verò ad principale non teneri præsup-
ponimus. Non est ergo dicendum, quod ad id quod lo-
co illius principalis subrogari solet teneatur, cum sub-
rogatio procuratorem loco dominorum non fiat solùm
ex necessitate, sed etiam ex voluntate. l. 1. §. vsus. ff. de
procur.

Articulus X.

50 AD decimum, † An scilicet dimissio procuratoris,
vbi necessaria aliàs non est, necessaria sit, quan-
do causa est talis, quæ celeritatem desiderat, & dilatio-
nem non patitur?
Conclusio est, quòd procuratoris dimissio necessaria
est, ita Doctores passim. Innoc. in c. 2. de procur. Bart. in
d. §. si quis iudicio. num. 2. ff. si quis caut. Ias. ibi nu. 11.
Specul. de procur. §. 1. ad finem. Abb. in c. cum dilecti.
num. 13. versic. quare ampliando, extra de dolo, Zas. in
d. l. quæsitum. num. 11. de re iud. post Ant. in d. c. cum
dilecti. Dec. consil. 699. num. 1. & alij allegandi statim in
exemplis huius conclusionis.
Et adducitur pro hoc d. cap. cum dilecti. quem text.
ita intelligunt Bart. & Innoc. præall.
Facit etiam l. Senatusconsulto. ff. de off. præsid. & l. 1.
ff. de dam. infect. vbi exemplum.
51 Et pro exemplis infertur primò, † in causa electionis
sede aliqua, vel beneficio vacante, vel cura ecclesiæ, se-
cundùm Archid. in d. can. si ægrotans. Abb. in d. c. cum
dilecti. num. 11. & in d. c. querelam. num. 7. de procur.
& Zas. d. l. quæsitum. num. 11. Et ita loquitur d. c. cum
dilecti. & c. quamuis. de election. in 6. & cap. cupientes.
§. quod si per 20. eodem titulo, secundùm Zas. & præ-
allegat.
52 Infertur secundò, † quoad causas quæ possunt tractari

tem-

tempore feriato, ita Bart. præalleg. Causæ autem plures enumerantur l.2. ff. de fer.

53 Infertur † tertiò, in causis, quæ dilatione periculum patiuntur, qualis est causa damni infecti, vt est expressum in l.1. ff. de damn. infect. & per Alex. præall.

54 Infertur † quartò in ijs, quæ breui tempore peritaræ essent, Gl. in d. can. si quis ægrotans. & Alexan. in d.§. si quis iudicio, num.7.

55 In summa autem omnia hæc exempla tendunt ad vnum, quod scilicet † vbi periculum est in mora, quilibet impeditus etiam ex iustissima causa debet procuratorem mittere, alias proceditur contra eum tanquam contra contumacem, Bal. in d.§. si quis iudicio. & infra dicam.

56 Ampliantur que † prædicta vt procedant, etiam si causa ardua esset, quia si celeritatem desiderat, ad procuratorem mittendum quilibet etiam iustè impeditus tenetur, Alex. d.§. si quis in iudicio. nu.7. in fine. Ias. ibi in fine. Abb. in d.c. querelam. num.7. in fine.

57 Limitantur † etiam conclusiones supra factæ negatiuæ de procuratoris missione non necessaria alijs modis, & in specie per Capyc. decis.88. in fin. vt non procedat, quando non adest eadem causa impedimenti in procuratore, quæ adest in domino, sed ego non admitto, quia alias regulariter destruerentur semper d. conclusiones, vix enim esset, quod caderet eadem causa impedimenti in vtroque.

58 Item limitantur † secundùm Ias. in d.§. si quis iudicio. in fine, vt non procedant, quando impedimentum est euitabile, & allegat Innocent. in c.2. de testib. & ibi Bal. in 1. col.

Sed tu aduerte, quia aut limitatio est superflua, cum hoc ipsum quod impedimentum remoueri non potuerit de facili, sit semper necessarium requisitum ad restitutionem obtinendam, vt dixi supra q.28. Aut non est vera, si intelligit de necessitate præcisa, id est, quòd impossibile fuerit illud remouere, per ea quæ dixi d.q.28.

Articulus XI.

59 AD vndecimum, † Hic nihil dicendum est de hoc, quia expeditum fuit supra eadem q. art. 4. versic. Infertur ex prædicta conclusione, vbi melius tractari potuit.

Articulus XII.

60 AD duodecimum, † An è contra vbi dimissio procuratoris necessaria est, necessaria non sit in quibusdam casibus. Et in primis quando culpa non fuit præordinata ad casum.?

Videtur autem, quòd tunc non sit necessaria dimissio procuratoris, per d.l.2. §. si quis in iudicio. in vers. si non propter. ff. si quis caut. vbi Bald. ita per illum
61 tex. notat. dum inquit, quod ibi mulier † grauida excusatur etiam sine missione procuratoris, cum æquiparetur mulieri impeditæ propter valetudinem, & sic impedimento non culpabili, vnde inquit Bal. hoc ideo, quia licèt causa grauidationis sit culpabilis in se, id est coitus, tamen non fuit præordinatus coitu ad impedimentum immediatè, vnde, &c.

Sed contrarium teneas, & hoc clara ratione, quia imò nemo impeditus impedimento necessario, improbabili, idest culpa propria contingente, restituitur, quando culpa est præordinata ad casum, vel procuratorem dimiserit, vel non, vt in exemplo transfugæ, quod declarauimus supra q.7. artic.1. Sed ita demum restituitur, si culpa non fuit præordinata ad casum, & procuratorem dimisit, vel dimittere non potuit, vt dixi d. art. 1. ergo bannitus, relegatus, excommunicatus, & cæteri id genus vel nunquam restituerentur, si culpa eorum ad casum præordinata diceretur, (quæ tamen non dicitur, vt declaraui in dicto art.1.) vel si non dicitur præordinata ad casum, semper restitueretur etiam sine dimissione procuratoris, contra text. in l. ab hostibus. in princ. Vnde teneas contra Bald. &

Ad ponderationem quam ipse facit de d.§. si quis in iudicio. de grauidatione illius mulieris.

62 Resp. in primis, quòd coitus † non potest dici culpabilis simpliciter & indistinctè in foro fori, & velle intelligere, quod ibi loquatur de coitu adulterino, vel incestuoso, vel aliter punibili esset nimia restringere text. illum. Quinimo Glos. ibi, in verbo, grauida, in fine, intelligit text. de coitu maritali, qui culpabilis non est vllo pacto.

63 Præterea etiam in coitu culpabili loquendo, si attendatur hoc an culpa præordinata † sit ad casum, vel non, non video quare minus sit præordinatus coitus ad grauidationem, quàm delictum ad relegationem. Quinimò in coitu finis iste grauidationis maximè confert ad culpam euitandam, & in delicto è contra.

Præterea etiam si coitus non esset præordinatus ad grauidationem, tamen dico, quòd neque delictum est præordinatum ad relegationem, vel bannum, &c. Non enim quis ad hunc finem delinquit, vt relegetur, vel deportetur, sed vt vindictam faciat, vel iram, vel furorem expleat, exilium verò vel bannum in pœnam dantur, vt per Abb. in cap. quia diuersitatem, de concess. præb. & dixi supra d.q.7. art.1. Vnde si vera esset conclusio Baldi, nunquam esset vera communis conclusio Doct. & dispositio d.l. Papinianus. ff. de min.

Articulus XIII.

64 AD decimumtertium, † An vbi missio procuratoris necessaria est, excusetur impeditus, si misit procuratorem, sed mortuus est, vel alio necessario impedimento impeditus?

Videtur quòd non excusetur, quia potest alium procuratorem mittere in defectum illius, vnde sibi imputet, si hoc negligit, &c.

Contra est regula, Glos. Bar. & alij in l. si. ff. de restit. in integ. Inn. in d.c. querelam. vers. sed melius, de procur. Felyn. in c. accedens. el 2. num.5. extra vt lit. non contest. Ioan. Fabri. in l.1. colum.2. C. de restit. milit. quid si dimisit.

Et in procuratore dimisso defuncto, text. est in l. sed & si per prætorem. §.1. ff. ex quib. caus. maior. & in l. neq. non. in princ. ff. eod.

65 In procuratore autem infirmato, † vel aliter impedito tradit Io. Faber d.l.1. col.2. Et ratione clara manifestum est, quia in neutro casu stetit per dominum absentem, vel aliter impeditum quin satisfaceret legi, quando procuratorem idoneum dimisit.

Ad contrarium resp. potest.

Primò, quòd qui semel satisfecit iuris dispositioni dimittendo procuratorem, vlterius non tenetur l. boues. §. hoc sermone. ff. de verb. sign.

Vel secundò, & tutius possumus dicere sic, quod aut ipse dominus absens, vel impeditus nesciuit mortem, vel necessarium impedimentum sui procuratoris, & procedit sine scrupulo cõclusio supra facta. Aut sciuit, & tunc aut prouidere non potuit de alio procuratore sufficienti in ea causa, & pariter excusetur, quia etiam ab initio ex tali causa excusatus fuisset, vt dicam proximè. Aut prouidere potuit, & noluit, sed neglexit, & tunc puto, quòd non excusetur ex eo, quia non est satisfactum menti, & intentioni ipsius legis, quæ voluit vt duráte impedimento necessario, sed improbabili, debeat impeditus defendi per procuratorem, alias non excusetur, vt l.1. ff. eum qui appell. & d.l. ab hostibus. in principio. Quo casu
66 † non procedit regula d.§. hoc sermone. vt plenè per Tiraq. in Repet. illius §. in 6. limit. per totum, & in specie num.6.

Arti-

Articulus XIV.

67 AD decimúquartum, An scilicet vbi dimissio† procuratoris necessaria est, necessaria non sit, si impeditus tenetur personaliter comparere? Vtpute quia fuit citatus, vt ipse personaliter compareat, & non per procuratorem?

Videtur, q nihilominus procuratorem mittere teneatur. Quia mens & intentio eius ad cuius fauoré lex disposuit vt procuratoris missio necessaria sit, illa est, vt omnino ille absens vel aliter impeditus se defendet, & quamuis personalem eius defensioné exposcat, tamen non potest dici, quin (si illa impossibilis est) saltem defensionem procuratoriam desideret, vt per se patet.

Sed in contrarium cõcludunt Doctores, Pau. de Cast. in d. l. 2. §. si quis in iudicio. num. 5. & ibi Angel. & Alex. nu. 4. ff. si quis caut. & idem Ang. in l. si quis instituatur. §. fin. nu. 2. ff. de hæred. instit. per d. §. si quis in iudicio. in princ. sed ille text. non bene probat hanc conclusionem. Ego puto conclusionem in vno casu claram esse, sed in alio dubitari posse. Aut enim is qui citauit, sciuit quod citandus erat impedimento necessario impeditus, & personaliter cõparere non poterat, & tunc cõclusio optimè procedat. Imputet enim sibimet is qui requisiuit eum vt personaliter, & non per procuratorem compareret, quando sciebat, quòd personaliter comparere non poterat, & sic impossibilem ei legem imposuit, ad quam nemo tenetur l. impossibilium. de regul. iur. cum simil. Aut ignorauit, & tunc dubitari potest, quæ mens & intentio citantis ea fuit, vt ille se defenderet, & quidem personaliter, quia putabat illum posse, aliàs si sciuisset, alternatiuè illum citasset. Tamen non recedas à conclusione prædicta quæ æquior est.

Et vltra prædicta probatur clarè (iudicio meo) per c. cum dilecti. vers. sed contra hoc. ibi, cum sibi non fuisset iniunctum, vt ad causam in propria duntaxat persone veniret, &c. Et per pulchrum simile illius qui te-
68 netur ire ad iurandú† domino fidelitatem, nam si impedietur necessario impedimento, non tenetur mittere procuratorem, etiam si aliàs teneretur is qui huiusmodi impedimento detineretur, quia personaliter ad iurandum comparere debet, vt tradit in terminis Afflic. in tit. quo temp. miles. in c. sancimus. nu. 57. Quod nota, quia ex hoc habes, quod conclusio prædicta procedit non solùm quando requiritur personalis comparitio ab homine, sed etiam quando à lege. & ita teneas.

Ad contrarium resp. quòd sibi imputet qui citauit, & prius se non informauit de impedimento ipsius citandi, & de loco vbi esset, & quare, quomodo, &c.

Articulus XV.

69 AD decimúquintum† An scilicet vbi aliàs impeditus tenetur procuratorem mittere, excusetur si non mittat, qñ illum commodè habere non potest?

Distingue duos casus.

70 Primus est, quãdo† nullatenus potuit mittere, & cõclude q excusatur, si non misit. Innoc. in d. c. querelam. vers. sed melius, de procur. Gl. in c. imputari, de reg. iur. in 6. & ita intelligendus est Fulg. in l. fi. nu. 4. ff. de rest. in int. dum inquit excusare eum qui procuratorem non dimisit, quando non potuit, & ita teneas sine scrupulo, quicquid velit Pau. qui nihil allegat in l. 1. n. 5. C. de restit. mil. vel declara eum, vt dicam statim limitando.

Et pro hac conclusione pondero tex. in d. l. Papinianus. ff. de minor. ibi, cum potuerit adire prætorem per procuratorem, &c. arguendo à ratione cessante, & eodem modo pondero text. in d. l. sed & si per prætorem. §. 1 ibi, cum potuit procuratorem dimittere, &c.

Quinimò dico esse text. de hoc in l. ab hostibus. in princ. ff. ex quib. caus. maior. ibi, quia nec procuratorem habere possunt.

71 Limita tamen hanc conclusionem,† vt non procedat in eo, qui tenetur mittere procuratorem ex eo, quia otiosè abest, vel contumaciter, nam non excusatur, etiam si non possit procuratorem mittere, potest enim non abesse si vult, & sic potest remouere impedimentum, vnde non est excusatione dignus si non remouet, vt dixi supra suo loco q. 58. & ita potest procedere dictum Pau. de Cast. in d. l. 1. n. 5. C. de rest. mil. & saluari a contrarietate d. conclusio.

72 Secundus casus† est, quando potuit mittere procuratorem, sed non commodè, vel quia idoneum in eo loco vbi dimittendus est, habere non possit, vel ob paupertatem dimittere nequeat, &c.

Et tunc subdistingue, aut enim abest merè voluntariè, & contumaciter, & improbabiliter, & non excusatur, quia si non excusatur hoc casu etiam si nullatenus dimittere possit, vt dixi proximè, ergo multò minus excusabitur si possit, licèt incommodè, vt per se patet.

Aut abest vel impeditur ex causa aliqua necessaria, licèt improbabili, vel aliter impeditur, ita vt rebus suis superesse nequeat, & tenetur nihilominus procuratorem dimittere, & tunc si commodè mittere non possit, excusatur. Angel. in d. l. 1. in 5. lect. nu. 3. ff. de diuers. & temp. præscript. Ang. in l. 2. §. si quis in iudicio. ff. si quis caut. ante finem, & ibi Paul. de Cast. nu. 5. in fine. Alex. in fin. & Ias. nu. 20. Angel. in l. si quis instituatur. §. fi. in fin. ff. de hæred. instit. Bar. in d. l. idemque. ff. pro socio. Paul. de Cast. in d. l. quæsitum. num. 2. & ibi Zas. nu. 10. vers primo, &c. ff. de re iud. Alex. in l. recusare. §. fin. nu. 5. ff. ad Trebel. Felyn. in c. cum accedens. el 2. nu 5. vt lit. non contesta. Abb. in c. intelleximus. nu. 5. de iud. & neminem discrepantem inueni, tex. est secundùm omnes sing. in d. l. idemque. ff. pro socio. quem tex. pro singu. ad hoc exclamauit Bart. vt refert Angel. præall. se viua voce audiuisse. Facit etiam ratio, quia
73 idem est non habere† & minus idoneum habere. c. 2. de translat. cum simil. per Abb. d. nu. 5. Facit etiam tex. iuncta Glos. sing. in l. fœminas. ff. de procur. & l. 1. §. fin. ff. quod cuiusque vniuers. nom.

Quæritur autem circa hoc, an in dubio præsuma-
74 tur inuenire potuisse,† an verò secus, & quidem Bart. in d. l. idemque. tradit hanc theoricam, vt si simus in ciuitate & loco insigni vbi adsit copia peritorum, præsumatur potuisse commodè dimitti, si alibi secus. & sequitur Angel. d. §. si quis iudicio, ante finem, & Paul. de Cast. in d. l. quæsitum. num. 2.

Ego puto, quòd hoc bene procedet, quando incommoditas ista causatur ab exigua copia procuratorum, si verò causatur à paupertate, vel alia simili causa, tunc nihil ad præsumptionem faceret loci qualitas.

75 Quæ autem loca & ciuitates† dici possunt insignes quo ad hoc, puto pro nunc, quòd omnes illæ quæ forum causarum habent, alibi enim vix est, vt peritos & practicos reperies.

Articulus XVI.

76 AD decimumsextú, An scilicet debeat fieri† missio procuratoria, de qua sup. quando per procuratorem non sufficienter prouisum fuerit ipsi impedito?

Et conclusio est, q impeditus excusatur hoc casu si procuratorem nõ dimiserit, etiam si aliàs dimittere debuisset, & præsertim quando eadem causa impedimenti afficit ipsum procuratorem, quæ principalem. Vt est sing. exemplum, quando quis impeditur, quominus in iudicio sit, quia timet iudicé vel aduersarium, hoc enim casu non magis imputandum est impedito, quòd procuratorem nõ mittat, quàm quod ipsemet non compareat, ita colligo ex Ang. in l. 1. ff. cum qui appell. in prouinc. def. &c. & ex Felyn. in c. accedens. nu. 7. & 8. vt lit. non contest. & ex Alex. in d. l. recusare. §. fin. nu. 5. ff. ad Trebell. Et ratio est, quia metus iste non minus afficit

eap-

causam, quàm personam, & sic potes etiam inferre ad casus similes per te ipsum.

Articulus XVII.

77 AD decimumseptimum, † An scilicet debeat fieri missio procuratoris in casibus vbi aliàs necessaria est, si causa sit ardua, & grauis, etiam maximi præiudicij ipsi impedito?

Præmittendum est ante omnia, quæ dicatur in propo-
78 sito causa ardua, & grauis, † deinde ipse articulus discutiendus est.

Primò dicitur causa ardua (secundùm Doctores) in
79 genere, & in omni causa ipsa litis contestatio, † Glos. in l. si quis instituatur. ff. de hæred. inst. in fine.

80 Quinimò, & ipsa sententia † multò magis, Bald. in d. l. 2. §. si quis iudicio. & ibi Paul. de Cast. nu. 2. in fin. ff. si quis caut. & Ang. in d. l. si quis instituatur. in §. fin. & ibi Paul. num. 10.

Sed ista doctrina Glosæ & sequacium reprehenditur ab Alex. in d. §. si quis iudicio, nu. 4. in fin. & Ias. ibi n. 2. Et ego puto veriùs. Quia aliàs nulla causa etiam leuis, & breuis in se vnquam per procuratorem expediri posset in casu impedimenti ipsius principalis. Et pro hac opinione saniori, dico esse tex. clarum in c. cum olim. de testibus. ibi, per se, vel per procuratorem noluit comparere, aut litem contestari.

81 Secundò dicitur causa ardua † in proposito, quando agitur causa status, libertatis, subiectionis, vel magnarum rerum, Ias. in d. §. si quis iudicio. nu. 13. post Bal. in c. edoceri, & in c. ex ratione. de appellat. & Archid. in d. c. si ægrotans. in fine.

82 Tertiò dicitur in proposito † causa ardua, quando causa est famosa, vt per Ias. d. §. si quis iudicio. nu. 13. & Archid. d. can. si ægrotans. & Bal. in d. c. querelam. & alios, vt per eum, & Abb. ibi num. 9. de procur.

83 Quartò, causa † matrimonialis, secundùm Host. ibi.

84 Quintò, causa † in qua vertitur totum patrimonium, vel maior pars illius. Archid. d. c. si ægrotans. per l. propter litem. ff. de excus. tut. Et facit, quia secundùm omnes praxes criminales, causa huiusmodi dicitur criminalem sapere, & grauamen inimicitiæ causam, & probationem facere.

85 Sextò, dicitur quoque causa † ardua esse in proposito, quæ est intricata, & inuoluta, Innoc. in d. c. querelam, & ibi Abb. & Glos. in d. c. si ægrotans. in glos. 1. in fine.

86 Septimò, generaliùs † dicetur causa ardua, quando iudex non potest se informare per procuratorem, sicut se informaret per dominum, Gl. sing. in d. can. si ægrotans. in fin. primæ Glosæ.

87 Octauò, ego addẽdo † dico, ꝙ causa ardua in proposito dici poterit, quoties est talis, cuius damnum (si forte per procuratorem male ageretur) non posset ab eo ipsi domino resarciri, etiam si solueret quicquid haberet, quales erũt causæ status, & cæteræ præiudiciales, vel tãti patrimonij, vt per procuratorẽ refici damnum non possit, si perperam ageretur. Pro qua theorica adduco in primis Glos. in c. 2. in verbo, restituimus. in princ. de rest. in int. Deinde facit illud simile, quòd sub fideiusso-
88 ribus † nõ detinetur, sed sub custodia carcerũ ille, cuius factum (si de eo constiterit) non pecuniaria, sed corporali pœna puniri debet. Demũ quia cum absenti vel aliter impedito prouisum sit, vt si per procuratorẽ causam egerit, & ille perperam agitauerit, si ille non sit soluendo, restituatur in integrũ, & meliùs vtique sit in tẽpore occurrere, quàm post tempus remediũ quærere, l. fin. C. de temp. in integ. restit. vbi hæc regula in propria nostra materia traditur, meliùs vtique erit & æquiùs, vt tales causas procuratorib. committere nemo cogatur.

89 Si vis etiam videre, quæ dicãtur causæ † arduæ in genere, habes p Alex. remissiuè in d. §. si quis iudicio. nu. 8.

90 Item adde causam electionis, † secundùm Zas. in d. l. quæsitum. num. 11. de re iudic. per c. quamnis. de elect. Potes etiam videre Bart. & alios in l. admonendi. ff. de iureiur. vbi plenè de causis in quibus propter earũ grauitatem non deuenitur ad iuramentum suppletorium.

Hoc præmisso, veniamus ad articulum.

Videtur autem, quòd etiam si causa sit ardua, tamen procuratorem mittere teneatur, qui aliàs tenetur.

Primò, per text. fortem in c. querelam. de procur.

Secundò, per alium text. fortiorem in c. cum olim extra de testibus. in quibus locis etiam in causa ardua non excusatur is, qui existens impeditus procuratorem non misit.

Tertiò, quia ita tenent Imola in d. c. querelam. & Bal. ibi (licèt non clarè firmet) num. 2. & Abb. num. 3. & 7. in fine, qui videtur ibi paulò ante attestari, quod hæc sit communis opinio.

In contrarium est magis communis sententia aliorum. Glos. in d. l. si quis instituatur. in fine. ff. de hær. instit. & seruit Glos. in d. c. cum dilecti. in verbo, responsalem, ibi, maximè si causa ardua sit, Bal. in l. sed & si per prætorem. in princ. ff. ex quib. caus. maior. Paul. de Cast. in d. l. 2. §. si quis iudicio. nu. 2. & ibi Ias. num. 12. cum pluribus concord. Paul. de Cast. in d. l. quæsitum. & ibi Alex. nu. 5. post Innoc. ibi, & Zas. n. 6. ff. de re iud. Bald. in l. ab eo. num. 7. C. quomo. & quando iudex. & in l. 1. C. de testit. mil. nu. 1. Ias. in l. placet. num. 12. vers. prædictis etiam. C. de sacros. eccl. Innoc. in d. cap. querelam. & ibi Io. Andr. & Abbas num. 7. non negat hoc esse valdè æquum, & hinc eandem approbat Abb. sibi contrarius in d. c. cum dilecti. nu. 13. de dolo, in princ. & in fine. Archid. in can. si ægrotans. & Felyn. in cap. accedens. el 2. vt lit. non contest. nu. 5. & num. 8. versic. potest dici. Afflict. decis. 50. num. 3. & 5. & communem esse attestatur Laur. Chircouius Communium Opinionum, lib. 1. cap. 1. conclusione prima. Et mihi magis placet.

Pro qua adducitur text. sing. secundùm Doctor. in l. idemque. ff. pro soc.

Sed ego puto meliùs probari ratione clara de qua dixi proximè, versic. octauo ego addo, intelligendo causam arduam eo modo de quo ibi. Et ita tenendo difficultas sola est respondere ad duo iura in contrarium adducta.

91 Ad primum igitur, † scilicet ad d. c. querelam. de procur. respondetur tripliciter ex intentione Alex. in d. §. si quis iudicio. num. 7.

Primò, quòd non debet sumi ibi argumentum à con-
92 trario sensu, quia resultaret primus intellectus, † & contra dispositionem dicto §. si quis iudicio. Sed aduerte, quia in dicto §. si quis iudicio. nil de procuratoris missione.

Secundò, quòd ibi erat incœpta causa ante impedimentum, ergo &c. Sed aduerte, quia nullibi constat ibi, & est mera diuinatio.

Tertiò, quòd ibi impedimentum futurum erat longum. Ideo &c. sed hæc quoque diuinatiuum est.

93 Ego dico, † quòd circa illum text. potest contingere
94 dubitatio circa duo. Vnum est, an infirmitate † detẽtus possit cogi mittere procuratorem in causis non arduis. Et vtique quantum ad hoc ille text. à contrario sensu multum obstat, non tamen conclusioni supra factæ, sed conclusioni factæ supra eod. art. 4. in primo casu. vbi conclusum fuit, quòd regulariter infirmitate impeditus non tenetur mittere procuratorem, si igitur in causis arduis nemo tenetur mittere, vt præsupponimus in hac conclusione, ergo illa conclusio etiam in causis leuibus procedet, & sic contra eam erit expressus iste text. Quantum igitur ad hanc dubitationem placet illa responsio, quòd non valeat argumentatio ista à contrario sensu, quia ex eo resultaret absonus intellectus, & contra rationes expressas, in quibus fundatur conclusio de qua supra d. art. 4. in primo casu.

Aliud verò de quo contingere potest dubitatio ex hoc

95 hoc tex.est, an impeditus † ex causa necessaria, sed improbabili, teneatur mittere procuratorem in causis arduis. Et videtur quòd sic, arguendo pariformiter à contrario sensu, quia ibi dicitur quod infirmitate detentus non tenetur in causis arduis procuratorem mittere, ergo non impeditus hac de causa tenebitur, & quantum ad hanc dubitationem facilis est responsio, quia licèt minus excusetur qui impeditur ex facto & culpa sua, quàm qui ex causa infirmitatis, vel alio impedimento fortuito, & illi aliàs procuratorem mittere teneatur regulariter, iste verò non, non tamen sequitur quòd iste in causis arduis non tenetur mittere, ergo ille tenetur. Et ratio absurditatis in hac quoque inductione constat ex hoc, quia per procuratoris missionem non potest prouideri indemnitati ipsius impediti, quando causa est ardua, & hæc ratio excusat à missione procuratoris quemcunque necessario impeditum, vt dixi art. præced. & militat in quocunque impedito pariformiter, vt declaraui supra eod.art. nostro, vers. 8. &c. ergo argumentatio ista absurdum inducit, &c.

96 Ad secundum scilicet † ad c. cum olim. de testibus. Dicit Ias. in d. §. si quis in iudicio. quòd semper dubitauit de hoc textu, nec aliter ipse respondet.

Resp. autem Host. primo in d. cap. cum olim, dicens, quòd quando impedimentum ex eo proficiscitur, quia quis non est totus in eo loco vbi adesse deberet vt ibi, tunc tenetur procuratorem mittere, etiam si causa ardua sit, quia non militat eadem ratio suspicionis in procuratore, quæ in domino.

Ias. reprehendit hanc responsionem, sed non dedocit, tu dic, quòd in primis non est verum hoc quod ista eadem causa suspicionis non militet in procuratore, quæ in domino militat, vt in casu timoris insidiarum proprio dixi supra art. præced. post Ang. Alex. & Felyn. vbi ibi. Præterea posito, quòd hoc verum esset, tamen alia ratione fundatur conclusio nostra, quàm in ratione pariformis periculi, nam in eo fundatur, quia non potest esse prouisum indemnitati ipsius domini impediti per missionem procuratoris in causis arduis, sicut per assistentiam ipsius domini, vt supra dixi.

Secundò igitur respondit alijs modis Marian. Soc. in Rob. extra de dilatio. quos refert & etiam reprehendit Felyn. in d. c. accedens, el. 2. nom 8. vt latè per eum, per cap. ex parte. de appell. el 1.

Ego igitur puto breuiter dicendum, quòd in d. c. cum olim. ille Archiepiscopus non erat impeditus aliquo impedimento necessario, & io tex. illo nullibi dicitur. Quinimò contrarium colligitur ibi ex illis verbis, si ipse se, vel per procuratorem noluerit comparere, &c. verbum enim noluerit, non benè refertur ad impedimentum, sed ad voluntariam contumaciam, & debet tam respectu domini quàm procuratoris, ad voluntatem non ad impotentiam referri, per regulam l. iam hoc iure. ff. de vulg. & popil. & l. quamois. C. de impub. cum simil. Nec obstant illa verba, ad locum securum & idoneum, quasi Archiepiscopus opponeret & allegaret, quòd ipse timebat insidias Archidiaconi, quia hoc non constat ibi. Sed verba illa sunt ordinaria, & tacitè in-

97 telliguntur etiam si non exprimatur in materia † citationum, facit cap. pastoralis. de re iud. in Clem. & tradit Specul. in tit. de citat. §. 1. vers. item citatio fit ad locum, &c. & est text. in l. si cum dies. §. si arbiter. ff. de arb. cum simil. & in proposito bonus tex. in c. statuimus. de off. deleg. in 6. Conclusio igitur est, quòd licèt impeditus teneatur in aliquibus casibus mittere procuratorem, non tamen tenetur si causa sit ardua.

98 Ampliatur primò † non solùm quo ad totam causam, sed etiam quo ad vnum aliquem articulum illius, nam neque quo ad illum tenetur mittere, videlicet ad videndum iurari testes, concludendum in causa, &c. Ias. in d. §. si quis in iudicio, in fine, & dicit esse de mente Innoc. in c. 2. de testib.

99 Ampliatur secundò, † vt procedat etiam si quis non sit legitimè impeditus, Zas. in d. l. quæsitum. num. 6. per d. c. querelam.

Sed hoc falsum puto, per d. cap. cum olim. vbi est expressum inducendo vt supra feci. Et ad d. c. querelam. dico, quòd non video, vbi colligat ibi Zas. hanc sententiam, & apparebit ex limitationibus sequentibus.

100 Limitatur † è contra, primò vt non procedat si impeditus citaretur à Papa, quia tunc etiam si causa ardua esset, teneretur mittere procuratorem, vt colligitur ex Alexand. præall. in solutione ad d. cap. querelam. & Ias. ibi in fine. Per d. cap. cum dilectus. de dolo. Quod ita vno modo intelligunt, ne faciat contra conclusionem supra factam.

Et quamuis ille text. posset habere alias solutiones vt supra dixi, tamen propter reuerentiam Papæ, etiam ista teneri potest.

101 Limitatur † secundò, nisi causa celeritatem desideraret. Alex. in d. §. si quis iudicio, num. 7. in fine. & ibi Ias. in fine. & Abb. in d. c. querelam. num. 7. in fine. per tex. in c. cupientes. §. quod si. per ao. vbi exemplum in sede vacante. Item per tex. in d. c. cum dilecti. secundùm intellectum Innoc. & sequacium. Et placet, quia re vera loquitur in electione, quæ causa celeritatem desiderat, vt dixi supra in præludijs huius articuli, & adde Anchar. in d. cap. querelam.

102 Limitatur tertiò, † vt non procedat in impeditis in propria ciuitate, secundùm Ias. in d. §. si quis iudicio, in fine.

Sed tu aduerte, quia hoc benè procedere posset, quando absentia sola esset causa impedimenti. Sed vbi alia simul occupatio animi, vel corporis, videlicet infirmitas, furor, carceratio, vel quid simile occurrerer, eadem ratio suadet, vt idem procedat in impeditis in ciuitate, sicut extra, & tex. met in d. cap. querelam. simpliciter intellectus vt iacet, confundit hanc limitationem, & melius d. l. quæsitum. ff. de re iudic. & d. §. si quis iudicio.

103 Limitatur quartò, † vt non procedat in actore, quia etiam si causa ardua sit, tenetur mittere procuratorem ad interrompendam præscriptionem, aliàs non excusatur, secundùm Abb. in d. cap. cum dilecti. nu. 13. in fine, de dolo.

104 Sed tu dic, quòd procedit † hoc de actore quo ad præscriptionem interrumpendam ne ipso iure currat, & ita loquitur l. 1. ff. de diuers. & temp. præscript. & ibi Glos. & Doctor. & alibi omnes communiter, quas adduxi supra eod. art. 8. non autem quo ad beneficium restitutionis in integrum. Aliàs enim confunderetur tota materia edicti, ex quib. caus. maior. vt dixi plenè in d. art. 8.

Articulus XVIII.

105 AD decimumoctauum, † An scilicet vbi quis tenetur mittere procuratorem, si non mittat, restituatur in integrum saltem ex æquitate clausulæ generalis?

Videtur, quòd non, quia lex esset imposita verbis, & non rebus. Item daretur quodammodo restitutio ad restitutionem pristinam recuperandam.

Contrarium sensit Bald. in d. §. si quis iudicio. colum. fin. versic. sed vtrum. ff. si quis caut. & Alexand. idem sentit ibi num. 10. & d. l. recusare. §. fin. no. 5. per l. 1. C. ex quibus caus. maior. & faciunt, quæ in optimo simili adduxi supra quæst. 28. art. 6.

Ego quid sentiam ibi declaraui, & ita teneo per omnia etiam in hoc articulo.

106 Prædicta omnia, † in quibus conclusum est procuratorem debere mitti, intellige, vt non solùm debeat mitti, sed etiam cum instrumento procuratorij. Ang. in d. §. si quis iudicio, in fine, per not. in l. sed si vnius. §. procuratorem. ff. de iniur.

Item

Item quòd debeat mitti etiam cum potestate substi-
507 tuendi, aliàs nō diceretur † satisfactum legi, secūdùm Ang. in d. §. si quis iudicio. in fine. & dicit, quod ita fing. ponit Innoc. in c. 1. vt lit. non contest. & facit pro Angelo, quia aliàs daretur occasio semper defraudandi ipsos præsentes, vt puta si procurator nollet amplius interesse negocio, pro clausulam d. l. sed si per prætorem. §. 1. ff. ex quib. caus. maior.

Sed in contrarium facit, quia dominus absens, vel aliter impeditus non confidit fortè de aliis, vnde &c. Potest dici sic, quod aut potuit cogitari in procuratore casus impedimenti, & tunc si adeat copia aliorum, & nō fuit prouisum ab impedito, sibi imputari debeat, si verò præuideri non potuit casus, vel non aderat in loco copia eorum quibus tale negocium committi posset, & tunc secus, per ea quæ dixi supra eod. art. 16.

SVMMARIA.

1 *Restitutio an concedi possit à iudice ex officio suo, absque eo, quòd petatur?*
2 *Restitutio ob publicam vtilitatem introducta est.*
3 *Ob publicam vtilitatem quæ inducta sunt, a iudice ex officio suo concedi possunt.*
4 *Restitutio non nisi causa cognita concedi potest.*
5 *Restitutio non datur nisi vbi adest læsio.*
6 *Restitutio non conceditur inuitis.*
7 *Restitutio potest concedi a Papa, vel Imperatore, etiam si non petatur.*
8 *Item a quolibet alio principe qui superiorem non recognoscat.*
9 *Item à populo non recognoscente superiorem.*
10 *Restitutio potest concedi pupillo etiam si non petatur.*
11 *Excommunicatus an possit ipsemet petere restitutionem in integrum? quòd non.*
12 *Restitutio in integrum est quadam defensio ex æquitate competens.*
13 *Excommunicatus si ipse sit reus, potest petere restitutionem excipiendo.*
14 *Item si non principaliter, sed incidenter peteret.*
15 *Item nisi animæ periculum concurreret.*
16 *Item si petat restitutionem non ex capite ætatis, sed ex alio iusto impedimento.*
17 *Bannitus an possit ipsemet restitutionem in integrum petere? quòd non.*
18 *Et quid si incidenter peteret.*
19 *Ecclesia an possit petere restitutionem per prælatum suum?*
20 *Et quid si prælatus sit inhabilis aliqua de causa.*
21 *Et quid si ipsemet prælatus litigaret cum ecclesia.*
22 *Minor an possit per se ipsum petere restitutionem in integrum? regula quòd sic.*
23 *Et an curatoris authoritas hoc casu necessaria sit?*
24 *Minor potest sine tutoris, seu curatoris authoritate contrahere, sed non in iudicio esse.*
25 *Minori filiofam. necessarius est consensus patris, si restitutionem petat.*
26 *Restitutio an possit peti per alias personas, quàm principalem, & in primis an per tutorem, vel curatorem? quòd sic.*
27 *Et an procedat, si non habeant speciale mandatum?*
28 *Et an procedat in curatore bonorum?*
29 *Hæreditatem damnosam si tutor vel curator adierit, ipsemet nomine pupilli, vel minoris potest restitutionem petere aduersus aditionem.*
30 *Et an procedat conclusio si minor velit restitui aduersus suam confessionem?*
31 *Restitutio in integrum an possit peti per syndicum vniuersitatis corporis, &c. & collegij, absque speciali mandato?*
32 *Syndicus quilibet qui non est vt simplex procurator, potest petere restitutionem.*
33 *Prælatus vel Oeconomus ecclesiæ, an possint petere restitutionem pro ecclesia absque speciali mandato?*
34 *Et quid si prælatus esset excommunicatus.*
35 *Et quid si vnà cum prælato interuenit consensus capituli?*
36 *Restitutio in integrum an possit peti à consanguineis ipsius læsi absque speciali mandato?*
37 *Et quid si adolescens iste esset talis, cui bonis interdici posset.*
38 *Et quid si iste consanguineus posset prætendere interesse in huiusmodi causa.*
39 *Et quid in aliis coniunctis personis, interesse in causa prætendentibus.*
40 *Restitutio an possit peti à patre pro filio absque speciali ô eius mandato?*
41 *Pater an possit hoc facere ex voluntate filij tacita, vel expressa?*
42 *Pater an possit illam petere etiam inuito filio?*
43 *Restitutio in integrum filiofam. ita concedi debet, vt sibi non patri suo prosit.*
44 *Restitutio in integrum, an per procuratorem peti possit regulariter? quòd sic.*
45 *An procedat, si per aspectum corporis de ætate minoris iudicandum esset?*
46 *Et an procedat in restitutione petenda in criminalibus?*
47 *Et quid si aliquis reus criminis fuerit admissus ad se defendendum per procuratorem.*
48 *Restitutio in integrum, an per procuratorem peti possit absque speciali mandato?*
49 *In restitutione in integrum habet locum reconuentio, siue reputatio.*
50 *Restitutionem in integrum petens non dicitur contrauenire actui, aduersus quem restitutionem petit.*
50 *Restitutio non potest peti regulariter à procuratore absque speciali mandato.*
51 *Et an procedat quando in mandato adesset clausula ad defendendum, supplicandum, &c.*
52 *Et an procedat, quando adesset clausula, vt possit facere ea, quæ ipsemet Dominus facere posset?*
53 *Et an procedat, si esset mandatum cum libera administratione, &c.*
54 *Et an procedat, si procurator de rato promitteret?*
55 *Et an procedat in procuratore fisci?*
56 *Et an procedat in Regno Neapolitano? & num. 57.*
58 *Et an procedat, si iste procurator constitutus esset potius vt syndicus, quàm vt procurator?*
59 *Et an procedat quando factum esset mandatum ad causam reintegrandam quæ sopita esset?*
60 *Et an procedat, si veniret petenda restitutio pro minore aliquo prodigo?*
61 *Et an procedat, si in mādato adesset clausula ratihabitionis?*
62 *Et an procedat in procuratore rei?*
63 *Et an procedat, quando restitutio petitur per viam exceptionis?*
64 *Et an procedat, quando peteretur restitutio aduersus sententiam latam in causa, in qua ipse petens fuisset procurator?*
65 *Et an procedat quando ipse procurator assistasset ipsam causam principalem?*
66 *Et an procedat, quando peteretur restitutio contra ipsum procuratorem ordinarium, quia posset se defendere absque speciali mandato? & num. 67.*
68 *Restitutio an possit peti absque speciali mandato, quando incidenter petitur?*
69 *Restitutio aduersus interlocutoriam post decem dies, & sic postquam transiuit in iudicatum, non potest peti absque speciali mandato. & num. 70.*
71 *Ad restitutionem petendam quando requiritur speciale mandatum, an requiratur speciale simpliciter, an etiam in indiuiduo?*
72 *Mandatum speciale quod dicatur, & quod in indiuiduo.*
73 *Et quid de iure canonico.*
74 *Et quid quando esset nimis præiudiciale ipsi minori restitui in integrum. & num. 75.*
76 *Et quid si esset speciale quo ad causas, sed in indiuiduo quo ad personam contra quam peti deberet restitutio.*
77 *Restitutio in integrum an possit peti contra hæredem eius, aduersus quem capit currere?*

QVÆSTIO XXXI.

Incipit de vsu, practica, & modo petendi & obtinendi in iudicio restitutionem in integrum. Et in primis agitur in hac quæstione per quas personas peti possit restitutio & contra quos.

ABSOLVTIS causis ex quibus restitutio in integrum concedi solet, & causis ex quibus, quę aliàs concedenda veniret, deneganda est. Et sic in summa cognito hactenus, quando restitutionis beneficium verè competit. ex ordine tractandum est, quomodo in iudicio proponi, peti, & intentari debeat. Et ideo bene dictum est, quòd incipit de vsu, practica, & modo petendi restitutionem in integrum.

Et quoniam ante omnia personæ, quæ in hoc iudicio interuenire debent legitimandæ sunt, ideo exordiendum fuit ab hac quæstione, per quas personas peti possit restitutio in integrum, & contra quos. Quod septemdecim his Articulis absolui potest.

Primò, An restitutio in integrum concedi possit à iudice absque eo, quòd petatur ex officio suo ?

Secundò, An excommunicatus possit ipsemet petere restitutionem in integrum ?

Tertiò, An bannitus ?

Quartò, An ecclesia ipsamet petere possit, an verò per prælatum suum, vel alium petere debeat ?

Quintò, An minor ipsemet petere possit, & an curator interuenire debeat ?

Sextò, An per alios peti possit restitutio, & in primis, an per tutorem, vel curatorem à minore ?

Septimò, An per syndicum vniuersitatis ab ipsa vniuersitate ?

Octauò, An per œconomum, vel prælatum ab ipsa ecclesia ?

Nonò, An per consanguineos vel amicos, tam à minoribus, quàm à maioribus ?

Decimò, An per patrem ?

Vndecimò, An per procuratorē possit ab aliquo peti ?

Duodecimò, An sine speciali mandato ?

Decimotertiò, Et quid si restitutio incidēter petatur ?

Decimoquartò, An sine mandato in indiuiduo ?

Decimoquintò, An restitutio peti possit contra hæredem aduersarij ?

Decimosextò, An contra procuratorem eiusdem ?

Decimoseptimò, An contra tertium possessorem ?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet restitutio † in integrum concedi possit à iudice ex officio suo, absque eo, quòd petatur ?

Videtur, quòd sic.

Primò per c. cum venissent. extra de instit. ibi, per nos ipsos.

2 Secundò, quia restitutio ob publicam vtilitatem † introducta est, & ideo à iudice debet ex officio suo concedi absque eo, ꝙ à parte ad priuatam eius vtilitatem petatur.

3 † Bero. q. 40. ita arguit.

Tertiò, per l. 4. §. hoc autem iudicio. & ibi Bart. & alios. ff. de damno infect.

Quartò, quia tenuit hoc in terminis Io. Andr. in d. c. cum venisset. & ibi refert & sequitur Abb. n. 9. & Grat. cons. 91. num. 55. lib. 1. videtur ponere hoc pro constanti, & firmat denique Bero. d. q. 40. per totum.

Contrarium tenet Imol. in d. c. cum venissent. Rom. sing. 462. Zabarell. clem. 1. num. 2. de restit. in integ. Vital. clem. 1. nu. 31. ita simpliciter notat, & idem Rebuff. in tit. de rest. in int. art. 1. glos. 3. nu. 27. & Gabr. Sarayn. in add. ad Rom. d. sing. 462. & dicit communem opinionem esse cum Romano.

4 Et mouentur, quia restitutio non nisi causa † cognita concedi potest, l. 3. vbi omnes. ff. de rest. in integ. & in l. 1. §. causa cognita. ff. de minor. & in l. verum. §. sciendum. ff. eod. ergo necesse est, quòd petatur.

5 Item, quia non datur restitutio † nisi vbi adest læsio. l. nā & postea. §. si minor. ff. de iur. ergo debet hoc prius iudici constare, antequam restitutionem concedat.

6 Accedat, quòd restitutio non conceditur maiori, † vel minori inuitis. l. si index. ff. de minor. Si igitur absque eo, quod peteretur concedi posset, etiam inuitis quandoque concederetur.

Ego puto sic dicendum. Aut agitur de restitutione in integrum principaliter concedenda, & puto verissimam cōem sententiam per rationes adductas pro ea.

Aut agitur de restitutione concedenda incidenter, & tunc puto, quòd si iudici constiterit restitutionem in integrum competere, & illam esse necessariam, vel vt præambulum ad causam principalem, vel vt incidens, vel emergens aliquod causæ principali, debeat & possit concedere illam absque eo quòd petita fuerit, & aduertè quia non dico, absque eo quod petatur aliquo modo, sed absque eo quod petita fuerit, quia omnimodò puto necessarium quòd petatur saltem generaliter, vel in necessarium antecedens, vel in necessariam consequentiam ad ipsam causam principalem, sed quod non sit necessarium, quòd ab initio petita fuerit,

rit,& sic quod petitio si omissa fuerit non noceat,dummodu demum petator licet post probationes factas ad eam obtinendam. & ita puto æquius,& securiùs,& contraria remanent conciliata.

Retenta tamen secunda opinione magis communi.

7 Limita,vt non procedat in Papa, † vel Imperatore qui possunt restituere in integrum, etiam si non petatur. Rom.d.sing.462.& ibi in add.per d.cap.cum venisset,qui text.sic potest concordari cum cõmuni opinione.

8 Et tu dic idem in quolibet summo principe † non recognoscente superiorem,quia quo ad potestatem supremam sunt Imperatores in principatu suo huiusmodi principes,& in specie quo ad concessionem restitutionis in integrum,Bart.& alij in l.1.§.qua de re.ff.de postul.& in l.fin.C.de sent. pass.

9 Idem potest dici in populo † non recognoscente superiorem,secundùm præd.& alios communiter,æquiparatur enim Imperatori quo ad potestatem restituendi in integrum,& de communi Alex. cons.114. lib.4. & dicam infra circa materiam restitutionis gratiosæ, de qua isti loquuntur.

10 Limita secundò,vt † non procedat in restitutione competente ipsi pupillo, quia illi etiam non petenti concedi poterit ab vnoquoque iudice, secundùm Rebuff. præalleg.art.2,glos.4.num.3.

Sed ego dubium puto,quia Rom.quem Rebuffus allegat hoc non dicit,& in contrarium faciunt supradictæ rationes pro communi adductæ. Vnde retine vel communem in hoc,vel distinctionem meam.

Articulus II.

11 AD secundum, An scilicet † excommunicatus possit ipsemet petere restitutionem in integrum?

12 Videtur quòd sic, quia restitutio † in integrum est quædam defensio ex æquitate competens, vt visum est supra in præludijs, ergo excommunicato auferri non debet,& in specie ita tenet in terminis Bellam. in c.intelleximus.nu.14.de iud. dicens,quòd non ex solo fauore petentis datur restitutio, sed etiã ob vtilitatem publicã.

Contrarium tenent alij omnes communiter. Imo. in clem.1.num.26.vers.sed an excommunicatus de restit. in int.& ibi Card.num.11.Abb.in c.significauerunt,& in c.cum inter,num.19.de except. & ibi Anchar. nu.5. & Felyn.reiecta ambiguitate Rotæ in nouis,decis.7.de except. & idem firmat pro regula Duenn. reg.270. in princip.& Signorol.de Homod.in l.nam & postea.§.si minor.num.7.de iureiur.

Et ita tenendum est, quia excommunicatus in iudicio esse non potest,&c.

Et ad contrarium resp. quòd non dicimus denegandam esse excommunicato restitutionem in integrum, contrarium enim conclusimus supra q.7. art.3. Sed quòd non ipsemet in iudicio petere illã potest, sed per alium poterit. Et hæc retenta.

13 Limitatur primò, vt procedat † quando excommunicatus esse vellet actor, secus si esset reus in eo iudicio ad missus, & restitutionem per viam exceptionis peteret,ita Anch.in c.cum inter.num.8.de except.

Sed contra hoc est,quod communiter tenetur in contrarium quo ad petitionem restitutionis incidenter,de quo dicam statim lim.seq.

14 Limitatur secundò,vt procedat † quando principaliter peteretur ab ipso excommunicato,secus verò si incidēter in ea causa in qua ipse ab initio interuenire in iudicio potuit,Card.in d.clem.1.num.11.& ibi Imol.ad verbum,& ita propriè tenuit Rota d.decis.7.de excep. vt refert Duen.d.reg.270. & Anchar. idem tenet in effectu in d.c.cum inter.nu.8.de except.

Et mouetur exemplo appellationis, & restitutionis spolij in qua interuenire põt excõmunicatus, si incidat.

Sed cõtrarium in hoc quoque cõmuniter tenetur, vt testatur Duenn. d.reg.270. vbi de communi post Abb. Felyn.& alios supra allegatos in cõclusione, & idem in specie tenet Signor.de Homod.d.§.si minor.nu.7. ff.de iureiuran.

Moti,quia ista nõ est propriè exceptio,vt notat Cyn. in l.quoniam.C.de adult.&c.

Ego breuiter veriorem puto limitationem. Quia imò quando restitutio incidenter petitur, regulariter per viam exceptionis merę petitur,vt dicam infra q.34.art. 3.& 4. & quia ad exemplum per Doctores,in hac limit. allegatum non potest commodè responderi,& ista certè ęquior opinio est,& profectò absurdum videretur,quod si à principio ipse excommunicatus fuit admissus in causa, debeat postea in articulo emergenti per procuratorem litigare.

15 Limitatur tertiò † nisi concurreret periculum animę. Glos.in c.inter dilectos,in verbo, impeditum, extra de donat.& Doct.communiter in c.significauerunt,de except.Duenn.d.reg.270.in 1.limit.cum concord. in d.c. significauerunt. & c.cum inter.

16 Limitatur quartò,† vt procedat in restitutione ex capite minoris ætatis, sed secus si ex iusto aliquo impedimento. Abb.in d.c.cum inter.num.19.& ibi Felyn.nu. 19.& Paris.num.44. Duen.d.reg.270.limit.2.

Tu aduerte,quia non agitur hic an excommunicato competat restitutio in integrum (diximus enim supra quòd competit ex iusta causa absentiæ) & licet ex edicto minorum non reperiatur decisum,quod illi detur,non tamen reperitur prohibitum. Ideo,quantũ ad hoc ista restrictio non est attendēda,quantum verò ad petitionem illius per ipsum excommunicatum vel alium faciendã, ego non video rationem differentiæ inter vnam & alteram speciem restitutionis,posito quod excommunicato non auferat magis restitutionem ex edicto minorum, quàm maiorum, vt prædixi. Quinimò cum illa quæ ex edicto minorum descēdit sit fauorabilior, quàm alia secundùm magis communem sententiam,vt dixi supra q. 5. debet multò magis concedi, quàm illa.

Articulus III.

17 AD tertium, An scilicet † bannitus possit restitutionem in integrum petere per se ipsum?

Conclude,quòd regulariter non potest, per ea, quæ dicta sunt in excommunicato.

Et in specie adde Nell.in tract.de bannitis,in prima parte secundi temporis,nu.69.& dixi supra q.7.art.3. ad finem, & Fulgos.in l.Papinianus. nu.4. ff.de minor. dicens ita tenere Glos. ibi. Et quia restitutio est remedium iuris positiui, à quo sunt exclusi banniti.

18 Ampliatur, † vt procedat etiam si incidenter peteretur restitutio,Signoro.de Homod.in §.si minor.num.7. de iur. Sed ego dixi proxime in pręced.art.quid sentiam circa hoc,& idem hic teneas.

Articulus IV.

19 AD quartum,† An scilicet ecclesia si non potest petere restitutionem in integrum per se, possit saltem per prælatum suum?

Quod autem non possit per se ipsam,constat,quia ex pluribus constat collegiatis,& si ab vno tantum rectore regitur,vtique ipsamet ecclesia facere non potest.

Regula igitur est, quod potest per suos rectores, & administratores hoc facere. Geminian. in capit.1.ad finem,vers.quæro.de restit.in integrum.lib.6.& allegat ad hoc Glos.2.in clem.1.eodem tit.

Limita tamen hoc dupliciter.

20 Primò, † nisi prælatus sit inhabilis aliqua de causa, tunc enim per alium de ecclesia, seu capitulo petetur restitutio. Gemin.in capit.1.num.6.ad finem, allegans cap.cum venissent.de institut.& cap.cum olim.vbi Glo. de testibus.

21 Limita secundò, † nisi ipsemet prælatus litigaret cum Ecclesia, tunc enim curator deberet dari Ecclesiæ, vt not. in cap. fin. 5. quæst. 3. & in c. edocerі. de rescript. & ita esse de intentione Ioan. Andr. & Ioan. de Imola ibi, clarè ostendit Gemin. in c. 1. num. 6. in fine, de restitut. in integr. in 6. Cętera in proposito dic vt infra eod. art. 8.

Articulus V.

22 AD quintum, † An scilicet minor possit per se ipsum petere restitutionem in integrum?

Et quidem clarum est, quòd potest, l. illud. §. fin. ff. de minor. cum similibus.

23 Sed tamen intelligendum est sic, an sit † necessaria authoritas & interuentus curatoris? vel tutoris?

Et fac regulam, quòd sic. Glos. in d. §. fin. per regulam, l. fin. C. de auth. præstanda. Licèt enim possit mi-
24 nor sine curatoris † authoritate contrahere, non potest tamen sine curatore in iudicio esse, aliàs iudicium est nullum. l. de his, & ibi Doctor. C. de administr. tutor.

25 Limitatur hæc conclusio † nisi minor sit filiusfamilias, tunc enim requiritur consensus patris, vt tradit Io. Ign. in Repet. l. 1. num. 31. C. qui adm.

Sed contrarium in terminis tenet Iacob. de Sancto Georgio in l. 1. num. 4. & 5. C. eod.

Prima tamen opinio securior est, & dicam proximè art. 10.

Articulus VI.

26 AD sextum, † An per alias personas peti possit restitutio in integrum. Et imprimis an per tutorem & curatorem?

Regula est, quòd sic. Specul. tit. de restitut. in integr. §. 2. num. 21. Bal. l. 1. in fine. C. etiam per procur. restitut. in integr. agi poss. & ibi Paul. de Cast. num. 2. Fulgos. l. 2. numero 4. C. si sæp. restit. postul. Innocent. & Abb. in cap. suscitata. numero 6. eodem tit. de restitut. in integr. Mauric. cap. 27. 28. & cap. 270. Alber. in l... num. 4. ff. de minor. Iacob. de Aren. in d. l. 1. C. etiam per procurat. Ioan. Firmanus in tract. de Episcop. lib. 4. parte 5. num. 38. dicens idem esse in quolibet legitimo administratore. Didac. Variat. Resolut. lib. 1. cap. 6. in fine, versic. 9. Capell. Tholos. decis. 55. in addit. in princip. Bellamer. in d. c. suscitata, num. 3. in fine, & ibi Anchar. num. 3.

27 Amplia, vt procedat † etiam si non habeant speciale mandatum ad hoc, vt per Specul. Bald. & alios præal. leg. communiter. & est tex. in l. 1. C. de offic. eius qui vicem alter. gerit. & in l. munerum. §. defensores. ff. de muner. & hon. licèt meliùs probent conclusionem sequentis articuli.

28 Amplia secundò, † etiam in curatore bonorum, nam & is restitutionem petere potest absque alio speciali mandato. Odofr. in tract. de curat. bonis dando, num. 81. & 95.

29 Amplia † tertiò, etiam si ipse adierit hæreditatē minoris filijfamilias damnosam, potest enim petere restitutionem in integrum aduersus aditionem huiusmodi.

30 Limitatur † è contra, vt non procedat in casu, quo minor vult restitui aduersus suā confessionem in criminali factam, & sic in qua personaliter comparere debet ab initio, quia si vult per restitutionem reponi in pristinum statum, necesse est, quòd personaliter compareat, ita post Bald. in l. 1. §. penult. in fine, de postul. & Aret. in cap. veniens. num. 72. de accusatio. & Marsil. sing. 321. Menoch. cons. 100. num. 294. & seqq. quod nota.

Articulus VII.

31 AD septimum, † An scilicet syndicus vniuersitatis, vel collegij, vel corporis alicuius possit petere restitutionem in integrum absque speciali mandato?

Videtur, quòd non, vt tenet Corn. in cons. 144. in fine, lib. 4. sed nil allegat nisi l. illud. ff. de minor. quæ loquitur in procuratore simplici.

Contrarium tenent sub generali restitutione omnes allegādi supra in proximo articulo, videlicet, Bald. Specul. Alber. Paul. Fulgos. Abb. & alij ibi allegati, & in indiuiduo Ioan. Faber. in l. 1. C. etiam per procur. Host. in c. suscitata. post princ. de restit. in integ. & ibi Anch. num. 3. Ang. in l. ciuitas. num. 36 ff. si cert. petat.

Pro cōcordia dicunt quidam, quòd aut syndicus fuit creatus ad vniuersitatem causarum, & procedit hæc secunda opinio communis, aut ad aliquam aliam causam specialem & secus. Sim. de Pret. consil. 74. in fine. & est vera ista distinctio, sed non præsuppono ego, quòd cadat dubitatio, quando syndicus non est creatus solemniter ad omnes causas ipsius vniuersitatis, vnde est magis vera quàm dubitabilis, neque Corneus in syndico ad specialem tantum causam loquitur.

Alij dicunt, quòd communis opinio procedit in syndico ciuitatum, castrorum, & aliarum vniuersitatum, secus verò in syndico alicuius collegij. Bellam. in dicto capitulo suscitata. numero 3. versicul. sed quæritur, quia dicit, quòd hic secundus syndicus est simplex procurator.

Tertij dicunt, quòd communis opinio procedit in syndico ciuitatis, &c. contraria opinio in syndico ecclesiæ, qui est tanquam procurator ecclesiæ. Iac. de Are. d. l. 1. C. etiam per procur.

Ego dico in summa, quòd omnes istæ distinctiones sapiunt veritatem & tendunt ad hoc, quod sit tibi ve-
32 rissimum. Vt quotiescunque syndicus † non est, vt simplex procurator ipsius ciuitatis, vel vniuersitatis, vel alterius corporis, cui dari soleat restitutio in integrum, tunc potest petere etiam restitutionem absque alio speciali mandato, quia est vt curator generalis ipsius vniuersitatis, vel corporis, &c. & videbimus infra, quòd etiam procurator quando est constitutus ad vniuersitatem causarum, & habet generale mandatum cum libera, potest petere restitutionem in integrum absque alio speciali mandato, vt dicam eod. art. 12. & ita teneas.

Articulus VIII.

33 AD octauum, † An scilicet Oeconomus, vel Prælatus ecclesiæ possit petere restitutionem in integrum absque alio speciali mandato?

Conclude quòd sic, imò est necessarium, quòd ipsi petant, vt dixi supra eod. artic. 4. & ita concludunt Bald. in l. 1. nu. 3. C. etiam per proc. Spec. in tit. de restit. in int. §. 2. nu. 22. Bal. in l. illud. §. fi. ff de min. Alber. in d. l. 1. nu. 2. C. etiam per procur. & ibi Paul. nu. 3. & Fulgos. num. 3. Abb. in d. cap. suscitata. nu. 6. & ibi Card. nu. ... q. 2. Bal. in addit. ad Specul. d. tit. de rest. in integ. col. 1. Capell. Tholos. decis. 55. in princip. Aymon consil. 238. nu. 2. in fin. & Rodoan. de rebus eccles. non alien. in quæst. de restit. in integ. §. 1. nu. 2. Glo. Paul. de Leaz. & Cardin. in clemen. 1. de restit. in integr. Et amplia vt infra art. 10. num. 43.

34 Limitantes hoc, † nisi prælatus sit excommunicatus, quia tunc de alio qui petat, necesse est prouidere, vt nec pręall. in d. clem. 1. & dixi, & declaraui supra art. 2. Vbi concluditur, quòd excommunicatus nedum pro alijs, sed neque etiam pro se ipso potest restitutionem petere, nisi in casibus, vt ibi dixi.

Secundùm quæ ibi dicta, sublimita etiam hic.

35 Limita etiam † vltra ibi dicta, vt procedat, quando prælatus solus fuit ad actum illum faciendum, aduersus quem petenda est restitutio, sed si vnà cum consensu capituli fuit actus celebratus, secus, nam non potest à prælato peti restitutio in integrum aduersus illum, nisi cum speciali mandato totius capituli, ita Alberic. in l. illud. num. 4. ff. de minor.

Arti-

Articulus IX.

36 AD nonum,† An scilicet consanguinei possint petere restitutionem in integrum pro consanguineis, absque alio speciali mandato?

Videtur quòd sic, prout tenet Dec. in c. cum M. Ferrar. num. 51. de constit.

In contrarium est communis sententia, quam tenent Iacob. de Arena in d. l. 1. C. etiam per procur. Hostien. in c. suscitata. post princ. Bellam. ibi num. 4. & Card. in 3. quæst. Ioan. Firmanus in tract. de episcop. lib. 4. partic. 7. num. 58. & Didacus qui de communi testatur in tractat. variarum resol. lib. 1. c. 5 p. 6. nu 5. cum concord. pet eum. per l. patri pro filio. ff. de minor. vbi videtur expressum.

Sed respon. Dec. in d. c. cum M. Ferrar. num. 50. quòd ibi dictum, nisi ex voluntate minoris, respectu decisionis præcedentis, quæ erat quòd pater posset petere restitutionem in integrum pro filio, etiam contra voluntatem minoris, & sic quòd sensus sit, quòd licet pater possit petere restitutionem pro filio, etiam contra voluntatem ipsius filij, non tamen hoc possunt facere consanguinei. Quid igitur?

Ego puto veriorem, & securiorem communem, quam expressè tenet Glos. in d. l. patri. in verbo, ex voluntate. ff. de minor. Et pro hoc adducit text. in d. l. illud. §. si talis. ff. eod. vbi te vera regula est, quòd aut ipsemet minor petat restitutionem, aut qui nominatim ab eo constitutus est ad hoc, & quando postea excipiuntur coniunctæ personæ, vt in d. l. patri, excipitur pater tantum, non autem cæteri affines, & coniuncti. Neque obstat verbum, ex voluntate, quia bene fateor, quòd opponitur dicto præcedenti, contra voluntatem, sed non sequitur propterea, quòd sine speciali mandato possint.

Et sic.

Retenta communi,

37 Limita † primò, nisi iste adolescens esset simplex. vitæ, & talis in summa, vt deberet ei bonis interdici, nam tunc admitteretur quilibet coniunctus sine speciali mandato ad petendum restitutionem pro eo, etiam contra voluntatem eius, vt d. l. patri. in fine princip. ff. de minor. & tradunt Canonistæ communiter in d. c. suscitata. Hostien. post princip. Ioan. Andr. colum. fi. Bellamer. nu. 4. Cardin. in 3. quæst. & idem Ioan. Andr. in c. constitutus. col. pen. in verbo, in Glo. 1. eod. tit. & ibi Card. in secunda oppos.

38 Limita † secundò, vt non procedat, quando iste consanguineus, puta frater, vel alius posset prætendere interesse ex huiusmodi beneficio restitutionis, propter rem communem inter eos, &c. Card. in d. c. constitutus in 2. oppos. de rest. in integ.

39 Idem in quolibet coniuncta persona,† quæ huiusmodi interesse prætendere possit, tenet Cardin. Albanus in lucubr. ad Bart. in l. patri pro filio. ff. de min.

Sed ego dico idem in quolibet etiam extraneo, dummodo ratione necessarij interesse compareat, puta rem quæ diuisionem non patiatur, communem cum minore habeat, vt dicam infra q. 46. art. 3. vbi vide quæ dixi, quia Didac. præall. aliter sentit.

Limitatur tertiò, nisi consanguineus caueret de rato. Io. Firm. præall. tract. de episcop. lib. 4. part. 5. num. 58.

Articulus X.

40 AD decimum,† An scilicet pater possit petere restitutionem in integrum pro filio, absque speciali mandato?

Distingue in duo capita.

41 Et primum quæro,† an possit hoc ex voluntate filij facere expressa, vel tacita, & conclude sine dubio, quod potest. tex. est in l. patri. ff. de min. Et ratio clara est, quia pater est legitimus administrator bonorum filij, & plus quàm tutor, vel curator, vnde si illi possunt absque alio mandato, multò magis pater.

42 Secundò quæro,† An possit facere hoc etiam inuito filio?

Videtur, quòd non.

Primò, per l. iudex. ff. de min. vbi minor inuitus non restituitur, quæ ad interesse illius.

43 Secundò,† quia si deberet admitti pater ratione proprij interesse, sequeretur, quòd restitutio non ad commodum filij minoris, sed patris maioris peteretur, q. lex non admittit, vt est expressum in l. 3. §. sed vtrum. ff. de minor.

Sed contra est text. ad literam in d. l. patri. ff. eodem & ibi omnes & rationem ponit Fulgos. ibi num. 4. dum inquit, quòd hoc permittitur patri ratione proprij interesse. Idem tenent ibi Doct. communiter. Azo in rubric. C. de filiofamil. minor. nu. 2. & 3. & Card. in cap. suscitata. & ibi Anchar. nu. 3. Ioan. Andr. col. fin. & Bellam. nu. 4. Idem Cardin. in cap. constit. in secunda oppofit. de restitut. in integrum. Bart. in l. 1. num. 3. C. etiam per procurat. & ibi Bald. num. 1. in fine. Alberic. in rubric. Specul. in tit. de coniuncta persona. nu. 4. Franc. Marc. decis. 53. num. 2. Capell. Tholos. decis. 55. in princ. & idem simpliciter etiam in Oeconomo, prælato, & cæteris administratoribus ecclesiarum, vel ciuitatum, tenet Guliel. de Cun. in l. illud. §. si talis. ff. de min. & post eum Ang. in l. ciuitas. n. 36. ff. si cert. pet. & est vna ampliatio ad regulam factam supra eod. art. 8. num. 35. in fine.

Ego distinguo ex mente Iacobin. de S. Georgio in d. l. 2. in tit. C. de filiofam. min. in hunc modum, & contraria conciliantur.

Aut conuenitur pater ex contractu filij ratione peculij, vel dein rem verso, adeo quòd commodum & incommodum sit penitus ipsius patris, & tunc pater non auditur si petit restitutionem, etiam consentiente, & mandante filio, quia hoc modo restituaretur pater, non filius, & sic maior non minor, q. lex non introduxit, ita loquitur d. §. sed vtrum.

Aut conuenitur pater ex contractu filij, vel ipse conuenit alium ex illo, ex quo nulla penitus vtilitas, vel damnum vertitur in rem patris, & tunc auditur quidem pater petens restitutionem pro filio, etiam sine speciali eius mandato, sed non tamen eo inuito, quia non restituitur minor inuitus, ita loquitur d. l. si iudex circumuento. ff. de minor.

Aut conuenitur pater vel agit ex tali contractu filij, ex quo tam filius minor quàm pater maior vtilitatem sentit, imò patet incommodum sentiret, si non restitueretur filius, & tunc potest illam petere, etiam filio inuito, & ita loquitur communis conclusio, & text. in dicta l. patri.

Et hæc omnia ampla in restitutione ex edicto maiorum, vt in l. cum quidam. ff. de acquirend. hæred. & ibi omnes.

Articulus XI.

44 AD vndecimum,† An scilicet per procuratorem possit peti restitutio?

Videtur, quòd non.

Quia venia ætatis non potest per procuratorem peti, Bart. in l. imperium. & ibi alij. ff. de iurisdictio. omn. iudic.

Contra est veritas. text. est in l. 1. C. etiam per procur. test. &c. & ibi omnes notant.

45 Limitatur † tamen hoc, vt non procedat, quando per aspectum corporis ætas minoris iudicanda esset, quia tunc requiritur quod minor personaliter compareat. Ita colligitur ex solutione contrarij de venia ætatis. Nam ita euenit in impetratione veniæ ætatis, quia ille actus requirit præsentiam illius, qui veniam impetrare vult, vt per Mant. singul. 3 al. alias, &c.

46 Limitatur † secundò, vt non procedat in restitutione petenda in criminalibus, quia per ipsummet minorem peti debet, vt post Bald. in l.1. §.de qua, ff.de postula. & Hippolyt.singul.221.incipien. Restitutio, tradit Rubeus Alexandrinus in tract. de potest.procurat. in crimin.num.110. Et sing. in practica notandum dicit Rub. l.penult. §.ad crimen. num.64. ff.de public. judic. Et ratio est, quia restitutio retinet naturam primæ causæ, sed in criminalibus etiam in principali causa procurator interuenire non potest, ergo &c.

47 Ex qua ratione collige † sublimitationem, quòd si fuerit admissus aliquis reus criminis, ad se defendendum per procuratorem in causa principali, si incidat quòd indigeat iste reus restitutione, restitutionem hanc petere poterit procurator iste absque præsentia principalis, per ea quæ dixi supra ead.quæst.art.2. limit.2. quod nota.

Articulus XII.

48 AD duodecimum, † An scilicet procuratori petenti restitutionem in integrum sit necessarium regulariter speciale mandatum, aliàs non audiatur in hoc iudicio?

Videtur quòd non, quia tex.in l.1. C.etiam per procur.rest. peti posse, nihil dicitur quod speciale mandatum requiratur, ergo &c.

Contrarium est verum, quòd scilicet speciale mādatum requiratur, tex.est in l.illud. §.fin. ff.de minor. ibi, cui idipsum nominatim mandatū sit, & per illum text. ita firmāt omnes vbique cōmuniter, Petr.Cyn.Bal.Bar. Ang.Paul, Alber.Fulgos.& alij communiter in d.l.1. C.etiam per procur. & Bart.Bald.& alij in d.l.illud. §. fin.ff.de min. Glos.& quidam alij in l.1.C.si tut.vel cur. Glos.& Doct. in c.coram, de restitut.in integr. vbi Hostiens. ponit octo casus in quibus requiritur mandatum speciale, & iste est vnus ex octo secundùm eum. Specul. de restit.in integr.§.2.num.21.& 22. Bald.in rubr.eod. tit. Mauric.c.23. Dec. in c.cum M.Ferrar. num.45. de constit. & in c.præterea.nu.51.de off.deleg. Aluis.sing. 255. Curt.iun. in l.filius.num.6. C.de pactis. Mysing. centur.2.cap.26. Didacus Variarum Resolut.lib.1.c.6. in princip. Bero.cons.151. num.18. lib.1. Bellam.decis.32.nu.2. Cassad.decis.1. de procur. num.3. Capel. Tholos.decis.55. Alc.cons.167.num.4. Et breuiter ista est communis omnium sententia, prout de communi attestantur ex præall.Mauric. Dec.Cassad.& Mysing.

Ratio autem huius conclusionis triplex assignatur à Baldo in d.l.1.in fine, C.etiam per procur.

Prima, quia restitutio est contra regulas iuris ciuilis communis, l.in honorarijs, ff.de act.& oblig.

49 Secunda, quia in restitutione † in integrum habet locum reconuentio, siue retorcutio, l.1. C.de reput. ideo posset esse præiudicialis minori, vnde &c.

Tertia, quia per restitutionem in integrum venitur contra factum proprium ipsius domini, ideo &c. arg. l.si hominem. ff.mand.

Has tres rationes ad verbum ponunt & sequuntur tacito Baldo authore illarum, Rub.Alex. in l.sed & si quis.§.quæsitum.num.30. ff.si quis caut.& Rol.à Valle cons.27.nu.26.lib.2. Sed Mauric.in tract.rest, in int.c. 23. refert quidem Bal.authorem, sed omnes illas nititur impugnare, Primam, quia imò restitutio conuenit æquitati naturali iuris communis, vt dixi supra in præludijs q.1.art.14. Secundam, quia æquum est minorem reconueniri, & non locupletari cum aliena iactura, l. nam hoc natura. ff.de cond.indeb. Tertiam, quia aliàs nullus procurator posset opponere exceptionem vigore mandati generalis, cum semper exceptio sit contra actionem, & sic virtualiter contra promissionem propriam domini, ex qua oritur actio.

Certè quo ad primam, & secundam rationem Baldi, Maur. benè loquitur, sed quantum ad vltimam, quæ multum vrget, ipse deficere videtur, & meliùs dixisset, quòd qui petit restitutionem in integrum, non dicitur
50 contrauenire ipsi actui, † sed imò approbare, tex. est in l.3. ff.rem rat.hab. vbi Glos. & Doctores notant.

Breuiter tene hanc vltimam, quæ cæteris melior ratio est, & ad hoc quod dixi, resp. quòd benè dicitur quis ratum habere actum, qui aliàs ei non præiudicaret, si contra illum petat restitutionem in integrum, quia non potest dicere illum esse nullum, petendo rescindi eum ope restitutionis, ita loquitur d.l.3. Sed non propterea negari potest quin non contrauenіatur promissioni de non contrauenіendo si petatur rescindi actum ope restitutionis, quæ est repositio in pristino statu, & sic recessio à conuentione.

Hac igitur conclusione ita firmata.

Limita illam multis modis.

51 Et † primò, vt non procedat quando in mandato generali adessent hæc verba ad agendum, defendendum, supplicandum, &c. nam tunc dicunt haberi pro mandato speciali, Cassad.decis.1. tit.de procurat.& post illum, & Didac. vbi ibi, Roland.cons.26. num.18. lib.2.

52 Limita † secundò, nisi mandato generali adessent hæc verba, & possit facere ea omnia, quæ possunt facere illi, qui habent speciale mandatum. Abb.in c.coram. num.5. de restit. in integr. Didac. lib.1. Variar. Resolut.cap.6. nu.3. vers. sexto ex his. Cassad.decis.1. in tit.de procur. num.3. & per totum. cum concord. per eum. Et videtur mihi tex.notab. pro hoc inducendo à speciali in Clem.2. de procur.

53 Limitat † tertiò, nisi in mandato generali data esset procuratori libera facultas ea omnia gerendi, quæ ipsemet dominus agere posset, & esset mandatum generale cum libera, ita sing. dixit Bal. in d.l.illud. §.fin. ff. de min. subdens (quod plus est,) quòd cum hodie omnia penè instrumēta huiusmodi habeant dictam clausulam importantem generale mandatum cum libera, regula d.§.fin. nunquam penè locum habebit, & post Bal.præall. & eundem in l.nam & nocere. ff.de pact. Felyn. in c.nonnulli. §.1. col.1. de iudic.& Ias. in l.indebitam. ff.de cond.indeb. sequitur Didacus in primo Variar.Resolut.cap.6.nu.3.vers.quintò, &c. Et subdit, quòd licèt fortè dicta clausula quæ ex stylo potiùs notariorum, quàm voluntate mandantium apponi solet aliàs parum operaretur, hæc tamen operari debet hoc, quia vtilitatem non damnum minoris continere dicitur, ad hoc vt ei faciliùs succurratur.

54 Limitatur † quartò, vt non procedat quando procurator de rato promitteret, ita est tex.expressus in l.quòd si de speciali. ff.de minor. & tradunt Azo in rubr. C. etiam per procur. Abb. in c.coram. de restit.in integr. & ibi prius Hostien.col.2. Ioan.Firm.in tract.de Episc. lib.4. parte 5. nu.40.& Didac.d.cap.6.num.4. in fine.

55 Limitatur † quintò, vt non procedat in procuratore fisci qui potest eius nomine petere restitutionem in integrum absque alio speciali mandato. Afflict. super constitut.Regni, lib.2. rubr.39. in princip. & num.2.

56 Limitatur † sextò, vt non procedat in regno Neapolitano, vbi sufficit mandatum generale, Grammat.super constit.regni, tit.de restitut.reipubl.num.1.& idem
57 † refert Gabr.Sarayn. in add. ad Roman.sing.127.

58 Limitatur † septimò, nisi iste procurator constitutus esset potiùs vt syndicus, quàm vt procurator, videlicet si ab aliqua vniuersitate, &c. Bal.in l.illud. §.fin. nu.4. ff.de minor. & dixi supra art.7.

59 Limitatur † octauò, vt non procedat quando aliud factum esset mandatum ad causam reintegrandam, quæ iam sopita esset, posset enim tunc & restitutionem in integrum ad illam suscitandam petere, Rom.sing. 644. & dicit esse casum in l.qui proprio. §.item quæritur, ff.de procur. sequitur Illustr. Card. Albanus in lucubr.ad Bart. in l.2. num.11. ff.de iurisdict. omn.iud.

60 Limitatur † nonò, nisi veniret petenda restitutio pro

minore

minore aliquo prodigo, quia tunc absque speciali mandato peti posset. Roman. sing. 127. & est text. clarus pro hoc in d. l. patri, in fine princ. ff. de minor.

61 Limitatur † decimò, vt non procedat, quando in mandato adesset clausula ratihabitionis, ita colligitur ex Bernard. Abb. & alijs in c. per tuas, de arbit. & Bart. in l. procurator cui. ff. de procur.

Sed contrarium magis placet Didaco d. c. 6. nu. 4. vbi allegat etiam alios frequentiùs tenentes, q. d. clausula ratihabitionis nihil operatur quoad hoc, & ostendit hanc in summa esse communem sententiam, & de ea testatur, & ita teneas: securiùs enim est, quòd procurator de rato caueat, quando de eius speciali mandato dubitatur, ad hoc vt restitutionem petere possit. d. l. quod si de speciali. ff. de minor.

62 Limitatur vndecimò, † vt procedat in procuratore actoris, secus autem in procuratore rei, qui etiam sine speciali mandato auditur. Ant. in cap. suscitata. num. 7. de rest. in integ.

Ratio pendet à limitatione sequenti.

63 Limitatur † duodecimò, vt non procedat, quando restitutio peteretur per viam exceptionis. Henric. Boich. in d. cap. suscitata. nu. 4. eod. tit. Dicit enim quòd tunc incidenter petitur, vnde, &c. vt dicam infra eod. art. 14 seu seq.

64 Limitatur † decimotertiò, vt non procedat, quando procurator peteret restitutionem aduersus sententiam latam in causa, in qua ipse fuit procurator, ita post Rub. in d. §. ad crimen. Barbat. in c. studuisti. nu. 71. de offic. deleg. & alios vbi ibi, Menoch. de arbitr. iud. lib. 2. q. 80. num. 82.

65 Limitatur † decimoquartò in simili (& est quasi ratio limitationis præcedentis) vt procurator qui exercet causam principalem, possit idem quoque absque alio speciali mandato exercere causam restitutionis, ita post Bar. in l. inuitum. nu. 2. C. de procur. & Bald. in l. 1. ff. de postul. Mantua sing. 644.

66 Limitatur † quintodecimò, vt non procedat quando restitutio in integrum peteretur contra procuratorem non habentem speciale mandatum ad illam, nam nihilominus posset ad se defendendum iste procurator admitti, & sic procedit conclusio quoad petendam restitutionem, sed non quo ad defendendum dominum ab alijs eam petentibus, ita sing. Cassad. decis. 2. tit. de procur. per totū, & dicit ita fuisse conclusum, & obtentum, & fuit dictum Innoc. & Io. Andr. & Cardin. in d. c. suscitata. in §. oppos. vbi Abbas, & alij. & Didacus lib. 1. var. resol. d. cap. 6. in fine. per d. c. suscitata. secundùm vltimum intellectum, & Glos. in l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur.

67 Limitatur † sextodecimò, nisi restitutio incidenter peteretur, ita omnes penè vbique. Sed quia hæc limitatio ampla est, dixi de ea particulariter art. seq. vbi vide.

Articulus XIII.

68 AD decimumtertium, † An scilicet speciale mandatum sit necessarium procuratori, quando petitur restitutio incidenter?

Videtur, quòd sic.

69 Nam restitutio aduersus † interlocutoriā post decem dies, & sic postquam transiuit in rem iudicatam, nō potest peti nisi ab habentibus speciale mandatum, vt dixit Io. And. in c. coram, de restit. in integ. & Rom. sing. 127. Hostien. & Card. in d. c. coram. Æmilian. cons. 56. nu. 1. 2. & 3. Sed aduersus interlocutoriam non potest peti restitutio nisi incidenter, ergo &c.

Sed contra est communis omnium sententia, Specul. in tit. de rest. in int. §. 5. nu. 23. Glos. in d. cap. suscitata. in verbo, postulauit, eod. & ibi Inno. Host. & Abb. num. 6. Card. in princ. & Bellam. num. 5. & Ancha. nu. 3. Gl. in l. fi. in fi. C. vbi & apud quem, Bart. in l. cum procurator. num. 2. & ibi Zas. nu. 5. ff. de oper. noui nunc. Bartol. in l. indebitum. nu. 2. ff. de cond. indeb. Bartol. in d. l. illud. §. fin. & ibi Bal. nu. 3. ff. de min. Petr. & Bart. in l. 1. & 2. C. etiam per procurat. & ibi Bal. num. 3. Ang. num. 1. Alber. nu. 1. Paul. de Cast. num. 2. & in fi. Fulg. nu. 2. & illust. Card. Albanus ibi in add. ad Bart. Ias. in l. quoties. num. 11. C. de iudic. Aret. in l. nam & postea. §. si minor. nu. 16. vers. in Glo. replicasi. ff. de iureiur. & ibi Zas. nu. 6. Card. in clem. 1. num. 12. de rest. in int. Burr. & Boich. in d. c. suscitata, nu. 5. & in princ. Aluis. de Albertis singul. 255. Mauric. de rest. in integ. cap. 25. Io. Firm. in tracta. de episc. lib. 4. part. 5. nu. 39. & 40. Afflict. super constit. regni, lib. 2. rubr. 39. nu. 2. Præpos. in cap. ex ratione. nu. 70. de appell. Io. Ferrarius de appell. lib. 4. cap. 7. in fine. Mysing. centur. 2. cap. 26. & attestatur de obseruatione in camera Imperiali Charondas libro Commun. opinionum, cent. 3. conclus. 36. vbi de communi. Curt. iun. cons. 110. num. 14. vers nonobstat. Ruin. consil. 120. n. 16. lib. 1. Rol. cons. 26. nu. 3. lib. 1. vbi de communi. Didac. d. c. 6. num. 2. & Rosa in antiquis de restit. in int. decis. 1. Capell. Tholos. decis. 55. nu. 3. Bellam. decis. 32. nu. 2. Cassad. in tit. de procur. decis. 2. nu. 2. & nemo discrepat. & est tex. secundùm omnes præall. in l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. secundùm intellectum, quem communem dicit Fulg. præall.

Secundò facit tex. melior in l. fin. in fi. C. vbi & apud quem. & denique faciunt omnia similia relata supra, in fin. præced. art. limit. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. & ratio sumitur ex l. quoties. C. de iudic. inducendo vt per Bar. Iasiùs in d. l. indebitum. num. 3. ff. de cond. indeb.

Ad contrarium resp. vt proximè limit. seq. vbi de illo dicto Io. And. agitur an verum sit.

70 Sublimitatur † igitur conclusio, secundùm Io. And. Roma. Host. Cardin. Æmil. & alios de quibus supra in contrario, vt non procedat in restitutione aduersus interlocutoriam, quæ transiuit in rem iudicatam, & concord. habes in add. ad Roma. d. sing. 127. & idem tenet Mauric. c. 26. & Io. Firm. in d. tract. de episcopo, lib. 4. p. 5. num. 40. Et ratio quæ adducitur est, quia postquam interlocutoria in rem iudicatam transijt, nō potest amplius dici, quòd restitutio incidat in causa, & sic quòd incidenter petatur.

Sed contrarium vult Abb. in c. coram. n. 4. de restit. in int. & Imol. ibi, & Didac. d. c. 6. num. 3. vers. hæc tamen. vbi concord.

Et pro hoc est argumentum simile ipsius appellationis arguendo ab illa ad restitutionem in integrum.

Ego puto bonam distinctionem Abb. in d. c. coram. n. 4. Aut ista interlocutoria tangit causam principalem, puta quia lata est super exceptione peremptoria, & procedit communis cōclusio, non autem limitatio. Aut verò non tangit causam principalem & diffinitionem illius, & tūc procedet limitatio, & hoc puto verum, quia hoc secundo casu non dicetur propriè incidere in causa principali restitutio, si illius merita non tangit.

Articulus XIV.

71 AD decimumquartum, † An scilicet hoc mandatum speciale quod requiritur ad petendam restitutionem in integrum per procuratorem, saltem regulariter, vt supra conclusum est, sufficiat si speciale tantum sit, an verò requiratur etiam in indiuiduo?

72 Præmitto, quod mandatum † speciale dicetur in proposito nostro, quando specificè dictum est ad restitutionem in integrum petendam, vbicunque opus fuerit.

73 In indiuiduo † verò, siue nominatim dicitur, quādo nominata fuit causa particularis in qua petēda est restitutio, videlicet & petendo restitutionem in integrum aduersus vēditionem factam Titio de fundo Semproniano, &c. Ita colligitur ex intentione Bart & aliorum in l. filiusfamil. ff. de donation. & in l. 1. C. etiam per procur. & in l. sed & si quis. §. quæsitū. ff. si quis cautio.

&

& aliorum statim allegandorum. Hoc præmisso,

Videtur q requiratur mandatum in indiuiduo. Primò, per l. si quis mihi bona. ff. de acquir. hæred. vbi hoc videtur expressum in §. sed vtrum.

Secundò, quia per hunc tex. ita tenent Doct. communiter. Gul. in d. §. quæsitum. Bart. in l. 1. num. 1. C. eum per procur. & in d. l. illud. §. fin. ff. de min. licet non firmet ibi. Bar. idem in l. Titius. nu. 5. ff. de lib. & posth. & dicit ita tenere Doctores. & Bart. in d. l. si quis mihi bona. §. sed vtrum. nu. 15. & ibi Alex. num. 2. & idem tenent Petr. & Cyn. in d. l. 1. & ibi Alber. dicit hanc opinionem veriorem esse in puncto iuris. & sequitur Mauric. cap. 24. & Bartolom. Veron. in l. si Titius. ff. de lib. & posth. & Paul. de Cast. d. §. iussum. num. 2. Io. Firm. in tract. de episcopis, lib. 4. part. 5. num. 40. versicul. dic autem. Rebuff. in tit. de restitut. in integ. articul. 1. glos. fin. num. 3. & videntur etiam admittere Bellamer. in d. cap. suscitata. num. 5. ad finem. & Bero. conf. 150. num. 42. iuncto nu. 51. libr. 2. & in summa videtur communis opinio.

Contrarium tenent alij Doctor. magis communiter. Bart. Ang. Roman. & Paul. de Cast. in l. filiusfamil. ff. de donat. Bal. in d. l. illud. §. fi. num. 3. & Bal. in d. l. 1. num. 1. C. eum per procur. & ibi Ang. num. 1. Alber. num. 1. Paul. nu. 1. Folg. nu. 1. Alber. in d. l. illud. nu. 7. vbi dicit, quod ita in iudicijs seruatur. Cur. iun. in l. cum miles. §. fin autem. n. 10. C. de iure. cal. Abb. latè in c. cotanum. 4. de rest. in integ. Burr. ibi num. 8. Mauric. cap. 24. Rubeus in d. §. quæsitum. num. 30. vbi inquit ab hac recedendum non esse. Didac. d. cap. 6. nu. 2. & idem sub num. 26. Rol. conf. 26. nu. 8. & seqq. per totum. lib. 2. & sub num. 19. concord. ad docit & communem dicit Bal. in d. §. illud. §. fin. & Chitro. Communium opinionum Centur. 3. conclus. 36. vbi de communi. Pro qua adducitur dicta l. filiusfam. §. sed enim. ff. de donat. inducendo ver per Bald. in d. l. 1. nu. 2. & Abb. in d. c. cum eram. num. 4. & confirmatur per regulam traditam à Bart. in d. l. filiusfam. in fine.

Secundò, per l. 2. ff. de liber. & posthu. iunctis ll. quæ dicūt debere nominatim fieri hoc mandatum, vt l. non solum. & l. seq. de procur. vbi specialiter mandati dicitur etiam nominatim mandatum, & sic confunduntur istæ voces.

Tertiò facit in simili l. qui duos. cum l. sequen. ff. de procur.

Quartò, videtur clasum in d. l. illud. in fin. ff. de minor. vbi excluditur mandatum de vniuersis negocijs, non autem de aliqua specie negociorum, & est fortis text. ponderatus à Rubeo in d. §. quæsitum. nu. 30.

Et ego puto securiorem, & veriorem hanc sententiam, declarando tamen vt in seqq. limitationibus post resp. ad contraria.

Ad primum igitur resp. quòd ibi speciale est in aditione hæreditatis: primò, quia nimis damnosum esset domino, quod procurator adire posset omnes hæreditates etiam damnosas ipsi domino vittute mādati specialis de hæreditatibus adeundis, vbicunque opus fuerit. Præterea ibi ille iussus in indiuiduo de hæreditate Lucij Titij adeunda requiritur, propter casum hæreditatis ipsos viuentis, ad hoc vt sciatur an licitū sit mandatum, nec ne.

Retenta igitur secunda magis communi.

74 Limita primò, † vt procedat de iure canonico, nō autem de iure ciuili, ita Bapt. à S. Blasio de contradict. noseb. 185. & hoc pro vno modo conciliantur dictæ duæ opiniones, sed hoc nō placet, quia imò de iure ciuili probatur verior d. posterior sententia.

75 Limitatur † igitur pro concordia secundò, vt procedat prima sententia, quādo esset nimis præiudiciale ipsi minori, quo ad omnem restitutionis causam mandatum eius extenderetur. Videlicet hereditatis recupetande, vel matrimonij dissoluēdi, &c. Mauri. d. c. 24. & fuit de mente Abbatis in d. c. cotam. num. 5. & facit d. §. iussum secundùm primam solutionem proximè allegatam, quæ fuit Abb. præall. & hoc magis placet.

76 Limita tertiò † pro cōcordia multum notab. & magistraliter vt colligitur ex Bar. in d. l. si quis mihi bona. §. sed vtrum, videlicet quòd si mandatum est generale, tam quo ad personas quàm quo ad causas, videlicet ad petendam restitutionem in integrum contra quascunque personam, tunc non sufficiat, & istud non dicatur mandatum speciale in hac materia, sed generale, sed si sit speciale quo ad personas, videlicet ad petendam restitutionem in integrum contra Titium, licet sit generale quo ad causas, quia non dicat in qua causa, sufficiat tamen, & satisfactum sit legibus requirentib. speciale mandatum. & certè ista concordia posset commodè in practica teneri, licet ego putem omninò tenēdam esse indistinctè communem sententiam.

Articulus XV.

77 **A**D decimumquintum, † An restitutio in integrum possit peti contra hæredem eius, aduersus quem incæpit competere?

Conclusio est, q. sic. text. est in l. cum miles. & ibi Glo. Bart. & alij. ff. ex quib. caus. maior. Petr. de Bella per. in l. si intra. C. de rest. in integr.

78 Ampliatur que, † vt procedat etiam contra singulares successores, Cephal. conf. 162. num. 31. lib. 2.

79 Ampliatur, † secundò, vt procedat tam in restitutione minorum quàm maiorum, vt d. l. cum miles. & ibi Doctor.

Articulus XVI.

80 **A**D decimumsextum, † An scilicet restitutio in integrum possit peti contra procuratorem ipsius aduersarij?

Regula quidem est, quòd sic. text. est in l. quod si de speciali. § 1. ff. de minor.

81 Sed dubitari potest, an † in hoc procuratore requiratur mandatum speciale, sicut requiritur in procuratore eius qui restitutionem petit?

Sed conclusio breuiter est, quod non requiritur, ita dicit Specul. in tit. de restit. in integr. §. 2. nu. 22. motus per d. §. 1. vbi hoc non probatur, dicitur enim q procurator rei debet promittere de iudicatum solūēdo, & Glo. addit, & de rato, & est text. in l. non solum. §. est & alius. ff. de procur. Vnde hoc modo tenetur idem facere, quod procurator minoris agentis, cui non cauenti de rato, necessarium est speciale mandatum, vt supra dictum est, & est text. & in d. l. quod si de speciali.

Retine conclusionem Spec. & confirma per duas limitationes selatas supra sad. q. art. 12. Quarum prima est, quod conclusio ibi facta de mandato speciali, pro-
82 cedat in procuratore actoris, † non autem rei, vt dixit Ant. in c. suscitata. num. 7. de restit. in integr.

83 Altera est, † vt non procedat quando peteretur restitutio per viam exceptionis. Henr. Boich. d. c. suscitata. num. 4. eod. tit. prout accidit hic.

84 Altera est † in indiuiduo, vt procedat quādo peteretur contra procuratorem eius aduersus quem restitutio compesit, nam illi mandatum speciale non est necessarium. Innoc. Io. And. & Card. in d. c. suscitata in 4. oppos. & Cassad. tit. de procur. decis. 4. & Didac. vaz. resol. lib. 1. c. 6. in fine.

Articulus XVII.

85 **A**D decimumseptimum, † An scilicet restitutio in integrum peti possit cōtra tertium possessorem?

Videtur q non, nisi in subsidium, vt per Aym. conf. 7. nu. 14. & Iacob. de Rauen. in d. l. cum miles. §. fin.

In contrarium est text. in l. minor. ff. de euict. vbi expressè dicitur, quòd potest intentari hoc remedium contra tertios possessores.

Et

Et pro hoc est ratio clara, quia restitutio in integrũ
86 dicitur esse in rem scripta.† Bart.& Bald.in l.in causæ.
§.fin.ff.de minor.Gozad.conf.44.in fi.Glos.super const.
Marchiæ.lib.6.cap.13.num.15. Et per hanc rationem
ita tenent Bart.in d.l.Æmilius.num.4.ff.de minor. Ber-
trand.cons.89.num.30.lib.2. Cassan.cons.22.num.58.
& simpliciter admittit Octau.Simoncell.in tract.de de-
cretis. lib.3.tit.7.num.21.

Ego dico quòd recurrendum est in hoc ad distinctio-
nem quam facit text.in terminis.in l.in causæ, la 1.§.fi.
ff.de min. ea qua Bal.& Alb.ibi notãt tres casus in qui-
bus datur restitutio in integrum contra tertium posses-
sorem,& sequuntur Alex.cons.67.nu.7.lib.5.& Rebuff.
in tit.de rest. in int.in princ. num.33.

87 Primus casus est,† quando interest minoris potiùs
rem habere,quam residuum precij,vti accidit, quando
minoris interest rem non vendidisse,etiam si iusto pre-
tio vendiderit, tunc enim indistinctè datur ei benefi-
cium hoc etiam contra tertium possessorẽ, vt in indiui-
duo in hoc exemplo tradit Gomes. in tract. Var.Resol.
tomo 2.cap.13.num.7, dicens,quòd iste est vnus intel-
lectus dicta l.in causæ.

88 Secũdus casus est,† quando secundus,vel tertius,vel
vlterius emptor & possessor rei sciuisset ab initio rem
illam venditam fuisse à minore, Hoc enim casu etiam
indistinctè succurritur minori aduersus tertium posses-
sorem,absque alia discussione,an primus emptor sit sol-
uendo,vel ne? Azo in Rubr.C.de rest.in integ.num.15.
Aymon cons.7.nu.15.lib.1,

89 Tertius demum casus est,† quando primus emptor
non est soluendo. Azo d.nu.15. Specul. in tit, de 2.de-
cret.§.iuxta.nu.6. Fulg.l.Titia cum esset.nu.3.in fine.
ff.de iur.dot. Cephal.cons.162.nu.30.31.lib.2. Ruder.
Suarez alleg.21.nu.fin. Glos.super constit. Marchiæ,
lib.6.cap.13.nu.15. Borgn.in tract.de iur.& cur.num.
154. vbi plenè,

90 Amplia prædicta † vt procedant etiam in restitutio-
ne maiorum,vt volunt Glos.Rayn.Alber.& Bartol.in
d.l.cum miles.ff.ex quib.caus.maior.& in terminis Be-
rous cons.122.nu.13. lib.3.

91 Amplia † secundò,vt procedat contra quemlibet qui
lucratus esset aliquod de bonis ipsius minoris,vel abseo
tis cum indebita læsione illorum. Alber.in l.ab hosti-
bus.§.1.num.17. vers.item quæro contra. ff.ex quibus
caus.maior.

92 Declara etiam prædicta,† in vlt.3.casu,vt procedat
quãdo actus est in se validus,& translatum fuit domi-
nium in tertium possessorem, sed quãdo actus fuit nul-
lus,& sic nõ fuit translatum dominium in tertium pos-
sessorem,tunc indistinctè potest conueniri tertius pos-
sessor,non facta alia discussione primi emptoris. Ita So-
cin.iun.cons.53,nu.16.lib.1. vbi ponit rationem,& ita
reperio allegatum hoc consilium, sed ego non reperio.
Benè puto veram declarationem in se, quia ex contra-
ctu nullo nullum dominium transferri potest, &c.

93 In practica autem † aduertendum est circa modum
conueniendi tertios possessores, vel primum empto-
rem, &c.

Et primò habemus,quòd quando minor petit resti-
tutionem in integrum aduersus primum emptorem,
debet citare quoque tertium possessorem,vt sibi proui-
deat pro suo interesse. Ita post Paul.de Cast. in cons.3.
in facto isto,secundùm antiquam impressionem,& Bar-
tol.in l.creditores,col.8.vers.2.casu. C.de pignor.tradit
Æmilian. cons.51.num.2.

94 Praxis verò & consuetudo † in Francia est multum
notab. vbi solẽt impetrari à minore literæ cõtra vtrum-
que,videlicet,contra emptorem primum,vt compareat
ad videndum rescindi contractum, contra secundum
emptorem,vt compareat ad restituendam rem quam
possidet,rescissa vẽditione primi emptoris,& ita cumu-
latur in vno eodemque iudicio rescindens, & rescisso-
rium,ita notab. refert Rebuff. in tit.de restit. in integr.
in princ. num.34.

95 Secundò etiam aduertendum est,† quòd quãdo quis
vult petere restitutionem in integrũ aduersus tertium
possessorem,non auditur nisi reficiat expensas ipsi ter-
tio possessori quas fecit in illa re,tex.est in l.intra.§.ven-
dentibus.ff.de min. vbi Doct.nisi fortè essent voluptuo-
96 sę,vt per Glos.ibi.Vel nisi † essent adeo graues,vt si mi-
nor vellet redimere illas,cogeretur vẽdere res alias suas
meliores,& illas præsertim quæ recipiũt æstimationem
affectionis, vt l.libertus qui soluendo.ff.de bon.libert.
col.1. §.sed si rem. ff.si quid in fraud.patr. & l.res quæ.
C.de adm.tut.cum sim.& hoc innuit Alber.in d.§.ven-
dentibus,& probatur per sing. tex. in l.in fundo,vers.
finge.ff.de rei vendic.

Articulus XVIII.

97 AD decimum octauum,† An scilicet restitutio in
integrum intentari possit contra patrem vel do-
minum,vel fideiussorem ipsius aduersarij à quo læsio
processit?

Et quidem contra patrem vel dominum, clarum est
quod intentari potest,text.vbi Doct.in l,quod si minor.
§.si seruus minor. ff.de minor.

98 Quinimò ampliando † dicit Io.de Deo. lib.7.c.3.nu.
12.& post eum Azo in rubr. C.de rest. in int. num.15.
Quod si minor sit deceptus à seruo, vel filiofam. in con-
tractu,non solùm potest restitui aduersus dominum,vel
patrem,si in rem eorum versum sit, sed etiam vlterius
dominus dabit seruum castigãdum verberibus,& filius
suo nomine condemnabitur.

99 Contra fideiussorem verò † dic,quòd non solùm mi-
nor contra aduersarij fideiussorem, sed etiam contra
fideiussionem sui ipsius potest petere restitutionem in
integrum. Ita dicit text.in l,in causæ. la 1.in princip. ff.
de minor. & §.1.

Ego aũt quantum ad fideiussorem ipsius minoris,ea-
100 tenus hoc puto verum,† quatenus ipsi minori nõ po-
test esse regressus cõtra ipsum aduersarium,vel fideius-
sorem eius,& sic denique in subsidium,& pro exemplo
ẽt sit, si aduersarius minoris à minore conuentus age-
ret cõtra ipsum fideiussorem minoris,& fideiussor con-
tra ipsum minorem, tunc enim in subsidium audiretur
minor etiam contra suum proprium fideiussorem. Vt
dicam infra q.48.art.4. Aliàs autem videretur impium
quod daretur electio hæc minori,quando contra prin-
cipalem, vel fideiussorem eius regressum haberet,

101 In mãdatore † verò secus puto, per rationem de qua
in d.l.in causæ.§.primo. potiùs enim suasor & affirma-
tor fuit quod minor contraheret, quam quod fideius-
soris partes sustinuerit,& ibi dicitur.

SVMMARIA.

1 *Iudicum species quot sint.*
2 *Iudices alij publici,& qui,num.3.& alij priuati,& qui,& num.3.*
4 *Iudices publici alij ordinarij, alij delegati, & qui. & num. 5.& 6.*
7 *Iudices ordinarij alij maximi, alij medij, alij minores, alij minimi,& qui,num.8.9.10.& 11.*
8 *Prouinciarum rectores possunt hodie dici iudices.*
9 *Prætores, Auditores Rotarum,& similes possunt dici iudices medij.*
10 *Magistratus municipales, iudices minores dici possunt.*
11 *Notarij possunt dici iudices cartularij, siue minimi.*
12 *Delegati alij a principe, alij ab ordinarijs.*
13 *Iudices priuati,alij arbitri,alij arbitratores, alij amicabiles compositores.*
14 *Arbitri qui sint,& qui arbitratores,& in quo differant ad inuicem,& num.15.& 16.*

17 Ab

& aliorum statim allegandorum. Hoc præmisso.

Videtur quod requiratur mandatum in indiuiduo. Primò, per l. si quis mihi bona. ff. de acquir. hæred. vbi hoc videtur expressum in §. sed verum.

Secundò, quia per hunc tex. ita tenent Doct. communiter, Gul. in d. §. quæsitum. Bart. in l. 1. num. 1. C. etiam per procur. & in d. l. illud. §. fin. ff. de min. licet non firmet ibi, Bar. idem in l. Titius. nu. 3. ff. de lib. & posth. & dicit ita tenere Doctores. & Bart. in d. l. si quis mihi bona. §. sed verum. nu. 1. & ibi Alex. num. 2. & idem tenent Petr. & Cyn. in d. l. 1. & ibi Albet. dicit hanc opinionem veriorem esse in puncto iuris, & sequitur Mauric. cap. 24. & Bartolom. Veron. in l. si Titius. ff. de lib. & posth. & Paul. de Castr. d. §. iussum. num. 2. Io. Firm. in tract. de episcopis, lib. 4. part. 5. num. 40. versicul. dic autem. Rebuff. in tit. de restitut. in integ. articul. 1. glos. fin. num. 5. & videntur etiam admittere Bellamer. in d. cap. suscitata. num. 5. ad finem. & Bero. cons. 130. num. 42. in acto nu. 12. libr. 2. & in summa videtur communis opinio.

Contrarium tenent alij Doctor. magis communiter. Bart. Ang. Roman. & Paul. de Cast. in l. filiusfamil. ff. de donat. Bal. in d. l. illud. §. fi. num. 3. & Bal. in d. l. 1. num. 2. C. etiam per procur. & ibi Ang. num. 1. Albet. num. 1. Paul. nu. 2. Fulg. nu. 2. Alber. in d. l. illud. nu. 7. vbi dicit, quòd ita in iudicijs seruatur. Cur. iun. in l. cum iudices. §. fin autem. n. 10. C. de iura. cal. Abb. latè in c. corã. num. 5. de rest. in integ. Butr. ibi num. 8. Mauric. cap. 24. Rubeus in d. §. quæsitum. num. 30. vbi inquit ab hac recedendum non esse. Didac. d. cap. 6. nu. 2. & idem sub num. 26. Rol. cons. 26. nu. 8. & seqq. per totum. lib. 2. & sub num. 19. concord. adducit & communem dicit Bal. in d. §. illud. §. fin. & Chirco. Communium opinionum Centur. 3. conclus. 36. vbi de communi. Prò qua adducitur dicta l. filiusfam. §. sed enim. ff. de donat. inducendo vt per Bald. in d. l. 1. nu. 2. & Abb. in d. coram. num. 5. & confirmatur per regulam traditam à Bart. in d. l. filiusfam. in fine.

Secundò, per l. 2. ff. de liber. & posthu. iunctis ll. quæ dicũt debere nominatim fieri hoc mandatum, vt l. non solum. & l. seq. de procur. vbi specialiter mandatũ dicitur etiam nominatim mandatum, & sic confunduntur istæ voces.

Tertiò facit in simili l. qui duos. cum l. sequen. ff. de procur.

Quartò, videtur clarum in d. l. illud. in fin. ff. de minor. vbi excluditur mandatum de vniuersis negocijs, non autem de aliqua specie negociorum, & est fortis text. ponderatus à Rubeo in d. §. quæsitum. nu. 30.

Et ego puto securiorem, & veriorem hanc sententiam, declarando tamen vt in seqq. limitationibus post resp. ad contraria.

Ad primum igitur resp. quòd ibi speciale est in aditione hæreditatis: primò, quia nimis damnosum esset domino, quod procurator adire posset omnes hæreditates etiam damnosas ipsi domino virtute mãdati specialis de hæreditatibus adeundis, vbicunque opus fuerit. Præterea ibi ille iussus in indiuiduo de hæreditate Lucij Titij adeunda requiritur, propter casum hæreditatis ipsius viuentis, ad hoc vt sciatur an licitum sit mandatum, nec ne?

Retenta igitur secunda magis communi.

74 Limita primò, † vt procedat de iure canonico, nõ autem de iure ciuili, ita Bapt. à S. Blasin de contradict. notab. 185. & hoc pro vno modo conciliantur dictæ duæ opiniones, sed hoc nõ placet, quia imò de iure ciuili probatur verior d. posterior sententia.

75 Limitatur † igitur pro concordia secundò, vt procedat prima sententia, quãdo esset nimis præiudiciale ipsi minori, quo ad omnem restitutionis causam mandatum eius extenderetur. Videlicet hereditatis recuperande, vel matrimonij dissoluẽdi, &c. Mauri. d. c. 24. & fuit de mente Abbatis in d. c. coram. num. 5. & facit d. §. iussum secundùm primam solutionem proximè allegatam, quæ fuit Abb. penult. & hæc magis placet.

76 Limita tertiò † pro cõcordia multum notab. & magistraliter, vt colligitur ex Bar. in d. l. si quis mihi bona. §. sed verum, videlicet quòd si mandatum est generale, tam quo ad personas quàm quo ad causas, videlicet ad petendam restitutionem in integrum contra quãcunque personam, tunc non sufficiat, & istud non dicatur mandatum speciale in hac materia, sed generale, sed si sit speciale quo ad personas, videlicet ad petendam restitutionem in integrum contra Titium, licet sit generale quo ad causas, quia non dicat in qua causa, sufficiat tamen, & satisfactum sit legibus requirentib. speciale mandatum, & certè ista concordia posset commodè in practica teneri, licet ego putem omninò tenẽdam esse indistinctè communem sententiam.

Articulus XV.

77 AD decimumquintum. † An restitutio in integrum possit peti contra hæredem eius, aduersus quem incæpit competere?

Conclusio est, quod sic. text. est in l. cum miles. & ibi Glo. Bart. & alij. ff. ex quib. caus. maior. Petr. de Bellaper. in l. si intra. C. de rest. in integr.

78 Ampliaturque, † vt procedat etiam contra singulares successores, Cephal. cons. 162. num. 31. lib. 2.

79 Ampliatur, † secundò, vt procedat tam in restitutione minorum quàm maiorum, vt d. l. cum miles. & ibi Doctor.

Articulus XVI.

80 AD decimumsextum, † An scilicet restitutio in integrum possit peti contra procuratorem ipsius aduersarij?

Regula quidem est, quòd sic. text. est in l. quod si de speciali. § 1. ff. de minor.

81 Sed dubitari potest, an † in hoc procuratore requiratur mandatum speciale, sicut requiritur in procuratore eius qui restitutionem petit?

Sed conclusio breuiter est, quod non requiritur, ita dicit Specul. in tit. de restit. in integr. §. 2. nu. 22. motus per d. §. 1. vbi hoc non probatur, dicitur enim quod procurator rei debet promittere de iudicatum soluẽdo, & Glo. addit, & de rato, & est text. in l. non solum. §. est & alius. ff. de procur. Vnde hoc modo tenetur idem facere, quod procurator minoris agentis, cui non cauenti de rato, necessarium est speciale mandatum, vt super dictum est, & est text. & in d. l. quod si de speciali.

Retine conclusionem Spec. & confirma per duas limitationes relatas supra ead. q. art. 12. Quarum prima est, quod conclusio ibi facta de mandato speciali, pro-
82 cedat in procuratore actoris, † non autem rei, vt dixit Ant. in c. suscitata. num. 7. de restit. in integr.

83 Altera est, † vt non procedat quando peteretur restitutio per viam exceptionis. Henr. Boich. d. c. suscitata. num. 4. eod. tit. prout accipit hic.

84 Altera est † in indiuiduo, vt procedat quãdo peteretur contra procuratorem eius aduersus quem restitutio competit, nam illi mandatum speciale non est necessarium. Innoc. Io. And. & Card. in d. c. suscitata in q. oppos. & Cassad. tit. de procur. decis. 4. & Didac. var. resol. lib. 1. c. 6. in fine.

Articulus XVII.

85 AD decimumseptimum, † An scilicet restitutio in integrum peti possit cõtra tertium possessorem?

Videtur quod non, nisi in subsidium, vt per Aym. cons. 7. nu. 14. & Iacob. de Rauen. in d. l. cum miles. §. fin.

In contrarium est text. in l. minor. ff. de euict. vbi expressè dicitur, quòd potest intentari hoc remedium contra tertios possessores.

Et

Et pro hoc est ratio clara, quia restitutio in integrũ
86 dicitur esse in rem scripta.† Bart.& Bald.in l.in causæ.
§.fin.ff.de minor.Gozad.cons.44.in fi.Glos.super const.
Marchiæ.lib.6.cap.13.num.15. Et per hanc rationem
ita tenent Bart.in d.l.Æmilius.num.4.ff.de minor. Bertrand.cons.89.num.30.lib.2. Cassan. cons.22. num.58.
& simpliciter admittit Octau.Simoncell.in tract.de decretis. lib.3.tit.7. num.21.

Ego dico quòd recurrendum est in hoc ad distinctionem quam facit text.in terminis.in l.in causæ, la 1.§.fi.
ff.de min. ex qua Bal.& Alb.ibi notãt tres casus in quibus datur restitutio in integrum contra tertium possessorem,& sequuntur Alex.cons.67.nu.7.lib.5.& Rebuff.
in tit.de rest. in int. in princ. num.33.

87 Primus casus est,† quando interest minoris potiùs rem habere,quam residuum precij,vti accidit, quando minoris interest rem non vendidisse,etiam si iusto pretio vendiderit, tunc enim indistinctè datur ei beneficium hoc etiam contra tertium possessoré, vt in indiuiduo in hoc exemplo tradit Gomes. in tract. Var.Resol.
tomo 2. cap.13.num.7. dicens,quòd iste est vnus intellectus dicta l.in causæ.

88 Secũdus casus est,† quando secundus,vel tertius,vel vlterior emptor & possessor rei sciuisset ab initio rem illam venditam fuisse à minore, Hoc enim casu etiam indistinctè succurritur minori aduersus tertium possessorem,absque alia discussione,an primus emptor sit soluendo,vel nec Azo in Rubr.C.de rest.in integ.num.15.
Aymon cons.7. nu.15. lib.1.

89 Tertius demum casus est,† quando primus emptor non est soluendo. Azo d.nu.15. Specul. in tit. de 2. decret.§.i iuxta.nu.6. Fulg.l.Titia cum esset.nu.3.in fine.
ff.de iur.dot. Cephal.cons.162.nu.30.31. lib.2. Roder.
Suarez alleg.21. nu.fin. Glos.super constit. Marchiæ,
lib.6.cap.13.nu.15. Borgn.in tract.de tut.& cur.num.
154. vbi plenè.

90 Amplia prædicta † vt procedant etiam in restitutione maiorum,vt volunt Glos.Rayn.Alber. & Bartol. in d.l.cum miles.ff.ex quib.caus.maior.& in terminis Berous cons.122. nu.13. lib.3.

91 Amplia † secundò,vt procedat contra quemlibet qui lucratus esset aliquod de bonis ipsius minoris,vel absentis cum indebita læsione illorum. Alber. in l.ab hostibus. §.1.num.17. vers.item quarto contra. ff.ex quibus caus.maior.

92 Declara etiam prædicta,† in vlt.3.casu,vt procedãt quãdo actus est in se validus,& translatum fuit dominium in tertium possessorem, sed quãdo actus fuit nullus,& sic nõ fuit translatum dominium in tertium possessorem,tunc indistinctè potest conueniri tertius possessor,non facta alia discussione primi emptoris. Ita Socin.iun. cons.53.nu.16. lib.1. vbi ponit rationem,& ita reperio allegatum hoc consilium, sed ego non reperio.
Benè puto veram declarationem in se, quia ex contractu nullo nullum dominium transferri potest,&c.

93 In practica autem † aduertendum est circa modum conueniendi tertios possessores, vel primum emptorem, &c.

Et primò habemus,quòd quando minor petit restitutionem in integrum aduersus primum emptorem, debet citare quoque tertium possessorem,vt sibi prouideat pro suo interesse. Ita post Paul.de Cast. in cons.3.
in facto isto,secundùm antiquam impressionem,& Bartol.in l.creditores.col.8.vers.2.casu. C.de pignor.tradit Æmilian. cons.51.num.2.

94 Praxis verò & consuetudo † in Francia est multum notab. vbi solẽt impetrari à minore literæ cõtra vtrumque, videlicet,contra emptorem primum,vt compareat ad videndum rescindi contractum, contra secundum emptorem,vt compareat ad restituendam rem quam possidet, rescissa vẽditione primi emptoris,& ita cumulatur in vno eodemque iudicio rescindens, & rescissorium, ita notab. refert Rebuff. in tit.de restit. in integr.
in princ. num.34.

95 Secundò etiam aduertendum est,† quòd quãdo quis vult petere restitutionem in integrũ aduersus tertium possessorem,non auditur nisi reficiat expensas ipsi tertio possessori quas fecit in illa re,tex est in l.intra.§.vendentibus.ff.de min. vbi Doct.nisi fortè essent voluptuo-
96 sę,vt per Glos.ibi. Vel nisi † essent adeo graues,vt si minor vellet redimere illas,cogeretur vẽdere res alias suas meliores,& illas præsertim quæ recipiũt æstimationem affectionis, vt l.libertus qui soluendo.ff.de bon.libert.
col.1. §.sed si rem. ff.si quid in fraud.patr. & l.res quæ.
C.de adm.tut.cum sim.& hoc innuit Albet.in d.§.vendentibus, & probatur per sing. tex. in l.in fundo, vers.
finge. ff.de rei vendic.

Articulus XVIII.

97 AD decimum octauum,† An scilicet restitutio in integrum intentari possit contra patrem vel dominum,vel fideiussorem ipsius aduersarij à quo læsio processit?

Et quidem contra patrem vel dominum, clarum est quod intentari potest,text.vbi Doct.in l.quod si minor.
§.si seruus minor. ff.de minor.

98 Quinimò ampliando † dicit Io.de Deo. lib.7.c.3.nu.
12.& post eum Azo in rubr. C.de rest. in int. num.15.
Quod si minor sit deceptus à seruo, vel filiofam. in contractu,non solùm potest restitui aduersus dominum,vel patrem,si in rem eorum versum sit, sed etiam vlterius dominus dabit seruum castigãdum verberibus,& filius suo nomine condemnabitur.

99 Contra fideiussorem verò † dic,quòd non solùm minor contra aduersarij fideiussorem, sed etiam contra fideiussionem sui ipsius potest petere restitutionem in integrum. Ita dicit text.in l.in causæ. la 1.in princip. ff.
de minor. & §.1.

Ego aũt quantum ad fideiussorem ipsius minoris,ca-
100 tenus hoc puto verum,† quatenus ipsi minori nõ potest esse regressus cõtra ipsum aduersarium,vel fideiussorem eius,& sic denique in subsidium,& pro exemplo ẽt fit, si aduersarius minoris à minore conuentus ageret cõtra ipsum fideiussorem minoris,& fideiussor contra ipsum minorem, tunc enim in subsidium audiretur minor etiam contra suum proprium fideiussorem. Vt dicam infra q.48.art.4. Aliàs autem videretur impium quod daretur electio hæc minori,quando contra principalem, vel fideiussorem eius regressum haberet.

101 In mãdatore † verò secus puto, per rationem de qua in d.l.in causæ.§.primo. potiùs enim suasor & affirmator fuit quod minor contraheret, quam quod fideiussoris partes sustinuerit,& ibi dicitur.

SVMMARIA.

1 *Iudicum species quot sint.*
2 *Iudices alij publici,& qui,num.3.& alij priuati,& qui,& num.3.*
4 *Iudices publici alij ordinarij, alij delegati, & qui, & num. 5.& 6.*
7 *Iudices ordinarij alij maximi, alij medij, alij minores, alij minimi,& qui,num.8.9.10.& 11.*
8 *Prouinciarum rectores possunt hodie dici iudices.*
9 *Pretores, Auditores Rotarum,& similes possunt dici iudices medij.*
10 *Magistratus municipales, iudices minores dici possunt.*
11 *Notarij possunt dici iudices cartularij, siue minimi.*
12 *Delegati alij a principe, alij ab ordinarijs.*
13 *Iudices priuati,alij arbitri,alij arbitratores, alij amicabiles compositores.*
14 *Arbitri qui sint,& qui arbitratores,& in quo differant ad inuicem,& num.15.& 16.*

17 Ab

17 *Ab arbitri sententia regulariter appellari non potest, arbitratoris verò sic, & qua sit ratio differentia, & num. 17.*
18 *Amicabilis compositor qui sit.*
19 *Arbitri rursus alij voluntarij, alij necessarij, & qui. & num. 20. & 21.*
22 *Arbitri necessarij habent aliquid iurisdictionis à statuto.*
23 *Statuta de compromissis faciendis fiunt vt lites breuiter terminentur, & sancta admodum sunt, & inuiolabiliter obseruanda.*
24 *Restitutio in integrum an sit mixti imperij vel simplicis iurisdictionis?*
25 *Iudex inferior à Principe, an possit in integrum restituere?*
26 *Restitutio, & supplicatio aequiparantur, sed quomodo restitutio sit supplicatio, num 29.*
27 *Supplicari pro retractatione sententiae non potest nisi à principe.*
28 *Restitutio gratiosa non potest concedi nisi à principe vel alio non recognoscente superiorem. & num. 29.*
30 *Restitutio gratia non conceditur nisi ex noua liberalitate principis.*
31 *Restitutio in integrum iustitia in quibus casibus solus princeps concedere valeat.*
32 *Aduersus sententiam latam à procuratore suo.*
33 *Aduersus sententiam latam a delegato eius.*
34 *Aduersus sententiam latam a vicario eius. & num. 35.*
36 *Aduersus sententiam latam à seipso.*
37 *Item in casu quo quis confessus est delictum, quod non perpetrauit.*
38 *Item in casu quo laesio semiplenè tantum probata est, vel etas. & num. 41.*
39 *Item in casu rei bis iudicata, & num. 40.*
42 *Magistratus municipalis, an possit in integrum restituere?*
43 *Restitutio quandoque habet coërctionem realem, vel personalem.*
44 *Minorum quare intersit etiã à minoribus iudicib. restitui.*
45 *Iudices minimi, id est notarij, an possint in integrum restituere?*
46 *Doctores an possint restituere in integrum scholares suos?*
47 *Intellectus l fin. C. vbi & apud quem.*
48 *Et quid si isti iudices minimi hoc in priuilegio haberent.*
49 *Et quid si restitutio incidenter peteretur. & num. 50.*
51 *Et quid si partes consentirent.*
52 *Delegatus iudex an possit in integrum restituere? & num. 53.*
54 *Et quid in delegato a principe.*
55 *Et quid in delegato ab ordinario.*
56 *Et quid tam si principaliter quàm si incidenter petatur restitutio.*
57 *Minorũ interest habere plures iudices, & quare, & nu. 58.*
59 *A iudicibus maioribus causam cognosci fauorabilius est.*
60 *Libertatis causa fauorabilior est, quàm restitutionis, & declaratur.*
61 *Delegatus an ita restituat maiores, sicut minores?*
62 *Subdelegatus an possit in integrum restituere, quòd non?*
63 *Et quid in subdelegato a delegato principis.*
64 *Arbiter an possit in integrum restituere?*
65 *Restitutionis in integrum causa compromitti potest, & n. 69.*
66 *Administrationem habere in iudice, est tribunali alicui praeesse.*
67 *Restitutio in integrum continet in se publicam vtilitatem.*
68 *Delegatus quando iudicat, videtur iudicare de tribunali delegantis.*
69 *Arbiter an possit restituere in integrum ex clausula generali? & num. 70. 71. & 72.*
73 *Arbiter an possit cognoscere causam restitutionis saltem incidenter?*
74 *Incidens causa quando dicatur exemplum.*
75 *Restitutionis causa si incidat, an debeat ab eo iudice, qui potest esse iudex causa principalis cognosci? & num. 76.*
77 *Declaratio regulae l. quoties, C. de iudic.*
78 *Arbiter non potest in incidentibus restituere, sed tantum admittere petitionem restitutionis, & dare terminum ad probandum incumbentia.*
79 *Et quid si incidens non sit de connexis causa principalis.*
80 *Aduersus laudum ex quo non oritur actio, non datur restitutio.*
81 *Cautela pro minore si velit, quòd incidat causa restitutionis coram arbitro, & num. 82.*
83 *Arbiter si non potest restitutionem dare, potuit tamen pronunciare restituendum.*
84 *Restitutio per viam actionis peti non potest, sed tantum per officium iudicis.*
85 *Delegatus licet non possit in possessionem mittere, potest pronunciare mittendum.*
86 *Prohibito aliquo, prohibetur omne id per quod peruenitur, & c. declaratur.*
87 *Dirimere significat finire, & determinare.*
88 *Intellectus rubr. C. vbi & apud quem. in verbo, cognitio.*
89 *Cognoscere significat etiam plenum iudicium cum diffinitione causa.*
90 *Agens de facto tantum repelli debet à limine iudicij, & nu. 91, declaratur.*
92 *Arbitrator non possit in integrum restituere.*
93 *De restitutione in integrum transigi potest.*
94 *Intellectus l. si causa cognita, C. de transact.*
95 *Restitutionis in integrum causa, an compromitti possit iubente vel non iubente statuto, distinguitur? & num. 96. & 97.*
98 *Arbitri habentes iurisdictionem à statuto, dicuntur delegati à iure.*
99 *Restitutio in integrum licet possit regulariter cognosci ab inferioribus à principe, tamen in quibusdã casibus nõ potest.*
100 *Et in primis, si inter fiscum & priuatum causa agatur.*
101 *Et si verteretur quaestio inter priuatum & ecclesiam.*
102 *Et si actui a minore celebrato iudex superior interuenisset.*
103 *Et si petatur restitutio aduersus sententiam, vt infra videbitur.*
104 *Restitutio in integrum, an debeat peti coram iudice actoris, an rei? & num. 105.*
106 *Quid si restitutio venit petenda contra rem iudicatam.*
107 *Quid si venit petenda extra contractum, ad dissolutionem tamen illius. & num. 108.*
109 *Laudi rescissio debet peti coram superiore ipsius arbitri, si ex eo oriatur actio. & num. 110.*
111 *Et quid si venit petenda restitutio ad obseruantiam contractus.*
112 *Actor quare debeat sequi forum rei.*
113 *Intellectus l. 2. C. de iur. omn. iud.*
114 *Et quid si reus reperiretur in loco contractus.*
115 *Ecclesia potest petere restitutionem coram ecclesiastico, licet non sit iudex rei.*
116 *Et quid obseruatur in* **Francia**, *vbi videtur esse electio ipsius actoris.*
117 *Et quid si petatur restitutio contra sententiam.*
118 *In causa restitutionis decidenda, an attendatur ius actoris vel rei. quod attendatur ius loci, vbi contractus fuit celebratus, cum secunda limit. & num. 119. & 120.*
121 *Restitutio quando venit petenda inter ecclesiam & priuatum, an coram iudice ecclesiastico peti debeat? & numero 122. & 123.*
123 *Et an procedat si clericus petat restitutionẽ aduersus laicũ?*
124 *Et an peti debeat coram ecclesiastico actoris, vel rei?*
125 *Et quid si non agatur de bonis ecclẽsiae, sed de patrimonio ipsius clerici.*
126 *Restitutio aduersus sententiam, an debeat peti coram iudice a quo, vel coram iudice ad quem. & primo quid si petatur contra male acticata.*
127 *Et quid si aduersus lapsum fatalium petatur restitutio.*
128 *Et quid si petatur coram superiore iudice.*
129 *Et quid si causa sit commissa ipsi iudici ad quem.*
130 *Et quid si peteretur coram iudice ad quem, vt superiori ipsius iudicis a quo.*
131 *Restituere contra propriam sententiam, an quilibet iudex possit, quod sic?*
132 *Et quid si incidat quaestio restitutionis in causa vertente cum ecclesia.*

133 *Et*

133 Et quid ſi imperitia propria ipſius iudicis fuiſſet læſus minor. & num. 134.
135 Et an procedat ſi conſuetudo eſſet in contrarium ?
136 Reſtitutio quando petitur aduerſus lapſus temporis ad appellandum, coram eodem peti debet.
137 Delegatus an poſſit reſtituere contra ſententiam propriam?
138 Quid in delegato ab ordinario, diſtinguitur.
139 Et quid in delegato a principe. quòd non.
140 Et an ſaltem contra propriam ſententiam interlocutoriam ?
141 Niſi talis interlocutoria totam abſorberet cauſam.
142 Et an ſi non poteſt reſtituere in integrum, poſſit cognoſcere cauſam reſtitutionis & ſuſpendere interim executionem, referre principij?
143 Iudex inferior an poſſit reſtituere contra ſententiam ſuperioris, quòd non?
144 Minori maiorem iudicare nullo iure permittitur.
145 Et an ſaltem contra contractum in quo interuenit authoritas ſuperioris ?
146 Et quid ſi incidenter reſtitutio peteretur.
147 Et quid ſi reſtitutio peteretur extra illum locum, vbi lata fuit ſententia.
148 Reſtitutio an peti poſſit extra locum vbi lata eſt ſententia contra quam petitur ?
149 Et quid ſi inferiori iudici mandata eſſet reſciſſio ſententiæ ſuperioris,
150 Sententia Papæ non poteſt reſtitutionis ope reſcindi, niſi de ſpeciali mandato.
151 Reſtituere an poſſit quis aduerſus ſententiam iudicis ſibi æqualis ?
152 Par in parem non habet imperium, declaratur num. 153.
153 Reſtituere an quilibet poſſit aduerſus ſententiam delegati à principe ?
154 Reſtitutio à ſententia Vicarij Epiſcopi coram Epiſcopo tantum peti poteſt. & num. 155. & 156.
157 Vicarius Epiſcopi contra ſententiam propriam reſtituere poteſt.
158 Reſtitutio ipſius rei an poſſit peti coram eo iudice, coram quo obtenta eſt reſtitutio in integrum ?
159 Vicarius principis non poteſt reſtituere contra ſententiam propriam, & an Vicarius foraneus ?
160 Executor an poſſit reſtituere ex clauſula generali ?

QVÆSTIO XXXII.

De foro competenti in cauſis reſtitutionis in integrum, ideſt coram quo iudice, & vbi peti debeat.

DE perſona actoris & rei in hoc iudicio reſtitutionis, viſum eſt. Nunc videndum eſt de perſona iudicis, vbi & apud quem tractanda eſt cauſa reſtitutionis, & habet quæſtio iſta amplam materiam, propter quam Imperator fecit vnum titulum integrum, C. vbi & apud quẽ reſtitu. poſtul. &c. Et ideo quæ neceſſario diſcutienda ſunt in hac quæſtione, non minus quàm infraſcriptis 22. articulis abſolui poſſunt.

Primò, Quot ſpecies iudicum ſint, & quæ ?

Secundò, An reſtitutio in integrum ſit mixti imperij?

Tertiò, An inferior à principe poſſit in integrum reſtituere ?

Quartò, An magiſtratus municipalis ?

Quintò, An iudices minimi, ſiue cartularij ?

Sextò, An iudices delegati ? vel ſubdelegati ?

Septimò, An arbiter poſſit in integrum reſtituere ?

Octauò, An ſaltem quando reſtitutio venit petenda incidenter ?

Nonò, An arbiter licet non poſſit reſtituere in integrum, poſſit tamen pronunciare minorem reſtituendum ?

Decimò, An arbitrator poſſit in integrũ reſtituere?

Vndecimò, Quid ſi partes compromitterent cauſam reſtitutionis in integrum ?

Duodecimò, Limitationes generales ad omnes concluſiones factas in præcedentibus articulis ?

Decimotertiò, Vbi reſtitutio, in integrum peti debeat, an ſcilicet coram iudice actoris, vel rei ?

Decimoquartò, Cuius loci ius attendi debeat in decidendis cauſis reſtitutionis in integrum, an ſcilicet actoris, vel rei ?

Decimoquintò, An coram iudice eccleſiaſtico, vel profano peti debeat reſtitutio in integrum ?

Decimoſextò, An coram iudice, à quo, an verò coram iudice ad quem peti debeat ?

Decimoſeptimò, An quilibet iudex reſtituere poſſit contra propriam ſententiam ?

Decimooctauò, An delegatus à principe poſſit reſtituere contra ſententiam propriam ?

Decimononò, An contra ſententiam ſuperioris reſtituere quilibet iudex etiam inferior poſſit ?

Vigeſimò, An iudex æqualis poſſit reſtituere contra ſententiam alterius iudicis ſibi æqualis ?

Vigeſimoprimò, An quilibet iudex etiam ordinarius poſſit reſtituere contra ſententiam delegati à Principe ?

Vigeſimoſecundò, An contra ſententiam Vicarij Epiſcopus tantum, & contra ſententiam Epiſcopi Vicarius eius reſtituere poſſit ?

Articulus I.

1 AD primum. † Quot ſcilicet ſint ſpecies iudicum, & quæ.

Ego ſic breuiter & ordinatè multas eorum ſpecies
2 diſtinguerem. Alij publici iudices dicuntur, alij † pri-
3 uati. Publici, † qui iuriſdictionem à publica authoritate habent, hoc eſt à lege, vel à principe, vel Republica, c. forus. de verb. ſignif. iuncta diffinitione iuriſdictionis de qua in Glo. l. 1. ff. de iur. omn. iud. Priuati qui à priuatis hominibus iuriſdictionem habent,

4 Rurſus † publici iudices, alij ordinarij dicuntur, alij
5 delegati. Ordinarij, † qui alicui tribunali præfiguntur, vt ibi ius dicant, & iuriſdictionem publicè exerceant, ita vt eorum iuriſdictio, & tribunal non finiatur eorum morte, vel receſſu, ſed ſemper remaneat idem tribunal,
6 & iuriſdictio. Delegati ſunt, † qui iuriſdictionẽ in aliqua cauſa vel pluribus, vel etiam omnibus ſibi ab ordinario, vel à principe demandatam habent, vt l. 1. ff. de off. eius. vnde quia ab alijs pendent, ſicut mandatum à mandatore, extinguitur iuriſdictio eorum vel morte mandantis, vel receſſu, finita cauſa quæ commiſſa fuit, &c. l. & quia. ff. eod. cum ſimil.

7 Rurſus ordinarij † tripliciter diſtinguuntur, alij enim maiores iudices, alij medij, alij minimi dici poſſunt.
8 Maximi ſunt, † vltra principem, & Rempublicam, ij qui immediatè ab eis dependent ad exercendam iuriſdictionem primariam in regno vel ciuitate, quos exemplificat Feneſtella libro 2. & Gell. lib. 13. c. 13 & 14. in conſulibus, dictatoribus, prætoribus, &c.

Hodie dici poterunt rectores prouinciarum, ciuitatum, &c. qui à principibus ibi conſtituuntur, vt principes perſonam ibi repræſentent,

9 Medij iudices, † dicentur hodie ipſi iudices ordinarij locorum, videlicet prætores, poteſtates, auditores Rotarum in varijs ciuitatibus, qui varijs nominibus pro locorum varietate nuncupantur,

10 Minores † iudices erunt magiſtratus municipales ci-
11 uitatũ. Minimi verò † iudices cartularij, hodie notarij, qui cartas inſtrumentorũ ſcribũt, & iuriſdictionem ordinariam ipſi quoque habent, licet minimam, & hic

Peruſiæ

Perusiæ exercent in aliquibus castris sub nomine vica-
riatus, vbi leues causas inter rusticos cognoscunt.
12 Delegati † autem & ipsi rursus distinguuntur. Alij
enim delegantur à principe, vel ab ipsis ordinarijs, & di-
cuntur delegati, alij ab ipsismet delegatis delegantur,
& subdelegati nuncupantur, vel ad totam causam sub-
delegentur, vel ad aliquem eius articulum. Hæc de iu-
dicibus publicis.
13 Priuati aût iudices, † rursus inter se differunt. Alij.n.
arbitri, alij arbitratores, alij amicabiles compositores
14 dicuntur, arbitri sunt, † qui de consensu partium eli-
guntur, vt illud idem faciant, & sic de iure pronun-
15 cient, sicut iudex faceret. Arbitratores sunt, qui eligun-
tur pariter de consensu partium, vt eorum controuer-
siam de iure & de facto dirimant prout eis videbitur,
auferendo vni, & dando alteri, & non seruato aliter iu-
ris ordine, nisi quatenus eis videbitur. Et inter alia dif-
16 ferunt, quia à sententia arbitri † regulariter appellari
non potest, l.1. C. de arb. à sententia verò arbitratoris
17 sic, & ratio † est, quia quãdo itur ad arbitrum, contem-
nitur quodammodo iurisdictio iudicis, & ideo io ciui-
le est, vt ad eundem iudicem redeatur. l. litigatores. ff.
de arb. in princ. quando verò itur ad arbitratorẽ, non fit
iniuria iudici, quia non quęritur ab alio id quod à iudi-
ce expectari potuisset, hoc est sententia iuris, sed senten-
tia, prout arbitratori videbitur. Ita ex Bart. in l. si socie-
tatem. §. arbitratorum. col. 2. & fi. ff. pro soc. & Specul. in
tit. de arb. §. 1. num. 2.
18 Amicabilis † compositor demum dicitur ille, qui eli-
gitur à partibus in contractibus, scilicet ad constituenda
precia in emptionibus, venditionibus, locationibus, di-
uisionibus inter socios vel fratres, &c. secundùm Spec.
d. §. 1. in fine.
19 Rursus † arbitri quoque inter se differunt, nam alij
20 necessarij dicuntur, alij voluntarij. Necessarij, † qui à
partibus ex forma statuti iubentis eos compromittere
21 eliguntur, voluntarij † qui ex mera partium voluntate
eliguntur, & nulla lege, vel statuto cogente.
22 Necessarij habent † aliquid iurisdictionis inter par-
tes magis quàm volũtarij, quia authoritate publica
quodammodo cõstituũtur, & ideo ex eorum sententia
datur statim actio, & executio, vt per Blancum de com-
promiss. in prima quæstio. sextæ partis principalis. Et
quia huiusmodi statuta fiunt regulariter ad hoc, vt lites
23 † inter ciues terminentur sine longo dispendio, regula-
riter quoque ab huiusmodi laudis appellari, reclamari,
supplicari, vel reductio, vel restitutio in integrum peti
aliquo prætextu non potest, prout hic Perusiæ accidit,
& tale statutum in viridi sanctáque obseruantia quoti-
die magis viget & confirmatur.

His prælibatis circa species iudicum, à maioribus ad
minores descendendo, & à publicis ad priuatos. Nunc
eodem ordine quis ex præfatis iudicibus possit causam
restitutionis in integrum cognoscere, & restituere vi-
deamus.

Articulus II.

24 AD secundum, An scilicet † restitutio in integrum
sit mixti imperij vel simplicis iurisdictionis?

Videtur, quòd sit simplicis iurisdictionis, vt tenet Io.
Longouall. in repet. l. imperium, num. 125. & seqq. latè.
ff. de iurisd. omn. iud. Motus, quia delegari potest, vt l.
fin. C. vbi & apud quem, causæ verò quæ sunt mixti im-
perij, maximi vel maioris, vel magni delegari non pos-
sunt, vt per Bart. & alios in l. 1. ff. de off. eius. & in d. l.
imperium.

In contrarium est communis sententia, quam tenẽt
Bart & omnes alij communiter in d. l. imperium. & ali-
bi Bart. Ias. & omnes in l. nec quicquam. §. vbi decretũ.
ff. de off. procons. & Roffr. de libell. in prima parte, rub.
quæ causæ deleg. poss. num. 3. Et est tex. clarus in l. ea
quæ. ff. ad municip. vbi dicitur, ꝙ magistratus muni-
cipalis restituere in integrum non potest, & tamen po-
test ea facere quæ sunt simplicis iurisdictionis. Et ita
teneas.

Ad contrarium resp. cum Bart. & alijs, quod speciale
est fauore restitutionis in integrum, vt delegari possit,
ad hoc vt illi qui læduntur, plures habeant iudices, &
faciliorem audientiam.

Articulus III.

25 AD tertium, † An scilicet inferior à principe possit
in integrum restituere?

Videtur, quòd non.
26 Primò, quia supplicatio & restitutio † in integrum
æquiparãtur, & restitutio supplicatio est, vt dictum fuit
supra in 1. q. art... Sed supplicari nõ potest nisi principi
27 saltem pro retractatione sententiæ, † l. moris. ff. de pœn.
l. 2. & 3. C. de sent. passis, ergo &c.

Secundò, quia restitutio in integrũ gratiæ minus iu-
ris tribuit, quàm restitutio iustitię cum ad bona aliena-
ta, & fructus perceptos non trahatur, vt dicam infra in
2. parte. q. 99. ad quæ trahitur restitutio minorum, &
maiorum, vt dicã infra circa effectus restitutionis in in-
28 tegrum. Sed illa à principe, † vel à non cognoscente su-
periorem duntaxat concedi potest, vt l. 1. & per totum
tit. ff. & C. de sent. pass. & restit. ergo &c. multò magis
ista de qua nunc agimus.

Tertiò facit, quia ita seruat consuetudo Franciæ, vt
non nisi Rex, vel suprema eius curia audiat minores vel
maiores petentes restitutionẽ in integrum, vt testatur
Rebuff. in proœm. constit. Galliæ. glos. 5. nu. 48. & idem
Rebuff. in tit. de rest. & releuau. nu. 13. 14. & 15.

Sed contra est veritas. Quod quilibet ordinarius re-
stituit, &c. text. est expressus in l. in causę. §. fin. cũ l. seq.
ff. de mino. & ibi Gl. in verbo, magistratus, & clarior in
l. fi. C. vbi & apud quem. & ibi omnes notant, & Abb.
cons. 87. lib. 1. & omnes tenentes infrascriptas conclu-
siones in fortioribus terminis in sequentib. articulis.

Ad contraria ita resp.

Ad primum, quòd restitutio in integrum in genere
29 sumpta † est supplicatio, in specie verò supplicatio sum-
pta differt à restitutione omnimodo, & vnum non est
aliud, & vt talis non conuenit nisi restitutioni in inte-
grum, quæ ex gratia conceditur, vt declaraui supra q. 1.
& pro exemplo est adoptio, & arrogatio, nã adoptio in
specie sumpta differt ab arrogatione, ita vt non idẽ qui
adoptioni iudex & author esse potest, potest & arroga-
tioni. In specie autem nostra supplicatio, quatenus resti-
tutionem in integrum significat, quæ ex gratia concedi-
tur, bene verum est, quòd nõ nisi à principe concedi po-
test, vt dicam in resp. ad secundum, & ibi ratio.

Ad secundum resp. quòd bene verum est, quòd resti-
tutio gratiosa non nisi à principe cõcedi potest, sed hoc
30 accidit, † quia nulla alia de causa cõceditur nisi ex gra-
tia mera & liberalitate principis, vnde cum nemo pos-
sit gratiam facere nisi princeps, vbi rigor iustitię contra-
rium vult. l. 1. ff. de quæst. ad fin. nemo etiã ita restituere
31 potest nisi ipse, † & ita sentit Bart. in d. l. 1. §. si quis vl-
tro. ff. de quæst. nu. 2. & Boss. in tit. si adu. rem iud. n. 25.
Abb. in c. ex literis. num. 11. de rest. in integ.
32 Limita † hanc conclusionem in aliquibus casibus, in
quibus solus princeps restituere potest.
33 Primus est in sententia † lata à procuratore suo, solus
enim princeps contra illam restituere potest, Azo in
rubr. C. vbi & apud quem.
34 Secundus est † in sententia lata à delegato à princi-
pe, contra eam enim solus princeps restituere potest.
Azo præall. & communem dicit Iac. de S. Georgio in l.
aduersus. sub nu. 5. C. si adu. rem iud.
35 Tertius est † in sententia, quam ipsemet princeps tu-
lit, nemo enim alius restituere potest aduersus illam,
quam ipsemet. Azo prælleg.
36 Quartus est † in sententia lata à vicario principis, Iac.
de S.

de S. Georgio d.l. aduersus. num.3.& 4. Qui limitat hoc in vicario foraneo, vt per eum.nu.5. post Abb. in c.pen. de rest. in integ.

37 Quintus est, † in casu l.1.§.si quis vltro. ff. de quæst. qui casus est multum sing.

38 Sextus etiam est, † in casu sing. c. ex literis. de rest. in integ. quando scilicet læsio, vel ætas semiplenè tantum probata est, vt ibi notat Inn. & tu nota perpetuò.

39 Septimus, † nisi sit res bis iudicata, Azo in dicta rub. C. vbi & apud quem, Spec. de rest. in integ. §. nunc videndum. vers. & cum.

Sed in hoc contrarium puto veriùs, vt dicam plenè infra in 2. par. in quæstione de restitutione aduersus rem iudicatam, & in specie reperio quod ita tenet Fran. Marci decis.54.num.3. & in fin. ibi versic. quinimo, post Glosam in l. minor autem. ff. de minor. & Alexan. & Rotam vbi ibi.

40 Octauus est, quando restitutio † ex mera gratia principis concedenda venit, vt dixi supra in resp. ad secundum, & dicam plenissimè infra in secunda par. q.92.

41 Nonus † casus est secundùm Innoc. in c. ex literis. de rest. in integ. Quando restitutio venit concedenda ex semiplena tantum probatione, vt ibi. Sed Abb. ibi, n.8. dicit, quòd hoc licet de rigore posset procedere, tamen de æquitate canonica secus. Et ego veriùs puto, in quamplurib⁹ enim casibus sola semiplena probatio sufficit, & tamen restitutio ab inferioribus à principe concedi potest, vt dicam infra q.36. & q.38.

Articulus IV.

42 AD quartum, An scilicet † magistratus municipalis possit in integrum restituere?

Distingue duo iura.

Aut enim quærimus an iure Digestorum posset, & conclude quòd non, text. est ad literam in l. ea quæ. ff. ad municip. Et ita pertranseunt Glos. ibi & Glo. in l. præfecti. ff. de minor. Glos. in authen. de defens. ciuit. in §. iusiurandi. in verbo, iurisdictione, Mauric. latè cap.35.

Aut quærimus, an iure nouo Codicis?

Et videtur, quòd nihil sit mutatum, & quòd neque etiam hodie possint, prout voluit Castr. in l. fideicommissum. col.1. ff. de confess. Et facit pro hoc, quia fauor est minorum, vt causa restitutionis cognoscatur tantum à maioribus iudicib. cum de illis lex magis confidat, vt per Curt. in l. imperium. nu.110. ff. de iurisd. omn. iud.

43 Item quia restitutio habet quandoque † coërctionem realem vel personalem, vt per Curt. præallegat. num.109. qui declarat quando hoc accidat. Ergo magistratibus municipalibus non competit, vt per Bart. & alios in d.l. imperium.

In contrarium est communis opinio, Glos. in d.l. præfecti. & d.l. ea quæ. & Bar. & Bal. in d.§. fi. & dixit Azo, in rubr. C. vbi & apud quem. & Alex. in l. nam & postea. §. si minor. n.6. ff. de iureiur. per l. fin. C. vbi & apud quem. Vbi permittitur restituere in integrum omnibus habentibus aliquod tribunal, vel iurisdictionem propriam cum administratione vt ibi, & dicit Vacon. lib.6. declar. iuris ciuilis, declar.81. in princ. quod potest peti restitutio apud eos iudices, qui habent propriam aliquam iurisdictionem, ergo & apud magistratum municipalem.

Et ratio nouæ constitutionis est, vt faciliorem expeditionem habeat fauorabilis hæc causa restitutionis in integrum, vt dicit Curt. in d.l. imperium. n.110. & colligitur ex verbis d.l. fin. ibi, sic etenim non difficilis erit causarum examinatio, &c. Et sic tenendo.

Ad primum respon. quòd maior est alius fauor minorum in alio, vt scilicet causa restitutionis in integrum, faciliùs, breuiùs, & leuioribus impensis expediatur, interest enim maximè hoc ipsorum minorum, † l.

44 minoribus. ff. de minor.

Ad secundum respon. quòd fallit regula illa fauore restitutionis in integrum, vt dicunt Bart. & alij in d.l. imperium. in 3. specie mixti imperij, & ratio fauoris iam dicta est.

Articulus V.

45 AD quintum, † An scilicet iudices minimi, videlicet iudices cartularij possint in integrum restituere? Quales sunt notarij, & similes, qui nullam habent administrationem iurisdictioni eorum coniunctã.

46 Exemplificant alij etiam in Doctoribus, † qui sunt iudices ordinarij scholarium, & in iudicibus qui constituuntur à principe ad aliqua officia exercenda, putà vt cognoscant de appellationibus, de sententijs, &c, ita ex Glos. in c. pen. de rest. in integ. in glos.3. & ibi Hosti. col.1. & 2. versic. delegati, & Card. in 6. q.

Videtur autem quòd possint. Quia in d.l. fi. C. vbi & apud quem, vbi omnibus iudicibus conceditur, exceptis ibi enumeratis, non enumerantur, neque excipiuntur huiusmodi, sed tantum subdelegati, & compromissarij, vt in versic. sed ne quis, &c.

Contrarium tenent omnes communiter. Spec. in tit. de rest. in int. § videndum. nu.2. Glos. in d.l. fin. in verbo, iurisdictionem, & ibi Bart. num.7. Fulgos. num.4. Paul. de Cast. nu.2. Alber. nu.3. in fine. Abb. in c. penul. num.7. de rest. in integ. & ibi Card. in 6. quæst. & Hostien. col.2. & Zas. in l. nam & postea. §. si minor. nu.6. & 7. ff. de iureiur. & ita etiam potest procedere quod determinat Io. Vaudus in tract. Var. Quæst. q.22. lib.1.

Moti per d.l. fin. in d. versic. sed ne quis. secundùm intellectum Glos. ibi, quem Bart. notab. vocat. Sed

47 (quicquid ipsi dicant) re vera ille text. ibi loquitur † de subdelegatis. Vnde reiine conclusionem per eundem text. sed inducendo clarè ibi, qui vel certæ administrationi cui iurisdictio cohæret, & ibi pro tribunali cognoscens, &c. quæ duo scilicet tribunal, & administratio in prædictis iudicibus de quibus loquitur iste articulus non præsupponitur.

Limita hanc conclusionem dupliciter.

48 Primò † ex mente Bart. in d.l. fi. num.7. nisi in priuilegio hanc quoque facultatem haberent.

49 Secundò limitari potest, nisi incidenter † peteretur restitutio. Abb. in d.c. pen. nu.7. & ibi Host. Hoc autem quomodo incidere possit coram huiusmodi iudicibus, dic si coram eis causa aliqua agatur iuxta eorum iurisdictionem, & in ea incidat per viam exceptionis, vel replicationis causa restitutionis in integrum.

50 Sublimita tamen hoc † in tribus casibus, in quibus restitutio debet peti coram maioribus iudicibus, etiam si incidenter petatur, quos diffusè explicat Zas. in d.§. si minor. num.7. per totum.

51 Limita tertiò, vt † non procedat, si partes consentirent, vt colligitur ex Paul. de Cast. in d.l. fin. & ex his quæ dicam infra ead. q. art.11.

Articulus VI.

52 AD sextum, † An scilicet iudices delegati, vel subdelegati possint in integrum restituere?

Distingue duo capita.

53 Primum est, an delegati † possint in integ. restituere.

In qua inspectione distingue sic. Aut loquimur de de-

54 legato à principe, & restituere potest. † text. est expressus in d.l. fin. C. vbi & apud quem. ibi, sed etiam apud eos iudices, quos augusta dederit maiestas, & ibi, & multò magis si à nostra maiestate delegata sit eis causarum audientia, & ita admittunt Alber. in l. minor. ff. de minor. nu.2. & Abb. cons.87. lib.1.

55 Aut loquimur † de delegato ab ordinario, & tũc rursus subdistingue. Aut quærimus an incidẽter possit causam restitutionis delegatus iste cognoscere, & dic, quòd sic. Azo in rubr. C. vbi, & apud quem. nu.6. Io. de Deo.

lib.4.c.1.nu.3.Fulg.in l.in causæ.§.si autem.in fin.ff.de min.Barb.in c.studuisti.num.67. de off. deleg. Præpos. in c.ex ratione.num.34. de app. Cur.iun. in d.§.si min. num.4. ff.de iureiur. Lud.Burg. in rep. in l.si se subijciant. num.63. ff.de iud.

Et facit l.quoties. C.de iudic.cum sua materia,& est text.in c.penult. extra de rest.in integr.

56 Aut quærimus, an possit principaliter? †

Et videtur quod non possit, vt expressum videtur in §.pen.vers.delegati verò,de rest.in integr.instit.canonicis.dum ibi dicitur,quòd delegati ab ordinarijs non restituunt in integrum nisi incidenter.

Et hanc opinionem firmare videtur pro communi Io.Bapt.Ferret.cons.43.nu.1.& seq. dicens,quòd delegatus ab ordinario non potest restituere in integrum, nisi incidenter,vel nisi specialiter sibi huiusmodi causa commissa fuerit,& ibi pluries de communi testatur. & idem Card.in c.cum causa. in secunda oppos.de rest. in integr. vbi pariter de communi.

In contrarium determinat Vacon.lib.6.declarat.iur. ciuilis, declar.81.nu.1. vbi vult. quòd omni iure tam antiquo,quàm nouo,& quomodocunque delegari possit causa restitutionis in integrum.

Ego puto, quòd tùm ex veritate, tùm ex communi Doctorum intentione ita distingui debeat. Aut quærimus an in specie possit hæc causa ab ordinarijs delegari, & dic quòd sic, tam iure veteri quàm nouo,vt est expressum in d.l.fin.ibi,quod & veteribus non fuerat incognitum,&c. & ita post longam disputationem in hoc casu concludit Alc.in d.l.imperium.nu.204. & sub nu. 200.& seq. communem dicit,& non negat similiter Io. Bapt.Ferret. d.cons.43. nu.1.

Aut fuit delegata in genere, id est, sub generalitate aliarum causarum,& tunc an ab hisce delegatis cognosci possit. Dic,quòd de iure quidem antiquo non potest, l.ea quæ ff.ad municip. & est cõmunis opinio hæc quoque,vt per Alc.præall. De iure verò nouo Iustiniani potest,vt expressum esse in d.l fin.ibi,vel si generaliter dati sunt iudices,&c. dicunt Doctores communiter,Cyn. in l.aduersus.C.si adu.rem iud. Io.de Deo lib.7.cap.3. in fine. Fulgos.in l.in causæ. §.sin autem.ad finem. ff. de minor. Cur.in d.§.si minor.nu.4.ff.de iur. Bertrand. cons.28.in fi.lib.1. Ioan.Aud. & alij in c.pen.de rest. in int.vbi Boich. nu.2. Grat.cons.119.nu.29. lib.1. vbi de communi.& de communi Villalobus Comm. Opin. in verbo, restitutio. num.54.

57 Et rationem omnes illam esse dicũt, quia fauor † est minoribus habere plures iudices,vt faciliùs audiantur, & eorum causæ expediantur, ita Alber.in d.l.fin.& D. Ant.& Io.Andr. in d.c.causa.de rest.in int.& Fulg.in l. 1.num.11.de off. eius. dicit specialiter in restitutione in integrum,& hanc rationem sentit tex.in d.l.fi. in vers. sic etenim.

Neque obstat, quòd d.l.fin. loquatur etiam de resti-
58 tutione maiorum,quia fauor † iste non intelligitur minorum simpliciter, sed propter restitutionem in integrum quam postulant.& ideo licèt Bart. in d.l.imperium,dixerit,quod est speciale fauore minorum,tamen Doctores ibi,vt Dec. & alij dicunt,quòd meliùs dixisset Bart. fauore restitutionis in integrum, & hoc idem dicit Ias.in d.l.nec quicquam. §.vbi decretum. ff.de offic. procons.

59 Minus etiam obstat, quòd fauorabiliùs † sit audiri causas à iudicibus maioribus. de quibus lex magis confidat, vt per Calefat. in repet.l.1.nu.135. ff.de off.eius. Quia non prohibetur minor etiam coram maioribus iudicibus illam postulare, sed dicitur, quòd potest coram delegatis, sed ad hoc,vt faciliùs obtinere possit, si fortè maiores iudices vel ordinarij causarum multitudine prægrauati essent.

Non obstat demum huic rationi,quod fauorabilior
60 sit causa libertatis, † quã restitutionis,vt l.1. C.si adu. lib. & tamen illa non delegetur. Quia resp. q̃ diuersa ratio sit in restitutione in integrum,vt faciliùs expediatur, quæ ratio non cadit in libertate, vt per Iacob. de Nigr. in repet.l.2.nu.3. ff.de off.eius.& sic benè est firmata hæc ratio communis,& conclusio de qua supra.

Ad contraria responde, quòd intelliguntur, vel de delegatione in genere,vel de iure antiquo.

61 Amplia prædicta,vt procedant non solùm † in restitutione minorum,sed etiam maiorum,vt per Dec. in l. omnia.nu.6.in fin.& in d.l.imperium.nu.56.& Bart.in d.§.vbi decretum.& ibi Ias.nu.82. dicit hanc esse communem,quòd d.l.fi.loquatur tam in maioribus, quàm minoribus, & ibi in litera manifestum est,ibi, siue minores 25.annis eam petierunt, siue maiores?

61 Secundum caput est, an subdelegati † possint in integrum restituere?

Distingue sic.

62 Aut sumus in subdelegatis † ab ordinarijs,qui quidẽ subdelegare possunt in multis casibus,vt per Doct.in d. §.vbi decretum.& in l.fin.ff.de off.eius,& l.à iudice. C. de iudic.& hoc casu concludunt omnes communiter,q̃ non. tex. est expressus in d.l.fin. C.vbi & apud quem. vers.sed ne quis,&c. & ibi omnes.& Spec.in tit.de rest. in integr. §.videndum. num.1.

63 Aut sumus in subdelegatis à delegatis † à Principe,& videtur quòd sic,vt tenet Fulg.in d.l.fi.per l.à iudice. C.de iud.

Contrarium tenet Pau.de Cast.ibi.nu.4.& Alex.in l. 1.nu.53.ff.de off.eius.Et hoc est securiùs per d.l.fi. quæ secundum Glo.ibi dicit, q̃ non possunt restituere in integrum ij, qui delegati sunt à non habentibus iurisdictionẽ propriam,qualis est etiam delegatus à principe.

Articulus VII.

64 AD septimum,† An scilicet arbiter possit in integrum restituere?

Videtur, quòd sic.

Primò, quia ratio,quare moti fuerunt Legislatores ad concedendum minoribus iudicibus,vt possent restituere in integrum, licèt non possint cognoscere alias causas mixti imperij fuit, vt causa restitutionis faciliùs hoc modo expediri posset,vt in d.l.fin. & ibi Alber. & dixi supra art.2. Sed hæc ratio militat quoque in arbitris,ergo &c.

Secundò,quia vtilius & meliùs poterit expediri hæc causa ab arbitro, quàm à iudice, cum ille meliùs cognoscat hominum ingenia, & astutias in ciuitate sua, quàm ipse iudex, & ad restitutionem obtinendam, vt plurimũ arbitrium iudicantis circa hoc versetur,vt l.1. C.qui & adu.quos,& dixi supra pluries,præsertim q.4.

65 Tertiò,quia causa restitutionis † in integrũ compromitti potest,vt per Ioan.de Monte Sper. in d.l.fi. vt refert additio ad Bar.ibi,& tenet Curt.l.si causa cognita. nu.8.& seqq. C.de transact.ergo &c.

Sed contra est veritas.text.est in d.l.fi. C.vbi & apud quem,vers.sed ne quis, & in cap. penult. de restitut. in integrum.

Et ita simpliciter dicit Natta in cons.66.num.27.post multos vbi ibi, quos superfluum est referre, vbi iura sunt aperta.

Ratio colligitur ex d.l.fin.quia qui vult de hac causa cognoscere, necesse est, vt habeat administrationem, siue officium aliquod publicum,siue(vt supra diximus)
66 tribunali alicui præsit, hoc enim propriè est † administrationem habere,vt notatur in autbent.ad hæc. C.de iud.& ratio rationis esse potest, quia cum restitutio in
67 integrum contineat in se publicam vtilitatem, † vt dicit Bar.in l.1.ff.de restit.in integ. non videtur consentaneum,vt à priuatis iudicibus concedi, vel denegari possit,sed tantum ab ijs qui de publico habent iurisdictionem.

Neque mouet† hoc stante, neque delegati in aliquo casu restituere possent, qui iurisdictionem aliquam pro-
68 priam non habent. Quia resp. † quòd ille qui delegauit eos, videtur de suo tribunali iudicare, vt optimè considerando colligitur ex d.l.fi. ibi, vt videatur ipse qui iudicem destinauit, &c. quod fingi non potest in arbitris, vt de se patet.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quòd licet militet eadem ratio in arbitris quoque, tamen deficit in eis iurisdictio tam propria, quàm aliena.

Ad secundum, quòd licèt arbiter huiusmodi qualitates melius cognoscat, tamen poterunt coram iudice probari & deduci per testes, vnde non est in tantum necessarium hoc, vt arbitris committi huiusmodi causa hac ratione debeat, qui iurisdictionem non habent.

69 Ad tertium, ꝙ controuersi † iuris est hoc, an partes possint compromittere causam restitutionis in integrum, etiam iubente statuto causas omnes inter affines debere compromitti, vt dicam infra art. 11.

Conclusio igitur sit, quòd arbiter non potest in integrum restituere, vt d.l.fin.

70 Amplia, † vt procedat etiam quo ad restitutionem ex clausula generali, Mant. conf. 56. n. 11. cū Barr. Ias. & alij in d.l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de off. pro. conf. quo ad materiam d.l. fin. æquiparentur restitutiones minorum, & maiorum.

71 Limita, nisi incidenter coram arbitro † incidat, vt plenè dicam art. seq.

72 Limita etiam † tribus alijs modis, qui colliguntur ex conclusionibus faciendis infra eodem art. 9. 10. & 11.

Articulus VIII.

73 AD octauum, An scilicet arbiter possit saltem incidenter cognoscere causam restitutionis in integrum & restituere?

74 Exemplum huius incidentis afferunt, si † compromittatur causa aliqua alicuius pacti, vel conuentionis initæ cum minore, si appareat arbitro, quòd minor est læsus, dubitari potest an restituere possit? vt per Petr. & Cyn. in d.l. fin. & sic de similibus.

Videtur autem, quòd non possit.

Primò, per doctrinam Bart. in d.l. nam & postea. §. si minor. quam ibi Curt. communem dicit, nu. 4. ff.
75 de iur. dicentis, † quòd restitutio in integrum, si incidat debet cognosci de ea ab eo iudice, qui posset principaliter de ea cognoscere, & dicit Curt. quòd hæc est mirabilis limitatio ad l. quoties. C. de iudic. Sed arbiter non potest principaliter de restitutione in int. cognoscere, ergo nec incidenter.

Secundò, quia eam tenuit Inn. in c. causa. de rest. in int. vt per Card. ibi in vlt. oppos. quamuis ipse aliter teneat, vt proximè dicam, & circa hanc Innoc. sententiam multum se inuoluit Bellam. ibi sub nu. 4. nec multum feliciter se resoluit.

In contrarium est communis omnium sentētia. Azo, Odofr. & Pet. vt refert & sequitur Cyn. in d.l. fin. nu. 2. & Alb. nu. 4. cum alijs concord. antiquis, C. vbi & apud quem, & ibi Pau. de Cast. in fi. Fulg. nu. 3. Spec. in tit. de arb. §. 2. vers. item causa, & in tit. de rest. in int. §. videndum. nu. 1. Gl. in d.c. pen. in verbo, incidenter, eod. tit. & ibi Abb. nu. 6. Ant. de But. n. 15. Card. q. 10. Host. ibi in verbo, cognoscere, & Anch. nu. 5. Ias. in l. quoties. C. de iudi. Gulielm. de Tutallo in repet. l. si societatem. §. arbitrorum. nu. 64. ff. pro socio. Ludouic. Burges in repet. l. si se subijciatur, n. 63. ff. de iud. Mauric. c. 38. Io. de Deo lib. 4. c. 1. & lib. 7. c. 3. in fi. Bapt. à S. Blasio in tract. de arb. q. 20. nu. 47. vers. 4. fallit. Blancus de comprom. q. 4. nu. 15. & 18. Corn. consil. 338. num. 8. lib. 1. & nemo contradicit quem viderim, nisi Innoc. in d.c. pen. & ita teneas regulariter.

Et pro hac communi sententia est tex. in d. cap. pen. vers. delegati autem. vbi text. ponit regulam eandem in delegatis à non habentibus iurisdictionem propriam. & in arbitris, ꝙ scilicet non possint in integrum restituere, deinde statim subdit, nisi coram eis mota fuerit, incidenter, vnde per regulam illam, ꝙ clausula in fine posita, &c. vt in c. inquisitioni, & in c. 2. requiris, extra de appel. cum sim.

Item facit expressè l. quoties. C. de iudic. per quam omninò ita tenendum est.

Ad contraria resp. quòd doctrina Bartoli in primis non est secura, quia est in terminis contra d.l. quoties, & propter regulam illius text. contra Bar. tenet ibi Sign. de Homod. sub nu. 28.

Præterea distingui potest, vt per Saly. ibi, super cuius distinctione multa dicit, & nil resoluit Aret. ibi.

76 Demum ego dico, quòd Bar. † & sequaces loquuntur, quando restitutio non poterat peti principaliter coram eo iudice, quia veniebat rescindendus actus à maiori iudice factus, hic verò præsupponitur, quòd nō possit peti principaliter coram arbitro ex defectu iurisdictionis propriæ, quam non habet, & si tu videris, hæc est mera veritas quo ad intentionem Bart. & aliorum.

Sed quæ sit ratio differentiæ quæri potest. Et puto,
77 quod sit illa, quia regula † l. quoties. disponit, vt ratione acquisitæ iurisdictionis in causa principali possit iudex cognoscere de incidentibus in illa causa, de quibus aliàs cognoscere non posset, & sic habilitatur & extenditur iurisdictio illius ex cuius defectu cognoscere non potuisset principaliter de illo incidenti. Sed conclusio Bartoli disponit, quòd qui non potest restituere ratione reuerentiæ erga maiorem iudicem, cuius actum infringi ab hoc minori iudice ius non patitur, non possit neque etiam incidenter hoc facere, quia non ex defectu suæ iurisdictionis propriæ hoc contingeret, si vellet principaliter hoc facere (posset enim hoc respectu) sed contingeret ratione superioritatis ipsius maioris iudicis. Igitur per acquisitionem iurisdictionis in causa principali non potest fieri extensio iurisdictionis ad incidentia, propter præiudicium maioris iudicis, non propter defectum iurisdictionis ipsius iudicis cognoscentis. Communi igitur retenta.

78 Limita aliquibus † modis.

Et primò, vt non propterea possit arbiter restituere etiam in emergentibus, sed tantum admittere petitionem minoris, & dare ei terminum ad probandum incumbentia, vt clarè voluit Ant. de But. in d.c. pen. num. 18. & clariùs ibi Host. ante finem, & plenè tradit Bellam. ibi sub nu. 9. vers. dicit autem hic Innoc. & idem ad verbum Io. And. ibi col. fi. & Anch. nu. 5. Sed dic vt infra art. seq.

79 Limita secundò, † vt procedat si hoc incidens sit de connexis ipsius causæ principalis, aliàs secus. Hostien. in d.c. pen. col. fin.

80 Limita tertiò, † vt non procedat, quando tale esset laudum ex quo non oriretur actio, nam cum ex tali arbitrio nō possit sequi læsio, neque etiam ex incidentibus ex hoc processu coram arbitro, Anch. in d.c. pen. n. 6. dicens, quòd aduersus tale laudum non daretur restitutio, sed duntaxat aduersus commissionem pœnæ.

81 Infertur † ex prædicta conclusione communi supra facta ad notab. cautelam, quam colligo ex Cy. in d.l. fi. nu. 2. dum vult, quòd si minor qui compromisit super aliqua conuentione per eum facta, quam negabat se fecisse, & iam existente lite in feruore, dicit, quod si constabit ipsum ita conuenisse, vult restitui in integrum, inquit Cyn. post Petrum qui ita de facto respondit, quòd arbiter poterit cognoscere de hac restitutione petita in-
82 cidenter. Vnde quando minor † vult, quòd causa suæ restitutionis cognoscatur ab arbitro, & non à iudice, neget in exceptionibus se obligatum esse, deinde post litis contestationem addat incidenter, quòd quatenus con-

staret eum teneri, petit restitutionem aduersus obligationem illam,& sic ipsemet arbiter de hoc cognoscet.

Articulus I X.

83 AD nonum,† An scilicet arbiter si non potest restituere in integrum, possit saltem pronunciare restituendum?

Videtur,quòd non.

Primò, per regulam l.oratio.ff.de sponsal.

Secundò,per d.l.fi.C.vbi & apud qué.vbi non solùm prohibetur arbitris decisio,& diffinitio huius causę,sed etiam cognitio eius,vt per Bal.ibid.

Et confirmatur, quia rubr. illa loquitur de cognitione.

Tertiò, per text.clarum in d.c.pen.vbi Pontifex vtitur verbo,cognitionis,& determinat,ꝙ non possit arbiter cognoscere causam restitutionis in integrum.

84 Quartò,quia restitutio † per viam actionis peti non potest,l.quod si minor.§.fi.ff.de min.& dicam plenè infra q.35.art.6. Sed tantum per officium iudicis, vt ibi. Sed officium iudicis non potest implorari coram arbitro, quia in pectore eius consistere non potest, qui iudex non est,nec vllam iurisdictionem habet,& officium iudicis nobile, quale est istud, non potest impartiri nisi ab habentibus mixtum imperium,& iurisdictio inest,d. l.imperium. ergo &c.

Quintò,per tex.in l.procurator.C.vbi causæ fiscales; quem text. Ang. solus ponderauit in d.l.fi.nu.4.

Sextò,quia per prædicta ita communiter concludunt quamplures Doc.Odofr. & Cyn.in d.l.fin.licet non clarè,sed expresſè firmat Bal. ibi nu.4. Ang.n.5.Io.Fabri. vers.& quid si.& videtur sequi etiam Fulg.n.2.Abb.in d.c.pen.nu.7.in fi.de restit.in int.Blanc.de compromiss. q.4.principal. nu.16. vbi communem dicit, & idem in subdelegatis tenet Io.Bapt.Ferret.cons.43.ad fin. Quibus videtur æquiparare arbitros tex.in d.cap.pen.

Contrarium tenet alij Doct. forte magis cõmuniter; & primum hanc quæstionem motam ab Accursio in d. l.fi.ita(licet sub dubio) resoluit Franc. Accursij in verbo,compromissarios. Deinde clarè firmant Bar.ibid.n. 5.Iac.Butr.& Saly ibi,Maur.c.38. in fi. Iacob.de Aren. in l.in iudicio. C.si aduer.lib. Signor. de Homod.cons. 45. compromissum. vers.oppositum. Io.Bapt.Perusinus in tract.de arbitris.lib.3.cap.7.vers.ad vnum aduertendum &c.& Bapt.à S.Blasio eod.tract. q.20. in prin. & communem dicit idemmet Fulgos.in d.l.fi.n.2. qui tamen in contrarium inclinat,vt supra dixi.

85 Pro qua sententia facit fortis ratio.Nam † delegatus licet non possit in possessionem mittere legati seruandi causa,l.ea quæ.ff.ad municip. potest tamen pronunciare mittendum.l.cognitio.§.fin.& ibi notant Glos. Bart. Bald. Lancell Decius. ff de off.eius. Et rationem rationis illam esse dicunt,quia diuersa sunt hęc duo restituere,& pronunciare restituendum,vt patet ex l.1.iuncta l. fin.C.si adu.lib quæ duo iura ita conciliat Glo.in d.l.1. & idem notat Glos. in l.in executione. C. quorum appel.non recip.

Sed ad hanc rationem dici posset,quòd etiam ex diuersis fit illatio,quando adest eadem ratio prohibitionis ll.vulg. Sed eadem adest ratio prohibendi, ne arbiter pronunciet restituendum, sicut ne restituat,quia in vtroque requiritur iurisdictio,quam ipse non habet,ergo.&c. Neque mouet exemplum delegati,quia ipse habet iurisdictionem aliquam,licet non propriam,l.1.§. qui mandatam.ff.de off.eius. Quid igitur?

Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus, an possit adiri arbiter principaliter, vt cognoscat causam restitutionis in integrũ,& postea pronunciet restituendũ,& puto ꝙ non possit,& ita procedat prima opinio,& ratio est,quia in summa non potest arbiter cognoscere causam restitutionis in integrũ principaliter,vt d.c.pen.vbi est expressum, quod si non potest cognoscere causam istam, neque potest super ea ferre sententiam,quæ non nisi præuia plena causæ cognitione ferri potest,l.3. vbi Glo.& Doct.ff.de minor.

Aut quærimus, an possit incidenter hoc facere arbiter, & tunc ego puto quod sic, & in his terminis tenendam censeo secundam opinionem Bart. & aliorum.

Et si dicatur,quod hoc esset de indubitabili, nam arbiter potest regulariter etiam restituere in integrum, quando incidenter emergit causa restitutionis, vt conclusum fuit supra art.præced. Respondeo, quòd illud procedit quoad causæ cognitionem tantum,vt dicunt Hostien.Ioan.And. Ant.de Butr.Bellamer.& Anchar. in d.c.pen.vt retuli supra art.præced. in prima limit.

Quam quidem limitationem ego sublimito,& intelligo,vt procedat sic,quòd arbiter possit etiam pronunciare restituendum,sed non restituere,& ita concilietur cum hac secunda opinione, nam si simpliciter staret illa declaratio, ista controuersia Doctorum in hoc articulo omnino ridicula esset.

Retenta tamen simpliciter secunda sententia,quæ videtur magis communis, & saltem propter authoritatem Bartoli.

Ad contraria respondetur sic.

Ad primum resp.Sign.de Homo.d.cons.45.quod regula d.l.oratio.nõ procedit,quando adest diuersitas inter illud à quo peruenitur,& illud ad quod peruenitur. Sed tu aduerte, quia non videtur adesse diuersitas rationis,licet adsit diuersitas in facto ipso, vt dixi supra vers.sed ad hæc rationem.

86 Vnde potest dici,quòd regula † procedit, quando eidem personæ concederetur id, per quod peruenitur ad id quod illi eidem personæ prohibitum est, tunc enim fieret fraus legi per indirectum,quãdo quis aliquid facere posset,& ad illud perueniret indirectè,ad quod directè peruenire non posset. Sed hic non est ita,quia arbiter non vult ipse restituere, quod lex prohibuit ab eo fieri, sed vult vt alij restituant,qui possunt,ipse verò tantum vult cognoscere an sit restituendum,necne gratia facilioris expeditionis, & sine sumptibus.

Ad secundum dici potest,quòd ibi prohibetur arbiter dirimere,non autem cognoscere causam restitutionis.

87 Dirimere † autem significat finire, & determinare quæstionem.cap.ad hæc,el primo, in fine,de appell.

88 Nec obstat rub. † C.vbi & apud quem.&c. Quia verbum cognitio,de quo ibi, non potest stare simpliciter pro examinatione causæ tantum. Nam aliàs delegati non possent in integrum restituere, sed tantum cognoscere causam,& pronunciare restituẽdum,quòd tamen falsum est,vt supra dictum est, per d.l.fin.

Ad tertium resp. quòd etiam si in d.c. pen. Pontifex vtatur verbo,cognoscere,tamen verbum hoc significat

89 etiam plenum iudicium cũ diffinitione causæ, † secundùm Alex.in l.1.num.51.& ibi Ias.num.70.cum pluribus concor. ff.de off. eius. & Dec.in l.cognitio. num.6. ff.eod.per l.3. §.qui cognoscit. ff.de off. præfect. vrbis. vnde &c.

Ad quartum resp.Bar.in d.l.fin.num.5.quod admittetur iste minor tanquam de facto agens, & quamuis,

90 qui sine actione propria vel impropria,† & sic de facto agit,audiri nõ debeat,l.si pupilli.§ videamus.ff.de neg. gest. tamen fallit hoc,quando pars aduersa consentit.l. Iulianus.§.quãtum autem.ff.ad exhib. & latè declarat idem Bar in l.vbi pactum.nu.7. & 8.& in repet. nu.18. C.de transact.

Sed aduerte,quia hæc responsio non subsistit. Proce-

91 dunt enim præallegata,† quando defectus est in persona actoris,qui actionem non habet,potest enim reus ex consensu illum sine actione admittere,cuius fauore excludebatur, & ita loquitur d.§.videamus. Sed hic est defectus non in persona actoris, quia ipse potest officiũ iudicis implorare, & sic habet actionem saltem large

modo

modo ſumptâ, ſed defectus eſt ex parte iudicis, qui non poteſt illud impartiri,cũ nullam habet iuriſdictionem, neque conſenſu aduerſarij poteſt huur defectum amouere, quia eſt defectus iuriſdictionis, quam ipſi dare non poſſunt non habenti, l.2.cum materia. ff.de iud.

Vnde dicerem, quòd coram arbitro non implorabitur hoc officium iudicis nobile,vt ſcilicet reſtituatur ipſe minor, ſed officium mercenarium, vt cognoſcatur ab eo ſuper meritis huius cauſæ,id eſt,an adſit iuſta cauſa impertiendi hoc officium nobile, necne. Quod officium mercenarium arbitro quoque commune eſſe negari non poteſt, aliàs nequecitationes committere, neque dilationes concedere poſſet,quæ tamen agere poteſt, l.arbiter calendis. cum ſimil. ff.de arbit.

Ad quintum reſp. vt dixi ad regulam, l.oratio. ff.de ſponſal.

Ad ſextum dico, quòd licèt prima opinio multas habeat pro ſe authoritates, tamen, vel quod ſecunda eſt magis communis,vel propter authoritatem Bartoli ſecurior. Vel concilia illas, vt dixi in mea opinione, & tutiùs erit.

Articulus X.

92 AD decimum, † An ſcilicet arbitrator poſſit in integrum reſtituere ?

Videtur, quòd non.

Primò, per rationes, adductas ſupra in præced.art. pro prima opinione,quæ hic videtur procedere à maiori, cum maiorem ſimilitudinem habet arbiter cum iudice ordinario, quàm arbitrator, vt notum eſt.

Secundò,quia reſtitutio in integrum eſt mixti imperij,vt ſupra dictum fuit,ergo compromitti non poteſt, ſecundùm Bart.in l.prætor.in fi.ff.de tut.& curat.dat. ab his, &c.

Tertiò,quia ita in terminis tenent Bald. in d.l.fin.in fine. Abb.in d.c.penult.num.7.in fine. Blanc. de compromiſ. quæſt.4. num.14. Mauric. cap.40.

Contrarium tenent alij, Bart.in d.l.fin.num.6.& ibi Salyc.& Fulg.nu.3.C.vbi & apud quem. Curt.iun.in l. ſi cauſa cognita. nu.7. C.de tranſact. & idem ſequitur Bapt.Peruſinus in tract.de arbitr. lib.3.cap.7. in fine.

93 Moti,quia de reſtitutione † in integrum tranſigi poteſt,& licèt Bart.non allęget, poteſt probari ſecundùm Curt. præall.per tex.rotundum in l.ſi cauſa cognita. C. de tranſact. Sed compromiſſum factum in arbitratorem eſt quædam tranſactio,ergo &c.

Sed aduerte,quia hæc ratio dubia eſt,nam quod reſtitutio in integrum compromitti poſſit magnum dubium eſt,vt dicam art.ſeq. & ſequeretur hoc inconueniens ſi de ea compromitti poſſet, q̃ cum minor eo ipſo dicatur læſus,q̃ in arbitratorem compromittit, l.minor filiofam. ff.de minor. induceretur circuitus,q̃ minor bis reſtitueretur,& aduerſus compromiſſum à ſe factum propter reſtitutionem in integrum, & aduerſus ipſam principalem obligationem,contra Gloſ.& Doct.

94 communiter in l.interdum. ff.de minor. Nec obſtat † d. l.ſi cauſa cognita. inducendo illam à cõtario ſenſu,prout facit Curt.ibi. Quia primo hæc argumentatio non da tur quando ſequeretur abſurdum, prout hic, l.1.vbi Doct. de off.eius. & l.2. C.de cond.inſert.cum ſimil.

Præterea talis ſenſus eſt incongruus,quia ibi de compromittendo ſuper ipſa cauſa principali agitur,non ſuper reſtitutione in integrum,quæ poteſt peti etiam poſt rem iudicatam ſequutam in negocio principali,vt toto tit. C.ſi adu.rem iud. Quid dicendum.

Ego puto ſic dicendum.

Aut quærimus, an arbitrator poſſit in integrum reſtituere, ita vt eius laudum habeat vim ſententiæ latæ ſuper hac cauſa reſtitutionis,& dico quòd non,ita procedunt prima opinio, & rationes adductæ pro ea arguendo à maiori.

Aut quærimus, an arbitrator poſſit componere amicabiliter controuerſiam ortam ſuper reſtitutione in integrum,& ſuper ea laudum ſuum per viam amicabilis compoſitionis pronũciare,& determinare illam, & dico q̃ ſic,& erit eius determinatio, quædam reſtitutio in integrum de facto amicabaliter conceſſa,&c.& ita procedent ſecunda opinio, & allegata pro ea,& ita teneo.

Licèt aliter videatur diſtinguere Bapt.à S.Blaſio in tract.de arb.q.20. num.49. ex quo etiam ſi iubet potes colligere aliquas limitationes, ego ſic pertranſeo, vt prædixi, & limitationes eius vide infra artic.ſequen. ad finem.

Articulus XI.

95 AD vndecimum, † An ſcilicet cauſa reſtitutionis in integrum compromitti poſſit ?

Diſtingue duo capita.

96 Primum eſt,† an poſſit compromitti non iubente ſtatuto & ſic voluntariè, & dic quòd aut in arbitrum,& non poteſt, d.l.fin. C.vbi & apud quem. arbiter enim reſtituere in integrum non poteſt, vt dictum eſt ſupra art.8. & declara vt art.9. Aut in arbitratorem,& tunc dic vt dixi art.præced.& hæc non habent difficultatem, quia dicta ſunt.

97 Secundum eſt, † an compromitti poſſit iubente ſtatuto cauſas inter ciues compromitti debere ?

Videtur, quòd ſic.

Vt voluit egregius Doctor D.Io.Petr.de Monte Sperello in d.l.fin. C.vbi & apud quem. vt refert add. ad Bart. ibi.

Motus,quia ſtante hoc ſtatuto arbitri dicuntur habere iuriſdictionem vigore legis municipalis,& cenſentur

98 delegati à iure,† vt ſignanter dixit etiam Corn.in conſ. 221. lib.1.

Contrarium voluit Bart.in l.prætor. ff.de tut.& cur. datis ab his. Bapt.à S.Blaſio tract.de arb. q.20. verſic. ſed quæritur, vbi ita regulariter tenendum eſſe vult,& in terminis etiam Blanc. de comprom. d.q.4. num.14.

Ea ratione,quia ſtatutum hoc de cauſis compromittendis intelligitur de cauſis compromittibilibus, cauſa autem reſtitutionis in integrum non eſt compromittibilis, ergo &c. Quid igitur ?

Ego puto ſic dicendum. Aut ſtatutum iubet compromitti omnes cauſas cuiuſcunque quantitatis ſint, & ſic & cauſas mixti imperij,& verior eſt opinio Io. Petrucij.

Aut loquitur ſimpliciter de cauſis pecuniarijs,nec poteſt colligi ex eo quòd voluerit comprehendi cauſas mixti imperij, & tunc aut diſponit, vt fiat compromiſſum in arbitrum iuris, & non poterit compromitti cauſa reſtitutionis. Aut in arbitratorem,& tunc ſecus, ſecundùm declarationem factam à me ſupra art. præced. & ita colligo,quòd in ſumma eſt clara intentio Bapt. à S.Blaſio d.q.20. & Blanci d. q.4. verſ.reſtitutionis in integrum. ſub num.14.16.& 17. & ita teneas,& patet conciliatio contrariorum.

Articulus XII.

99 AD duodecimum, An concluſiones † factæ ſupra, in quibus concluſum eſt reſtitutionem in integrum ab inferioribus à Principe cognoſci & decidi poſſe à diuerſis iudicibus, procedant in aliquibus caſibus particularibus ?

100 Et primus caſus † in quo non procedunt, eſt quando agitur cauſa inter fiſcum & priuatum,nam hoc caſu non poteſt cognoſci hæc cauſa niſi cum interuentu præſidis ipſius loci, & patroni ipſius fiſci, & procuratoris ipſius Principis, quam formam ponit text. in l.1. C.ſi adu.fiſcum. vbi omnes notant,& ſimpliciter admittũt.

101 Secundus caſus eſt, † quãdo verteretur quæſtio hæc inter priuatum, & Eccleſiam, quia tunc coram iudice eccleſiaſtico debet peti,& expediri. Abb.in c.1.num.18. de reſt.in int.per Gloſ.in r.pen.in fine,quod met.cauſa.

102 Tertius casus est, † quando actui à minore celebrato interuenisset præsentia alicuius iudicis maioris, nam tunc non posse rescindi ope restitutionis coram iudice minori, licèt aliàs esset talis iudex qui posset in integrum restituere, Fulgos. Alex. & Ias. in d. §. si minor. ff. de iureiur. dicentes ita esse de mente Bartoli, ibi, & hoc dixit Bart. pro sing. vt habetur inter singularia Bartoli 142. in add. & videtur tex elatus pro hoc in l. quamuis. ff. de reb. eorum. dum ibi dicitur, quòd à iudice pari hoc fieri posset, ergo non à minori. & dixi etiam supra ead. quæst....art....

103 Quartus casus † est generalis in restitutione, quæ petitur aduersus sententiam, nam illa non à quolibet iudice concedi potest, sed à quibus concedi possit dicetur proximè ead. q. art. 17. 18. 19. 20. 21. & 22.

104 Quintus † etiam, sextus, & septimus casus habentur supra eadem quæst. artic. 2. in fine. in limitationibus illius conclusionis.

Articulus XIII.

105 AD decimumtertium, † An restitutio in integrum peti debeat coram iudice actoris, vel rei? Distingue duos casus.

106 Primus est, † quando restitutio venit petenda cõtra sententiam, & rem iudicatam. Et hoc casu conclude, quòd petetur coram iudice, à quo, vel ad quem, prout de iure petenda venit, iuxta distinctionem Doctorum in l. præses, C. de appella. de qua dicam infra art. seq. vbi de hoc.

107 Secundus casus † est, quando restitutio venit petenda contra contractum vel alium actum, vel præscriptionem, &c. & tunc subdistingue duos alios casus.

108 Primus est, † quando petitur restitutio in integrum ad dissolutionem contractus, & sic ad distractum, & tũc omnes concordant, quòd debet peti coram iudice rei. Bart. Bald. Ang. Paul. de Cast. Fulg. Alber. & alij in d. l. 2. C. vbi & apud quem, & ibi constat de communi. Et ibi est text. in terminis, cum loquatur propriè in rescissione transactionis & ita etiam tradunt Soc. senior. reg. 160 forum, &c. & Didac. lib. 1. var. resol. cap. 4. in princ. cum concord. per eum. & Card. in clem. 1. nu. 13. de restit. int. Imol. nu 27. post Pau. de Leaz. ibi & fuit sententia Glossæ in l. in causæ §. nunc videndum. ff. de minor. & ibi Fulg. de communi. Specul. de restit. in integ. §. videndum. nu. 3. 10. Ferr. de appell. lib. 4. c. 7. nu. 504. & Rol. à Valle cons. 24. no. 9. lib. 4.

Ratio est clara per vulgatam regulam, quòd actor sequitur forum rei, &c.

109 Limitatur † sing. secundùm Bar. Alber. Ang. & Bald. præalleg. in d. l. 2. in casu notab. Pro cuius intelligentia, præmitto, quòd quãdo compromittitur in arbitrum, & arbiter lædit suo laudo, si petatur restitutio in integrum ab illo laudo, cum arbitramentum sit quædam transactio l. si societatem, §. arbitrorum, ff. pro soc. cum concord. per Bart. in d. l. 2. dicitur peti virtualiter rescissio illius contractus quantum ad promissionem factam de stando arbitrio illius arbitri, & ideo eo casu habet locum decisio prædicta, quòd scilicet minor sequatur forum rei, d. l. 2. Sed si ex forma statuti sancitum sit, vt frequentiùs per Italiam sancitum est, quòd ex sententia arbitri
110 oriatur actio, tunc debeat peti rescissio laudi † coram iudice superiore ipsius arbitri, ita dicunt communiter Bart. Bald. Ang. & Fulg. in d. l. 2. C. vbi & apud quem. per l. 1. C. eod. & regulam primi casus principalis.

Sed contrarium tenet Pau. de Cast. in d. l. 2. ex duob.

Primò, quia inquit se non intelligere istam doctrinam Bartoli & sequacium, cum non exprimant à cuius loci statuentibus sit data ista facultas arbitri, & laudo ipsorum talis efficacia.

Sed facilis est responsio, quia cum esset da indubitabili, quòd de loco rei intellexerint, de alio intellexisse necesse est.

Secundò, quia inquit ridiculum esse, quòd etiam si laudum vigore statuti ad instar iudicialis sententiæ actionem iudicati producat, tamen ille arbiter dicatur factus iudex illius loci, adeo vt sententia eius non possit modificari vel rescindi ope restitutionis, nisi à superiori iudice illius loci, cum non ipse superior iudex loci, sed partes dederint illi omnem authoritatem.

Sed responderi potest, quòd quantum ad electionem erit verum hoc, non autem quantum ad confirmationem, nam si statutum dat hanc iurisdictionem arbitris, postquam à partibus electi fuerint, videtur illos facere iudices non solùm ab homine constitutos, sed etiam à lege, & sic legales, & iurisdictionem saltem delegatam à lege habentes, secundùm Corne. in d. cons. 121. lib. 1. Vnde eorum sententiæ non poterunt rescindi nisi ab illis qui iurisdictionem dederunt, id est à maioribus iudicibus constitutis à statuto super querelis & appellationibus porrecti contra iudices ordinarios. Propter hæc igitur argumenta Pauli non recedas à communi limitatione Bar. Bald. Ang. & Fulg. in d. l. 2.

Limita secundò, & tertiò, vt infra in fine articuli.

111 Secundus est casus, † quando petitur restitutio non ad rescissionem contractus, sed ad obseruantiam illius, & in hoc casu

Videtur, quòd debeat peti restitutio coram eo iudice loci, vbi fuit celebratus contractus, prout fuisse de mente Bal. & Pau. de Cast. in d. l. 2. C. vbi & apud quem, dicit Mauric. c. 36. per l. a. C. de iurisd. omn. iud.

Sed contrarium tenet ipse Mauric. d. cap. 36. & mouetur primò. per regulam supradictam quod actor debet sequi forum rei, l. actor. C. de iurisdictio. omn. iud.

Secũdò, per l. hæres absens. §. 1. ff. de iud. Vbi est clara regula, quod non potest conueniri reus in loco contractus, nisi ibidem sortiatur domicilium, vel quasi domicilium, puta quia habeat tabernam, pergulam, horreum, armarium, &c. vel ibidem reperiatur, aliàs enim in loco domicilij conueniri debet.

Tertiò, per Glo. in clemen. 1. in verbo, subditos, de foro compet. quæ dicit quòd non dicuntur propriè subditi, qui hac ratione sortiuntur forum.

Quartò, hac forti ratione, inquit, n. quòd ratio quare
112 actor debet sequi forũ rei, † est ne reus vexetur dupliciter, & iniquum est illum ab actore præparato, impræparatum coram alijs iudicibus trahi, & si in hoc grauatur, debet in alio releuari, quod scilicet ibi tantum litigare cogatur, vbi promptiores & commodiores defensores, & probationes habet, & non alibi.

Ego puto aduertendum esse, quòd quantum attinet ad mẽtem Baldi & Pauli de Cast. quam Mauricius in contrarium ponderat, & eis contradicit, non video quòd ipsi dicant, quòd restitutio in integrum debeat omnino peti coram iudice loci vbi est celebratus contractus, & si reus vult se defendere in loco sui domicilij, ibi existens, non possit trahere actorem ad forum suum, sed id quòd ex eorum intentione colligitur, est, quòd quando reus reperitur in loco cõtractus, ibi conueniri debeat & possit, vel etiam si ex proposito latitet alibi, ibidem conueniri possit, vel si sit vagabundus, vt d. l. heres absens. §. 1. & sic in veritate, neque Mauric. hoc negat, & non discordant eorum sententię. & hoc idem notat Azo in rubr. C. de iurisd. omn. iud. num. 23.

Ex quibus habes, quòd regulariter vel agatur ad rescissionem contractus, vel obseruantiam illius ope restitutionis, actor debet sequi forum rei regulariter, & in hoc concordant omnes Doctor. communiter, & nullum datur priuilegium ipsi restitutioni in integrum in hoc, sed statur regulæ d. l. actor.

113 Ad l. 2. C. de iur. omn. iud. † resp. quòd illa verba, ibi conueniri debet, non debent referri simpliciter ad illa, vbi contraxit, quia non adsunt, vt quidam inaduertenter illum tex. allegant, sed ad illa, vbi domiciliũ habet, vel habuit eo tempore quo contraxit, vt per Mauric.

præall.

præall. & bene, & confirmatur iste intellectus ex mente Iurisc. in d. l. hæres absens. §. 1. ff. de iud. vbi pōderat sem per scientiam ipsius contrahentis actoris, quantum ad domicilium ipsius rei, quasi velit I.C. quòd si actor contrahit, & sequitur fidem rei, putans illum habere domicilium in aliquo loco, vbi non habet, nō teneatur illum conuenire alibi, vbi nesciuit illum habere domicilium. Quia quando scit, creditur cōsentire in hoc, vt illum sequatur, & cōuenire debeat, vbi domicilium habet, aliàs enim forte non contraxisset, si eum alibi domicilium habere nouisset, & faciunt quæ tradunt Bart. in d. l. hæres absens. & post eum Soc. reg. 159. nu. 3.

114 Limita primò † conclusiones prædictas, vt non procedant, qñ reus reperiretur in loco vbi contraxit, nam aduersus contractum illum, vel ad illius obseruantiam restitutio peti posset coram iudice loci vbi contractus fuit celebratus, Didac. lib. 1. var. resol. nu. 1. vers. hic vero. & Rol. à Valle cons. 26. num. 28. & seqq. lib. 2. & concordantes multos habes apud vtrumque illorum, & etiam rationes, quos & quas vide apud eos, si placet.

115 Limita secundò, † in ecclesia quæ poterit petere restitutionem coram iudice ecclesiastico, licèt non sit iudex illius rei. Innoc. in cap. cum sit generale, de foro compet. cum concord. per Didac. lib. 1. var. resol. c. 4. nu. 2. Maranta in 6. parte. §. & quandoque appellatur. nu. 313. versic. vltimò, &c.

Sed dic plenè de hoc, vt dicam infra art. 15.

116 Limita tertiò † ex consuetudine in Francia, vbi electio est actoris vt impetret literas regias, vel coram iudice domicilij defensoris, vel rei petitæ vbi sita est, Rebuf. in tit. de rest. in integ. num. 19. & 20. & articul. 1. glos. 1. num. 40.

117 Limita quartò, † nisi petatur restitutio aduersus sententiam, nam (vt dicam supra in primo casu) debet peti coram iudice à quo, vel ad quem, qui superior sit illius, ita ex Bart. Bald. Ang. Alb. Fulg. Paul. & alijs communiter in d. l. 2. C. vbi & apud quem. & alibi in capit. sancimus. nu. 42. tit. quo temp. miles, & quando coram iudice à quo peti debeat, & quando coram iudice ad quem, dicam statim articulo sextodecimo.

Articulus XIV.

118 AD decimumquartum, † An scilicet in decidenda causa restitutionis in integrū, debeat attendi ius municipale ipsius actoris, vel rei, vel loci, vbi contractus fuit celebratus, vel vbi sita est res, &c.

Videtur φ debeat attendi ius loci, vbi iudicium restitutionis agitur, prout in terminis tenet Gl. in l. 2. ff. de eo quòd cert. loco, in princip. & illam sequitur Gul. da Cun. in l. 1. C. de sacros. eccles.

Ea ratione, quia restitutio in integrum nō competit iure actionis ex contractu descendentis, sed officio iudicis, ergo non locus contractus, sed iudicis vbi petitur, attendi debet. Item non petitur ratione rei ad quam datur, sed personæ cui datur, & sic attenditur ius loci, vbi minor agit, non vbi res sita est.

Contrarium determinant Doctores antiqui communiter contra Glosam, vt referunt & sequuntur Bar. Bal. Ias. Fulg. & Salyc. in d. l. 2. & Bar. in d. l. 1. C. de summa Trinit. & ibi Salycet. Bal. & alij, vt refert, & ita tenendum omnino, & esse communem sententiam vltra antiquos, dicit Ias. in d. l. 2. sub nu. 4. vers. breuiter teneas contra Glosam. Et ita teneas regulariter, & hoc per regulam in qua præall. communiter se fundant, quòd in ijs quæ spectant ad decisionem causæ, & non ad ordinem iudicij semper inspicitur locus contractus, non autem iudicij, vt l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. & l. si fundus. ff. de euict. vbi omnes.

Ad contraria resp. sic. Quòd imò restitutio in integrum datur non solum ratione & fauore personæ, sed etiam & principaliter ex causa læsionis, ex contractu procedentis, l. nam & postea. §. si minor. ff. de minor. Et licèt detur non iure actionis, sed ex officio iudicis, est tamen officium iudicis quod fundetur in æquitate contra iniquitatem contractus, propter læsionem inde procedentem, & secundùm æquitatem vel iniquitatem contractus sententia ferenda venit pro restitutione vel non, non secus ac si super æqua vel iniqua actione ex illo descendente ferenda esset. Et sic tenendo.

Limita, & salua Glosam dupliciter.

119 Primò, † vt non procedat, quando ageretur de restitutione concedenda aduersus negligentiam commissam in iudicio, in quo agebatur quæstio principalis, ita Bart. Bal. Ias. Fulg. & alij in d. l. 2.

120 Limita secundò, † quando statuto loci caueretur, quòd maior 20. annis, puta, non posset restitui etiam aduersus gesta alibi quàm in territorio, Bart. Bal. & Salyc. & alij in d. l. 2.

Sed Fulgos. dubitat de hoc, quia videtur mirabile, quòd statutum possit ligare etiam extra territorium non subditos.

Ego puto posse dici sic. Quòd hoc casu non possit peti restitutio, stante statuto, vt præsupponitur, sed hoc quo ad ipsam causam principalem in qua veniret petenda, vel ex capite minoris ætatis, vel alia quam statutum prohiberet. Quo verò ad hoc quòd non debeat succurri ipsi læso saltem ex clausula generali, propter iustam ignorantiam statuti, hoc nimis durum puto, & ideo tenerem, quòd hac via succurri posset ipsi læso, cum aduersus statuti dispositionem, ex capite iustæ ignorantiæ detur restitutio, vt dixi ex communis supra quæst. 8. art. 12. & sic sublimitarem hanc limitationem.

Articulus XV.

121 AD decimumquintum, † An scilicet, & quando restitutio in integrum coram iudice ecclesiastico peti debeat, quando venit petenda inter Ecclesiam, & priuatum secularem? vel inter Ecclesiam, & Ecclesiam? Hic articulus habet duo capita.

122 Primum est, † an coram iudice seculari, vel ecclesiastico peti debeat, quando inter priuatum & Ecclesiam agitur?

Secundum est, coram quo iudice ecclesiastico, an Ecclesiæ actricis, vel reæ conuentæ, quando agitur inter Ecclesiam, & Ecclesiam? vel coram iudice ecclesiastico ipsius priuati.

123 Quo ad primum conclude, † quòd coram iudice ecclesiastico peti debet. Inn. in c. cum sit. de foro compet. Fed. de Senis cons. 385. num. 2. Rom. sing. 113. vbi concord. in marg. Bapt. à S. Blasio tract. contrad. notab. 186. & plenè defendit Rodoan. in tract. de reb. eccles. non alien. in q. de restit. in integr. §. 7. per totum. & allegatur cap. 1. de restit. in int. & cap. penult. de reb. eccles. non alien.

123 Ampliatur † vt procedat, etiam si clericus petat restitutionem aduersus laicum, & etiam si tractetur de patrimonio ipsius clerici, Rom. d. sing. 113. post Anton. in c. constitutus. de restit. in integr. num. 9. & addit. ad Rom. d. sing. 113. Abb. in d. c. constitutus. & ibi Felyn. col. 2. vers. Ecclesia restituitur. & in d. c. cum sit generale. col. 2. vers. amplia. de foro compet. & concord. per add. ad Rom. d. sing. 113.

124 Quo ad secundum † dubitari potest, sed breuiter conclude, quòd coram iudice ecclesiastico ipsius rei peti debet, vt determinat Fed. de Senis cons. 285. num. 2. & placet Didaco lib. 1. Variar. Resolut. cap. 4. nu. 2. versic. verum. per l. 3. C. vbi & apud quem, & plenè post disputationem Bero. in c. 1. nu. 162. de restit. in integr. Et verissimum puto, quia si laicus in vno grauatur, vt debeat sequi forum ecclesiasticum, etiam si sit reus, in alio releuetur, quòd nō possit coram alio iudice ecclesiastico conueniri hoc iudicio restitutionis quam coram suo, &

sapit mihi hoc maximam æquitatem, & multò magis procedat hoc, quando ecclesia contra ecclesiam restitui vult, quia sine scrupulo coram iudice ecclesiastico rex conuentæ peti debebit.

124 Limita prædicta, † vt procedant, quando agitur de bonis ecclesiasticis ipsius ecclesiæ, vel clerici. Sed secus si de bonis patrimonialibus ipsius clerici, quia in illis bonis debebit sequi clericus forum rei laici per omnia, & sic debebit petere restitutionē contra illū coram iudice laico illius, ita defendit Didac. d. lib. 1. Var. resol. c. 4. nu. 2. vers. verum. & licet in contrarium præsupponat, quod sit communis Doctorum sententia, indistinctè loquendo. Tamen ipse quo ad bona patrimonialia clerici, vel alterius religiosi audacter dicit firmādum, quod debeat peti restitutio coram iudice laico ipsius rei, & ad hoc multos hoc in specie tenentes allegat, quos ego retuli supra q. 2. art. 8. vbi de hoc plenissimè.

Articulus XVI.

125 AD decimum sextum, † An scilicet restitutio in integrum aduersus sententiam debeat peti coram iudice à quo, an verò coram iudice ad quem?

Distingue duos casus.

126 Primus est, † quando petitur restitutio aduersus, & propter aliquid male actitatum in primo iudicio, & conclude, quòd debet peti restitutio coram iudice à quo, Bart. Cyn. & Bald. in l. præses. C. de appel. Ruin. consil. 120. num. 17. lib. 5.

127 Exemplum, si petatur restitutio † aduersus lapsum temporis ad appellandum, secundùm Iacob. de Arena in d. l. præses. & ibi Io. Fabri. Eandem sententiam tenent Franc. in c. ex ratione. num. 57. de appell. Mil. in suo repertorio, in verbo, iudex quis adeundus. Anch. in c. fi. in 6. quæst. de rest. in int. Vestr. lib. 8. c. 3. nu. 13. adde Bal. in add. ad prælud. tit. de appel. ver. quoque. tit. quis restituat minorem. colum. 17. quòd probat etiam pro sequen. casu.

Secundus casus est, quando petitur restitutio aduersus aliquid male gestum, vel omissum in secunda instantia, & tunc conclude, quòd debet peti restitutio coram iudice ad quem. Io. Fabri in d. l. præses. Card. in d. c. ex ratione. in fine, de appell. & ibi Franc. nu. 57. & Præpos. nu. 34. & Vestr. lib. 8. c. 3. nu. 13. & Mil. supra alleg. & Ruin. d. cons. 120. nu. 17. lib. 5.

Exemplum, secundùm Card. & præall. quando petitur restitutio aduersus lapsum fatalium, de qua plenè dicam infra q... art...

128 Limitantur prædicta, † nisi restitutio peteretur coram superiore iudice, nam semper coram eo peti potest. Ruin. præalleg. & in add. ad Cap. Tholos. decis. 393. vbi vide.

Limitantur secundò ex consuetudine Franciæ, vbi si minor non potuit impetrare restitutionem coram iudice à quo in terminis primi casus, poterit impetrare literas iudici ad quem, si causa coram eo tractetur, vt ipse restituat. Rebuff. de rest. & releu. num. 18.

129 Limita tertiò † secundum casum, dummodo causa sit iam commissa ipsi iudici ad quem, aliàs cognoscetur à iudice à quo. Vestr. lib. 8. c. 3. num. 13.

Et hinc etiam infertur, quòd quando minor, vel ecclesia appellauit & habuit apostolos, & postea omisit in tempore & termino illos præsentare, si vult restitui aduersus hunc lapsum temporis, dixit Capell. Tholos. dec. 393. quod debebit illam petere coram iudice ad quem, per not. per Cyn. in d. l. præses. C. de appell. Sed Aufr. in add. ad d. Capell. distinguit, quod aut causa erat iam commissa & introducta coram iudice ad quem, & tunc restitutio super hoc incidenti coram eo petetur, aut non erat introducta adhuc coram eo causa principalis, & tunc secus, ita ipse, per notata per Bar. Bal. & alios in d. l. præses. C. de appel. Sed

130 Limitantur prædicta † secundùm eum, quando peteretur restitutio coram iudice ad quem, tanquam coram superiore ipsius iudicis à quo, nam tunc posset peti coram eo aduersus male gesta in prima instantia, vel etiam si causa coram eo adhuc introducta non esset, ita ipse post Præpos. d. c. ex ratione. col. 16.

Articulus XVII.

131 AD decimum septimum, † An scilicet contra propriam sententiam quilibet iudex ordinarius restituere possit?

Videtur quòd non. Exemplo appellationis. l. 1. C. sentent. rescind. non posse. l. eos. C. de appella. l. iudex. & l. quòd iussit. in fine. ff. de re iud.

Contra est veritas. tex. est expressus in l. præfecti. ff. de minor. cum l. præced. in fine. & ibi notant Gl. Bart. Alb. Bald. & omnes. & in l. præses. ff. eod. quam Doctor. non allegant.

Et ratio est in d. l. præfecti. vbi I. C. met respondet ad rationem dubitandi, ob diuersitatem rationis, nam appellatio rescindit sententiam prætextu iniquitatis & iniustitiæ ex parte iudicis qui eam tulit, & ideo non mirum si ipsemet iudex qui eam tulit non potest de hoc cognoscere, restitutio autem in integrum rescindit sententiam prætextu erroris, vel iuuenilis lapsus ex parte ipsius victi, & ideo non est inconueniens quòd idemmet iudex possit de hoc cognoscere, quia non super proprio errore, sed super alieno iudex adhibetur.

132 Ampliaturque † vt procedat etiam in casu quo in quæstione vertente inter ecclesiam, & laicum emergeret læsio ecclesiæ, & sic causa restitutionis incidenter, nam tunc poterit imò debebit coram eodem iudice peti, secundùm Alber. in d. l. præfecti. in fine.

133 Ampliatur † secundò notabiliùs vt procedat, etiam si fatuitate, & imperitia propria ipsius iudicis fuisset læsus minor, nam quamuis hoc casu non videatur habere locum ratio d. l. præfecti. tamen poterit ab illo eodem iudice contra propriam sententiam concedi restitutio, Alber. ibi dicens ita dici debere contra malitiam aduocatorum, vt latiùs deducit. Et pro eo facit l. iure nostro. ff. de testam. tut.

134 Sed ego intelligo, † dummodo ita consentiat ipse læsus, vel quod iste iudex restitutionem concesserit contra propriam sententiam per imperitiam latam, & sic expediat minori læso, quod ab hoc eodem iudice cognita fuerit causa restitutionis, aliàs secus, & ratio mihi clara videtur, quia in tali casu cessat ratio d. l. præfecti. quam supra deduxi, aliàs non, & contra eam iniquum esset aliter sentire.

135 Ampliatur † tertiò, vt procedat etiam, si consuetudo esset in contrarium. Paul. de Cast. in d. l. 3. C. si adu. rem iud. num. 2.

136 Ampliatur † quartò, vt in aliquo casu non solū peti possit coram eodem iudice, sed etiam debeat omninò peti, & est casus, quando peteretur aduersus lapsum temporis ad appellandum, ita Iac. de Aren. Cyn. Paul. de Cast. in l. præses. n. 2. C. de appell. Bal. in c. pastoralis. §. præterea. num. 8. de off. deleg. Matth. in l. 2. num. 11. C. de sent. ex breui cap. recit. Vbi ratio. & Franc. Marci decis. 56.

Contrarium vult Bald. in l. 1. in fine. C. si sæp. rest. postul. & in l. cum & minores. in 3. op. C. si adu. rem iud. per d. l. 1. C. si sæp. rest. post.

Sed tene ampliationem, quæ est communis, vt constat ex his quæ dixi supra art. præced. in 1. casu.

Et ad d. l. 1. resp. quòd incidenter coram Imperatore fuit petita restitutio ad appellandum, principaliter aūt petita fuit restitutio contra denegatam restitutionem, quod vtique fieri potuit coram principe, quando autem incidenter petitur restitutio, non facit ad quæstionem, quia (vt ex supradictis constat) potest peti coram quo-

cunque

tunque penè iudice, quaudo incidenter petitur.

Item dici poteſt,& fortè meliùs, q fuit petita coram Imperatore, tanquam coram ſuperiore illius iudicis à quo appellandum erat, quo caſu poteſt peti non coram iudice à quo, vt dixi proximè art.præced. in limit.fin. poſt Præpoſ. in c.ex ratione,col.16. & Ruyn. conſ.120. num.17. & Aufr. in add.ad Capell. Tholoſ. deciſ.393.

Articulus XVIII.

137 AD decimumoctauum, † An ſcilicet delegatus reſtituere poſſit contra ſententiam propriam? Diſtingue duo capita.

138 Primum eſt, † an delegatus ab ordinario hoc facere poſſit? &

Videtur quòd ſic, vt tenuit Petr. in d.l.3. ante finem, & Boich in c.cauſa. num.6. de reſtit. in integr.

Ex eo, quia non expirauit adhuc eius iuriſdictio, & ita iſti pro conſtanti præſupponunt.

Contrarium firmiter tenet poſt diſputationem Bellam. in d.c.cauſa. num.6. & 7.

Ex alia ratione in oppoſitum, quia imò expirauit iuriſdictio delegati lata ſententia per eum.

Et ſic, vt vides, redigitur difficultas ad hoc, an expirauerit iuriſdictio delegati quo ad hoc, nec ne?

Ego autem dico ſic.

Aut ſpecialiter huic delegato commiſſum fuit etiam hoc vt reſtituere poſſet, &c. & prima opinio non habet dubium, quia iuriſdictio certè non expirauit, & hoc admittit etiam Bellam. prællega ita intelligens d.l.fin. C. vbi & apud quem.

Aut ſpecialiter commiſſum non eſt, ſed tamen ex tenore commiſſionis hoc ſaltem in genere colligitur, & idem dicendum eſt, ſecundùm eundem Bellam.

Aut neque in ſpecie, neque in genere commiſſum fuit, & tunc certè dubitabilis quæſtio eſt, quia reſtitutio in integrũ aduerſus ſententiam, vt dixi, non præſupponit iniquitatem ſententiæ, ſed errorem ipſius victi, vnde aut volumus quòd ex eo non poſſit delegatus reſtituere contra propriam ſententiam, quia functus fuerit officio ſuo, & hoc idem deberet dici in iudice ordinario, qui etiam quo ad illam cauſam principalem functus fuit officio ſuo, ſtatim ac diffinitiuam ſententiam tulit, & tamen eſt falſum, vt d.l. præfecti, & dixi ſup. art. præced.

Aut volumus, q ex eo non poſſit, quia ceſſauerit penitus omnis eius iuriſdictio, & dico, q quo ad alias cauſas benè verum eſt hoc, ſed nihil ad nos, quo verò ad cauſam ſibi delegatam, dico q licèt functus fuerit officio ſuo, & ſic expirauerit iuriſdictio, tamen videtur q adhuc reſtituere poſſit, quia ordinarius quoque poteſt, licèt quo ad cauſam illam ſuper qua iudicauit, functus fuerit officio ſuo, & ſic expirauerit eius iuriſdictio.

Sed tamen ſecurior videtur opinio Bellameræ, & eam teneo, quia licèt ordinarius hoc facere poſſit, poſtquam functus fuit officio ſuo, tamen adhuc remanet in eo iuriſdictio radicata ipſi tribunali cui præeſt, cuius vigore, poteſt reſtituere contra propriam ſententiam, non vt is qui eam tulit, ſed vt iudex ordinarius, quod cum in delegato non procedat, qui iuriſdictionem vllam non ampliùs habet, ideo &c.

139 Secundum dubium eſt, † an delegatus à Principe reſtituere poſſit contra ſententiam propriam? &

Videtur, quòd non.

Primò, per tex.clarum in l.3. C.ſi adu.rem iudic. & in d.l.minor. §.penult. ff.de minor.

Secundò, quia contra ſententiam ſui delegati ſolus Princeps reſtituit. Anch. in c.ex literis. nu.4. de reſtit. in integr. per illum text.

Tertiò, quia ita videtur communis ſententia. Alber. in d.l.fin. num.3. C.vbi & apud quem. Aret. in l.aduerſus. C.ſi adu.rem iud. Barbat. in c.ſtuduiſti. nu 67. de off.deleg. loquens de diffinitiua, & de communi Soc. iun. conſ.40. num.23. lib.2.

In contrarium eſt alia communis ſententia, quam ſic indiſtinctè tenent Bart.& alij in d.l minor. §.pen. ff.de min. Petr. Cyn.& Fulgoſ.in d.l.3.C.vbi & apud quem. & Pau.de Caſt.in l.1.C.eod. Cyn.in d.l.fin. n.1. C.eod. Abb.in c.ex literis.n.11.eod.tit.noſtro, & Fulg.in d.l.1. vbi ponderat Gl.ibidem ad hoc, & Boich in c.cauſa.nu. 6.de reſt.in int.

Et pro hac facit generalitas text.in d.l.in cauſæ.§ fin. Et quia delegatus à principe æquiparatur ordinario, imò in illa cauſa eſt maior quolibet ordinario, ſecundùm Doct.in rub. ff.de off.eius. & facit etiam d.l.fi.C. vbi & apud quem, ſecundùm Bart.in d.§.pen. & quia iuriſdictio eius adhuc durare videtur. cap.quætenti.de offic.deleg.

Pro concordia Doctores magis communiter dicunt ſic, quòd prima opinio procedat in ſententia diffinitiua, ſecunda in interlocutoria, & hanc diſtinctionem poſt Gul.& Andr.de Piſ.afferunt Bart.Bald.& Angel.in d. l.3.C.ſi adu.rem iud.& ibi Pau.de Caſt.nu.1.Bar.idem in d.l.fi.num.4.Petr.Rauen.ſing.769.in fine.Bellam.in cap.pen.num.6. & 7. de reſtit.in int. Franc. in cap.fin. num.48. de appell. Mil. in ſuo repertorio, in verbo, iudex quis adeundus, & Barbat. in cap.ſtuduiſti. nu.67. de off.deleg. qui de communi teſtatur, & Anch. in d.c. penult.num.7.

Et mihi quoque placet, quia tunc quando aduerſus interlocutoriam à ſe prolatam reſtituere vult, incidẽter hoc in cauſa principali facit, vt patet, quo caſu ſubintrat regula, l.quoties. C.de iud. & d.c.pen.de reſt.in int. & quia interim durat iuriſdictio eius, & licet ſolus princeps reſtituat aduerſus ſententiam ſui delegati, hoc tamen in diffinitiua procedit ea ratione, quia non ipſe delegatus ab ordinario, ſed ipſemet ordinarius tantum reſtituit aduerſus ſententiam ſui delegati. In interlocutoria autem hæc ratio non militat, quia adhuc habet iuriſdictionem delegatus, cuius defectu nõ poterat reſtituere aduerſus propriam diffinitiuam, vt dixi ſupra in primo dubio huius articuli, in fine.

Et hoc limitabis quoque concluſionem ibi factam,
140 vt ſcilicet delegatus † ab ordinario, licet nõ poſſit re-
ſtituere aduerſus propriam diffinitiuam, aduerſus in-
terlocutoriam tamen poterit, vt hac ratione clarè con-
ſtat, & in terminis tenet Bellam. d.c.pen.nu.6. & 7.

141 Limita † hoc niſi eſſet talis interlocutoria, quæ totam abſorberet cauſam. Alberic. d.l.minor autem.§. pen.& Anch.in c.pen.num.7.de reſt.in integr.

142 Limita † ſecundò, vt licet non poſſit reſtituere contra ſententiam propriam, poſſit tamen cognoſcere cauſam reſtitutionis, interim ſuſpendere executionem, & referre ipſi principi, ita ſing. limitat Abb.in c.ſtuduiſti. de off.leg.& in conſ.87. in fin.lib.1.

Articulus XIX.

143 AD decimumnonum, † An ſcilicet iudex inferior poſſit reſtituere contra ſententiam iudicis ſibi ſuperioris?

Videtur, quòd ſic.

Primò, arg.l.3. C.ſi aduerſ.rem iudic.inducendo, vt per Gloſ.& Bart.in d.l.præfecti. ff.de minor.

Secundò, quia ratio qua diſponitur, ne minor iudex
poſſit retractare factum ſuperioris, illa eſt, quia omni
144 iure humano abſurdũ eſt, vt minor † maiorem iudi-
cet, c.ſi diligenti. de for.compet. Doct.in c.eccleſia. de
conſti.vbi Felyn.nu.5. & Doct.in l.eſt receptum. ff.de
iuriſdictio. omnium iudic. Sed hęc ratio ceſſat hoc ca-
ſu, quia reſtitutio in integrũ non reſcindit ſententiam
prætextu iniuſtitiæ factæ à primo iudice, & ſic non iudi-
cat de iuſtitia illius ſentẽtiæ, qui contra illam reſtituit,
vt d.l.præfecti, & dixi ſupra art.præced. ergo &c.

Sed contra eſt veritas, & oẽs ita vbique concludunt, & in ſpecie Abb.in c.cum ex literis. num.3. vbi latiùs, &

Alex. in l. nam & postea. §. si minor. num. 6. de iureiur. & Franc. in c. fin. num. 47. de appellat. & cæteris omissis, ex est expressus in l. minor. ff. de minor. quæ est l. 19.

Ad contraria resp. sic.

Ad primũ, vt per Gl. & Doct. præall. in d. l. præfecti.

Ad secundum resp. quòd quamuis sententia superioris non rescindatur principaliter, tamen in consequentiam rescinditur, quomodocunque autem retractetur, inciuile videtur, vt ab inferiori iudice hoc fiat.

145 Amplia † conclusionem istam notabil. vt non solùm non possit contra sententiam à maiori iudice latam restituere iudex minor, sed neque etiam contra contractum, in cuius celebratione interuenerit authoritas iudicis maioris, ita pulchrè colligitur ex Bart. in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iur. & colligit, & multum notabile dicit Alex. ibi num. 4. & Fulgos. qui dicit esse sing. pro ampliatione dictæ l. minor autem. ff. de minor. & Socin. seni. ibidem num. 4. & Curt. iun. in l. more, num. 43. ff. de iurisdict. omnium iudic. & in d. §. si minor. num. 4. addit. ad Bart. sing. 242. & Signor. de Homod. d. §. si minor. num. 28.

146 Et extende hãc † ampliationem, vt procedat etiam si restitutio incidenter peteretur, debet enim peti coram iudice illo coramquo principaliter peti debuisset, vt propriè loquitur Bart. in d. §. si minor. & cum Bart. transire Doct. communiter dicit Curt. ibi nu. 4. Sed tamen hoc intelligendum est, in terminis huius ampliationis, non autem aliàs, propter l. quoties. C. de iudic. & declarant hoc ipsum supra ead. quæst.

147 Limitatur † è contra prædicta conclusio, vt procedat, quando peteretur restitutio in eo loco, vbi lata est sententia, secus autem si extra locum illum. Alber. post Guliel. in d. l. in causæ. in 2. §. fin. ff. de minor. ex eo, quia extra locum illum iudex qui sententiam tulit, non potest dici maior vel minor respectu aliorum iudicum alterius loci, & fori.

148 Sed aduertẽdum est, quia restitutio † aduersus sententiam nõ videtur peti posse extra locum illum in quo lata fuit sententia, l. 1. C. vbi & apud quem. & notant omnes in l. 2. C. eod. dic, vt dixi supra ead. q. art. 13.

149 Limitatur † secundò, vt non procedat, quando specialiter hoc mandaretur inferiori iudici ab eo qui mandare posset. Hoc colligitur ex Ant. in c. cum ex literis. num. 5. de rest. in integ. vbi vult, quod aduersus senten-

150 tiam Papæ † nemo restituere possit sine speciali mandato, ergo cum speciali mandato poterit, & multò magis in sententijs aliorum.

Articulus XX.

151 AD vigesimum, † An scilicet iudex possit restituere contra sententiam iudicis sibi æqualis?

Videtur, quòd non.

Primò, exemplo appellationis, vt l. 1. C. senten. rescin. non posse, & §. fin. auth. de appell. & intra quæ temp.

152 Secundò per regulam quòd par † in parem, non habet imperium. l. 4. ff. de arb. & c. innotuit, de elect. cum simil. & ita videtur tenuisse in ijs qui non sunt pares administratione, sed dignitate, in collegis Guliel. vt refert Alber. in d. l. in causæ. in 2. §. nunc videndum, num. 9. ff. de minor.

In contrarium est veritas, vt tenuit Glos. in d. l. minor autem. ff. de minor. in princip. & videtur Glos. in l. 1. C. sent. rescind. non posse, & Glos. in l. quamuis. C. de reb. eorum.

Et probatur per text. in d. l. quamuis. & in l. iure nostro. ff. de testam. tut. & ego addo text. in d. l. præses. ff. de minor.

153 Ad contrarium resp. quòd regula illa par † in parem non habet imperium, non habet locum, quando successor vel collega, vel ille à quo petitur restitutio, fuit lapsus ex eo, quia ignorauit minorem esse læsum, & si sciuisset, nequaquam ita fecisset, vt dicit Glos. in d. l. quamuis, quæ est Glos. multum notab. iuncto text. ibi, & facit Glos. Prœm. decret. in verbo, ecsecatis.

Vel dic, quòd illa regula non verificatur in restitutione in integrum propter rationem, l. præfecti. ff. de minor. Per quem tex. respondetur etiam ad exemplum appellationis. Et ita conclude, quod iudex restituere potest contra sententiam sui paris, quicquid voluerit distinguere Gul. præall. confunditur enim eius consideratio per id quod notat Bart. in l. fin. num. 3. ff. de rerum diuis. per l. 1. in fine. C. vt lit. potent.

Articulus XXI.

154 AD vigesimumprimum, † An scilicet quilibet iudex ordinarius possit restituere contra sententiam delegati à Principe? an verò solus Princeps?

Videtur, quòd etiam quilibet ordinarius possit. Vt voluit Petr. in l. 3. C. vbi & apud quem. Exemplo appellationis, l. præcipimus. C. de appell. & §. si auth. de appell. & intra quæ. Vbi dicitur, quòd à sententia delegati à Principe appellatur ad quosdam alios iudices deputatos ad hoc.

In contrarium est id quod dicit Anch. in c. ex literis per illum tex. nu. 4. de rest. in int. videlicet, quod aduersus sententiam delegati à Principe solus Princeps restituit. & voluit idem Aret. in l. aduersus. C. si adu. rem iud. & Alber. in l. fin. num. 3. C. vbi & apud quem.

Ego breuiter teneo, quòd solus Princeps restituere possit, vel, vt moris est, causam restitutionis suis processibus committere, quia in illa causa in qua iudicauit eius delegatus, maior est quolibet ordinario iudice, vt dicunt omnes in d. rubr. ff. de off. eius.

Articulus XXII.

155 AD vigesimumsecundum, † An scilicet contra sententiam vicarij Episcopus solus restituere possit, & è contra aduersus sententiã Episcopus vicarius solus restituat? Et quædam alia in materia.

156 Et conclude, quòd à sententia † vicarij coram Episcopo tantum restitutio peti debet, & aduersus sententiam Episcopi vicarius restituere possit, dicit Marant. in 6. parte. §. & quandoque appellatur. num. 382. post Innoc. in c. dilecti. de priuil. & idem Io. Firman. de Episcop. lib. 4. parte 7. num. 57. quod dictum in secundo membro tenuit pro ratione dubitandi & Lancell. Laud. in templo iud. lib. 2. cap. 6. §. 2. num. 10.

157 Item quod † Episcopi vicarius contra sententiam propriam restituere possit, tradit Bero. in cap. ex literis. nu. 17. de rest. in int. per c. causam. eod. tit. & l. fin. C. vbi & apud quem, iuncto c. 2. & ibi Glos. de off. vic. in 6. & dicitur ita tenuisse Ino. & Io. And. in c. Romana. de appel. in 6. & Abb. in d. c. ex literis. nu. 15. quicquid dixerint Hostien. & Archid. in d. c. Romana. & verum puto, quia vicarius habet iurisdictionem ordinariam, neque extinguitur eius iurisdictio per prolationem sententiæ, sicut in mero delegato, vt dixi supra ead. quæst. art. 18.

Vltra prædicta omnia in hac quæstione, potest etiam

158 quæri, † an coram eodem iudice coram quo petita est in integrum restitutio, peti possit rei restitutio, sine expeditione causæ principalis?

Et quòd sic. Io. de Anan. cons. 48. nu. 4. & ibi Ludou. Bologn. in addit. vers. secundò principaliter. per l. 1. & auth. ibi positam. C. si vi ab hæred. se abst. & per l. 1. C. si adu. rem iud. & l. fin. C. vbi & apud quem, &c. Et quidem dubium hoc non habet, quin coram eodem peti possit? sed difficultas est an simul & eodem tempore peti possit? vel prius, quàm petatur restitutio, & ideo dic, vt plenè dicam quæst. seq.

Item adde circa ea quæ dixi statim de vicario Episcopi, & supra de alijs iudicibus restituẽtibus cõtra senten-

tiam

159 tiam propriam. Quòd (vt mox subiecti) vicarius etiam principis non potest restituere contra sententiam propriam, & quòd solus princeps contra eam restituat. Iacob. de S. Georgio in l. aduersus. nu. 5. & 4. C. si aduersus iud.

Secus autem est in vicario foraneo, vt vocant, Iac. de S. Georgio praeall. num. 5. post Abb. in c. pen. de rest. in integ. num. 7.

160 Item adde † an executor possit rescindere sententiam ex clausula generali. Ant. de Butr. ponit in c. pastoralis. § quia verò. n. 10. de off. deleg. & remittit se ad decisionem Spec. in tit. de execut. senten. § 2. vers. quid si non detur. Vide, nunc non determino, quia pendet de facto quæstio in causa mea propria.

SVMMARIA.

1 Rescindens, & rescissorium iudicium quid sint, & in quo differant.
2 Læsio quot modis accidat.
3 Amissio rei suæ quot modis contingat.
4 Restitutio in integrum quando necessaria sit, & quando non pro recuperatione rei suæ.
5 Dominium quando amissum est vnà cum possessione rei, quomodo recuperare possit, & an sit necessaria prævia restitutio in integrum, & quare? & num. 6.
7 Restitutio in integrum an necessaria sit, quando neque dominium, neque possessio amissa sunt, & quando detur, casus 8.
8 Rescindens iudicium est ipsamet restitutio in integrum. Rescissorium iudicium est ipsa rescissoria actio, id est actio, rem iam renata, quæ semel extincta, vel elisa fuerat.
9 De rescissoria actione aliquid agendum est præintroductione horum iudiciorum rescindentis, scilicet, & rescissorij.
10 Rescissoria an sit proprium nomen actionis?
11 Rescissoria actio quotuplex sit.
12 Rescissoria instauratoria, quæ sit.
13 Rescissoria restitutoria, quæ sit.
14 Rescissoria restitutoria duplex est. Alia natiua, alia datiua. Natiua est, quæ per obstaculum præscriptionis non penitus extincta fuerat, sed tantum elisa.
15 Rescissoria datiua est, quæ ab initio quidem iure ciuili competebat, sed eodem iure penitus extincta fuerat propter vsucapionis obstaculum.
16 Rescissoria restitutoria rursus duplex est, alia vtilis, alia directa, & quæ vtraque sit.
17 Rescissoria restitutoria rursus differt forma ipsa, nam alia est actio rescissoria, alia officium iudicis rescissorium, & quid sit hoc officium iudicis rescissorium.
18 Rescissoria rursus alio modo differt, nam alia est actio rescissoria, alia exceptio rescissoria.
19 Intellectus communis l. nec non. § exemplo. ff. ex quib. caus. maior.
20 Rescissoria actionis materia late tractari posset vltra prædictas quæstiones, sed ista sufficiant pro introductione terminorum.
21 Rescissorium iudicium an intentari possit ante ipsum iudicium rescindens?
22 Actio semel extincta nullum habet spiritum, si prius ope restitutionis in integrum non resuscitatur.
23 Restitutio in integrum an possit per viam exceptionis proponi post elapsum tempus quadriennij?
24 Rescissoria non potest intentari ante restitutionem in integrum obtentam, vt rescissoria actio, sed vt actio pristina sit, & num. 25.
26 Restitui qui rem suam sibi petit ex eo, quia læsus fuit in distractione illius, an intelligatur in necessariam consequentiam petere restitutionem in integrum?
27 Per restitutionem in integrum an possit quis rem suam recuperare, ita vt non sit necessaria amplius rescissoria actio? distinguuntur casus.
28 Quid quando quis nõ læsus est in amissione rei alicuius, quam prius habebat, & sic non abest ab eo aliquid.
29 Et quid quando læsus est in amissione rei suæ, ipsi abest dominium, & amisit tam dominium, quam possessionem.
30 Minor quando contraxit & rem tradidit, dicitur læsus tam in dominio, quam in possessione.
31 Minor quando soluit indebitum vale & taliter, quod maior non possetque condictionem indebiti intentare, dicitur læsus in vtroque, scilicet dominio & possessione rei.
32 Et quid quando læsus est in amissione dominij tantum, non autem possessionis.
33 Libellus quomodo formari debeat, quãdo simpliciter hoc iudicium restitutionis in integrum absque rescissorio intentandum est.
34 In libello hoc quid ponatur singula ista, enumerari modo, &c.
35 Restitutio in integrum, & rescissoria actio simul intentari possint in libello de stylo Romanæ curiæ ad cautelam circumuentum.
36 Restitutio in integrum & rescissoria actio an possint regulariter in eodem libello cumulari?
37 An cumulari possint simpliciter, videlicet peto me in integrum restitui, & rem petitam mihi restitui.
38 Sententia lata in vno quando parit exceptionem rei iudicatæ in altero, cumulatio non admittitur.
39 An cumulari possint hæc iudicia, si non simpliciter saltem conditionaliter, videlicet, peto me in integrum restitui, & si restitutio mihi debetur, rem meam simul mihi restitui peto.
40 Cumulatio quando admittitur in his duobus iudiciis, cum iudicium officio iudicis nobili expediatur, aliàs secus.
41 Libelli oblatione, & litis contestatione an opus sit, quando hæc duo iudicia non cumulantur? & num. 42.
43 In iudicio restitutionis in integrum, si dominium probatum fuerit, poterit ferri sententia super vtroque.
44 Cumulationem istam facere, an possit tutius in casib. in quibus permittitur cumulatio istorum iudiciorum? & n. 45.
46 Si cumulata fuerint hæc iudicia, quomodo tractari debeant, remissiue.
47 Libelli quomodo formari debeant, quando iudicium restitutionis in integrum, & rescissoria actiones cumulantur, remissiue.
48 Positionum, siue articulorum forma in hac materia cumulationis istorum iudiciorum, restitutionis in integrum, & rescissoriæ actionis, remissiue.

QVÆSTIO XXXIII.

De modo, & forma, quibus restitutio in integrum in iudicio proponi & implorari debet. Et in primis agitur hic de iudicio rescindente & rescissorio, & quo ordine intẽtari debeat.

A Quibus, contra quos, & coram quo iudice peti possit restitutio in integrum, hactenus proximè visum fuit. Sequitur nunc de modo, & forma, quibus illa in iudicio proponi, & implorari debet. Et quoniam multa habet capita hæc particula, in aliquot quæstiones subdiuidenda est.

Quarum illa præmitti debet, quæ doceat, ordinem & modum intentandi vel prius, vel postea, vel simul iudicium rescindẽs, & rescissorium. Et potest hisce septem articulis explicari.

Primò, Quid sit rescindens, & quid rescissorium iudicium præmittendum est, vbi de rescissoria actione.

Secundò, An iudicium rescissorium intentari possit ante iudicium rescindens?

Tertiò, An qui petit restitui sibi rem, quia in eius distractione læsus est, dicatur in necessarium præambulum petere restitutionem in integrum?

Quar-

Quartò, An per iudicium rescindens possit quis recuperationem rei suæ intentare? An verò separatim?

Quintò, An iudicium rescindens vnà cum rescissorio possit in eodem libello cumulari?

Sextò, An si horum iudiciorum cumulatio permittitur, possit cogi actor illa cumulare pro breuiori expeditione causæ?

Septimò, Quomodo tractabuntur hæc iudicia, si cumulata fuerint? & de forma libellandi in tali casu?

Articulus I.

1 AD primum, † Quid scilicet sit iudicium rescindens, & quid rescissorium, & hic de rescissoria actione termini principales habentur.

Iste articulus licet versetur circa terminos horum iudiciorum, tamen est clauis necessaria in hac perdifficili quæstione, & ideo latiùs insistam pro terminorum declaratione & pro veritate reperienda in seqq. articulis.

Præmitto igitur paulò altiùs exordiendu, quòd nun potest agi de restitutione in integrum, nisi præcedat læ-
2 sio, vt supra pluries dixi. Læditur † autem quis, aut amissione rei vel actionis suæ, aut obligatione & conuentione sibi præiudiciali, l. non omnia. ff. de minor.

Primum accidit dupliciter, aut amissione eius rei vel actionis, quæ iam sua erat, vel omissione acquisitionis
3 illius. Amissio † autem rei suæ quadrupliciter accidit, aut enim possessio rei tantum amittitur, aut dominium tantum, aut vtrunque, aut neutrum.

Primo casu cum habeat ordinarium remedium ad rem suam recuperandam, id est rei vendicationem si in alio non est læsus, quam in transitu possessionis à se in aduersarium, non indiget aliqua restitutione in integrum, quia habet adhuc ordinariam & directam rei vendicationem ad illam possessionem recuperandam. Bene verum est, quòd quantum ad fructus officium iudicis sibi necessarium esset ad illos recuperandos, l. ait prætor. §. 1. ff. ex quib. caus. maior.

4 Secundo casu † necessaria est restitutio in integrum ad dominium rei recuperandum, sed illo per restitutionem in integrum obtentam recuperato, non est necessarium aliud remedium pro recuperatione illius rei, quia iam eam habet, & possidet, vt latiùs per Innoc. & Abb. in c. cum ex literis. col. pen. in fine. de restit. in int. in fine,
5 & alios infra allegandos, Intelligendo tamen, † nisi fortè possessionem casu prius amisisset, tunc recuperatione indiget, & circa hoc oritur magnum dubium, de quo supra art. 5.

6 Tertio casu (& hic aduerte) si amisit † vtrunque, certum est, quòd ipsam rem, siue rei possessionem recuperare non potest, nisi media rei vendicatione. Rei autem vendicatio non competit nisi habenti dominium, l. in rem actio. ff. de rei vendicat. Vnde si minor vult recuperare rem amissam, necesse est vt prius dominium ipsius rei, quod vnà cum illa amisit, recuperet. Hoc autem dominium semel iure ciuili amissum non potest nisi remedio prætorio restitutionis in integrum recuperari, similiter, & si maior tale quid indebitè passus fuerit. Et idem in vtroque si vel minor lapsu, & negligentia, vel maior ex causa iusti impedimenti amisit actionem præscriptione, nam ad hoc vt illam amplius intentare possit, necesse habet prius petere restit. in integrum ad illam recuperandam.

7 Quarto casu, & si videatur nihil restitui † posse, quia nihil amissum est, tamen dic quòd dantur casus in quib. necessaria sunt remedia prædicta, etiam si læsus neque in amissione dominij, neque possessionis læsus sit. Hoc autem accidit in l. si quis stipulatus. ff. ex quib. caus. maior. & in l. si quis Titio. ff. eod. vbi casus notabiles sunt, & expressè, quomodo quis lædatur ob non acquisitionẽ alicuius rei, propter non implementum ex parte sua, causatum ex iusta absentia, vel alio impedimento, in quib. casibus dabitur restitutio in integrum, ad hoc vt fingatur impletum ex parte ipsius læsi, & mox dabitur actio ad illud relictum, vel promissum consequendum, & de hac restitutione maiorum potest intellig text. in minoribus quoque, in l. non omnia. ibi. aut quod acquirere potuerunt, omiserint.

Ex quibus sic præmissis habes, quod duo remedia à iure ciuili adinuenta sunt in prædictis casibus, vel aliquo illorum, quorum vnum dicitur rescindens, aliud rescissorium. Quæ nunc quid sint, facile apparebit.

8 Rescindens igitur † remedium est ipsamet restitutio in integrum, quod ideo Doctores rescindẽs vocauerũt, quia rescindit contractum, sententiam, præscriptionem, vel alium præiudicialem actum, & reponit eum qui læsus est, in eo statu in quo erat ante illam læsionem, & iudicium quòd super hoc remedio intentatur. Rescindẽs nuncuparunt, quia rescindit obstaculum recuperationis rei suæ. Rescissorium autem remedium est ipsa actio iam renata & resuscitata, per remotionem prædicti obstaculi, cuius actionis vigore læsus potest recuperare rem suam sicut poterat, antequam obstaculum illud incidisset. Et iudicium quod super hoc remedio intentatur, rescissorium nuncupauerunt, & actionem quæ in hoc iudicio proponitur, rescissoriam dixerunt.

9 Circa quã actionem † rescissoriam pro introductione terminorum quædam breuiter declaranda sunt.

10 Primò, an rescissoria † sit proprium nomen actionis. Et quamuis Gomes. in §. rursus. col. fin. defendat, quòd sic. Tamen communis resolutio Doctor. est, quòd non, sed quod sit quædam adiectio, sicut actio de peculio, de in rem verso, quod iussu, &c. ita communiter tenere Ias. in d. §. rursus. num. 77 & ibi Gomes. præalleg. & tenuerunt communiter Roffr. de libell. par. 1. rubr. de actio. in rem resciss. num. 1. Ioan. de Plat. in §. rursus. num. 47. Bellam. in c. cum ex literis. num. 15. vsque ad num. 182. de restit. in integr. & Bapt. à Sancto Blasio de actio. nu. 11. & 12.

Bene posset conciliari etiam alia opinio sic, vt communis procedat in rescissoria natiua, alia verò in rescissoria datiua, vt tenet distinguendo Io. de Blanasco super tit. de act. cap. de resc. act. 2. col. & ratio satis bona apparebit ex dicendis vers. seq.

11 Secundò, † quotuplex sit actio rescissoria, & quidem Doct. plures species ponunt illius, sed diuersis respectibus. Tu autem dicas sic, quòd dupliciter differũt inter se rescissoriæ, origine & forma, origine, quia alia dicitur institutoria, alia restitutoria, siue suo nomine gene-
12 rico rescissoria. Institutoria † est, quæ à prætore de nouo creatur, vbi antiquitus nunquam competijt, & sunt exempla notab. in d. l. si Titius, & in d. l. si quis stipulatus. ff. ex quib. caus. maio. & dicitur institutoria, quia de nouo à prætore instituitur, non autem aliqua antiqua actio restauratur.

13 Rescissoria est, † quæ quidem prius quidem competebat, sed quia vel penitus sublata fuerat, vel saltem ita elisa, vt effectum aliquem habere non posset, à prætore tollitur obstaculum illud, & illi effectũ restituit, quem amiserat, vnde propriè restitutoria dici potest. Et omissa institutoria, quæ non aliter diuiditur.

Rursus restitutoria distinguitur. Alia. n. dicitur nati-
14 ua, vel datiua. † Natiua est, quæ per obstaculum præscriptionis non fuit penitus sublata, sed tantum elisa, & non aliud quàm effectum amisit, vnde remoto obstaculo per auxilium restitutionis in integrum remanet illa quæ antiquitus erat, sed cum effectu, quem amiserat, & huic nomen rescissoriæ non propriè, sed per adiectio-
15 nem quandã conuenite dicitur. Datiua † est, quæ prius quidem iure ciuili competebat, sed eodem iure non solùm effectum amiserat, sed penitus extincta fuerat, ita quòd nullatenus intentari posset. Et exẽplum est, quando aliquid fuit vsucapione præscriptũ, quo casu secundùm communem Doctorum sententiam possidenti acquiritur

tur directum dominium rei, & consequenter illud à domino antiquo penitus recedit, cum apud duos reperiri eodem tempore nequeat, &c. Quo fit, vt si per prætoris beneficium ex edicto minorum, vel maiorum decedens d. vsucapio rescindatur, nulla actio remaneat ipsi restituto in integrum ex antiqua radice, sed necesse sit, quòd prætor ipsemet nouam actionem det, & de nouo creet, vnde datiua dicitur. Et huic nomen rescissoriæ propriè & non per adiectionem conuenit.

Et in hac declaratione residēt omnes Doctores communiter. Alber. in l. si ab hostibus. nu. 6. & 7. C. ex quib. caus. maior. Bart. in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 7. & ibi Bal. plenè & subtiliter, num. 4. versic. item quia. & Ang. num. 5. versic. concludo. Dyn. in §. rursus. num. 22. Institut. de action. & ibi Ias. num. 78 & seqq. Bald. num. 4. Aret. num. 16. de communi testatur, licèt ipse sit alterius sententiæ. Ioan. de Blan. in 3. q. Roffr. de libell. in rubr. de act. rescisſ. §. hæ sunt. num. 4. Barr. in l. 2. §. si absens. n. 4. ff. si ex nox. causa agatur, &c. Card. in cap. cum ex literis. & ibi Bellam. num. 25. & de communi. de restit. in integr. Didac. in Reper. c. Alma Mater. de sent. excom. lib. 6. in 3. parte relect. §. 1. num. 4. & de communi. Ias. in d. §. rursus. num. 77.

Et quamuis Abb. in d. cap. cum ex literis. videatur velle, quòd omnis rescissoria sit datiua. & idem clarè teneat Zas. in d. §. rursus. num. 35. Tamen non est recedendum à communi, per rationes supradictas in declaratione horum terminorum, & quia quæstio est de nomine, & modicam vtilitatem continet.

16 Rursus autem restitutoria † distinguitur, nam alia vtilis, alia directa dicitur, vtilis est, quæ est datiua, directa est quo ad originem, natiua, licèt quo ad effectum ipsa quoque vtilis sit, Bart. & Angel. in d. l. si ab hostibus. num. 3. & 5. Paul. de Cast. ibi col. fin. in princip. Dyn. in §. rursus. num. 22. Faber ibi num. 13. & est Gl. elae a in l. 3. §. actionem. ff. de eo, per quem fact. erit. Et ita teneas licèt Bald. in d. §. rursus. videatur velle totum oppositum, sub nu. 4. Quia repugnat rationi. Neque moueat, q; prætor datiuam de nouo det, quia etiam de nouo dando non potest directam actionem dare.

17 Forma autem restitutoria † differt inter se sic, nam alia dicitur actio rescissoria, alia officium iudicis rescissorium. Est autem hoc nouum verbum officium iudicis rescissorium, quando ab initio de iure ciuili competebat ipsi læso officium iudicis duntaxat, nō autem actio aliqua, quòd officium iudicis fuit postea per præscriptionem elisum, nam rescisso obstaculo per restitutionem in integrum, dicitur renasci, siue resuscitare, secundùm terminos prædictos, nouum officium iudicis, quòd rescissorium dicitur. ita sing. Bald. in d. l. si ab hostibus. num. 4. & pro singul. notat solus Ias. quem videtis in d. §. rursus. num. 12.

18 Item alio modo differt, quia alia dicitur † actio rescissoria, alia exceptio rescissoria, de qua exceptione est tex. expressus in l. necnon. §. exemplo. ff. ex quibus caus. ma-

19 ior. vbi secundùm communem † intellectum, si quis dominium rei suæ amisit per præscriptionem in absentia, & reuersus rem illam recuperauerit, id est possessionem sine vitio nactus fuerit, si ab eo petatur, vtetur pro sui defensione exceptione rescissoria, quæ continebit hoc, quòd scilicet antiquitus res illa sua fuerat, & præscripta ab alijs eo absente, vnde rescissa præscriptione per restitutionem in integrum, vendicantes illam exceptione sui antiqui dominij recuperati repellendi sunt.

20 Quæritur † etiam vltra prædicta de multis alijs quæstionibus in materia actionis rescissoriæ, sed quoniam pro introductione ter minorum sufficiunt quæ supra dicta sunt, & multa alia ad propositum restitutionis in integrum de illa scripsi supra quæst. 21. & quæ superfunt quæstiones, non sunt necessariæ ad materiam nostram, missa facio, remittendo te interim ad Iac. de Aren. in d. §. rursus. per totum, vbi plenissimè de hac actione tractat per decem quæstiones principales. & Zabarell. in d. c. cum ex literis. §. quocirca. col. 2. & Bellam. ibi à num. 13. vsque ad finem, per columnas ferè 20. Ioan. Bapt. à S. Blasio in tract. actio. à num. 7. vsque ad num. 26. Petr. de Bellapertica in l. fin. à nu. 14. vsque ad num. 23. C. ex quib. caus. maior. & Roffr. in libell. in rubr. de act. rescisſ. ad quoa pro alijs articulis ad hanc actionem spectantibus recurras.

Articulus II.

21 AD secundum, † An scilicet iudicium rescissorium intentari possit ante iudicium rescindens? Videtur, quòd non.

Quia antequam restitutio in integrum obtineatur,
22 nullum habet effectū vel spiritum actio pristina, † Gl. in l. in honorarijs. in verbo, redditur. ff. de act. & oblig. & in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. ff. ex quib. caus. maior. Petr. Cyn. Bart. Angel. & alij in l. fin. C. eod. Dyn. Ias. & alij in d. §. rursus. instit. de actio. Card. Bellam. & alij in d. c. cum ex literis. de restit. in integr.

In contrarium, quod imò possit intentari actio pristina, & si obijciatur de præscriptione, replicari possit de restitutione in integrum, docet in terminis Bapt. à S. Blasio in tract. de act. nu. 12. Et facit pro hoc communis sententia, q; restitutio in integrum proponi possit per viam exceptionis, vel replicationis, vt contra Gloss. in l. necnon. §. exemplo. ff. ex quib. caus. maior. & ibi Bart. Glos. Bart. & alij in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. Dyn. in d. §. rursus. de communi testatur. Soc. sen. in l. qui agnitis. nu. 15. ff. de except. Alc. conf. 369. num. 5. Bero. quæst. 82. per totum.

Ego puto sic dicendum. Aut loquimur de rescissoria datiua, & nullatenus intentari potest ante obtētam restitutionem in integrum, & ratio est, quia ab initio penitus extincta est & sublata, & qui illam proponeret sine actione ageret, ita omnes in d. §. rursus & in d. l. fin. C. ex quib. caus. maior. Aut loquimur de rescissoria natiua, & tunc, Aut quærimus, an intentari possit vtiliter, antequam elapsum sit tempus petendi restitutionem in integrum, & potest, quia si opponeretur de præscriptione, replicabitur de restitutione in integrum, vt docebat Bapt. à S. Blasio præall. & ita Doctor. magis communiter concludunt in d. l. fin. Pet. num. 21. Cyn. nu. 7. Bart. nu. 6. Ang. ante finem. Bal. nu. 5. ita declarantes Glos. in d. l. in honorarijs. & in d. §. sed quod simpliciter. & Dyn. Faber & alij in d. §. rursus. vbi Ias. de communi. Aut quærimus an intentari possit postquam elapsum fuit tempus petēdi restitutionem in integrum principaliter, & tunc licèt maximum dubium sit, an restitutio in integrum possit incidenter & per viam exceptionis proponi in hoc casu, tamen magis commu-
23 nis sententia omnium est, quòd non, † vt de communi testantur, Curt. in d. l. nam & postea. §. si minor. num. 4. versic. circa prædicta, in fine, & Gomes. in tract. Variar. Resolut. tomo 2. c. 13. num. 8. & ego dicam plenè infra q. 35. art. 7. & propterea hoc casu non poterit intentari hæc rescissoria cum aliquo bono effectu, quia exceptione præscriptionis elidetur, nec poterit spiritum reassumere virtute restitutionis in integrum, quæ ampliùs replicari non poterit, & sic habes conciliatas opiniones.
24 Declarando tamen † prædicta omnia, vt nunquam intelligas quòd intentetur rescissoria ab initio, ante obtentam restitutionem, vt rescissoria (quia illa non nascitur nisi obtenta restitutione, vt dixi supra quæst. 21.) Sed intentabitur actio pristina, & postea post obtentam restitutionem in integrum incidenter, fiet rescissoria, id est de inutili, vtilis, & de penè mortua renata dicetur, &c.

Et sic vno modo poteris indistinctè saluare primam opinionem alio modo distinguendo, vt supra feci.

25 Limita † tamen prædicta notab. vt in casu art. seq.

Arti-

Articulus III.

26 AD tertium, † An scilicet qui petit sibi rem suam restitui ex eo, quia læsus fuit in distractione illius, dicatur in necessarium præambulum petere restitutionem in integrum?

Videtur, quòd non.

Quia aut petitio restitutionis de necessitate prius intentari non debebat, iuxta terminos distinctionis factæ supra art. præced. & tunc frustra quæritur de hoc à Doctoribus, neque dubitationē reciperet articulus. Aut petitio restitutionis de necessitate prius intentari debebat, & tunc videtur quod non procedat libellus, nihil enim aliud esset sic libellare, nisi petere rem sibi restitui auxilio restitutionis, siue per iudicium rescindens, sed hoc fieri non potest, vt secundùm communem omnium concludam infra art. seq. ergo &c.

In contrarium concludunt omnes Doctores communiter nemine discrepante. Glo. in cap. constitutus. de relig. domibus in verbo, iuxta ratā, ex qua hoc notat D. Ant. ibi Alex. in rubr. C. qui adm. n. a. vers. sed puto. Iac. de S. Georgio in l. si res. §. 1. num. 4. ff. de iur. dot. Host. in c. cum ex literis. col. pen. versic. in contractibus aūt. de restit. in int. Card. ibi versic. quo circa. 11. 12. & 13. q. Bellam. ibi num. 7. & idem volunt ibi Anch. num. 10. & Ant. num. 39. ante finem, Alex. consil. 52. num. 8. lib. 5. Crot. consil. 274. num. 14 & 15. lib. 2. & consil. 381. nu. 18. & seq. lib. 3. Dec. consil. 146. col. 3. sub nu. 4. Rimin. iun. cons. 9. num. 18. lib. 1. cum concordatis multis, & in cons. 94. num. 19 lib. 1. Rol. à Valle cons. 90. nu. 5. lib. 5.

Et facit secundùm aliquos, quia ita accidit è conuerso, nam si quis petat restitutionem in integrum, intelligitur quoque sibi rem restitui petere, vt per Ant. in d. c. cum ex literis. num. 39. ante finem.

Sed aduerte, quia contra hoc est communis opinio, vt dicam art. seq.

Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus, an per huiusmodi libellū intelligatur petita restitutio in integrum in necessarium quoddam præambulum, & dico quod si pro causa petitionis allegata est ætas & læsio, procedet communis sententia sine scrupulo, propter regulam Gloss. in d. c. constitutus, & aliorum præalleg. Si verò simpliciter petitum sit rem restitui, securiùs puto cōtrarium, & moueor, quia hoc modo nunquam restitutio in integrum specificè peti deberet, & læsionis mentio necessaria non esset in libello, qđ tamen est contra communem sententiam omnium, de qua dicam infra q. 35. art. 4. & 5. Aut quærimus, an hoc modo possit peti restitutio in integrum in necessarium præambulum (supposito quod intelligatur petita quando facta est mentio ætatis vel læsionis &c.) & tunc dico, quòd si intelligatur petita restitutio principaliter, & ꝙ per petitionem eius debeat in consequentiam rem restitui, & hoc procedere nō poterit, & erit vitiosus libellus hoc modo intellectus, secūdùm communem de qua art. seq. quicquid dicat Ant. prælleg. nu. 39. ante finē. Si verò intelligatur petita restitutio in integrum, & simul cumulatiuè petitū restitui rem, & sic vtrumque iudicium intentatum rescindens, & rescissorium, & tūc si quidem conditionaliter procedet libellus, aliàs secus, vt dicam infra eadem q. art. 5. Et ita teneas.

Articulus IV.

27 AD quartum, † An scilicet per iudicium rescindēs possit quis rem suam recuperare, ita vt nō sit necessaria amplius rescissoria actio, siue iudicium rescissorium ad illius recuperationem? Difficilis est articulus, & nunc maximè conferunt præmissa supra in primo.

Et secundum ordinem de quo ibi distinguendo casus claros à dubijs, dicas sic.

28 Quandoque † quis non est læsus in amissione rei alicuius quā prius haberet, & sic non abest ab eo aliquid, sed læsus est propter aliquam conuentionē, vel obligationem sibi præiudicialem, vel quia nō impleuit ex parte sua, vnde amisit aliquod ꝙ acquirere poterat, iuxta l. si Titius. & l. si quis stipulatus. ff. ex quib. caus. maior. Et tunc non loquitur difficultas huius articuli, quia de rescissoria aliqua agi potest, cum nulla res abesse præsupponatur, vt latè cum exemplis tradit Zas. in d. §. rursus. col. fi. in princ.

29 Quandoque † quis est læsus in amissione rei suæ, & ob læsionem amisit tam dominium, quam possessionem, & tūc vnicum quoque iudicium sufficit restitutionis in integrum quod rescindēs dicitur. Adeo quod si petatur in libello restitutio in integrum, & concludatur rē restitui, bene procedet libellus. Ita omnes allegandi in sequenti casu, in specie verò Ang. & Alber. in l. interdum. ff. de condict. indeb. Iacob. de S. Georgio in l. si res. §. 1. num. 6. & 7. de iure dot. & in hoc nemo discrepat ex omnibus innumeris allegandis in seq. casu.

Et ratio clara est, quia cum restitutio in integrum sit in pristinum statum repositio, & ante læsionem iste læsus rem suam haberet apud se (vt præsupponitur) necessario sequitur, quod per iudicium hoc rescindens recuperatio quoque rei peti, & obtineri possit. Petr. d. l. finali.

30 Exempla autem generaliter sunt, quādo minor † contrahendo læsus est, quia rem tradidit simul & eodem tempore, quo contraxit, vel paulò post, ex vigore tamen præcedentis obligationis, ita ponit Hostiens. in d. capit. cum ex literis, col. 7. versic. in contractibus autem, de rest. in integ.

31 Exemplum aliud speciale est, quando minor † soluit indebitum tale, & taliter quod maior nō posset per condictionem indebiti repetere, nam per restitutionis auxilium vnico hoc iudicio, & obligationem rescindere, & non repetere poterit minor. Aret. in l. 2. C. si aduer. solu. in princ. Ang. in d. l. interdum. in princ. ff. de cond. ind. & ibi Alber. num. 3. & 4. in fin. vers. conclude.

32 Quandoque † quis amisit dominium duntaxat, ipsius rei, & in hoc solum læsus fuit, non autem in amissione possessionis, & tunc si illam habeat, de recuperatione rei agendum non est, & sic neque de aliqua rescissoria.

Si verò possessionem iam per prius, vel nunquam habuit, vel habitam alio casu amisit, & sic in summa læsio non consistit circa amissionem possessionis, sed dominij tantum, & tunc maximum est dubium.

Videtur enim, ꝙ hoc casu quoque possit per iudicium rescindens dūtaxat res recuperari, prout simpliciter renuerunt Mart. & sequaces, & sequūtur Fulg. in l. quod tempore. C. de rest. mil. post princ. & num. 2. & in dicta l. ab hostibus. col. 5. & 3. & latissimè in l. si cum militaribus, in fine. C. eod. de rest. milit. & in l. intra vtile, post princip. ff. de minor. Ludouic. Mayn. Druidas in tract. actio. lib. 5. cap. 6. versic. neque verò. & Ant. Vrsillus in d. §. rursus. num. 33. 34. & seqq. Instit. de actio. & hoc ea ratione potissimum, vt circuitus tot iudiciorum euitetur.

Sed contrarium, ꝙ imò duplici iudicio opus sit, & rescindēte, & rescissorio, tenent post Bulgar. Gl. & sequaces, Bar. Gl. & alij oēs cōiter. Bar. in d. l. si cū militarib. in fine. & ibi alij excepto Fulg. Bart. in d. l. quod tempore. post princ. & in fin. C. eod. vbi Bal. num. 4. & Ang. Bart. in d. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 9. & 13. & ibi Alber. n. 7. ff. ex quib. caus. maio. vbi Alber. de cōmuni Bar. in d. l. si ab hostibus. C. eod. nu. 6. & ibi Bald. num. 3. Ang. col. fin. versic. sed quæro. quando nascatur. Cyn. in d. l. quod tempore. & ibi Alber. num. 4. & quod ita in practica seruatur, & Paul. de Cast. ibi nu. 5. vers. quantum autem ad secundum, in fin. vbi de communi. Aret. in d. §. rursus. nu. 13. Ias. 82. vbi de communi. Gomes. in fin. qui de communi. Bald. etiam ibi. nu. 4. Mysing. in fin. & Zas. nu. 31. qui plenè testatur de commu-

ni & de practica. Idem Petr. de Plat. ibi io fi. & Vill. nu. 30. & Fulgos. met qui contrarium tenent in citatis locis de communi testantur. Idem tenent Canonistæ omnes communiter, Host. io d. l. cum ex literis. col. pen. & fio. Io. And. ibi plenè col. 3. 4. & 5. Bellam. à nu. 5. vsque ad nu. 12. Anch. no. 10. Imol. in Clem. 1. nu. 21. verf. dic q si læsio. de rest. in integ. Io. Ferrar. in tract. de appell. lib. 4. c. 9. nu. 319. & seqq. Card. in d. c. cum ex literis. verf. quo circa, nu 11. 12. & 13. q. latè insistit, & sic demum concludit, & idē ibi in 2. oppos. Didac. in rep. c. Alma Mater. in 5. par. §. 2. nu. 4. in fin. de senten. excomm. in 6. vbi de communi. & idem Didac. de communi. in primo variar. resol. cap. 4. nu. 5. Maranta in 6. parte. §. & quandoque appellatur. nu. 78. & Bapt. à S. Blasio in tract. de actione, nu. 23. de communi, & Rip. conf. 1. nu. 20. tit. de iure emphyt.

Et mouentur omnes, quia restitutio in integrum non plus potest, nec debet restituere, quàm læsio abstulerit, sed læsio (vt præsupponitur) non abstulit possessionem, ergo per restitutionis in integrum iudicium recuperari non potest, sed alio iudicio, rescissorio scilicet opus est.

Et dicunt esse text. pro hac communi conclusione, in d. §. rursus. & in d. l. si ab hostib. & in d. l. necnon. §. exemplo. ff. ex quib. caus. maior.

Ego breuiter puto veriorem communem sententiam, sed cum hodie possint, & soleãt hæc duo iudicia cumulari, vt infra dicam, & ita securiùs & vtiliùs fieri possit, & vitatum sit, redditur frustratoria penè quæstio hæc.

35 Illa tamen retenta, formabis † vt docet Bal. in d. l. q tẽpore. no. 4. & pleniùs & pulchriùs Mysing. in d. § rursus. post Bal. ibi. o. 4. Quando scilicet simpliciter hoc iudicium rescindens intentare volueris. Si verò vtrumque cumulare, formabis vt infra art. sequen.

34 Ampliatur † conclusio prædicta, vt procedat etiam si in libello adesset clausula, omni meliori modo, &c. Rip. sing. d. conf. 1. nu. 10. tit. de iur. emphyt.

35 Limitatur † autem, vt non procedat de stylo Rotæ Romanæ, quia ad euitandum circuitum, & ne debeant expectari tres sententiæ super restitutione in integrum, sicut super causa principali admittit, quòd quis post contestationem litis & processum ad vlteriora dicatur, ita habilitatus ad agẽdum, vt si iustificet titulum suum in eodem iudicio, possit obtinere simul & semel in causa principali, vt per Papazon. in add. ad nouas decis. Rotæ sub tit. de rest. in integ. decis. 7. & ita procedere potest quod dicit Hostiens. in d. cap. cum ex literis. column. 6. de restit. in integr.

Articulus V.

36 AD quintum, † An scilicet restitutio in integrũ, & rescissoria actio possint in eodẽ libello cumulari? Distingue duo capita.

37 Primum est, an possint † cumulari simpliciter, & videlicet, peto me in integrum restitui, & rem meam mihi restitui, & adiudicari?

Et videtur q sic, propter circuitum euitandum, & litium finem abbreuiandum, arg. l. properandum, cum simil. C. de iod. & propter hanc rationem, quæ maximam sapit æquitatem, ita simpliciter admittit Imola in Clem. 1. de rest. in int. no. 21. versic. in hoc tñ vltimo. & idẽ etiam simpliciter admittit Mil. in suo Repert. in verbo, restitutio. vers. 7. Guido Papæ decis. 143. & dicit ita seruari de consuetudine in Frãcia ad euitãdum circuitum, & expeditiùs esse ad videndum quandoque litium finem, dicit Io. Ferrat. in tract. de appell. lib. 4. c. 9. num. 320. & Rebuff. in tit. de restit. in integ. art. 42. glo. 5. nu. 11. allegans Guidonẽ Papæ d. decis. 143. & consuetudinẽ Fraciæ, & à fortiori inducitur ad hoc stylus Rotæ, de quo dixi in fine articuli præcedentis, & in summa hæc opinio est multum amica simplicitati & æquitati.

Sed contra est communis Doctorum sentẽtia in hoc, quam tenent omnes allegandi in seq. capite, qui in hoc cumulationem nolunt admittere.

38 Et mouentur, quia vbi sententia lata † in vno iudicio parit exceptionem rei iudicatæ in altero, ibi cumulatio non admittitur, l. fundum. & l. fundi. ff. de except. & ibi Bar. & alij. Sed ita est hic, vt communiter velle Doct. inquit Aret. in §. rursus. num. 18. instit. de act. ergo &c.

Ego puto primam sententiam contra communem esse non solùm æquiorem, vt omnes aiunt, & etiam stylo fortè magis receptam, sed etiam veriorem de iure, quia illa cumulatio intelligetur conditionaliter, videlicet, dummodò veniat concedenda restitutio, quo casu si ita specificè libellus conceptus fuisset, Doctores omnes consentiunt, q cumulatio admitteretur, vt proximè dicam. Et pro hoc est illa communis opinio de qua supra art. 3. quæ est, q si quis petat rescissionem suam, quia in distractione eius fuit enormiter læsus, dicitur in necessarium præambulũ petere restitutionem in integrum, & procedit libellus, atqui hoc non potest procedere nisi cumulatiuè, simpliciter, quæ tamen cumulatio debet intelligi cum conditione implicita, id est si debebitur restitutio in integrum, &c. vt prædixi.

Et per hoc patet responsio ad rationem communem de d. l. fundum. & d. l. fundi. ff. de except. & regulæ de qua ibi, quia non cumulantur hæc iudicia, vt si non obtineatur in vno, saltem obtineatur in altero, sed vt obtento in vno, tanquam necessario præambulo obtineatur & in altero, in quo aliàs nisi hoc præambulo prius obtento non posset, & hoc verissimum puto.

39 Secundum caput est, † an hæc duo iudicia cumulari possint conditionaliter, videlicet, peto me in integrum restitui, & si restitutio in integrum sequitur, restitui simul mihi rem meam peto?

Et in hoc capite videtur, quòd libellus non sustineatur nisi quo ad rescindens iudicium, non autem quo ad rescissoriam actionem sic cumulatam, vt voluit Bal. in d. l. quod tempore. num. 7. & hoc idem contra communem tenet Bellam. post longam disputationem in e. cum ex literis. num. 8. de restit. in integr. dicens hanc fuisse opinionem Petri de Bellapert.

Sed breuiter in contrarium est communis omnium aliorum sententia, Dyn. in d. §. rursus. num. 24. & ibi Iac. de Rau. Faber num. 25. Aret. num. 18. & 20. Ioan. de Platea. nu. 49. & seq. Ias. nu. 86. vbi de communi & pluribus similibus comprobans, & deinde communi Zas. ibi colum. fin. Alber. in d. §. sed quod simpliciter num. 21. verf. aliquando tamen. ff. ex quib. caus. maior. Ang. in d. l. si ab hosti bus col. fin. versic. post etiam, & C. de eod. Paul. de Cast. in d. l. quod tempore. num. 5. vers. sed dubium est. & ibi Bal. nom. 5. Salyc. in l. interdum. in fine. ff. de cond. indeb. Mauric. de restit. in integr. c. 9. Cast. d. super consuet. Burgun. cat. 157. vers. ponamus. & Canonistæ in d. c. cum ex literis. de restit. in integr. Inn. in fine. & ibi Card. in 5. q. & Petr. de Anch. num. 10. Card. in Clem. 1. nu. 9. in fine, & nu. 17. in fine, vbi dicit. vbi de observantia testatur. & Guid. Papæ decis. 143. per totum, & ibi in addit. de communi. Didac. Variar. Resol. lib. 1. c. 4. num. 7. in fine. Cæpoll. in tit. de vsucap. pro emptore, num. 15. Celsus Hugo in tract. de clausulis, in verbo, de clausulis libellorum. nom. 200. secundùm impressionem magnam, & volunt originaliter Spec. in tit. de restit. in integr. lib. 4. num. 9. & ibi num. 10. & ponit libellum sic, prædixi.

Et ego breuiter ita teneo, per ea, quæ dixi supra vers. præced. ego puto, &c. Et faciunt quæ cumulat Ias. d. §. rursus. num. 86.

Ad rationes Baldi responde, vt per Paul. de Cast. in d. l. quod tempore, vbi pulchrè.

40 Vtilitas autem huius † resolutionis in hoc ẽt vltra alia consistit, q. quãdo admittetur cumulatio, totum iudicium officio iudicis nobili expedietur, aliàs verò, secundùm iudicium pro parte officio nobili, pro parte iudicis

te

re actionis. Ita Paul. de Cast. d.l. quod tempore. ante finem, C. de rest. mil.

41 Item non erit opus † noua libelli oblatione, nec litis
42 contestatione. † Sed hoc procedet etiam si separatim tractentur hæc iudicia. Io. And. in d.c. cum ex literis. col.
43 penult. eod. tit. Item si dominium probatum † fuerit in hoc iudicio, poterit sequi sententia super vtroque, vt per Guid. Pap. decis. 332. num. 2. & Faber in d.§. rursus. num. 26.

Articulus VI.

44 AD sextum, An † stantib. prædictis possit cogi actor ad instantiam rei cumulare vtrunque iudicium, ne reus fatigetur duplici iudicio?

Videtur quòd non.

Quia nemo inuitus agere compellitur, C. eod. l. 1. & ita voluit Petr. vt refert Bald. in d.l. quod tempore.

Contrarium tenet Bald. ibi in fine, per text. notab. ad hoc in l. non est nouum. ff. de act. empt.

Sed tu aduerte, quia ibi non dicitur, quòd cogatur ille emptor & simul etiam hæres vtraque actione vti, sed dicitur, quòd potest, si velit.

Item quia hoc modo fauetur litium fini, quòd agendum est, vt sentit Glos. in d.l. non est nouum.

Hæc ratio magis placet, & videtur æquiùs, quia potest reus dicere hodie constat, &c. & quia potest prætendere quod frustratoriè vexetur iudicio rescindente, si fortè nullum ius competit ipsi actori in iudicio rescissorio, propter quod intentatur iudicium rescindens.

Articulus VII.

45 AD septimum, † Quomodo scilicet tractari debent hæc iudicia si simul cumulata fuerint. Et quomodo formari debeat libellus simul in vtroque quando cumulantur?

46 Quoad primum dicam, † quando agã de probatione facienda ex parte agentis in his iudicijs infra q. 39.

47 Quoad secũdum. Vide Roffred. de libell. † in rub. de act. reciss. & vers. seq. & latiùs §. 7. & verba Roffredi sequitur Specul. tit. de rest. in int. in 4. libro, vbi vide etiam
48 formam positionum † in hac materia. pulchrè etiam & distinctè ponit Io. de Blanasco in d.§ rursus. vers. de libell. oblat. & Mysing. ibi nu. 37. & 38. & ante eum Aretin. nu. 19. & 20. Ad quos in praxi aduocatus huiusmodi in causa recurret.

SVMMARIA.

1 *Pro restitutione in integrum obtinenda an sit necessarium ante omnia adire iudicem?*
2 *Restitutio in integrum an absque eo quòd petatur à iudice obtineri possit?*
3 *Verbum de sui natura obliquum si dirigatur in personam ipsius loquentis, directum fit.*
4 *Læsionem, vel ætatem probare an ineptum sit, quando de eis non est facta mentio in libello?*
5 *Restitutionis in integrum iudiciũ an sit petitorium, vel possessorium?*
6 *Aduersus sententiam in possessorio latam datur restitutio in integrum.*
7 *Aduersus possessionem vel quasi amissam succurritur etiam maiori ope restitutionis in integrum.*
8 *In restitutionis in integrum iudicio an noua instãtia opus sit?*
9 *Quid si petitur restitutio aduersus contractum vel præscriptionem, non autem aduersus iudiciale aliquid.*
10 *Et quid si petitur aduersus acta in iudicio.*
11 *Minor si post conclusionem in causa & ante sententiam velit restitui ad producendum aliquod instrumentum absque noua instantia.*
12 *Et quid si petatur aduersus actitata in iudicio, sed post sententiam.*
13 *Restitutio in integrum non plus restituere potest, quàm læsio abstulerit.*
14 *Sententia lata dicitur extinguere instantiam illius iudicij.*
15 *Minor si velit alios testes producere, & suam læsionem probare vel ætatem, an noua instantia opus sit?*
16 *Restitutio in integrum an possit incidenter peti? & nu. 18.*
17 *Incidenter quando aliquid peti dicatur, & quando principaliter.*
19 *Restitutio in integrum potest per viam exceptionis, vel replicationis peti secundum omnes.*
20 *Et an possit incidenter peti, quando peteretur & opponeretur per viam compensationis?*
21 *Et an, quando petitur restitutio contra contractum?*
22 *Minor si rem vendidit, & emptor agit, vt rem dimittat, & minor excipiat de læsione, & restitutione in integrum, incidenter potest peti.*
23 *Restitutio in integrũ dicitur pluribus modis incidenter peti.*
24 *Incidenter dicitur peti, quando per viam exceptionis, vel replicationis petitur.*
25 *Incidenter etiam dicitur peti, quando petitur ante executionem, dummodo post sententiam petatur.*
26 *Incidenter etiam dicitur peti, quoties petitur aduersus aliquid in iudicio male actitatum.*
27 *Incidenter etiam dicitur peti restitutio, quando petitur aduersus interlocutoriam, quæ transiuit in rem iudicatam.*
28 *Restitutio in integrum quando incidenter petitur, habetur ac si ab initio petita fuisset, & ideo potest eodem in iudicio cognosci.*
29 *In restitutionis in integrum iudicio an regulariter causæ cognitio necessaria sit?*
30 *Iudicium ordinarium quod dicatur, & quod summarium, remissiue.*
31 *Restitutio in integrum iudicio ordinario non summario tractari debet.*
32 *Restitutio in integrum, cum non nisi ex iusta causa concedatur, necesse est quod causæ cognitionem requirat.*
33 *Restitutio in integrum decretum dicitur.*
34 *Restitutio in integrum, an cum plena causæ cognitione tractari debeat, quando incidenter petitur?*
35 *Decretum non nisi cum causæ cognitione interponitur.*
36 *Restitutio in integrum an cum plena causæ cognitione tractari debeat, quando petitur contra sententiam.*
37 *Læsio plenè probari debet, quando sententia ipsa rescindenda venit.*
38 *Causæ cognitio ista quæ requiritur in restitutione iudicio, in quo consistat.*
39 *In restitutionis in integrum iudicio, an necessaria sit citatio partis, alias iudicium hoc nullum sit? Regula, quòd sic.*
40 *Et an procedat, si de restitutione in integrum summariè cognoscendum sit?*
41 *Et an procedat si citati fuerint, qui citari debebant, sed citatio ad eorum notitiam non peruenit?*
42 *Et quid si aliqui citati fuerint aliqui non, an quo ad citatos saltem iudicium teneat?*
43 *Minor si aduersus aditionem hæreditatis restituatur, & aliqui creditores citati fuerint, aliqui non, an valeat iudicium quo ad citatos?*
44 *Hæres pro parte nemo esse potest, &c. declaratur, vt non procedat ex post facto.*
45 *In restitutionis in integrum iudicio, an sit necessaria citatio, quando ij qui citandi sunt, præsentes sunt? quòd non.*
46 *Declaratio auth. si omnes. C. si min. ab hære. se abst. in verbo, præsentes sunt, & declaratur verbum præsentes, id est non absentes a ciuitate.*
47 *Et an procedat conclusio, etiam quo ad ea, quæ facienda non sunt in illo instanti, sed postea in illo iudicio.*
48 *Et quid si citatio pro forma statuti requiretur.*
49 *In restitutionis in integrum iudicio, quæ personæ citari debeant, & nu. 50.*
50 *Regula est, quod omnes qui prætẽdunt interesse in illa causa.*
51 *Qui citandi sunt in hoc iudicio restitutionis, quomodo citari debeant, præsertim quando sunt personæ incertæ.*

52 Qui

52 *Citatio ista fienda per generale proclama, quando personæ sunt incertæ, an facienda sit, quando posset dubitari de istis incertis creditoribus?*
53 *Et quid si à statuto forma traderetur circa citandos certos, vel incertos.*
54 *Et quid si isti incerti essent in tali loco, quo verisimiliter citatio hæc peruenire non possit.*
55 *Et quid si ad notitiam istorum sine citatione peruenire possit.*
56 *Citati isti quanto tempore expectari debeant. Regula est, quòd tribus mensibus.*
57 *Et an procedat, quando à statuto tempus hoc abbreuiaretur?*
58 *Et an procedat si iudici videretur iste terminus abbreuiandus?*
59 *Et an procedat quo ad ipsum principalem aduersarium?*
60 *Restitutio licèt concedi possit absente parte, an tamen procedat hoc quo ad contestationem litis?*

QVÆSTIO XXXIV.

De modo procedendi in hoc iudicio rescindenti restitutionis in integrum, & in primis de causæ cognitione, & citatione partis, & quando, & quomodo requirantur.

PRÆMISSIS necessarijs ad cognitionem horum terminorum iudicij rescindentis, & rescissorij, descendendum nunc est ad modum & ordinem procedendi in hoc iudicio rescindente restitutionis in integrum, de quo agimus. Et in primis tractandum est, an & quãdo causæ cognitio in hoc iuditio requiratur. Deinde à primo capite iudicij exordiendo, de citatione partis in hoc iudicio peragendum est, an scilicet quãdo, & de quibus personis, & quomodo facienda sit. Quæ omnia infrascriptis duodecim articulis explicari possunt.

Primò, An pro restitutione in integrum obtinenda semper necessarium sit adire iudicem?

Secundò, An hoc iudicium sit petitorium, vel possessorium?

Tertiò, An in hoc iudicio noua instantia opus sit?

Quartò, Iudicium quomodo dicatur principaliter, & quomodo incidenter proponi?

Quintò, An causæ cognitio in hoc iudicio necessaria regulariter sit?

Sextò, An necessaria sit, si incidenter petatur restitutio?

Septimò, Et an si petatur contra sententiam?

Octauò, An citatio partis in hoc iudicio necessaria sit, ita vt ea omissa iudicium sit nullum?

Nonò, An procedat si citandi sint præsentes?

Decimò, Quæ personæ citari debeant?

Vndecimò, Quomodo citari debeant præsertim quando sunt personæ incertæ citandæ?

Duodecimò, Quanto tempore expectari debeant?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † pro restitutione in integrum obtinenda in primis necessario debeat adiri iudex?

Iste articulus differt in aliquo ab illo de quo suprà q. 31. in prin. vbi agebatur an restitutio in integrum deberet necessario peti, an verò iudex ex officio suo restituere posset, vbi restitutionẽ competere reperiret, nam in eo præsupponitur, q̃ iudex aditus sit in causa principali, & incidenter constet iudici restitutionem de-
2 beri, hic verò dubitatur † an restitutio in integrum cõpetat quandoque absque eo, quòd à iudice petatur & concedatur? & sic intelligendo hic,

Reperio quòd sing. & peregrinè distinguit in hoc Bald. in d. l. 1. in vers. in Glosa gestum erit, &c. ff. quod falso tut. gest. erit. & dicit sic.

Aut edictum prætoris est conceptum per verba præsentis temporis, videlicet in integrum restituo, & tunc non est necesse adire iudicem pro ea obtinenda, dicitur enim ipso iure restitutus probata iusta causa restitutionis, & hoc per not. per Glosam in l. de pupillo. §. qui nunciat. ff. de oper. nou. nunc. Et per tex. in l. quæ sub conditione. §. fin. ff. de cond. instit.

Aut edictum prætoris est conceptum per verba futuri temporis, videlicet, in integrum restituam, siue restitutionem in integrum dabo, & tunc opus est adire prætorem viuum, & ita loquitur secundùm Bal. præall. l. quod si minor. §. minor. ff. de minor. dum dicitur, quòd per officium iudicis obtinetur hæc restitutio. Et satis placet, & faciat à simili, q̃ verbum de sui natura aliàs
3 obliquum, † & quod requirit ministerium tertij pro sui executione, quale est verbũ restituat & reddere, &c. si proferatur in persona testatoris loquentis, videlicet, ego restituo, ipso iure & directè dicitur transire hæreditas, & non per ministerium alicuius, Bal. in l. fin. nu. 16. C. de sacr. eccles. & in l. humanitatis num. 58. C. de imp. pub. Soc. sen. in l. 1. num. 1. ff. de vulg. & pup. & ibi Rip. num. 173. & in l. Centurio num. 181. & Francus in c. si pater. col. 30. in fine. vers. secundo est verbum, &c.

4 Et per hæc apparet non benè dixisse Calcan. in cons. 116. num. 10. videlicet, quòd ineptum † sit probare læsionem vel ætatem, vbi non est expressum de læsione vel ætate, in libello. Quia in casu quo ipso iure veniat restituendus quis statim probata læsione, imò quòd intelligatur ipso iure restitutus, vtilissima erit probatio læsionis, etiam si non fuerit petita restitutio neque aditus iudex pro ea.

Articulus II.

5 AD secundum, † An scilicet hoc iudicium restitutionis in integrum sit petitorium, vel possessorium?

Videtur, quòd sit petitorium merum, prout tenet Bertrand. conf. 57. num. 8. lib. 5. dicens, quòd propterea in d. iudicio possessorio retinendæ non potest intentari neque etiam incidenter, allegans pro hoc not. per Bart. in §. nihil commune, Glos. in l. si deo. §. fine. ff. de acq. poss. & Aretin. §. quadrupli. in materia interdicti vti possidetis. Instit. de act.

6 In contrarium videtur in terminis communis conclusio, quæ habet, quòd aduersus † sententiam in possessorio latam datur restitutio in integrum, vt tenent Gl. & Doctores omnes communiter in l. vnica. C. si de mom. possess. fuer. appella. & de communi testatur Menoch. de adip. poss. remed. 4. nu. 906. & idem pleniùs & de communi de retin. poss. in 3. rem. num. 851. & dicam infra in 2. parte, q. 78. art. 6.

Ego puto sic dicendum. Aut restitutio in integrum petitur aduersus damnum dominij amissi, vel obligationis initæ, & procedat prima opinio. Aut aduersus possessionem vel quasi amissam, & tunc procedat secunda opinio. Pro qua in his terminis dico esse text. in l. ait prætor. §. 1. ff. ex quib. caus. maior. & tex. à fortiori in l. 1. §. idem propter inundationem. ff. de itine. actuque priu. & ponit casum in terminis Alber. in l. sed & si per prætorem. §. si. ff. ex quib. caus. maior. videlicet quòd succur-
7 ratur etiam maiori ex iusta causa aduersus † possessionem vel quasi amissam. Quo casu necesse est, quòd hoc iudicium rescindens sit possessorium non petitorium, & si inciderit in iudicio retinendæ poterit optimè intentari, contra id quod dicit Bertrand. cuius opinionem intelligo procedere quando exciperetur de restitutione in integrum circa aliquid concernens dominium, non autem possessionem rei.

Arti-

Articulus III.

8 AD tertium, † An scilicet in hoc iudicio restitutionis in integrum noua instantia opus sit? Est subtilis articulus, & dicit Ioan. Bapt. Caccialup. in l. admonendi. num. 9. ff. de iureiur. quod est de apicibus iuris.

Distingue igitur casus, & facilius resoluetur.

9 Primus casus est, † quando non petitur restitutio aduersus aliquod iudiciũ male actitatũ, vel aduersus sententiam &c. sed aduersus contractum, præscriptionem &c. & certum est, quod noua instantia quia est, quia nullum adhuc iudicium super hoc præcessisse præsupponitur, & hoc non habet dubium.

10 Secundus casus est, † quando petitur aduersus actitata in iudicio in quo nulla adhuc secuta fuerat sententia, & conclude, quod non est necessaria noua instantia, sed reformabitur prima in aliquo illorum, quæ perperam actitata sunt, & in quo læsio prætēditur, qua reformata super eadem sequetur postea sententia. Verbi gratia, si
11 post † conclusionē in causa ante sententiam tamen, ipse minor vel maior velint restitui ad producendum aliquod instrumentum, quod prius producere omiserunt, maior, quia nō potuit minor, quia neglexit, tunc admittentur ad productionem, ac si in causa conclusum non esset, & sic effectualiter retractabitur ipsa conclusio in causa, absque annullatione aliorum actuũ, qui firmi remanebunt vnà cum sua instantia principali ipsius iudicij. & sic vno modo procedere poterit opinio egregij Doct. D. Io. de Monte Sper. in d. l. admonendi. & Paul. in l. 1. num. 3. C. ex quib. caus. maior. de qua dicam infra seq. casu.

12 Tertius casus † est, quando fuerat iam lata sententia, & petitur retractari per restitutionem in integrum. & hic est dubius.

Videtur enim quod non sit opus noua instantia, prout tenuit Paul. de Cast. in d. l. 1. nu. 3. C. ex quibus caus. maior. & Ioan. de Monte Sperello in d. l. admonendi. num. 6.

13 Et facit pro hoc, quia non plus † debet restituere restitutio in integrum, quàm abstulerit læsio, sed in casu prædicto potest restitui minor absque eo quod tota instantia pereat, ergo &c.

Præterea adducitur pro hoc l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiuran. & l. 1. C. si adu. lib.

In contrarium est communis sententia. Aret. in l. 1. C. si adu. l. rem iud. & Cur. Rip. & Caccialup. in d. l. admonendi, vbi de communi testatur.

Et probatur, secundùm eos in d. l. admonendi, ibi, ex integro causam agere &c.

Item per l. si diuersa. ff. de transact. & ibi Bar. licet nō
14 firmet, itē quia † lata sententia dicitur extingui instantia illius iudicij, & hinc est, quod si per appellationem petatur rescindi, dicitur noua, siue secunda instantia.

Pro concordia, reperio vnam notab. theoricam, videlicet quod is qui restitutionem petit aduersus sententiā, poterit vti actis probatorijs primæ instantiæ in causa restitutionis, sed ordinatorijs iudicij nō, & ita est in summa sententia Aret. in d. l. 1. C. si adu. rem iud. & Anch. in c. cum ex literis. nu. 3. vers. 4. nota, de restit. in integr. qui dicit, quòd minor poterit vti iuribus suis, & in specie testibus super articulis primæ instantiæ productis, & in hac causa restitutionis in integrum.

Sed ex hoc non remanet solutum dubium. Quid
15 enim si in causa restitutionis † minor velit alios testes producere & suam læsionem & ætatem probare?

Ego igitur puto dicendum sic. Quod quando petitur restitutio aduersus sententiam eo prætextu, quod iniusta sit, ex eisdem actis, non sit opus noua instantia, sed debet eisdem actis concedi restitutio in integrum. Quando verò petitur restitutio aduersus sententiam eo prætextu, quòd non plenè probauerit minorem suam minor, & tunc si error sit in actibus ordinatorijs non poterit ex prima instantia ferri sententia restitutionis, sed noua opus erit, vt per Anchar. in d. c. cum ex literis, in fine, de rest. in int. dum exemplificat in libello, litis contestatione &c. Si verò sit in actibus probatorijs, tunc ex prima instantia desumentur quæ pro minore faciens, & vbi deficiet probatio, noua instantia opus non erit ad illam supplendam, vt in terminis voluit Gomes. in tract. var. resol. tom. 2. cap. 13. num. 5. vers. 12. infertur post Bar. in l. 1. & ibi Salyc. C. si adu. rem iud. dicentes quòd eisdem ex actis debebit iudicari, reformato tamē & resarcito processu ope restitutionis nouis probationibus. Et hoc expeditiùs, & fauorabiliùs etiam puto.

Articulus IV.

16 AD quartum, An restitutio † in integrum possit in-
17 cidenter peti, & quando dicatur † peti incidēter, & quando principaliter?

18 Circa primum, conclusio est, quòd sic, ita omnes allegandi infra eod. art. vers. circa secundum & supra artic. seq. & dixi etiā supra q. 32. art... Et in specie ita notant omnes in l. nam & postea § si minor. ff. de iur.

Et ratio clara est, quia quòd per viam exceptionis,
19 vel replicationis proponi & peti possit, † nemo dubitat, & est text. in d. §. si minor, & dicam infra q. seq. Sed non potest per viam exceptionis peti nisi incidenter, Rota decis. 3. de rest. in int. Pet. Ant. Angusc. cons. 3. nu. 20. lib. 4. post Doctor. in d. §. si minor. Ferrant. Garzias patroc. 63. num. 1. ergo &c.

20 Limita primò, † vt non procedat, quando opponeretur incidenter per modum compensationis, quia non compēsatur quod speratur ex capite restitutionis in integrum deberi, vt l. fi. §. fi. ff. de cond. ind. & Bal. ibi ita sing. per hoc limit. vulgatam hanc conclusionem, quod restitutio in integrum possit incidenter peti, vt aduertit Ias. ibi & pro pulchro notab. signat.

21 Limita secundò, † vt non procedat, quando peteretur restitutio cōtra contractum, tunc enim non nisi principaliter peti posset, secundùm Signor. de Homod. in d. l. nam & postea. §. si minor. nu. 23. de iureiuran.

Sed contrarium vult Cyn. in l. fi. C. vbi & apud quē, vt aduertit & sequitur Anchar. in c. pen. in fin. de restit. in integ. & Iac. Put. inter consilia vlt. vol. cons. 121. nu. 95. & 96. & hoc verius puto, ponendo exemplum, quando
22 † minor vendidisset, & emptor ageret contra eum ad rem venditam dimittendam, & minor exciperet de læsione, & restitutione in integrum, vel econtra, si minor emisset, & ageretur contra eum, vt precium solueret, & ipse exciperet de læsione, &c. & sic de similibus, & patebit etiam ex infra dicendis.

23 Circa secundum, † dic, quòd pluribus modis dicitur restitutio in integrum incidenter peti.

24 Primò, † dicitur incidenter peti quoties per viam exceptionis, vel replicationis petitur, vt per Pet. Ant. Angusc. Ferran. Garzias, & alios proximè allegatos in versic. & ratio est.

25 Secundò, † dicitur incidenter peti, quoties petitur ante executionem, etiam si post sententiam petatur, Ant. de Butr. in cap. suscitata. nu. 7. de rest. in int. et Card. ibi in 6. oppos.

26 Tertiò, † quoties petitur aduersus aliquod omissum, vel male actitatum in iudicio, dicitur incidenter peti, si verò petatur post rem iudicatam, aduersus ipsam met sententiam, tunc dicitur principaliter peti. Ruyn. cons. 120. nu. 16. lib. 5. ita sing. declarans.

27 Et idem quod quando petitur † aduersus interlocutoriam, quæ transiuit in rem iudicatam dicatur principaliter non incidenter peti restitutio, plenè deducit & de communi Ioan. Bapt. Ferret. cons. 43. nu. 3. 4 & seqq. latè, ad quem recurre, & Corn. cons. 3. 13. nu. 7. lib. 3.

28 Et pro omnibus prædictis nota, † quòd quando restitutio incidenter petitur, habetur ac si ab initio petita fuisset, & ideo potest vnà cum causa principali cognosci.

sti. Simon de Pratis conſ.168. ad finem. verſ.quæ reſtitutio, &c.

Articulus V.

29 AD quintum, † An ſcilicet in hoc iudicio ſit neceſſaria regulariter cauſæ cognitio?

Pro introductione præmitte, quod dicatur iudicium
30 † ordinarium, & quod ſummarium, & vide ex ord. in
Clem.ſæpè,de verbor.ſignif. & ibi Gloſ.Card.& alios.
Bart. in Extrauag. ad reprim. in verbo,ſummariè. per
totum. Specul. § fin. de off.iud. & pleniùs cæteris Marant. in tract. de off.iud. diſtinct.9. per totum.

31 Et conclude,quòd hoc iudicium ordinariè † cognoſci debet non ſummariè,& ſic quod cauſæ cognitio regulariter neceſſaria eſt. tex. eſt vbi Gloſ.& Doct in l.3. ff.de reſt.in int. & in l.in cauſæ. §.cauſa cognita. ff.de minor. & in l.verum. §.ſciendum. ff.eod. Guid.Papæ conſ.40. num.6. Rebuff.de reſtit.in integr. art. 1. gloſ.1. nu.39. Syluan. conſ.17.num.18. lib.1. & alij paſſim,quorum innumeros colliges ex artic.ſequentibus.

Ratio eſt ſecundùm quoſdam, quia cum competat contra regulas Iuris cõmunis,plenè debet cognoſci cauſa retractationis, &c. Sed hæc dubia eſt, quia non eſt expeditum,quòd contra regulas iuris communis in genere detur reſtitutio, vt declaraui ſupra in prælud.

32 Alia igitur ratio eſt, quia reſtitutio † non conceditur niſi ex iuſta cauſa, ergo neceſſaria eſt huius cauſæ cognitio, an ſcilicet iuſta, vel iniuſta ſit. Ita ex Abb. in c.ex literis, de reſtit.in integr. Syluan. d.conſ.19.nu.2. & hæc magis placet.

33 Vel dic,& tertiò,quòd reſtitutio † in integrum dicitur decretum, l.etiam ſi. §.ſi minor. ff.de minor. Specul.
in tit.de reſtit.in integr. §.1.num.40.& per D.Oct.Simoncell.in tract.de decret. in præf.num.30. Sed decre-
34 rum non niſi cum cauſę † cognitione interponitur, l.nec
quicquam. §.vbi decretum. ff.de off.proconſ. ergo &c.

Limitatur hæc concluſio dupliciter. Sed dic de vtroque, vt plenè infra art. ſeqq.

Articulus VI.

35 AD ſextum, † An ſcilicet neceſſaria ſit plena cauſę cognitio,etiam quando reſtitutio in integrum incidenter petitur?

Videtur quòd ſic, per doctrinam Bartoli in Extrauag. ad reprim. in verbo,ſummariè, in pluribus locis ibidem,& in ſpecie ſub nu.26. vbi vult,quòd incidentia, quæ perimunt ipſam actionem principalem actionis, vel perimunt omninò exceptionem rei, adeo quòd non poteſt obtinere in cauſa principali, debet cognoſci plenè, non autem ſummariè. Sed tale eſt incidens reſtitutionis in integrum, vt patet, ergo &c.

In contrarium,quòd imò ſufficiat ſummariè cognoſcere de hoc incidenti reſtitutionis, ſicut regulariter de alijs incidentibus, tradit Bart.in l.minor. quæ eſt l.37. nu.3. ff.de minor. Innoc. in c.ſuſcitata, & in c.ex literis. eod.tit.noſtro. & in c.2. de off.ordin. Rota in antiquis. tit.de reſtit. in integr. decif.s.2. & 3. Idem vult Mauric. c.50. per totum, Card.c.penult. q.5. eod.tit.

Ego puto ſic dicendum. Aut loquitur,quando reſtitutio in integrum incidit circa aliquam actum iudicij, videlicet propter omiſſam dilationem,vel non productum inſtrumentum tempeſtiuè,vel propter concluſionem in cauſa nimis tempeſtiuè factam,vel propter quid ſimile,quod non perimit,neque elidit ipſum negocium principale,& tunc benè loquitur Bart. in d.l.minor. & alij proximè allegati.

Aut loquitur,quando cauſa reſtitutionis incidit peremptoriè ad totum negocium principale,videlicet quia cum cõuenitur minor emptor fundi pro ſolutione pretij, ipſe in medio litis obijcit de læſione,& minori ætate,& petit reſtitutionem in integrum,& tunc dic,quòd aut loquimur quo ad citationem,libelli oblationem, litis conteſtationem, &c. quæ requiruntur ab initio pro inſtructione iudicij ordinarij,& dico,quòd pariter procedit communis concluſio Bart. & ſequacium,quia huiuſmodi ordinatoria iudicij non ampliùs requiruntur, ſicut neque in alijs exceptionibus peremptionis, vt dicam etiam infra quæſt.ſeq. vbi de libelli oblatione, & litis conteſtatione agetur. Aut loquimur quo ad probationem ipſius læſionis, & minoris ætatis, vel alterius impedimenti,& dico,quòd in hoc poteſt procedere doctrina Bartoli in d.Extrauag. ad reprimendum, in d. verbo, ſummariè,& debebit non minùs plenè cognoſci cauſa reſtitutionis in integrũ quo ad hoc quam ſi principaliter petita fuiſſet. Et ſi benè ponderentur d.l.3. ff.de reſtit. in integr. & d.l.1. §.cauſa cognita. ff.de minor. cum ſimil. adductis ſupra art.præced. loquuntur de hac cauſæ cognitione, quæ conſiſtit circa merita ipſius cauſæ principalis, ſcilicet an debeat dari reſtitutio, necne, non autem quo ad ordinationem illius, & hanc puto eſſe meram veritatem in hoc art.

Articulus VII.

36 AD ſeptimum, An ſcilicet † neceſſaria ſit plena cauſæ cognitio, quando reſtitutio petitur contra ſententiam?

Videtur,quòd non,vt dixit Innoc.in cap.cum veniſſent. col.penult.& fin. eod.tit.de reſtit.in integr.& Bal. in ſua Margarita, in verbo, cognitio,verſ.quando petitur reſtitutio contra ſententiam, &c.

Contrarium tenat Alber. in c.cum ex literis. nu.15. eod.tit.& Bart.in l.ab hoſtibus. §.ſed quod ſimpliciter, num.10. ff.ex quib.cauſ.maior.

Ego breuiter (quia de hoc eſt agendum etiam infra plenè) hoc loco dico ſic. Aut loquimur de reſtitutione quæ petitur aduerſus omiſſam appellationem, vel aduerſus deſertionem cauſæ, ſeu lapſum fatalium, & benè loquitur prima opinio. Aut ex eo, quod minor meliùs agere potuerit quàm egerit,& ſic vt melius agat, & interim non noceat ei res iudicata & executio eius, & pariter procedit prima opinio. Aut loquimur de reſtitutione aduerſus ipſam ſententiam,& tunc. Aut ex eo,quòd minor læſus fuerit à iudice,vel ad hunc finem petitur, vt ſententia ipſa non ſolùm ſuſpendatur quo ad executionem, ſed etiam reſcindatur, ac ſi nunquam lata eſſet, & tunc loquitur & procedit ſecunda opinio. Et ratio clara eſt,quia in primis caſibus ſufficit oſtendere ipſi iudici qualiqualiter de bono iure ipſius petentis reſtitutionem, ad hoc vt ad audientiam tantum admittatur,ad quam dumtaxat admittitur ope reſtitutionis petitæ in primis caſibus, & cum admiſſus fuerit, plenè poſtea cognoſcetur de meritis cauſæ principalis.
Vltimò verò caſu, quia petit ipſammet ſententiam re-
37 ſcindi, debet plenè probare † læſionem & iuſtam cauſam ex qua reſtitutionem prætendit, & ita clarè colligitur ex deciſ.Rotæ in nouis. in tit. de reſtit. in integr. deciſ.4. & 5. & ſentit Bald. in l.1. num.5. C.ſi adu. lib. & Paul.de Caſt. in conſ.281. num.6. lib.1. Dec. in l.nihil conſenſui. §.1. ff.de reg.iur. Aym. in conſ.179. num.8. & meliùs cæteris, addens, quòd hæc eſt communis opinio, Boſſ. in tit.ſi adu.rem iud. num.4. & 5. & ita teneas, & plures authoritates & pleniùs habebis deductas infra quæſt.36. art.10. Vbi agetur an & quando in iudicio reſtitutionis in integrum ſit neceſſaria plena cauſæ probatio, & quando ſemiplenè ſufficiat, ibi vide.

38 In quibus autem conſiſtat † hæc plena cauſæ cognitio, habebis ex Bal. in l.3. ff.de reſtit. in integr.& ex articulis ſequentibus, quæ hanc materiam plenæ cauſæ cognitionis & ordinationem huius iudicij reſcindentis contineat.

Articulus VIII.

39 AD octauum,† An scilicet citatio partis necessaria sit in hoc iudicio,ita,vt si omittatur iudicium sit nullum?

Regula est,quod sic. text.est in l.in causæ, §.si causa cognita.ff.de minor.& in c.cum ex literis.in si.eo.tit. de rest.in int.Fulg.in auth si omnes.C.si min.ab hær.se absti.& Paul.de Cast.& Iacob.de S. Georgio ibi. & Fulg. in l.adoptio, nu.2.ff.de adopt.& Pau.de Cast.cons.363. nu.1.libro 2. Et quod aliàs concessio restitutionis nulla sit,tradit Gl.in d.auth.si omnes. in verbo,vocentur,& ibi Bald.nu.8. & Bart. in l.etiam si.§.si de hæreditate. ff.de minor.Guid.Papæ cons.132.nu.3. & est tex.clarus in d.§.si de hæreditate.

Ratio est,quæ desumitur ex regula,d.l.nā ita Diuus. ff.de adopt.vt per Fulgos.latiùs in d.authent. si omnes.

40 Ampliatur † primò,vt procedat etiam si de hac causa esset summariè cognoscendum, vel ex conuentione partium, vel ex forma statuti, nam nihilominus citatio requiritur. Aret.in d.authen.si omnes.in fi.& est tex.expressus in d.clem.sepè,vers.citationem verò,de verb.sig.

41 Ampliatur † secundò,vt etiam si citati fuerint qui citari debent, sed citatio ad eorum notitiam non peruenerit,nullum sit hoc iudicium,vt dicam infra artic. pen. huius quæst.

42 Limitatur † contra,vt procedat quo ad eos qui citati non fuerunt &c.sed quo ad eos qui fuerunt citati,valebit concessio restitutionis in integrum,& sic pro parte valebit, pro parte secus,ita Cyn. & Iac.in d.auth. si omnes.& ibi Bald.num.11,qui dicit ita tenere Doctores & esse meram veritatem,& Pau.de Cast.d.cons.363.num. 3.lib.2.& idem Paul.dicit in d.auth.si omnes, quod ita tenendum est licet fatuus,quidam iudex in contrarium iudicauerit,& ibi etiam Aretin.nu.3.Iacob.de S.Georgio,num.fin. Alciat.cons.78.num.4.Sigism.in tract.stat. Baldi in verbo,citatio,nu.11.Borgn.& in tract. de tut, & cur.num.76. versic. & idem Bart.vbi allegat etiam Bart.in cons.154.num.8.lib.1.& Crauet.cons.89.num, 6.lib.... & per l.etiam.§.fin.ff.de minor.

43 Sed tu aduerte,quia dubitari potest,† nam si minor restituatur aduersus aditionē hæreditatis,& aliqui creditores citati fuerint,aliqui non,& sententia debeat pro parte valere,& pro parte non,sequetur quod minor pro parte sit hæres, pro parte non, contra regulam iuris nostri,l.ius nostrum.de regul.iur.cū similibus,& ita considerat Aret.in d.Auth.si omnes.

Sed retine limitationem, quæ verior & æquior est, & ad contrarium dupliciter resp.

Primò,quòd illa regula non procedat ex post facto, 44 † vt post Glos. in d.l.ius nostrum, inquit Aretin. præalleg.

Articulus IX.

45 AD nonum,† An scilicet necessaria sit citatio,quando ij,qui citari deberent,sunt præsentes?

Videtur quòd sic, per d.auth.si omnes.vbi dicitur,q creditores si præsentes sunt à prætore in iudicium vocentur.

Sed contra est veritas. Bal.in d.l.etiam.§. si de hæreditate. ff.de minor.& ibi Alber,num.5.& Doct. omnes communiter in d.auth.si omnes. Bart.n.3. Bal.nu. 2. & num.7.qui de communi testatur, Ang.nu.1.Paul.num. 1.Fulg.nu.6. Aret.in princ. & Guliel.ante hos.in l.1. ff. de in ius voc. & Iac.de S. Georgio d.authent. num.2.

Et probatur expresse in d.l.etiam si, §.si de hæreditate,ibi,præsente,vel euocato.

Secundò, per regulam l. de vnoquoque. ff. de re iud. & Io. And.in c.fin.de elect.in 6.

46 Ad cōtrarium respon.quòd ibi debet intelligi,† præsentes, idest in ciuitate, ad differentiam eorum qui absunt à ciuitate, qui citari debet solemniter, vt ibi dicitur,& probatur iste intellectus ad literā in corpore vnde sumitur d.auth.in §.ad hæc quoque.authen.vt sponsal.larg. ibi in illis locis, vbi petitur restitutio in integrum.

Hanc conclusionem declara dupliciter.

47 Primò,vt procedat & quo ad ea † quæ fiunt in illo instanti,non quo ad facienda postea in illo iudicio. Bald. in d.authen. si omnes.nu.2. per l.2. quam ita intelligit. C.quom. & quando iudex.

48 Secundò nisi citatio † pro forma requireretur, Aretin.in d.auth.si omnes.num.2.per Glos.in cap.1. tit.quo temp.miles.in vsib.feud.& in clem.1.de vit.& hon.cler. & Bald.in l.1.ff.de lib.& posth.

Articulus X. & XI.

49 AD decimum, & vndecimum,† Quæ scilicet personę citari debeant? Et quomodo.

50 Regula est, quod citari † debent omnes prætendentes,siue qui prætendere possunt interesse in causa petitę restitutionis, vti sunt in restitutione aduersus aditā hęreditatē omnes legatarij,& creditores hæreditarij.Borgnin.in tract.de tut.& cur.num.103.post Franc. Marci. decis.449. in prima parte. & Rol.à Valle cons.29.num. 19. libro 2. & hoc bene procedit quando sunt certi,qui prætendunt interesse, sed difficultas est,quando sunt 51 incerti,quomodo † enim citari possunt, si ignorantur, qui sint?

Vnde coniunge art. vndecimum, & distingue sic.

Aut ij qui citari debent sunt certi,& citatio debet fieri nominatim per Baiulū more solito, sicut in alijs actibus iudiciarijs præiudicialibus, vt Doctor. infra alleg. communiter.

Aut sunt incerti,& tunc debet fieri citatio per generale proclama,siue voce preconis, siue aliter secundùm stylum & consuetudinem ciuitatis, vbi facienda est, & talis citatio sufficit,prout concludunt Doct.communiter in d.auth.si omnes.C. si min.ab hær.se abst.Bart.num.1. Bald.num.3.Paul.num... Fulgos. num.6. Bart.in l.si eo tempore.num.1. C.de remiss.pign.Bald. in l.quinquaginta.ff.de excus.tut.Bartol.in extrauag.ad reprim.verbo, per edictum in fine.Innoc.in cap.fin.extra qui matr. accus.poss.Abb.in c.fin.nu.5.de vit.& hon.cler.idē Abb. in c.exhibita.nu.6.de iudic.Bald.in l.si quis instituatur, §.sed si sub conditione.ff.de hære.instit. Maranta in suo tract. de ordin. iudic. in 6. parte, versic. proponi. numero 103.

Per tex.in d.l.si eò tempore.C.de remis.pigno.& per c.fin.de elect.in 6. vbi est expressum. Et per l.si vacantia.C.de bon.vac.lib.10.

52 Amplia,vt procedat † etiam si dubitaretur,an alicuius interesse posset,secūdùm Abb. in d.c.exhibita. Quia de illo deberet fieri citatio specialis, non per proclama vt per eum, & sic hoc casu dubius non æquiparabitur ignoranti.

53 Limita tripliciter.† Primò nisi à statuto forma traderetur, circa modum citandi certos vel incertos. Abb. in d.c.fin. Paul,in d.auth.si omnes.

54 Limita † secundò,nisi aliàs ad notitiam ipsius qui citari debet peruenisset fuisse factum generale proclama, quia tunc sufficeret,ac si nominatim citati fuissent, ita dicit sing.Aretin. in d.authen.si omnes.numero 5. allegans Bald.in d.l.si quis instituatur. & Innoc. in d.cap. humilis.

55 Limita tertiò, † vt non procedat prædicta quando illi incerti aduersarij essent in tali loco quo nō potuisset peruenire verisimiliter talis citatio generalis per proclama, illis enim non præiudicaret restitutio. Paul.de Cast.in d.auth.si omnes. numero 4. & ibi Aretin. numero 3.& per Paul. & Fulg.ibi quando ad domum, & quando personaliter citari debent.

Ar-

Articulus XII.

56 AD duodecimum,† Quanto scilicet tempore expectari debeant isti citati? Vel aduersarius principalis?

Conclusio est quod tres menses assignari debent, vt est expressum in d.auth.si omnes.& Glos.in d.l.in causę. §.si causa cognita.ff.de minor. Marant.in 6.parte in tit. de citat.nu.103.

57 Limita hoc primò † nisi à statuto tale tempus abbreuiatum foret, vel prolongatum,differri enim & abbreuiari posse iure municipali posse, cum sit iuris positiui,ait Pau.de Cast.in d.auth.si omnes.nu.5.

58 Limitatur † secundò nisi iudici videretur hoc tempus vel breuiùs vel longiùs assignandum esse. Stabitur enim eius arbitrio, secundùm Albet. in d.auth. si omnes.in fine.& facit pro hoc text. notab. in c.cum ex literis. vers.quo circa.extra eod.

59 Quanto autem tempore expectari † debeat aduersarius principalis,ad hoc vt postea dicatur contumax & contra eum procedi possit non aliter lite contestata,dic quòd toto trimestri,nisi ipse compareat prius,quia tunc nón debet differri cognitio, etiam si de tempore concesso superfit,secundùm Paul. & Abb.in d.auth.si omnes.

60 Circa † quòd aduerte ad vnum. nam restitutio in integrum licèt concedi possit absente parte, non tamen procedit hoc quo ad litis contestationem, quia debet præsentia partis adesse quo ad hoc, deinde citatio & contumacia sufficit,secundùm Glos.in l.1.C.si adu. dotem,& Aretin.ibi nu.4.qui ita potest intelligi.& ego dicam infra q.seq.art...

SVMMARIA.

1 *Libellus an sit necessarius regulariter in hoc iudicio restitutionis in integrum? Regula quòd sic?*
2 *Libellus regulariter requiritur, vbi plena causæ cognitio requiritur.*
3 *Libellus, & litis contestatio non requiruntur in restitutione in integrum quæ petitur ad appellandum.*
4 *Libellus non requiritur in restitutione quæ petitur aduersus interlocutoriam.*
5 *Libellus non requiritur in restitutione in integrum,quæ petita est incidenter.*
6 *Libellus licèt non requiratur in hac restitutione incidenter petita, qualis qualis tamen petitio necessaria est.*
7 *Libellus non requiritur in restitutione in integrũ,quando petitur coram illo eodem iudice,qui sententiam tulit.*
8 *Sed author putat hoc procedere in interlocutoria, secus puta in diffinitiua.*
9 *In libello restitutionis in integrum quid peti debeat, & quid continere debeat iste libellus.*
10 *Libellus iste quomodo formari debeat,tam in iudicio rescindẽti,quam in rescissorio, quam in vtroque simul cumulato.*
11 *In libello restitutionis in integrum, an sufficiat minori exprimere hoc tantum,quòd ipse læsus est, an verò qualitatem quoque læsionis exprimere debeat, videlicet quòd dolo aduersarij,vel fragilitate propria læsus est? Regula ꝙ vtrunque.*
12 *Declaratio l.quòd si minor.§.1.ff de minor.*
13 *Et an procedat dicta regula,quando in libello fuisset appositum hoc verbum,circumscriptus?*
14 *Et an procedat quando postea ex processu appareret,quòd minor iustificauit in probationibus ipsam quoque qualitatem læsionis?*
15 *Et an procedat parte non opponente, & an iustificetur libellus, si pars non petat illum declarari.*
16 *Minor tenetur declarare libellum suum restitutionis, si non expressit qualitatem læsionis, petente hoc aduersario.*
17 *Minor si hoc casu velit mutare libellum, tenebitur reficere expensas aduersario.*
18 *Libellus restitutionis in integrum,in quo nõ sit expressa qualitas læsionis, de qua supra, non procedit etiam parte non opponente, quando neque etiam ex processu constat de ea.*
19 *Minor an in libello restitutionis teneatur exprimere,quòd ipse est enormiter læsus?*
20 *In libello restitutionis,an sit necesse exprimere etiam causam læsionis in indiuiduo?*
21 *Libellans in hoc casu vtiliùs faciet, si exprimet causam in indiuiduo, quàm secus.*
22 *Libellus iste, si offeratur alicui minori iudici, poterit concipi sine ista expressione in indiuiduo, secus verò si principi offeratur.*
23 *Libellus iste procedet sine expressione causæ in indiuiduo, dummodo postea illa ex actis colligatur, aliàs secus.*
24 *Requiretur etiam ista expressio in indiuiduo in præambula illa cognitione causæ, quæ sit iudici ad dandum summum de bono iure petentis restitutionem.*
25 *Minor si in libello restitutionis vnam causam in indiuiduo expressit, an possit postea mutare,& aliam exprimere?*
26 *Et si potest mutare, an teneatur reficere expensas?*
27 *Minor si in libello restitutionis exprimat vnam causam in indiuiduo, & illam non probat in processu, sed aliam, an obtineat?*
28 *Restitutionem petens an in libello possit plures causas suæ læsionis allegare?*
29 *Libellus restitutionis in integrum,an per viam actionis,vel officij iudicis concludi debeat?*
30 *Officium iudicis,& non actio oritur, quoties verba legis diriguntur ad iudicem.*
31 *Declaratio l.in causa.l.a 2.in prin.in ver.alia act.ff.de min.*
32 *Alius, aliud, hoc verbum non semper implicatiuum similium est, vt in exemplo Euangelij, & cum eo duo alij nequam crucifixi sunt.*
33 *Restitutio tam maiorum quàm minorum per officium iudicis, non per actionem imploranda est.*
34 *Officium iudicis hoc quo imploratur restitutio in integrum, an sit nobile,vel mercenarium?*
35 *Restitutio in integrum est mixti imperij.*
36 *Restitutio in integrum an peti possit per viam exceptionis, vel replicationis?*
37 *Annalia quæ sunt ad agendum sunt, perpetua ad excipiendum. Declaratur nu.52.*
38 *Restitutio potest peti principaliter per viam exceptionis vel replicationis.*
39 *Restitutio potest peti incidenter per viam exceptionis, vel replicationis. & num.40.*
41 *Restitutio an possit peti incidenter per viam exceptionis,vel replicationis,postquam effluxit quadriẽnium,in hoc est dubium? & num.42.*
43 *Et quid si ipsa restitutio possit peti principaliter,etiam post quadriennium.*
44 *Et quid si pristina actio non fuit penitus sublata, an per viam replicationis possit peti etiam post quadriennium?*
45 *Et quid si minor dolo aduersarij læsus fuisset.*
46 *Et quid in restitutione in integrum, quæ datur ex clausula generali, ex causa iusti impedimenti, quòd sic, secundum quosdam.*
47 *Author contra regulariter.*
48 *Nisi simus in restitutione ex capite iustæ ignorantiæ, de qua illi loquuntur, quia non currit quadriennium, nisi à die scientiæ.*
49 *Litis contestatio an sit necessaria in hoc iudicio restitutionis in integrum?*
50 *Et quid si petatur contra sententiam.*
51 *Et quid in interlocutoria.*
52 *Et quid si restitutio summariè petatur.*
53 *In restitutionis iudicio summariò procedetur, licèt prout de iure commissa sit,quando in negocio principali summaria cognitio commissa fuit, & restitutio incidẽter petita fuit.*
54 *Et quid si restitutio petatur ad appellandum, an lis contestanda sit.*
55 *Et quid si petatur restitutio aduersus lapsum fatalium.*
56 *Et an simpliciter sic procedat in iudicio rescissorio, puta si cumulata fuerint hæc iudicia? & num.57.& 58.*

59 *Litis contestatio an sit necessaria in hoc iudicio, quando restitutio in integrum incidenter petita fuit?*

60 *Restitutio in integrum dicitur incidenter peti pluribus modis, & primò, quando petitur præparatoriè.*

61 *Restitutio in integrum, regulariter est præparatorium ipsius iudicij rescissorij.*

62 *Restitutio in integrum, dicitur etiam incidenter peti, quando petitur contra interlocutoriam.*

63 *Restitutio in integrum, quando petitur contra sententiam, semper incidenter petitur secundum Abb.*

64 *Restitutio quando petitur per viam exceptionis, vel replicationis dicitur etiam incidenter peti.*

65 *Litis contestatio in iudicio restitutionis in integrum, licet necessaria non sit, quando incidenter petitur, tamen securius est illam contestari.*

66 *Litis contestatio licet non sit necessaria hoc casu, tamen præsumitur partium necessaria est.*

67 *Restitutio in integrum dicitur incidenter peti quoties litis contestatio in ea necessaria non est.*

68 *Litis contestatio an in hoc iudicio necessaria sit, quando aduersarij sunt incerti, vel absentes ex contumacia? & 69.*

69 *In appellatione contestatur lis, etiam cum incertis aduersarijs. & num. 70.*

71 *In appellatione proceditur ad diffinitiuam parte existente contumace.*

72 *Appellatio deuoluit quoque causam nullitatis.*

73 *In appellatione magis tangitur iustitia partis, quàm in causa nullitatis.*

74 *Per missionem ex primo vel secundo decreto quando non potest esse promissum actoris, ad diffinitiuam peruenitur absque litis contestatione.*

75 *Per restitutionem in integrum nunquam propriè petitur aliquid dari vel fieri, sed tantum reponi in pristinum statum.*

76 *Appellatio id quod præstat maioribus, præstat minoribus restitutio.*

77 *Restitutio in integrum non arguit errorem iudicis, sed partis, vnde multò minus requiritur cõtestatio litis in ea, quàm in appellatione, quæ arguit errorem iudicis.*

78 *Intellectus capit. accedens. el primo, extra vt lit. non contestata.*

79 *Restitutio spoliatorum potest dici largo modo restitutio in integrum, quia est ipsorum spoliatorum in integrum repositio.*

QVÆSTIO XXXV.

De libello, & litis contestatione in hoc iudicio restitutionis in integrum, & eorum necessitate, & vsu, & forma.

SVBSEQVITVR de libelli oblatione facienda in hoc iudicio restitutionis in integrum. Necnon & de litis contestatione, & an & quando necessariæ sint hæ duæ partes iudiciales in hoc iudicio, & quomodo explicandæ sint, & consequenter annecti poterit, quomodo restitutio in integrum in libello proponi debeat, an scilicet per viam actionis, vel officij iudicis, & an per viam exceptionis, &c. Quæ omnia his decem articulis complecti possunt.

Primò, An regulariter sit necessarius libellus in hoc iudicio restitutionis in integrum?

Secundò, Quid peti debeat in hoc libello?

Tertiò, An sit necesse exprimere qua de causa læsus fuerit, hoc est an errore, vel lapsu proprio?

Quartò, An satis sit dicere, quòd minor fuit circumscriptus?

Quintò, An causa speciali ipsius læsionis in indiuiduo exprimi debeat.

Sextò, An per viam actionis, vel officij iudicis, debeat formari, & concludi libellus?

Septimò, An per viam exceptionis, vel replicationis possit peti restitutio in integrum?

Octauò, An litis contestatio in hoc iudicio regulariter necessaria sit?

Nonò, Quid si incidenter petatur restitutio?

Decimò, Quid si aduersarius absens sit, an hoc casu possit deueniri ad diffinitiuã super restitutione petita?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet regulariter necessarius sit libellus in hoc iudicio restitutionis?

Regula est, quòd sic. Specul. in tit. de offic. omnium iudic. §. incidenter. num. 3. Ioan. de Deo lib. 4. cap. 1. numero 8. Bellamer. in c. constitutus. num. 13. de restitut. in integr. plenè Mantua in repetit. l. nec quicquam. §. vbi decretum. num. 56. ff. de offic. proconf. & alij omnes allegandi statim in limitationibus huius regulæ, & in sequentibus articulis, vbi semper præsupponunt hoc pro constanti.

2 Ratio clara est, quia regulariter † vbi requiritur plena causæ cognitio, ibi & libellus requiritur, vt per Doctores in clemen. sæpè. de verborum signific. & in d. §. vbi decretum. sed in iudicio restitutionis in integrum regulariter requiritur plena causæ cognitio, vt dixi supra quæst. præced. ergo &c.

Limitatur hæc regula multipliciter.

3 Primò, † vt non procedat in restitutione, quæ petitur ad appellandum, quia illa non requirit neque libellum, neque litis contestationem, Ioan. And. in c. requisiuit. in verb. restituimus. de restit. in integr. & dixi etiam infra eod. art. 8.

4 Limitatur † secundò, vt procedat quo ad restitutionem contra contractum, vel sententiam diffinitiuam, non autem contra interlocutoriam, Bartol. in l. Diuus. nu. fin. ff. de restit. in integr. & l. minor. quæ est l. 37. ff. de minor. in princ. Capell. Tholos. decis. 55 num. 3.

Per cap. fin. extra de off. iud. Et licet ille text. melius probet limit. sequentem, tamen quia probatur hæc per illam, ideo adduci potest ad hoc.

5 Limitatur † tertiò, vt procedat quando restitutio in integrum petitur principaliter, secus verò si incidenter petatur. Spec. in tit. de offic. iud. §. incidenter. num. 4. Io. de Deo lib. 4. c. 1. nu. 12. Spec. in tit. de rest. in integr. §. 1. nu. 39. Ion. in c. pen. de rest. in integ. Alber. in auth. offeratur. num. 6. C. de lit. contest. Bal. in l. in causæ. §. causa cognita. ff. de minor. & in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 4. ff. ex quib. caus. maio. Fulgos. in l. in causæ. §. 1. ff. de min. Sebast. Sapia in l. de ætate. numero 19. ff. eod. Ias. in l. nam & postea. §. si minor. num. 10. ff. de iureiur. Card. in c. 2. col. fin. de restitut. in integ. Bellam. in c. constitutus. num. 58. de appell. & ibi Præpos. no. 35. Bal. cons. 325. num. 3. lib. 1. Syluan. cons. 69. nu. 21. lib. 2. Mantua cons. 70. nu. 11. & adducitur Alex. cons. 77. lib. 6. & Bero. q. 82. & in summa ista est communis sententia, & pro ea est d. c. fin.

6 Sed tu sublimita † illam, vt licet non sit necessarius solemnis libellus, debet tamen nihilominus qualis qualis petitio siue instructio iudicis porrigi. Specul. in tit. de offic. iud. §. si incidenter. num. 4. post Ioan. de Deo in 2. parte. tit. quibus cas. lib. dari non de. est in 4. lib. c. 1. nu. 12. Et ratio clara est vt per eum, vt scilicet iudex scire possit quomodo procedere debeat super petitione restitutionis.

7 Limitatur † quartò conclusio, vt non procedat, quando petitur restitutio aduersus sententiam coram illo eodem iudice, qui eam tulit, ita sing. dixit Pau. de Cast. in d. l. nam & postea. §. si minor. num. 2. ff. de iur.

8 Sed ego puto procedere † hoc dictum Pau. de Cast. quando restitutio peteretur aduersus interlocutoriam,

sed

sed si aduersus diffinitiuam principaliter petitur, secus, per ea quæ dicam infra eodem art.3. & 4.

Articulus II.

9 AD secundum, † Quid scilicet peti debeat in libello restitutionis in integrum ?

Bart. in l.1.nu.8. & 9. C.si adu.rem iud. dicit,quòd si sententia est iusta in se, sed est iniusta habito respectu ad processum in quo minor neglexit probare,vel aliter circumscriptus est,debet peti litem ab initio restaurari, vt meliùs agatur, si verò sententia est iniusta in se,tunc debet peti sententiam in meliùs reformari. Ad quod tendit etiam Ang. ibid. per l.1. C.si adu.rem iudic. & l.1. C.si adu.vendit.quæ iura ita concordari debent, secundùm Bart.præall.

Sed Paul.de Cast. & Fulgos. videntur innuere,quòd Bart. somniauerit, & videntur dicere in effectu, quòd debet restitui contra sententiam,vt illa in meliùs reformetur, meliùs actirato processu,& idem videtur sequi etiam Abb. in d.cap.ex literis. num.4. & Card. ibid. in 5.quæst.

Ego breuiter veriùs & securiùs puto sic dicendum, quòd aut petatur restitutio contra sententiam,vel processus, vel aduersus contractum,vel præscriptionem,libellus debeat facere narrationem facti, ita quòd ex eo constet quod ipse circumscriptus, vel aliàs indebitè læsus est, & postea concludere debeat,quòd petit se restitui aduersus id quod læsio abstulit,& reponi in eo statu in quo erat ante ipsam sententiam, vel contractum,vel præscriptionem,vel alium actū sibi præiudicialem, &c. Et hanc practicam colligo ex Angel. in l.cum & minorem. num.4. C.si aduers.rem iudic.& pro sing. & notab. notat Mantua singul.526.& dicit esse notandam, quia sæpè vidit peritos circa hanc practicam libellandi deceptos fuisse.

10 Quomodo autem libellus † verbatim formari debeat in hoc iudicio tam rescindenti, quàm rescissorio, quàm etiam in vtroque simul cumulato plenissimè & pulcherrimè docet varias formas tam ex edicto minorum quàm maiorum,Bellam.in cap.constitutus.nu.11. de restit.in integr. Quem vide cum occurreret, docent etiam Dyn. Bald. Gomes. Ias.Mysing.& alij in §.rursus. Instit. de action. quos retuli supra quæst.33. art. 5. & sequen.

Articulus III. & IV.

11 AD tertium, & quartum,† An sufficiat minori exprimere in libello hoc duntaxat,quòd ipse læsus est, an verò qualitatem quoque læsionis exprimere debeat, an scilicet sui fragilitate, an verò dolo aduersarij læsus fuerit ?

Videtur omninò dicendum , quòd debeat exprimi qualitas prædicta fragilitatis propriæ,vel doli aduersarij, & quod simplex mentio læsionis non sufficiat.

Primò, per hanc fortem rationem,quia non sufficit minorem esse læsum ad hoc, vt restitutionem obtinere possit, sed opus est,quòd vel dolo aduersarij,vel proprio ætatis lapsu læsus fuerit, aliàs si vel casu,vel necessitate rerum, vt quilibet diligens paterfamilias læsus fuerit, non restituitur ex edicto minorum, l.fin. C.de restit. in integr.& l.verum.§.sciendum. ff.de minor.cum similibus. & dixi supra plenè q.4. Sed hoc stante non constat aduersario, an minor sit dignus petita restitutione, vel ne,vt de se patet,& consequenter non potest deliberare an velit cedere vel contendere,ergo &c. Et confirmatur secundùm Abb. in d.cap. cum ex literis. num.1. de restitut. in integr. per regulam Glossæ. in cap.1. in verbo, speciem, per illum text.ibi de except.in sexto. quæ vult, quòd quoties exprimitur aliquid generaliter ab opponente, & non omnis species illius criminis vel impedimenti oppositi, habet eundem effectum ad quem opponitur, non dicitur sufficiens oppositio , & ita est in casu nostro, quia non omnis læsio restitutionem meretur, d. §.sciendum. ergo &c.

Secundò,quia per hāc rationem ita tenent Doctores communiter passim. Specul. in tit.nostro,de restit. in integrum. §.qualiter. num.2. Bartol. in d.l.fin. in fine. C.eodem. & ibi Paul. de Cast. nu.2.& Fulgos. num.3. Bald. in l.verum. §.fin. & in §.sciendum . ff.de minor. & in l.minor autem. num.4. ff.eodem. cum addit. in marg. & Ias. in d.l.nam & postea. §.si minor. num.4. & communem post Imol. ait Alexand. in l.de tutela. num.3. C.de restitut.in integrum. Abb. in cap.cum ex literis. num.1. extra eodem. Dec. l.nihil. §.1. num.3. ff.de regul.iur. Afflict.super constitutione regni,libro 2. rubric.38. num.5. & consuluit originaliter Oldrad. cons.108. in fine, versic. ad vltimum. Ioan. de Anan. cons.48. numero 2. & ibi Ludouic.Bologn. in add. in princip. Bellon. cons.18. num.20. Ruyn.cons.120. numero 13. & 14. lib.5. vbi de communi. Dec.consil.389. num.10. versic. nec obstat. Iacob. Put. inter consilia Vlt.Vol. cons.121. nu.101. & Cassan. super consuet. Burgund. rubr.3. §.2. glos.104. versic.adde,&c. nu.16. & hanc communem fatetur, licèt ipse contrarium teneat, Aret. in d.l.nam & postea. §.si minor. col.fin. in princip. ff.de iureiur.

Contrarium voluit Spec.in d.§.qualiter.nu.2.secundùm opinionem resolutiuam ipsius, licèt pro vltima referat aliam opinionem. Alber.in l.verum.§.sciendum. ff.de minor.post quosdam antiquos,quos ibi enumerat, Aretin.in dicto §.si minor.ff.de iureiur.colum.3.in fine, allegās etiam Salyc.in d.l.fin. C.de rest.in integr. Imol. in cap.1.de restit.in integr. qui de cōmuni, prout refert & sequitur Iacob.de S.Georgio in l.si res. §.1.ff.de iurdotium. & hanc eandem post disputationem admittit demum idem Iacob.in dicta l.fin. sub num.5. vbi & de communi. Card.in Clem.1.nu.24. de rest.in integr. & omnes allegant Spec.præall.& idem Card. in cap.1. in 4.quæst.eod.tit. Mauric. cap.174. in fine.

Et primò per regulam l.minorib. C.de rest.in integr. Sed aduerte quia text. dicit debere restitui minorem si captum se probauerit, etiam si dolum aduersarij non probauerit, sed non sequitur, ergo neque de iuuenili lapsu saltem docere debet. Quinimò retorquetur,quia ex quo text. considerat,an debeat etiam de dolo aduersarij fieri mentio, præsupponit quòd saltem de fragilitate ætatis mentio fieri debeat, cum alterum tantum sufficiat minori, &c. vt dixi supra quæst.4.

Secundò adducitur l. quod si minor. §.1. ff.de minor. & l.nam & postea. §.si minor. ff.de iureiur.

12 Sed aduerte,quia d.§.1. retorquetur. † tex.autem in d.§.si minor.licèt meliùs faciat,tamen resp.potest,quòd quamuis ibi simpliciter dicatur,quòd minor debet docere se esse captum, hoc tamen dicitur respectu eius de quo ibi dubitatur, videlicet an sufficiat allegare minorem ætatem absque alia mentione læsionis, & dicitur quòd non, quia necesse est dicere se esse minorem & læsum, non autem declaratur quomodo debeat fieri expressio huius læsionis in libello.

Tertiò adducitur c.constitutus.de restitut.in integr. vbi videtur casus.

Sed Aret.præall. disputando inquit,quòd ibi coram Principe petebatur restitutio, ergo &c. ad not. per Innoc. & Mod. in c.1. de oblat. libell.

Vel dic, vt dixi statim ad d.§.si minor.

Quid dicendum ?

Ego puto æquiorem & veriorem hanc posteriorem sententiam ad sustinendum libellum,ne corruat,& moueor per notata ab Innoc. Abb.& alijs in c.fin.de libell. obl. vbi volunt,quòd quando libellus aliquo modo sustineri,& aliquo casu verificari potest,non debet reijci. Sed certè læsio, licèt nō ex imprudentia iuuenili,vel do-

lo aduersatij processerit manifestè, sed videatur casu cõtigisse, tamen præbet iustam causam restitutionis, si non probatur ex aduerso vel industria minoris, vel casus merè fortuitus, quia pro ætate est præsumptio, vt l. 1. ff. de min. ergo dicendo minor, quòd ipse est læsus, & est minor, satis dicetur exprimere per illud verbum, & est minor, quod ætatis causa lapsus est, & sic procedunt clarè d. c. constitutus. & d. §. si minor.

Et confirmatur hoc, quia si minor haberet necesse exprimere hoc in libello, haberet quoque necesse probare idem in processu, sed istam imprudentiam à minore probandam esse, Doctores non dicunt, sed bene econtra, quod si aduersarius excipiat de industria, & prudentia minoris, dēt illā probare, vt tetigi supra q.. art.. ergo &c.

Retenta tamen prima opinione, si cui magis placeret vel, quia magis communis videatur, vel propter authoritatem Bartoli, limita tripliciter.

13 Limita primò, † vt non procedat quando in libello appositum fuisset hoc verbum, cicumscriptus, quia hoc verbum dicetur simul, & semel significare lęsionē cum dolo & astutia aduersarij, & ita tenet sing. Bal. in l. de tutela. C. de rest. in integ. refert & sequitur Alex. ibi num. 2. & pro Baldo facit quia circumscriptus dicitur propriè is, qui dolo aduersatij deceptus est. Socin. senior in l. exceptiones. nu. 8. de except. per text. & Gl. in l. 1. ff. de restit. in int. & Glossam expressam in l. item si precio. §. fi. ff. locat. Et facit etiā d. l. de tutela, secundū vlt. expositionem Glossæ ibi, & quædam alia iura, vt per Alex. ibi. Et hoc idem in terminis tenent Aret. in l. fi. C. de rest. in integ. & Iac. de S. Georg. in l. si res. §. 1. n. 3. ff. de iur. dotiū, & in d. l. fi. n. 3. & idem Iacob. in l. 1. n. 3. C. si adu. fiscum. vbi loquitur in verbo, circumuentus. Et licet cõtrarium voluerit Afflict. super constit. regni, lib. 2. rubr. 38. nu. 5. tene tamen limitationem per prædicta.

14 Limita secundò, † vt non procedat, quando postea ex processu appareret, quod minor iustificauit specialē læsionem in processu probando, scilicet, quod dolo aduersarij lapsus est, vel supina imprudētia, ita Aret. in d. l. fi. in fi. C. de rest. in int. dicens, ꝙ sæpè sæpiùs ex processu suppletur defectus libelli. Ego puto verissimam limitationem, imò superfluam propter limitationē sequentem, vt statim apparebit.

15 Limita tertiò, † vt procedat parte opponēte, secus verò si pars taceret, & libellum admitteret, quia tūc si probatio esset apta, libellus nimis generalis, & sic fortè ineptus ex probatione specifica & apta sustineretur. Paul. de Cast. in l. fin. nu. 2. C. de restit. in integ. & est de intentione Baldi in l. verum. in fin. ff. de minor. & Abb. in c.. um ex literis. nu. 1. in fin. extra eod. & expresse Bal. in d. l. fin. num. 3. dum inquit, quòd tenet libellus, sed si reus petat declarari de qua lęsione &c. tenetur actor declarare, vt ipse deliberare possit. Idem latè firmat Alexand. in d. l. de tutela. col. 1. & 2. per totum. C. eod. post Salyc. ibi, & idem Alex. in d. l. nam & postea. §. si minor. nu. 3. ff. de iureiur. cum concordātijs. Iacob. de S. Geor. in d. l. si res. §. 1. nu. 2. ff. de iur. dot. per l. 2. C. de indic. & per l. fi. & ibi notata. C. de annal. except. & per notata per Innoc. & Abb in d. c. fin.

16 Circa hanc limitationem † nota tria dicta singularia. Primum est, ꝙ si reus petat declarari libellum minoris actoris, tenebitur declarare, & procedet, si verò petat illum reiici, iudex reiicere debebit, nisi minor mutare velit. Alex. d. l. de tutela. num. 4. post Spec. in tit. de libel. concep. §. fin. versic. causas. & Paul. de Cast. in d. l. de tutela. & dicit probari in c. fin. de libel. obl.

17 Secundum est, † quòd si minor velit mutare libellum, tenebitur quidem reficere expensas aduersario, & ipse habebit regressū pro illis contra tutores vel curatores, qui perperam conceperunt libellum. Alc. in l. edita, nu. fin. C. de edendo, per l. fi. C. de iur. & fact. ignor. & l. non est ignotum. C. de admin. tut. De quo ego dicam infra in 2. parte, q. 64. artic. 4.

18 Tertium, † quòd limitatio hæc procedit dummodo ex actis postea appareat, quod minor lęsus fuit vel dolo, vel imprudētia, &c. aliàs si neque in libello dictum, neque in processu probatum esset, etiam parte non opponente, minor obtinere non posset, ita Ruyn. in consil. 120. num. 14. lib. 5. vbi de communi.

Sed ego contrarium puto per ea, quæ dixi supra in conclusione principali.

19 Quæri potest † etiam circa hunc articulum, an minor teneatur exprimere in libello, quòd ipse est enormiter læsus, an verò sufficiat simpliciter dicere, quod læsus est. Et quòd teneatur exprimere, quòd ipse enormiter lęsus est, tenet Ias. cons. 63. nu. 2. vers. breuiter. lib. 3. & videtur idem velle Iac. de S. Georg. in d. l. fin. n. 7. in fi. C. de rest. in integ.

Tu aduerte, quòd in primis istud dictum Iasonis dependet à veritate illius q. an ad hoc, vt minor in integrū restituatur, necesse sit, quòd sit enormiter læsus, de qua dixi supra q. 4. artic. 12.

Præterea licet necesse esset, quod enormiter læsus esset, tamen non quodcunque necessarium est minori ad hoc, vt in integrum restitui possit, videtur necessario in libello exprimendum. Propterea dic, vt dixi in hoc articulo in conclusione & limitationibus dubij principalis.

Articulus V.

20 AD quintum, † An scilicet necesse sit exprimere in libello etiam qualitatē particularem, siue causam indiuiduam læsioni, videlicet, læsus fuit in venditione prædij, quia erat maiorum meorum, vel non potui prosequi appellationem, quia impeditus fui ex causa infirmitatis, &c.

Videtur, quòd sic, vt opinati fuerūt Bar. de Cap. sing. 20. Præpos. in d. c. ex ratione. num. 69. & nu. 71. aduertens in hoc cautos aduocatos, de appell.

Sed contrarium tenent Bartol. in l. minor. §. si autem. ff. de minor. & in l verum. §. sciendum. ff. eodem tit. Roman. sing. 114. & Dec. in l. nihil. §. 1. nu. 3. ff. de reg. iur.

Arguendo per d. §. si autem à speciali. & per regulam Innoc. & Abb. in d. c. fi. & Doctor. in l. 1. ff. de edendo.

Ego puto, quòd sententia Bartoli & sequacium vera sit in se, quia hoc ipsum debet ab eo, qui restitutionē petit in articulis proponi, & in probationibus iustificari, non autem videtur necessarium in libello, in quo id tantum exprimi debet, ex quo possit reus deliberare, an velit cedere vel contendere, & sic id quod contineat actionis competentiam, non autem veritatis probationem, vel fumum, &c.

21 Bene verum est, ꝙ vtiliùs † erit ipsi libellanti exprimere in indiuiduo causam suæ læsionis, & in quo consistat. Quia deseruiet ad dādum fumum sui boni iuris, & ad hoc vt admittatur ad audientiā, etiam vbi aliàs exclusus esset, & ad impediē sam interim executionem, vt dicam infra circa probationem læsionis, q. 36. & circa effectum restitutionis in integrū illa pendente, q. 33. & tangam in limit. Et hoc modo procedet sanum consilium, quod dat Præpositus in d. c. ex ratione.

Et hac opinione Bartoli retenta.

22 Limita † notab. vt procedat regulariter in libello oblato minori iudici, secus autem si offeratur ipsi principi aduersus sententiam ipsius principis, tūc enim necessaria esset expressio particularis impedimenti, vel damnī ex quo petitur restitutio. ita Bar. in d. §. si aūt. per illum text. Rom. singul. 114. Fulg. in dicto §. si autem. num. 1. Iacob. de S. Georgio d. l. fin. num. 7. C. de restit. in integ. Rebuff. tit. de rest. in integ. art. 1. gloss. 3. num. 25. & clariùs idem art. 1. Gloss. fin. & Afflict. super constit. regni. lib 2. rub. 38. nu. 5.

23 Limita † secundò, vt procedat, dummodo si ex tenore articulorum hoc postea colligatur, aliàs secus, Bellam. decis. 33. vers. sed plus dico.

24 Limita † tertiò, vt nō procedat quo ad illam præambulam cognitionem summariā, quæ requiritur in petitione restitutionis in intregrum, nam quo ad illam necessaria est ista expressio particularis læsionis, vt dicebam supra in conclusione, & reperio quòd ita sing. dixit Bellam. in c. suscitata. num. 13. de restit. in integr. dicens, q si illa expressio causæ particularis fuit verisimilis, nō erit necessaria alia præambula causæ cognitio, & quòd aliàs requiratur, antequam petens restitutionem ad audientiam admittatur. Quod nota diligenter.

25 Circa hunc autem † articulum potest dubitari de quibusdam alijs, quorum breuis resolutio est, nec distinctos articulos meretur.

Primum est, quid si minor, vel maior vnam causam in libello in indiuiduo expressit, an possit postea illam mutare, & aliam allegare?

Et quòd non teneat Vbertin. & sequitur Spec. d. tit. de restit. in integr. §. qualiter. num. 3. & ibi Ioan. Andr. in add. in litera C. versic. alij contra. Verum non puto, quia non tenebatur exprimere aliquid particulare, ergo si inutiliter expressit, non vitiat, arg. l. vnicæ. C. de rei vxor. in princip.

26 Sed an debeat reficere expensas? † Tu dices quòd sic, & si est minor, quòd repetet à tutore, vel curatore, vt dixi supra art. præced. circa finem, versic. secundum est.

Sed contra puto in casu isto, quia huiusmodi expressio nō erat de necessitate libelli, sed ió positionibus tantum necessaria erat, adeo si in hoc non fatigauit reum circa deliberationem, variādo huiusmodi particularia, non faciet ei præiudicium, & sic non erit quid ei refiriat.

27 Secundum est, † quid si non mutet, & probet aliam causam suæ læsionis, quàm eam, quam expressit, an obtinere poterit? Card. in Clem. 1. num. 25. de testib. in integr. dixit quòd non. In quo ego similiter dissentio ratione proximè dicta, quia vtile per inutile, &c.

28 Tertium est, † an is qui restitutionem petit, possit plures causas suæ læsionis allegare?

Et quòd sic tenet Specul. d. §. qualiter. num. 3. arg. l. si tamen. §. pen. ff. de æd. ed. & not. in l. 1. ff. de susp. tut. Et hoc verum puto, quia verum esse potest, quòd ex pluribus causis indebitè damnum passus fuerit, & hoc est expeditiùs, & breuiùs pro fine litium.

Articulus VI.

29 AD sextum, † An scilicet per viam actionis, vel officij iudicis debeat concludi & formari libellus in petitione restitutionis in integrum?

Videtur, quod per viam actionis. Vt tenuit Mart. Glossator. Motus per l. in causæ. la 2. in princip. ff. de minor. ibi, si fortè alia actio.

Facit etiam pro hoc l. a. C. vbi & apud quem. ponderando verbum causam, & verbum, agendum.

Sed contra est communis omnium conclusio. Azo in rubr. C. de rest. in integr. nu. 15. Specul. in tit. eod. §. qualiter. num. 10. Cyn. in l. 1. nu. 13. ff. de iurisd. omn. iud. & nu. 18. Gl. Bart. & alij in d. l. in causæ. in princ. ff. de min. & Gl. in l. quod si minor. §. fin. ff. eod. & ibi Alber. Petr. de Bellaperi. in l. fin. C. ex quib. cau. maior. Fulg. in rub. C. de rest. in integr. Paul. de Cast. in l. 1. §. quod si. nu. 2. ff. de prætor. stipul. Iaf. in l. Diuus. num. 33. ff. de re iud. Alc. in l. 1. num. 70. ff. de vulg. & pup. & in l. si ex falsis. num. 9. C. de transact. Cagnol. in l. 1. nu. 60. ff. de iurisd. omn. iud. Cur. in l. 1. nu. 69. C. de edendo. Ioan. de Deo in tract. Cauill. lib. 7. rap. 3. num. 11. Mauric. in tract. rest. in integr. c. 11. vbi de communi. Tiraquell. de vtr. retr. par. 1. §. 26. nu. 14. gl. 3. vbi concord. Io. Ferratius tract. de appell. lib. 4. cap. 9. nu. 315. Vestr. lib. 8. cap. 3. num. 3. Rebuff. tit. de rest. in integr. art. 2. glo. 5. in fine, dicēs ita seruari in Francia. Card. in cap. cum ex literis. in 2. q. de rest. in integr. Bellam. ibi nu. 28 & ita teneas.

Primò, per d. l. quod si minor. §. fin. ff. de minor.

Secundò, per d. l. si quis ita stipulatus. ff. ex quibus caus. maior.

Tertiò, per text. (iudicio meo) clarum, in c. fin. de offic. iud. ad quod non videtur posse dari responsum sine cauillatione.

30 Quartò, quando † verba diriguntur ad iudicem, tunc regulariter officium iudicis non actio oritur, secundùm Bart. in l. 1. ff. de rond. ex lege, cum concord. per Felyn. c. exceptiones. col. 4. de except.

Ad contrarium d. l. in causæ. la 2. in princ. respondet in primis Glos. ibi, quod ille tex. licèt dicat alia actio,

31 † nō propterea includit quod restitutio in integrum sit actio. Sed non respondet ad ponderationem illius dictionis, alia actio.

Secundo respondet Mauric. d. cap. 11. quod in illomet text. abnegatur hoc quod illa dictio, alia, implicet, ponderando in versic. illo seq. illa verba, nam si communi auxilio, &c.

Tu potes dicere, quòd text. nō intelligit, quòd minori competat restitutio in integrum iure actionis, quando nulla alia actio competit, sed quod cōpetat officium iudicis loco actionis deficientis deseruiens, vt d. cap. fin. Vnde non malè loquitur tex. neque impropriè, quando inquit nulla alia actio, &c. citra restitutionem in integrum, id est citra illud remedium quod loco actionis datur. Implicabit enim, non quod hoc remedium sit actio, sed quod loco actionis datur, sicut procedit etiam illud Euangelij, & cum eo duo alij nequam, siue duo

32 alij latrones crucifixi sunt, vbi verbum, alij, † nō implicabit q Christus fuerit latro, sed quod ad similitudinem, & vt latro crucifixus fuit, vnde idem dixit. Tanquam ad latronem existis comprehendere me. Nullum autem simile est idem, l. quod Nerua. ff. depos. cū simil.

33 Ampliatur † hæc conclusio vt procedat non solùm in restitutione in integrum, quæ competit ex edicto minorum, sed etiam in ea, quæ competit ex edicto maiorum, prout in specie tenent Cyn. in l. quòd tempore. nu. 2. C. ex quib. caus. maior. Cuma. in l. quoties. §. nequaquam. nu. 5. ff. de admin. tut. Fulgos. in l. 1. ff. tit. nostro. & dicit, q hæc est communis, idem & de communi in l. ab hostib. §. sed quòd simpliciter. nu. 7. licèt disputando dubitet. Abb. in c. 2. nu. 23. de rest. in int. & ibi Card. col. fin. & hæc in summa est communis.

Sed contrarium in hoc voluit Glo. in d. c. 2. vt ponderat ibi Card. §. nos verò, col. fi. vers. 4. quæro. & apertè defendit Vrsillus instit. de actio. §. tutsus. nu. 38.

Primò, quia iuquit non reperiri hoc iure cautum.

Secundò, per Glos. d. c. 2.

Sed tene communem, & ad contrarium resp. quòd si cautum ita est io restitutione minorum, idem in alia ex edicto maiorum dicendum est, quia valet argumentum ab vna ad aliam, vt supra aliàs dixi, vbi non reperitur specialiter diuersimodè dispositum in vna, quàm in alia. Ad Glossam d. c. 2. resp. Abbas, quòd loquitur in rescissoria actione.

34 Sed quæritur † iuxta prædicta, quòd iudicis officium istud sit an scilicet nobile, vel mercenarium. Reperio q Alciat. in l. 2. §. & harum. nu. 42. ff. de verb. oblig. dicit sic. Quòd ad intentandum iudicium rescindens, datur officium iudicis nobile ad rescissorium verò officium mercenarium. Primum loco actionis proponitur, vt d. c. fin. vbi ad literam. Secundum verò deseruit actioni proponendæ. & facit pro hac distinctione, quia restitu-

35 tio in integrum † est mixti imperij, vt supra ex communi sententia admissum fuit, ergo officio iudicis nobili expedire necesse est, ad nota. cōmuniter per Bar. & alios in l. imperium. ff. de iur. om. iud.

Articulus VII.

36 AD septimum, † An scilicet per viam exceptionis vel replicationis peti possit restitutio in integrū?

Videtur quòd non. Prout simpliciter tenent Glos. in l. necnon, §. exemplo, ff. ex quib. caus. maior. & ibi Bart. col. 1. & Glo. in d. §. si minor. l. nam & postea. ff. de iureiurand. & ibi Bart. & Paul. in fine. Dyn. in §. rursus, instit. de actio. num. 20. Alberic. in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. num. 25. ff. ex quib. cau. maio. Albet. in l. quod in diem. ff. de compen. num. 5. idem videtur velle Albet. in l. necnon. num. 10. ff. ex quib. caus. maior.

Primò per d. l. necnon. § exemplo.

Secundò per l. exceptiones. la 2. in fin. ff. de exceptio. Contrarium simpliciter tenent alij magis communiter. Bald. in l. si apud. ff. de minor. Alber. in l. exceptiones. §. inter. num. 1. ff. de except. per illum text. Soc. senior in l. qui agnitis. ff. de except. nu. 15. versic. vnde in hoc difficili passu, vbi de communi. Alb. Galeot. in sua Margarita. cap. 54. num. 11. per d. §. si minor. Ias. in d. l. nam & postea. §. si minor. n. 12. ff. de iureiur. in c. cum ex literis. §. fin. in fine. Bellam. in c. suscitata. nu. 14. ad finem. Mil. in suo repet. in verbo, restitutio, ad finem. Sign. de Homo. d. §. si minor. nu. 21. Aman. à Claris aquis sing. 204. Bertran. consil. 273. num. 7. lib. 1. & consil. 191. lib. 5. Iacob. Put. inter consilia vltimarum voluntatum. cós. 121. nu. 100. Alc. cons. 4. num. 9. & consil. 369. num. 5. vbi de magis commune. & Syluan. consil. 69. num. 21. lib. 2.

Primò, per d. §. si minor. vbi videtur expressum.

Secundò, per quædam exempla querelæ, & contra tabulationis, de quibus per Dyn. in d. §. rursus. nu. 19.

Tertiò, per d. l. si apud. ff. de minor.

37 Quartò, per illam regulam, † quod quæ sunt annalia ad agendum sunt perpetua ad excipiẽdum, l. licet. C. de except. cum simil.

Ego in hoc articulo, quem semper inuolutum & male explicatum potiùs quàm difficilem putaui, sic considerandum & distinguendum puto.

38 Aut quærimus an possit restitutio † in int. principaliter peti per viam exceptionis, vel replicationis, & dic, quòd hoc videtur impossibile, quia imò propriè incidenter petitur, cum per viam exceptionis petitur, vt dixi supra quæst. 34. art. 4. & ita in terminis hoc considerat & aduertit Bal. in l. 2. num. 2. C. quando non obiic. longe tempor. præscript. & clarè etiam vult Alberic. in d. §. si minor. num. 13. & Bald. consil. 180. lib. 4. vbi dicit, quod minor possidens non nisi per viam exceptionis, restitutionem petere possit.

39 Aut quærimus † an incidenter peti possit per viam exceptionis, vel replicationis, & tunc aut loquimur de rescissoria actione, & dic quod illa nullo modo vel principaliter, vel incidenter peti potest, nisi prius obtineatur restitutio in integrum, vt dixi supra q. 33. art. 4. An autem si obiiciatur de præscriptione possit replicari, & sic incidenter obiici de restitutione in integrum, dixi pariter supra q. 33.

40 Aut loquimur † de ipsamet restitutione in integrum, & tunc aduertendum est, quòd non est difficultas, seu saltem esse non debet, an restitutio per viam exceptionis peti possit, quia clarum est, quod vel excipiendo, vel replicando peti potest, vt d. §. si minor. & si bene aduertatur, Doctores non faciunt difficultatem in hoc, sed in eo quod sequitur. & ita teneas in hoc membro ex communi omnium statim allegandorum, quicquid contra voluerit Iacob. de S. Georgio. in l. fin. nu. fin. C. de temp. in integ. restit.

41 Sed dubium est † an peti possit per viam exceptionis vel replicationis &c. postquam effluxit quadriennium quod datur ad illam petendam, & in hoc videbatur dubium, quia quæ sunt annalia ad agendum sunt perpetua ad excipiendum, & consequenter videbatur etiam perpetuò per viam exceptionis proponi posse d. l. licet. C. de exception. Sed tamen in hoc vera, & communis omnium conclusio est, quòd post transactum quadriennium nõ possit peti restitutio in integrum, neque etiam per viã exceptionis, vel replicationis, ita in primis fuit ex mente Dyn. in d. §. rursus. Paul. de Cast. in d. §. si minor. num. 1. & fin. Ias. ibi num. 3. & 6. Alexand. num. 4. & Soc. n. 3. & idem clarè voluit Alber. in l. si quis libertatem. nu. 4. ff. de pet. hæred. Curt. iun. in d. § si minor. num. 4. vers. circa prædicta. in fin. vbi dicit hãc esse communem declarationem, & clariùs nu. 8. Aret. ibi, col. 3. versic. vnde quidam modern. Io. Fabri in l. fin. col. 2. & ibi Iacob. de S. Georgio in terminis firmat, C. de temp. rest. in integr. num. fin. Card. in clem. 1. num. 32. & ibi Imol. nu. 25. de rest. in integ. Rebuff. eod. tit. art. 1. glo. 2. in fin. cum concord. Glos. super constit. marchiæ libro 6. c. 13. num. 4. Gomes. var. resol. tom. 2. cap. 13. num. 8. vbi de communi. Boich in d. c. suscitata. num. 7. Anch. in c. pen. num. fin. in fin. eod. tit. Signor. de Homod. in d. §. si minor. num. 10. & seqq. & Saly. ibi, num. 9. nouissimè etiam Rodoan. de reb. eccles. non alien. in q. de restit. in integr. §. 1. num. 14. & ita tenendum est.

42 Ad contrarium illius regulæ, † quæ sunt annalia ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum, &c. resp. Doctores communiter, ꝙ procedit, quando non est in arbitrio eius qui habet hanc exceptionem posse etiam agere, tunc enim ei non imputatur, si intra annum nõ agit, & cum excipere nunquam possit, donec actor contra eum non agit, non imputatur si non excipit, quia nõ potest dari defensio exceptionis, vbi non est offensio actionis, &c. Si verò sit in potestate eius etiam agere, tunc secus. Imputari enim ei debet, quare non egit, & agendo persecutus non fuit, id quod excipiendo etiam consequi potuisset, si contra eum actum fuisset, & ratio est, quia sicut in præcedenti casu non debet ei nocere negligentia aduersarij, ita neque hoc casu debet nocere aduersario negligẽtia eius, arg. l. videlicet. ff. ex quib. cau. maior. & hanc declarationem ad d. l. licet. C. de exec. cum simil. ponit plenè Felyn. in c. si autem, de rescr. in 4. col. & Curt. iun. d. §. si minor. in fi. Et pulchrè confirmatur ex regula, quam tradit Henr. Boich in d. c. suscitata. nu. 8. dum inquit, ꝙ quando actio & exceptio competunt ad diuersa, procedit regula d. l. licet. aliàs si ad idem competat, id est, quòd vbi competit actio, ibi quoque & exceptio, secus. Et pro exemplo ait, quòd querela inofficiosi licet per viam exceptionis proponi possit, tamen post quinquẽnium excluditur, ita vt neque etiam per viam exceptionis proponi possit, l. Papinianus. §. si filius. ff. de inoffic. testam.

43 Prædicta omnia † limita in primis generaliter, vt nõ procedant in omnibus casibus, in quibus restitutio in integrum potest post quadriennium etiam principaliter peti, quos notaui supra plenissimè q. 19. artic. 11. Nam in iisdem casibus incidenter quoque peti poterit, & per viam exceptionis etiam post quadriennium.

44 Secundò declara † prædicta omnia de replicatione, vt procedant, quando actio pristina per læsionem non fuit penitus extincta, vt quando fuit iuratum nõ deberi, vt in d. § si minor. tunc enim poterit per viam replicationis etiam incidenter peti, quando verò actio pristina fuit penitus extincta, nõ posset incidenter peti per viam replicationis, sed debet principaliter peti, & obtineri, vt declarat Alexan. in d. §. si minor. num. 4. post Bald. & Paul. de Cast. ibi, & dicit, quòd ita originaliter tenuit Spec. in tit. de off. omn. iud. §. incidenter. vers. in modum etiam.

45 Tertiò, limita † conclusionem cõem distinctionis principalis, vt non procedat quando minor dolo aduersarij læsus fuisset, quia tũc, cum exceptio doli perpetua sit, non dicitur extingui quadriennio huiusmodi exceptio, vt notab. limitat Fulg. in d. §. si minor. ad fin. nu. 6. dicens ita intelligi d. l. exceptiones. in fi. ff. de except. & idem Fulgos. in l. rem mihi. num. 2. ff. de pignor. act.

46 Quartò limita, † vt nõ procedat in restitutione in integrum quæ datur ex iusta causa impedimẽti, ex clausula generali. Fulgos. in d. § si minor. num. 2. per d. l. exceptiones. in fi. primi resp. iuncta l. Pomponius. §. idem

Pom-

Pomponius.ff.de dolo.item l.necnon. §.2.exemplo.ff.ex quib. cauſ. maior. & idem ait idem Fulg.in d.§.exemplo. licèt Doct. contra communiter dicant. Tu autem,
47 exceptis caſibus, † in quibus ex æquitate ſpeciali datur reſtitutio etiam poſt quadriennium de quibus dixi d.q.19.aliàs tene cum Doct.communiter, videtur enim debilior illa reſtitutio,quàm aliæ quæ ex ſpeciali edicto competunt.

48 Niſi ſaluando Folgoſium † in aliquo caſu, dicas, quod procedet eius dictum, quando reſtitutio daretur ex capite iuſtæ ignorantiæ, quia tunc quadriennium nunquam currit niſi à die ſcientiæ,vt dixi ſupra d.quæſtio. 20.articulo 4.

Sed tamen iſte erit vnus ex illis caſibus,de quibus dixi ſupra in prima limit. eſſe excipiendos. Tene igitur communem.

Articulus VIII.

49 AD octauum,† An litis conteſtatio in hoc iudicio neceſſaria ſit?

Fac regulam quòd ſic.Bart.in l.Papinianus §.1.ff.de minor.Bal.in l.in cauſæ.§.ti.ff.eod.Bal.in l.ab hoſtibus. §.ſed quod ſimpliciter.nu.4.ff.ex quib.cauſ.maior.Bellam.in c.coram.nu.27.verſ.vnde fuit.de reſt.in integ.& alij omnes vbique quos abundanter colliges ex infra dicendis pro ampliationibus, & limitationibus huius regulæ tam in hoc quàm in ſeq. articulis. tex eſt in l.necnon.§.ſi cui in prouincia.ff.ex quib.cauſ.maior.& in capit.fin. de off.,iud. vbi expreſſum. Rationes habes ex d.§.cauſa cognita.

50 Ampliatur,† vt procedat etiam,quando petitur contra ſententiam.Io.Andr.in add.ad Specul.tit.de reſtit. in int. §.1.in verbo, vbi.

51 Sublimita,† vt non procedat quando peteretur aduerſus interlocutoriam. Bar.in l.Diuus.nu.9. ff.de reſt. in integr.

52 Limita † primò, vt non procedat, quando reſtitutio in integrum ſummariè petitur & in ea ſummariè pro-
53 cedendum eſt.Bellam.deciſ.266.quinimo † ex eo colligitur notab.dictum,quod ſcilicet ſi in negocio principali obtentum eſt vt procedatur ſummariè,& poſtea obtineatur ex aduerſo mandatum de reſtituendo in integrum prout de iure,procedetur in hoc incidenti articulo reſtitutionis in integrum ſummariè,licèt hoc in commiſſione dictum non fuerit,quòd nota.

54 Limita ſecundò † vt non procedat,quando peteretur reſtitutio ad appellandum, tunc enim litis conteſtatio non eſt neceſſaria. Rot.deciſ.6.de lit.conteſt.in antiquis. Io.Andr.in c.2.col.1.verſ.reſtituimus.extra de reſtit. in int.Veſtr.lib.8.c.3.nu.19.

55 Limita tertiò,† quando peteretur reſtitutio aduerſus lapſum fatalium, quia non eſſe hoc caſu neceſſaria litis conteſtationem dicit Card. in c.ex ratione. in fine, de appell. & Præpoſ.ibi nu.70.& Papaz.in add. Rotæ, eod.tit.noſtro, deciſ.4.in nouiſſimis.

56 Limita quartò.† vt non procedat ſic indiſtinctè in iudicio reſciſſorio, nam ſi in iudicio reſcindendi fuit conteſtata lis,ſi quidem cumulata non fuerunt hęc iudicia, neceſſaria quidem erit etiam in reſciſſorio litis conteſtatio, aliàs ſecus. ita Anchar.in cap.cum ex literis.nu.10. de reſtit.in integ.

57 Limita † quintò, niſi incidenter peteretur. Sed de hoc dic plenè art.ſeq.

58 Limita † ſextò,niſi aduerſarij eſſent abſentes.Sed de hoc quoque dic,vt infra art.fin.huius quæſtionis.

Articulus IX.

59 AD nonum,† An ſcilicet litis conteſtatio neceſſaria ſit,quando reſtitutio in integrum incidenter petitur?

Et in hoc quoque fac breuiter concluſionem,& dic, quòd non eſt neceſſaria,& ita omnes vbique communiter concludunt. Bar.in d.l.Papinianus.§.1. ff.de minor. Bal.in d.l.in cauſæ. §.cauſa cognita. Bal.in § cum qui.l. 1.ff.de poſtul. n.4. Bal.in l.fi.n.4. C.de temp.in int.reſt. Paul.de Caſt. in l.nam & poſtea. §.ſi minor. nu.2.ff.de iureiur.Pau.de Caſt.in d.auth.ſi omnes.nu.6. C.ſi min. ab hær. ſe abſt. & ibi Bal.num.7. Signor.de Homod.in d.§.ſi minor.nu.6.Fulgoſ.in l.necnon. §.ſi cui in prouincia. ff ex quib.cauſ.maior. Ant.de Butr.in c.2.nu.10. de off.ord. & in c cauſa.nu.8.de reſtitut.in integ.& dicit, quòd tunc ſit ſummaria cognitio.Card.in c.2.col.fi.eo. tit.noſtro & in c.cum ex literis. §.quo circa. in 8.quæſt. ita demum concludit,& in d.c.cauſa.eod.tit.in 4.quæſt. Francus in d.c.ex ratione.nu.58. de appell. & ibi Præpoſ.nu.35.Bellam.in d.c.2.nu.1.eod.tit.noſtro. Capell. Tholoſ.deciſ.55.nu.3.Veſtr.lib.8.c.3.nu.19.& Rodoan. de reb.eccleſ.non alien.in q.de reſtit.in integ.§.fin.nu.1. & ſeq. tex.eſt expreſſus in d.cap.fin.de off.iud.

Quando autem dicatur peti incidenter reſtitutio in integrum,dixi ſupra q...art...

Et in ſpecie in propoſito.

60 Primò reperio,† quòd quando petitur præparatoriè, dicitur incidenter peti,Bal.in d.l.fi.nu.4. C.de temp. in integ.reſt.

Quidam reprehendunt hoc,quia ſemper hoc iudi-
61 cium reſcindens † eſt præparatorium iudicij reſciſſorij, ſecundùm Fabr.in d.§.ſurſus.no.24.Inſtit.de action.

Sed poteſt ſaluari dictum Bald.in caſibus,in quibus iudicium reſcindens nõ eſt neceſſarium. Tamen exemplum hoc periculoſum eſt.

62 Secundò reperio,† quod dicitur incidenter peti,quando petitur contra interlocutoriam. Capell. Tholoſ. deciſ. 55.nu.3.Quinimò Abb.in c.cum ex literis.nu.16.de re-
63 ſtit.in int. dicit,quòd † quando petitur contra ſententiam ſemper dicitur incidenter, & non requiritur litis conteſtatio,quod eſt multum notab.

64 Tertiò reperio,† quòd quando petitur per viam exceptionis vel replicationis,dicitur incidenter peti.Paul. de Caſt.in d.§.ſi minor.nu 2. & hoc exemplum eſt frequentiùs receptum,& vtiliùs exemplum omnibus alijs, & de eo dixi ſupra d.q.33.

65 Limita † prędictam concluſionem dupliciter.Primò, vt tutiùs nihilominus ſit ſemper litem conteſtari, vt eſt de mente Innoc.in d.c.cum ex literis. Sed D.Ant. ibi in fine non credit verum,quòd per hoc incurratur in periculum nullitatis,ſed bene fatetur eſſe neceſſariam ſemper præſentiam partis,& cognitionem cauſæ.

66 Limita ſecundò † igitur, vt licet non ſit neceſſaria litis conteſtatio in hoc caſu,tamen eſt neceſſaria præſentia partium. Ita D.Ant. in d.c.cum ex literis.nu.23. & clariùs, num.40.de reſt.in int.

67 Nota etiam † regulam quam ponit Anch.in d.c.cum ex literis.n.10. Quod ſcilicet dicitur incidenter peti reſtitutio in iudicio in quo regulariter non eſt neceſſaria litis conteſtatio,& ſic videntur ſe habere hæc duo vt excedentia excessa. Quòd nota.

Articulus X.

68 AD decimum, † An ſcilicet quando aduerſarij ſunt incerti, vel abſentes ex contumacia poſſit procedi in hoc iudicio abſque litis conteſtatione? etiam vſque ad ſententiam diffinitiuam?

Hic articulus diuiditur in duo capita.

69 Primum eſt, † quid quando aduerſarij ſunt incerti.

Secũdum,quid quando ſunt abſentes ex cõtumacia?

Circa primum,concluſio breuiter eſt,quòd litis conteſtatio non eſt neceſſaria, imò fieri non poteſt, vt eſt exemplum, quando minor reſtituitur aduerſus aditionem hæreditatis.Ita Bart.in d.auth.ſi omnes,& clariùs in d.l.Papinianus.§.1.ff.de minor.Fulgoſ.ibi in §.fin. & Ant.de Butr.in c.2.col.2.verſ.expedita eſt.Gl.de officio ord.& hoc non habet dubium.

Cir-

Circa secundum maior est difficultas.
Videtur enim, quòd litis contestatio nihilominus ne-
cessaria sit, & absque ea iudicium hoc procedere ne-
queat etiam contra absentes ex contumacia.
70 Primò, quia ita speciale † est in appellatione, vt l. fina.
C. de temp. appellat. ergo secus in restitutione in integ.
Secundò, per tex. fortem in c. accedens, el t. extra vt
lit. non contest.
Tertiò, quia ita tenent plures Doct. Host. in tit. de re-
stit. in int. §. qualiter, & Iac. de Rau. in d. l. in causæ. §.
causa cognita. ff. de minor. & sentit Odofr. in d. auth. si
omnes. Abb. in d. c. cum ex literis. nu. 15. idem etiam te-
net Speculator in tit. de libell. conceptio. §. nunc viden-
dum, vers. pen. dicit Alber. in d. l. fi. nu. 5. C. de temp. ap
pell. sed ego non reperio ibi hoc dicentem, & mirarer
quia contrarium alibi dicit, vt proximè referam. Idem
tamen videtur firmare Mysing. in 1. cēt. suarum obser-
uationum. obseru. 49. in fine. & Rodoan. in tract. de reb.
eccles. non alien. in q. de rest. in int. §. fin. nu. 4. & 5.
Contrarium tenent alij Doct. magis communiter
Azo, Gul & Bar. in d. auth. si omnes nu. 2. & 4. C. si min.
ab hære. se abst. Bal. in d. §. si causa cognita. & dicit, quòd
Doct. ita tenent, & videtur simpliciter sequi Alber. in l.
2. ff. de rest. in int. Specul. eod. tit. §. 1. nu. 40. & §. 2. nu. 1.
Bar. in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. nu. 10. in fi.
ff. ex quib. caus. maior. & videtur residere etiam Bal. in
l. 1. §. eum qui. nu. 4. ff. de postul. idem clarè vult Fulgos.
in l. in causæ. §. 1. ff. de minor. Signor. de Homod. in d. l.
nam & postea. § si minor. nu. 23. ff. de iureiur. Bal. in ad-
dit. ad Spec. tit. nostro. col. 3. Bellamer. in c. coram. n. 27.
eod. tit. & Guid. Papæ decis. 143. nu. 3.
Et ex tribus potissimum mouentur, ad quæ aduerta-
tur.
Primò, per d. auth. si omnes. vbi expressum dicunt.
Sed resp. quòd ibi agitur de modico præiudicio credi-
torum, quibus futurus est recursus contra nouum hæ-
redem, & ita considerat text. in l. 2. ff. de administ. tut.
Vel dici potest, quòd ibi sumus penè in terminis præce-
dentis capitis, scilicet quādo sunt incerti ipsi aduersarij.
Secundò, per l. præset. ff. de minor. inducendo sic, ap-
71 pellatio † & restitutio in integrum æquiparantur, sed
in appellatione admittitur hoc, vt parte existente con-
tumace procedatur ad diffinitiuam, non aliter lite con-
testata, l. fin. C. de temp. appellat. ergo & in restitutione
in integrum admitti debet.
Sed resp. potest, quòd æquiparatio hæc non procedit,
nam appellatio quoque, & nullitatis dictio æquiparan-
72 tur. Imò tanta est connexitas inter eas, † vt sola appel-
latio nullitatis quoque cognitionem deuoluat, vt per
Inn. in c. dilecto. de appel. & Alber. in l. si vt proponis. C.
quom. & quando iudex. Quinimò magis tangitur iusti-
73 tia † partis in appellatione, quàm in causa nullitatia, &
tamen in causa nullitatis, principaliter intētata (vt nos
præsupponimus in hac quæstione, propter terminos ar-
ticuli præcedentis) non proceditur lite non contestata
contra contumacem ad sententiam diffinitiuam, vt per
Alber. in d. l. fin. nu. 5. C. de tempo. appellat. ergo neque
in causa restitutionis in integrum.
Tertiò, per hanc rationem, quæ fuit Bartoli, quia
74 quando non potest esse † prouisum actori per missio-
nem ex primo vel secundo decretum contra contumacem,
potest perueniri ad diffinitiuam sine contestatione litis,
aliàs esset in potestate rei deludere actorem quamdiu
vellet. Sed non potest esse prouisum minori actori in hoc
iudicio ex primo vel secundo decreto, ergo &c.
Sed resp. potest in primis, quòd hoc non est perpe-
tuum, sed tantum eo casu, quo iudicium rescindens non
expectat iudicium rescissorium post se; nam quādo sub-
sequitur, missio fieri poterit in rebus minoris ab aduer-
sario possessis.
Præterea etiā in casu, quo non subsequitur iudicium
rescissorium, sed rescindens tantum sufficit, non est ne-
cessarium deuenire ad diffinitiuam, quasi non sit aliter
consultum ipsi læso, satis enim est consultum ei, qui in
tali casu non possessionem rei, sed dominium etiam
omissum recuperare quærit, vel obligationem retracta-
re, & periculum in quo versaretur, ne ei fugiant tempo-
ra rescindendi talem obligationem, satis euitatum sit
fauore eius à lege, quæ vult vt tempora hæc non cur-
rant minorib. etiam maioribus factis, quando aduersa-
rius contumaciter se absentat, nam aut abest aduersa-
riusquoque reip. causa, & tunc illa absentia neque sibi,
neque alijs obesse debet. l. videlicet. ff. ex quib. caus. ma-
ior. aut abest dolosè, vel otiosè, & tunc ne proprius do-
lus vel desidia alicui prosit, & auxilietur tempora non
currunt. l. intra vtile. ff. de min.
Quamobrem quidam pro concordia dicebant sic, aut
in iudicio restitutionis in integrum petitur aliquid dari
vel fieri, & tunc requiritur omnino litis cōtestatio etiam
parte contumace existente, aut tantum petit aliquod
obstaculum remoueri, & tunc secus. Ita dixit Petr. de
Bellapert. in d. auth. si omnes, in fine. C. si min. ab hæred.
se abst. Anto. de Butr. in cap. 2. col. 2. versic. quandoque.
de offic. ord. Cyn. in d. auth. si omnes, in fine. Alber. ibi
num. 4. & Paul. de Cast. num. 6. & inclinat etiam Bald.
ibidem, & Faber d. §. rursus. num. 24. instit. de actio. li-
cèt per alia verba hoc sentiat. & hoc per d. auth. si om-
nes, vbi nil petitur dari vel fieri, sed tantum obstaculum
amoueri.
75 Sed aduerte, quòd in restitutione † in integrum pro-
priè nunquam petit videtur aliquid dari vel fieri per ip-
sammet restitutionem in integrum, per eā enim solùm
petitur reponi in pristinum statum, sed occasione peti-
tæ restitutionis, & obtentæ, rem male amissam restitui.
Sed tamen defendi potest, quo ad hoc, quia quādo non
est necessarium iudicium rescissorium, tunc semper dici-
tur per ipsammet restitutionem, siue rescindens iudi-
cium peti aliquid dari vel fieri, vt dixi supra q... art...
Et hoc stante satis videtur rationabilis hæc sententia,
quia quando petitur restitutio in integrum simpliciter,
per quam veniat aliquid dandum vel fiendum, tunc di-
citur habere intentum ipse læsus absque alio nouo iu-
dicio rescissorio, & sic propriè dicitur diffiniri negocium
cum illi finis imponatur, quando verò petitur restitui
actio pristina vt illa agi possit, tunc potiùs est quoddam
præparatorium ipsum iudicium rescindens, & sic non
diffinit negocium, & hoc est de intentione Io. Fabri in d.
§. rursus. nu. 24. & satis placet hæc distinctio per hanc
considerationem.
Retenta tamen communi sententia Bart. & aliorum
ad contraria resp. sic.
Ad primum, quòd imò idem quoque in restitutione
in integrum dicendum est, quia quod præstat maiori-
76 bus appellatio, † idē præstat minoribus restitutio in in-
tegrū. l. præses. ff. de minor. & si tu obijcias de nullitate,
vt considerauι supra eod. vers. sed resp. potest, &c. potest
replicari, quòd adest alia ratio in restitutione, nam illa
77 non arguit errorem † iudicis sed partis, vnde multò mi-
nus requiritur contestatio litis in ea, quàm in causa nul-
litatis, præsertim cum ex officio iudicia pendeat hęc co-
gnitio, & non ex bene vel male gestis aduersarij.
78 An secundum resp. quòd bene ponderando † illum
text. apparebit illum non loqui de restitutione in inte-
grum de qua nos agimus, sed de restitutione spolij, &
illud negocium erat negocium principale, de quo dici-
tur in tex. quòd non potuit diffiniri lite non contestata
etiam parte existente contumace, vt aduertit ibi Glo. in
verbo, contumacia.
Nec obstat, quòd dicatur ibi fuisse restitutū in inte-
grum illum Episcopum, quia largo modo, etiam restitu-
79 tio spoliatorum † potest dici restitutio in integrū, quia
est ipsorum in pristinum statum repositio. l. 2. ff. ne quid
in loc. publ. in fi. & dixi sup. q. 1. art. 4. Et ratio differētię
est, quia in illa restitutione spolij potuit prouideri ipsi
Epi-

Episcopo permissionem in quasi possessionem iuris sui, vt in cap.tuæ.eod.tit.vt lit.non contestat. & notat Glo. in d.verbo, contumaciam.

S V M M A R I A.

1 *Læsionis probatio an semper sit admittenda, & in specie quando contra petentem restitutionem in integrum adest præsumptio iuris & de iure?*

2 *Ecclesia quæ contraxit cum solemnitate illius clausulæ, si in euidentem, &c. non præsumitur læsa, in tantum, vt non admittatur probatio in contrarium.*

3 *Princeps quando fuit præsens contractui, cessat præsumptio læsionis, & consequenter restitutionis.*

4 *Minor si fuit publicè approbatus pro diligenti patrefamilias, cessat omnis præsumptio læsionis, & sic restitutionis.*

5 *Restitutio in integrum non datur aduersus præsumptionem iuris & de iure.*

6 *Et si non datur aduersus præsumptionem iuris & de iure, possit tamen admitti minor ad probandam læsionem, saltem ex clausula generali, &c.*

7 *Minor, si pars non contradicat, nec opponat, poterit probare se esse læsum etiam si contra eum adsit præsumptio iuris & de iure.*

8 *Restitutio in integrum hoc casu cessat non ex defectu iuris & æquitatis, sed ex defectu probationis.*

9 *Læsionis probatio an sit necessaria ipsi petenti restitutionem in integrum?*

10 *Læsio regulariter probanda est, quia aliàs restitutio in integrum obtineri non potest.*

11 *Læsio ab eo probari debet regulariter, qui restitutionem in integrum petit.*

12 *Probare vnusquisque debet illud quod est fundamentum intentionis suæ.*

13 *Læsio est vnum de duobus principalibus in quibus fundatur ipsa in integrum restitutio.*

14 *Restitutionem in integrum petens debet allegare causam quare petat se restitui.*

15 *Ecclesia si restitui in integrum vult, ipsa quoque probare debet se esse læsam.*

16 *Et an procedat hæc regula de onere probãdi læsionem ab ipso petente restitutionem, quãdo contractus est ipso iure nullus?*

17 *Prædium quando à minore alienatum est sine decreto, & pecunia versa est in manifestam vtilitatem ipsius minoris tenet alienatio, & de restitutione agi potest.*

18 *Et an d. regula procedat, quando ex ipsamet narratione petentis restitutionem in integrum constaret, quod ex actu aduersus quem petitur restitutio nihil prorsus adest, & multum abest.*

19 *Et an procedat, quando id, quòd probandum esset, esset fundamentum intentionis ipsius aduersarij: siue exceptionis illius, & exemplum?*

20 *Probari ea debent ab agente quæ sunt fundamentum suæ intentionis, non quæ aduersarij intentionem probant.*

21 *Et quid si præsumptio esset contra minorem, puta quia esset industriosus,*

22 *Et an procedat d. regula quando minor fecit tale aliquid ex quo præsumitur ipso iure læsus, quòd illud fecit?*

23 *Et in primis, quid si læsio sit notoria.*

24 *Et quid si minor renunciauit beneficio restitutionis in integrum?*

25 *Et quid si fuerunt repulsi articuli ipsius minoris de se pertinentes.*

26 *Et quid si minor renunciauit hæreditati, vel legato, vel querela inofficiosi testamenti, vel iuri contra tabulandi, &c.*

27 *Et quid si minor ad aliquid se obligauit absque alia obligatione reciproca?*

28 *Minor non semper ex eo ipso quod se obligat potest dici ipso facto læsus.*

29 *Et quid si minor passus est contra se vsucapionem, vel præscriptionem compleri, vel maior instè impeditus illam impedire non potuit?*

30 *Et quid si minor fideiussit pro aliquo, cum fideiussio videatur de se ipso periculum quidem afferre, vtile autem nullũ.*

31 *Et quid si minor fideiussit in rem suam?*

32 *Et quid si minor fideiussit pro aliqua re minima, vel qui pro patre, vel matre fideiussit; & sic potius opus virtutis & pietatis fecit, quam imprudentia.*

33 *Exempla alia, & casus in quibus minor dicitur ipso iure læsus absque eo quod aliter probet læsionem. & num. 34.*

35 *Minor, vel maior quando læsi sunt circa lapsum temporis eis ad aliquid faciendum dati.*

36 *Lapsus temporis ad aliquid faciendum assignati potest esse, quòd non afferat præiudicium aliquod ipsi petenti restitutionem aduersus lapsum illius.*

37 *Læsio hoc casu probari non debet ab ipso petẽte restitutionem in integrum, ita demum si iudici constat, quòd ipse ex lapsu temporis læsus est, aliàs secus.*

38 *Appellationis omissio à minore vel maiore facta, an dicatur læsionem inducere absque alia probatione illius?*

39 *Læsio, vbi notoria est, ibi probari non debet.*

40 *Appellare vbi quis amplius non potest, ex hoc ipso dicitur læsus.*

41 *Pro sententia & iustitia eius præsumitur.*

42 *Sed hoc declaratur, vt procedat quantum ad hoc, quòd qui appellat, teneatur docere de iniustitia sententiæ, sed non quantum ad hoc, vt qui non appellat, dicatur bene facere.*

43 *Allegationem qui se omisisse dicit, debet probare se potuisse allegare, & non allegasse.*

44 *Quid si minor appellationi renunciauit ante sententiam, an tunc dicatur ipso iure læsus? & num. 48.*

45 *Iuramentum deferre aduersario ante sententiam idem est, quod renunciare appellationi.*

46 *Quid si minor non est actor, sed reus, an tunc omissio appellationis dicatur ipso iure inducere læsionem absque alia illius probatione, & hic de hac distinctione Doctorum, & opinio authoris? & num. 47. & 48.*

49 *De restitutione in integrum aduersus omissam appellationẽ, quæ dicta sunt in hoc articulo, an procedant in restitutione aduersus non prosecutam appellationem?*

50 *Hæreditatem si minor adiuit, an ex hoc ipso dicatur læsus, ita vt alia probatione læsionis non indigeat?*

51 *In hæreditate necesse est, quod adsit aliquid æris alieni, & contrarium impossibile reputatur.*

52 *Aduersus hæreditatis aditionem restituitur minor, etiam si de bonis eius aliquid diminutum non sit.*

53 *Hæreditatem non accepisse, potest multum interesse ipsius minoris, vel acceptam repudiare, etiam si illa lucrosa videatur.*

54 *Declaratio l. verum. §. item non restituetur. ff. de minor.*

55 *Ad restitutionem in integrum aduersus contractum obtinendam non semper necessaria est læsionis probatio.*

56 *Si hæreditatem adiens dicitur ipso iure læsus, an procedat dum aduersarius contrarium probare vult?*

57 *Et an procedat ita demum si minor alleget hoc ipsum, quòd sua interest non implicari in illa hæreditate, aliàs non?*

58 *Minor vt per hæreditatis aditionem ab eo factam læsus dicatur, quid probare debeat.*

59 *An sit vera ea sententia, quòd minori sufficiat ostendere, quod in illa hæreditate adsunt creditores.*

60 *An sit vera alia sententia, quòd minori sufficiat probare, quòd in hæreditate adest centum æris alieni, & quod hæreditas non ascendit ad valorem puta 80. & qui contrarium dicere vult, probet.*

61 *In probationum omissione qui læsus est, an dicatur indigere alia probatione læsionis, an ex hoc ipso læsus probetur?*

62 *Probare qui potuit, & non probauit, impossibile est quin sibi præiudicauerit.*

63 *Probationes quas quis omisit, potest esse quod nihil releuassent, etiam si non omisisset.*

64 *Minor, an ex hoc ipso quod confessus fuit aliquid sibi præiudiciale dicatur ipso iure læsus, neque alia probatione læsionis indigeat?*

65 *Læsio an sit probanda plenè, vel semiplenè, regula est, quod*

plenè

plenè probari debeat, & quòd semiplena probatio non sufficiat?

66 *Et an procedat quando argueretur dolus aduersarij, & simul essemus in causa fauorabili?*

67 *Et an procedat in restitutione minoris aduersus confessionem erroneam a se factam?*

68 *Et an procedat quando restitutio in integrum petitur à principe ex gratia?*

69 *Et an procedat quando restitutio incidenter peteretur?*

70 *Et an procedat in restitutione aduersus omissas allegationes, vel probationes, vel tempus appellandi, &c.*

71 *Et an simpliciter procedat in restitutione aduersus sententiam & rem iudicatam?*

72 *An sufficiat semiplena probatio læsionis hoc casu ad docendum de bono iure ipsius læsi?*

73 *An autem sufficiat semiplena probatio, an verò plenaria requiratur, ad obtinendam restitutionem in integrum aduersus ipsam rem iudicatam?*

74 *Ecclesia ciuitas, vel vniuersitas alia, quomodo probet læsionem, quando alienauit, vel aliter in sui præiudicium contraxit, remissiuè.*

QVÆSTIO XXXVI.

De probatione eorum, quæ in hoc iudicio restitutionis in integrum probari debent. Et in primis de probatione læsionis.

LITE contestata ad probationem intentionis deueniri solet. Ideoque explicitis omnibus quę spectabant ad citationem, libelli oblationem, & litis contestationem in hoc iudicio faciẽdas. Deueniendum nunc est ad probationem eorum, quæ pro restitutione in integrum obtinende necessario probanda sunt, & quæ probande sint, & quomodo, videndum est. Et quoniam prius agendum est de ijs quæ communia sunt vtriusque restitutionis, tam minorum, quàm maiorum. Prius videamus de probatione læsionis. Quilibet enim qui restitui vult, in primis & ante omnia probare debet quòd læsus est, cum nulla competat restitutio, vbi nulla adest læsio, vt supra millies dictum est. Hæc autem quæstio 10. his articulis explicari potest.

Primò, An læsionis probatio semper concedatur. & in specie, quando in contrarium adest præsumptio iuris & de iure, quòd petens restitutionem non sit læsus?

Secundò, An petenti restitutionem in integrum semper incumbat onus probandi se esse læsum?

Tertiò, An petens restitutionem releuetur ab onere probandi læsionem regulariter, quando ex eo ipso quòd fecit pręsumitur ipso iure quòd lęsus sit, vbi regulæ cum exemplis, & cum multis? remissiuè.

Quartò, Quid in specie, quando in lapsu temporis læsus est?

Quintò. Quid quando appellere omisit?

Sextò, Quid quando hæreditatem adiuit?

Septimò, Quid probari debeat ab eo qui se læsum ait per aditionem hæreditatis?

Octauò, Quid si læsus sit in omissione probationum?

Nonò, Quid si confessus fuerit aliquid sibi præiudiciale, quòd contra eum probari non poterat? Et quid in pluribus alijs specialibus casibus, remissiuè.

Decimò, Quomodo læsio probari debeat, an & quando plenè, vel semiplenè.

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet probatio læsioni
semper sit admittenda. Et in specie, quando
adest præsumptio iuris & de iure, quòd petens restitutionem in integrum læsus non sit?

Videtur, quòd non.

Primò, per id quòd dixit Ruyn. in cons. 35. nu. 37. versic. & insuper, & num. seq. lib. 1. Quòd scilicet ecclesia
2 † quæ contraxit cum solemnitate illius clausulæ si in
euidentem, &c. & cum autoritate Papæ non præsumitur læse, intantum, vt non admittatur ad probandam læsionem, vt per eum.

Secundò, per id quod dixit Cæphel. cons. 369. nu. 135.
3 lib. 3. post Aym. cons. 5. nu. 2. Quòd † vbi princeps præsens
fuit contractui, cessat præsumptio læsionis, & consequenter restitutio.

Tertiò per id, quòd communiter tradunt Bar. & alij
4 in l. 1. C. qui & adu. quos dum inquiunt, quòd † si minor
fuerit publicè approbatus pro diligenti patrefamilias, non datur ei restitutio, quia cessat omnis præsumptio læsionis, & lapsus iuuenilis, & ex hoc denegari ei restitutionem ait Iacobin. de S. Georgio ibi.

Quartò, per id quòd inquit Gozadin. cons. 8. col. fin.
5 vers. non obstat, videlicet quòd non datur † hæc restitutio
aduersus præscriptionem iuris, & de iure.

Quintò, quia in terminis tenet Alciat. in tractat. præsumpt. in 2. parte, nu. 18. in fine. & dicit hinc esse factam
6 illam regulam, quòd restitutio † non datur aduersus
præsumptionem iuris, & de iure.

Contrarium firmat Iacobin. de Sanct. Georgio in l. si infanti. in fine. C. de iur. deliber. adducens ad hoc idem volentem Bart. in l. inter stipulantem. §. 1. ff. de verb. obliget. & idem tenet Ruyn. cons. 68. nu. 20. & 21. lib. 1. & pro hoc adducunt l. si mater, in princ. ff. de except. rei iudic.

Pro concordia reperio eundem Ruyn. d. cons. 68. nu.
6 20. dicentem, quòd licèt non detur restitutio † aduersus
præsumptionẽ iuris, & de iure, tamen si læsus voluerit probare quòd ipse est læsus, audietur saltem ex clausula generali, & idem Ruyn. sub nu. 21. inquit idem fore, si tempus probandi læsionẽ, propter quód inducte est hæc præsumptio iuris & de iure, lapsum sit ipsi læso impedito, nam ex eadem clausula generali audietur.

Sed tu aduerte, quia nihil aliud videtur esse iste concordia Ruyni, quàm quidam circuitus, vt scilicet detur restitutio in integrum ad petendam restitutionem in integrum, quod diximus supra pluries non admitti à Doctoribus nostris.

Ego igitur fui supra aliàs, & sum etiam huius sententiæ, quòd huiusmodi præsumptio non tollat ius restitutionis in integrum sed probationem, vt accidit aliàs in l. si duo. ff. de testam. tut. & in §. 2. vbi Gl. & Doct. Instit.
7 de testam. Quo fiet, vt si læsus † admittatur ad proban-
dẽ læsionem, quia pars non contradicat, vel quia ipsi iudici adeo notoria videatur læsio eius, vt illũ admittat ad probendã læsionẽ, illa probare possit & debeat obtinere in hoc iudicio, licèt ab initio adesset præsumptio ista contra eum; bene verum est, q vt etiam dixi supra, ista præsumptio operabitur hoc contra petentem restitutionem, quòd si interim executio penderet, non suspendetur per petitam restitutionem in integrũ, quia ista præsumptio facit quòd videatur calumniosè peti restitutio, ideo, &c. c. suscitata. de rest. in int. & ideo quidam qui tenuerũt, quòd aduersus tres conformes petite restitutio non impediat interim executionem illarum propter violentem præsumptionem, quem inducunt tot conformes, dixerunt, quòd si petens restitutionem incontinenti doceat de læsione & bono iure suo, suspendetur interim executio, quia præsumptio cedet veritati, vt dicam pleniùs infra quæstio. 33. Quòd nota diligenter, quia in summa ista præsumptio nil aliud inducet contra petentem restitutionem, quam præsumptionem calumniosæ petitionis, iuxta dictum cap. suscitate, quæ à cauto aduocato tolli poterit, per ostensionem incontinenti factam de bono iure ipsius læsi. Et ita tenendo.
8 Ad contraria patet responsio, quia restitutio † cessat
in

in illis casibus ex defectu probationis non ex defectu boni iuris ipsius petẽtis restitutionem, & ideo si admittatur probatio læsionis à iudice ex eius arbitrio, vel ab initio, vel saltem facta executione, non denegabitur postea restitutio.

Articulus II. & III.

9 AD secundum & tertium, † An scilicet regulariter onus probandi lęsionem incumbat ipsi petenti restitutionem in integrum?

10 Præmittendo prius, quòd læsio regulariter probanda est, quia aliàs restitutio obtineri non potest, l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. cum simil. & dixi supra q. 4. art. 1. & tradunt Glos. Bart. & alij in d. §. si minor. per illum textum, & post eos & alios concordant. tradũt Corn. in cons. 50. num. 3. lib. 3. Port. cons. 134 num. 30. & Cæphal. cons. 348. nu. 17. & seq. lib. 3. dicentes non præsumi læsionem nisi probetur.

11 Fac regulam † quòd regulariter onus probãdi læsionem incumbit ipsi læso. tex. est expressus in l. minoribus. C. de restit. in integr. & in dicta l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. Notant Alberi. Bar. & alij, tùm in dictis locis, tùm in l. alterius. ff. de tut. & ration. distrah.

12 Et ratio est, quia vnusquisque † debet probare id q́ est fundamentum suæ intentionis, l. in exceptionibus. ff. de probat. cum similibus, sed læsio est vnum ex duobus
13 præcipuis fundamentis † in quibus fundatur intentio ipsius petentis restitutionem in integrum, l. quod si minor, §. 1. ff. de minor. & ideo minor, vel alius petens re-
14 stitutionem in integrum † debet allegare & probare causam quare petat, vt dicunt Iacob. de Arena in d. l. alterius. nu. 1. ff. quod falsi tut. & Mysing. in suis Obseruat. singul. obseruat. 16.

Ergo læsio regulariter ab eo probari debet, qui restitutionem petit.

15 Ampliatur, † vt procedat etiam in Ecclesia, quę si vult restitui debet probare se esse læsam, aliàs non auditur. Dec. in cons. 564. nu. 18. & Ruyn. cons. 35. vers. sed præmissis, lib. 1. vbi plenè.

16 Limitatur † è contra multipliciter, & primò, vt non procedat, quando contractus esset ipso iure nullus, quia tũc non ipsi petẽti restitutionem, sed aduersario incumberet onus probandi, quod petẽs restitutionem sit locupletatus ex illo contractu. Ita secundùm Bart. Iacob. de Arena, Cyn. Bald. & alios in l. prima. C. si adu. vend. & Cyn. in l. fin. C. de restit. in integrum. Ang. & Paul. de Cast. & Alb. in d. l. 1. num. 1. clariùs, sed aduerte, quia non videtur dari casus iste, quia restitutio in integrum non competit, vbi contractus est ipso iure nullus, vt dixi supra q. 17. artic. 7.

Hoc sentientes præalleg. Doctor. adducunt pro casu
17 quãdo prędium esset alienatum sine decreto, † & pecunia esset versa in vtilitatem manifestam ipsius minoris, tunc enim tenet alienatio, & ideo necessarium est beneficium restitutionis, & quoniam hoc ipsum, quo facit tenere alienationem, id est, quod pecunia sit versa in vtilitatem minoris est fundamentum intentionis ipsius aduersarij ad hoc, vt contractus validitatem defendat, ipse hoc probare debet, de hoc autem est casus ad l. prædiorum, vbi Bald. Salyc. & alij notant. C. de præd. minor.

18 Limitatur † secundò, vt non procedat, quando ex ipsamet narratione petentis restitutionem constaret, q́ ex conuentione, contra quam restitutionem petit, sibi nihil prorsus adest, & multum abest, ita Fulg. in dicta l. prima. versic. occurrebat mihi. C. si adu. cred. exemplificando latiùs, vt per eum.

19 Limitatur † tertiò, vt non procedat, quando id q́ probandum esset, esset fundamentum intentionis ipsius aduersarij, siue exceptionis illius, videlicet, si probata læsione à minore ex ipsius narrationis facie aduersarius exciperet, quod conuentio de qua inter eos, fuit versa in vtilitatem minoris, nam hoc debet probari ab ipso aduersario, non ab ipso minore, Bart. post Glos. & Iacob. in d. l. 1. C. si aduer. credit. & ibi sequitur Bald. nu. 5. Ang. nu. 1. Alberic. nu. 1. & Paul. de Cast. nu. 1.

Et ratio est secundùm eos, quia ea probari debent
20 † quæ sunt fundamentum intentionis nostræ, vt per Bart. in d. l. 1. per l. 2. de pub. cum simil. text. est in d. l. in exceptionibus. ff. de probat. vbi expressum.

21 Sublimitari † tamen potest hoc nisi minor industriosus esset aliàs in omnibus suis negotijs, nam eo casu præsumptio esset ad fauorem aduersarij, & onus probandi non fuisse versam rem in vtilitatem ipsius minoris incumberet ipsi minori, vt per Azon. in Rubr. C. qui & aduers. quos. & Vbert. de Bobio. & Odofr. & Alber. in l. 1. num. 2. & ibi Bart. num. 2. C. eodem.

Et pro hoc est d. l. 1. cum ibi notatis per omnes, de quibus dixi supra quæst. 13. art. 3. Secundum quæ ibi dicta pleniùs limita & declara hanc sublimitationem.

22 Limitatur † quartò, vt non procedat quando minor tale quid fecit vt eo ipso appareat, vel præsumatur à iure læsus, quòd illud fecit, & similiter si aliquid tale faciendum omisit vel ipse vel quilibet maior, ex quo ipso iure præsumatur læsio. Ita omnes allegandi infra proximè in exemplis.

23 Exemplum autem primum † affertur generale si læsio sit notoria. Bellam. in cap. auditis. n. 8. de restit. in integr. Boich. in cap. 2. nu. 5. eod. tit. Barbat. in Clem. appell. de appell. & in cons. 79. lib. 4. nu... Rebuff. tit. de restit. in integr. art. 1. glos. 3 nu. 17. post Collect. in d. cap. auditis. Aufr. in add. ad Capel. Tholos. q. 389. Rodoan. de reb. eccles. nõ alien. in quæst. de restit. in int. §. 5. nu. 4.

24 Exemplum secundum affertur, † quando minor in specie renunciauit beneficio restitutionis in integrum, Bero. cap. 1. num. 7. de restit. in integr.

25 Aliud † exemplum in specie affertur, quando fuerunt repulsi articuli de se pertinentes, nam hoc ipsum dicitur præiudiciale minori, Vitalin. Clem. 1. num. 57. de restit. in integr.

26 Aliud † exemplum in specie, quando minor renunciauit, hæreditati vel legato, vel querelæ inofficiosi testamenti, vel iuri contratabulandi, vel hoc facere omisit intra tempus sibi à lege datum, vel maior hoc facere non potuit iusto impedimento detentus. Bald. l. 1. num. 2. & ibi Paul. de Cast. num. 4. C. si aduer. cred. vend. per Glos. in l. si iudex circumuento. ff. de minor. & l. si intra ætatem. C. de restit. in integr.

27 Aliud exemplum † affertur, quando minor ad aliquid se obligauit absque alia obligatione reciproca aduersarij, nam eo ipso præsumitur læsus, secundùm Iacob. Butrig. quem refert, & sequitur Guid. Papæ decis. 142. in princip. & Mauric. cap. 278. in principio.

28 Sed tu aduerte, † quia quandoque esse potest, quod non hoc ipso quia minor se ad aliquid obligat lęsus præsumatur, puta si ad donandum aliquid non excessiuæ quantitatis viro benemerito se obligauit, item si pro patre carcerato fideiussit, item si mutuauit pecuniam amico diuiti, & qui sit soluendo & facilis exactionis, & similia. Vnde dicerem, quòd hoc casu non debeat propterea dari restitutio minori absque alia probatione læsionis, sed quòd si velit aduersarius minoris probare contrarium, scilicet, quòd minor non est læsus audiri debeat, & sic quod huiusmodi præsumptio læsionis operetur ad fauorem minoris hoc tantum, quòd ipse releuetur ab onere probandi se esse læsum, non autem quòd etiam excludatur aduersarius ab exceptione probandi contrarium. Quod sit tibi generale etiam in præcedentibus & sequentibus exemplis.

Aliud exemplum affertur, quando minor passus est
29 contra se vsucapionem † vel præscriptionem compleri, vel maior iustè impeditus illam interrumpere non potuit. dicentur enim ipso iure læsi, & releuari ab onere

pro-

probandi læsionem. vnde ille ætatem tantum, iste iustum duntaxat impedimentum probare tenebitur. Glo. & Bartol. in l. fina. C. in quib. caus. restit. non est necess. num. 9. & alij quos tacito nomine refert Mantic. c. 278.

Sed contrarium, in hoc, vt reperio, tenet Cæph. consil. 314. num. 33. lib. 3.

Tene primam. Et Cæphal. potest saluari sic, vt debeat probari ab eo qui petit restitutionem aduersus præscriptionem, quod huiusmodi præscriptio abstulit sibi aliquid, quod restitutionem mereatur, & quod non abstulisset patrifamil. diligenti, & aliquo necessario impedimento non impedito, si enim hæc non concurrant non datetur restitutio aduersus præscriptionem. Vnde sit cautius aduocatus actoris in hoc.

Aliud exemplum affertur, quando minor fideiussit
30 † pro aliquo, quia non videtur ei necessarium probare, quòd huiusmodi fideiussio nocuerit, hoc enim præsumitur absque alia probatione, secundùm Bart. in d. l. sancimus. num. 9. & Fulg. in d. authen. si omnes. C. si minor ab hæred. se abstin. num. fin. Alexan. in l. nam & postea, §. si minor. num. 10. circa finem. ff. de iur. Bellam. in cap. auditis, sub num. 8. vers. tertium ponit, de restitut. in integ. Bero. in cap. 1. num. 6. eod. titul. & idem in suis quæstionibus, q. 115. num. 1. qui dicit etiam hæredi hoc priuilegium competere.

Et hoc per l. ait prætor, §. non solum. ff. de minor. Sed aduerte quia licet illa Gl. ibi hoc dicat, tamen non dicit hoc text. imò contrarium probat in illis verbis (si minor sit. & se circumuentum doceat.)

Ego dico, vt supra dixi in 5. exemplo, vt licet in dubio præsumatur minor læsus eo ipso, quòd fideiussit, tamen si aduersarius vult probare contrariũ, debet audiri, & sic quòd ex hac præsumptione minor dumtaxat releuetur ab onere probandi læsionem, non autem quod restitutionem obtinere debeat, quasi contrarium probari non possit, & hoc puto æquiùs.

31 Retenta communi conclusione Bart. & aliorum † limita, vt non procedat, quando minor fideiussit in rem suam, Ioan. Andr. in add. ad Specul. tit. de rest. in integ. §. 1. in princ. per l. de die. §. 1. ff. qui sat. cog. Tu dic, quòd de hoc est Glo. expressa in d. l. ait prætor. §. non solum. ff. de minor.

32 Limita etiam, † si ex ipsamet fideiussione appareret, quod minor pro minimo fideiussit, vel quod pro patre, vel matre indigẽtibus fideiussit, & sic opus virtutis & pietatis fecit, & sic de similibus, quæ præsumptionem læsionis excludunt. & dicam etiam infra in secunda parte, quæst. 54. art. 3.

33 Alia exempla † colligentur infra in secunda parte vbi de varijs particularibus restitutionibus separatim agetur. & ibi in qualibet notabitur, si læsio in ea re præsumatur absque alia probatione.

34 Alia etiam tria vel quatuor cæteris notabiliora. exempla habes in seqq. articulis, vbi pleniùs agere volui, quia difficultatem habebant.

Articulus IV.

35 AD quartum, † An quando minor vel maior læsi sunt in lapsu temporis ad aliquid faciendũ dati, dicantur ipso iure præsumi læsi, ita quod teneantur læsionem probare?

Videtur quòd non, propterea releuantur ab onere probandi læsionem, vt voluit. Imol. in clem. 1. de restit. in integ. num. fin. & Bero. in cap. 1. num. 6. eod. titul. dicentes, quòd ex solo lapsu temporis non præsumitur læsio.

36 Et facit ratio clara, quia esse potest, † quod huiusmodi lapsus temporis nõ afferat præiudicium aliquod ipsis petentibus restitutionem, vel quod causa immediata læsionis non sit ipse lapsus temporis.

In contrarium est communis sententia. Bellam. in c. auditis. num. 8. de restit. in integr. Boich in c. 2. num. 1. & 2. eod. tit. Rimin. iun. in cons. 12. in fine lib. 2. Rebuff. tit. de restit. in integr. in princip. Vestrius lib. 8. cap. 5. num. 7. Rodoan. de reb. eccles. non alien. in quæst. de restit. in integr. §. 5. nu. 4. Mysing. cent. 4. obseruat. 16. dicens ita obtentum in camera imperiali, & per illos DD. tentum. Illustr. Card. Albanus in lucubr. ad Bart. in d. l. nam & postea. §. si minor. num. 5. ff. de iur.

Et facit quòd dixi supra de præscriptione art. præced. vers. aliud exemplum, in 6. exemplo, quod idem in præscriptione voluit originaliter Specul. in tit. de restit. in integr.

Pro concordia, inquit Card. in d. c. auditis, in secunda opposit. extra eod. quòd licèt non sit necessaria plena probatio, tamen aliqualis cognitio necessaria est. Et reuera hoc modo videtur intelligenda sententia Imolæ & Bero. præalleg. Sed hæc procedunt in terminis seq. articuli.

Ego dico quod dixi supra artic. præced. duobus in locis. Quòd scilicet cum regulariter lapsus temporis ad aliquid faciendum ex legis vel hominis præcepto detrimẽtum afferre soleat, præsumptio erit in fauorem eius qui restitutionem petit aduersus lapsum hunc temporis, quod ex hoc ipso damnificatus sit. Sed tamen hæc præsumptio non erit tanti roboris, quin retardari debeat restitutio, si aduersarius vult probare contrarium, operabitur igitur hoc duntaxat hæc præsumptio, vt transferat onus probationis læsionis in aduersarium.

37 Retenta communi † limita, vt procedat, quando constat iudici, quod ex solo lapsu temporis minor læsus est, aliàs secus, vt per Signor. de Homod. in d. l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. nu. 30. vers. sed interdum, vbi exemplum. Et mihi placet, & exemplificaui supra art. præced. in 5. exemplo. versic. sed tu aduerte, & magis ad propositum in 6. exemplo. vers. sed contrarium.

Articulus V.

38 AD quintum, † An scilicet ex eo quod minor appellare omisit, dicatur in tantum præsumi ipso iure læsum, vt alia læsionis probatione non indigeat? Difficilis quæstio est?

Videtur enim quod alia læsionis probatione opus non sit.

39 Primò, quia vbi læsio notoriè apparet † ibi probari aliter non debet, vt dixi supra artic. 3. versic. exemplum autem primum. Sed ex eo ipso dicitur quis læsus quod
40 ampliùs appellare non possit † Glos. in l. si minor. 25. annis. §. 1. ff. de minor. ergo &c.

Secundò, quia ita tenent quamplures Doctores post Glos. & Bartolum. Ita enim voluit Glos. in l. sancimus. C. in quibus cas. restit. in integr. non est nec. & ibi ponderauit eam Bart. ad hoc sub num. 9. Ang. in illa lege, num. 3. Mantic. cap. 278. col. fin. Sign. de Homod. in l. nam & postea. § si minor. nu. 30. vers. sed ego puto. ff. de iureiur. vbi forti ratione vtitur pro hoc, quæ tamen redigitur ad præcedentem, quod scilicet appellationem omittere, non potuit nisi nocere, & plures alios concord. congerit D. Ant. Gabriel. lib. 2. tit. de minor. conclus. 1. versic. contrarium. & Mysing. in suis obseruat. singul. centur. 4. obseruat. 17. dicit ita fuisse seruatum in camera Imperiali: ex eo quia appellare nocere non poterat.

In contrarium est magis communis opinio. Quam firmauit in primis Bart. (in hoc sibi contrarius) in d. l. nam & postea. §. si minor. num. 7. & sequitur Bal. in d. l. sancimus, in fine, & Fulgos. ibid. dicit sibi plus placere, & Paul. de Cast. ibi num. 4. dicit veriùs esse, & in curia Romana ita vidit seruari. Fulgos. in l. sed & si. §. fin. ff. de minor. Bald. Ang. & Salyc. in d. §. si minor. & ibi Alex. nu. 8. & Zas. num. 11. Bellam. in cap. constitutus, nu. 18. ad finem. de restit. in integr. Vital. in Clem. 1. nu. fin. vbi de communi eod. tit. Paul. de Cast. cons. 169. sub nu. 4.

nu.4.lib.2.Crot.conf.276.lib.2. & consil.344.nu.8.lib.3. Rimin.cons.87.n.20.lib.5.cum concord.& Rimin.iun. cons.12.nu.27.lib.1.& ibi de cōmuni,n.24.in fi.Ferret. cons.11.nu.17.lib.1,Crauett.cons.172.nu.7. Bero.cons. 102.nu.31.lib.3.Rolan.cons.50.nu.15.vers.quinto,&c. lib.4. vbi de veriori & de magis communi,dicens opinionem Glosæ & Bartoli in d.l. sancimus. Rol.cons.53. num.42.& sub num.44.libro 2. Natta in cons.503.nu. 13.ex quo colligitur etiam ampliatio ad hanc conclus. Bouer, in suis singul. in verbo,in integ. rest.nu.1. Rodoan. de rebus eccles. non alienand. in quæst. de restitut. in integr.§.quintò, ad finem. Lancell. de attent. part.2.cap.54.num.4.& dicit quòd ita practicatur Romæ,vt scilicet non prius possit appellare is qui obtinuit restitutionem in integrum ad appellandum, quàm iudex declarauerit, quòd constat de bono iure eius,vt per eum sub num.11.& Pedemont.decis.157.nu.8.& seqq. vsque ad finem, vbi de communi & de practica & concord.alios habes ex Gabriell.præal.d.tit.de minor.concl.1.in princ.

41 Primò, quia præsumitur pro sententia, † & iustitia eius,l.Herennius.§.Caia.ff.de euict.

42 Sed ad hoc responderi potest, quòd hoc † intelligitur quantū ad hoc,vt qui appellat teneatur docere de iniustitia sententiæ,sed non quantum ad hoc,vt qui non appellat dicatur bene facere quasi iustitiæ cohæreat, & ideo quòd minor amittat ius cognoscendi de iniustitia sententiæ,non potest negari quin maximum illi damnum sit, sicut ei qui aliquam spem amisit.

Secundò, quia qui allegationem aliquam se omisis-
43 se dicit, & ideo se læsum esse ait, debet probare omnino se potuisse allegare, & non allegasse. Bart.in d.§.si minor.

Sed resp. potest quòd non, idem est in omissione appellationis,quia iam constat quòd appellare potuit,vnde si non appellauit,sed omisit id quòd sibi prodesse quidem poterat,nocere verò nequaquam,non est opus probare aliam læsionem,quia hæc satis manifesta est.

Pro concordia duas reperio solutiones.

44 Prima est,† quòd aut minor renuntiauit appellationi ante sententiam,& tunc non indiget aliter probatione læsionis. Aut post,& tunc secunda opinio verior est. ita Curt.in d.§.si minor.num.5. dicens ita velle Bartol. ibi. Et facit pro primo membro illud quòd dicitur de minore compromittente absque spe appellationis, qui dicitur læsus ex hoc ipso absque alia probatione læsionis,vt dicam infra in secunda parte. Et reperio ꝙ eandem distinctionem sequitur Rebuff.tit.de rest.in integ. art.1. glo.3.nu.19.

Sed contra eam facit primò,quia idem est deferre iu-
45 ramentum aduersario † ante sententiam,ꝙ renunciare appellationi, & tamen eo casu quoque debet doceri de læsione,d.§.si minor.ff.de iureiur. & licèt Curt.præall. nitatur tollere hunc obicem,tamen non firmat.

Et præterea licèt in hoc primò membro distinctio illa procedere posset,tamen in secundò non videtur vera, in qua simpliciter admittitur secunda opinio principalis in ijs terminis in quibus Doctores loquuntur, idest non factæ renunciationis appellationis ante sententiam, limitando in terminis primi membri,vt infra dicam.

Secunda concordia,quæ affertur, est. Quòd aut mi-
46 nor † est actor, & vera sit secunda opinio magis communis. Aut est reus,& verior sit prima sententia. Ita originaliter Fulgos.in d.l.sancimus,& Paul.ibi.& Alex.in d.§.si minor.nu.8.& 9.& Alex. in cons.115.nu.4.lib.5. vbi inquit quòd istā concordiam est solitus sequi. & sequitur Iacob. de S.Georgio in d.l.sancimus.num.40.& Ruyn.cons.68.nu.21.lib.1.

Sed contra hanc distinctionem latè insistit Crot.cons. 276.per totum lib.2. vbi latè eam reprobat. & dicit, ꝙ Doctores supra allegati communiter tenent secundam sententiam in terminis in quibus minor est reus,vt per eum ibi sub nu.8. vbi etiam alia ratione confutat: videlicet,quòd non minus dicitur amittere actor, si non appellat,quam reus, & idem tenet Crot. cons.344.nu.10. lib.3.Et puto securius,quia idemmet Fulg.in d.§.si minor. tenet simpliciter secundam opinionem cōmunem.

Ego igitur puto sic dicendum.

Aut loquimur de aliquali probatione saltem summaria,ad docendum qualiqualiter de bono iure petentis restitutionem,& vt dici solet ad dandum fumum de bono iure eius in causa principali, & verissimam arbitror communem sententiam,quòd scilicet necessaria sit hæc aliqualis probatio læsionis, saltem per viam fumi. Aut loquimur de probatione plena facienda super bono iure minoris in causa principali,& sic quo ad iniustitiam sententiæ plenè ostendendam,& hoc casu puto veriorem primam sententiam, ꝙ scilicet talis plena probatio non requiratur. & ita credo voluisse Bart. in d.§. sancimus,& non erit contrarius sibimet in ijs quæ dixit in d.§.si minor. Et reperio, quòd ita in terminis voluit Præpos.in cap.ex ratione.nu.70.& idem voluit Rota in antiquis.in tit.de rescript.decis.30.& Papazon.in add. ad Rot.in tit.de restit.in integ.decis.5.& Rota in nouis eod.tit.decis.1.

Et facit simile omissæ probationis,& restitutionis pe-
47 titæ aduersus probationem † omissam,in qua vt quis ad audientiam admittatur,sufficit hæc summaria præambula cognitio de bono iure petentis restitutionem, Mazanta in 6.parte. §.secundus actus principalis, Natta cons.345.nu.1.vbi de communi, Boer.decis.79.nu.6.& Capyc.decis.96.nu.14. & Rolan.à Valle cons.53.nu.45. lib.2.& dicam infra eadem quæst.

Retenta tamen communi,si cui magis placeret,indistinctè.

48 Limita,† vt non procedat,quando minor renunciasset appellationi ante sententiam, nam ita dicitur læsus ex hoc absque alia probatione læsionis,vt nulla eius probatio requiratur. Soc. in d.§.si minor. nu.10.& Ias.nu. 18.Bart. cons.101.nu.6. Fulg.d.§.si minor.nu.3. Mil.in suo repert.in verbo,minor,in prin.& Ruyn.cons.11.nu. 14.lib.4.

49 Quæ autem dicta sunt † de restitutione aduersus omissam appellationem amplia, vt procedant in restitutione aduersus non prosecutam appellationem. Ias.d. §.si minor. Rol.d.cons.53.nu.42.43.& seqq.lib.2.Crau. cons.179.n.8.pro communi Chassan.lib.commun.opin. centur.5.conclusio.81.

Articulus VI.

50 AD sextum,† An scilicet eo ipso quòd minor hæreditatem adiuit,dicatur læsus, ita vt alia probatione læsionis non indigeat?

Videtur, quòd hoc casu aliqua læsio probanda nō sit.

Primò, quia impossibile est, quin in hæreditate adsit
51 aliquid æris alieni, † vel aliqua prætensio ex qua litigium actiuè vel passiuè exoriri possit,sed vtique vbicunque minor obligatur contrahendo,vel quasi,restituitur. l.non omnia.ff.de minor. & similiter vbicunque litibus implicaretur, quia interest ipsius litibus non vexari. l. minoribus.ff.eod. ergo &c.

Secundò, quia restituitur minor ab hæreditatis adi-
52 tione etiam quòd de bonis † eius aliquid diminutum non sit.secundùm Alex.in l.1.C.si min.ab hæred.se abst. ergo læsionis probatio non videtur necessaria, quia non est necessarium,quòd de ea realiter constet.

53 Tertiò, quia potest interesse † ipsius minoris non accepisse hæreditatem, vel acceptam repudiare, etiam si illa manifestè lucrosa sit, propter aliquod odium, & ꝙ non repudiando incurreret,vel aliam ob gratiam, prout eleganter considerat text.in l.quia poterat.ff.ad Trebel. & hoc fuit argumentum Ioan.Fabri in auth.si omnes. C.si min.ab hær.se abst.

Quæ-

Quartò, quia ita tenent plures Doct. Io. And. in add. ad Specul. §. 1. eodem tit. de rest. in integ. & Bald. in l. 1. post Iacob. Butrig. ibi in fine. C. si minor ab hæred. se abstin. Alber. in l. 1. num. 2. C. si tuto. vel cur. interuen. Afflict. super constit. regni lib. 2. Rubr. 38. num. 22. Rom. in l. necessarijs. ff. de acquir. hæred. & Saly. et. in d. auth. si omnes.

Contrarium tenent alij Doctor. magis communiter. Cyn. & Odofr. in d. auth. si omnes, & dicit Ioan. Fabri, quòd ita tenent Doctores. in idem inclinat Bellam. in c. auditis. num. 3. vers. sed aduerte, eodem titul. de restit. in integ. & Fulg. d. auth. si omnes. num. 7. Guid. Papæ decis. 142. per totum, & decis. 141. & dicit, quòd ita fuit bis iudicatum in curia Delphinali, & idem sequitur Mauric. cap. 278. & Imol. in l. necessarijs. & ibi Alex. colum. 1.

Et mouétur ex plurib. quæ tamen possunt facilè tolli.

Primò enim dicunt esse text. expressum de hoc in l. verum. §. item non restituetur. ff. de minor. vbi dicitur, quòd non ex omni causa restituetur minor contra aditam hæreditatem, ergo falsum videtur quòd solum ex eo ipso, quòd minor adiuit, dicatur læsus.

54 Sed resp. potest, quòd † ibi minor volebat restitui ex causa quæ non erat legitima, vt puta, quia prædia hæreditaria casu & fortuna collapsa fuerant, & non fundabat in alio causam suæ restitutionis. Nos autem præsupponimus, quod nulla causa allegetur, sed solummodo, quòd non interest esse hæredem, & ratio differentiæ est; quia qui causam non iustam allegat, vbi præsumi potuisset, quòd haberet iustam causam, præsumptio illa cessat, ex eo quòd de iniusta causa constat.

Secundò mouentur per d. auth. si omnes, vbi disponitur, quòd debeant citari creditores, dum minor restitui vult, ergo (dicunt ipsi) superfluo requireretur hæc citatio, si minor restitui posset absque alia probatione læsionis.

Sed resp. potest, quòd citabuntur creditores ad opponendum, & dicendam causam, quare minor non debeat restitui; & huiusmodi citatio dicetur necessaria ad hoc, vt aduersarij possint probare, quòd minor locupletem hæreditatem adiuit, quo casu omnino deberet minor probare læsionem, quia præsumptio esset contra eum, vt concludit Alex. in d. l. necessarijs. nu. 2. vers. puto ergo, ita limitans primam sententiam.

Mouentur tertiò, quia minor adeundo contrahit. §. hæres. Instit. de obl. ex quas. contr. sed quando minor contra contractum restituitur, læsionem allegare debet, & probare, ergo &c.

55 Sed resp. potest, quòd non semper † quando restituitur minor aduersus contractum, læsionem probare debet, vt dixi supra eodem art. 3. vbi plures casus enumerantur. Quid igitur?

Ego puto, quòd verior sit prima opinio per rationem d. l. quia poterat. ff. ad Trebel.

56 Et ita tenendo limitarem, † vt procederet, dummodo aduersarius nil aliud ex aduerso probaret, sed si ipse probare vellet, quòd minor non ob aliquod interesse probabile, sed dolo tantum vellet huiusmodi restitutionem consequi, puto quòd audiri deberet, & ita aduerti quòd voluit originaliter Bal. & Iacob. Butri. allegati pro prima opinione. & refert etiam Alex. d. l. necessarijs.

57 Intelligendo etiam, † dummodo minor alleget causam prædictam suæ restitutionis, videlicet quod sua interest non implicari in illa hæreditate, rationibus de quibus in d. l. quia poterat, & in d. l. minoribus. ff. de minor.

Retenta autem communi, ad contraria responde vt per Alex. d. l. necessarijs. nu. 2. licèt ipse nihil dicat circa rationem dictæ l. quia poterat. Ad quam tamen tenendo communem, dici potest, quod minor debebit probare hoc suum singulare interesse, de gratia scilicet, vel odio alterius, vel de timore litigij, &c.

Quomodo autem probare possit minor se esse læsum per aditionem hæreditatis, dicam art. seq.

Articulus VII.

58 AD septimum. † Quid scilicet probari debeat à minore, ad hoc vt dicatur probata læsio in aditione ab eo facta.

Duas reperio sententias, & praxes.

Prima est, quòd sufficiat ei ostendere, quòd in hæreditate adsunt creditores, † & ita putauerunt sufficere Bal. & Iacob. Butr. in d. l. 1. C. si min. ab hæred. se abst. & referunt alij qui tenent primam opinionem supra in præcedenti articulo.

59 Sed contrarium tenent Imol. & Alexan. in d. l. necessarijs. & expressè etiam voluit Iacob. de Arena in l. 1. in fine. & alij dicentes, quòd possunt adesse tot prædia lucrosa, & tot etiam actiones hæreditariæ, vt remaneat minori satis superque vnde creditoribus satisfaciat cum eius lucro & emolumento.

60 Altera igitur praxis est, † vt sufficiat probare, quòd in hæreditate adest, puta centum æris alieni, & quod hæreditas non ascendit ad valorem puta aureorum 80. & quod si aduersarius aliter prætendit probet. Hanc practicam docet Imol. in d. l. necessarijs. & Guid. Papæ decis. 142. & Iac. de S. Georgio in l. 1. nu. fi. C. si min. ab hæred. se abstin. per Glosa in l. cum de lege. ff. de probat. quã Glosam pluribus in locis extollit Bart. vt refert, & citat Alexand. in d. l. necessarijs, col. 1. vers. de qua Glosa, &c.

Et mihi placet stante 2. opinione art. præcedentis cuius rigori vix aliter satisfieri potest, sine maxima difficultate ipsorum minorum.

Articulus VIII.

61 AD octauum, † an scilicet, si minor vel maior læsus sit in omissione probationum, dicatur ipso iure probata læsio, neque alia probatione indigeat?

Videtur quòd alia probatione læsionis non opus sit, prout post Specul. in tit. de rest. in integrum. §. 1. in prin. & vers. illud, Ias. in d. l. nam & postea. §. si minor. ff. de iure. Aretin in cons. 66. col. antepen. vers. sed tamen, & alios, tradit Rol. in cons. 10. nu. 6. vers. 7. iuuatur, lib. 4.

62 Et clara ratione suaderi videtur, † quia impossibile est quin is qui probare poterat, & non probauit intentionem suam, læsus sit.

In contrarium est magis communis sententia. Bar. in d. §. si minor. & ibi Bald. Ang. & Saly. Alber. in l. si minor omissam. nu. 1. ff. de min. Pedem. dec. 158. nu. 15. vbi de veriori & communi opinione testatur, & idem Pedem. ibi allegat Boer. decis. 79. nu. 6. & Capel. Tholos. decis. 53. & Imol. in c. auditis. col. 1. in fine. de restitut. in integ. & Rol. à Valle d. cons. 10. num. 8. & seq. cum concord. sub num. 15. vbi concord. innumeri, & de communi testatur.

63 Et pro hoc facit, quia potest esse, quòd † probationes huiusmodi quas minor, vel maior volebant facere non releuassent eos, neque hodie si ad probandum restituerentur, eos releuarent, ideo &c.

Ego puto sic dicendum.

Aut is, qui ad probandum restitui vult, aliqualiter docet de bono iure suo, & dat fumum aliquem, quòd probationes eius releuassent, si illas fecisset, & procedat prima opinio, quòd scilicet aliqua alia plenior probatio non requiretur, aut nullatenus ostendit se habere probationes releuantes, & tunc non debet admitti, & procedit secunda opinio, per ea quæ pleniùs dixi supra eadem quæstio. art. 5. vers. ego puto sic dicendum, & dicam pleniùs in simili art. fin. hac eadem quæstione, & etiam in 2. par.

Articulus IX.

64 AD nonum, † an scilicet minor si aliquid præiudiciale confessus fuerit, ex hoc ipso dicatur læsus, ita vt alia probatione læsionis non indigeat?

Plu-

Plures putauerunt, quòd non opus sit alia probatione læsionis, quos citat Ant. Gabr. lib. 2. tit. de minor. conclus. 3.

Alij verò contrà, quos ipse Gabr. eodem loco congerit, deinde distinguit.

Ego dixi pleniùs infra in secunda parte, in illo art. An & quomodo minor restituatur aduersus confessionem propriam, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus.

Et hac remissione contentus sum in præsenti, tùm in hoc articulo, tùm in alijs infinitis similibus, quia suo loco in d. secunda parte à me commodiùs tractabuntur.

Interim supradictos explicare volui, vt quæstioni de qua nunc agimus pro exemplis plenè discussis deseruirent, ad hoc vt peritus aduocatus cæteris similibus applicare valeat.

Articulus X.

65 AD decimum, an scilicet læsio sit † probanda plenè vel semiplenè?

Breuiter facit regulam, quòd plena probatio regulariter requiritur in probanda læsione. Ita Innoc. & Abb. in cap. cum ex literis. nu. 15. de rest. in integ. Anto. in c. ex literis. nu. 20. vers. secunda. Glo. eodem tit. Bart. in l. 5. ff. de minor. Dec. in c. ex ratione. n. 6. de appell. Mysing. in suis obseruat. centur. prima, obseru. 50. ita ponens regulam.

Et probatur per c. 1. extra eodem. vbi dicitur, quòd manifestè probari debet. ergo plenè, secundùm Bartoli doctrinam in l. admonendi. ff. de iur.

Secundò facit à speciali c. ex literis. eodem tit. de restit. in integ. vt dicam infra in limi. & d. l. 3. ff. de minor. & ibi Bart.

66 Limita primò † in quibusdam casibus specialibus & primò, quando simul argueretur dolus & fraus aduersarij, & essemus in causa fauorabili, vt notant Glos. & Abb. clariùs ex ea in d. c. cum ex literis. nu. 16. extra eod. per text. ibi, in illis verbis, licet autem de fraude taliter perpetrata per huiusmodi iuramentum non constet plenariè, aliàs ad plenum, in fauorem tamen matrimonij, de benignitate canonica contra fraudem istam restituimus, &c.

67 Limita secundò, † vt non procedat in restitutione minoris aduersus erroneam cõfessionem à se factam, nam sufficit ei per vnum testem ostendere de errore, & quòd aliter veritas se habet, &c. Salyc. post Bal. in l. vnica. col. 11. vers. item iuxta hæc quarto. C. de confessis. Alexand. in d. l. nam & postea. §. si minor. nu. 12. ff. de iureiur. Socin. cons. 72. col. 3. lib. 3. & alij quos refert, & sequitur Gabriel. tit. de testibus, conclusio. 1. nu. 40. & facit ratio clara, quia de errore iam constare incipit, vt dicam infra in 2. parte suo loco.

68 Limita tertiò, † vt non procedat, quando petitur restitutio à Principe per viam supplicationis ex gratia, nam ipsæ princeps potest restituere præcedente semiplena probatione tantum, vt d. c. ex literis. secundùm Innocent. ibi.

69 Limitatur quartò, † vt non procedat, quando incidenter peteretur restitutio, ita vult Ioan. And. in cap. pen. de rest. in integ. in princ. sed dic, vt proximè dicam in vlt. limit.

70 Limitatur quintò, † vt non procedat in restitutione aduersus omissas allegationes, vel amissum tempus appellandi, vel omissas probationes, vbi semiplena probatio sufficit, ad restitutionem obtinendam, vt dixit Ioan. Andr. in d. cap. pen. eod. Aret. in d. §. si minor. col. fina. de iureiuran. & testatur, quod in hoc omnes concordant. & reddit rationem, quia hæc restitutio est modici præiudicij, cum causam principalem non tangat. & idem sequitur Iacob. de S. Georgio in l. 1. nu. 7. C. qui & adu. quos. & dicam pleniùs de ratione proximè limit. seq.

71 Limitant sextò † nonnulli simpliciter vt non procedat in restitutione aduersus sententiam, & rem iudicatam, dicentes hoc casu sufficere semiplenam probationem læsionis.

Alij verò dicunt, quod imò plena probatio requiritur, vt per Rebuff. de restit. in integ. art. 1. glos. 3. num. 15. & Mysing. centur. 4. obseruat. 21. dicit, quòd plenissima requiritur, & quòd ita in camera imperiali fuit obseruatum, vnde benè dicebat Aretin. præalleg. quod in hoc sunt opiniones, finaliter ipse videtur se remittere ad Bart. in d. §. si minor.

Ego verò puto sic dicendum ex communi & vera omnium ferè scribentium intentione.

72 Aut quærimus † an sufficiat semiplena probatio læsionis, ad hoc vt is qui petit restitutionem aduersus res iudicatas, admittatur ad audientiam, neque vt calumniosè litigans repellatur, & ad hoc sufficit semiplena probatio de bono iure ipsius, & ita intelliguntur omnes, qui dicunt sufficere semiplenam probationem.

73 Aut quærimus, † an requiratur plena probatio læsionis in ipso iudicio restitutionis in integrum, & dicunt, quod sic, & ita loquuntur omnes qui dicunt, quod etiã in restitutione aduersus sententiam, & rem iudicatam requiri plenam probationẽ læsionis, & ita colligo esse communem declarationem, & intentionem ex omnibus infrascriptis. Rota in tit. de restitutio. in integ. decis. 1. in nouis. Host. in c. cum ex literis. col. 6. vers. vbi verò in iudicio, & seq. de rest. in integ. in c. pen. post princ. eodem tit. Ant. de But. in d. c. cum ex literis. nu. 23. & nu. 40. & ibi Card. in §. quo circa. in 7. q. Idem Anto. in c. coram. nu. 10. & ibi Card. in 2. quæst. eodem tit. & Card. in clem. 1. nu. 25. eod. Bellam. in c. constitutus. nu. 15. & in c. 2. col. fin. extra eodem, & num. 1. & in cap. suscitata. num. 13. vbi elegãter docet quomodo fiat hæc summaria cognitio præambula & in c. causa. post princ. eod. & dixit ad verbum prius Ioan. And. in d. c. cum ex literis. col. 3. ad finem, Mil. in suo repertor. in verbo, restitutio, num. 20. Salyc. in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiuran. & ibi Ill. Card. Alban. hoc idem vult Viuius pro communi in verbo, minor, vers. 2. Benintend. decis. 85. prima & 2. col. vbi plenè, & de communi. & nouissimè D. Robert. Lancell. eleganter & copiosè, in suo tract. de attent. part. 2. cap. 14. nu. 9. & 10. cap. 18. nu. 34. & de communi, & ita teneas.

74 Nota vnum incidenter, † quando ecclesia, vel ciuitas, vel alia vniuersitas probet læsionem, quando alienauit; & collige ex Rimin. cons. 430. nu. 18. & sequ. lib. 3. vbi colliges ex discussione quam facit de quibusdam depositionibus testium super hoc.

S V M M A R I A.

1 *Aetatem minorem quis probare debeat.*
2 *Præsumitur quis talis qualis quandoque fuit, & num. 7. declaratur.*
3 *Minorem qui se dicit dicitur aliquid negare, & priuationem includit.*
4 *Probare quilibet debet id quod est fundamentum intentionis suæ.*
5 *Mutatio non præsumitur, quomodo intelligatur.*
6 *Dominus semel semper præsumitur Dominus.*
7 *Mutatio præsumitur, vbi a temporis cursu procedit.*
8 *Aetatem probare debet qui eam allegat, vel agendo, vel excipiendo alleget.*
9 *Et tam si incidenter quàm si principaliter eam alleget.*
10 *Et quomodocunque accidat, quòd ætatis allegatio sit fundamentum intentionis ipsius, qui allegat. & num. 11.*
12 *An verò procedat, quando si dubitari posset ex aspectu ipsius minoris.*
13 *Et an, si ipse actus aduersus quem petitur restitutio includeret minorem ætatem.*
14 *Curator vbi interuenisse asseritur dicitur probata minor ætas.*

112 Te-

112 *Testes in hac ætate sic probanda quid adducere debeant in causa scientia, & an sufficiat hoc, quia ita aspectus indicat?*
113 *Et quid si testis responderit nescio.*
114 *Testis non tenetur respondere ad interrogationes iuris.*
115 *Ætas per aspectum probari non potest, quando quis iurasset contrarium.*
116 *Sententia lata super ætate, an faciat ius inter omnes?*
117 *Vt sententia faciat ius inter omnes multa requiruntur, quæ enumerantur nu. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124.*
118 *Præiudiciales causæ quæ dicantur, remissiuè.*
120 *Sententia lata super ætate minoris, licet interlocutoria sit, habet tamen vim diffinitiua.*
122 *Negligentia vnius non debet nocere alteri. & num. 123.*
124 *Sententia lata super ætate, an faciat ius inter omnes quando est declaratoria maioris ætatis?*
125 *Et quid quando sententia est declaratoria minoris ætatis.*
126 *Cautela ad probandum ætatem, vt quando quis est puer faciat pronunciari super ætate, ad perpetuam rei memoriam.*
127 *Probatio autem ista an possit fieri per coniecturas & suppletiuè, an verò plenè fieri debeat?*
128 *Sententia lata super ætate ex aspectu tãtum nunquam transit in rem iudicatam.*
129 *Aetatis probatio sola an faciat ius inter omnes, an verò requiratur sententia declaratoria?*
130 *Declaratio l. de ætate. ibi, per eam probationem, &c. ff. de minor.*
131 *Probatio ætatis sola non facit ius inter omnes, nisi concurrant ea de quibus supra nu. 117. & seq.*
132 *Et quid si probatio non sit facta per testes, vel instrumenta, sed per aspectum.*
133 *Et quid si nullatenus super ætate pronunciatum est neque principaliter, neque saltem incidenter.*

QVÆSTIO XXXVII.

De probatione minoris ætatis. A quib. & quomodo fieri debeat, & quid operetur.

DE læsionis probatione, vti de negocio communi vtriusque restitutionis tam maiorum, quàm minorum, visum fuit in præcedenti quæstione.

Nunc igitur sequitur videre de probatione eorum, quæ specialia sunt restitutionis in integrum ex edicto Minorum. Illud autem potissimum est, ipsa minor ætas, de cuius probatione latiùs agendum est, quia quæstio per se satis inuoluta est, & male explicata. Et in ea prius agendum erit. A quibus ætas minor probari debeat, an scilicet ab eo qui allegat eam, an ab aduersario, deinde quomodo probari debeat, an scilicet plenè, vel semiplenè, & an scripturis, vel testibus, vel ex aspectu probari possit, & quomodo. Et demum, quis sit effectus huius probationis, tam quo ad ipsam causam restitutionis, quàm quo ad quædam alia.

Quæ omnia decem & octo hisce articulis explicari poterunt.

Primò, An onus probandi ætatem minorem incumbat ipsis minoribus eam allegantibus, an verò aduersarijs?

Secundò, Quomodo minor ætas à minore in iudicium deduci debeat?

Tertiò, An ętas mimor debeat probari plenè, an verò etiam coniecturis, & semiplenè probari possit?

Quartò, An minor ætas testibus probari, & quibus testibus possit?

Quintò, An testimonium matris, vel consanguineorum admittatur in probatione ætatis.

Sextò, Quot testibus regulariter probari debeat minor ætas?

Septimò, Quid deponere debeant isti testes vt idonei dicantur? & de praxi huius negocij.

Octauò, Quomodo deponere, & quid in causa scientiæ allegare debeant.

Nonò, Minor ętas quomodo & quibus scripturis plenè probari possit?

Decimò, An in specie per instrumentum dotale, siue matrimonij probari possit?

Vndecimò, An per instrumẽtum curæ, siue dationem curatoris probari possit?

Duodecimò, An per librum rationum, siue memorabilium quotidianorum ipsius patris?

Decimotertiò, Ætas an per aspectum probari possit?

Decimoquartò, An testibus ista probatio per aspectum fieri possit?

Decimoquintò, Quid isti testes deponere debeant?

Decimosextò, Et quid in causa scientiæ adducere debeant?

Decimoseptimò, An sententia lata super ætate alicuius minoris faciat ius inter omnes?

Decimooctauò, An hoc operetur probatio ætatis sola, absque alia prolatione sententiæ super ea?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet onus probandi ætatem minorem incumbat ipsis minoribus restitutionem petentibus, an verò aduersarijs?

Videtur quòd ipsis aduersarijs.

2 Primò, quia quilibet præsumitur † talis, qualis quandoque fuit, nisi & donec contrariũ probatur, arg. l. cum qui. ff. de probat. iuncto, quod non minus est mutabilis hominis voluntas, quam ætas.

Secundò, quia vel dicat minor se esse minorem, vel se non esse maiorem, vtroque casu negat, cum vtroque ca-
3 su priuationem includat, † secundùm Bar. in l. de ætate. num. 13. ff. de minor. si autem aduersarius dicat, quòd imò est maior annis 25. vel quòd non est minor, vtroque casu aliquid ponit, & affirmat, id est quod est maior, & consequenter ipsi & non minori incumbit onus hoc probandi intentionem suam, id est minorem esse maiorem.

Tertiò facit l. de ætate. ff. de minoribus. vbi is qui ait minorem esse maiorem probat.

Sed contra est veritas, & communis Doctorum regula, & conclus. Glo. in can. presbyter. 78. distinctio. Roff. de libel. partic. 5. rit. de offic. iud. quo datur restit. in integrum. Bald. cons. 66. in fine. lib. 3. Iacob. de Arena in l. si curatorem. circa finem. C. de restitutio. in integr. Flor. de S. Petro l. cum de ætate. n. 6. ff. de probat. Iacob. de S. Georgio in l. cum de ætate. ff. de probat. in princ. Abb. in cap. in præsentia. extra de probat. Dec. ibi sub num. 166. vbi citat alios innumeros ad hoc, & de communi testatur, & ibi etiam habes add. per Gigant. in lit. C. Rebuff. in sua pract. benefic. tit. 27. num. 39. Sebastia. Sapia in d. l. de ætate. num. 48. & sequent. & numero 51. ff. de minor. Viuius in suis Comm. opin. in verbo, ætas, nu. 1. vbi de communi, Borgnin. plenè de tut. & curato. num. 293. Ioseph Ludouic. in decis. Perus. decis. 56. dicens ita semper iudicasse. Duenn. reg. 258. in princ. cum concord. Bald. cons. 66. in fine, lib. 3. & cons. 148. num. 14. lib. 1. & consil. primo, num. 4. lib. 4. Gozad. consil. 22. num. 13. vbi de communi omnium. Imo. cons. 23. num. 2. Calcan. consil. 80. num. 17. Dec. consil. 682. num. 16. Socin. iun. cons. 82. num. 12. lib. 2. & Nat. cons. 514. num. 12. lib. 2.

Tex. est pro hoc expressus in l. si minorem. C. de restitut. in integr. & ibi omnes notant. & in l. cum te. C. de probat. vbi Cyn. & alij.

4 Ratio autem clara est, quia vnusquisque † debet probare id quod est fundamentum intentionis suæ, vt per omnes in c. in præsentia. de probat. sed minor dum ex

hoc capite restitutionem petit, fundat se in minori æta-
te, ergo &c.

Ad contraria respondetur sic.

5 Ad primum, quòd illa regula, quilibet † præsumitur
talis qualis semel fuit, neque mutatio præsumitur, nisi
probetur, procedit in his quæ solo cursu temporis non
mutantur, sed requiritur mutationem voluntate homi-
nis, vel facto eius, vt in dominio, semel enim dominus
6 † semper præsumitur dominus, nisi contrarium probe-
tur, l. siue possideris C. ad exhibendum simil. secus verò in
his quæ solo cursu temporis absque facto hominis mu-
7 tatur, quia in his subintrat cōtraria regula, vt qui † non
mutatum statum (?) esse ait, probare debeat, natura-
lis enim temporis cursus necessariam facit probationem
pro eo qui mutatum dicit, & ita resp. communiter Doct.
Alber. in dicta l. minorem, in fine. C. de restitut. in inte-
grum & ibi Paul. de Cast. nu. 3. Bar. in d. l. de ætate. nu.
13. & ibi Bal. in princ. & Bal. in l. cum te. nu. 1. C. de pro-
bat. cum concord. per Felyn. in d. cap. in præsentia. nu. 28.
Curt. iuo. in l. precibus. nu. 10. C. de impub.

Ad secundum, respon. & aduerte, quòd quamuis minor
allegando minorem ætatem in sui fauorem nihil in esse
ponere videatur, sed aliquid negare, tamen ipse maior
quoque negando illum esse minorem, vel affirmando
illum esse maiorem, aliquid non videtur ponere, sed ip-
se quoque priuationem includere, idest talem non esse
minorem. Vnde cum vterque illorum virtualiter neget,
illius debet esse onus probandi, qui in sua negatione se
fundat, idest qua non probata, aliquid obtinere non po-
test, cum igitur contractus, vel gesta in iudicio aliàs te-
neant, si minor vult non tenere, ex eo tantum quòd sit
minor, vtique in ætate se fundat, & consequenter tan-
quam suæ intentionis fundamentum probare debet, l.
in exceptionibus. ff. de probat.

Ad tertium resp. quòd ideo ibi maior debet probare
maiorem ætatem, quia fundamentum intentionis suæ
erat maior ætas, vel quia vellet ad honores admitti, vel
administrationem vel tutelam consequi, vel quid simi-
le, quòd non potest nisi à maiorib. 25. annis obtineri, &
ponit hæc duo & tria alia exempla Glos. in d. l. de ætate,
& Bart. ibi col. prima. vbi latè & faciliè declarat. Et pro
hoc facit l. 2. C. de his qui ven. ætat. impetr. His sub-
latis.

8 Amplia † conclusionem prædictam primò, vt proce-
dat siue agendo, siue excipiendo allegetur ætas, ita Pet.
de Anchar. in cap. accessit. de despon. impu. nu. 1.

9 Amplia † secundò, vt procedat, vel principaliter, vel
incidenter petatur restitutio, & sic incidat quæstio æta-
tis, quia minor vel agēdo, vel excipiendo dicitur minor
se fundare in ea. Spec. in tit. de actore, nu. 4. in fine. Bar.
in l. si minorem. in fine, & ibi Salyc. & alij. C. de restit.
in integrum. Fulg. in l. cum te. n. 1. per totum. C. de pro-
bat. & ibi Bal. nu. 1. & idem Bal. in d. l. de ætate. in fine.
Ant. Abb. & alij, vbi Felyn. nu. 28. in c. in præsentia. de
probatio. Marenta in repet. l. si actor. nu. 60. ff. de pro-
cur. cum concord. & idem in repet. l. is potest. nu. 22 1. ff.
de acquiren. hæred. Barb. in cons. 91. num. 7. libro 1. Bald.
cons. 66. num. 6. lib. 3. Bal. cons. 418. lib. 2. Alexan. cons.
149. nu. 16. lib. 5. & idem voluit Abb. in cap. 1. nu. fin. de
regular. & Alciat. de præsumpt. reg. 2. præsump. 14. sub
num. 3.

10 Amplia † tertiò generaliter, vt procedat quomodo-
cunque accidat, quòd minor ætas allegata sit funda-
mentum intentionis ipsius allegantis, vt plenè ostendit
Alciat. de præsumpt. reg. 2. præsumpt. 14. per totum ad
quem pro exemplis recurre, & ad quem etiam se remit-
tit Duen. reg. 258. in fine.

11 Ampliationes † etiam aliæ colliguntur ex Seb. Sapia
in d. l. de ætate. nu. 52. sed vel nimis generales sunt, vel
ad prædictis rediguntur.

12 Limitatur † modo ècōtra primò, vt procedat, quan-
do dubium esse posset ex aspectu ipsius minoris, cuius
ætatis esset, vel fuisset quādo actum gestū, sed si de æta-
te eius minori & tenella ex aspectu notoriè appareret,
vt puta quòd adhuc imberbis esset, & floridis ætatis, &
potiùs puerum quàm adolescentem præ se ferret, secus.
Tunc enim absque alia probatione ætatis iudex ex offi-
cio suo iudicabit illum minorem, & ad petitam restitu-
tionem in integrum admittet, nisi aduersarius onus
probandi illum esse maiorem in se ipsum transferat, se-
cundùm Bald. in d. l. si minorem, & ibi Aret. in primo. &
idem volunt Specul. tit. de actore, num. 4. & Bart. in l. si
Titius, nu. 3. in fine. ff. de fideiuss. Alber. in d. l. de ætate.
nu. 2. in fine. Bald. cons. 418. lib. 2. Gramm. cons. .. nu. 9.
Practicà autem est, quòd hoc temperatur arbitrio iudi-
cis, Rebuff. in sua pract. benef. tit. mihi 27. nu. 59.

13 Limitari potest † secundò, ex his quæ dicit Felyn. in d.
c. in præsentia. nu. 28. vt. s. non procedat, quando actus
ipse aduersus quem peteretur restitutio, includeret mi-
norem ætatem, & quamuis ipse exemplum non ponat,
neque aliter comprobet. Idem tamen clarè dixit Dec.
in d. c. in præsentia. nu. 167. post Abb. in c. cum virum. de
regul. & Bal. in cons. 264. circa finem lib 1. Exemplum
14 autem tute ipse sumere potes, quando actus factus † à
minore diceretur factus cum tutore, vel curatore, vel
multis annis prius à petita restitutione in integrum, &
dum petita fuit, ex aspectu constat non esse ferè in præ-
senti minori.

Limitari potest tertiò, nisi ætas minoris esset funda-
mentum intentionis ipsius aduersarij, tunc enim ab eo
non à minore probari debet, Bar. in l. cum à te. C. de pro-
bat & pleniùs Bart. l. 1. n. 12 & 14. ff. de excep. Dec. in c.
in præsentia. de prob. nu. 167. & faciunt clarè, quæ dicta
sunt supra in ampliationib.

15 Limitari potest quartò, † vt non procedat, quando
aduersarius minoris litigaret cum eo, tanquam cum
minore, nam si hoc casu incideret postea quæstio restitu-
tionis in integrum ex hoc edicto minorum, non esset ne-
cesse ipsi minori probare suam minorem ætatem. Ita
sing. Riminal. cons. 108. n. 20. lib. 1. allegans hoc dicen-
tem Bald. in l. 2. §. quòd obseruari. C. de iura. cal. & in l.
cum te. C. de probat.

Articulus II.

16 AD secundum, † Quomodo scilicet in iudicio pro-
poni possit & debeat probatio minoris ætatis.
Ponit hanc quæstionem solus Bar. quem videsis in d.
l. de ætate. col. 1. ff. de minor. vbi post Gl. ibi multum no-
tab. illam resoluit distinguendo, & declarando exem-
pla Glosæ ibi, vt per eum. Sed in summa ipse tractat de
modo deducendi in iudicium maiorem ætatem, nihil
autem dicit de minori.

Et ideo vt pleniùs, & breuiùs quo ad propositum no-
strum agamus de hoc, quæro de tribus.

17 Quæro primò, † quibus diebus probatio ætatis fieri
possit, & quòd non solùm diebus iuridicis, sed etiam fe-
riatis possit probari minor ætas, sing. notat Fulg. in l. in-
ter vtile, num. 1. ff. de minorib. ex eo, ne minoris iura pe-
reant.

18 Quæro secundò † quomodo in iudicium deduci de-
beat hæc quæstio, & dic, aut restitutio in integrum prin-
cipaliter petita fuit, quæstio autē ætatis incidenter pro-
banda venit, ad obtinendam restitutionem petitam, &
tunc dicetur deduci in iudicium, & proponi incidenter,
& propter aliud, non principaliter propter ipsam æta-
tem probandam, aut restitutio in integrum non est in
iudicium deducta, neque aliud quippiam propositum
est, ad quòd obtinendum probatio ætatis vel minoris
vel maioris facienda veniat, sed ipsa ætatis probatio
proposita est absolutè, & principaliter ad omnē melio-
rem finem, & effectum, &, vt dici, & fieri solet ad perpe-
tuam rei memoriam, & ne deficiāt lapsu temporis pro-
bationes, vt de hac probatione facienda est tex. in l. 9. §.
duæ, versic. finge, &c. ff. de Carb. edi. & in c. quoniam

frequen.

frequenter, extra vt lit. non cont. & in l. in lege Aquil. ff.
ad l. Aquil. & hoc caſu dicetur principaliter proponi, &
ſententia ferenda veniet ſuper ipſius ætatis minoris, vel
maioris declaratione, quæ quando faciat ius inter om-
nes, dicetur inferius hac ead. quæſt. art. pen. & fi. & hoc
fieri poſſe colligitur ex Glo. in d. l. de ætate, & meliùs in
l. 2. ff. de ferijs.

19 Quæro tertiò † an aduerſarius minoris, vel alius quiſ-
piã poſſit petere ipſum minorem declarari, cuius ætatis
ſit, ſcilicet an minor 25. annis, an verò maior, ad æter-
nam rei memoriam. Non inueni aliquem tangentem.

Breuiter tamen puto, quòd ſic, eiſdem rationibus &
iuribus de quibus ſupra, quemadmodum enim propter
periculum probationum deficientium lapſu temporis,
licitum eſt hoc minori, vel maiori contra alios, qui quã-
doque ſecum litigaturi ſunt, ita & alijs cõtra eos, & fa-
cit fortiter etiam tex. in l. Iulianus §. ſi quis colludẽte. ff.
de actio. empt. iunctis ijs quæ diximus ſupra q. 26. art. 2.
vbi quæſitum fuit an poſſit cogi minor vel approbare
contractum à ſe geſtum, vel petere tunc reſtitutionem
in integrum.

Articulus III.

20 AD tertium, † An ętas debeat omnino verè & eui-
denter probari, an verò præſumptiuè, & per con-
iecturas probari poſſit.

Antequam vlterius progrediar, prænotandum eſt, ꝙ
21 ætas dupliciter † probari dicitur, verè, & præſumptiuè,
verè teſtib. & ſcripturis, præſumptiuè per aſpectum, ita
Grat. in conſ. 42. nu. 24. lib. primo.

22 Et quòd quamuis impoſſibile ſit † dicere eſſe verè
probatum & propriè illud quòd coniecturis probatum
eſt, tamen in hac materia aduerte, quod vbicũque con-
23 cludam † ꝙ ætas probata dicatur, vel illud fiat per te-
ſtes de viſu, vel aliter vel pp coniecturas, ex aſpectu, &c.
dicetur tamen plena & efficax, & talis, ꝙ ſi ſtatutum
requireret plenã probationem, in tali caſu dicetur ſatiſ-
factum ſtatuto etiam per talem probationem, vt ſingul.
notaui ex Baldo in l. cum te. nu. 3. C. de probatio. Tertiò
24 † præmittendum eſt, quòd magna vtilitas eſt ſcire, an
ætas probari poſſit etiam præſumptiuè. Prima eſt,
25 † quòd poterit per coniecturas probari, vt dicam in-
fra in progreſſu articuli.

26 Secunda eſt, † quòd in probanda minori ætate ad-
mittentur teſtes minus idonei, qui aliàs non probarent,
ita Sebaſt. Sap. in rep. l. de ætate, nu. 26 ff. de min. per
tex. cum ibi no. in c. fi. de teſtibus cog. & per Bar. in l. ad-
monendi. col. 8. ff. de iureiurao.

27 Tertia vtilitas † eſt, quia in probãda ætate admitten-
tur teſtimonia de credulitate, per tradita per Bar. in l. in
ſumma. §. item Labeo. ff. de aqua plu. arc. & Iaſo. in rub.
ff. de iureiur. col. 3. Sebaſtia. Sapia præall. nu. 27.

His præmiſſis venio ad articulum.

Videtur autem quòd ætas debeat plenè & certitudi-
nariè probari, non autem ſufficiat præſumptiua pro-
batio.

28 Quia in his quæ non ſunt † difficilis probationis non
admittuntur probationes ex præſumptionibus, vt colli-
gitur ex theorica Bar. & aliorum in l. admonendi. ff. de
iur. & ex Bar. & Sapia in d. l. de ætate. ff. de minor. ſed
probatio ætatis non videtur eſſe admodum difficilis
probationis, quia poteſt per teſtes, & ſcripturas probari,
vt per Bart. & alios ibi, & dicam infra eod. in ſeq. arti-
culis, ergo &c.

Sed contra eſt communis omnium ſententia. Bald. in
add. ad Spec. tit. de reſtit. in integ. §. fin. & idem in conſ.
215. in fin. lib. 2. & in conſ. 19. nu. 1. lib. 5. Bart. in d. l. de
ætate. num. 7. & ibi Sapia poſt eum, nu. 23. Soc. iun. conſ.
3. nu. 1. lib. 2. Iacob. de S. Georgio l. eum de ætate. nu. 2.
ff. de probat. Ioſeph Ludou. in deciſ. Peruſ. lib. 2. deciſ.
45. nu. 16.

Et pro hoc adducunt rationem contrariam præce-
denti, quia. ſ. ætatis probatio admodum difficilis eſt.

Ego pro reſolutione puto conſiderandum, ꝙ quando-
29 que ætas † poteſt facile probari, quandoque difficul-
30 ter. Facile probari † poteſt, in primis quando agitur
de probanda ætate alicuius, id eſt infantia, pueritate,
adoleſcentia, &c. iudex enim per ſe ipſe cognoſcere po-
terit ex aſpectu an aliquis ſit infans, vel puer, vel ſenex,
vel iuuenis. Hoc verò facillimè aget, ſi iudicium facere
debebit inter ætatem, & ætatem longe diſcrepantes ab
inuicem, videlicet in cognoſcendo an aliquis ſit iuuenis,
ſiue maior 25. annis, qui adhuc ſit infans, & tenellus,
item an aliquis ſit adoleſcens, qui habeat canos, bar-
bam, & capillos, & ſic de ſimilibus.

31 Facile etiam † probari poterit ætas alicuius etiam ſi
ad vnam diem vel menſem reſtringenda ſit probatio,
quando adſunt teſtes, qui fuerunt præſentes natiuitati
illius, vel fuerint factæ ſcripturæ authenticæ ſuper nati-
uitate illius, &c. vel fuerit aliquis ſupremus princeps,
cuius natiuitas quando fuerit, cuicunque penè fuerit
notum & diuulgatum, & ſic de ſimilib.

32 Difficulter † verò probari poterit, quando ceſſanti-
bus teſtimonijs, vel ſcripturis, vel caſibus prædictis
probanda erit ætas alicuius etiam ad vnum menſem,
vel diem, pro exemplo, an is qui ex aſpectu oſtendit ſe
habere 25. annos vel circiter, adhuc verè expleuerit ęta-
tem 25. annorum, vel quid ſimile.

Quibus ſic ſtantibus, dico, quòd quando ætas poterit
facile probari, vt in caſibus de quib. ſupra, ad præſum-
ptiuas probationes deueniendum non erit, neque illæ
ſufficerent, quando verò non niſi difficulter probari po-
teſt, tunc ſecus, quia vbi aliter veritas haberi non po-
teſt, ad præſumptiones confugiendum eſt, l. non omnes.
§. à Barbaris. ff. de re mil. & Bar. in l. in illa, in fine. ff. de
verb. oblig. & ita procedet communis concluſio & ad
contrarium patet reſponſio. Qua retenta.

33 Limitabat † Sebaſtia. Sapia in d. l. de ætate. num. 23.
ex intentione Bart. ibi, vt procedat, quando agitur de
probanda minori ætate, quæ difficulter probari poteſt,
ſecus verò quando probãda eſt maior ætas, quia inquit,
quòd illa facile probari poteſt.

Ego verò dico, vt dixi proximè, quòd tã maior quàm
minor ætas, quandoque eſt facilis, quandoque difficilis
probationis, vt exemplis oſtendi, ideoque in vtriuſque
ætatis probatione idem firmiter concludo, quòd ſupra
dixi. Quomodo enim facile probari poterit, ꝙ quis ſit
maior 30. annis, ad hoc, vt Epiſcopus creari queat, qui
ex aſpectu & pauciores, & plures oſtendat iuxta varias
hominum ſententias, & non adſint, neque teſtes eius
natiuitatis, neque ſcripturæ? Tene igitur communem
in vtriuſque ætatis probatione, declarando, vt dixi in
mea opinione.

Articulus IV.

34 AD quartum, † An & quibus teſtibus probari poſ-
ſit ætas?

35 Quòd teſtibus probari poſſit, † conclude quòd ſic.
Bar. in d. l. de ætate. in 2. quæſt. ff. de minor. & Soc. iun.
conſ. 3. nu. 12. lib. 2. & omnes alij vbique quos colliges
ex proxime dicendis, circa qualitates teſtium, quibus
ætas probari poteſt.

36 Quinimò dic, ꝙ hæc probatio † melior cæteris erit, li-
cèt rarior, quando tamen de viſu fiet atteſtatio. Raro
37 enim in publico fiunt huiuſmodi actus † parturiendi,
quinimo quo magis in abſcondito fieri poſſunt fiunt, &
non memini me legiſſe de aliquo partu in publico lo-
38 co edito, niſi de † Conſtantia filia Rogeri I. Regis
vtriuſque Sicilię, & vxore Hẽrici Sexti Imperatoris Ro-
manorũ, quæ cum deſponſata eſſet dicto Henrico filio
Federici I. cognomẽto Barbaroſſa, & eſſet ſatis grauis
ætatis, & cum diſpẽſatione Cæleſtini Tertij, q̃a monialis
erat in ciuitate Panormitana, voluit, vt plerique ſcribũt,
idemmet Henricus eius vir, vt in ciuitate Æſina in

publica platea coram omnibus pareret, ne partus dissi-
mulatus centeretur, ex qua natus fuit Federicus huius
nominis secundus. Igitur quando testibus de visu ætas
probari poterit, optima erit probatio. Quibus igitur te-
stibus hoc fieri posse accidat, videamus, & per quæstio-
nes breuiter de vnoquoque teste, qui hoc verisimiliter
scire potest, resoluamus.
39 Quæro igitur primò, † an per testimonium obstetri-
cum possit certitudinariè probari ætas?
Et dic quòd sic, Bart. in d. l. de ætate. nu. 7. Qui hanc
probationem cæteris meliorem ait, & idem dicit Iacob.
de S. Georgio in d. l. cum de ætate. num. 1. ff. de probat.
Mauric. cap. 316. Calcan. cons. 80. num. 17. & Borgn. in
tracta. de tutor. & curator. nu. 296.
Per text. in l. 3. §. duæ. ff. de carbon. edi. in versic. fin-
ge, &c.
40 Quæro secundò, † an testimonium nutricis † probet
ætatem alicuius sicut obstetricis?
Et quòd sic, dixit Ang. in l. 1. nu. 5. ff. de probat. post Bart.
in l. de tutela. C. de rest. in int. & puto verum, quia ita
moris est, vt statim parata sit nutrix, post editum par-
tum. Benè verum est, quòd potest esse, vt non statim ac
41 natus est puer † ei traditus sit nutriendus, tñ si interro-
gata in causa scientiæ dicat, quia ea die vel sequẽti qua
natus fuit ei traditus fuit, vel fuit præsens partui, &c.
optimum erit testimoniũ eius, & sic loquitur Angelus.
Quæro tertiò, an testimonium presbyteri parochia-
42 lis qui puerum baptizauit, † eodem modo dicatur
certitudinariè ætatem probare.
Et quòd probetur satis aptè ætas per parochialem,
43 † qui baptizauit, voluit Bal. cons. 452. lib. 4. & Benint.
decis. 47. n. 1. & verum puto, Tùm quia sacerdotis per-
44 sona † erit multum fide digna, & ab omni suspicione
remota, tùm quia hodie ex noua traditione concilij sa-
crosancti pueri baptizantur intra paucos dies à die co-
rum natiuitatis.
Quæro quartò. An testimoniũ eius qui leuauit pue-
45 rum de sacro fonte † eodẽ modo probet, quo prædicti.
Et dico quòd sic, & reperi hoc singul. tenentem Bat.
in cons. 92. num. 7. vel 8. lib. 1. vbi etiam defendit quòd
huiusmodi quoque testimonium erit à suspicione alie-
num.
46 Quæro quartò. An testimonium tutoris † sit bonum
ad probandam ætatem pueri? & quòd sic, volunt Ang.
in l. 1. nu. 5. ff. de probat. & Bart. in l. de tutela. C. de re-
stit. in integ.
47 Et ratio clara est, quia is qui fuit tutor non solùm ex
curiositate, vel diligentia hoc scire potuit, sed ex offi-
cio suo in tantum scire debuit, vt præsumptio iuris sit,
quòd ipse sciuerit, vt d. l. de tutela. & ibi Doctor.
48 Quæro quintò, † an testimonium vicinorum sit con-
gruum ad probandam ætatem alicuius?
Et quòd sic, Bat. in d. l. de ætate. nu. 7. & omnes idem
simpliciter sequuntur, & in specie Iacob. de S. Georgio
in d. l. cum de ætate. nu. 3. ff. de probat.
Per l. filium diffinimus. ff. de his qui sunt sui, &c. &
per illam vulgatam regulam, ꝙ vicini præsumuntur sci-
re facta vicinorum, de qua per Bart. & alios in l. 1. ff. si
cert. pet.
49 Et si tu consideres, melius erit testimonium † vicino-
rum quàm aliorum, quia in illis non cadit suspicio, &
adest eadem causa scientiæ, quia notum est in vicinia
quando nascitur puer in ea.
50 Quæro sexto. An sit bonum testimonium † aliorum
extraneorum, qui non possunt ita verisimiliter scire na-
tiuitatem pueri?
Et dic, quòd quando ex aliqua verisimili causa hoc
scire possunt, eis quoque credendum est, & quamuis
Bat. de eis nihil dicat in d. l. de ætate, tamen illos non ex-
cludit, & in d. cons. 92. apparet, quòd in eorum quoque
testimonio suam conclusionem fundat. Quid autem in
causa scientiæ reddere possint, inferius dicam art. 8.

51 Quæro septimò, an testimonium consanguineorum,
vel matris, vel patris ipsius pueri admittatur ad pro-
bandam ætatem eius? Quæstio dubia est, ideo dic vt ple-
nè dixi art. seq.

Articulus V.

52 AD quintum, † An scilicet testimonium matris,
vel patris, vel consanguineorum, congruẽter pro-
bet ætatem pueri?
Formanda est quæstio in matre, & de resolutione il-
lius, inferendum est ad patrem vel consanguineos, &c.
Nam in matre ponũt Doctores, & maximè dubitãt.
Tu distingue duo capita.
53 Primum est, † an testimonium matris sit omnino
inualidum & tanquam à nimis coniuncta præstitum sit
repellendum, an verò si non omnino ab omni suspicio-
ne alienum, saltem sit alicuius præsumptionis, ita vt iu-
uet aliorum testium dicta?
Et quo ad hoc communis omnium conclusio est, quòd
testimonium matris aliquid operabitur circa proban-
dam ætatatem filij. Ita omnes proximè allegandi in
seq. capite dubio,
Quid ætatem operetur testimonium eius in proposi-
54 to, † primum est, quòd transferet saltem onus proban-
di contrarium in aduersarium. Bal. cons. 452. lib. 4. Bar.
l. 2. n. 4 ff. de excus. tut. & alij proximè allegandi. Secun-
dum est, quòd alius testis fide dignus & omni exceptio-
55 ne maior, iunctus cum testimonio matris † plenè pro-
babit ætatem filij. Hipp. de Marsil. in rub. ff. de fideiuss.
num. 340. post Iacob. Butr. in l. etiam. ff. de minor. Ter-
56 tium est, † quòd testimonium matris cum alio admini-
culo multum probabit. Soc. iun. cons. 3. nu. 10. lib. 2. &
Soc. senior cons. 19. nu. 17.
57 Secundum caput dubij est, † an testimonium matris
sit idoneum sicut testimonium cuiuslibet extranei, ab
omni suspicione sanguinis & affectionis alieni.
Et videtur quod sic, quia intãtum præualet testimo-
niũ matris cæteris omnibus quo ad causam scientiæ, cũ
nemo melius recordetur diem & horã natiuitatis filio-
rum suorũ, quã mater, vt præponderetur in hoc omni-
bus alijs, & compenset dubium & præsumptionem su-
spicionis, & ideo ita simpliciter admittunt testimonium
matris pro idoneo, Mauric. in tract. suo rest. in integ. c.
317. Alex de Næuo in cõs. 1. n. 11. & simpliciter hoc di-
xit Bart d. cons. 92 nu. 5. In contrarium, quod imò testi-
moniũ matris sit fide minutum, & ꝙ vel præsũptionem
tantum faciat, vel semiplenam probationem tantũ, vbi
alius testis plenam faceret, tenent omnes alij Doctores
communiter. Bat. in l. 2. nu. 4. ff. de excus. tutor. Bald. in
d. cons. 452. lib. 4. Alber. in suo tract. de testib. vbi de cõi,
prout refert & sequitur Grammat. decis. 48. nu. 13. cum
concor. per eum, qui plenè de hoc, Sebast. Sapia in l. de
ætate. ff. de min. n. 30. allegans Gl. in l. cũ te. C. de prob.
Hippol. de Mars. in rubr. ff. de fideiussor. nu. 340. Crau.
in tract. de antiquit. temp. in prima parte, nu. 35. est in
8. parte primæ partis. n. 34. & 36. Menoch. de arb. iudi.
lib. 2. centur. 2. casu 116. num. 3. ex quibus colliges alios
concord. pro communi.
Mouentur omnes, quia mater est nimis coniuncta
persona, & cum diligat filius sicut se ipsam, diceretur
admitti testimonium eius in causa propria si pro filio
suo admitteretur.
Ego dico, quòd ratio vtriusque opinionis fortiter
stringit pro sua parte, & in casu suo optimè procedit.
Et ideo puto sic distinguendum.
Aut probatio ætatis ipsius filij non tendit ad vtilitatẽ
& emolumentum ipsius filij, sed vel cõtra ipsum filium,
vel pro republica principaliter, vt scilicet filio munus ali
quod iniungi possit, & hoc casu dic, ꝙ prima opinio ve-
rissima est, quia cessat ratio suspicionis in qua fundatur
contraria sententia. Aut probatio ætatis ipsius filij ten-
dit in vtilitatem ipsius filij, & tũc. Aut vtilitas est in in-
certo,

certo, quia probatio ætatis facienda est ad perpetuam rei memoriam, & tunc pariter prima opinio omnino verior est, quia cessat prædicta ratio suspitionis. Non enim mater vel filius scire possunt, an plus vtilitatis, vel damni, allatura sit hæc probatio ætatis in contingentia facti, vt per se patet. Aut denique vtilitas de præsenti est certa, & tunc tene secundam opinionem, quòd scilicet testimonium matris solum non faciat eam fidem quam faceret alius testis etiam vnicus, qui scire posset id quod mater ipsa scire potest, idest diem & horam natiuitatis ipsius filij, sed quod testimonium matris si corroboretur dictu alterius testis in quo non cadat suspicio, plenè probet, propter maximam eius scientiam, & singularem memoriam circa natiuitates filiorum suorum, & sic remanent conciliata contraria.

Quæritur modo an idem dicendum sit de testimo-
58 niu ipsius patris? † Ego dico per omnia, vt dixi in matre, & de vtroque loquitur Grammat. decisio. 48. n. 13. cum concord.

Quæritur etiam, an idem dicendum sit de testimoniu
59 consanguineorum? † & reperio, quòd Doctores idem per omnia concludunt, quòd in matre, dicentes, quòd probabit testimonium eorum, sed non ita vrgenter, sicut aliorum, ita Bart. in dicta l. de ætate, num. 7. & ibi Alex. in add. Mauric. cap. 316. Ang. l. 1. nu. 5. ff. de probatiu. Iacob. de Sancto Georgiu in dicta l. cum de ætate. nu. 4. ff. de probat. Rebuff. titulo de test. in integrum art. 1. glos. 3. nu. 3. & Batt. cons. 92. nu. 2. lib. 1.

Ego puto idem, quia licèt in consanguineis non adsit tanta affectionis suspicio, quanta in matre, vel patre, tamen neque econtra in eis tanta adest præsumptio, singularis memoriæ natiuitatis ipsius consanguinei, quanta adest in matre, vel patre filiorum suorum.

Quæri potest etiam, quid de testimonio amico-
60 rum? †

Et dico idem quòd in consanguineis, & ita reperio dicentem Rebuff. d. art. 1. glos. 3. num. 3. & faciunt ea quę eleganter congerit Tiraq. in tractat. de pœnis remit. caus...

Articulus VI.

61 AD sextum, † Quot scilicet testes requirantur ad probandam ætatem.

Reperio solum Bartolum tangentem hoc in d. l. de ætate. nu. 7. in fine, ibi (tunc vnus testis vel duo possunt probare de natiuitate, &c.) & sic vult Batt. quòd etiam vnus testis sufficiat, sed non aliter probat hoc Batt.

Ego autem intelligo hoc dictum Batt. sic incidenter, & perfunctoriè ab eo prolatum, vt procedat in ijs casi-
62 bus in quibus probanda esset † ætas testimoniu obstetricis, vel nutricis, vel matris, vel presbyteri Parochialis, &c. Cum enim isti regulariter non soleant habere contestes, & vnici sint ad hunc actum, testimonium eorum etiam si sit testimonium vnius, fidem tamen faciet, sicut aliàs duorum vel plurium. Per ea quæ tradit ipsemet Batt. in l. const. ff. num. 9.

Articulus VII.

63 AD septimum, † Quid scilicet, & quomodo deponere debeant isti testes in probanda ætate?

De duobus agendum est.

Primum est, quid deponere debeant isti testes?

Secundum est, quid in causa scientiæ respondere debeant?

64 Circa primum, † praxis est, quòd eorum dictum duo in summa continere debeat, vnum est quo tempore natus fuerit is de cuius ætate agitur, alterum est, quod exinde tot anni transfuerunt, & non plures, vel pauciores. Ita dicit Batt. in d. l. de ætate. nu. 7. versic. sed iuxta hoc quæro.

Sed aduertendum est, quod superflua videtur hæc praxis quo ad aliquid, nam si deponunt de tempore natiuitatis pueri, & sic de anno & mense quo natus fuit, ad quid deponere debebunt postea, quot anni inde fluxerint, cum hoc ipsum à se ipso probatum remaneat?

65 Vnde declarando mentem Bart. ibi, dicendum puto sic.

Quòd ipse intelligit quando testes nesciunt deponere de millesimo, multi enim sunt, & præsertim rustici, qui nescirent dicere, talis natus fuit de anno 1550. vel de anno 1555. vel simile quid, sed potiùs scient dicere, natus fuit eo anno quo fuit factus Pontifex Iulius III. vel quo fuit capta ciuitas Senarum, vel quo fuit commissum prælium inter Illustr. Marchionem Marignani, & Petrum Strozzam, vel quid simile, quòd in prædicto tempore factum fuerit.

Quo casu necesse est, vt probetur intentio inducentis per eosdem testes, quòd ijdem testes subdant, & quòd ab eo tempore vsque huc transfuerunt tot anni, &c.

Et quòd intentio Bartoli fuerit ista, constat ex cautela quam ipse tradit paulò post, dum inquit, quòd cautus articulator debet aduertere, & facere duos articulos distinctos, & in primo ponere quod ille talis fuit natus eo anno vel mense, quo fuit factum tale factum notabile: in secundo ponere, quòd ab illo facto illustri, & notabili vsque in præsens tempus defluxerunt tot anni, &c. vel ponere in primo, quòd illud factum fuit secutum anno sequenti, quo iste puer natus fuerat, vel præcesserat anno præcedenti, & sic de similib. & ipse Batt. exemplificat ibi secundùm sua tempora, quando scilicet Perusini ceperunt ciuitatem Castelli. Hanc eandem practicam sic declaratam reperij postmodum, quod docet etiam Iacob. de S. Georgio in l. cum de ætate. num. 1. ff. de probat. & Borgn. in tract. de tut. & cur. nu. 296. exemplificans de tempore quo magnus Dux Hetturiæ fuit coronatus à Pio Quinto Sanctæ memoriæ, & Ioseph. Ludou. decis. 55. nu. 8. & seq. lib. 2. vbi ponit plura exempla & facta notabilia, temporibus conuenientia.

Aliam practicam ponit etiam Bald. in cons. 218. incip. Testes, & attestatrices, lib. 4. vt refert & sequitur Sapia in d. l. de ætate. num. 30. ff. de min. videlicet, quòd
66 testis dicat, quòd vidit puerum lactari tali tempore, sed si tu aduertas, hoc potiùs spectat ad art. seq. de causa scientiæ, vel reincidit in id quod Batt. docuit.

Circa secundum, dic vt seq. art. placuit enim distinguere clariùs in duos articulum præcedentem.

Articulus VIII.

67 AD octauum, † Quid scilicet in causa scientiæ allegare debeant testes super ætate deponentes. De duobus quæri potest.

68 Primò quæritur, quomodo † respondere debeant testes circa primum requisitum, idest circa tempus quo natus fuit ipse puer. & distingue sic.

69 Aut quærimus quomodo respondere debeant † obstetrices, mater, parochialis, pater spiritualis, & cæteri qui fuerunt præsentes actui, & sine quibus non potuit contingere natiuitas, vel baptismus pueri, & conclude, quòd debent dicere, quia fuimus præsentes, & sufficit, vt per Bat. d. l. de ætate. n. 7. & dubium hoc non habet.

70 Aut quærimus † quomodo respondere debeant testes penitus extranei, & reperio quòd Bal. in l. 2. C. de tempor. appell. tangit hoc, dum inquit quod sufficit si dicāt, quòd recordantur de die natiuitatis, absque eo quod dicant se fuisse præsentes & vidisse, quando natus fuit puer. & idem sequitur simpliciter Iacob. de S. Georgiu in l. cum de ætat. num. 8. ff. de probat.

Sed ego non admitto simpliciter hoc dictum, quia nō deponerent per sensum corporeum, vt dicebat Rayn. Item quia videtur hoc modo afferri eadem ratio cum dicto, quia est impossibile, quòd ille qui dicit talem esse

tot annorum, nisi recordetur diem natiuitatis suæ, & sic illud præsumitur ac si dixisset, recordor de die natiuitatis, & computando reperio, quod habet 20. annos, & non plures, &c. at hæc est depositio ipsa, siue ipsum dictum, non autem ratio, quare scire potuerit tunc, & recordari nunc possit. Igitur, &c. Neque obstat, si dixeris cum Bald præalleg. num. 2. Quòd cum non possit aliter recordari, nisi quia vidit, præsens fuit, &c. Respondeo enim quòd imò potest etiam recordari, quia audiuit hoc dici eo tempore ab hoc, vel illo, quæ ratio si præsupponeretur, non probaret, vt dicam statim. Vnde ego habeo pro periculoso hoc dictum Baldi, licèt Iacob. de S. Georgio præalleg. dicat, quòd vix est, vt quis possit deponere de visu nati circa natiuitatem alicuius, quia hæc fieri solent in occulto, & præsertim non coram extraneis.

Teneo igitur, quòd qui vult adducere ad hoc testes extraneos vt legitimè probent ætatem, debebũt respondere, quia vidimus, præsentes fuimus, &c. aliàs esset testimonium simplex de fama, seu de auditu, & nequaquam probaret, secũdùm Bart. in d. cons. 92. col. 1. lib. 1.

71 Ampliaturque † hoc vt procedat etiam, si deponeret se audiuisse à parentibus ipsius pueri, & sic ab ijs qui hoc necessario scire debebant, secundùm Alex. in cons. 149. nu. 17. lib. 5.

Contrarium tamen videtur colligi ex Bal. in consilio 219. ante finem lib. 4. & ex Mascar. cap. 316. Sed tene primam vt securiorem, quia esset testimonium de auditu, & non nisi vt testis de auditu finem faceret. Bene puto, quòd magis probaret dictum huius testis, quàm aliorum, qui dicerent se audiuisse ab ijs, qui nunc sic necessario scire debuissent.

72 Aut quærimus, † quomodo deponere debeant, & respondere in causa scientiæ ipsi consanguinei, vel vicini?

Et circa hoc quærunt Doct. An sufficiat, si dicant scio, quia sum consanguineus, vel quia sum vicinus? & hoc dubium est.

Videtur enim, quòd non sufficiat;

Primò, per id quòd dicit Bal. in l. data opera. num. 22. C. qui accusar. non possunt. Vbi loquit, quòd huiusmodi probatio est præsumptiua non necessaria. & ratio est, quia ista argumentatio desumitur ab eo quòd accidere potuit, non ab eo quòd necessarium est accidisse, vt per Bald. præalleg. nu. 42.

73 Secundò, quia testis debet † concludere per sensum corporeum, l. qui testamento. in fine. ff. de testam. & per Innoc. in d. c. cap. cum causam, de fide instrumen. vbi latè de hoc, sed dicendo, quia sum vicinus, vel consanguineus, non reddit causam per sensum corporeum, vt per se patet, ergo &c. & propter hanc rationem Bar. in d. l. de tutela. num. 1. cogitandum relinquit.

Tertiò, quia ita tenuerunt plures, Bald. in l. 1. num.., ff. si cert. pet. & in rep. l. 2. C. de resc. vendit. nu. 1. & in l. patri. nu. 4. ff. de minor. dicens, quòd hæc depositio facit indicium, & minus quàm semipleuam probationem. & Imol. in cap. literis. de præsumpt.

In contrarium tamen est communis sententia. Quam primum voluit Bar. licèt sub dubio in d. l. de tutela. n. 1. C. de restit. in int. Bart. in l. 1. col. 2. ff. si certum pet. & in tract. de testib. Bal. sibi contrarius in l. testium. num. 25. C. de testibus. Ioan. de Prato in d. l. prima. nu. 4. & 5. & Ias. nu. 18. & 20. Paul. de Cast. in d. l. de tutela nu. fin. & ibi Fulgos. in princ. Felyn. post Bart. ibi in cap. literis. sub nu. 4. de præsumpt. Iacob. de S. Georgio in d. l. cum de ætate. nu. 3. ff. de probat. Illustriss. Card. Albanus in lucubr. ad Bar. in d. l. de ætate. n. 4 & communem dicunt Ias. & Felyn. præalleg. Per tex. in d. l. de tutela. C. de restit. in integrum.

Et per l. octaui. ff. vnde cogn. Arguẽdo à præsumptione iuris, quę presumptio dicitur talis, vt transferat onus probandi contrarium in aduersarium, vt per Alciat. in tertia reg. Pręsumpt. per totum. Et ita teneas, & est æquior opinio, gratia facilitandi probationes, & quia bene probatur per dictam l. de tutela. si tu iungas doctrinam Glosæ in l. eum quædam, in verbo, argumentari. C. de adm. tuto.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod etiam si huiusmodi probatio sit præsumptiua, tamen vt supra dixi in hac materia probationis † ætatis etiam probationes præsumptiuæ admittuntur eo modo, quo ibi dixi, & habentur pro idoneis probationibus, secundùm Bal. in l. cum te. nu. 2. C. de probatio. & in consilio 219. lib. 4.

74

Ad secundum dicas secundùm Fulgos. in d. l. de ætate, quòd dicetur hoc casu testis deponere per sensum corporeum, præsumptione iuris, quòd quidem ius præsumit, quòd ille qui est consanguineus alicuius conuersetur sæpius in domo illius, & sic, quòd sciat ea, quæ ibi fiunt, & sic in vicino, qui etiam audire potest clamorem parturientis, &c.

75 Secundò quæritur † quomodo respondere debeant testes circa secundum requisitum, idest quantum tempus defluxerit à die natiuitatis pueri vsque in præsens.

Et quidem, quantum ad responsionem in se est facilis resolutio, quia dicet, scio quoniam tot anni cucurrerunt à tali tempore vsque huc.

76 Sed dubium facit, † An si postea iudex interroget de millesimo, & testis respondeat nescio, vitietur propterea testimonium, verbi gratia, si testis dixerit, recordor quando talis puer natus fuit, & dico, quòd ab illo tempore vsque huc fluxerunt 20. anni, si interrogetur postea, quis annus salutis esset tunc, & ille dicat se nescire, an probet?

Et videtur ꝙ non, nam qui nescit principium à quo

77 dinumeratio † fieri debet, non potest scire neque ipsam dinumerationem, l. non facile. ff. de grad. & facit pro hoc ꝙ inquit Felyn. in cap. causam. in fine, de testibus.

Contrarium determinat Bart. in dicta l. de ætate. nu. 7. vers. sed contrarium, & Ang. & Imol. in l. secunda. §. item Labeo. ff. de aqua plu. arcend. & Iacob. de Sancto Georgio in dicta l. cum de ætate, nu. 1. ff. de probat. & plenè & elatè Bar. cons. 92. col. fin. lib. 1.

Per illam regulam, quòd dicta testium ita debent intelligi vt non sint sibi inuicem contraria, quando hoc commode fieri potest, & in huc casu cap. cum tu. de testibus. cum simil.

Et hoc ego verum puto, quia potest bene scire testis quot anni effluxerint ab aliquo tempore vsque huc, & si ignoret annum millesimi eius temporis, vt in rusticis accidit frequentissimè, qui numerant tot æstates seu messes ab aliquo facto notabili, pręsertim ad eorũ exercitium spectante, puta ab aliqua fertilitate maxima alicuius anni, vel aliqua egestate memorabili, vel aquarum diluuio, vel grandinis tempestate horribili, vel simili, vnde si ignoret testis rationem dinumerationis vno modo, & sciat alio, non debet dici propterea sibi contrarius. Et per hoc tollitur ratio dubitandi.

78 Ex qua potes limitare † conclusionem Bart. & aliorum, vt procedat in hominibus rudibus, prout sunt rustici, & alij, qui nesciunt reddere rationem annorum salutis nostræ, aliàs aũt secus esset: quia est impossibile ꝙ sciant, quot anni transiuerunt à tali facto vsque in hanc diem, & nesciant quot annos salutis tunc haberemus, cum sciat, quot habeamus nunc, vt præsupponimus, & hæc satis quo ad modum probandi ætatem per testes.

79 Quibus adde † in facti contingentia modum reprobandi dicta testium in hac materia probationis ætatis, quem colliges plenissimè ex consil. Alexand. 29. à num. 1. vsque ad numerum 13. lib. 7. vbi refellit dicta plurium testium ex varijs defectibus procedentibus, ex eorum distinctione temporum, vel redditione rationis in causa scientiæ, vel appositione verbi, in circa, &c. vel similium.

Item

Item aliud consilium Calcan. 80. col. fi. per totum. vbi idem facit. Similiter etiam consilium Cornei 21. col. 1. per totum, lib. 3. qui refellunt dicta plurium testium deponentium super minori ætate.

Articulus IX.

80 AD nonum, † An scilicet ætas scripturis probari possit, & quibus?

81 Quòd scripturis probari possit, † omni dubitatione caret, non solùm enim potest, sed est melior probatio omnibus cæteris, & melior quàm probatio per testes. vt dicit Gl. & Bar. post eam in l. 1. C. si min. se maior. dixer. & Bald. ibi num. 5. & Paul. de Cast. in l. 2. C. de his qui veni. ætat. impec. num. 7.

Et facit l. tertia. §. dux. ff. de Carbon. edi. & omnes authoritates, iura & rationes allegandæ statim in exemplis sequentibus.

82 Quibus autem scripturis † probari possit? latioc quæstio est, circa quasdam enim species scripturarum omnes Doctores concordant, circa quasdam verò sunt opiniones, de primis dicamus hic, de alijs in seq. articulis.

83 Quæro igitur primò † an per librum Plebani in quo describuntur singuli qui baptizantur, & qua die baptizantur, plenè probetur ætas.

Et omnes concordant, quòd sic. Sapia in d. l. de ætate. nu. 33. ff. de minor. Mauric. cap. 321. qui dicit ita communiter in Francia seruari, & idem testatur & tenet Borgn. de tutor. & curator. nu. 296. & Ioseph Ludou. in decis. Perus. decis. 55. num. 7.

84 Quæro secundò, † an liber numerationis focularioum vt vtitur curia Neapolitana probetur ætas alicuius, & quòd sic, tradit Grammat. decis. 48. ad finem.

85 Limita istas conclusiones, † nisi tales scripturæ reperirentur postea falsæ vel erroneæ, tunc enim retractaretur sententia super ætate lata, vel super restitutione in integrum, ad l. sub prætextu. C. de transact. & l. Diuus. ff. de re iudic. Ita limitat Alber. in d. l. 2. n. 1. C. si minor se maior. dix.

Articulus X.

86 AD decimum, † An scilicet per instrumentum dotis, siue matrimonij probari possit ætas?

Videtur quòd non, prout tenet Mauric. cap. 322. & rationibus pluribus vtitur, sed non multum vrgent.

Illa satis vrget, quia non sequitur, inter Titium, & Bertam contractum fuit matrimonium de anno 1550. ergo hodie filius illorum est ætatis 28. annorum, quia licèt sint elapsi 28. anni, potuit tamen nasci postea.

Contrarium tenent Doct. communiter. Bal. in l. neque natales. num. 6. C. de probat. & Guliel. de Suzzatia in l. prima. C. si minor se maiorem dix. Bald. in add. ad Spec. in tit. de rest. in int. in princ. vers. per instrumentum matrimonij, & Felyn. in cap. in præsentia. num. 28. ante finem, de probat. Iacob. de S. Georgio in l. cum de ætate. nu. 6. ff. de probatio. Sapia in l. de ætate. num. 35. de minor.

87 Per argumentum à communiter accidentibus † & argumen. l. optimam. C. de contr. stipul.

88 Ego puto sic distinguendum. † Aut loquimur de instrumento dotali, & tunc aut fuit factum post celebratum & contractum matrimonium, vt frequenter accidere solet, & præsertim quando desponsantur concubinæ, & tunc non probat. Alex. cons. 21. nu. 5. lib. 1. & dixit prius Specul. in tit. de restit. in integrum. §. 1. nu. 11. Et ratio clara est, quia filius potuit nasci prius sicut postea, vt in Auth. de fil. ante dota. instr. natis.

Aut fuit factum ante contractum matrimonium, & tunc dico, quòd probabit arguendo sic, quòd filius non dicatur prius natus quàm dictum instrumentum factum esset. Aliter autem non probabit, id est, quando dicatur natus postea, quia potest esse natus multo tempore postea. Aut dubitari potest quo tempore fuerit celebratus contractus dotis, & tunc dico, quòd nullo modo probabit, quia non agitur de natiuitate filij per prius, vel per postea affirmatiuè, vel negatiuè, vt per se patet, & ita procedunt rationes Mauricij.

89 Aut loquimur de instrumento † matrimonij, & tunc dico, quòd aut argumentamur negatiuè sic, hodie sumus de anno 1578. iste est filius Titij & Bertæ, & illi contraxerunt de anno 1555. ergo iste filius eorum non habet 25. annos, & valebit argumentum, & probatio ætatis poterit fieri sic per instrumentum matrimonij, quia si filius eorum est, ergo non prius natus, l. filium diffinimus. ff. de his qui sunt sui, &c. Aut argumentamur affirmatiuè sic, hodie sumus de anno 1578. iste est filius Titij & Bertæ, & ipsi contraxerunt de anno 1550. ergo filius eorum habet 25. annos & plus, hoc non procedet, & non poterit hoc modo probari ætas per instrumentum dotis vel matrimonij, quia filius potest esse natus postea, & per se patet, & sic intelligo istam materiam, & ita fuit mens Alb. in l. 2. num. 2. C. si minor. se maior. dix. & ita procedere potest alio modo opinio Mauricij, & alio modo communis opinio.

Articulus XI.

90 AD vndecimum, † An scilicet per instrumentum curæ siue dationis Curatoris probetur ætas?

Videtur quòd sic. Prout simpliciter tenent Anchar. quæst. 55. in 1. parte, num.... Dec. cons. 525. num. 5. in fine. Benintend. decis. 82. & Borgn. de tutor. & curator. num. 294. & voluerunt prius Bald. & Ang. in l. cum te. num.... C. de Probat. Gabriel. tit. de sent. conclus. 5. num. 4. cum concord. Contrarium tenent quidam alij, Alex. cons. 2. c. viso processu, nu. 1. lib. 3. Imol. cons. 23. in casu præmisso nu.... refert, & simpliciter sequitur Sapia d. l. de ætate. num. 434. ff. de minor. Salycet. in l. si minorem. C. de restit. in integr. Bald. l. 2. §. quod obseruari. C. de iuramen. calum. Iacob. de S. Georgio in l. cum de ætate. colum. fin. vbi plenè. ff. de probat. Idem simpliciter tenet Rebuff. de restit. in integr. art. 2. glos. 3. nu. 3.

Et ratione clarè probari videtur, quia potest esse ꝙ curator ad cautelam datus sit. Item ꝙ quando curator datus fuit, esset minor, sed postea tot anni intercesserint, vt maior fieri potuerit, & sic non potest certitudinariè cõstare de ætate adulti, quia curator non datur necessario ipsi adulto statim ac annū 14. egressus est, sed datur postea, prout necesse, & negotia minoris exposcunt, datur enim volenti vt plurimum, non inuito, vt notum est.

Quidam pro concordia dicunt sic, aut quætimus an faciat plenam probationem, & non facit, aut semiplenam, & facit, ita Ruyn. cons. 99. nu. 6. lib. 4. Riminald. plenè cons. 140. num. 5. 6. & 7. lib. 1. & num. 8. Ioseph Ludou. in decis. Perus. decis. 55. num. 5. lib. 2. dicentes, quod transfertur per hoc onus probandi contrarium in aduersarium, & interim dum non probatur rõtrarium, dicetur probata sufficienter ætas per instrumentum curæ. Sed hoc non placet, quia ratio præcedens stringit etiam quo ad semiplenam probationem.

Ego breuiter omissis alijs declarationibus, sic dicendum puto. Aut à tempore quo fuit datus curator vsque in præsens non potest inferri probabiliter, quod adhuc in eadem ætate minori sit, vel quod ad maiorem ascenderit, & tunc nullam fidem faciet, neque etiam indicium hoc instrumentum curæ, & ita vno modo procedet secunda opinio.

Aut potest inferri probabiliter ad ætatē præsentem, verbi gratia fuit datus curator Titio viri minori 18. annis, iam sunt quatuor anni, & non amplius, & sic rõputando colligitur, ꝙ Titius hodie non excedit 23. annum, item fuit datus curator Titio, neque constat quãdo datus fuerit, id est cuius ætatis esset Titius, quãdo ei curator datus fuit, tamen constat, quòd transfuerũtã die dati cu-

ti curatoris vsque in præsens 16. vel 18. anni, & sic computãdo appaset, quod Titius est omnino maior 25. annis, & quod etiam anno præcedenti quando gessit actũ de quo queritur, erat maior, & in his casibus rursus distinguendum est. Aut enim quærimus, an huiusmodi probatio plenè probet contra eum qui fecit curatorem dari, & dic quod sic, & ita in his terminis concludũt Salyc. in l. si minorem. C. de restit. in integrum. colum. fin. Sapia in dicta l. de ætate. n. 34. Alexand. consil. 21. nu... lib. 1. Natta cons. 140. nu. 6. in princ. lib. 1. Alc. cons. 520. num. 3. & de præsumpt. reg. 2. præsumpt. 14. num. 4. ad finem, & num. seq. & Ruyn. consil. 200. nu. 1. lib. 1. Iac. de S. Georgio in dicta l. cum de ætate. nu. 13. ff. de probat. Et hoc multò magis procedet, & dicetur liquidissima probatio, quando agitur de restitutione in integrũ aduersus illum actũ, cui aduersarius minoris petiit curatorem dari ipsi minori, vt per Ruyn. d. consil. 200. nu. 1. Item si agitur de restitutione aduersus actus iudiciales, in quibus voluit aduersarius minoris quod ei vt minori curator daretur. Bald. in l. 2. §. quod obseruari. versic. 6. quæstio. C. de iur. cal. & Felyn. in cap. cum inter. n. 2. de except, & per alia similia. Borgn. in tract. de tut. & cur. num. 297.

Aut quærimus an huiusmodi probatio plenè probet contra aliquem tertium qui non interuenit dictæ dationi curatoris. Et quidem Imo. consil. 23. num. 3. dicit, quòd probat in hoc casu, de quo agimus, idest quo necessario potest inferri de tempore dati curatoris ad præsens tempus.

Sed ego puto, quòd tantũ præsumptionem faciat, ita vt transferat onus probandi contrarium in aduersariũ, prout dicebãt supra Ruyn. Rimiual. & alij in 3. opinione, quam sententiam in his terminis veram puto, & tenendam consulo. & ita firmo pedes & pertranseo in hoc articulo. & hoc voluit Alc. d. reg. 2. præsum. 14. sub nu. 5. vers. & mihi placet, dum requirit in hoc casu alias coniecturas ad probandam ætatem.

Articulus XII.

91 AD duodecimum, † An scilicet per librum rationum domesticarum ipsius patris, in quo solent parentes scribere diem, annum, & horam natiuitatis filiorum suorum, probet apte illorum ætatem.

Videtur, quòd non.

Primò, quia minor hoc casu desumeret nimis dome-
92 sticum testimonium † ex domo sua propria. vnde &c. l. 2. C. de testib. cum simil.

Secundò, quia ita voluerunt Glos. in l. etiam matrix. ff. de probat. & in l. 2. ff. de excus. tut. in princ.

In contrarium est communis omnium sententia, quã primo tenuit Nicol. de Matarell. in l. neque natales. C. de probat. & Bal. ibi n. 2. & 3. abbreuiando distinctionẽ Nic. Ad idem Bar. in l. 2. nu. 4. ff. de excus. tut. & Salyc. in d. l. si minorem. C. de rest. in integ. Bart. in consil. 92. num. 5. lib. 1. Iacob. de S. Georgio d. l. cum de ætate. numero 5. ff. de probat. Mauric. c. 320. Curt. cons. 118. numero 8. Soc. iun. cons. 3. nu. 3. & seq. lib. 2. Ioseph Ludouic. lib. 2. decis. Perus. decis. 55. num. 16.

Per l. etiam matris professio. ff. de probat. & per text. clarum in l. 2. ff. de excus. tut. in princ.

Sed aduertendum est, quòd ibi non declaret text. de qua scriptura natiuitatis loquatur, vide pro hoc Alcia. præalleg. Præterea Glossæ ibi, vt prædixi, tenent, quod tex. de probatione semiplena loquatur, & quæ adiuuari debeat aliis coniecturis.

Pro concordia quidam dicunt, quòd aut pater adhuc viuit, & scriptura eius nõ facit nisi semiplenam probationem, adeo quòd cum iuramento eius plenè probabitur, aut mortuus est, & tunc mors supplebit iuramentum eius, & plenè probabitur ætas per talem scripturã. Et ita vult Crauet. de antiq. tẽp. in 8. partic. primæ partis princip. num. 34. & 36. & sequitur Menoch. de arb. iud. lib. 2. cent. 2. casu 116. & num. 4. & 5.

Ego puto sic pleniùs distingui posse. Aut quærimus, an huiusmodi scriptura probet contra ipsum filium ad fauorem extranei, & dic quòd sic. Quia tunc nulla cadet suspicio paternæ affectionis. Aut quærimus an probet contra ipsum patrem ad fauorẽ ipsius filij, & idem dico, puta si pater litigaret cum filio, quia tunc scriptura huiusmodi optimè probaret contra ipsum met patrem. & ita voluit Bald. cons. 19. lib. 5. prout refert Menoc. præall. num. 4. in fine. Aut quærimus an probet ad fauorem filij contra alios, & tunc, aut poterat adesse suspicio tempore quo pater fecit mentionẽ & memoriam huius natiuitatis, quòd patri magis vnum quàm alterum annum natiuitatis apponere expedire potuerit, & hoc probabiliter ostẽdi potest, & puto quòd vel nullam, vel modicam fidem faciet, vel non maiorem quàm faciat testimonium matris de quo dixi supra eod. artic... Aut huiusmodi suspicio adesse nõ potuit, & tunc puto, quòd huiusmodi scripturæ maxima fides adhibenda sit, sed quòd non tantam, quin posset per aduersarium contrarium probari. Interim tamen transferretur onus probandi contrarium in aduersarium, & quælibet alia coniectura supplebit probationem istam, & etiam iuramentum ipsius patris, vel aspectus filij, vel fama viciniæ, vel alius testis de auditu, &c. prout volunt Aymo, & Menoc. præalleg. & Alciat. in d. tract. de Præsumpt. reg. 2. præsumpt. 14. num. 5.

Articulus XIII.

93 AD decimumtertium, † An scilicet ætas per aspectum probari possit?

Videtur, quòd non.

Aut enim à iudice faciendum est iudicium ætatis ex aspectu tantum, & non admittetur hoc iudicium, quia dicetur iudicare secundùm conscientiã & credere suum, non autem ex actis, quod absurdum est l. illicitas. §. veritas. ff. de off. præsid. vbi notatur. Aut à testibus, & probatio eorum non erit concludens, quia per sensum corporeum non deponent, &c. vt dicam artic. sequen. ergo &c.

In contrarium est veritas. Bart. in l. minor adito. ff. de minor. nu. 1. vbi Glosa. Glos. Bal. & Salyc. in l. si minorẽ. C. de restit. in integr. Bar. in l. de ætate. num. 8. in princ. Specul. in tit. de actore. nu. 4. & 5. Bald. cons. 66. in fine. lib. 3. Alc. cons. 230. num. 11. Nat. cons. 269. nu. 5. Grammat. decis. 48. nu. 18. & plenè Menoc. de arb. iud. lib. 2. casu 117. per totum cum concord. per eum.

Text. est clarus in d. l. si minor adito, in princip. ff. de minor.

Ad contrarium respon. quòd imò iudex iudicabit ex aspectu rei, & sic ex rei veritate, & dicetur iudex informare animum suum ex inspectione rei, sicut aliàs ex inspectione & aspectu loci, vbi aliter veritas commode ab eo percipi non potest, vt in finibus, & confinibus recognoscendis, l. si irruptione. §. ad officium. ff. commun. diuid. Testis quoque dicetur deponere de his quæ sensu corporeo percipere potuit, vt dicam & declarabo proximè art. sequen.

Conclusio igitur sit, quod ætas etiam per aspectum solum probari potest.

94 Amplia, † vt procedat in tantum, quod aliquo casu ista probatio vincat alias probationes, vt diximus supra art... in limit. & dixit Glossa in can. quod autem interrogasti, in verbo, probare. 27. q. 2.

95 Amplia secundò, † vt non solùm huiusmodi probatio à iudice quandoque fieri possit, sed quòd imò quandoque fieri omninò debeat, vti accidit, quando testes sunt hinc inde contrarij, vel varij, &c. vt egregiè docet Bald. consil. 452. num. 1. lib. 4. Vel manifestè constare potest de ætate ex aspectu solo. Grammat. d. decis. 48. num. 18.

Limi-

96 Limita † è contra dupliciter. Primò, vt quando ista probatio fit nõ ex euidentia ætatis, & aspectus, puta nimium florẽtis ætatis, sed ex necessitate in defectum probationum aliarum, tunc dicatur leuis, & præsumptiua probatio, præsertim respectu probationis quæ fit per diem & instrumẽta nataliũ, vel per testimonium obstetricum &c. secundùm Bal. in l. patri num. 4. ff. de minor. & in Rub. C. de probat. nu. 6. & operabitur hoc, quòd transferet onus probandi contrarium in aduersarium, adeo quod non erit probatio probata, quæ non admittat probationem in contrarium, prout essent aliæ euidentes de quibus supra dixi. vt per Bald. consil. 66. in fi. libro 3. & Bald. in d. l. si minorem. num. 5. & Bartol. numero 1.

97 Limita secundò vt ad huiusmodi † probationem deueniendum sit, quando potest probabiliter dubitari de ætate, non autem, vbi clarum est, videlicet, si quis iam caniciem gestaret, & dubitaretur an 25. annum excederet. Ita Menoch. de arbitr. iud. lib. 2. centur. 2. cas. 113. numero 3.

Articulus XIV.

98 AD decimumquartum, † An scilicet hæc probatio ætatis ex aspectu per testes fieri possit?

Videtur, quòd non.

99 Primò, quia testis † debet deponere de his quæ sensu corporis percipere potuit, non quæ discursu intellectus sui dirimere valuit, & iuxta eius discretionem discernere nouit. Innoc. & alij in cap. cum causam, de probat.

Secundò, quia experientia docuit, sæpissimè falli ho-
100 mines in iudicando ætate alterius † ex aspectu, vt inquit Mauric. cap. 319.

Tertiò, quia ita tenent simpliciter plerique Doctor. Bald. in l. solam. nu. 12. C. de testib. Mauric. cap. 319. & videtur velle etiam Bart. in d. consil. 92. num. 3. lib. 1.

Contrarium tenent Bart. & alij magis communiter. Ita altiùs inuens concludit Bart. in d. l. de ætate. nu. 8. & 9. per totum. ff. de minor. Et per omnia illum sequitur Petr. de Vbal. inter consilia Baldi cons. 219. per totum. libro 4. & Dec. consil 44. num. 4. & Grammat. decis. 48. num. 18 & 19. & Paul. de Cast. in d. l. si minorem. C. de rest. in integ. Bero. consil. 64. in fine, vbi de communi lib... post Paul. de Cast. præalleg. & ita veriùs est, & ita teneas.

Primò, per d. l. si minor adito, in princ. ff. de min. Neque obstat ibid. verbum falso, prout ponderat Mauric. d. cap. 319. quia ex eo quòd iudex credidit aspectui, signum est, quòd illi statur, quamuis quandoque falsum ostendat.

Secundò, per l. cum de ætate. ff. de probat.

101 Tertiò, quia potest ætas etiam coniecturis † & præsumptionibus probari, vt voluit Gloss. in l. 2. ff. de excus. tut. quam singul. ad hoc dicit, hoc idem notans. Albaric. ibi & in l. cum de ætate. ff. de probatione, & ego dixi supra art. 1.

Quartò, hac subtili & docta ratione, quam Bart. considerauit in d. l. de ætate, sub num. 8. inquit enim quod
102 quædam non sunt cognoscibilia † per communem hominum rationem & notitiam, sed requiritur etiam artificium particulare, vti accidit in lapidibus preciosis, in auro discernendo ab alchimia, & hoc casu non sufficit testimonium ex aspectu solo, nisi testes sint periti in illa arte. l. comparationes. C. de fide instrum. l. 1. § 1. ff. de vent. insp. & l. semel. C. de re mil. lib. 10.

103 Quædam verò sunt cognoscibilia † per communem hominum notitiam absque aliquo artificio, licèt huiusmodi cognitio fiat iudicio intellectus, sicut ætas, quæ licet non possit videri, neque audiri, neque aliquo sensu corporeo solo tangi & cognosci, potest tamen mediante visu, & intellectu habita relatione ad id quod naturaliter esse solet in tali aspectu, iudicari. Et hoc casu non est absurdum, quod quilibet testis absque aliqua peritia cognoscat ex aspectu ætatem alicuius, quia naturaliter omnes cognoscimus, quod quando adolescit quispiam, est à 25. anno infra, quando canescit, est à quinquagesimo supra, & sic de similibus. Ex qua ratione facilè tolluntur rationes dubitandi.

Ad primum enim resp. ꝙ imò testis deponet de his quæ sensu percipere potuit scilicet visu, cum. n. viderit talem sæpè sæpius, iudicat illum esse talis ætatis. Neque inconueniens est hoc: alias enim etiam accidit, quod quis se informat per sensum visus de aliqua rei qualitate mutabili, & variabili, vt in specie de ætate alicuius Equi, Asini, &c. Item si quis non recordaretur aliter, ꝙ aliquid fuit factum de mẽse Septembris, nisi quia vidit eo tempore vindemiari. Item de mense Iunij quia vidit messes maturas, diceretur per sensũ visus deponere su-
104 per tempore, & tamen tempus † non potest oculis discerni. Percipitur enim principium cognitionis per visum, & per discursum intellectus, ab his quę naturaliter magis frequenter accidere solent, perficitur.

Ad secundum resp. quòd licet quandoque experientia comprobatum sit, quod aspectus decipiat, tamen attendi debet id quod communiter accidere solet, non ꝙ raro, l. nam ad ea. ff. de leg.

Ad tertium resp. quòd in contrarium est magis vera & communis sententia, vt ostensum est superius.

Conclusio ergo sit, quòd ætas per aspectum probari potest à testibus.

105 Quam declara, † ꝙ cum hæc probatio dicatur penitus præsumptiua & non plenè probans, vt per Sapia d. l. de ætate. n. 38. ff. de min. non faciet præiudicium veritati, adeo quod aduersarius poterit probare contrarium per scripturas natiuitatis, vel testes de visu, & probatio hæc ex aspectu per testes facta corruet, & ita potest procedere vno modo prima opinio, neque scandalizabitur penitus Mauric. d. cap. 319. qui fallacem penitus hunc modum probandi ætatem esse voluit.

Articulus XV.

106 AD decimumquintum, † Quid scilicet deponere debeant isti testes?

Breuiter dico, quòd Bart. multum notabiliter, & omnes superando more suo locutus fuit in hoc in d. l. de ætate. num. 9. Cuius dictis inhærendo.

107 Aduertendum est in primis, ꝙ natura potest † sæpè sæpiùs aliquem excessum facere, id est non omnibus eadem die vel mense ætatis, vel etiam in eodem anno barbã suppeditare, vel rugas, vel caniciem, &c. & propterea nos non possumus ad minimam vsque diem scire ex aspectu alicuius quem annum agat. Quamobrem
108 testes † in huiusmodi depositione possunt excedere, imò vix est, vt ipsi possint ad vnguem nosse dies alicuius ex aspectu solo illius, & plerunque decipietur in vno anno, vel duobus, vel pluribus, & quem credet, & omnes credent esse 20. annorum, erit annorum 22. vel 18. & ideo videndum est, quomodo debeat deponere testis, vt probare dicatur ætatem ex aspectu, etiam præsupposito hoc excessu, vnius vel duorum, vel plurium annorum.

Et certè debet deponere de minori numero annorum vt credi possit magis id verum esse, imò omninò ita esse debere. Exemplum est, si ego, qui contraxi duobus iam annis elapsis, hodie sum maior, & volo probare, quod eo tempore eram minor, & habeo testes, qui me cognouerunt, & cognoscunt, & habent me pro tali, quòd tunc fuerim minor annis 25. vt isti testes fidem faciant, debeo articulare, quod ego tali tempore puta creationis talis Pontificis eram tot annorum, & hic non debeo restringere ad vnicum annum, & si volo probare, quod tunc eram minor ab eo quod discerni potest hodie ex aspectu meo, non debeo ponere, quod ego hodie non excedo 27. annum. Sed debeo ponere, quod ex aspectu meo iudicari debeo adhuc minor 25. annorum, & sic

debet

debet excedi in tantum, vt excessu naturæ præsupposito, nihilominus eo tempore me fuisse minorem probatum dicatur. Iste igitur excessus quãtus præsupponi debeat, & an certa regula dari possit, incognitum fuit vsque ad tempora Bartoli, ipse verò viam hanc aperuit, constituendo primum regulam generalem, deinde deducendo illam in praxim per indiuidua.

109 Regula igitur est, quòd faciliùs potest quis† decipi in cognoscenda ætate alicuius senioris, quàm iunioris, cum iste excessus naturæ faciliùs in maiori, & lõgiori ætate, quàm in breuiori fieri soleat, argum. tex. notab. in l. 1. §. is apud quem. ff. de insp. ventr. Et ideo inquit Bart. quòd si ego cognitus fuero ab illis testibus in puerili ætate, non est necessarium, quod ego ponam de tanto minori tempore & numero annorum, vti necessarium esset, si iste cognouerit me in ætate adolescentiæ, & similiter, si ego volo per testes probare, quòd hodie ego non excedo 25. annos, ponam quod non habeo (verbi gratia) 20. si verò volo probare quòd non habeo quatuordecim, ponam quòd non habeo 12. Vt autem faciliùs hæc regula innotescat, ita in praxi secundùm Bar. redigenda est. Vt in infanti sex mensium tres menses debeant anteponi, vel postponi pro excessu isto assecurando. In ætate triennij, vnus annus. In ætate septennij biennium, pubertatis trienium, minoris ætatis, quinquennium. Quadraginta annorum octennium, septuaginta annorum decennium, exinde vsque ad mortem, quindecim anni. Et ponendo exemplum in aliquibus. Volo probare hodie ex aspectu per testes quod ego sum minor 25. annis, debeo ponere, quod ex aspectu ostendo me non habere plus quam 20. annos, si volo probare, quòd ego sum maior 25. annis, debeo ponere, quòd ego ostendo ex aspectu me non habere minus quàm 30. annos, & sic de præterito debeo articulare non id tempus quod tunc temporis habebam, sed tantò plus, vel minus, quantum pro regula posuit Bart. in diuersis ætatibus, & testes debent deponere & attestari verum esse id quod in articulo continetur, & hanc practicam Bartoli communem esse dicit, & sequitur post Paul. de Cast. in l. si minorem. C. de rest. in integr. Bero. in consil. 64. in fine.

Probatur autem primo, arg. l. hæreditatem. ff. ad leg. Falcid. vbi similem temporum limitationem facit l. C.

Secundò per authoritatem D. Thomæ super 8. Ioan-
110 nis. Nam † cum Iudæi dixissent Domino habenti. 33. annos, nondum 50. annos habes, & Abrahã vidisti? &c. miratur D. Thomas quare non dixerunt 40. ex quo satis ostendit, quòd excessus iste inter 30. & 40. annos non solet esse amplius octennio, vt clariùs per Bart. in d. l. de ætate. num. 10. in fine. & hanc doctrinam Bart. multum specularíuam & longo tempore ab eo elaboratã, vt dicebat Paul. de Cast. in d. l. si minorem. C. eod. non vidi aliquem qui reuocaret in dubium, vel multũ insisteret circa illam. Reperi bene, quòd fuit de intentione Ioan. Andr. in add. ad Specul. §. 1. sub num. 35. in vers. omnes. & sequentem illam Alex. in cons. 149. nu. 18. lib. 5. Tene igitur illam, & in articulando bene cautus sis.

114 Aduertendo † tamen ad vnum, quod testis simpliciter deponat, non autem per verbum circa, vel circiter, quia non probaret, vt per Alex. d. cons. 149. nu. 18.

Articulus XVI.

112 AD decimumsextum, † Quid scilicet isti testes ex aspectu ætatem probantes in causa scientiæ adducere debeant?

Conclusio est, quòd non teneotur aliud respondere, quam hoc, quia ita aspectus eius indicat, vel indicabat, & vnusquisque qui eum cognoscit, vel cognoscebat, ita iudicasset, vel iudicaret, &c. Et si instetur, quomodo cognoscatur ætas per aspectum, non tenetur respondere, secundùm Bart præall. num. 11.

113 Ampliaturque hoc vt procedat, etiã si † testis responderit nescio, nam intelligitur, id est nescio quomodo probetur ex aspectu ætas, non autem nescio quomodo ille esset, vel sit talis ætatis, ita declarat Bart. in d. l. de ætate. num. 11. & idem sequitur Ias. in l. 3. §. 1. nu. 20. ff. de iureiur. & in l. 1. col. 3. ff. si cert. pet. & in l. stipulatio ista. §. hoc quoque. num. ,, in verbo, stipuletur, cum simil. concord. per eum in d. §. 1. nu. 20. & per Illustr. Card. Albanum in d. l. de ætate. num. 6.

Et facit pro hoc quod notat Glos. in d. l. stipulatio ista, in vers. hæc quoque. in verbo, stipuletur, cum simil.
114 quæ volunt, quod interrogationibus † iuris non teneatur testis respondere, prout est huiusmodi, qualiter ætas per aspectum cognoscatur, & idem tenet Alex. cons. 197. num. 4. lib. 7. & hæc satis quo ad modos probandi ætatem.

115 Omnia autem supradicta limita, † quando quis iurasset se esse maiorem, tunc non posset postea probare ætatem aliter, quam per instrumenta, iuxta dispositionem tex. in l. si alterius. vbi omnes notant. C. si min. se maior. dix. & ego dixi supra quæst. 24. art. 2.

Articulus XVII.

116 AD decimumseptimum, † An scilicet sententia lata super ætate faciat ius inter omnes?

Paucis insistendum est, quia paulò extra materiam esse incipit, & ideo conclusiuè & corollariè procedam.

117 Præmittendum autem est, quod multa † requiruntur ad hoc, vt sententia dicatur ius facere inter omnes, secundùm Bald. in l. 2. num. 4. C. quib. res iud. &c.

118 Primum est, † quod causa sit de sui natura præiudicialis omnibus, & in omnibus causis, quæ autem dicantur esse causæ præiudiciales habeas in primis Glos. in c. cum inter vos, in verbo, litigantes, extra de re iud. & Glos. magnam in §. præiudiciales. vbi Ias. Aret. & alij Instit. de actinn. Bald. in l. ingenuum. ff. de statu homin.

119 Secundum est, † quod huiusmodi causa ordinariè, non incidenter, vel summariè agatur. Ius enim inter omnes non faciunt, quæ contrario imperio reuocari possunt, vt sunt ea quæ incidenter emergentia per interlocutoriam expediuntur, l. si iudex. ff. de re iud. Tu autem considera quo ad propositum materiæ nostræ, quod sententia lata super ætate minoris ad iustificãdam ætatem minoris, licèt incidenter lata sit, & sic interlocuto-
120 riè, † habet tamen vim diffinitiuè, & reuocari non potest, vt per Rip. in d. l. quod iussit. nu. 45. ff. de re iud.

121 Tertium est, † quod in eo iudicio adsit legitimus contradictor l. cum non iusto. ff. de coll. deteg.

122 Quartum est, † quod iste contradictor sit præsens non autem per contumaciam condemnatus, quia non debet nocere vni negligentia alterius, l. qui repudiantis. §. cum contra. ff. de inoffic. testam.

123 Quintum est, † vt sententia declaratiuè proferatur l. ingenuum. ff. de stat. hom.

124 Sextium est, † vt non detegatur collusio, secundùm Iacob. Butrig. Bart. Bald. & alios in d. l. 2. C. quibus res iud. non noc, &c. Hoc præmisso distingue duos casus principales.

124 Primus casus est, † quando sententia est declaratoria maioris ætatis, & tunc dicito sic.

Aut probata fuit ætas confessione ipsius de cuius ætate agitur medio corporali iuramento præstito, & conclude quod inter illas personas, & in illis causis præiudicat, inter quos & super quibus est iuratum, & non aliter, secundùm Bart. in d. l. de ætate. num. 16. per not. in auth. sacramenta puberum. C. si adu. vend. & est tex. iudicio meo clarus in l. si alterius. in fine. C. si min. se maior. dix. Quicquid contra velit Bal. cons. 1. nu. 2. lib. 4.

Aut probata fuit ætas instrumentis, testibus, vel aspectu, & tunc Bart. in d. l. de ætate. num. 16. latè distinguit, cuius distinctionem cum nemo controuertat referam succinctè, & conclusiuè.

Inquit

Inquit ergo Bart. Aut probatio fuit facta seorsum ab eo de cuius ætate agitur, aut illo præsente, & cum eo disceptatum fuit super hoc.

Primo casu concludit, quòd talis sententia nullum faciet præiudicium in alijs causis, vel inter alias personas, per l. cum quæritur. ff. de except. rei iud.

Secundo casu subdistinguit sic.

Aut dolus aduersarij interuenit, non autem minoris, & tunc concludit, quòd talis sententia non facit ius inter alios, neque quo ad aliquid, etiam cum ipso minore. & idem concludit Bart. in l. minor. quæ est l. 37. num. 3. ff. de minor. & sequitur Sapia in d. l. de ætate, col. pen. ff. de minor. per d. l. si altetius, vers. quid si. C. si minor se maior. dix.

Ampliaturque secundùm Bart. non solùm si iste aduersarius fuit in certa scientia, quod ille esset minor, sed etiam si in præsumptiua, scilicet quod dubitauerit, ne esset minor. per l. de tutela. C. de rest. in integr.

Aut dolus minoris interuenit, & tunc præiudicat ipsi minori & aduersario in ea causa, in alijs autem neque ipsis, neque alijs præiudicium facit, ita Bart. in d. l. de ætate. & Gl. & Alber. ibi. per d. l. si alterius. & l. a. C. si minor. se maior. dix. & per l. Fulcinius. §. quod si aduersus. ff. ex quib. caus. in poss. eatur.

Aut neuter fuit in dolo, & tunc aut minor eraƈtat de lucro capiando, & præiudicat illi huiusmodi sententia per dictam l. minor adito. Aut tractat de damno vitando, & tunc secus, per l. 1. C. si min. se maior. dix. ita Bar. & sequitur Sapia in d. l. de ætate. col. pen. Hanc secundam conclusionem amplia secundùm Bar. vt procedat, etiam si in futurum sibi vellet prouidere minor, & sic principaliter probare contrarium, & facit d. l. si

Limita verò, vt in hoc sibi præiudicet minor, quòd transferet onus in se probandi contrarium liquidissimis probationibus, vt per Bart. præalleg. per d. l. si alterius. in fine.

125 Secundus † casus principalis est, quando sententia est declaratoria minoris ætatis, id est qua pronunciatur aliquem esse minorem, & vera conclusio est hæc, quòd quantum ad ea quæ fuerũt gesta ante illud tempus quo fuit declaratus minor, faciat ius inter omnes, & præiudicet, per l. 2. ff. de feriis. ibi, vt ætates probentur, &c.

Quantum verò ad ea, quæ fuerũt facta postea, secus, per l. Spadonem. §. qui filiab. ff. de excus. tut. Ita Bart. in d. l. de ætate. nu. 17. & in l. 2. n. 6. ff. iud. solui. & sic potest procedere dictum Bald. ab eo simpliciter enunciatum in l. etiam si patre. §. si hæreditate. in fin. ff. de min. qui etiam dicit, quòd non propterea sententia ipsa restitutionis in integrum facit ius inter omnes, sed sententia super ætate lata, quod nota pro seq. att. & ita teneas cum Bar. Quicquid Mauric. c. 324. nitatur probare, & defendere, quòd indistinctè præiudicet. Quia si aduertas, non videtur percipere mentem Bartoli, & in quibus terminis Bart. loquatur. Stante igitur vera conclusione Bartoli.

Cautela est, secundùm eum ibi nu. 17. quòd dum tu

126 es puer † facias pronunciari super ætate tua, i. quoque annos agas ad perpetuam rei memoriam, tunc enim inquit sufficiet tibi in contingentia facti illa ætatis probatio pro omnibus quæ gesseris vel prius, vel postea.

Sed aduertendum est, quòd Bald. in l. cum te. C. de probat. nu. 1. in fine, dicit, quòd hæc probatio deseruiet potiùs ad excipiendum, quàm ad agendum, per not. ab Innoc. in cap. significauit. de testibus. vbi vult quod examinatio testium super aliqua causa ad perpetuam rei memoriam deseruit ei, qui examinauit, si agatur contra eum, nõ autem si ipse agat contra alium, vt ibi per eum in princ. & in versic. item videtur.

Sed potest sustineri cautela Bart. prout iacet, quia Innoc. loquitur necessario in ijs terminis in quib. non potest is, qui examinauit testes ad perpetuã rei memoriam pro iure suo conseruando agere, quia possidet, neque etiam potest cogere aduersarium, vt agat, vnde non mirum si tantum ad excipiendum ibi examinatio illa deseruit, secundùm Innoc.

Item aduertendum est, quòd huiusmodi probatio

127 † non potest fieri per probationes suppletiuas siue per semiplenam probationem addito iuramento minoris, secundùm Bald. in l. cum te. nu. 1. in fine, C. de probat. cum concor. ibi in marg. & verum puto per ea quæ dixi supra ea. & nota quia faciet tibi honorem, quando esset probata ætas per aspectum, non enim talis sententia faciet ius inter omnes, quia nõ dicitur in cæteris præiudicare, vt ibi dixi. Et confirmatur quia sententia lata

128 † super ætate ex aspectu tantũ nũquam transit in rem iudicatam, nisi fundata sit super notorio, videlicet si tũc ille erat puer tenellus, & iudicatũ fuit, quòd esset impubes, vt per Aret. in l. si minorem. C. de rest. in int. Bal. in addit. ad Specul. in tit. de rest. in integ. col. fi. & Sapia in d. l. de ætate. nu. 39. in fin. ff. de min. vbi de communi.

Ex quibus sublimita prædictam conclusionem, nisi ex notorio aspectu fuisset lata sententia ratione prædicta, & per ea quæ dixi pluries supra ead. quæst.

Articulus XVIII.

129 AD decimumoctauũ, † An scilicet ius quod facit inter alios sententia lata super ætate, faciat sola probatio ætatis absque eo quòd lata fuerit senteña super eat

Videtur, quòd non.

Primò, per text. iuncta Glo. in l. sed & si possessori. §. fin. in Glo. super verbo, probatum esset. ff. de iureiur.

Secundò, quia ita videtur velle Mauric. capit. 323. & clarius Bal. in l. et si patre. §. si hereditate, in fi. ff. de min.

Contrarium determinat Bart. in d. l. de ætate, num. 14. & in l. 2. num. 6. ff. iud. solui. & allegatur ad idem Io. de Imol. in consil. 23. Dicentes, quòd in causis aliàs de sui natura præiudicialibus, & in quibus senteña lata facit ius inter omnes, probationes quoque desuper factæ absque sententia subsecuta idem operantur.

130 Per l. de ætate, † ibi, per eam probationem. ff. de minor. licet Mauric. nitatur subuertere verba illa, vt intelligantur, id est secura sententia, propter principium ibi, causa cognita. Quia verbum causa cognita, ad aliud defertur, idest vt adsit legitimus contradictor prout necessarium est, vt dixi supra art. præced. in præmissis, post Bald. in l. a. num. 4. C. quib. res iud. non noc. Et tenendo cum Bart. regulariter. Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod procedit ille text. cum Gl. sua quo ad pariendam actionem, quæ non posset oriri, nisi sententia lata esset, probatio enim non parit actionem absque sententia.

Ad secundum resp. quòd opinio Mauric. & Baldi potest procedere secundùm terminos sequentium limitationum.

131 Limita igitur † primò conclusionem Bart. vt procedat dummodo concurrant ea de quibus dixi supra art. præced. in princ. quæ sunt sex ad minus. aliàs secus.

132 Limita † secundò vt procedat dummodo probatio facta sit per instrumẽta vel testes, secus verò si per aspectum ex præsumptionibus, non autem ex notorio aspectu, per ea quæ dixi præced. artic. versic. item aduertendum est.

133 Limita † tertiò vt procedat saltem, quando iudex interlocutoriè pronũciaret illum N. esse minorẽ, & pars vel non appellaret, vel non iustificaret appellationem, & ad vlteriora procederetur super læsionis, & restitutionis causæ, super qua demum sententia ferretur ad fauorem minoris, quia bene puto quod huiusmodi interlocutoria quæ habet vim diffinitiuæ. vt dicebat Rip. in d. l. quod iussit. nu. 45. ff. de re iud. sufficiat ad faciendum ius inter omnes, ac si diffinitiuè super ætate pronũciatum esset. Si verò nullatenus super ætate pronunciatum fuit, secus puto, & veriorem existimo sententiam Baldi, quia potest esse, quòd iudex motus fuerit ad conceden-

dam

dam restitutionem alia de causa quàm minoris ætatis, & hoc verissimum puto, nisi fortè ex processu constaret, quòd ex alio capite impossibile fuisset restitutionem competere. Quæ nota diligenter.

SVMMARIA.

1 *Impedimenta, & causæ ex quibus conceditur restitutio in integrum a quo probari debeant?*
2 *Impedimenta, & causæ prædicta an probari omninò debeant, an verò tantum allegare eas sufficiat?*
3 *Absentia est unum de principalibus, & frequentioribus impedimentis, ex quibus concedi solet restitutio in integrum.*
4 *Absentiam allegantí creditur, donec non probatur contrarium.*
5 *Ignorantia est alterum frequentissimum impedimentum, ex quo concedi solet restitutio: &*
6 *Ignorantiam allegantí creditur.*
7 *Impedimenta & causa prædicta possunt in iudicium negatiuè deduci.*
7 *Absentia non præsumitur à loco vbi quis residentiam facere solet, vnde probanda videtur.*
8 *Allegatio impedimenti, & absentia nihil releuat, si non probetur.*
9 *Impedimentum allegare non sufficit, & in tantum, quod etiam in libello debet efferri probatio eius, alias nihil fit.*
10 *Impedimentum allegare sufficit, nec probare necesse est, vbi est fundamentum intentionis aduersarij.*
11 *Præsentia vbi est fundamentum alicuius debet illam probare, nec aduersarius tenetur absentiam probare.*
12 *Impedimentum notorium, videlicet pestis, bellum, hostium transitus, & huiusmodi non debent probari.*
13 *Impedimentum quod processit à iudice, an probari debeat?*
14 *Ignorantia facti proprij prætendi non debet.*
15 *Ignorantia impedimentum regulariter probandum non est, quia illa præsumitur.*
16 *Et quid si ignorantia esset crassa, & supina.*
17 *Ignorantia etiam crassa & supina excusat, quando probatur quia hoc ipsum quod probatur facit, vt non sit amplius crassa.*
18 *Ignorantia potest probari proprio sacramento nisi adsit præsumptio scientiæ contra allegantem, & quomodo hoc procedat declaratur.*
19 *Absentia in aliquibus casib. probatione non indiget, qui enumerantur. num. 20. & 21.*
21 *Absentiam ordinariam probare non est necesse, sed tantum allegare sufficit.*
22 *Absentia an probanda sit quando quis in loco vnde se abfuisse dicit, non tenebatur facere id a quo excusari vult?*
23 *Impedimentum simpliciter probare an sufficiat, an verò probanda sit etiam qualitas impedimenti?*
24 *Absens ex iusta causa abesse præsumitur.*
25 *Absentiam ordinariam simpliciter allegare sufficit, quia in se iusta est.*
26 *Impedimentum probare simpliciter sufficit sine alia iustificatione eius, quando quis non tenebatur facere, &c. vt supra, num. 22.*
27 *Absentem non fuisse defensum etiam probari debet.*
28 *Impedimentum probari debet non solum quod fuerit iustum, sed etiam quod non processerit culpa tertij, sed ex accidenti.*
29 *In restitutione ad appellandum, vel aduersus lapsum fatalium probari debet non solum impedimentum principale, sed etiam hoc quod aderat bona causa appellandi.*
30 *In restitutionis in integrum iudicio omnia ea probanda sunt, sine quibus restitutio obtineri non potest.*
31 *Et quid si actor in libello apponeret eas qualitates sine quibus obtineri potest restitutio cum clausula (non se astringens, &c.)*
32 *Impedimentum, & causa restitutionis, an plenè probari debeant, an verò semiplena probatio sufficiat?*
33 *An hoc arbitrio iudicis committi debeat?*
34 *Probatio semiplena non sufficit, vbi agitur de graui præiudicio partis.*
35 *Probatio semiplena impedimenti an sufficiat, quando sumus in causa fauorabili, puta matrimonij? & num. 36.*
37 *Et similiter quando ageretur de fama alicuius purganda, quia dum absens fuit contra eum processum est.*
38 *Absentem defendi, & innocentem non puniri publicè interest. & num. 40.*
39 *Absentia impedimentum semiplenè probari potest, & iustificari, etiam per proprium sacramentum. & num. 40.*
41 *Publica vtilitas vbi versatur, causa dicitur fauorabilissima.*
42 *Probatio quandoque semiplena sufficit, quando veritas alias occultaretur, & probationes restringerentur.*
43 *Impedimentum quando non potest probari nisi difficulter, an semiplena probatio sufficiat?*
44 *Impedimentum quando per testes probari potest, per iuramentum probare non sufficit.*
45 *Iuramento proprio statur in ijs quæ à conscientia & secretis animi dependent. & num. 53.*
45 *Impedimentum quod accidit in partibus longinquis semiplenè probare sufficit, propter difficultatem probationis.*
46 *Vt in appellationibus ad curiam de longinquo.*
47 *Testes an quis habere potuerit, vel ne, dicitur esse difficilis probationis?*
48 *Infirmitas an fuerit talis, quæ infirmum excusare possit, creditur sacramento eius?*
49 *Paupertas probari potest per publicam famam de inopia ipsius pauperis.*
50 *De paupertatis probatione, remissiuè.*
51 *Ignorantia impedimentū regulariter semiplenè probare sufficit, & in specie iuramēto proprio ipsius impediti, & n. 52.*
54 *Ignorantia probari & adiuuari potest & debet coniecturis quando adesset præsumptio scientiæ.*
55 *Ignorantia facile præsumitur & probatur, quando is qui ignorantiam allegat, abfuit a loco, vbi scire potuit.*
56 *Ignorantia licet iuramento proprio probari possit, non tamen tollit quin possit probari contrarium.*
57 *Et quid si hoc casu statutum disponeret, quòd talis probatio haberetur pro plena.*
58 *Et quid si econtra disponeret, quòd allegantí ignorantiam non credatur.*
59 *Ignorantiam iuramento proprio probare sufficit, quando agitur de leui præiudicio partis, secus verò si de graui.*
60 *Ignorantiam iuramento probare non sufficit, quando contra allegantem eam adest præsumptio scientiæ.*
61 *Ignorantia non probatur iuramento, quando probari potest alijs medijs, & coniecturis.*
62 *Ignorantia non probatur iuramento quo ad ea quæ spectant ad iustificationem ignorantiæ.*
63 *Et quid si illa quoque penderent à secreto cordis.*
64 *Probatio semiplena impedimenti an sufficiat, quando agitur de leui præiudicio partis?*
65 *Ignorantiam vbi semiplenè vel per iuramentum probare sufficit, arbitrium iudicis an limitare debeat hoc in aliquo casu?*
66 *Et quid si impedimentum per testes plenè probari possit.*
67 *Et quid si non concurrant coniectura alia vltra iuramentum? & num. 68.*
69 *Et quid si iste impeditus pluries admissus fuisset ad ita probandum per iuramentum.*
70 *Et quid si non ipse iudex deferat illud, sed ipsamet pars iuret?*
71 *Et quid si personæ qualitas talis esset, cuius iuramento credi periculosum esset. & num. 72.*
73 *Vt si esset facilis ad iurandum.*
74 *Quid si esset persona nimis egregia & honesta. & num. 75.*
76 *Quid si esset nimis turpis persona, & vilis.*
77 *Quid si est persona ordinaria bonitatis integritatis & famæ.*
78 *Practica in modo articulandi ab eo, qui impedimentum allegat, vt admittatur, scilicet ad probandum per iuramentum absque eo quòd teneatur probare per testes.*

QVÆSTIO XXXVIII.

De probatione eorum quæ specialiter necessaria sunt ad obtinendam restitutionem, in integrum ex edicto maiorum.

QVæ autem probaoda sint pro obtinenda restitutiooe io iotegrum ex edicto maiorum, iam nunc videndom est, & quomodo probationes istæ faciendæ sunt, diligentet inuestigandum. Hæc autem hisce octo articulis absolui possunt.

Primò, à quo probari debeaot impedimeota & cæteræ caosæ ex quibus solet concedi restitutio ex hoc edicto maiorum.

Secundò, An sofficiat probare simplicitet impedimenta, & causas restitutionis huios, An verò sit oecesse probare etiam qualitates impedimentorum ex quibus iustificari solent causæ illorum?

Tertiò, Quomodo probari debeant prædicta, an plenè, vel semiplenè?

Quartò, Si regolariter plenè probari debent, an procedat hoc in causis fauorabilibus, vt matrimonij, & similium?

Qniotò, An procedat in impedimentis, quæ non nisi difficulter probari possunt? Vt si de longinquo probationes desumendæ sunt.

Sextò, Qoid io impedimento ignorantiæ?

Septimò, Quid qñ agitur de leui præiodicio partis?

Octauò, An arbitrio iodicis hæc omnia regulanda sint, attenta qualitate personæ quæ impedimentum allegat, vel præsumptione existente contra petentem restitutionem, &c.

Articulus I.

1 AD primum, † A quo scilicet probari debeant impedimenta, & causæ ex quibus concedi solet restitutio ex hoc edicto maiorum.

Regula est quantum ad hoc, quòd ab ea parte hæc probatio fieri debet, quæ impedimentum allegat, & restitutionem in integrum petit, text. est in l. 2. C. eod. tit. ex quibus caus. maior. & facit l. in exceptiooibus. §. 1. ff. de probat.

2 Sed difficultas aliqua videtur † esse, An impedimenta & causæ cæteræ prædictæ probari omnino debeat, an verò allegare dumtaxat sofficiat, &

Videtur quòd allegare tantum sufficiat, absentia
3 enim est voum de principalibus, † & frequentioribus
impedimentis, ex quibus restitutio à maioribus peti soleat, vt l. 1. & toto tit. ff. & C. ex quib. caus. maior. sed absentiam allegauti creditur, si contrarium non probatur, secundùm Spec. in tit. de actore. §. 1. nu. 44. & Bald. in l. fi. C. de bon. qoæ lib. ergo &c.

4 Præterea & secundò ignorantia † est alterum frequentissimum impedimentum, propter quòd concedi solet restitutio ex hoc edicto, vt plenè dixi supra q. 8. art.
5 9. sed ignorantiam alleganti creditur, † & qui scieotiam
in aliquo præsopponit, illam probare debet, arg. c. proposuisti. 81. dist. c. iodices. 3. q. 3. Instit. de leg. §. qui autem. & in l. qui seruis. C. qui mil. poss. & in specie pulchrè tradit Archid. in d. cap. proposuisti. col. 3. in Glos. ibi, hoc tenetur probare. 82. distinct.

6 Tertiò possunt hæc impedimenta negatiua † in iudiciũ deduci, vt l. io eadem. ff. eod. tit. ex quib. caus. maior. sed negatiua probanda non est, l. 2. ff. de prob. ergo &c.

In contrarium est text. expressus in l. 2. C. de rest. militum, & text. etiam clarus io l. in exceptionibus. §. 1. ff. de probat.

7 Tertiò facit, quia absentia † non præsumitur à loco, vbi quis residentiam facere solet, vnde probari debet, secuodùm Bart. & alios, de quibus per Ias. io §. rursus. nu. 5. & Sylu. cons. 3. nu. 13. lib. 1.

Quartò per id quod dicit Ang. io l. seroum quoque.
8 §. publicè. nu. 3. ff. de procur. videlicet, † quòd vbicunque quis admittitur ad allegãdum causas absentiæ, admittitur etiam ad illas probandum, quia, inquit, allegatio sine probatione oihil releuat.

Quintò videtor io terminis hoc velle Bar. in authen. de his qui ingred. ad appel. nom. 14. Fely. c. 3. col. 5. ff. de offic. deleg. Cassan. rubr. 4. §. 20 versic. & alleganti.

Cooclusio & veritas regulariter est illa, quòd impedimentũ probari debeat ab eo qui illod allegat, & in eo fundat intentionem suæ actionis, vel exceptionis. Tùm per regulam d. l. 2. & l. ab ea parte. ff. de probat. tùm in l. io exceptionibus. ff. eod.

Ad contraria resp. quòd procedunt io casibus specialibus quos annotabo proximè in limitatiooibus.

9 Ampliatur † notab. hæc conclusio, vt io tantum probari debeat, quòd oon sufficiat, si in libello postquam allegatum fuit impedimentum, non offert actor se probaturum illud, vt sing. per Franc. Marc. decis. 626. nu. 3. per cap. interpositas. de appell.

10 Limitatur † autem è contra pluribus modis. Et primò, vt procedat generaliter, vbicunque impedimẽtum, est fundamentum intentionis ipsius petentis restitutionem, secus autem, si ita res se habet, vt sit fundamentum contrariæ partis, ita Angel. in l. emptor. in fin. C. de præscript. longi temp. & Felyn. post multos quos allegat remissiuè, in cap. quoniam frequenter. no. 10. in fine, extra vt lit. noo contest. Bald. io l. 2. C. eodem. tit. nostro, & Glos. notab. de hoc (& quam miror qoòd isti noo allegeot) in l. in eadem. in verbo, probabitur, ff. eodem, ex quibus caosis maior. & facit quia vbi quis se fundat in
11 præseotia † alicuius debet illam probare, ita vt io dubio præsomatur absens, & per hoc erit text. sing. in l. si eum seruum. §. iusta. ff. de lib. lib. & Specul. & aliorum præalleg. doctrina.

Vnde sit cautus is contra quem restitutio petitur, ne transferat impeudenter in se onus probãdi contrarium.

12 Limitatur secundò, † vt non procedat si impedimẽtum fuit notoriũ, videlicet, Belli, Pestis, transitos exercitus hostilis, & huiusmodi, secuodùm Vant. de nullitat. in titulo ex def. iurisd. ordin. n. 6. 166. post Afflic. & alios vt per eum, & idem ibi nu. 161. dum dixit probari debere quatenus opus est, & idem Neuix. cons. 41. nu. 10. post Bald. vt per eum, & Ioseph Lodouic. in 2. decis. Perus. decis. 36. n. 4. & est tes. pro hoc in clem. pastoralis, in verbo notorium, de re iudic. & habes etiam esemplum aliud per Neuiz. videlicet facti alicuius notab. alicuius homiois Illustrissimi. & facit etiam ratio per eos, quia notorium quamuis allegari debebat, non tamen probare oecesse est.

13 Limitatur tertiò, † vt non procedat, quando impedimentum processit à iudice, tuoc enim non esse necessarium, quòd super eo fides eshibeatur, ioquit Vaot. de nullit. in d. tit. ex def. iur. ord. nu. 136.

14 Quia inquit, facti proprij ignorantia † prætendi non potest, nec debet. l. quamquam. & ibi Gl. ff. ad Vell. cum. concord. plenè per d. Vant.

Tu aduerte, quia hoc procedet, quando petitur restitutio coram eodem iodice, à quo impedimentum processit, & ipse non neget, si verò vel coram alio iudice petatur restitutio, vel coram eodem, sed ipse neget, secus esset, & cessaret ratio Vantij.

15 Limitatur quartò, † vt non procedat in impedimento ignorantiæ, quia cum illa præsumatur regolariter, non debebit probari, Archid. in d. c. proposuisti. 81. dist. per iura quæ adduxi supra in 2. ratione dobitandi, quę ratio specialiter procedet io hoc speciali impedimento ignorantiæ.

16 Sublimitatur † aoté hoc, nisi ignorantia esset crassa & supina, secùdùm Archid. præalleg. tunc enim secuodùm

dùm eum probari debebit saltem per iuramẽtum eius, qui eam allegat, vel per testes licet indirectè super ea deponentes.

Quod iudicio meo est multum singul. & notab. ad id
quod supra pluries diximus, quod scilicet ignorantia nõ
17 est iusta causa restitutionis, si sit supina & crassa, † nam
intelligatur illud dictum, idest si allegetur, & ab allegante non probetur, nam si probetur, erit iusta causa restitutionis, sicut quælibet alia ignorantia iustissima.

In contrarium tamen videtur sentire Ang. in l. si cui.
18 §. leuia. num. 3. ff. de adult. vbi notat, q ignorãtia † bene
potest probari proprio sacramento, nisi adsit præsumptio scientiæ cõtra allegantem illam, quod idem est dicere, idest nisi sit ignorantia supina.

Saluãdo tamen vtriusque dictum, potest dici. Quod opinio Archidiaconi procedit, & intelligi debet quando præscriptio scientiæ est iuris præsumptio tantum, id est quia est ignorãtia eorum, quę regulariter sciri solẽt, vt factorum in vicinia, opinio verò Angeli procedat, quando præsumptio scientiæ est præsumptio iuris & de iure, videlicet, si est factum omnibus notorium, prout videtur idem Ang. sentire in l. 1. ff. de recept. in fine, dũ inquit, quod allegans ignorantiam facti notorij non auditur. Et ratio prædictorum erit, quia si damus casum, quòd præsumptio sit talis quæ admittat probationem in contrarium, & ignorantia probari non possit nisi indirectè per testes vel per proprium iuramentum, sequitur, quod talis ignorantia crassa non poterit nisi taliter probari, vt dicebat Archid. si verò non admittat probationum in contrarium, neque prædictam semiplenam, neque aliam pleniorem admittet, quã pleniorem etiam si admitteret, tamen nõ reperiret, cum simus in his quæ ab abscondito cordis pendeant, quæ probari aliter nequeunt.

19 Limitatur † quintò, vt non procedat in casu absentiæ, quæ si allegetur, in aliquibus casibus probatione non indiget.

Et vnus casus est, in l. si eum seruum. §. iusta. versicul.
proinde. ff. de fid. lib. videlicet, quando quis non habet
domicilium ibi, vnde se abfuisse ait, & quod de hac ab-
20 sentia loquatur text. † quæ ordinaria dicitur, declarat
Roffred. de libell. in 7. parte, in tit. de Senat. C. Vincia-
no, nu. 2. & hoc videtur voluisse Ang. in l. emptor. in fin.
C. de præscript. longi temporis, dum considerauit illam
prouinciarum distinctionem, vt ibi videbis.

21 Alij etiam plures casus erunt, in quibus † absentia licet probari debeat, non tamen plenè probari debet, sed sufficit etiam præsumptiua probatio, de quibus dicam infra eodem art. 5.

22 Limitatur † sextò, vt nõ procedat, quando quis in eo loco vnde se abfuisse dicit, non tenebatur facere id ad quod faciendum hodie restitui vellet, nam tunc præsumitur absentia, vel simile impedimentum.

Ita videtur velle Afflict. in titulo quo temp. miles. §. sancimus. num. 91. in vsibus feud. cum concordan. per eum, licet tenara loquatur de qualitate absentiæ probanda potiùs, quàm de ipsa absentia, de hoc autem dicam in seq. dubio.

Articulus II.

23 AD secundum, † An scilicet sufficiat simpliciter probare impedimẽta, & causas huius restitutionis, an verò requiratur etiã probatio qualitatis ipsius impedimenti, id est, quod fuerit impedimẽtum iustum, & restitutionis meritorium? (Scis enim quod nõ omnes absentiæ, neque omnes carcerationes sunt iusta causa restitutionis ex hoc edicto) vt dixi supra quæst. 7. & quæst. 5. per totum.

Videtur autem, quod sufficiat probare ipsum impedimentum simpliciter, licet non probetur qualitas illius.
Dicit enim Alb. in l. si maritus. §. legis. ff. de adult. quod
24 qui † abest ex iusta causa, abesse præsumitur, & hoc,
tùm per illum text. tùm per l. si eum seruum. §. iusta. ff.
de fid. liber. quem ad hoc notat præall. Roffr. d. 7. par.
tit. do S.C. Vinciano. num. 2.

In contrarium est tex. in l. & si sine. §. fin. in fine. ff. de minor. & ita tenendum est, & ratione manifesta confirmatur. Quia si non sufficit abfuisse ex quacunque causa, & hoc non causat restitutionem in integrum, nisi absentia ex iusta causa fuerit, vt diximus plenè supra q. 5. & quæst. 6. non sufficit neque id solùm probasse, nisi etiam iusta causa impedimenti probetur.

Ad contrarium resp. vt supra art. præced. limit. 5. vel 6. & dicam statim in seq. limit.

25 Limita igitur † primò hanc conclusionem, quando allegaretur absentia ordinaria, quia illa in se iusta est, vt dixi supra q. 6. artic. 1. licet ista non sit iusta causa restitutionis licet in se iusta sit secundùm Ang. in l. 1. nu. 2. C. quib. non obijc. long. temp. præscrip. & Bal. ibi, nu. 1. & Bal. in l. fin. nu. 1. C. de præscript. 10. vel 20. annorum. Ita tamen loquitur d. l. si eum seruum. §. & iusta.

26 Limita secundò, † nisi is qui impedimentum allegat non tenebatur in eo loco ad faciendum id de quo quęritur. & ad quod faciendum restitui vult, quia tũc præsumitur iusta absentia, secundùm Afflictum in tit. quo temp. miles. nu. 91. & sume exemplum per te.

27 Infertur † ex prædictis, quòd debet probari etiam absentem non fuisse defensum, Bart. in l. prætor ait. nu. 1. ff. ex quib. caus. maior. dum inquit quod qui ait quampiam indefensum probare debet.

28 Infertur † etiam, quòd probari debeat non solũ quod impedimentum fuerit iustum, sed etiam quod non processerit culpa tertij, sed ex accidenti. Bart. in cons. 97. nu. 6. lib. 1. vbi concord. in addit.

Et pro hoc est text. in l. fin. ff. de eo per quem fact. erit, &c. & dixi supra pluries.

29 Infertur † etiam quod quando petitur restitutio aduersus lapsum temporis ad appellandum, vel aduersus lapsum fatalium, &c. nam tunc debet probari etiam hoc, quòd petens habeat bonam causam appellandi, vel prosequendi appellationem, Bellam. decis. 418. refert, & sequitur simpliciter M. Antonius Bardus, de temp. vtil. & cont. cap. 6. num. 2.

30 Ex quibus † facias regulam generalem, quod omne id quod est necessarium alicui ad obtinendam restitutionem in integrum, & quod si non ostendatur iudici cõcurrisse cum ipsa causa ex qua restitutio petitur, non debet iudex illam concedere, probãdum est: prout voluit etiam Vant. quem postea vidi, in tractat. de nullit. in tit. ex def. iur. ord. num. 166. versic. & erit aduertendum, &c.

31 Quam generaliter † limita nisi actor in libello apponeret etiam quædam probanda sine quibus restitutio obtineri posset, nam per clausulam (non se astringens) quæ solet semper apponi in fine articulorum, non tenebitur probare, Alex. in terminis in consil. 42. nu. 15. vbi habes etiam vnum exemplum quando petitur restitutio aduersus peremptam instantiam.

Articulus III.

32 AD tertium, † An scilicet plenè vel semiplenè prædicta probari debeant?

Videtur, quòd semiplena sufficiat.

Primò, per cap. quia propter, de elect.

Secundò, per cap. vltra tertiã, de testib. & facit etiam l. scite oportet. §. sufficit, de excus. tut.

Tertiò, quia ita voluit Glos. in can. fin. 4. q. 5. Spec. tit. de appell. §. nunc breuiter, versic. quid ergo, & seq. Azo C. de dilat. num. 3. Oldrad. consil. 69 in fine, Bart. cons. 97. num. 6 & 7. lib. 1. Idem vult Alberic. in l. si creditor. nu. 2. C. de pign. action. cum concord. antiquis per Bal. in l. 1. num. 3. C. de dilat. Idem plenè consuluit Federic.

de

de Senis conf.114.super puncto. Afflict.decis.79.num.2.
& voluit Rut. de iureiurand. decisio.3. in antiquis. &
Guid. Papæ decis.205. per totum. vbi allegat etiam Ru-
tam,& ita practicatum fuisse ait,in iuramento,Corsetr.
in suis sing.in verbo,restitutio,post Cardin. & Abb.in
cap.ex literis,de restitut. in integ. Ioan. Fabri in l.quòd
tempore, vers.an opus C.de restit.milit. Anchar.in cap.
cum Bertoldus. nu.10.& 11.de re iudic. Nouell. in ad-
dit.ad Duenn.regul.25.vbi plenè pro communi & con-
cord.alij per Menoch. de arbit. iud.lib.2.centur.2.casu
118.num.3.

Contrarium tenent alij Doctores etiam communi-
ter. Alberic. in l.quod tempore.nu.4. C.de restit. milit.
Glos.in cap.ex literis,in verbo, ad plenum,de rest.in in-
tegr.& alia Glos.expressa in l.fin.in Glos.1.ff.quod met.
causa. Abb.in cap.ex ratione.nu.11.de appell.Bero.in d.
cap.ex literis.nu.24.licèt dicat verius sibi videri,sed non
firmet, Mysing. obseruat. centur.1.obseruat.50. Pede-
mont.decis.28.nu.15.Ioseph Ludouic.in secunda parte
decis.Perus.decis.36.& de communi & alij etiam,quos
colliges ex Menoch.d.centur.7.casu 118.nu.1.ibi,vides
si vis.

Pro qua opinione adducitur l.fin.§.illud. C.de temp.
appell.ibi,euidentissimis probationibus.

Secundò,videtur tex.in l.creditor. C.de pign.act.ibi,
manifestis probationibus.

Tertiò,magis in proposito iustæ causæ & impedimen-
ti,text.est in l.in exceptionibus.§.1.ff.de probat.

Quartò,in proprijs terminis restitutionis, est text. in
l.2. C.de restit. mil.ibi,ad se damnum pertinere mon-
strauerit,& in cap. cum sit Romana,ibi euidenter, &c.
de appellat.

Pro concordia adest tertia opinio, quòd scilicet to-
33 tum hoc arbitrio iudicis remitti debeat, † ita dixit pri-
mum Io.And.in c.1.de dolo & contum.in 6.Franc.in d.
cap.ex ratione, à nu.10.vsque ad num.13. de appell. &
Præposit.ibi nu.12.dicens quod satis euidenter probari di-
cetur, quando iudici visum fuerit, quod per iuramentum
satis probatum sit, & idem Alex. de Neuo conf.51.nu.
2.dum inquit,quòd in hoc debet attendi qualitas per-
sonarum, & in summa hoc teneri à Doctoribus magis
communiter testatur Menoch. de arb.iud.cent.2. casu
318.nu.3.vbi plenè pro concord.

Ego dico quòd in se ista tertia opinio est cæteris secu-
rior,& forte verior: Sed quoniam in quo consistat hoc
iudicis arbitrium ab istis non declaratur. Ideo ego po-
nam regulam generalem,cuius fallentias cum suis exem-
plis & illationibus subiungam,ex quibus prudens ad-
uocatus cognoscet, quando iudex debeat contentus esse
semiplena probatione,& vti arbitrio suo in non grauan-
do actore grauiori probatione.

Regula igitur & conclusio sit,quòd plena probatio
regulariter requiritur d.l.2.& d.c.cum sit Romana, &
d.§.illud. cum alijs supra adductis.

Et confirmatur clara ratione,quia vbi agitur de gra-
34 ui præiudicio partis, † id quòd probandum est, debet
plenè probari,non summariè, vel semiplenè,vt latissi-
mè per Bart. in extrauag. ad reprimendum, in verbo,
summariè, num.8.& sentit hanc rationem Abb. præ-
all. num.11.

Ad contraria respon. quòd procedunt in casu se-
quentium limitationum, & exemplorum de quibus in
seq. art.

Limitatur igitur primò hæc conclusio, vt non pro-
cedat in causis fauorabilibus,&c. vt dicam art.seq.vbi
cætera prosequere.

Articulus IV.

35 AD quartum, † An scilicet semiplena probatio
sufficiat, quando sumus in causa fauorabili, pu-
ta matrimonij,vel similium?

Conclusio omnium Doctorum est,quòd sufficiat hoc
casu iuramentum ipsius qui impedimentum allegat.
Glos. Innoc.& Abb.in cap.ex literis.nu.8. de rest.in int.
& pro hoc est tex.in d.cap.ex literis,vbi dicit Abb.quòd
talis tex.non est alibi.

36 Primum autem exemplum affertur in causa † matri-
moniali, de qua propriè loquitur ille tex.licèt Doct. ibi
generaliter ponant limitationem in quolibet casu fauo-
rabili.

37 Secundum exemplum est † in casu, quo ageretur de
purganda fama alicuius, quia dum absens fuit, con-
tra eum processum sit, permittitur enim ei docere de
eius innocentia,& famam suam iustificare etiam semi-
plenè, id est per proprium iuramentum. Ita loquitur
verè Glos.notab.in d.cap.fin.4.quæst.5.& Glos. in can.
placuit. 18.dist. per cap.1.22.quæst.1.& l.in bonæ fidei,
C.de rebus cred.cum concord.in addit. ad Glos. quæ
quidem iura loquuntur in his terminis. Et ratio est,quia
38 hoc publicè † interest. l.absentem. ff. de pœn. & dicam
statim.

39 Tertium † exemplum magis generale in omni specie
absentiarum,nam absentię impedimentum posse etiam
semiplenè probari & iustificari per proprium sacra-
mentum, ex pluribus deducitur.

Primò per dicta iura & Glosas, quæ de absentia lo-
quuntur.

Secundò per cap.cum Bertoldus.de re iudic.ibi,licèt
minus sufficienter probauerit, & loquitur in casu ab-
sentiæ.

Tertiò,per cap.quia propter.§.illud autem, de elect.
vbi iustum absentiæ impedimentum proprio sacramen-
to probandum permittitur.

Quartò, per elegantem rationem, nam absentes in-
40 defensos non remanere publicè † interest. l.seruum
quoque. §.publicè.ff.de procur. Sed vbi versatur publi-
41 ca vtilitas, † causa dicitur fauorabilissima. l.1. ff.sol.
matr. ergo probatio in hoc casu talis sufficit qualis in
causis fauorabilibus sufficere solet,&c.

42 Quartum exemplum † afferri potest in casu cap. vl-
tra tertiam.de testibus, vbi,ne veritas occultetur, & ne
probationes restringantur,admittitur quis ad proban-
dum proprio sacramento,quòd quis non potuit habere
testes, dum dabitur tertia dilatio, & si iurauerit se im-
peditum fuisse, dabitur quarta dilatio. & potest hoc
exemplum annecti etiam seq. art.

Articulus V.

43 AD quintum, † An scilicet semiplena probatio suf-
ficiat, quando impedimentum non potest nisi
difficulter probari? & sic sumus in ijs,quæ sunt diffici-
lis probationis?

Conclusio communis omnium est,quòd sufficiat, di-
centium,quòd iuramentum solum ipsius impediti satis
probabit impedimentum. Bald.in l.1. nu.3. C.de dilat.
Ias.in l.2. §.quòd diximus. ff.si quis caut. dum inquit,
quod quando impedimentum potest probari per testes,
44 tunc non sufficit probatio † per iuramentum. & sequi-
tur Cassan.super consuet.Burgund.Rubric.4.§.20.ver-
sic.& ideo, sub nu.4.& 5. & alij omnes quos colliges
ex sequentibus exemplis.

45 Primum igitur exemplum est, † quando impedimen-
tum quod allegatur, acciderit in partibus & regione lon-
ginqua, Io.And.in add.ad Spec. in tit.de appell.§.nunc
breuiter, vers.quid ergo, & vers.seq. Ang. in l.fi.nu.9.
ff.de dilat.& Ang.in l.2. §.quod diximus nu.3.ff.si quis
caut. Affl. decis.79.nu.2. & Ioseph Ludou. in secunda
46 parte decis. Perus. decis.36.nu.4. Exemplificans † in
appellationibus ad curiam de longinquo. Dec.in cap.ex
ratione.nu.54.de appell. licèt Abb. ibi contrarium ve-
lit sub num.11. sed tene communem.

47 Secundum exemplum † afferri potest in casu d.c.vl-
tra tertiã, de testibus. Etenim an quis habere potuerit

testes vel ne, potest dici, quod sit difficilis probationis, cum à conscientia ipsiusmet allegātis, vt plurimum dependeat, vnde &c. vt dicam infra in 5. exemplo.

48 Tertium exemplum † esse potest in casu infirmitatis, in quo hoc ipsum, an scilicet infirmitas fuerit talis quæ impedierit illum quominus reb. suis superesse potuerit, iuramento dumtaxat ipsius allegantis plerunque probari posse voluit Iacobus de Aren.

Per l. scire oportet. §. sufficit. ff. de excus. tut. & l. thesaurus. ff. ad exhib. & l. 6. ff. de bon. auth. iud. possid. Sed cōtrarium in hoc tenet Iacob. Butrig. prout refert & sequitur Alberic. in l. in exceptionibus. §. 1. ff. de prob. per d. §. 1. & per l. 3. §. si ad diem. ff. de re mil.

Ego in hoc puto, quòd hoc totum debeat remitti arbitrio iudicis, cuius arbitrium ide versabitur, cum medicorū probatio haberi non poterit, si enim haberi posset, non satis esset probatio per iuramentum.

49 Quartum exemplum † afferri potest in impedimento paupertatis, quia licet fama, & communis opinio hominum dicatur semiplena probatio, tamen sufficit hæc communis opinio de inopia alicuius, vt per Card. consil. 77. num. 6. post Bart. in l. si constante. in princip. in
50 2. quæstion. ff. solut. matr. De probatione † autem paupertatis vide cum occurrerit plenè Alexand. consil. 37. per totum, lib. 7.

51 Quintum exemplum † communiter affertur in impedimento ignorantiæ, quæ cum à conscientia ipsius allegantis, & secretis eius animi regulariter pendeat, non potest probari aliter quàm iuramento, secundùm Doct. sed quoniam hæc conclusio recipit plures declarationes dic, vt sequen. artic.

Articulus VI.

52 AD sextum, † Quomodo scilicet probari specialiter debeat impedimentum ignorantiæ.

Pone conclusionem, quod regulariter semiplenè eam probare sufficit, & in specie iuramēto proprio ipsius impediti probari eam satis est, ita omnes Doct. communiter. Glo in §. namque si cui, aliàs in §. aliæ. in verbo, dicit. Instit. de action. Bal. in l. eadem, nu. 2. ff. de ferijs. & Gl. canonum, in cap. significasti, in glo. 3. de hom. Gl. in l. atqui natura §. qui in absentie, in Glos. magna, in verbo, vel melius. ff. de neg. gest. & post illam Aretin. in §. sed istæ. num. 33. Instit. de act. & Doct. in dicto §. aliæ. cod. titulo. Glos. in l. 1. in versic. non occidendi animo. C. ad leg. Corn. de sicar. Io. de Arnon. singul. 44. Gerard. sing. 51. Aluis. sing. 165. Bald. in consil. 154. proponitur, in fin. libro 5. & de communi Pedemon. decis. 73. num. 24. & concord. plenè per Menoch. de arbit. ind. lib. 2. cent. 2. casu 186. nu. 2. & seq. quibus adde Alex. in l. de tutela. num. 1. C. de restit. in integ. & alios per Pedem. præall. ex discursu illius decis. & alios ea limitat. sequētibus ad hanc conclusionem.

Probatur autem per cap. vt circa, & cap. nulli, in fine. de elect. in 6. Et ratione vulgata quæ sumitur & ea d. in
53 ribus, & ex dictis glossis, q. scilicet in ijs quę † pēdent ab animo & conscientia alicuius, quādo aliter veritas haberi non potest, stari debet iuramento illius.

54 Probari autem & adiuuari potest ignorātia † alijs coniecturis, quæ multum deseruiunt quando adessent præsumptiones scientiæ. In specie verò fortis coniectura est,
55 quando is qui ignorantiā allegat, † absuit à loco, vbi scire potuit, & alijs innotuit, ita post Bald. Abb. & Dec. in cap. cognoscentes. de temp. ordin. Menoch. d. casu 186. nu. 26. qui etiam alios allegat, quibus adde Riminald. cons. 110. nu. 24. lib. 8. Pedem. decis. 71. numero 33. vers. alia coniectura, &c.

Stat ergo conclusio, quòd ignorantiæ impedimentum coniecturis, & iuramento probari potest, & sic semiplenè.

56 Limitatur autem † multipliciter. Et primò, vt non procedat quo ad hoc, quin scilicet contrarium probari possit, potest enim non obstante iuramento impediti, vel alia coniectura, ita post Bart. in l. si cui, §. 1. ff. de accus. num.... Aut. Trig. singul. 55.

57 Sed sublimitatur, † nisi lex vel statutum disponeret in aliquo casu, quod probatio hæc per iuramentum haberetur pro plena, tunc enim probatio in contrarium non admitteretur. Anto. Trig. d. sing. 55. numero 2. per Glos. in clemen. 1. in verbo, fecisse, de probat. & alios vt per eum.

Sed certè hoc videtur iniquum, præcludere viam veritati, cum regulariter licitum sit præsumptiones tollere alijs præsumptionibus, nedum liquidis probationib. l. Diuus. ff. de restit. in integr. cum simil.

Potest dici, quòd sibi imputat qui non prius scientiam probauit, vel se probaturum obtulit, quam iuramentum deferri passus fuerit aduersario, non enim admitteretur impeditus ad probandum eius ignorantiam per iuramentum, nisi cessantibus probationibus liquidis in contrarium de eius scientia, vt dicam infra proximè artic. seq.

57 Limitatur secundò † nisi statuto disponeretur, quod non crederetur alleganti ignorantiam in aliquo casu, nam allegans eam in eo casu, non audiretur. Menoch. plenè de arb. ind. lib. 2. casu 186. n. 10. vbi etiam tractat de validitate huius statuti.

Ego puto circa hoc, quod si statutum fundasset scientiā
58 adeo vehementi præsumptione † contra allegantem ignorātiam, vt vellet inducere præsumptionem iuris & de iure quo ad sciētiam illius, bene procedat limitatio, aliàs secus, quia aliàs tale statutum tanquam præcludēs viam veritati, in ijs quæ non possunt nisi per iuramentum probari, & auferens quodammodo vires religioni iurisiurandi, non deberet à iudice seruari. Et propterea totum hoc negocium arbitrio iudicis relinquendum censeo.

59 Limitatur tertiò, † vt procedat conclusio, quādo agitur de leui & modico præiudicio partis, secus verò si de graui præiudicio tractatur, quia tunc non admitteretur probatio ignorantiæ per iuramentum. Marsil. singul. 355. vbi habet tot concord. vt possit dici hanc limitationem esse communiter receptam. & idem Menoch. d. casu 186. num. 9. vbi etiam habes alios concord.

Sed in contrarium fortiter viget alia cōmunis cōclusio, quam habet, quòd communis conclusio quam feci supra eo art. 5. scilicet quod regulariter impedimenta debeant plenè probari, non procedat, quando agitur de leui præiudicio partis, vt dicam statim art. seq. Ergo datur intelligi, quod quā in agitur de leui præiudicio partis est regulare hoc, quod semiplena probatio sufficiat.

Ego quid veriùs putem, dicam artic. seq. vbi de hoc principaliter agitur.

60 Limita quartò, † vt non procedat, quando alleganti impedimentū ignorantiæ aduersaretur aliqua iuris præsumptio de scientia. Dec. & alij quos congerit Menoch. de arbitr. iudic. casu 186. num. 7. & breuiter ista est communis Doctorum sententia, vt testatur & pluribus authoritatibus deducit Pedem. d. decis. 71. nu. 2. & 3. & ego verissimum puto. Et ideo dixi supra, quod quandoque adiuuari potest præsumptio ignorantiæ, & probatio eius alijs adminiculis, & coniecturis, vltra iuramētum, quia in casu de quo agimus iuramētum solum non sufficeret, sed alijs coniecturis fortificanda esset probatio ignorantiæ, & si fortificaretur tunc non obstaret d. coniectura in contrarium, vt in terminis declarat, & firmat Pedemon. d. decisio. 71. sub numero 28. allegans Glo. in capit. final. in verbo, iuramentum, qui matr. accus. pos. & ibi Calder. Abb. & Præpos. & alios vt per eum.

61 Limitatur quintò, † vt non procedat, si ignorantia possit probari alijs medijs, & coniecturis, tunc enim ad iuramentum non recurritur. Marc. Anton. Blancus in tracta. de indic. num. 62. dicens ita voluisse Glos. in

clemen.1.de pœn.& ibi Cardin.in fin. & Felyn.in cap. significasti, il primo.col.2.vers.tertiò fallit,de homicid. & verissimum puto, per ea quæ dixi supra art. præced. in princ.& in fine.

62 Limitatur † sextò, vt non procedat quo ad ea quæ spectant ad iustificationem ignorantiæ. Menoch. de arbit.iudic.dicto casu 186.n.25. cum concord. per eum.

63 Tu intellige, † nisi illa quoque pendeant à secreto cordis, sicut ipsa ignorantia, nam illa quoque in tali casu per iuramentū probari possent. Limita etiam alijs modis,vt infra art.fin.

Articulus VII.

64 AD septimum, † An scilicet semiplena probatio sufficiat,quādo agitur de leui præiudicio partis? Videtur quòd non, quia Doctores communiter concludere videntur, quòd hoc regulariter requisitur, vt non agatur de graui præiudicio partis, dicentes, quòd quando de graui præiudicio agitur,nunquam admittitur semiplena probatio, etiam si aliàs admitteretur, vt dixi post multos supra art. præceden. versic.limitatur tertiò,&c.

In contrarium est communis Doctorum opinio, Bal. in l.1.nu.3.vers.vel dic. C.de dilat. & sentit idem clarè Ang. in l.2.§.quod diximus.nu.3.ff.si quis cautio. Abb. in c.ex litera. nu.14.de restit. in integ. Dec.in c.ex ratione,num.54.de appell. Ioan. Ferrar.de appell.lib.2.c. 9.num.160. Cassan. in rubr.4.§.20.vers.& ideo, & hoc veriùs puto.

Et exemplum affertur, quòd pro ratione deseruit in obtinenda restitutione aduersus lapsum fatalium vel in petenda quinta, vel sexta dilatione.

Aliud quoque exemplum sumi potest,quando petitur restitutio ad appellandum,vel in casibus similibus, in quib. semiplena probatio sufficit,vt dixi supra quęst. præced.art... & aliud in cap.cum Bertoldus. secundùm octauam lect. de re iud. vt per Abb. ibi nu.35. quod est peregrinum.

Alia quoque ratio sumitur ex dictis Bar.in extrauag. ad reprimen.super verbo,summariè.nu.8.

Ad contrarium respon.quòd fallacia est in argumento. Nam licèt quando agitur de graui præiudicio partis nunquam admittatur semiplena probatio,non tamen sequitur, ergo eum agitur de leui præiudicio, non sufficit semiplena, vel sufficit, quia vnum non infert ad aliud.

Articulus VIII.

65 AD octauum,† An scilicet prædictæ conclusiones, in quibus admissum est sufficere semiplenam probationem, & in specie per iuramentum impediti, procedant indistinctè in omni casu,an verò quandoque arbitrio iudicis limitandæ veniant, & etiam in ijsdem casib. requiratur plena probatio?

Concludo quòd sic, vt est communis omnium conclusio, quos colliges statim ex limitationibus sequentibus, secundùm quas & similes iudex arbitrium suum moderari debebit.

66 Primò † igitur limitantur prædicta de semiplena probatione,vt non procedat,quando impedimentum posset per testes plenè probari,quia tunc nō admitteretur probatio per iuramentum. vel modo simili præsumptiuo,ita in specie limitat D. Cornel. Benincas.in tract. de paupe. quæst.7. speciali 3.num.27. & verum puto, quia concordat optimè cum ijs, quæ post Doctores communiter dixi supra eodem art.5. per totum.& art. 6.limit.5.

67 Secundò limitātur,† vt non procedant,nisi coniecturæ aliquæ concurrant,ex quib.iudex contentus remaneat de ipsa semiplena probatione, Benincas.præall.d. q.7.special.3.nu.28.allegans determinationem Rotę in tit.de iuretur,decis.3.in antiquis. Idem sequitus Ioseph Ludou.in secunda parte decis.Perus.decis.36.& hoc in tantum verum puto,vt imò superflua videatur limitatio,excepto casu probationis faciendę per iuramentum, in quo optimè procedit.

68 Declarando tamen,† quòd si non adessent coniecturæ in contrarium,tunc non esset necessarium,quòd adessent coniecturæ pro ipso allegante ignorantiam: præsumeretur enim ignorantia regulariter,& per iuramentum sufficienter suppleri diceretur præsumptio iuris, faciunt quæ dixi supra art.6.limitat.5.

69 Tertiò limitantur,† vt non procedant, quando iste impeditus fuisset pluries admissus ad probandum impedimētum suum per iuramētum,& sic semiplenè,non amplius quàm semel vel bis ad summum admitti debet hæc probatio per iuramentum,l.fi.in fine.ff.de bon. auth.iud. poss.cum concord. per Sylu. cons.34.nu.7.lib.1. cum concord. & idem quod non nisi semel admitti debeat,latiùs cons.19.circa finem,eo.lib. Io. Ferrar.de appell.lib.2.cap.9.nu.160. Cassan.super consuet.Burg.rubr.4.§.20.vers.5.& Menoch.cum concord.in d.tract.de arbitr.iud.lib.2.casu.118.nu.5.

70 Quartò † limitantur, vt procedant ita demū,si iuramentum deferatur à iudice ipsi impedito,non autem si ipsemet iuret, & ad eius iuramentum fuerit assignata alia dilatio, vel creditum fuerit iuramento aliter,&c. Tunc enim id quòd iudex prosecutus fuerit & fecerit prætextu talis iuramenti, tanquam non formiter præstiti,erit ipso iure nullum.Ita notanter post multos Roland. à Valle cons.65.num.28.lib.3. Nota.

71 Quintò † limitantur,vt procedant,quando qualitas personæ talis est,vt eius iuramento credi possit,puta si sit nobilis & honesta persona, & vitam honestam degat, aliàs si vel vilis persona sit, vel turpis conditionis & famæ eius iuramento credendum non esset, ita dixit originaliter Archid.in cap.actor.de dolo & contum.in 6.in verbo,condemnetur,vers.sed qualiter. Hæc in c.1.cod. titulo,& ibi Ioan. And.& Anch.in fi. Alexand.in l.quæsitum.nu.4.ff.de te iudic.post multos quos remissiuè allegat, & dicit, quòd in effectu ista est magis communis conclusio,quòd exceptis quibusdam casibus in iure ex-

72 pressis, in reliquis debet committi arbitrio † iudicis, qui debeat respicere personarum,& iudicij qualitatem, & idem Felyn.in cap.ea parte.col.penult.de rescrip. & Imol.& Perus.in cap.ex ratione,de appellat.& ibi Dec. col.12.versic.quartò principaliter.&c.sub.nu.53. & 54. Abb.ibi nu.51.& Præpos.nu.12. Abb. in cap. ex literis. num.14.de restit.in integ.& in cap. cum Bertoldus. nu. 36.de re iudic.& Dec.in c.cognoscentes.in secunda lect. num.49.de constit.& ibi Gygas in addit.exemplificans

73 in eo,† quieft facilis ad iurandum,& qui forte aliàs fuit periurus,hoc non admitteretur eius probatio per iuramentum hoc casu. Bart.in l.2.§.quòd diximus,numero 1.ff.si quis caut. Alexand.in l.de tutela.nu.11. C. de restit.in integrum. Zas.in d.l.quæsitum.num.4. Rota decis.34.in fine,de præben.in antiquis. Ioan. Ferrar. de appell.lib.2.cap.9.in fin. Tiraq.in tract.de pæn. cau. sa 51.num.146. Cassan.super consuetud.Burg.rubr.4.§. 20. versic. & alleganti. num.5. Mysinger. centur.4.obserua.57.in fine. dicens ita seruari per Dominos curiæ imperialis, & nouissimè D. Cornel. Benincas. de paupertа. q.7.in 3.spec ali, num.27. Card. Zabar.cons.77. num.5. in fine. Socin. iunior consil.39.num.14.lib.1. & inter consilia feudal. consilio 1. nu.206. versic.confirmatur, vbi persona Illustris iuraret se ignorasse instrumenta,& dicitur quòd ideo ei credendum est. Neuia.consil.47.nu.10.& nemo discrepat, quem viderim, & verissimum puto.

Sed quoniam plerique ex prædictis ponunt hāc conclusionem pro limitatione generali ad regulam principalem de qua supra eod.art.3. dicentes, quod etiam si aliàs requireretur plena probatio, si tñ onus proban-

di impedimentum incumbat viro nobili, atque honestæ, & inculpatæ vitæ, tunc remittatur iudicis arbitrio, an contentos esse velit iuramentum deferre, & illi credere cum religione iurisiurandi, vt per Archidiac. Host. Imol. & Alexand. & alios plerosque proximè allegatos, ideo ego puto sic dicendum.

74 Aut persona quæ allegat † impedimentum, est nimis egregia & honesta, & excedit terminos ordinariæ hominum integritatis & bonitatis, id est quòd habeatur pro honesta & veridica persona non ex ea dumtaxat præsumptione naturali, quia quilibet bonus esse præsumitur à natura, scilicet ex eo tantum, quia non probatur mendax vel turpis, vel infamis, sed quia operibus virtutum certum experimentum apud homines fecit suæ bonitatis, vt sunt ferè regulariter religiosæ personæ vitam immaculatam in cœnobijs degentes, & similes, & tunc procedet hæc conclusio vt limitatio regulæ principalis de qua sup. art. 3. & ita in istis terminis dicit Pedem. decis. 71. num. 26. post multos vbi ibi, subdens
75 quod in valdè probo viro † admittitur probatio per iuramentum, & contra præsumptionem iuris, & de iure. Nota.

76 Aut persona † quæ allegat impedimentum est è contra persona turpis, & secundùm communem æstimationem nullius fidei, vel suspectus est de periurio, vel mendacio, & tunc procedet hæc conclusio, vt limitatio generalis ad illas conclusiones supra factas, quod aliquando semiplena probatio sufficiat, non enim sufficiet probatio per iuramentum, si persona iurantis sit huiusmodi, & ita intellige Bald. in l. 1. nu. 3. C. de dilat. & ita in specie loquitur Ant. Tri. sing. 83. num. 3. vbi ita limitat Glossas illas, quæ dicunt stari iuramento alicuius in his, quæ pendēt ab animo, &c. & Aluis. sing. 165. in fine.

77 Aut persona, † quæ impedimentum allegat, est famæ & existimationis ordinariæ, id est illius, quàm quilibet à natura iuris præsumptione retinet, id est, quia contrarium non probatur, & hoc casu ista conclusio non habebit locum nisi occurrant aliæ coniecturæ pro ipso impedimento, vel simus in aliquo illorum casuum, in quibus sufficit semiplena probatio, & è contra non habeāt locum conclusiones supra factæ ad fauorem semiplenæ probationis, nisi concurrat hæc honestas & præsumpta bonitas personæ, & in hoc puto consistere totum arbitrium iudicis distinguendo vt feci, & puto iuri & æquitati consentaneum.

78 Insuper † in practica notandum est, in modo articulandi: Nam si is, qui impedimentum allegat det articulos deducentes impedimentum, tūc non poterit probare illos nisi per testes, si verò petat se admitti ad iurandum super tali impedimento, ex eo quia inquiat se aliter non posse probare, &c. & sit honestus & bonæ famæ admittitur, ita post Specul. titulo de appellat. §. nunc breuiter, versic. quid ergo. Innoc. in cap. ex literis. de restit. in integr. & Rot. de appell. decis. 55. incip. Alia concludit, Guido Papæ decis. 64. num. 2. & dicit sic fuisse iudicatum in illa curia.

Et ita intellige præall. dictum Guidonis, nec obstat ei additio facta ad illum ibi, & erit maximè cauendum ab aduocatis in articulando.

S V M M A R I A.

1 *Restitutionis in integrum petendæ tempus elapsum non esse, quis probare debeat?*

2 *Quid in restitutione in integrum ex edicto maiorum?*

3 *Et quid in restitutione in integrum ex edicto minorum, in qua ante omnia probandum est, quod minor annis fuit is qui læsus est.*

4 *Et quid si non constat, an quadriennium, quod datur ad restitutionem petendam lapsum fuerit vel ne?*

5 *Quadriennium quod datur ad petendam restitutionem in integrum est præscriptio quædam ipsius officij iudicis ex quo restitutio in integrum competit.*
Præscriptio, exceptio est.

6 *Exceptio debet probari à Reo tanquam fundamentum intentionis suæ.*

7 *Restitutionem in integrum qui petit, an probare debeat, quod res de qua agitur pertineat ad eum iure dominij, vel possessionis, vel alterius rationabilis interesse? quòd sic regulariter.*

8 *Restitutio in integrum non competit, vbi quis modicum damnum passus fuit.*

9 *Intellectus l. 3. §. 1. ff. ad exhib. ibi, non vtique dominium se dicit, sed ostendere debet, &c.*

10 *Regula de qua supra, num. 7. an procedat, quando non de iure reali, sed personali agitur?*

11 *Et an procedat non solum quo ad aliqualem probationem, sed & quo ad plenariam?*

12 *Et an procedat, quando quis vnà cum dominio rei possessionem quoque amisit?*

13 *Dominium rei, vel possessio an debeat probari plenè, an verò sufficiat semiplena probatio?*

14 *Quid quando vtrumque iudicium cumulatum fuit, & eodem iudicio, & sententia venit expedienda tam causa restitutionis in integrum, quàm rescissoriæ actionis.*

15 *Dominium plenè probari debet, vbi quis vincere vult, vel in petitorio, vel possessorio.*

16 *Et quid quando non vtrumque iudicium cumulatum est, in eodem libello, sed tantum iudicium rescindens agitur.*

17 *Restitutio in integrum, siue rescindens iudicium non habet se vti præparatorium ad rescissorium, sed vti causatiuum illius.*

18 *Iuramentum calumniæ, & iuramentum suppletiuum differunt, quia illud est opinionis, hoc est veritatis.*

19 *Dominij prædicti plena probatio an sit necessaria, quando quis se astrinxit ad illud plenè probandum?*

20 *Probationes factæ in iudicio rescindente circa dominium vel aliud interesse faciunt fidem in rescissorio absque alia probatione.*

21 *Quid quando in iudicio restitutionis in integrum tantum summariè & semiplenè probatum fuit dominium, &c.*

22 *In Rei vendicationis iudicio etiam vtili requiritur plenā probatio dominij.*

23 *Et quid quando in iudicio restitutionis in integrum plenè probatum est de dominio, &c.*

24 *Probare quod non est necesse, si probetur in vno iudicio, non releuat probantem in alio.*

25 *Et quid si probationes factæ in iudicio rescindenti tangunt merita causæ principalis iudicij rescissorij.*

26 *Et quid si probatio facta in iudicio rescindente facta fuit formiter, hoc est quod fuit citata pars ad respondendum capitulis, ad dandum interrogatoria, &c.*

27 *Et quid si non est facta formiter?*

28 *Cautela pro Reo, vt non curet in hoc primo iudicio restitutionis in integrum tractari causam dominij & si requiratur, quid facere debeat.*

29 *Nullitatis remedium si intentatum fuit, & probatum fuit non de nullitate, sed de læsione, & de causa restitutionis in integrum, an obtineri possit?*

30 *Nullitas non includit in se iniustitiam.*

31 *Nullum quod est, videtur posse dici quoque non iustum, quia non secundum iuris formam factum est.*

32 *Iudex super nullitate adiens potest reformare sententiam quoque super iniustitia eius.*

33 *Et quid è contra si remedium restitutionis fuit intentatum, & probata fuit nullitas actus, non autem læsio?*

34 *Restitutio in integrum non præsupponit iniustam sententiam, sed errorem ipsius læsi.*

35 *Sententia potest dici iniusta, quando adest causa restituendi in integrum ipsum læsum, quia interim dum non restituitur iniustè nocet ipsi læso.*

QVÆ-

QVÆSTIO XXXIX.

De probatione aliorum incidentium communium vtriusque restitutionis, tam minorum, quàm maiorum.

Vsnit etiam in iudicio restitutionis in integrum, vt quædã alia probari debeant, quæ sunt communia vtriusque restitutionis, & ideo videtur hic breuiter agendum de probatione horum incidentium, & quoniam quæstio satis breuis est, quatuor his articulis absolui potest.

Primò, Quis probare debeat non esse lapsum tempus petendi restitutionem in integrum.

Secundò, An probari debeat ab eo qui petit restitutionem in integrum, quòd res de qua agitur pertinet ad eum iure dominij vel possessionis, vel quod aliqua alia ratione habeat interesse in causa?

Tertiò, Hoc interesse, dominium, vel possessio, an debeat plenè probari, an verò sufficiat semiplena probatio?

Quartò, An probationes factę circa dominium in iudicio rescindente faciant fidem in rescissorio?

Articulus I.

1 AD primum, † Quis scilicet probare debeat non esse lapsum tempus petendi restitutionem in integrum?

2 Videtur quòd ipse qui petit restitutionem probare debeat.

Primò per c. constitutus, de restitut. in integrum, vbi videtur expressum ibi, vel cum adhuc existãt intra tempus ad obtinendum beneficium restitutionis in integrum indultum, &c. cui non videtur obstare responsio Imolæ ibi, quòd scilicet illa minor ibi obtulerat se paratum probare hoc, quia hoc est diuinare, vt dicunt Alexand. in l. si minorem. C. de rest. in integrum.

Secundò, quia ita tenent Salyc. in d. l. si minorem, & ibi clariùs & latiùs Alexand. col. 1. per totum & allegat etiam idem tenentem Ant. de Bur. in d. c. constitutus, & hoc incidenter admittit Franc. Marci, decis. 516. nu. 4. & Afflict. super constit. regni, lib. 7. rubr. 38. nu. 19.

In contrarium est communis aliorũ sententia. Quam primò tenuit Imo. in d. c. constitutus. nu.... & in cap. 1. num... extra eod. & dicit ita esse de mente Iacobi Butr. & Bartoli in d. l. si minorem. C. de rest. in integ. & hanc opinionem firmat Aret. ibi, & Iac. de S. Georgio ante finem post disputationem ita firmiter tenet.

Idem vult Aret. in d. l. nam & postea. §. si minor. col. 3. in princ. ff. de iureiuran. Zas. in d. §. si minor. num. 13. dicens, quòd Ant. de Burr. qui contrarium tenuit communiter ab omnib. reprehenditur. Alc. in tract. de præsum. reg. 1. præsum. 32. sub litera d. vbi de communi. Iacob. de Arena in l. si curatorem, circa fin. C. de rest. in integrum. Curt. iun. in rubr. C. qui adm. nu. 23. vbi etiam de communi. & de communi etiam testatur add. ad Alciat. d. præsumpt. 42. circa finem, quæ fuit Io. Nicolai Arelatani, Eman. Costa in repet. l. si ex cautione, versic. quæro igitur. num. 4. C. de non num. pecun. vbi de communi, & consulendo sequuntur Corn. cons. 136. num. 8. lib. 2. & cons. 338. nu. 8. libro 1. Gozad. cons. 22. nu. 14. Pet. Ant. Anguisciola consil. 10 num. 3. lib. 2. Natta consil. 167. nu. 11. lib. 1. Bellam. decisio. 653. si supponimus. & in summa ista est magis communis & recepta omnium sententia.

Pro qua adducitur d. l. si minorem. C. de restit. in integrum. Resp. Salyc. quòd ibi constabat de quadriennio ex probatione minoris ætatis, sed hoc quoque diuinare est, vt faciebat Imo. ad dictum cap. constitutus.

Ego breuiter puto sic dicendum.

2 Aut loquimur † de restitutione in integrum ex edicto maiorum, in qua cum non agatur de probatione ætatis, non potest neque etiam ex calculo annorum constare, an quadriennium transiuerit, nec ne, & dic, quòd regulariter præsumetur quadriennium non esse transactum, vt dicam proximè in vltimo membro distinctionis.

3 Aut loquimur † de restitutione in integrum ex edicto minorum, in qua potissimè & ante omnia probandum est, quòd minor annis fuit is qui læsus est, quando se læsum fuisse ait, & consequenter, in qua constare potest facillimè ex calculo annorum & ex facie libelli, an quadriennium transiuerit nec ne, & tunc dico, quòd aut constat, quòd non transiuit, & dubium nostrum non loquitur, aut constat è contra, quòd transiuit, & tunc reus habebit intentionem fundatam quo ad hoc, ne habeat probare, quòd tempus petendi restitutionem lapsum fuerit, quia jam dicetur probatum: sed dubium erit, an propterea minor hoc ipso excludatur à limine iudicij, & iudex possit libellum hunc respuere, ex quo constat per calculum annorum ab ipso minore narratorum, quòd tempus petendi restitutionem non amplius competit minori, & dico, quòd iudex non propterea respuere poterit libellum, potest enim esse, quòd adsit causa, propter quam quadriennium non cucurrerit contra minorem, vel si cucurrerit possit nihilominus restitui in integrum etiam post quadriennium transactum, vt accidit in pluribus casibus, quos plenè tractaui supra quæst. 19. art. 11.

In tali autem casu onus probandi, quòd quadriennium non cucurrerit contra minorem, vel si cucurrerit, quòd nihilominus adhuc competat restitutio, incumbet ipsi minori. Et sic procedat vno modo prima opinio Sal. Alexand. Ant. de Buttio, & aliorum, & ne res careat authoritate, ita in hoc membro reperio sing. tenere Card. in c. cum ex literis. in 2. oppos. in fi. eod. tit. de rest. in integ. Subdit tamen, quòd tutius erit in libello apponere etiam causam, quare quadriennium non cucurrerit, vel etiam post quadriennium restitutio in integrum dari debeat. Quod nota.

5 At denique, † non constat an quadriennium lapsum fuerit, vel ne, & tunc intrepide tene communem conclusionem quicquid Salyc. & Ant. de Butr. crediderint, & primò per d. l. si minorem. C. de restit. in integ. ad quam non bene respondetur à Salyc. vt prædixi, quia si constasset ibi ex probatione ætatis, quòd quadriennium non transiuisset, aduersarius minoris non potuisset admitti ad probandum contrarium, posito quòd ad probandum contrarium circa ætatem non debuisset, nec potuisset admitti, vt ibi præsupponitur, & non video quomodo hæc inductio tolli possit.

4 Secundò, † quia lapsus quadriennij est præsumptio quædam ipsius officij iudicis, ex quo restitutio competit, vt l. fin. C. de temp. in int. rest & ibi Doct. & dixi supra q... art... 5 Præscriptio † autem est exceptio, vt per Glos. & Doctor. in Rubr. extra de præscript. & est tex. in l. 1. §. cum itaque. C. de annal. except. & alibi passim.

6 Ergo † debet ab ipso reo tanquam fundamentum suæ intentionis probari. l. in exceptionibus. ff. de except. cum similib. & in his terminis proprijs ita concludit Gozad. d. cons. 22. nu. 14. & Iacob. de S. Georgio in d. l. si minorem. Et ita tenendo ad d. cap. constitutus. de restit. in integr. per se patet responsio, intelligendo prout iacet litera, quæ nil aliud requirit, nisi vt illi minores sint intra tempora petendæ restitutionis, si illam obtinere volunt, non autem requirit quod hoc ipsi probent.

Articulus II.

7 AD secundum, † An scilicet ab eo qui petit restitutionem in integrũ probari debeat, quòd res de qua

agitur, pertineat ad eum iure dominij, vel possessionis, vel alterius rationabilis interesse?

Videtur, quòd non.

Primò, quia præpostera retur ordo iudicij rescindentis & rescissorij, qui est, vt prius restitutio in integrum expedtatur, deinde rescissoria actio proponatur in qua agitur de dominio ipsius rei, vt per omnes in §. rursus. Institut. de action. in l. si ab hostibus. C. eod. & in cap. cum ex literis. extra eodem. ego dixi plenissimè supra quæst. 33.

Et hoc multò magis stringit stante ea opinione, quod probationes factæ in iudicio rescindente non releuent in possessorio, de qua dicam infra eodem articulo fin.

Secundò, per text. in l. 3. §. 1. ff. ad exhib. ibi, non vtique dominum se dicit, sed ostendere debet, &c.

In contrarium est text. in l. 2. ibi, ad se domum pertinere mõstrauerit. C. de vxor. mil. & etiam text. in l. thesaurus, ff. ad exhib. tenẽdo, vel quòd iudicium rescindẽs sit præparatorium ad rescissorium, vel causatiuum.

Et ita determinãt Petr. Cyn. & Iacob. Butr. vt refert Bald. in l. quod tempore. C. de restit. mil. num. 7. 8. & 9. & ibi de communi testatur. & Rot. in titulo de restit. in integrum. in nouis. vbi Papazon. in add. eum concord. dicenter, quòd est necessarium ei, qui restitutionem petit, quod aliquo modo doceat de bono iure suo, & ita tenendum est, & vltra prædicta confirmari potest clara ratione.

8 Nam restitutio † non competit vbi quis nimis modicum damnum sensit, l. scio. ff. de restit. in integr. & dixi supra q 4. art. 12. ergo multò minus competeret, vbi nullum omninò damnum sentiret, cum nullum haberet interesse in causa ratione dominij, vel possessionis, vel quasi, & sic tenendo.

Ad contraria sic resp.

Ad primum quòd probatio dominij, vel possessionis plenè facienda non est, sed solum aliqualiter docendum est, ne frustra penitus videatur peti restitutio in integrũ, quemadmodum fit aliàs, quãdo quis vult restitui ad appellandum, vel ad prosequendam appellationem, non obstante lapsu fatalium & transitu sententiæ in iudicatum, vt dixi supra suo loco q... artic..

Ad secundum dic, quòd in d. l. 3. in princ. agitur de
9 actione † ad exhibẽdum, quæ multis de causa intẽtari potest, & ideo non debet astringi quis aliquo modo ad probandũ dominium rei, quam sibi exhiberi petit, quia potest hoc facere, non quia sit dominus rei, sed quia debeatur sibi ex aliqua obligatione, &c. & text. ibi ad literam rationem ostendit.

Nos autem agimur hic de restitutione in integrum aduersus præscriptionem rei, quam quis petere intendit actione rescissoria, quæ non competit nisi obtenta restitutione, prout omnes Doct. intelligunt quæstionem.

Ex quibus habemus conclusionem cum tribus limitationibus.

Conclusio est, quod petẽs restitutionem in integrum debet docere aliqualiter de dominio rei, quam recuperare intendit, vel aliter de interesse suo in causa.

10 Limita † primò, vt procedat, quando esset præscriptũ ius reale, secus autem si personale, vt d. l. 3. in princ. ff. ad exhib. vt dixi in resp. ad 2.

11 Limita † secundò, vt procedat quoad aliqualem probationem, non quoad plenam, quia hæc non est necessaria vt dixi in respon. ad primum, & dicam pleniùs art. sequen.

12 Limita † tertiò notab. nisi vnà cum dominio rei amissa quoque fuisset possessio eius ex causa iustæ absentiæ, vel alio iusto impedimento. Nam hoc casu est necesse docere aliquo modo de dominio, sed tantum de possessione aliqualiter docere sufficit, vel plenè si per vnicum iudicium tantum res recuperanda est, vel semiplenè tantum, si per duo iudicia, vt dicam proximè art. seq. Ita Paul. de Cast. in l. 1. num. 3. C. de vxor. milit. & idem Paul. de Cast. in d. l. quod tempore. num. 5. versic. quantum autem. C. de restit. milit. & Aret. in §. rursus. num. 13. licet illum non alleget. Per text. in l. ait prætor. §. eum qui. ff. ex quibus caus. maior.

Articulus III.

13 AD tertium, An scilicet dominium † rei, vel possessio, vel aliud interesse in causa debeat probari plenè, an verò sufficiat semiplena probatio?

Distingue duos casus.

14 Primus est, quando † vtrumque iudicium cumulatum est, & eodem iudicio, siue sentẽtia venit expedienda tam causa restitutionis in integrum, quàm rescissoriæ actionis, & sic dominij, & vel absoluendus est reus ab omni molestia circa illam rem, vel ad illius restitutionem condemnandus, quòd, quando fieri possit, dixi supra q. 33. & hoc casu conclude, quod dominium siue possessio, seu aliud interesse propter quod petitur restitutio, plenè probanda sunt, & omnes concordare in hoc colligo ex Baldo in l. quod tempore. nu. 7. & 8. C. de rest. mil. & in terminis tradit Host. in c. cum ex literis. ante finem, de restitutione in integrum.

Et ratio manifesta est, quia nullibi probatur, quòd
15 qui vult vincere in petitorio, † vel possessorio debeat semiplenè tantum probare dominium, vel possessionem suam, & facit in proposito nostro. l. 2. C. de restit. milit. ibi, scilicet domum ad se pertinere monstrauerit, &c.

16 Secundus † casus est, quando non vtrumque iudicium in eodem libello cumulatum est, sed tantum iudicium rescindens agitur, & in quo si obtineatur nihilominus ad rescissorium postea deueniendum est.

Et videtur hoc quoque casu, quòd plena probatio requiratur, prout tenuit Bal. in d. l. quòd tempore. nu. 7.

17 Ex eo quia hoc iudicium rescindens † non habet se vti præparatorium ad rescissorium, sed vti causatiuum illius, & rescissorium est vti executiuum rescindentis, secundùm ipsum.

Vnde cum probationes plenè fieri debeant non in executione primi iudicij, sed in ipso primo iudicio, merito, &c.

In contrarium est communis opinio, videlicet, quòd semiplena, & qualis qualis probatio sufficiat, quam tenẽt Petr. & Cyn. & sequitur etiam Iacob. Buttig. prout refert Bald. in d. l. quod tempore. col. pen. vers. dicit autem. Cyn. & Alber. in d. l. quod tempore. col. pen. vers. dicit autem Cyn. num. 4. vbi Bald. & Alber. præalleg. de communi testantur. & Paul. de Cast. ibi col. pen. vers. dicit autem Cynus. & in l. 1. num. 3. C. de restit. milit. Alber. in d. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter nu. 17. in fine. vbi dicit, quod in hoc omnes concordant. ff. ex quibus caus. maior. & Bellam. in capit. constitutus. sub num. 15. vers. si vera actio. &c. de restit. in integrum.

Pro qua communi adducitur primò, l. ait prætor. §. item et. ff. ex quibus caus. maior. Sed parum facit, vt videri potest.

Secundò adducitur l. thesaurus. ff. ad exhiben. sed ille quoque tex. in diuersis terminis loquitur, videlicet in iuramento calumniæ, secundùm Glos. ibi. & diuersa
18 † vtique hæc iuramenta videntur: illud enim opinionis est. hoc autem per quod semiplena probatio inducitur est veritatis, secundùm Glos. in c. vltra tertiam, in verbo, iuramentum, vers. dicas.

Tertiò, quia durum est, vt bis idem plenè probari debeat.

Ita Alber. præalleg. Sed aduerte, quia stante illa opinione, quod probatio facta in iudicio rescindẽte releuet etiam in rescissorio, de qua dicam art. seq. & quam tenet idem met Alber. vt ibi dicam, ratio eius corruit.

Quartò, quia ita euenit in probatione filiationis in casu tituli. ff. de leg. præstand. vt l. filium. §. si quis. & §. penult. ff. eod. Sed aduerte, quia quoad exprimendum

i ||e plena, vel semiplena probatione ille text. parum facit. Præterea non sunt distincta hæc indicia sicut illa, secundùm Bald. præalleg. num. 7.

Quintò per l. 3. §. ibidem. ff. ad exhib. Sed ibi sumus in iudicio summario, hic verò in iudicio restitutionis principaliter intentatæ, quod cum causæ cognitione expediri debet, &c. vt supra dixi quæstione 33.

Ego puto veram communem sententiam.

Primò per d. l. thesaurus. Cui non obstat, quod ego supra dicebam, quia etiam si hoc iuramentum, vel alia qualis qualis probatio in hoc iudicio facienda sit, ne iudex dubitet de calumniosa petitione restitutionis in integrum, & ne frustra petatur ab eo, que concedatur, tamen non potest dari ratio differentiæ, quare iuramentum hoc non sufficiat pro informatione animi ipsius iudicis, & tollendi omnem suspicionem ex animo eius, si sufficit illud de quo in d. cap. vltra tertiam. Præsertim cũ illud in iudicio, quod principaliter agebatur sufficiat, hoc verò sit præstandum super iudicio restitutionis, non pro decisione causæ principalis, quæ agitur, id est ipsius restitutionis, sed alterius postea agẽdæ.

Secundò placet mihi hæc conclusio, per illam rõnem, qua supra conclusum fuit, quod admittitur læsus ad restitutionem in integrum ad appellandum, vel ad appellationem prosequendam, si doceat de bono iure suo saltem semiplenè, & hoc sufficit, vt dixi supra q... art...

19 Qua conclusione retenta, † limita nisi ipse agens se astrinxisset ad hanc plenam probationem faciendã ponendo, scilicet se esse dominum, & dominium amisisse per absentiam eius, &c. vt per Bellam. in dicto capitulo constitutus. num. 15. vers. saluo, de restitut. in integrum. faciunt quæ dixi supra quæstione præcedent. art. fin. in fine, vers. insuper, &c.

Articulus IV.

20 AD quartum, † An scilicet probationes factæ in iudicio rescindente circa dominium vel aliud, faciant fidem in rescissorio absque alia probatione?

Distingue duos casus.

21 Primus est, † quando in iudicio restitutionis in integrum tantum summariè & semiplenè probatum fuit dominium, &c. & sufficiẽter quo ad illud iudicium, secundùm terminos conclusionis præcedentis, & hoc casu conclude secundùm omnes, quòd huiusmodi probatio non releuat in secundo iudicio, scilicet rescissorio, in quo plena dominij, vel possessionis, vel alterius interesse probatio requiritur. Et ita omnes allegandi statim in casu seq. pro indubitabili præsupponunt hoc in isto casu. & in specie ita concludit Alber. in d. §. sed quod simpliciter. nu. 17. in fine. & hoc omninò verum esse ait Bal. in d. num. 9 & Bal. in l. qui proprio. §. item quæritur. ad finem. ff. de procur. & in terminis Host. & Ioan. Andr. in c. cũ ex literis. col. penult. in fine, & sub vers. sed aliæ.

Et pro hoc est tex. in l. si quis à liberis. §. meminisse. ff. de lib. agn. & in l. si index. & ibi Alber. ff. de his, qui sunt sui, &c. vbi melius probatur.

22 Et ratio clara est, quia in iudicio rei † vendicationis etiam vtilis requiritur plena probatio dominij, cum dominium sit sola causa & iustificatio actionis. §. 1. Instit. de action. cum sua materia.

23 Secundus casus est, † quando in iudicio restitutionis in integrum plenè probatum est, de dominio, &c.

Et hoc casu dubius est articulus.

Videtur enim quòd probationes factæ in primo non probent, neque fidem faciant in secundo iudicio.

24 Primò, quia id quòd probari non debet, † non releuat probantem, l. si duo. ff. de iur. & l. si quis libertatem. ff. de petit. hæred.

Secundò, quia ita tenẽt Doct. plerique, communiter, Iacob. de Arena & And. vt refert Alber. in d. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. nu. 18. ff. ex quib. caus. maior. & Alb. licèt non ibi, alibi tamen hoc sequitur, videlicet in d. l. q. tempore. num. 4. vers. sed nunquid, & Paul. de Cast. ibi post Cynum, in vers. dicit autem Cynus, & acriter reprehendit Baldum, qui aliter tenuit contra Petrum, & Cynum, qui hoc renuerunt in dicta l. quòd tempore, & idem voluit Paul. de Cast. in l. nam & postea. §. si minor. nu. 6. ff. de iureiur. & idem apertè tenet Bellam. in c. constitutus. num. 17. de restit. in integrum.

Contrarium tenent alij Doctores magis communiter. Bal. in d. l. quod tempore. n. 7. C. de rest. mil. & idem Bald. in l. qui proprio. §. item quæritur. ad finem. ff. de procurator. & Alber. in dicto §. sed quod simpliciter, in hoc sibi contrarius tenuit. Idem voluit Innoc. in c. ex literis. de restitut. in integrum, & post eum & ex mente eius sequuntur ibi Host. colum. penult. in fine. D. Anton. num. 39. ante finem, vbi latiùs declarat Cardin. in vers. quo circa, quæst. 14. & idem Bellam. ibi nu. 12. & Guido Papæ decis. 136. col. 2. ver. præterea videmus. & in summa hæc videtur magis communis opinio, præsertim apud Canonistas.

Pro qua facit & adducit in arg. l. si diligenter. ff. mand. puto, quòd inductio fit ibi in vers. item si, in illis verbis, nisi & reliquum mihi præstes.

Secundò, quia istæ probationes dominij sunt pertinentes ad vtrumque iudicium, ergo &c.

Pro concordia reperio Anchar. in cap. cum ea literis,

25 ad finem ita dicentem, aut probationes † factæ in iudicio restitutionis in integrum tangũt merita causæ iudicij rescissorij, & probant in hoc secundo iudicio rescissorio, aut non tangunt. & secus, & ait idem voluisse Cyn. met in d. l. quod tempore. in 6. & 7. quæst. & Io. And. ibi.

Sed aduertendum est, quòd licèt sit vera in se distinctio, tamen non est conueniens: quis enim dubitat quod si probationes non sunt pertinentes ad rescissorium non faciunt fidem in eo? Quinimò nos præsupponimus, quod probatio ista sit facta circa dominium rei, vt in articulo constituimus dubium vnà cum Doctoribus, vnde necesse est quod sint pertinentes semper, cum in rescissorio agatur de probatione dominij principaliter.

Ego igitur puto sic dicendum.

26 Aut probatio dominij † plenè facta in iudicio rescindente, facta est formaliter, hoc est, quòd fuit citata pars ad respondendum capitulis super dominij probatione factis, ad dandum interrogatoria, exceptiones, &c. & in summa factum est id totum quod fieri debuisset in iudicio rescissorio, & puto opinionem secundam Canonistarum esse veriorem, & etiam æquiorem, quia longiores litium circuitus amputat, iuxta l. properandum. cum ibi notat. per Scrib. C. de iudic.

27 Aut non est facta † formiter, & tunc puto veriorem sententiam Petr. Cyn. & aliorum Iuristarum. Ex eo quia abundans cautela actoris circa probationem dominij non debet nocere reo, qui cum non teneretur in iudicio restitutionis in integrum de eo disceptare, neque de discussione eius fuit requisitus, excusari iure optimo debet, si super probatione dominij iterum discuti vult in rescissorio.

Et ita tenendum puto, & pro primo membro in quo teneo firmiter opinionem Canonistarum, repeti postea Glosam in l. 2. C. de ord. cogn. quæ videtur illam sententiam sequi, & miror quod illam Doct. præfati non allegent.

28 His stantibus cautela erit, † quod reus non curet in primo iudicio restitutionis in integrum hanc quæstionem dominij tractare, & si requiratur vt respondeat articulis, det interrogatoria, exceptiones, &c. respondeat, quod non tenetur hanc quæstionem dominij in hoc iudicio peragere.

29 Quæri etiam iuxta † prædicta potest, an si intentatum fuit remedium nullitatis, probatum fuerit non de nullitate, sed de læsione, & de causa restitutionis in integrum, an obtineri possit?

Ponit hanc quæst. Anchar. in c. constitutus. num. 6. de rest. in integ. & remittit se ad notata per Innoc. in cap. cum contingat. de offic. deleg. Vbi Innoc. tenet, quod non. & sequitur ibi Abb. in fine. post Io. de Lignano ibi. & dicit Abb. quod hoc dictũ Innoc. quotidie allegari solet,
30 quòd nullitas † nõ includit in se iniustitiam, & ita simpliciter notat ibi ex Innoc. Felyn. ad finem, & simpliciter admittit.

Ea ratione omnes, quia non est probatum id quod in iudicium fuit deductum. c. calumniam. de pœn. & l. eum quem temere. ff. de iudic.

Contrarium tamen tenent Vltramontani, vt refert Io. de Lign. & post eum Abb. in d. cap. cum contingat. ad finem. & hanc opinionem communem dicit Cardin. Alexandrinus in c. dilecto. in 6. quæst. de appellat.

31 Et allegatur pro hoc, quia quod nullum † est, iniustum dici potest, non enim dubium videtur, quod qui non ritè secundùm iura fecit, non iustè dicitur fecisse, quia non secundùm ius.

32 Facit etiam alia communis opinio, quia † iudex aditus super nullitate potest reformare sententiam quo ad iniustitiam, de qua testatur Alex. cons. 79. perspectis, sub num. 1. lib. 2.

Ego puto æquiorẽ hanc secundã sententiã ad circuitum euitãdum, licet prima videatur in puncto iuris verior, ex eo saltem, quia aliud est petitũ, aliud est probatum, & si iudex ferret sententiam iuxta ea quæ probata essent, non ferret sententiam conformem libello, si verò conformem libello ferre vellet, notoriè ex eisdem iniustitiam faceret. Et ideo æquitatem secundæ opinionis contra Innoc. & sequaces suaderẽ, quod iudex sequeretur, quando reus non opposuit de impertinentia articulorum & probationum, quinimò tacitè consensit, quod fierẽt probationes super meritis restitutionis in integrum, quamuis illa petita non fuerit, aliàs deberet eum absoluere cum condemnatione expensarum ipsius actoris.

33 Retenta tamen † simpliciter opinione Innoc. limita, vt non procedat econtra, quia quod iniustum est dici potest quoque nullũ, vt per Innoc. Abb. & Fely. præall.

Sed aduerte, quia licet procedere possit hoc quoad iniustitiam sententiæ, non tamen videtur commodè
34 aptari restitutioni in integrum, quæ iniustitiam † sententiæ non præsupponit, sed errorem ipsius læsi. l. præfectus. ff. de minor.

Sed tene limitationem, quia si iusta causa subest restituendi in integrum ipsum læsum, ipsa sententia † iniusta esse incipit, si non reuocatur ope restitutionis, & sic alij actus celebrati per minorẽ cum damno eius, & adde idem tenentẽ Bar. in l. Carmelia. nu. 4. ff. de int. patr. & pro hoc est tex. in l. verum. §. ex facto. ff. de minor.

S V M M A R I A.

1 *Sententia restitutionis in integrum an sit interlocutoria, vel diffinitiua?*

2 *Quid si restitutio est petita aduersus sententiam vel contractum? & num. 3.*

4 *Sententia ista ad quid se extendere & quid continere debeat?*

5 *Sententia ista per omnia debet esse conformis libello, in quo petita est restitutio.*

6 *Sententia qualibet debet esse conformis libello regulariter.*

7 *Iudex restitutionis debet scire quid petitum est rescindi in libello.*

8 *Iudex debet pronunciare super vno vel vtroque iudicio rescindente, vel rescissorio, prout vel vnum institutum est, vel ambo cumulata sunt.*

9 *Iudex restitutionis non condemnat, vel absoluit, declarat. Restitutionis sententia debet continere, læsum reponendum esse in pristino statu.*

10 *In sententia hac potest iudex etiam rem ipsam adiudicare quandoque & quando.*

11 *Restitutionis iudex an possit pronunciare super meritis causa principalis?*

12 *Restitutus an dicatur quis si restitutio fuit incidenter petita, & sententia lata est ad fauorem suum in causa principali?*

13 *Iudex an debeat dicere quòd ipse restituit, an verò pronunciare restituendum? & num. 14.*

15 *Delegatus licet non restituat contra sententiam propriam, potest tamen pronunciare restituendum.*

16 *Sententia an sit necessaria regulariter in hoc iudicio restitutionis? quòd sic.*

17 *Quid de Stylo Rotæ quando constat, quòd restitutio concedenda venit.*

18 *Quid in restitutione petita per modum exceptionis, vel replicationis.*

19 *Sententia restitutionis debet esse infirmatoria, vel confirmatoria primæ.*

20 *Sententia restitutionis non est necesse quod feratur in præsentia ipsius minoris.*

21 *Restitutio in integrum regulariter est producenda, dummodo non constet ex actis suæ curiæ, quod actor fuit restitutus.*

22 *Si in rescripto dicatur N. in integrum restituatur, dicatur orator restitutus, regula quòd non.*

23 *Et an procedat, si pars fuit citata ad dicendum contra commissionem.*

24 *Et an procedat in beneficialibus?*

25 *Restitutio dum pendet, suspenditur interim executio.*

26 *Sublimitatur dupliciter illud de beneficialibus, vt plenius sub num. 26. & 27.*

QVÆSTIO XL.

De sententia, quæ super hoc iudicio restitutionis in integrum ferenda est.

CONGRVE nunc sequitur videre de sententia, quæ ferenda venit super hoc iudicio restitutionis in integrum, postquam de probationibus in eo faciendis satis supra proximè tractatum fuit. Sed quoniã quæstio hæc nullam pœnè difficultatem habet, breuiter hisce septem Articulis, & pro maiori parte absque aliqua disputatione absoluetur.

Primò, An hæc sententia sit interlocutoria, vel diffinitiua?

Secundò, Quid continere debeat hæc sententia, & ad quid se extendere potest iudex.

Tertiò, An super meritis causæ principalis iudex pronunciare possit?

Quartò, Si restitutio in integrum incidenter petita sit, an sufficiat pronunciare ad fauorem petentis in causa principali tantum, & dicatur in consequentiam restitutus?

Quintò, An iudex debeat dicere, ego te restituo, an verò sufficiat pronunciare restituendum?

Sextò, An restitutionis sententia semper necessaria sit in hoc iudicio, & quædam alia notabilia?

Septimò, Si in rescripto dicatur, quòd restituatur in integrum, an orator dicatur restitutus, an verò restituendus prout iuris fuerit?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet hæc sententia restitutionis in integrũ sit interlocutoria, vel diffinitiua? Ponit Felyn. in rubr. de re iudic. num. 18. in fine. & allegat duas dicta Bellameræ, vnum est decis. 217. exceptio, vbi dicit, quòd ista sententia quibusdam visa est interlocutoria, & ipse Bellame. non contradicit.

Aliud est decisio. 417. clemen. appellanti, vbi dicit, quòd

quòd clemen. appellanti, non habet locum in appellatione ab interlocutoria habente vim diffinitiuæ, qualis est interlocutoria, quæ fertur super attẽtatis, & quę fertur super restitutione in integrum ad appellandum. & cum his dictis pertransit Felyn.

Ego autem puto sic dicendum.

2 Aut † petita est restitutio incidenter per viam exceptionis vel replicationis, & tũc cum restitutionis sententia non sit per se necessaria, sed tantum sufficiat pronunciare super negocio principali, vt dicam infra eodem articul. 4. non videtur iste casus cadere in quæstionem, si verò iudex vellet pronunciare separatim super exceptione, vel replicatione restitutionis, dico, quòd si separatim hoc facit à sententia super negocio principali ferenda, dicetur interlocutoria, sed talis quæ habeat vim diffinitiuæ, cum super exceptione peremptoria lata sit, & sic vno modo procedet decis. Bellamer. 417.

3 Aut † petita est restitutio principaliter, & tunc aut aduersus contractum, vel pręscriptionem, vel alia extraiudicialia. & dic, quod hęc sententia dicatur diffinitiua, & nullibi contrarium legi, neque decisiones Bellameræ obstant, quia loquuntur in sequenti casu.

Aut aduersus sententiam, vel alia iudicialia, & tunc aut aduersus ipsam rem iudicatam, & dic quòd erit diffinitiua, aut aduersus ipsos actus iudiciales concernẽtes potiùs processum & ordinẽ iudicij, quàm ipsius sententiæ vim & effectum, & tunc non est dubium, quòd erit interlocutoria, & sic poterit vno modo procedere alia decis. Bellam. 217.

Aut aduersus terminos iudiciales spectantes ad vites & transitum sententiæ in rem iudicatam, videlicet adnexsus lapsum temporis ad appellandum, vel aduersus lapsum fataljum, & tunc dico, ꝙ erit interlocutoria habens vim diffinitiuæ, vt dicit Bellam, dicta decisio. 417. Quia, vt manifestum est, nimis præiudicialis est ipsi causæ principali, & ideo appellari ab eo potest hoc casu sicut à diffinitiua, &c. vt per Bellam. præalleg.

Articulus II.

4 AD secundum, † Quid scilicet continere debeat hęc sententia, & ad quid se extendere debeat?

Conclusio vera sit, quòd per omnia, debet esse conformis libello † in quo petita est restitutio, vt vult Ang. in l. qui absente. C. de procur. & idem in l. cum te minorem, num. 4. C. si adu. rem iud. & Alber. in d. §. sed quod simpliciter. l. ab hostibus. nu. 18. in fine. ff. ex quib. cau. maio. & in l. quod tempore. num. 4. C. de rest. mil.

5 (margin)

Et hoc firmatur regula vulgata, quòd sententia quælibet debet esse conformis libello. † l. fina. ff. de fidei. liber. l. vt fundus. ff. communi. diuidun. cum simil.

6 (margin)

Ex qua conclusione infertur ad plura dicta particularia in proposito,

7 Et primò infertur generaliter, † quod vt sciatur quid iudex in sententia decidere debeat & diffinire, debet scire quid debeat peti in libello restitutionis in integrum, ita Ang. in d. l. qui absente. C. de procur. & quantum ad hoc recurre ad ea quæ dixi supra latissimè quæstio. 35. artic. 2. & artic. seq. vbi egi quomodo concipi debeat libellus restitutionis in integrum.

8 Secundò † infertur specialius, quòd si in libello petitum & imploratum est officium iudicis rescindens tantum, iudex pronunciare debet tantum super iudicio restitutionis in integrum, non autem super restitutione rei. Si verò vtrũque iudicium in libello cumulatum est, tunc si super vtroque facta est plena probatio, & idonea ad victoriã pro ipsius rei recuperatione, vna & eadem sententia condemnari potest reus, ad rei restitutionem, prout seruat Curia Romana, vt dixi supra dicta quæst. 33. & dixit Angel. in dicta l. cum te minorem. num. 4. C. si adu. rem iud.

8 Infertur etiam tertiò, † quòd per hoc determinabitur clariùs illud quod dicebant antiqui, non posse, scilicet iudicem restitutionis in integrum condemnare, vel absoluere, sed id tantum rescindere, cuius rescissio petitur, nam limitabitur nisi aliter ex tenore libelli colligatur licitum fore iudici, ita Bald. post Iac. Butr. in l. fin. num. 3. C. si ex falsis.

9 Quartò † inferas tu, quòd quia regulariter in libello debet concludi eum qui restitutionem petit, debere reponi in eo pristino statu, in quo erat ante lęsionem, similiter sententia regulariter hoc ipsum continebit, quod scilicet reponet ipsum actorem in eo statu in quo erat antequam læsus fuisset, secundùm Angel. ita notab. docentem in dicta l. cum te minorem. num. 4. C. si aduer. rem iud.

10 Quintò † ex prædictis decidi potest illa controuersia, an si petita est tantum restitutio in integrum, nõ autem restitui, & sumus in casu quo ista duo iudicia possunt cumulari, probatio plenè dominio in hoc iudicio rescindente, possit iudex ex officio suo etiam rem adiudicare, in qua quidam tenuerunt quòd sic, vt tenuit Ioan. Fabr. in §. rursus. Institut. de action. Alij verò contra, vt Cyn. & Petr. in dicta l. quòd tempore, vt refert & sequitur Bellam. in cap. constitutus. num. 15. vers. sed quid si petens. de restit. in integrum. ea ratione, quia super non petitis non potest ferri sententia, & ad contraria respondet, vt per eum. & tu ita teneas, per ea quæ dicta sunt proximè & præsertim vers. 2. infertur.

Articulus III.

11 AD tertium, † An scilicet iudex restitutionis in integrum possit pronunciare super meritis causæ principalis?

Videtur, quòd sic.

Primò exemplo iudicis appellationis, & videtur valere argumentum, per l. præses. ff. de minor.

Secundò, per ea quæ notant Innoc. Host. Ioan. Andr. & alij communiter in c. penult. vbi per Anchar. num. 6. de restit. in integr. videlicet, quod coram iudice restitutionis potest peti rem petitam adiudicari, &c.

Contrarium tenet post antiquos, de quibus ibi Benedict. de Plumb. in Repet. l. qui agnitis. nu. 35. ff. de except. & Signor. de Homod. in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. num. 31. Et ego verum puto, quando non fuit hoc specialiter in libello petitum, & ita procedunt Innoc. Ioan. Andr. Host. & alij in d. c. penult. præsupponentes videlicet, ꝙ in libello petitum fuerit, &c.

Ad exemplum appellationis respon. potest, vt per Signor. de Homod. præalleg. & per Benedict. de Plumb. in d. l. qui agnitis. Mihi placet inter alia dicere, ꝙ ex eo ita accidit in appellatione, quia appellatio rescindit sententiam prætextu iniustitiæ ipsius sententiæ, & consequenter iudex appellationis est in consequentiam iudex causæ principalis, non sic in restitutione in integrum, quæ non hoc prætextu petitur, sed ex eo quòd vel lapsus ætate sit, vel iusto impedimento detentus qui eam petit, &c. vt l. præfecti. ff. de minor. vnde, licèt iustum sit, quòd actor restituatur prædictis de causis, non tamen sequitur, ergo sententia contra eum lata, fuit iniquè vel æquè lata, & sic non est necesse iudici deuenire ad merita causæ principalis, sicut in appellatione. & hoc sensit Aretin. in l. 1. in 5. notab. C. si adu. liber.

Articulus IV.

12 AD quartum, † An si restitutio in integrum incidenter petitur, sufficiat pronunciare ad fauorem petentis in causa principali tantum, ita vt dicatur in consequentiam restitutus?

Quidam dixerunt, quòd non, per ea quæ notantur per Bart. & Alexand. in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur.

Sed contrarium concludit Bero.latè in conf.120. per totum lib.3. & mihi placet, rationibus de quibus per eum latè.

Et ad allegata in contrarium respon. quòd si aduertatur benè, Bart.& Alexand.non dicunt hoc in dicto §. si minor. Cuius quidem Bartoli veram intentionem circa hoc de restitutione incidenter petita, ego declaraui aliàs supra quæst.34. art.4.

Articulus V.

13 AD quintum,† An scilicet index debeat dicere, quòd ipse in integrum restituit,an verò sufficiat,quòd pronunciet restituendum?

Videtur quòd sufficiat, si pronunciat restituendum, prout voluit Bal.in l.1.C.si aduer.liber.nu...& ibi Ar. t. dicit hanc esse æquiorem sententiam,& idem vult Bertrand.conf.312.nu.3. & 4.libro primo,& Barbat. in c. cum non ignoretis.nu.37.de offic.legat.

Contrarium tenet sing. Bal in l.cum iudex.nu.8. C. de sentent.post Butrig.ibi,& vult etiam Bar. in dicta l. 1.C.si adu.lib.& dicit Bal.præallegat.quòd si iudex fecerit fieri consilium super hoc, an minor debeat restitui in tali casu,index debet pronunciare,ego te restituo,vel sic,ego pronuncio,vt in consilio continetur.& hanc communem esse ait Alex.in l.prima. §.si quis ita.ff.de verb, obligat.

Ego puto veriorem hanc secundam opinionem,& tenendam.

Primò per id quòd dicunt Doct.communiter scilicet, 14 quòd licèt arbiter † non possit in integrum restituere,potest tamen pronunciare in integrum restituẽdum, vt per Doctor.communiter concludi,testatur Fulg.in l. fin.C.vbi & apud quem,num.2.& ego dixi plenè supra quæst...artic...

Secundò, per id quòd in simili dixit Abb.in consilio 87.dico,ad finem lib.1.& in c.studuisti.num.30. de offi. 15 leg videlicet,quòd licèt † delegatus à principe non possit in integrum restituere aduersus sententiá propriam, secundùm vnam opinionem,potest tamen pronunciare restituendum,& remittere causam ad Pontificem, & interim supersedere in executione, vt dixit Abb. consilio 89 lib.1.& idem in c.studuisti.de offi.leg. vnde necessarium est,quod pronunciare restituendum,non sit idem, quòd in integrum restituere in tantum, quòd si restitutionis sententia concepta esset per hæc verba pronuncio restituendũm non diceretur restitutionem in integrum concessisse. Quòd nota.

Articulus VI.

16 AD sextum,† An scilicet in hoc iudicio restitutionis in integrum sit semper necessaria sententia? Regula sit quòd sic,vt Doctor.omnes vbique concludunt,& præsertim in l.1.C.si adu.lib. & alibi,vbi supra.

17 Limita primò,† vt nõ procedat de stylo Rotæ,quando clarum est,quòd is qui petit restitutionem venit restituendus,tunc enim habetur pro restituto absque alia restitutione,& proceditur in negotio principali, Verall. 1.156.quòd limita,vt per eundem.1.261.

18 Limita † secundò, in restitutione petita incidenter per modum exceptionis, vel replicationis,nam si cognita causa oppositæ restitutionis index pronunciet ad fauorem eius qui restitutionem petijt super negotio principali,sufficit,& dicetur ille virtualiter in integrum restitutus,Bero.conf.120.per totum lib.3.& dixi supra eodem artic.4.

Incidunt quoque alia notab. in hac materia huius quæstionis,quæ non cadunt sub speciali articulo, vnde hic libuit annotare.

19 Nota igitur primò,† quòd sententia restitutionis in integrum debet esse infirmatoria,vel confirmatoria primæ, sicut accidit in appellatione, vt dixit D. Anto.in c. ex literis.num.11.de rest.in integ.

Sed tu dic,quòd hoc procedit aliter,quam appellatio, vt declaraui proximè articulo tertio. vers. mihi placet.

20 Nota secundò, † quòd sententia restitutionis in integrum non est necesse, quòd feratur in præsentia ipsius minoris. Iacob. de Sancto Georgio in l.1.num.9. C.si adu.lib.

21 Nota † tertiò,quòd restitutio in integrum regulariter est producenda, dummodo non constet ex actis suæ curiæ ipsi iudici quòd actor fuit restitutus, tunc enim non requiritur aliqua productio. Signor. de Homod. conf.122.nu.9. qui tangit etiam,an possit produci post conclusionem in causa,& pertransit,vt prædixi.

Hæc satis de istis miscellaneis.

Articulus VII.

22 AD septimum,† An si in rescripto dicatur,in integrum restituatur,dicatur orator in integrum restitutus,an verò restituendus prout iuris fuerit?

Et quòd restituendus intelligatur prout iuris fuerit, dixit sing.Host.in cap.cum ex literis, col.3.vers.non obstante.de restit.in integrum.& idem Ioan.Andr.ibi col. 1.in fine.& Vest.lib 8.c.3 nu.13.& Verall.1.349. Ex eo quia restitutio cum causę cognitione concedi debet,non autem sic ex abrupto ad simplicem partis petitionem. & verissimum puto.

23 Limitãdo tamen dupliciter,† primò ex mente Bellamer.in d.c.cum ex literis. nu.2. in secunda oppos.vt scilicet procedat,quando pars non fuit citata ad dicẽdum contra commissionem,sed si fuit citata,& fuerit obtenta commissio in contradictorio,secus,nisi ex euidenti iniustitia postea contrarium appareret, quia tunc commissio veniret reformanda, quòd nota.

24 Limita secundò † in beneficialibus, in quibus signatura consueuit causam restitutionis non committere,sed ipsam restitutionem gratiosè cõcedere, sed cum magno moderamine, videlicet constito de bono iure petentis, & cum clausula,paritu iudicato, ita Veste.lib.8.c.3.nu. 9.post Ægid.decis.38. & Staphil. car.163. vers.si verò, per quam clausulam importabitur,quòd orator dimittat possessionem, restituat fructus,& soluat expensas.c. si.de rest.spolia.clem.vt calumnijs.de re iud. cum simil. vt per Veste.præall.

Sed videtur obstare regula, quòd restitutio in inte-25 grum dum pendet, suspenditur † executio,C.de restit. in integr.postul.vbi Glo.& Doctor.& dicam plenissimè infra q.42. & 43.

Sed aduerte, quia non procedit illa regula, quando restitutio ex gratia mera conceditur, vt ibi dicam, & prout accidit, quando conceditur in beneficialibus. vt ibi etiam tangam.

26 Sublimita † tamen,vt rigor prædictus non procedat in vna sententia lata per audientiam contradictarum, nam in illa orator solum debet reficere expensas virtute dictæ clausulæ, vt per Vest. præalleg.nu.10. Dum tamen non sit lata nisi vna, si autem duæ pluresve, secus esset.

27 Sublimita † secundò rigorem d.clausulæ, nisi orator allegaret pro causa suæ petitionis paupertatem, nam tunc signatura concederet restitutionem cum sola clausula dimissa possessione,reseruatis fructibus,& expensis in fine litis,sed cum clausula prout de iure,ita post Staphil.vbi ibi,Vestr.præall.lib.8.cap.3.no.12.

S V M M A R I A.

1 *Restitutio in integrum an aliquid operetur antequam petita sit? & nu.9.*

2 *Restitutionem qui obtinere potest non dicitur re exclusus;*

Resti-

3 *Restitutionis in integrum ius vendi potest.*

4 *Et in venditione ista habet locum ius retractus municipalis.*

5 *In compensationem venit omne quòd debetur etiam si naturaliter tantum debeatur.*

6 *Addictio bonorum non cessat, licèt is qui repudiauit, restitui possit.*

7 *Minor & fideiussor eius antequam restituantur, non sentiunt aliquod beneficium restitutionis.*

8 *Restitutio quæ fit iure speciali, non est in consideratione antequam obtineatur. & nu. 9. & 10.*

11 *Statutum loquens de habente rem, non intelligitur de eo qui ad rem habendam restitui potest.*

12 *Per restitutionem quòd recuperari potest, an possit dici de patrimonio nostro?*

13 *Is à quo per restitutionẽ in integrũ res euinci pōt, an interim dicatur esse in bona fide, ita vt præscribere possit? & nu. 15.*

14 *Et an interim faciat fructus suos, & nu. 38.*

16 *Mala fides præsumpta quæ dicatur.*

17 *Restitutio in integrum antequam petita sit, an sit in consideratione quo ad dispositionẽ l. post rem. ff. de trãsact. & n. 18.*

19 *Et an sit in consideratione quo ad dispositionem. l. quamdiu. ff. de acq. hæred. & sic.*

20 *Spes restitutionis in integrum, an impediat interim substitutum vulgarem?*

21 *Quid si restitutio non potest obtineri absque remedio prætoris viui?*

22 *Restitutio potest considerari prout ex tunc, & prout ex nunc, & quomodo declaratur. & nu. 23.*

24 *Quid si restitutio pōt obtineri absque remedio prætoris viui?*

25 *Hæredes duo insolidum esse non possunt.*

26 *Voluntaris mutatio non præsumitur, nisi probetur.*

27 *Substitutus admittitur si institutus nolit esse hæres etiam si possit.*

28 *Hæres semel potest desinere esse hæres ex dispositione legis, quando aufertur vni & affertur alteri ex eius dispositione.*

29 *Per restitutionem in integrum quòd recuperari potest, an compensari possit? quod non, nu. 34.*

30 *Restitutionis in integrum auxilio quod recuperari potest, potest dici naturaliter debitum.*

31 *Per restitutionem in integrum quod recuperari potest, non dicitur abesse à bonis nostris.*

32 *In compensationibus potius admittitur effectus debiti, quàm iuris fictio, & non compensatur quòd per fictionem iuris debetur.*

33 *In restitutione in integrum idem est ipso iure deberi, & cum effectu deberi.*

34 *Officio iudicis quod debetur, ita tamen vt interpellatio iudicis necessaria sit, non habetur in consideratione.*

35 *Conclusio de qua supra nu. 29. an procedat, quando ad recuperationem rei competeret quoque aliud remedium ordinarium.*

36 *Et an si restitutio competeret absque remedio prætoris viui? & num. 37.*

38 *Restitutionis in integrum ope quando ab aliquo res euinci potest, an ille interim faciat fructus suos?*

39 *Infamis redditus per sententiam latam ex falsis probationibus, an si restitui potest, interim dicatur infamis? et n. 40.*

41 *Restitutio in integrum competens minori operatur, quòd aduersarius eius possit interim rem præscribere.*

42 *In bona fide qui non est, id est qui dubitat an debeatur ei res quam possidet, nihilominus præscribit.*

QVÆSTIO XLI.

Incipit de effectibus restitutionis in integrum. Et in primis de effectibus eius antequam petatur.

SVPEREST vltima particula huius primæ partis principalis, quæ quidē de effectibus restitutionis in int. plenissimè tractat vsque ad finem, per has decem q. seq. In quib. (vt perpetuum ordinem propositum prosequar) in primis agam de effectibus restitutionis antequam petita sit, & hoc per hanc vnicam dumtaxat quæst. Deinde de effectibus illius postquam petita est, antequam tamen obtenta sit, & hoc per 3. quęstiones sequentes. Demum de effectibus illius, postquam obtenta est, & de hoc vsque ad finem huius primæ partis. Hęc autem prima quæstio breuis est, & facilis in sua materia, & ideo hisce paucis articulis, & vt plurimum absque dubitatione absolui potest.

Primò, An restitutio in integrum aliquid regulariter operetur, antequam petita sit?

Secundò, An id quòd per restitutionem in integrum recuperari potest, possit dici aliquo modo nostrum vel in patrimonio nostro, vel nobis debitum, &c.

Tertiò, An econtra, is, à quo euinci potest res per restitutionem in integrum, interim dicatur in bona fide esse, ita vt præscribere possit, & facere fructus suos, &c.

Quartò, An restitutio in integrum sit in consideratione aliqua, quo ad dispositionem l. post rem. ff. de trãsac. & l. quamdiu. la... ff. de acquirenda hæreditate.

Quintò, An id quòd potest per restitutionem in integrum recuperari, compensari possit?

Sextò, An spes ista restitutionis in integrum aliquid aliud singulariter cõtra prædictam regulam operetur?

Articulus I.

1 AD primum, † An. s. restitutio in integrum aliquid regulariter operetur, antequam petita sit?

Videtur, quòd sic.

Primò per l. nemo. ff. de restit. in integ. vbi dicitur, ꝙ
2 non dicitur esse exclusus, † quem prætor se restiturum in integrum pollicetur.

Secundò, quia ius restitutionis in integrum vẽdi po-
3 test, † vt post Glos. in l. ex pluribus. ff. de administrat. tuto. & Bar. in d. l. nemo. ff. de rest. in inte. plenè tradit Tiraq. in tract. de ver. retr. par. 1. §. 32. nu. 71.

4 Quinimò in tali venditione † habet locum ius retractus municipalis siue sanguinis, vt per Tiraq. præall. n. 71. dum notab. dicit, quòd consanguineus minoris poterit retrahere tale ius restitutionis ad recuperãdum fundum à minore male venditum, quòd est multum sing. Ergo spes restitutionis in integrum regulariter aliquid operatur, etiam antequam petatur.

IN contrarium faciunt multa.

Primò, quòd tradit Innocen. in c. pastoralis. in princip. de caus. poss. & propr. videlicet, quòd non dicitur posse fieri, quòd per beneficiũ restitutionis in integrum fieri potest, cum concordan. per Tiraq. d. §. 32. nu. 59.

Secundò facit l. sed etsi fine. §. sed quòd Papinianus. ff. de minor. & ibi Doct. & quòd notant Doct. communiter in l. prima. ff. de vulgar. in primò effectu, videlicet quòd spes restitutionis in integrum non impedit substitutum vulgarem, quonimus admittatur, & dicam infra eod. art. 4.

Tertiò facit l. fin. §. fi. ff. de condict. indeb. & quòd ibi Doct. communiter notant, videlicet, ꝙ spes restitutionis in integrum non venit in compensationem, vt dicam plenè infra art. 5. Atqui in compensantionẽ venit omne
5 † quod aliquo modo debetur etiam naturaliter tantum vt l. etiam. ff. de compensat. ergo &c.

Quartò facit l. intercidit. ff. de cond. & demon. intelligendo, vt dicam infra in 2. par. circa finem, vbi de restitutionis gratiosæ effectibus.

Quintò facit l. 4. §. 1. ff. de fideic. lib. §. 2. si is qui & Inst.
6 de eo cui lib. causa bon. adijc. videlicet, † quod constitutio Diui Antonini de adictione bonorum non cessat, licèt is qui repudiauit possit in integrũ restitui ad hæreditatem adeundam, vt per Curt. l. testamẽto. C. de impe.

Sextò facit regula l. exceptiones. la 2. in fine. ff. de except.

7 cept. vbi dicitur, quòd non solùm fideiussor † minoris, sed neque ipse minor sentit auxilium restitutionis in integrum antequam restituatur.

Septimò facit, quòd dicit Dec. in c. clerici. nu. 18. de
8 iud. vbi scribit, † quod restitutio quæ fit iure speciali contra ius commune, non est in consideratione, antequam obtineatur, per l. 4. §. 1. & ibi Bar. ff. de fideic. lib.

Octauò demum ita firmat Ias. post aliquam disputationem in l. non quocunque. §. si ex bonis. num. 10. & 11. ff. de leg. 1. Quid igitur?

Nonò facit, quia non constituit possessorem in mala fide, ita vt teneatur restituere minori rem quam minor potest euincere ab eo per restitutionem in integrum. Ambros. de vign. in tracta. de vsur. nu. 218, post Host. vt ibi. Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus an restitutio in integrum antequam
9 petatur operetur aliquid quo ad repositionem † in pristino statu, & alios eius effectus, & dico quòd non, & ista sit regula vera, quæ ex præall. rationibus & authoritatibus colligitur, & ita facias conclusionem regulariter.

10 Aut quærimus † an sit in consideratione quo ad aliquid tanquam quod rationabiliter & verisimiliter fieri & euenire possit, nõ autem quod adhuc euenerit, & aliquid, adhuc operetur, & tunc dico quòd sic, prout loquuntur adducti pro prima sententia, & ratio est, quia id quòd euenire pôt iure speciali, & sic contra regulas iuris communis, non est in cõsideratione antequam eueniat quo ad eius effectum, licet possit sperari quo ad futurũ euentum, vt per Bar. & Ias. præal. & sic potest satisfieri contrarijs, specialiter tamen ad vtrumque respondendo.

11 Ad primum dici potest, quòd in d. l. nemo, † illud dicitur per fictionem, & ideo statutũ loquens de habente rem, non intelligitur de habente ius petendi restitutionem in integrum ad illã, vt per Bar. in d. l. nemo. & confirmatur exemplo exceptionis, nam dicitur aliàs quòd idem est actionẽ nõ habere, & habere, sed per exceptionem excludi posse, vt l. nihil interest. ff. de reg. iur. & tamen vtique interest, vt princ. §. 1. & seq. per totum. Vel dic, quòd intelligitur de eo qui restitutionem in integrum obtinuit, sed debet adhuc restitui cum intentare suum. Fulgos. in l. at habetur la 3. C. de cap. & pur. ne nouat.

Ad secundum dici potest, quòd vendi potest illa spes quæ euenire potest quandoque, sed non sequitur, ergo illa spes interim aliquid operatur, vt dixi supra in conclus.

Articulus II.

12 AD secundum. † An scilicet id quod per in integrũ restit. recuperari potest, possit dici nostrum, vel de patrimonio nostro, vel nobis debitum, &c.

Et quantum ad hoc an possit dici nostrum, vel de patrimonio nostro, reperio Doctores communiter tenentes, quòd non, quos tu colliges ex Tiraq. de vtr. retr. in 1. parte. §. 32. Glos. vnica. num. 58. & seq. latissimè.

Quantum verò ad hoc, an possit dici aliquo modo nobis debitum, potest dubitari, etsi enim quod debetur saltem naturaliter, compensetur, & quod per restitutionem recuperari potest, non compensetur, & dixi proximo art. vers. 3. facit, & sic non videatur aliquo modo debitum.

Reperio tamen Salyc. in d. l. fi. §. fi. ff. de cond. indeb. quod peti potest per restitutionem in integrum non potest dici indebitum. Sed quicqnid sit, tene, quòd non potest dici propriè, & verè debitum, neque naturaliter, neque ciuiliter, sed spe tantum, quæ tamen spes quousque ad effectum non perducitur, nihil operari potest, consequenter neque actionem aliquam, & propterea neque debitum.

Articulus III.

13 AD tertium, † An scilicet econtra is, à quo euinci potest res ope restitutionis in integrum interim dicatur in bona fide esse, ita vt præscribere possit, & facere fructus suos &c.

14 Quantum verò ad illud, an interim faciat † fructus suos, dic vt infra eodem art. finali, vel si magis placet aliàs repone hic.

15 Et quantum ad hoc an præscribere possit, † reperio Barbat. in capit. Apostolicæ, num. 13. de donat. concludentem quòd sic, spatio. scilicet 30. annorum.

Et ad considerationem illam quæ fieri posset, de mala fide respondet, quòd ista non potest dici mala fides, licet possessor sciat, quod ab eo euinci possit illa res ope restitutionis in integrum, nõ enim erit mala fides vera, sed præsumpta.

Sed aduertendum est, quòd quantum ad malã fidem
16 quòd præsumpta dici debeat, † nõ vera hoc falsum puto, quia data scientia boni iuris alterius ad rem quę possidetur, possessor in mala fide necessario dicitur constitutus verè & realiter, præsumptè verò diceretur, quãdo licet, non esset in bona fide, non tamen esset expressè in mala, idest quando esset dubius de bono iure alterius, quæ tertia species, scilicet non bonæ fidei, licet non malæ in iure reperitur considerata, vt eleganter per Iaso. in l. 3. §. genera. num. 19. ff. de acquirenda possessio. ita colligens ex Glossa ibi, & quæ præscriptionem non impedit, si superueniat, vt dicit Ias. ibi esse communem sententiam post Alexand. aliosque, de quibus ibi. Vnde cũ istam dubietatem nos non præsupponamus, sed immo certam scientiã de restitutione in integrum alteri competenti, meritò veram malam fidem possidentis non præsumpam dicere debemus.

Ego breuiter sic dicendum puto.

Aut possessor dubitat, an res illa euinci possit ab eo ope restitutionis in integrum, & dico quod non erit in mala fide vera, & præscribet interim, & ita bene procedet conclusio Barbatiæ.

Aut non dubitat, sed certus est, quòd ab eo euinci potest, puta quia permutauit rem cum minore, & ipsemet cognoscit, quòd minor est læsus grauiter, & tũc. Aut loquimur in foro fori, & dico quòd præscribit, quia nullum ius realiter competit ipsi aduersario, donec prætor viuus illi non tribuit per actualem cõcessionem restitutionis in integrum.

Aut loquimur in foro poli, & tunc dico, quòd si loquimur quantũ ad hoc an teneatur supplere iustum pretium, & puto quod sic, per ea quæ tradunt Modern. & in specie Cagn. in repe. l. secundę. C. de rescind. vend. & sic iuri petendi iustum pretium saltem per denũciationem euangelicã non præscribetur aliquo spatio temporis. An verò quantum ad hoc, vt molestari ei amplius illa res non possit, & dico quòd præscribet, quia præscribet quadriennio quòd datur læso ad petendã restitutionem, in quo non solet distingui, an possidens sciat, vel nesciat, quod minori competat ius petendi restitutionem in integrum, sed hoc an ipse minor vel maior læsi hoc sciant vt dixi supra plenissimè q. 20. artic. 4. & hæc intelligo quoad eum qui rem vendidit vel permutauit, & læsus est, quo verò ad tertium dominum, dico indistinctè, quòd præscriptio curret.

Articulus IV.

17 AD quartũ, † An scilicet restitutio in integrum antequam petita sit, sit in cõsideratione quo ad dispositionem, l. post rem. ff. de transactio. & l. quandiu. la prima. ff. de acquirenda hæreditate.

18 Quantum attinet ad primũ † quæritur de hoc, an timor restitutionis in integrum sit tãti momenti, & adeo iustus, vt ille qui transigit super re iudicata hoc timore ductus, dicatur potuisse transigere?

Videtur quòd sic, prout tenuit Fulgos. in d. l. post rem. ff. de transact.

Contrarium concludunt alij communiter. Alexan. & Ang.

Ang.in l.eleganter .in princ.ff.de condict.indebit. refert
& tenet Iaso.in d.l.post rem.num.fi.& de communi te-
statur Bero.consi.187.num.54. libro primo. & sequitur
etiam Crot.consil.253.num.29.lib.2.

Ego puto sic dicendum, quod aut iste timor & causa
transigendi fuit ex eo solum, quia competebat aduersa-
rio restitutio in integrum, & sic timore litis existentis,
quæ non existebat, & dico quod secunda opinio verior
est, quia nulla lis aderat, à qua possit dici recessũ, prout
est natura transactionis.

Aut causa transigendi fuit timor futuræ litis, quæ
moueri poterat ex capite restitutionis in integrum ad-
uersus rem iudicatam, & rescissionem illius, & tunc di-
co eatenus valebit transactio quatenus transigi potest
super liquido & rebus decisis timore futuræ litis, de
quo per Doct.in d.l.post rem.

Vnde puto aduertẽdum aduocato eius qui trahit ad-
uersarium ad secum transigendum super rebus iudica-
tis, vt faciat exprimi, quòd cum super dictis rebus deci-
sis & Iudicatis futura esset controuersia, & lis causa &
occasione restitutionis in integrum petendæ aduersus
dictas res iudicatas, ideo ad infrascriptam transactio-
nem deuenerunt, &c. & hoc modo puto, quòd opinio
Fulg. optimè procederet, & transactio sustinenda esset.

19 Quantum autem attinet † ad secundum, de dicta l.
quamdiu.

20 Quæritur solemniter à Doctor. passim, an † restitutio
in integrum competens minori vel maiori aduersus re-
pudiatam vel non aditam tempestiuè hæreditatem an-
tequam petatur, impediat prætextu hoc quòd adiri ad-
huc possit hæreditas ex capite restitutionis in integrum,
Substitutum vulgarem quo minus ipse subintrare &
adire possit, & quia pulchra quæstio est.

Distingue duos casus.

21 Primus casus est, † quando restitutio in integrum
non potest obtineri absque remedio prætoris viui.

Et videtur, quòd nihilominus vulgaris substitutio in-
terim non habeat locum, & sic ista spes restitutionis in
integrum impediat substitutum adire. Per l.non quæ-
que.§.1.ff.de leg.1.& per l.intercidit. ff.de condit. &
demonstr.

Sed contra est veritas. text.est expressus in l.sed & si
fine.§.sed quòd Papinianus.ff.de minor. Item alius tex.
in l.quòd si minor.§.Scæuola.ff.eodem.& ratio est, quia
restitutio in integrum non facit quem hæredem. dicto
§.sed quod Papinianus. & per hæc iura ita concludunt
Doct. communiter in dicta l.quamdiu, prout dicit Iaso,
in l.prima. ff. de vulga. in primo eff.10 princip. & ibi
etiam Bart. & alij omnes, & Bero.in capit. Raynutius,
num.252.de testamen. & ita tenendum est pro conclu-
sione regulariter.

Ad contraria sic respon. secundùm Doctores, quòd
in dictis ll.agitur de restitutione in integrum quæ à
principe conceditur ex gratia, & quæ cum regulariter
soleat ab ipsis ex benignitate concedi, non mirum si pa-
rit effectum spe tantum, antequam petatur, sed aduer-
tendum est, quòd imò dicitur minus considerabilis spes
huius restitutionis, quàm restitutionis, quæ ex iustitia
22 concedenda venit, & ideo † solet dici impossibile illud
quod pendet à mera gratia principis, vt dicam infra
circa restitutionem gratiosam, q...art....

Vnde melius respon. potest ex intentione Ripæ in di-
23 cta l.s.in d.1.effectu, videlicet, quòd † aut consideran-
da est restitutio prout ex nunc, aut prout ex tunc.

Primò casu, aut loquimur respectu effectus, qui ve-
nit necessariò causandus ante restitutionem, & tunc
non est in aliqua consideratione restitutio, & procedit
communis conclusio, aut respectu effectus, qui potest
causari postea, & hoc casu loquitur d.l.intercidit.& d.l.
non quæcunque.§.s.ff.de leg.1.in contrarium adductæ.

Secundò verò casu semper est in consideratione ita
spes restitutionis, & ita loquutur l.quidã relegatus.ff.de
de rebus dub.& l.nemo potest.ff.de restit.in integrum

In proposita autem quæstione attenditur effectus qui
venit causandus ante restitutionem, & ideo non mirum
si nullus adest ad exclusionem substituti.

24 Secundus casus † principalis est, quando restitutio in
integrum potest obtineri absque remedio prætoris vi-
ui, veluti si competat remedium l.fi.C.de repudia.hære.
& dubitari maximè potest.

Videtur enim, quod ista spes restitutionis impediat
interim substitutum vulgarem.

Primò, quia si beneficio illius legis potest admitti
interim filios institutus, ergo non substitutus, vt l.3.& l.
quandiu.ff.de acq.hær.

Secundò, quia sequeretur, quod adeunte postmodum
25 instituto, essent duo hæredes in solidum, † contra l.si vt
certo.§.si duobus.ff.commodat.cum similib.

Tertiò per l.filij.§.primo.ff.ad Tertullia. quia si per
aditionem factam à sequenti gradu non potest reuoca-
ri abstensio filij pręcedens, cum semel factus sit locus le-
gitimo hæredi, ergo multò minus posset reuocari, si fa-
ctus esset locus substituto, qui ab homine vocatur, & sic
potentiori vocatione, & consequenter interim substitu-
tus non debet admitti.

Quartò, quia ita tenẽt Paul.de Cast.in dicta l.tertia.
& in d.l.si quis suus.ff.de acquirenda hæreditate. & in
dicta l.fin.C.de repudia. hære.& ibidem Fulgos.& di-
cit Paul. de Cast. in dicta l.tertia, quod hæc fuit mens
Bart.in dicta l.prima.ff.de vulgar.& pupil.

In contrarium est magis communis opinio, quam te-
nent Bart.in dicta l.quandiu & ibi Bal.& Ang. & Do-
ctores communiter in dicta l.prima, vbi Alex. Soc. Ia-
son, & Ripa ita tenẽt. idẽ voluit Bar.in l.3.ff.de acq.hære.

Et probatur fortiter hæc sententia per dictam l.fi.
ibi, si quidem iam res vẽditæ, &c. ex quibus verbis præ-
supponitur necessario, quod interim substitutus admis-
sus fuerit.

Facit etiam bene tex.cum sua Glossa in l.si quis suus,
ff.de iure deliberand. vt per Alex.in d.l.1.

Ego teneo hanc secundam opinionem magis com-
munem, quia videtur mihi casus pro ea in dicta l.finali.

Et ratione clara confirmatur, quia licet adsit spes, ꝙ
adhuc possit adire institutus. tamen ista spes dubia est,
non ratione potentię, sed voluntatis, licet enim possit, ta-
men non vult, quatenus ex præcedentibus conijcitur, cũ
semel repudiauerit, & qui voluntatem mutatã ait, pro-
bare debet, l.cũ qui. ff de probat. interim verò mutatio
26 voluntatis non præsumitur, † l.cum hic status.in princ.
ff.de donat.inter virum & vxorẽ.cap.maiores de Bapt.
Alcia.plenè de præsump.reg.secunda.præsumpt.16. vn-
de creditur quod adhuc nolit hæreditatẽ licet ex bene-
ficio legis & absque beneficio prætoris viui recuperare
possit, substitutus verò admittitur ex eo solum quòd in-
27 stitutus nolit † licet possit esse hæres. l.cum proponas.
C.de hær.instit.ergo &c.

Ad contraria nunc facilis est resp. Stante enim ratio-
ne pędicta.

Ad primum dic, quòd licet filius institutus admitti
possit, dicitur tamen interim nolle admitti, & d.l.quan
diu.requirit potentiam, & voluntatem saltem in spe.

28 Ad secundum resp. quod non est absurdum, vt † semel
hæres ex dispositione legis desinat esse hæres, quando
aufertur ab vno & defertur alteri ex volũtate legis ex-
pressa, vt auth.sed cum testatur.C.ad l.Falcid.

Ad tertium, quod habemus legem de hoc in d.l.fina.
vnde ratio absurditatis cessat, quæ speciali fauore filij
inducit reuocationẽ abstensionis, in casu non distracto-
rum prædiorum, & consequenter pręsupponit, quòd In-
terim fuerit adita hæreditas à gradu sequenti legis, vel
hominis.

Ad quartum dic, ꝙ contraria opinio est magis com-
munis, vt patet, & magis vera per d.l.fi.& per rationem
à me proximè adductam.

Arti-

Articulus V.

29 AD quintum, † An scilicet id quod potest per restitu-
tionem in integrum recuperari, cõpensari possit?
Videtur, quòd sic.

Primò, quia id quòd ope restitutionis recuperari po-
30 test, † potest dici naturaliter debitum. l. 1. ff. de minor.
& l. 1. ff. ex quib. caus. maior. ibi, naturalem æquita-
tem, &c. & l. si quid dominus. ff. de cond. indeb. ergo in
compensationem deduci potest. l. etiam. ff. de compens.

Secundò, quia quòd per restitutionem in integrum
31 recuperari potest, non dicitur † abesse à bonis nostris. l.
nemo. ff. de restitut. in integr. Ergo sicut alia credita &
actiones quæ in bonis nostris sunt, compensari possunt.

32 Tertiò, quia in compensationibus † potiùs attenditur
effectus debiti, quam iuris fictio, vnde non compensa-
tur, quod iuris fictione tãtum debetur, veluti si exceptio
peremptoria obstet, & tamen compensatur id quod na-
turaliter tantum debetur. d. l. etiam, & hoc ex eo, quia
attento effectu idem est actionem non habere & ab il-
la per exceptionem summoueri posse. l. nihil interest,
33 ff. de reg. iur. iuncta Glos. ibi. Sed in restitutione † in
integrum idem est ipso iure deberi, & inspecto effectu
deberi, vt est Glos. notab. in auth. vt spons. larg. §. hoc
quoque. in verbo, nullum præiudicium, ergo &c.

In contrarium est communis conclusio Doctorum in
l. fi. §. fin. ff. de cond. ind. vbi Bar. Bal. Alber. Ang. Ful-
gos. Paul. de Cast. & alij omnes ita notant. & Alber. in
l. quod in diem. num. 2. per illum text. ff. de compens.
dicens, quod nullo iure dicitur debitum id quod spera-
tur ope restitutionis. Idem vult in l. necnon. §. exemplo,
num. 10. ff. ex quib. caus. maior. Tynd. in tract. de com-
pens. art. 8. num. 38. & nemo discrepat, quem viderim.
Tex. est expressus in d. l. fin. §. fin. ff. de cond. indeb.

Et ratio est duplex.

34 Prima, quia id quod officio iudicis debetur, † ita vt
sit necessaria interpellatio iudicis viui, & ab eo detineri
debeat, propriè debitum non est, nec illius ratio habe-
tur. l. cum postulassem. ff. de damno infecto.

Secunda est, quia spes restitutionis ita modici mo-
menti est, vt si quis non possit aliter ad hæreditatem re-
gressum habere, quam ope restitutionis in integrum,
non impedit substitutum vulgarem, quo minus adire
possit, vt dixi artic. præced.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, & secundum dicas, quòd licèt is qui re-
stitui potest, non videatur rem perdidisse, & æquum sit
illam restitui, tamen is qui possidet, siue aduersus
quem restitutio potest intentari nil debet, & ideo nulla
actione conueniri potest, sed tantum officio iudicis, l. in
causæ. §. 1. ff. de minor. & in hoc est vis, quia cum ipse
nil debeat, nulla compensatio cadere potest, quæ debi-
tum aliquod de necessitate præsupponit.

Ad tertium eodem modo dici potest, quòd inspecta
persona eius aduersus quem competit restitutio, nullum
debitum adest, ergo nulla fieri potest compensatio.

35 Qua conclusione retenta, † Limita dupliciter.

Primò, nisi ad rei recuperationem competeret quo-
que aliud remedium ordinarium, quod debitum in
aduersario præsupponeret, ita Ias. in d. §. fin. dum in-
quit, quòd vsuræ solutæ poterunt hodie iure canonico,
& ciuili nouissimo in compensationem deduci, cum re-
peti vtroque iure condictione ex lege possint.

36 Limita secundò, † nisi restitutio competeret sine re-
medio prætoris viui. Tunc enim cessaret ratio quam ad-
duxi supra. Et hoc est illud quod vult Bart. in d. §. fin. tũc. n.
non hẽt necesse læsus tollere obstaculũ ipsius debiti, per
iura vt per eũ quem in hoc cęteri cõmuniter sequuntur.

Articulus VI.

37 AD sextum, † An scilicet aliquid aliud operetur
spes restitutionis in integrũ, antequam petatur?

Breuiter per quæstiones aliquod responderi potest,
absque disputatione.

38 Primò igitur quæro, † an is aduersus quem restitu-
tionis in integrum auxilio potest agi, & ab illo res euin-
ci, interim faciat fructus suos, & saltem in foro conscien
tiæ rem detinere possit?

Sed vide super hoc Innocentium & Ant. de Butr. in
c. quia plenius. de immun. ecclesi. & Angelicã Summam
in verbo, restitutio. 3. num. 6. repone hæc in art. 6. sub nu.
38. Quid igitur?

Ad hoc resp. Didac. in regula, peccatum. in 2. par. §.
3. nu. 8. de reg. iur. & idem pleniùs lib. 1. Variar. Resol.
cap. 3. nu. 4. in fine. num. 5. & inquit, quòd sic, & ego se-
quor per ea, quæ in terminis tradit Innoc. in c. quia ple-
rique. vers. sed quid dicis, de immun. eccles. intelligen-
do, vt declaraui distinguendo supra ead. quæst. art. 3.

39 Quæro secundò, † An condemnatus ex falsis proba-
tionibus, vt infamis (aduersus quam sententiam potest
in integrum restitui. l. Diuus. ff. de restitut. in integr.
& dicam infra in secunda parte. quæst. 78. art. 1.) inte-
rim antequam restituatur remaneat infamis?

Videtur quod sic, ex prædictis supra ead. quæst. millies.

Sed tamen reperio Fulgos. mirabiliter in l. athletas.
§. item si quis. num. 3. ff. de postul. tenentem contra-
rium, quod nota perpetuò, si tamen verum est.

40 Ego tamen intelligo sic, † vt procedat hoc prout ex
tunc, quando sententia rescinderetur ope restitutionis,
operabitur enim retro per fictionem, vt censeatur iste
restitutus nunquam fuisse infamis. Ante verò quam
restituatur, id est prout ex nunc, secus puto, quia ante
sententiam restitutionis non potest dici verificatum,
quòd probationes fuerint falsæ, imò præsumetur pro
sententia condemnatoris.

41 Quæro tertiò, † an restitutionis in integrum spes
competens minori operetur, quòd aduersarius eius
possit interim ipsam rem præscribere.

Reperio quod hoc sing. ponit & determinat Barbat.
in cap. apostolicæ. num. 13. de donat. & inquit, quòd 30.
annorum spatio præscribere poterit, & dicit quod læsio
minoris non obstat, quia non est certum aduersario an
minor ita læsus sit, vt restitutionem mereatur, vnde non
potest dici quòd sit in mala fide: & mihi placet, quia li-
cèt non sit in bona fide penitus, non tamen dicitur in
mala, sed potiùs in non bona, vt dixi supra.

42 Qui autem est in non bona fide † hoc est quia du-
bius est de bono iure suo, nihilominus præscribit, vt per
Balbum in tract. præscript. in 6. parte principali, in 2.
quæst. princip. num. 3.

SVMMARIA.

*1 Restitutione in integrum pendente an aliquid innouari in-
terim possit? Regula, quòd non.*

2 Appellatione pendente nil innouari potest, & quare.

*3 Restitutionis in integrum & appellationis interpositio ope-
ratur regulariter effectum suspensiuum.*

*4 Nullitatis oppositio suspendit actum, de cuius nullitate di-
citur.*

*5 Restitutio in integrum fauorabilior est quàm nullitas, quo
ad suspensionem executionis.*

*6 Restitutione in integrum pendente nihil innouari potest
etiam respectu vtriusque partis.*

7 Et quid quando minor teneretur ad rem vel precium.

*8 Restitutione pendente nil innouari potest non solum quan-
do eius petitionem iudex admisit, sed etiam quando inte-
rim dubitat, an velit admittere.*

*9 Restitutione pendente quæ attentata fuerint iudex potest
ex officio suo reuocare.*

10 Restitutione in integrũ pendente, an aliquid alienari possit?

11 Et an alienatio sit ipso iure nulla, si interim fiat?

*12 Restitutionis in integrum petitio dicitur litem introducere,
etiamsi alias sopita esset.*

13 Alie-

13 *Alienari non potest aliquid postquam super eo lis introducta est.*
14 *Et quid quando potest res alienari, etiam si super ea lis pendeat, an pendente restitutione eo casu alienari possit?*
15 *Restitutione in integrum pendente, an bona subhastari valeant?*
16 *Restitutione petita aduersus censum impositum, an interim subhastatio fieri possit minore non soluente?*
17 *Minor si petat restitutionem aduersus censum à se impositum, & venditum, vel aduersus societatem officij, an vigore instrumenti possit creditor subhastare bona minoris obligata, dum pendet restitutio?*
18 *Et quid quando aliàs minor aliam obligationem contraxit, & habet, contra se instrumentum guarentigiatum, &c.*
19 *Restitutio in integrum an dicatur litem introducere?*
20 *Restitutionis in integrum pendentia, an iurisdictionem primi iudicis suspendere dicatur?*
21 *Restitutio ad appellandum debet peti coram eo iudice qui sententiam tulit.*
22 *Restitutione petita aduersus instrumentum, an executio illius interim impediatur?*
23 *Instrumentum confessionatum, & guarentigiatum, non plus operari potest, quam confessio ipsius debiti. & num. 24.*
25 *Et quid si vigore huius instrumenti iam capta fuisset aliàs executio.*
26 *Et quid si staret statutum, quòd instrumenta habeant executionē paratam, & contra ea exceptio aliqua opponi nō possit.*
27 *Statutum prohibens exceptionem omnem opponi aduersus executionem instrumenti intelligitur de friuolis, non de releuantibus. & num. 28.*
29 *Statutum hoc non intelligitur prohibere officium iudicis.*
30 *Statutum hoc intelligitur prohibere exceptiones, quæ iure communi competunt, non quæ iure speciali.*
31 *Exceptione prohibita non intelligitur prohibita restitutio.*
32 *Restitutio in integrum ad appellandum petita, an interim suspendat executionem sententiæ? Regula quòd sic.*
33 *Robertus Lancellotus Perusinus Modernus laudatur.*
34 *Et an hæc regula procedat etiam, si iudex restitutionis non inhibuerit iudici executori, &c. & num. 35.*
36 *Restitutio in integrum impedit executionem trium conformium, sicut vnius tantum sententiæ.*
37 *Robertus à contrarietate saluatur, quam quidam moderni ponderabant in eius tractatu de attentatis.*
38 *Et an regula prædicta procedat etiam quo ad reuocationem attentatorum infra 10. dies qui dabantur ad appellandum?*
39 *Et an procedat quo ad executionem iam inceptam ante petitam restitutionem in integrum?*
40 *Et an procedat in sententia excommunicationis, quæ trahit secum statim effectum suum? & num. 41.*
42 *Et an procedat quando is qui restitutionem petijt, succubuisset, & sic an executio interim facta reuocetur, vt attentata?*
43 *Et an procedat quando is, qui restitutionem petijt, postea non appellauit intra decem dies, &c.*
44 *Et quid si appellari non potuit?*
45 *Et an procedat, quando ab huiusmodi sententia non licebat appellare?*
46 *Et an procedat, quando contra petentem reuocationem bonorum attentatorum opponeretur exceptio falsitatis instrumenti appellationis vel nullitatis illius?*
47 *Et an procedat, quando tertius aliquis petijsset restitutionem ad appellandum?*

QVÆSTIO XLII.

De effectibus restitutionis in integrum postquam petita, ante verò quam obtenta sit, & sic illa pendente.

COMMODISSIME sequitur nunc videre de effectibus restitutionis in integrum postquam petita est, ante verò quam obtenta sit. Quæ materia multum vtilis & frequens est, & ponitur in tit. C. rest. in integ. pet. nil noui fieri, &c. & duabus quæstionibus ad minus absoluenda est, in sequenti enim (cęteris omnibus in hac absolutis) agetur de illo notabili effectu, qui est, quòd restitutione in integrum pendente suspenditur executio sententiæ. Redeundo igitur ad hanc primam, septem hisce breuibus articulis absolui potest.

Primò, An regulariter restitutione in integrum pendente aliquid innouari possit?

Secundò, An restitutione in integrum pendenti aliquid alienari possit?

Tertiò, An rest. in integr. pendente bona subhastari possint?

Quartò, An restitutionis petitio litis introductionem inducat?

Quintò, An restitutionis in integrum pendentia iurisdictionem primi iudicis impediat?

Sextò, An restitutio in integrum petita impediat interim executionem instrumenti, contra quod petita est?

Septimò, An restitutio in integrum petita aduersus omissam appellationem, vel illam non prosecutam impediat executionem sententiæ, quæ propterea in rem iudicatam transiuit?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † restitutione in integrum pendente nihil innouari regulariter possit?

Regulariter dic, quòd interim nil noui fieri potest, Text. est expressus in rubro & nigro. C. restit. in integr. postul. nihil noui fieri. Et ita passim omnes Doctores pro regula vtuntur, quos latè colliges ex articulis sequentib. & etiam ex q. seq. In specie verò Glos. & Doctores in l. fi. C. de fals. instr. & Doctor. in l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudic. & per Mantic. pulchrè in suo tract. rest. in integr. cap. 413. & Aluis. sing. 173.

Et ratio duplex afferri potest.

2 Prima, quia idem accidit in appellatione, † qua pendente nil noui fieri potest. l. 1. ff. nil nouar. app. pend. & l. 3. C. de app. & appellatio & restitutio in integrum quo ad effectũ æquiparantur. l. prætor. ff. de minor. Et ratio æquiparationis etiam afferri potest, quia vtriusque natura est reponere læsum in pristinum statum, quod est impossibile fieri, si interim aliquid noui fiat, vel saltem superfluum est fieri, cum mox retractādum veniat. Pręterea etiam vtriusque natura est suspendere interim

3 actum † & effectum illius, vt inquiunt Paul. de Cast. in l. si causa. nu. 2. C. de transact. & Franc. in cap. bonæ. nu. 6. de appell. Lancell. Perus. in suo eleganti tractatu de attentatis, par. 2. cap. 18. num. 14.

4 Secunda ratio est, quia idem operatur † nullitatis oppositio, vel exceptio, vt plenè per eundem D. Lancell. in eodem tract. part. 2. cap. 17. nu. 45. & tamen quo ad impediendam interim executionem vel nouitatem aliquam

5 fieri, fauorabilior † est restitutio in integrum, quàm nullitas, vt per Mil. in suo reper. in verbo, executio trium sententiarum, & ego dicam plenè infra in seq. q. art. 3. vel 4. circa illud de tribus conformibus.

6 Ampliatur ista regula, vt procedat ista † prohibitio in fauorem vtriusque partis, scilicet quòd non debeat aliquid innouari, neque etiam ex parte ipsius minoris contra aduersarium suum. Exemplumque est, quòd si minor ex eo qui locupletior erat circa rem de qua agitur factus est minus locuples, vel illam amisit, hoc tamen nocere non debeat ipsi creditori, secundùm Glosam in d. l. vnica. C. de rest. in int. postul. &c. in fine, post Azo. in Rubr. C. eod. nu. 2.

Sed contra hanc ampliationem oppon. Petr. & Cyn. quia inquiũt, quod hoc modo diligētia sua esset dānosa ipsi minori contra l. non solet. ff. de reg. iur. Vnde pro so-

7 lut. limitant & † declarant, vt procedat, qñ minor simpliciter teneretur restituere precium, vel rem, & recusaret,

staret, sed si ex reciproco contractu ad rem vel precium teneretur, & per eum non staret, quominus ab initio restitueret, quia restituere vellet, sed per aduersarium eius, qui pacto stari desideret, secus.

Et in his terminis restringunt declarationem Glosæ, & virtualiter conclusionem ipsam principalem, quòd sequuntur, & notab. esse dicunt, Paul. de Cast. & Fulgos. in d. l. vnica.

8 Ampliatur † secundò prædicta conclusio, vt procedat non solùm quando restitutionis petitio fuit à iudice admissa, id est quando minor ad audientiam admissus est, & data est ei facultas probādi asserta, sed etiam quando non adhuc admissa est, sed iudex stat adhuc in suspenso, an velit admittere. Ita probat mihi text. sing. arguēdo ab appellatione ad restitutionem in integrum in l. 1. §. si verò non est recepta. ff. nil nou. app. pend.

9 Ampliatur † tertiò, vt non solùm ea quæ à parte interim attentata fuerint, possit à minore peti vt rescindantur & reuocentur, seu restituantur iuxta attentatorum qualitatem, sed iudex ex officio suo reuocare potest, vt dicit eleganter Fulgos. in d. l. vnica. C. de restit. in integr. post ol. exemplo appellationis de qua dicit esse text. pro hoc in l. chirographis. ff. de adm. tut.

Articulus II.

10 AD secundum, An scilicet † restitutione in integrum pendente aliquid interim alienari possit? Conclusio breuiter est, quod non. ita Glos. & Azo in d. l. vnica. & Bal. in princ. & Paul. de Cast. num. 1. Ita exemplificantes vno modo illum titulum, & regulam de qua supra art. præced.

Quinimò dicunt, quòd si interim ab eo contra quem
11 restitutio petita est aliquid alienetur, † alienatio est ipso iure nulla, & à iudice vt de facto facta reuocari potest. Et quamuis ipsi aliter non allegent, dico quòd est text. pro hoc in d. l. chirographis. §. 1. ff. de administr. tut.

12 Et ratio est, quia per restitutionis † in integrum petitionem dicitur lis introducta, etiam si aliàs finita dici posset, vt per Ferret. cons. 11. num. 15. & 17. & dicam
13 infra proximè art. 4. sed quando lis introducta † est, non potest amplius res illa super qua lis introducta est alienari. ff. Cod. & auth. de litigiosis.

14 Per quam rationem limitari † potest hæc conclusio, vt in ijs casibus, in quibus potest alienari aliqua res super qua lis pendeat, etiam si litigiosa dici possit, puta si hæredes diuidere velint, vel testator cū quo lis introducta fuit legare velit, vel ab ignorātibus alienetur, &c. de quibus casibus & alijs per text. & Doct. in d. titulis. ff. C. & auth. de litig. in ijsdem alienari possit, etiam si super ea iudicium restitutionis pendeat, quia non plus operari potest, vt dixi, quàm litis introductionem, qua tamen nonobstante in illis casibus alienatio cōceditur.

Articulus III.

15 AD tertium, An scilicet restitutione † in integrum pendente bona subhastari possint?

Exemplum est si quis restitutionem petierit aduer-
16 sus censum † impositum super aliquibus bonis suis, quem quidem annuum censum soluerit aliquib. vicibus, & sic dominus ipsius census sit in possessione recipiendi & exigendi illum, & propter moram debitoris bona obligata pro censu subhastare velit, quæritur an subhastatio hæc fieri possit, si debitor restitutionem in integrum aduersus huiusmodi impositionem census petierit, & pendeat hoc iudicium, & sic de similibus.

Et quidem quantum ad hoc exemplum speciale.

Videtur quòd subhastatio impediatur, per regulam d. l. vnicæ, de qua supra art. 1.

In contrarium concludunt Corn. in cons. 3. incip. Licèt videatur. in 1. col. lib. 1. & sequitur licèt alia ratione quam Corn. Mauric. cap. 423. per totum.

Et ea ratione potissimum, quia causa est possessoria, & sic modici præiudicij, vnde restitutio non attenditur. Sed hæc ratio non placet, quia etiam in causa possessoria minor restituitur, vt dicam infra in 2. par. q... art...

Ego puto sic dicendum, aut ille, qui vult subhastare bona est in quasi possessione exigendi censum illum, vel quid simile faciendum, quod quidem si à debitore non impleatur, permittatur ei subhastatio, vel à iure, vel à statuto, & veram puto cōclusionem Cornei & Mauric. & hoc clara rōne, quia si pendente restitutionis iudicio censum suum exigit, vel (debitore non soluente) bona subhastare vult, non dicitur aliquid innouare, sed suam pacificam quasi possessionem continuare, & suo iure vti, secūdùm Alex. in add. Bar. in l. 1. ff. nil nou. appel. pend. prout etiam allegat Mauric. d. cap. 425. vers. quinimò.

Aut creditor non est in ista pacifica quasi possessione, & tunc contra puto, per regulam d. l. vnicæ de qua supra art. 1.

Ex qua distinctione potest inferri ad duo in practica hodie multum contingentia, Primum ex primo membro.

17 Quod scilicet si † minor vellet restitui aduersus aliquod instrumentum census constituti à se super aliquo fundo suo, vel aduersus aliquam societatem officij à se factam, & vigore talium instrumentorum soluisset annuum censum de præterito, & interim pendente iudicio restitutionis in integrum, & eo non soluente censum solitum creditor vellet subhastare bona minoris, super quibus obligatio contracta esset, concederetur subhastatio ratione prædictæ.

18 Secundum est, quòd † si minor vellet restitui aduersus aliquam obligationem à se contractam per instrumentum quod habeat etiam executionem paratam, & penderet restitutionis iudicium aduersus illam obligationem, non posset interim creditor vigore talis instrumenti etiam guarentigiati, etiam vigore statuti executionem concedentis, executionem prosequi vel ad subhastationem venire ratione inceptæ executionis, propter regulam d. l. vnicæ, & quæ dicam infra art. 6.

Articulus IV.

19 AD quartum, An scilicet † petitio restitutionis in integrum litem introducere dicatur. Facit regulam quòd sic, vt colligitur ex Io. Bapt. Ferreto cons. 11. num. 15. & 17. & per D. Lancell. in d. tract. de attentatis, par. 2. c. 14. num. 20. & 25.

Sed dubitari potest, an regulariter effectum suspensiuum operetur absque eo quod inhibeatur parti, prout litis pendentia operari solet, dicam infra eod. art. fin.

Articulus V.

20 AD quintum verò, † an scilicet iurisdictionem primi iudicis impediat pendentia huius iudicij? Videtur quòd non, prout simpliciter tenet D. Rober. Lancell. in præalleg. tract. de attent. cap. 14. 2. partis. num. 25. dicens quòd non reperitur hoc iure cautum.

In contrarium reperio Roman. cons. 160. breuiter dicitur, vers. tertio principaliter, qui allegat pro hoc, cap. suscitata, cum ibi plenè not. da rest. in integr. l. causa cognita. C. de transact. d. l. vnicam. C. rest. in integr. post ul. Bartolum in l. defendentes. ff. de author. tut. & in auth. quæ supplicatio. C. de precib. Imper. offer. per Baldum.

Ego puto sic dicendum, aut loquimur de restitutione in integrum aduersus omissam appellationem & sic de restitutione ad appellandum petita, & benè loquitur D. Robert. præall. Quia re vera suspensa iurisdictio eius dici non potest, cum adhuc non cōstet an liceat appella-
21 re vel ne. Quinimò cum coram eo peti debeat † omnimodo

modo hæc restitutio ad appellandum secundùm Iacob. de Arena, & Io. Fabri in l. præses. C. de appell. Franc. in c. exratione, nu. 57. de appellat. & alij quos adduxi sup. q. 32. art. 16. versic. exemplum si petatur, &c. iurisdictio eius suspensa esse non potest.

Aut loquimur de restitutione aduersus ipsam sententiam seu rem iudicatam, & tunc aut petitur restitutio coram eodem iudice (regulariter enim potest idē iudex contra propriam sententiam restituere l. præfecti. ff. de min.) & pariter procedit opinio D. Lancelloti. Aut coram alio iudice petitur, & tunc teneo sententiam Romani, & sic procedent allegata per eum, & facit quia idem operatur appellatio, & quod operatur & præstat maioribus appellatio, præstat minoribus in integrum restitutio, inquit tex. in l. præses. ff. de minor.

Articulus VI.

22 AD sextum,† An scilicet petita restitutione in integrum aduersus instrumentum, executio illius instrumenti interim impediatur?

Videtur q non, prout clarè videtur voluisse Ant. Canaril. in tract. de execut. instru. quæst. 21. in finalib. verbis, si adest dict o, non, prout adest in meo codice. Quinimò plus voluit Alciat. cons. 398. ad finem num. 7. dum inquit, quod petitio restitutionis in integrum non impedit executionem instrumenti, quia instrumentum facit rem claram, vnde &c. secundùm communem opinionem de qua in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud.

Et idem, nisi habeantur probationes in promptu voluit Carauita super ritibus magnæ Curiæ, ritu 166. nu. 52. & 53. dicens ita seruari in regno. & Ber. cons. 119. num. 1. lib. 3.

In contrarium firmat regulam Benintend. decis. 85. col. 3. ad finem, & quod plus est, dicit, quòd ita firmat Ant. de Canat. in d. q. 21. vnde literam aliter se habere puto in aliis codicibus. Idem quoque vult regulariter Guid. de Suzza. in tract. de Guaren. instrum. sub nu. 13. dum aliter firmat stante statuto vt dicam infra in limit. & nouissimè etiam idem clarè vult regulariter D. Robert. in d. tract. de attent. in 2. parte, q. 18. num. 131. & seqq. dum aliter tenet in casu speciali de quo ibi, & de quo dixi supra eod. art. 3. vers. ex qua distinctione, &c. & ad idem faciunt Bero. & Burs. de quibus ibi per eum.

Et pro hac opinione facit regula de qua supra eodem art. 1. quam omnes vbique firmant per d. l. vnicam. C. restit. in integ. post. l. ne quid noui fiat, & per c. suscitata, arguendo à speciali, de restit. in integrum.

Et mihi placet regulariter hæc sententia, primò quia quando habemus regulam generalem in iure, qui vult exceptionem illius introducere, vel alia lege, vel clara ratione hoc probare debet, quod tamen tenentes simpliciter primam sententiam non faciunt.

Secundò, quia contra eos est ratio manifesta, nō enim
23 plus operari potest virtus instrumēti † etiam confessionati, & guarentigiati, quàm ipsamet confessio debiti, neque plus ipsa confessio debiti, quàm res iudicata, quæ veritatem dicitur constituere, sicut ipsa confessio, quia confessus pro iudicato habetur, l. 1. & l. 3. in fine. ff. de confess. cōfessio habet vim rei iudicatæ & litis finitæ, vnde &c. auth. multò magis, C. de sacrosan. eccl. sed executio rei iudicatæ impeditur per restitutionem in integrum petitam, ergo, & instrumenti etiam confessionati, &c.

Neque obstat quod instrumentum dicitur facere rem claram, quia & sententia quoque, quando iam in iudicatum transiuit, dicitur veritatem constituere, vt prædixi &c, vt dicunt nostri, facit de albo nigrum, & tamen petitio restitutionis in integrum suspendit executionem illius.

Minus obstant authoritates præallegatorum. Bero. enim nil adducit ad id quod præsupponit sub d. num. 1. d. cons. 119. & certè minus bene loquitur, dū inquit restitutionem in integrum non impedire executionem sententiæ, vel instrumenti, cum illud de sententia sit cōtra Glos. & Doctores in d. l. vnica, vt dicam infra quæst. seq. artic. 1. Præterea loquitur quando creditor esset per prius in quasi possessione exequendi propter executionem aliàs factam ab eo virtute illius instrumēti, quo casu ego quoque idem admisi supra eod. artic. 3. vers. ego puto. & dicam etiam proxi. in 2. limit.

Canat. verò in fine d. q. 21. varius est in lectione, vt prædixi. Præterea ipse præsupponit quasdam cōclusiones quo ad executionem sentētiæ impediendam, quæ communiter reprobantur, vt illa de 3. conformibus, & illa de probatione incontinenti, vt dicam infra q. seq. artic. 3. & 4. vnde dum postea infert ad executionem instrumenti, & inquit, igitur alio non dato concludo restitutionem in integrum executionem publici instrumenti non impedire, conclusio eius non procedit, quia nō procedunt conclusiones per eum factæ circa executionem sententiæ.

Pari modo Alc. in dicto cons. 398. fundatur in ratione, quæ non procedit in hac materia, vt dixi statim, vers. neque obstat.

Conclusio igitur sit & authoritatibus, & rationibus melius fundata, quod restitutio in integrum impedit interim executionem instrumenti. Quam

24 Amplia procedere, etiam si † si instrumentum publicum & guarentigiatum, vt prædixi supra vers. secundo, vbi ratio.

Limitatur verò hæc conclusio primo vt non proce-
25 dat, quando vigore huiusmodi instrumenti † iam aliàs facta fuisset executio, & sic creditor esset in quasi possessione exequēdi, vt bene explicat D. Rob. in d. tract. de attent. in 2. parte. q. 18. nu. 131. & seq. post Bero. præal. cons. 119. num. 1. & Burr. d. cons. 74. nu. 25. & idem sing. dixit prius in executione sententiæ Bellam. cons. 18. nu. 24. & dicam etiam infra quæst. sequen. artic. 1. in limitationibus, & ita quoque tenui supra eod. artic. 3. nu. 17. vbi etiam ratio.

26 Limitatur † secundò, secundùm quosdam, vt non procedat, quando staret statutum, quod instrumēta habeāt executionem paratam, & quod contra ea nō possit obijci vel opponi aliqua exceptio, vel saltem non nisi exceptio solutionis, falsitatis, vel pacti de non petendo, vel quid simile, &c. volunt enim allegandi, quòd hoc casu exceptio restitutionis in integrum non impediat executionem illorū. Ita prius tenuit Guid. de Suzz. in d. tract. de Guarent. instru. sub nom. 13. & Bened. de Barz. in eodem tract. q. 21. versic. si verò primo sit petita. in 3. parte principali. refert eum & simpliciter admittit præalleg. D. Robert. in d. tract. de atten. dicta quæst. 18. nu. 122. & seq.

Sed hæc limitatio mihi non placet ex pluribus.

Primò, quia præsupponunt præalleg. quod aduersus instrumenta huiusmodi non possit peti restitutio in integrum, quòd tamē falsum est, quia licet per verba prægnantissima statutum prohiberet aliquid opponi posse contra instrumentū, si tamen specialiter non prohibeat petitionem & oppositionem restitutionis in integrum, illa prohibita nō intelligitur, vt secundùm communem omnium sententiam dixi supra q. 15. artic. 6.

27 Secundò, quia statutum † prohibens aliquam exceptionem opponi posse cōtra instrumentum &c. intelligitur de friuolis, non autem de releuantibus, qualis est restitutio in integrum, secundùm Bart. in l. prima. §. & quod pauci. ff. quod vi aut clam, vbi ratio per eum allata elidit opinionē istorum, dum inquit quod exceptiones quæ ab initio absorbent omnem substantiam actus, possunt opponi contra instrumentum etiam stante statuto prædicto &c. Talis autem est restitutio in integrū, quia est repetitio in pristinum statum per omnia, vt dixi supra in prælud. in 1. q. ergo &c.

Tertiò, quia licet contra instrumentum principaliter
28 aliqua exceptio † opponi possit, non potest tamen opponi contra executionem instrumenti incidenter, vt per Alex.cons.225.lib.6. & sic præallegati quoque voluot, quòd scilicet quando prius petita est executio vigore statuti non possit postea opponi exceptio restitutionis in integrũ, & sic per viam exceptionis videntur intelligers eorum sententiam, quod tamen non procedere, nisi quo ad executionem realem & facti prius factam ostẽtam iufra q.seq.art.... vnde ex hoc quoque apparet minus iuri consona hæc sententia. & propterea firmiter teneo conclusionem supra firmatam, etiam stante statuto prædicto. & ita seruatum audio semper hic Perusiæ, & vltra prædicta firmari potest.

29 Quartò, quia per tale † statutum non intelligitur prohibitum officiũ iudicis, vt per Bar.in d.l.1.§.& patui, & in l.si à domino, §.quo tempore. ff.de pet. hære. & alij Doct. passim. sed restitutio in integrum est officium iudicis, vt dixi supra quæst.35.art.6.ergo &c.

30 Quintò, quia per tale statutum intelliguntur prohibitæ exceptiones quæ de iure communi competunt, non autem quæ iure speciali, vt dixi post multos supra q.15. art.6.sed restitutio in integrum iure speciali. competit, Gl.in c.cotam fœlicis. de rest.in integ. Aretio.cons.160. col.2.ante finem, & post eos D.Tob.cons.87.num.6.ergo &c.

31 Sextò, & vltimò, quia prohibita † exceptione non intelligitur prohibita restitutio in integrum, vt est communis Doctorum conclusio, quam deduxi supra d.q.15. artic.3. Vnde etiam si qualibet alia exceptio vigore huius statuti prohibita dici posset, non tamen dicetur prohibita restitutio in integrum, & consequenter si opponatur, erimus in terminis iuris communis, secundùm quos conclusum fuit impediri interim executionem instrumenti.

Articulus VII.

32 AD septimum, An scilicet † restitutio in integrum ad appellandum petita impediat interim executionem sententiæ?

Iste articulus est de materia q.sequentis, sed quoniã ibi specialiter agitur de restitutione petita aduersus ipsam rem iudicatam, & eius effectu circa impedimentũ & suspensionem executionis, & etiam quoniam D. Ro-
33 ber. Lancel. qui † hunc articulum melius, quàm aliquis alius Doctor explicauit in d.trac. de atten. in 2.p.q.14. per totum, posuit separatim à materia d.q.seq.& par est vt eius vestigia, tùm in hoc, tùm in alijs sequar, quia mihi semper fuit vti pater & præceptor honorandus, merito hic tractare volui.

Et sequendo illius ordinem, videamus prius de veritate conclusionis, deinde de ampliationibus & limitationibus illius.

Videtur autem quod talis restitutionis petitio non impediat executionem.

Primò per id quod dixit Rebuff. in tit. de rest. in int. gl.1.num.19.videlicet, ꝙ restitutio petita aduersus non prosecutam ad appellationẽ non impedit executionem sententiæ, & quod ita seruatur in Francia.

Secundò, quia ita in terminis tenuit Rot.dec.62.aliàs 446.si lata.de appel. in nouis. & non obstantib. motiuis in cõtrarium factis dicit ibi author, quòd domini noluerunt reuocare executionem interim factam vti attentatã, sed in negocio principali procedi voluerũt, ad circuitus euitãdos. & vltra hanc Rot.decis.reperio ꝙ idẽ simpliciter tenet Cor.cons.112.n.3.lib.2.licet nihil alleget.

In contrarium est alia decisio Rotæ in tit.de app. in nouis.decis.51.aliàs 379.si committatur, vbi post motiua in cõtrarium, Domini tenuerunt, executionem interim factam vti attentatam reuocandam, & hãc decisionem esse tenendam, & in obseruantia esse testatur Cassad.decis.1.nu.5.vt lit. pendente. & idem tenuit etiam Ant.de Canar.in tract.de execut. instr. q.21. ad finem, & Veitr.in sua praxi Rom.Curiæ lib.8.c.3.nu.15.17. & 18. & idem nouissimè pro regula firmat D.Rober. in præalleg.q.14.sub num.17.& sequenti. & mihi quoque regulariter tenendum videtur.

Primò, quia regula d.l.vnicæ. ita conuenit huic restitutioni ad appellandum sicut alijs, vt de se patet.

Secundò, quia non dubium est, ꝙ lis introduci dicitur per huiusmodi petitionem restitutionis, nec potest dici lis finita, nec ista exceptio obijci, quando commissa est huiusmodi causa, vt.s.cognoscatur an liceat adhuc appellare, vel ne, quo stante ad executionem procedi nõ magis potest, quàm aliàs possit regulariter lite pendente.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quòd Rebuff. non nisi de obseruantia Franciæ loquitur, non autem de dispositione iuris cõis.

Ad secundum, quòd decisio Rotæ prædicta 56.de appell.non est in vsu, vt per Cassad.præall. d.decis.1.vt lite pendente. & profectò si inspiciantur fundamenta quæ facta fuerunt cõtra Dominos in d.decis.56. & ꝙ ibi non aliter euacuantur, constabit, ꝙ magis obstinatè, quàm iuridicè, vel ꝙ in eo casu ob nimios circuitus euitandos, & expensas partium tollendas, ita Domini tenuerunt.

Qua conclusione regulariter retenta.

34 Ampliatur primò, † vt procedat etiam si iudex restitutionis non inhibuisset iudici executori, vt non exequeretur, nam nihilominus interim suspenditur executio. Ita firmat ampliando D.Rober. præall.d.cap.14.n.20.
35 Motus, quia † si inhibitio requireretur, pendentia restitutionis, & sic pendentia litis non operarentur aliquid quo ad executionem suspendendam, cum inhibitio per se sit sufficiens ad hoc causandum, vt latè per eum c.20. de attentatis post inhibitionem. & ad quandam ponderationem Rotæ in d.decis.51. de appel. doctè respondet, vt per eum.

Sed vlterius aduertendum est, quòd contrarium videtur velle idemmet D.Rober. d.c.20. ampliatione 18. vbi vult, quod restitutio in integrum aduersus tres conformes non operetur suspensionem executionis, nisi demum inhibitione secuta, & tamen nos habemus, quòd secundùm magis communem sententiam ita suspenditur executio regulariter, quando petitur restitutio ad-
36 uersus 3.conformes, † sicut quando vnicam tantum sententiam, vt dicam infra q.seq.art.3.seu 4.& sic virtus suspensionis videtur pendere ab inhibitione secundùm eum ibi, & ita quandoque mihi allegabatur iste egregius Modst.contra me in causa quadam propria à quibusdam ex aduerso aduocatis.

37 Sed tamen, vt tunc respondi, † & nunc respõdeo. non est ista sententia huius docti viri. Ipse enim mat expressè contrarium firmat in hac ampliatione d.nu.20.& idem vult d.cap.20.ampliat.15. vbi vult, quòd sola intimatio commissionis restitutionis suspendat executionem, prout idem firmat d.c.20.in Præfat.q.3.nu.63. Neque contrarium vult d.ampliat.18.sed illud tenet ibi admittendo pro vera, pro tunc, ea sententia, ꝙ restitutionis commissio aduersus tres cõformes non suspendat, nec retardet interim executionem, prout tenuit Bald.in l.vnica. colum.fin.num.10.C.ne lic.3. prouocare, quem sequuti sunt plures Doctores, & etiam sæpenumero Rota, sed quoniam, vt paulò antedixi, magis communis opinio est contra Bal.vt dicam infra d.art.3. q.sequen. & ipsemet D.Rob. firmat pro magis communi & in practica seruanda d.2. parte, cap.18.num.93. versic.ex quibus omnibus, &c. dicendum est, quòd author iste regulariter quoque tenendum sentiat, ꝙ absque inhibitione executio suspendatur in casu isto, & ita in terminis ipsemet, vt reperi postea declarat se ipsum in d.c.18. num.95.ex quo loco conuicta remanet ponderatio illorum ex aduerso aduocatorum.

38 Ampliatur secundò, † vt procedat etiam quo ad reuocationem attentatorum intra 10. dies qui dabantur

ad

ad appellandum, ita D.Robert.præall. & allegat Ægid. decis.217.exceptio. Et ex hoc.

39 Ampliari ét potest † tertiò, vt procedat etiam quo ad executionem iam factam vel inceptam ante petitionem restitutionis ad appellandum, nam licèt aliàs illa non reuocetur, vt dicam infra q.seq.art.6.tamen in casu isto reuocari debeat, quando petitur restitutio ad appellandum, & moueor, quia huiusmodi restitutio petitur ad hunc finé, vt ostendatur, q sententia non debuit transire in iudicatum, vnde si quis restituatur ad appellandum, iam declaratum est, quòd sententia illa non transiuit in iudicatum, vt per DD.de Rota in d.decis.62.de app.in nouis, aliàs 446.& post illos Rip.in l.4.§.cōdemnatum, nu.30.vers.considera etiam.ff.de re iudic.

Ergo omnis executio prius facta vt attentata reuocari debet. Quod nota, & dicam fortè pleniùs infra d.q. seq.art.6.

40 Limitatur è contra † hæc conclusio pluribus modis, quos latè prosequitur & eleganter D.Rober præalleg.c. 54.à nu.22.vsque ad finem, quos ego succinctè referam, quia ita doctè explicati sunt, vt vix aliqua additione indigeant, vel declaratione.

41 Primò igitur limitatur † vt non procedat in sententia excommunicationis interim lata, quia cum statim trahat secum executionem, quia aut ligat statim, aut non ligat, nō potest agi de reuocatione eius vt attentata, vt latè per eum, quem videas, dum reprobat sublimitationem Dominorum de Rota, quo ad denunciationem.

42 Limitatur † secundò per eundem, vt non procedat quando petens restitutionem succubuisset, neque illam obtinuisset, nam interim facta executio non reuocatur, vt per eum ibi nu.27 & 28. Exemplo illius qui gaudet beneficio fatalium non currentium, dum pendet causa attentatorum, quo non gaudet, si succumbat in causa attentatorum. Rot.de appel.in nouis decis.15.

Sed contra hoc obstat exemplum appellationis, nam etiam si deserta fuerit appellatio, potest tamen is qui appellauit petere reuocationem eorū, quæ interim attentata fuerunt, vt ipsemet D.Rob. firmauit in eod. tract. c.2.de att.appell.pend.in prima ampliat.prin.nu.2.

Ad hoc resp. D.Rob. quod adest ratio differentiæ inter casum, & casum, nam appellatio suspendit iurisdictionem iudicis à quo, restitutio verò secus.

Et placet hæc respōsio quo ad propositam difficultatem, licèt aliàs non semper verum sit, quòd non suspendatur iurisdictio judicis à quo per petitionem restitutionis in integrum, vt dixi supra eod.art.5.vers.égo puto sic dicendum.

43 Limitatur † tertiò, secundùm eundem, vt non procedat, quando is qui restitutionem ad appellādum petijt, postea non appellauit, vt per præalleg.num.30.exemplo executionis factæ infra decem dies appellandi, quæ non reuocatur, si postea non appelletur, vt per Felyn. cum concordan. in capitulo quo ad consultationem, nu.38. de re iudica. Et hoc indubitanter procedit, quando neglectum est.

44 Sed dubitari posset, quid si non potuit † appellari? Videtur enim quòd succurri debeat vt attentata interim reuocari debeant, sicut ab initio factum fuisset, si appellasset.

In contrarium videtur, quia daretur hoc casu restitutio ad restitutionem, &c. quòd non permittitur, vt supra millies dictum est.

Breuiter æquiùs puto, vt restitui debeant dies elapsi ad appellandum durante impedimento, & quòd attentata interim reuocari debeant, iisdem rationibus, quibus restituuntur prima vice, quando datur restitutio ad appellandum, & licèt bis videatur concedi restitutio ad idem, tamen licitum est hoc, quādo adest noua causa hoc faciendi, vt dixi supra q...art...

45 Limitatur † quartò vt nō procedat, quādo ab huiusmodi sententia non licebat appellare, vt per eundem D.Rober.num.33.per rationes vt per eum, quæ dubitationem non habent.

46 Limitatur † quintò, vt non procedat quando contra petentem reuocationem eorum quæ interim attentata prætēduntur, opponeretur exceptio falsitatis, vel nullitatis instrumento appellationis, vt per eundem, post Ægid.Bellam.d.decis.217.exceptio, &c.

47 Limitatur † sextò, vt non procedat, quando tertius aliquis petat restitutionem in integrum ad appellandum, vt per recollect. Verall.t.decis.226.breuiter refert D. Rob. præalleg. ad quem in cæteris per eum latiùs explicitis circa hunc articulum me remitto. Ne eorundem transcriptor videar, quæ additione non indigent, nec correctione aliqua.

SVMMARIA.

1 *Restitutionem in integrum pendente, an impediatur executio sententiæ?*
2 *Regula quòd sic, & num. 3.*
3 *Et an procedat etiam de iure Canonico?*
4 *Et an procedat etiam quo ad restitutionem in integrum ex clausula generali?*
5 *Et an si petatur restitutio etiam in ipsa executione sententiæ?*
6 *Et an procedat non solum in restitutione actualiter petita, sed etiam si quis arripuit iter ad Papam?*
7 *Et an procedat etiam si in commissione causæ adsit clausula, si quid exequendum exequatur?*
8 *Et quid si adsit illa clausula, procedant ad legitimam executionem.*
9 *Et an si petatur restitutio aduersus pariter priuilegiatum, videlicet Ecclesiam.*
10 *Et an procedat etiam quo ad aduersarium, vt nil contra eum innouari possit?*
11 *Et an procedat etiam in sententia super possessorio lata?*
12 *Sed quid si petens restitutionem hoc casu non habeat probationes in promptu.*
13 *Et an procedat in restitutione quæ datur iure speciali, id est ex edicto minorum?*
14 *Sed an sit verum, q restitutio ista concedatur iure speciali?*
15 *Restitutio est secundum ius commune, & contra ius commune, sed quomodo procedat, declaratur.*
16 *Et an procedat etiam in restitutione ad appellandum?*
17 *Et an procedat etiam in criminalibus?*
18 *Et an si causa habeat altiorem indaginem?*
19 *Et an si non fuit adhuc nec denegata, nec concessa restitutio?*
20 *Et an omnia prædicta intelligantur, dummodo probetur læsio?*
21 *Regula prædicta, an non procedat in restitutione aduersus omissas probationes?*
22 *Et quid si sententia contineat plura capitula diuersa.*
23 *Et quid si minor restitutioni in integrum renunciasset.*
24 *Et quid si petitur restitutio, non aduersus ipsam sententiam, sed aduersus non oppositam peremptoriam exceptionem, ad hoc vt adhuc opponere liceat.*
25 *Restitutio in integrum non præsupponit sententiam nullam.*
26 *Et quid si petatur restitutio aduersus decretum affirmatiuum, præsertim vbi habet executionem paratam vt secundum stylum magnæ curiæ Vicariæ.*
27 *Et quid si restitutio non petitur incidenter, sed principaliter.*
28 *Et quid si petitur restitutio aduersus sententiam arbitri.*
29 *Et quid si in commissione adesset clausula parito iudicato.*
30 *Et quid si restitutio petitur non ex iustitia, sed ex gratia.*
31 *Restitutio quæ pendet ex mera gratia principis dicitur euentus impossibilis, seu difficillima.*
32 *Et quid in restitutione quæ conceditur in beneficialibus.*
33 *Restitutio in beneficialibus datur quandoque ex iustitia, non autem ex simplici gratia.*
34 *Restitutio in beneficialib. quare regulariter ex gratia detur, secus cum in profanis.*
35 *Restitutio ex gratia an suspendat executionem quo ad bannitum?*

36 *Restitutio qualibet suspendit executionem, quando damnum esset irreparabile.*

37 *Et quid si petenti restitutionem fuisset præfixus terminus ad docendum de bono iure suo, & terminus elapsus fuisset non aliter docto de bono iure.*

38 *Cautela pro eo contra cuius rem iudicatam petitur restitutio in integrum.*

39 *Cautela alia pro eo qui hanc restitutionem petit.*

40 *Et quid si is contra quem petitur restitutio, esset in possessione exequendi, exemplum.*

41 *Et quid si restitutio in integrum sub conditione postulata sit, cum exemplo.*

42 *Attentis narratis, clausula hæc est ordinaria in qualibet rescripto.*

43 *Et quid in restitutione aduersus contractum.*

44 *Et quid in sententia lata a principe supremo, sed latius nu. 51. & seq.*

45 *Et alijs modis & casibus dubitatur, an procedat prædicta regula, qui ponuntur remissiuè nu. 46. 47. 48. 49. & 50. ad art. seq.*

51 *Restitutio in integrum an suspendat executionem sententiæ latæ a principe?*

52 *Restitutio qualibet per supplicationem petitur, sed nõ omnis ex mera gratia.*

53 *Et quid si princeps non ipse causam cognouit, sed alteri commisit ad referendum, & cuius relatione sententiam tulit.*

54 *Et quid si aduersus hanc sententiam peteretur restitutio intra decem dies datos ad appellandum.*

55 *Restitutio in integrum an suspendat executionem sententiæ, quando petitur aduersus tres conformes, communis hinc & inde?*

56 *An negatiua procedat, quando adest præsumptio fraudis, negatiua verò quando cessat? & num. 57.*

58 *Restitutionem petens aduersus 3. conformes debet docere incontinenti aliqualiter de bono iure suo, si vult vt executio illarum suspendatur. & 59.*

60 *Et an victori hoc casu debeant refici expensa ab ipso victo?*

61 *Et an prædicta de 3. conformibus procedant in duabus, stante statuto quòd a duabus conformibus non datur appellatio?*

62 *Restitutio, an suspendat executionem, quando qui eam petit non habet probationem in promptu, & quæstio habet altiorem indaginem, & discutitur distinctè, nu. 63. & num. 64.*

65 *Et an procedat hoc in sententia in possessorio lata?*

66 *Restitutio an suspẽdat executionem sententiæ, quando adest præsumptio calumniæ?*

67 *Calumnia alia præsumpta dicitur, alia manifesta, & quæ dicatur manifesta.*

68 *Calumnia præsumpta quæ dicatur.*

69 *Restitutio an suspendat executionem, quando calumnia est manifesta?*

70 *Et hoc casu quid si non præstetur cautio, vel offeratur saltem.*

71 *Et quid si victus offerret incontinenti se probaturum læsionem.*

72 *Et quid si cum effectu incontinenti ostenderet iudici læsionem. & num. 73.*

74 *Et quid si damnum & præiudicium executionis esset irretractabile.*

75 *Et quid si victus offerret ipsi victori cautionem idoneam de soluendo iudicato statim discussa causa restitutionis in integrum.*

76 *Restitutio in integrum an suspendat executionem, quando calumnia est præsumpta duntaxat, magis communis quòd non?*

77 *Calumnia quando præsumatur in petitione restitutionis in integrum, totum remittitur arbitrio iudicis.*

78 *Et quid si ista præsumptio calumniæ non aliunde depromitur quam ex ipsa sententia, idest quia pro sententia præsumendum est.*

79 *Et an conclusio prædicta num. 76. procedat ita demum, si præstetur cautio de qua in c. suscitata. de rest. in int. alias non?*

80 *Et si cautio ista præstari debet, an peti debeat ab ipso victo?*

81 *Et an præstari debeat si calumnia videatur manifesta?*

82 *Et an præstari debeat, si victor non est suspectus de dilapidatione?*

83 *Et ista cautio an præstari debeat in executione pro expensis facienda?*

84 *Et an præstari debeat, si victor illam non reperiat, & tunc sufficiat iuratoria cautio?*

85 *Et an peti debeat ista cautio coram iudice executore?*

86 *Et an conclusio prædicta num. 76. procedat quando damnum executionis esset irretractabile?*

87 *Et an procedat de iure ciuili?*

88 *Et an procedat, quando petens restitutionem haberet probationes in promptu, & offerret se incontinenti probaturum læsionem?*

89 *Restitutio in integrum an impediat executionem, quando prius facta fuit quam restitutio peteretur, quòd non?*

90 *Sententia ante lapsum decennij non meretur executionem.*

91 *Et an procedat conclusio de qua num. 89. quando executio incæpta fuit, licèt non perfecta ante petitam executionem?*

92 *Et an procedat si executio fuit facta de facto etiam post petitam restitutionem in integrum?*

93 *Restitutio in integrum an impediat executionem, quando prius petita fuit executio, quam restitutio, & num. 94. & 95.*

96 *Baldus in l. fin. C. si ex falsi. col. 2. & Alex. consil. 223. lib. 6. declarantur latè. & num 97.*

98 *Restitutio in integrum pendens an suspendat executionem, quando damnum illius est irretractabile, licèt alias non suspenderet? & num. 99.*

100 *Et an quando non esset consultum damno ipsius victi per cautionem de qua supra?*

101 *Et an quando restitutio in integrum esset commissa per Papam?*

102 *Et an quando fuit commissa à legato Papæ?*

103 *Et an quando iudex restitutionis in integrum inhibuisset iudici executori ac alterius in executione procederet?*

104 *Sed hoc de inhibitione an procedat, quando ei qui restitutionem petijt, fuit præfixus terminus ad docendum de bono iure suo, & non docuit?*

105 *Et an suspendat semper restitutio executionem, nisi præstetur cautio de qua in d. c. suscitata?*

106 *Robertus Lancellotus laudatur in explanatione huius quæstionis de qua agitur.*

107 *Io. Paulus Lancellotus eius frater laudatur.*

QVÆSTIO XLIII.

De materia quæstionis præcedentis. Et in specie, an & quando pendente restitutionis in integrum iudicio aduersus rem iudicatam, impediatur executio sententiæ?

EANDEM rem agendo, in præcedenti quidem quæstione in genere, in hac verò in specie. Videndum nunc est, an & quando pendente restitutione in integ. aduersus rem iudicatam impediatur executio sententiæ?

Quæ quidem quæstio licèt à Doctoribus soleat vnico articulo expediri, quia tamen nimis intricata, & vtilis & frequens est, his nouem articulis absoluẽda est. quos quidem pro maiori parte sub vnica conclusione cum suis ampliationibus, & limitationibus explicauit multum doctè, & copiosè D. Rober. Lancell. mihi semper honorandus præceptor, in tract. de attentatis, in secũda parte, cap. 18. per totum, & ita fœliciter absoluit, vt vix mihi aliquid vtiliter addendi supersit locus, conitar tamen in hac quoque quæstione vtilitatem aliquam afferre, licèt non solitam, quia insolita copia pertractata

fuit

fuit ab egregio hoc D. meo: Articuli autem sunt isti.

Primò, An pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam, executio illius regulariter impediatur? Regula quòd sic, cum fallentijs.

Secundò, Quid in sententia lata à supremo principe?

Tertiò, Quid si petatur restitutio in integrum aduersus tres conformes?

Quartò, Quid si is qui petijt restitutionem in integrum, non habet probationes in promptu, sed nec incontinenti offerat se probaturum, & res altiorem indaginem requirat?

Quintò, Quid quando adest præsumptio calumniæ ex parte petentis restitutionem?

Sextò, Quid si executio prius facta, vel incæpta fuerit?

Septimò, Quid si non facta, vel incæpta, petita tamen prius fuit executio, quàm restitutio in integrum.

Octauò, An si in casibus prædictis limitanda venit regula de qua supra, veniant tamen illæ limitationes sublimitandæ generaliter in aliquo casu, & in quo?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet † pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam regulariter impediatur executio illius?

Variæ fuerunt opiniones antiquorum, distinguentium varijs modis, vt seriatim refert, & reprobat eleganter D. Robert. præall. cap. 18. col. 1. 2. & seq.

Breuiter autem & claré procedendo ponam regulam
2 † & conclusionem generalem, & prædictas distinctiones expediam infra in ampliat. & limitationibus huius regulæ, si quæ aderunt sine difficultate, quæ verò dubiæ fuerint, tractabo in sequentibus articulis.

2 Regula igitur & conclusio sit, quòd † regulariter executio sententiæ impeditur, & suspenditur pendente restitutione in integrum aduersus rem iudicatam. Ita dixit originaliter Glo. in l. vnica, in verbo, restitutione, & in verbo, debere. C. rest. in integ. postul. & ibi sequuntur Petr. de Bellap. Bar. Bal. Ang. Albet. Cyn. Paul. de Cast. Fulg. & omnes communiter in iura ciuili, Specular. in tit. de execut. sententiæ. §. postremo, num. 2. Glos. & Doctores Canonistæ omnes in c. suscitata. in verbo, pésata, de rest. in integ. Idem Bar. in l. qui aguinis. num. 6. ff. de except. cum concord. in marg. Ias. in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. num. 27. vbi de magis communi Maranta in 6. parte, actu vltimò, nu. 58. Didac. Pract. Quæstionum c. 25. nu. 7. vbi concord. Duenn. reg. 41. limit. 6. Soc. senior cons. 99. nu. 5. lib. 2. Riminal. cons. 404. lib. 3. per totum. Pet. Ant. Ang. cons. 3. nu. 21. lib. 4. & Mar. Angusc. cons. 201. in fine. Paris. cons. 100. num. 80. lib. 1. Dec. cons. 436. nu... Cæphal. cons. 116. nu. 4. Guido Papæ decis. 215. nu. 7. & sing. 259. Fran. Marc. decis. 53. per totum. Cassad. decis. 13. titu. de rescrip. Vastr. lib. 8. cap. 3. nu. 27. & ibi Granat. in add. nu. 25. & nouissimè plenè, & pro communi latissimè D. Robert. d. c. 18. num. 10. & seq. ita firmat regulam, & ita regulariter ponenda est conclusio.

Quæ probatur per rub. & nig. C. de restit. in int. post. ne quid noui fiat. vbi videtur expressum.

Et pulchrius in l. defendente. vbi notan. Bar. & alij. ff. de auth. tut.

Et ratio clara est, quæ desumitur ab exemplo appellationis, de qua supra q. præced. art. 1. & plenè deducit D. Robertus d. cap. 18. num. 10. 11. 12. & seq. ad quem recurre pro pleniori comprobatione huius communis conclusionis, quam,

3 Amplia primò, vt procedat etiam de iure † Canonico. Ita colligitur ex intentione omnium Canonistarum in d. c. suscitata, post Glos. ibi, & expressè firmat D. Robert. præall. cap. 18. nu. 5. & nu. 27. vbi etiam de magis communi apud Canonistas, post Ias. in d. §. condemnatum. nu. 27. & idem D. Robert. attestatur ita seruari etiam de stylo in Rom. curia & apud DD. de Rota.

Et facit claré d. c. suscitata. arguendo à speciali, quòd scilicet ibi aderat præsumptio calumniæ.

4 Ampliatur secundò, † vt procedat etiam quo ad restitutionem in integrum ex clausula generali, vt per Mar. Angusc. cons. 201. in fine, qui de hac restitutione loquitur, & facit ratio à fortiori, quia ista conceditur magis ex iustitia quàm gratia, quòd non accidit in restitutione minorum, de quibus loquitur d. rubr. C. restit. in integ. postul.

5 Ampliatur tertiò, vt procedat etiam si petatur restitutio in integrum in ipsa executione sententiæ, ita post Bar. in d. §. condemnatum. & in l. 1. C. de iur. & fact. ign. inquit Natt. cons. 16. nu. 5. lib. 1. per l. peremptorias. C. sent. rescindi non posse, & per d. c. suscitata. arguendo à speciali. Sed tu aduerte, quia obstare videtur id quod dicit Alexand. cons. 223. lib. 6. ego dicam plenius infra eod. art. pen.

6 Ampliatur † quartò, vt procedat non solùm in restitione in integrum petita actualiter, sed etiam si quis arripuit iter ad Papam, vt illam peteret, vt puta in casu quo non posset petere in sua ciuitate, expectabitur enim commissio causæ, vel cum retardatione executionis, vel cum clausula parito iudicato, & interim suspendetur executio, ita Mil. in suo repertorio, in verbo, executio sententiæ suspenditur. Quòd sequitur & ampliat in quodlibet alio superiore, ad quem sit iter arreptum, præall. D. Rober. d. cap. 18. num. 46.

7 Ampliatur † quintò, vt procedat, etiam si in commissione causæ adsit clausula, & si quid exequendum fuerit exequatur, ita ampliat præfatus D Robert. d. cap. 18. numero 54. dicens ita fuisse resolutum in Rota coram Oradinn.

8 Hanc ampliationẽ extende, † etiam si adsit illa clausula, procedat ad legitimam executionem, hoc enim nil aliud significat, nisi quòd ad executionem procedat, prout iuris fuerit, & ita seruari de stylo signaturæ audiui à practicis Vrbis curialibus, ꝙ scilicet hac clausula non obstante, commissio restitutionis in integrum non intelligatur reformata, ita vt executio non dicatur suspensa interim dum cognoscitur causa restitutionis in integrum.

9 Ampliatur † sextò, vt procedat etiam, si petatur restitutio aduersus pariter priuilegiatum, videlicet ecclesiam, vel alium minorem, &c. ita post Cæphal. consilio 116. num. 5. & 6. lib. 1. D. Rober. præallegat. cap. 18. numero 53.

10 Ampliatur † septimò, vt procedat etiam econtra, videlicet, vt nihil interim innouari possit contra aduersarium, contra quem petitur restitutio in integrum, circa ipsam executionem, vt dixi supra in generali conclusione 9. præced. art. 1. & plenè tradit præfatus D. Rob. d. c. 18. num. 50. exempla de quibus per eum.

11 Ampliatur octauò, † vt procedat etiam in possessorio, nam licet habeat executionem sententiæ super possessorio in promptu, tamen suspenditur per petitam restitutionem in integrum, ita præalleg. D. Rob. d. c. 18. num. 47.

Declarando tamen, secundùm ipsum, dummodo pe-
12 tens † restitutionem in integrum habeat probationes in promptu, prout requiri ad illud retardandum refert Menoch. de adipiscen. possess. remed. 4 q. 103. nu. 91 a.

Sed in hac sublimitatione ego contrarium puto stante illa communi opinione, quòd regulariter non requiratur quod petens restitutionem in integrum habeat probationes in promptu etiam si causa habeat altiorem indaginem, vt dicam infra art. 4. secũdùm magis communem sententiam. quam etiam admittit præall. D. Rob. d. c. 18. num. 19. & 20.

Nam nõ magis negatur appellatio à sententia in possessorio, quàm à re iudicata, adeo quòd non minus habet executionem paratam res iudicata, quam sententia super possessorio lata, vnde si restitutio in integrum impedit executionem rei iudicatæ etiam si non adsint probationes in promptu, & casus altiorem indaginem requirat, impedire quoque debet etiam si sententia sit super possessorio lata. Neque mouet quòd ad retardandum possessorium requirantur probationes in promptu, quia illud procedit, quando prætextu dominij quæritur retardatio possessionis, prout loquitur Menoch. & allegati per eum, secus quando aduersus sententiam super possessorio latam petitur restitutio ratione, quam statim dixi.

13 Ampliatur nonò, † vt procedat etiam in restitutione quæ conceditur iure speciali, qualis est restitutio ex edicto minorum, vt defendit latè Vestr. d. cap. 3. nu. 15. lib. 8. Quicquid contra voluerit Bald. in l. vnica, C. ne lic. 3. prouoc. vt ipse inquit.

Sed aduertendum est, quod quantum attinet ad ampliationẽ illa verissima est in se, vt denique firmat. præalleg. D Robert. Lancell. d. cap. 18. nu. 39. ad finem.

Quantum verò ad quædam alia quę Vest. præsupponit, non videtur vera, nam, & primò, quòd Baldi & Salyc. controuersia in d. l. vnica, sit circa hoc de iure speciali, vel communi non est verum, sed circa hoc an restitutio detur aduersus 3. conformes, ita vt interim executio impediatur, vt benè aduertit etiam præalleg. D. Robert. d. c. 18. nu. 37. vers. primum est.

Secundò quòd dictum Bald. in d. l. vnica. videlicet,
14 quod restitutio ex edicto † minorum dicatur concedi iure speciali, hoc non est verum, quia imò iure communi, vt notant Mod. in annot. ad Ægid. num. 88. iure verò speciali dicitur concedi restitutio in beneficialibus, vt per eos.

Sed quo ad hoc reprehendit eos D. Robert. præall. num. 39. per notata à Bal. & Saly. in d. l. vnica. & à Staphyl. in tracta. de liter. grat. & iustit. in 2. parte, fol. 163. vers. si verò non narratur. &c.

Mihi verò videtur dicendum, vt dixi supra q. 1. art.
14 11. vbi conclusio ista est, quòd † restitutio in integrum in se sit quidem secundùm ius commune inspectis regulis iuris generalibus, quæ commune bonum & æquitatem respiciunt, sed inspectis aliquibus iuris regulis particularibus sit contra ius commune, ex quib. sequitur, quòd si consideramus restitutionem ex edicto minorum, vel etiam maiorum respectu harum regularum particularium, vtique omnis restitutio erit de iure speciali, si verò respectu iuris communis & regularũ eius in genere, vtraque erit de iure communi, cui vti communi bono, & summæ æquitati omnis restitutio in integrum maximè congruit, vt ibi dixi. & ita procedit dictum Mod. ad Ægid. de quo supra & benè, & hoc modo benè etiam dictum fuit, quòd restitutio quę in beneficialibus datur ex gratia, dicitur iure speciali concedi, quia quęlibet re-
15 stitutio gratiosa conceditur iure † speciali, id est non secundùm aliquod ius, sed ex mera gratia speciali ipsius principis, vt l. 1. & per totum. C. de sent. pass. & restit. & dicam infra in secunda parte quæstionibus finalib. & ideo talis restitutio non retardat executionem, vt dicam statim in limitationibus.

16 Ampliatur decimò, † vt procedat etiam in restitutione quę datur ad appellandum, de qua dixi supra q. preced. art. vltimo.

17 Ampliatur † vndecimò, etiam in criminalibus, vt per præall. D. Rober. d. c. 18. nu. 40. qui ampliat vt procedat etiam multò magis in his casibus propter executiones, quæ vt plurimũ sunt irretractabiles, quo casu impeditur executio & si aliàs non impediretur, vt per Doct. in d. c. suscitata. & ego dicam suo loco infra ead. q. art. fi.

18 Ampliatur † duodecimò, vt procedat etiam si casus habeat altiorem indaginem, & petens restitutionem in integrum non habeat probationes in promptu, vt potest intrepide pro ampliatione D. Rob. præalleg. cap. 18. nu. 19. sed quoniam iste articulus est maximè dubius, ego dicam separatim infra eodem art. 4.

19 Ampliatur † decimotertiò, vt procedat etiam si tantum petita fuit restitutio, non tamen adhuc concessa, nec denegata, quia interim suspenditur executio. Ita post Guid. Papæ decis. 215. & alios vt per eum latè tendit præall. D. Rober. d. c. 18. nu. 12.

Et quidem quantum attinet ad ampliationem adeo vera in se est, vt imò sit indubitabilis, quia tota quæstio & materia ista tractat de effectu restitutionis in integrum postquam petita est, ante verò quàm concessa sit, vnde superflua mihi videtur.

Prout etiam abundare videtur illud quòd latissimè annectit D. Robert. præalleg. sub num. 25. vers. quam limitationem, & num. seq. vbi agit an & quando probari debeat plenè vel semiplenè læsio, ad executionem retardandam, & restitutionem obtinendam, de hoc enim dixi suo loco supra, q. 36. art. 10. vbi de probatione læsionis actum fuit.

Quatenus verò annectere velis & articulum illum, dicas sublimitando omnes ampliationes supradictas,
20 vt non procedat † nisi doceatur de læsione, semiplenè quidem incontinenti ad dandum fumum de bono iure petentis restitutionem in integrum, plenè verò ad obtinendam postmodum restitutionem ipsam, quorum primum deseruit ad hunc effectum suspensiuum executionis, alterum ad effectum rescissiuum ipsius sententiæ & rei iudicatæ vel contractus, vel præscriptionis, &c. & ista est vera & communis ex omnium intentione distinctio, quam etiam tangam infra eodem art. 3. & 5. & interim ita teneas.

Limitatur modo econtra supradicta regula pluribus
21 modis, & primò † vt nõ procedat in restitutione aduersus omissas probationes, quia non retardat interim executionem, vt per Bened. de Barzis in tract. de guarentig. in 3. parte, q. 21. vers. si verò primò, & simpliciter sequitur D. Rober. præalleg. cap. 18. num. 121.

Sed pace ipsorum, vel ego non percipio quid sibi velint, vel limitatio non est vera, nam aut restitutio ista petitur antequam ad sententiam deuentum sit, & sic post conclusum in causa, & postquam renunciatum fuit probationibus, & tunc nõ video de cuius executionis retardatione agi possit, cum neque adhuc iudicatum sit. Aut petitur post sententiam latam hoc prætextu, quia non plenè probauit in primo iudicio is qui succubuit, & tũc ego dico, quòd imò ista est allegatio causæ ad iustificandum petitionem restitutionis, & ad dandum fumum de bono iure petentis illam, quinimò cum restitutio non veniat concedenda nisi de læsione constet, & vix sit vt aliter de læsione constare possit, quam hoc modo, videlicet, quia victus non probauit quæ probare poterat, & debebat, & hoc vel ob iustum impedimentum, vel ob lapsum ætatis, hoc casu præcipuè habebit locum regula nostra. & ideo non mirum si D. Rober. præalleg. num. 121. dixit si credimus Benedicto de Barzis, quasi neque ei placeat limitatio.

21 Limitatur † secundò, vt non procedat in sententia quæ continet plura capitula, nã licèt impediatur executio quo ad illud capitulum circa quod versatur læsio & petitur restitutio, non impeditur tamen quo ad alia, ita concludit Alber. in l. etiam. §. 1. ff. de minor. non obstantibus quibusdã quæ in contrarium faciebant, de quibus per eum, & ego verum puto, si capitula sunt separata, ita vt executio vnius non trahat secum executionem alterius, secus verò si ita connexa essent, vt executio vnius traheret secum executionem alterius, tunc enim debet suspendi executio quo ad omnia capitula. Vt clarè probatur, ex his quæ dicam infra quæst. 46. art. 2. & 3. videlicet, quòd restitutio in integrum non prodest litis consortibus existentibus maioribus, quãdo causa est diuisibilis.

bilis, secus verò si sit indiuisibilis, & hæc est communis opinio, vt ibi dicam.

23 Limitatur tertiò, † vt non procedat, si minor restitutioni in integrum renunciasset, nam si postea vellet contra hanc renunciationem venire & restitutionem petere, non suspenderetur interim executio. Ita limitat nouissimè D. Rober. præall. cap. 18. nu. 125. Per ea quæ in simili dixit de appellatione, c. 17. in 5. limit. princ. num. 128.

Sed breuiter mihi non videtur tenenda hæc limitatio. Nam non debemus discedere à regula, quando neque lex aliqua, neque ratio vrgens hoc suadet, hic autem non solùm ratio non dictat, sed in contrarium est, quòd minori datur restitutio in integrum etiam si ille renunciauerit in minori ætate, quia quo magis renunciat huic beneficio, eo magis læditur, vt dixi plenè supra quæst. 26. art. 4. & quo maior adest læsio, magis operatur effectum suum restitutio.

Neque mouet exemplum appellationis, quia præsupponit ibi D. Rober. quod renunciatio appellationis teneat, quo casu non est dubium, quod executio non suspenditur, quia non pendet amplius lis, si amplius appellare, vel appellationem prosequi ipse victus non potest: sed secus est in casu nostro, vbi, si præsupponimus quòd renunciatio restitutionis teneat, neque contra eam minor venire possit, limitatio est de indubitabili, quia non potest agi de suspensione executionis, si non potest agi de ipsa restitutione in integrum, si verò præsupponimus quòd minor contra eam venire possit, & quòd ea non obstante possit restitutionem in integrum petere, non video quare hac friuola renunciatione non obstante executio quoque interim suspendi non debeat, Et ita teneo.

24 Limitatur † quartò, vt non procedat, quādo petitur restitutio non aduersus ipsam sententiam, sed aduersus exceptionem peremptoriam non oppositam, vt illam liceat adhuc post sententiam opponere, cum enim hoc casu non contra ipsam sententiam petatur restitutio, non potest impediri interim eius executio, ita dixit in terminis Bald. in add. ad Specul. tit. de restit. in integr. col. 2. versic. minor post sententiam, & mouetur Bald. quia sententia valet, & meretur executionem, & cum restitutio ista habeat altiorem indaginem, non debet suspendere executionem, c. suscitata. de restit. in integr. qui text. ita loquitur secundùm Bald. præall.

Sed pace eius, ego non puto verā limitationem istam per ea, quæ dixi proximè in prima limitatione, quæ in ista quoque in terminis procedunt, & ad motiuum Baldi respondeo, quòd restitutio in integrum, non præsup-
25 ponit † sententiam nullam, tunc enim non esset necessaria restitutio, sed validam, ex causa tamen allegata rescindendam, quæ autem maior causa adesse potest, quam omissio peremptoriæ exceptionis?

Ad illud verò quòd restitutio in integrum altiorem indaginem requirat, dico, quòd est contra communem sententiam, vt dicam infra eodem art. 4. Et ideo limitationem hanc non teneo.

26 Limitatur † quintò, vt non procedat in regno Neapolitano, quando petitur restitutio in integrum aduersus decretum affirmatiuum habens executionem paratam secundùm Ritum magnæ Curiæ Vicariæ, & etiam virtute pragmaticæ Regis Ferdinandi Primi, ita limitat Afflict. decis. 357. & dicit ita votatum fuisse per omnes de sacro consilio, & hoc ex eo quia pragmatica prædicta excipit casum nullitatis, per quam vult specialiter, quòd executio impediatur illa pendente. argum. l. nam quòd liquida. ff. de pen. leg. cum simil.

Sed certè si non esset authoritas tāti viri, & doctissimi illius consilij Neapolitani, visa fuisset mihi quandoque leuis hæc limitatio, neque apposuissem. Dū tamen potertim veritatis amatores & defensores esse debemus, ego in hoc quoque dicam liberè quid sentio pace tantorum patrum. Dico igitur, quòd limitatio non est tenenda, neque etiam in Regno illo, etiam si ex stylo curiæ illius talia decreta affirmatiua habeant executionem paratam, & etiam stante pragmatica Regia, &c.

Nam etiam si res iudicatæ vel instrumenta habeant executionem paratam, tamen si contra eas vel ea petatur restitutio in integrum, suspenditur interim executio, vt dixi supra quæst. præced. art. penult. & supra eodem, art. 1.

Vnde hoc ipsum, quòd id contra quod petitur restitutio in integrum habeat executionem paratam, non est auferre ipsi restitutioni in integrum virtutem & effectum hunc suspendendi interim executionem.

Neque obstat pragmatica d. Regis, quia si non facit specialem mentionem de restitutione in integrum non intelligitur limitatus effectus illius, ex eo quòd limitatus sit & restrictus effectus appellationis, cuius exemplum argumentabantur Affl. & cæteri DD. de consilio, Quia etiam prohibita expressa appellatione non intelligitur prohibita restitutio in integrum, Glos. & omnes communiter ad l. vnicam. C. si de mom. poss. & dixi supra quæst. 15. art. 2.

Neque etiam ex eo quòd specialiter admittatur exceptio nullitatis ad impediendam executionem illam, est dicendum, quòd cæteræ exceptiones legitimæ prohibeantur, & excludantur, argum. dicta l. nam quòd liquidæ. Quia in hac materia restitutionis in integrum, quæ iure & beneficio speciali conceditur, non procedit hæc argumentatio ab inclusione ad exclusionem, vt dixi supra d. quæst. 55.

Et ita teneo intrepidè, licèt reperiam quod cum Affl. tenet Rob. Maranta in suo aureo Speculo in tertia parte sextæ partis principalis, in septimo actu. num. 99. vers. tertiò limita, & D. Rob. Lancell. d. cap. 18. nu. 100. Magis enim mouent me rationes, quàm authoritas præallegatorum, licèt mihi & patres & præceptores honorandi sint.

27 Limitatur † sextò, vt procedat, quando restitutio in integrum petitur incidenter, secus verò si principaliter. ita dixit Bero. cons. 119. num. 1. vers. 2. lib. 3. dicens ita tenere Doctores communiter tam in d. l. 4. §. condamnatum. ff. de re iudic. quàm etiam in d. cap. suscitata. de restit. in integr.

Ego breuiter contrarium tenendum dico, primò, quia ita clarè volunt Bal. in l. fin. colum. 2. C. si ex fals. instrum. & Alex. in cons. 223. num. 5. lib. 6. vt dicam etiam infra eod. art. pen.

Secundò, quia ita in terminis contra d. limitationem firmat regulam Ferrant. Gargiareus, patroc. 63. in fine, & idem vult Petr. Antonius Anguisciola, cons. 3. nu. 20. & 21. lib. 4. & Bal. l. denique. num. 2. ff. de minor.

Neque mouet authoritas Beroi, quia ipsemet in eodem consilio, & num. 1. versic. 3. contrarium dicit, & ideo benè dixit D. Rober. d. c. 18. num. 18. quòd Ber. in hoc oscitanter locutus fuit. Minus etiam mouent Doct. per eum allegati, quia nil de hoc dicunt, vt ipse tibi videre poteris.

28 Limitatur † septimò, vt non procedat quando petitur restitutio aduersus sententiam arbitri, quia illa non habet executionem. ita Rot. decis. 30. nota, titulo de rescript. in antiquis.

Sed licèt vera sit, tamen superflua est limitatio, quia non potest agi de retardanda executione vbi illa non competit, argum. l. manumissiones. ff. de iustit. & iure, cum simil. Et sic hucusque prædictæ limitationes non subsistunt.

29 Limitatur † octauò elegantiùs, vt non procedat regula, quando in commissione restitutionis in integrum adesset clausula, Parito iudicato, Vestr. lib. 8 cap. de restitut. in integr. num... Verall. 1. decis. 353. & D. Rober. d. c. 18. num. 126. & seqq. rationibus de quibus per eum, qui sufficienter loquitur, ad quas me remitto.

30 Limitatur † nonò, vt procedat in restitutione in in-

tegrum, quæ ex iustitia concedenda venit, non autem in
ea quæ ex gratia, quæ proprio vocabulo supplicatiu dicitur.
Aochar. in c. suscitata, in fine. Iaf. in l. 1. num. 4.
C. de precibus imper. offer. Corn. consil. 111. licet videatur
colum. 1. lib. 1. num. .. Bellamera consil. 18. num. 12.
& dicit hanc limitationem alibi non inueniri. Idem sequitur
Benintend. decis. 85. num. 12. & ratio est secundùm
Aocharan, quia ista restitutio pendet à mera gra-
31 tia principis, vnde eius euentus sperari † nō debet, tanquam
impossibilis, vel difficillimus, vt dicunt Curtius.
consil. 182. num. 12. libro 2. & Paris. consil. 157. num. 45.
lib. 4. l. 4. §. si. ff. de fid. liber. & per l. apud Iulianum. § si.
ff. de leg. 1. & hanc eandem limitationem tenent alibi
Iaf. in l. quod si nun obtulit. §. condemnatum. num. 28.
ff. de re iudic. Bellam. in c. ex literis, num. 9. de restitut.
in integ. & ibi Card. in 8. opp. in fine, eod. tit. de restit. in
integ. & idem Card. in cap. suscitata. in 9. quæstione, eodem
titulo.

32 Ampliatur † hæc limitatio, vt procedat etiam in restitutione
in integrum, quæ conceditur beneficio speciali
in beneficialibus, quia neque etiam tunc differtur interim
executio, vt per Moder. in add. ad Ægid. nu. 88.

Sed D. Rober. d. cap. 18. num. 39. non admittit simpliciter
hoc dictum, quia inquit, quòd quādoque etiam
in beneficialibus datur restitutio de iure communi, &
33 non ex simplici gratia, † vt per Staphil. in tract. de gra.
& expect. in 2. par. §. dicendum est, num. 46. & sequen.
Quem quidē Staph. latè & plenè distinguit an & quando
concedatur hæc restitutio aduersus vnam rem iudicatam,
vel duas, vel 3. conformes in beneficialibus cum
hac clausula, parito iudicato, & quando sine hac clausula,
& pro vt de iure tantum.

Cuius distinctionē non aliter refero, per omnia enim
sequor. In vno tantum pro declaratione subsisto, quod
34 est, quare in beneficialibus dicatur † ex gratia regulariter
cōcedi restitutio, in profanis verò ex iustitia? & quatenus
ex eodem Staph. colligitur ibi sub num. 48. & 49.
ratio est, quia in beneficialib. datus restitutio à principe,
in profanis verò committitur tantū causa restitutionis
in integrum. Quæ cōmissio cum intelligatur signata,
prout iuris fuerit, euenit, vt restitutio quæ postea datur,
ex iuris dispositione detur, quando verò à principe
cōceditur absque alia causæ cognitione vel discussione,
vel commissione eius, reuera dicatur ex gratia concedi,
quia ex mera eius volūtate, & placito conceditur. Vnde
bonum temperamentum est, quòd quando petens restitutionem
illam obtinet absque alia causæ discussione, &
sic sentit hoc commodum, vt absque alia cognitione
causæ restitutionis in integrum possit non obstante re
iudicata procedere in causa principali, sentiat aliud incommodum,
quod interim patiatur executionem restituendi
possessionem cum fructibus &c. vt per Staph. in
præall. loco. Quando verò non sentit illud commodum
obtinendi restitutionem ex gratia, sentiat saltem aliud
quod interim retardetur executio.

35 Sublimitatur † autem hæc limitatio, vt non procedat
quo ad offensionem ipsius bāniti restitutionem ex gratia
petentis, quia pendente spe gratiæ, non potest deueniri
ad offensam banniti, licet vigore statuti liceret illū
offendere, ita Nell. in tract. de banni. in 4. parte primi
temporis, nu. 6. post Bal. vbi ibi, & Socyn. sen. post Imol.
ibi in l. 3. §. si seruus. num. 15. in princ. ff. de acquir. poss.
qui communem dicit, & ampliat Nellus, vt procedat,
etiam si statutum dictaret, quod querelæ bannitorum
non audirentur.

Ratio autem omniū istorum illa est, quia huiusmodi
36 executio dicitur afferre † damnū irretractabile, & ideo
etiam vbi aliàs non deberet suspendi, hac de causa præiudicij
irreparabilis suspēdi debet, vt dicunt omnes Doctor.
communiter in c. suscitata, de restit. in integrum, &
ego dicam etiam infra prox. vel art. fin.

37 Limitatur † decimò, vt non procedat, quando fuisset
præfixus terminus aliquis competens ei, qui restitutionē
petijt, ad docendum de bono iure suo, & terminus ille
lapsus fuisset nihil docto de d. bono iure, nam eo casu
proceditur ad executionem non obstante pendentia restitutionis
in integrum. Ita Corn. in consil. 111. licet videatur
litera K. lib. 1. & Vestr. lib. 8. cap. 3. sub num. 17.
& post eos D. Rober. d. cap. 18. num. 96. & seq. qui dicit,
quod ita fuit decisum in vna Lucensi decanatus coram
Vestano 17. Martij 1546. vt est in recoll. Puteï decis.
7. sub Rub. de restit. in integrum, & addit quod potest
ampliari etiā si per iudicem cui commissa fuit causa
restitutionis fuisset inhibitū, quia facta termini præfixione,
& illo lapso venit inhibitio moderanda, & est
locus executioni, vt voluit eleganter Vestr. d. c. 3. nu. 17.
& mihi placet.

38 Et ex prædictis colligo † cautelam ad fauorem eius
qui timet ne restitutio calumniosè petatur, & causa differendi
executionē, potest. n. facere assignari aliquem
breuem terminum ad docendū de læsione prædicta, &c.
39 vt eo elapso exequi possit &c. & alium † etiā ad fauorem
eius qui restitutionem petijt, & obijcitur de calumnia
iuxta c. suscitata, de rest. in integrum, & contra eum
est aliqua præsumptio, licet non manifesta, nam ad effugiēdam
executionem præstita per aduersarium cautione
&c. iuxta d. c. suscitata, poterit peti assignari sibi aliquem
competētem terminum ad docendum de allegata
læsione, & bono iure suo, & interim ad executionem
non procedi, neque ad aliquam cautionem nisi da lapso
dicto termino, & puto quòd signatura deberet ex æquitate
saltem concedere, & esset bonum temperamentum
in magna illa Doctorum controuersia in casu calumniæ
præsumptæ & d. cap. suscitata. de qua dicam infra eodem
artic. 5.

40 Limitatur † vndecimò, vt non procedat quando is
contra quē petitur restitutio esset in possessione vel quasi
exequendi, verbi gratia si instrumentum, cuius executio
peteretur, contineret aliquas annuas præstationes,
quæ aliàs exactæ & solutæ essent, similiter, si sententia
aliquid simile contineret, quod aliàs fuisset executioni
mandatum modo prædicto, nam tunc pendentia restitutionis
in integrū aduersus huiusmodi instrumentum,
vel sententiam non retardat executionem prædictam.
ita dixit Bellam. cons. 18. nu. 24. & Bero. consil. 119. sub
num. 1. lib. 3. & post eum Dom. Robert. præall. cap. 18.
num. 131. & seq. & mihi placet. Et ratio clara est, quia
imò diceretur innouari, si reus conuentus non manuteneretur
in sua possessione exequēdi &c. vt dixi etiam supra
q. præced. art. 3. num. 17.

41 Limitatur † duodecimò, vt nō procedat, quando restitutio
in integrū sub conditione postulata sit, ita Cor.
consil. 111. nu. 4. lib. 1. & exemplificat, quando dictum
fuisset, attētis narratis, vt eum refert simpliciter quo ad
ipsum dictum tantū, non autem quo ad exemplum. Benintend.
decis. 85. num. 12.

Mihi placet limitatio in se, sed non quo ad exemplū:
42 Nam illa verba, † attētis narratis &c. sunt ordinaria in
quolibet rescripto, quinimò dicta clausula necessariò
subintelligitur, adeo quod si narrata reperiantur falsa,
rescriptum dicitur subreptitium, & vtique iudex restitutionis
cui cōmissa est causa in commissione, cognoscet
in iudicio restitutionis, an narrata vera sint, & restitutio
concedi debeat, vnde si interim dum hoc cognoscitur,
non suspenderetur executio, regula supra posita nō haberet
locum vnquā, cum huiusmodi commissiones intelligantur
signatæ, prout iuris, & iustum est, quòd concedatur,
si in primis narrata sint vera.

Vnde ego exemplificarem hoc dictum Aurnei in casu,
quo is qui restitutionem petit, petit, vt concedatur, si
& quando ipse tale quid fecerit, & impleuerit ex parte
sua: posito enim quod restitutio concedenda veniat, nō
tamen rescindet sententiam vel obligationem, nisi quando
ipsemet impleuerit ex parte sua, & vtique donec ipse

se

so non implet restitutio nō dicitur concessa, & pro non concessa haberi debet, & consequenter executioni locus est, etiam si pendeat iudicium restitutionis, & nihil interim impleatur ab ipso petente restitutionem dico sub cuius conditione petiit, frustra enim expectatur euentus eius rei, qui etiam si accidat, nihil operatur ll. vulg.

43 Limitatur † decimotertiò, vt procedat in restitutione aduersus sententiam de qua nunc agimus, secus verò in restitutione aduersus contractum, ita sing. dixit Bellam. consil. 18. num. 22.

Sed mihi ridicula videtur limitatio (pace tanti viri) per ea quæ dixi supra quæst. præced. art. pen. ad quæ me remitto.

44 Limitatur † decimoquartò, vt non procedat in sententia lata à principe supremo, vt dixit Innoc. in d. cap. suscitata. & sequuntur ibi cæteri communiter, & in d. l. vnica. C. de restit. in integrum postulat.

Sed ego dicam plenè infra eodem artic. sequen. per totum.

45 Limitatur † decimoquintò, vt non procedat, quando petitur restitutio aduersus tres conformes, multi enim tenuerūt, quòd interim executio illarum non impediatur, vt dixit Bal. in l. vnica. col. fi. nu. 10. C. ne lic. tertio prouoc. & alij quàm plures sequuti sunt.

Sed quoniam alij magis communiter contrarium tenent, & limitatio habet altiorem indaginem, ideo dic vt dicam plenè infra eod. art. 3.

46 Limitatur † decimosextò, vt non procedat, quando restitutionis cognitio haberet altiorem indaginem, & probationes læsionis non essent in promptu, vt dixit Bar. in l. 4. §. condemnatum. nu. 3. ff. de re iudic.

Sed quoniam hæc limitatio quoque dubia admodum est, tractaui illam plenè infra eodem art. 4. Ideo dic vt ibi.

47 Limitatur † decimoseptimò, vt non procedat, quando restitutio in integrum malitiosè, & calumniosè peteretur, vt est tex. in d. c. suscitata. de rest. in integrum, & ibi omnes, post Glos. in verbo, pensata.

Sed quoniam hæc quoque limitatio latissimè tractanda venit infra eod. art. 5. dic vt ibi.

48 Limitatur † decimooctauò, vt non procedat, quando executio esset iam facta, antequam restitutio in integrum peteretur, vt dicunt Ant. Abb. & alij in d. c. suscitata, & in d. l. vnica.

Sed quoniam hæc quoque limitatio dubia est in pluribus, & ideo tractanda venit plenè infra eod. artic. 6. plenè dicam ibi.

49 Limitatur † decimononò, vt non procedat, quando executio esset prius petita, quàm petita esset restitutio in integrum, Bal. l. fin. in 2. col. C. si ex falsis, & post eum Alex. consil. 223. num. 5. lib. 6. & alij alibi, sed quoniam non modicam habet difficultatem hæc limitatio, dicam pleniùs de ea infra eod. art. pen.

50 Sublimitatur † autem omnes prędictæ limitationes, vt non procedat in aliquibus casibus specialibus, in quibus omninò regula locum habet. Quos tamen non hic, sed infra eod. art. fi. ego ponam, complectendo tam supradictas, quàm etiam alias quę colligentur infra ex artic. sequen.

Articulus II.

51 AD secundum, † An scilicet procedat supradicta regula, quando restitutio in integrum petitur contra sententiam à principe latam?

Videtur quòd sic, prout tenuisse videtur Bal. in auth. quæ supplicatio. C. de precibus imper. offer. & Host. in tit. de [illegible] tit. de rest. in integ. prout refert, & sequitur [illegible] decis. 356. versic. quid autem. & Abb. in d. c. suscitata. nu. 8. & meliorē opinionem appellat Curt. iun. in l. si causa cognita. nu. 6. C. de transact. & dicit ita tenere Bal. in l. 1. C. rest. in integ. postul. ne quid noui fiat, & Bar. & Aug. in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. & dicit Ruyn. consl. 61. nu. 5. in princ. lib. 5. quòd Abb. Host. & Imol. in dicto cap. suscitata, tenent contra Innoc.

Sed in contrarium est magis communis opinio.

Ita originaliter dixit Innoc. in d. cap. suscitata. ita intelligens vno modo illum tex. & in cap. constitutus. eodem tit. de restit. in integrum, & sequuntur Bar. in l. 1. C. de temp. in integ. restit. Alexand. Ripa & alij in d. §. condemnatum. Bal. in l. prætor. nu. 2. ff. de iud. Bald. in l. si causa cognita. num. 2. C. de transact. Ias. in authen. quę supplicatio. num. 4. C. de precibus Imper. offer. Iacob. de S. Georgio in l. si prætor. §. Marcellus. num. 6. ff. de iud. Maranta in suo Speculo in 6. parte. §. & quandoque appellatur. nu. 109. Vitall. in tract. claus. tit. nil. nou. appel. pend. Corset. sing. in verbo, restitutio in integrum, Capyc. decis. 53. Ant. Gabriel. libro secundo conclusionum, tit. de appellat. conclusio. 2. num. 7. Didac. Pract. Quæstionum c. 25. n. 7. vers. item quia, dicens hoc procedere propter maximam authoritatem talis sententiæ, & ex Canonistis, post Innoc. Hostien. in d. c. suscitata. in verbo, impediri. col. 2. & ibi Bellam. nu. 7. & Io. Andr. in fine, Menoch. de adip. poss. rem. 4. num. 831. & consuluit Ruyn. & latè defendit in consilio 61. nu. 9. & seq. lib. 5. Anton. Can. de execut. instr. & D. Rober. in d. cap. 18. num. 10. & seq. & iudicando sequuntur omnia penè tribunalia, Capyc. d. decis. 53. Capell. Tholos. decis. 54 & ibi Aus. in add. Boer. decis. 65. nu. 7. vbi concordan. Benintend. decis. 85. num. 13. & Franciscus Marci decis. 54. num. 3. & communem dicit Cephal. cons. 116. num. 16. lib. 1.

Moti ex pluribus, & primò quia per viam supplicationis petitur restitutio, sed supplicatio non impedit executionem sententiæ, vt dixi proximè art. præced. limit. ... nu. ... ergo &c. Sed responsio ad hoc facilis est ex his quæ dicam in conclusione.

Secundò per tex. d. c. suscitata, intelligendo, quòd specialitas decisionis illius consistat in hoc, quia sententia illa fuit lata à principe.

Sed hoc quoque leue est, quia tex. dicit (iure duximus &c.) Item subdit (propter diuersas suspiciones) &c. ergo non ex prærogatiua iudicis, sed ex malitia partis oritur illa specialitas.

Ego puto sic dicendum, quòd aut restitutio in integrum aduersus sententiam Principis petitur ad appellandum ab ea, & bene procedit communis sententia: Aut directè ad illam rescindendum, & reponendum ipsum læsum in eo statu in quo erat antequam sententia lata fuisset, & tunc aut prætextu iniustitiæ ipsius sententię, quòd notoria sit, & de læsione enormissimè constet, & idem dico. Aut petitur prætextu erroris vel lapsus ætatis, vel ignorantiæ, vel ex alia iusta & rationabili causa ex parte ipsius læsi, non autem ex parte ipsius iudicantis, vel sententiæ eius, vel iniustitia eorundem, & tunc primam sententiam omnino veriorem puto.

Et moueor, quia primò casu & secundò, arguitur iniustitia sententiæ, tertiò verò casu non hoc prętenditur, sed error ex parte ipsius læsi, & iusta causa succurrendi illi, licèt sententia respectu actorum iusta sit.

Quo fit vt primò & secundò casu talis restitutio non impediat executionem sententiæ, quia præsumitur pro sententia & iustitia eius, ex prærogatiua speciali eius qui eam tulit, in tantum, vt malitia potiùs ex parte petentis, quàm iniustitia ex parte iudicantis præsumatur, & sic procedit verus intellectus d. cap. suscitata, coniungendo intellectum communem, quod ibi specialitas illa causetur ob præsumptionem malitiæ ipsius petentis restitutionem.

Secūdò verò casu executio impediatur, quia licèt pręsumatur pro iustitia sententiæ ex prærogatiua iudicantis, tamen non prætextu iniustitiæ petitur restitutio, sed prætextu erroris, vel lapsus ætatis, & hanc rationē benè consideres, quia clara est pro distinctione prædicta, & ne careat etiam penitus authoritate, hoc voluit notab.

tab. Afflict. decis. 356. num. 4. dum inquit, quòd communis sententia procedit, quando peteretur restitutio absque causa ætatis vel absentiæ, vel ignorantiæ, &c. vel allegarentur istæ causæ, sed malitiosè ad differẽdam executionem. ex quo Afflict. apertè sentit prædictam meam distinctionem. Neque obstat illud de supplica-
52 tione, quia licet quęlibet † restitutio per supplicationem petatur, tamen quando causa ex qua petitur fundatur in gratia principis tãtum, tunc verè dicitur supplicatio, & supplicationis naturam retinet, aliàs dicitur restitutio, & restitutionis naturam retinet, quæ est regulariter suspendere executionem, aliàs cum omnis restitutio ex supplicatione petatur, nulla restitutio retardaret executionem, quod est falsum, & ita hos terminos restitutionis, & supplicationis declarat Abb. in d. c. suscitata. ad finem.

53 Retenta communi, limita † vt non procedat in sententia lata à principe ex relatione, eorum, quibus causam commisit ad referendum, quia tali sententia datur etiam appellatio, ita D. Rober. d. c. 18. num. 108. post alios vbi ibi.

Secus verò si à principe cognita causa fuit, licet ab alio recitata fuerit sententia, vt per eundem D. Robert. d. num. 108.

54 Limitat etiam 2. Ruin. consil. 61. num. 9. & 10. lib. 5. vt procedat quando peteretur restitutio post decem dies datos ad appellandum, secus verò si intra illos decem dies, vt per eum latiùs ibid.

Sed ego non puto verum, nisi fortè in casu quo liceret appellare à sententia principis, aliàs nulla adesset differentia vel ante, vel post decendium, quãdo nulla datur appellatio, & etiam casu quo datur appellatio posset dubitari propter nimiam prærogatiuam iudicantis, & præsumptionẽ iustitiæ ex parte eius, & malitiæ ex parte petentis restitutionem. Vnde non discedas à distinctione de qua dixi supra.

Articulus III.

55 AD tertium, † An scilicet supradicta regula procedat, quando petitur restitutio aduersus tres conformes?

Videtur quòd non, vt voluit Bald. in l. vnica. numero to colum. fin. C. ne lic. tertio prouocare, & sequuntur Alexand. in d. l. 4. §. condemnatum. num. 27. & ibi Rip. num. 23. licet sub dubio, & Zas. in fine. Didac. Practic. Quæst. cap. 25. nu. 7. M. Antonius Bardus de temp. vtil. & contin. cap. 5. num. 2. cum concord. Coro. consil. 111. nu. 4. lib. 1. Paris. cons. 109. nu. 17. & 18. lib. 4. D. Thob. consil. 68. num. 9. & 10. & iudicando Delphin. decis. 53. num. 14. & 15. Cassad. decis. 1. num. 3. tit. de restitut. in integrum. vers. Rota meo tempore. Palleott. decis. 126. seu 22. num. Cotta decis. 161. & dicit Benintend. quod Rota sæpè secuta fuit hanc Bald. & Alex. opinionem, vt est vna decis. Rotæ 28. aliàs 517. in antiquis, & decis. 2. alias 173. de re iud. in nouis, vt notauit D. Rober. d. cap. 18. num. 82.

Et pro hac sententia adducitur Clem. vt calumnijs, de re iud. arguẽdo à nullitate ad restitutionẽ in integrum. Secundò adducitur, quia eo ipso, quòd sentẽtia bis confirmata est, præsumitur calũnia ex parte eius qui de ea conqueritur, ergo executio impediri interim non debet.

Sed in contrariũ est magis cõmunis sententia, quam tenuit primo Salyc. in l. vnica. in fine. C. ne lic. 3. prouoc. Marant. in d. 6. parte, §. & quandoque appellatur. nu. 112. Ruyn. d. §. condemnatum. nu. 41. Francus in c. ex ratione. nu. 70. ad finem. de appellat. dicens opinionem Baldi esse fantasticam, & benè illum reprehẽdi à Salyc. Idem vult Coro. cons. 111. nu. 4. lib. 1. Milius in suo repert. in verbo, executio, in versic. executio trium sententiarum, ita post disputationem concludens. Mysing. in suit obseruationib. cent. 3. obseru. 84. qui licèt, vt ipse refert, camera Imperialis quandoque vnam, quandoque aliam opinionem secuta fuerit, tamen ipse firmat hanc opinionem Salyc. dicẽs illam esse in practica seruãdam, cum aliquo tamen grano salis, de quo dicam proximè in opinione mea, Grauat. in add. ad Vestr. lib. 8. cap. 1. nu. 28. & Vestr. ibi. c. 3. num. 15. hoc firmat Menoch. de arb. iud. lib. 2. cent. 1. casu 9. n. 3. Paleot. a. 90. & nouissimè idem firmat & magis communem sentẽtiam esse dicit D. Rober. d. c. 18. n. 93. ver. ex quibus omnibus, & adducit idem tenentes Capel. Tholosanam decis. 54. si lata, & Gabriell. lib. 2. tit. de execu. rei iudic. concl. 1. n. 17.

Moti ea ratione quia restitutio in integrum non potest denegari vbi cessant omnia alia remedia, secundùm Gloss. & Doctor. in l. postquam liti. C. de pact. in Glos. fin.

Sed hæc ratio debilis est, quia non negatur, quin detur restitutio, sed dubitatur an impediat interim executionem. & videtur, quòd non, rationibus prædictis calumniæ præsumptæ, quæ cessat quando petitur aduersus vnam tantum rem iudicatam.

Quid dicendum in tanta varietate Doctorum, & ipsiusmet Rotæ Romanæ, quæ aliàs solet firmiter vni opinioni adhærere, & ab illa non recedere?

56 Quidam pro concordia dicunt, quòd prima opinio habet locum, quã do adest præsumptio fraudis † secunda verò quando non adest, & ita dicit Aufr. in add. ad Capel. Thol. decis. 54. & idem in terminis voluit etiam Vestr. d. lib. 8. cap. 3. num. 15. qui dicit, quod Rota re vera regulariter secuta est opinionem Saly. vt æquiorem, sed quando secuta fuit opinionem Baldi, hoc fecit ob præsumptionem calumniæ subsistentem.

Sed aduertendum est, quòd hoc non videtur esse aliquid in se, quia in casu præsumptæ calumniæ satis limitata est regula supradicta per c. suscitata. de restit. in integrum, vt dicam plenè infra art. 5. & hoc idẽ, vt puto, voluit prudẽter dicere Vestr. præalleg. dum dixit, quòd Rota, quando Baldi opinionem secuta fuit fecit hoc ob præsumptionem calumniæ, quasi vellet dicere, ꝙ non ob prærogatiuam trium conformium, sed ob conclusionem specialem d. c. suscitata. & præsumptæ calumniæ.

Alij dicunt, ꝙ prima opinio procedit, quando damnum est reuocabile, aliàs procedit, secunda ita Zas. in d. §. condemnatum.

Sed eodem vitio laborat, quinimò quando damnum est irretractabile, tunc suspenditur executio etiam si aliàs non suspenderetur, vt dicam infra eod. art. fin.

57 Ego igitur puto sic dicẽdum, Aut restitutio † in integrum petitur aduersus 3. conformes eo prætextu, ꝙ iniustæ sint, & postquam nõ licèt amplius prouocare, recurritur ad remedium hoc restitutionis in integrũ, & omninò puto veriorem primam sentẽtiam ex ratione, quia postquam bis confirmata est prima sententia, in tantum pręsumitur pro ea & iustitia eius, vt non admittitur tertio prouocatio tanquam calumniosa, & consequenter licèt restitutio admittatur ex æquitate, tamen quia non cessat propterea præsumptio calumniæ, non debet interim retardari executio, & sic procedit capit. suscitata. pręall. & d. clemen. vt calum. cum alijs allegatis pro prima sententia.

Aut restitutio in integrum petitur eo prætextu, quia victus læsus sit vel imprudẽtia ætatis, vel iusto errore & ignorantia, & sic non prætextu alicuius defectus, vel iniustitiæ ipsius sententiæ, sed proprij erroris, lapsus, vel impedimenti, & tunc secunda opinio Salyc. omninò verior, & æquior est, & in practica seruanda, & istam distinctionem puto esse meram veritatem in hoc.

58 Cum hoc tamen temperamento, & grano salis, ꝙ is qui restitutionem petit doceat † incontinenti aliqualiter de bono iure suo, i. quod det fumum aliquem iudici de prætẽsa læsione, impedimẽto, vel alia iusta causa, cuius prætextu restitutionem petit, reseruata pleniori postea probatione læsionis in ipso iudicio restitutionis in integrum,

grum, & hoc obseruatum ait Mynsing. d. obseruat. 84. &
mihi placet, & semper placuit, & ita iudicando semper
obseruarem, quia maximam habet in se æquitatem, tam
pro victore, ne per calumniam retardetur eius executio,
quam pro victo, ne patiatur præcipitem executionem,
vbi aliqualiter apparet de bono iure suo, dolo enim fie-
ret, &c. l. dolo facit. ff. de except. Et ita intelligo, eos qui
dicunt, quòd hæc secunda opinio procedit, quando offe-
59 runtur incontinenti † probationes læsionis, prout dixit
Ripa d. §. condemnatum. num. 50. Didac. d. cap. 25. nu.
7. & Menoch. d. casu 9. num. 3. cum adductis per eos, &
dicam etiam art. seq. Temperabat etiam alio modo, vi-
60 delicet, vt victus teneatur reficere expensas, † licèt non
teneatur ad hoc quando aduersus vnam rem iudicatam
restituitur, vt per Parpal. in add. ad Rot. tit. de restit. in
integrum.

Sed hoc mihi non placet, cum iniquitatem sapiat, vbi
prætextu æquitatis restitutio petitur, neque reperitur
hoc iure cautum in minore, neque in maiore, quando
ex iustitiam padimento causa restituitur aliqua maior ra-
tio faciendi suaderet in restitutione aduersus 3. conformes,
quàm suadeat in restitutione aduersus vnicam senten-
tiam. Nequedesse repositionem pristinum statum per om-
nia, si ad refectionem expensarum teneretur.

Prædicta autem de 3. conformibus amplia vt proce-
61 dant etiam in duabus † quando ex forma statuti habe-
rent vim trium, Pacif. consil. 109. num. 18. lib. 4. Ant. de
Canar. d. quæst. 21. num. 50. Villalo. Commun. Opinion.
in litera E, num. 59. D. Rober. d. cap. 18. num. 94.
Quòd extendit Paris. præall. vt procedat etiam si non
essent conformes quo ad omnia, sed quo ad illud tan-
tum de quo quæritur.

Articulus IV.

62 AD quartum, † An scilicet supradicta regula pro-
cedat, quando restitutio in integrum habet altiorem
indaginem, & minor non habet probationes in promptu?

Licèt videatur iste articulus duo dubia principalia
continere, ego tamen cumulaui, quia secundùm multos
dependet à resolutione primi, vt ex dicendis apparebit.
de duobus igitur dubitatio est, sed alio modo.

63 Prima dubitatio est, † an restitutione in integrum
petita statim suspendatur executio sententiæ, licèt cau-
sa habeat altiorem indaginem, & incontinenti probari
non possit læsio?

Et videtur quòd hoc casu non suspendatur executio,
prout voluit expressè Bart. in sua distinctione, quam
pluribus in locis replicauit, videlicet in d. l. 4. §. condem-
natum, versic. idem dicendum est, & clariùs in l. defen-
dence, nu. 3. ff. de author. tut. & in l. si prætor. §. Marcel-
lus. nu. 3. ff. de iudic. & sequuntur alibi Bal. in l. fi. nu. 4.
C. ex fal. instr. & in l. vnica. C. rest. in integrum. postula
Ant. Canar. de execut. instrum. quæst. 21. Paul. de Cast.
in dicta l. vnica. Maranta d. 6. parte, actu vltimo, nu. 58.
ibi, nisi habeat altiorem indaginem. Carauita super ri-
tibus magnæ curiæ 266. nu. 53. dicit ita seruari in Re-
gno. Bald. consil. 334. num. 13. lib. 3. Ias. consilio 85. col. 2.
lib. 1. Crot. consil. 286. in fine. lib. 2. Ioan. de Amicis, con-
sil. 31. nu. 22. & 23. Beto. cons. 119. nu. 1. lib. 3. & Cephal.
cons. 116. num. 9. lib. 1.

Et dicit Bar. in d. §. condemnatum, quòd ille dicitur
habere probationes in promptu, qui prius potest proba-
re læsionem, quam expediri possit cognitio causæ, quæ
in executione facienda adhiberi debet.

Sed contrariam sententiam tenent alij Doctor. magis
communiter, Bald. sibi contrarius in d. l. vnica. & Alexan.
post Imol. in d. §. condemnatum. cum concord. per eum:
& communem esse attestatur Rip. in d. §. condemnatum.
sub num. 30. & Paris. cons. 100. num. 80. & seq. libro 1. &
Cephal. mend. cons. 116. num. 8. lib. 1. & nouissimè pro
magis communi & pro ampliatione ad supradictam re-
gulam ponit D. Rober. d. cap. 18. num. 19. & seq. &
dicit Corn. quòd in opinione Bartoli non est facien-
dum fundamentum, quia multi contrarium tenent.
Sed ego pace istorum attestantium de communi, &
magis communi, non reperio istos Doctores qui faciant
communem contra Bartolum, sunt tamen tot, qui de
ea attestantur, vt sine dubio iudex debeat potiùs sequi
istam vt communem, quàm contrariam.

Quantum verò attinet ad veritatem quæstionis, &
resolutionis, ego puto sic dicendum.

Aut is qui petit nullam penitus habet probationem
læsionis in promptu, non solùm plenam, sed neque
etiam illam aliqualem quam supra pluries fumum bo-
ni iuris vocauimus, & procedit prima opinio Bartoli,
& sequacium, quia aliàs daretur manifesta occasio ca-
lumniosè differendi executionem, si liceret proponere
restitutionem in integrum, de qua maximè dubium sit,
& non constet de bono iure ipsius petentis saltem ali-
qualiter.

Aut habet has aliquales probationes in promptu, li-
cèt non possit docere incontinenti plenariè de læsione,
& puto veriorem omninò & æquiorem hanc secundam
opinionem magis communem, vt scilicet impediatur
executio interim, licèt restitutionis causa habeat altio-
rem indaginem, & non possit incontinenti probari ple-
nè ipsa læsio, sed tantum aliqualiter, vt supra dixi.

Cum enim non teneatur minor regulariter probare
læsionem incontinenti plenariè, sed tantum dare fu-
mum de bono iure suo ad hoc vt restituatur ad audien-
tiam, signum est, quòd hoc sufficit ad excludendam
præsumptionem calumniæ, vnde si cessat præsumptio
calumniæ cessat dispositio, cap. suscitata. in qua funda-
tur prima opinio Bartoli & sequacium, quod autem
sufficiat ei qui restitutionem petit dare fumum de bo-
no iure suo, ad hoc vt ad audientiam restituatur dixi
plenè supra quæst. 36. art. 5. & 10. & ista videtur mihi
æquior distinctio, quàm aliqua alia, & magis etiam ve-
ritati consona.

Retenta tamen simpliciter communi, limitant Be-
nintend. dicta decis. 85. & alij, nisi contra petentem es-
set præsumptio calumniæ, puta si sententia à Principe
lata sit, sed de hoc dixi supra articulo secundo, & quo-
modo procedat vide ibi, & articulo sequenti.

64 Secunda dubitatio est, † An is qui petit debeat sal-
tem offerre se incontinenti probaturum læsionem.
Quidam dixerunt quòd sic, vt Bart. Rip. & alij in d. §.
condemnatum. Quidam verò contra, quæ posterior
sententia hodie est magis communis, vt per præalleg.
supra eod. ver. sed contrariam, &c.

Ego autem dico, vt dixi in præcedenti dubitatione,
aut loquimur de illa aliquali probatione, & fumo de
bono iure petentis, & vera est prima opinio Bartoli &
aliorum. Quòd scilicet teneatur petens restitutionem
docere de hoc bono iure suo saltem aliqualiter & præ-
sumptiuè, & si non potest tunc actualiter probare, de-
bet tamen offerre se incontinenti probaturum hoc sci-
licet modo quo diximus.

Aut loquimur de plenaria probatione quæ necessa-
ria est ad obtinendam restitutionem in integrum, &
hanc oblationem non habet necesse facere incontinen-
ti, sed debet postea in processu & cognitione causæ rea-
liter læsionem plenè probare, & ita intelligo procedere
ea quæ latè circa hoc congerit & extendit D. Rober.
dicto cap. 18. num. 25. & seq.

65 Limitant prædicta † Menoch. de adipisc. poss. remed.
4. nu. 910. & post eum D. Rober. præall. d. cap. 18. nu. 21.
vt non procedant quando petitur restitutio aduersus
sententiam in possessorio latam, in qua debet fieri obla-
tio & probatio incontinenti. Sed ego dixi quid senti-
rem circa hoc supra quæst... art...

Arti-

Articulus V.

66 AD quintum, † An scilicet supradicta regula procedat quando adest præsumptio calumniæ contra petentem restitutionem in integrum, quòd scilicet faciat causa differendi executionem, & sic malitiosè.

Iste articulus est multum inuolutus, & difficilis, propter varias Doctorum sententias scribentium, quæ in isto dubio reperiuntur, quem tamen fælicius, quàm aliquis absoluit D.Rober.d.tract.de attent.cap.18.num.55.& seq. & vix campum scribendi super illo reliquit.

Tamen breuiter, & aliquibus nouis additis, reassumo, & vt ordinatè procedam, & omnia complectar,

67 Præmitto in primis, quòd calumnia † & malitia ista potest esse expressa, & præsumpta. Expressa, quando vel nulla causa restitutionis & læsionis adducitur, vel talis adducitur, quæ crassa, & ridicula sit: puta si quis diceret se velle restitui in integrum aduersus res iudicatas, quia reperit nouiter testamentum in sua capsa, vbi scripturas suas detinet, & quod illud hactenus ignorauit, vel allegaret ignorantiam in facto proprio, vel apertè iactaret se petere restitutionem in integrum ad executionem retardandam, vel quid simile.

68 Præsumpta verò, † quādo colligitur, verisimiliter extrinsecus ex ijs, quæ victus dixit vel fecit, vel ex qualitate iudicis qui iudicauit, vel personæ ipsius victi, puta quia arguantur de iniustitia sententia Principis, vel tres conformes, vel ipsa victus sit solitus calumniari, & malitiosè litigare, & immortales lites efficere, & in illis se oblectari, vel quid simila, vel quia sentētia fuerit contra se lata ex confessione patris sui, vt dicit Crot. cons.276. in fin. lib.2. & ex Bero consil.86. num.11. & 12. alia exempla colliges, quæ tu ipse videris, & ponit etiam aliqua D.Rober.præalleg. capit.18. num.64. & sequen. Hoc præmisso.

Distinguendi sunt duo casus principales.

69 Primus casus principalis est, quando † calumnia & malitia manifestæ sunt, & expressæ.

Et hoc casu concludendum est, quòd nullatenus impeditur interim executio sententiæ. Text. est expressus in dicto cap. suscitata, à maiori arguendo, & post Roman. in l. possideri. §. si seruus. ff. de acquiranda possessione, Afflict. decis.356. sub nu.3. & alios per eum, in terminis sic distinguendo ponit D.Robert.præalleg.num.58.versic. aut calumnia est manifesta. &

Ampliatur hæc clara conclusio.

70 Primò, † vt procedat etiam si nulla præstetur, vel offeratur cautio ab ipso qui executionem petit, quàm aliàs offerre vel præstare debet iuxta dispositionem dicti cap. suscitata, de qua plenissimè dicā proximè in seq. casu limit. prima, & ita ampliat D.Robert. præalleg. num.58. & verissimum puto, quando calumnia est notoria penitus, & manifesta, & nulla penitus potest esse spes, quòd restitutio veniat concedēda, aliàs secus, quod totum arbitrio iudicātis, secundùm rei vel personarum qualitatem remitterem, & dicam infra eodem versic. sublimitar. secundo.

71 Ampliatur secundò, † vt procedat, etiam si victus offerret se incontinenti probaturū læsionem suam & causam petitæ restitutionis, nam nihilominus ad executionem procedendum est, vt post Hostiens. in d.c. suscitata, & Vital. de clausul. in titulo nil nouari rest. in integr. pend. sub num.4. tradit D.Robert.præall. num.59.

73 Sed ego tēperarem hoc, † nisi effectualiter, & realiter iste victus ostenderet incontinenti, id est eodem actu & momento ipsi iudici causam suæ læsionis, & legitimè illam probaret, tunc enim calumnia non posset dici amplius adesse vel tacitè, vel expressè, & licèt contra præsumptionem iuris & de iure nō admittatur probatio in contrarium, si tamen iudici ostēdatur cōtra hanc præsumptionem iuris & de iure, & expressam calumniam mera veritas eodem momēto, admittere illam debet, per ea quæ plenissimè congerit Alciat. in secunda regula præsumpt. quinque, vel sex limitationibus quas ibi congerit, & in specie quando notoria est iudici veritas in contrarium, vt per eum ibi limit.4. nu.14. & seq.

74 Ampliatur † tertiò, etiam si damnū & præiudicium executionis esset irretractabile, prout voluit Cara. super ritibus magnæ curiæ, ritu 166. num.52. & 53.

Sed ego intelligo, nisi victus offerret se probaturum incontinenti, nam ijs duobus concurrentibus, propter irreuocabile præiudicium, consultiùs esset pro modico isto tempore supersadere in executione, & ita iudicādo seruarem, si essem iudex.

75 Ampliatur quartò, † vt procedat etiam si victus offerret cautionem ipsi aduersario instanti pro executione de soluendo iudicato & restituenda executione omni exceptione remota, in casu succumbentiæ in iudicio restitutorio, vt post Bal. in l. penult. ff. de authoritat. & Afflict. decis.346. num.6. in fine, tradit D.Robert. præall. nu.60. & mihi quoque placet, cum temperamento tamen quod dedi ad ampliationem præcedentem, quod in hoc quoque casu æquissimum puto.

76 Secundus casus † principalis est, quando calumnia & malitia sunt præsumptæ.

Et hoc quoque casu concludendum est, quod regulariter executio non suspenditur, vt est cōmunis omnium Scribentium vbique sententia, & in primis Gl. in d. cap. suscitata. in verbo, pensata, & ibi Innoc. Ant. Abb. & reliqui omnes secundùm magis communem intellectum, vt testatur ibi Abb. num.8. & alij allegandi.

Idem Gloss. & Doctores in c. ex literis: in verbo, supplicari, eodem titulo. Bald. Ang. Paul. de Cast. & reliqui communiter in dicta l. vnica. C. restit. in integrum postul. Bart. in l. qui agotus. num.6. ff. de recep. Ad idem Bart. & ibi Illustriss. Car. Albanus in l. defendentre. ff. de author. tutor. Fulgos. in l. si prætor. §. Marcellus, nu. 5. & ibi Iacob. de S. Georgio num 9. ff. de iudic. Alciat. in l. si causa cognita. n.7. C. de transact. Zas. in dicta l.4 §. condemnatum in fine. ff. de re iudic. Bart. in tract. differ. inter ius canon. & ciuile. n.149. Socin. senior regula 346. limit.2. Matàra in suo Speculo in 6. parte. § & quādoque appellatur. nu.110. Vitalis in tract clausul. clausula, nil. nou. rest. pend. &c. Ioan. Ferrar. in tract. de appell. lib.4. cap.6. Marcus Ant. Bardus de temp. vtil. & cont. cap.5. num.2. cum concord. Ruyn. consil.92. col. penult. versic. sed etiam dare, lib.5. Port. Imol. consil.169. num.8. Cæphal. cons.116. num.11. lib.1. Thob. Nonius consil.68. num.9. & 10. Bellon. consil.18. num.12. versic. præterea, Benint. decis.85. num.13. & 15. & Delphin. decis.53. per totum, vbi pluries communem repetit. & D.Rober. d.c. 18. num.55. & seq. Per text. quem ibi ita omnes intelligunt in c. suscitata. de rest. in in integr. vbi Ant. de Butr. nu.17. Card. in 13. opp. & Anch. num.4.

Et exempla huius præsumptæ malitiæ & calūniæ ponunt præall. D.Rober. d. num.64. & seq. & Bero. consil. 86. num.11. & 12. lib.3. & ego posui aliquot supra eod. art. in præmissis. vers. præsumpta vero. Securior autem videtur eorum sententia, qui dicunt totum hoc remit-
77 tendum esse arbitrio iudicis, † vt dixit Bald. in add. ad Specul. in tit. de rest. in integ. §. nunc videndum restat, in add. incip. Præsumptio statutaria, versic. minor post sententiā, & veriùs inquit D. Robert. præall. d. cap.18. num.70. & dicit idem sequi Bero. consil.85. nu.14. lib.3. & Benintend. d. decis.81. sub num.14. & idem dixit etiam M. Ant. Bardus. præall. cap.5. num.2. post Cassadorum. decis.5. & Socin. d. reg.346. Quod arbitrium iudex moderari nouerit ex ijs, quæ dixi supra eod. art. in 2. 3 & 4 ampliatione, & quæ dicam etiam infra eod. art. in limitationibus.

78 Ampliare autem † videntur aliqui hanc communem conclusionem vt procedat, etiam si ista præsumptio nō aliun-

aliundè colligatur, quàm ex ipsamet senteñtia, id est quia regulariter pro ipsamet senteñtia præsumitur, & præsertim si duæ sententia latæ sint, & multò magis si tres, vt per Corn. cõs. 122. licèt, litera R. lib. 1. Canar. de execu. instr. q. 21. & Rip. in d. §. condemnatum, sub num. 15. licèt loquatur in nullitate. & in 3. sententijs admittit sine scrupulo D. Rober. d. c. 18. num. 64. & 65.

Ego autem diligẽtiùs aduertẽdum puto. Nam quandoque ista præsumptio oritur ex eo tãtum quia pro sententia præsumitur, quod est regulare in omnibus sententijs, quãdoque oritur ex eo quia sententia ab alijs quoque iudicibus confirmata est, vno vel pluribus. Primò casu ego nullatenus veram puto ampliationẽ, quia illa stante regula nostra nunquam locum haberet, vt manifestum est. Secũdo casu probabiliùs dubitari potest, ego autem dico sic, aut restitutio in integrum ex eo petitur, quia istæ duæ vel tres conformes, & res iudicatæ sint iniustæ, & ex eo in subsidium petitur, quia non amplius appellare licèt, & veram puto ampliationem, aut non eo prætextu, sed quia vel negligentia minoris, vel impedimento iusto ius suum læsum fuerit, & tunc dico, quod licèt vel vna, vel duæ, vel tres, vel plures sentẽtiæ sint latæ ad fauorem petẽtis executionem, suspẽderur tamen executio, per oppositam restitutionem in integrum hoc prætextu. Quia non tangitur iustitia vel iniustitia iudicatis, pro qua præsumitur, sed læsio ipsius victi, aliundè procedens, circa quod non versatur, neque aliquid operatur præsumptio ista, vt dixi etiam supra ead. quæst.

79 Limitatur autem † hæc conclusio pluribus modis, & primo, vt procedat ita demum si ab eo qui instat pro executione præstetur cautio de restituẽdis omnibus, quæ ad manus eius peruenirent occasione istius executionis casu quo restitutio in integrum concedenda veniret. vt est tex. in d. c. suscitata, & ibi omnes communiter quos adduxi supra in conclusione. & vltra eos, Paul. de Cast. cons. 460. num. 4. lib. 1. Alex. cons. 223. in fine vers. & licèt. lib. 6. post Bartol. in d. l. defendẽre. ff. de auth. tut. & alios, vbi ibi, & Hieron. Zanett. in differ. inter ius can. & ciuil. num. 237.

80 Sed sublimitatur hæc limitatio multipliciter, & primò, vt procedat ita demum si petatur hæc cautio, aliàs non. Vestr. lib. 8. cap. 3. num. 15. per not. per omnes in l. vniuersas. C. de precib. Imper. offer. & sequitur D. Rob. d. cap. 18. num. 75.

81 Sublimitatur † secundò, vt procedat quãdo præsumptio calumniæ est velata, vt nos præsupponimus, secus si manifesta est temeritas petentis restitutionem, quia tunc nulla cautione præstita ad executionem procedetur. Bald. in authen. quæ supplicatio. C. de precib. Impe. offer. Boer. sing. in verbo, executio, num. 26. ita pulchrè distinguens & inquiens, quod si malitia est euidens, ad executionem proceditur absque aliqua cautione, si bona fides est euidens, suspenditur executio omninò, etiam si oblata vel præstita sit ista cautio.

Si malitia est præsumpta, tunc habet locum d. c. suscitata, & limitatio prædicta, vt ad executionem procedatur, præstita tñ hac cautione, & idem in terminis Ruyn. cons. 61. in fin. lib. 5. Anchar. in d. c. suscitata. in fin. & D. Rober. d. cap. 18. num. 58. & dixi etiam supra eod. art. vers. ampliatur hæc clara conclusio, &c. Et in hoc multum versabitur arbitrium, & religio iudicantis.

82 Sublimitatur † tertiò, vt procedat quando victor esset suspectus de dilapidatione, aliàs non est necessaria ista cautio, vt inquit Ant. de But. in d. cap. suscitata, nu. 22. post Rot. decis. 435. fuit dubitatum, in tit. de restitut. in integrum in nouis. Vestr. lib. 8. cap. 3. nu. 5. & D. Rober. d. cap. 18. num. 72.

Sed contrarium tenet Abb. in d. cap. suscitata, nu. 9. motus quia text. ille indistinctè requirit cautionem istam.

Et ego ita teneo, quia ex alio interesse potest ipsius victi, quod res eius ad manus aduersarij perueniat, de cuius manib. extractio postmodum difficilis sit, & hoc sine dubio procedet in restitutione minorum, per l. minoribus. ff. de min. & facit etiam l. pupillo. ff. quod fals. tut. gest. est, &c. vbi istius securitatis maioris ratio habetur. Et faciunt quæ dicam infra sub lim. 3. vers. sed ex hoc.

83 Sublimitatur † quartò, vt procedat in executione negotij principalis, secus verò in executione pro expensis, pro qua ista cautio desiderari non solet, Mil. in verbo restitutio, el terzo. Vestr. d. cap. 3. sub nu. 15. & D. Robert. d. c. 18. num. 74.

84 Sublimitatur † quintò, vt procedat quando victor recipere potest istam cautionem, si verò reperire non posset, sufficit quod præstetur ab eo iuratoria cautio, ita post Guid. Papæ decis. 50. & Io. Bap. Asin. in sua Praxi iudic. §. 31. cap. 2. vers. 9. ampliatur. nu. 7. & seq. cum concord. per eum. & quasdam alias Rotæ decisiones manuscriptas. firmat D. Robert. d. cap. 18. n. 76. 77. & sequen. & mihi quoque placet.

Sed ex hoc multum conuincitur quàm inaduertẽter locuti fuerint ij qui tenẽt sublimitationem tertiam de qua proximè dixi, nam si præstanda est cautio ista tantum quando victor est suspectus de dilapidatione, vt illi putant, & hoc casu regulariter non reperiuntur fideiussores, & non facilè cautio præstari potest, sequitur quod cautio ista vel nunquam, vel rarò præstaretur, & tamen frequentissimè in vsu est præsertim in Rom. Curia, vt per Vestr. d. c. 3. sub nu. 15. Tene ergo cum Abb. contra illam sublimitationem vt ibi tenui.

85 Sublimitatur † sextò, dummodo petatur hæc cautio coram iudice executore coram quo peti debet, vt per Milium in ver. restitutio, tertio, ad quem se remittit D. Rober. d. c. 18. num. 79.

86 Limitatur † secundò conclusio nostra, vt non procedat quando damnum & præiudicium executionis esset irreparabile, vt dixit Bal. in d. l. vnica. C. rest. in integr. postula. & ego plenè dicam infra eadem quæst. art. fin. pro sublimitatione generali, vbi melius cadit, quæ ibi dicta omnia hic repetita intelligas.

87 Limitatur † tertiò, vt procedat de iure Canonico, secus verò de iure ciuili, Ita inquit Bar. in tract. different. iur. ciuil. & canon. num. 139. Affl. decis. 356. num. 3. Cephal. d. cons. 116. num. 16.

Et hoc verissimum puto quantum ad hoc de cautione, fuit enim inuentio iuris Canonici. Sed quantum ad hoc quod etiam si adest præsumptio calumniæ de iure ciuili suspẽdatur executio, licèt nõ reperiatur lege cautum, tamen ratio suadet, quia restitutio ex æquitate conceditur, & nulla æquitas concedendi esse potest vbi de malitia petentis præsumitur, & violenter dubitatur, & in hoc licèt inuentione possit dici adesse differentiam, tamen vsu & obseruatione non puto adesse. & hinc est, quòd etiam in foro Cęsaris eodem iure vtitur curis imperialis, quãdo per cautionem prædictam sufficienter prouidetur ipsi victo, vt testatur Mysing. sing. obseruat. centur. 1. decis. 48. incip. Postulata.

88 Limitatur † quartò, vt non procedat quãdo petẽs restitutionem haberet probationes in promptu, & incontinenti se læsionem probaturum offerret. Bald. in l. 1. C. restit. in integrum postul. & ibi Paul. nu. 2. Anton. Canar. de execut. instrum. quæst. 21. nu. 49. Delphin. decis. 53. num. 10. & 20 & Riminald. consilio 304. num. 13. lib. 3. dicens, quòd ex hoc necessariò cessat præsumptio malitiæ, & vocat summariam cognitionem istam habere probationes in promptu, & incontinenti ostendere posse, & pro hoc adducunt isti l. fin. C. si ex fals. instr.

Sed aduertendum est, quod contrarium in hoc indiuiduo vult Abb. dicto cap. suscitata. num. 8. in fine, dum inquit, quod Doct. volunt, quòd regulariter sit necessarium hoc vt probationes sint in promptu, ergo secus, quando sumus in casu præsumptæ malitiæ.

Breuiter

Breuiter ego puto veriorem & æquiorem sentētiam Bal. Primò quia, vt bene dicit Rimin. d. consf.404.nu, 10.necessariò cessat præsumptio malitiæ,quando victus offert se incontinenti probaturum læsionem & causam petitæ restitutionis,malitia enim in hoc consistit,vt differatur executio, executio autem differri non potest, si incontinenti probanda sit læsio.Secundò,quia tex.in d. c.suscitata. fundatur in hoc ne malitiosè finis litium in longum protrahatur. quòd cessat si probatio læsionis incontinenti facienda sit,vt de se patet.

Et ad argumentum D. Abbatis respon. quòd in contrarium est communis opinio quo ad illud,quòd regulariter requiratur probatio incontinenti, vt dixi supra eadem quæst.art.4.Vel saluando Abb.dic quòd ipse loquitur, quando calumnia est manifesta,vt diximus supra eodem art.columna secunda,vers.ampliatur secundo. Baldi verò sententia procedit, quando est præsumpta tantum malitia, de qua nunc agimus, &c.

Articulus VI.

89 AD sextum,† An scilicet supradicta regula, procedat quando executio facta fuit antequam restitutio in integrum peteretur?

Conclusio clara est, quòd illa non solum impediri non potest, nec suspendi, quia iam facta est, sed neque etiam retractari prætextu petitæ postmodum restitutionis in integrum. Anton.& Abb.in dicto cap.suscitata. nu.9. Anton.ne Canar.dicta q.21.n.48. & Delphin.decis.53.nu.18.Benintend.decision.83.nu.12. Cotta decisio.161. Crotus consf.344.nu.9.lib.3.

Et probatur primò per regulam c.factum.de regul. iur.in sextò.

Secundò per id quod cōclusum fuit supra quæst.præced.art.1.φ scilicet non debet aliquid innouari restitutione pendente,etiam quo ad ipsum aduersarium,quòd vtique non fieret,si executio iam facta retractaretur.

Tertiò per text.in l.si ex causa.in princ. ff.de min. secundùm intellectum Alberic. ibi quem verissimum intelliges,si videris.

Neque moueat te exemplum appellationis, cap.non solum,de app. Quia idem est exequi intra decem dies datos ad appellandum,& postea appellatione pendente, & vtroque casu pariformiter attentatur,vt per D. Rober. in suo tract. de attent. cap.11.lib.2. vbi latè de hoc,quòd in restitutione in integrum non procedit. &
90 ratio est,quia sententia † ante lapsum decendij non meretur adhuc executionem propter facultatem appellandi,quæ ipsi victo de iure communi competit, vnde si interim executioni mandetur dicitur attentari,sicut si appellatio interposita esset,quòd non accidit, quādo transiuit iam sententia in rem iudicatam & executionem paratam habet, quia licèt peti possit restitutio, antequam tamen petatur, sententia suam executionem legitimam paratam habet,& iure fieri potest.

91 Ampliatur hæc conclusio,† vt procedat non solùm in executione iam facta & perfecta,sed etiam in executione tantum incepta ante petitam restitutionem.Bald. in l.fi.C.si ex fal. Mauric.c.423.vers.quinimò,Ber.consf. 119.sub nu.1. & D.Rob.d.cap.18. nu.131. & habetur etiam per Cottam in decis.161. Qui exemplicat, quando lata est sententia declaratoria.

Ego quantum ad ampliationem attinet, puto sic dicendum. aut executio est incepta eo modo quo dixi supra q.præced.art.5.& etiam supra ead.q.videlicet,quia semel solutus est census,vel pensio,&c. & tunc puto veram ampliationem,per rationes & authoritates de quibus ibi,& ita loquuntur etiam prealleg.

Aut est incepta, sed non perfecta alio respectu, puta quia capta est tenuta ex primo decreto ex eo, quia non soluitur debitum pro quo ex forma statuti adest executio parata, & tunc quicquid alij dicant,egō puto quòd licèt incepta executio retractari non debeat,quæ tamen perfecta non est perfici amplius non possit pendente iudicio restitutionis in integrum, quicquid enim postea fieret diceretur innouari,& sic in exemplo allegato non posset deueniri ad secundum decretum pendente restitutione in integrum. Faciūt quæ dixi supra de subhastatione facienda vel non pendente restitutionis iudicio,quæst.præced.artic.

92 Ampliatur secūdò,† vt procedat,etiam si facta fuerit executio de facto pendente restitutione in integrū, nam faciliùs impeditur faciēda,quàm impediatur iam facta.Ita ampliat D.Ant.in d.c.suscitata,& dicit,quòd ita tenent DD.de Rota,quam decisionem non reperio, si non est decis.66.si lata,de appell.in nouis. Et pro hoc adducitur l.si ex causa. in princ.ff.de min. & idem vult Crot.consil.344.sub num.10.

Sed contrarium tenet D.Abb.in d.cap. suscitata. nu. 9.dicens quoque ipse,φ DD.de Rota ita tenent, quam decisionem puto esse decis.51. in nouis, & idem volunt Alber.in dicta l.si ex causa. & Fulgos.in d.l.vnica. C. rest. in integrū postul.& demum quicquid quandoque Rota tenuerit,ita veriùs putat Dom. Anton. in d. cap.suscitata. in fine.

Et mihi placet omnimodo hæc sententia, per dicta l. vnicam, & per communem conclusionem factam supra art.1.quam ponit quo ad attentata quoque pro communi omnium,D Rober.d.cau.18.in princip. versic.regula igitur,&c.

Et miror, quòd DD. de Rota alicubi contrarium dixerint,cum sit contra omnem iuris dispositionem,& ex hoc etiam induceretur, quòd ludibrio esset d.l.vnica, & regula eius, cum semper victor exequeretur ex facto, si retractari non posset hæc indebita executio. Quinimò si Rota non dicit hoc alicubi, quam in dicta decis.66.si lata.aduertendum est,quòd ibi non dicit hoc,sed simpliciter, quòd pendente restitutione in integrum licitum est ad executionem procedere, per dict. cap. suscitata, quæ quidem opinio in primis non est hodie in Rota,vt dicit Cassad. decis.1. vt lite pendente. Præterea præsupponit, quòd liceat de iure ad executionem deuenire pendente restitutione in integrum, quòd nos non præsupponimus, sed quòd de facto facta fuerit executio, vnde &c.

Ad contraria facilis est respon. Nam dicta l.si ex causa.loquitur,quando prius fuit attentatum,quam restitutio peteretur,vt constat ibi ex dictione Mox,& declarat Alber.ibi.

Ad regulam l. patre furioso, respon. quòd procedit, quando non resultat hoc factum in præiudicium alterius, aliàs nullum attentatum reuocaretur, quòd est absurdissimum.

Articulus VII.

93 AD septimum,† An scilicet supra dicta regula procedat,quando prius petita fuit executio, quàm restitutio in integrum?

Distingue duos casus.

94 Primus est,† quando offertur probatio incontinenti, & tunc omnes concordant, quòd impeditur interim executio, ita firmat ipsemet Alex.consil.223.lib.6.qui aliàs contrarium tenet,vt dicam in seq.casu.

95 Secundus est,† quando non offertur ista probatio incontinenti,& tunc quoque.

Videtur quòd executio interim impediatur, per id quod scribit Bero. consil.119.num.1.lib.3.dum inquit ibi,quòd regula d.l.vnicæ.C.de restit.in int.postul. procedit,quando restitutio in integrum petitur incidenter per viam exceptionis, non autem quando principaliter per viam principalis petitionis, sed quando incidenter

per

per viam exceptionis petitur, necesse est, quòd iam executio petita sit, quia petenti executionem per viam exceptionis obijcitur, ergo regula supradicta, si aliquo casu habet locum, habet quando restitutio in integrum per viam exceptionis petitur, & sic quandoque post petitam prius executionem sententiæ.

In contrarium tamen concludit Alexand. consil. 123. egregiè, lib. 6. allegans ad hoc Bald. in l. fin. secunda col. C. si ex fals. instrumen. Bellon. cons. 18. num. 23. Bened. de Barbis de guarent. instrumen. q. pen. & Put. decis. 285. 2. qui dicit non dari restitutionem hoc casu, nisi cum clausula parito iudicato, & Ripa d. §. condemnatum.

Quid dicendum? Pro concordia mihi semper placuit distinctio illa, quam tradit Benintend. decis. 84. sub num. 15. dum inquit, quòd, aut loquimur de executione iuris, id est de commissione executionis, & tunc licèt prius commissa sit executio, quàm opposita & petita restitutio in integrum, tamen in executione prædicta ad vlteriora procedi interim non debet, per regulam d. l. vnicæ. Aut loquimur de executione facti, id est de reali & actuali executione, & tunc procedit opinio Bald. Alexand. & aliorum præallegatorum, & quidem quo ad hoc, quòd aliud sit executione iuris, aliud facti, id est aliud esse commissam executionem tantum, aliud esse factam actualiter, allegat Fulgos. consil. 183. & profectò de se patet, & ratio etiam differentiæ clara est, vt statim dicam.

Quo verò ad hoc, quòd distinctio rationabilis sit, probatur in vtroque capite per d. regulam l. vnicæ. Nam quando commissa dumtaxat est executio, sed non facta, si mox petatur restitutio, & per viam exceptionis opponatur, non potest ad aliam executionem facti deueniri, quia innouaretur, & hinc est, quòd quando signatura vult vt non retardetur executio prius commissa, addit in commissione restitutionis illam clausulam, sine retardatione, vel sine præiudicio legitimæ executionis, vel illam, parito prius iudicato, &c. quòd signum est, quòd sine d. clausula commissa restitutio suspendit interim executionem petitam, quomodo verò iam facta est, si de illa retractanda ageretur, pariter innouaretur, & sic non retractatur. Et aliàs sequeretur, quòd restitutio in integrum non haberet effectum suspensiuum, si non suspenderet ea quæ pendent & adhuc facta non sunt, vti est executio petita, & non adhuc realiter facta.

Neque Bald. in d. l. fin. C. si ex fals. inst. col. 2. vult
96 absolutè illud quòd simpliciter † Alex. præsupponit. In
primis enim Bald. dicit, quòd non suspenditur executio si non docetur de læsione incontinenti, hoc autem & nos admisimus supra pluries, quòd necessarium est aliqualiter docere de bono iure petentis restitutionem, statim, & incontinenti ad hoc, vt excludatur præsumptio malitiæ, qua exclusa cessat suscitata, & subintrat regula d. l. vnicæ.

Præterea Baldus loquitur, quando restitutio officio iudicis mercenario & breui expediendo opponeretur, & sic non de restitutione in integrum propriè, sed de rescissoria actione intelligi debet, quæ officio iudicis mercenario petitur, restitutio verò in integrum officio iudicis nobili, vt declarat Alc. in l. 2. §. & harum. nu. 42. ff. de verborum obligat. & ratione etiam hæc intelligentia confirmatur, nam non potest opponi rescissoria per viam exceptionis, nisi prius obtineatur rescindens, & sic restitutio in integrum, vt plenè dixi supra q. 33. art. 2.

Quapropter debet habere probationem in promptu. is qui ita excipit, quòd ipsi concessa fuerit restitutio, vel quòd omnino concedenda est absque eo, quòd principaliter & separatim à rescissoria petatur, & hoc voluit fortè Bald. multum subtiliùs, quàm ab Alex. ponderatus fuerit.

Præterea quòd Baldus non voluerit id quòd Alexan. simpliciter præsupponit, id est, quòd restitutio petita per viam exceptionis contra petitam prius executionem non suspendat interim executionem, nisi probatio in promptu sit plenariè, constat ex eo quòd allegat, scilicet ex notatis in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiuran. vbi omnes communiter concludunt, quòd sufficit habere in promptu aliqualem probationem, & sic dare fumum læsionis, & boni iuris, & tamen simpliciter & indistinctè loquuntur de restitutione per viam exceptionis opposita, de qua loquitur ille text. in d. §. si minor. prout plenè dixi de hac summaria præambula probatione supra quæst. 36. art. 5. & art. 10.

Præterea & vltimò, quòd Baldus debet intelligi de hac executione facti prius petita, non autem de executione iuris prout Benint. doctè declarat, probatur ex eo, quòd idem Baldus alibi distinguendo dixit, videlicet in l. denique. num. 2. ff. de min. vbi dum quærit an petita prius executione sententiæ, deinde restitutione in integrum interim suspendatur executio, dicit, quòd si executio est illa quæ dicitur parata, quæ per officium iudicis petitur, non suspenditur, quia in tali iudicio non habet locum reconuentio, si verò est executio quæ per viam actionis in factum petita fuit, secus, quia in tali iudicio reconuentio locum habet. Clarum autem est, quòd executio iuris per viam actionis petitur, id est hoc ipsum, vt committatur executio fundatur in actione in factum iudicati. executio autem facti per viam officij iudicis, l. qui restituere. ff. de rei vendication. cum ibi notatis.

Ex quibus constat, quòd opinio Alexand. in d. consil. 123. debet intelligi omnino secundùm distinctionem Benintendi d. decis. 85. num. 15. quæ est ex mente Baldi in d. l. fin. C. si ex fals. columna 2. in quo Alexan. se fundat.

In qua declaratione latiùs instare volui, quia audiui quandoque, quòd opinio Alex. præalleg. fuit à Rota simpliciter canonizata, aduertat ergo prudens, & diligens ad prædicta. Et ita ego bis obtinui semel in causa propria, & aliàs in causa Illustrissimi D. Guidi de Ballionibus filij excelsæ & gloriosæ memoriæ viri D. Astoris Ballionis.

Articulus VIII.

97 AD octauum, † An scilicet conclusiones factæ supra proximè in præced. articulis pro limitatione regulæ d. l. vnicæ. sublimitentur generaliter in aliquibus casibus, & in quibus. Dic quòd sic. & primò.

Sublimitantur generaliter vt non procedant, quando damnum & præiudicium executionis esset irretra-
98 ctabile. † exemplum in criminalibus regulariter afferri solet, quando executio facienda est in personam per pœnam corporis afflictiuam, vel honoris & famæ diminutionem, in ciuilibus quoque exemplicat D. Rober. in d. c. 18. num. 137. quando executio facienda esset de aliquo castro inexpugnabili, & cuius recuperatio, vel impossibilis, vel difficillima esset.

Similiter potest dici, quando non ratione rei, sed personarum ista difficultas recuperationis considerari posset, puta quia is qui instat pro executione, esset vir potentior, quàm ipse victus qui restitutionem petit, vel esset litigator immortalis, & de cuius manib. vix vnquam repeti posset executio facta, &c. In eis enim & similibus casibus Doctor. communiter concludunt, quòd suspenditur executio per petitam restitutionem in integrum, etiam vbi aliàs non suspenderetur. Bald. d. l. vnica. C. restit. in integr. postul. & ibi Paul. de Cast. nu. 2. Soc. in l. 3. §. si seruus. nu. 15. ff. de acquirenda possess. & d. regula 346. Maranta d. 6. par. §. & quandoque appellatur. nu. 110. Ant. Canar. de execut. instrum. quæst. 21.

num.

num.48. vers. secundo verò, &c. Bened. de Barzis de Guarent.instr.quæst.penult. Vestr.lib.8.cap... num.16. exemplificaos in carceratione qualiber. Abb.in d.cap. suscitata. num.8. Alc. Imol. & alij in d.§.condemnatum. Delphin. decis.53. per totum, Afflict. decis.156. in fine. Boer. decis.65. num.6. Aufr.in add.ad Capel. Tolos. decis.54. per totum. Benintend.d.decis.85.numero 13. Alexand. lib.1. consil.17. num... & nouissimè Menoch. in tract.de adipisc.possess.remed.4.quæst. 103. sub num.911. & post eum D.Rober. d.cap.18. num.134. & 135. & 136.

Et faciunt in simili. ff.de appel.recip.l.2.quæ ibi not. & in l.ea lege. ff.de cond.ob turp. causam. & per Bal. in l.ab executore. C.de re iud. cum concord. per Alexand. d.l.4. §.condemnatum. num.4.

99 Ampliaturque hoc primò† vt procedat tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, vt in specie dicit D.Rober.præalleg. c.18. num.136.

100 Ampliatur † secundò, vt procedat generaliter, quotiescunque non esset consultum damno ipsius petentis restitutionem, per cautionem de qua in d.cap.suscitata, ita Abb. in d.c.suscitata. num.8. sed contra hoc clarè tenet Carau. super ritibus magnæ Curiæ Neap. ritu 166. num.52. & 53. & dicit ita seruari in regno.

Sed ego puto æquiorem sententiam Abbatis, quia quo ad illud quod per dict.cautionem recuperari non posset, dicitur damnum executionis esse irreparabile, vnde &c. & reperi postea, quod idem quoque cum D. Abb. tenet D.Rober.præall. c.18. num.80. licèt neque Abbatem, neque Carauitam alleget, sed tantum Mysingur. in suis singul.Obseruat. decis.48. incip. Postulata, centuria prima. Tene igitur ampliationem generalem Abbatis, quæ notabil. est in hac materia.

101 Sublimitantur † secundò, vt non procedant, quando restitutio in integrum fuisset commissa per Papam, tunc enim omnis interim siler executio quæ aliàs non sileret, Mil.in suo Repertorio in verbo executio, Anton. Can. de execut.instrum. d.quæst.21. in fine, Rot.decis.3. aliàs 11. de appell. in nouis, & D.Rober. d.cap. 18. num.14. & seq. Ea ratione, quia interim censetur inhibitum cuilibet iudici executori inferiori, vnde &c. vt dicam sub limitatione sequenti.

102 Ampliat hoc Canar. vbi supra, † vt procedat etiam quando causa restitutionis fuit commissa à legato Papæ, & dicit tenendum D.Rober. propter authoritatem D.Ant.Canarij. & facit etiam ratio tacitæ inhibitionis, de qua proximè.

103 Sublimitantur tertiò, † vt non procedant, quando iudex restitutionis inhibuisset iam iudici executori, ne vlterius in executione procederet, tunc enim debet ab executore supersederi in executione, licèt aliàs posset in ea ad vlteriora procedere, Mil. in suo Repertorio in d. vers.executio, post D.Ant. in d.c.suscitata.& D.Rober. d.cap.18.num.138. qui etiam allegat Menoch.de adipisc.possess. d.remed.4. quæst.103. sub nu.909.& Vestr. vbi supra sub num.17. & idem D.Robertus hoc sing. tenet d.cap.18. num.94. & ita quoque debet intelligi eius conclusio, quam facit in eodem tract. parte 2. c.20.ampliat.18. quam ego declaraui supra & defendi à quadam quorundam aduocatorum contrarietate perpensa.

104 Limita † hanc cõclusionem, vt non procedat, quando iudici restitutionis fuerit præfixus aliquis terminus, intra quem debeat doceri de causa petitæ restitutionis, & ille elapsus fuerit, quia tunc non obstante inhibitione poterit in executione ad vlteriora procedi, vt docet Vestr.vbi supra & D.Rob. d.num.138. & ego dixi supra ead.quæst.

105 Sublimitari possunt † quartò, & vltimò, vt non procedant, nisi præstetur cautio de qua in d.c.suscitata. & iuxta dispositionem d.decretalis, de qua dixi plenè supra ead.quæst. art.5. & idem vult D.Robert. d.c.18. sub num.111. licèt non ponat pro sublimitatione generali, dum illas congerit. Mihi autem videtur tam æquum, quàm etiam iuri consonum, quia aliàs non esset consultum damno & præiudicio executionis in casu restitutionis obtentæ. Quinimò si impeditur executio, vbi etiam aliàs non impediretur, quando cautio ista non est idoneè præstita, vel quando per illam non est æquè consultum damno ipsius petentis restitutionem, multò magis impedietur, quando illa nullatenus est præstita, licèt aliàs non impediretur. auth. multò magis. C.de sacrosanct.eccles. & argum. l.1. C.de rei vxor.action. cum mille similibus.

Et per hæc videtur impositus finis huic difficili & inuolutæ quæstioni, per neminem hucusque benè expli-
106 catæ nisi per † egregium Mod.præall.& D.meum D. Robertum Lancellotum, non minus ingenio illustrem,
107 & scribendi elegãtia celebrem, quàm eius frater † excellentissimus D.Ioan. Paulus Lancellotus, qui multum quidem apud Italos, sed mirum in modum apud Germanos, Gallos, & Hispanos habeatur. Adeo vt si quid laboris sumpsi in hac explicanda quæstione, & si quid boni feci, obscuretur penè à præcedenti tractatione elegantiori huius elegantissimi Iurisconsulti.

SVMMARIA.

1 Restitutio in integrum, an sit fauorabilis in se, an verò odiosa, & sic an effectus eius restringi in dubio, an verò ampliari debeat?

2 Restitutio in integrum datur contra regulas iuris communis, & declaratur hoc num. 3. remissiuè.

3 Restitutio in integrum idec ad vsuras non extenditur, quia illa debentur non fauore debitoris, sed odio creditoris, & restitutio ad lucrum odiosum non extenditur. & num.4. & 5.

6 Restitutio in integrum, quæ regulariter tantum restituit quantum læsio abstulit, quandoque restituat etiam vel plus, vel minus.

7 Restitutio in integrum, regulariter non plus restituit quàm læsio abstulerit.

Regula, & prouerbium apud Iuristas.

8 Restitutione petita aduersus absolutoriam latam ad fauorem debitoris non debet in sententia condemnari debitor, sed repons reducitur in eo statu in quo erat ante absolutoriam debitoris.

9 Restitutus in integrum dicitur repositus in pristino statu quo ad eum actum qui principaliter agitur, non quo ad alios.

10 Restitutio in integrum aduersus lapsum fatalium fit totius tantum temporis quod de fatali lapsum est, non de toto fatali.

11 Restitutio in integrum debet ita fauere, quòd læsio non obsit, non autem quod prosit.

12 Tempus quadriennij quod datur ad restitutionem petendam, non datur integrum, quando læsio est in minori tempore.

13 Nisi lapsus modici temporis absorbuisset effectum totius temporis.

14 Restitutio in integrum restituit omne id quod læsio abstulit & nihil minus, alia regula.

15 Restitutio aduersus sententiam facit vt in hac secunda instantia possint produci ea quæ non potuerunt produci in prima.

16 Restitutio in integrum restituit omne id quod læsio abstulit, etiam si fuerit quid minimum. & num.17.

18 Et an regula de qua num.14. procedat, quando læsio causata fuit pluribus interruptis vicibus, & sic etiam quando tota læsio non fuit causata vltima vice. cum exemplo.

19 Et an procedat si læsio esset in tempore. & tempus excederet quadriennium illud quod datur ad restitutionem petendam.

20 Et an procedat in casu l.fin. ff.de succ.ed. vbi sequens in gradu

dūtum admittitur restitutio prima ab aditione, vt ibi, & qua sit ibi ratio specialis, remissiuè.

21 *Et an procedat in casu restitutionis aduersus aditam hæreditatem vbi restitutus nihilominus remanet hæres? & n.22.*

23 *Restitutio in integrum an tollat penitus omnem actionem aduersario ita vt penitus extincta remaneat obligatio debitoris, an verò ope exceptionis adiuuari debeat?*

24 *Author distinguit quid in obligatione naturali quæ cohæret ciuili, & facit vt ex ciuili actio oriatur.*

25 *Prætor potest omninò tollere obligationem naturalem, non autem ciuilem.*

26 *Et quid in obligatione ciuili, & distinguitur inter efficacem, & inefficacem.*

27 *Prætor non potest facere suo auxilio restitutionis in integrum, quòd hæres desinat esse hæres, saltem nomine.*

28 *Restitutione secuta, quòd actio quæ remanet penitus sublata dicatur creditori, probatur per text. nouum.*

29 *Statutum auferens exceptiones debet intelligi de exceptionibus iuris, non autem intentionis, & facti.*

30 *Actionibus iuris præscribitur spatio 30. annorum, sic & exceptioni, secus si sit actio nudi nominis, quia nunquam præscribitur huic exceptioni.*

31 *Restitutio in integrum an auferat ius alteri quæsitum?*

32 *Ius quæsitum alteri duobus modis dici potest, mediatè, scilicet & immediatè, & vtrumque declaratur.*

33 *Restitutio in integrum an aliquid operetur, vbi res non est amplius integra? remissiuè.*

QVÆSTIO XLIV.

De effectibus restitutionis in integrum postquam obtenta est, Et in primis quomodo procedat illa regula, tantum reddit restitutio, quantum abstulit læsio, & in specie an procedat quo ad ius alteri quæsitum, & re non integra?

OBTENTA demum restitutione in integrum, quos effectus illa pariat, & operetur videndum est. Et quoniam illi quidem multi sunt, sed tamen ad vnum in summa rediguntur, qui in toto iure nostro celeberrimus est, scilicet quod omnia in pristinum statum reponit, & omne id restituit, quod læsio abstulit, in hac quæstione tractabimus quædam in genere de ista ita vulgata regula, quomodo scilicet procedat, & specialiter quid quando agitur de iure alteri quæsito tollendo & recuperandu ope restitutionis in integrum, & præsertim si non est res integra, & ideo etiam pro necessario præmisso tangemus, an restitutio in integrum sit fauorabilis in se vel odiosa, & sic an effectus eius extendi & ampliari, an verò restringi debeant? Quæ omnia vt præmissa ad sex quæstiones sequentes, hisce scilicet articulis breuissimè expedientur.

Primò, An restitutio in integrum sit fauorabilis in se, vel odiosa, & sic an effectus illius postquam obtenta est, extendi, & ampliari, an verò restringi debeant?

Secundò, An restitutio in integrum, quæ regulariter tantum restituit quantum læsio abstulit, quandoque reddat vel plus, vel minus?

Tertiò, An restitutio in integrū tollat omnem actionem aduersariu, ita vt penitus rescissa remaneat obligatio, an verò succurratur ipsi restituto ope exceptionis?

Quartò, An restitutio in integrum auferat ius alteri quæsitum?

Quintò, An aliquid operetur, vbi res non est amplius integra?

Articulus I.

1 AD primum,† An scilicet restitutio in integrum sit fauorabilis in se, vel odiosa, & sic an effectus illius extendi & ampliari, an verò restringi debeant?

Videtur, quòd odiosa sit.

2 Primò, quia datur contra regulas iuris† communia l. honorariis. §. sed cum rescissa. ff. de actio. & oblig. & latè per Rol. cons. 26. nu. 36. & 37. lib. 2. ergo restringenda est, l. quicquid, ff. de verbor. oblig. l. quod non ratione. ff. de leg. cum simil.

Secundò per text. vbi notant Bart. & alij in l. fi. §. Lucius. ff. de cond. indeb.

Tertiò, quia ita voluit Socin. in l. filius qui patri. nu. 16. ff. de vulgar. & pup. & allegatur etiam Innoc. in c. transmissa. in verbo hostilitatis, lo secondo. de rescript. & Bald. in sua margarita, in verbo, restitutio.

Sed in contrarium est magis communis sentētia. Albet. in l. fin. n. 1. C. in quibus caus. rest. in integrum, non est necess. Soc. senior. in l. qui duos. nu. 19. in princ. ff. de reb. dub. Card. in cap. fin. de rest. in integ. Alc. in l. imperium. num. 202. ff. de iurisd. omnium iud. & fuit dictum obiter Bart. in l. ne quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. proc. nu. 6. Rom. l. 1. ff. de offic. eius. Nat. cons. 620. n. 14. lib. 3. Soc. iun. cons. 128. nu. 174. lib. 1. Cæph. consil. 3. nu. 128. lib. 1. & Bellam. decis. 742. nu. 7. & idem volunt omnes, qui tenent quod restitutio in integrum ex æquitate introducta sit, de quibus dixi supra q. 1.

Et veriùs & æquiùs puto.

Primò, per l. fin. C. in quib. cas. rest. non est necess. vbi Imper. appellat eam beneficium, & latè interpretatur & extendit, ergo &c. l. fin. de const. princ.

Secundò, per c. fin. extra eod. vbi pariter beneficium vocatur.

Tertiò, quia ex æquitate dicitur introductum l. 1. ff. de minor. ergo &c.

3 Ad contraria dic, quòd primum procedit† consideratis regulis iuris in specie, non autem in genere, & secundùm principalem iuris intentionem, vt declaraui supra d. q. 1.

Ad secundum respon. quòd ibi ideo restitutionis effe-
4 ctus ad vsuras non extenditur,† quia vsuræ odio debitorum, non autem fauore creditorum debētur, & ideo tanquam ad quoddam lucrum odiosum restitutio non extenditur, l. sciendum. ff. ex quib. caus. maior. & est tex. in terminis propriis vsurarum, & restitutionis in integrum, qui hanc rationem ponit in l. cum quidam. §. si pupillo. ff. de vsuris.

Ad tertium quod quidam præallegatorum hoc non dicunt, quòd viderim, in citatis locis, vt Soc. & Innoc. Præterea quòd contra eus est communis sententia, vel
5 quòd eorum opinio procedit, quando restituit† in integrum ad lucrum odiosum, videlicet vsurarum, vt in d. l. fin. §. Lucius. ff. de cond. indeb. & d. l. cum quidam. §. si pupillo. ff. de vsur.

Ex quo habes vnam limitationem dictæ conclusionis communis, videlicet vt non procedat, quando id ad quod veniret facienda extensio, odio alterius consequendum veniret.

Articulus II.

6 AD secundum,† An scilicet restitutio in integrum quæ regulariter tantum restituit, quantum læsio abstulit, Quandoque restituat vel plus, vel minus.

Fac regulas cum ampliationibus & limitationibus.

7 Prima regula sit,† quod non plus restitutio in integrum restituit quàm læsio abstulerit. l. fi. ff. eo. l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. cum ibi not. Bart. in l. 1. nu. 9. C. si adu. rem iud. Bart. in l. fin. n. 4. C. de sent.

passis. Bal. in l. 1. nu. 1. C. de repur. Paul. de Cast. in l. cum
quidam. nu. 1. ff. de acquir. hæred. cum concord. ibid. in
add. & idem Paul. de Cast. in d. l. 1. nu. 7. Bertrand. cõs.
241. n. 9. lib. 2. & plenè Tiraq. in tract. de vtr. retr. §. 1. gl.
14. nu. 74. cum add. ad concor. per eum. qui dicit esse in
prouerbio apud nostrates.

Et pro exemplo affertur. Si debitor minoris fuit ab-
solutus, qui non erat absoluẽdus, & ideo minor petat se
8 restitui in integrũ † aduersus rem iudicatam istam, vti-
que iudex restitutionis rescindet sententiam, ita, vt mi-
nor possit agere contra suum debitorem non obstante
re iudicata, non autem condemnabit ipsum debitorem
minori, quia hoc esset restituere plus, quàm læsio abstu-
lisset, cum ante læsionem d. sententiæ debitor non fuis-
set cõdemnatus. Ita ex Cyn. in l. 1. C. si adu. lib. & Cast.
in l. 1. num. 7. C. si aduer. rem iudic.

9 Inferturque † ex hoc, q restitutus in integrum dici-
tur repositus in pristino statu, quãtum ad eum actum,
qui principaliter agitur, non quo ad alia. Cuman. in l.
quoties, per illum tex. ff. de acquir. hær.

10 Infertur † secundò, quòd quando fit restitutio tempo-
ris lapsi, puta vnius fatalis, fit illius tẽporis quod duran-
te impedimento lapsum est, non totius fatalis, vt est tex.
in l. sed & si per prætorem. §. si feriæ. ff. eo. tit. nostro ibi,
sed cum feriæ tempus eximunt, ipsorũ enim dierum re-
stitutio facienda est, non totius temporis. Et horum om-
nium ratio est, quia restitutio in integrum debet effice-
11 re † vt læsio, non obsit, non quòd prosit. l. 1. ff. eod. ex
quib. caus. maior. & l. videlicet. ff. eod.

12 Et ampliatur † hæc prima regula, vt procedat in tan-
tum, quòd licèt aliàs regulariter detur quadriennium
ad restitutionem petendam, non detur quãdo restitutio
fit ad lapsum temporis, si tempus ad quod restitutio fie-
ri debet est minus quadriennio, secundùm Glosam in d.
l. sed & si. §. quoties, in verbo, veriùs. ff. eod. & plenè dixi
supra q... art. 4.

13 Sublimitatur † autem hoc, nisi impedimentum ali-
cuius modici temporis absorbuisset effectum totius tem-
poris, quia tunc totum tempus restituitur, vt dixi infra
in 7. parte, in ea. q. de restitutione aduersus lapsum fata-
lium, & bona ratio est eadem de qua infra in reg. seq.
ne scilicet minus restituat restitutio, quàm læsio abstule-
rit. Pro quo vide Ang. in terminis in l. si ita stipulatus
essem, nu. 1. ff. de verb. oblig.

14 Secunda regula sit, † quòd restitutio in integrum om-
ne id restituit quòd læsio abstulit, & nihil minus. l. quòd
si minor. §. restitutio. ff. de min. Et plenè ponit & firmat
hanc regulam Barbat. in cons. 9. num. 12. lib. 1. Ang. con-
sil. 255. num. 3. vbi ampliatur.

Et ratio clara est, quia restitutio, quæ non restituit,
omnia amissa, non est propriè in integrum restitutio, sal-
tem propter verbum, in integrum, vt per Alber. in d. §.
restitutio, & ego dixi supra. q. 1. art. 2. num...

15 Inferturque ex hac regula, † secundùm Card. in cap.
1. col. fin. q. 6. de rest. in integr. Quod restitutio aduersus
sententiam facit, vt in hac secunda instantia possint pro-
duci ea, quæ non potuerunt produci in prima.

16 Infertur etiam ad alia multa, quę † infra q. sequenti-
bus latissimè tractabuntur. In specie verò notabiliùs ad
id quod tractabo infra proximè art. seq.

17 Ampliatur † hæc regula, vt procedat etiam quo ad
aliquid minimum, prout in exemplo restitutionis ad-
uersus lapsum temporis, quæ fit etiam aduersus lapsum
vnius diei, vt est text. in d. l. sed & si. §. quoties. ff. eod. tit.
ex quib. caus. maior. ibi, vnius diei, &c.

18 Ampliatur secundò, † vt procedat etiam si ista læsio
pluribus interruptis vicibus causauerit dãnum istud ad-
uersus quod petitur restitutio, & sic non totum vltima
vice, qua læsio perfecta fuit, vt accidit, quando tempus
lapsum fuit pluribus interruptis vicibus, videlicet si quis
sæpius abfuerit dum interim tempus currebat, nam re-
stituitur non solùm illud quod vltima absentia abstulit,
sed id totum quod omnes absentiæ simul abstulerunt.
Text. est formalis in l. necnon. §. si quis superius. ff.
eod. ex quib. caus. maior.

19 Ampliatur tertiò etiã, † si hoc tempus ad quod resti-
tutio fieri debet, excederet quadriennium, quod ad re-
stitutionem obtinendam competit, nam nihilominus
totum id quod amissum est temporis restitui debet. Gl.
in dicto §. si quis sæpius, & per Bar. in d. §. quoties. & in
d. §. si quis sæpius, ibi, nota, quòd omne tempus absen-
tiæ, &c.

20 Limitatur † primò, vt non procedat in casu l. fi. ff. de
succes. ed. vbi is, qui restitutionem in integrum obtinet,
non reponit in suo loco sequentes in gradu, sed fisco lo-
cum facit tanquam in bonis vacantibus: & quamuis ibi
hoc ita dutè decidatur, Glosa quærit plures solutiones,
& etiam aliàs Sebastia. Sapia in l. qui se patris. à num.
12. vsque ad numer. 16. C. vnde lib. ego dicam infra in
2. par. q. 62.

21 Limitatur secundò, † vt non procedat in casu speciali
aditæ hereditatis, nam si aduersus aditionem minor re-
stituatur, remanet nihilominus hæres. l. ait prætor. §. sed
quod Papinianus. ff. de minor. cum ibi notatis.

22 Limitatur † tertiò secundùm opinionem quorũdam
in casu articuli sequentis, & dicunt ibi de veritate illius.

Articulus III.

23 AD tertium, † An scilicet restitutio in integrum tol-
lat penitus omnẽ actionem aduersario, ita vt re-
scissa penitus remanet obligatio, an verò restitutus ope
exceptionis adiuuetur?

Videtur quòd penitus omnem actionem aduersario
tollat, adeo quod contra restitutum nullam amplius
actionem habeat. Prout tenuit Bar. in l. Stichũ. §. natu-
ralis. ff. de solut. & in l. vbique. nu. 10. ff. de fideius. Ang.
in l. minor. in fine. ff de procurator. & inclinat Alber. in
l. fin. num. 5. ff. eodem.

Et probatur per regulam supradictam, quæ est, quòd
restitutio nihil minus restituit, quàm læsio abstulerit, &
per omnia in pristino statu reponit, d. l. quod si minor.
§. restitutio. ff. de min. & non est restitutio in integrum
quæ hoc non operatur: atqui non operatur hoc, si ad-
hoc obligatio pristina remaneret, ex qua daretur actio
creditori, ergo &c.

Corroboratique potest per l. præses. ff. de minor. iun-
cta l. 1. §. fin. ff. ad Turpil.

In contrarium tenent alij Doct. magis communiter,
quod scilicet detur nihilominus actio creditori, restitu-
tus autem ope exceptionis duntaxat tutus sit. Glos. in
l. 3. §. sed vtrum, in verbo, profuturum. ff. de minor. Glo.
in l. in causæ. la prima, in verbo, actio, ff. de minor. Bart.
sibi contrarius. in d. §. sed vtrum. num. 4. Pet. Cyn. Bart.
Bal. Paul. de Cast. & alij in l. 2. in 2. oppos. C. de fideiuss.
min. & dicit ibi Fulgos. quod hoc placet Doctor. ibi. Ad
idem Alber. in l. 1. C. si adu. rem iudic. Bar. in l. Iulianus.
num. 31. ff. de condit. indeb. Bal. in l. in causæ. nu. 2. ff. de
minor. Paul. de Castr. in l. 2. C. de fil. famil. minore. Cyn.
in l. 2. in fine. C. si adu. solut. & ibi Fulg. nu. 5. & Alber.
num. 5. in fine. & Iacob. de S. Georgio in dicta l. 2. num.
12. C. de fid. min.

Et mouentur primò, per l. exceptiones. la 2. ff. de ex-
ceptio.

Secundò ea ratione, quia prætor non potest tollere
obligationem ciuilem, vel naturalem ipso iure, sed tan-
tum quo ad effectum. §. quos autem. Inst. de bon. poss.

Tertiò facit l. secũda. C. de fil. fam. min. iuncta regula
l. in causæ. ff. de minor. vt sentit Paul. d. l. 2.

Quid dicendum? Ego habeo articulum pro dicifficili,
& resolutio posset esse multum vtilis stãte statuto, quod
aduersus aliquod instrumentum confessionatum nulla
possit

possit obijci exceptio etiam restitutionis in integrum. Sed breuiter veritate medullitus inspecta, sic considerandum & dicendum puto.

24 Aut † loquimur de obligatione naturali quæ cohæret ciuili, & facit vt ex ciuili obligatione oriatur actio efficax, & dico, quòd illa tollitur penitus obtenta restitutione in integrum, & reperio, quod ita singul. voluit Iacob. de Arena in l. naturaliter. num. 11. ff. de condict. indeb. & idem in l. indebiti. num. 4. C. si aduer. solut. vbi latè hoc firmat. & in l. 1. num. 9. C. eod. & in terminis Alberic. in l. naturaliter. num. 5. ff. de condict. indeb. & ratio est,

25 ex eorum intentione, quia † prætor potest omnino tollere naturalem obligationem, non autem ciuilem, & sic quo ad naturalem non procedit fundamentum principale communis sententiæ, & quo ad hoc sine scrupulo ita teneas.

26 Aut loquimur † de ciuili obligatione, & tūc maius dubium est propter d. rationem, quod prætor non potest tollere ea quę sunt iuris ciuilis, d. §. quos autem, & hinc est, quod non potest facere vt restitutus in integrum aduersus aditionem hæreditatis desinat propterea esse hæres, vt l. ait prætor. §. sed quod Papinianus. ff. de minor. Tamen ego puto dicendum sic, aut loquimur de actione efficaci, & quæ non possit elidi, nisi exceptione iuris, & dico, quod prima sentētia omnino verior est, aut de actione inefficaci, & quę eliditur exceptione intentionis & facti, de qua per Are. in rubr. Inst. de excep. id est quæ tantū nudum nomen actionis retinet, non autem effectum, & dico, quòd hoc modo potest procedere communis sententia, & quæ pro ea allegantur, & in specie, quod non

27 potest prætor † sua restitutione facere, vt hæres ciuilis desinat esse hæres nomine, quia hoc nomen nudum est, & ad nihil obligat efficaciter ipsum restitutum, sicut, vt dixi, neque ista actio & obligatio quæ remanet, & in tantum est nudum nomen hoc, vt nihil intersit non habere hanc actionem, & habere, sed tamen talem quæ per huiusmodi exceptionem elidi possit, l. nihil. ff. de regulis iuris. vbi expressum, & quæ lex ita propriè loquitur.

28 Et breuiter quòd ista † actio quæ remanet pro nulla penitus habenda sit, dico esse text. in terminis in l. patri. §. si pecuniam. in princ. ff. de min. vbi text. dicit, quòd si minor pecuniam mutuatam sibi dissipauerit, denegare debet proconsul creditori aduersus minorem actionē, & Glos. declarando inquit, non ipso iure, sed data restitutione, & sic Glossa quoque vnà cum text. dicit denegandam actionem creditori post obtentam restitutionem, & per hunc text. ego quandoque tenebam primam sententiam omninò pro verissima, & secundam cōmunem pro erronea, sed postea cogitaui posse saluari quoque communem intelligendo illam, vt supra dixi, de obligatione, & actione futili & inefficaci, & nudi nominis tantum, quo casu non obstabit dictus §. si pecuniam. quia verba illa, denegare debet proconsul actionē creditori, intelligi debebunt quo ad effectum, & efficaciam recuperandi pecuniam mutuatam, quo effectu attento, bene dicit text. quòd denegatur actio, quia si elidenda venit exceptione intentionis, & facti, idem est ac si denegatur, d. l. nihil interest. & l. nemo. ff. de rest. in integr. quæ ita loquuntur, id est attento effectu, non nudo nomine. Vtilitas autem in practica est magna.

29 Quia in primis in casu † statuti auferentis exceptionē omnem etiā restitutionis in integrum, intelligetur statutum de exceptionibus iuris, non autem de exceptione hac intentionis, & facti. Item licet alijs exceptionibus

30 iuris † præscribi posset 30. annis, huic tamen non præscribetur vnquam, quia præsupponit, quòd creditor sine actione agat licet nomine actionem habeat, vt per Aret. in. præallegat. & in casu nostro per dict. §. si pecuniam. Quod si sine actione ageret, præscribi exceptione non potest, quia extremum præscriptionis ex parte creditoris sine aliquo efficaci fundamento est, in quo fundari præsumptio possit.

Articulus IV. & V.

31 AD quartum, & quintum, † An scilicet restitutio in integrum auferat ius alteri quæsitum?

Videtur quod non, quia restitutio, quæ in æquitate fundatur, vt l. 1. ff. de minor. non debet iniquitatem operari, prout summa & prima iniquitas est auferre alterius suum.

Sed contra est communis Doctorum conclusio, qui dicunt, quòd restitutio in integrum iustitiæ, quæ est ista de qua agimus, aufert ius alteri quæsitum etiā perfectè & plenè, restitutio verò gratiosa, de qua nō est nunc sermo noster, ius perfectè quæsitum non aufert, imperfectè verò quæsitū sic. Ita Paul. de Cast. in l. Gallus. §. & quid si tantum. nu. 14. ff. de liber. & posthu. cum exemplo, & per eum, & ibi Alciat. nu. 74. communem dicit, & Fortun. Garzia. nu. 235. in fine, inquit, quod hæc conclusio non habet aliquam contrarietatem, & omnes concordare in ea. Et ego quoque verissimam puto, & probatur per iura & rationes, & exempla, de quibus infra quæst. sequen. per totum.

32 Ad contrarium resp. quòd ius † istud potest esse duobus modis quæsitum alteri, vno modo immediatè propter ipsam læsionem, propter quam datur restitutio, alio modo aliunde, & non ex causa immediata ipsius læsionis, primo casu est exemplum in fructibus perceptis ab emptore rei à minore perperam distractæ cum similibus, & bene procedit communis conclusio, & ratio est, quia si læsio fuit causa huius requisitionis, & restitutio debet restituere omne id quod læsio abstulit, hanc quoque acquisitionem restituat necesse est.

Secūdo casu, qui exemplificari potest in casu l. si. C. de repet. hæred. & art. sequen. & similibus, dic quod procedit contrarium, & ratio est, quia si læsio non fuit causa illius acquisitionis, & restitutio non plus restituit, quā læsio abstulerit, non potest extendi restitutio ad acquisitionem illam, & reperio quod ita sing. considerat Bal. in l. fin. C. de sent. pass. quem sequitur Port. in §. 1. n. 14. instit. quib. mod. ius patr. pot. solui. & alij etiam quamplures idem alibi in alio proposito sequuntur, quos congeram infra secunda parte, in materia restitutionis gratiosæ. quæst. 99. art. 1.

Ex quibus habes limitationem sing. ad hanc communem conclusionem.

33 Quo ad quintum, † quia venit tractandus supra q. 26. artic. 8. & ibi plenè dixi, missum hic facio, vbi quia non incommodè quoque tractari poterat hoc loco, remissiuè repetere volui.

Sed quoniam ibi de restitutione minorū agitur, nota hic vnum pro restitutione maiorum, videlicet, quod si dominus mittat procuratorem ad acceptandum beneficium infra mensem, & mortuus sit procurator interim ignorante domino, tunc si quidem beneficium alicuius collatum non sit, dabitur ei restitutio ex clausula generali, sin autem non dabitur, sed bene reseruabitur sibi ius ad aliud beneficium, ita sing. Card. in clem. 1. §. fin. q. 8. de conc. præb.

S V M M A R I A.

1 *Restitutio in integrum, an extendatur etiam ad alia accessoria vltra ipsam sortem principalem?*

2 *Restitutionis sententia continet, vt etiam fructus restituantur.*

3 *Restituas, hoc verbum à lege prolatum ad accessoria quoque porrigitur.*

4 *Restitutio in integrum cum petitur, an fructus vnà cum ipsa re principali peti possint?*

5 Declaratio l.videamus. §.in Fauiana, ff.de vsuris.
6 In restitutione in integrum, an alia accessoria quoque petita intelligantur?
7 Sententia quam fert iudex ex officio suo ordinario porrigitur ad accessoria quoque.
8 L.4.C.depositi, in quibus terminis procedat. & nu.9.& 10.
11 Restitutio in integrum an extendatur etiam ad fructus interim ab aduersario perceptos?
12 Quid quando restitutio conceditur ex mera gratia Principis.
13 Quid quādo restitutio ex iusta causa, & de iustitia? quòd sic.
14 Et an procedat etiam in foro poli?
15 Et an procedat tam in restitutione maiorū quàm minorum?
16 Et an procedat in actione rescissoria?
17 Sed quid si aduersarius fecisset impensas necessarias in ipsa re.
18 Et quid in fructibus ab aduersario bona fide consumptis.
19 Restitutio antequam petatur non est in consideratione.
20 Restitutio in integrum non debet dari cum damno alterius.
21 Malæ fidei possessor quilibet tenetur ad fructuum consumptorum restitutionem.
22 Restitutio in integrum quomodo intelligatur non esse in consideratione antequam petatur.
23 Restitutio in integrum non extenditur ad accessoria, quando illa venirent restituenda odio, & culpa ipsius possessoris.
24 Restitutio quando trahitur ad fructus etiam bona fide possessos, debet etiam minor refundere ipsi aduersario expensas, & interesse lucri cessantis etiam, quòd exemplis declaratur.
25 Restitutio in integrum ad fructus non extenditur, nisi illi in libello petantur, & iudex in sententia illos exprimat.
26 Restitutio in integrum nō extenditur ad fructus in Gallia ex consuetudine.
27 Restitutio an ad fructus extendatur, quando minor restituitur ad prædium redimendum?
28 Et quid quando restitutio petitur aduersus contractum ratione non iusti precij, quòd non.
29 Et quid quo ad fructus etiam eius partis quæ continet iniquitatem precij. & num.30.
31 Et quid quando rescinderetur contractus à minore vel ecclesia ratione non adhibita solemnitatis.
32 Contractus à lege reprobatus non debet esse melioris conditionis quàm contractus approbatus.
33 Et quid quando restitutio petitur ex priuilegio speciali post quadriennium transactum.
34 Restitutio conceditur quandoque post quadriennium transactum, non solùm ex gratia, sed etiam ex iusta causa.
35 Restitutio in integrum an extendatur etiam ad vsuras?
36 Restitutio in integrum an detur ad vsuras male promissas, vel solutas condicendas?
37 In vsurarum materia in omni foro ius canonicum attendi debet.
38 Restitutio in integrum an extendatur ad vsuras sortis principalis vnà cum ipsa sorte petendas, sicut ad fructus extenditur?
39 Restitutio in integrum facta respectu capitalis an extendatur ad vsuras?
40 Restitutionis auxilio quemadmodum recuperari potest ipsa sors principalis, an & vsura quoque recuperari possint?
41 Restitutio in integrum an extendatur etiam ad interesse tam lucri cessantis, quàm damni emergentis?

QVÆSTIO XLV.

De accessorijs alijs, fructibus, vsuris, & interesse, An & quando ad illa restitutio in integrum extendatur?

QVIA verò vt plurimom accidit vt minor, vel maior læsi sint non solùm quo ad amissionem rei ipsius, & sortis principalis, sed etiam quo ad fructus, vsuras, interesse, & alia accessoria, quæ aduersarius percepit interim, ex ipsa re & sorte principali. Congrue annectenda est hic quæstio illa, an effectus restitutionis in integrum in tantum sit reponere omnia in pristinum statum, vt ad fructus vsuras & alia accessoria huiusmodi, & recuperationem illorum extendatur. Quæ breuis quidem, sed vtilis disceptatio hisce quatuor articulis expediri potest.

Primò. An restitutio in integrum regulariter & generaliter ad alia accessoria extendatur vltra rem & sortem ipsam principalem?

Secundò, An ad fructus interim ab aduersario perceptos extendatur?

Tertiò, An ad vsuras?

Quartò, An ad interesse?

Articulus I.

1 AD primum, An scilicet restitutio † in integrum regulariter & generaliter extendatur ad alia accessoria vltra rem, & sortem ipsam principalem?

Videtur, quòd non.

Primò, per tex. clarum in l.fi.in fine.ff.de cond.indeb. & ibi Doct.notant.

Secundò, per l.4.C.depos.

Tertiò, quia ita simpliciter vult Maranta, in 6. parte sui Speculi. §.& quandoque appellat. nu.102. allegans etiam decis. Neap.15.& 124.& Isern. in cap.licentiam. in fine, & in cap.Imperialem.§.præterea, tit.de prohib. feud.alien.per Feder.

In contrarium faciunt multa.

Et primò, regula supradicta, quòd restitutio debet restituere id omne quòd læso abstulit, & nihil minus. igitur si minor læsus est in accessorijs quoque, ad illa quoque porrigi debet restitutio.

Secundò, videtur tex. pro hoc in l.videamus.§.in Fauiana.ff.de vsur.& in materia nostra, in l.ait prætor.§.1.in fine. ff.de minor.

2 Tertiò, quia sententia † restitutionis comprehendit vt fructus quandoque restituantur. l.restituere. ff. de verb.signific.secundùm Glo.in verbo omnem.& Alciat. ibi in summario.

3 Quartò, quia verbum restituas à lege prolatum ad accessoria quoque porrigitur, l.in condemnatione. §. cum nulli. ff.de reg.iur.& ibi latè Dec.

Ego pro resolutione ita distinguendum puto.

4 Aut quærimus, † an fructus & reliqua accessoria possint peti vnà cum ipsa re principali, puta si in illis quoque quis læsus sit, & dic quòd sic, tex. est clarus in l.ait prætor.§.2.ff.de min.

Aut quærimus an possit peti restitutio in integrum accessoria postquam fuit secuta sententia restitutionis ad principale, & subdistingue.

Aut quæritur an possint peti hæc accessoria tanquam comprehensa in restitutione in integrum ad principale, & tunc aut restitutio in integrum venit facienda à lege absque ministerio hominis, & dic, quòd veniunt comprehensa in d.sententia restitutionis, licèt in ea non fuerit de illis aliquid dictum. Ita procedit tex. expressus

5 † in d.l.videamus. §.in Fauiana. ff.de vsur. ibi, nam & verbum hoc restituas, &c. quòd ad partem dirigit prætor non ad iudicem, & tex. in d.l.in condemnatione. ff. de reg. iur. vbi ad literam, & tex. in l.restituere.& ibi Glos.& Alex.ff.de verb.significat.

Aut restitutio in integrum venit facienda à iudice viuo per suam sententiam, & tunc dic, quòd si in sententia restitutionis non dixit aliquid de illis, ad illa nō porrigitur sententia, ita procedit tex. in d.l.fin. §.fin. ff. de cond.indeb.cum suo summario, dum ibi per Bart.Bald. Ang.Paul.de Castr.Fulg. Alber.Ias.& alijs communiter

dici-

6 dicitur † quòd restitutio in integrum obiecta super principali non porrigitur ad accessoria. & alibi Soc. senior in l. multa. nu. r. ff. de cond. & dem. Abb. consil. 35. nu. 1. lib. 1. Rom. sing. 549. & ibi add. Soc. cons. 18. nu. 8. l. 1. Aym. de antiq. temp. par. 4. nu. 65. Io. de Sylua in tractatu de benef. par. 2. q. 6. nu. 8. cum concord. alijs antiquis vt per eum, & nouissimè per Illustr. Card. Albanum in l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. & in d. l. fi. §. fi. ff. de cond. indeb. Neque huic vltimæ conclusioni obstat tex. in d. l. restituere, & quæ ibi notantur, quia vltra id quod proximè dixi, quòd scilicet loquatur, quando restitutio fit ipso iure à lege, potest dici, q. loquatur de sententia quam fert iudex, ex officio suo or-
7 dinario, † secus verò si ex officio extraordinario, quale est restituendi in integrum, vt sing. dixit Bal. in l. fin. nu. 4. C. si ex fals. instr. quòd nota.

Aut, & vltimò, quæritur an hæc accessoria possint
8 postea peti † non tanquam comprehensa in restitutione in integrum de re principali secuta, sed tanquam ea, ad quæ restitui quis debet non minus quàm ad sortem principalem, & conclude, quòd sic regulariter, prout concludit Glos. Bart. Paul. Ang. Alber. Fulg. Iaf. & alij in dicto §. finali.

Neque huic conclusioni obstat d. l. 4. C. depos. quia
9 loquitur † quando peterentur accessoria officio iudicis mercenario, secus si officio iudicis nobili, prout est ista restitutio in integrum, vt declarant in terminis Glos. & Doctor. ibi, qui satis confirmant hanc conclusionem, dum ita soluunt.

10 Limitantur etiam conclusiones † supra factæ affirmatiuæ, vt non indistinctè procedant in omnibus accessorijs, puta vsuris, vel quandoque etiam fructibus, &c. & ideo de singulis quando casus incident vide specialiter quæ determinabuntur infra articulis sequentibus.

Articulus II.

11 AD secundum, † An scilicet restitutio in integrum extendatur etiam ad fructus interim ab aduersario perceptos?

Aduertendum est, quia potiùs inuolutus & confusus est articulus quàm difficilis, ideo distingue duos casus.

12 Primus † casus est, quando restitutio in integrum conceditur ex mera gratia & misericordia principis, qualis est regulariter restitutio in integrum Bannitorum, exulum, rebellium, &c. & conclusio est, quòd non, prout communiter concludunt Doctor. in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de lib. & posthum. Grammat. decis. 102. nu. 1 r 19. & de communi Boss. in tit. de remed. ex fo. la clement. princip. vt pleniùs dicam de hac specie restitutionis suo loco infra in secunda parte. q. 99. art. 14. ad quæ interim me remitto.

13 Secundus casus est, † quando restitutio in integrum conceditur de iustitia, quales regulariter sunt omnes aliæ restitutiones in integrum, quæ dantur minoribus. vel maioribus, ex causa ætatis, vel initi impedimenti, de quibus dixi supra vsque ad quæst. 16.

Et videtur quòd non, per text. expressum in cap. ad nostram, de reb. ecclesi. non alien. & per d. §. Scæuola. de min. Et quia ita simpliciter in hoc quoque casu tenent Crauetta consi. 151. nu. 19. & Paul. de Castr. in d. §. & quid si tantum. num. 14. & Rodoan. de reb. eccles. non alien. in quæst. de restit. in integ. §. sed quæritur. nu. 6. & sequen. per dicta iura.

Sed contra est communis Doctorum conclusio, Bal. in l. post aditam, num. 1. C. de impun. Soc. sen. post Bartolum in l. 1. num. 52. ff. de vulgar. & pup. Nell. in tract. de bannit. in prima parte 3. temporis, in fine. Alberic. in l. qui res. §. arcam. num. 2. ff. de solut. Iaso. in d. §. & quid si tantum. num. 73. Alciat. ibi num. 74. & Garz. num. 235. Didac. variarum resolut. lib. 1. cap. 5. num. 6. versic. nec obstant. Incert. author in tract. de crim. læsæ maiest. quæst. 2. num. 4. & seqq. Cassaneus super consuet. Burgund. rub. 3. §. 2. versic. adde tamen. num. 20. Abb. in d. cap. ad nostram. num. 4. & 8. Bald. consil. 64. num. 1. lib. 5. Crauet. de antiq. temp. in 4. parte. nu. 65. cum concord. Crot. cons. 198. num. 20. lib. 1. Ruyn. consil. 26. nu. 23. & 34. lib. 3. Bellam. decis. 743. num. 9. Gramm. decis. 102. num. 129. Pedemont. decis. 159. num. 3. & nouissimè D. Octa. Simoncell. in tractat. de decretis. lib. 3. tit. 7. num. 14 & absque dubio ista est communis & vera conclusio. & ita regulariter tenendum est.

Probatur enim expressè. Primò, per l. & si fine. §. sed quòd Papinianus. ff. de minor.

Secundò, per l. fin. C. de rep. hær.

Tertiò, per l. quòd si minor. §. restitutio. ff. de minor. & l. patri. §. si pecuniam. ff. eod.

Quartò, per l. videamus. §. in Fauiana. ff. de minor.

Quintò, per l. si ex causa. ff. de minor.

Sextò, per l. necnon. §. fin. ff. ex quib. caus. maior.

Septimò, per l. ait prætor. §. 1. in fine. ff. eod.

Octauò, facit simile restitutionis natalium, vt per Alex. in l. moribus. num. 31. ff. de vulg. & pup.

Nonò, facit alia regula Glosæ & Doctorum in l. restituere. ff. de verb. signif.

Decimò, alia ratio quæ sumitur ex l. quod si minor. §. 1. ff. de minor. quòd scilicet natura restitutionis sit, vt quilibet ius suum integrum recipiat.

Ad contraria autem responsio est facilis, præter quàm ad d. c. ad nostram, circa quod Doctores multum laborant, ex quorum solutionibus multæ colliguntur solutiones ad hoc contrarium, & simul limitationes ad hanc conclusionem, vt proximè dicam.

14 Ampliatur † autem primò, vt procedat etiam in foro poli, in quo etiam tenetur possessor ad omne lucrum, quòd ex re minoris sensit ex causa dictæ læsionis, ita tradit sing. Didac. in rep. cap. peccatum, §. 3. 2. partis. num. 8 de reg. iur. in 6.

15 Ampliatur † secundò, vt procedat tam in restitutione ex edicto maiorum, quàm minorum, vt d. l. quòd si minor. §. restitutio. ff. de minor. & l. necnon. §. fin. & l. ait prætor. §. 1. in fine, ff. ex quib. caus. maior.

16 Ampliatur † tertiò, vt procedat etiam in actione rescissoria, in qua quòd fructus etiam veniant dicit text. expressus, in d. l. necnon. §. fin.

17 Limitatur modo è contra multipliciter. † Et primò vt non procedat, quando possessor fecisset impensas vtiles, & necessarias in ipsa re, nam tunc (vt euitetur circuitus) compensantur cum fructibus, proportionabiliter, ita Abb. ad d. c. ad nostram. nu. 4. & 8. de reb. eccles. non alien. Qui tex. ita potest procedere vno modo, & videtur solutio magis amica illi literæ quàm aliqua alia, propter illa verba, cum sibi debeant fructus percepti pro labore sufficere.

18 Limitatur † secundò, vt procedat in fructibus extantibus, secus verò in consumptis, à bonæ fidei possessore, & sic eatenus restitutio ad fructus extēdatur, quatenus possessor ex illis factus est locupletior, & non vlterius. Didac. var. resolut. lib. 1. cap. 3. nu. 4. vers. 2. præfata, &c. & fuit opinio Gulielmi de Cun. quem sequutus fuit Alber. in d. l. necnon, in fine. ff. ex quibus caus. maior.

19 Pro qua adducitur illa ratio, † quòd restitutio in integrum antequam petatur non est in consideratione aliqua, & sic non constituit possessorem in aliqua mala fide iuris alieni, vt dixi supra q. 41. art. 3.

20 Secundò, quia restitutio in integrum non debet † dari cum damno alterius. l. sciendum. ff. ex quibus caus. maior. & dixi supra pluries.

Contrarium mihi semper veriùs visum fuit, & videtur, & reperio idem tenere expressè Abb. in d. c. ad nostram. nu. 8. de reb. eccles. non alien.

Et probatur hæc opinio, primò per l. patri. §. item ex

diuerso. ff. de minor. vbi videtur clarum quo ad restitutionem minorum.

Item & secundò in d. cap. ad nostram, vbi retinendo intellectum verum de quo dixi proximè in 1. limit. speciali, probatur clarè idem etiam in Ecclesia dicendum esse, & clarus tex. pro hoc mihi videtur in l. minor. 41. in fine. ff. de minor.

Tertiò, in qualibet restitutionem etiam maiorum
21 probatur ea ratione, quia quilibet malæfidei † possessor tenetur ad restitutionem fructuum etiam consumptorum, l. certum, & l. si fundum. C. de rei vend. & l. mala. C. de cond. ex lege, cum simil. Vnde & aliquid operetur natura restitutionis in integrum, quæ est quòd quis reponatur in eo statu in quo erat ante læsionem, & quod integrum ius suum recipiat, vt d. l. quod si minor. §. restitutio. ff. de minor. debet etiam bonæ fidei possessor teneri ad fructuum consumptorum restitutionem. Et ita tenendo consetút quæ dixi infra q. 37. art. 8.

Ad contraria resp. sic.

22 Ad primum, quòd licèt † restitutio in integrum non sit in consideratione antequam petatur, tamen hoc non infert ad id de quo agitur, si enim esset in consideratione hoc, quòd minor restitui posset, quid aliud operari posset plus, nisi quod possessor rei huic restitutioni subiectæ hoc sciens esset in mala fide? sed nos diximus quod mala vel bona fides non releuat in casu nostro, sed natura restitutionis in integrum attenditur. Quinimò restitutio in integrum non extenditur ad accessoria,
23 † quando illa venitent restituenda odio & culpa ipsius possessoris, vt l. cum quidam. §. pupillus. ff. de vsur. & dixi art. præced. quia non odio alterius datur restitutio, vt d. l. sciendum, sed ex benignitate & æquitate fauore eius qui læsus est, & hinc est, quòd ad hoc vt restitutio in integrum competat nõ est necesse, quòd aduersarius dolum adhibuerit, sed sufficit tantum lapsus minoris, vel impedimentum maioris, vt dixi supra quæst. 4. art. 2. Ex quo patet etiam responsio ad secundum.

24 Qua conclusione sic recta, temperanda est, vt † procedat hoc modo, videlicet, quod ipse bonæ fidei possessor quoque ius suum integrum penitus recuperet, adeò quod si rei possessæ fructus consumptos refundere debet, ipsi quoque refundi debeant omnes expensæ & labores assumpti, circa rem ipsam excolendam, meliorandam, & manutenendam. Item interesse lucri cessantis ipsius precij per eum soluti pro re comparanda, hoc modo videlicet, quòd si ipse illam pecuniam erat aliàs conuersurus in emptionem aliorum prædiorum, & hoc constat, & probari potest, debet consequi interesse hoc ad rationem trium, vel quatuor pro centenario, prout communiter in eo loco æstimari solent fructus annui ipsorum prædiorum.

Si verò conuersurus erat in emptionem mercium, (puta si sit mercator) &, vt satisfaceret ipsi minori, in emptionem prædij conuertit, non iniquum esset (si bona fide hoc fecit) si iudex compensaret fructus ab eo perceptos & consumptos, cum interesse lucri cessantis ab eo amisso. Et his duobus modis satisfieri potest opinioni D. Gulielm. de Cuneo, Alberici, & Didaci, quorum sententia hoc modo optimè procedet, & maximam continebit æquitatem.

Si autem iste bonæ fidei possessor pecuniam suam solitus erat retinere mortuam, in capsam, & ad lucrum aliquod ponere neque solebat, neque volebat, tunc tene, quòd simpliciter fructus consumptos refundere debebit, nulla ratione habita sui interesse lucri cessantis, cum nullum fuerit. Et pro his est tex. expressus in l. minor, in fine. ff. de minor.

25 Limitatur tertiò, vt non procedat † nisi iste fructus petatur in libello, & iudex in sententia illos restituẽdos exprimat specialiter, aliàs enim tacitè in condemnatione non venirent, quando restitutio in integrũ à iudice viuo facienda venit, prout regulariter accidit, vt latè declarat præfatus Didac. d. cap. 3. nu. 2. vers. erit igitur expeditum, excipiendo tamen fructus tempore sententiæ pendentes, vt per eum, & bene, & ita procedit. l. fi. §. fin. ff. de cond. indeb. & declaraui latiùs supra art. præced. vers. ergo &c.

26 Limitatur † quartò, vt non procedat in Gallia, vbi ex consuetudine non restituuntur fructus percepti vsque ad litis contestationem quando adest bona fides, & non adest enormis læsio, vt testatur Cassan. super consuetud. Burg. Rub. 7. §. 12. vers. considerari ad finem.

27 Limitatur † quintò, vt procedat, quando contractus venditionis rescinditur à minore, secus verò si nõ rescinditur, sed restituitur minor ad tempus redimendi elapsum, & redimere possit, quia tunc licèt possit ope restitutionis in integrum redimere, non tamen potest fructus interim perceptos consequi. ita singul. dicit Petr. Ant. Anguscìola cons. 10. nu. 5. lib. 2. per l. Iulianus. §. si. ff. de actio. empti. & per l. 2. C. de pact. inter empt. & vend.

Et ratio clara est, quia restitutio hæc ad redimendum non plus operari debet quàm læsio abstulerit, vt dixi supra q. 34. art..

Sed læsio abstulit tempus redimendi, restitutio ergo hoc ipsum debet restituere, quando autem tempus redimendi competebat, minor non poterat nisi prędium recuperare, non autem fructus, ergo restitutio nil amplius operari potest, nisi vt liceat redimere prædium, sed absque refusione fructuum.

28 Limitatur † sextò, vt non procedat, quando rescinditur venditio ope restitutionis in integrum ratione non iusti precij, nam voluerunt Doct. ꝙ fructus non debeant restitui, secundùm Cæpoll. tract. de simul. contr. 1. casu princ. sub nu. 7. & de Praxi, & communi Pinel. de bon. maternis in rep. l. 2. in secunda parte, c. 2. nu. 1. & Suarez commun. opin. in verbo fructus, & refert & sequitur Borg. de tut. & cur. nu. 145.

Sed contrarium dicitur tenuisse Corn. cons. 130. col. 2. vol. 4. Benintend. decis. 29. num. 3. & 6. & Didac. var. resolut. lib. 3. cap. 4.

29 Ego breuiter sic dicendum puto, aut † loquimur de fructibus eius partis quæ non iusto precio vendita est, & sic quo ad iustum precium non solutum, & tunc ego credo indubitanter, ꝙ debeat ope restitutionis in integrum suppleri iustum precium vnà cum fructib. qui percepti indebitè sunt respectu illius iusti precij non soluti, per rationes & authoritates adductas supra in conclusione, quia ita militant in parte sicut in toto, arguendo à toto ad partẽ, ll. vulg. Neque mouet me distinctio Borgnini de ignorantia vel scientia emptoris, & sic de bona vel mala fide, quia hoc reprobaui supra proximè eod. art. in secunda limit. rationibus, de quibus ibi.

30 Aut loquimur, † de fructibus etiam eius partis, & ratæ, pro qua precium solutum est, & tunc aduertendum est, ꝙ si nos præsupponimus, prout præsupponendũ est, ꝙ venditio in se non rescindatur per restitutionem in integrum, sed iustum precium dumtaxat restituatur, quãdo læsio causata fuit solum ratione non iusti precij, vt dicam plenè secundùm communem sententiam, infra in 2. par. in q. de restitutione aduersus venditionem, tunc vtique non potest agi de fructibus istis, quia neque ipsa venditio hoc respectu aliquo modo retractatur, neque in hoc læsio præsupponitur, & consequenter neque restitutio potest effectum aliquem operari circa dictos fructus, quia pro ea parte nulla læsio cõtigit. Si verò præsupponimus, ꝙ venditio in totum rescindatur restitutio precio emptori, prout non pauci Doctor. tenuerunt post Petr. & Cyn. in l. si quidem. C. de præd. minor. & in specie Pinel. præall. & alij quos referã infra in 2. par. in d. q. de restitutione aduersus venditionem, tũc potest probabiliter dubitari, quia læsio non cõtigit, nisi circa partem iusti precij, ergo quo ad fructus perceptos respectu alterius

-tius partis iusto precio emptæ, non videtur posse aliquid operari ipsa in integrum restitutio.

Sed tamen in hoc quoque concludo, vt supra in conclusione principali, videlicet, quòd fructus omnes veniant restituendi, etiam si venditio rescindatur ex causa non iusti precij, tantum ea ratione, quia si debet reponere venditorem in suo pristino statu per omnia, vtique & quo ad fructus perceptos ab emptore reponere debet, quos minor ipse percepisset, si non vendidisset, neque obstat, quòd quantum ad partem iusto precio emptam bona fide perceperit, quia vt supra dixi, bona vel mala fides quo ad hoc de refusione fructuum non attenditur. & ita teneo, cum temperamento tamen de quo supra eod. in 2. limit. in fine. vers. qua conclusione, &c.

31 Limitatur † septimò, vt non procedat, quando contractus rescinditur à minore vel ab Ecclesia ratione non adhibitæ solemnitatis, ita sentit Hostiens. in d.c. ad nostram. & refert Didac. d. lib. 1. Variar. Resolut. cap. 5. num. 9. licèt ipse non firmet, & hæc erat alia solutio ad d. cap. ad nostram.

Sed contrarium in terminis tenet Rodoan. de reb. eccles. non alien. in quæst. de restit. in integr. §. 4. sub nu. 7. & ante eum Anchar. in d. cap. ad nostram. nu. 2.

Ego verò aduertendum puto in primis, quod quando contractus deficit ratione solemnitatum, tunc est ipso iure nullus, neque indiget rescissione ope restitut. in integr. vt regulariter accidere ostendi supra q... art...

Admisso tamen quòd in tali casu ope restitutionis in integrum rescindendus veniat à minore, vel Ecclesia, puto hanc posteriorem sententiam indubitabilem esse, & omninò tenendam, ex eo saltem, quia aliàs melioris

32 conditionis esset contractus † à lege reprobatus, quàm approbatus, & qui tenet quidem in se, licèt ope restitutionis rescindi possit, quod esse non debet, quia sequeretur quòd fructus recuperarentur, quando contractus non patitur nisi vnum defectum, scilicet læsionis, & non recuperarentur, quando patitur duos, scilicet læsionis, & solemnitatum.

33 Limitatur † octauò, vt non procedat, quando restitutio petitur ex priuilegio speciali, post quadriennium transactum, ita pulchrè Didac. d. cap. 5. num. 10. & clarius colum. fin. num. 14. vers. his omnibus, & seqq. vocans hanc restitutionem ex gratia magis quàm iustitia, vnde &c.

Ego puto verum, quando ex penitus speciali gratia concederetur restitutio, sed quoniam in multis casibus

34 conceditur post quadriennium † restitutio in integrum non quidem ex gratia, sed iustis de causis, quas plenè tractaui supra q. 19. art. 7. 8. 9. 10. & 11. ideo in illis casibus, & sic frequentiùs tenerem omninò conclusionem communem, hac limitatione explosa.

Articulus III.

35 AD tertium, † An scilicet restitutio in integrum detur & extendatur ad vsuras?

Distingue duas inspectiones.

36 Prima est, nunquid restitutio detur ad vsuras † malè promissas vel solutas, condicēdas, & tunc dic, quòd hodie non est necessaria restitutio, quia de iure canonico,

37 quod in hac materia † vsurarum in omni foro seruandum est, datur condictio ex canone, vt per Glos. & Doctor. in l. 1. C. de Sum. Trin. & fide cath. & in auth. de eccles. tit. in princ. & in specie tradit Ias. in d. l. fin. §. fin. num. 7. ff. de cond. ind. & ante eum Fulg. ibi in fine, & Alber. in ver. sed cum vsuræ. Quatenus verò sub nomine interesse in rebus dotalibus, vel aliqua alia specie contractus permitterentur, dic vt infra artic. seq. Vel dic, quòd minoribus dabitur restitutio ad illas condicendas, si læsi fuerint, ut per Doctor. d. §. fin. & dicam infra secunda parte. maioribus autem non sic, quia in malè gestis non restituuntur, vt dixi supra q... art...

38 Secunda inspectio est, † An ad vsuras sortis principalis vnà cum re ipsa principali recuperandas extendatur restitutio in integrum, sicut ad fructus extenditur, vt dixi supra art. præced. & dic, quòd attento iure canonico quo vsuræ non debentur, non dabitur ad illas restitutio, sed attento iure ciuili, vel casibus in quibus vsuræ aliquæ permittuntur sub nomine interesse, vel census, vel fructuum, vt in specie hodie vsitatur in societatibus officiorum, in contractibus censuum impositorum, &c. inter mercatores ratione lucri cessantis, &c. dubitabilior est articulus, & ideo subdistingue.

39 Aut enim quærimus an restitutio † in integrum facta respectu capitalis extendatur ad vsuras, & conclude quod non, Abb. in cons. 35. in 2. vol. vt eum refert & sequitur Illustr. Card. Albanus ad l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procut. & in l. fin. §. fin. ff. de cond. indeb. & Ioan. de Sylua in tract. de Benef. quæst. 6. nu. 8. in 2. par. cum concord. per eum, & And. Gammar. in tract. de extension. num. 190. quem ita loqui intelligas, propter d. §. fin. quem ad hoc allegat, quod ita loquitur.

Et est tex. quem præall. omnes citant, in d. l. fin. §. fin. ff. de cond. indeb.

40 Aut quærimus, † An quemadmodum ope restitutionis in integrum ipsa sors principalis recuperati potest, possint quoque vsuræ prædictæ? & tunc videntur pugnare duo iura.

Quod enim possint, est text. in l. ait prætor. §. fin. ff. de minor. quod non possint, est tex. in l. cum quidam. §. si pupillus. ff. de vsuris.

Sed ego dico sic. Aut petuntur vsuræ vt illæ quæ debentur rōne fructuum, & interesse honesti lucri cessantis, vel damni emergentis, & tunc vel promissæ sint, vel non, dico quòd si permittantur, vt in casibus prædictis, ad illas quoque restitutio extēdetur, & ita procedit d. l. ait prætor. §. fin. ff. de minor. Aut petūtur ratione moræ dumtaxat, & sic vt in pœnam non soluentis stipulatæ & promissæ, & tunc ad illas non extendetur restitutio, vt d. l. cum quidam. §. si pupillus. ff. de vsur. quæ lex ita procedit, & ibi colligitur ratio elegantissima, huiusmodi enim vsuræ in pœnam & odio non soluentium dicuntur peti, vt ibi dicitur, sed restitutio in integrum non datur ad lucrum quod prouenit ex pœna & iniuria alterius, & in odium debitoris constitutum, l. sciendum. ff. ex quib. caus. maior. dixi supra quæst. 4. art. 9.

Articulus IV.

41 AD quartum, † An scilicet restitutio in integrum extendatur etiam ad interesse?

Breuiter dic quòd sic, vt plenè dixi supra d. quæst. 4. art. 10. vbi tractaui an læsio propter lucrum, vel interesse amissum causet restitutionem in integrum, & quoniam id quod dixi in præcedenti articulo de vsuris, per omnia procedit in interesse, distingue easdem inspectiones, & conclusiones in hoc articulo, quas distinxi & feci in articulo præcedenti, præsertim, quia egimus de vsuris promissis ratione interesse.

SVMMARIA.

1 *Restitutio in integrum, an prosit ipsis quoque litis consortibus, quando ipsi quoque minores sunt, vel eadem causa restitutionis in eis quoque militat, & causa indiuisibilis est?*

2 *Procurator vnius minoris dicitur fuisse procurator etiam aliorum minorum ratione indiuiduitatis.*

3 *Restitutio an prosit ipsis litis consortibus minoribus, quando res est diuisibilis?*

4 *Restitutio in integrum pro alio peti non potest absque speciali mandato.*

5 *Appellationis beneficium non est beneficium ita personale sicut restitutionis in integrum. & num. 6.*

7 *Restitutio in integrum an prosit litis consortibus maioribus, & non eiusdem restitutionis capacib. & est res diuidua, quòd non?*

8 *Et quid si causa restitutionis esset communis ipsis quoque maioribus.*

9 *Et an idem procedat, si vnus ex consortib. fuisset absens, alius infirmus, alius ignorans, &c.*

10 *Restitutio in integrum, vbi aliàs non prodest litis consortibus, prosit, quia res est indiuidua. & num. 11.*

12 *Restitutio prodest litis consortibus, quoties res & causa est ita connexa & indiuisibilis, vt neque etiam ipsi læso prodesset, si & illis non prodesset.*

13 *Et quid si sit diuisibilis, sed non eandem afferat vtilitatem diuisa pars quo ad partem, quam afferret totum quo ad totum.*

14 *Et quid si res aliàs indiuisibilis, hoc respectu tamen id est vtilitatis effectualis esset diuisibilis.*

15 *Diuisibilis, vel indiuisibilis quando res in proposito dicatur.*

16 *Seruitutes, excepto vsufructu, sunt indiuiduæ.*

17 *Feudum indiuiduum dicitur, & ideo si vnus ex fratribus minor non petijt inuestituram infra annum, prodest restitutio eius etiam alijs.*

18 *Fratres si renunciant fideicommisso communi, & vnus illorum est minor, prodest eius restitutio etiam cæteris.*

19 *Præsumptionis præiudicium dicitur indiuisibile, & ideo si vnus ex eis contra quem præsumptum est, sit minor, restitutio eius etiam alijs prodest.*

20 *Hypotheca ius indiuisibile est, & ideo idem agit, quod numero precedenti.*

21 *Heredes plures si immiscuerint se hereditati, & vnus eorum minor sit, restitutio minoris proderit etiam cæteris.*

22 *Indiuisibilis res an quandoque fiat diuisibilis aliqua ratione, & præsertim iuramenti. & nu. 23.*

24 *Iuramentum facit actum diuisibilem, quando non de sui natura, sed fictione iuris ciuilis est indiuisibilis. & num. 25.*

26 *Indiuisibilis res quandoque censetur diuisibilis fauore eius contra quem petitur restitutio: exemplum in pluribus emphyteutis.*

27 *Indiuisibilis res censetur etiam diuisibilis alijs de causis, quas habes remissiuè ad Alex. ibi.*

28 *Restitutio quando competit litis consortibus, an ipsi litis consortes teneantur noua petitione illam petere, & cuius nomine petere debeant?*

29 *Restitutio in integrum quæ competit ipsis heredibus institutis, an prosit etiam fideicommissarijs, & substitutis eorum?*

30 *Distinctio authoris.*

31 *Restitutio in integrum an prosit illis, pro quibus minor aliquid gessit?*

32 *Restitutio in integrum non prodest ipsis principalibus, pro quibus minor fideiussit.*

33 *Aduocatus minor si restituatur, non prodest restitutio ipsi principali existenti maiori.*

34 *Et quid si non mandato maioris, sed sponte sua minor se ingessit negocio.*

35 *Restitutio an prosit illis, qui potuerunt restitui cum minore & noluerunt?*

QVÆSTIO XLVI.

De effectu & vtilitate restitutionis in integrum, quo ad litis consortes ipsius restituti.

PRODEST etiam restitutio in integrum sepenumero non solùm ipsi principali restitutio, sed etiam eius litis consortibus. Sed quoniam hoc neque semper accidit, neque vniformiter in omni casu, ideo visum est hanc breuem quæstionem separatim de hac materia constituere, & de ea nonnullos separatos articulos constituere, licèt multi scribentes vnico concludant articulo.

Puto autem quod commodè possit hisce decem articulis expediri.

Primò, An restitutio in integrum prosit ipsis litis consortibus, quando ipsi quoque minores sunt, & res est indiuisibilis?

Secundò, An eisdem prosit, quando res est diuisibilis?

Tertiò, An prosit litis consortibus, quando ipsi maiores sunt neque restituendi aliàs, & res est diuisibilis?

Quartò, An eisdem prosit, quando res est indiuisibilis?

Quintò, Quando dicatur res diuisibilis, vel indiuisibilis in proposito.

Sextò, An aliqua de causa & præsertim iuramenti res indiuisibilis habeatur pro diuisibili, in hoc proposito nostro?

Septimò, An quando prodest restitutio in integrum etiam ipsis litis consortibus, ipsi consortes possint petere illam nomine eorum proprio, vel ipsius restituti?

Octauò, An restitutio in integrum prosit fideicommissarijs ipsius pupilli instituti?

Nonò, An prosit ijs, pro quibus ipse minor aliquid gessit?

Decimò, An prosit illis qui potuerunt cum minore restitui, & noluerunt?

Articulus 1.

1 AD primum, † An scilicet restitutio in integrum prosit ipsis litis consortibus, quando ipsi quoque minores sunt, vel eadem ratio restituendi adest, & res indiuisibilis est?

Et quidem stante pro vera illa communi conclusione, de qua infra art. 4. quòd propter indiuiduitatem rei & causæ restitutio vnius prosit etiam alijs litis consortibus etiam maioribus, articulus nullam habet difficultatem, quia multò magis ista conclusio procedet, quando litis consortes ipsi quoque sunt minores vt hic, quàm vbi sunt maiores & non digni beneficio restitutionis, vt ibi.

Sed posita ibi contraria sententia pro veriori, vel articulo saltem pro dubitabili, quid dicendum in casu isto?

Breuiter conclude sine scrupulo, quòd sic. Et quamuis nemo in specie hoc determinet in istis terminis in indiuiduo, tamen allegati possunt tanquam hoc à fortiori decidentes, omnes qui allegantur pro secunda opinione affirmatiua infra ead. q. d. art. 4.

Neque ij, qui ibi contrarium tenentes allegantur obstant in hoc casu, quia fundant eorum sententiam in l. 1. C. si in comm. eademque causa, quæ loquitur, quando litis consortes sunt maiores, vt ibi expressum est, & infra dicam, & in minoribus litis consortibus, tacitè sentiunt hanc indubitabilem conclusionem.

Quæ conclusio probari potest per d. l. 1. à contrario sensu, & fortiori, stante quòd probet hoc idem etiam in seq. articulo, quando res est diuidua, & per cap. constitutus, extra de rest. in integ.

Neque obstat argumentum Baldi, in cap. pen. num. 1. extra de appel. quòd scilicet restitut. in integ. non possit peti sine speciali mandato, quia vltra responsiones quas afferã infra art. seq. potest dici, quòd ratione indiuiduitatis † procurator qui obtinuit restitutionem pro vno 2
minore dicatur fuisse procurator etiam aliorum minorũ, quia impossibile est, quia dicatur fuisse procurator

in

in ea causa, si illa eadem est, & diuidi non potest. Sed vtique ad petendam restitutionem pro alio non requiritur speciale mandatum, quando procurator in illa causa interuenit, vt dixi supra q.31.art.12.in lim. ergo. &c. & ita teneas sine scrupulo, per ea etiam quæ dixi supra d.q.31.art.9.ad finem, per quæ tollitur etiam prædictum argumentum Baldi.

Articulus II.

3 AD secundum, † An scilicet restitutio prosit prædictis minoribus litis consortibus, quando res est diuidibilis?

Videtur, quòd non.

Primò. per cap.pen.de appell.arguendo à speciali appellationis.

Secundò, per d.rationem Baldi ibi, nu.1. videlicet,
4 quia restitutio in integrum pro alio peti non potest sine speciali mandato.l.illud.§.fin.& l.seq.ff.de minor.

Tertiò, quia ita in terminis concludit Bald. in d.cap.pen.num.1.& Specul.idem sentit in §.fin.in fine.de restit.in integ. & Bellam.in c.fi. de rest. in integ. num.15. etiam si simus in re indiuidua.

Sed contra est tex.in d.l.vnica. C.si in comm. eademque causa, vbi à contrario sensu clarè hoc probatur, ibi, nam si cognitis quæ gessit, post 25. annum consensum accomodastis, &c. & est tex.etiam in cap. constitutus, de rest.in integ.vbi fratri minori pro se & fratre minore conceditur restitutio in causa communi, licet nil dicatur ibi de speciali mandato, &c.

Præterea hoc sentiũt clarè omnes ij, qui ponunt quæstionem istam in litis consortibus maioribus, quinimò Specul.met in d.§.fin,in fine, dum arguit pro opinione negatiua dicit, quòd restitutio non ita concedi debet, vt prosit etiam maioribus.l,1.§.sed verum.ff.de minor.& si colligamus opinionem & intentionem Doctorum arguendo hoc modo, possumus audacter dicere, quòd ista est communis sententia, quia aceruus ille Doctorum qui disputant articulum illum de litis consortibus maioribus, quos referam, vtuntur hac ratione, ne prosit beneficium minorum maioribus, &c.

Ego puto veriorem & æquiorem hanc posteriorem sententiam contra Baldum, & Bellameram, per d.l.vnicam, & d.c.constitutus, inducendo vt statim dixi.

Et ratio clara mihi videtur, quia si eadem causa per omnia præsupponitur, necessarium est fateri, quòd ita dicantur restitutione digni minores litis consortes, sicut ipse minor qui restitutus est, quia ipsi sicut ipse læsi fuerunt, si ipse læsus fuit. & quamuis ipsi nominatim restitui non fuerint, tamen nõ est absurdum, quod hoc beneficium prosit etiam ijs qui restitui poterant per omnia eodem iure, vt accidit in appellatione d.cap.pen. de appel. Neque moueat quòd beneficium appellationis
5 non sit beneficium personale, † sicut restitutio in integrum, & sic quòd potest egredi personam appellantis, non sic autem restitutio in integrum. Quia resp. quòd est beneficium personale quo ad alios, qui non sunt eiusdem beneficij capaces, id est quo ad maiores, non autem quo ad alios minores cum quibus causa est communis, vt declarabo infra q.50.art.5.& 6. ex quo responsio patet ad primum argumentum ex aduerso.

Ad primum igitur dic retorquendo, quòd imò d.cap. pen. probat intentionem nostram, arguendo ab appellatione ad restitutionem in integrum, vt facit tex.expressus, in l.præses.ff.de minor.& non obstat ratio diuersitatis à Bal.& alijs considerata, quia non procedit inter ipsos minores, vt prædixi.

Ad secundum resp. Primò, ꝙ imò potest peti sine speciali mandato in communi eademque causa, vt d.c, constitutus, de rest.in int, Secundò, quòd licèt posset du-
6 bitari de intellectu illius † tex. prout dubitat Didac.variarum resol, lib.5.cap.6.col. pen, in fine, tamen potest probari ex eo, quia vbi restitutio in integrum prodesse debet alicui ope exceptionis, sine speciali mandato peti posse constat ex his quæ dixi supra d,q.31,art.12.& seq. Sed hic ope exceptionis prodesse debet ipsis litis consortibus, sicut aliàs fideiussori restitutio minoris prodest in casibus, in quibus fideiussori prodest, quos notaui supra q.48. ergo &c.

Ad tertium resp. quòd Specul. hoc non firmat quinimò videtur loqui quando litis consortes sunt maiores, attenta ratione quam allegat ex d.§.sed verum. ff.de minor. Authoritate verò Baldi, & Bellameræ repugnãt iura, & rationes supra adductæ, vel quòd producere potest, sic vt non intelligantur litis consortes minores ipso iure liberati, eo ipso quòd minor iste restitutus sit, sed ope exceptionis tantum, si ipsi postea conueniantur, eadem actione qua conueniebatur minor restitutus, prout accidit in restitutione minoris ad fauorem fideiussoris sui, de qua dicam infra q.48.& sic saluabis opinionem istorum, & limitabis vno modo conclusionem à me proximè firmatam.

Articulus III.

7 AD tertium, † An scilicet restitutio in integrum prosit litis consortibus maioribus non eiusdem restitutionis capacibus, & res est diuidua.

Videtur, quòd sic.

Primò, exemplo appellationis vt l.1.C.si vnus ex plur. appell.& d.cap.pen. de appell.

Secundò, quia hoc vult Mauric.cap.368. versic.erant etiam hi fratres, &c.

Sed contra est communis omnium Doctorum conclusio, quos congeram infra art.seq.in vtraque opinione ibi relata, omnes enim illi qui in eo casu discordant in hoc concordant, quòd consortibus maioribus non prosit, & in specie ita scribit Crot.cons.344. num.12.& 13. lib.1.& Rimin.cons.87, ad finem lib.1.

Et est text. expressus in d.l.vnica. C.si in comm.eademque causa, & ibi omnes communiter notant, post Glosam ibi.

Ratio autem est, quia, vt dixit text.in d.l.1.§.sed verũ. ff.de min. intentio prætoris fuit minoribus auxilium præstare non maioribus.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod appellationis beneficium commune est maioribus, & minoribus pariformiter, ex eo quia præsupponit iniquitatem sententiæ. Beneficium verò restitutionis in integrum non sic, quia errorem vel lapsum ex parte minoris præsupponit, qui quidem in minoribus excusatur, in maioribus verò nequaquã ex eodem capite ætatis, pro hoc l, præfecti.ff.de minor.

Ad secundum dic, quòd Mau, loquitur, quando restitutio petita fuit à minore ex capite, legitimè absentię, quòd si ipsi præsupponit (prout necesse est) quod fratres illi litis consortes ipsi quoque eodem impedimento detenti fuissent, nõ mirum, quia eadem ratione restituendi veniebant, qua minor ex eis restitutus fuit, videlicet ex causa legitimæ absentiæ, quæ bene potest esse æquè communis causa & impedimentum, quod in ætate non accidit.

Ex quibus solutionibus habes firmatam hanc conclusionem cum vna limitatione, scilicet.

8 Quod non procedat † quando causa restitutionis à minore obtentę esset cõmunis, & pariformiter militaret in ipsis quoque maioribus, puta quia minor restitutus fuit ob legitimam eius absentiam, vel infirmitatem, vel paupertatẽ, vel ignorãtiam, quod quidem impedimentum commune quoque fuerit ipsis maioribus, quod verissimum puto, & intantum, vt nõ verear attentare hoc. Quod si minor restitueretur ex causa absentiæ, & alij

eius

eius litis consortes interim quo ipse absuit fuissent infirmi, vel carceratı, vel aliquo alio iusto impedimento detenti, ita vt ipsi quoque venirent restituendi ex eodem edicto maiorum ex quo minor restitutus fuit, restitutio ab eo obtenta debeat illis quoque prodesse.

9 Ex quo etiam infero, quod † si omnes essent maiores, & vnus ex eis restitueretur, puta ex capite ignorantiæ, & istud impedimẽtum in alijs quoque cõmune fuisset, ipsis quoque prodesset hæc restitutio obtẽta ab vno.

Et similiter idem probarem, si vnus ex eis ignorans, alius absens, alius infirmus interim fuisset, adeo ꝙ nemo ex eis potuerit superesse negocio de quo agitur, & quilibet ex eis veniat restituendus ex clausula generali & edicto maiorum, nam putarem æquissimũ, quod restitutio ab vno illorum obtenta, cæteris quoque consortibus prodesset. Super quo bene consideret prudens lector, quia licet nouum sit, tamen æquissimum & rationabile puto.

Temperando tamen, vt dixi in præcedenti artic. in fine, quòd procedat, non quidem ipso iura, sed ope exceptionis, vt dixi in fideiussore infra quæstione 48.

Articulus IV.

10 AD quartum, † An scilicet vbi aliàs restitutio in integrum non prodest litis consortibus, prosit eisdem, quia res sit indiuisibilis?

Videtur, quòd non, & sic quod ista ratio indiuiduitatis nihil operetur quo ad hoc.

Primò, per l. per fundum. ff de seruitut. rustic. prædio.

Secundò, per l. 2. C. si vnus ex plur. appel.

Tertiò, quia ita videntur tenere Doctores cõites. Per. de Bellapertic. in l. 1. C. si in comm. eademque causa, Iacob. de S. Georgio. & dicit ibi Pau. ꝙ ita tenent ibi Doctor. communiter. & Gomes. in trac. var. resol. nu. 2. cap. 13. nu. 10. idem attestatur de cõmuni, & dicit, quod ita tenent Bart. Ang. Pau. Salyc. & Iacob. in d. l. vnica. Bellam. in c. fin. de restit. in integ. Georgio. Natta in trac. de stat. exclud. fœm. quæst. 3. nu. 74. vbi de communi, & allegat etiam Florian. in l. loci corpus, §. si fundus. ff. com mun. prædiorum, & add. ad Capell. Tholos. decis. 55. nu. 6. & idem vult Bertrand. conf. 266. nu. 5. lib. 1.

In contrarium tenent alij Doctores reuera magis cõmuniter, Gl. in d. l. vnica. in verbo, patrocinari, quam sequitur ibi Fulg. & Pau. de Castr. & in veritate idẽ vult Bar. ibi, in illis verbis, & vna est ratio defensionis vtriusque, sub nu. 7. vers. dicamus ergo. Ias. in l. si mater. n. 10. C. de inoffi. testament. Castr. in l. qui separatim. num. 2. ff. de appel. Alber. in l. 2. C. si vnus ex plur. Ang. in l. si cõmunem. in princ. ff. quemadm. seruit. amit. Bal. in l. 3. §. sed vtrum, num. 3. ff. de minor. & Flor. de S. Petro in d. §. si fundus. ff. si seruit. amit. Affl. super const. regni, latè & plenè firmat hanc distinctionem de causa diuidua & indiuidua, & ponit exempla. Anto. de But. in c. auditis, num. 20. de restit. in integram, & ibi Abb. num. 17. Afflict. in c. sancimus. titulo quo temp. miles, num. 64. cum exemplo notabili. Mauric. de restitut. in integrum, cap. 185. & seq. vsque ad cap. 192. vbi communẽ dicit Mar. Soc. senior in tract. de testibus. num. 229. Laurent. Syluan. in tract. de feud. recogn. quæst. 58. Villalob. comm. opi. in verbo, restitutio, nu. 52. Menoch. de recup. poss. remed. 15. nu. 131. Borgn. de vsufr. mul. rel. o. 165. cum concor. & Dom. Octau. Simonc. in tract. de decret. lib. 3. tit. 9. num. 3.

Et consulendo firmant Paul. de Cast. cons. 123. in fine, libro 2. Grat. consilio 100. num. 34. libro 2. Calcan. cons. 3. in fin. Curt. iunior. cons. 53. num. 3. & 4. lib. 1. Paris. cons. 100. num. 73. libro 1. & cons. 13. numero 31. 73. & 74. lib. 2. vbi exemplum de indiuiduo. & cons. 65. nu. 59. lib. 3. vbi etiam exemplum & iudicãdo factum consilium Neapol. ita pluries votauit, vt testatur Afflic. decisio. 253. vbi exemplum. Beninten d. decisio. 4. in princ. & Aust. in add. ad Cap. Tholos. decisio. 55. nu. 6. & idem etiam tenet Rip. in consil. 1. titulo si in commu. eademque causa, & communem testatur Villalob. in d. versic. restitutio, & ita vera bene enumeratis & ponderatis authoritatibus, ista est magis communis sententia.

Pro qua adducitur l. si communem. in prin. ff. quemad. serui. amit. vbi videtur casus, licet Doctores pluribus modis nitantur euitare hunc text. vt per Iac. de S. Georgio dicta l. vnica. quæ tamen leuia sunt, vt per eum.

Secundò adducitur l. loci corpus. §. si fundũ. ff. si seru. vendicetur, vbi pariter videtur casus.

Quid igitur dicendum in tanta controuersia? Bar. in d. l. vnica. C. si in commu. eademque causa, distinguendo nititur hæc iura, & opiniones concordare, & eius distinctio, licet quadrimembris sit, tamen potest ad duo capita redigi.

11 Aut enim (inquit) agitur de seruitute iam cõstituta, vel defendenda, vel extinguenda fauore vnius qui minor sit, & tunc, eius beneficium prodest etiam alijs consortibus maioribus, vt dicta l. si communem. & d. §. si fundum, adducti proximè pro secunda opinione. & ratio est hoc casu, quia cũ necesse sit, ꝙ minori ius suum illibatum & integrum conseruetur, & non possit remanere seruitus, vel defensa, vel extincta quo ad vnũ, quin quo ad omnes defensa, vel extincta sit, propter eius indiuiduitatem, sequitur, quòd necessarium sit extendere beneficium restitutionis minorum ad ipsos maiores, & hoc non est absurdum inusitatum, quia multoties non priuilegiatus vtitur iure & beneficio priuilegiati ratione indiuiduitatis causæ, vel rei, vt latè per Ias. in l. si mater. num. 10. C. de inoffic. testam. vbi multa similia congerit.

Aut agitur de seruitute inducenda & constituenda de nouo, & tunc non prodest ætas vnius alteri, vt d. l. per fundum. ff. de seruit. rust. præd. quæ ita procedit secundùm Bar. & tunc ratio est, quia seruitus acquiri non potest cessione, vel stipulatione, vel legato, nisi omnes ad quos spectat, cesserint, legauerint, vel promiserint. & certè iste text. ad propositam quæstionem non meruit allegari, quia ibi non agitur de extendendo fauore minoris ad maiores, ratione indiuiduitatis: sed de hoc, vt vnus non possit cedere ius alterius, quando ius competit omnibus, vt singulis, licet in se sit aliquid indiuiduum. Quinimo quia est indiuiduum, & non potest præiudicari præcedentem non cedenti, cessio non tenet nisi omnes cesserint, & sic retorquetur, quia indiuisibilitas rei hoc operatur, quomodo ergo faciet pro prima opinione iste tex. non video.

Ex distinctione ergo Bartoli si bene illa ponderetur colligitur, quòd regulariter vera est communis opinio secunda, vt scilicet ætas vnius prosit etiam maioribus litis consortibus, ratione & causa indiuisibilitatis ipsius rei, vel causæ, vt d. l. si communem. in princ. & d. §. si fundum.

Ex quibus dictis hucusque, ego firmo conclusionem hoc modo, & puto, ꝙ sit æquitate & iuri consonum.

12 Quòd scilicet vbicunque res, vel causa est taliter † cõmunis connexa, & indiuisibilis, vt si restitutio in integrum non prosit ipsius quoque litis cõsortibus maioribus, non possit prodesse neque etiam ipsi minori in integrum restitutio, tunc debeat prodesse & communis esse ipsis quoque maioribus, aliàs, si satis ipse minor ius suũ integrum recipiat, etiãsi litis consortes maiores beneficium suæ restitutionis non sentiant, tunc ad eos beneficium huius restitutionis nõ protigatur. Et hoc, vt puto voluerunt Fulgos. & Mauric. supra allegati, dum dicebant, ꝙ non diceretur minor plenariè restitutus, neque ad pristinum statum res redacta, nisi ipsi quoque maiores restituantur, intellige enim hoc iuxta distinctionem, quam statim attuli.

Et ita

Et ita teneo,& exempla vtriusque membri colliges
exemplis,quæ referam in sequent.articulo,& ita tenen-
do est satisfactum etiam contrarijs iuribus & authori-
tatibus, vt statim dicam in limitatione.

13 Amplia prædictam conclusionem,† communem se-
cundam,vt supra à me firmatam,vt procedat, etiam si
res sit in se diuisibilis quo ad commodum vtendi,nam si
sic diuisa non afferat eandem vtilitatem in parte quo ad
partem ipsi minori restituto, quam afferret eidem, si in
totum omnibus prodesset,iuxta regulam Petri & alio-
rum in l.stipulationes non diuiduntur . ff.de verborum
obliga.censentur res & causa penitus indiuiduæ etiam
in hac materia nostra , & etiam maioribus litis consor-
tibus prodest. Ita sing.dixit Rip.in cõs.1,in tit.si in com-
mun.eademque causa,nu.2.quòd tene earum,quia fa-
ciet tibi honorem,si aduertes eueniente casu.

14 Limita verò † è contra(& sic procedet prima opi-
nio)vt non procedat hæc secunda communis, quando
ista causa connexa & indiuisibilis aliàs, in hac tamen
vtilitate,& effectu restitutionis in integrum possit con-
siderari diuisibilis,& prodesse ipsi minori integraliter
quo ad ipsum,licèt maioribus non prosit, & si casus ita
accidere potest, poterit optimè procedere hæc prima
opinio, aliàs teneo firmiter secundam, quæ est in se ve-
rior,& æquior, vt prædixi.

Articulus V.

15 AD quintum,† Quando scilicet res dicatur diuisi-
bilis,vel indiuisibilis,in proposito.

Quantum quidem attinet ad regulam generalē tra-
dendam, ego puto illam esse veriorem,quàm attuli su-
pra art.præced.col.fin.vers.ex quibus dictis,&c.cũ seq.

Quòd scilicet, si is qui restitutus est in integrum non
possit sentire effectum restitutionis in integrum integrè
& plenè,nisi ille prosit & communis sit cæteris quoque
litis consortibus , licèt aliàs restitutio ipsa eis non com-
peteret,dicatur res & causa in proposito indiuidua,si ve-
rò possit à restituto plenè sentiri effectus restitutionis,
absque ista extensione,tunc dicatur diuidua,& hoc re-
gulariter tenendum puto.

Quantum verò ad exempla singularia, lubet hic re-
censere aliqua pro commodo scribentium.

16 Primum affertur in seruitutibus, quæ excepto † vsu-
fructu regulariter sunt indiuiduæ,ita Azo in rubr. C.si
in commun. eademque causa , allegans d.l.si commu-
nem.in prin.ff.si serui.amitt. de quo exemplo satis per
Bar.in dicta l.vnica.& dixi supra art.præced.

Secundum exemplum colligitur ex Paris.cons.12.nu.
17 73.& 74.libro 2.quando scilicet fratres † renunciaue-
runt fideicommisso communi, & aliquis illorum erat
minor, quomodo autem consideret Paris. indiuiduita-
tem illius fideicommissi videndum est latè illud consi-
lium,cum dicat illud colligi ex iam dictis & dicendis.

18 Tertium exemplum notab. † colligitur ex Affl.in tit.
qui temp.miles,c.sancimus.nu.64.Quando scilicet duo
filij successerunt in feudu , & alter eorum est minor, &
non petierunt inuestituram infra annũ, nam auxilium
minoris contra hanc præscriptionem competit etiam
maiori, vt ipse inquit per d.l.si communem. Et quod plus
est,dicit,quod hoc accidit ratione indiuiduitatis, quæ con-
sideratur in præscriptione. Quo stante habes genera-
19 liùs,& notabiliùs exemplum in præscriptione,† nam si
minor restituatur aduersus præscriptionem, auxilium
restitutionis competet quoque maioribus litis consor-
tib. per d.l.si communem, & Affl.d.nu.64. quod notes
perpetuo, & idem procedet,si maior ex causa absentiæ
restituatur aduersus præscriptionem, vel ex causa igno-
rantiæ,vel alterius iusti impedimenti,nam eius restitu-
tio competit quoque litis consortibus,contra quos in ea-
dem communi causa præscriptum est illis negligenti-
bus, quòd mirum quidem est, & tamen verum.

20 Quartum exemplum affertur in † iure Hypothecæ,
quòd in hac materia de qua agimus indiuiduum dici-
tur,& in quo beneficium minoris extenditur ad maio-
res litis consortes,vt in terminis decidit Afflic.dec.213.
ad finem,dicens ita fuisse iudicatum per sacrum consi-
lium Neap.bis.

Limitando tamen,vt per eum,dummodo isti cohære-
des bona obligata pro indiuiso possideãt,quia si diuisis-
sent dicitur postea diuiduum ipsum quoque ius hypo-
thecæ,& sic eo casu non succurreretur maiori prætextu
huius connexitatis,vt per eum.

21 Quintum exẽplum colligitur † notab. ex Paris.con-
sil.65.nu.55.& seq.lib.3. videlicet, quando plures filij
inconsultè immiscuerunt se hæreditati,quorum aliquis
erat minor , nam restitutio minoris aduersus dictam
immistionem ad conficiendum inuentarium datã,com-
petit quoque maioribus fratribus,vt latiùs per eum,ad-
ducentem d.l.si communem, in princ. quod nota.

Exempla reliqua poteris facilè colligere ex allegatis
Doctoribus supra art.præcedenti in vtraque opinione,
& præsertim ex congestis pro secunda, ego quædam no-
tabiliora retuli.

Articulus VI.

22 AD sextum,† An scilicet aliqua de causa,& præ-
sertim iuramenti res indiuisibilis habeatur pro
diuisibili in hac quæstione nostra.

23 Reperio duo specialia. Primum est,† quãdo adest iu-
ramentum appositum ipsi actui,contra quem est obten-
ta restitutio à minore, videtur enim quòd hoc casu non
prosit restitutio maioribus litis cõsortibus, etiam si cau-
24 sa sit de sui natura indiuidua, nam iuramẽtum † ope-
ratur inter alios hunc effectũ,quòd quando actus ratio-
ne indiuiduitatis,totus perit,qui nõ periret si esset diui-
duus,virtute iuramenti sustinetur pro ea parte pro qua
valere posset, si esset diuiduus,vt per Paris.cons.14.nu.
56. & 19. libro 1. Zas.in l.1. §.sed & si mihi.in 3.col.ff.
de verborum oblig. Rol. à Valle cons.70.nu.30.lib.2.

Sed in contrarium videtur concludere Paris.cons.12.
nu 63.vers.nec obstabit,iuncto nu.73.& 74. vbi conclu-
sionem supra firmatam,articulo quarto, retinet etiam
stante iuramento in illo actu apposito.

25 Ego puto sic dicendum quo ad hoc,aut actus † super
quo iuramentum est interpositum,est de sui natura in-
diuisibilis,& in effectu talis, quòd si diuidatur non po-
test afferre eam vtilitatem in parte, quo ad partem
quam attulisset in toto quo ad totum,& puto,quòd iu-
ramentum non faciat hunc actum diuiduum,quia non
potest iuramentum alterare naturam essentialem ipsius
actus,licèt formam eius supplere possit pro validitate
illius,vt dicam infra in tract. iuramenti. post Doct.in l.
fin.C.de non num.pecun.

Aut actus est quidem diuisibilis natura, & vtilitate,
sed non quo ad iuris fictionem , vt est seruitus itineris,
aquæ,& similium,ad quam si minor restituatur, poterit
ipse pro sua parte vti,id est ipse solus ad suum libitum
totaliter ire vel haurire,vt prius,& hoc casu puto,quòd
virtute iuramenti fiat diuisibilis actus,& restitutio ma-
iorib.litis consortib.non prosit,nisi ex hoc diminueretur
effectus,& vtilitas restitutionis quo ad minorem, quia
non integrè ius suum recuperaret , quia tunc sto cum
conclusione de qua supra,art.4.

26 Secundum speciale est,† quando res, vel causa essent
indiuiduæ fauore eius cõtra quem petitur restitutio,ve-
luti si plures emphyteutæ teneantur quilibet in solidum
ad solutionem canonis,tunc.n.restitutio concessa vni ex
istis emphyteutis ratione minoris ætatis aduersus nõ so-
lutum canonem , non proderit alijs maioribus qui non
soluerũt,hac ratione ne quod erat indiuiduũ fauore ad-
uersarij, cẽseatur indiuiduum odio eius,cõtra regulam,
quòd

quòd fauore, &c. vt singul. decidit Beninteud. decis.4. per totum, vbi in summa concludit, quòd quádo dominus emphyteutis declarauit rem esse deuolutam, consequenter declarauit solutionem velle esse diuiduam, & sic restitutio in integrum proderit tantum minoribus qui non soluerunt partem suam, non autem maioribus qui non soluerunt suam. Quod est singul. & notádum.

27 Potes etiam alias causas ex quibus † res indiuisibilia fieri, & censeri solet diuisibilis colligere ex Alex. cons.7. per totum lib.5. vide cum casus occurrerit, si aliqua ex illis in hac materia applicari ad propositum valeat.

Articulus VII.

28 AD septimum, An scilicet isti litis † consortes quibus in casibus supradictis competit beneficium restitutionis ab alio obtentæ, prosit absque alia noua petitione, & si fieri debet, nomine cuius fieri debeat petitio?

Breuiter ista quæstio quæ noua est, videtur posse decidi ex ijs, quæ dicam infra q.48. & tetigi supra hac eadem q. art.2. ex quibus colligendo conclusionem, corollariè dico, quod quantum ad hoc, an necessaria sit noua restitutio, ego puto quod non, quia si necessaria esset non diceretur prodesse illis beneficium restitutionis obtentæ, sed quantum ad hoc an restitutio obtenta dicatur ita competere illis, vt ipso iure dicantur restituti, puto quod non, quia re vera illi non fuerunt restituti, neque eorum nomine actum est, sed ope exceptionis poterunt se tueri, casu quo conueniantur ea actione, qua minor restitutus conueniebatur antequam restitueretur, vt dixi supra d. art.2. ad finem.

Si tamen placeret nouiter petere se quoque restitui, puto quòd sit dicendum sic. Aut petitur ex eo tantum quia causa est indiuidua, & volunt succurri sibi quoque ratione connexitatis causæ, & tunc debet peti omninò nomine minoris litis consortis, vt si restitutus non est, restituatur in integrum, & si restitutus est, restitutio eius eis quoque prosit.

Aut petitur ex eadé causa, ex qua fuit restitutus minor, & tunc nomine proprio petere debent, puta si ipsi quoque sint minores, vel absentes fuerint, vel impediti, &c. & ad probádam & iustificádam læsionem, & petitionem restitutionis, debebunt allegare, quod eadem est causa communis, & quod vnus ex eorum litis consortibus eadem de causa fuit restitutus, &c. Hæc tamen dico nó recedendo ab eo quod dixi, quod scilicet isti litis consortes absque noua petitione restitutionis sint tuti ope exceptionis, virtute restitutionis obtentæ per litis consortem, vt dicam in fideiussore infra quæst.48.

Articulus VIII.

29 AD octauum, † An scilicet restitutio quæ competit ipsis pupillis, seu minoribus institutis, prosit ipsis fideicommissarijs, & substitutis eorum?

Ista quæstio, est de materia q.50. tamen hic quoque propter aliqua dicenda tangenda est.

Et videtur simpliciter, quòd non, prout tenet Alex. in cons.119. nu.28. lib.6. per dict. l.1. C. si in commun. eademque causa.

30 Sed in cótrarium facit, quia personæ instituti & substituti videntur connexæ, ita vt restitutio vnius prosit alteri, sicut authoris defuncti ipsi hæredi, qui in locú eius succedit, l. non solum. ff. de restitut. in integrum.

Breuiter tamen ita dicendum puto. Aut loquimur de restitutione obtenta ab ipso instituto, & tunc puto, quòd prosit quoque ipsi substituto fideicommissario, vel pupillari, vti hæredi & successori, d.l. non solum, cum concor. de quib. infra d.q.50.

Aut de restitutione obtinenda, & tunc aut mortuus est institutus, qui poterat restitui, & cópetit adhuc tempus petendi restitutionem, & successori quoque eius competit, & consequenter fideicommissario, vel substituto pupillari.

Aut viuit adhuc institutus, & tunc non cópetit, quia non potest cogi institutus ad hoc beneficium petendum, & hoc regulariter, vt dicam infra proximè, art. fi. & dixi supra q... art... Nisi fortè fideicommissarius prætenderet, quòd ex hoc alienatio sui fideicommissi sequeretur, & sic vellet cogere institutum dolo omittentem velle restitui in integrum, vt restitutionem petat, vel ipse eius nomine velit petere & obtinere. Quo casu æquissimum putarem, quod fideicommissario succurreretur, & audiretur, si vellet ostendere quod ipsi grauato competit restitutio in integrú, & quod vult petere ad hoc, vt tempora petendi labantur, & noceat ipsi fideicommissario, & dabitur casus, quod quis inuitus restitutionem in integrum petat & obtineat, vel aliquis eius nomine illo nolente petere, quod est notandum.

Ad authoritatem Alex. d. cons. 119. num.28. resp. quod loquitur, quádo ipsi substituti fuerunt negligentes comparere pro interesse suo, & negligentiam ipsius pupilli instituti supplere. Quod non solum non repugnat his quæ diximus, sed confirmat.

Articulus IX.

31 AD nonum, † An restitutio in integrú prosit etiam illis pro quibus minor aliquid gessit?

Breuiter conclude quòd non. Tex. est in l. cum mandato. vbi Bart. & alij. ff. de minor. & ibi habes exempla. Declarando tamen & limitádo vt dicam infra in 2. parte ea quæst. de restit. in integrum aduersus mandatum, & negocia gesta.

Et ex hoc etiam sequitur alia clara conclusio.

32 Quod † restitutio in integrum non prodest ipsis principalibus, pro quibus minor fideiussit. Text. est in l. minor se in id. ff. de min. & ista non habent dubitationem. Quia adest pro his ratio clara in l.3. §. sed vtrum, ff. de minor. ibi prætor enim minoribus auxilium promisit, non maioribus, &c.

33 Et hinc infertur, quòd si aduocatus † maioris sit minor 25. annis, & ei veniat danda restitutio, non prodest ipsi maiori. Ang. in l. si patronum. nu.4. C. de aduoc. diuer. iud.

34 Limita tamen prædicta, † vt procedát, quando mandato ipsius maioris minor interuenit, quia túc imputatur ei, &c. vt d.l. cum mandato. in fin. secus verò si sponte sua minor se ingessit, vt l. quam si minor. in princ. ff. de minor. & dicam etiam infra in 2. parte. q... art...

Articulus X.

35 AD decimum, † An scilicet restitutio in integrum prosit etiam illis litis consortibus, vel alijs coniunctis, qui potuerunt cum minore restitui & noluerunt.

Reperio quod Maoric. c.144. sui tract. de restit. in integrum, dicit sic, quòd aut causa est indiuidua, & nihilominus eis prodest, aut est diuidua, & secus. Ita ipse.

Quantum autem ad primum membrum, bene procedit intelligendo sic, dummodo ex post facto velint vti beneficio restitutionis, quo regulariter nemo inuitus vti cogitur. l. si iudex. ff. de min.

Quantum ad secúdum, placet in hunc modum, vt scilicet procedat, quádo causa communis restitutionis quæ omnibus competebat, erat alia quam ætatis, si autem ætatis, si quidem isti litis consortes, quando neglexerút restitutionem erant maiores, idem bene procedit, si verò erant minores, secus puto, quia in hoc ipso læsi sunt, quod restitui noluerunt dum potuerunt, & sicut nó præiudicat minoribus renunciatio ab eis facta restitutioni

in

in integrum, vt dixi supra quæst. vigesimasexta, articulo quarto. Ita nec ista negligentia circa obtentionem illius.

SVMMARIA.

1 *Restitutio in integrum, an reponat in pristino statu etiam aduersarium?*
2 *Restitutio in integrum neque damno, neque lucro esse debet.*
3 *Quòd quis impugnauit, non potest pro se allegare.*
4 *Regula de qua supra nu. 1. an procedat tam in restitutione minorum, quàm maiorum?*
5 *Et an etiam si in sententia nihil dicatur de repositione aduersarij?*
6 *Restitutio dicitur restituere omnia iura, tam actiuè, quàm passiuè.*
7 *Aduersarius minoris non tenetur ei restituere rem, donec non est satisfactum sibi de melioramentis.*
8 *Euicta re per restitutionem in integrum, an detur ipsi aduersario vtilis actio contra venditorem à quo ipse rem habuit?*
10 *Restitutio non opponitur ratihabitioni. & num. 9.*
11 *Restituto minore aduersus venditionem, an ante omnia debeat restitui precium ipsi emptori?*
12 *Minor, qui restitutionem obtinere vult, debet ante omnia implere pro parte sua.*
13 *Emptor an teneatur restituere minori rem sibi vēditam, nisi prius sibi soluatur precium, vel saltem actualiter deponatur?*
14 *Et an minor ante omnia debet offerre precium, aliàs non audiatur?*
15 *Et quid si minor fecit quo minus posset restituere precium.*
16 *Et quid in casu venditionis factæ per impressionem.*
17 *Et quid si minor fuit dolo inductus ad contrahendum.*
18 *Et quid si minor fecit solui precium ipsi creditori sibi ipso emptore, ex causa onerosa.*
19 *Restituto minore aduersus venditionem emptor recuperet precium, si minor non est factus locupletior ex eo.*
20 *Intellectus l. quòd si minor. §. restitutio. ff. de min. in verbo, parcius, & num. 21.*
22 *Minorem non esse factum locupletiorem ex venditione, cui incumbat onus probandi, quòd emptori.*
23 *Et quid si venditio fuit celebrata solemniter, cum interpositione decreti.*
24 *Pro decreto præsumitur, & omnis suspicio tollitur.*
25 *Et hac regula quomodo procedat, declaratur latè.*
26 *Restituto minore aduersus venditionem, permutationem, vel quid simile aduersarius recuperet expensas factas in ea re.*
27 *Et quid si expensæ sint voluptuosæ tantum.*
28 *Et quid si refectio illarum esset nimis grauis, & damnosa ipsi minori.*
29 *Cautela pro minore, vt denunciat ne meliorationes huiusmodi faciat.*
30 *Et quid si expensæ non sint vtiles ipsi minori.*
31 *Et prædicta, an procedant in ecclesiis?*
32 *Expensæ istæ an refici debeant, prout in eis expensum est, an prout in eis melioratum?*
33 *Meliorationes naturales & accessiones, non debent refici.*
34 *Aurifodina, & huiusmodi telluris fructus, an extimari debeant? & num. 35.*
36 *Restituto minore aduersus consignationem, seu dationem insolutum, & aduersario repetente vsuras pecuniæ, cuius loco rem acceperat, ipse minor recuperet fructus rei suæ.*
37 *Possessor cum titulo non debet restituere fructus consumptos.*
38 *Restituto minore aduersus transactionem, an actiones hinc inde remissæ ipso iure recuperentur. sic?*
39 *Et quid quo ad ea quæ aduersarius minoris ipsi donauit, vt cum eo transigeret.*
40 *Et an prædicta intelligantur ipso iure restituta?*
41 *Et quid si minori remissa fuisset actio alia ratione, quàm transactionis.*
42 *Restitutio in integrum nihil operatur quo ad ea, quæ non procedunt immediate ex causa ipsius læsionis.*
43 *Et an procedat conclusio, num. 38. quo ad rescissoriam.*
44 *Et an procedat si aduersarius minoris, cum dolo induxit ad transigendum?*
45 *Et an semper actio pristina ciuilis restituatur?*
46 *Et an propterea aduersarius possit redire ad primam instantiam?*
47 *Restituto minore aduersus sententiam, an restitutus intelligatur aduersarius ab ijs quæ in illa sententia contra se faciunt? & num. 48. & 49.*
50 *Restituto minore vel maiore ad producendum nouos testes, vel instrumenta, aduersarius quoque eius ad idem restitutus intelligatur.*
51 *Et quid si absit dolus ab aduersario, & quando abesse dicatur. & num. 52.*
53 *Minor si nihil probat in termino huius dilationis sibi concessæ, neque ipse aduersarius probare poterit. & nu. 54.*
55 *Restitutio quando prodest ipsi aduersario, an prosit illi etiam contra tertios possessores?*
56 *Et an prosit illi, si minor nolit vti restitutione sibi concessa?*
57 *Et an aduersarius teneatur probare restitutionem sibi esse damnosam?*
58 *Et an procedat si restitutio concessa sit maiori post quadriennium ex alia causa, quàm ætatis?*
59 *Et an prosit aduersario, quando dolo eius minor circumuentus fuit?*
60 *Et an prosit aduersario, quando minor ex hac restitutione non remaneret in lucro?*
61 *Et an si minor remaneat in aliquo lucro, sed sine damno ipsius aduersarij?*
62 *Et an prosit aduersario, quando id aduersus quòd restitutus est minor, non est connexum cum eo aduersus quod aduersarius restitui vult, cum exemplis?*
63 *Minor si confessus sit aliquid sibi præiudiciale, ea restituatur, an prosit aduersario?*
64 *Minor si restituatur in actione tutelæ, aduersarius ad contrarium non restituitur.*
65 *Restitutio minoris, an prosit aduersario, quando causa læsionis sua non procedunt immediatè à causa propter quam restituitur minor?*
66 *Minor si vult restitui aduersus vnum capitulum pacti, vel transactionis, an etiam aduersarius velit, vt à toto discedatur, an audiatur?*
67 *Ecclesia si vendidit castrum, & restituatur, an aduersarius quoque restituatur, &c.*

QVÆSTIO XLVII.

De effectibus restitutionis in integrum quo ad personam eius contra quem petita & obtenta est, & sic, an & quando prosit ipsi quoque aduersario, & quomodo eum quoque in pristino statu reponat?

IVRI, & æquitati congruum visum est, vt restitutio in integrum (cuius effectus est reponere omnia in pristino statu) reponat quoque ipsum aduersarium contra quem restitutio obtenta est, in eo statu in quo erat antequam cū ipso restituto contraheret, vel aliud quippiam ageret. l. 1. C. de reput. cum

cum sua materia, quæ propterea in hac quæstione plenè tractanda occurrit, etenim cum hucusque visum fuerit in quæst. præcedenti, quomodo prosit effectus restitutionis litis consortibus ipsius restituti, nunc videndum est, quomodo etiam ipsis aduersarijs prosit. Quomodo quidem (vt omnia quam dicenda, circa id occurrunt complectamur) duodecim hisce articulis absoluendum est.

Primò, An restitutio in integrum reponat regulariter in pristino statu ipsum quoque aduersarium? regula cum fall.

Secundò, An propterea euictare per restitutionem in integrum detur vtilis actio aduersario contra eum à quo ipse emit?

Tertiò, An propterea restituto minore aduersus venditionem, debeat restitui ante omnia precium ipsi aduersario?

Quartò, Et quid si minor non est factus locupletior ea ex venditione?

Quintò, Et quis probet minorem fuisse locupletatum, vel econtra?

Sextò, An propterea restituto minore, vel maiore, aduersarius recuperet omnes expensas ab eo factas in ea re?

Septimò, Et an debeant restitui expensæ, prout meliorata res est, vel prout expensum est?

Octauò, An propterea restituto minore aduersus consignationem, seu dationem in solutum & aduersarius reperat vsuras pecuniæ, cuius loco rem accepit ipse minor recuperet fructus rei suæ?

Nonò, An propterea restituto minore aduersus transactionem, actiones hinc inde ipso iure recuperentur?

Decimò, An propterea restituto minore, vel maiore aduersus sententiam, & rem iudicatam, aduersarius quoque eius debeat releuari ab ijs quæ sunt contra se in d. sententia?

Vndecimò, An propterea restituto minore, vel maiore ad producendum nouos testes, aduersario quoque hoc beneficium nouæ dilationis competat?

Duodecimò. An prædicta omnia in quibus conclusum est restitutionis beneficium prodesse ipsi quoque aduersario restituti, procedant, si minor vti nolit beneficio restitutionis, vel alia de causa, & hic limit. generalis ad prædicta?

Articulus I.

1 AD primum, † An scilicet restitutio in integrum reponat regulariter in pristino statu ipsum quoque aduersarium restituti?

Videtur, quòd non.

Primò, per regulam l. euidenter. ff. de except. rei iudic.

Secundò, quia quòd in fauorem restituti inductum est, non debet eidem in odium retorqueri, l. quòd fauore, & ita dicit Mantua sing. 525. quòd arguebant quidam aduocati.

In contrarium est l. tutor. §. curator. ff. de minor. & l. quòd si minor. §. restitutio. ff. eod.

Et text. clarior in promptu in l. prima. C. de reput.

Conclusio & regula est, quòd etiam aduersarius debeat per omnia reponi in pristino statu, vt d. l. 1. & omnes passim admittunt pro regula, vt innumeros colliges ex art. sequentibus, & ex ampliat. & limi. huius conclusionis.

Et confirmatur hæc conclusio duplici ratione.

Prima est, quia non reponeret restitutio omnia in pristino statu, si minor restitutus remaneret in lucro in damnum aduersarij, quia in isto statu res non se habebat ante læsionem.

Secunda est, quia beneficium prætoris est, vt neque
2 damno, † neque lucro sit restitutio cuipiam. l. 1. & l. videlicet. ff. ex quib. caus. maior.

Tertia est, quia non debet quis velle vti pro se con-
3 tractu, vel actu illo, quem impugnauit. † l. edicto. & ibi Bald. C. si adu. fiscum, & Bald. in l. 1. num. 1. C. de reput.

Ad contraria respon. est facilis, vt per Mant. d. singul. 525. quòd inquit, quòd huiusmodi argumentatio erat cauillosa.

Ampliatur prædicta conclusio, vt procedat tam in re-
4 stitutione maiorum, † quàm minorum. Fulg. in l. prima. §. si absens. num. 9. ff. si ex nox. causa agatur.

5 Ampliatur † secundò, vt procedat etiam si in sententia nihil dicatur de repositione aduersarij in pristino statu, nam hoc subintelligitur, & habetur pro expresso in sententia restitutionis ex natura ipsius restitutionis in integrum, Bart. & Bal. in l. 2. C. si aduer. trans. & ibi Ioan. Fabri. & Iacob. de S. Georgio, & Anchar. in c. 1. num. 4. de rest. in integr. & dicā etiam infra eodem art. 9. in 2. ampliatione. vbi concord.

Et facit pro hoc, quia restitutio in integrum dicitur
6 † restituere omnia iura, tam actiuè, quàm passiuè, vt notat ex illo text. Salyc. in l. si non. §. interdum. num. 15. ff. de locato.

7 Ampliatur tertiò, vt aduersarius † minoris possit retinere ipsam rem, nec minori restituere, donec sibi melioramenta, vel alia quæ rependere debet, non soluit, vt per Bero. latè in c. 1. nu. 25. & sequen. de restit. in integ.

8 Limitatur è contra † pluribus modis, quos ego congeram infra art. fin. vbi limitandæ veniunt tam regula ista, quàm etiam conclusiones faciendæ, infra in seq. art. & ideo dic, vt ibi.

Articulus II.

9 AD secundum, † An scilicet euicta re per restitutionem in integrum detur ipsi aduersario vtilis actio contra venditorem à quo ipse habuit?

Videtur, quòd non.

Primò, per l. qui res §. diuersum. & seq. ff. de solut.

Secundò, per l. 3. ff. rem rat. hab. vbi dicitur, quòd be-
10 neficium restitutionis † in integrum non est oppositum ratihabitioni, adeo quòd qui restitutionem in integrum petit, non dicitur contrauenire, vt ibi notatur.

Tertiò, quia non ex eo euincitur, quia non fuerit venditoris, vnde excusatur venditor, si via extraordinaria euincitur res emptori.

Sed contra est veritas, tex. est & ibi Bart. Bald. Alber. Ang. & omnes notant in l. minor. ff. de euict.

Et ratio est, quia restitutio in integrum, ita effectum suum operari debet, vt minor restitutus non remaneat, neque in damno, neque in lucro, l. 1. C. de reput. & dixi in præced. art.

Atque si ipse posset euincere rem de manu tertij possessoris, qui emit ab emptore minoris, & ipse tertius possessor non posset vtili actione sibi prouidere agendo de euictione contra ipsum venditorem, minor restitutus qui hoc modo non aliter molestaretur ab ipso primo emptore, si primus emptor conueniri non posset de euictione, remaneret semper in lucro manifesto, & vltimus emptor in damno irrationabili, quinimò posset facere manifestam collusionem, cum primo emptore, ad damnum secundi emptoris, vendendo scilicet ipsi primo emptori, & ipse primus venderet secundò participata fraude & consilio cum minore, vt post celebratam venditionem cum secũdo moueret iudicium restitutionis contra eum. Quod quidem contingere non poterit, si dabitur actio vtilis de euictione ipsi secundo emptori contra primum, nam ille ne habeat refundere precium sine recuperatione rei, aget contra minorem pro recuperatione precij, & sic vnusquisque suum recipiet, & minor non remanebit in lucro, neque aliqua fraus com-

committi poterit, vnde æquissimè respon. Iurisconsu. in d. l.minor. & similis text. in l.si cum venditor. §.1.ff.eod. de euict. de quo dicam proximè in ampliat.

Ad contraria respon. sic, quòd ibi dolus emptoris interuenerat, qui dationē in solutum dolosè à minori debitore suo receperat, quo casu non fit reputatio de qua in d.l.1.C.de reput.& in regula de qua præced.art.

Ad secundum dic, quòd licèt non contraueniatur quo ad ratihabitionem actus gesti, vt d.l.3. tamen contrauenitur quantum ad hoc, quòd res euincitur, quòd quidem satis verum est, quomodocunque accidat, & licèt iure extraordinario euincatur, de iure tamen, & nō de facto euincitur, vnde æquum est venditorem vtili hac actione teneri.

Ad tertium resp. quòd licèt non euincatur res ex eo, quòd non fuerit venditoris, tamen alio iuris medio euincitur, & satisfit bonæ fidei ipsius primi emptoris, qui vendit secundò, quod non tenetur in duplum, prout teneretur si euicta fuisset res, vt non sua, sed tantum in simplum, vt est Glo. quam omnes ibi præall. sequuntur communiter, ita iustificātes responsum Iurisconsul. & respondentes huic obiectioni.

Et rationem rationis tangit Alber. ibi dicens, quòd hoc modo minor non remanet neque in damno, neque in lucro, quod si aliter fieret, in alterum absurdum incideremus, vel quod in lucro remaneret, si nulla actio pro euictione daretur, vel in damno si in duplum daretur. Stat ergo firma conclusio.

Ampliaturque, vt procedat in restitutione, quæ datur ex edicto maiorum, vt l.si cum venditor. §.1. ff.de euictionib. Et amplia etiam in ciuitatibus, & cæt. vt per Alb. d.l.minor.

Limitatur, vt procedat ista actio in simplum non autem in duplum, ratione de qua per Glos.& Doct. in dicta l.minor.& dixi statim in respon. ad tertium.

Articulus III.

21 AD tertium, † An scilicet restituto minore aduersus venditionem, ante omnia debeat restitui precium ipsi emptori?

Breuiter conclusio indubitabilis est, quòd sic. Text. est in l.quod si minor. §.restitutio. ff.de minor. Et in l. prædiorum.& in l. veteri. C.de præd. minor. Et omnes Doctores vbique admittunt sine scrupulo, quos habes ex ampliat. & limitationibus sequentibus.

22 Ratio autem esse potest, quia quando † minor vult restitutionem obtinere, debet ante omnia implere pro parte sua, & restituere quicquid ex illo contractu percepit, Corn. cons.138. ad finem lib.2. cum concord. per Rol.consil.59. num.7.lib.1. quibus adde Guidobal. decis.159.

Ampliaturque multipliciter hæc conclusio.

Primò, vt procedat intantum, quòd non teneatur ipse emptor restituere actualiter ipsi minori rem em-
23 ptam, nisi prius sibi de precio satisfiat, † vel solutione actuali, vel vera & actuali depositione illius, vt post Bero. dicto cap.1.num.25. de rest.in integ. dixi supra art. 1.in fin.& continet hæc ampliatio magnam æquitatem, ne quando deueniendum esset postea, ad restitutionem precij incideret ipse emptor in difficultatem illam, an minor esset soluendo vel ne, vel ex precio esset locupletior factus, vel ne, quæ disputatio post rem ipsam restitutam nimis in eius damnum in longum protraheretur.

24 Ampliatur † secundò, & tendit ad idem, vt minor teneatur in primis & ante omnia vel precium ipsum restituere, vel ita offerre, vt emptor ad libitum suum recipere possit, antequam ipsam rem restituat. Ita post Corn.cons.186.in fine.lib.2.& Abb.cons.62.in fin. libro primo. tradit Aym. cons.7.num.14. & D.Rolan. à Valle d.cons.59.num.7.& Sim.de Pretis consil.74.num.28. post Calean. consil.26.col. final. & Bald. & alios alibi. Bald. l.1. C.de reuocand.iud. vt per eum. Et vt dixi in præcedenti ampliatione, quæ idem continet, verissimum puto.

25 Ampliatur tertiò, † vt debeat restitui precium etiam si minor fecerit, quo minus restituere posset. Text. est in d.l.1.in fine. C.de reputat.& ibi Doctor.

26 Limitatur † autem econtra multipliciter. Et primò vt non procedat in casu speciali venditionis factæ per impressionem, de qua in l. si per impressionem. C. quod met. causa. Hoc enim casu minor poterit recuperare rem suam etiam non restituto precio ipsi emptori. Ita dicunt Gl. Bart.& alij in d.l.1.C.de reput. per d. l.si per impressionem. Et facit clarè pro hoc limitatio sequens.

27 Limitatur secundò, † vt non procedat, quando minor, vel ecclesia fuit dolo inductus ad contrahendum, & vendendum, ita post Guid. Papæ decisio.305.nu.24. tradit Rodoan. in tract. de reb. eccles. non alien. in quæstio. de restitut. in integ. §.3. nu.25. per cap.1. §.1. de proh. alien. feud. per Fed. Sed dic, quòd est text. expressus, & ibi notat Bart. l.qui res. §.huic applicatur. ff.de solut.& dicam infra art.fin. in limit. generalibus.

28 Limitatur tertiò, † vt non procedat, quando minor illam pecuniam seu precium solui fecit suo creditori ab ipsomet emptore, ex causa onerosa, quia cum eo casu creditor suum recipiat, non videtur posse molestari, vt l.repetitio. ff.de cond. indeb. & minor precium quòd restituat non habet, quo casu non tenetur, vt dicam art. seq. & ita limitabat Iac. de Rauen. in d.l.1. C.de reput.

Sed contrarium tenent Petr. & Cyn. in d.l.1.& eos sequuntur magis communiter Bald. ibi in fine. Fulgos. & alij, & Coll. in cap. causa. de restitut. in integrum.& Bellam. sub num.9. vbi examinat, & finaliter concludunt omnes vnanimiter, quòd succurratur ipsi emptori, ad suum precium solutum recuperandum, in hunc modum, videlicet.

Vt si quidem creditor ille ex causa lucratiua recepit, iste emptor habeat regressum contra eum pro recuperatione sui precij. Si verò ex causa onerosa, tunc si quidem minor est soluendo ipsemet minor debet refundere precium, si verò non est soluendo, tunc in subsidium succurritur huic emptori vtili repetitione aduersus d. creditorem, quod quamuis suum receperit, tamen restituere tenetur.

Quorum omnium rationem sing. esse puto, quia quando minor est soluendo, licèt precium illud non habeat, dicitur tamen factus locupletior ex eo, quia soluit æs alienum, quo casu vt est in prouerbio, facit capitale potiùs quàm diminuat.

Quando verò non est soluendo, tunc non tenetur minor, quia satisfacere non potest, tenetur verò creditor, licèt videatur suum recepisse, quia de alieno recepit, & sic non eius qui soluit, nam postquam minor vendidit, quemadmodum res vendita dicitur subiecta quodammodo retractui propter spem restitutionis in integrum, & ideo ad quascunque manus peruenist, recuperare eam potest minor, vt l.minor. ff de euict. & l.in causæ. la 1. §.interdum. ff.de minor. ita & precium pro ea resolutum propter spem reputationis, de qua in d.l.1. C. de reput. dicitur subiectum quodammodo huic retractui. & cuidam tacitæ hypothecæ siue in rem actioni, vt iustitiæ æquilibrium seruetur. ex quibus constat iuridicam esse distinctionem communem, in hac limitatione quam nota.

Arti-

Articulus IV.

19 AD quartum, An † restituto minore aduersus venditionem, emptor recuperet precium, si minor non est factus locupletior ex eo?

Videtur quòd nihilominus recuperet, prout tenuit Placent. & refert Glos. in d. l. quod si minor. §. restitutio, ff. de minor.

20 Per d. § restitutio, in verbo parcius, † ꝙ Placent. intelligebat hoc respectu, vt scilicet licèt in mutuo non teneatur minor restituere precium, si non est factus locupletior ex eo, in venditione tamen parcius ei succurratur, id est quòd teneatur restituere precium, licèt non sit factus locupletior ex eo.

Sed contrarium tenent Glos. Bart. & Alber. in dicto §. restitutio, & Franc. Marci. decisio. 481. nu. 2. & etiam alij alibi communiter hoc pro absoluto admittunt, dum postea quærunt cuius sit onus probandi minorem locupletatum esse vel non, quos adducam infra art. seq. & ita tenendum est.

Et probatur hæc conclusio,

Primò, per tex. in l. si sine. §. interposito. ff. de adm. tut. qui est text. sing. ad huc.

Secundò, hac ratione. Quia minor tenetur regulariter restituere precium ne remaneat in lucro cum aliena iactura, vt supra diximus, & tradit Nat. cons. 371. nu. 2. sed quando precium dissipauit, neque ex eo locupletior factus est, impossibile est quòd sit in lucro, ergo &c.

21 Ad contrarium d. verbi parcius † de quo in d. §. restitutio, resp. Doct. communiter, quod ita ibi dicitur non ex eo, quòd dicebat Placent. cum sit contra text. & rationem claram, vt dixi. Sed ex eo, quia licèt in mutuo regulariter incumbat creditori hoc onus probandi minorem fuisse locupletiorem factum ex eo, vt dicam infra in 2. par. in q. de rest. adu. mutuum, hoc tamen parcius in venditione accidit, id est quia quandoque hoc onus incumbit ipsi minori, vt dicam proximè art. sequen. & hæc solutio satis placet, quæ fuit Glosæ, Alberic. & Bart. in d. §. interposito. & per Glos. Bart. & alios in l. prædiorum. C. de præd. min.

Articulus V.

22 AD quintum, † Cui scilicet incumbat hoc onus probandi: An minori, quod ipse non est factus locupletior, an verò emptori, quòd imò est factus locupletior?

Videtur quòd semper incumbat ipsi minori, prout tenuit Pyleus glossator antiquus q. 118. post disputationem quam ibi ponit.

Et facit pro hac sententia fortis ratio, nam vt minor obtinere possit restitutionem aduersus venditionem, debet probare se fuisse læsum ex tali venditione, sicut regulariter quotiescunque restitui vult, l. nam & postea. §. si minor. ff. de iur. vbi Doct. dixi plenè supra quæst. 4. art. 1.

Læsio autem consistere potest, aut in quantitate precij, aut in hoc ipso, quia non interfuit vendere, vt declarabo infra in 2. parte, in q. an aduers. vendi. Primo casu non venit disceptandum de hac quæstione, quia regulariter non rescinditur venditio, sed suppletur iustum precium ab emptore, secundùm communem de qua ibi dicam. Secundo casu, quo contingit dubitatio ista, si quidem minor restitui vult, probare debet, quod eius non interfuit vendere, vt omnes Doctor. dicunt, quos congeram infra d. q. 67. art. 4. hoc autem non potest aliter probare, nisi quia non indigebat illa pecunia, & illam ad honestum lucrum non exposuit, aliàs enim si hoc non probat, non potest dici læsus, si igitur hoc probare tenetur ad restitutionem obtinendã, habemus intentum, ꝙ hoc onus regulariter incumbit ipsi minori.

Sed econtra, quòd imò semper incumbat ipsi emptori onus probandi minorem fuisse locupletatum ex illa pecunia, defendit subtiliter Pinel. l. 2. c. 1. partis 3. nu. 25. & hoc præcipuè ex eo quòd volunt Bart. Bald. & Salyc. in l. 1. C. si aduer. cred. videlicet, quòd si minor probauerit se esse læsum in vendendo, emptor debet probare, quòd precium versum fuerit in vtilitatem minoris. & hãc eandem opinionem Pinel. ad fauorem minoris, admittit etiam Nat. in cons. 631. num. 5. libro 3. allegans ad hoc Bar. Bald. & Salyc. in l. prædiorum. C. de præd. min. & in d. l. 1. C. si adu. cred.

Pro concordia Doctores communiter sequuntur distinctionem Glo. in d. l. prædiorum. C. de præd. minorũ.

Quæ est, quod aut venditio fuit celebrata sine solemnitate interpositionis decreti, & hoc onus incumbit emptori.

23 Aut fuit celebrata cum hac solẽnitate, & tunc in tantum præsumitur pro decreto iudicis, quòd hoc onus transfertur in ipsum minorem. & hanc distinctionẽ sequuntur Bar. Bal. Saly. & alij in d. l. prædiorum. Ias. in l. nam & postea. §. si minor. n. 21. ff. de iureiur. Corn. cons. 71. num. 6. lib. 3. & cons. seq. num. 9. & alij plures quo copiosè more suo congerit D. Octau. Simonc. in tract. de decretis, lib. 3. tit. 7. num. 20. adeo quod ista est communis, & ab omnibus recepta distinctio, vt ipsemet Pinellus in citato loco testatur, & alij quos citat D. Octau. præall. d. tit. 7. d. nu. 20. in fin. qui etiam illam sequitur, & egregiè defendit.

Ea potissimum ratione, quia quãdo interuenit decretum iudicis, emptor habet præsumptionem pro se, ꝙ
24 pecunia illa bene per eũ collocata fuerit, quia pro † decreto præsumitur, quod omnem suspicionem tollit, vt plenè probat D. Oct. præall. tit. 7. num. 45. Quæ quidem præsumptio cessat, quando decretum non fuit interpositum. Et hæc ratio satis probare hanc distinctionem videtur.

Aduertendũ tamen diligentiùs, considerandum est,
25 ꝙ quantum ad illud membrum, quòd † quando adest decretum, præsumatur preciũ fuisse bene à minore collocatum, non videtur verum, nam bene potest esse, ꝙ iudex decretum interposuerit, quia causam cognouit, & iudicauit, ꝙ minori expediret vendere, sed ꝙ propterea bene collocatum fuerit precium post venditionem celebratam, licet hoc iudici promissum fuerit, nõ bene sequitur, neque præsumitur. Videtur igitur verior per omnia opinio Pinelli, ꝙ semper hoc onus incũbat emptori.

Nisi saluando communem distinctionem dicamus, quod iudex non decreuisset solui debere precium venditori minori, nisi vidisset, quòd statim erat applicandum pro solutione debitorũ, vel collocandum ad honestum lucrum, vel de eo erant emenda bona stabilia, & si hoc modo præsumptio ista fundatur, & deducitur, bene procedit. Qua communi retenta.

Ad primum quod adducitur pro prima opinione, respondetur, quòd dicet minor teneatur probare, quòd eius non interfuit vendere, hoc interesse potest deducere aliter, quàm quod pretium prope iam expenderit & ex eo locupletior factus non fuerit, puta, quia vendidit rem maiorum suorum, quod satis est ei ad restitutionem obtinendam, l. si in emptionem. ff. de minor. vnde bene fieri potest, quòd probata sit læsio, & tamen probatum non sit, quòd minor male pecuniam expenderit, & sic cessat vis argumenti.

Ad secundum pro contraria sententia Pinelli adductum, resp. D. Octau. præall. num. 20. quod Bat. Bald. & Salyc. non dicunt id quod præsupponit Pinel.

Sed aduertendum est, quòd licet Bart. & alij hoc non dicerent ibi, tamen verissimum est hoc in se, quod si emptor vult probare, quòd minor non sit læsus ex ea venditione, debet probare, quòd minor bene precium expenderit.

Vnde

Vnde dic. quòd illud dictum procedit quantum ad hoc vt minor non obtineat restitutionem in integrum, probato hoc modo, quod ipse non est læsus, non autem quantum ad hoc, quod precium hoc restitui debeat emptori.

Et vtique tractandum non erit de refusione precij, si minor, vt non læsus, restitui non debet. Et sic potest defendi communis distinctio.

Articulus VI.

26 AD sextum, An scilicet restituto † minore aduersus venditionem, permutationem, vel quid simile, aduersarius recuperet omnes expensas factas in ea re?

Breuiter conclusio est, quod sic. Text. est expressus in l. intra. §. fin. ff. de minor. vbi habes exemplum. Et text. etiam in c. 1. extra de rest. in integr. cum alio exemplo, ratio est, quæ supra millies dicta est, ne scilicet minor in lucro cum alterius damno remaneat.

27 Limitatur primò, † vt procedat si expensæ sint vtiles, non autem si voluptuosæ tantum, est text. in d. l. si fine. §. interposito. ff. de minor & declarat Gl. in d. l. intra, §. fi. & in d. §. interposito. & Nat. cons. 16. n. 10. & ab omnib. vbique sine scrupulo admittitur, quòd habeatur ratio earum dumtaxat expensarum quæ vel vtiles, vel necessariæ sunt, non quæ voluptuosæ tantum.

28 Limitatur † secundò, notabiliùs, vt non procedat si istæ expensæ (licet aliàs essent vtiles) nimis tamen graues essent ipsi minori, & factę à possessore fortè non sine dolo, vt minorem in desperationem induceret rem venditam recuperandi, puta magnæ vineæ plantatio in loco difficili, constructio columbariorum, aquæductus, &c. ita sing. Alber. in d. l. intra. §. fin. vendentibus, in fin. ff. de min.

Per l. seruus. ff. de pignor. act. per rationem de qua ibi, quæ in minore elegantissimè cadit. Et per l. in fundo. ff. de rei vendic. & l. sed an vltro. §. 1. ff. de neg. gest. vbi hoc idem probatur.

29 Et ideo Alb. dat cautelam minori, † vt denunciet possessori incipienti meliorationem dictæ rei cum tanto apparatu & expensis, vt non faciat aliquid nisi ex necessitate, quia intédit recuperare rem suam, & non vult illis expésis grauari. arg. l. si fundum. & notatorum ibi per eundem Alber. C. de rei vendic.

30 Limitatur tertiò, vt procedat † quãdo sunt expensæ, quæ possunt esse vtiles ipsi minori, non autem, quæ damnum afferunt, vt sunt illæ quas facit aduersarius in lite, nam restituto minore aduersus illud iudiciũ, puta quia velit mutare libellum, non tenetur propterea reficere expensas aduersario, similiter si velit mutare exceptionem, vel defensionem, &c. vt latè per Natt. consi. 16. sub num. 10.

31 Prædicta omnia quæ dicta sunt in minoribus, † amplia vt procedant etiam in ecclesia, quæ forte restitutionem petat aduersus locationem, vel emphyteusim, debet enim restituere & reficere meliorationes factas à conductore, vel emphyteuta, Bero. cons. 89. num. 36. & 37. lib. 1. & est text. in d. cap. 1. de restitut. in integrum. & ibi Doctores.

Articulus VII.

32 AD septimum, An scilicet expensæ istæ debeant refici prout in eis expẽsum est, vel prout melioratæ res est? Potest enim esse quod plus expẽsum sit quàm melioratum, vel è contra.

Videtur, quòd debeant refici, prout expensum est, & non prout melioratum. Ita inquit simpliciter Card. in c. 1. in fine, de rest. in integ. & idem vult Rodoan. de reb. eccl. non alien. in q. de restit. in integ. §. 3. nu. 22. & 23.

Sed conclusio vera & communis (licet mirabilis in se sit) ea est, quod refici debeant, prout magis expedit minori. Vnde si plus sit melioratum quàm expensum, refici debent prout expensum est, si è contra plus sit expensum quàm melioratũ, refici debent prout melioratum fuit. Ita egregiè colligitur ex Abb. in cap. 1. num. 4. extra eodem. & ibi sequitur Bero. nu. 38. 39. & 40. & Nat. cons. 16. nu. 10. lib. 1. & Rodoan. clarè & plenè d. quæstio. de restit. in integrum. §. 4. ferè per totum vsque ad num. 6. & mihi multum placet.

Et primum dictum probatur per text. ad literam. in l. in fundo. ff. de rei vendic. ibi solum, quod impensum est, & ita procedit opinio Card. præall.

Secundum verò dictum probatur, vt arbitror, hac ratione, nam iniquum est, vt minor remaneat in damno, & regulæ restitutionis in integrũ non patiuntur, vt non reponatur per omnia, in eo statu, in quo erat ante læsionem d. §. restitutio. l. quod si minor. ff. de minor.

Et si diceres, at quare in primo casu permittitur, vt in lucro remaneat? Resp. primò, quod lex ita disposuit contra eos qui in rebus alienis, vel quæ restitui debent, ædificant, plantant, &c. §. cum in suo. & §. seq. Instit. de rerũ diuis. Secundò, quod non est absurdum, quod minor remaneat in lucro, dummodo non fiat hoc cum damno tertij, vt l. & si fine. in princ. ff. de minor. prout euenit in d. 1. casu, & in d. l. in fundo.

Et probatur in proposito, quia si fundus à minore venditus naturaliter † interim melioratus sit, vel alluuione, 33 vel alia accessione naturali, puta quia nata sint in eo salicta, populeta, & cætera id genus sponte sua, non debet exoluere aliquid aduersario hoc prætextu, licet in lucro eorum remaneat, quia non cum damno ipsius, vt singul. tradit Bero. d. c. 1. num. 24. de restit. in integ.

34 Ex quo infero, † quod si interim dum emptor possidebat, & intendit in fouea pro calce coquenda effodi faceret aurifodinã, reperuit, & mox minor restitutus fuerit, non debet hoc magnum interesse istius aurifodinæ, vel lapidicinæ, vel similium reficere ipsi aduersario, ratione prædicta.

Et in summa quod non arte, & laboribus emptoris, & possessoris melioratum est, non debet à minore solui, quia text. in dicto capit. 1. dicit laboribus, &c.

Articulus VIII.

36 AD octauum, An scilicet † restituto minore aduersus consignationẽ, seu dationem insolutum, & aduersario repetente vsuras pecuniæ, cuius loco rem acceperat, ipse minor recuperet fructus rei suæ?

Videtur quòd non. Quia qui habet titulum, non est æquum, quòd ad fructus bona fide perceptos teneatur, 37 vt voluit Didac. lib. 1. var. resol. c. 3. n. 4. post Guiel. & Alber. in l. necnon. in fine. ff. ex quib. cau. maior.

Sed in contrarium est veritas.

Tex. est in l. minor cui fideicommissum. §. fi. ff. de minor. & ibi notãt Bar. & alij, & idẽ Bar. in l. patri. § si pecuniam. ff. eodem dicens mirandum esse, quod qui habet titulũ teneatur ad fructus perceptos, & idem Paul. de Cast. in l. non solum §. est & c. num. 2. ff. de procur. & Abb. in c. ad nostram. num. 4. & nu. 8. de rebus eccl. non alie. Dicentes istam compensationem fieri posse de fructibus perceptis cum vsuris licitis pecuniæ quæ creditori debebatur, vel cum expensis ab eo factis, & hoc propter naturam restitutionis in integrum, & reperio, quod ita etiam sequitur Cassan. super cõs. Burgund. car. mihi 105. num. 20. & Pedem. decis. 139. num. 3. & idem mihi visum fuit æquissimum supra quæst. 45. art. 2. in 2. limit. ver. qua conclusione retenta, &c.

Quæ vide, quia deseruiunt multum pro ampliatione, & declaratione huius conclusionis.

Et sic tenendo, ad contrarium resp. quod imò in materia restitutionis in integrum ista bona, vel mala fides cir-

circa fructus consumptos non releuat possessorem, vt latè ostendi supra d.q.45. art.2.d.limitat.2.

Articulus IX.

38 AD nonum, An scilicet restituto minore aduersus transactionem, actiones hinc inde remissæ ipso iure recuperentur?

Videtur, quòd non.

Primò, per tex. in l.cum minor.ff.de minor. vbi aduersarius minoris non recuperat actionem amissam restituto minore aduersus transactionē super tutelæ actione.

Secundò, per l.si Titius. ff.de fideiuss.& Alb.d.l.cum minor.

Sed contra est veritas, & conclusio regulariter, tex. est in l.1.& 2.C.si aduers.transact. & ibi omnes Doct. notant.

Et ratio clara est, ex dicta l.1. cum sua materia. C.de reput.

Ad contraria dic vt infra in limitationibus.

39 Ampliatur † primò hæc conclusio, vt procedat etiam quo ad ea, quæ aduersarius minoris ipsi soluit, vel donauit, vt cum eo transigeret, nam ante omnia debet minor illa remittere, & restituere. Paris cons.96.nu.112.vsque ad finem, lib.1.cum concord. quos ibi vide.

40 Ampliatur † secundò, vt dicantur ipso iure restituta prædicta ipsi aduersario, idest, quod sine alia declaratione iudicis restituentis intelligatur aduersarius quoque restitutus, licet de eo nihil in sentētia dictum fuerit. Ita Glo. in d.l.2.& ibi Bartol. sic eam eleganter declarat, & dicit ita eam intelligendum esse, quicquid alij opinati fuerint, C.de trāś.& ibi Bal. inquit hanc esse meram veritatem, & communem sententiam. & idem latè firmauit Petrus ibi, & Fulgos.num.3. & Mauric.c.216.& ita teneas, quicquid contra senserit Alb. in d.l.cum minor.

Et probatur in d.l.2.in fi.verbis.

Et confirmatur expressè per id quod dixi supra ead. quæst.artic.1.in 2.ampliatione, & per authoritates ibi adductas.

41 Limitatur econtra aliquot modis. Et † primò, vt non procedat si aduersarius amisisset illam actionem alia de causa quam transactionis. Glos. in d.l.cum minor.ff.de minor.& ibi Bald.& Bart. in d.l.1. C.si aduersus transact.& ibi Alber.nu.1.& Fulg.in prin. & Paul.de Castr. in fin. per dict.l.cum minor. quam ita intelligunt vno modo.

42 Et facit elegans ratio, quia restitutio † in integrum nihil operatur, quo ad ea quę non procedunt immediatè ex causa ipsius læsionis, propter quam datur restitutio, vt dixi supra q.44.artic.4.ad finem.

43 Limitatur secundò, † vt procedat quo ad iudicium rescindens, non autem quo ad rescissorium, vt per Fulgos. qui ita restringit ampliationem supra dictam secūdam in ordine, in d.l.2.nu.3. C.si adu.trans. quod verum puto, per ea quæ dixi aliàs diffusè circa hoc. q.33.

44 Limitatur † tertiò, vt non procedat, si aduersarius minoris fuit in dolo, in inducendo minorem ad transigendum.

Quia tunc ipsi non restituuntur iura pristina. Cy. in l.1.C.de reput. Bart. in l.qui res.ff.de solut. Paul.de Cast. in d.l.1. in fine. C.si adu.transact. Alex. in l.1.§.nūciario, in fine. ff.de oper.noui nunciat. Affl.decis.210. num.6. Petr.Rau.sing.622.

Probatur que primò, per d.l.qui res.§.huic applicatur, & ibi Bart.& secundo per d.l.si Titius. ff.de fideiussor. supra in contrarium adducta, quæ ita procedit.

Faciunt tertiò, quæ dixi supra ead.q. & iusta ead.art. fin. in limitatione 2. generali.

45 Limitatur quartò, † seu declaratur, vt si quidem per transactionem actiones pristinæ fuerant penitus sublatæ, puta per acceptilationem, restituatur tūc solummodo actio prætoria, quæ durat anno tantum, si verò non fuerunt penitus sublatæ, vt puta si per pactum simplex factum fuerit, tunc remanet ciuilis pristina, quæ directa est, & durat 30. annis sicut aliæ ciuiles, l.omnes, C.de præscript.30.annorum. Ita declarat Pau.de Cast. in d.l.1. C.si aduer.transact.in princ.

46 Limitatur † quintò, seu declaratur, vt non propterea possit aduersarius redire ad primam instantiam, si prima actio fuit perempta, puta per acceptilationem, si verò per pactum tātum simplex inuicem se liberauerunt, tunc possit ad primam instantiam redire. Paul.de Cast. dicta l.2.C.si aduers. transact. ita intelligens text. ibi, ex instauratione negocij, & dixit etiam in simili in l.si diuersas.C.de transact.

Articulus X.

47 AD decimum, † An scilicet restituto minore, vel maiore aduersus sententiam, vel rem iudicatam, intelligatur etiam aduersarius victor releuatus ab ijs, quæ in illa sententia contra se iudicata sunt?

Videtur quòd non. Prout voluit Gl. in l.cum minor, in primo intellectu. ff.de minor.

Ex eo quia imputandum sibi videtur, quare non appellauit.

In contrarium est text. in sui generalitate in l.1.C.si adu.trans.& in l.1.C.de reput.

Text. est etiam in l.etiam si patre. §.1. ff.de minor. à contrario sensu.

Breuiter cōclusio videtur ista. Aut sententia continet
48 diuersa capitula seperata, & † quorum vnum sine alio stare potest, & habet locum prima opinio, & ita loquitur d.l.cum minor. secundùm verum intellectum quem tenent ibi Gl.& Doctor. in vlt. solutione Glosæ. Et tunc procedit optimè ratio illa, quòd imputari debeat aduersario quare ab illis capitulis non appellauit, quæ contra eum faciebāt, & hoc dicit tex. expressus in dicta l.etiam si patre. in sensu directo.

49 Aut capitula sunt connexa, † & tunc procedit secunda opinio, vt per Gl.& Doct. in d.l.cum minor, qui ita intelligūt d.l.1. C.si adu.trans.cum simil. & Petr. ibi latè sequitur, & tūc ratio est, quia nō potest imputari aduersario quare non appellauit, quia opus fuisset appellare etiā quatenus pro se, si præsupponimus, quod capitula essent omninò connexa, & inseparabilia, & sic procedunt d.l.etiam si patre, §.1.à contrario sensu.& l.1.& ibi Glos.& Doct.C.si vn.ex plur. appellat.

Vbi habes exempla capitulorum tam coniunctorum, quàm separatorum in Glo. fin.& regula est, quod quando plura capitula ex diuersitate factorum separationē recipiunt, non dicuntur connexa, sed separata, coniuncta autem dicuntur, quando ex coniunctione factorum separationem non recipiunt, per l.1. C.si vnus ex plur. app.& per hunc text. Bald. vbique in l.eos. §.1. sub nu.2.C.de appel.& in l.ampliorem, num.4.C.eodem. & in l.per hanc. sub num.6. C.de temp. app. & in l.2. num.5.C.de re iud.

Articulus XI.

50 AD vndecimum, † An scilicet restituto minore, vel maiore ex iusta causa ad producendum nouos testes, vel instrumenta, aduersarius quoque eius ad idem restitutus intelligatur, & eadem dilatione vti possit?

Videtur, quòd non.

Primò, quia imputare sibi debet aduersarius, quare non examinauit, & produxit testes, vel instrumenta tempestiuè, cum potuit.

Secundò, quia hoc modo restitutio extenderetur ad maiores, contra l.3.§.sed verum. ff.de minor. Quæ non vult, vt restitutionis beneficium sentiat maior occasione fauoris minoris, &c.

Et

Et in summa vbi non adest eadem causa restituendi, non succurritur maiori occasione minoris, vt per Bart. in l.1.C.si in commun.eademque causa,&c. hic autem non adest eadem causa,quia præsupponitur, quòd aduersarius potuerit in tempore sibi concesso testes, & instrumenta producere,ergo si ei succurreretur,ita prætor succurreret negligenti, sicut impedito, & ita prudenti viro, sicut improuido adolescenti.

In contrarium videtur concludere Doctor.communiter,Io.And.in add.ad Spec.in tit.de dilat.§.fin. & ibi Spec.nu.14.& 15.& idem simpliciter vult Boer.sing.in verbo,testis.num.52.in fine. Iacob.de S.Georgio.in l.1. num.3.C.si aduers.trans. Affl.super constit.regni.lib.2. rubr.40.num.18. Anch.in c.coram.num.5.de rest.in integ. Gab.tit.de testibus, concl.21.num.49.cum concor. plenè & Gomes.var.resol.tomo 2.c.13.num.5.

Pro concordia ita cum Doctoribus communiter distinguendum est. Aut est idem capitulum, & tunc aduersario quoque prodest restitutio,aut sunt diuersa,& tunc aut omissio minoris fuit causa quod ipse aduersarius quoque omisit,& idem.

Aut non fuit causa omissio prædicta, sed mera eius negligentia,& tunc talis restitutio non prodest aduersario.

Ita distinguit Bart.in l.1.§.nunciatio.nu.36.ff.de op. noui nunc. & ibi Alex. in fine,qui etiam alios concordantes allegat Alber.in l.bonorum.nu.4.ff.rem rat.haberi,& in l.& qui.nu.8. C. de valid.priu.scrip. Cror.& Roma.dicto §.nunciatio,& ibi Seyfel.dicit, quod ita Doct. tenent,vt per eum in fi. Marian.Soc.in trac.de testibus. num.127.Anch.in cap.audiris.col.fin.de restitut. in integrum.& ibi D.Ant.num.29. & Card.quæst.5. Capic. decis.170.num.2.

Et inter alias causas quæ possunt allegari contra aduersarium,affertur ista,quia didicit testificata, ita Marian.Soc. præall.

Sed hoc non placet Spec.in d. tit. de dilat.§.fin.num. 15.per d.l.petendæ.C.de tempo. restit.in integrum.

51 Ego puto, quod si absit dolus,† verior sit opinio Spec.
52 aliàs Socini , dicetur autem abesse , † quando ipse aduersarius non plures testes examinauit, neque alia instrumenta produxit, quia minor, vel maior impeditus omisit producere, & sic stantibus terminis dictæ distinctionis,verior est sententia Specul.regulariter.

Ex quo sequitur illud, quod benè dicit Bal. in d.l.per hanc.num.17. C.de tempo. appell. Quòd scilicet si mi-
53 nor † nihil probat in hac dilatione sibi ex beneficio concessa, neque ipse maior aduersarius probare aliquid de nouo poterit, adeo quòd restitutio minoris,vel impediti proderit aduersario respectu eorum, quæ de nouo à minore vel impedito probantur per nouos testes,vel instrumenta,non respectu aliorum,& sic in istis probationibus admittentur nouæ contra nouas,non nouæ contra veteres probationes,quod notandum est diligenter. & ita teneas cum Doctor.communiter distinguentibus,vt prædixi,& cum declaratione prædicta.

Articulus XII.

54 AD duodecimum, An scilicet prædictæ † conclusiones,in quibus conclusum est, aduersario quoque succurri, procedant in quibusdam casibus specialibus,& qui isti sint, in quibus non procedant?

55 Primò igitur ampliantur † generaliter prædicta omnia,vt procedant non solùm quo ad ipsum restitutum, cõtra quem recursum habet ipse aduersarius,sed etiam quo ad alios tertios possessores. Text.est in l.alterius. ff. de rei.& ration.distra.& in l.mim.ff.de euictio.& notat Alber.in dicta l.alterius.& ad hoc vide quæ dixi supra eod.art.2.

56 Limitantur † autem è contra generaliter primò, vt non procedant,si ipse minor restitutus nolet vti restitutione concessa. Tex.est solemnis in l.si iudex, & ibi notant omnes, ff.de minor.& Glos. in l.1.in verbo,restitutio.C.de repur.& Mauric.c.142.

57 Hoc tamen sublimitatur dupliciter, † primò dummodo ipse restitutus probet sibi esse damnosam restitutionem,aliàs non,vt colligitur ex Mauric. d.cap.112.& facit in argumen.tex.in l.1.C.si sep.restit.postul.

Et ratio est, ne sit in potestate ipsius restituti deludere simul iudicem,& aduersarium.

58 Secundò sublimitatur,vt non procedat † in restitutione concessa maiori ex alia causa, quàm minoris ætatis, vel etiam ex causa ætatis,sed in maiori ætate, puta infra quadriennium,ita sing.tradit Albe.in d.l.si iudex.& sic in effectu vult Alber.quòd d.l.iudex,det hanc facultatem variandi,& mutandi propositum ex beneficio ætatis , non ex dispositione iuris communis, quæ est,quòd vnicuique liceat fauori suo renunciare,l.si quis in conscribendo. C.de pactis.Quòd videtur mihi contra text. in d.l.si iudex . qui fundat se in hac dispositione iuris communis,& quod plus est,vtitur verbo,vnicuique licèt renũciare, &c. & propterea ego non teneo hanc sublimitationem secundam.

Et quamuis ratione prædicta videatur subuerti quoque prima sublimitatio, tamen illa magis placet, quia non debet esse ludibrio iudex,vt dictum est,ad quod effugiendum,quælibet colorata causa sufficiet ipsi restituto,ad hoc vt non cogatur vti restitutione obtenta.

59 Limitantur secundò † generaliter prædicta, vt non procedant,quando læsio minoris processit culpa,vel dolo aduersarij , tunc enim restitutio minoris illi nullatenus prodest. Text.est in l.qui res.§.huic applicatur.ff.de solut.& ibi Bart.Petr.Rauen sing.622.Ang.d.l.qui res. & Rodoan.in tract.de reb.eccl.non alie.in q.de restitut. in integrum §.3 num.25. cum concor.per eum. Alex.l. 1.§.nunciatio.nu.fin.& ibi Ruyn.in fine. Crotus num. 91.ff.de oper.noui nunciat.Felyn.in c.fraternitatis. sub nu.6.vers.super hoc,de testib. & hæc placet, quia aliàs aduersarius inde auxilium, & præmium reportaret,vnde pœnam meretur,&c.contra iura vulgaria,&c.

60 Limitantur † tertiò generaliter,vt procedãt,quando minor, vel maior ex hac obtenta restitutione remanerent in lucro, aliàs secus. Corn. consil.198.num.8.lib.3. vbi exemplum,quod ego ponam infra suo loco in 2.par.

61 Limitantur † quartò generaliter, vt possit quidem remanere in aliquo lucro ipse restitutus,dummodo hoc fiat sine damno aduersarij. Beru.c.1.nu.39. de restitut. in integ. Quod est notab.

62 Limitantur † quintò generaliter, vt non procedat, quando id aduersus quod restitutus est minor , non est connexum,sed separatum ab eo,aduersus quod vult restitui aduersarius,vt colligitur ex his quæ dixi post Doct. communiter,supra eod.art.10.& 11.& vltra exempla, de quibus ibi.

63 Aliud exemplum est, si minor † confessus sit aliquid, & velit restitui aduersus confessionem suam, non enim restituitur aduersarius aduersus suam,si sit super facto separato,& quo non veritas diuersimode se habere potest,vt per Hostien.in cap.audiris.nu.2.C.de rest. in integrum.& ibi Bellam.nu.6.vers.secundò oppono,& Ioan. Aud.col.1.sed dicunt,quod hoc procedit in confessione iudiciali,secus in extraiudiciali,per l.1.C.si adu. transa. Anch.ibi num.10.

64 Aliud exemplum in † actione tutelæ ad quam si restituatur minor,aduersarius eius non restituitur ad contrariam, tex.est in l.cũ minor. ff.de min.vbi expressum.

Ratio esse potest, quia in hac actione contraria non dicitur læsus aduersarius occasione læsionis minoris in actione tutelæ,vnde &c. vt dicam statim.

65 Limitantur † sextò generaliter,vt procedant,quando causa propter quam remaneret in damnu ipse aduer-

sarius, & minor in lucro, & propter quod datur istud commune auxilium ipsi quoque aduersario, procedit immediatè ab ipso actu, in quo minor ipse læsus est, aliàs secus, vt exemplis sequentibus ostendam.

66 Primum exemplum est, si † minor vult restitui aduersus vnum capitulum & pactum ipsius contractus, vel transactionis, aduersarius verò vult, vt omnia ex integro fiant, & sic quod ab omnibus recedatur, nam hoc casu si capitula, & pacta quæ minori vtilia sunt, nõ fuissent ab aduersario inita, nisi & ea quoque quæ minori damnosa sunt, inita fuissent, auditur aduersarius. & ab omnibus receditur, aliàs non, vt sing. concludit Corn. cons. 119. col. 1. vers. sed prædictis, lib. 4. & est multum notabilis decisio pro declaratione quam feci.

67 Secundum exemplum est, † si aliquis vendidit ecclesiæ castrum, & ecclesia vendidit illi fundum suum, deinde ecclesia restituatur, si quidem venditio ipsius castri fuit facta occasione, & contemplatione venditionis ipsius fundi, ita, vt aliter facta non fuisset, restituitur ipse quoque aduersarius aduersus venditionem castri, aliàs secus. Ita ex mente D. Abb. in cap. auditis. in fine, de restitutione in integrum. dixit egregiè Illustriss. Card. Albanus in l. qui proprio. §. item quæritur. ff. de procur. Quod pariter est notab.

SVMMARIA.

1 *Restitutio minoris an regulariter prosit eius fideiussori? conclusio quòd non, sub nu. 6.*
2 *Fideiussor liberalitate sua fraudari non debet.*
3 *Fideiussor non debet astringi in duriorem causam quàm principalis. & num. 8.*
4 *Fideiussoris obligatio non potest durare extincta principali.*
5 *Restitutionis beneficium non videtur personale, cum transeat in hæredem.*
6 *Restitutionem in integrum qui petit, non dicitur contrauenire.*
7 *Fideiussorem qui expetit super contractu à minore celebrato, creditur facere ob timorem restitutionis in integrum.*
9 *Per restitutionem in integrum an tollatur penitus omnis obligatio principalis?*
10 *Restitutionis in integrum beneficium quare transeat in hæredem, & non in fideiussorem?*
11 *De ratihabitione promittere, & fideiubere diuersa sunt.*
12 *Conclusio principalis de qua supra num. 1. & 6. an procedat in fideiussore ecclesiæ?*
13 *Et an procedat in mandatore, approbatore, seu laudatore?*
14 *Et an si fideiussor putasset ipsum principalem maiorem?*
15 *Et an procedat econtra, idest quod restitutio fideiussoris non prosit ipsi principali?*
16 *Et an procedat si minor esset tutus ex eo, quia naturaliter tantum esset obligatus, & conueniri non posset efficaciter? & nu. 21. & clarius art. 7.*
17 *Et an si euincatur res prætextu minoris precij?*
18 *Et an limitetur dicta conclusio quando ipse quoque fideiussor esset minor?*
19 *Et hoc casu an minor fideiussor indigeat noua restitutione?*
20 *Et an limitetur si fideiussor fuit adhibitus non timore ætatis, sed bonorum?*
22 *Restitutio minoris an prosit fideiussori, quando minor fuit restitutus ob dolum aduersarij? Conclusio quod sic.*
23 *Pater & fideiussor æquiparantur. & num. 26. declaratur.*
20 *Pater non restituitur etiam si filius dolo deceptus fuit.*
25 *Actio de dolo cessat vbi competit aliud remedium etiam extraordinarium. & num. 26.*
27 *Et an conclusio sub num. 22. procedat etiam in dolo præsumpto.*
28 *Restitutio minoris an prosit fideiussori, quando fideiussor sit hæres minoris?*
29 *Restitutio minoris non competit hæredibus suis, quando aliquo modo ratum habuerunt id quod ipse gessit?*
30 *Et quomodo hoc procedat declaratur.*
31 *Et an conclusio de qua sub num. 28. procedat quando minor decessit petita & obtenta restitutione in integrum, & quæ sit ratio differentiæ, subtile.*
32 *Intellectus l. Stichum. §. quod vulgò. in fi ff. de solut.*
33 *Restitutio minoris an prosit fideiussori quando ipse fideiussor esset alias habiturus regressum contra minorem. Conclusio quòd sic. nu. 34.*
34 *Quod fideiussor possit habere regressum efficacem contra minorem, an possit dari casus? & sub. nu. 35.*
36 *Fideiussor minoris si sit ipsemet pater minoris, datur casus prædictus, quia minor non restituetur aduersus patrem ob reuerentiam.*
37 *Alius casus si fideiussori sit obligatus minor cum iuramento, non autem sit ipse fideiussor suo principali.*
38 *Alius casus si minor maior factus intra tamen quadriennium affirmauerit ipsi fideiussori, quòd non patietur damnum pro eo.*
35 *Restitutio minoris an prosit fideiussori, quando ipse creditor haberet regressum contra alium, absque eo quòd fideiussorem astringeret? quod sic.*
36 *Exemplum vnum quando minor restituitur contra hæreditatem aditam.*
37 *Exemplum aliud, quando minor restituitur aduersus defensionem alicuius in iudicio susceptam.*
38 *Restitutio minoris an prosit fideiussori quando sumus in iudicialibus?*
39 *Quid si minor interuenit in iudicio vt defensor alicuius.*
40 *Quid si interuenit pro semetipso, & dedit fideiussorem de stando iuri, & iudicatum soluendo.*
41 *Restitutio minoris an prosit fideiussori, quando minor esset tutus ipso iure, absque restitutionis auxilio?*
42 *Minor si sine decreto prædium alienauerit, succurritur tam ei quam fideiussori.*
43 *Minor si non soluat gabellam contractus, vti fideiussor accessit, & contractus sit nullus ex dispositione statuti, fideiussor quoque tutus est a pæna statuti.*
44 *Et quid si minor non est tutus ipso iure, sed competit ei remedium ordinarium, l. 2. C. de rescinden. vendit.*
45 *Et quid si minor esset tutus simul & ope restitutionis, & iure communi?*
46 *Restitutio minoris an prosit laudatori, approbatori, vel promissori?*
47 *Restitutio minoris an prosit ei qui promisit quòd minor nullo modo contrauenitet?*
48 *Iurans non contrauenire quacunque via vel causa, potest restitutionem petere.*
49 *Restitutio minoris an prosit ei qui promisit quòd minor ratum habebit?*
51 *Ratum non habet is, quem pænitet.*
52 *Ratum habet, qui de iure contrauenit.*
53 *Ratihabitio est consensus adhibitus ex post facto actui cui non aliud deficit quam consensus ad actum perficiendum & conualidandum.*
54 *Cautela pro eo qui vult securum se reddere in casu futuræ restitutionis in integrum.*
55 *Laudatori, & approbatori minoris an prosit restitutio minoris? distinguuntur casus.*
56 *Quid si minor fuit laudatus & approbatus simpliciter pro bono fideiussore?*
57 *Fideiussorem esse euidenter locupletem, & approbatum æquiparantur.*
58 *Fideiussores plures, quando fideiubent pro aliquo, dicuntur inuicem approbatores.*
59 *Ex fideiussoribus pluribus si vnus restituatur in integrum, alij non tenentur.*
60 *Approbator mulieris non est magis priuilegiatus, quam approbator minoris.*
61 *Approbator mulieris, non tenetur si illa Velleiano iuuatur.*
62 *Ex correis duobus insolidum obligatis, quando vnus eximitur*

nitur ab obligatione priuilegio speciali, alius non tenetur.

63 *Quid si laudator & approbator minoris approbauit illum pro idoneo fideiussore.*

64 *Fideiussorem qui pro idoneo approbat, fideiussoris vicem sustinet.*

65 *Idoneus non dicitur qui priuilegio ætatis eximere se ab obligatione potest.*

66 *Idoneus in proposita materia, intelligitur quo ad opes, id est, vt soluendo sit.*

67 *Idoneus & diues quilibet præsumitur, & quando hoc procedat. num. 68.*

69 *Declaratio l. cum ostendimus. in § fin. ff. de fideiuss. & numero 72.*

70 *Fideiussorem idoneum esse qui persuadere volunt, inducere solent eum sumptuosis vestibus indutum.*

71 *Approbatores fideiussorum tutorum strictius tenentur quàm alij.*

73 *Fideiussores iudiciarij, debent esse tam idonei facultatibus, quam etiam non exempti priuilegio sexus, vel ætatis.*

74 *Quid si laudator & approbator minoris, approbauit illum pro idoneo, bono, sufficienti, & securo. & num. 79.*

75 *Securus non videtur, qui timet aliquam iuris exceptionem.*

76 *Securus non dicitur, qui habet securitatem sed expugnabilem.*

77 *Contractus non dicitur inexpugnabilis, quando ope restitutionis rescindi potest.*

78 *Securus, hoc verbum dicitur excludere omnes exceptiones tam directas, quam indirectas.*

79 *Arbitrium iudicis sequendum in hac quæstione iuxta personarum notitiam, &c.*

80 *Restitutio in integrum in casibus quibus prodest fideiussori, an prosit, si ipse minor nolit vti beneficio restitutionis?*

81 *Minor non potest cogi vti beneficio restitutionis sibi competentis.*

82 *Restitutio quando prodest fideiussori, an fideiussori sit necessaria alia noua restitutio, an verò restitutio à minore obtenta sufficiat?*

83 *Restitutio minoris prodest fideiussori in iudicijs.*

84 *Fideiussori sicut nocet vna & eadem instantia rei, ita & prodesse debet.*

QVÆSTIO XLVIII.

De effectu restitutionis quo ad alias personas, & in primis quo ad fideiussores, & sic an & quando beneficium restitutionis in integrum, prosit ipsis fideiussoribus minorum?

ALIIS quoque personis prodest beneficium restitutionis in integrum de quibus sequitur dicendum in tribus quæstionibus seq. In primis autem exordiemur à fideiussoribus minorum, & plenè videbimus, an & quando restituto minore, restitutio eius prosit quoque fideiussoribus eius, quæ quidem quæstio est specialis materia tit. C. de fid. minor. quæ hic tractanda est: & his decem articulis absolui potest.

Primò, An restituto minore, fideiussor eius conueniri possit? Regula quod sic.

Secundò, An procedat, si minor restitutus fuisset ob dolum aduersarij?

Tertiò, Et quid si fideiussor fiat hæres ipsi minori?

Quartò, Et quid si fideiussor haberet regressum contra ipsum minorem?

Quintò, Et quid si aduersarius minoris haberet regressum contra alium?

Sextò, Et quid si simus in iudicialibus?

Septimò, Et quid si minor esset tutus iure communi?

Octauò, Et quid si quis non quidem fideiussit pro minore, sed promisit eum ratum habiturum quicquid gereret?

Nonò, An quādo restitutio minoris in aliquo ex prædictis casibus prodest fideiussori, succurratur ipsi fideiussori, etiam inuito ipso minore?

Decimò, An in ijs casibus fideiussori sufficiat restitutio minoris, an verò debeat nouam restitutionem impetrare?

Articulus 1.

1 AD primum, † An scilicet restituto minore, regulariter ipse fideiussor conueniri possit?

Videtur, quòd non.

2 Primò, qui aliàs fideiussores † fraudarētur liberalitate sua, si tenerentur in casu quo principales ipsi non tenerentur, contra l. diuus Pius. ff. de reg. iur.

3 Secundò, quia in duriorē † causam esset obligatus, & teneretur fideiussor, quàm principalis, contra l. Græcè. §. fin. ff. de fideiuss.

4 Tertiò, quia non † potest remanere obligatio fideiussoria, vbi extincta est principalis, l. 1. ff. de fideiuss. §. 1. Instit. cod. l. Græcè. d. §. fin. ff. eod. & l. si hæres pecuniam. ff. ad Trebell. cum simil.

5 Quartò, † quia non videtur personale hoc beneficium cum transeat in hæredem, l. non solum. ff. de restit. in integr. & dicam infra q. 50. per totum.

6 Quintò, † quia quando minor petit restitutionem in integrum, nō dicitur contrauenire. l. 3. ff. rem rat. haberi. ergo non videtur posse conueniri fideiussor, qui adhibitus intelligitur quo minor contrauenirer.

In contrarium est veritas, tex. est expressus in l. 1. & 2. C. de fideius. min. & Doctores vbique pro regula ponūt, quos congeres infra ex ampliat. & limit. seq. tam in hoc quàm in sequentibus articulis. In specie verò pro regula ponit Duenn. reg. 330. in princip. cum concord. plenè. & Gom. tom. 2. variar. resolut. cap. 13. num. 9.

Et ratio duplex esse potest.

Prima, quia creditor non debet remanere in damno, quando hoc fieri potest sine damno ipsius minoris. l. in causæ. l. a. prima, in princ. ff. de min. vbi est etiam expressus tex. pro hac regula. Et hinc est quod quando minor ipse quoque est fideiussor, restituitur ipse quoque. l. minor, l. vltima, in princip. ff. de minor. & infra dicam in limit.

Secunda ratio est, & melior, quia quādo minoris promissioni ipse aduersarius † fideiussorem requirit, ex eo
7
creditur facere, quia dubitat ne minor petat restitutionem in integrum, vt d. l. in causæ. in princ.

Quo fit, vt cū fideiussor hoc sciuerit, excusari non debeat si pro minore fideiussit, quia tacitè in hunc casum restitutionis petendę ipsum aduersarium assecurare voluit, & sic teneri in hunc casum debet.

Accedat, quia cum fideiussor minoris vel sciat, vel scire debeat pro quo, & in quo casu promittat, & hoc non obstante promittat, videtur eueniente casu animo donandi facere, l. donari. ff. de reg. iur. cum simil.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, quod fideiussor sibimet imputare debet, quare pro eo fideiusserit, qui poterat restitui, quinimò in eo casu voluit tacitè ipsum aduersarium securum reddere, vt prædixi.

Ad secundum, quod in primis sibi imputet, præterea non obligatur in duriorem causam, id est in plus quàm obligatus fuerit ipse minor, sed in eadem quantitate, & ita loquitur regula d. l. Græcè. §. fin.

8 Præterea in duriorem causam † esset obligatus fideiussor, quando in causam indulgeretur principali, & nō indulgeretur sibi vt puta, si principali non existenti sol-

uendo indulgeretur debitum,& fideiussori pariter non
soluendo existenti in pœnam corporalem constitueretur,
&c.

Siue si reus haberet tempus ad soluendum, & ipse
fideiussor non, l.fi. C.de vsur.rei iud. Sed hic non est ita,
nam minori succurritur, quia lapsus est ob fragilitatem
ætatis, quæ in fideiussore non cadit.

Præterea nō dicitur obligatus propterea in duriorem
causam, sed efficaciùs, quàm ipse minor. vt declarat
sing. Ang. in l.1.num.3.C.de fid.min.

Ad tertium, Doctores multum laborant pro solutione,
vt videri potest in d.l.2.C.de fid. min. vbi subtilizant
quantum possunt difficultas autem & controuersia illorum
est, vt colligitur ex Bald. Ang. Paul. Alb. Fulgos. &
alijs ibi, ex Alber. in l.minor.num.6. de procur.

9 An † per restitutionem in integrum tollatur penitus
omnis obligatio principalis, quæ contracta fuit inter minorem,
& eius aduersariū. Et quidam dicūt, quod vtraque
est sublata. Quidam quod ciuilis tantum. Quidam
quod naturalis tātum. Quidam quod neutra, moti, quia
prætor non potest tollere ea quæ sunt iuris ciuilis. Quidā
demum, quod nulla penitus est sublata, sed ambæ elisæ.
In qua difficultate ego dixi supra q.44. art.3. vbi plenè
distinxi, & declaraui, quomodo per restitutionem in integrū
tollatur actio & obligatio pristina, & fuit in summa,
ꝙ quantum ad nudum nomen non tollitur obligatio,
quantum verò ad effectum sic, & ista est etiam communis
sententia, vt ibi dixi, vnde attento nomine nudo
sustinebitur adhuc principalis obligatio minoris, & cōsequenter
fideiussoria. Sed quoad effectum, minor molestari
non poterit, fideiussor verò sic.

Præterea potest dici, ꝙ etiam si penitus diceretur sublata
obligatio principalis, tamē sustineatur fideiussoria,
quia fideiussor tacitè in hunc casum futuræ restitutionis
se obligauit, & sic vt principalis eo casu eueniente, vt
dixi supra in secunda ratione conclusionis.

Ad quartum resp. Iac. de S.Georgio in l.1.nu.4.& 5.
10 C.de fid.mino. quod ex eo † beneficium hoc transit in
hæredem, non autem in fideiussorem, quia hæres debitoris
obligatus est ex prouisione legis, fideiussor verò
ex prouisione expressa ipsius creditoris. & licet Iacob.
non deducat rationem differentiæ, ea tamen esse potest,
quia hæres repræsentat ex dispositione legis personam
defuncti per omnia, fideiussor verò non sic, vnde nō mirum
si hæres minoris vtitur beneficio minoris, quia habetur
vt ipse minor, cuius personam repræsentat, non
autem sic fideiussor, vt de se patet.

Ad quintum resp. ꝙ diuersum est promittere, quòd
11 minor ratum habebit, † aliud fideiubere pro minore, &
ideo primo casu non tenetur promissor, nec committitur
stipulatio, sicut in secundo per petitā restitutionem
in integrum, vt d.l.3.ff.rem rat.hab.& dicam infra art.
8. vbi reddam rationem differentiæ.

Ex quibus remanet firma regula & conclusio, ꝙ restitutio
minoris non prodest fideiussori eius. d.l.1.& 2.
C.de fid. minorum.

12 Ampliatur † primò ista conclusio, vt procedat etiam
in ecclesia, cuius restitutio non prodest eius fideiussori.
Euerard. in sua Centuria, in loco à min. ad ecclesiam &
piam causam, vers. quinto istud.

13 Ampliatur † secundò, vt procedat etiam in mandatore.
text. est clarus in d.l. in causæ, in princ. ff. de minor.

Et eadem ratione comprobatur, quæ militat in fideiussore,
vt dixi supra, vers. & ratio duplex est &c.

Quid autem in approbatore, seu laudatore, dic vt dixi
infra art.8.

14 Ampliatur tertiò, † vt procedat etiam, si fideiussor
putasset ipsum principalem maiorem, quādo pro eo fideiussit,
vt post Odofr. in d.l.2. inquit Alb. in d.l.1.num.1.
C.de fid.minor. per l.iniquissimum. ff. de iur. & facti
ignorantia.

Sed ego dubito de hoc, propter ea quæ dixi supra eodem
versic. 2. ratio est, iunctis ijs, quæ dicam infra eodem
limit. secunda.

Nisi saluando ampliationem dicas, ꝙ debebat fideiussor
informare se de ætate minoris, &c. vt dixi infra
eod. versic. accedat etiam. Vel dic vt dicam infra eod. d.
limit.2.

15 Ampliatur † quartò, vt procedat etiam è contra, id est
quod restituto fideiussore, ex causa minoris ætatis, non
restituatur principalis maior. l. minor. l. vltima. ff. de minor.
& luce clarius est.

16 Ampliatur quintò, † vt procedat etiam in casu, quo
minor esset tutus ipso iure, & conueniri non posset, non
quia restitutus esset, sed quia naturaliter tantum esset
obligatus, quia nihilominus fideiussor tenetur. tex. est in
l.si pupillus. ff. de arbitr. & ibi notat Alber. & idem
Alb. in l.2. C.de fid. min.

Sed aduerte, quia contra hoc facit, quod concludam
infra art.7. Nisi soluendo dicas, vt ibi.

17 Ampliatur † sextò, vt fideiussor etiam de euictione
teneatur, etiam si euincatur res ipsi emptori à minore
prætextu minoris precij. secūdùm Ang. in l.1.nu.3.C.de
fid.min. & Bellam. in c. auditis. n.15. vers. subdit. de rest.
in integr. Tiraq. de vtr. retr. par.1. ad finem tituli. num.
42. & 44. & est text. in l.minor. ff. de euict.

18 Limitatur † è contra supradicta conclusio pluribus
modis, quos tacitè sentit text. generaliter, in l.3. §. sed
vtrum. ff. de minor. dum inquit quod interdum prodest
restitutio etiam fideiussori.

Primò igitur limitatur, vt non procedat, quando ipse
quoque fideiussor est minor, text. est in l.minor. l.vltima.
ff. de minor. faciunt omnia quæ dicam infra in 2.
par. in quæst. si aduersus fideiussionem, & hoc non habet
dubium.

19 Sed potest benè circa hoc dubitari, † an hoc casu minor
fideiussor indigeat noua restitutione, an sufficiat restitutio
minoris principalis?

Breuiter ego non reperio factum hoc in istis terminis
indiuiduis, sed tantum generaliter, vt dicam generaliter
infra ead. q. art. fin.

Sed quantum ad hoc, puto sic dicendum. Aut minor
fideiussor vult restitui aduersus suam fideiussionem, &
vtique indiget particulari restitutione propria, & tunc
quæretur, an læsus fuerit fideiubendo, vt C. si adu.
fideiuss.

Aut vult, vt restitutio minoris principalis sibi prosit,
& tunc (quicquid dubitet Doct. allegandi infra art. seq.)
ego puto euitandum circuitum hoc casu, & sufficere ipsi
fideiussori minori, restitutionem ipsius principalis minoris,
si fideiussor illa vti velit, & æquiùs puto, præsertim
ad euitandas expensas litium, & nouæ instantiæ.

20 Limitatur secundò, vt procedat quidem, quando fideiussor
fuit adhibitus timore restitutionis in integrū,
non autem, quando timore bonorum, & sic in casu quo
minor non esset soluendo, puta, quia parum haberet in
bonis, &c. quia tūc restituto ipso minore restitutio eius
ipsi quoque fideiussori prodesset, vt egregiè, & peregrinè
limitat Fulg. in d.l.2. in fine. C.de fid. min. & idem
Fulg. in l.minor. num.8. ff. de procur. & subdit Fulgos.
in d.l.2. quòd omnes leges loquentes de fideiussore, &
quādo scilicet restituatur, si bene percurrantur loquuntur
secundùm prædictos terminos, & reperi postea, ꝙ
idem si diligenter legatur. & intelligatur voluit Rebuf.
in tit. de rest. in integr. glos.3. art.2. sub num.6.

Huic egregiæ limitationi obstat, id quod dixi supra
in 3. ampliatione ex intentione Odofr. & Alb. vbi ibi. &
ibi vno modo respondi, videlicet, ꝙ imputare sibi debet,
quare non inuestigauit diligētius, an ille esset maior,
vel minor pro quo fideiubebat.

Vel possumus dicere, ꝙ Fulg. loquitur quando constat,
ꝙ fideiussor sciebat suum principalem esse minorem,

rem, & nihilominus nolebat obligari, nisi in casu quo non esset soluẽdo, non autem in casu restitutionis futuræ, & sic loquitur in casu quo cogitare potuit de casu restitutionis in integrum, oppositum verò in casu quo cogitare non potuit, quia nesciebat esse minorem, & ratio differentiæ tunc clara erit, quia in casu scientiæ potest habere locum argumentum ab inclusione ad exclusionem, non autem in casu ignorantiæ, quia quod ignoratur, excludi non potest.

21 Limitatur † tertiò sing. vt non procedat, quando minor naturaliter tãtum obligatus fuit, cui obligationi potest accedere fideiussor. l. 1. ff. de fideiuss. nam tunc restituto minore contra naturalem obligationem fideiussori quoque proderit restitutio. Ita sing. Ang. in l. Marcellus. num. 4. ff. de fideiusso. & idem vult Paul. de Cast. in casu quo pupillus indigeret restitutione, sed ipse tenet, quòd pupillus, vel adultus sit tutus ipso iure aduersus naturalem obligationem tantum.

Sed contra hanc limitationem facit expresse, quod dixi supra ampliatione quinta. Solutio autem colligitur ex his quæ dicam inf. art. 7.

Limitatur quartò, quintò, sextò, septimò, & octauò alijs modis, sed quoniam dubitationem recipiũt, dicam separatim de omnibus infra articulis sequentibus, vbi vide pro alijs limitationibus.

Articulus II.

22 AD secundum, † An scilicet supradicta conclusio procedat, quando minor fuit restitutus ob dolum aduersarij?

Videtur quod procedat, & quòd neque etiam hoc casu restitutio minoris prosit fideiussori.

Primò, quia aut dolus dedit causã contractui, & est tutus minor ipso iure, nec restitutione indiget, l. & eleganter. ff. de dolo. in princ. & l. si dolo. C. de rescind. vẽd. Aut incidit dolus, & tunc ex eo contractu agitur, vt l. si quis affirmauerit. ff. de dolo. & l. Iulianus. §. si venditor. & §. per contrarium. ff. de act. empt. & sic cessare videtur semper restitutio, & casus qui præsupponitur.

Secundò, licèt daretur casus, quod minor restituatur & dubitetur, quid de fideiussore, tamen nõ videtur prodesse hæc restitutio fideiussori, nam pater, & fideiussor
23 æquiparantur, † l. cum quidam. in prin. ff. de verb. obli. vbi Gl. & Doct. Sed pater non restituitur, quando filius
24 eius minor † dolo deceptus fuit, l. 3. §. sed vtrum. per Glos. & Bald. ibi. ff. de minor. ergo &c.

Sed contra est veritas, text. est expressus in l. 2. C. de fideiuss. min. & in l. exceptiones. la 2. vers. rei autem. ff. de excep. & Doctores omnes vbique ita admittunt, Azo in Summa. C. de fid. min. Glos. Bar. Cyn. & omnes in d. l. 2. Glos. in l. in causæ. in princ. & in §. 1. ff. de min. Glos. in d. §. sed vtrum. & in d. l. minor. ff. de procur. & ibi Bart. nu. 4. & Bald. nu. 3. Ang. in l. Marcellus. in fine. ff. de fideiuss. Iacob. de S. Georgio in l. 1. nu. 7. C. de fid. min. Cuman. in l. exceptiones. num. 6. de except. qui dicit, quòd hoc casu beneficium restitutionis potiùs reale est, quàm personale. Afflict. super const. Regni. lib. 2. rub. 40. num. 26. Rebuff. de restit. in integrum, art. 2. glos. 3. nu. 8. Duen. reg. 330. in prima fall. cum concord. & nemo est qui alicubi contrarium attentet.

Ratio autem est, quia quando minoris restitutio non prodest fideiussori, accidit, ne damnum creditor indebitè sentiat, d. l. in causæ. in princip. sed ista pietas, & æquitas nõ debet exerceri cum eo, qui dolum adhibuit, nam ex dolo suo præmium reportaret, contra ll. vulgares, ergo &c. Et facit pro hoc l. qui res. §. huic applicatur. ff. de solut. & ibi Bart. & alij.

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, vt benè dicunt Glos. & Bart. in d. l. 1. C. de fid. minor. quòd scilicet datur restitutio, etiam vbi
25 de dolo competit, quia cessat † de dolo actio, vbi aliud remedium competit, etiam extraordinarium vt est restitutio, text. est expressus. in l. 1. §. penult. ff. de dolo, & elegantior in l. fin. ad finem. ff. de restit. in integrum.

Ad secundum dic, vel cum Bart. in d. §. vtrum. quòd
26 æquiperatio patris, & fideiussoris † non est generalis, vel quod ratio differentiæ est, quia pater iussit ibi vnde minus excusari debet, arg. l. in causæ. §. 1. ff. de minor. Vel, quòd pater non potest restitui ibi ex persona filij, quia ipse causauit læsionem filij, &c.

Hac ergo conclusione certa.

27 Amplia † primò, vt procedat etiam quando minor fuit enormissimè læsus, & sic dolus non expressus & verus, sed præsumptus tantum adest, ex quo restituitur minor, nam restitutio eius proderit etiam fideiussori hoc etiam casu, & sic d. conclusio procedet etiam in dolo præsumpto. Ita colligitur ex his quæ decidit eleganter D. Ioseph de Lodouicis, in Decisionibus Perus. decis. 27. num. 4. & seq. lib. 2. quod est multum notandum pro extensione ad d. l. 2. C. de fid. min. & reperio, quòd hoc sing. tenuit Bal. in cons. 227. num. 2. lib. 2.

Amplia secundò, vt procedat etiam quando non dolo aduersarij, sed tertij fuisset læsus ipse minor, & ille tertius non esset soluendo. Petr. & Bald. in d. l. 1.

Sed Fulg. ibi idem vult etiam si ille tertius sit soluendo. Iacob. verò de S. Georgio totum contrarium tenet, vel sit soluendo, vel non soluendo tertius, inquit enim, quod dolus tertij non debet redundare in damnum creditoris.

Ego puto æquiùs, q̃ distinguatur, vt dixi in ampliatione, & sic, si tertius non est soluendo restitutio minori detur, & prosit etiã fideiussori, potest enim de facili esse, quod aduersarius participauerit fraudem cum illo tertio, vel si non participauit, tamen quia eadem est causa restituendi ipsum fideiussorem, quæ est restituendi ipsum minorem, videlicet æquitas magna, propter quam subsidiariè succurritur, ideo fideiussori quoque prodesse debet. faciunt dicta per Bart. in l. 1. C. si in cõm. eademque causa. in distin. de qua ibi, dum ponit hoc de identitate causæ restituendi litis consortes, vnà cum minore.

Articulus III.

28 AD tertium, † An scilicet restitutio minoris prosit eius fideiussori, quando fideiussor sit hæres minoris?

Videtur, quòd non.

29 Quia beneficium restitutionis † non competit hæredibus ipsius minoris, quando aliquo modo ipse hæres ratum habuit id quod minor fecit, l. paterfam. & ibi Glos. Bart. & alij, ff. de priuileg. cred. Ang. Aretin. in §. si quis agẽs. n. 15. Instit. de actio. Maurit. in d. suo tract. de restit. in int. c. 15. & alij quos congeram infra q. 50. art. .. Sed vtique dicitur fideiussor habuisse ratum factũ minoris, si pro eo fideiussit, & voluit pro eo teneri in casu quo ille in integrum restitueretur, vt d. l. 1. & 2. C. de fid. min. & hæc ratio multum vrget.

Contra tamen est cõmunis conclusio omnium. Bart. in l. Stichum, aut Pamphilum. §. quod vulgo, in fin. ff. de solut. vbi de communi. Alber. in l. 1. C. de fid. min. & ibi Pau. de Castr. num. 1. Bart. in l. in causæ. §. Pomponius. num. 1. ff. de min. Bal. in d. §. quod vulgo. Alex. in d. l. 1. nu. 2. Bellam. in c. auditis. nu. 15. de rest. in integ. Duen. reg. 330. in limit. Rebuff. de rest. in integr. art. 2. glos. 3. num. 7. & neminem vidi qui discrepet.

Text. est sing. in d. § quod vulgo. in fine.

Et ratio esse potest, quia hoc casu fideiussor vult restitui non vt fideiussor, sed vt hæres minoris, quique minorem repræsentat.

Ad contrarium videtur difficilis responsio. Nisi illam
30 communem conclusionem, quod hæres minoris † non resti-

restituatur ex persona minoris, quando factum minoris approbauit, intelligamus in approbatione ex post facto, id est postquam decessit minor, & adiuit hæreditatem, verbi gratia, si ratificauit tunc temporis venditionem à minore factam, accipiendo precium, vel locationem, accipiendo pensionem, vel censum, &c. non autem in istis tacitis ratihabitionibus per prius.

Et ratio est, quia quádo per prius ratificasset, non diceretur fecisse vt minor, sed vt fideiussor, vel alius: quando verò post mortem eius, & aditam hæreditatem ratificauit, vt ipse minor iam maior factus fecisse dicitur, si igitur restitutio non potest prodesse hoc casu ipsi fideiussori, nisi vt ex persona minoris, non mirum si non nocet ei ratificatio, antequam ipse personam minoris acceperit per aditionem hæreditatis, quia non vt minor diceretur ratificasse, sed vt fideiussor, vt fideiussor autem nó restituitur hoc casu, sed vt hæres minoris. Ideo &c.

31 Limitatur † hæc conclusio, vt procedat casu quo minor decessit non petita restitutione, secus verò si petita & obtenta, & ratio differentiæ subtilis ea est secundùm Paulum de Cast. qui ita videtur limitare in d. §. quod vulgo. in ver. ratio est, &c.

Quia quando minor non petijt ipse restitutionem, tunc obligatio eius principalis remásit efficax vsque ad morté, & in hæreditate efficax reperitur, quia spes restitutionis in integrum nihil potuit operari ad illam inualidandam, vt dictum fuit supra aliàs quæst. 41. Quo fit, vt per aditionem hæreditatis factam à fideiussore, extinguatur fideiussoria obligatio, quia ipse est obligatus efficaciter vt principalis, & vtique nemo pót esse principalis, & fideiussor sibi ipsi, & propterea poterit postea petere restitutionem in integrum ex persona minoris sui autoris, vt hæres eius, pro cuius persona est principaliter, & efficaciter obligatus. Quãdo verò minor iam petijt & obtinuit restitutionem in integrum, tunc obligatio principalis eo viuente extincta fuit, & remansit fideiussoria, vnde cum in hæreditate non reperiatur ista obligatio principalis, fideiussoria remanet, quia non potest cum principali confundi, quæ non adest, & consequenter fideiussor non potest ex persona minoris amplius restitui, quia iam liberatus fuit minor dum viuebat, neque etiam ex sua propria persona, quia vt fideiussor non est dignus hoc beneficio, d. l. 1. & 2. C. de fid. min. & sic subtiliter dicebat Paul. de Cast. esse casum in d. §. quod vulgo. secundùm intellectum Glossæ, & certè
32 multũ benè procedunt obscura verba illius tex. † stante hoc intellectu, vt tu ipse videris post Paul. præall. Iste autem intellectus videtur necessarius, stante ibi duplici negatiua, ibi, non potest dici nó tolli obligationem, &c. quarum secundam tollebat Rogerius, sed diuinatiuè. Præterea ꝙ text. loquatur tantum in casu quo minor viuens non petijt, nec obtinuit ipse restitutionem in integrum, constat duobus in locis in ea litera, primum ibi, & decessit minor intra tempora restitutionis, &c. & in fine, ibi, fideiussori auxilium restitutionis intra tempus constitutum, saluum erit, quæ verba necessariò probant, quòd restitutio petita & obtenta nó erat, quia nó tractaretur de tempore quod datur ad illam petendam, & certè ista limitatio est multum subtilis, & cuilibet prima facie potiùs oppositum visum fuisset veriùs.

Articulus IV.

33 AD quartum, † An scilicet, restitutio in integrum minoris prosit etiam eius fideiussori, quando fideiussor esset habiturus regressum contra ipsum minorem?

Videtur quòd neque etiam hoc casu prosit fideiussori, vt tenuit Paul. de Cast. in d. l. Stichum. §. quod vulgo, ad finem. ff. de solut. & ibi Cuman. & Paul. de Cast. in l. 1. nu. 1. C. de fideiuss. min. & ibi Alex. nu. 2. qui dicit, quòd opinio Bartoli, qui contrarium dixit, non potest defendi, & idem tenet Ias. in l. si cum procurator. num. 5. ff. de re iud.

Ea fortè ratione, quia non potest dari casus quo fide-
34 iussor habeat regressum efficacem contra † ipsum minorem, nam semper minor restituetur etiam contra ipsum fideiussorem, si ab eo molestabitur, vt l. 1. & ibi Doctor. C. de fid. minor.

Contrarium tenet singul. Bart. in d. §. quod vulgo, nu. 2. ff. de solut. Imol. in d. l. si cũ procurator. vt refert Ias. ibi sub nu. 5. Ang. in l. 3. nu. 1. C. de fid. minor. & ibi Iac. de S. Georg. nu. 7. vers. 3. casus, & vers. 4. casus. Natta in cons. 658. nu. 6. lib. 4. vbi allegat etiam idem dicentes Bar. in l. Marcellus. ad finem. ff. de fideiussor. & in l. & fideiussor. ff. de re iud. & Alex. Soc. & Cyn. vbi ibi. & dicit ita esse tenendum quicquid dicat Alex. in d. l. 1. C. de fid. minor. idem tenet Rebuff. sub alijs verbis notabiliorib. & generabilioribus, in titulo de rest. in integr. art. 2. gl. 3. nu. 9. videlicet, quòd restitutio minoris prodest fideiussori quoque, quando aliàs minor non plenè & in pace consequeretur beneficium hoc, & idem Duen. reg. 330. in 4. fallen, cum concor. & profectò hæc mihi videtur magis communis opinio sine dubio.

Et viua ratione confirmatur, quia quando minori non dicitur plenè succursum, si non succurratur, & maiori litis consorti, etiam ipsi maiori prodest benaficium restitutionis in integrum ex persona minoris, vt plenè dixi sup. quæst. 46. art. 4. vnde si non restituto fideiussore minor ab eo controuersiam passurus sit, & sic in pristinum damnum reuersurus, non potest negare ipsi minori vti necessario defensori sui fideiussoris pro suo proprio interesse, quin ejus beneficium fideiussori quoque suo communicetur. & hac ratione satis firmatur opinio Bartoli, & communis quàm omninò tenendam puto.

Ad contrarium difficultas videtur respondere, nisi detur casus, in quo fideiussor habeat regressum efficacem contra ipsum minorem, id est, quòd minor contra
35 fideiussorem nó possit restitui. Sed breuiter dic † quòd dari potest, vt per Angel. in d. l. 3. C. de fid. minor. vt exemplificando ipse latiùs deducit.

Et vltra eum, contingere potest hoc, si fideiussor mi-
36 noris sit † pater eius, cui tantam debet filius reuerentiam, vt contra eum restitui non possit, l. 1. C. qui & adu. quos. & dixi supra quæst. 18. art. 2.

37 Item si fideiussori † obligatus est minor cum iuramento, non autem ipsi creditori principali.

38 Item † si minor maior factus, intra tamen quadriennium, quod ad petendam restitutionem datur, rursus promisit fideiussori, quòd non patiatur damnum aliquod occasione illius fideiussionis, & sic cóseruationem indemnitatis rursus maior factus ratificauit, quo casu si petat restitutionem aduersus creditorem principalem, & creditor molestet fideiussorem, dabitur casus, quod fideiussor efficaciter poterit constringere ipsum minorem, cum minor contra eum restitui non possit, & sic sublatum est fundamentum, Paul. de Cast. & Alexandri, vnde tene securè communem, quando dabitur iste casus, quòd intersit minoris non molestari à fideiussore, vel restitui contra eum etiam alia de causa consideratione digna, per regulam l. minorib. ff. de minor. & l. si in emptionem, ff. eod. cum simil. quod interesse prudens aduocatus in contingenti casu considerare & deducere nouerit. Et adde text. singul. pro prædictis in l. fin. in fine, C. de vsur. rei iudic.

Articulus V.

39 AD quintum, † An scilicet restitutio minoris prosit ipsi fideiussori, quando aduersarius minoris habet regressum contra alium, absque eo quod fideiussorem astringat?

Vide,

Videtur ꝙ neque etiam hoc casu prosit. Nam non debet præiudicari ipsi creditori in hac electione, verum malit conuenire fideiussorem vel alium. Quinimò cum ipse voluerit fideiussorem adhiberi ipsi contractui cum minore inito, etiam si sciret, ꝙ contra alium sibi daretur regressus, apparet quod iam optauit quam viam eligere maluerit, idest conuenire fideiussorem, non soluente, vel contra ueniente minore.

Contrarium determinant omnes Doct. communiter. Azo in rub. C. de fid. min. Gl. in l. minor. ff. de procurat. Glos. in l. si pupillus. ff. de arbit. Glos. in l. 3. §. sed verum. ff. de min. Bart. in d. l. minor. num. 4. & Bald. ibi num. 3. Angel. in l. 1. num. 1. C. de fideiuss. mino. Alb. ibidem in fine. Iacob. de S. Georgio num. 7. vers. secundus casus. & Petr. de Bellaper. ibi col. 2. in fine. Angel. in l. Marcellus. num. 4. ff. de fideiuss. Rebuff. de test. in integ. art. 2. glos. 3. num. 11. Duenn. reg. 330. in 2. fallen. cum concord. & communem dicit Bald. in d. l. minor. Et ita tenendum est.

Et primò probatur per text. & exemplum de quo in

36 eo, in l. 2. ff. de adm. tut. Quando † scilicet minor restituitur contra hæreditatem aditam, nam potest aduersarius eius, idest creditor hereditarius, ire & agere contra hæredem proximum in gradu qui illam recipiet, vel petere distrahi bona hæreditaria, &c.

37 Secundò, † probatur per alium text. cum alio exemplo de quo in eo, in d. l. minor. ff. de procur. Quando scilicet minor restituitur aduersus defensionem susceptam alicuius in iudicio, & pro eo interuenit fideiussor, nam creditor illius principalis pro quo minor suscepit defensionem habebit regressum cōtra ipsum principalem omisso fideiussore, vnde &c.

Ad contrarium resp. quòd cum ex eo regulariter restitutio minoris non prosit fideiussori, quia iniquum est fieri hoc in necem ipsius creditoris, vt dicit text. in l. in causæ. la 1. in princ. ff. de minor. Sequitur, quòd quoties cessat hoc absurdum, quia puta saluum est ius suum creditori alia via, incipiat iniqua fieri regula, vt contra fideiussorem detur actio creditori, & non prosit illi beneficium quod prodest eius principali, &c.

Articulus VI.

38 AD sextum, † An scilicet restitutio in integrum minoris prosit ipsi fideiussori, quando sumus in iudicialibus?

Aduerte, quia videtur posse duob. modis intelligi.

Primò secundùm casum d. l. minor. ff. de procur. videlicet quando minor interuenit in iudicio vt defensor alicuius, & dedit fideiussorem, &c.

Secundo modo, quando interuenit pro semetipso, & dedit fideiussionem de stando iuri, & iudicatum soluendo, &c.

39 Quo ad primū, † habemus tex. expressum in d. l. minor. vbi dicitur, quòd si succurratur minori ope restitutionis in integrum, succurritur eius quoque fideiussori. Et per hunc tex. dixit Bart. quòd in iudicialibus restitutio minoris prodest ipsi quoque fideiussori, vt per eum in l. 2. C. de fid. min. & ibi Bal. nu. 3. & Albet. & alij. Afflict. super const. regni, lib 2. Rub. 40. nu. 25.

Et rationem elegantem affert Affl. præall. Quia tunc ipse fideiussor obligatur ex processu sui principalis, vnde, &c. l. fin. in fin. C. de vsur. rei iudic.

40 Quo ad secundum † dubitari potest. Quia non videtur posse dari ratio differentiæ, quare si in iudicialibus succurreretur ipsi quoque fideiussori, eo modo quo dictum est secundò loco, non succurri debeat eidem etiam in extraiudicialibus.

Sed hoc quoque casu tene conclusionem Bartoli & aliorum, vt scilicet restitutio minoris prosit fideiussori. Et ratio erit, per quam tolletur quoque ratio dubitandi. Quia cum restitutio ista restauret causam tantum ipsi minori, non autem auferat creditori iura sua, dicitur habere regressum creditor contra ipsum minorem pro suo credito principali, vnde subintrat conclusio de qua supra art. præcedenti, quòd in tali casu succurratur ipsi quoque fideiussori. Et hoc voluit sing. Glos. in d. l. minor. in Glos. magna, versic. tu ergo dic.

Articulus VII.

41 AD septimum, † An scilicet beneficium ipsius minoris prosit fideiussori eius, quando minor esset tutus iure communi?

Breuiter, quia quæstio potiùs inuolutè ponitur à scribentibus quàm difficilis in se sit, distinguendo & resoluendo procedendum est. Et distingue duos casus.

41 Primus est, † quando minor est tutus iure communi, quia obligatio eius principalis est nulla ipso iure. Et concludo in hoc casu quod sic. Ita concludunt Bar. in l. in causæ. la 2. § Pomponius. nu. 1. ff de minor. & Ang. in l. 2. nu. 1. C. de fid. mino. Bal. in l. ea quæ. C. eo, vt refert Sigism. in lib. stat. Baldi in verbo, gabella. num. 14. & Cæphal. consil. 437. nu. 22 & 81. lib. 3.

Per l. Marcellus. ff. de fideiuss. à contrario sensu.

42 Et ex hac prima conclusione infertur, † quod si minor sine decreto prædium alienauerit, & dederit fideiussorem, cum alienatio sit nulla, non tenebitur fideiussor de euictione si minor prędium suum repetat de manu possessoris. Similiter, si statutum in aliquo alio casu annullet penitus actum minoris, & illi[illegible]qui accedat fideiussor, vt in terminis statuti Vicentin[illegible]concludit Cæphal. d. consil. 437.

43 Infert † etiam, quòd si ex dispositione statuti, contractus de quo non soluitur gabella sit ipso iure nullus, & tamen contrahentes teneantur ad pœnam centum, & accidat quòd minor contraxerit non soluta gabella, & fideiussorem dederit, quo ad ipsum contractum & obligationem ex eo descendentem, erit securus fideiussor sicut minor, etiam si minor ipse nolit vti eius beneficio. Bal. in d. l. ea quæ. C. de fid. min. & Sigism. præall.

44 Secundus † casus est, quādo tenet quidem obligatio minoris, sed competit ei remedium ordinarium, videlicet l. 2. C. de rescind. vend. Et hoc casu subdistingue.

Aut enim minori succurritur remedio d. l. 2. & tale remedium ipsi quoque fideiussori prodest, quia non dicitur tunc res euinci nisi iure communi, in quem casum dicitur facta fideiussio. Aut succurritur ei ope restitutionis ad supplementum precij, & tunc secus, quia cum iure speciali succurratur. dicitur res euinci, l. si seruus, §. 1. ff. de euict. Ita Pet. de Bellap. in d. l. 1. C. de fid. min. & ibi Iacob. de S. Georgio, num. 2. & 3. & idem voluit Duenn. reg. 330. in fine.

45 Circa quæ aduerte, ꝙ si minor esset † tutus simul & iure cōmuni & ope restitutionis, puta quia esset aliquis ex casibus, in quibus concursus remedij ordinarij non impedit extraordinarium restitutionis, quos dixi supra q. 17. art. 2. Et vellet minor vti beneficio restitutionis in integrū, potiùs quàm iuris communis. Dico, ꝙ si hoc faceret non quia re vera pinguiùs esset eidem restitutionis beneficium, quam iuris communis, sed vt prejudicaret fideiussori, & hoc cum ipso aduersario colluderet in necem fideiussoris, succurrendum esset fideiussori, vt scilicet minor non audiretur nisi ex beneficio iuris communis. Si verò faceret, quia reuera restitutio esset ei pinguior, & vtilior, potest dubitari an fideiussori competat remedium ordinarium loco extraordinarij, ꝙ non implorat minor, quia sibi magis expedit extraordinarium, & puto ex æquitate succurrendum fideiussori, si hoc remediū ordinarium odio potiùs aduersarij, quàm fauore debitoris inductum est, vti est remedium l. 2. C. de rescin. vend. nam non debet hoc casu faueri aduersario, vt

tem

rem pro iniusto precio habeat, in necem fideiussoris, & ideo intellige conclusionem Petri Iabbini, & Duen. cum hac limitatione.

Articulus VIII.

46 AD octauum, † An scilicet restitutio in integrum minore, teneatur laudator, vel approbator, vel promissor eius, qui, scilicet minorem pro idoneo, & securo approbauit, vel pro eo de rato promisit?

Quia varijs modis, & diuersis verbis, & clausulis solent assecurari creditores extra & præter formam fideiussionis, & in singulis casib. potest dubitari, an id quod de fideiussoribus dictū est in hac materia, procedat etiam in huiusmodi assecuratoribus, & approbatoribus. Ideo distinctè procedendo, de singulis, separatum articulum efficiam, & de pluribus quæram.

47 Primò igitur quæro iuxta prædicta: An † is qui promisit, quòd minor non veniret contra aliquo modo occasione vel ingenio, vel causa, &c. aliàs vult teneri de suo, &c. teneatur vt fideiussor in casu quo minor in integrum restituatur?

Videtur, quòd non.

Primò, per l. si Titius & Seia. ff. de fideiuss. vbi promissio huiusmodi intelligitur de contrauentione, quæ iure communi fieret, non quæ iure speciali.

Secundò, quia quando iurat quispiam non contraue-
48 nire † quacunque ratione vel causa, non autem exprimitur aliquid de restitutione in integrum, vel ratione ætatis, &c. si is qui ita iurauit, petat restitutionem in integrum, non dicitur periurus, vt est communis conclusio Doctorum, de qua testatur Soc. iun. in cons. 48. num. 19. lib. 1. cum concord. per eum, quibus adde Dec. cons. 349. col. 3. & 4. & Dec. consil. 403. n. 22. vers. 4. respon. & alios, de quibus dicam aliàs in tract. iuramenti q.... art.... Ergo si tale iuramentum ipsius principalis non intelligitur de restitutione in integrum, ergo neque ipsius assecuratoris.

49 Tertiò, quia hoc voluit in proprijs terminis Bald. in consil. 227. proponitur, nu. 2. lib. 2.

In contrarium reperio Tiraq. in tract. de vtr. retr. in 1. par. §. 1. glos. 18. num. 54. dum inquit, quod si minor promisit simpliciter non contrauenire, & fideiussor pro eo simpliciter intercessit, tenetur fideiussor si petat iustum precium rei ope restitutionis. Ergo magis si ipse assecurator hoc promittit.

Præterea, non potest negari, quin minor contraueniat si restitutionem petit aduersus illam obligationem, &c. ergo &c.

Ego puto, quòd veritas pendeat ab hoc, An promissio ista intelligatur tantum de contrauentione facti, an verò iuris, & si iuris, an iuris tantum communis, an verò etiam specialis?

Et breuiter puto, quod si promissor putauit ipsum principalem maiorem, nullatenus intelligatur de cōtrauentione ope restitutionis in integrum, quia iste casus cogitari nō potuit. Si verò sciuit illū esse minorē, tunc æquius sit vt teneatur, pro hoc videtur text. in d. l. si Titius & Seia. ff. de fideiuss. quæ ita procedet. Et ita tenendo,

Ad contraria resp. sic.

Ad primum, vt dixi statim.

Ad secundum, quòd illud in principali permittente, hoc verò in accessorio, & ratio differentiæ esse potest, quia accessoriæ personæ solent adhiberi contractibus, vt assecurent creditorem in casu contrauentionis magis quàm ipse principalis, vt notum est, &c.

Præterea benè verum est, quòd specialiter debet fieri mentio de beneficio ætatis, vt illud prohibitum dicatur, & in hoc fundatur communis conclusio in contrarium adducta, & hæc benè procedunt, quando agitur de ipso principali, ne amittat beneficium restitutionis, causa huius generalis promissionis iuratæ, sed hic agitur de assecuratore, neque propterea denegatur beneficium restitutionis principali, sed denegatur ipsi approbatori, & assecuratori.

Ad tertium respon. quòd Bald. loquitur in casu enormissimæ læsionis, & doli præsumpti, quo casu non est mirum, si succurritur quoque fideiussori, per ea quæ dixi supra eod. art. 2.

Amplia conclusionem prædictam secundùm Tiraq. præall. d. tract. de vtr. retr. §. 35. glos. 4. num. 40. vt pro-
49 cedat etiam quando iste † assecurator promisisset, quòd minor nullam molestiam, & inquietudinem inferret ipsi creditori. Quod rationibus prædictis confirmari potest.

50 Quæro secundò, † an is qui promisit quòd minor ratum habebit quòd promisit, aliàs vult teneri de suo, &c. teneatur vt fideiussor in casu quo minor restituatur in integrum?

Videtur quod sic. Quia non videtur ratum habere actum is qui actum à se gestum infringit, quia illum non approbat, sed perperam gestum ait, & præsertim cum ope restitutionis infringitur, vt l. 1. ff. quod met. causa. vbi ratum habere non dicitur præter contractum metu initum, licèt ille actus ipso iure teneat, & actionem pariat, & obliget ipso iure promittentem princ. Instit. de excep. prout accidit in contractu in quo minor læsus
51 est. Et quia ratum non habet is, quem pœnitet. † l. in tantum. vbi Glos. ff. de rer. diu.

Sed breuiter contra est veritas. Text. est expressus in l. 3. ff. rem rat. haberi. Et ibi omnes notant. Et sequuntur simpliciter etiam alibi Doct. Rom. sing. 557. Anchar. in cap. mandatum. nu. 5. de procur. & in cons. 330. nu. 9. & Ias. in l. si pacto quo pœnam, in fine. C. de pact. & Aret. consil. 100. nu. 1. Fulgos. in l. minor. ff. de euiction. & Alban. in lucubr. ad Bart. d. l. 3.

Et ratio est, quia qui de iure contrauenit, dicitur ha-
52 bere ratum, † vt inquit præall. Illustr. Card. Alb. d. l. 3. post Aret. consil. 29. in fine, & Fulg. præfatum.

Ad contrarium resp. quòd ius non habet ratum, non
53 autem homo, est enim ratihabitio † consensus adhibitus ex postfacto actui, cui non aliud deficit, quàm consensus ad actum perficiendum & conualidandum, toto tit. ff. rem rat. haberi, quod quidem non cadit neque necessarium est in casu nostro, vbi præsupponitur, quòd ab initio actus fuerit solemnis, & perfectus quo ad consensum minoris, & licèt postea pœniteat minorem, ita perperam rem suam egisse, & videatur propterea ratum non habere quod fecit, vt d. l. in tantum. & ibi Glo. ff. de rerum diuis. tamen illud euenit, quia fit iure non permittente, quòd non accidit hic, vbi restitutio in integrum ipsi minori à lege indulgetur.

Stat ergo conclusio, quod si creditor stipuletur pœnam in casu quo minor ratum non habeat, & minor petat restitutionem in integrum, promissor pœnæ non teneatur, quia stipulatio ista non est commissa, vt est expressum in d. l. 3. & ibi omnes.

54 Et propterea datur cautela, † quod qui vult securiorem se reddere in casu petitæ restitutionis, vel fideiussorem simpliciter accipiat, vel specificari faciat, quod minor non petet restitutionem in integrum, & tunc si petat, tenebitur promissor vt purus fideiussor. ita Paul. de Cast. in d. l. 3. col. 1. in fin. Fulg. consil. 233. per totum, & Aret. consil. 100. nu. 1.

55 Quæro tertiò, an laudator † & approbator minoris teneatur, si minor restituatur in integrum, prout tenetur fideiussor? Casus autem iste accidit, quando minor fideiubet pro aliquo, & creditori approbatur & laudatur iste minor pro fideiussore idoneo & securo, &c.

In hoc articulo distingue tres casus.

56 Primus est, quando † laudator simpliciter approbauit minorem pro bono fideiussore, puta si creditor dixit, ap-

probas

probas tu mihi hunc fideiussorem pro bono,& appro-
batos responderit,quòd sic.
Ex hoc casu concludo,quòd non tenebitur laudator si
minor aduersus hanc fideiussionem restituatur.
Primò,per tex.in l.si verò.§.1.ff.qui satisd.cogan. vbi
57 sing.æquiparantur † in fideiussore hæc duo esse euiden-
ter locupletem,& approbatum,quo fit,vt verba lauda-
toris approbantis minorem pro bono fideiussore,intelli-
gantur respectu facultatum,idest quod sit soluendo,non
autem respectu priuilegij personalis, vel ætatis,vel so-
ri,&c.
58 Secundò, quia quando plures fideiussores † fideiu-
bent pro aliquo,dicuntur esse inuicem approbatores,&
laudatores vnus pro alio,& ideo si vnus non sit soluen-
do,alij tenentur insolidum pro eo vti confideiussores il-
lius,l.si plures. & ibi Bart.& Alber.ff.de fideiuss.l.fin.
ff.de const. pecu cum simi. sed ego habeo,quod si vnus
59 ex pluribus † confideiussoribus restituatur in integrum,
alij non tenentur pro eo, nisi scinerint illum esse mino-
rem,vel ex interuallo fideiusserint pro eo,vt l.si Titius &
Seia.ff.de fideiusso.
Quòd est argumentum euidens, quòd nisi creditor
specialiter cogitauerit de minoris ætatis beneficio,&
propterea illos confideiussores adhibuerit, regulariter
talis approbatio nō faciat eos teneri. Quæ inductio con-
firmatur forti ratione.Nam ex illo text.satis hoc vnum
60 habemus, q; non magis priuilegiatus est † approbator
mulierum, quàm minorum intercedentium, vt ibi est
expressum, quia in illo casu confideiussionis, magis in-
distinctè tenetur confideiussor mulieris si illa eximat se
auxilio Velleiani,quàm confideiussor minoris,si ille exi-
mat se auxilio ætatis,sed alibi habeo,quod approbator
61 † mulieris intercedentis non tenetur si illa eximat se ab
obligatione ope Velleiani,vt est tex.expressus,in l.si mu-
lier contra.§ fin.ff.ad Vell.& ibi Bar.Bal.Alber.& alij.
ergo si non multò minus,saltem pariformiter erit secu-
rus,& non tenebitur approbator minoris fideiubentis,
si minor eximat se ab obligatione ope restitutionis in in-
tegrum.
Tertiò facit id quod voluit Dyn. in l.reos. §.cum
in tabulis. ff.de duobus reis. & sequitur Alberic.in l.
si Titius.nu.4.ff.de fideius.videlicet,quod quando vnus
62 ex duobus † correis insolidum obligatis eximitur ab
obligatione priuilegio speciali,non tenetur correus in-
solidum,sicut teneretur si ille eximeretur propter ino-
piam eius.
Ex quibus mihi videtur, quòd simplex approbatio
referatur regulariter ad opes dumtaxat,& bona, & q;
qui tenetur in casu quo approbatus non est soluendo,
non teneatur in casu quo est tutus aliqua exceptione
priuilegiata,& personali,& consequenter,quòd appro-
bator minoris teneatur quidem si minor non fiat sol-
uendo,non autem si in integrum restituatur.
63 Secundus casus est, † quando laudator minoris il-
lū approbauit pro idoneo fideiussore, vel debitore,&c.
Et hoc casu videtur dubitabile.
Primò, quia qui fideiussorem pro idoneo approbat
64 & affirmat,† dicitur sustinere vicem fideiussoris,tex.est
sing. secundùm Bal. ibi in l.cum ostēdimus.§.fideiusso-
res. ff.de fid. & nom. eorum,&c. ergo si quis minorem
pro idoneo affirmat,dicetur teneri pro eo,vt fideiussor
eius,& consequenter etiam in casu quo restituatur min.
65 Secundò, quia non dicitur idoneus † qui priuilegio
ætatis tueri se,& eximere ab obligatione potest.l.de die.
§.qui mulierem.& ibi notant Glos.& Docto.communi-
ter.ff.qui satisda.cogan. Item nec idoneus defensor.tex.
est in l.minor.ff.de procur.ergo tenebitur approbator,si
minor ope restitutionis se ab obligatione eximat, quia
dicetur non fuisse idoneus, & consequenter commissa
erit stipulatio.
66 In contrarium teneo,quia verbum idoneus † intelli-
gitur in proposito quo ad opes,idest vt sit soluendo,tex.
est clarus in l.si verò.§.primò. ff.qui satisd. cogan. dum
dicitur, quòd satis idoneum fideiussorem dedisse dici-
tur, qui vel euidentissimè locupletem dedit,vel appro-
batum, & Glos.subdit approbatum quo ad diuitias, &
quòd sit soluendo,& ibi etiam mouet dubium,quia qui-
67 libet præsumitur idoneus,& † diues,vt l.si creditores.
ff.de priuileg.credit.& l.cum quidam.in Gl.ff.de legat.
secundo. ergo approbatio quo ad hoc non videtur re-
68 quiri,& respondet Glosa,quòd procedit † quando quis
vult admitti vt pauper,nam præsumitur diues & ido-
neus, & ideo debet probare paupertatem, si verò vult,
admitti vt diues debet hoc probare,&c. Ex quibus col-
ligitur quòd ista idoneitas intelligitur in proposito de
diuitijs,nō de alijs defectibus,vt probat etiam alius tex.
in l.eleganter.§.fin.cum l.seq. ff.de dolo. Et tex. iudicio
meo clarus in l.si fideiussor. ff.qui satis. cog. in princip.
iuncta 1.Glo.ibi.& ijs quæ dicam infra eod.art.in resp.
ad secundum. Et ita aliàs habui in facto in quadam
causa Vicentina nobilium de Paiellis, super qua etiam
pro hac parte consuluerunt alij Doctores illustres, vt
dicam statim in sequenti casu, qui fuit ille qui tunc
contigit in fortioribus terminis & ita tenendo.
Ad contraria resp.sic.
Ad primum, quod multipliciter. Primò quod d.l.
69 cum ostendimus.§.fin. debet intelligi † quo ad idonei-
tatem de qua proximè dixi, idest quod sit soluendo
is qui pro idoneo approbatur, vt est ex clara intentio-
ne Bald.& aliorum in l.eleganter.§.fin.& l.seq. ff.de
dolo. dum exemplificant in eis, qui vt aliquem esse
70 idoneum fideiussorem † persuadeant, inducunt il-
lum vestibus sumptuosis coram iudicibus. Neque ob-
stat, quod text. dicat quòd huiusmodi approbatores
fideiussorum, vicem fideiussorum sustinent, ergo vt
fideiussores tenere debent si minor restituatur, l.1. C.
de fid.min.Quia resp. quod quando fideiussor minoris
fideiubet tantum respectu bonorum,non tenetur in ca-
su restitutionis in integrum,vt dixi supra eo.art.1. post
Fulgos. in l.2.in fin.C.de fid.min.& in l.minor.num.8.
ff.de procur.
Secundò etiam respondetur, quòd licèt d.l.cum
ostendimus. intelligeretur etiam respectu aliarum ido-
neitatum, est tamen speciale ibi in casu nominantium
71 & approbantium fideiussores † tutorum, & hinc est,
quòd licèt aliàs teneantur tantum de dolo huiusmo-
di approbatores,vt l.eleganter.§.fin.cum l.sequen.ff.de
dolo,ibi tamen tenentur vt meri fideiussores,& ita de-
clarat hunc text.pro speciali Bald.ibi & ratio specia-
litatis esse potest fauor pupillorum, qui ipsimet ido-
neitatem fideiussorum suorum diligenter introspicere
nequeunt, & ideo æquum fuit vt in istos approba-
tores saltem subsidiaria actio detur, ne in perniciem
pupillorum, passim quemlibet fideiussorem appro-
bent,&c. vt plerique faciunt, secundùm Bart. in d.
§.fin.
Tertiò resp. quod d.l.cum ostendimus,in d.§.fin.lo-
quitur in approbatoribus ad hoc deputatis, & electis à
72 publico, † non autem in alijs qui huiusmodi peritiam
non profitentur,vt declarat sing. Fulgos.in l.si verò.§.si
pro rei,& ibi sequitur Alex.nu.4.ff.qui satisd.cog.& ra-
tio differentiæ esse potest,quia quando approbator facit
hoc tanquam peritus in arte,non imputatur creditori
qui,si credidit ei exemplo eorum qui credunt mensuri-
bus publicis,& similibus.
Ad secundum resp.quòd d.l.de die.§.qui mulierem.
ff.qui satis.cogan.loquitur in fideiussoribus iudicarijs,
73 qui specialiter debent esse non solum idonei facultati-
bus,sed etiam non habere priuilegium sexus vel ætatis,
ne iudicia ludibrio sint,vt ibi Doctor.declarant.& ideo
fideiussor non negabitur idoneus aliàs,& tamen nō di-
cetur satisdatum in iudicio propter præscriptionem fo-
ri,

ri, vel alia de causa huiusmodi, vt est tex. in d.l.fideiussor. ff. eod. qui satisd.cog.

Sit ergo firma conclusio, quod qui approbat minorem pro idoneo fideiussore, si minor restituatur, non tenetur vt fideiussor eius.

74 Tertius casus est, † quando laudator minoris approbauit illum pro idoneo, bono, sufficienti, & securo, prout factum fuerat in illa causa Vicentina de qua paulò ante dicebam.

Et hoc casu videbatur omninò, quòd laudator huiusmodi teneretur in casu quo minor restitueretur in integrum.

Quia vltra prædicta de verbo, idoneo. Videtur elatè colligi ex illis aliis verbis bono, & securo, quæ quidem necessario videntur esse referenda ad alios defectus, cum ad defectum facultatum referatur propriè verbum, idoneo, ne illa verba sint superflua. Et pro hoc facit id quod tradit Ang. in l.1. nu.4. ff. qui satisd. cog. quem sequitur ibi Alex. num.5. dicens eum Angelo tenere etiam alios videlicet, quod illa verba cautum & securum ratione euitandæ superfluitatis, extendunt suam ordinariam significationem, adeo quod verba idoneo & sufficienti, quo ad facultates intelligenda erunt, d.l.si verò, in fin. & d.l.si fideiussor. ff. qui satisd. cog. & text. & Glos. in cap. cum adeo. de rescript. & can. studeat. 50. distinct. & verba bonum, & securum, ad personales exceptiones referentur. Quia non videtur
75 securus † qui timet aliquam iuris exceptionem, vt dicit D. Ant. in c. quoties. de pact. & ibi Abb. in fi. & non dicitur securus qui habet securitatem, sed expugnabi-
76 lem. † Bald. in l.1. in fin. C. si adu. sol. & actus non dici-
77 tur inexpugnabilis, † quando ope restitutionis rescindi potest, auth. sacraměta, & ibi Doct. super verbo, inuiolabiliter. C. si adu. vend.

Secundò, quia quamuis verba prædicta possent referri ad exceptiones iuris communis, & directas, tamen
78 verbum, securo, dicitur excludere † omnes exceptiones tam directas, quàm indirectas, vt dixit Ang. in l. Papinianus. §. si quis mortis. nu.2. ff. de inoff. testam.

Tertiò facit tex. elegantissimus in l. si quis stipulatus sit Stichum. quæ est l.112. in §. fin. ff. de verborum obligation.

Quartò facit text. in l. scire oportet. §. fin. ff. de tut. & cur. datis ab his, ibi, neque enim facultas, neque dignitas ita sufficiens est ad fidem, vt bona electio & benigni mores, &c.

In contrarium consultus ego respondi, & accidit, quòd in eadem causa consuluerunt Ill. Iureconsulti Cæphalus, & Decianus, quorum quidem alterum consilium est impressum, videlicet Cæphali consil. 437. num. 22. & 81. lib.3.

Sed bene verum est, quòd potissimum fundamentum in illa causa erat statutum Vicentinum, quo cauetur, quòd fideiussiones minorum sint ipso iure nullæ, nisi cum quadam solemnitate celebrentur, quæ in eo casu seruata non erat, vnde subintrabat clara conclusio de qua supra ead. q. art.7. in primo casu, quòd hic non præsupponitur. Quòd tamen pro hac opinione nunc etiam facit, est, quòd ad rationes adductas supra in contrarium, ibi fuit plenè responsum.

Quid tenendum?

Ego puto, quòd hoc multum pendeat ab arbitrio iu-
79 dicis, † inspecta qualitate ipsarum personarum, videlicet, an is qui approbauit minorem sciuerit ipsum esse minorem, vel non. Et si sciuit procedat prima opinio, sin minus secunda, & pro hoc facit d.l. si Titius & Seia. ff. de fideiuss. Item si sciebat ipse creditor, quo casu multò magis hoc procedere puto: non enim est verisimile, quòd cum minore contraxisset, nisi habuisset qui eum laudasset pro securo, & sic eum assecurasset.

Neque obstat quòd in d. consilio indistinctè tenuerim hanc secundam opinionem, quia ex verbis instrumenti apparebat responsio ad rationes primo loco adductas, & obligatio erat nulla ipso iure. Vnde ita conciliatem hæc contraria.

Articulus IX.

80 AD nonum, An in casibus † in quibus restitutio minoris prodest etiã ipsi fideiussori, prosit etiam si minor nolit vti beneficio restitutionis sibi competentis, & sic, an inuito minore sibi succurri debeat?

Videtur, quòd non.

81 Primò, quia non potest cogi minor † vti beneficio restitutionis in integrum sibi competentis, l. si index circumuento. ff. de minor. & ratio est, quia aliàs hoc beneficium retorqueretur et in odium, &c. vt dixi supra pluries.

Secundò, quia superfluum videtur auxilium fideiussori, si minor ipsemet vult soluere id quod debet, & satisfacere creditori.

In contrarium concludunt Doct. communiter, Glos. in d. l. minor. ff. de procur. Glos. in l.3. §. sed vtrum. ff. de minor. Glossa in l.2. C. de fid. min. & ibi Cyn. in fin. Bar. nu.8. Bal. nu.6. & Bal. in d.l. minor, nu.4. Ioan. Fabri in l.1. in fine. C. de fid. min.

Per l. si post mortem. ff. de bon. poss. contra tab.

Ego puto sic dicendum. Aut conuenitur minor vt soluat, & minor vult soluere, non autem restitui, & tunc procedit prima opinio, quia superflua est ipsi fideiussori omnis restitutio, si per solutionem & satisfactionem minoris extinguitur omnis obligatio tam principalis, quàm accessoria, & sic procedunt allegata in contrarium. Aut minor non conuenitur, & ipse minor detrectat vel soluere, vel se ab obligatione liberare, & tunc quia periculum est ne minor efficiatur non soluendo, vel ne tempora eius restitutionis labantur, & puto quod fideiussor debeat eum requirere, vt vel soluat, vel ipsum à fideiussione liberet, vel si neutrum facere vult, restitutionem petat, quòd si minor nihil horum faciat, æquissimum puto succurrendum esse fideiussori, vt ipse met possit nomine minoris restitui, & sic loquatur communis conclusio, quæ hoc modo redditur multum æqua, aliàs vel insipida esset, vel iniqua si indistinctè procederet, etiam in primo casu, in quo procedunt adducta in contrarium.

Et hæc est illa æquitas quam considerat Rebuff. in tit. de rest. in integr. art.2. glos.3. num.12. & 13. dum inquit non competere exceptionem hanc fideiussori, antequam minor restituatur, nisi æquitas suggerat, quòd officio iudicis ei succurratur.

Articulus X.

82 AD decimum, † An in casibus prædictis, in quibus restitutio minoris ipsi quoque fideiussori prodest, sit necessaria alia restitutio ipsi fideiussori, an verò restitutio à minore obtenta sufficiat?

Videtur quod restitutio obtenta à minore sufficiat, prout tenuit Mantic. cap.14. in fine. Paul. de Cast. in d. l.2. in fine. C. de fid. min. & Io. Fabri ibi in fine, & sensit etiam Fulg. circa finem.

Et pro hoc facit, quia sequeretur aliàs hoc absurdum, quòd cum ipsi fideiussori curreret tempus suæ restitutionis à die læsionis, minori verò non nisi à die perfectæ ætatis, vt plurimum non posset amplius fideiussor restitui, quia lapsum esset ei suum quadriennium.

Contrarium tenent Glo. & Bar. in d.l.2. nu.7. & Bal. ibi nu.5. & Petr. in fine.

Per d.l.2. ibi, ex persona sua, &c.

Ego breuiter puto sic dicendũ. Aut loquimur, quando minor ipse non vult restitui, & necessaria est fideiussori

sori

fori reſtitutio, ex perſona minoris, ſecundùm prædicta art. præcedenti. Aut vult reſtitui, & reſtitutionem obtinuit, & tunc, Aut quærimus, an ſit neceſſaria noua reſtitutio, ad hoc vt eius obligatio dicatur ipſo iure ſublata ſicut obligatio minoris, & puto neceſſariam eſſe, & ſic loquatur ſecuoda opinio. Aut ad hoc, vt ſit tutus ope exceptionis, & puto quod ſufficiat reſtitutio minoris. & benè aduertendo reperi, quod ita vult Gloſ. preall. & Io. Fabri clarnùs in d. l. 1. C. de fid. min. & Sigiſmund. in lib. Stat. Baldi, in verbo Gabella. num. 15.

83 Et hæc non procedit in iudicijs, † in qoibus reſtitutio minoris prodeſt fideiuſſori indiſtinctè abſque alia reſtitutione, d. l. minor. ff. de procur. ſecundùm Cyn. & Bal. d. l. 2. vbi ratio per Baldum. Quòd ſicut vna & ea-
84 dem inſtantia nocet fideiuſſori † ſicut reo principali, ita quoque prodeſſe debet l. fin. C. de vſur. rei iud.

S V M M A R I A.

1 *Reſtitutio filij an proſit patri ipſius, quando à filio obtenta fuit? & num. 2.*
3 *Reſtitutio non videtur danda filio minori, ita vt proſit patri maiori. & num. 5.*
4 *Quid in profectitijs, quid in caſtrenſibus, & quid in aduentitijs? vſque ad num. 7.*
6 *Dos eſt proprium patrimonium filiæ.*
8 *Pater an poſſit petere reſtitutionem in integrum nomine filij ſui?*
9 *Aetatis beneficium competit etiam maioribus quando ex perſona minorum accidit.*
10. *Abſentia fauorabilior videtur quàm ætas.*
11. *Fragilitas filij non eſt fragilitas patris, abſentia verò ſic.*
12 *Pater an poſſit petere reſtitutionem pro filio, vt legitimus adminiſtrator eius?*
13 *Et an in omnimodam vtilitatem ſui ipſius?*
14 *Pater quando non potuit facere vt filius adiret, reſtituitur.*
15 *Reſtitutio in integrum, an cedi poſſit?*
16 *Aetatis ius cedi non poteſt.*
17 *Officium iudicis non videtur ceſſibile, ſed contra numero 21.*
18 *Cedi poteſt, quod ad heredem tranſmitti poteſt.*
19 *Reſtitutio in integrum quomodo ſit beneficium perſonale,*
20 *Aetatis ius quomodo ſit ceſſibile. & num. 21.*
22 *Reſtitutionis in integrum ius an vendi, vel aliter alienari poſſit?*
23 *Reſtitutionis in integrum iure vendito, an in eo habeat locum ius retractus municipalis?*

QVÆSTIO XLIX.

Reſtitutio in integrum, an proſit patri ipſius læſi, & an vendi, vel cedi poſſit?

BRevis iſta quæſtio, quæ conſtat partim de materia præcedentium quæſtionum, partim verò congruit materiæ quæſtionis ſequentis, ideò hic ſeparatim petita eſt ne nimis grauaret ſequentem, quæ per ſe difficilis, & plena eſt ad ſaturitatem. Expedietur autem à me breuiſſimè tribus hiſce articulis, videlicet.

Primò, An reſtitutio in integrum proſit patri ipſius læſi, vel alteri cupiam tertio?

Secundò, An reſtitutio in integrum cedi poſſit, & ſi cedatur, an proſit ceſſionario?

Tertiò, An reſtitutio in integrum veodi poſſit, & in ea habeat locum ius retractus municipalis?

Articulus I.

1 AD primum, An † ſcilicet reſtitutio in integrum proſit patri ipſius læſi?

Hoc poteſt intelligi duobus modis.

2 Primò, an ſi filius † reſtitutionem in integrum obtinuerit, beneficium illius ſentire poſſit ipſe pater, vt de peculio aliquo nouiter acquiſito. Finge, ꝙ filius vendiderit conſentiente patre aliquam rem de peculio ſuo, vel profectitio, vel aduentitio, deinde reſtituatur in integrum, & rem recuperet, & fortè etiam non refuſo precio, quia dolo deceptus fuerat, vt l. qui res. §. huic applicatur. ff. de ſolut. & ibi Bart. & alij. dubitari enim poteſt, an patri quoque recuperetur, vel proprietas in profectitijs, vel vſusfructus in aduentitijs, &c.

Videtur, quòd non.

3 Quia reſtitutio † in integrum non ita debet dari filio mioori, vt proſit etiam patri eius maiori. l. 3. §. ſed vtrũ. ff. de min. Quia tunc non daretur etiam filio, vt ibi.

In contrarium facit. Quia reſtitutio debet eſſe repoſitio per omnia in priſtinum ſtatum, adeo quòd nõ plus reſtituere debet, quàm læſio abſtulerit, vt dixi ſupra millies. Sed ſi filius minor ex hac reſtitutione cõſequeretur proprietatem, vel vſumfructum in huiuſmodi re, quam prius non habebat, plus recuperaret, quàm læſio abſtuliſſet, ergo &c.

4 Ego puto ſic dicendum, ꝙ ſi ſumus in † profectitijs, non detur reſtitutio ipſi filio, quia magis intereſt patris quàm filij illud peculium, vel peculiarem rem recuperari, vnde &c. vt d. §. ſed vtrũ. ibi, magis enim patris quàm filij intereſt, &c. & ſic ceſſabit dubium in hoc caſu.

Aut ſumus in caſtrenſibus, & tunc è contra dubitandum non eſt quin detur reſtitutio ipſi filio, quia eius intereſt principaliter reſtitui, non patris, qui neque proprietatẽ, neque vſumfructum habet, & licèt aliquo modo poſſit conſiderari intereſſe quoque illius, quia eius intereſt filium eſſe ditiorem, tamen hoc non attenditur, vt d. §. ſed vtrum. in fine.

Et ratio elegans hoc comprobat, quia ſi modicũ intereſſe filij nõ facit quod reſtitutio detur, vbi danda non eſt ipſi patri, ſic è contra, à maiori modicum intereſſe patris nõ debet facere, quòd denegetur reſtitutio filio, vbi illi danda eſt, argumen. l. abſentem. ff. de pœn.

5 Ex qua concluſione infertur etiam † ad peculium quo ex iure Digeſtorum per ſeparationem filius ſaluum habebat, vt puta quando bona patris eius à fiſco ob debitum occupata ſunt, vt d. §. ſed vtrum. ver. nec eo mouemur.

6 Item infertur † etiam ad dotem filiæ, quia proprium patrimonium eius eſt, licet à patre profecta fuerit, & ideo datur reſtitutio, licèt interſit patris, illam non eſſe læſam in dote ſua, vt per Gloſſ. in d. §. ſed vtrum. in fine, & ibi Bart. & alij.

7 Aut demum ſumus † in aduentitijs, & hic adeſt maximum dubium propter d. §. ſed vtrum, qui vult vt non ſuccurratur filio, quando intereſſe, & damnum læſionis potiùs eſt patris, quàm filij, & quia eo iure hoc ius proprietatis, & vſusfructus non erat conſtitutum, non poteſt ex eo text. elici reſolutio.

Sed breuiter æquiùs puto, ꝙ filius reſtituatur in integrum, quia damnum præcipuum eſt ipſius, cuius eſt ipſa res quoad proprietatem.

Neque mouet, quòd etiam patri profutura ſit reſtitutio iſta, quia dico, quòd ratione connexionis, & indiuiduitatis proprietatis ab vſufructu proderit quoque ipſi patri, per ea quæ dixi ſupra quæſt. 46. art. 4.

Neque dicatur, ꝙ poterit minor recuperare rem integraliter tam quoad vſumfructũ, quàm quoad proprietatem, & ſic non obſtabit indiuiſibilitas vſusfructus & proprietatis qui de formali fiet cauſalis, & reuertetur ad ſuam proprietatem. Quia incideremus in aliud abſurdum,

dum, quòd plus recuperaretur per restitutionem quàm læsio abstulerit, & quamuis hæc duo absurda pugnent adinuicem, tamen ne plus recuperet filius, quàm amisesit côtra naturam restitutionis in integrum, potiùs patimur vt eius beneficiũ in consequẽtiam prosit quoque patri maiori, ad no. per Gl. & Doct. in l. vnica. C. si in cõmun. eademque causa, & dixi supra q.46. art.4. vbi potiùs etiam maiores litis consortes participant de beneficio restitutionis, vbi res est indiuisibilis, quàm minor, qui eam obtinuit totam rem recuperet contra naturam huius beneficij.

Et sic ex prædictis habes, an & quãdo restituatur minor filiusfam. in rebus peculiaribus, non obstante concursu patris, & an restitutio eius patri quoque prosit?

8 Secundo modo † potest intelligi ista quæstio, An pater possit petere restitutionem in integrum nomine filij sui, tam pro filio, quàm pro se?

Et videtur quòd non, vt d. §. sed vtrum.

In contrarium videtur text. expressus in l. cum quidam. ff. de acq. hæred.

Doctores pro concordia dicunt, quod aut loquitur de restitutione in integrum ex edicto minorum, & procedit d. §. sed vtrum, aut de ea quæ datur ex edicto maiorum, & procedit d. l. cum quidam.

Et pro hac distinctione adducunt plures rationes differentiæ.

Primò, quia beneficium ætatis non est commune maioribus, absentiæ verò sic, ergo &c.

Sed hæc ratio nõ est sufficiens, nam beneficium æta-
9 tis † competit etiam maioribus, quando ex persona minoris hoc participare possunt, vt dixi plenè supra q.46. per totum: & etiam hoc eodem art. in præcedenti inspectione. & apparet etiam in l. patri. ff. de mino. & in l. minor autem magistratus. ff. eod.

10 Secundò (inquiunt) quia plus subuenitur ratione absentiæ, quàm ætatis. l. auxilium. ff. de min. iuncta l. si qua militi. ff. ex quib. caus. maior. Ita Glos. in dicto §. sed vtrum, in verbo, profuturum, & sequitur Alber. ibi in 7. oppos. num. 11.

Sed hoc assumptum non est verum, vt plenè dixi, & ostendi supra quæstio. 5. art. 1. vbi tractaui an fauorabilior esset restitutio ex edicto maiorum, quàm minorũ?

11 Tertiò, quia fragilitas † filij non est fragilitas patris, absentia verò sic. Ias. d. l. cum quidam. nu. 4. in fine. credo, quòd velit dicere, quòd absentia est pariforme impedimentum in vtroque, quia est impedimentum naturæ, ætas verò nõ sic, quia plus sapit pater maior, quàm filius minor.

Sed ita intelligendo, non tollitur difficultas.

Ego igitur pleniùs distinguendo, puto sic dicendum.

12 Aut quærimus † an pater possit petere restitutionem in integrum pro filio suo, vt legitimus administrator illius, & sic in omnimodam vtilitatem ipsius filij, & dico ꝙ potest, vt est text. in d. l. patri. ff. de min. & dixi etiam supra q.31. art.10.

13 Aut, an petere † possit in omnimodam vtilitatem sui ipsius, & tunc subdistingue, aut pater vult facere tanquam hæres ipsius filij, & potest. text. est in l. interdum. ff. de min. & in l. minor autem magistratus. ff. eod. §. fin.

Aut simpliciter, vt pater illius, & ex eo quod læsio filij læserit quoque ipsum patrem. Et tunc

Aut læsio filij processit ex fragilitate ætatis, & dic ꝙ non datur patri, vt d. §. sed vtrum. vbi expressum. licèt aliquo casu restitutio filij prosit etiam patri, de quo dixi in præced. inspectione.

Aut læsio filij processit ex alia causa quàm ætatis, puta ex causa absentiæ, &c. & tũc, aut absentia filij est causa immediata quare pater læsus fuerit, ita ꝙ si filius non fuisset absens, pater damnum illud passus non fuisset, & tunc datur restitutio ipsi quoque patri, vt d. l. cum quidam. quæ sic procedit. Et ratio est, quia restitutio quæ datus ex hoc edicto, datur non solùm ijs qui ex absentia propria dãnum passi sunt, sed etiam ijs, qui ex aliorum absentia. vel impedimento damnum senserunt, l. item ait prætor. ff. ex quib. caus. maior. Et ratio rationis est, quia iusta causa huius restitutionis est iustum aliquod impedimentum, quòd in causa fuerit, quo minus, quis reb. suis superesse potuerit, l. non enim. ff. ex quibus caus. maior. Sed hoc ita causari potest ex facto alterius, sicut ex proprio, l. fin. ff. de eo per quem fact. erit. & dixi supra q.13. art. fin. ergo &c.

Aut demum absentia filij non est causa immediata damni ipsius patris, id est, quia pater nihilominus idem damnum sensisset, præsente filio, quòd sensit absente eo, & tunc non datur patri restitutio, nec loquitur d. l. cum
14 quidam. Et affertur exemplum, quando pater † nõ potuit facere quòd filius absens adiret hæreditatem sibi relictam, & interim tempus est elapsum, nam si neque eo præsente potuisset illum cogere, non succurritur patri ex hoc capite absentiæ filij, vt per Alex. & alios in d. l. cum quidam.

Dum verò quæritur, an restitutio in integrum prosit cuilibet alij tertiò?

Fac regulam generalem, quòd sic, videlicet, ꝙ restitutio in integrum reponit omnia in pristinũ statum etiam quãtum ad tertium, Alb. in l. 2. C. de rest. mil. & Alber. in l. si quis Titio. ff. ex quibus caus. maior.

Et facit pro hoc quod in simili notat Bal. in d. l. si quis Titio. videlicet, quòd restitutio facta ad lucrum non debet fieri cum damno tertij.

Inferturque ex hac conclusione, quòd restitutio in integrum facta ad lucrum, trahit secum onus annexum illi lucro, ita vt restitutus ad illud lucrum teneatur ad onus illi annexum, ad quod non teneretur si ad lucrum non restitueretur, Text. est cum exemplo in d. l. si quis Titio. & ibi notant Bar. Bald. & Alber. ff. ex quib. caus. maio. vbi dicitur, quòd restitutus ad consequendum legatum, quod ei relictum erat, si, & donec in Italia esset, tenetur ad præstandum fideicommissum, quod sibi ratione huius legati iniunctum fuit.

Neque obstat l. 3. §. item si quis. ff. de leg. præstan. Quia resp. dupliciter, vt per Bar & Old. in d. l. si quis Titio. In summa autem volunt hoc, ꝙ nos agimus de restituendo aliquem iure communi, ibi verò de restitutione alicuius ex gratia propter specialem prærogatiuam personæ, quo casu fit fauor specialis, vt ad onus non teneatur. & pro hoc faciunt quæ tradit Corn. in cons. 3. col. 2. lib. 1. vbi si placet videas, & per te ipsum inducas.

Articulus II.

15 AD secundum, † An scilicet restitutio in integrum cedi possit, & cessa eis prosit petita vel petenda?

Videtur quòd non. Quia restitutio in integrum est beneficium mere personale, ergo egredi personam eius debet, cui à lege indulgeretur, l. 1. in fine. ff. de constitut. princ. in §. quòd principi. Instit. de iur. nat.

Et hoc multò magis videtur procedere in restitutio-
16 ne quæ datur ex beneficio ætatis, nam ius ætatis † cedi non potest, vt dixit Bald. in l. cum antiquiorib. col. penult. C. de iure delib. versic. secundum, sic &c. per l. si si quis domum. §. hic subiungi potest. ff. loca. & l. peto. §. prædium. ff. de leg. 2. & l. lex vectigali. ff. de pig. & §. finitur. Instit. de vsufr.

Preterea restitutio in integrum officio iudicis petitur, non actione. vt dixi supra secundùm communem q....
17 art... sed officium iudicis non videtur cessibile, † quia in iudice residet, non in parte, ergo &c. l. nemo plus iuris. ff. de reg. iur.

In contrarium est communis omnium conclusio, & in specie Glos. in l. ex pluribus. ff. de admin. tut. Gl. in l. si minoris. & ibi Bart. num. 5. ff. eod. Glos. in can. hinc

est,

est,16.quæst.1.& ibi Archid. Alb.in rubric.ff.de tut. & rat.distr.in fine, & in l.si alterius.§.fin.in fin. ff.eod.& in l.fin.num.5. C.de hær. vel actio. vend. Bald.in sua Marg.in verbo cedere,& in d.l.si alterius.§.fi. Riminal. instit.quibus alien.licet vel non.num.78.§.fin.& ibi Faber.num.2.Marian.Socin.senior in cap.fane. num.fio. de priuileg. Mauric.cap.17. Guido Papæ sing.972.& idem decis.141. num.2. Barbat. consil.6.num.21.cum concord.lib.4.Cumau.d.l.si minoris.num.7.Aym.consil.127.num.15.Tiraquel.de vtr. retr. in prima part.§.26.glo.13.nu.3.& 14. & Rebuf.de tit. restit. in integr. art.2.glos.6.num.5.

Et probatur multis legibus claris,in l.quod si minor. in prin.ff.de mi.in l.si minoris.ff.de admiuistr.tut.in l.si alterius.§ 1.ff.de tut.& ratio.distr.& facit l.ereditor.§. penult.ff.de act.empt.

18 Ratione etiam armatur, quia † quod ad hæredem trãsmitti potest,cedi potest,l.ex pluribus. ff.de admin. tut. sed beneficium restitutionis in integrum regulariter est transmissibile ad hæredem,l.non solum. ff.de restit.in integ. cum simil.& dicam infra q.seq.pleuissimè, ergo &c.

Ad contraria resp.sic.

Ad primum, quod restitutio in integrum non est be-
19 neficium personale † eo modo quo loquitur d.l.r.in fi. & d.§.quod principi. vt declarabo plenè infra q. seq. art.2.

20 Ad secundum, quod beneficium & ius † ætatis est cessibile,vt latè defendit,& ostendit Tiraq.in tract.primogeo.q.50.per totum,& ad ll.per Bal.adductas,resp. vno verbo,q loquuntur in ijs iuribus,& priuilegijs personalibus, quæ morte ipsius priuilegiati extinguuntur, vt in omnibus illis legibus tibi constabit,sed beneficium restitutionis morte non extinguitur, sed ad hæredes transit,vt dixi,ergo &c.

21 Ad tertium respon. quòd imò officium iudicis † cedi potest. Bart.in l.Modestinus.num.12.ff.de sol. Bart.in l.1.§.fina.num.1. ff.de oper.noui nunc. Guid.Papæ.sing. 606. cum concord. per Tiraquel. de vtro. retr.in prima parte.§.26.glos.3.nu.14.

Neque obstat,quod in iudice consistat,non apud partem, quia non id quod in iudice consistit ceditur,id est ipsum restituere in integrum, sed id quod apud partem est, id est causa & ius petendi & implorandi hoc officium iudicis,vt colligitur ex l.in causæ.in princip.§.1.& sequen. ff.de minor. & l.nam & postea.§.si minor. ff. de iureiur.

Stat ergo conclusio, quod restitutio in integrum cedi potest, vel petita sit & obtenta, vel petenda, & obtinenda sit.

Articulus III.

22 AD tertium,† An scilicet ius restitutionis in integrum vendi possit?

Breuiter dic quod sic,eisdem rationibus quibus conclusum est in præcedenti articulo,quod cedi potest,& in specie hoc in terminis tenet Tiraq.de vtr.retr.part. prima.§.32.num.71.allegans Glos.l.pluribus. ff.de administrat.tutor.& Bartol. in l.non solum. ff.de restitut. in integrum.

Per tex. in l.si minor. in princ.ff.de minor. & l.si minores.& ibi Glos.& Doctor. ff.de admi.tuto.vbi probatur, quòd restitutionis beneficium potest in alios transferri.

Sed iuxta hanc conclusionem quæritur. An in hac
23 conditione habeat locum ius rettactus † municipalis?

Et breuiter quòd sic. notab. Tiraquel.in tract.de vtr. retr. in prima parte. §.32. numero 71. dicens, quòd consanguineus minoris poterit retrahere hoc ius ad recuperandam rem à minore alienatam, quando aliter iure sanguinis retrahere non possit, quòd nota, quia est sing.

SVMMARIA.

39 Re-

39 *Restitutio in integrum, an transeat in successorem quemlibet etiam singularem?*

40 *Minor si perperam obligauit rem suam, deinde illam vendidit, vel donauit, an emptor, vel donatarius possint petere restitutionem ex persona minoris?*

41 *In contractibus onerosis benè competit restitutio successori singulari, sed in lucratiuis dubitari potest.*

42 *Restitutionis in integrum beneficium, an transeat in fiscum?*

43 *In fiscum non transeunt ea quæ non sunt in bonis delinquentis tempore commissi delicti.*

44 *In fiscum transeunt omnia iura actiua & passiua, & conditionalia etiam, dummodo non pendeant ex aliqua vltima voluntate.*

45 *Fiscus licet non sit propriè hæres, est tamen propriè successor.*

46 *Restitutionis beneficium transit ad successores.*

47 *In fiscum licèt non transeant regulariter iura de futuro, transeunt tamen quando habent causam de præterito.*

48 *Restitutio in integrum, an transeat ad hæredem, quando minor non poterat restitui ex aliqua causa quæ cessat in hærede eius?*

49 *Minor si non poterat restitui ex eo quia debebat reuerentiam aduersario, non potest restitui neque hæres eius, licèt eam reuerentiam non debeat.*

50 *Minor si non poterat restitui, quia non erat ei necessarium, vt in casu testamenti male ab eo conditi, hæres quoque restitui non poterit, licèt ei necessarium sit.*

51 *Minor si cessauit restitutionem petere vsque ad vltimam diem quadriennij, hæres non poterit petere illam ea vltima die, licet in eo cesset negligentia.*

52 *Restitutio an transeat siue competat hæredi, quando læsio non erat completa in vita ipsius defuncti, sed per mortem completa est?*

53 *Dispositio l. Pantonius. ff. de acquirend. hæred. hic plenè tractatur vsque ad finem, videlicet, quando institutus hæreditatem adire non potuit & mortuus est, an & quando hæres eius restitui possit ad adeundum. difficilis quæstio.*

54 *Hæreditas non adita regulariter non transmittitur ad hæredes.*

55 *Hæreditas ascendentium etiam non adita transmittitur, & dicitur transmissio ex dispositione l. vnica. C. de his qui ante aper. tab.*

56 *Hæredes sui transmittunt hæreditatem non aditam, & dicitur transmissio ex potentia suitatis.*

57 *Hæres transmittit ius deliberandi in hæredem suum, & dicitur transmissio iuris deliberandi.*

58 *Ius deliberandi non transmittitur, si defunctus ignorabat sibi delatam hæreditatem.*

59 *Restitutio ex dispositione l. Pantonius, non est necessaria, quando is cui delata fuit hæreditas, fuit vnus ex suis hæredibus, vel erat hæreditas ascendentium.*

60 *Et an sit necessaria, quādo is cui delata fuit, transmittere potuit ius deliberandi?*

61 *Et an sit necessaria, quando non potuit illud transmittere, & si est necessaria, an de iure dari debeat?*

62 *Et quid si iste hæres est de descendentibus testatoris, quòd sic.*

63 *Et an procedat etiam in hæreditate descendentium in ascendentes?*

64 *Et an procedat ex hoc capite restitutio quæ datur matri in hæreditate filij?*

65 *Dispositio d. l. Pantonius. hodie non est necessaria in hæreditate ascendentium.*

66 *Et quæ sit ratio, quòd quando iste hæres est de extraneis, non conceditur ei hæc restitutio nisi ex æquitate.*

67 *Et in quo consisteret iste rigor qui obstabat.*

68 *Dispositio d. l. Pantonius. an procedat non solùm in impedimento absentiæ, in quo communiter allegatur, sed etiam in quolibet alio, & præsertim ignorantiæ?*

69 *Dispositio d. l. Pantonius. dicitur exhorbitans à regulis iuris communis.*

70 *l. Pantonius. quòd propriè loquatur in impedimento ignorantiæ, nouiter deducitur, & latè declaratur.*

71 *In exhorbitantibus licita est quandoque extensio, & quando declaratur.*

72 *Dispositio d. l. Pantonius. an procedat quando defunctus erat minor?*

73 *Et quid quando hæreditas fuit delata monacho.*

74 *Dispositio d. l. Pantonius. an procedat, quando defunctus erat infans? subtilis & arduus articulus.*

75 *Intellectus l. qui duos. ff. de reb. dub.*

76 *Quid si nihil imputari potest nec tutori, nec hæredi ipsius infantis, quòd sic.*
Et quid si non ipsi tutori, sed hæredi infantis imputari possit, quòd non.

77 *Et hoc casu an hæreditas reuertatur ad proximiores testatoris?*

78 *An verò ad alios proximos in gradu ipsi infanti?*

79 *Et quid si ipse quoque hæres infantis esset pupillus, vel minor, vel alias restitutione dignus.*

80 *Et quid demum si non ipsi hæredi infantis, sed tutori eius imputari potest.*

81 *Dispositio d. l. Pantonius. an procedat, quando restitutio veniret danda ad exclusionem personæ magis dilectæ. & num. 82.*

83 *Dispositio d. l. Pantonius. an sit de restitutione ex edicto minorum, an maiorum?*

84 *Restitutio ex persona defuncti, quomodo causatiuè, & quomodo formaliter peti dicatur.*

QVÆSTIO L.

De effectibus restitutionis in integrum quoad hæredes ipsius læsi, & sic, an, & quando beneficium restitutionis in integrum, quod competebat ipsi minori, vel maiori, competat ipsis hæredibus eorum?

PRo complemento huius primæ partis, superest videre, an, & quando restitutionis beneficium, & effectus illius transeant in hæredes, & eis competat eo modo quo competebat ipsis minoribus, vel maioribus læsis, & restitutis vel restituendis?

Quæ quidem quæstio in aliquibus articulis facilis est, in aliquibus verò subtilis, & difficillima. Ideo diligenter clara ab obscuris distinguenda sunt hisce nouem articulis infrascriptis.

Primò, An restitutio in integrum regulariter sit transitoria ad hæredes? regula cum ampli. & limit.

Secundò, An beneficium restitutionis transeat ad substitutos ipsius læsi?

Tertiò, An beneficium restitutionis transeat in successorem singularem?

Quartò, An restitutio in integrum transeat in fiscum vnà cum cęteris bonis ipsius, cuius bona confiscata sunt?

Quintò, An prædictæ conclusiones in quibus resoluitur, quòd transeat, procedant, quando ipse læsus non poterat restitui ex aliqua causa, quæ cessat in hærede, vel successore?

Sextò, An procedant, quando defunctus non fuerat læsus in vita, sed in ipsa morte, siue ob ipsam mortem læsus est? vbi agitur de dispositione l. Pantonius. ff. de acquiren. hæred. & de ratione æquitatis illius text.

Septimò, An dispositio d. l. Pantonius. procedat non solùm in casu absentiæ, sed cuiuslibet alterius impedimenti? & in specie, ignorantiæ, quod frequentissimò accidit?

Octa-

Octauò, An diſpoſitio d.l.Pantonius. procedat etiam in infante? ſubtilis quæſtio.

Nonò, An reſtitutio quæ competit hæredi ex diſpoſitione d.l.Pantonius. competat ex edicto minorum, vel maiorũ,& an ex clauſula generali,ſi qua mihi,&c. Vbi etiam agitur, an competat ex perſona ipſius defuncti,an verò ex perſona ipſius hæredis?

Articulus I.

1 AD primum, An † ſcilicet regulariter beneficium reſtitutionis in integrum ſit tranſitorium ad hæredes eius qui poterat in integrum reſtitui?

Videtur,quòd non.

2 Primò, quia beneficia perſonalis † regulariter ad hęredes non tranſeunt,l.& quia.ff.ſolu.mat.cum ſimilibus.

Sed beneficium reſtitutionis in integrum eſt perſonale,l.exceptiones. la 2.ff.de except.& per hunc text. tradit Aldobr. in §.ſed quòd principi.nu.38. Inſtit. de iur. nat.ergo &c.

Secundò ſpecialiter quo ad reſtitutionem ex edicto minorum. Quia illa datur ex beneficio ætatis, vt l.1.ff. eodem.de minor.& dixi plenè ſupra q.2.per totum. Sed 3 ætatis priuilegium non tranſit ad † hæredes, l.ætatem. ff.de cenſ.& no.in c.1.de regul.iur.in 6 Afflict.in c.omnes.tit.ſi de feud.fuer.contr.in vſibus feud.& pleniſſimè per Tiraquellum in tractatu de iure primogen. quæſt.29 num.7.& q.40 num.107. ergo &c.

Sed contra eſt veritas. Text.eſt expreſſus in l.non ſolum.ff.de reſt. in integrum.& in l.minor autem magiſtratus. in §.fi.ff.de minor.l.1.C. ſi adu.dotem.l.ex perſona.C.de temp.in integrum reſtit.l.1.C.de reſt.mil.& in l.cum miles.ff.ex quib.cauſ.maior.

Et pro ijs qui non quieſcunt ſine authoritatibus. tradunt in ſpecie Glo.Bar.& omnes in d.l.non ſolum. Bac. Alber. & alij in d.§.fin.& in l.ſeq.quæ eſt l.interdum. ff.de min. Anch.conſil.104.num.6.& ſequen. Iacob. de S.Georgio in l.Titia. per illum text. numero 3.ff.de iure dotium. Afflict. ſuper conſtit.regni lib.2.rubr.40.nu. 9.Gomeſ. var.reſolut.tom.2.c.13.nu.6.& alij paſſim,vt mille congeres ex ampliat.& limit. ſeq.& ex ſequentibus etiam art.

Ratio eſt ſecundùm Myſing. in ſuis obſeruat. ſingularibus,obſeruat.19.quia,inquit,hoc beneficium eſt reale,ſed iſtud non eſt verum ſimpliciter,vt dicam prox.in ſolut.ad contraria.

Alia ratio maior eſt Doctorum,quia hæres repreſentat perſonam defuncti per omnia,ergo &c.Myſing.præalleg.oppugnat hanc rationem,quia inquit,ꝙ fideiuſſor etiam repreſentat principalem,& tamen ei non competit reſtitutio principalis,l.1.& 2.C.de fid. min. ſed facilis eſt reſponſio, vt dicam infra in reſp. ad contraria.

Ad contraria reſp.ſic.

Ad primum,dicit primò Dyn.in c.priuilegium.de re-4 gul.iur. in 6.quod hoc eſt mediatè perſonale,† immediatè verò reale,quia immediatè propter læſionem patrimonij datur, immediatè propter ætatem,& ideo vbi non adeſt læſio, minor non reſtituitur, etiam ſi ſit minor,l.nam & poſtea. §.ſi minor. ff.de iur. & idem vult Ioan.Andr.in d.reg.priuilegium. Afflict.ſuper conſtit. regni.lib.2.rub.40.nu.19. Gomeſ. Inſtit.de act.§.æquè. num.3.verſic. pro iſta, iuncto verſicul.non obſtat.& Dec.in cap. in omnibus cauſis, quæ eſt l.68. ff. de regul. iur. hoc idem vult, dum inquit,quòd reſtitutio non datur ſimpliciter propter ætatem, ſed etiam propter læſionem.

Sed aduerte, quia licet iſta ratio bona videatur, tamen non eſt reſponſum ad hoc,quare non datur fideiuſſoribus,ſi principaliter eſt beneficium reale.

Secundò igitur ſoluit Bar.in l.1.num.2. ff.de conſtit. 5 princ. inquiens, quòd etiam perſonalia † tranſeunt ad hæredes, quando ſunt conceſſa naturali æquitate dictante,& ob aliquam cauſam rationabilem, non autem ex ſola gratia ipſius priuilegiati. vt inquit eſſe beneficium reſtitutionis in integrum. Hæc quoque bona videtur ſol. Sed ſi aduertas obſtat id quod obſtat præcedenti.

Tertiò alij dicunt ſimpliciter,quod imò reſtitutio in 6 integrum eſt beneficium reale.† ſiue in rem, Alber. in l.cum miles. num.4. ff ex quibus cauſ.maior.& idem in l.Iulianus.num.1.quia,inquit,magis cauſa reſtitutionis quàm perſonæ qualitas attenditur.

Sed in hoc reperio, ꝙ Fulgoſ. in l.in cauſæ. §.interdum.ff.de minor.aliter & elegantiùs diſtinguit, inquit 7 enim,ꝙ aut loquimur de illa reſtitutione † in integrum, quæ datur metum paſſo,& illa eſt actio in rem, l.ſi cum exceptione.§.cum autem. ff.quod met. cauſ. cum l.ſeq. Aut de ea quæ datur aduerſus dolum,& eſt in perſonam,aut de illa quæ datur ex edicto minorum, vel maiorum,& dicitur mixta,ita ipſe,quod etiam de mixtura hac ſentit Myſing.d.obſeruat.18.

Sed mihi videtur,quòd hæc non tollant vim oppoſitionis,quo enim magis reale eſt hoc beneficium, magis prodeſſe deberet fideiuſſoribus.

Pro ſol.igitur ego puto dicendum,quòd quędam pri-8 uilegia † perſonalia reperiuntur,quæ conceduntur aliquibus perſonis nominatim particularibus,de quibus loquitur d.§.ſed quod principi. Inſtitut.de iur.natur.& l.1.in fine. ff.de conſtit. princ.& de iſtis non loquitur materia noſtra, quia reſtitutio in integrum non datur huic vel illi minori,vel maiori,ſed omnibus minoribus læſis,vel maioribus,&c.

9 Quædam verò † priuilegia perſonalia reperiuntur, quæ reperiuntur conceſſa à lege ſcripta aliquib. generibus perſonarum, videlicet clericis, militibus, ſcholaribus,&c.minorib.25.annis,abſentibus,&c. & tunc quędam reperiuntur, quæ conceduntur propter prærogatiuam perſonæ, & dignitatem perſonalem, videlicet pręſcriptio fori,exemptio à Gabellis,& pedagijs,immunitas ob oneribus,& muneribus ciuitatis, vt ſunt priuilegia clericorum,militum, ſcholarium, & ſimilium, iuxta qualitatem priuilegij,& iſta non tranſeunt ad hæredes, quia cum perſonis priuilegiatorum extinguuntur,vt d.l.ætatem.ff de cenſ.in fine,cum ſimil.

10 Quædam conceduntur † aliquibus generibus perſonarum ob aliquam iuſtam cauſam,quæ viſa eſt non militare in alijs (& ideo ad illud genus perſonarum reſtricta ſunt)& quæ priuilegia non concernunt habilitatem perſonalem,ſed patrimonij conſeruationem, vel augumentum,vel recuperationem,ſi prope iam amiſſum vel diminutum eſt,vti ſunt priuilegia, & beneficia iſta reſtitutionis in integrum,tam ex edicto minorum, quàm maiorum,& talia priuilegia quomodo tranſeant in hæredes,ſic conſiderãdum eſt,aut enim quærimus an tranſeãt in hæredes,id eſt, quòd quemadmodum defunctus ſi læſus fuiſſet reſtitutionem merebatur, ita quoque ſi ipſi hæredes lædantur,eandẽ reſtitutionem mereantur, & dic quòd non, niſi eadem cauſa & priuilegium perſonale in perſona quoque ipſius hęredis conſiderari poſſit,& hoc modo procedunt contraria,aut quærimus an tranſeant in hæredes priuilegia hæc,id eſt,quòd quia læſi fuerunt eorum authores,& aduerſus talem læſionem, vel ex priuilegio perſonæ, vel cauſæ reſtitutionem merebantur,ipſi hæredes poſſint petere illam eandem reſtitutionem,quam poterãt eorum authores,& dic quod ſic,& ita procedit communis concluſio, & leges quæ illã probant,& tunc ratio clara eſt, quia hoc beneficium reſtitutionis quod incæpit competere ipſis authoribus ex priuilegio perſonę,vel cauſæ.& ſic erat perſonale,factum fuit reale,id eſt,quæſita fuit iſta ſpes recuperandi 11 id quod amiſſum fuit per læſionem, quæ † quidem

spes dicitur esse in patrimonio ipsorum authorum, vt l.nemo.ff.de restit.in integrum.& consequenter in hæreditate eorũ remanere dicitur, & sic ab hærede acquiri vnà cum reliqua hæreditate potest,& hęc est vera ratio,quare hoc beneficium, licèt personale quo ad causam concedendi illud, transeat in hæredes.

Ex qua ratione etiam colligitur ratio,quare nõ competat eodem modo fideiussoribus, quia vt ex prædictis patet,non potest transire nisi cum vniuersitate, vnde in eum qui successor huius iuris vniuersalis non est, trãsire non potest. Fideiussor autem non est huiusmodi,nisi fiat hęres ipsi minori,quia tunc restituitur,vt dixi supra q.48.art.3. per l.Stiehum.§.quod vulgo.ff.de solut. Ex quibus patet resolutio ad ambo contraria.

Stat ergo conclusio, quod hæres potest petere restitutionem in integrum,quam defunctus tempore mortis suæ petere poterat.

12 Ampliatur † ista conclusio primò vt procedat, sic, quòd eadem instantia,quæ fuerat cœpta à minore super hoc iudicio rescindente cum suo aduersario,transeat in hæredem minoris. text.est,vbi notant Bald.& alij in l.si intra. & ibi Aret. C.de restit. in integrum.

13 Ampliatur † secundò,vt procedat, etiam si ipsi hæredi non possit competere hæc restitutio vt tali, vt accidit in fideiussore.d.§.quod vulgo.ff.de solut.

14 Ampliatur † tertiò,vt procedat tam in hærede ex testamento,quàm ab intestato,Maur.in suo tract.de rest. in integrum cap.288. vbi de communi Villalob. commun.opin. in verbo, restitutio.nu.44.

15 Ampliatur † quartò,vt procedat etiam in hærede hæredis, ita colligitur ex Bart.in l.qui duos. num. 11. ff.de duobus reis. & in terminis restitutionis ex clausula generali,post Rub.cons.57.nu.2.de communi testatur Villalob.præalleg.nu.43. & ad idem reperi etiam Bero. in c.cum sit Romana.nu.46.ad fin.

16 Ampliatur † quintò, vt procedat etiam, quando læsio contigit hæreditate iacente,nam aduersus illud damnum restituitur hæres. Ita sing.dicit Alexand.cons.45.in causa & lite,nu.8.lib.5.post Dyn.& Bar.in l.ad diem.ff. de verb.oblig.& Ang.in l.nam.& sub conditione.§.seruus. ff. de hæred. instit. & mihi placet,quòd procedat saltem ex capite ignorantiæ,vt per eum.

17 Ampliatur † sextò,etiam alijs modis,sed quoniam in dubium reuocantur,tractabo proximè seq.art.

18 Limitatur † autem è contra primò, vt non procedat si hæres ratũ habuit id quod à minore defuncto factum fuit, nam aduersus illud factum amplius restitui non potest,tex.est cum sua Glossa,in l.paterfam. ff.de priuileg. cred. vbi notant Bart.& alij. Ang.Aret.in §.si quis agens.num.15. Instit.de act.Mauric.in d.suo tract.cap. 15.Roman.sing.99. Glossa super constit.Marchiæ,lib.6. cap.13.nu.5. & si vis concord. plures adde eos ex additione ad Rom.d.sing.99.

19 Exemplum vnum huius ratificationis erit,si † hæres receperit censum,vel pensionem rei à minore locatæ, vt post Bal.consil.184.lib.2.Tiraq.de iure const.poss. limit. 30.num.12.

20 Sublimita † hanc limitationem, vt non intelligatur hæres ratificare factum minoris simpliciter per aditionem hæreditatis,quantum ad hoc de quo agimus,dicetur enim ratificare sic,quòd quemadmodum minor erat obligatus ex facto suo,ita ipse quoque hæres dicetur obligatus ex illo facto, sed si hæres non aliter approbet illud,poterit restitui in integrum,quemadmodum poterat ipse minor,nisi minor læsus fuisset in hoc ipso, quod hæreditatem illam adiuisset,& sic restitutio competijsset eidem aduersus illam aditionem, nam hæres eo ipso, ꝙ eandem hæreditatem adit,dicitur approbare factum defuncti, & restitutionis beneficium amittit, & ita intelligitur d.l.paterfamilias.secundùm Glo.& Bar. ibi,sed dicam infra art.seq.plenius.

21 Limitatur † secundò, vt parciùs restituatur hæres, quàm ipse defunctus restitutus fuisset. Ita dicit tex.in l.quod si minor. §.1. in fine.ff.de minor. Quod quidem verbum parciùs,habet varias intelligentias à Doctorib. & causatur hoc,quia ille §.Scæuola. est de directo contrarius l.fin.C.de rep.hęr.& varias recipit solutiones,vt per Gloss. ibi.

22 Sed quoniam vltima † solut.magis mihi semper placuit,id est, vt minor nõ possit restitui aduersus repudiatam,vel omissam à se hæreditatem, quando iam hæreditas à substituto distracta est,id est, quãdo substitutus hæreditatem implicitam,& intricatam proprijs laboribus in pecuniam redegit,& vtilẽ de damnosa reddidit, illa verba quæ postea sequuntur, ꝙ scilicet hæres minoris in hoc casu parciùs restituendus sit, debebunt in-
23 telligi sic,vt scilicet benigniùs agatur † cum substituto, quando hæres vult illi auferre hãc hæreditatem à se lucrosam reddita,quàm quando ipse minor, & ista benignitas consistit in hoc,quòd non sit necesse ipsi substituto probare propriam industriam, & laborem cum hærede minoris,sicut cum ipso minore.

Vt in simili intelligẽdum venit hoc verbum Parciùs,
24 † quo ad probationis onus,in d.l.quod si minor.§.resti. in ver.sed parciùs,in venditione. & ibi Gl.& Doctor.& ego dixi etiam supra quæst.47.art.4.

Qua limitatione sic declarata, pro necessariò complemento eius,quæro de duobus.

25 Primum est, † an illa procedat tantum in casu illius §.Scæuola.an verò generaliter, vt scilicet parciùs restituatur hæres,quàm minor in omni casu?

Et quod ad hoc,breuiter puto,quod speciale sit in dicto casu.§.Scæuola.& hoc tùm ex eo,quia ibi dicitur,ex hac causa, & sic se restringit litera ad illũ casum. Tùm ex eo quòd non video rationẽ aliquam concludentem, quare non ita debeat restitui hæres, sicut restituendus veniebat ipse defunctus,si nõ alio priuilegio ad restitutionem obtinendam vtitur,quàm ipsius defuncti, & in hoc illum specialiter representet. Tùm ex eo,quod d.l. non solum. ff.de restitutio.in integrum. & dicta l.minor autem magistratus.§.fin. simpliciter & indistinctè concedunt hæredibus restitutionem quæ competebat defunctis,quinimò quãdoque largiùs, nedum parciùs, vt in l.interdum. ff.eod.

26 Secundum est, quæ est ratio, † quòd in d.§.Scæuola, ita specialiter statuatur.

Et puto,quod stãte intelligentia illius verbi parciùs, quam statim dixi,possit dici, ꝙ istud onus probationis, ꝙ hæreditas sit facta lucrosa laborib. & industria substituti,ideo incumbat ipsi substituto,quando minor petit restitutionem,quando verò ipse hæres petit,incumbat ipsi hæredi onus probandi contrarium, quia minor ipse tractat de re amissa recuperãda, hæres verò minoris,de illa quærenda, quæ nunquam ei competijt.

Ex quo sequitur d.diuersitas oneris probationis, sicut in d.§.restitutio. Vbi quãdo minor tractat. de mero damno vitando,id est, de non refundenda illa pecunia quam mutuo accepit, & pro qua nihil ex aduerso recipit, onus probationis, quod minor sit factus locupletior ex ea, incumbit ipsi creditori, non minori, quando verò minor tractat de lucro, quia habuit precium rei, & postea vult recuperare ipsam rem, & non vult precium refundere eo prętextu quòd illud dissipauerit, incumbit ei onus probandi, quod dissipauerit, prout Doctor.communiter intelligunt, vt dixi supra d.q.47. art.4.& 5.

Limitatur etiam 3.4.& pluribus aliis modis,sed quoniam reuocantur in dubium, dicam pleniùs & separatim in sequentibus articulis,ex quibus illos colliges.

Arti-

Articulus II.

26 AD secundum,† An beneficium restitutionis in integrum transeat ad substitutos ipsius læsi?
Distingue breuiter tria membra.
Primum est,an transeat ad substitutos vulgares?
Secundum est,an ad substitutos pupillares?
Tertium est,an ad substitutos fideicommissarios?

27 Et quo ad primũ,† cõclusio clara est,quòd non,si agimus de aliqua læsione ipsius hæredis instituti, quia substitutus vulgaris non est hæres hæredis, sed ipsius testatoris. vnde si minor hæres institutus repudiat,vel negligit adire hæreditatem, in qua iste substitutus consideratur vt hæres in proposito,de se patet,quod non est hæres ipsius minoris in ea, quia minor eam non adiuit,& reperio, quòd ita in terminis tradit Curt. iun. in l.post aditam.num.5.C.de impub.& hoc non habet difficultatem.

28 Si verò agimus † de læsione ipsius testatoris, & tunc sine scrupulo transit in substitutum, sicut transiuisset in ipsum hæredem institutum si ipse fuisset hæres testatori. Quia ita transit ad hæredem ex testamento sicut ab intestato,secundùm communem,de qua dixi supra art. præced.ampliat.5.

29 Quo ad secundum,† aduerte,quia tribus modis intelligi potest.

30 Primò,an detur restitutio† ipsi pupillari substituto, quæ cõpetebat ipsi testatori,& conclude quod sic. Quia licet substitutus pupillaris sit hæres pupilli,non testatoris,tamen restitutio in integrum datur quoque hæredi ipsius hæredis, vt dixi ex communi in præced. art. in 4. ampliat.

31 Secundò,an detur restitutio † quæ competebat ipsi pupillo hæredi pro ijs quæ ipse perperam gessit dum vixit,& pariter sine scrupulo,conclude,quod sic. Quia cũ substitutus pupillariter dicatur hæres pupilli ex testamento l.Papinianus.§.sed neque.ff.de inoff. testam. Instit. de pup. subst. in princip.& restitutio, in integrum transeat quoque ad hæredes ex testamento, vt prædixi, merito &c.

32 Tertiò,an detur † restitutio in integrum aduersus aditionem hæreditatis paternæ perperam factam per pupillum,& sic,an quemadmodum pupillus poterat restitui aduersus aditionem hæreditatis paternæ à se factam ne teneretur creditoribus hæreditarijs. ita quoque possit ipse substitutus pupillaris? & hic dubitati maximè potest.

Videtur enim,quòd sic.

Primò, per regulam d.l.non solum, ff.de restitut. in integrum,& conclusionem supra factam articulo præcedenti.

Secundò,quia ita in terminis vult Bart.in l.sed si plures.§.si ex arte,sub num. 1.ff.de vulg.& pup.& in l.cum quidam,sub n.3.versic.vide Gl.C.de iur.delib.& in l.fi. sub num.7. versic. primo casu. ff.de acquir.hær.vbi hoc expressè tenet. & sequitur Imol.in dicta l.sed si plures. in §.filio.ff.de vulgar. & Com.in d.l.cum quidam.colum.2.vers.nec habeat aliquem.Paul.de Cast.d.§.filio, num....

In contrarium tenet Glos.sing.in l.paterfam.in Glo. magna.versic.vel melius.ff.de priuil.cred.& ibi Bar.dicit quod est optima solutio,& sing.dicit,& idem dici Imol.in d.l.fi.ff.de acquir.hær. & Alex. in d.l.cum quidam.ponderat quod Bart.ibi tenet hanc opinionem,licet Corn.vt dixi alleget illum in contrarium,& mihi videatur tenere primam sententiam ibi. Quicquid sit,satis est quod Bart.in hac difficultate sibi contradixit,vt Modern. notant in eius addit.

Adducitur que pro hoc fortis ratio à Glos. in d.l.paterfam.Inquit enim,quòd adeundo substitutus hæreditatem istam,dicitur approbare aditionem factam a pupillo. Vnde subintrat text. in d.l. paterfamil. & alij Doct.communiter tenentes,quod quando hæres approbat factum à defuncto minore, non potest amplius restitui aduersus illud factum,licèt minor potuisset,quos citaui supra art.præced.in prima limitatione.

Pro concordia,Alex.in d.l.quidam elogio.nu.2.C.de iur.delib.ita distinguit. Aut sumus in casu,quo absque alia immistione, vel aditione pupilli erant confirmatæ tabulæ pupillares,& tunc si substitutus adiuit,non dicitur præiudicasse quo ad beneficium restitutionis in integrum,quod ipsi pupillo competebat, quia tunc nõ videtur sua aditione substitutus confirmare aditionem aliquam à pupillo factam,sed adiuisse tanquam ex potentia suitatis aditam,& ad se transmissam, & sic non procedat opinio Bar.& Gl.in d.l.paterfamilias,sed alia Aut sumus in casu, quo necessaria erat immixtio, puta si datus fuit cohæres extraneus,& tunc secus.

Tu aduerte,quia Alex.non assignat bonam rationem differentiæ,quare magis imputetur substituto,quòd ipse adiuerit d. hæreditatem paternam, vno casu quàm alio,cum in vtroque casu sit prohibita ei separatio hæreditatis pupillaris à paterna,vt per Glos.& Doct.in d. l.paterfa.& in d.l.quidam elogio & alibi passim,& ideo videtur vel in vtroque casu confirmare & ratificare aditionem ipsius pupilli,vel in neutro.

Ego igitur puto veriorem omninò primam opinionẽ quæ videtur magis communis,& saltem frequẽtiùs à Bartolo recepta,& hac ratione videtur mihi probari multum clarè. Quia non potest imputari ipsi substituto quare d. hæreditatem paternam adiuerit,cum ipse non possit, nisi vel vtramque repudiare, vel vtramque adire, vt est fatendum est, quòd ex eo adiuerit, non vt approbaret aditionem factam à pupillo, sed quia separationem hæreditatum facere ei non licuit,ex quo cessat omnis difficultas,& omne fundamẽtum contrariæ sententiæ,quod erat in hac tacita ratificatione substituti.

33 Et pro hac ratificatione facit, quia licet aliàs per id quod facit minor † iam factus maior dicantur approbati facta per eum in minore ætate,C.si min.maior fac. per totum,tamen hoc non procedit, quando ratificatio fuit necessaria propter actum à se factum, dum erat minor, vti est quando id quod fit in maiori ætate est quædam executio eius quod fuit factum in minori,vt per Iacob. Butr. Bart.& alios in l.3.§.1. ff.de min. & Alex. cons.141.nu.10.lib.5.& dixi supra q.25.art.4.

Quemadmodum accidit in casu nostro, ex eo enim quia pupillus ipse adiuit, tenetur ipse substitutus adire, quia non potest separationem facere, si igitur ipse vult hæres esse pupillo ex testamento paterno,& vti hæres restitutionem in integrum petere ex persona ipsius pupilli, necessarium ei est adire hæreditatem, & ideo istam aditionem non voluntario sed necessario facit,& consequenter non approbat quod minor fecit, & per hanc considerationem ita firmiter tenendum puto.

34 Quo ad tertium,† reperio solum Rebuffum simpliciter dicentem quod sic.in tit. de restit. in integ.in princ. num.22. per d.l.non solum. & d.l.minor autem. §.fin, ff.de min.cum sim. Et certè in d.l.non solum. hoc ad literam dicitur.

Sed tu aduerte diligentiùs,& distingue sic vt in præcedenti dubio de substituto pupillari.

35 Aut enim quærimus † an in fideicommissarium transeat restitutio quæ competebat ipsi testatori,& breuiter dic quod sic. & ita intelligo quod sic simpliciter dicit Rebuffus præall.& d.l.non solum. cum simil.& quia re vera fideicommissarius testatoris est hæres,l.cohæredi. §.cum filiæ.ff.de vulg.& pup.cum concordan.

36 Aut quærimus † an restitutio,quæ competebat ipsi hæredi instituto non quidem ex persona testatoris defuncti,sed ex propria læsione,& tunc dico sic. Aut consistit circa proprias res & patrimonium ipsius grauati,

& cum illud non transeat ad fideicommissarium, nec in fideicommisso contineatur d. §. cum filiæ. neque etiam restitutio, quæ damnum huius proprij patrimonij concernit, transibit in fideicommissarium. Aut consistit circa res fideicommisso subiectas, & tunc, aut nullum damnum sentit ex tali obligatione à grauato contracta ipse fideicommissarius, & de restitutione non est agendum, quia non adest læsio, exemplum si remedio ordinario ipsam alienationem reuocare, vel obligationem condicere possit, vti de re, vel circa rem fideicommisso subiectam, iuxta authen. res quæ. C. commun. de leg. vel si grauatus velit imputare sibi huiusmodi damnum in suam quartam, &c. iuxta l. Marcell. §. res quæ. ff. ad Trebel. Aut verò damnum sentit ex hoc, puta quia magis interfit ipsius fideicommissarij restitui in integr. aduersus possessorem vel creditorem, quàm regressum habere contra hæredes grauati, vel agere reuocatoria aduersus possessores, &c. & tunc puto, quòd detur ei restitutio in integrum ex persona minoris grauati, saltem si non ex hoc, quia respectu testatoris & fideicommissarij, ista hæreditas interim dum fuit in manibus grauati potest dici iacens quodammodo, quia quo ad fideicommissarium non potest dici author illius ipse grauatus, cum fideicommissarius non ipsi, sed testatori succedat, & damnum quod † hæreditas iacens sensit, de-
37 bet restaurari ipsi hæredi ope restitutionis in integrum, vt est sing. consilium Alex. lib. 5. cons. 45. in causa, & lite. num. 8. post Bart. Dyn. & alios ibi, & sic procedet etiam dictum Rebuffi prælleg.

38 Aut quærimus, † an restitutio in integrum, quæ competebat ipsi Grauato minori ex eo quia incõsultè adiuit hanc hæreditatem damnosam, transeat in ipsum fideicommissarium, & breuiter dico quòd nõ. Imputet enim sibi ipsi fideicommissarius quare illam adiri fecit, & sibi restitui, vel voluntario aditam, & sibi restitutam acceptauit, & sic benè procedet opinio Glos. & Bart. in d. l. paternam. ff. de priuil. cre. de qua dixi in præcedenti dubio, non autem in substituto pupillari, vt ibi plenè declaraui. Quia fideicommissarius benè dicetur approbare aditionem à grauato factam, quia voluntario ipse acceptat hæreditatem sibi restitutam, & præsertim quando ipse fecit adiri eam ab ipso grauato, quod non procedit in substituto pupillari, vt ibi dixi.

Articulus III.

39 AD tertium, † An scilicet beneficium restitutionis in integrum transeat in successorem quemlibet etiam singularem?

Videtur, quòd non.

Quia hoc beneficium tanquam personale non transit nisi cum vniuersitate, vt dixi supra art. 1.

In contrarium notant Bal. & Alber. in l. non solum. ff. de rest. in integ. & Alb. in l. minor autem magistratus. ff. de min. in fine.

Per l. quod si minor. ff. de min. vbi dicitur, quod hoc beneficium cedi potest etiam personæ singulari, & quemadmodum cessibile est, eodem modo transmissibile videtur.

Sed quia hoc non est perpetuò verum.

Ego puto sic dicendum.

Aut quærimus, an transeat in successorem singularem, vt ius quod necessario trãseat cum ipsa re vendita, cessa, vel donata, vel legata, &c. & dico quòd non, quia non est merum ius reale, vt dixi supra d. artic. 1. & ita procedit contrarium.

Aut quærimus, an trãseat in istos successores singulares, vt ius cessum vnà cum ipsa re, id est, quod si minor vendidit, vel cessit, vel donauit, vel legauit rem suam, intelligatur ex dispositione iuris vẽdidisse, vel cessisse, &c. omne ius quod habebat ad ipsam rem, etiam quòd hoc speciali iure sibi competeret ad illam, & dico quod sic, & sic procedit sententia præall. Bald. & Alb.

40 Et hinc infertur, quòd si minor † perperam obligasset, vel seruitutem rei suæ imposuisset, deinde illam rem vendidisset vel donasset alteri, emptor, vel donatarius posset petere restitutionem in integrum aduersus illam obligationem, vel seruitutem impositam.

41 Quæ quidem conclusio in venditione, & alijs † contractibus onerosis de necessitate procedit, quia aliàs in ipsum minorem daretur actio empti ad illam obligationem tollendam, vel ad interesse, vel de euictione, pro ea parte pro qua non liceret frui, & sic ipsemet minor restitueretur, vel cogeretur cedere beneficium restitutionis ipsi emptori, vt dicitur in d. l. quòd si minor. vbi expressum.

In alijs verò contractibus lucratiuis, ex æquitate ita procedere debet, vt scilicet intelligatur minor omne ius suum cessisse, vel cedere cogatur, ne aduersarius lucretur, cum iactura eius, qui ipse nullam culpam, vel negligentiam adhibuit, & quatenus eius author adhibuit, debet succurri, quia minor fuit, vt dum sentit damnum propter personam sui authoris, sentiat quoque commodum ex ea.

Articulus IV.

42 AD quartum, † An scilicet restitutio in integrum transeat ad fiscum?

Videtur, quòd non.

43 Quia in fiscum non transeunt † ea, quæ non sunt in bonis delinquentis tempore commissi delicti, l. si tibi mandauero. §. is cuius. ff. mandati. Bart. in l. 1. ad finem. ff. de bon. damnat. Alex. in consil. 15. ad finem libro 1. Sed restitutio in integrum, siue spes illius non est in bonis nostris, neque in patrimonio nostro, vt dixi supra q. 41. art. 2. ergo &c.

Et per hanc rationem ita tenet Cæphal. consil. 321. num. 66. & seq. lib. 3.

44 In contrarium facit, quia in fiscum transeunt † omnia iura passiua, & etiam actiua & conditionalia etiam, dummodo non pendeant ex aliqua vltima voluntate, Alex. in l. si marito. in 1. & 2. col. ff. sol. mat. & in l. 3. §. illud. ff. quod quisque iuris, &c. ergo & restitutio in integrum, licèt sit ius, quòd spe tantum competat, quia tamen ex contractu dependet, vel saltem ex vltima voluntate non dependet, ad fiscum transire debet.

45 Præterea facit, quia licèt fiscus † non sit propriè hæres, est tamen propriè successor, vt inquit Aret. in l. si quis mihi bona. §. seruus mancipium. col. 4. ff. de acquir. hær. & per Boss. latiùs in titulo de publ. bonorum, sub
46 numero 13. Sed restitutionis † beneficium transit ad successores, l. minor autem magistratus. in fine. ff. de minor. Quinimò tam ad hæredes, quàm ad successores transit, vt inquit separatim text. in l. non solum. ff. de rest. in integ.

Ergo, & ad fiscum transire debet.

Et ita veriùs puto, quicquid Cæphal. putet.

47 Et ad contrarium resp. sic. Quòd licèt † iura de futuro, & bona postea quæsita non transeant ad fiscum, tamen quando habent originem à præterito, tunc transeunt, etiam si spe tantum competebant ipsi damnato, vt declarat Boss. in d. tit. de publ. bono. sub num. 15. sub num. 39. ad finem. Huiusmodi autem est ius & spes restitutionis in integrum, vt per se patet, ergo &c.

Articulus V.

48 AD quintum, † An scilicet restitutio in integrum transeat ad hæredem, quando minor non poterat restitui ex aliqua causa, quæ cessat in ipso hærede?

Videtur, quòd sic.

Quia

Quia cessante causa impedimenti, &c.

In contrarium est veritas, vt exemplis, authoritatibusque sequentibus ostendam. Et ratio est, quia hæres non potest vti hoc beneficio, nisi ex persona defuncti, vt dixi supra art.1.si ergo defunctus restitui non poterat aliqua de causa, neque hæres restitui potest, licet illa cesset in eo.

Ad contrarium resp. quòd non procedit illa regula in pluribus casibus quarum limitationum in proposito nostro plures pro responsione deseruiunt, quas refert Tiraq. in tract. cess. cau. & in specie limitatio.4.11.& 12.& 40. ex hac conclusio infertur ad plura, quæ etiam illam comprobant.

49 Et primò, quòd si † minor non poterat restitui ex eo, quia debebat reuerentiam ei à quo læsus fuit, puta parenti, vel patrono, licet hæc causa cesset in hærede, non tamen restitui poterit. Glos. in d.l. non solum. ff. de rest. in integr. per l.fin. C. qui & adu. quos.

50 Secundò infertur, † quòd si minor non poterat restitui, quia ei non erat necessarium, vt puta in casu testamenti malè per eum conditi, vel donationis causa mortis, quas dispositiones ad libitum mutare potest, licet hæc causa cesset in hærede, non tamen restitui poterit, vt tradit pro sing. Cremensis sing. 118. incip. Hæres. de quo tamen dicam infra, in 2.par. quæst.58. art. fin. in fine.

51 Tertiò infertur, † quòd si minor passus est labi tempus petendæ restitutionis in tantum, vt dies qua mortuus est, esset vltima quadriennij, hæres non potest amplius illam petere, licet statim petere vellet, & sic in eo cessaret negligentia. secundùm Glos. in d.l. non solum. & ibi Bart. num.2. & dicit Ang. ibi ita practicari in Scholis, & Bal. conf.216. num.1. lib.2.

Articulus VI.

52 AD sextum, An scilicet † restitutio in integrum competat ipsi hæredi, quãdo defunctus tempore mortis suæ non adhuc perfectè læsus fuerat, sed per mortem ipsam completa est læsio eius?

Et hic incipit materia l. Pantonius. ff. de acquiren. hæred. secundùm cuius legis casum, ponunt exemplum omnes Doctores vbique.

53 Illud autem est in hæreditate † non adita ab ipso defuncto, & iure adeundi per mortem amisso, an scilicet ab ipso hærede per restitutionem in integrum recuperari possit, & adiri: & quoniam difficilis, & vix extricabilis quæstio est, pro clariori intelligentia in primis altiùs exordiendo præmittam pauca quædam, deinde veniam ad distinctionem casuum, & resolutionem quæstionis.

Præmitto igitur, quòd (vt in iure notissimum est)

54 hæreditas non adita non transmittitur † ad hæredes. l.1.§. in nouissimo. C. de cad. toll. & hoc est verum regulariter.

Accidit tamen vt in tribus casibus specialibus transmittatur etiam non adita.

55 Primus est, † quando est hæreditas ascendentium, & venit transmittenda in descendentes, nam ista etiam non adita transmittitur, l. vnica. C. de his qui ante aper. tabul. & hæc dicitur transmissio ex dispositione d.l. vnicæ.

56 Secundus est, † quando sumus in alijs hæreditatibus, illi tamen quibus delata est, sunt filij, & in potestate defuncti tempore mortis eius, & sic sui hæredes. §.1. Instit. de hære. qual. & diff. nam isti transmittunt hæreditatem tanquam aditam quàm non adiuerunt, etiam in extraneos hæredes, & hoc ex potentia dictæ suitatis. l. si filius. ff. de liber. & posthum. cum similib. Et hæc dicitur transmissio ex potentia suitatis.

57 Tertius est, † quando sumus in penitus extraneis hæredibus, quibus non conceduntur specialia supra dicta, tamen non est elapsum adhuc tempus illius anni, qui datur ad deliberandum, nam si is cui delata est hæreditas, mortuus sit intra d. annum à die scientiæ delatæ sibi hæreditatis computandum, transmittit hæreditatem, siue ius adeundi illam in quoslibet hæredes. l. cum in antiquioribus. C. de iur. delib. Circa quam vltimam transmissionem aduertendum est, (quia hinc oritur oc-

58 casio difficultatis) quòd non † trãsmittitur hoc ius, nisi ab eo qui sciebat sibi delatam hæreditatem, & intra annum ad deliberandum datum, adeo quòd si illo anno elapso non adita hæreditate mortuus fuerit hæres institutus, non transmittit ad hæredem suum aliquod ius adeundi, licèt ipse posset adhuc intra 30. annos adire, secundùm l. sicut. C. de præscript. 30. vel 40. annorum, vt declarat Glosa magistra in d.l. cum antiquioribus. in Glos. magna, & ibi Bart. Bal. & alij communiter, quicquid voluisset antiquitus Pyleus, quòd post annum deliberationis non posset etiam adiri hæreditas ab ipso instituto, quod ab omnibus postea reprobatum fuit.

Hoc præmisso, distingue tres casus.

59 Primus est, quando iste † cui fuit delata hæreditas, fuit vnus ex suis hæredibus, & sic potuit transmittere ex potentia suitatis, vel fuit hæreditas ascendentium, transmittenda in descendentes, & sic potuit transmittere ex beneficio d.l. vnicæ. C. de his qui ant. aper. tab.

Et hoc casu conclude, quòd non est, quare de restitutione in integrum agamus, quia nulla adest læsio, cum hæreditas tanquam a dita transmissa fuerit, vnde &c.

60 Secundus casus est, † quando is cui fuit delata hæreditas mortuus fuit in tali statu, quod transmittere potuit in hæredem ius deliberandi, quod sibi adhuc competebat, vel totius anni, vel partis illius. Et hoc casu potest aliquantulum dubitari, an detur restitutio hæredi.

Videtur enim quòd sic.

Quia pleniùs remedium est restitutio in integrum, quod quadriennio durabit, quàm iuris adeundi, quod residuo tãtum eius anni durabit, qui ad adeundum datur. Potest enim facillimè fieri, vt nimis exiguũ tempus illius anni superesset ipsi defuncto quando obijt, & certum est, quòd quando restitutionis remedium est pinguiùs quàm ordinarium, non tollitur per concursum ordinarij, vt dixi supra q.17. art.2. ergo &c.

Sed breuiter contrarium tenendum est, vt in specie in hoc casu concludunt Soc. senior in dicta l. qui duos. num.20. ff. de rebus dubijs, referens ita voluisse etiam Ioan. Bapt. de S. Seuerino, Corn. & alios, & ipsum subscripsisse eorum consilijs, & idem quoque sentit Guliel. de Bened. in cap. Rayn. in secunda parte. in verbo, mortuo itaque testatore. num.182. cum concord.

Et ratio est clara, quia nullum præiudicium factum est ipsi hæredi per mortem authoris sui non adeuntis, cum ipse hæres adhuc adire possit, & hic actus adeundi cum animo fieri possit, expediri valeat etiam vnico momento temporis.

Ad contrarium resp. quòd si hæres negligit intra illud residuum temporis ad se transmissi adire, sibi imputet, cum tam vnico verbo hoc facere valeat.

61 Tertius casus est, † quando is cui delata erat hæreditas obijt in tali statu, quod nullum ius adeundi transmittere potuit ad hæredem suum, & hoc, vel quia ignorabat sibi delatam hæreditatem, vel sciebat, sed annus deliberationis elapsus erat eo viuente, sed non valente ex aliquo iusto impedimento adire hæreditatem, & hoc casu dubitatur, an hæres eius possit ex capite restitutionis in integrum adire hæreditatem nullo iure ad se transmissam, sed quæ adiri à defuncto, vel transmitti iusto impedimento non valuit.

Videtur quod non. Quia restitutio in integrum competit hæredi tantum ex persona defuncti, vt dixi supra art.1. non autem ex persona propria, quæ læsa non est,

vel si læsa est, in ea tamen non adest causa restitutionis meritoria, sicut aderat in defuncto, Sed ex persona defuncti competere hoc casu non potest, quia ipse læsus non fuit, dum vixit, poterat enim adhuc adire hæreditatem, tam intra annum deliberationis, quàm etiam postea, intra annos saltem triginta, vt dixi supra in præmissis, ergo &c.

Sed cōtrarium statuit Diuus Pius, & voluit, vt hæres auxilio restitutionis in integrum adire posset, vt est expressum in l. Pātonius. ff. de acq. hæred. & ibi omnes notant pro casu sing. & alij postea vbique communiter pro sing. tradunt quos congestos habes in artic. seq. in casu magis dubio.

Quæ autem ratio fuerit, Doctores multum laborant, Quidam enim dicūt, quod nulla alia ratio, quam æquitas, quidam alij, quod imò rigor ipse iuris coegit Imp. ad ita constituendum. Tu autem diligentiùs aduerte, quia ex hac ratione firmatur conclusio, tollitur ratio dubitandi, & colligitur etiam resolutio aliquorum articulorum sequentium.

Et ideo in primis pro constanti pono distinctionem
62 I.C. in d. l. Pantonius. videlicet, quod si † iste hæres est
de descendentib. testatoris, restitutio competit de rigore iuris, si autem de extraneis ex æquitate. ita constitutū fuit, & ita Doct. communiter intelligunt illum tex. in illis verbis, & in filio sine respectu eius distinctionis &c. Et rationem huius distinctionis eam esse aiunt, quia hæreditas ascendentium est quasi debita descendentibus, quod non procedit in extraneis.

Sed aduertendum est ad duo.
63 Primum † est, quod idem procedet in hæreditate de-
scendentium, erga ascendentes, per text. egregium ad
hoc in Auth. vt cum de app. cogn. hæc autem omnia.
Quinimò, quod ex hoc eodem capite procedet restitu-
64 tio in integrū quæ datur matri, † in hæreditate filij, in
l. si mater. ff. de re ind. dum inquit Bartol. ibi, in prima
solu. quod ideo datur ibi restitutio illa matris, quia ma-
ter est, quod nota. & hoc deseruiat pro ampliatione ad
d. l. Pantonius.
65 Secundum est, quod d. l. Pantonius non procedet† no-
uo iure Theodosij Imp. in hæreditate ascendentium in
descendentes transmittēda. Quia illa etiam non agnita
trāsmittitur ex dispositione d. l. vnicæ. C. de his qui an-
te aperi. tab. Vnde non erit opus aliqua restitutione in
integrum ipsi hæredi, qui poterit esse iure ipso hæres ex
d. transmissione, quod est nouum, & Doctor. non tan-
gunt.

Quibus sic positis, circa intellectum d. l. Pantonius. &
66 decisionem illius tex. Quæro modo, quæ sit ratio, † qua-
re extraneis hæredibus restitutio in integrum in casu
de quo agimus, nō de rigore iuris, sed ex æquitate, & con
tra regulas ipsius restitutionis in integrum concedatur,
vt vult ille tex. in fin. verbis, ibi, quod & hic, id est, in ca-
su hæredum extraneorum, humanitatis gratia obtinen-
dum est, & quomodo fundetur ista æquitas.
67 Et quidam Doctores communiter dicunt, † quod cum læ-
sio non fuerit completa in vita ipsius defuncti, ipsi de-
functo non competebat restitutio aliqua tempore mor-
tis suæ, l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. Si non
ipsi, ergo neque heredi. l. nemo plus iuris. ff. de reg. iuris.
& iste erat rigor. de quo in d. l. Pantonius. ibi, quæ stri-
cto iure non competit, &c. Sed subdunt scribentes, quia
dum absens erat, & impediebatur agnoscere bonorum
possessionē, ille Pantonius decessit, &. sic propter mor-
tem impeditus fuit vel agnoscere redeūdo, vel scire sal-
tem delatam sibi bonorum possessionem, & hoc modo
transmittere ius agnoscendi, dicitur, simul & semel com
pleri læsi eius per absentiam, & mortem in vltimo vi-
tæ spiritu, & ideo æquum est dari restitutionem, ac si in
vita ipsius Pantonij completa fuisset, id est, quod ipse
obijsset post exactos dies centum, vel anni, &c. quo casu

quia læsio eo viuente completa fuisset de rigore iuris restitutio sibi competens ad hæredem transmitti potuisset. & ita est ex mente Bart. Bal. Fulg. & aliorum in l. 2. C. de restit. mil. & in d. l. Pantonius.

Sed aduerte, quia Ang. in d. l. 2. dicit, quòd hoc modo de rigore dicetur concedi, quia absentia tempore mortis potest dici compleuisse læsionem, cum incipiat certum esse, quod non potest amplius agnoscere. & consequenter absentia illa modica idem operata est propter mortis aduentum, quod operata fuisset absentia longa, & ad læsionem complendam sufficiens, & ita potest intelligi Ang. dum de rigore ait.

Sed quamuis hoc verū sit in se, tamen quia defunctus non potuit ipso petere quandoque restitutionem in integrum, & hæres ex persona defuncti tantum videtur posse venire, ideo propter hanc pugnantem regulam non sufficit consideratio illa læsionis in articulo mortis ad transmissionem beneficij istius de rigore iuris, & ita potest defendi communis ratio Doctorum. Et ex hoc quoque colligi valet, quare Imperator motus fuerit ad indulgendam hæredi restitutionem hoc casu, quamuis defuncto nunquam competierit, & sic in quo fundetur ratio huius æquitatis. Hoc est enim id, quod Ang. dicebat de rigore iuris, quod monit Imperatoré ad statuendam hanc æquitatem. Quod nota propter articulos sequentes, vbi agitur de extensione huius l. Pantonius.

Articulus VII.

68 AD septimum, † An scilicet d. l. Pantonius. ff. de ac-
quir. hær. procedat non solùm in casu absentiæ de
qua loquitur, sed etiam cuiuslibet alterius impedimen-
ti, & in specie ignorantiæ, quòd frequentissimè accidit?
Videtur, quòd non.
69 Quia † d. l. Pantonius, est exhorbitans à regulis iuris
communis, vt scilicet transmittatur ad hæredem illud
ius quod defuncto nunquam competijt. Et ideo non est
extendenda, quia in exhorbitantibus non fit exten-
sio, &c.

Et per hanc rationem, ita tenuerūt plures. Ang. Aretinus in rep. l. ventre. nu. 34. ff. de acquir. hær. & Bursat. inter Modernos celeberrimus, in cons. 60. nu. 5. & cons. 61. nu. 12. vers. 3. dico. allegans tanquam idem tenantes Gul. de Bened. in cap. Raynutius. in verbo, mortuo itaque testatore, el 2. nu. 18. in fine. & Mod. Paris. vbi ibi, & Soc. seniorem in cons. 153. num. 28. lib. 2.

Contrarium tenent alij Doctores communiter. Bar. in l. qui duos. de reb. dub. Corn. in l. 1. col. 5. vers. subdit tamen. C. de inst. & subst. Soc. sen. in l. 1. num. 16. ff. de vulg. & pup. vbi de communi Aret. in cons. 160. nu. 3. in fine. Riminald. cons. 88. num. 30. lib. 1. Corn. cons. 133. nu. 18. lib. 2. Capra cons. 6. nu. 13. & cons. 88. nu. 12. Bertrand. cons. 247. lib. 6. cum concord. Gomes. in suis tractat. tom. 1. cap. 9. in fi. in tit. de transmiss. vbi concord. & de communi, & ibi etiam Suarez in add. & de communi, Vasquius de success. progressu. cap. 8. nu. 15. lib. 1. & idem vult Sapia in d. l. cum antiquioribus. nu. 7. C. de iur. deliber. & in summa hæc est verè communis sententia. Et ego eam sequor.

Pro qua, vltra rationem communem Doctorum, quòd scilicet impedimentum ignorantiæ æquipolleat impedimento absentis, & sic cætera quoque impedimenta.
70 Ego pondero in primis, quod tex. in d. l. Pantonius. † lo-
quitur verè & propriè in impedimento ignorantiæ, vt
ibi, in princ. ante vita decesserit quàm se hæredem insti-
tutum cognosceret, &c. & sic narratio facti quoad ab-
sentiam potiùs recensetur, quia ita factum occurrit,
quàm à I. C. ex iuris mysterio recenseatur, quod ille Panto-
nius tunc in Cilicia procuraret, & si satis fuisset absen-
tiæ impedimētum, vel propter illud tantum facta fuis-

set

ſet illa deciſio, fruſtra recenſeretur ibi, quòd Pantonius ita abſens prius deceſſit, quàm ſe hæredem inſtitutum cognoſceret. Ego verò puto, quòd non quidam fruſtra de abſentia Pantonij ibi fiat mentio, ſed ad iuſtificandam ignorantiam eius, de ignorantia verò principaliter fiat mentio ad reddendam cauſam illius reſtitutionis in integrum, quam diuus Pius hæredi Pantonij conceſſit.

Et præterea ſtringitur hoc, quia data ſcientia ipſius inſtituti, vix eſt, vt competat reſtitutio in integrum, ex capite etiam legitimę abſentię vel alterius iuſtiſſimi impedimenti. Nam neque abſentia, neque aliud neceſſarium, & probabile impedimentum excuſat ipſum impeditum, quando illud remouere poteſt, ſeu facere poteſt, quòd ei non noceat, vt dixi plenè ſupra q. 27. art 8.

Sed vtique quando inſtitutus ſcit ſibi delatam hæreditatem, poteſt vnico verbo declarare ſe velle eſſe hæredem, & remouere quodlibet etiam vrgentiſſimum impedimentum, quod aditionem impedire potuiſſet, quæ etiam animo fieri poteſt, adeo quòd ſi ſcit, & non adit, non meretur neque ipſe, neque hæres reſtitutionem, quia læſio ex negligentia proceſſit. Quamobrem ex his conſtat, quòd d. l. Pantonius. facta videtur pro caſu ignorantiæ, non verò abſentiæ, vt Doct. communiter intelligunt, ſi quæſtio ponatur in reſtitutione aduerſus non aditam hæreditatem, vt ab omnibus ponitur, & allegatur d. l. Pantonius.

Confirmáturque prædicta per d. tex. ibi ratam habere non potuerunt, quæ verba ad ignorantiam propriè referuntur, non ad abſentiam, quia hæredes non aberant, & licèt abeſſet Pantonius, & ab eius impedimento pendeat æquitas illius reſtitutionis, vt ibi per Glo. in verbo potuerant, tamen Pantonius ſi ſciuiſſet, etiam abſens potuiſſet ratam habere petitionem bon. poſſeſſionis à procuratoribus factam eius nomine. Cauſa ergo principalis illius reſtitutionis fuit ipſa ignorantia.

Ex quibus concludo, quòd impedimentum ignorantiæ in propoſito, eſt magis efficax impedimentum, ad hanc æquitatem inducendam, quàm quodlibet aliud, ratione prædicta, ſtante tamen concluſione firmata in omnibus legitimis impedimentis.

Ad contraria reſp. ſic.

Ad rationem exhorbitantium, dic, quòd cum deciſio non in ſpeciali rigore, ſed in ſpeciali æquitate fundetur, licita eſt extenſio, quia in fauorabilibus extenſio licita eſt, & in ſpecie in materia reſtitutionis in integrum, vt dixi ſupra q. 1. art. 13.

71 Præterea in exhorbitantibus non eſt licita † extenſio, quando exhorbitant ab omnibus regulis iuris communis, ſed quando, licèt exhorbitent ab aliqua, tamen, vt reliquis ſatisfiat, ita conſtitutum eſt, licita eſt extenſio, vt colligitur in propria materia noſtra reſtitutionis in integrum, ex Bellam. in c. ſuſcitata. num. 10. de reſtit. in inte. vbi declarat iſtas ſpecies exhorbitantium, & ego declaraui etiam aliàs in tractat. compend. ſubſtit. parte quinta.

Ad authoritates contrarias, reſp. quòd pauci ſunt qui ita teneant, & miror quòd Burſat. vir oculatiſſimus alleget vti hoc dicentes Mauri. & alios per eum, qui videntur mihi loqui, quando ſola mors eſt cauſa læſionis, non autem, quando concurrit alia cauſa & iuſtum impedimentum.

Præterea quotquot ſint, & quoquo modo loquantur, ſententia quam firmaui, vt ex prædictis conſtat eſt tùm verior, tùm magis communis. & ita tenendum puto.

Articulus VIII.

72 AD octauum, An ſcilicet diſpoſitio † d. l. Pantonius. procedat, etiam quando defunctus erat minor, vel infans?

Et quidem in minore licèt ſubtiliter dubitet Paul. de Caſt. in d. l. ſi infanti. & in d. l. Pãtonius. vt refert & plenè ſoluit Alex. conſil. 20. nu. 4. & ſeq. lib. 7. Tamen concluſio ab omnibus recepta eſt, quod procedat in eo, ſicut in maiore, & ſic quòd ita hæres minoris, ſicut maioris reſtituatur in integrum ex æquitate d. l. Pantonius. in caſu de quo agitur, qui eſt, quòd minori non negligentia, ſed impedimẽtum prædictum imputari poſſit, in caſu enim negligentiæ daretur reſtitutio ex edicto minorum ordinaria, vt dicam infra art. ſeq.

Et hanc concluſionem firmant ſine ſcrupulo in primis omnes qui in infante diſcrepant inter ſe, qui ſunt ferè innumeri, vt congeſſi infra eodem, dum de infante diſſeram. In ſpecie verò firmant, vt indubitabilem, Corn. in l. ſi infanti. in 6. notab. C. de iur. deliberan. & in conſ. 87. in prin. & per totum lib. 1, conſ. 133. nu. 18. lib. 2. conſ. 162. nu. 20. cod. lib. vbi de communi ſine ſcrupulo. & conſ. 125. num. 5. lib.. & ibi quoque de communi. & in conſ. 321. num. 8. lib. 3. & conſ. 315. num. 8. lib. 4. & loquitur ferè ſemper Cornens de impedimento ignorantiæ, quod notes obiter ad corroborationem concluſionis, quam firmaui in pręcedenti articulo. idem Corn. in l. 1. col. 5. verſ. fallit tamen. C. de inſt. & ſubſt. & hanc plenè firmat pro veriori, & magis communi Alexan. in conſil. 20. num. 4. & ſeq. lib. 7. Iacob. de Sancto Georgio in auth. res quæ. num. 62. C. de ſacroſan. eccl. Ruyn. in conſ. 35. col. fin. lib. 3. vbi de communi. Bero. conſ. 25. nu. 26. lib. 2. Gozad. conſ. 68. nu. 12. Vaſq. de ſucceſ. progreſ. ſu. libro 1. §. 8. num. 15. vbi de communi. Illuſt. Cardin. Alb. in d. l. Pantonius. num. 2. & in l. qui duos. ff. de rebus dub. Io. Dil. de arte teſtandi, tit. 10. cautela prima. num. 3. 4. & ſeq. Borgnin. in tractat. de tuto. & curat. num. 72. vbi concord. plenè, & de communi. & noniſſimè etiam Marzianes. conſ. 14. num. 5. de communi omnium, & ſine ſcrupulo.

Ratio autem clariſſima eſt, quia reſtitutio in integrum ex clauſula generali, ita eſt communis minoribus, quando iuſtè impediti fuerunt, ſicut in maioribus, vt dictum fuit pleniſſimè ſupra q.. art..

73 Ampliaturque, vt procedat † etiam in monaſterio, quando ſcilicet monachus inſtitutus prædicta de cauſa non adiuit, & ſic non completa læſione deceſſit, nam monaſterio vt hæredi datur reſtitutio, de qua in d. l. Pantonius. prout Doct. communiter tenent, vt planè refert, & teſtatur Socin. ſenior in l. 1. num. 16. ff. de vulg. & pupillari.

Ad illud de exhorbitanti, dic, vt ſupra art. præcedenti.

74 In infante † verò ardua dubitatio eſt, & maxima inter Doctores altercatio.

Videtur enim quod hæredibus infantis nulla competat reſtitutio ex æquitate d. l. Pantonius.

Primò, per d. l. ſi infanti. verſ. ſin verò, vel non ſit tutor, &c. vbi in caſu noſtro dicit Imperator, quòd hæreditates ab infante non aditæ habentur, ac ſi nunquam eo fuiſſent delatæ, & ad illas perſonas peruenire debent, ad quas perueniſſent, ſi nunquam infanti delatæ fuiſſent, & ſic hæredes infantis omninò excluduntur.

Secundò, per fortem rationem, & aduerte, aut enim iſte infans habuit tutores vel curatores, & illi neglexerunt adire pro eo, prout potuerunt, vt in d. l. ſi infanti. datur licentia, & tunc non poteſt competere reſtitutio aliqua hæredibus infantis, quia competit eis ordinarius regreſſus contra tutores, vel curatores, neque dicatur quòd hoc remedium ordinarium contra tutores, vel curatores non excludit remedium reſtitutionis in integrum, vt plenè dixi ſupra q. 22. art. 1. Quia eſt verum in reſtitutione ex edicto minorum, ſecus verò in ea quæ datur in ſubſidium ex clauſula generali æquitate dictante, vt eſt illa de qua in d. l. Pantonius. vt plenè dixi ex communi omnium ſententia d. q. 22. art. 4.

Aut

Aut verò iste infans non habuit tutorem vel curatorem, & tunc imputetur hæredibus eius, quare non petierunt illi tutorem, &c. vt benè dicit Gl. in dicta l. si infanti. & facit regula de qua supra q. 27. art. 8. quod scilicet impedimentum non excusat, quando remoueri potest, &c.

Tertiò, quia ita videntur communiter tenere Doctores Ang. in d. l. Pantonius. Iac. de Belu. in auth. de triente & semisse, in fine. Bald. in l. vnica. §. in nouissimo. nu. 6 & seq. C. de cad. toll. Pau. de Cast. in d. l. Pantonius. & d. l. si infanti. licèt magis cogitandum relinquat. Bald. tamen ibi idem tenet, & in d. l. non solum. num. 2. ff. de rest. in int. & consuluit Bal. cons. 262. in fi. lib. 2. & cons. 390. & Ang. præall. dicit contra pluries de facto consuluit, idem Fulg. cons. inter consilia vlt. volum. cons. 59. nu. 14. & 15. Anchar. cons. 368. num. 2. Barbat. consil. 60. lib. 3. in 4. casu. vt refert Bursat. in consil. 61. nu. 8. Corn. in consil. 275. num. 1. lib. 1. Fulg. cons. 84. num. 2. & 3. & alios etiam refert Corneus in d. l. si infanti. in 6. notabil. & dicit Ancharanus d. cons. 368 quod ita tenendum est in consulendo, & iudicando. & sentit Bursat. consil. 61. num. 8.

In contrarium tenent alij Doctores magis communiter, Bar. in d. l. non solum. num. 3. & in l. 1. num. 3. C. de rest. mil. Barr. in l. qui duos. nu. 5. ff. de rebus dub. & in l. Pantonius. num. 2. ff. de acquir. hæred. Fulgos. sibi contrarius in d. l. 1. sub num. 5. C. de restit. mili. & ibi Paul. de Cast. vbi Paul. de communi. & Fulg. dicit, quòd ab hac opinione non est recedendum aliquo modo, candem nunquam variando firmauit Bart. in d. l. si infanti. num. 11. & ibi Alexand. num. fin. vbi communem dicit, & ita se vidisse seruari. & Cor. ibi ita demum firmat, vti æquiorem & magis communem. Idem Iacob. de S. Georgio concludit ibi post disputationem, in fine dicens, quòd non esset tutum recedere ab hac cum sit humanior. Idem Socin. senior in d. l. qui duos. nu. 16. & 18. de reb. dub. & Pau. de Cast. ibi, qui dicit, quòd ita practicatur quotidie, & consulitur, & quod istam opinionem totus mundus sequitur. Gul. de Benedictis in d. c. Raynutius. in verbo, mortuo itaque testatore, nu. 181. dicens non esse tutum recedere ab hac sententia, Io. Dilectus in tract. de arte testandi. in tit. de acquiren. hæredi. cautel. 1. num. 3. vbi plenè de communi. Riminald. Institu. quibus alien. licèt, vel non. §. fin. num. 79. vbi de communi, Brunus in tracta. de stat. exclud. fœm. art. 13. num. 102. & pro communi etiam Chircou. cent. 4. concl. 3. & Viuius in verbo, hærede non adeunte, & consulendo innumeri ita sequuti sunt, Bald. sibi contrarius consil. 349. num. 4. lib. 4. & consil. 88. num. 4. lib. 5. Roman. consil. 58. num. 3. qui communem dicit, & illi adhærendum. Paul. de Cast. consil. 199. num. 2. lib. 1. & consil. 305. num. 3. eod. lib. Fulgos. consil. 74. in fin. vbi de magis communi. Alexand. consil. 198. in fine suæ additionis incip. Famosissimæ, & in consil. 20. num. 4. & seq. lib. 7. vbi de communi, & magis communi. Riminald. senior cons. 20. num. 16. lib. 1. vbi de communi, & quòd ita practicatur. & idem testatur Hipp. Rimin. ibi in add. litera g. & idem Rimin. consil. 120. per totum, lib. 1. vbi de communiori, & veriori, & de communi practica. Rimin. iunior consil. 72. num. 11. & 12. libro 1. & de communi, & Corn. consil. 87. post princip. lib. 1. vbi de magis communi. Simon de Pretis consil. 22. in fine, vbi de magis communi, & Marzianesius consil. 14. per totum, & de communi obseruantia, & Praxi. & omissis alijs, ista in summa omnium consensu est communis & magis cõmunis opinio, vt ex prædictis patet.

Pro qua adducuntur potissimum infrascripta.

Primò, d. l. qui duos. ff. de reb. dub. & fuit inuentio Bart. ibi, & alibi.

75 Sed certè iste rex. † euitari potest.

Primò, quia ibi nihil de infante.

Secundò, quia non dicitur ibi, quòd ille primus impubes qui decessit, vel secundùm naturæ ordinem decessisse fingitur, non adiuerit prius hæreditatem, vel per se, vel per tutores suos, vel quod ignorauerint se esse hæredes institutos, &c.

Tertiò, quia potest dici, quòd portio primi morientis ibi vadat ad fratrem ex vulgari reciproca, vel pupillari confirmata ex potentia suitatis.

Nam quando substitutio est facta vltimo morienti, certe inter institutos dicitur facta substitutio reciproca, ad hoc vt ad vltimum morientem perueniat tota hæreditas, & tota postmodum substituto, vt dixi plenè in tract. compend. subst. in 5. q. prin. car...

Neque mouent illa verba, priori mortuo frater ab intestato hæres erit, &c. quia resp. per l. vel singulis. ff. de vulg. & pupil. iuncta l. si quis ita hæres instituatur. ff. de hær. instituendis.

Secundò adducitur d. l. Pantonius. ff. de acq. hær. à fortiori inducendo, quia si in casu absentiæ voluntariæ conceditur restitutio, magis concedi debet in casu necessitatis naturalis, id est, infantilis ætatis, prout arguebat Bald. in d. consil. 88. num. 4. lib. 1.

Sed resp. potest, quòd in casu d. l. Pantonius. nihil est quòd imputari possit hæredi, hic verò secus, quia debebat peti tutor infanti, si non habebat, & si habebat, impellere vt adiret, & si negligeret, datur regressus contra eum, &c. & cessat eo casu restitutio, vt dixi supra in secundo fundamento primæ opinionis.

Ex quibus constat, quod prima opinio meliùs probatur iure & ratione, quàm secunda, sed secunda est magis communiter approbata, & vsu ipso in praxi recepta, vt dictum est.

Quid igitur dicendum? Reperio, quòd Bald. in consil. 226. in princ. & in fin. lib. 2. subsistit, nec vult determinare hanc quæstionem. Ang. pariter indecisam relinquit in d. l. Pantonius. num. 2. & Corn. in d. l. si infanti, in 6. notab. dicit, quòd Raph. Fulgos. consuluit Imperatorem apud Constantiam, vt ipse decideret, & Barbat. in consil. 60. num. 3. lib. 4. dicit, quòd punctus indiget decisione Cæsarea. & idem refert Bursatt. consil. 61. numero 8. & Brun. in d. art. 13. num. 12. & Soc. sen. in consil. 216. lib... inquit, quòd est locus gratificationi.

Ego puto considerandum, & dicendum esse sic. Quia totum fundamentum primæ opinionis fundatur in negligentia tutorum, vel hæredum ipsius infantis, nihilque magis imputari possit ipsi infanti, quam illi Pantonio absenti in d. l. Pantonius, sic distinguendum est.

75 Aut nil imputari potest vel tutori, vel hæredi † infantis, quare infantis nomine adita non sit hæreditas, & tunc tene intrepidè communem sententiam, quia cessat omne fundamentum primæ opinionis, & subintrat regula & æquitas d. l. Pantonium. Et ad d. l. si infanti. resp. quòd ibi de rigore iuris dicitur, quòd hæreditas pro non delata habetur, sicut & in d. quoque l. Pantonius.

Quomodo autem imputari non possit neque tutori, neque hæredi, pone casum, quòd vel tutor non adsit, vel ignoret delatam hæreditatem suo infanti, vel absens sit, &c. & hæres quoque hæc ignoret, vel absens sit, vel aliter impediatur, quo minus val tutorem petere, vel tutorem ignorantem, vel absentem certiorare possit. Et in hoc casu, ita tenent Bald. in d. l. vnica. §. in nouissimo. col. final. C. de cad. toll. Gul. de Bened. in indiuiduo, in d. cap. Raynut. in verbo, mortuo itaque testatore, el 2. numero 180. post Bald. præallegat.

76 Aut licèt † non possit aliquid imputari tutori, potest tamen hæredi, puta quod vel tutor non adsit, vel ignoret, vel absens sit, & hæres hæc sciẽs neglexerit tutorem

pete-

petere, vel certiorare, &c. & tunc dic, quòd verior & securior est prima opinio, quæ optimè probatur in hoc casu per d.l. si infanti. & Glos. ibi. in verbo, ad illas personas, in fine, hoc in terminis tenet, & Bart. in d.l. quòd duos. & probatur ratione adducta supra pro prima opinione.

77 Ampliaturque hæc conclusio, † vt procedat multò magis si ipsi hæredes infantis sunt illi, ad quos spectabat tutela legitima ipsius infantis, & neglexerunt petere tutelam, & adire vt tutores infantis nomine, & ita tenere Doctores communiter testatur Vasq. de succes. progressu. §.8. num. 15.

An autem hoc casu hæreditas reuertatur ad proxi-
78 miores testatoris, † an verò ab alijs proximè sequentibus in gradu ipsi infanti ope restitutionis ex beneficio dictæ l. Pantonius. recuperari possit? Ipse Vasq. tenet, quòd ab hæredibus in gradu sequentibus ipsius infantis adiri poterit ope restitutionis, licèt contra sentiant Doctores, secundùm eum. Mihi videtur, quòd ista subtilis dubitatio possit terminari per id quod dicam proximè in lim. generali, versicul. prædicta omnia, &c. & ideo dic vt ibi.

79 Limitatur autem hæc conclusio in hoc casu, † vt non procedat si ipse hæres infantis ipse quoque esset pupillus vel minor, & talis in summa cui negligentia sublatam ope restitutionis non noceat, ita Bertran. in consil. 93. in fine libro 5. Et ego verum puto in se & æquissimum, licèt Bertrand. nil alleget. Neque moueat, quòd hoc modo daretur restitutio in integrum huic minori ad restitutionem petendam ex clausula generali, contra l. interdum. & ibi Glos. ff. de minor. vbi iste circuitus non admittitur. Quia resp. quòd minor erit tutus ipso iure, prout accidit, quando ei succurri debet vt restitutionem petere possit, nam hoc ipsum indulgetur absque alia præuia restitutione in integrum, vt d.l. interdum. cum ibi notatis, & dixi supra pluries.

80 Aut nihil † imputari potest ipsi hæredi, sed tutori, dumtaxat, qui non adiuit cum posset. Et tunc ego dico sic. Aut tutor dolo fecit forte, vt hæreditas ad eum, vel ad alium sibi magis coniunctum reuerteretur, & non transiret ad hæredem infantis per mortem illius, & indistinctè puto, quòd succurratur hæredi. Aut non dolo, sed negligentia omisit adire, & tunc vnà cum Doctor. distinguerem, quòd aut isti hæredi competit regressus contra tutorem, & non dabitur ei hæc subsidiaria restitutio, aut verò non competit, puta quia non est soluendo, vel alia de causa quas habes supra q...art... & tunc secus, & ita communiter tenent Bart. in d.l. si infanti. num... Bart. in d.l. qui duos. num... Et post eum Soc. senior ibi, num. 21. Corn. in d.l. si infanti. in 6. notab. versic. tamen fallit. Anchar. consil. 104. num. 6. & Vasq. qui communem dicit d. cap. 8. num. 15. Quibus adde Bald. & Gul. præalleg. Et probatur clara ratione, quia quando restitutio in integrum datur ex clausula generali, & sic in subsidium, prout datur in d.l. Pantonius. non datur donec adest regressus & remedium ordinarium contra tutorem, &c. vt dixi supra q. 22. art. 4. vbi de communi. Ex quibus ibi dictis sublimita hanc conclusionem multipliciter, quia omnes limitationes illius conclusionis ibi optimè hic procedunt.

81 Prædicta omnia, † in quibus conclusum est dari restitutionem hæredi ex benignitate d.l. Pantonius. & consequenter generalem dispositionem d.l. Pantonius. Limita notabilissimè, vt non procedat, quando huiusmodi æquitas, & restitutio venirent ad exclusionem personæ magis dilectæ ipsi testatori, seu authori ipsius infantis vel minoris, vel maioris, quàm sit ille qui vult admitti ex capite restitutionis in integrum, vt sing. declarat Alexand. consil. 168. num. 20. lib. 7. & latè confirmet & sequitur D. Bursatt. in consil. 61. per totum, vbi allegat etiam add. ad eundem Alexand. consil. 66. nu. 6. libro. 2. & notata per Rol. consil. 10. num. 9. & 21. libro 2. & rationibus comprobat & contrarijs respondet, vt per eum.

Tu verò, cum casus occurret, diligenter aduerte super hoc edicto, quia nimis restringit d.l. Pantonius, & percurrendo Doctores in consilijs citatis supra tam in hoc 8. art. quàm in duobus alijs præcedentibus, reperies quod etiam in hoc casu prædilectionis consuluerunt pro ipso hærede, & pro æquitate d.l. Pantonius. contra personas quæ erant magis dilectæ illi de cuius hæredi-
82 ditate primordiali agitur. Ego igitur non firmo, nisi de hac prædilectione manifestissimè constaret ex mente ipsius testatoris, ita vt æquitas d.l. Pantonius. potiùs fieret iniquitas, puta si hæreditas esset transferenda in extraneum, & de domo, agnationeque testatoris extrahenda, &cæt. vel quid simile exorbitans ab omni ciuili voluntate contingeret, aliàs enim quamlibet præsumptam prædilectionem ex aliquo proximiori gradu non admitterem contra æquitatem dictæ l. Pantonius. Et ita pertranseo in hoc perdifficili, & inuoluto articulo.

Articulus IX.

83 AD nonum, † An scilicet hæc restitutio quæ datur hæredi ex benignitate d.l. Pantonius. quando datur hæredi minoris, detur ex clausula generali, an verò ex edicto minorum?

Effectus est magnus, vt constat ex his quæ dixi statim in præceden. articul. in distinctione mea, in secundo casu.

Videtur autem, quòd ex edicto minorum: quæ vtique fauorabilior est, & ita videtur simpliciter velle Riminald. sen. in cons. 125. in fin. lib. 1. & facit l. etiam. ff. de min.

Sed breuiter in contrarium est vera & communis conclusio. Ita enim colligitur penè ex omnibus allegatis supra art. præced. in princ. & in specie Capra consil. 88. nu. 12. & consil. 140. num. 2. Corn. consil. 87. per totum. lib. 1. & in d.l. si infanti, in 6. notab. versic. tamen fallit. & idem in effectu vult Cum. in d.l. Pantonius. in fine. vbi de communi.

Et ratio clara est, quia in primis d.l. Pantonius. & dispositio eius procedit, quando non fuit completa læsio in vita ipsius defuncti, & sic illi nulla competebat restitutio, vnde ex persona eius non dicitur peti, sed datur hæredi ex æquitate, & consequenter etiam si defunctus fuisset minor tempore suæ mortis, non tamen agendum est de edicto minorum, quia persona eius non attenditur.

Neque obstat, quòd neque etiam ex persona hæredis dari possit, quia hæres nunquam læsus fuit, & sic quòd necesse sit fateri quod detur ex persona defuncti, aut quòd non possit dari, quia fictio d.l. Pantonius. aliàs fingeret super impossibili, possibile est enim esse læsum, seu fingi læsum fuisse defunctum in vltimo vitæ spiritu, hæredem verò nunquam.

Quia resp. quòd defunctus quidem læsus fuit hoc modo, quia fuit ipse causa, quòd hæres eius non possit de rigore iuris consequi illam hæreditatem, quam ipse
84 consequi poterat, vnde sequitur quòd causatiuè † dicetur peti restitutio ex persona defuncti, formaliter verò ex persona hæredis, qui perfectè læsus est, non autem à se ipso, sed ex persona sui authoris. & ita in terminis considerat hos terminos causatiuè & formaliter Bal. in l. 1. C. de rest. mil.

Præterea, omissa hac subtilitate, potest clariùs firmari considerando, quòd licèt ipsemet minor potuisset dici læsus, tamen non ex fragilitate propria, sed ex causa mortis dicitur causata læsio eius, & ita procedit dicta

l. Pan-

J. Pantonius. Quo fit, vt non competat restitutio aliqua ex edicto minorum, quia etiam si minori competijsset in vita sua, non tamen ex hoc edicto competijsset, sed ex clausula generali propter iustum mortis impedimentum, & casum fortuitum, vt dixi supra quæstione 11. artic. 3. requiritur enim quòd minor læsus sit fragilitate ætatis, non casu fortuito, ad hoc vt detur ei restitutio ex edicto minorum, vt dixi plenè supra quæst. 4. art... & est tex. in l. verum. §. sciendum est autem. ff. de minor.

Et ita teneas, & ad l. etiam. ff. de minor. respondeas, quòd ibi erat læsio completa. & sic remanent resoluta contraria.

Ex quibus ad laudem Dei Opt. Max. & beatissimæ Virginis eius matris, sit impositus finis omnibus dicendis circa materiam restitutionis in integrum in genere. & consequenter huic Primæ Parti. Nunc descendendum est ad restitutiones in integrum in specie, & sic ad secundam partem principalem.

Finis Primæ Partis.